

HIERONYMI CARDANI IN HIPpocratis Coi Prognoſtica, opus DIVINVM, SVPERANS HVMANI INGENII CAPTVM, QVO NIHIL VNQVAM, OMNIVM SApientum uirorum teſtimonio, perfectius ſcriptum eſt, utiliſsimum non duntaxat ad prædictionem in morbis ſed & curationem. Atque etiam in Galeni prognoſticorum expoſitionem, COMMENTARII abſolutiſsimi.

ITEM in libros Hippocratis de Septimeſtri & Octomeſtri partu, & ſimul in eorum Galeni Commentaria, Cardani Commentarij.

ITEM pro grauiſsimè diuerſis morbis laborantibus Conſilia Septem Hieronymi Cardani, nunc primum edita.

PRO Cardinali Morono.
Alterum pro eodem.
Aemilio Maluetio.
Romulo Cæſio.
Quodam Bononienſi ciue, ad deſtillationem capitis cum præparatione ad tabem, & impotentia ad uenerem.
Patritio quodam Bononienſi, difficultate ſpirandi laborante.
Germano quodam nobili.

FVERVNT HI VIRI HIPPOCRATES ET CARDANVS, *præter ſummam doctrinam, longo feliciq; uſu & experientia in operibus artis admirandi, cum hæc ſcripſerunt, uterq; ultra* L X. *annorum ætatem. Quod ad operum maturitatem perfectionemq; plurimum ualet.*

Sel.

Cum Cæſ. Maieſt. Gratia & priuilegio.

BASILEAE,

EX OFFICINA HENRICPETRINA.

Illustri Ciuitatis libertatiſque parenti totique Senatui Bononienſi HIERONYMVS CARDANVS MEDIOLANENSIS, CIVISQVE Bononienſis S. P. D.

OPERAEPRETIVM mihi facturus uidetur, Patres cōſcripti, quiſq; ſi ſuę uitę laboris, munerīſque pręſertim publici rationē aliquā ſummo magiſtratui Primoribusq; Reip. reddat, tūm pręcipuè cum ab illis & honorificè acceptus, & beneficijs affectus fuerit. Sic enim & otij turpis calumniam euitabit, & alios ſui ſimiles exemplo ad idem præſtandū accendet & gratiam his qui de ſe bene meriti ſunt, reddet: quorum utrunq; cū ego memor ſim, quàm cumulatè mihi pręſtiteritis, non tam à me id expectare, quàm exigere humanitate ueſtra uidemini. Hæc igitur mihi in animo uerſanti occurrit liber Prognoſticorum Hippocratis, illius inquam Hippocratis, quem mortalium genus uniuerſum pro Deo colit. Diuinum dico illud opus, quo mortalem conditionem ſuperauit. Namſi futura prænoſcere in humanis res ſemper diuina habita eſt; in prædicendo autem nihil tam pulchrum atq; admirabile, quàm ſi diuinationem ſequatur euentus, meritò hoc opus inter omnia quæ præclara humani uis ingenij fert, eſt præſtātiſsimum atq; pulcherrimū. Fuerunt & huius libri nōnulli explanatores, inter quos Galenus ipſe ut in reliquis etiam partibus eminet, & ſi res ipſa pateretur nihil iam reliqui deſideraremus, ſed ut ferunt conditiones diuinarum quarumcunq; artium, & uita hominum breuis, quæ ſenſim illas adauget, paulatim ad tanti uiri mentem aſſequendam, imò ad artis apicem peruētum eſt; ueſtra hæc eſt laus, ueſtra hæc gloria, deniq; etiam præmium, ſi quid utile mortalibus, ueſtris nō ſolum auſpicijs (nam hoc parum eſſe uolo quod cunq; meum eſt) ſed beneficio ueſtro in lucē prodierit. Quippe eam amplexatus ſum artem quam apud Arabes, Perſas, & Indos ſoli reges tractabant, eamq; artis partem quæ cū dijs ipſis communis ſit, ut nihil propius ad illius maieſtatem poſsit accedere. Tanta fuit cura, ut dignum aliquid ueſtris in Rempub. meritis ederem, ut genio

quodam bono magis hac in parte fœlix uideri poſsim, quã ſapiens. nam rem quã uires meę recuſent, quam ſuſtinere aut perficere non queam, aggreſſum me intelligo: nihilominus tanta me uobis placendi inceſsit cupido, & ueſtra ſub autoritate cunctos iuuandi mortales, ut leuis non ſolũ labor uiſus ſit, & dulces uigiliæ, ſed quòd maius eſt, aliquid profeciſſe uidear. Sit qualecunq; iudiciũ aliorũ de noſtris lucubrationib. nos ſolabitur honeſtũ deſiderium, magnitudo ipſa rei, & uoluptas quã uberrimã capimus in referenda gratia. ſi tot uiri ſapientia illuſtres hoc onus, ut graue recuſarunt, quę gloria mihi illud ſubeunti relinquit? Si ob incuriã prętericrunt, digna erit laude diligẽtia mea: ſi ſatis eſſe putarunt, quæ in hoc argumento ab alijs ſcripta ſunt: certè uituperationem non mereor, quod in pulcherrima palæſtra cum optimis quibuſcunq; ac ſapientiſsimis uiris tã illuſtri propoſito fine, qualis eſt ſalus hominum, aut diuinitatis cuiuſdã imago decertare propoſuerim. Cũ uerò in ſingulis tũ artibus, tũ diſciplinis turpis ſit error atq; dãnoſus, tũ maximè in Medicina, ubi erroris alieni culpa morte luitur. Neq; enim ſolũ hic liber prædicere de futuris euẽtibus docet, ſed ſalutis humanæ maxima portio in illo repoſita eſt. Quis enim rationẽ uitæ inſtituere, aut uenã ſecare, aut tẽpeſtiuè medicamento uti poterit, qui non exactã futuri atq; omnium eorum quæ in hoc libro continẽtur, notitiã habuerit? ſic illæ pręclarę prędictiones Hippocratis & Galeni poſt tot ſecula illuſtres adhuc habentur: ſic Medicina in excelſo rerũ humanarum faſtigio non ſolũ ſupra Philoſophos & iuriſcõſultos, ſed etiã ſupra militarẽ diſciplinam, cũctasq; humanas artes, utpote diuinitus nobis conceſſa, eminet: inde orta eſt iure meritò opinio de illius origine, quod à dijs promanauerit, ueluti iuriſprudẽtia à regibus. Etenim quod nã maius argumẽtum diuinitatis eſſe poteſt, quã omnibus prodeſſe nemini nocere, maximo beneficio mortales afficere, futura præuidere? quę omnia cũ Medicina ipſa præſtet, non eſt, cur quiſquã mortalium cũ medico de dignitate cõtendere audeat. Dico dignitatẽ, quę à uera uirtute proficiſcitur, non illã, quę ementitis perſonis ac titulis ſub medici nomine ac habitu, latronũ uitã carnificisq; facta exercet. Et ſub eruditi ſpecie profundã ignorantiã, ſub mãſueta uerborum & calamiſtrata imagine lupinos mores retinet. Non enim quicquã tam ſanctum eſt, cuius uicẽ non ſubeat conſuta dolis humanæ, imò potius feri næ improbitatis uitioſitas, & atra mens dolis, auaritia, ambitione, calumniaq;, corrupta. Quàm doleo me adeò imparem eſſe cogitationi & improbitati hominum nunc, longè uerò uerbis inferiorem his, quæ mente ipſa concepi, atque mecum reuoluo. Dij boni, quantum prauitatis in hoc humano genere inultum ſinitis: ſed non eſt inultum, quicquid adeò

impro-

improbũ eſt, ut ſeipſum dãnet: omitto nunc diuinæ iuſtitiæ terribilẽ expectationẽ: ipſum atrocium uitiorum ſemper in deterius ruentiũ caſum haud dubium, ne quiſq; in ſua colluuie, ſuiſq; ſordibus & amentia infoeliciter pereat: illud nemo negare poteſt, cũ qui ſic cõtaminatus eſt, etiã ſi omnibus delitijs ac fortunę bonis affluat, cũ uidet aliquem, qui uerè artis peritus ſit, qui diuinũ quippiã ſpiret, qui ſuper humanã mediocritatẽ iã euectus ſit, poſſe quidẽ diſsimulare dolorem, ſimulare lætitiã. at fieri nõ poſſe quin grauiter animo torqueatur, angatur, excrucietur. At contra quam pulchrũ eſt (ut ille dicebat) digito mõſtrari, & dicier, hic eſt, integrã uitã agere, ſibi conſciũ rectæ mẽtis & fidei, poſſe prodeſſe ſuis ſecurũ euẽtuũ, certũ de dogmate quod profitetur, deniq; cõiunctum cum dijs, non ſolum innocentia uitæ, ſed & beneuolentia in cunctos & diuinitate ſapientiæ. Quid ergo eſſe poteſt in humanis tã magnificum, ut noſtro huic beneficio immortali (ſi quid præſtitero uobis dignũ) cõparari poſsit? ſunt inquã huius almæ urbis tot alia ornamẽta atq; decora, ut ea, ut nõ unã ciuitatẽ, ſed plures exornare poſſent. Antiquitas ſumma ut quæ Tyrrhenorũ, inde latinorũ Colonia fuerit poſtea Triũuirorũ tẽpore, annis ab hinc plus mille ſexcẽtis Mutinẽſi prælio Panſa Cõſul uulneratus ꝓ libertate Reip. obijt. ſita in Italiæ ipſius medio, ac corde, ut ita dicã, ipſa urbs ędificiorũ magnificentia adeò ſplendet, ut multitudo tollat admirationẽ. Iam uerò mons, amnis præclara, atq; auguſta diuorũ fana, inſigne gymnaſiũ & in medio foro elegãtiſsimus fons, hãc inter cæteras ita conſpicuã reddunt, ut paucæ urbes pulchritudine cũ ea cõferri poſsint. Adeſt pręterea libertatis honos, religionis cultus, tutela Pont. Max. ſplendor ciuiũ, frequẽtia populi, ornatus, mores, & leges redolẽtes antiquã ſeculi maieſtatẽ, ſorte tot magiſtratus du. ẽdi cõſuetudo, ludi, certamina, ubertas ipſa ſoli, omniũ linguis ac uocib. celebrata, uiri deniq; armis, literis, ſanctitate clari, Põtificeſq; maximi duo, Honorius Luciuſq; Secundi. Antiquitas ipſa Academiæ à Iuniore Theodoſio Imperatore inchoatę, iã ãnis mille centũ trigintaquinq; ut nulla ſit uetuſtior. Sed nullum adeò perpetuũ penequé diuinũ munus, quã tot aluiſſe uiros celebres ueſtris pecunijs, & grandi liberalitate ſuſtentaſſe, priuilegijs exornaſſe, adhortationibus incitaſſe, præſertim medicos, quorũ una eſt ſalus humani generis, unum commune cõſortium cum dijs, unicum beneficiũ afflictis hominibus, diuinæq; noſtræ naturæ exemplũ, dũ futura pręuident, ut intelligant, omnes mortalis faſtigium in hac ſola arte reſidere. Inde factum eſt, ut tam conſtanti propoſito elogium illud inſigne, quod etiam pecuniæ publicæ ueſtræ inſcriptum eſt, totoque in orbe uagatur. uobis promeruentis, BONONIA DOCET. Ergo, ut rurſus ad argumen-

tum libri redeam, unde amor urbis, admiratioq́; ordinis ueſtri me diſtra xerant. Tractamus argumentum cognitione pulchrum, exercitatione utile, experimento admirabile, in quod quicquid boni ac reconditi ille ſapientiſsimus ſenex potuit, ueriſimile eſt contuliſſe, ut ex re mortali immortalem doctrinam nobis relinqueret. Tractamus argumẽtum quod quicquid habet præcipuum aut ſingulare Medicina diſciplinarum omnium abſque controuerſia nobiliſsima totum continet. Sola enim Medicina conſtãtem facit prædictionem, modumq́; docet, tempus ac eorum omnium certas & euidentes cauſas affert, atq; oſtendit. Quam partem adeò ante nos conſpurcatam atq; fœdatam accepimus, ut iam non arti fidem & exiſtimationem Hippocratis auctoritas reddere poſſet. Sed contra potius ipſa diſciplina adeò lacerata & fallax reddita uituperaret authorem. Vnde coacti ſumus aliquando eos deſerere qui quanquam magni eſſent nominis, plus tamen impedimenti quam auxilij artem tradendam afferebãt. Ergo ut aurum permixtione fœda terreæ fecis, tum multorum metallorum expurgare nemo poteſt citra magnos labores, & multum ignem, ita mihi non licuit hos commentarios niſi magnis uigilijs, & longa edoctum experientia, & ueritatis incomparabili amore puros edere, Vt ſimul & prædicendi artem, & curandi addiſcerent ſtudioſi. At pudet homines præſertim iam prouecta ætate diſcere, non'ne turpius eſt atq; damnoſius neſcire? nos uerò neq; ætas ulla ingraueſcens, neq; timor calumniæ, nec uerecundia ulla deterruit, ut non mallemus diſcendo ſcire, quàm negligendo aut contradicendo in tenebris ignorantiæ uerſari. Et dum nõ pudet nos in mortalium commodum quicquam omittere, factum eſt, ut diuinitus adiuti tam quieſcendo quam laborando artem ipſam exornaremus, Sed ſi modo ea fœlicitate natus eſt Galenus, ut omnes illum ſequuti ſint, nemo tamen quæ deerant reſtituit, aut quæ mutanda erãt mutauit, ſed potius ab illo bene dicta multi corruperunt, & perperam interpretati ſunt. Vt iam cum multis pro uno nũc ſit decertandum: nec tamen recuſo laborem in quo & res & ars & ſententiæ illius illuſtrentur. Et quanquam nonnulli quod deſperent, interturbare alios malint, quam diſcere artem, uidereq́; tam clara illius miracula, nõ tamẽ ideo negligere eã oportet, quod rudes diffidãt: alioquin omnes diſciplinas negligere oporteret, quòd in qualibet earum plures imperiti ſint, quam periti, cum nos his tantum ſcribamus, qui fœlices eſſe cupiunt & glorioſi, beatiq́;, quod ſi aliæ honeſtæ diſciplinæ, quanquam non ut hæc beatum reddere poſsint hominem, cur quenquam debet huius tædere ſtudij, in quo omnia bona continentur: contendant aliqui non eſſe neceſſariam, exiſtimarunt alij nos non ex arte diuinare. Velut

etiam

etiam olim de Galeno, & Hippocrate, atque ea causa coactus sum hæc cōmentaria postmodum in publicum edere, ne quod Deo, quodque genio meo in radice debetur, id falsò alijs causis in fructu tribuatur. discēt itaque studiosi, posse hæc sciri, atque fuisse homines, esseque hac ætate, qui ista norint, natura duce, nō dæmone, aut magicis artibus: hęc, inquam, non nunc primùm prodita, sed ab Hippocrate tradita, à Galeno amplificata, quietsi nimio gloriæ propriæ amore sæpius, & seipsum, & nos fefellit, tam magni tamen nominis uirum, ac iam tot seculis fato functum insectari, haud propositum est, ne cum manibus, ac laruis luctari uelle uideamur, quin potius, quæ ab illo adiecta fuerunt, seu pauca, seu multa, amplecti, atque illustrare propositum est, cum præsertim in tanta inopia bonorum authorum, & tot cum rabulis. Neque ulli desperandum est, ne possit hanc artem cōsequi, quæ longè facilior est ipsa dissectione, & longè breuior doctrina cognoscendi plantas: in quibus tamen adeò multi hoc seculo profecerunt, & ad admirationem usque, seu breuitatem temporis, seu eruditorum multitudinem, seu perfectionem inspicias. Et tamen hæc ipsa, quam nunc edituri sumus illis, ut dixi, multo facilior, & breuior est: tū uerò fructus, qui ex ea colligitur, uberior, atque diuinior. persuasit etiam, atque animos addidit ipse rei euentus, cū & nostros libros in manibus multorum uideam, & rei uix inchoatæ fructum uberem sentiam, cum multi institutum, & curandi, & prędicēdi in nobilissimis urbibus, uel his solum initijs immutarint, ut ostendant, quæ editurus sum absoluta, quàm placitura sint. Itaque iā prodeat hic liber uestris auspicijs, eoque arrhabone, ut medici, relictis nugis, & contētionibus inutilibus, & uerbulis inefficacibus, insectationeque eorum, qui laboribus suis humanum genus iuuerunt, seu Gręci, seu Arabes, seu Latini, aut recētiores fuerint, ad tam utilem languentibus exercitationem, ad tam sublimem experientiam studia sua traducant. Quod si, ut spero, eueniat, ut uniuerso in orbe tantum incrementi huic arti ex Bononiensis Senatus beneficio prodierit, quanta laus uestræ humanitatis ubique futura est. quod, ut fœliciter succedat, DEVM OPT. MAXIMVMQVE oro, atque rogo. VII, Idus Decembris, M. D. LXVI. Bononiæ.

TABVLA QVATVor Librorum Prognosticorum, & libri de SEPTIMESTRI PARTV, HYERONIMI CARDANI.

Cu

F

Mate-

Morbo-

N

Saniei

Index

tt 3

Syde-

Y

Z

FINIS.

ERRATA PARTIM PER INCVRIAM,

partim per literam Exemplaris admissa, sic castigabis.

Primus numerus uersum, secundus so llum indicabit.

17.1.antequam 28.1.tanquã 63. bis 39.3. desipiat 43.4. lesi 14.5.laterali 37.ibid.caloris 42.ibid. patuit 43. aluum ibidem 9.6. hic 44.7.predictione 1.9. & sic 7. ididem paralysim 34.11. liber 38.12.facias 23.13.facias 46.ibid.preponatur 131.13.magis deest 23.ibid.urigine 5.16.an ipsa 29.ibi. pudet 42.ibid.scitu 6.17.pallet 25.ibid nasus,31.18.utinam 46.ibid.arida ult. 19. uidetur.15. 19.nasi 19.ibid.nasi 37.ibid.Dignum 48.ibid.num 28.20.tum 30.ibid.febriculosis 35.defectum ult.24.uerborum) 3 21.agitatur,11.ibid.ut 35.25.affectus 11.28.faciẽ 28.tantũ 40.31.se 43.33. nictatio.6.35.vesalius 47.ibid febris 10.38.obtorti,30.ibid.cõmißis,12.41.permisit 8. 42.& 3.45.pareat.14.47.excedẽs 26.49.ubi 49.51.non solũ 8.57.parte 43.58. dolor 21.59.tum 3.64.ob 43.ibid.surdo: 8.65.colores 17.67.prolixẽ,37.ibid. habetur 27.68.nongenti 30.70.spiratio.32.ibid.spiratio.51.ibid spiratio 9.71. spiratio 15 ibid.spirationẽ,antep.73.anatomia ult.82.moueantur 41.83.recte respirationi 48 85.in tantum 12.88.aut 42.ibid.uidentur 5.89.color 15.90.qui 2.92.hominẽ 23.94.inter 31.ibid.tortis,27.96. esse 34.101.referri 15.103 si 13.105.mania,7.108.aliquas 23.108. aut,18.114.mollestz 4.117.periculosis 20.120 tumores 24.128.coloris,10.130.umbilicum 38.131.fit 58.132.uniuersali 7.134.renũ 59. 134.quia antepenul.135 fit 8.137.mortis 45 ibid.astricta,14.141.illic 46.144.liuorem 29.147.deest in 17 148.colorem 24.ibid.aut superabundat 25.ibid.ualidum 31.153.osse 49.ibid.connatum 47.155. quantum ult.156.lethargia 43.159.nox 13.162.leuior 23.164 quantitate 10.165.sursum,12 166 diarrhea 8.167.tonsillas 49.ibid.apes,46.168.ieiunio,uterum 50.ibid.humoris,7.169.mole 27. ibid.iusta 35.ibid.colice,37.23.176.ubi 28 .181.decumbebat 16.182.pares 44.ibid.dolore 40.183. lentigo 59.ibid.aut 6.184.nobis 23 185.strepitum 38.ibid.uacuatio urinae:3.186.ut 30.ibid.illam 21.194.craßioris 46.ibid membrana 57.195.foliatae 2.196.foliatae 7.ibid.folium 11.ibid.intelligitur 29 .ibid.solidis 8. 199.naturali,26 .ibid.calore 5.200.nodum 1.201.urinae,4.204.utrunq; antep. supernatantes,13.206. uiribus 45.207.cibus 9.319.liene 45.320.affectus 4.321.alij 10.324 coloris 30.ibid.uita.46.329.ostreis.45.non 36.333.calorem 3.335.putrent 39.342.soliua 2.344.persecrauit 7.347.uidetur, si, deesse 38.347.colligitur,34,348 tum 19.357 sitis 11.358.acribus ult.362.angustam 33.368.ephemerae.47. 375.uilis 16.377.uena,19.478 secandi 20.385,diurno,15.386.seu 42.ibid.nulla 46.388.continentur: antep.343.facies 4.396.coloris,24.ibid.sanitatis 27.400 pustularum 41.ibid.natura se,28.401.casasia 29.405.difficiliorum 20.406.nam 12.408.quodam 34.ibid. facilemq; 35.ibid. breuem. 21.429. flaccidum,15.480.poßimus.43.ibid.nihil.52.481.eos 9.452.fortem 22.ibid.ortus 35.484.ullum 24. 485 honesto.17.491.somnus 29.492.uti auxilijs 19.498.future 32.ibid.desipit 2.501.fluctuantibus diuulsis.9.545.raucam 37.ibid.repentina.10.516.solers,34.597.fuerint,13.601.paruus, 8 610.artem 39.622.quam 15.625.phreniticum,3.662.mutilum 16.663.umbilicum,44.671.numeretur 12 528.uua 18.ibid.scarificare 26.ibid.uua 39.ibid.impetus 6.529.foramina 21.706.risum 7.505.uitellis 9.ibid. ale4m: antepen.506.laterali 11.507.non,abundat 15.510.ore,39.ibid.autem 6.520.refrices.31.521.colorem 13.694 tum 41.ibid.mense soluitur,23.695.cor 28 .ibid. homines

Hieronymi Cardani Medio-

LANENSIS MEDICI IN PROGNOSTICA HIPPOCRATIS PRAELECTIO HAbita Bononiæ. Die XXIII. Octobris, in initio ſtudij.

Vſpicaturus librũ Prognoſticorũ Hippocratis, operepreciũ quoq; facturus uideor, ſi aliquid de utilitate, tũ eius partis medicinæ, tum ipſius libri dixero, omiſſo præconio, tũ totius diuinatiõis, quæ nimis lõgè lateq; patet, tũ ipſius Authoris, de q alias copioſè ſatis, etiã ſi non ꝓ rei magnitudine, diſſeruimus. Nãq; qd laurũ uocet Dionyſius in Panegyricis præceptis μαντικὸν φυτόν, id eſt, arborẽ Diuinationis, & Aphthonius ſymbolũ uatũ, q̃q; negent eã tãgi fulmine, & myſticè dictũ puto, & nil minũ ſignificãtes eos ſolos, q diuinare noſſent, irã Iouis deuitare poſſe. Verũ ad rẽ ipſam ꝓpiùs accedamus. Quanta ſit utilitas prænotionis, docebat Hippocrates in primo de Diæta (Pag. 2.) dicens: Homo quamdiu benè temperatus eſt, ſanus degit: cùm uerò à temperamento recedit, ægrotat. Sed cum non aceruatim in intemperiem deueniat, ſed ſenſim, ſi Medicus prænoſcit, id in ſanitate contineri poterit, ut iam hoc ſit primum emolumenrum medicæ prædictionis, hominem perpetuò in ſano habitu cõſeruare: fieri enim non poteſt, ut cum uideatur corpus inclinatum ad morbum, quin occurrẽdo, anteq; plenitudo, uel intemperies inualeſcat, homo morbo corripiatur. Secundum autem eſt, ut ex prædictione homo nõ ſolum ſingulum queq; tueri poſsit, ſed etiam uniuerſam prouinciã, quod factitaſſe Hippocratem teſtatur Theſſalus in Oratione ad Athenienſes, cũ totam Græciã, & Macedoniam, ac inſuper Theſſalos præmuniuit aduerſus imminentem peſtem. Tertium commodum eſt, ut morbum nullum ſinat eſſe mortalem, ab initio illi occurrens, ut uidebitis tertia poſt hanc lectione, ubi ex ſentẽtia Hippogratis in hoc libro claris demonſtrationibus oſtendam (Super Tex. 4. primi lib. Prog. Sidict.) Ob hancq; utilitatem tum primam inualuit uſus apud principes habendi medicum, quem ſi rectè conſulant, & à morte, ſi ægrotent, & ne ægrotent, ſecuri, quantum fas eſt, homini redduntur. Inde illud glorioſum ſuccedit emolumentum medico, ut tamq; Deus quidam in terris habeatur: quod non ſolum teſtatur Hippocrates in lib. de Decenti ornatu (pag. 3.) Medicus enim Philoſophus Deo æqualis eſt, neque enim multa inter eos intercedit differentia: Medici tamen eis concedunt, quoniam in medicis non eſt redundans potentia. Hoc ipſum ſic intelligi debet, quatenus Medicus eſt non homo, & ad genus præcogntitionis, & curationis cõſideratio extẽditur. Præuident dij futura, in morbis præuidet & Medicus, & quatenus Medicus excellenter quidem, quia artẽ, quæ diuina eſt, refert: quatenus autem homo, & miniſter, longè ſuperatur à dijs. Item de curatione dico. Eſt enim ſolius Medici, præſtare ſalutem cum dijs: nam occidere commune eſt principibus cum feris ac tegulis. Quin etiam & uerìus multò id Sacra pagina docet, dicens. (Eccleſiaſt. cap. 38.) Medicum creauit Dominus, & à ſupremo medicina uenit: non ita laudauit, ant extulit Iuriſprudentiam, multoq; minus cæteras artes, aut diſciplinas. Non pigebit commemo

rare, quæ Hippocrates in primo de Diæta (pag.6.) rursus ait. Vaticinatio enim, inquit, quadruplex est: ex manifestis obscura cognoscere, ex obscuris manifesta, ex præsentibus futura, ac ex mortuis uiuentia. Quomodo primū ex manifestis queamus obscura cognoscere, hic processum a signis, & causis exterioribus docet. Et dat exemplum: Intelligo ex concubitu re manifesta nasciturum puerum. Et ad hoc genus reducuntur quæcunq; in Medicina per signa dignoscuntur. nam accidentia sola subiecta sunt sensibus: substantia tantum mente comprehenditur. Qui ergo substantiam per accidentia dignoscit, obscura per cognita intelligit: atque hoc ad præsentia præteritaq; refertur. At manifesta ex obscuris dicit, ad prudentem solum medicum cognoscere pertinet: ille enim ex causis obscuris, quæ manifesta sunt, scilicet genere, diiudicat. Vnde intelligendum est, quòd genera accidentiū semper nota sunt: species autem, & modi, & quātitates nequaquam. Scio, quòd is, qui febrem, aut, ut exemplo utar nitidiore, quem inuasit frigus occupabit calor, hoc quidem est manifestū: sed qualis, acris ne an satis mitis, quantùs, quandiuq;, hoc solum est prudentis Medici. nam ex causa dignoscitur. Hanc iterum per signa, quæ sunt manifesta, dignoscimus, uelut per urinam crudam cum multa hypostasi intelligimus plurimam esse materiam, quæ non est euicta à calore: atq; ideò necessarium est eam putrescere, idq; longū & uehementem efficiet morbum. Vtar autem exemplo illi proprio: Mens hominis obscura est, scilicet alijs: per hanc tamen tam abditam causam dignoscūtur naturalia, & artificiosa, atq; huiusmodi. Et ob hoc intelligimus, Medicinam esse certiorē naturali philosophia, cùm naturalis philosophia semper procedat ab effectibus ad causas, Medicina uerò persæpe à causis supra effectus. Et ob id dicebat Galenus primo artis curandi (cap.4.) quòd demōstrationes medicæ sunt similes mathematicis, & à causis. Futura autem per præterita, iterum exemplum affero suum, scilicet, quòd puer transibit in uirum. huiusmodi quædam sunt necessaria, ut quòd Ver succedet: quia iam hyems inchoauit, quæ ut in pluribus uelut quod ex puero fiet. Quæ rarius atq; in his opus est solertia multa, quæ ex æquo in utrāq; partem inclinantur. Et hoc scientia indiget, uelut de morbo, an poterit curari, uel nō: an morietur, an seruabitur. Ex mortuis uiuentia, ut quod, uelut ille inquit, mortuo animali non redibit amplius, & quòd nullum erit ei simile. Et ita per uentrem, tanquam rem mortuam, homo cognoscit appetitum cibi & potus, tanquam rei contrariæ, & in summa nube intelligit per mortuum et uiuum, quod etiam ex rebus, quæ sensu carent, cognoscimus ea, quæ sensu prædita sunt. Et ut apponam exemplum accommodatum (nam mos antiquorum fuit, non curare omnino pulchritudinem in exemplis: quod uitiū, si modo uitium maximè in Aristotele perspicitur) capiemus aerem & aquā ex quorum corruptione pestem futuram aut præsentem prægcognoscimus. Dico, quòd fieri potest, ut plures moriantur, & tum nesciamus etiam an sit pestis: fieri enim potest & immodico fructuum usu, ex exercitationibus intempestiuis, & immodicis exuentis frigidis in hora uespertina succedentibus magnis caloribus, ut homines plures moriantur, & non sit pestilentia tamen. Porrò splendidas Hippocrates, & generosas prædictiones dixit, esse in libro de Articulis (Sec.3. Tex.103.) quæ docent an insanabilis sit morbus, an possit sanari: & si possit, quando, & quod in membrum, & qualiter. Galenus autem diligentius hanc prosequutus est rationem, (1. Prorrhit.1.) docens, præsensionem esse in anima, prædictionem autem eorum quæ iam in

anima

anima concepisti. Esse autem trium utranq; futurorum & obscurorum praesentium atq; praeteritorum symptomatum, neque opus esse semper praedictione, sed solum praesentire persaepe decet. nam non oportet praedicere, ubi iterum de re tractandum sit, neque ubi dubia res est. Nam qui praedicit, debet esse uoti cōpos omnino, aut saltem maxima ex parte: nam si octies praedicendo Medicus errer, his uera dicat, erit Medicus ille contemptibilis, & quouis idiota uilior. Secūdo Prorrhiticorū (Com.3.) & sexto Epidemiorū (Par.1.Com.16.) ubi etiam uelle uidetur, quod aliquando errare necesse sit. Vnde in libro de Constitutione dicit (cap.18.) Praedictio in hoc differt à diuinatione, quòd qui diuinant, dicunt absolutè. Sic erit gratia exempli, quòd nono die liberabitur aeger, ut etiam de impedimento sint certi: at Medicus, dicit, non debet ita praedicere, sed adijcere, si omnia ritè administrentur. At si secus inquit, uel seriùs sanabitur, si sanari debet, uel celerius morietur, si sit moriturus. Vnde patet, praedictionem ad mortem esse securiorem, sed magis inuisa, ut in secundo Praedictionum (cap.7.) nam de illa intelligit. Tū uerò excelluisse se praedicat, ut non ex arte medica, sed ex diuinatione id facere uideretur, scilicet, quòd ita ad unguem praedicebat. Secundo de differentijs febrium dicebat in libro de Constitutione artis medicae (cap.16.) Debet autem praedicere ob tria commoda cognitionem, temporis, auxiliorū, & cibi: sed hoc pertinet ad solam praenotionem, ut liberet se ab infamia, si aeger moriatur uindicare. Circa quod dicebat in Duodecimo artis medendi (cap.3.) Oportet ut praeter praedictionem, si debet se uindicare ab infamia, ut nō utatur generosiore aliquo medicamento. Ego dicam potius auxilio, ut & inedia, & sectio uenae sub eo dicto comprehendatur. Ratio huius est: Quoniam si à praedictione tali auxilio utaris, primùm uideberis sperasse salutem, secundo poterit tribui causa mortis illi auxilio, tertiò etiā infamabis auxilium, quartum commodum est, quòd aeger se concredet magis medico, & ita obediet illi. Adijcit in sexto Epidemiorum (Par.4.Com.16.) quòd ob hoc multi sanabantur in templo Aesculapij, qui à Medicis sanari non poterant: quia ob fidem, quam in Deo illo habebant, ferebant auxilia incredibilia, quae non tulissent à Medicis, concepta spe certa salutis: ut pote dicit, abstinere à potu per XV. dies perpetuos, & talia huiusmodi. Est autem duplex praedictio propria, & est praecognoscere die iudicij tertio Prognosticorum (Com.10.) & communis scilicet cognoscere an sit moriturus aeger, uel sanandus, quae ex quatuor praecipue habetur, tertio Epidemiorum (Par.1. Com.1.) à natura aegrotantis, uelut si sit macilentus morbosus, & maximè quòd laboret perpetuo morbo graui, ut lapide uesicae uel fistula, & quantum a naturali statu per nouum morbum recesserit: secundò ex moribus sapiens qui desipiant maiore in periculo est, & si mitis, ferociter respondeat: tertio si deliquerit, uel non paruerit, & usus fuerit malis cibis, nec tamen multùm saeuierit morbus, signum est salutis, contra ubi obediendo, & bonos cibos & moderatè sumendo nihil profecerit: Demū si à Medicis claris curatus, semper in deterius lapsus fuerit, hoc indicat grauissimū esse morbum, aut insanabilem. Porrò liber Praedictionum, quam suscepimus exponendum, teste Galeno, tertio de Difficultate spirandi (cap.9.) solum tractat de acutis morbis, licet posit per coniunctionem aut similitudinem etiā traduci praedictio ad diuturnos. Vnum uos monere uolo ab illis, qui non ad unguem praecepta seruant, etiam abstinendum à cura, ne dum à Prognostico: neq; ex uno auxilio opportuno ad dubium ptopter aegri, aut astantiū

pertinaciā, aut timorē transe undū. nam qui non paret, neq; fidē habet, nec decorum est tibi admouere manus illi, ut plerūq; dedecus tibi, illi dānū ex hoc succedat. Quod generaliter explicatū est, specialiter aggredi oportet, sc. ut doceamus, qui nā sint prædicēdi modi: atq;, ut uno uerbo dicā, cū sym ptomatū tria sunt genera, ut in libro de Constitutione Artis medicæ (cap. 15.) læsio operationis exiens & qualitas mutata, ex his q̃ nā præferri debeat primùm uidendum est. Siquidem principale uidetur lęsa actio, postquam uiuere ipsum quædam actio est. exeuntia mutata & qualitas mutata certā mortem aut salutem futuram ostendere possunt, præsentem, non nisi læsio operationis. Adeò uerò certa sunt signa læsæ operationis, ut quandoq; tan quam notissima omittantur. Qualitatis mutatæ illud in primo libro, nares ,, acutę, oculi concaui, tempora plana (Tex. 6.) Operationis, uelut illud, spiri- ,, tus creber dolorem aut inflammationem, quæ supra pręcordia hominem ,, fatiget, significat (Tex. 23.) Exeuntium: sudor. ibidem (Tex. 25.) Verùm o- ,, mnia simul in uno comprehendit membro, locoq;, cū dixit de oculis (Tex. ,, 9.) loquens: si enim lucem effugiant, aut nolentes illachriment, aut peruer- ,, tantur: tria tetigit genera signorum. Ea enim, quòd lucem effugiunt, opera tio læsa est: quod illachriment nolentes, & ultra id exiens mutatum, q̃ per uertant qualitatem, ut inferius docebo. neq; enim me latet, quantæ sint in his dubitationes. quod ergo sit efficacius signum, dignoscitur ex eo, quod est propinquius uitæ, & morti: talia aūt sunt læsa operatio absq; dubio. Ex eūtia uerò mutata fiunt ex mutatione operationis: ideo cū sint potentiora qualitate mutata, obtinent secundum locū. Sed qualitas mutata in substan tia membri, cū posśit significare super membri ipsius temperaturam & cō positionem: ideò eatenus hoc signum potentius est. Videtur aūt sexto in se xtum de Morbis uulgaribus (Com. 6.) docere comparationem symptoma- tum reliquorum cū exeunte mutato, dicēs: Cū signa pesśima fuerint, ut in illo ægro, qui ibi describitur, urina aūt optima, æger acutē ęgrotabit, euadet tamen: sin uerò mediocris, moriturū, sed seriusq;, si mala esset urina. In uni- uersum dico, quòd malum & bonū comparari possunt bifariam, uel quod ad uelocitatem & tarditatem, & tunc certiora sunt signa læsarum operatio- num, idest, uelocius ostendunt decretū suum quàm excrementa: uel quod ad firmitatem iudicij, & hoc modo signa ab excrementis sunt certiora. Est aliud discrimen ratione bonorū & malorum. nam signa bona in exeūtibus sunt securiora, quā signa bona in operationibus: quia signa bona in exeūti- bus significant simul minorem morbū, & maius robur facultatis: signa aūt bona in operationibus significant solū robur facultatis: maior aūt est signi- ficatio à minore morbo & robore uirtutis quā à robore uirium solo: ergo ex euntia certius decernunt, quā læsa operatio. Tertia differētia est ratione ge neris operationis: nam in operationibus uisus plus refert quòd non uideat, quàm quòd uulnus sit in pupilla: & plus refert quòd uulnus sit in pupilla, q̃ qualitas saniei: non tñ plusq̃ illud, quod exit ex uulnere: ideo oportet cō siderare diuersitatem membri læsi, & facultatis læsæ. Et ista sunt utiliora lon gè, q̃ disputatio de differentia inter symptoma & epigennema, & quid sit symptoma, apud Olympicum uel Thessalum. Pudet me tot inutilium illius uiri disputationum in tam ubere segete.

Secundū discrimen est, quod ad mortē est, qd plus faciāt signa imbecilli- tatis facultatis uitalis, an naturalis, an animalis? Et uidet̃ secūdū Galenum, quod minus animalis, secunda Aphorismorū (Com. 29.) cum in statu mor- borum

bonum illa sit fermè semper imbecillis. De uitali illa cum fuerit in ultimo imbecillitatis statim occidit, quinto de locis (cap. 1.) Verùm in mediocri imbecillitate plus refert naturalis, ut in quarto de præsagio ex Pulsibus (cap. 12.) cum illa concoqueat materiam dicit, separet, & expellat.

Tertia consideratio est ratione magnitudinis & paruitatis. Et in hac clarum est, quòd multò plus potest magnum symptoma cuiusq; ordinis, aut facultatis, quàm exiguum alterius, quando non augeatur.

Quarta consideratio est signorum generalium & propriorũ. Generalia quidem dicuntur rursus duorum generũ alia declarantia robur uirium, uel imbecillitatem, uelut bene appetere facies quoq;, & moueri præcipuè, facile & ordinatè: alia morbi magnitudinem uel paruitatem: & sunt quinque communia, ut dixi, egestio, urina, sudor, pulsus, & respiratio. Specialia, sputum in morbo pectoris, sanies in ulcere, quid magis significet? Vt poté, duo sunt, unus laborat morbo Catherali cum bono sputo, sed habet urinam malam: alius autem urinam bonam cũ malo sputo. Dubitatur, quis morietur potius, & ubi ambo morituri sint, quis celerius? Ad hoc respondeo, quod in morbis, qui appellantur pessimi, plus possunt signa propria, quàm uniuersalia. Sed animaduertendum, quod signa mala plus possunt, quã bona. Et hoc ex regula Aristotelis ad destruendum sufficit unũ, ad construẽdum aũt plura requiruntur. Ideo debemus comparare bona signa bonis, & mala malis: nõ autem comparare bona cum malis. Porrò de diuisione libri uidetur Galenus librum diuisisse, more eius, qui carmina stylo metiebatur quòd non existimauerit Hippocratem ullum seruasse ordinem. Sed si uera fateri uolumus, in tres partes cõmodè diuidi potest. In prima tractat de signis, sumptis ab operatione animali, & qualitate mutata: usq; eo (sudor optimus est.) In secunda parte, cuius est initium dictum tractat de excuntibus mutatis: usq; eo (screatio in omni dolore.) In tertia cuius id est initium propria ponit signa morborum magis familiarium, ueluti febris, & abscessuum pectoris. In quarta partem, cuius est initium (oportet eum, qui sit rectè præsensurus) ponit quædam præcepta generalia necessaria rectè iudicaturo. ex quo patet Galenum confudisse totum ordinem.

Et quia dictum est, quòd pulsus & respiratio sunt signa communia, uidẽdum est, quis illorum maiorem ad uitam & morbum significationem habeat. Galenus siquidem in libro de Pulsuum usu (capite sexto) eandem refert utilitatem respirationis ad cor, & pulsus ad reliquum uniuersum corpus. Porro usum respirationis dixerat (capite secundo) duplicem esse antea principalem scilicet coloris naturalis refrigerationem: minorem autem restaurationem spiritus animalis differre in hoc, quod respiratio fit ab animali facultate, pulsus à uitali. Addo ego, quòd respiratio rarior & tardior est pulsu semper, aut fermè semper: neque enim contrarium uidere contigit. sine pulsu etiam toto triduo manere iuuenem uidimus, qui euasit sine respiratione, neq; uidi, neq; audiui. Causa est, ut etiam in illo paruit, quòd ex frigiditate per cõsensum (excreuit enim per alium sanguinis maiori ex parte coagulati libras circiter duodecim) impediri potest cor, ne uim illã arterijs cõmunicet, per se retineat: aliter non daret pulsus uiuens. Itẽ in tertio de Crisi (ca. 11. pag. ult.) dicit, q Hippocrates nõ posuit signa crisis ex pulsu: uel q̃a ignorauit, uel quia nõ credidit, magni esse momenti. Idẽ in primo de pulsuũ differentijs (cap. 2.) Hippocrates primus pulsum nominauit, neq; tamen cuilibet arteriatũ motui hoc nomen tribuit, nec artẽ ipsam elaborauit.

Causam huius reddit in libro (cap. 8. in fine) quod animi mores corporis temperaturam sequantur dicens: Quoniam Hippocratis ætate pulsum solum uehementer uocabant arteriarum motum unde secundo Epidemiorum (Par. 5.) Quorum uena in cubito pulsat, hi furiosi sunt, iracq; præcipitis. Verũ dicit Hippocrates, in eũ traducit usum hoc nomẽ, qui nũc habet, scilicet, ut per pulsum motũ illũ ordinariũ arteriarũ intelligeremus. Et in de Prædictione ad Posthumum (cap. 12.) Hippocrates solum pulsũ doctrinam non attigit: qua tantum adiecta his, quæ ab illo tradita sunt, prædictiones illas, ut scis, feci. Vt uideatur præponere non solum hinc, sed ubique, præcognitionem ex pulsibus ei, quæ est ex respiratione. Videtur etiam certior, cum pulsus, ut dixi, ad facultatem uitalem pertineat, respiratio ad animalem. Et tamen uidemus quotidie pulsum sæpe fallere Medicos, respirationem uix unquam. Dico ergo, quòd hæc determinatio pendet ex uno dicto Philosophi (2. de Anim. cap. 9.) scilicet quòd homo est præstantissimi tactus, & non solum excellit omnia alia animalia in eo sensu, sed omnes proprios alios sensus. Sed pulsum dignoscit sensu tactus, respirationem uisu. Ergo in pulsu plures cognoscit differentias, quàm in respiratione. Et ita cognoscit morbos, causas, symptomata, & uires, quæ sunt quatuor principalia. In respiratione autem præcipuè, ut à Galeno docetur, (In libris de diff. spir.) quatuor præcipua habentur (licet adeò confuderit totam illam doctrinam in libris de difficultate spirandi, ut neque omnibus perlectis, quòd quatuor uerbis declaro hęc paucula, quæ omnia sunt, quæ ille dixit, assequi possit: quod illi euenit, non ob prolixitatem, ut quidam putant, sed ob dialecticæ, quam maximè tamen profitebatur, defectum.) magnitudo, uelocitas & frequentia, uel contraria à caloris seu naturalis, seu præter naturam magnitudine: paruitas cum uelocitate, & frequentia, à dolore: raritas cum magnitudine ex delyrio: & inter costalium musculorum motus ob imbecillitatem uirium, & cum sunt in ultimo imbecillitatis, mouentur etiam omoplatæ, & narium primæ. Hoc est totum & maius eo omni, quod dixit in omnibus illis libris. Ex quibus patet, quòd neque tot differentiæ rerum demonstrantur ex anhelitu, neque tam adamussim magnitudo, sicut per pulsum. Reliquum est igitur, ut ostendamus, quare cum imperfectior sit notitia respirationis & minus propria uitæ, tamen magis certa sit pulsu. Et respondeo, quòd hoc pendet quatuor dictis: quorum primũ est Hippocratis, (In libro de gland. & exempla ad Demetrium Regem) scilicet quod cerebrum est imbecillissimum inter membra principalia: secundum Galeni, quòd cor est ualidissimum in omni operatione: tertium Aristotelis, si de quo minus uidetur inesse, & inest: ergo & de quo magis: quartum, quòd membra ualidiora celeriùs & sępius reficiuntur, ac restituuntur imbecillibus. Quibus intellectis, si cerebri uis salua est, ergo & cordis: ergo ęger sanatur. Sin autem uis cerebri læsa est ualde: ergo restitui non poterit. sed cerebri operatione cessante, homo strangulatur statim: ergo respirationis significatio tam ad bonum quàm ad malum certior est, quàm pulsus. Est etiam alia ratio, quòd spiratio simul est signum & causa mortis, aut salutis, sicut & pulsus: sed pulsus est longe minus causa mortis, & uitæ, quàm spiratio, cum per illum cor non adeò perfrigeretur.

Præter hæc admonitum te uolo, ut in signis necessarijs fidei maximam partem colloces, & sunt pręcipuè Vrinę, inde alui excrementa, demum propria uelut sputa, ob coctiones. Secundum est à similitudine cum mortuis.

Mortui enim iacent supini ad pedes cum facie horrida, oculi semiaperti, & obscuri, dentes sicci. Reliqua sunt minora his. At ex illis uix unquam euadit aliquis. Gloria medici ergo est, cùm sunt signa magnitudinis morbi: furor quod exilit, quod iacet, ut mortuus, postmodum quod pulsus quasi abscedit. Tunc enim diligentia medici plurimum præstare potest, non in prioribus. Respiratio ad malum est, in primo genere: sed ad salutem, non est signum, nisi quod non de proximo moriturus sit. Secundum est, ut neque amore, neq; timore, aut uerbis aliorum, aut omnibus quibusdam, aut quodam diffidentia omittas rectam prædicendi rationem, aut in ea dubites. Tertium, ut nisi fueris benè certus de interitu non prædicas, iuxta præceptum Consiliatoris, ne cogaris illius postmodum desiderare mortem. Quartum, ut in prædictione de uita circumspicias diligenter, an sit insidiator, qui illius mortem procuret. Multi enim cum signis salutis Medicis obstupescentibus periêre.

*

HIERO-

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS, CIVISQVE BONONIENSIS, MEDICI MEDICINAM supra ordinariam Bononiæ profitentis, in Prognosticorum Hippocratis librum, Libri quatuor, Bononiæ, Anno M. D. LXV. enarrati.

PROGNOSTICVM I.

EDI cum uti prouidentia (ut mihi uidetur) optimũ est.

COMMENTARIVS.

Librum hunc germinum Hippocratis esse, ipsa dicendi forma docet grauis, plena, ordinata, certa, acuta, breuis, antiqua, & ipse Galenus, quanquã non hic, sed in tertio de Difficultate (cap. 1) spirandi id testatur. Idem litigat secum, ne dum cum Hippocrate, quòd dixerit προνοίαν *id est, prouidẽtiam,* ἀντὶ τῆς προγνώσεως, *scilicet pro præsensione. Interest autem inter prouidentiam, atq; præsentionem: quod prouidentia est omnium generalisq; cognitio, antequam eueniant, dum in nostra potestate sunt: Velut apud Euripidem hæc moriens multam adhibuit prouidẽtiam, ut honestè caderet. Sic & mundum gubernati diuina prouidentia dicimus: ut prouidentiæ significatũ sit, curam gerere, atq; eorum, quæ in nostra sunt potestate. At præsẽtire, seu prænoscere eorũ est, quæ ab alijs fiunt, & nõ in nostra sunt potestate. Hæc sunt, in quib. tacitè sugillat Hippocratẽ. quæ quia sunt Grammatici, potius quam Medici, condonemus illi, ac uictoriam sinamus etiam aduersus Hippocratem. Sensus enim est huiusmodi Galeni, cùm tria sint* πρόνοια *prouidentia,* πρόγνωσις *præsensio, seu prænotio, &* πρόῤῥησις *prædictio. Prouidentia est eorum. quæ sunt in potestate nostra, prænotio in aliena, prædictio est præsensionis per uerba declaratio. Hippocrates prouidentiæ nomine pro prænotione impropriè usus est. Quin etiam uult prouidentiam habere, idem esse, quod curam gerere de aliquo: ut libentius accuset, quem laudare uidetur. Sed omissa disputatione, an prouidentiæ opponatur solum casus an etiam fortuna, & an in utramq; partem bonã & malam dicatur. nam apud Græcos utrumq; significat, non ita apud latinos. Sed diuinum quid habet, & ut etiam utriq; opponitur, uideamus, in quo differt prædictio, & præcognitio medicorum à prædictionem uatum. An enim diuinatio aliqua sit, omitto: sustulisse enim potius, quã probasse Cicero uidetur. At ego existimo illum in homonymia uersatum. nã diuinationem absq; causis intelligimus, certè nulla est: cum nihil absque causis fit, seu effectus sint causarum signa, seu signa aliorum effectuum per communes causas. Et similiter, si dubitauerimus, an sit scientia futurorum per causas, & de hoc dubium non est. nã si cognouero quod uirtus naturalis perit etiã quod uitalis ualida sit, cognoscam quòd tandem etiam naturalis concidet. Iam ergo duo habemus clara & quòd non datur scientia futurorum, nisi per relationem causæ ad effectum, uel effectus ad causam, uel causæ ad causam, uel effectus ad effectũ. Et si dentur signa quædam, quæ adeò propinqua sunt sensui, ut uideantur differre ab ipsis causis, & effectibus: Velut sanies ex abscessu erumpens, & pulsatio, quæ fit in uentre prægnantis, indicans subesse fœtum, & uiuere. Illud tertiò etiam perspicuum est, esse quædam signa huic, non illi uelut nautæ nebula circa asinos, est signum, & causa prædicendi tempestatem futuram, Iurisconsulto non ita. Et etiam uni nautæ, non alteri. Ergo quod ad causas naturales & proprias, ut in Medicina datur prædictio.*

Reliquum est, ut uideamus de stellis, Physiognomia, chyromantia, somnijs, & fato, seu ordine causarum: sub his enim quinq; continentur omnia genera prædictionum communia. Et dico, quod de stellis eatenus, quatenus agunt calore & lumine, dubium non est: sed hæc, si ruè extendantur, etiã influxus continent. Fatũ quoq; pro ordine causarũ admittitur ab Augustino, in opere de Ciuitate Dei. Physiognomia quoque haud dubiè magnam continet ueritatem. Chyromantia est alterius rationis, nec potest adeò reduci ad causam seu causas naturales. Somnia probat Hippocrates, & lex utraq; antiqua & noua. Ideo uidẽtur, posse facere precognitionẽ adeò certam, ut Medicina. Itaq; in uniuersum quo sciẽtia est unius generis, eo certior est in prædicendo. An uerò Hippocrates uelit nos uti istis generibus prædicendi? palàm est. quòd non: sed naturalem tãtum uiam sectatur, relinquens communia. Sed circa hoc dubitarunt methodici, dicentes: Si est aliqua

uult in omni ægro medicum prædicere debere: sin autem, prouidentiam solum non prædicere, sed præcognoscere. Multum autem interest inter hoc, & illud. Et uerba quidem ostendunt, potius prædictionem oportere intelligi: nam subijcit, quòd æger se illi securius credet: deinde, quòd si pereat, ab infamia tutus erit: hæc non ex præsensione, sed ex prædictione contingere poßunt. At secùs: nam nec πρόνοια hoc significat, nec uidetur Medico expedire, ut in singulis ægris uelit prædicere. Nam & si ratio prædicendi firmißimus esset, necesse esset tamen aliquando aberrare, quod maiori dedecori foret, quã diuinasse honori, maximè quòd ad casum prædictio uera referri potest falsa, est argumentum dementiæ, cum non, nisi à stulta persuasione poßit oriri. Talia potius cõsiderare expediebat. sed ad rem redeo: ut satius meo iudicio sit intelligendum de præsensione, qua uti possumus etiam ad prædicendum, cum oportuerit, non ut temerè semper prædicas. In uniuersum cum tres sint medicinæ partes, teste Galeno, (Com 1.) primò de his, quæ in medicatrina fiunt significatiua, prædictio & curatio: meritò ergo, cum una hæc sit ex tribus principalibus, dignum est, ut medicus ea non careat. Scripsit hunc librum ionicè, ut refert Aelianus (4. de Var. His cap. 20.) uelut & reliquos, cum Hippocrates Doricus esset in Democriti gratiam. Constat autem ex dictis, tum hic, tum in libro de Conscribendis libris Hippocratis, hunc esse librum, & etiam senis: hoc enim multum interest. Tales sunt Aphorismi, & libri de Victu in acutis, seu potius liber, & primus, ac tertius Epidemiorum: Mediæ ætatis libera de Aere, Aquis, & Locis: In iuuenta de his, quæ in Medicatrina, de Fracturis, de Articulis.

PROGNOSTICON II. & III.

PRæsentiens enim & prædicens coram ægro præsentia, præterita, & futura, quæque infirmi omittit enarrans, creditur agnoscere magis ægri conditionem. Hinc audent homines se concredere Medico.

COMMENTARIVS.

Illi medico se concredent ægri, quem credent agnoscere morbũ: sed eũ credent morbũ agnoscere, quẽ prædicere uiderint præterita, præsentia, & futura. igitur medico prædicenti talia ægri se concredent. Poteram sane uariare diuisionem, nolui tamen, ne uiderer à Galeno uoluntariè discedere: nam non esse bonam ostendit, quòd in secundo Commendo cogitur partem tertij textus explicare, quod uitiosum est. Nam supponit & rectè uelle Hippocratem ostendere, prædictionẽ Medici conferre ad salutem ægri. nam hoc sanè uult, uult, & est primum commodum. Sit ergo demostratum hoc, solum medico prædicendi ægrũ se concredere. Illud mirum est, cur hic dicat Galenus: Quod enim censuit Hippocrates exercere medicum, quantum in hæc agitur, omisit, nequaquam indicans, quo pacto conueniat præterita, aut præsentia non perspecta à nobis sensibus præsentiri. Nam si de Proœmio intelligat, nimis uiolenti spiritus fuerit exigere, quæ toti tractationi debentur, mitti in proœmium, quod tractationis pars non est: sin autem de tractatione, probare debuit. nam signa, quæ præsentem morbum significant, etiam ut antecesßisse intelliguntur, anamnestica sunt: Dicimus enim laboranti quartana, quem iam accesßio inuasit, quantum temporis intercesßit, & quandiu frigus eum uexauit? Prædictio autem, & præsensio, & prouidentia ex natura uerborum, solum sunt futurorum & propriè de illis dicuntur: sed ut sunt incognitorum Medico ipsi, dicũtur præsensiones etiam præsentium, & præteritorum. Vnde in Arte medica (cap. 7.) uocantur autem nonnũquam à uetustioribus, medicis hæc omnia signa prænunciatiua, quamuis præsentium, & præteritorum sint indicatiua. Vnde notandum, quòd omnia signa membrorum & totius posita in Arte medica à Galeno de sanis ægris neutris, simpliciter sunt signa Prognostica, indicatiua, & anamnestica simul. In morbis autem, dicit Galenus, maior est utilitas ex indicatiuis, & prognosticis, quàm anamnesticis. Solet distingui sic: quod signa prognostica sunt utilia magis Medico, & ægro, anamnestica medico, indicatiua ægro. Sed cum Hippocrates loquatur de triplici utilitate, ideò non contradicit his, quæ dicta sunt. Quæ autem omissa dicit Hippocrates ab ægro sunt duorum generum: alia quidem incognita, uelut abscessus, uel praua qualitas: alia uerò cognita, uelut causæ antegressæ, & rubor maxillarum. Sed hoc non pertinet ad exemplum, magis pandiculatio, oscitatio, nausea, tußis, grauitas, & eiusmodi. Quædam etiam, quæ prius ignota fuerunt ægro, inde reducente medico, in memoriã astantibus nota fiũt: ut uermes, arena, pus, excretum, & huiusmodi. Hoc totum Hippocrates ex primo Epidemiorum (Par. 2. Tex. 48) aduerbum transtulit.

Verùm anamnesticorum utilitas in medicis in signis fuit, & maior, quàm ex alijs, quòd cũ artis excellentia prudentiam ostendant: quanquã quæ-

dam ex his, qui rem non profundè cosiderant, ad indicatiua referant. Erasistratus ergo ex huius modi signo L X M. Coronatorum Philippeorũ ab Antigono Rege consecutus est. Historiam de matrona Romana, & Pylade histrione, & seruo, tum Cyrillo puero, habes in libro de Praecognitione ad Posthumum à Galeno (cap. 6. & 7.)

Galenus per id concredere Medico, intelligit parère illi. potest defendi non ignoro. non accuso, siquis illum tueatur, ut textus sit ratione diuisus, & in eo prima utilitas explicetur, modò nil pereat, quod ad utilitatem humani generis pertineat, omnia uelim condonare. Mihi tamen magis arridet, ut in eis uerbis prima cum secunda utilitate contineatur. Circa hoc de praesensione & praedictione dicebat unum Galenus, quinto de Locis (cap. 7. pag. 4.) Interdum apparent nobis feliciter quaedam certa signa: interdum uerò omnia sunt ambigua. atq; iccirco & alterã, & tertiam considerationem expectamus. Vndè liquet, ad praedictionem rarò statim procedendum. nonnunquam serius multò, & aliquando non praedicendum. Sed semper utiliora praetermittit Galenus Sanè laudabilis fuit illa praedictio, sed non ob id, quod certà fuerit: maximè, nam certam sanè oportet esse: Verum etiam in multis certis silentium habere, melius est. Sed optimum fuit tunc praedicere: quoniam coram Philosopho, & amico, & coram Medico, qui ipse aegrotabat (ut praedictio inuidentiae expers esset, & apud homines laudis eius cupidos) facta fuit. Hoc cum praetermittat Galenus, plus noxae ex praecepto, quàm utilitatis affert.

PROGNOSTICON IIII.

ITa curationem optimè molieris cognoscendo ex praesentibus futuras affectiones. Fieri enim non potest, ut ęgros omnes sanos faciat. Id enim melius foret, quàm praesentire futura.

COMMENTARIVS.

Quòd praenoscendo futuras affectiones quomodo uis seu praesentibus, seu praeteritis Medicus meliùs curare possit, & illud poeticũ docet,

———Venienti occurrite morbo.

Et experimento constat frequenti, & res naturali rationi consona est: quomodo autem partim clarum est dicente Aetio (lib. 5. cap. 2.) cura cognitionem finis morbi fieri non potest, ut ratio uictus ordinetur: Partim durius est, quàm tu primo intuitu id demonstrare liceat. Vel enim quod notum est, causa & postulat cur sit affectum, uel symptoma: uel effectus notus est, & uolumus curare causam, aut symptoma: aut omnia symptoma cognoscimus, & quod sequitur, causam aut effectum curare uolumus: neq; enim enim alios modos inuenire licet. Si intelligit de causis, durum est: quoniam illae plerunq; sunt ignotiores affectibus, & symptomatibus: sed ut curatio fit non ablato affectu, aut symptomate, uerùm causa. neq; enim quenquam curatum dicere solemus, in cuius corpore causa manet. Sin uerò dicas, affectibus praesentibus notis quaeri curam oportere, uel causarum, uel symptomatum, littera contradicit Hippocratis, affectus curandos dicens oportere. Vult etiam, ut dignoscamus futuras affectiones, non causas, aut symptomata. Si symptomata ex emphasi sermonis. cum non distinguat praesentia à futuris, nisi tempore, etiam de symptomatum curatione agit, quod est absurdum. Galenus adeò curiosus in πρόνοιαν & πρόγνωσιν, hoc ipsum transit sicco pede, & ut postquam loquor, Romana lingua, Romano etiam more, & simpliciter dicam, rem transfert ad symptomata futura quae prohiberi possunt, inquit, aut minui, uelut delyrium, aut capitis dolorem, quae solent superuenire febribus: aut casum uirtutis, & non intellexit Hippocratem. nam talis si ammoueas etiam, non ob id desinit morbus & aeger sanatur. Subijcit enim Hippocrates, Ita & curationem optimè molieris: Vult ergo sanandum per hoc morbum, non curanda, uel minuenda tantum symptomata. Dico ergo, quod sensus litterae est clarus, & intendit, quod curatur dispositio futura, quae aliquando est ex genere praesentis. Exemplum: febris ardens interficit hominem per se. ob magnitudinem suam aliquando transmutatur in phrenitim. utrouis modo contingat, si medicus tempestiuè occurrat, prohibet, ne moriatur aeger. Circa quod notandum, quòd in morbis materiarijs fit saeuitia, & magnitudo eorum quadrifariam. uel ratione multitudinis materiae, quae est in uenis, ut in quibusdam febribus ardentibus cũ plenitudine uenarum. & tunc occurrimus eis ab initio cum sectione uenae. Iuxta illud. Inchoantibus morbis, siquid uidetur mouendum, moue cũ uerò consistunt, ac uigent, meliùs est, quietem habere, secunda Aphorismorũ (cap 29.) uel quia materia mouetur. & periculum est, ne decubant in locum principalem. quod uidens Medicus, debet purgare aegrũ, nisi quid obstet: nam

transibit

transibit morbus in aliam speciem seuiorem. Hoc autem significauit in quarta Aphorismorũ (cap.19.) Medicari (dixit) in ualde acutis, si materia turget, eadem die: tardare enim in talibus, malum est. Quomodo enim potero hoc facere, nisi per signa præsentis dispositionis hoc cognouero? uel cum materia est in loco periculoso collecta, ut in secundo de Victu in acutis (Tex.10.) si uerò dolor ad clauiculam pertingerit, aut molesta sit grauitas uel brachio, uel mãmæ, uel partibus, septo transuerso superioribus, inter nam cubiti uenam secare expedit: neque ut copiosè sanguis detrabatur cunctam dum est, sed eousq; auferendus, donec rubidior multuq; uel propuro rubro liuidus euaserit. nam utrumq; contingit. Hîc ergo probibet incrementum morbi. Quartus modus est, ut materia sit pestilens, & mali moris, in qua oportebit per alexipharmaca obstare: quæ tempore Hippocratis non tam fuere nota, quàm nostro. atq; in his oportet uti prædictione. Et ob hanc causam, & duas alias subiunxit uerba illa: fieri enim non potest, ut ægros omnes sanos faciat: siquidem hoc perspicuum est. Ostendam autem, quomodo: sed mirũ de uerbis illis, quæ uulgaria uidentur, & indigna grauitate senis Hippocratis, cùm docuerimus hunc librũ ab Hippocrate in senectute conscriptum esse. Id enim melius foret, quàm præsentire futura. Quis de hoc dubitare potest? Hoc ergo insinuauit, quasi indignans, ut ex uerbis sequentis textus apparet: quoniam plerique moriuntur ex defectu ægrorum, uel astantium, quòd serò Medicum uocent: deinde uellent, ut sanaret ægrum, ut etiam faciunt mecum hic Bononiæ. & est quasi dicat, uos serò uocando Medicum, interficitis ægrum: & postmodum iniquè fertis, si ille, cognita uestra stultitia, aut ignauia, pronunciat de morte, nec potest illum sanare. facit, quod ei licet. Quis dubitat, quòd si posset sanare omnes, iam non esset id melius. Ideò etiam fit deterius per callidos medicos, qui nil curantes Deum, neq; fidem suam eo tempore, quo possunt adhuc superuiuere, non uocant præstantes uiros, imò eousq; differunt, donec sciant certò eos interituros, timentes, ne si reuiuiscant, domum amittant, & ille alter eis proponatur. Deinde infamant, & oderunt, siquis immortales animos esse ostendat, tanquam audituri, quod maximè eis displicet. Hippocratis autem tẽpóre neq; lex sua constans erat, quamuis inferos admitteret: nec tantum processerat philosophia, ut de animorum immortalitate, & pœnis, ac gaudijs possemus esse certi. Sed nobis conuenit, Deum benefactorem obseruare, quàm æmulorum maledicta. Itaque scitote, ô amici mei, quod à Salomone dictum est: (Sap.2.) initium sapientiæ est timor Domini, & in lege Dei uoluntas eius. Etenim omnis sapientia à Domino Deo est. At improbi inquiunt: Insidiemur iusto quandoquidem nobis est incommodus, & nostris aduersatur operibus, nobis peccata in legẽ exprobrans, & disciplinæ nostræ delicta culpans. Sed redeo ad institutum. Sententia Hippocratis, quæ ad intelligenda sequentia plurimum proderit, est, quòd ægri moriantur solum tribus ex causis. Prima, cùm morbus est pestilens: nam homunculus cœlo, & aeri, cuius tantam quantitatem singulo die haurimus per tria loca, per asperam arteriam ad cor, per palati foramina, & narium, ad cerebrum, per oscula cutis, in ambitu totius corporis ad arterias, quomodo resistere poterit? Secunda, cum serò uocatur Medicus. nam licet in morbo laterali educat totum sanguinem, nõ poterit minuere abscessum, iam factum, sed solum prohibere, ne augeatur. Si ergo ab initio statim uocaretur, probiberetur abscessus omnino: ergo non periret. Tertia est, cũ aliquis habet imbecillitatẽ innatã, uelut ex ætate senes ualde, & infantes, ex morbo perpetuo, ut, fistulis, carcinomate, urinæ uirgine, & talibus. Supponit autem, Medicum esse perfectum, & ægrum, & astantes in omnibus parère. Propterea subiungit:

PROGNOSTICON V. VI. & VII.

CVm homines intereant alij priusquam adhibeãt Medicũ exui morbi: nonnulli adhibentes Medicum statim moriuntur: quidã diem uiuentes unũ, aut pauloplus temporis, antequam Medicus arte repugnet. oportet igitur agnoscere talium naturam affectionũ, quãtum supra uires corporis sit: pariter & siquid in morbis diuinum habetur, illius quoque ediscere prouidentiam. Ita enim meritò commendabitur, & fidus Medicus erit. Etenim superesse qui posint, eos uel magis poterit rectè seruare, ex multo antè tempore singulis consulens, atque morituros, euasuros

que prænoſcens, ac prænuncians, culpa uacabit.

COMMENTARIVS.

Oſtendit in hoc textu duas reliquas utilitates: quarum una eſt, ut in his, qui ſanari poſſũt, precognoſcendo ex multo antè tempore conſulat eorum ſaluti: in morituris autem prædicat mortem, ut in utroq; culpa uacet. Vt non ſufficiat apud Hippocratem etiam ſeruaſſe, ægrum ſi non prædicat de ſalute, hoc dicit propter illos, qui multo pòſt tempore ſanantur, ut non minus ſit neceſſarium in ſanandis prædicere, quàm in morituris, imò magis. O quot uidi ægros ex morbo longo, qui cùm Medicus prædicere neſciret, in unum duorum incommodorum peruenerunt: uel ut cogeretur, quaſi morbum intelligeret, mutare rectam medendi rationem, interficere ægrum, ut obſequeretur aſtantibus, alioquin ſanandum: uel ut alium in fine morbi aduocarent Medicum, quo facto, ſi peribat æger, ex errore ſecundi medici culpa in primum referebatur, ſi ſanabatur, exiſtimabatur, qui ſuperuenerat, ſanaſſe illum, atq; ita utroque modo à domeſticis prior reijciebatur. Ergo neceſſe eſt in morbis omnibus periculoſis, aut ſæuis, aut longis, prædicere de morbo, etiam ſi æger debeat ſanari. Et circa hoc dicebat Hippocrates (ne hoc totum ego fingere uidear) hæc uerba in libro de præceptis (Pag. 1.) Nec uerò indecorè ſe geret ille Medicus, qui in rei præſentis anguſtia circa ægrum aliquem, & imperitia tenebras offundente alios quoque accerſat medicos, inſſerit quorum communi conſilio res circa ægrum inquirantur, & cognoſcantur, & illi cooperatores ſint ad auxilium ferendum. Ex hoc non obſcurum eſt, cùm non licet prædicere, uereamurq; magnitudinem morbi, tunc ſocium eſſe aduocandum.

Secundum emolumentum non ex prædictione, ut dixi, pendet, ſed ex præſenſione. Et eſt, ut ſtatim occurrat morbis. nam in his, qui ſupereſſe poſſunt, quam celerrimè obuiam ire oportet. Reddit rationem, cur non omnes ſanari poſſint: quia aliqui intereunt, etiam antequam aduocent Medicum: aliqui ſtatim, Medico aduocato: nonnulli, licet ſuperuiuant, tamen exiguo tempore, uelut per unum diẽ, aut duos, poſtquã Medicus ſuperuenerit. Manifeſtum eſt ergo, quòd intendit, omnes ægros ſanari poſſe, ſi tempeſtiuè Medicus bonus aduocetur, & niſi diuinum quid obſtet. Aliàs ſic intelligebam: Quorſum enim illa uerba tendunt: nonnulli adhibentes Medicum ſtatim intereunt, uel poſt unam diem, aut paulò plus, niſi ad hoc, quòd non poſſint ſeruari omnes? Nam cùm duo proponat; non omnes poſſe ſeruari ægros: Et ut tendum eſſe prædictione: illa uerba ad prædictionis non poſſunt referri neceſſitatẽ. igitur ad illud, quòd non omnes poſſunt ſeruari. Præcipuè autem prima uerba, cum homines intereant alij, priuſquam Medicus aduocetur: nam ad hoc ſolum poſſunt coaptari, cur non omnes ægri ſeruari poſſint: quaſi dicat, Quomodo uis, ut omnes ægri poſſint ſeruari à Medico, ſi etiam aliqui ex his, antequam medicus aduocetur, intereant? Verum eſt, etiam clariſſima de hoc deciſio in libro de Arte (Pag. 6.) ex quo etiam cognoſcere poſſumus, eum librum eſſe Magni Hippocratis Germanum. ita enim inquit: Medicus ſiquidem ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficiet ad ſanandum. Si uerò is, in quo morbus cognoſcitur, ſuperetur, ob id ſanè, quòd ſeriùs Medicum acceſſit, aut ob morbi celeritatem, peribit. Si enim ex æquo morbus cum medicina proceſſerit, uelocior non eſt: ſi uerò præoccupauerit, uelocior omnino exiſtit. Præoccupat autem, tum propter corporum anguſtiam, in qua non in conſpicuo inhabitãt morbi, tum propter ægrorum negligentiam. Non obſcurum eſt, hic uelle Hippocratem, omnes morbos ab initio poſſe curari: illud enim propriè ſignificant uerba illa, Medicus ſiquidem ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficiet ad ſanandum. Et docet rationem, cur non ſanentur, dicit, Quia occaſio prætermiſſa eſt. Eſt autem occaſio prætermiſſa, uel ob negligentiam, uel quia medicus ſerò intellexit naturam morbi. Illud idem ratione demonſtrari poteſt, & fuit aſsignata in prima lectione. Cauſa morbi ſenſim introducit morbũ, ſed ab initio ſi quis obſtet ualidiore contrario illi cauſæ non poterit illum conſeruare ergo æger euadet. Alia ratio. Morbus ille etiam ſine auxilio quodam temporis ſpacio introducitur. Ergo ſi cauſa in dimidio temporis oppoſitum introducere poſſit, non augebitur morbus. ergo non morietur. Quia tamen ſumus in arte, in qua experimentũ eſt iudex, ideò ſoleo addere ego tres conditiones. Vna, quòd ætas nõ obſtet, ſcilicet, ut non ſit minor quinq; annis, aut maior ſeptuaginta, & maximè ex ſtirpe, ex qua non multum ſeneſcãt, nam declinant uires per ætatem, & ideò à lenibus auxilijs non poſſunt ſanari, & à ualidis uires ſuperantur. Simili ratione, ſi morbo aliquo

ualido

ualido & continuo detenti sint diu, seu cōmuni, ut sunt, hydrops, morbus regius, hectica, & comitialis: uel proprio, uelut lapis uesicæ, ut ulcus in intestino recto, carcinoma, in quacūq; parte sit. Et hoc ob easdem causas, quas superius assignauimus. Est & alius modus, quem tetigit Aetius, dicens: Fieri non potest, ut citra cognitionem finis morbi, ratio, uictus statuatur, præsertim in acutis. Tertia est, etiam ab Hippocrate commemorata, cum dixit: Pariter & siquid in morbis diuinum habetur, illiusq; ediscere prouidentiam. Sed quid sit hoc, multum laborat Galenus in explicando. Verùm illud solum accommodatum docet, quòd Hippocrates per diuinū, non intelligit deorum iram, quod sanè manifestißimum, in libro de Sacro morbo. Sed quantum illi prodest hæc authoritas, ad interpretationem mentis Hippocratis, cùm librum illum neget eius esse? Adducit aliam ex Primo de Victu in acutis, (Tex. 35.) ubi βλητοὺς, id est, percussos à strangulatione, mortuos esse dicit. Vtinam ego scirem quorsum. neq; enim de illis ibi agit, cum constet, morbo laterali periisse. Sed quos uulgus ita à similitudine appellat. Christophorus de Vega adducit uerba illa ex tertio Prognosticorū (Tex. 38.) Scire oportet morbos uagantes, & temporis constitutionem. Sed postquam iam conuenimus in principali, scilicet, quòd Deus, ut bonus, cunctis auxiliatur, uerisimile non est perimere languentes, qui ordine naturæ pereunt. Propositionem addit sanè bonam, & ueram sed, ut solet, potius ex præstantia ingenij, quam arte ulla, & grammaticam, quasi scilicet non appellāda diuina omnia, quæ occultam habent causam, sed quæ admiranda & sint. Vtinam docuisset, in generaliter fientibus quando non sint admiranda, cum occultam habent causam, aut quando cum generaliter fiant, admiranda esse poßint? Sed tandem concludit, per diuinum aerem debere intelligi credo, quòd diuina non uideantur neq; aer ipse. ita enim concludere solet. At meo iudicio, Hippocrates nūquam diceret aerem diuinum esse, sed cœlum. Id enim apertè dicit in libro de Carnibus (Pag. 2.) dicitq; sempiternum, & quòd est calidum. & omnia nouit. In libro uerò de Aere, Aquis, ac locis (Pag. 2.) tum in primo de Diæta (Pag. 2.) dicit, Astrologiam esse Medico necessariam, oportereq; illum noscere ortus. & occasus syderum, plurimumq; hoc conducere ad artis gloriā. Oportet igitur agnoscere taliū naturas affectionū, quātū supra corporū uires sint. Legi debet, sint plurali numero εἰσί, & τὴν φύσιν nescio quo furore rem, quæ græci benè habet, in latinum nullo sensu uerterit. Volo autem experientiæ logicæ causa, ut quiuis intelligat, quā necessaria sit, & utilis logica, & quòd illius auxilio possumus restituere errata librorum, paulò latius diuagari, ostendens quòd sit, non potuerit scribi ullo modo: nam si sit scribatur, ad naturam cuiusq; affectionum singularū referre oportebat: παθέων id est, affectionum, non ad diuersas diuersorum corporum affectiones referendum est. Nam δύναμιν singulari nomine profert, ut intelligamus, multas complecti in uno quoq; ægrotante affectiones: Virtutem autem siue naturæ uim unam tantum. Quod dixit: quia, Galeno teste (1. Methodi cap. ult.) in uno quoque ægrotante saltem tria sunt, præter naturam ægrotantis, morbus, causa, symptoma, & etiam propter morbos compositos, cùm plures fuerint. Vnde coactus est dicere τὰς φύσιας, non τὴν φύσιν singulari numero. quomodo ergo ἐσί dicere poterat. seu sit? Constat enim non, quemadmodum singulorum ægrorū diuersam esse naturam symptomatis, morbi, atque causæ: tum multò magis, si diuersi fuerint morbi, ita uim, seu naturam ægrotantis diuersam fore. Igitur naturas & sint necessario scribi oportuit: corporis autem quod minus esset necessarium, pro corporum legi nihil prohibet. Sed & hoc commodi ex hoc acceßit, ut sciamus, quantum fidei tribuere debeamus huic Interpreti Laurentiano, qui nulla causa ex græcis bonis latinas fecit non bonas. Nam illud,

Nec uerbum uerbo curabit reddere fidus
Interpres.

Primùm de Poëtis dictum est: sed extendatur etiam licenter ad historicos, & oratores inde. Ac ubi de nugis agitur, ubi de serijs agendum est, sententia ita seruanda est, ut nihil ex ea depereat: tum magis etiam in Medicina, quàm Philosophia, ne propter uerbum hominis salutē prodamus. Proximè quibus sunt leges. Huiusmodi ergo experimentum habemus huius conuersionis, ut qui græcas litteras non norint. Cornario longè fideliùs uertenti se concredant: nam de Galeni sententia non adeò interest, ut, si corrupta sit, nos trahat in errorem, tum duce iam littera Hippocratis: tum quia minus fide digna: tum etiam ob prolixitatem, ubi error, uelut uenenum in multo cibo lateat. Ergo elegantiam sermonis in uertendo ueterum libros non negligere oportet, sed diligentiam augere.

PROGNOSTICON VIII. & VIIII.

COnsiderare porrò hoc modo conuenit in morbis acutis. Primum quidem faciem ægroti, an similis sit his, quæ in sanis sunt: maximè uerò ad ipsa sibijpsi. Ita enim optima fuerit. Si uerò maximè contraria simili fuerit, horrendissima est.

COMMENTARIVS.

Hic incipit, finito proœmio, ipsa tractatio. Et ideò artificiosè præsupponit unum, quod est manifestum, scilicet Naturalem statum uniuscuiusq; hominis illi sanitatem esse, & quantum quisq; à naturali uiolenter rapitur, tantò deterius se habere, & maiorem morbum appellari. Hæc igitur comparatio ad unumquenq; referri debet, ita ut non ad alium quempiam. Dicebat in libro de Chirurgiæ officina: (In prin:) Aut similia, aut dißimilia à principio, à maximis, à facillimis: id est, quia similia sanitatem arguunt, dißimilia morbum, & à maximis. duplex autem maximum, quantitate, & dignitate: dignitate, ut facies manus comparatione, quantitate, si pinguis & carnosus exilis ualde fiat, promptam mortem significat: contra quosdam uideas ægrotare tum mala facie naturaliter, ut morituros breui suspiceris, qui breui euaserint. Neque putet me ab initio ingressum fateri deceptum, nec semel, cum tamē primùm sciscitarer, an hæc esset ægri naturalis facies? respondentibus illis talem esse, aut fermè, proximamq;, nil audebam pronunciare. Ita Medicum oportet esse oculatum. ex ætatibus tales solent esse senes mortuis similiores, iuuenibus, cùm decrepiti fuerint: ex temperaturis melancholici. Sed & morbi quidam, ut lues indica, permutāt faciem, ut naturalis poßit dici, à naturali tamen plurimùm absit. Et qui in carcere, & damnati ad metalla, & ad triremes, habitum habent similiorem sæpe mortuis, quàm uiuis, cum tamen sani alioqui sint. Noui (famulusq; is meus fuit) hominem, qui decem octo annis in triremi uinctus fuit apud Afros Hortensium nomine, Patria Brixiensem, qui etiam uxorem duxerat, cum oculos clauderet, nullamq; sui corporis partem moueret, in nullo à mortuo potuisse dissimilem dici. Ita pallor, macies, extensa cutis, arctæ nares, color plumbeus, ac ferrugineus cum tumore, quodam iuxta oculos illum mortuo similem fingebant. Palam est autem, quòd, qui talis erat, sanus non fuit: hunc tamen sanum appellat Hippocrates, qui poßit munijs sanorum fungi. In huiusmodi uiris sanguis, qui circa cor est, ob cordis robur seruatur purus, reliquæ partes maximè affliguntur: alij multi eisdem fracti laboribus, inedia, uigilijs, cum cor habeant imbecillum, citò moriuntur, nec tamen faciem adeò habent terribilem: quia cor inualidam reliquit alijs membris partem succi melioris. Quod si iecur etiam cum corde illæsum maneat, poterunt superuiuere: nam cerebrum nullum creat spiritum, sed acceptum à corde temperat: & uentriculus fouetur iecoris calore. Neque solum dißimilem refugit, & damnat, qui ad extenuationem declinat, sed si ad inflationem, & tumorem: quanquam in acutis frequentius ad gracilitatem tendant, quàm ad tumorem. Verum non solum hæc spectat Hippocrates, sed colorem, situm partium, splendorem, extensionem, & quod ex omnibus his, quasi in unum conspirantibus, prouenit, pulchritudinem. Quo circa in pulchrioribus tanto facilius detrimentum deprehenditur, quo magis paruis facilius cognoscuntur: habet tamen quilibet suum decorem, & pulchritudinem.

Dubitare autem expedit, an facies melior, quàm sana, in morbo acuto, ut pote melius colorata, & in fine morborum uiuidior, ut mihi quandoq; uidere, quāquam rarò sanæ simillima melior sit? Et de hoc multi absurda dicerent non animaduertentes, non solum sanam dicere faciem, quam habuit æger, cum, anteaquam ægrotasset, nuper habuit, sed quancunq; nactus est etiam multò antea, modò fuerit ei naturalis. Verùm Galenus hac in parte, ut solet, quod præcipuum est, omittit. scilicet ut doceat, cur signa ex facie sumpta sint potiora, non solùm prima, quæ Medico occurrant apud illum. Et sanè talia sunt scita digna, nisi apud Galenum, qui nult interpretis officium esse. solùm exponere uerba authoris, nil aliud. O' egregium uirum, & dignum hac in parte suis laudatoribus, qui non solum optimas partes interpretationis sustulit, &, ut alij facerent, consuluit, sed, quod iniquißimum est, nescio qua de causa, alij intelligunt, ne ullus non faceret, hoc ipsum conatus est deterrere.

Sunt ergo in facie, præter cæteras corporis partes principales, tres causæ, cur magis uirilis lapsum, & morbi magnitudinem declarent.

Prima est multitudo partium minuscularum, & maximè dissimilium oris, menti, maxillarum, nasi, oculorum, frõtis, palpebrarum, temporum, aurium. Vnde faciliùs & euidentiùs lapsus quiuis, & uarietas, deprehenditur. Secunda est tenuitas cutis, unde faciliùs efflorescit color faciliùs pallit, & magis deprehenditur pallor, tenditur etiam, & contrahitur, & terrea fit. Sic etiam subest multis in locis statim cartilago. ut in naribus, auribus, palpebrisq́; tum uerò musculi frontis sunt tenues. Tertia est propinquitas cerebri, à cuius plurimùm affectionibus uariatur: ut in tristi cogitatione letitia quantò magis, eiùm arescit, contrahitur, superfluè calescit, uaporibus flatuq́ue impletur, materia grauatur, abscessu opprimitur, diuellitur, spiritus euanescunt, putrefit, atque eiusmodi patitur. Quarta est etiam causa, & quinta, & aliæ plures, sed non adeò principales, multitudo sanguinis, locus glaber. Quos
„ autem intelligat morbos acutos declarat infrà,
„ (Tex. 25.) dicens: Qui cum febre sunt, & intra
„ quadragesimum diem terminantur. Præterea
„ subiungit in tertio (Tex. 36.) Et qui ex his (scili-
„ cet per commutationem) fiunt.

PROGNOSTICON X.

TAlis autem fuerit: nasus, acutus, oculi caui, tempora collapsa, aures frigidæ, & contractæ, & earum extremitates auersæ: & cutis circa frontem dura circumtenta ac arida: & color totius faciei pallidus, aut etiam niger, & liuidus, aut plumbeus.

COMMENTARIVS.

Nescio, qua ratione Galenus diuiserit hunc Textum, atq; adeò, ut paucula illa uerba segregauerit ab alijs. Talis autem fierit: nasus acutus. Aut enim sibi licere omnia existimauit, aut nos omnino stupidos. Laudabam illum, qui optabat comata, quæ disiungerent orationum partes in libris, reprehendebatq́; eos, qui omitterent. Et iure sanè quærimus enim ordinem atque distinctionem. at nostro Galeno, nescio qua ratione, non sufficit, ut satis leuiter omnia attingat, nisi etiam hoc ipso bono nos priuet, ut litteram per se bene ab authore distinctam perturbet. Sed, eo omisso, cùm dixisset, eam faciem, quæ maximè contraria fuerit, esse horrentissimam, eam declarat, qualis sit: describitq́; sex partes faciei, à quibus sumitur faciem intelligendo satis ampla sub significatione: nam facies apud antiquos intelligebatur pars nuda capitis tota. Vnde Ruffus Ephesius (lib. 1. cap. 4.) Caput intelligimus, & partem capillis contectam, & eam etiam simul cum facie κορυφὴν. & alij πρόσωπον, ut Hippocrates (lib. 2. cap. 23.) uocarunt. Sed Iulius Pollux inquit: τὸ δ᾽ ὑπὸ τῷ μετώπῳ, πρόσωπον. id est, quod autem fronte est facies. Nam in animalibus alijs πρόσωπα. cùm de solo homine facies dicatur. Vt tria sint eius significata pro tota ea parte, quæ in capite à capillis detecta est: pro ea, quæ frontem ambit cum toto eo, quod in anteriore parte positum est.

O' fames oculis insidiosa meis:

Et sic à Plinio (lib. 11. cap. 37.) describitur. & Horatius:

Mutatus, ligurinum in faciem uerterit Hispidam.

Et uidetur Meletius (cap. de Auribus.) pro παρειαὶ cũ diphthongo, genera interpretari, ὤχρος δ᾽ ἀμφὶ εἷλε παρειάς, ut Homerus,

Cui pallor totam faciem comprehenderat ingens.

Et paulò pòst redit in priorem sententiam. Non modò ex facie ipsa, sed oculis ac fronte, & uarium forma, mores hominis animaduertunt, ut rursus faciem progenis interpretetur. Hæc disputatio non de Grammaticis rebus, sed serijs instituta est. Sed eam meo iudicio discutit uerbum τοῦ ξύμπαντος, quod est, totius: ex Dialectica regula. cùm enim dictio totum significans adijciatur nomini habendi plura significata, debet accipi in generaliore. Sed difficultas est, quid per χλωρὸν significet: Textus, qui enim Galeno excussus est, totus corruptus est. Cum enim quatuor sint nomina in Græco codice, χλωρόν τε, ἢ καὶ μέλαν ἐὸν, καὶ πέλιον ἢ μολιβδῶδες, Laurentianus uertit uiridem, aut nigrum. De nigro nullum est dubium, de plumbeo etiam, & liuido Laurentiani manifesta est oscitantia, credo cum non potuisse emendare: sed de chloro discrepat non à rebus ipsis edoctus. Quis enim uidit mortuum uiridem ne dum morti proximũ? Galenus brassicæ similem & lactucæ ait. Idem in linguis Hippocratis prouiridi exponit affinia nomine χλωρὸν nimirum & uiridẽ, & pallidum, & croceum, significat colorem. Videtur Galenus significasse uiride nigricans. Ego non uidi mortuos lactucæ, nec brassicæ similes, sed pallidos, alios quidem candidos, plerosq; crocco quodam, aut liuido, aut nigro permistos. Nam ut declaratum est à nobis, uiride omne est cum luce: sed mortui sunt expertes lucis.

Quid

Quid plura liuidum, plumbeum, & nigrum, subnigrumq́; sæpius uidemus fitq; niger propriè, cū sanguis ad faciem spargitur, inde coagulatur refrigeratus, & à uitali spiritu destitutus. Oportet ergo per Chloron illum colorem intelligere, qui inter colores mortuorum hic non adnumeratur. Constat autem, hunc esse pallidum ad luteum uergentem, quem χλωρὸν nominauit Hippocrates. mihi autem satis uidetur hac in parte adducere uerba ex nostro libro de Coloribus ad loci huius intellectum. Quidam colores parum retinent luminis, atq; nitoris, uelut cinereus, & magis ferrugineus: quidam uerò multum, ut uiridis, puniceus, & omnium maximè candidus: pòst etiam purpureus: &, quod magis mirum est, cæruleus. Et rursus nil aliud est niger color, quàm luminis exquisita priuatio: & niger color non sentitur, nisi ut silentium, & tenebræ. Sed tenebræ à nigro differunt, quod tenebræ, neq; ipsæ uidentur, neq; aliud in eis: sed nigrum uidetur, dum alia uidentur, in comparatione, scilicet ad illa. Ergo dum homo præparatur ad mortē, colores eos induit, qui sunt mortuorum scilicet, lucis expertes. album, non candidum: nam in cādido, ut uisum est, multa lux est. nigrum, & fuscum, liuidum, plumbeum, ferrugineum, ut est ferri rubigo, & subuiride: quatenus enim uiuit, aliquantulum habet lucis, quatenus moritur, extinguitur interior lux ob animalem spiritum, tùm uitalem, qui undequaq; spargitur per arterias. Atq; id abunde est manifestum, utinam adeò illud, quomodo oculis. Et in oculis quidem per neruos concauos, manifestè obticos uocatos: sed quomodo per faciem, dubium est. An uerò transeant per neruos, dubitatione dignum est, cùm neq; in illis sit sanguis, neq; temperies spiritui congrua, neq; meatus recti, & liberi. Propterea existimādum est, omnes à corde trāsmitti: quod in magnis pauoribus manifestum est. quanquam etiam aliqui non ex toto palleant, refertis arterijs spiritu, aut sanguine uenali, qui non tam celeriter fertur ad cor. Itaq; uidetur anima quædam uitalis hoc efficere, cum nihil iuuet, si siccarius ingruat, aut nauis euertatur sanguinem ad ipsum cor contrahi. Vt etiam existimemus in corde non uitalem facultatem principem motus. & uitæ eius, quæ cum sensu est, sed mistam quandam uim causam esse huius motus. Quod ipsum nos à magna dubitatione liberat, scilicet, non esse eam animam in iecore, ut existimat Galenus: neq; enim ad iecur sed ad cor contrahitur sanguis. Quare uel necesse esset eam attractionem fieri à uitali motrice, quod non est uerisimile, cùm totus sanguis contrahatur, uel fieri ab anima naturali, quæ in corde sit. Est enim anima illa, etiam Galeno teste, origo attrahendi expellendiq́; in morituris. ergo. principio iam ualde debilitato, & euerso, par est multò magis colorem corrumpi, quàm in timoribus magnis. in quibus facies solùm alba fit.

Galenus tradit quædam de analogismo & epilogismo satis obscurè. improprijs uerbis desūpta ab aliquo alio authore quæ duxi explicanda non solùm, ne quicquam utile prætermisisse dici possem, sed ut in explicando non confunderem commentaria. Sed uelut alutarius cerdo simul extendit pellem, & polit, ac format: ita qui explanat authorem diligenter, dum aliorum sententias in medium adducit. & etiam. ut lucem quandam operi adderem ex his uerbis. Est ergo, quod proponitur, huiusmodi. Ratio duplex est: una quidem, quæ uocatur epilogismus, quòd scilicet ita sit: alia autem analogismus. cur ita sit. Quòd homines deos colant, epilogistica ratio docet: quoniam uidemus omnes gentes deos colere: sed cur colant, alia ratio est. disceptant enim de hoc & philosophi inter se, & cum legum defensoribus. Epilogistica autem rationis (hic me Grammaticus forsam arguat, sed ego non curo: neque enim uerbum aliud latinè succurrit, cum in analogismo & epilogismo ratio contineatur. utrūque enim rationis modus est) duplex est discrimen. Aliud quidem ab effectu, uelut, qui eiusmodi habent faciem, moriūtur: igitur facies hæc est maximè horrenda, & lethalis. alia à causa facies huiusmodi à naturali aliena est, & maximè ei contraria: igitur horrenda & maximè, atq; lethalis. Quod enim maximè naturæ inimicū est, naturam maximè etiam euertit. At analogismus causam docet, cur ita sit: cum ergo cur ita sit, effectum declarari non postulet, sed causam tantum. Manifestum est, analogismum unius tantum esse speciei, cùm epilogismus sit duarum. De hoc epilogismo, & analogismo, loquitur quarto de Victu in acutis (Com. 44.) & libro de sectis (cap. 5.) & in libro de Medicamentis (cap. 1.) secundum genera, tū alibi. Sed huiusmodi. ut dixi, nugæ inutiles sunt. reuertamur ad ordinem.

Cutis circa frontem circumtensa, dura, & acida. Laborat Galenus, ut reddat rationem in huius, sed plurimùm abest. non uituperemus, satis sit bene uoluisse, bonisq́; animus, reliqua sunt diuini, ut reor arbitrij, & in alijs ad casum referuntur. In fronte tenuissimi sunt musculi, humidum etiam in ea parte tenuissimum est, cuius rei author est Galenus, nono de Vsu partium: calor etiam in ea parte uehementior est, ut quinta A-

phoris-

phorismorum Galenus super Aphorismo (cap. 14. Com 69.) Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis. Cum ergo adsit tenuitas musculorum, humidum ibi subtile, non terreum, & calorabundans ob id fit, ut in acutis morbis tendatur cutis super extensa, & arescat, & fiat dura. hoc enim est declaratum à Galeno, secundò de Temperamentis (cap. 3.) quod siccum, durum, & humidum, est molle. Et siquis obijciat, quod non debuit adijci, quia aridum est siccum, & siccum durum? Respondeo, quòd noluit nos intelligere de ariditate profunda. nam superficialis nō est periculosa, cum fuerit in summa cute. Durities etiam posset & maximè cum tensione prouenire ex plenitudine: ideò adiungitur utrunq;, ut fiat sindrome.

Aures frigidæ, & contractæ, & earum extremitates auersæ. Cur contractæ? quoniam sub est illis substantia cartilaginea, tenuis, & cui nil carnis superest. Quia enim cartilagineæ contrahuntur facilè, dum siccantur: & quia tenues, facilius: & quia sola cute sunt munitæ, facilè exsiccantur: neque enim ab humido carnis perfundi possunt. Cartilago autem membrum est ex angue, cutis autem parum sanguinea, ideo refrigerantur: maximè tum etiam, quia exterius prominent. Vnde in hyeme, & à uento maximè refrigerantur, & aliquibus etiam in transitu montium corrumpuntur, adeoq; ut etiam decidant. Fibræ autem seu extrema pars facilè auertitur retro: quoniam molles admodum sunt, ut siccatis neruis, qui admodum parui sunt: ad sua principia retrahantur.

Tempora collapsa, Hoc est quartum signum, quod ex notitia dissectionis prouenit: nam in temporibus sunt musculi carnei plurimi, quorum absumpta carne, concaua pars manifestè redditur atq; adeò, ut nix quenquam latêre possit. Et non solùm hoc accidit morituris, sed extremo senio consumptis. & est horribile hoc signum per se, ut etiam narium illa angustia quantò magis simul iuncta. Non est adeo cauitas illa magna solum ex extrema consumptione, sed etiam contractione, & inæqualitate.

Quintum signum est, oculi caui. Hac in parte dicit Galenus mirabilia. cum enim inquit, humidi sint, & multò abundent spiritu, & calore illis consumptis concaui fiunt. at non ob id concaui fiunt, sed musculi, quibus alligati sunt, contrahuntur, atq; ob id concaui fiunt. Quandoq; etiam macilentus fit oculus circuncirca, ut uideatur in cauitate quadam positus.

De naribus autem acutis eadem uideretur ratio, quæ in auribus. Ego tamen credo uocem illā ῥινὸς ὀξεῖα significare narem astrictam. nam ῥὶς & si nasum significet, μυκτῆρες autem nares, tamen & ῥῖν, & ῥὶς narē significant. ὥσπερ ῥινὸς ὑγρότερας φύσει, (6. Aph. 2.) & illud καθαίρειν πεπονθότι κατὰ τὰς ῥῖνας πῦον ἢ αἷμα ῥεῖν, (Aph. 10.) ut nares significet uox illa singulari numero prolata, ut intelligeremus non acutum, sed astrictū significari. Oportet autem res contemplantem docere, ut uideat hoc in morituris manifestissimum signum, & haud ambiguum: illud adeò obscurum, ut in multis non appareat uestigium illius. Ratio ultra experimentum docet id. nam nares, consumto humido, constringūtur, cum sint cartilagineæ. Tum uerò molliores, quæ nisi alæ nuncupantur, ut ipse uertex nasi, quasi ex uinculis iam degenerantibus cartilaginibus constet, ut Vesalius etiam docet (lib. 2. cap. 3.) Vnde constat, cur in morituris subsidant. uix autem fieri possit, ut nati apex, consumpta tam dura substantia, attenuetur. Scribitur hæc sententia in coacis prædictionibus: (pag. 8.) sed nil adduū est ibi. Verùm quòd Galenus conetur Hippocratem sugillare, non præter consuetudinem facit. illum enim ubique insectatur. nihilo æquior in illum, quàm in tot alios ueteres, quos adeò lacerat. At res ipsa nihil est: in magnis enim frigoribus pallent homines, non tamen absumuntur. De senibus autem, nescio quid obijciat Hippocrati, cum ætas inter res naturales adnumeretur. at Hippocrates ad naturalem statū facit comparationem. An & unus forsan iam oblitus erat Galenus, ut de eo malediceret. Sed de hominis. Notandum quòd antiquo tempore talis facies ab initio morbi erat frequens, ob malum uictum: nostris autem temporibus rara, nisi ex causa externa.

Signum est admiratione, cur Hippocrates reliquerit manifestissimum, & certissimum signum breui morituroum, genarum coartationem, & astrictionem è regione dentium, ad eo, ut concauitas appareat ex utroque latere. quæ omnia fiunt contractis musculis, cum gens ibi nil habeantur, cui innitantur.

PROGNOSTICON XI.

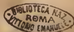
Siquidem igitur in principio morbi facies talis fuerit, & nondum ex alijs signis coniecturam facere licuerit, interrogare oportet, nam uigilauerit homo, aut alui excrementa ualde liquida sint, aut fames aliqua ipsum teneat? & siquid est horum

rum aliquid confiteatur, minus graue esse putandum est.

COMMENTARIVS.

Multi putant, me dicere, atque exponere ea, quæ nec cogitauerit Hippocrates, non quòd uera ea, quæ dicuntur, esse negent, sed negant ea ab Hippocrate esse excogitata. Ego uerò, si ea illum dicere credam, quia ex alijs uerbis deducta sint, etiam in illorum sententiã uenirem: sed si illi putant potius me hæc existimare dicta, quia ille ratione ductus ea dixerit, & me magno labore liberant, & illi suum decorem reddunt. Veluti hic, cùm tria possent esse in causa, uitiosæ illius formæ natura, deprauata res præter naturã, & res contra naturam: scilicet morbus, causa, symptoma. Docuisset autem, rem naturalem non esse formidandam, contrà naturam autem maximè formidabilem: nũc docet, eam, quæ præter naturam est, nec timore uacare, nec tantum timeri debere & iure merito. Exponit autem tria, uigilias alui, fluorem, & inediam. hæc enim omnia pertinent ad res naturales. De fame & uigilia haud obscurum est. De alui fluore patet in illo Aphorismo, (2 Par 20.) Quibus iuuenibus adhuc aluus humectus est, his senescentibus exsiccatur. Docet ergo nos duo simul Hippocrates, & quod non adeò uerendũ est à uigilia, & alijs, sicut si fiat ui morbi, & quãtum noceant: tamen huiusmodi, in morbis acutis. De fame autem specialiter sexto Epidemiorum (Par. 3. Tex. 31.) Fames est inimica febriculotis. Galenus ibi nihil dicere uidetur (2. Aphor. 16.): Sed ait, ubi fames, laborandum non est, ut secunda Aphorismorum. Esset autem excusandus, si non tot nugis egisset paulò antè contra alios explanatores. Sed quis eum iure merito in tanta abundantia nugarum excuset de duorum uerborum desertu? Videtur enim sensus fuisse, quemadmodum & ubi fames, laborandum non est, scilicet quòd tam in labore, quàm febre immodice. Siccat, & uires deijcit. At dicet, Nónne quantò morbus acutior est, eo magis tenui uictu utẽdum est, (prima Aphorismorum) Respondeo non, ut solet dici simpliciter, scilicet quòd præsupponitur fames, id est, illegittima inedia. hoc enim uerissimũ est. Sed oportet addere, quod dicere soleo in morbis partium, quæ ad cõcoctionem pertinent, uelut lienis, renum pulmonis, cerebri, intestinorũ nõ utẽdum esse exquisita inedia, sed solum in febribus continuis, & acutis, tum morbis uentriculi, & iecoris, ubi in flammatione laborent. Quomodo autem in febribus abstinendum sit à cibo, super sexto Epidemiorum dicendum est. Fames ergo potest efficere hanc faciem accendẽdo calorem innatum, siccando humidum, debilitando uires, & replendo uentriculum malis humoribus. Vnde princeps (3. p. doct 2. cap. 7. in prin. medio, & fine.) Tolerare famem uentriculum uirulentis replet humoribus, subijcit in fine, quandoq;. At in medio addit: & calefactis habentibus rubram bilem in uentriculo, aut si in corpore is humor abundauerit, fames nocet. illis quidem per se: his uerò, quoniam bilem ipsam ad uentriculum trahit. unde etiam, cùm pòst comederint, cibi in uentriculo corrumpentur: unde damna ea sequentur, tam in somno, quàm in uigilia, quæ ad corruptionem ciborum sequi consueuerunt. Per se uerò id agit bilis, ut appetitum cibi destruat. Et in tertio libro (Tem. 13. Tract. 2. capite 2.) docet, quòd ex effusione einsmodi bilis ad uẽtriculum sequitur dolor eius magnus, & quandoque syncopis, & multa mala. Ita quòd fames iuxta principem aliquando non ledit. at in Aphorismo corporibus humidis famem adhibere conuenit. Quandoq; ledit, sed non multum: quandoq; ualde, cum in temperies calida est in toto corpore, aut abundantia bilis, aut bilis in uentriculo. Quos omnes modos complexus est in eo capite (Com. 60.) Princeps: & sumpsit à Galeno, sexta Aphorismorum (cap. 13.) & tertio de facultatibus naturalibus. Ideo nil mirum, si fames inter hæc commemoratur.

De aluo autem liquidiore notandum, quòd potest dici morbus, & solum etiam res præter naturam, seu non naturalis. Dicebat Hippocrates septimo Epidemiorum (Pag 20.) Thyni filio in febre ardente inedia macerato, alui egestio multa, uerùm cum bile, & animi deliquio, & sudore multò, fiebat: perfrigeratus est ualde, & uoce destitutus totã diem, ac noctem. Instillatum ptisanæ succum continuit, sapiebat, benè spirabat. Verisimile est, hunc euasisse: quoniam causa fuerat inedia superflua: inde fluxus bilis superueniens. Aluus autem liquidã, ut quarto de Victu, in Acutis (Com. 40.) fit, uel per febrem colliquantem, uel per flegmonem, maximè iecoris. At hoc signi ratione contingere etiam potest alijs causis, ut ob imbecillitatem uentriculi, aut bilis impetum, aut ob multas cruditates congestas. Cum igitur Hippocrates periculum reijciat in causam, efficientem uultum illum adeò terribilem, quicquid ad causam pertinet, interiorem significatum non minuit: sed quod ad effectum attinet, non uidetur metuere adeò. ueluti si dicamus (ut breuiter rem in compendium redigam, quam Galenus confundit multitudine uerbo) rumfluor alui debilitat uires sem-

res semper trifariam: primùm, quia cum malo effluit aliquid boni, ut sexta Aphorismorum (Com. 27.) secundo, quia corpus agitat, & debilitatur ex motu, & ex uigilia, & magis, si dolor adsit: tertiò, quia priuant corpus alimēto. Cùm ergo hæ causæ sint manifestæ, nil mirum est, si facies ex hoc possit permutari. nam quod de signis addi potest, ut quod sit febris colliquans, aut pestilens, aut abscessus iecoris, hoc non inficiatur, quin non significet præsentem mortem. Oportet ergo, ut causam hæc habeant talem in morbum non adaugeat. De his autem causis externis addebat Galenus secundo de Victu in Acutis, (Com. 47.) rectè affectum oris uentriculi, quod est potentissimum. Præterea sanguinis magnā euacuationē, dolorem, & cum sæpe surgit.

Venio pariter ad tertium signum, scilicet uigilias: hæ enim mirum in modum uires debilitant, & non solum debilitant, sed consumunt etiam corpus. Non omittam tamen, quod scriptū est in Coacis Prædictionibus (Pag. 27.) Liquida alui egestio & aceruatim, & paulatim facta, mala est. altera enim uigilias (id est, paulatim facta) altera exsolutionem (id est, aceruatim facta) efficere poterit. Verùm, ut dixi, ipsa per se uigilia exsoluere potest hominem. idq; bifariā primùm quidem coctionem impediendo Dicebat Hippocrates in secundo de Diæta (Pag. 11.) uigilia exsatiatis cibo noxia est, non permittēs illum liquari, & concoqui: ieiunos autem attenuat quidem, Verùm minùs lædit: cuius rei sciētia ego uiuo adhuc, & satis incolumis: id obseruans tota uita mea, quòd quotiens aduersi quicquam contigisset: contigit autem sæpius, ut ex eo uigilare cogerer, uel etiam æstatis temporibus. nam quater in anno, scilicet in singulis anni temporibus, solebam uigilare, & magna uigilia circiter octo dies, & usq; ad quindecim, adeò ut fermè nihil dormirem. raro excedente hoc malo. aliquando tamen memini peruenisse me fermè ad duos menses, semper à cibo abstinui, præsertim duriore, aut qui multum nutriret, ratus concoqui illum non posse. Altera causa est, quod sensus, & motus fiunt per spiritus temperatos ab humido quodam dulci cerebri, quod cum absumatur per uigilias; simul etiam uigilare defectum eius humidi arguat: eo fit, ut corpus ipsum ex hoc & maximè partes circa faciem extenuentur.

Hæc quo ad expositionem litteræ: sed non dū patet sensus Hippocratis ille quæsitus, scilicet profundus, & ordinatus. Quærendum est igitur, quomodo facies eiusmodi ex morbi prauitate apparere soleat, quasi perterrefacta natura? In hoc bene Galenus, ita in alijs, Vtinam, inquit, hoc maximè contingerem in quibusdam febribus, in quibus ob prauitatem exhalat absq; sensu uitalis ille calor, atq; cum eo humidum ipsum innatum Sunt autem tales febres, quas uocant syncopales minutas, de quibus agit Galenus duodecimo artis curandi (cap. 6.) Sicut secūdum genus est colliquantium, de quibus tunc egerat ibidem (cap. 5.) & tertium pestilentium. Dico præter hæc etiam in quibusdam morbis exitialibus ualde hæc accidunt, uelut in pessimis phrenitidibus, & angina perniciosa, & peripneumonijs ualde acutis, & abscessibus circa cor, & repentinis quibusdam motibus atræ bilis, & æruginosæ illius splendidæ, non prassij coloris, & in sphacelo iecoris, & cerebri, & uenenis præsentaneis ebibitis, & in percussis ab illis serpentibus, qui primas obtinent in hoc uires aduersum humanum genus, & in attonito etiā morbo, & in deprehensis, & in uentriculi malo maximo, iuxta os eius, propter consensum, & in eo malo. In omnibus his ab initio ægri facies solet parum à mortui facie differre. Sicut etiā in uulneribus cordis cerebrumue, aut iecoris iuxta uenam cauam, & ubi magnus statim effusus sanguis, maximè diuisa arteria magna, & in uulnere uentriculi, & ubi ex uulnere statim cōuulsio accidit. Et in phlegmonibus maximis internarum partium, qui ex bile fiunt, & cum rumpitur in his locis longa uomica. Cur autem ab initio hæc? solent enim uultus hi multò magis procedente morbo apparere, & semper decernunt mortem, imò magis quàm ab initio: nec hoc latuit Hippocratem. Sed ad gloriam Medici, & ad curam ægri tum nil prosunt. Ad curam quidem: quia, nisi ex errore contigerit, nulla est spes salutis: ad Medici gloriam: quia etiam fabri tum moriturum dignoscunt: collabūtur enim omnes uires tum. quamobrem non dixerim cum Galeno, hæc signa non habere significatum, sed non habere neq; utile Medico, neque ægro.

Causæ autem illæ externæ, ut ita dicam, quæ quam multæ esse possunt, ut timor, ingens tristitia, potus aquæ putridæ, atq; eiusmodi, ad tres reduci possunt. nam cum uita nostra constet calido humidoq;, & ipsius corporis compagine, tria etiam sunt, quæ illam dissoluere possunt. Apparet autem easdem esse causas dissolutionis uitæ, & signorum, per quæ uitam dissolui intelligimus. Omne ergo, ut breuiter dicam, quod immodicè exsiccat, aut refrigerat, aut propria na-

tura calorem innatum destruit, ut uulnera principalium membrorum uenena exitialia, & sanguinis immodicæ effusiones. & quod immodicè siccat, aut refrigerat, eiusmodi est. Debuerat frigus esse potentius: attamen, quia calor facilius reparatur à calore, & frigus depellitur, quam siccum ab humido. est enim humidum omnium qualitatum in agendo imbecillißimum, ut calor potentißimum. Propterea frigidum celerrimè occidit, pòst, siccũ: siccum autem certius, quã frigidũ. Concludit ergo, quod antequam Medicus proferat iudicium, nõ ob gloriam suam in hoc, sed ne fallatur, & ut effugiat uituperationem astantium, & publicam, debet sciscitari, an æger aliquid tale passus sit, nõ quòd uelit ex hoc, ut Galenus inquit, gloriam quærere. Neq; enim Galenus Proxenetam nostrum uidit, ubi docemus, non esse commercanda uilia magno precio. id esset, uelle prædicere, quod quisq; alia arte cognitum, quàm medicina existimare posset, & si decipi contingat, erubescere: ut non sit par gloria dedecori. Propterea uideamus quid subijciat. Verba autem illa. Et nondum ex alijs signis conlecturã facere licuerit: intelligit, quod non poßumus coniectari, quòd ipse sit moriturus, per alia signa declarantia uim morbi: qualia sunt, sputum, urina, egestio bona, quæ significant faciem illam non ex morbo talem factam esse, aut omnino malam. indicent mortem futuram, ut ridiculus sit Medicus, talia quærens. Vult enim, ut refugiat Medicus, quantum potest, interrogationes, sed multò magis errorem in prædicendo: quia in morituris prædicere oportet.

Idem cum præcedente.

INdicantur autem talia in die, ac nocte, si ob has causas facies talis fuerit. Si uerò nihil horum esse dicat, neq; in prædicto tẽpore considat, nosce oportet morti (ægrum) proximum esse.

COMMENTARIVS.

Cum proposuisset tria, in quibus contingit falli Medicum, ut mors ex tam horrendis signis non tamen sequatur: uel ut facies illa parum distet à naturali. uel ut sit uitio rei non naturalis: uel ut non sit ab initio, de quo mox dicturus est. Circa secundam admonuit, ut sciscitaremur ab astantibus, an aliquid, quod ex olueret naturã, incidisset? Sed talis interrogatio dupliciter poterat non satisfacere. Vel quòd astantes nescirẽt, quid accidisse ægro, uelut contingit his, qui furtiua uenere utuntur: qui flagitium aliquod perpetrarunt, & discruciantur occultè: qui timent à Principibus sibijpsis conscij, nec detegi uolũt: & ita Medicus posset decipi, & existimare, quod contigisset morbi causa, & errare in iudicio. Secundò, quòd contraria ratione astantes narrarent id ipsum accidisse, ut pote, famem, uigilias, ne tamẽ ob id, sed morbi uim interiret æger, cùm Medicus ob relationem non timendum existimaret. Admonet in utroq; casu Hippocrates, expectandam esse diem naturalem, id est, uiginti quatuor horarum, quòd die & nocte cõpletur. & hoc est certius indicium. Nam dicit, Si fuerit ui morbi, omnia hæc signa non considebunt, sed manebunt: sin autem ob unam causarum prius connumeratarum, aut similem considebunt, & mitescent, nec manebunt signa illa horrẽda. Vnde nonnulla notatu digna intelligimus. Primum quòd dicit, Si neq; subsidant, neq; tale quicquam accidiße dicant, tunc mortem proximã esse: Si ergo non subsidant, non tamen necesse est ex ui morbi talia adesse. Potest enim hæc noxa ex uigilia & fame perseuerare, licet rarò, etiam ultra unũ diem. Est & alia quæstio, quomodo fames sit adeò noxia in ualde acutis morbis, cũ cibus in his prohiberi soleat ab Hippocrate (Contrad. 41.) sed de hoc in quarto Contradicẽtium. Rursus, quomodo præfiniat unam diem ad restitutionem, etiamsi pluribus diebus uigilauerit, aut inedia sit consũptus? Dico, quòd præsupponit duo. Primum, ut tollatur causa. nã ea manente, non cessaret affectus ille, imò magis augeretur. Secundum, quòd uultus in melius cõmutabitur: quia in uiginti quatuor horis est una nox pro somno, & una dies, in qua bis cibari potest, & æger à surgẽdo quiescere. & ita incipiet cõmutari uultus in melius, non quòd cesset prorsus facies illa horrenda. Sufficit ergo, ut in melius commutetur, & mitigetur. Quarta dubitatio est: quia talis facies ponitur pro lethali, ut bona pro significante salutem. Attamen secunda particula sexti Epidemiorũ inquit Hippocrat. (Tex. Com 35.) Quòd in magnis morbis facies optima optimum est signum, ut in paruis non bona malum est signum. Galenus suo more omnia implicat: sed hoc facit ad præsentem sententiam. Tantum enim tribuit ibi Hippocrates faciei signo, ut quasi securiorem magnum morbum esse uelit, cum optima facie, quàm paruum cum mala facie. Et hoc est, quòd uidemus sæpe morituros breui, pridie quàm ægrotent, & etiã

peren-

perendie, habere pessimam faciem. Et hoc est, docere res utiles, quas quotidie inspicere licet: & non nugas illas meras, quas Galenus, ut in eo commento aperte uidere licet, scripsit. Nam per hanc & illam Hippocratis sententiam docemur, ubi talis facies appareat, etiam dum sanus sibi uidetur homo. cauendum à uino, cibis, uenere, uigilia, laboribus dedereq; se lecto, ex quo multi effugerent mortem, & forsan etiam morbum, qui hæc negligentes, intereunt.

Quintum quesitum quasi ex præcedenti dilabitur, & est, cur quibusdam eueniunt morbi lethales, sine mala facie? Et breuiter dico, quòd quatuor in casibus homo moritur ex morbo sine facie mala ab initio. Primum, cùm morbus est diuturnus. Hippocrates autem hic loquitur de acutis solum, ut antea diximus. Secundum est, ut cùm ipsæ fuerint densæ texturæ cutis, & carnis, cuius corpus non facilè resoluatur. Tertium cum moritur ex errore in cura non est necesse, ut facies ab initio affligatur. quoniam morbus neq; ab initio lethalis est. Quartum, cum moritur ex multitudine materiæ, ut quasi suffocetur, uel ob obstructionem, uel caloris magnitudinem. & non adest qualitas alia mala præter putredinem, quæ ab initio non solet esse tanta, ut uirtus & calor simul dissoluantur.

Sextum est, an in huiusmodi casibus dissoluatur uirtus, an calor? Et respondeo, quòd licet ambo, ut aliàs declaraui, diminuantur in huiusmodi, tamē facie magis diminutas esse uires, quàm calorem, significantur. Quia etiam pueri in illas incidunt, in quibus calor uiget. Et si adsit cōstantia pulsus, hoc magis indicat uires constare, calorem autem esse diminutum: secus, contrariū dicendum est. Dico hoc, quòd, ut dixi, & in phrenitieis, & in sphacelo cerebri, & uomicis, pulmonis, & iecoris ruptis, calor magis manet, sed uirtus dissoluitur. Et cùm uirtus dissoluitur, & calor manet, tales moriuntur strangulati Circa hoc notandum, quòd ægrorum aliqui cum signis lethalibus non pereunt, de quibus dixit, aliqui cum eis, & repente moriuntur. & hos docuit. Sunt & qui repente sine huiusmodi signis, aut non admodum euidentibus, intereunt: in quibus Medici, si non admodum oculati sunt, decipiuntur, & repentino exitio perturbantur, non sine infamia. Nam illi, de quibus prædicere Hippocrates docet, absque Medici admiratione, & infamia obeunt. De alijs autem innuit Galenus, cum docuit eorum obitum prædicere, qui in circuitu & uigore accessionis pereunt. Moriuntur ergo tales omnes uel exolutis uiribus, uel suffocati, aut utroq; modo exoluti, aut aperto abscessu, Sexta Aphorismorum (Tex. uigesimosexto) aut uenena suffocati, ut in initijs accessionum. Vtroque modo, cùm abscessus magnus in loco angusto & nobili rumpitur. In quibus autem mors sequitur ruptum abscessum, quouis modo uomitus magni ante uel post mortem id significant.

Septimum dubium est, quòd sunt quidam morbi, in quibus ex propria natura apparet huiusmodi facies, ut in febre syncopali, quam minutam uocant, de qua Galenus Duodecimo Artis curandi, maximè si non nutriantur. At in his non adeò graue est periculum, ut in his, qui sine causa externa ad hoc deueniunt: maius tamen: quàm in his, qui ex inedia sola, non morbi natura, ad hoc deuenerunt.

Vltimum quæsitum est: quia uidetur Hippocrates uelle, ut signa initij morbi sint efficaciora signis status. Pro quo uide Quarto Contradicentium.

PROGNOSTICON XII.

ATsi uetustior sit morbꝰ, quā triduanus, talisq́; appareat facies, de his interrogare oportet, de quibus etiam iussi. Itemq́; alia signa considerare, & in uniuersa facie, & in corpore, & in oculis.

COMMENTARIVS.

Hæc est tertia exceptio de morbo, qui iam non sit adeò acutus, in quo par est, non tam celerem mortem significari: quia serius hæc apparent: igitur morbus mitior est. quare neq; adeò certa mors expectatur. Sed oportet alia addere signa, quæ si adsint, tunc morbus lethalis erit. Hæc autem iubet inquirere ex tota facie, & corpore, & oculis. Præuidit autem considerandum esse, quòd omnes ægri perituri ad hoc deueniunt: sed non omnes, qui ad hoc deueniunt, moriuntur. Constat igitur sententia horum uerborum in tribus. quorum primum est. Quouis tempore (hoc enim significat, cùm de processu, & incremento morbi locutus sit.) hæc facies contingat, interrogandus est æger, uel astantes, si aliquid contigerit? scilicet, si ex causa prouenit externa, tunc spes est, posse sanari. Quia si in seniore morbo, multò magis in mitiore.

Secundum est, si nihil horum acciderit, alia, quæ dicit, sunt exploranda. Quod autem intelligat, si talia signa non adsint, tunc perpendenda esse hæc alia signa, clarum est. Quia priùs dixerat, & hic etiam dicit, considerare oportere colorem in uniuersa facie. & sunt eadem uerba, græca scilicet. ἐν ξυμπαντι προσωπω. et infrà (Tex. 10.) cũ dixisset superiùs oculi caui dicit oculi eminẽtes. at nõ possunt esse simul caui & eminentes. Præterea quorsum quærere alia signa, cum ista sint ualidißima? Et hic error accidit propter Galenum, qui oscitanter locum interpretatur & inconsideratè. Inquit enim: ergo tunc ijs, quæ dixit antea (Com. 9.) signis addendam censuit ductam ab alijs signis determinationem: cùm palàm sit de alijs ægris illum loqui, in quibus priora signa minimè apparuerunt. nam priora sunt uehementißima, & certißima. Vnde in his, cùm dixisset (πάνυ μέγα θανατώδεόν) id est exitiale ualde est: De illis autẽ (ταῦτα πάντα νομίζειν ὀλέθρια εἶναι) id est mala sunt, & pernitiosa. Hoc autem minus est. non solùm, quòd minus sit ὀλέθριον, quàm θανατώδες, sed quia ante id uerbum ὀλέθριον, quod est pernitiosum, proposuit, omnia talia mala. Et hoc est, quasi dicat, mala sunt, & potius ad pernitiem, quàm ad salutem tendunt, cum de illis simpliciter protulerit, lethalia esse. Et uult sumi signa à facie corpore, & oculis. Ob id, quòd oculi sunt proximiores cerebro situ, uis, & natura, omnibus alijs partibus faciei, à tota facie uerò, ut in sequenti textu (uel totius uultus color euariet.) Dicebat Princeps Tertia decima tertij (Trac. 2. cap. 17. iuxta medium:) Color magnam uim habet ad significandum dispositionem uentriculi, & plerunq; iecoris. Plurimæ enim uentriculi affectiones sunt frigidæ, & humidæ, & color est plumbeus: & si est pallidus, declinabit ad albedinem. Et paulò pòst (capite 19.). Et color eius qui uentriculum habet frigidum, est albus, & pallidus. nec latet expertum. Et pòst quarta decima tertij (Tract. 2. capite 2.) Et Medicus quidem expertus cognoscit opaticum, & stomaticum omnem per colorem suum, non egent cum alio, significatione alia simili huic. Et ideo color ille niger fit à iecoris corruptione, aut lienis: liuidus autem, & plumbeus similiter significant ultimam uentriculi imbecillitatem, sed tamen non fit ab illa, sed ab extinctione caloris: uiridis ab exustione ualida. Et generaliter fiunt corrupto iecore, ad similemq; colorem declinante Vt Galenus, qui primo de locis (capite quinto) refert, non colorem faciei, sed totius corporis ad iecur, uel splenem, uel hæmorroidas. Concludendo dico, quòd uiridis color in facie indicat fæuientem exustionẽ, niger exactam, pallidus refrigeratum corpus, & extinctum, calorem naturalem, uel ob exustionem, uel suffucationem. At in corpore, ut nuper dixi, & infrà exponetur. nã plura sunt in toto corpore indicia, quàm in sola facie. Tertium est, quòd cum dixit consideranda signa illa in uniuersa facie, & corpore, si intelligeret de habentibus faciem illam horrendam, cum illa tractatio extendatur à capite ad calcem oporteret, ut totus liber Prognosticorum esset de habentibus illam faciem: quo nihil absurdius, ut etiam uellet & sanandos, & morituros post uigesimam habere faciem hanc Hippocraticam à morbi initio, uel paulò pòst. In huiusmodi absurdißima incidunt addicti nomini alicuius, qui fastu solo turgeat. Demum uerò ex his intelligere oportet, Hippocratem non solùm nos monuisse, ut abstineremus à prædictione, sed in omnibus morbis malè curatis, cum postmodum bene curantur, euadere poterunt, tametsi deplorati uideantur: alij interire etiam de quibus spes esset cum uel ab alijs solis, uel etiam te præsente perperam curantur. Ideò tutißimum duxerim de solis tuis ægris prædicere, aliter in multas difficultates incidere necesse est: & aliquando forsan etiam errabis. Ex hoc loco desumpta est illa triplex significatio principij, pro ipsa statim prima inuasione, pro tempore cruditatis materiæ, & pro primis tribus diebus. de qua Primo de Crisi. (cap. 6. 7. 8.)

PROGNOSTICON XIII.

SI enim lucem fugiant, aut inuoluntariè lachrimentur, aut distorqueantur, aut alter altero minor fiat, aut alba eorum rubra fiant, aut uenulæ liuidæ nigræue in ipsis sint, aut lemæ, aut sordes circa oculos appareant, aut etiam instabiles, aut eminentes, aut uehementer caui facti sint, aut squallentes, & obscuri, uel totius faciei color alius factus sit: hæc omnia mala, & pernitiosa fore, putandum est.

COMMENTARIVS.

Non intelligi debere omnia illa signa, cùm aliquo istorum indicat illud oculi uehementer

caui

caui. Nam si caui iam supponũtur, quorsum expediebat addere hic illud (uehementer) hoc superiùs demonstrauimus. Et ideo sensus est. Item quæ alia signa considerare. id est ut sit initium tertiæ constitutionis faciei. Sed minus malè, id est si ab initio fuerit talis, qualis præscripta est facies, morietur statim. Sin autem post tertiam diem, uel paulò seriùs factis interrogationibus, & reliquis, & hoc erit ualde exitiale. Demum si nihil horum contigerit, tũc oportet inspicere oculos, totã facie & totũ corpus. Et sic illa signa erũt in tertio ordine. Et hic solùs est genuinus sensus. Proponit ergo duodecim signa lethalia: quorum unum solum est à tota facie, reliqua undecim sunt ab oculis. Primum ergo est lucis fuga, quam dicit Galenus accidere ob uirtutis imbecillitatem. Adducit exemplum contra propositum in opthalmijs, quas isti uocant, ut aliàs, lippitudines. Refugiunt enim homines lucem, sed non ob imbecillitatem, uerùm potius ob spiritus inflammationem, & caliditatem. refugiunt & lucem homines ob imbecillitatem, cum oculus est sine spiritu animali: sicut accidit nuper experrectis à somno, cùm spiritus intus erant ob somnum contracti: & item uenientibus ex tenebris. Et ideo dico, quòd oportet distinguere hoc signum per causas: cùm enim ambo sint ualde mala, ubi non adsit lippitudo unum tamen significat cerebri inflammationem: & est constantius signum mortis. Sed non adeo celeris: hoc uerò celeris, sed non tam certum. Dicit Galenus (libro De Symptom. Differen. cap. 3.) quod oculi ob lucem dolorem patiuntur. Sed non dixit, quomodo. Dico ergo, quod Crystalloides à luce externa tactus incalescit, sicut cum manus frigida ad ignem posita dolet, si non adsit calor innatus. Præterea atrahit spiritus extra: & ita dupliciter læditur oculus ex luce, cùm est debilis. est enim multus spiritus ei temperamentum. Indicium causæ est, quòd si fit ex inflammatione cerebri, apperent uenæ rubræ in oculis, capitis dolor, delyrium, uigilia, splendores obuersantes: & tamen, cùm hoc si uident, longiùs uident & in obscuro. Sin autem sint ex imbecillitate læsi, nil horum apparet, sed eorum loco syncopis lipothomia, & non uident procul, & sunt fermè immobiles. Et similiter curatio est ex toto diuersa. Quantum uerò referat, uides. nam incipientem (confirmatam enim non sanabis) Galenum secutus, cibo curabis, & interficies: nos si sequaris, balneo capitis aßiduo sanabis. Ita in alijs. Scribitur in Coacis Prædictionibus: (Pag. 9.) Aut si in uoluntariè illachrimentur, hoc est, secundum signum in quo rursus eodem lapsu cadit Galenus. Cum enim sint tres causæ, lachrimarum, morbi, oculorum, qui possunt esse plures, caliditas cerebri colliquans, & imbecillitas, meminit primæ & tertiæ prætermissa secunda. Horum sunt signa diuersa, ut causæ, & prognosticum. Differunt in hoc, quòd lachrima in omni casu minùs lethalis est, aut mala, quam non posse ferre lucem. Incipiũt opthalmiæ cum lachrima: sed cùm confirmantur, lucem etiam refugiunt. Dictum est à nobis super eo Aphorismo quartæ particulæ (52.) quibus in febribus, uel alijs ex morbis lachrimæ inuoluntariæ profluunt, id esse absurdiùs, quàm si ex uoluntate. nam ut dixi, uehementem oportet esse caliditatem: quæ tamen colliquet aquam. cum maximè cerebrum est siccum: & cum humectatione indigeret De lachrimis fluentibus in morbis acutis scriptum est in Prognostico (libr. 1. Tex. 33.) infrà dixit, Lachrimas ostendere fluxũ sanguinis, narium fluxurum. Sed hoc est signũ decretorium: ergo non potest sic apparere in principio morbi. Est igitur neutrum hoc signũ, & potius ad bonum, sed non comparatione tẽporis: neq; in opthalmia, quæ non præsupponitur. quibus duobus casibus è quatuor sublatis relinquuntur duo illi, de quibus agit Hippocrates in textu, ambo mali, ac perniciosi. Itaq; adducit Galenus loco præallegato Hippocratem, ex libro primo Epidemiorum, dicentem, lachrimas esse indicium fluxuri sanguinis in decretorio. Et est ad propositum: Quibus in febribus acutis uagis antentibus lachrimæ inuitæ defluunt, in his sanguinis è naribus eruptionem expectare oportet, si etiam alia perniciosè non habeant. nã in his, qui malè se habent, non sanguinis eruptionem, sed mortem significant. (Sec. secunda Tex. uigesimoquarto) In sexto autem de Morbis uulgaribus. (Paralipomen. prima Comment uigesimoquinto) Id quoque in morbis acutis fieri cernitur. tum summè aridi sunt, & uires imbecillæ, per exiguis lachrimulis ab oculis excidentibus, deinde iterum inarescentibus. Constat ergo, quòd in huiusmodi lachrimis oculus aridus est: seu sint ob imbecillitatem, seu ob cerebri inflammationem. Quæ quidem maximè obseruanda sunt. Multa alia magna signa addit Hippocrates Sexto Epidemiorum (Par. prima à uigesimo secundo Tex. ad uigesimumoctauum) sed non omnia illa sunt lethalia, tametsi ualde praua Omnia. quæ circa oculos, si exaruerint, ut ibi dicit.

Aut distorqueantur. Distorquentur (dicit

admirabilis Galenus) oculi conuulsis musculis eos commouentibus, quòd si fuerit illorum tantummodo affectus, nihil difficile significatur. Si uerò principij neruorum (quod quidem cerebrum est) summè exitiosum est. Propinqui enim musculi principij affectum, priusquam cæteri, præsentiunt. interdum hi, qui in occulis sunt, de quibus nunc dicit, quandoq; crotaphitæ, id est musculi tēporū nominati, de quib. libro de Articulis (lib. 2. Cō. 3) indicauit. Hæc postrema uerba obscura sūt prima falsa: reliqua, quæ medium locū obtinēt, uera sanè. Et certè oporteret magnum pelagus hic ingredi. Primum, quomodo possit fieri cōuulsio non compatiente cerebro. est enim conuulsionis diffinitio, quòd sit contractio nerui, seu musculi ad suum principium. Inde, quòd propinquarū partium cerebro, & adeò nobiliū, careatque metu maximo, absurdū est. Deinde in febre acuta ipse etiā fatetur præsens periculū. Quarta Aphorismorū (Com 57. et 66.) Nūquam etiam in acuta febre casum hunc imaginarium accidere uidi: multò minus puto illum, qui longè pauciores, quam ego, ægros curauit. scilicet, ut oculi in acuta febre distorquerentur citra maximam noxam, mihi nunquam uidere contigit citra mortem. Non me latet, quòd differentiam facit inter totius & partis conuulsionem: quandoquidem generalem toti corpori uideatur uelle esse solum lethalem. At ego hanc propriam membro non intelligo, & præcipuè in oculis, adeò propinquis cerebro, atque nobilibus. De musculis crotaphitis meminit ipse Galenus libro de Dissectione musculorum (capite sexto) quos etiam uocat temporales: qui sunt quatuor in utroq; tempore mandibulam mouentes. Quare nescio quorsum illorum meminerit in oculorum distortione. Locus ille in libro de Articulis (Pag. undecima) est, ubi id docet, quomodo moueant hi musculi mandibulam inferiorem. Et apud Galenum in secundo (Tex. & Comment. quinto) ubi alios uult esse temporarios, scilicet qui os concludunt mandibulam sursum trahendo: alios uerò mandibulam circumcirca agentes, dum homo cibum atterit. Sed tamen nullibi meminit, quòd oculum contorqueant conuulsi, uel quouis modo læsi: solent enim contorquere membrum, quòd etiam mouent. Scripsit de his non semel author Prorrhitici (Prorrhiticorum 35. & 49. & 57.) Primum ex lumborum recursione oculi peruersio mala: & idem in ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione deiectionibusq; aquosæ bilis. multus peruersio oculorum signum malum: tum aliâs, tum si catochi fiant. Et rursus: In oculorum peruersione cum febre & lassitudine rigor perniciosus: comatosiq; in his malè habent. Galenus solum primum dictum declarat, idq; solum tenuiter: scilicet quòd compatientibus lumbis oculi retrahantur, conuulsa parte. Meliùs ergo hic claudemus hanc sententiam distortis oculis, quòd ex conuulsione accidit prauum per se signum: tum quia prope cerebrum affectus est & in nobiliore parte, ut natura uideatur deseruisse corporis regimen. tum uerò periculum imminet, ne humidioribus & tenuioribus, siccatis musculis, morbus propagetur in musculos maiores, fuciores, & longius distantes, ut etiam pectoris: unde prohibita respiratione mors sequatur. Nam mortis modus in conuulsis talis est.

Aut alter altero minor fiat. Hoc est quartum signum, in quo hallucinatur Galenus, cum dicat hoc esse indicium facultatis, quæ in eo extinguitur: & prorsus secus est. est enim signum siccitatis eximiæ, ex qua oculus non nutritur, & exiccatur. Adiuuat & ad hoc cauitas maior: profunda enim minora uidentur, quam quæ mediocriter distant. Cum uerò loquetur de cauitate, de utriusque oculi cauitate loquetur. ita hic modus ab illo distinguitur. De facultate præterea extincta, si tā uult esse significatum per primum signum, uel oportebat utrunque coniungere, ut dixisset, Si enim lucem fugiunt, & alter altero minor sit. at hoc non fecit: quinimo non coniunctionis solum notam non addidit, sed eius loco disiunctionis potius: uerum multa interposuit. Aut necesse est alteram expositionum non esse ueram: aut forsan stuporis uoluit accusare Hippocratem. Quod si dicat, si per defectum facultatis, intelligere defectum nutrimenti, aliud est. Sed quàm bene conueniunt. facultas uidendi est animalis nutritionis naturalis uno oculo propria, uel à iecore transmissa, alia à cerebro. Si dicat se intelligere de naturali facultate, quæram ab illo, quomodo possit ex morbo uniuersali perire facultas innata in uno oculo? Tandem deueniendum est ad hoc, quod solum uerum est, cum reliqua sint diurnæ imaginationes: siccato cerebro ea in parte magis non transmitti alimentum ad oculum, præsertim ad uitreū humorem, ex quo crystalloides nutriri solet: unde humorem illum siccari, &

utrunq;

utrunq; pariter. unde tunicas etiam partim cõ sidere, partim contrahi. Vnde nec hoc animad uertit Galenus, qui non solum non rectè causas inuenit, neque exponit, sed nihil tale uidit, non oculum totũ minorem fieri, sed pupillã ipsam, quam Hippocrates ex communi consuetudine oculum appellat. nam ea minore facta, totus oculus uidetur specie minor, cum tamen sola pupilla, & uerè, sit diminuta. Dicebat in libro de Coacis Prædictionibus (Pag. 9.) Et alterum oculum fieri minorem, malum est.

Aut alba eorum rubra fiant. Quintum signum est, ut alba oculorum fiant rubra: Dicit Galenus in Commento, quòd hoc contingit ob copiã (supple sanguinis) uel in cerebro, uel in membranulis coacti: interdum ex inflammatione ipsarum partium, quæ in eo facta fuerit. Nã utrouis modo, dicit, sanguis in uenulas exprimitur: et ob eam rẽ pars in eis cãdida rubra apparet. Quæ corollæ appellata ambit oculũ circiter, quam per dissectionem docuimus omniũ oculi membranularum atq; tuniclarum copulam quandam haberi, ut ambiẽtis caluam membranulæ terminus ad eam unà cum uenulis permeet. Docuit enim hoc in decimo Anatomicarum aggreßionum. Attigit & hoc in decimo de Vsu partium (In Princ.) Censet autem de uenulis, non substantia oculi debere intelligi: subiungens ad huius opinionis fidem, quòd infrà statim dicat (cap. 2. in fine) Aut uenulæ liuidæ, aut nigræ in ipsis sint. Sed quanquam de uenis etiam hoc intelligi poßit, non tamen per alba oculorum uenas intelligere oportet. Videtur hic homo paucos curasse ægros: licuisset enim uidere alba oculorum rubra, non perfectè (hoc enim, inquã, fateor rarò accidit) lucida, ac quasi splẽdida, quòd à cerebri inflãmatione, aut mẽbranarũ oritur. Et pleriq; horũ, ut antea dixerat, lumẽ refugiũt hoc dixi. q̃a uenulæ rubræ solũ sũt morbi oculi potius signũ, quã exitij. Vix enim fieri potest, ut si propter febris uim hoc accidat, quin etiã rubescat oculi ipsa substãtia. Et si de uenis intellexisset, uno signo, quẽadmodum lucidas, & nigras, cõprehendere poterat.

Aut si uenulæ liuidæ nigræue in ipsis sint. Nisi proprius affectus oculi sit in causa, quomodo sanguis ibi lucescere, uel nigrescere potest, nisi in maximo morbo? siquidem liuor & nigrities, dicebat Galenus fiunt à frigiditate. Hoc non est generaliter, uerũ de nigro. fit enim nigrũ à frigore, & à calore. Verũ est, quod nigrum, si fiat ex liuido, fit à frigiditate: sed frequentius fit à uiridi, flauo, & rubro, & tunc fit à calore.

Aut lemæ. Lachrimæ cõgelatæ dicebat Plin. (lib. 11. ca. 1.) in græco codice λημαι: ubiq; & apud Gal. Causam ergo harũ, nõ pituitæ (ut malè uerterũt) declarat in cõmẽto hac ratione. Lemæ fiunt ex mala coctione, quæ in lippitudinibus accidit, tũ ob imbecillitatẽ oculi, tũ ob abũdantiam humoris. Sed in laborantibus acuto morbo, & maximè cũ oculis cauis, non potest esse abundantia humoris, imò nec solida quantitas. Ergo si fiant lemæ, erunt uitio imbecillis ualde facultatis: igitur mortem significabunt.

Aut sordes circa oculos appareant. Differunt hæc à lachrimis, & pituita, & conueniũt in causa dicta, scilicet quòd in hoc casu fiũt præ nimia imbecillitate Omitto modò, quòd nõ supponantur oculi concaui (quia Galenus, ut dixi, suprà legit (in princ. com.) cum illo, nares acutæ, oculi caui perperam) Dico, quòd febris magna, quæ in acuto morbo semper comitatur, siccat oculos, ut non poßint talia, nisi ob magnam prouenire imbecillitatem. Habent lemæ & sordes hæ, ut dixi, ut fiant à magna siccitate: adeò ut propter imbecillitatem naturalis caloris generetur pituita, & ob siccitatẽ præter naturã cogatur in lemas et sordes sed lemæ sũt coloris liuidi, & sordes citrini, seu pallidi, aut propè.

Aut etiam instabiles. Nonum hoc est signũ, de quo Galenus dicit, quòd significat delyrium, uel tremorem. & delyrium cum imbecillibus uiribus mortem significat: sed tremor cum siccitate est insanabilis. igitur utrouis modo mortem significabunt. Verum Galenus non declarat, quare tremor oculorum significet, aut musculorum tremorem. Nam primum est prorsus ignotum, sicut quod dicitur. nam tremoris musculorum causam docere oportet. Dico ergo, quòd oculi instabiles fiunt uel ob musculos, qui pũgũtur à uaporibus acutis, uel à caliditate nimia. calidi enim est mouere ab utroq; aũt delyrium contingere solet absq; dubio. Quomodo autẽ palpitatio hæc contingat ex tremore musculorum suo more intelligendo tremorẽ, nõ est adeò facilè ostẽdere. Dicitur etiam nictario, sed de palpebris, non oculis ipsis, in Coacis Prædictionibus (Pa. 9) & est tãtò minus malũ oculo instabili, quãto palpebra oculo ipso est ignobilior. Circa hoc igitur Galenus dicebat secundo Prorrhetic. (Com. 11) Oculi immobiles fiunt ex cõtrarijs causis, ex quibus instabiles fiunt enim uel à musculorum resolutione, uel à tensione ualida in utranque partem, uel à summa imbecillitate: unde mors manifestè ex hoc impendet: maximè ex duabus postremis causis.

At ergo dicetis, cur Hippocrates hoc prætermisit? Dico, quòd illud per hoc intelligebatur à contrario prætermisit notissimum. Nam illud etiam plebs nouit, quòd fixus omnino intuitus est morientium: ne dum ut Medici id soli dignoscant. Solet etiam istud accidere, cùm non uident, aut cum delirant, aut cum ecstasim patiuntur: quod frequentissimum est.

Aut eminentes. Proponitur hoc idem in Coacis prædictionibus (Pag. 9.) Et certè qualiscunq; situs mutatio horrenda est, & maximè in oculis, & distortio est deterior, ut colligitur Quarta Aphorismorum (49.) in illo dicto Hippocratis. In febre non intermittente „ si palpebra aut labrum. Sed de eminentia dicit Galenus, quòd fit in uomentibus ex copia ingesti uini. Hoc autem non est reddere rationem, sed dicere quiddam fortuitum. Etenim neque in illis remanent oculi prominentes. Tandem serò animaduertens, se non rectè exposuisse Hippocratem, recurrit ad aliam expositionem meliorem, sed nec absolutam, ut Hippocrates intellexerit de signis, quæ post triduum accidunt. Et uerè adeo confusus est, ut stultum sit, uelle illum interpretari uel bene, uel ut reprehendas. nam odiosum est malè interpretari, ut damnes: uanum autem aberrantem, uel ne somniantem quidem ut tuearis. Reliquamus illum suis sectatoribus, nos de eminentibus oculis uerba faciamus. Vesalius id docet (lib. 2. cap. 11.) quòd cùm septem sint musculi oculum mouentes: quorū primus introrsum positus, oculum intrò contrahit, secundus autem extrorsum, & quasi è regione forâs illum ducit. dum oculi peruertuntur, necesse est primum contrahi, secundum uerò extendi. Et ut figura illius utar, K qui intro fert, breuior

reddetur, L autem longior, ut necesse sit utrumque conuelli: illum, quia nisi conuelleretur, oculus non introferretur: hunc, quia oculus contractus di uellit. contraria ratione cum fertur extrà, decurtetur L: K autem longior fit. Intelligo intùs ferri uersus nasum, extra autem ad angulos illos, qui sunt in extremis oculorum. Hæ igitur sunt causæ peruersionis. Cum ergo à duriore membrana cerebri oriantur, necesse est, hanc conuulsionem esse periculosissimā. Sed tamen contractio oculi & eminentia cum fiant uel contracto, uel extenso neruo uisorio, qui ex cerebro oriens cum apophisidibus tunicæ tenuis, & crassæ cerebri fertur ad oculum, necesse est multò periculosiorem esse uerè profundum oculum, et, ut Vesalius dicit (libr. septimo capite decimo quarto) uehementer cauum, aut eminentiam, quam peruersionem, quantò maioris nobilitatis est cerebrum, eiusq; membrana tenuis sola crassa. Sed cur, dicetis, nihilominus ex distorto oculo certiùs pronuntiatur mors, quàm ex cauo, aut prominente? Ego hoc pòst declarabo. Nunc satis sit, ut sciamus, neruos uisus esse molles ualde, ac magnos, seu crassos, atq; coniunctos. ideò oportet illos contrahi uel distendi in profundo uel eminentia eorum: quare non sine magno periculo sunt. Cur autem in uomitibus emineant, causa est: quoniam spiritus fertur à uentriculo ad oculos uehemēs (indicio sunt imagines, quæ apparent ex mala coctione) hoc autem maximè per foramina palati. nam in inferiore sede basis cerebri nerui uisorij implantantur, & ideò ex uapore ascendente distenduntur. At quicunque oculos habent magnos, iidem habent & prominentes, & qui prominentes, magnos: & dum prodeunt, crassiores redduntur, prodeunt: & nullus oculus cauus magnus est, nec prominens, paruus. causa uerò est una: quoniam oculus, cùm rotundus sit, & oui formam referat, dum exit, maiore sui parte se ostentat, dum recedit, integitur, non quòd fiat minor, aut exitu maior, quanquam & id accidere possit. Illud satis est mirabile: quanquam parerga, cur Hebræis omnibus oculi sint tumidi, & prominentes, & crassi. Certè alba tunica muscalis et musculorū fibris est intecta. Eminentia oculi, ut dixi, fit laxatis musculis atque neruis uisorijs: unde oculi non solùm eminentes, & magni, sed etiam omnibus his, quibus hæc accidunt, informes uisuntur. Cur ergo laxantur in his musculi neruique? Forsan dicendum esset, illos ex calidis regionibus originem ducere, scilicet Syria.

Homines autem, in his regionibus tumidos habent oculos, sicut & capillos nigros, & dentes albos: quia humidum cerebri dissoluitur, ideò laxantur nerui uisorij, habent etiā debilia capita. Illud nō prætereundū duxi, quod Galenus hac in parte obijcit Hipp. nam cū dixisset, oculi caui, nasus acutus, et reliqua si non statim ab initio appareant, sed post tertiā diē, tūc inspicienda esse reliqua signa, inter

qua

quæ connumerat oculos eminentes. igitur simul poterunt apparere oculi caui & eminentes: quod esse non potest. Respondet, quòd Hippocrates non solum connumerat signa, quæ apparent cum facie horrenda, sed alia etiam. Sed hæc responsio non satisfacit. Sic enim ex sola oculorum eminentia possemus iudicare de morte & iminente: quod absurdum est. Propterea dicendum, quòd uel uult posse mutari unum ex his signis, ut intelligeremus, non esse omnia omnino simul necessaria: uel per ἐπ ὑπερμίνοι, super lati. Prominent enim laxatis musculis, & caui fiunt ob siccitatem: quandoq; contrahuntur musculis exsiccatis, & tument, quasi phlegmonem patiantur.

Aut uehementer caui facti sint. Hoc est decimum signũ. Addit uehementer: quia antea proposuerat solum, quòd caui essent: nam illud signum erat cum alijs quinq; coniunctum: præsens autem ponitur tanquam solum. Nam si fuerit cum lemis, gratia exempli, & uenulis liuidis, tunc sufficiet, quòd sint caui. Causa est exsiccatio neruorum uisoriorum euidens, quæ esse non potest, nisi cerebrum sit etiam in parte anteriore ualde exsiccatum: & ideò est signum mortis.

Aut squallentes, aut obscuri. Oculi obscuri sunt luce priuati, squallidi autem sicci. Significant ergo huiusmodi oculi extremam consumptionem caloris naturalis, ac uitalis spiritus. Et habetur primo in sextum de morbis Vulgaribus (Tex. 24. & 25.) ubi Galenus nihil singulare docet. Sed tandem concludit, hæc omnia significare principij magnam noxam: quod uerissimũ est. Sed non determinauit, quomodo hoc illo maius sit genere, aut magnitudine. Exemplum. Distorqueri oculum, maius est, quàm lachrimari: potest tamen lachrima esse adeò multa, & frigida, ut leuissima distortione magis sit periculosa. Est autem squalor siccitatis dominantis indicium maximum, & resolutionis spiritus uitalis contrarium eius, quod est splendidi. Vel totius faciei color alius factus sit. hæc omnia mala & pernitiosa fore putandam est. Si rectè animaduertas solum signum de facie, & oculis cauis repetijt, ut intelligeremus hæc sola etiam esse pessima: quia unum declarat cerebri extremã corruptionẽ, altera, totius corporis. Quoties enim natura erat circa principaliores partes, magis delinquit, quàm si circa ignobiles. at oculus nobilissima est pars totius corporis. Vnde Princeps prima tertij (in primis uerbis) inquit: Dixit Galenus, quòd natura creauit caput propter oculos, ut essent, quasi in specula. Et hoc ille dixit in octauo de Vsu Partium (cap. 5.) Cum ergo in oculis delinquit, tunc à magna causa euertitur eius facultas. Sed & in principe membro læsio ob propinquitatem contingit. Sed istud signum, ut dixi, potest esse naturale, & tũc nihil significat, ut dicebat Galenus, de hoc loquens libro de Optima Secta (cap. 26.) ad Trasybulum: ubi etiam dat exemplum de oculis cauis, & naribus acutis. Nam dicit: Si naturalia sint, nil referunt. Et dabat exemplum de Indo, cuius color in facie niger est cum perfecta sanitate. Signum ergo sumptum à colore, est ualde potens: quia nares illæ acutæ sunt solum signum, sed color malus significat causam, quæ lædit alia solũ, quæ læsit. ideo hoc est maius, & certius. Ideo superiùs dixit (Tex. 9.) itemq; alia signa, & in uniuersa facie, & in corpore, & in oculis.

Ergo, ut ad historiam distorsionis deuenimus, Hippocrates in Tertio Epidemiorum, (Par. 2. Tex. 8. Lang. 11.) narrat mulierem, Ocetai uxorem, in quarta habuisse oculum dextrum distortum, & ea mortua est in septima. Et aderãt urinæ subnigræ, paucæ & tenues. Hic ergo meritò quærendum est, an deterius sit, unum oculum esse distortum, an ambos? Et quid, si redierint? Dico, quòd quandoq; accidit, ut redeant, & tũc morbus est minus periculosus. Et ego uidi aliquos restitutos. Cum ergo istud fiat facilius in uno oculo, quam ambobus (rarò enim ex siccitate unus tantum oculus distorquetur) Ergo peruersio unius oculi non est adeo mala, ut amborum. Et quæ restituitur, lethalis non est: quia fit ab humore, non ui febris. Propterea dicebat Galenus in Primo super tertium eisdem (Com. 13.) super illis uerbis: Dexter oculus distortus erat. Nam quod delirauerit in nona, & oculo dextro strabo fuerit, res sunt, quæ solent in iudicijs euenire. Hic enim seruatus est in uigesima, cùm hoc accidisset in nona. Verùm quod dixit de oculis obtortis in sexto Epidemiorum (Par. 1. Com. 27.) magnam habet difficultatem: inquit enim. Obtorti autem oculi, aut delyriũ, aut tremorem ipsos mouentium musculorum indicant. Hæc omnia uerò in acutis & periculosis morbis ob principis membri noxam oboriũtur. At hoc in commento præsenti Galenus & uerisimili magis ratione tribuit oculis instabilibus. Hic enim habet ἢ παραφρονέοντο, ἢ τρόμον τῶν περὶ αὐτῶν μυῶν. In alia παραφρονέοντα, ἢ τρόμον ἐνδεικνύοντα. quod idem est. Quamobrẽ non est meũ, ut lapsum librariorũ corrigere uelim. Difficultas est in uerbo ἐνδιαστρεφομένοι: quod cum repetat Galenus in commento,

non

non solum absurdam rationem, aliâs dictorum sententiam, scribit, sed & per se. Quid enim contortioni cum musculorum motu, imò neq; cum delyrio nam contorsio seu ab humore fiat, seu à siccitate parnum habet cũ delyrio comertium. Itaq; legerem [illegible]*, quod est instabiles, in Epidemijs pro* [illegible]*, quod est contorti. Aut dic, quòd hic loquitur, dum dicit instabiles, de futuro delyrio, & conuulsione in Epidemijs, cum dicit abtorti, de præsentibus. Omitto modò dictum illud, in fine secundi Prorrheticorum (Tex. 17.) In oculorum peruersione & laßitudine rigor pernitiosus. Comatosiq; in his malè habent. Qui uelit, uideat ibi nostram expositionem: nam Galenus suo more fatetur, se nullum proprium sensum elicere posse.*

Antequam uerò egrediar tractationem de oculis, sciendum, quòd dolor in oculo solum est symptoma, salutem significans, ut in Lazomenio, cui oculus dexter in quadragesima doluit, & sanatus est. Primo Epidemiorum (Lang. 10.) & eo, qui in Dealcis horto habitabat, cui in uigesima doluit oculus, & ipsi dexter in uigesima & iudicatus est, & ipse in quadragesima. (Lang. 3. prim. ord.)

PROGNOSTICON XIIII.

COnsiderare etiã conuenit in somnis, si oculi uideantur. Si enim albæ partis aliquid apparuerit, palpebris nõ commistis, nec ex alui fluore, aut medicamenti potione: aut quia æger ita dormire consueuerit. id accidat, malum signum & ualde lethale est.

COMMENTARIVS.

Quòd egregius fuerit grammaticus Galenus, nec aliud quippiam id Auerrois & Princeps, & quicunq; mathematicarum periti & intellexerunt, & testati sunt, solum Medicinam admirantur: idq; iuremerito illis temporibus. Sed optassem, ut animum ei, quòd habuisset, intendisset, quæ non haberet, relinqueret. Reducit hæc in imbecillitatem uirtutis, quasi nullos uiderit mortuos clausis oculis, quibus prorsus nihil est uirium. Solent mulieres id facere, existimantes ad decorem pertinere, ut cadauer oculos habeat clausos. Rarò per se morientibus clauduntur, tũ ob conuulsionem, tum ob siccitatem, quæ etiam causæ sunt eædem in morituris, nõ imbecillitas uirium: nam superior palpebra adeò decidit, ut si retrahatur à musculis, ut cuiusdam à pedibus Principis Istonij uxori, dum ex casu musculi illi fuissent redditi inutiles, perpetuò clausus sinister esset. Quid adhuc habent Galenici pro defensione? palpebram inferiorem, attolli uiribus musculorum dicent, quibus collapsis, non attolli, atq; ideò non claudi? Ah insans, pudet me uestrarum ineptiarum, non nescitis, palpebram inferiorem, uelut superiorẽ mandibulam, prorsus esse immobilem? Quid? hoc nolim nos à Galeno tanquam uiro imperito retrahere, absit: sed impetrare illud, ut à Galeno tantundem tribuatis fidei (Vesalius lib. 2. cap. 9. in ult. uerbis & omnes.) quantum ratio suadet. Si ubiq; cæspitantem inuenitis, cur tantum bonum, tot pulchra, ob unius uiri audaciam amittere uultis? præsertim, quòd non hic peccatur, quemadmodum in Philosophis absq; pernicie hominũ. Ito modò, & construite rationem, ob imbecillitatẽ uirium superior palpebra decidit, inferior nunquam mouetur, æger cùm non claudit oculos, ob imbecillitatem claudere non potest? An cùm in somnum decidimus, tunc non palpebra clauditur, & tum membra omnia quasi expansa calore, seu hebetato in exterioribus, seu intrò fugiente cadunt? Vestre modò rationem. Siccantur cartilagines, conuelluntur musculi, & ob hoc non clauditur oculus. quã bene cõuenit. Aliud: quia ueritas ueritatem parit, mendacium mendacium Si naturalis non sit hæc rima, & hiatus oculi, sed à morbo, uel & medicamento, nunquam fieri potest, quin cum hoc etiam palpebra ipsa non contorqueatur. cuius ratio est manifesta. Nam si musculus non uoluntariè trahitur, si cartilago siccatur, uelut in loco necessario, parit inæqualitatem. Quid uerò medicamẽto cum imbecillitate uirium, nisi sit medicamentum Themisonis? At medicamenta, & fluor alui exsiccant. Cum enim triplex sit humidum in membris innatum, & profundũ, quòd crassum est, & densum, quòd non consumitur ætate, aut uiolentißima febre (nec etiam statim) aut ueneno lethali, & tenue, & quod in dies additur (hæc duo soluuntur alui fluore uel etiam medicamento) ob id nos admonuit Hippocrates. ergo distortio euidẽs in his non est. Propterea de illa seorsum agit, & dixit de oculorum albo: quia his color magis conspicuus est, & facilius discernitur: & etiam quia iuxta angulos minus conniuent oculi, propter palpebrarum angustiam. Scribitur hic textus sexta Aphorismorum.

PROG-

PROGNOSTICON XV.

Si uerò retorta, aut contracta, uel liuida fiat, aut pallida palpebra, uel labium, uel nasus cum aliquo ex alijs signis, morti proximum esse sciendum est.

COMMENTARIVS.

Volui semel conuersionem Cornarij falsa e-scribere, ut eius in hoc, quod etiam Theodorus Gaza facit, lapsum frequentem declararem. Simul & ut originem ambiguitatis, cuius in commento meminit Galenus, ostenderē καμπύλον Graeci, καμπὴν, flexuram, curuamen. Vnde etiā κάμπτω deflecto, curuo, circumuehor, & καμπυλότης. inflexio, curuitas. Cornarius ob id, quòd, ut dixi, Gazā errantem in hoc imitatus, utrumq; significatum, tanquam duo proponat, diuersa diuersis uerbis retulit in codicem, cùm debuisset, quod sibi uideretur, in cōtextu scribere, aliud, addita graeca dictione, in margine (hoc enim munus est sapientis interpretis) apponere. ita omnis dubitatio tollitur. Ita dicit Galenus in commento pro καμπύλον. quod est peruertitur, ῥιγνόν, quod est distrabitur, scripsere. Sed melius rursus loco ῥιγνόν, uertere cōtracta, quàm distracta, cum dicat id fieri à frigore. In uniuersum de labio, uel naso, uel uerbum quidem habet. Sed ad peruersionem, non contractionem, omnia potius traducere expedit: quoniam haec ad conuulsionem referri possunt. Sed Galenus resolutionis meminit parum appositè in acutis: nam & si fiat (fieri enim potest) non tamen mors sequetur ex hoc. est enim colliquationis, non siccitatis effectus, neque ut causa perimere potest, uelut conuulsio. Conuulsio enim ut causa occidit delyrium, aut nō uidere solum, ut signum: resolutio neutro modo, aut uix, uelut in apoplexia. Cum uerò simile quippiam scribatur in Quarta Aphorismorum, cum dixit: In febre non intermittente si labrum, uel palpebra, uel supercilium, uel oculus, uel nasus peruertatur, uel non uideat, uel non audiat, iam debili corpore, quicquid horum euenerit, iam mors proxima est. Discrepat multum à dictis hic (addendo supercilium. & non uidere, uel audire. Sed haec non ad rem.) quod supponat, uires esse imbecilles. quod indicat, apertè Galenum non rectè interpretari haec prouenire ab imbecillitate uirium: neque enim necesse esset hoc addere. uel saltem incomposita redderetur oratio.

Idem cum praecedente.

Lethale est etiam, habere labia resoluta, & pendentia, & frigida, & albicantia facta.

COMMENTARIVS.

Hoc totum deest, ut liquet in Galeni textu illo, ut puto oblito ob similitudinem praecedētis θανατῶδες δὲ καὶ χείλεα ἀπολελυμένα, καὶ κρεμάμενα, καὶ ψυχρὰ, καὶ ἔκλευκα γινόμενα. In labia plurimae uenae desinunt, & tenuißima cutis est, unde ex quauis causa erumpere sanguis solet. Sunt in illis musculi, numero duodecim: sed quatuor proprij adeò permistè inuicem, ut uix distingui queant: insuper fungosa quaedam substantia, qua oßibus mandibulae coniunguntur, ut Vesalius docet (lib. 2. cap. 13. & 14.) Cum ergo resoluuntur Primùm, nec sint natura ponderosa, id potius ex conuulsione accidit, aut summa omnino imbecillitate. Si uerò pendeant, differunt à resolutis: quoniam in illis uidentur cadere. pendula autem à κρεμῶ, quod est suspendo, quasi suspensa. Et hoc est contractionis genus leue. Et resoluto oppositum. neque obliqua sunt, sed uersus principium respiciunt, seu reflectuntur: absunt autem non parum à dentibus ut illi detegantur. χεῖλος labium labrumue significat. Propriè quidem oris, sed impropriè de labris uulnerum. tertio de Ira (Com. 7.) Sed labium apud latinos solum de homine dicitur: labrum etiam de uasorum margine: labiaq; plurali numero, rarò singulari. Verùm ut dixi, Graecè uno nomine significantur. nam ἄμβη & si significet labrum, tamen ollae tantum. Differunt etiam apud latinos: quoniam labium de parte solum, quae mobilis est, dicitur circum os: labrum de eo, etiam quod est annexum. Caesar de bello Gallico (lib 5.) Omni parte corporis rasa praeter caput, & labrum superius. labia tamen dicuntur etiam de ulceribus, & non labra. Vt cumq; sit, nunc de oris labijs intelligimus. Videamus ergo, cum quo habeant consensum. cum iecore, ob sanguinis copiam, cum cerebro, ob musculos, & cum uentriculo. Dicebat Galenus Primo Prorrhiticorum (Com. 30. Idem 2. de Victu in acutis Com 44) ob id labium inferius tremit in uomituris, quòd tunica illius una est cum tunica uentriculi. ideò cum uentriculus mordetur, & uellitur, ac agitatur, labium inferius tremit. Tunica autem labij superioris manifestè eadem est cum tunica pallati, quae est eadem tunicae gargareonis, seu columellae.

Constat

Constat autem, illam cerebro esse affinem, cùm in eam degenerent nerui quartiparis cerebri, ut docet Vesalius (lib. 4. cap. 7. & in fig 2.) adeò ut magnũ consensum cum cerebro habeat. Porrò de labiorũ constructione Galenus agit quarto Anatomicarum Aggreßionum (cap. 3.) ubi docet, eam constructionem esse admirandam ob motuum, & substantiæ singularem quandã præstantiam: ad quæ ueniũt ex dentium propaginibus, scilicet neruis tertijparis nerui, quibus motũ, & sensus uim adipiscuntur: ad superius, ex superioribus, ad inferius, ex inferioribus. Docet autem Galenus secundo de Differẽtijs (cap 11.) febrium materiam, quæ ad labra defertur, ex capite descendere, non minus, quàm illam, quæ ad aures, uel oculos uenit.

Sed cadit dubitatio: quoniam Galenus tertio Prognosticorum (Com. 30.) uult, quòd uentriculi tunica sit eadem cum tunica palati: etiam & ob id labia tremant. Vide quarto contradicentium (44.)

Notandum, quòd bilis in uentriculo significatur per motum labij inferioris uomitum, non solũ præsentem, sed etiam multò post futurum: sicut apparuit in Cherione, Tertio Epidemiorũ (Lang. 5. prin. ordi.) cui non solum labium inferius tremuit, & maximè sed etiam totum caput in tertia die, & uomuit biliosa, tamen solum die sextadecima. Et clarum est, signum hoc fuisse salubre: quia ostendit, materiam biliosam fuisse contentã in cauitate uẽtriculi. Verũ, ut ad rẽ reuertar, Galenus in libro de Causis morborũ (ca. 7.) dicit, quòd in elephantiasi labra crassa fiũt, et nares resimæ fiũt, et aures extenuãtur. Sed in tabificis nares acutæ euadũt oculi caui, & tẽpora collapsa. hæc igitur fuerit uitio iecoris. Quoniã cũ totum corpus communicet, & membra principalia ad omnia alia membra mittant partes, quæ illis inseruiunt: non solum considerare oportet partem patientem, cum quo communicet, sed quale sit genus affectus. Velut si labia patiantur, oportet considerare, quod tunica conueniunt cum uentriculo, neruis cum cerebro, & uenis cum iecore. Ergo si tremant, significãt affectum uentriculi. Si distorqueantur, neruorum & cerebri. quia distortio fit à conuulsione si impallescant, aut alba fiant. facultatem iecoris extinctam. Atq; id eo signum primum non non est nec lethale, nec graue: secundum graue, sed non lethale: tertium graue, & lethale. Nam si labra conuellantur, dicebat Galenus Tertio de locis, Affectu (cap. 6.) necesse est, quod nerui anterioris partis cerebri sint conuulsi. At nerui anterioris partis si conuellantur, deterius est, quàm si spinalis medullæ: tum quia molliores sunt: tum quia ibi cerebrum mollius est. Ideo hoc est periculosißimum. Ob hæc ergo dixit Hippocrates: Labiorum contractionem, aut obliquitatem, pallorem, liuorem, lethalia esse signa. At uerò hæc tantò sunt utiliora scitu, quantò sunt euidentiora. Et hæc licet à Celso exponãtur (lib. 2. cap. 6.) tamen pallor labij constans est ualde malum signum. Meminit & posterioris partis quarta Aphorismorum. 49.)

PROGNOSTICON XVI.

DEcumbentem ægrotũ à Medico deprehendi conuenit in latus dextrum aut sinistrũ, & manus, & collum, & crura modicè inflexa habentem, & totum corpus flexibile situm. Ita enim plurimi ex sanis decumbunt. Optimi autem sunt decubitus, qui sanorum decubitibus similes existunt.

COMMENTARIVS.

Pro intellectu eorum, quæ dicuntur, necesse est, intelligere sensum totius sententiæ, quæ habetur à Galeno Primo de Motu musculorum. (cap. ult.) Verùm ante hæc scire quædam necesse, quæ ille præponit. & cùm facillima sint ambigua prolixitate reddit difficillima. Primum igitur est, quod continet quinque capita, ut uix unum intelligere poßis, nõ omnibus intellectis, scilicet unumquemq; musculum trahere uersus principium suum, unde uirtutem animalem recipit per tendonem omnino, uel fermè semper, qui annectitur membro, quod attrahitur: idq; ex dissectione, & ratione conspicuum est. nec unquam cessante motu hoc experimentum docet cum præcisis musculis interioribus, puta (uocat interiores Galenus, ne putet aliquid magnũ esse partis illius, in quam manus sinuatur ut uole) manus perpetuò extendatur. Et si alia manu inflectatur continuò, ubi destiteris redit similiter præcisis, exterioribus contrà inflectitur: & si manum reducas, altera manu extendendo, cõtinuè tamen inflectitur: ut cõstet in actione perpetua utrosq; esse, & exteriores musculos semper extendere, interiores semper contrahere. id enim liquido sic intelligenti externum atq; internum ex sola uocum ratione apparet, ut etiã

quintum:

quintum: scilicet quòd dum unus musculus contrahitur, alter necessariò extenditur: ut contracto interiore exterior extenditur. & uicissim contraria ratione. Quibus iam intellectis sextũ exoritur: scilicet ut musculus duorũ motuum sit causa. unius quidem per se, alterius uerò ex cõsequentia. Non autem per se, ueluti musculus internus per se quidem causa est contractionis digiti. causa uerò per accidens (ut dici solet) extensionis. Nam nisi cõtractus iam esset digitus, ab exteriore non posset extendi. Ex quo etiam sequitur, quòd membri eiusdem dum tenditur, contracto exteriore interior tantum extenditur, quantum exterior, dum contrahitur interior, à medio situ.

Sunt præter hæc duo alia consideranda. Vnum quòd ratione patet, scilicet motum esse mẽbri, & musculi etiam, sed non membri à musculo: & est motus, quo membrum decidit ad inferiora sua grauitate. quo decidente, dubiũ non est, etiam musculum decidere, atque ideo loco moueri: non tamen membrum à musculo mouetur, sed à natura elementari: uelut cum fatigatis, brachia sponte decidunt, aut cum quis ex saltu decidit in terram. mouentur enim membra sponte, non ab ullo musculo, musculi quoq; secum. Sed & quasi contraria ratio, ne, dum quis continet brachiũ extentum, laborant musculi ex aduerso utrinq;, ut cum brachium quiescat, moueantur ipsi musculi. hoc Galenus uult. Sed aliud est moueri, aliud agere. non enim rectè dicit in hoc, quòd moueãtur, sed rectè, quòd agant. Si enim ut eò retrahatur, moti sunt: iam cum retractum est ad eam extensionem, finis est motus. finis autem motus est quies. Rursus si mouentur uel alio motu, quam loci (hoc autem perabsurdum) aut secundum locum. at locum non mutant: non igitur ullo modo mouentur. Hoc autem illi contigit, quod durum uidebatur fateri quòd agerent, & non mouerentur, & quòd quies motu esset magis laboriosa: quorũ tamen utrunq; uerum est. etenim quies, quæ est contra naturam, & dum res est extra locum suum, aut situm laboriosior est ipso motu, etsi præter naturam. Vt cum lapis in aere quiescit, antequam descẽdat sursum proiectus. illa enim quies est magis præter naturam, quàm motus, quo sursum ferebatur. Porrò facultas animalis efficit tria. Cum enim musculi breuitate sua secundum naturam contrahant membrũ ad partem unam exteriores extendendo, interiores flectendo: facultas animalis dilatando cõtrahit longè magis, puta internum flectendo, & externum angustiorem faciendo producit, ut ab extensione non lædatur, nec molesta illi sit, tertiò ut uoluntati pareat. Vnde omnis contractio distentioq; motus quidam est compositus reluctante aduerso musculo: sed mitiùs longè, quam per breuitatem facturus esset, adiuuante animi ui, quæ in unum motum tota conspirat, tanquã in finem intentum. At uerò, cur cõtractio musculo magis naturalis sit extensione ualde, malè demõstrat: scilicet quòd magis contrahatur, membrum quàm extendatur. confundit contractionem membri, quæ tanta est, quanta extensio, nõ maior, ut ipse dicit, cum extensione musculi, quæ sanè minor est, quandoquidem musculus naturaliter contrahatur magis, quàm extendatur: quia extensus est, dum medio in situ membrum manet. Verùm propria ratio nõ est hæc, ut dixi, sed quòd ab anima fit attractio. principium autem animæ est à principio musculi.

His ergo suppositis, omnis musculus quauis ratione laborat, & quouis situ postquam in naturali laborat: sed in eo minus, quã omni alio. Verùm uires, ut ualidæ sunt, læsionem minus sentiunt: ut imbecilliores magis. Quo fit, ut dũ imbecilles sunt uires, nullus situs diu placere posit: laboriosum tamen id est qui fit cum magna extensione musculorum, seu internorum, seu externorum sustinere omnino nequeant: Est autem laboriosissimus etiam qui contra nititur ponderi corporis: corpora autem naturaliter ob latitudinem dorsi supina manent. unde decubitus in latus laboriosus est magis, quã supinus: & contractis cruribus magis, quàm extensis. Dixi enim quòd figura naturalis est cum extensione, cum uterque musculus æqualiter tenditur, ut in mortuis: naturalis autem, ut homo uiuit. quæ est ceruice brachijs & cruribus paulum contractis. Hippocrati autem sufficit, quod illud probet ex sanorum consuetudine. nam illa figura maximè indicat sanitatem quæ sanis etiam maximè est familiaris. Verùm Galenus id ratione conatur demonstrare. Idq; enumerando illarum coniecturas, seu causas, seu species: quod licet facere, cum rem ex diuisione comprehendimus, existimamusq; ualidas esse illas ad confirmandum propositum. & primæ quidem quinq; satis apertè sunt: quarum prima, quæ quinto loco ponitur, fundamentum alijs præbet. Ea autem est figuram etiam mediã aliquando mutare desideramus: ergo multò magis extremæ laboriosæ sunt. secunda & tertia in extremis non possumus conquiescere, in medijs conquiescimus. quarta & quinta secundæ

& tertiæ rationem reddunt: scilicet, quòd extremæ dolorem afferunt, mediæ non ita. ergo extrema figura seu contractio seu distentio naturalis non est. Sexta ratio erat obscura uitio scripturæ: & est, ut dixi, quòd omnis corporis figura imbecillißimis ægrotis molesta; supple quæ est animalis. ideo conuertuntur ægri in hoc casu in naturalem, quæ supina est.

Et totum corpus flexile. Hæc est quarta pars, quæ flectitur in homine, scilicet dorsum: quo scilicet incuruato, totum corpus dicitur incuruari & maximè in partibus circa lumbos. Ideo explicauit manus, id est, brachia in quibus humeri cubiti, & manus etiam propterea de manibus dixit: Quia illud erat magis mirabile (crura intelligite, & coxendices, & genua, & talus) ut etiam pedes aliquo modo reclinentur, & collum ob caput: & demum lumbi cum dorso. hoc intellexit per totum corpus sermone communi.

Galenus hac in parte docet continuitatem, primò cum antecedentibus: quoniam dixerat, oportere signa lethalia sumi à toto, qualia sunt à decubitu sed quia, ut dixerat, lethalia sunt aduersa maximè naturalibus, non poterat sciri decubitus lethalis, & maximè contrarius naturali, nisi naturalem priùs, qualis esset, consideremus. Hic enim non ut uulnus a solo aspectu dignosci poterat, sed doctrina indigebat. propterea illũ descripsit Hippocrates. Ad demonstrandum autem, quòd esset naturalis, utitur Epilogismo (qui qualis sit, ostensum est superiùs) dicens: Quia talis est consuetus sanis. ergo naturalis, & optimus. Demum adijcit, non simpliciter esse necessarium, ut æger sic cubet, sed ut inueniatur à Medico in hoc statu: id est, cùm æger se componit, quæ utinam diceret. omittit enim semper potißimam partem, ut tota oratio, ut iacet, accepta, nullum habeat sensum, quo uideatur admirabilior. Nam quæ diuinatio est, aut quomodo casus innitemur, si æger tota die molliter cubauerit, deinde dum medicus aduenit illum secus cubantem inueniat? Tandem uel non intellexit Hippocratem, uel declarare non sciuit. Est autem hoc: quoniam si cum medicus aduenit ita cubet æger, signum est & quòd mente ualet, quia se composuit & quòd uires ualidæ sunt. si autem non se composuit, nullum necesse est cõtrarium horum sequi: nec quòd uires sint imbecillæ, nec quòd æger non ualeat. Sed interrogare oportet (dicoq; hoc faciendum esse semper, scilicet in signis, quæ sunt præter naturam, non contra naturam: nam rideretur medicus, si, dum efflat æger animam, interrogaret, an sic consueuisset) an hoc sit consuetum ægro, dum est sanus, an non? Si sit consuetum, nihil mali ex hoc timendum: neq; de imbecillitate, cum sit cõsuetus decubitus: neque de delirio, cum soleant ægri se componere ad consuetum, & solitum decubitum: non autem ad optimum, quem etiam, qualis sit, nesciant. Demum declarat mollem pro flexili: sed ut ille,

——— Alchitras dic esse casillam,
Quæ tenet allidadam cum ualdagora societam.

Scilicet per hyperbolicam, ut ab illa plurimum distet. Est autem hyperbole super excedens comparatio, tropusq;, ut Quintilianus docet: uelut apud Pindarum in hymno, ne discedam ab Hippocrate omnino, cum Herculis impetum Meropas ex Coo insula expellentis describit: ubi illum aßimilat fulmini. Sed hymni periere, supersunt solum Odæ. In fine tamen Isthmorum meminit huius, dicens: Hercules auxilio Telamonis expulit Meropas: ubi per Meropas Coos explanator exponit, ut Leonicenus in scholijs docet. Ergo, dicit Galen. oportet, ut in molli decubitu neutra hyperbolica, id est, extrema figura, seu extensionis, seu contractionis adsit.

Illud potius quærendum erat, & est dignum dubitatione, quod in tot locis, dum Galenus de musculis loquitur, prætermisit: scilicet, quare quòd cum decubitus est supinus, conueniat imbecillißimis, cur non magis conueniat alijs ægris, cum sit secundum naturam: & etiam sanis. Propterea dico, quòd talis decubitus nullis mẽbris confert, præterquã oculis: nam calefacit lumbos qui facilè incalescunt, nec tamen sunt assueti calori. Nam sub spinali medulla uena est, & arteria magna, quæ facilè inflammantur: & ideo etiam totum corpus, & maximè renes incalescunt. Secundò incalescit spinalis medulla & omnia membra mollia, & exanguia, quasi liquescunt huiusmodi calore: & totum corpus redditur laxum. Tertium detrimẽtum est, quòd pulmo magis comprimitur: & ideo homo sentit quandam difficultatem in spirando. Quartum est, quòd pituita non potest descendere ad nares, sed descendit ad guttur, uel ad gulam, & ad os, non leui noxa. Et ideo dicebat Princeps Tertia primi (Doct. 2. cap. 9.) Decubitus supinus præparat ad Apoplexiam paralysim, & incubum: quia omnia excrementa retinet, & ad partem posteriorem præcipitat, ubi nullus patet exitus. Quintum est, quòd operatio iuxta

uires

uires est delectabilis. & hoc est maximum: tum propter consuetudinem (consueta enim grata sunt) tum ob reparandas uires: tum quia natura sentit uoluptatem excernendo excrementa tertiæ coctionis, quæ titillant, & stimulāt. Et quòd sit uerum, uidemus quòd homines, quando sunt delassati à laboribus, proijciunt se supinos, & extēdunt crura: quia tunc maior est noxa ex decubitu in latus, & contractis membris, quàm sit utilitas ex his, quæ dicta sunt propter imbecillitatem uirium. quatenus ergo homo uiget, adeo ut maior sit utilitas ex his, quæ dicta sunt, quàm iactura uirium, iuuat decumbere, ut dicit Hippocrates: cum uerò maior est iactura propter uires imbecilles, quàm sit utilitas illa, tunc magis iuuat decumbere supinum. Et de hoc decubitu specialiter in uno quoq; morbo tractat Oribasius ex Ambyllide (lib. 6. Collect. cap. 1.) Et generalis ratio constat in hoc, quòd decubitus in partem quamcunq; laborantem est signū bonum: quia significat, quòd fert. & causa bona, quia cōcoquit: ut in uentriculo imbecilli super sinistrum latus: & in abscessu iecoris super dextrum. Hoc autem in spōtinis morbis, & in uiolentis, etiam cùm non amplius materia fluit: nā ab initio hæmorrhosagias concitat, & fluxiones auget. Ergo decubitus talis, qualem describit Hippocrates, declarat uires esse ualidas & ideo spem bonam. Ex quo patet, quòd quatuor sunt decubitus in latus. & contractis partibus, qui optimus est: & supinus extensis membris & expansis, qui est pessimus: & supinus collectis membris, & in latus expansis, & extensis, qui sunt medij. quis autem horum sit deterior, infrà declarabitur. Cū autem dixit, super latus dextrum, aut sinistrum, uidetur quoquomodo dextrum sinistro prætulisse.

PROGNOSTICON XVII. XVIII. & XVIIII.

AT uerò supinum iacere, & manus & collum, & crura extenta habere, minùs bonum est. Si uerò etiam pronus fiat, & de lecto ad pedes delabatur, magis horrēdum est. Si uerò nudos quoque pedes habere cōperiatur, nec admodum calidos, & manus, & collum, ac crura inæqualiter disiecta, ac nuda, malum est. anxietatem enim significat.

COMMENTARIVS.

*Proposui hæc simul iuncta: quia Hippocrates Græcè iuncta legit, & etiam ordinem in eis seruat. primum enim proponit, minùs bonum: deinde dicit, magis horrendum esse: tertiò malum absolutè pronunciat. itaq; & ex ordine & coniunctione *** declaratur hæc tria signa debere legi coniunctim, ita quòd secūdum præsupponat primum & tertium ambo præcedentia. Galenus hac in parte arguit Hippocratem, dicens: Quomodo cōuenit illud (minus bonum) cum sit malum, ut dicit se ostendisse: & etiam, quia Hippocrates dicit, magis horrēdum, seu maiore cum periculo, Græcè δεινότερον, quod est grauiùs seu terribiliùs. Et certè Galenus non magnifacit significatum uerbi illius, sed quòd comparatiuè loquatur: siquidem comparatiuum præsupponit positiuum. oportet igitur aliquid dixisse in eo uerbo (minus bonum est.) seu significasse. Inde subijcit illa uerba parum digna Hippocrate, & impudenter prolata scilicet ut qui negligentiùs loquatur de eis, cum utrisq; conferre possint, quemadmodū hic facit Hippocrates: quæ uerba tamen non sunt in Aldino codice Græco. sed ab illis (cæterum ut id bonum nō sit) nihil amplius est. Dicit etiā Galenus se ostendisse, decubitum supinum esse malum. sed hoc ubi ostenderit, non facile est dicere, nisi intelligamus in secundo de motu Musculorū (cap. 4.) ubi meminit præsentis loci: sed qualis demonstratio, uidebitur in explicatione. At postmodū uult tueri Hippocratem, tāquam omnia hæc posuerit, ut signa neutra, uel parui momēti, quòd ex cōsuetudine talia esse possint: at hac excusatione non indiget Hippocrates, qui iam hoc dixerit in alijs signis, quæ tamē nō numerat inter indifferētia. Est uerò locus alius satis ad huius intellectum ex Galeno, quomodo huiusmodi decubitus sit ualde malus. Verba illius sunt in lib. de Tremore & rigore (cap. 4.) hæc: Hæc sanè & Hippocrates asserebat. Si uerò præceps agitur, & à lecto ad pedes delabitur, grauius periculum minatur. Nam ad pedes sublabi decūbentem, uirtutis extremæ imbecillis nota est firmißima. Stare etenim aut sedere, aut surgere non posse, graue quidem: sed minus graue periculū minuit. quippe multi ægrotantium ad hæc deueniūt desinuntq;, ad extremam nōdum imbecillitatem prolapsi. At decumbere nōn posse uiuentis modò· sed hic quoq; tanquā mortuum & inanimatū corpus deorsum ferri, extremū malū fatetur. Hic plus dicit Galenus, quàm uelit Hippocrates: nec ad illius mentem. Porrò sententia Hippocratis non est eiusmodi, & clara est: sed Galenus totam confundit.*

Vult ergo decubitũ significare super robur aut imbecillitatẽ animalis facultatis. Ergo hæc imbecillitas, cum ab ea facultate proueniat, nũquam lethalis est: quia neq; per uiam causæ, cũ ad illam facultatem non pertineat concoctio, nec etiam uita: igitur illa imbecillitas non est signum ualde malum, nisi ratione causæ: scilicet cum fuerit ratione morbi. at secus, cũ poßit prouenire infinitis ex causis, uel natura, uel tempore, uel à re præter naturam: ideo dixit Hippocrates, quòd talis decubitus non est adeo bonus ut primus. Imbecillitas autem, quæ est uirtutis naturalis, non solum est signum, sed causa mortis: quia interim materia non coquitur. Similiter imbecillitas uitalis facultatis est mala, non solum ut signum, sed ut causa: quoniam calor ille non adiuuat facultatem naturalem ut debet. ideo humores corrumpuntur, & homo perit. At facultas animalis, nec est principalis in coctione, neq; auxiliatrix coctionis, ideo potest esse imbecillis & tamen seruari æger: & ualida, & tamen perire. Et hoc est, quòd multi decipiũtur uidentes ægros, qui uix possunt se mouere, & tamen seruantur. alios, qui loquuntur, & ut sani ratione constant, & tamen moriuntur etiã breui: quod non apparet de facultate uitali, nisi rarißimè, & de naturali adhuc rarius. Et siquis obyciat, quòd ob respirationem peribit æger, suffocato homine, cum illa facultas fuerit imbecillis? Dico, quod Hippocrates ob id ponit tres ordines huius imbecillitatis. & in primo dicit, quòd solum non est adeo bonum signum: in secũdo non dicit malum, sed quod est grauius, seu magis horrendum. multa enim sunt mala non horrenda, ut mors naturalis: alia sunt horrenda, & non mala: ut incidere in Principẽ, quẽ aliquis grauiter offenderit: ubi subsequatur alia, sunt horrenda & mala: ut si laceretur captiuus iussu illius Principis. ergo imbecillitas magna facultatis animalis est signum per se horrendũ, non tamen malum, ubi contingat ab alia causa, quæ sit contra naturam. Sed cum fuerit coniuncta cum causa contra naturã, tunc necessessariò est mala, ut in tertio exemplo. Ad id de suffocatione respondetur ex Galeno ipso (2. Aphorr. Comm. 42) quòd natura in quauis imbecillitate illius facultatis modò nõ extrema, quicquid reseruatum fuerit ex uiribus eius, id totum traducit ad motum pectoris. Ergo in hac facultate appellat signa mala, quoties illa imbecillitas fit à morbo, uel coniunctis illis. Videamus modo singula.

Dicit ergo primùm, quòd si patiens iaceat supinus, hoc est contrarium eius, quod est in latus, & extentis bracchijs, cruribus, ac ceruice, quòd hoc est minus bonum: quia ita iacent defatigati, & in decubitus illorum. ergo proportio talis decubitus ad optimum est, uelut defatigati ad robustum: quare non debet dici periculosus: & maximè, quòd sit decubitus calore multo laborantium. at qui acuto morbo ægrotant, magnum æstum patiuntur: ideo in iuuene & æstate non est admiratione dignum, quòd sic decumbat æger. De hoc decubitu contracto dicebat Philosophus sexta Problematum (2.) quòd diligitur à natura ob coctionem meliorem: & quoniam flatibus locus magis patet. & sunt ueræ causæ, cum etiam adiungat consuetudinem. Gaudet enim natura consuetis: quòd si ualde debilis sit, læditur ex illo paruo labore continendi musculos contractos: sed si etiam sit imbecillior, à minimo etiam fatigatur, qui est continendi corpus, ne ruat, & eligit, cum tot incommodis casum corporis ad pedes. electio autem naturæ, cũ cognitione careat, est necessaria. Quia ergo omnis hæc ratio pendet à consuetudine, cauere diligentißimè oportet, ne ab illa decipiamur, & maximè in pueris paruæ ætatis, eoq; magis infantibus: quia decubitus supinus & ad pedes est secundum naturam: alius est ex bona & decenti institutione. Meminit huius sententiæ Hippocrates sexto Epidemiorum (Par. 1.) Distinctio corporis articulorumq; durities, & æger ipse dissolutus, & constrictiones articulorum malæ. Vbi uides, cur non adijciat (lethale.)

Secundus ordo est, ut præter decubitum supinum. & extentis membris, etiam pronus fiat, & delecto delabatur ad pedes. Hoc significat maiorem imbecillitatem: quia non potest continere se in recto situ, neque etiam ex obliquo, quin in pedes delabatur. quorum hoc secũdum conuenit mortuis: primum autem conuenit, quatenus uiuit, & mouetur. Nam mortui si rectè statuantur, non inclinantur in aliquam partem. Ea tamen uerba, ἢ δὲ καὶ προπετὴς γίνηται melius & ex re interpretarer, si uerò etiã præceps fiat, id est, iaceat, & de lecto, id est, puluinari delabatur ad pedes: nã supini proni esse non possunt. & προπετὴς magis significat præcipitem, quàm pronum: tunc sententia maximè congruet experimento. decidunt enim ex puluinari ad solum morientes, sed etiam mortui, quòd puluinar sit altius: ideo & inflectunt collum & faciem uersus pectus. & hoc est proprium signum maximè imbecillitatis. Notandum, quòd talis præcipitatio est exigua, & uix dignoscitur:

tur: quia coguntur inflectere caput, nisi cùm sunt in actu moriendi: tunc enim est manifesta. & ideo non est malum signum tunc, cum sit obscura: nam de secunda non loquitur, ne uideatur absurdus. Et ideo est hoc signum non uulgare, cum tamen significet morbum aliquem: neq; symptoma, aut causam morbi: ideo ponitur pro horrẽdo signo. siquidẽ si fiat ex causa morbi est lethale ualde: si non coniungatur, non est lethale, propter causas dictas.

Tertius ordo est, ut nudos cum his omnibus pedes habere comperiatur, nec admodum calidos, & manus, & collum, & crura inæqualiter disiecta, ac nuda, malum est: anxietatem enim significat. Hic tertius modus est cũ morboso affectu: siquidem pedes non habere ualde calidos, & detegere illos, significat febrem mali moris, & anxietatem. Ob id dicebat Hippocrates quarto de Victu in Acutis (Tex.39. & 40.) pedes habere frigidos non est malum: quia potest esse signum accessionis morbi: si autem morbus sit in declinatione, tunc pedes erunt calidiores reliquo corpore. Cum uerò non sunt calidiores reliquo corpore, febris est in augmento: propterea abstinere iubet eos à cibo. Igitur pedes non multum calidi in morbo acuto significant uut illum esse in augmento, si adsit accessio: uel ob Phlegmonem interiorem, aut uelut in lipyrijs uelut quarta Aphorismorum (Comm.48.) uel cum homo iam incipit mori extincto calore innato, aut omnino ob exteriorem causam. quicquid horum fuerit est signũ haud bonum, & aliud significans, quàm imbecillitatem facultatis animalis. Similiter & crura multò magis adiuuant & manus: sed solæ non possunt ob cõsuetudinem magnum malum significare. Significare etiam possunt delyrij initium, cum hæc ab omnino sana mente citra impudentiam fieri nõ soleant. Dicebat Galenus septima Aphorismorum (Com.1.) In morbis diuturnis & qui sine febre sunt, tum uerò in sene & hyeme extrema frigere non est absurdum. Cum uerò dixit (disiecta inæqualiter) intelligit, quòd id significat anxietatem, quæ cogit iactare se & membra, quasi dispergere: nam quæ à natura fiunt, non coacta solent esse ordinata. Cum ergo hoc non fiat à calore externo ob pedes, qui non sunt ualde calidi, necesse est, ut fiat uel ob prauitatem occultæ qualitatis morbi, sicut etiam ob multitudinem materiæ: aut ob calorem febris contractum ad interiora.

Galenus autem reducit huiusmodi symptomata aliquando ad rationem morum: & ideo uult esse considerandam mollitiem patientis, aut patientiam. nam si patiens fuerit ualde mollis parum horrenda sunt eadem ratione dicam, si petulans aut stultus: contrà hæc horrenda erunt, cum fuerit prudens, uerecundus, & patiens. Adijcit etiam, quòd si præsente Medico hæc agat æger, signum est, quod fit ob uitium oris uentriculi, uel ob uirium imbecillitatem: sed de uentriculo satis uerè dictum est. sed & propter animi tristitiam & uterinos affectus hoc accidere uidi: possunt & alia esse. Sed de uirium imbecillitate docui, quòd προπετὴς & decubitum supinum facere potest: Distractionem autem membrorum aut iactationem quomodo facere posse illi in mentem uenerit, non queo intelligere id tamen utile est, quòd anxietas magna præcipuè est symptoma morborum afficiẽtium os uentriculi, si non sit ex tristitia ut quotidianæ. Vnde secundo de Victu in acutis (Com. 22.) inquit: Quibus uentriculus cibis grauatur, inquies superuenit: quod uerum est & de acri humore. & sunt febres quædam, quibus hoc est proprium ut in quarto eiusdem (Tex.47.) uocat interpres ibi implacidas.

PROGNOSTICON XX. & XXI.

LEthale est & hiantem semper dormire: & crura supini iacentis ualde incuruata esse, ac complicata.

COMMENTARIVS.

Cum dixisset de tertio modo, quòd sit malũ: subijcit modo signum lethale, quod non ex imbecillitate oritur: tum quiq illud non potest tantam significare imbecillitatem, ut sit signum mortis: tum quia os conclusum manet naturaliter, & aperitur ac clauditur musculis. Sed mittamus hoc, primumq; quæramus, quanta mala afferat hiatus oris in somno: deinde quot modis fiat: demum quomodo sit lethalis. Ergo primũ damnum est ex siti sexto Epidemiorum (Par.3. Tex.33.) Ad sitim tollendam os claudere. Secundum est, quòd lingua denigratur & exiccatur: unde corrumpitur gustus, & uentriculus uitiatur. ideo qui dormiunt ore aperto, fermè semper habent linguam fœdam. Tertium est, quòd tempore hyemis debilitatur pulmo, & uentriculus. uentricuius: quia exanguis & omne exangue læditur à frigido: pulmo: quia illi frigus est inimicũ. decima tertij (Trac.1. cap.3) quartũ est, quòd dentes læduntur ab aere frigido, & incurrunt dolores ob hoc: & exiccatur id, quod

est circa illos, ex humido, quod eos tutatur. Quintũ est ingressus rerum malarũ, præcipuè serpentium: sicut narrat Hippocrates in quinto Epidem. (Pag. 11.) de adolescente, qui multo mero ebibito in loco quodam dormiebat supinus aperto ore, per cuius os ingressus est serpẽs, qui uocatur Argeus, hunc, cũ loquĩ non posset, dentibus stridens deuorauit: sic ille in uentriculum ingressus est. cuius descensum sequutus est dolor magnus, & strangulatio, & iactatio manuum, inde conuulsio: atq; sic mortuus est. Circa quod notandum est, quòd quidam deuorant serpẽtes paruos etiã, & manent per aliquot annos cum uita: non uita, sed infelicißimi torquentur. nec si interficiatur serpens, (quod facile esset, potu diptami, aut corticis fraxini cũ aceto uel lacte multo, non tamen possunt euadere: quia nec uomitu, nec per aluũ res adeo lõga, & sinuosa, potest exprimi. Ob id unũ est præsidiũ, macerare patientẽ fame, & suspẽdere illũ pronũ à pedib. non rectè: nã suffocaretur ex lõga mora, quam perpeti cogũtur, ita ut manibus adhæreãt margini lecti, ut se recreare poßint. inde supposito uase pleno lacte, aut uini dulcis, quod etiam magis appetũt serpẽtes, exspectare illius exitũ, & patienter: & ubi exierit, statim soluto uinculo, sensim demittere ipsum in lectũ, optimis odoribus recreando, & cõtegendo leuiter. Ideo tales casus accidunt ex somno, ore aperto, in locis humilibus post potũ uini, cuius odore serpẽtes alliciuntur: uelut dicebat Galen. undecimo de simplicibus Medicamẽtis (cap. 2.) præsertim æstate media, cũ serpentes sitibundi sunt, & iuxta hederam, cuius opacitatem libenter sequuntur et maximè, ut lateant. Quomodo autẽ contingat hiare os per somnũ? dico, quòd tribus ex causis. prima est consuetudo. secunda est, cũ nares obstruuntur: nam cũ necesse sit hominem interim respirare, cogitur impedita nariũ uia apertum os tenere. tertia causa est, cũ musculus temporalis, qui ad maxillã tẽdit inferiorẽ, aut resolutus est, aut præcisus, aut uires imbecilles nimis, aut contrà ille, qui aperit, conuulsus, non potest homo claudere os. Horũ musculorũ cõstructionẽ tradebat Galen. undecimo de Vsu partiũ (ca. 5. & 20.) & Ves. li. 2. (ca. 15.) ubi dicta Galeni ex codẽ reprehẽdit. Oriũtur ergo ex temporibus, descendunt sub osse iugali, quod exterius gibbũ est, interius cauũ, ut musculũ hũc tegat: &, ut tutũ reddat, sine medulla est, & latũ ad pomũ maxillæ tenuè uersus tẽpora. Neq; ergo sæpius accidit hæc oris dilatatio ex imbecillitate superiorũ, & concludentiũ os musculorũ, quã conuulsione inferiorũ, qui non sub iugali osse feruntur, sed in maxilla positi sunt inferiore. Cuius rei testimoniũ ego fero, qui anno M.D.XXIIII. scilicet ab hinc XLI. die Natalis Domini hãc expertus sum conuulsionẽ, ut non possẽ os claudere. & erat sine dolore. Vnde notate, quòd cum musculus conuellitur, non nisi quantum est spaciũ, quo mouere potest mẽbrum sanũ, non affert dolorem: ut de hoc musculo, qui mouit mãdibulã. nam neq; ipse supra modũ factus breuis erat: neque qui ad oppositam partẽ, longior, quàm ferre posset. Similiter Natura apposuit musculos aperientes mandibulam, non, ut aperiretur, (hoc enim grauitate sola consequi poterat) sed ut quantum oporteret, primùm aperire posset: Et ut rectè contineret apertã: demum ut omnino cum nellemus. De tertio dico, quod uerisimilius est intelligere Hippocratem de cõuulsione, quàm imbecillitate: ostendunt uerba cõiuncta, Et crura supinus esse ualde complicata atq; coniuncta. Quid enim ad imbecillitatem complicata crura ac cõiuncta, imò mortuorũ crura sunt extensa, & diuaricata, nisi illorum, qui in tormentis moriuntur, aut ex uulneribus? Præterea si possunt cõtrahere crura, multò magis & mãdibulam inferiorem. nunquam enim ob solã imbecillitatẽ contingit, ut homo adeò debilis possit cõtrahere crura: sed & hiatus ille fit indies maior & ideo à siccitate. nam si imbecillitate, statim fieret maximus. Sed hanc suam imbecillitatem ubiq; Galenus pro scuto opponit. Hæc ergo minima conuulsio cum imbecillitate, quam supinus decubitus declarat, lethalis omnino est; seu imbecillitati ipsi superueniat, seu illius causa sit: potest enim utroq; modo contingere. sed hoc est deterius. Possunt & hæc delirium significare, scilicet futurum, sicut & de conuulsione intelligendum est: nam præsens delirium & cõuulsionẽ longè faciliùs ac certiùs ex ipsa re cognoscere licet, quàm ex tam longè repetito signo. hoc ergo est cognoscere initia affectuum malorum, atq; periculosorum. Porrò cur ad aperiendum multis sit usa instrumentis, ad claudendum musculo illo duntaxat, qui in coronam finitur, ratio est manifesta: quoniam aperire multifariam pluribusq; diuersis modis concludere non erat necessarium: quanquam ne Galenus quidem hoc attigerit. Quales tamen musculi patiantur, hiante ore, per laxationem, aut debilitationem, docuit secundo de Articulis (Comm. 21. & 22.) quatuor: scilicet duo ex temporibus, & duo ex cauitate oßium alarium. Manifestum est autem, quòd hiare uigilantem est de-

est deterius, sed non semper: pessimum autem in cataphora. quod etiam est familiare.

PROGNOSTICON XXII.

AT in uentrem decumbere, si quis non sit adsuetus, dum sanus fuit, ita dormire, delirium significat, aut dolorem loculorum circa uentrem.

COMMENTARIVS.

Cur dolorem significet, aliquo modo docet Galenus, scilicet, quod decubitus super partem dolentem plerunque alleuiat dolorem, quotiescunque primo pendula sit collecta materia secus decumbens: nam dolorem, qui fit ex pondere, aufert. Secundò: quia calidũ dolorẽ sedat, authore Hippocrate (5. Aphor. 22.) & experimento soluens flatũ, & extendens partem, & tollens plerunque causam doloris, quæ est frigiditas. Tertiò, calidum cõcoquit abscessus: & ob id etiam dolores leuat. Auget hic decubitus dolores tribus in casibus ipsius uentris: cum fuerint à causa calida, ut in erysipelate: cum pẽdulus fuerit abscessus, ut cum in dorso fuerit. deinum, cũ comprimit locum. At de delirio nil aliud sciret afferre in medium, quàm quòd absurdus sit talis decubitus coram medico. Hæc est subtilitas. Attamẽ cũ hoc dixerit, uel de præcedentibus dictum intelligere oportuit, aut illorũ aliam causam quærere.

Naturaliter autem decumbere in uentrẽ iuuat plurimum ad coctionem, dicebat Princeps: et est unus decubitus, quasi naturalis. Sed est difficile decumbere in uentrẽ, nisi homo contorqueat collum. Ideo ponuntur à me octo modi decubitus, qui faciunt ad intellectũ præsentis partis: super dextrũ latus. super sinistrũ: super uentrem: supinus. Dexter medius, qui fit brachio dextro supposito capiti, & corpore reclinato ex dextro latere super uentrem, & similiter sinister medius super brachium sinistrum, capite reclinato, uel saltẽ brachio sinistro extento: corpore autem super latus sinistrũ reclinato ad uẽtrem. his duobus ego dormire soleo. Postmodũ est supinus eleuatus, quo dormiunt laborantes difficultate spirandi magna: & sedentarius pronus, quo decũbunt elephantici grauiter affecti. nam non possunt decumbere in lecto, sed sedent perpetuò in sede, & caput pronum, cum uolũt dormire, reclinant super tripodem. ut faciebat quidam Mercator ex Restarum familia, quẽ curare uolui, sed nõ successit. Hic decubitus est ualde malus, quando somni eorum sunt breues, & corpus totum laborat. Deterior tamẽ multò est supinus erectus, qui etiam conuenit aliquando graui ascite laborantibus. Supinus aũt simplex non est adeò malus, cum sit aliquibus naturalis: non reliqui duo dicti. Pronus simplex partim nulli conuenit (suffocaretur enim homo) sed fit reclinato capite: & tunc etiam est laboriosus, & molestus, & nocet oculis. optimi ergo sunt duo super latera, & duo medij reclinati. & de reclinatis intellexit Princeps, cum laudauit decubitum in uentrem. Optimum putat ille decubitum super latus dextrum: primò scilicet, ut cibus descendat ad fundum uentriculi: tametsi fundus uentriculi sit in sinistro latere potius. Deinde super sinistrum: tum quia uentriculi situs est secundum naturam. habet enim locum satis amplum in sinistro latere, non solum, quanto iecur est liene maius, sed etiam, quia ren sinister est humilior dextro. secunda causa est: quoniã iecur in tali situ amplectitur uentriculum, & fouet illum: nec premitur à uentriculo, nec à cibo in eo contento. Iuxta etiam rationem naturæ & morbi: nam quibus cor afficitur, maius detrimentum sentiunt ex decubitu super sinistrum latus. uel si pars pulmonis sinistra sit affecta: quia morbi non sunt concoctioni aptiæ & similiter in abscessibus iecoris. Contrà si iecur sit nimis calidum, aut lien laboret abscessu, uel sit impedimentum in latere dextro pulmonis, adeò ut ex compressione impediatur spiritus, talibus non conuenit decubitus super dextrum latus. Optimi ergo sunt super latera perfectè sanis, & feliciores: habentibus autem debilem coctionem meliores sunt medij decubitus. in auribus etiam patientibus, & magis in oculis, & in nuper percussis, aut uulneratis, decubitus super idem latus partim molestus est, partim periculosior: & ob id uitari debet. Illud autem obseruandum in omni decubitu quibuscunque descriptus est, cuius nos sæpius admonet Hippocrates obseruandam consuetudinem: de qua etiam Celsus inquit (lib. 2. cap. 2.) esse proprietates hominum, sine quarum notitia nemo præsagire posit: nec esse timendum, nisi à nouis.

PROGNOSTICON XXIII.

CAeterum erectum sedere uelle ægrum in morbi uigore in

omnibus morbis acutis malũ est: pessimum autem in pulmone inflammato.

COMMENTARIVS.

Postquã de cubitu uario sermonẽ habuit, ad oppositũ trãsit statũ, qui est eorũ, qui sedẽt in lecto: neq; enim ambulare possunt ob morbi magnitudinẽ. Cũ ergo imbecillitas suadeat decubitũ, si exurgat, nõ nisi uiolẽtia morbi id accidere potest. In statu autẽ morbi dispositio si salubris sit, mitior est, & symptomata minora: si ergo exurgit, symptomata urgẽt, aut morb. aut materia torquet ægrotantẽ. nõ ergo salubris est morbus. Et causæ surgẽdi possunt esse, uel molestia, uel difficultas spirãdi, uel deliriũ. Nam uel sunt ab errore, uel necessitate, uel propter melius. A necessitate nulla potest esse, quàm respirationis. non solũ, quòd æger surgendo melius respiret: quoniã pulmo facilius attollitur, & magis, quã iacendo: cũ etiã pectus, dum iacet homo supinus, minus & difficilius dilatetur: quare & pulmo. Sed & pulmo cũ difficultate attollitur magis in supinis, cùm alligatus sit dorso longè magis, quàm pectori: & maximè in parte superiore: & etiã quòd in eo decubitu considẽt partes. Sed est alia causa molestia, qua dum impeditur respiratio, imaginatur, quòd surgendo melius respirabit: unde etiam se iactat hiccinde æger, non solũ surgit, sicut febricitans, qui sperat se inuenturũ maiorem quietẽ per mutationẽ lateris. Inquies aũt et molestia, quæ cogit hominẽ surgere, aliquando est dolor uehemẽs: sicut uidemus in lapide renũ, & colica. Vel color maximus, sicut in febre ardente. uel molestia abdita, sicut in pestilentibus. Deliriũ autẽ præcipuè in phreneticis apparet: & imaginantur res horrẽdas, propter quas timent: aut res, quæ prouocãt ad irã. quoniã declaratum est à nobis, quòd hi duo soli affectus sunt potentissimi in animis hominum. Et experientia, & ratio docẽt, quòd ex his, qui ira & furore perciti surgunt, multi sanantur. eorũ autem, qui ob timorem surgunt, neminem ad hanc usq; diem sanatũ uidi. Et ratio huic astipulatur: quoniã timor fit à frigido, & phrenitis causa calida est, & à flaua bile. igitur frigiditas hic non potest contingere, nisi extincto calore naturali: quo facto, cũ morbus sit in principe particula, necesse est ægrũ perire.

" Pessimũ aũt in pulmone inflammato. In hoc est suffocatio magna ex causa pessima: & ubi maximè indiget æger respiratione. Sed hoc est longè deterius, quã in alio morbo. ergo in hoc morbo si æger surgat prorsus lethale est. Causæ enim difficultatis spirandi possunt esse, uel ob materiã contentam in pectore, uel in pulmone, uel in aspera arteria. sed in pectore est minus malum, cũ inter pectus & cor maior intercedat distantia, quàm inter pulmonem & cor: igitur deterior est difficultas spirandi in pulmone, quàm pectore. In aspera autem arteria, uelut in angina, licet celerius præfocet, quàm pulmonis inflammatio, peripneumonia tamen est magis insanabilis: quia est magis remota ab auxilio manuũ: & si disrumpatur materia, nõ ita liberè expurgatur, sed transit ex morbo in morbum: in angina aũt perfectè sanatur, rupto abscessu. Inter morbos autẽ pulmonis acutos cum sit destillatio, quæ impediat respirationem, illa est minus periculosa inflammatione, cũ substantia pulmonis nõ sit uitiata, nec materia adeo calida. Quod ad necessitatem attinet, clarum est, quòd nihil est grauius inflãmatione pulmonis: tamen ob impedimentũ respirationis, cũ ipsius functio propria sit, cor refrigerare: tũ quia ob mollitiem abscessus fit maior: & ideo calidior: tum ob propinquitatẽ cordis: demũ, quia nutrĩtur ex sanguine calidissimo. quarto de Vsu partiũ (ca. 15.) Sed dubium est: quoniã orthopnœa est symptoma pathognomicũ peripneumoniæ. quarto de Locis (cap. 8.) igitur non potest esse pessimũ, quod in ea includitur. Respõdeo, quòd Galeni sententia est falsa, & contra Hippocratem, & experimentum: nisi intelligatur de magna, aut cruda. Cruditas autem in morbi uigore, & magnitudo, semper sunt pessima.

PROGNOSTICON XXIIII.

DEntibus stridere in febribus, quibus non familiare, id est, à pueris, furiosum ac lethale est. Verũ prædicere oportet ab utrisq; periculum futurum. Si uerò etiã delirus hoc faciat, perniciosum ualde iam existit.

COMMENTARIVS.

Sententia clara est. sed Galenus aut non intellexit, aut nescinit declarare: nã reliqua, quæ ad explicationem attinent, pulchrè docet. Est ergo sensus. Vbi quis strideat dentibus in morbo acuto, significatur periculum delirij furiosi: "
id est, distinguitur à placido, & læto. παρμος "
enim differt à placido & læto, iuxta illud Desi: "
plentiæ:

pientiæ: quæ cum risu fiunt, securiores: quæ uerò cum studio, periculosiores. Sunt enim quatuor propriè genera delirij et insaniæ. furiosum quòd à bile flaua, & à bile etiam exusta fit: cum timore à melancholia naturali: lætum à sanguine: & quod fit cum studio, & uocatur stultitia sapiens, & sapientia stulta, quæ fit à pituita. licet ibi tres magis uulgatas exposuerim. ordo autem magnitudinis apud Hippocratem est, nugari, delirare, desipere, mente moueri. Dicit ergo, quòd significat uel furorem, uel mortem. et quod ita prædicere conuenit: quia dixit ἀλλά, quod est sed, ostendit, quòd non ita futurum debeat prædicere, sed periculũ imminere ab alterutro, aut fòrsan utroq;. uidetur q; uerisimilius: quia inter furiosum ac lethale uel, quod est, &, non ἢ, quod est, uel, interposuit. Quasi uelit, quod periculum est de furore, quo superueniente succedet etiam mors. Et hoc declarant uerba sequentia: Si uerò delirus hoc faciat, id est modò delirium adueniat, certi sumus de morte: non tamẽ certi sumus de delirio. cum autem deliriũ aduenerit, mortem propinquam esse significat. Quia dixit: Si uerò iam delirus hoc faciat: quia significatur materiã malam iam efficere lethale symptoma: ergo hoc ualde perniciosum est. nam morbus & causa & symptoma cum mala fuerint, lethale est: si uerò omnia hæc non mala fuerint, sanitatem polliceri possumus: si partim mala, partim bona, non est certum iudicium. Cum ergo cõuulsio per se fit leuis morbus, quia est in mẽbro ignobili, scilicet in neruis, & symptoma lethale, quia cerebrum diuellit, ideo si fuerit ex humore bilioso prauo, & à siccitate, morbus erit, & causa & symptoma lethalia: sin autem ex humore pituitoso, rarò occidit.

Hoc igitur in casu quærendum est, an debeat intelligi ab utrisq; diuidendo, an simul? & uidetur uelle Hippocrates, quòd ab utrisq; sit periculum, ita ut prædicamus hoc modo, ut antea dixi Periculum est, ne furor succedat, & si successerit, morietur.

Aliud dubium est, an intelligat ualde exitiosum esse, cum ex delirio superuenerit stridor dẽtium? an continuato stridore dentiũ delirium superueniat? quasi uelit, posse ex stridore dentiũ peruenire in deliriũ, sed cessare tamẽ stridorẽ dentiũ. Sunt aũt duo, ut ex delirio perueniat in stridorẽ dentiũ: ut ex stridore dentiũ perueniat in deliriũ, utroq; manente: nam quod simul oriantur, nihil est, cum sub alterutro cõprehendatur. Videtur autẽ secundus modus locutioni propior: scilicet ut uelit innuere stridor dentiũ permutatur ad delirium. & tunc uel cessat, & est periculosum, non lethale: uel ut nõ cesset, & tũc est longè deterius: tum quia significat originem mali ex malo, non transmutationẽ, & copiam materiæ: tum quia periculosiora sunt duo mala lethalia, quàm unum.

In primo est actio naturæ uitiosa non critica, & morbi sedes maior: in altero malum multiplicatum. Est ergo sensus: Stridor dentiũ significat & delirium & mortem: ideo debet prædicere periculum ex utroq; scilicet uel delirabit, uel morietur. sed si delirium iam adsit, lethale est, & ualde lethale.

Galenus innuit trifariam posse contingere stridorem dentium ex natura musculorum: & ex illorum affectu proprio, licet hoc non dicat, uelut in uermibus: & ex cerebro malè affecto. & cum indicet conuulsionem, signum est lethale. Addit Galenus omissa dubitatione illius, quæ leuis est, quòd significat mortẽ esse propè: hoc non dicit Hippocrates. est tamen uerum. & in hoc dignus est laude. Paucos enim uidi, qui secũdæ diei finem attigerint, cum stridor dentiũ delirium comitatur. Scribitur & in Coacis prædictionibus (Pag. 9.) Additur ibi, quòd si dentes resiccentur, etiam lethale est. Hoc enim accidit ex humore adurẽte, & febre ualde sicca: quoniam os à uẽtriculo & capite humectari solet. Meminit & in secundo Prorrhitici (Tex. 13.) addens, quòd suffocatio ex stridore dẽtium ualde mala est: nam significat, ut dixi, conuulsionẽ. cũ uerò suffocatur, significat etiã cõuelli musculos respirationis, rẽq; in summa necessitate positã: ut superius dixi (Cõ. 14.) de morbo attonito loquẽs.

Sed meo iudicio adhuc nihil dictum est, cum non reddiderimus causam, cur stridor dentium deliriũ significet. Dico ergo, quòd Hippocrates uult, ut intelligamus illud, ut dixi (furiosum ac lethale) distinctè. quod declarat per uerba sequentia: Si enim significat cõuulsionem, lethale est: si delirium, nõ est lethale. Propterea dicit: si uerò etiã delirus hoc faciat, perniciosum ualde iã hoc existit. Id est, quia non amplius potest significare deliriũ: quare ualde perniciosũ existit: & quia significat conuulsionẽ non deliriũ: & quoniã præter conuulsionẽ, adest delirium. Hic patet maximus error Galeni, qui cũ stridorem dentiũ significare deliriũ maximè dixerit, ille solum, quasi de cõuulsione, nõ de delirio maximè edisserit eũ exponit. Ergo iam habemus literã clarã, & partis unius, etiã causam à Galeno explicatã: scilicet quando stridor dentiũ per se significat conuulsionẽ, & tũc significat mortẽ:

secundò

secundò cum significat conuulsionem iam cum delirio, & tunc significàt uelòcem mortem, seu ualde certam, secundum Hippocratem. Solum restat tertius casus, cum stidor dentium solum significat delirium, & tunc nõ significat mortẽ. Dico ergo, quòd stridor dentiũ est motus inuoluntarius, & non est conuulsio: sed fit à uaporibus acribus, & mordentibus. qui, si tenues sint, excitant delirium: si craßi, conuulsionẽ, et pòst mortem. igitur stridor dentium in febre significat delirium, uel mortem: quod erat demonstrãdum. Cur autem uapores tenues faciãt deliriũ, est ob motum uelocem: & non figuntur, sed resoluuntur: ideo faciunt delirium. sed si craßi, hærent: & ob id faciunt mortem. Dicemus autem, stridorem dentium non esse cõuulsionem: quia est motus cõsuetus, ut nõ uarietur, nisi modus, seu quantitas. uel dicas, quòd est uaporosa.

PROGNOSTICON XXV.

VLcus autem, siue prius factũ fuerit, siue in morbo accesserit, cõsiderare oportet. Si enim periturus est homo, ante mortem liuidum, ac siccum erit: aut etiam pallidum, & siccum.

COMMENTARIVS.

Obseruandum est, Hippocratem à debilioribus partibus signa sumere: quoniam sicut in laboribus absumũtur ægri, infantes, & mulieres: & calor ingens priùs exiccat herbas, quàm arbores grandes: ita partes debiliores nostri corporis priùs affliguntur, quàm ualidæ: & partes ulcerum cum sint læsæ, imbecilliores sunt reliquis totius corporis. igitur priùs affligũtur. Sed corpus, quod ad mortem, refrigeratur, & exiccatur: quia uita constat calore, & humido. quorum unum est qualitas cœlestis, & actiua reliquum elementaris, & paßiua: igitur mors contrarijs horum priuationibus. quare mors cõstabit frigiditate & siccitate. Frigiditas autem liuorem parit, siccitas exiccat. igitur ulcus liuidum, & siccum mortem ostendit. Sed & pallidum, cum inferius sit liuido, idem: sed non adeò euidenter significabit. Siccitas hæc aduenit ex defectu nutrimenti: nam pars illa, alioquin debilis, facta debilior, nutrimentum trahere nequit. Color autem ille fit, extincto uitali calore: & ob id utriusq; facultatis, quæ principalior est in uita, significat extinctionem. Galenus uerò aliena ab Hippocrate, & ab omni ratione, hic dicit. alios colores. tanquam ab humoribus genitos, adiungens. Quid enim morti cum humore confluẽte ad ulcus in pede? imò si conflueret, nõ esset siccum ulcus. Hoc autem minus lethale est in morbo, qui est ob ulcus: lethalius uerò in mẽbro principali proximo, ut in uulneribus capitis. Vnde hi facillimè pereunt, & quandoq; etiam sanantur. Sed non est morbus acutus: Vt in libro de Capitis uulneribus (Pag. 9.)

PROGNOSTICON XXVI.

AT de manuum latione ita sentio, quæ in febribus acutis, aut peripneumonijs, aut in phrenitide, aut capitis dolore, ante faciem ferũtur, & frustra uenanť, & festucas legũt, & floccos de uestib. euellunt, & de pariete paleas detrahũt, eas omnes malas & lethales esse.

COMMENTARIVS.

Hoc pertinet ad operationem læsam. Galenus totum refert, quod uideat festucas, & ob id legere eas coniectatur: ita ut sit uitium in oculo. Et pro hoc adducit pulchrum exemplum de semet ipso, ut colligitur quarto de Locis (cap. 2. iuxta medium) lege quicunq; has lucubrationes inspicis. Conatur autem hoc ostendere ex his, quæ relata sunt ab ipsis ægrotantibus: & quòd quibusdam stragula eminere uidebantur: alijs quòd festucæ in illis essent: alijs quòd circumuolitarent pusilla animalia ante oculos, quæ capere & festucas euellere conabãtur: in quibusdam etiam stante ratione: ut quanquam uidere sibi persuasum esset ob oculos, abstinebant tamen à motu manuum, ratione docente, quòd nihil tale uiderent. Atq; hunc palam est decipi, ubi tam multa conatur. neq; enim hoc uerũ est, cum delirantes multos uideamus, & multò ante mortem, & etiam qui pòst sanentur. Et si ipse sanatus est, nõ collegit festucas, neq; uidit. Et eorũ, qui uiderũt uelut Franciscus Pellizarius, in Saccensi oppido, saltantes puellas, & choreas ducentes, aliaq; multa, quiq; superfuerunt, ut ille, omnes continuerunt manus. At eorũ, qui uellerent festucas, & aßiduè, non solum quenquã euasisse uidi, sed etiam breui perijsse. Quare ualeat cũ suis libris de Demõstratione: quoniã aliã causã quærere oportet collectionis festucarũ, post quã illa nõ est sufficiẽs: est enim signũ ualde lethale ut admoniti de hoc sis lector. Dico ergo quod deliriũ hoc est admixtũ initio cõuulsionis: uelut superius cũ dixit Hipp. (Tex. 18.) quod dẽtib. stridere est signũ mortis. Et Galen docuit, quia est signũ conuulsio-

uulsionis. hoc idem dico de hoc motu, quamuis enim motus brachiorum naturalis sit hic: tamẽ fit ab uapores, qui stimulant musculos brachiorum: & ideo hoc symptoma significat cõuulsionem futuram. Indicio etiam est, quòd tales conuulsi moriuntur: conuulsio autem cum delirio lethale ualde signum est, imò celeris mortis. ideo hoc modo constat sententia.

Sed cur dixit Hippocrates: In acutis febribus, & peripneumonijs, & phrenesi, & dolore capitis, & non dixit simpliciter? Quoniã in insania quæ fit ex bile exusta, aut sanguine, sed sine febre, hoc non est lethale, imò ne periculosum quidem signum: ut sæpe uidi. Et similiter potest accidere in dolore magno, cerebro, & neruis compatientibus: nõ autem ex se affectis. ut ergo sit lethale signum unum è tribus, est necessarium: uel ut sit cum febre ardente, uel patiente ualde capite· unde phrenitis non solum unum ex his habet, sed ambo hæc: uel ut sit coniunctum uehementi morbo· qualis est pulmonis inflãmatio: quæ licet pariat paraphrenitidẽ, nõ phrenitidẽ tamẽ est abscessus mẽbri adeò principalis, ut adiecta cõuulsiõe, necesse sit etiã breui sequi mortem. Videamus modò, quomodo uapores ascendentes à toto corpore, uel etiam ex uentriculo, causa sint uidendi res, quæ non sunt imaginando, uel etiam oculis ipsis. Dico ergo, quod φαντασία, ut habetur Tertio de Anima (capite tertio) est uis quædam animæ, ad sensum pertinens, & euidentius ad oculos, & est non sine sensu: neque enim contingit imaginari colorem cæco, aut sonum surdo: atque ideo motio est, quæ fit sensilium, sed non præsentium. Propterea Themistius tertio de Anima (capite undecimo) dicit, quod imaginandi uis est tam uerorum quam falsorum, imò plerunq; potius falsorum: nam quatuor præter illam sunt facultates ueri, aut falsi, scilicet sensus, opinio, scientia, & intellectus. nulla illarum est φαντασία, quia sæpe uerorum non est: illa omnia sunt uerorum, præter opinionem: opinionem autem fides consequitur, at non φαντασίαν. est enim φαντασία, quæ non coniungit. hocque inferius docet. In uniuersum autem tum Philosophus (cap. 54.) tum Themistius docet φαντασίαν esse quoddam genus memoriæ, id est uirtutis, quæ seruat imagines sensu cognitas, & differt à memoria: quoniam memoria est propriè uerborũ φαντασία uerò rerum. Confitetur autem uterq;, quod φαντασία conseruat species: et adducit exemplum huiusmodi accommodatum de sensu, & φαντασία, dicens (cap. 14.) Gemma in annulo figurã in cera imprimit· illa postmodum in aerem rursus imprimit figurã aliam: ergo annulus est instar sensilis rei, cera sensus, & aer φαντασίας. Est autem φαντασία, ut Themistius (cap. 15.) exponit, motus animæ, quẽ sensus in actu creat. Fit ergo falsa, inquit, φαντασία ratione sensuũ aberrantiũ. illi aũt aberrant: uel quia non commodè admoti· ut circa calores in obscuro, uel procul, uel in dubia luce, ac mobili uel ratione sensilium communium· ut magnitudinis numeri, figuræ, motus uel quietis. in his ergo duobus aberrat. Cum igitur tam memoria quã φαντασία dupliciter moueantur uel à sensu, uel ab intellectu, cui parent, dubiũ est, in ægris quomodo moueantur. Et certum est, quòd non secùs, quàm in somniantibus ab humorib. & ingestis, cibo atq; potu. at hoc accidit in somniantibus deuinctis sensibus exteriorib. quocirca delirantes habent uinctos sensus exteriores. qui cum uinciri non soleãt, nisi in somno, sequitur, ut causa illa in uigilia sit adeò potẽs, ut sensuũ uim interim extinguat. Ad hoc ergo, ut delirent, duo necessaria sunt, ut sensus uel cessent, uel aberrent sentiendo, quod frequẽtius accidit, quàm ut omnino cessent· & moueãtur interim φαντασία aliarum rerum. Itaq; duplex est deliriũ à sensu aberrante, ut in ebrijs quòd frequentius accidit, & est minus periculosum, cum non ostẽdat, nisi uapores malos delatos ad cerebrũ: alterũ à φαντασία uel memoria cum ratione: et hoc non potest contingere, nisi dum sensus exteriores silent, & φαντασία peruertitur rursus à uaporibus. hoc aũt argumẽtum est duplicis mali, scilicet corruptæ et imbecillis facultatis animalis. Reliquum est igitur, ut uideamus, quomodo operatio naturalis, id est, φαντασία, uel falsa ratio, possit moueri à tertio agente qui nõ est secundũ naturã, scilicet qui non est neq; sensus, neq; intellectus. Et clarum est, quòd quemadmodũ in sensibus conturbato instrumento fiũt falsæ repræsentationes, ita etiã perturbatis spiritibus, aut instrumento imaginandi. hoc autẽ non uidetur esse anima: quia anima uidetur esse subiectum rerũ intellectarũ: & etiam in ipsa nihil est nouum, sed tanquã lux, quæ illuminat instrumẽta & spiritus. ergo uidetur, quod uapor ille agitando cerebrum, cũ lumẽ animæ semper illustret, ostendit falsas imagines in tribus facultatibus: imaginandi, cogitandi, & memorandi: quia adsunt tria illa, quæ etiam concurrunt ad ueram cognitionem: scilicet lux animæ, instrumentum, & spiritus. & lux animæ non potest corrumpi, neque uitiari, cum non sit

sicut

sicut & pulsus, componitur ex inspiratione & quiete sequente eam, & exspiratione & quiete sequente eam. Et inspiratio duplex est seu dupliciter afficitur uelocitate & tarditate, magnitudine, & paruitate similiter & exspiratio, ut sint quatuor membra. inspiratio magna & parua, uelox uel tarda: exspiratio magna uel parua, & uelox uel tarda: inde prima quies longa uel breuis & similiter secunda uariabitur: ergo bifariam sex modis, tanquã habeat sex partes. sumptis igitur sex terminis de binario duplicatis, erunt sexaginta quatuor difficultatis spirandi modi, æquales tamẽ. Exemplum unius pro omnibus: Inspiratio magna tarda cum sua quiete breui, cum exspiratione celeri: parua cũ sua quiete longa. at quia inæqualitas poterit accidere in unaquaq; parte, erit unaquaq; respiratio ex illis sexaginta quatuor uariata sex modis inæqualitatis simplicis: quibus addita æquali in difficultates spirandi simplices euadẽt quadringentas quadraginta octo. tantus enim numerus excrescit ductis septem modis in sexaginta quatuor species. Compositarum autem modi geminadi noningenti sexaginta trigeminorum mille ducente octuaginta. nam modi sunt uiginti quadregeminorum: ergo nongente sexaginta sex quinque inæqualitatum, scilicet totidem quod simplicium, & una omnium, ut sint septẽ modi ducenti in sexaginta quatuor species: & ideo quadringenti quadraginta octo modi. summa igitur omnium erit, ut ducamus bis septem, bis quindecim & uiginti, & aggregatum est. sexaginta quatuor (numerus modorum in sexaginta quatuor species, producunt numerum difficultatis spirandi, millies quater supra nonaginta sex. Cur ergo non quæsiuit Galenus, quare Hippocrates nõ tractauerit de singulis? sunt insuper exspirationes horum modorum singulæ, aut naturales, aut calidæ, & urentes, aut frigidæ, ut sit triplicandus numerus, aut saltem duplicandus. Præterea est expiratio breuis, quæ non est eadem cum celeri, neq; cum parua: nam si magna sit, licet celer, non erit breuis: neque si tarda, licet parua, non erit etiam breuis. Præterea breuis (cum per eam intelligam, quæ fit parum sublato pectore, & celeriter.) licet parua sit, non tamẽ longa: in qua multũ attollitur pectus, necessariò magna est: quia per magnam Galenus primo de Difficultate spirandi (capite 15.) intelligit illã, in qua multus aer trahitur. at uerò stat multum attolli pectus, & tamẽ paucum trahi aerẽ, ut in asthmaticis. Sicut etiam fieri potest, ut sit parua, & non tamẽ breuis: quia tarda. Ergo aliam differentiam addere oportet illis tribus primis contrarijs differẽtijs magnæ, & paruæ uelocis, & tardæ, crebræ, & raræ. scilicet longam & breuem. Veruntamen breuis non potest esse magna: licet parua poßit esse lõga. Est etiam consideratione dignum, quòd natura refugit dolorem. sed dolor fit in motu magno & celeri: ergo ubi dolor sit in pectore, id est, in partibus super φρένας, natura fugit motũ uelocem pectoris & magnum: ergo oportet, ut suppleat cum densitate. similiter si spatium pectoris occupet magnitudo, minuitur: ergo crescet celeritas & densitas. si uerò abscessus sit cũ dolore duplici causa magnitudo minuetur & una tantum celeritas: ergo densitas, per quã natura cogitur supplere, si homo debet uiuere, triplici de causa augebitur: & ita in morbo latherali erit spiritus densißimus. Mirum autem est de Galeno, qui cum dixerit, quòd magnitudo respirationis attenditur penes aeris multitudinem attractam, quòd uelit, ut in inflammatione pectoris, cum capacitas pectoris multo minor facta sit, respirationem esse maiorem, quàm in simplici dolore. Sed hæc transeant cum cæteris suis erroribus: quia multis modis potest defendi: nullo tamen uero, quia est error. Constat ergo, quod si dolor est in pectore, respiratio est densa, & tarda: si uerò abscessus sine dolore, dẽsa & celer: si uerò cum abscessu doloroso, densißima, & quasi media inter celerem & tardã: semper tamen parua in omni casu.

Hoc prognosticon ad præcedens.

QVi uerò magnꝰ expiratur, & per multum temporis interuallum, delirium indicat.

COMMENTARIVS.

Spiritum magnum appellari, uel in quo multum pectus attollitur, ut sensus declarat, aut in quo plurimum aeris trahitur uelut Galenus in primo de difficultate spirandi (cap. 13.) ostendere nititur. Inquit enim obseruandam esse aeris quantitatem, non pectoris dilatationem. Neq; cum non docuerit, quomodo fieri debeat, quod ego fateor, nec in meipso cognoscere posse, probare tamẽ bifariam nititur: & ab exẽplo, quòd in cibis dicamus eum multum comedisse, nõ qui uentrem habeat tensum, sed qui multũ cibi absumpserit: & ab eo, quòd sæpe contigit in spirãdi difficultatibus attolli multum pectus, sed occupatis uijs parum aeris intus trahi. Hoc igitur in ipso intellectus uerborum Hippocratis. nisi

enim intellexerimus, quæ sit rara uel magna spiratio, nũquam scire poterimus, an delirium portendat, & multò minus etiam, cur portendat. Promptum est cuiq; uidere anhelantem magna pectoris extensione, an trahat multum aerẽ. benè fecisset Galenus nos imperitos docere. Forsan expirationem hyemis tempore magnã dignoscere licebit, inspirationem nequaquam: alijs temporibus neutram. Sed forsan obijciet, quòd si pectus occupatum fuerit, aut aliqua pars cauitatis expectare non poterit, ut sit rara: ut ergo rara sit, magnã sub illo significato intelligere oportet. Sed mittamus hoc, quod ambiguum est, & proponamus hominem laborantem peripneumonia, in quo plurimum pectus distendatur: quòd si rarò distendi posse neges ob caloris uehementiam, proponatur destillatio. certè cum frequentiore indigeat spiratione, nec omnino respiret, in causa non minus erit delirium, quàm si nullus sit abscessus, aut impedimentum in pectore, imò magis. Ergo & hanc magnam & raram dicemus esse spirationem. Sanè Galenus apertè fatetur, posse esse deliriũ absq; spiratione magna raraq; : ut in Pythione secundi ordinis ægrorum tertij Epidemiorum (1. de diff. spir. cap. 4 & 5) & in Dealcis uxore, quæ in leto decumbebat, de qua, cum deliraret uehementer, Hippocrates inquit decima-
» quarta (languen. 31) spiritus rarus magnus per
» tempus: & rursus, breuis pira. Et rursus uigesi-
» ma sermones multi: & rursus sedata est, uoce destituta breuis pira. Tandem subijcit (lãguen. 35.) Huic perpetuò erat spiritus ad finem usque rarus & magnus. Huc usq; concordes sumus, scilicet quòd non in omni delirio est spiritus rarus & magnus. Sed Galenus, dij boni, in reddenda causa quantas nugas agit? Primùm dicamus ergo illud, in quo sumus cõcordes: scilicet quòd ob deliriũ natura oblita functionis, omittit spirationem, atq; ideo fit rara. At cum necessitas restaurationis spiritus ex hoc acta sit, interim cogitur natura resarcire magnitudine, quod amissũ est raritate. ideoq; spiritus fit magnus & rarus, sicut ex dolore et inflammatione partiũ, densus. Verùm cur in his delirijs & in cæteris non affuerit hic spiritus optimè satisfacit. Cum enim duo haberet difficillima. primum quòd illa quæ in leto decumbebat, nullum dolorem passa uidetur, & tamen non habuit spirationem raram & magnam. secunda, quòd cum dixisset, breuis pira sæpius, quod opponitur raræ & magnæ, in calce adijciat, quòd usq; in finem spiritus fuerit rarus & magnus semper. Augent hanc difficultatem uerba illa (spiritus rarus & magnus per tempus) non ergo (perpetuò, & usque ad finem) Hoc multis uerbis, & nisi tam prolixe, ut homo cogatur obliuisci priorum, dum sequentia legit, satis bene: ut illud (perpetuò ad finem usque) intelligatur in omni tempore morbi, & per omnes dies. Sed tamen aliqui fuerunt dies, in quibus fuit per aliquod tempus breuis pira. & ea die uerum fuit, quod per tempus solum fuit spiratio rara & magna: quia reliquum temporis fuit parua & celer. Hæc est sententia huius paginæ (capite octauo) nec adeo ab illo clarè explicata. Porrò in secunda dubitatione tandem respondet, & uerè illam factam fuisse breuis piram, interdum ob perfrigerationes, quæ superuenerunt: scilicet uel dum uirtus concidebat, aut suffocabatur, aut materia aliqua praua uersus cor contrahebatur. Restaret solum difficultas, quod dicat: Si ex dolore fiat parua spiratio, erit densus spiritus: si ex perfrigeratione, rarus. at nos diximus celerem esse breuem spirationem. At multum differt spiritus celer a denso: nam & in perfrigerationibus, cum rarus sit, & paruus, cogitur esse celer. In uniuersum tria sunt: finis, necessitas impedimentum. & ratio: necessitas omnia superat, inde impedimentum, ultimum est ratio. Si ergo necessitas urgeat, etiam, quod adsit obliuio, fit spiratio frequens: & potest esse parua etiam. Antequam ultrà progrediamur, dubium non est, magnitudinem aut densitatem spiritus esse consequentia symptomata morborum, aut affectuum pectoris: nam magnitudo fit cum labore pectoris. Sed si crebritas adsit sine dolore partium thoracis, aut magnitudo sine raritate, aut ab initio morbi, uel, ut in febribus, prope mortem, quid significabunt? Dico magnus, qui non est rarus, significat uehementiam caloris, & plerunque repletionem. Prope mortem incendium magnum, aut occupatas uias anhelitus: distenditur enim plurimum pulmo, & ob id pectus, ut infrà docebimus, (libro tertio comment. trigesimo secundo) quia fistulæ sunt compressæ, aut impeditæ, ut etiam in rechmone. At densitas spiritus in pura febre accidit, iuxta Principis sententiam (prima quart. tractat. secund. capite triges. primo) aut ob siccitatem, aut ob materiam humidam impedientem, aut imbecillitatem uirtutum: adde in uapores uenenosos.

Hos

Hoc prognosticon ad praecedens.

SI uerò frigidus è naso & ore expiretur, ualde iā perniciosꝰ est.

COMMENTARIUS.

Magna difficultas est, an debeat hoc intelligi coniunctum cum praecedente. & sanè Galenus ita interpretatur: mihi uerò non est necessarium hoc dicere. Nam cum spiritus bifariam effletur, & è corde, ac cerebro, cor autem sit adeo calidum, ut quis digitum in illo uix continere queat, ut in libro de inaequali intemperie (capite 5.) cerebrum quoq; calidius sit aere etiam aestatis calidissimo, ut octauo de Vsu partium (cap. 3) habetur, liquet aerē omnem, qui expiratur, oportere esse calidum. quanto magis in febribus? Ideo si frigidus sit, aliter esse non potest, quam extincto planè calore innato: cui, cū is, qui praeter naturā est, sociatus sit, ita ut grauiter iam se habeat, qui fieri potest, ut uiuat. At in acutis, qui sine febre sunt, faciliùs contingere id poterit, uelut in Appoplexijs, & deprehensionibus. sed & in perfrigerationibus earū febrium, quae ex immodica pituita, atq; ea frigidissima fiunt. In uniuersum cum ex duobus locis effletur aer, scilicet cerebro, & corde, quae duo membra etiam hauriunt aerem, & remittunt, oportet illam esse calidum (cap 15.)

Sed forsan dubium accadet, an cerebrum respiret? Quippe facilius esset admittere inspirationem in cerebro, quam expirationem: quanquam ne hanc quidē quomodo fiat, & per quae instrumenta, docuerit, multò minus expirationem. At uidetur de inspiratione innuere (6. de Vsu partium cap. 13.) quod fiat, dum aer etiam trahitur per pulmones ad cor, adeò ut sit quidam consensus. sed quomodo expirabit aer, nū etiam in cerebro erunt alae quaedā uentilantes? At saltem docuisset coniecturam, qua id assecutus sit, quod cerebrum respiret: nam pulsatio ni, quae in eo, dum est detectum, conspicitur, satisfacit pulsus arteriarum (13. de Vsu partium cap. 8.) & quanquam in uiolentis attractionibus aliquid sentiamus ascendere, non tamen necesse est, ut in ordinaria respiratione idem contingat, cum neque in illa quicquam tale sentiamus. Sed neq; id ratione deprehēdere licet, cum potius contrarium ostendat.

Remanet quaesitum, cur expiratio rara calida sit, densa frigida? Respondet Philosophus trigesima quarta Problematum (7) quòd hoc contingit, quia in tenui exsufflatione parū aeris calidi educitur: ideo à continente multo circūstante refrigeratur. uerùm in exsufflatione lata multum calidi aeris exit, & parum circūstantis frigidi. Sed hoc est falsū, quia in tenui illa exit plus aeris: quia cum impetu. Causa ergo est, quoniā in tenui ob uelocitatem exit solus aer, & uapor intus remanet: in lenta exit uapor, qui calidus est. Alia causa est, quòd aer densus refrigerat per se: quia caloris est rarefacere.

Porrò de respirationibus malis si quis diligētiorem quaerat notitiam, uideat nostra Commētaria in secundum, tertium, & sextum de Morbis uulgaribus (08) & quarta & sexta Aphorismorum (52)

Circa hoc dubitādum est, ut dixi, an cerebrū respiret? hoc enim Galenus pollicitus est demōstrare: imò demonstrasse se ait in Opere de Dogmate Platonis, & Hippocratis. Quinimo si locus erat, fuit in octauo (lib. de Vsu Respir. cap. 5. in fin. & med.) dum de cordis respiratione agit, ubi ne uerbum quidem. sed potius in libro de Odoratus instrumento. Rationem tamen unam apposuit in libro de Vsu Respirationis (capite 9.) eiusmodi cordi pulmonem, cerebro nares naturā inseruire ad respirationem uoluit: quasi dicat: Vbi instrumentum, ibi functio. neq; enim natura quicquam agit frustra. Secunda ratio est, quòd odores feruntur ad cerebrum, & adeo illud immutatur, ut excitent dolores, sternutamenta, sonum, & huiusmodi (cap. 6. in fin. lib. 6. de Odor. Instr.) at odoris subiectū est aer: igitur aer ad cerebrum tendit. Id uerò confirmatur (Ibidem cap. 4.) quoniam homo non odorat, nisi cum inspirat aerem. Ergo istud est manifestum indicium, quod cerebrum inspirat aerem: & ex consequenti, expirat. Tertia, si cerebrū uires musculis pectoris subministrat ad refrigerandum cor, quantò uerisimilius est, quòd etiam sibi inseruiat, cū refrigeratione indigeat, & uires habeat, quibus & se dilatare & constringere possit? Quarta est, quod in sternutatione trahit, inde expellit medio, cuius etiam pituitam & excrementa: nec potest illa expellere, nisi per aerem, nec illum edere sonum. igitur expirat ergo prius inspirauit.

Modum autem, quo fiat haec inspiratio, non docuit, sed cum docere uellet in libro de Vsu respirationis, ea pars prorsus periit: antea tamen attigerat, dicens: Verisimile esse, quod cum cor à cerebro refrigeretur, ipsum quoq; cerebrum exiguo motu dilatandi constringendique semet refrigerare. Author etiam libri de Anatonica uiuorum (cap. ult.) docet, quendam motum ex consensu cordis: scilicet, quòd dum cor dilata-

tur, retrahit spiritum ad se, & cerebrum se constringit; atq; ita expirat aerem, sicut etiam arteriæ. & dum cor constringitur, cerebrum dilatatur, quia impletur: & dum dilatatur, etiam aliũ aerem trahit, atq; ita refrigeratur per inspirationem. Galenus autem dubitat quarto de differentijs Pulsuum (cap. 2.) an cerebrum dilatetur & constringatur. Dicens, quòd aliqui existimarunt cerebrum & membranas simul attolli: alij qui neutrum eorum: quidam autem eorum cerebrum per se attolli: membranas autem consequentia ad ipsum. Concludit tamen palàm, ut dixi, cerebrum moueri motu respirationis, non solum in libro de Vsu respirationis, sed etiam sexto de Vsu partium.

At oppositum habetur multis rationibus. si cerebrũ respiraret, diuelleretur perpetuo motu. dicebat enim Galenus sexto de Vsu partium (cap. 8. & 15.) Quòd Natura fecit robustissimas fibras in corde, & durissimam carnem ob perpetuum motum. At cerebrum tãtum abest, ut sit durissimum uel ex carne ualida, quod etiã est exangue, & medulla mollissima: ut Hippocrates author est.

Secundò, quia si cerebrum respiraret in his, qui naribus occlusis manifestè non respirãt per illas, magnum sentiretur detrimentum. at hoc non uidemus: quinimo aliqui sic usq; ad ultimã senectutem perdurarent. nec possumus dicere, quòd hi respirent per palati foramina: nam tũc operatio esset perfecta absq; proprio instrumẽto præterea esset tanto debilior: igitur omnino læderetur.

Tertiò, & sumitur à Philosopho docẽte (lib. de inspir. & expir. pag. 1.) pisces nõ respirare, quoniam Natura fabricasset proprium instrumentum: at non fabricauit. quòd si cerebrum respiraret, necessariò respiraret: quia est membrũ principale. Igitur Natura aberrasset non fabricando membrũ quod esset proprium instrumẽtũ, sicut pulmo est cordi. Et si dicatur, quòd nares sunt proprium instrumẽtum, primũ obstat, quod illis obturatis sequeretur mors: sicut impedito pulmone. Secundũ est quod nares non trahunt aerẽ, neq; aliquid habent, quo trahãt, neq; musculos ad hoc, nec per uacui necessitatẽ: quinimo potius pars superior creata est ex ossibus immobilib. nec sunt musculi ad hoc opus ulla in parte ordinati. Quartò, quia nullũ mẽbrũ indiget duplici refrigeratione: cor enim quia respiratione refrigeratur, arterijs intra nõ indiguit. ad cerebrũ uenilũt arteriæ perfrigerationis causa: igitur altera perfrigeratio superflua esset.

Tertiodecimo de Vsu Partiũ (ca. 8.) Galenus affirmat cerebrũ pulsare per arterias, quæ ad illud aduenĩũt. Idẽ dicebat A. Ves. lib. 3. (cap. 14.) ostẽdens tres arterias ab unoquoq; latere caluariam ingredi, quæ in cerebrũ penetrãt. Sed ita, ut in mẽbranas degenerent, adeò ut membranæ excauatæ excipiant sanguinem, & spiritũ. Ex quarto ergo sinu duræ mẽbranæ ramus exporrigitur per mediũ testiũ interuallũ, & ad glandulam descendens nuci pineæ non absimilẽ tandem in uentriculos, dextrum atq; sinistrũ, peruenit. quod etiã in 7. lib. euidenter docetur. Vbi etiam Ves. affirmat, uentriculos cerebri respirare, dum illorum enarrat usum. Qua ratione id exploratum habuerit, non docet.

Quintò: In sternutatione necessarius est impulsus ex aere à pectore, ut uult Galenus septima Aphorismorum (cap. 6.) imò non potest fieri, nisi attracto aere prius ad pulmones: igitur cerebrum non efficit sternutationem, sed potius pulmo: ideo neq; respirationem.

Sextò: Cerebrum est frigidum: igitur respiratione nũ indiget. neq;, qui illã ponũt, modũ tradunt, quo aer ad cerebri uẽtriculos perueniat. nam si necessaria sit, maxime propter illos erit.

At olfactus organa (prætermitto modò, quod solida sint, ut illa aer non queat permeare) non uẽtriculorũ cerebri partẽ angustã, in quã reflectũtur, antè tangũt. quomodo ergo per illam respirare possunt? relinquo enim toto ambitu, cũ non sint in sede cerebri, multum substantiæ illius interiacet, ut aer permeare non possit.

A B C

A uentriculi pars anterior & superior. B uentriculi pars, quæ anterius reflectitur in inferiorẽ per se. C olfactus instrumentum, ad nares tendens.

Sed & illud obstat, quod si respirãt uẽtriculi attollũtur: igitur uel ab aere uel natura. si natura, igitur pars erit, quæ attollit, & quæ attollitur: hoc aũt non adest. oportet enim adesse neruos & musculos, quorum utroq; carent: aut ab aere, qui ingreditur. at ille, cum sit modicus, & per uias obliquas penetret, hoc efficere non potest: quare cerebrum haud respirat.

Ad ea uerò, quæ obijciũtur à Galeno, dico ad primã nares nõ esse respirationis causa, sed trãsitus aeris, & odorũ & decoris causa. Et si etiã essent, ob respirationẽ cõstructionem nõ habẽt conuenientẽ illi. Ad secundã: Non penetrat, nisi trahamus aerem: & si aliqui odores ualidi sine corporea substantia per aerẽ & mediũ paratũ ad hoc instrumentũ perueniãt. Imò argumentũ

si quis

si quis rectè consideret, cõcludit oppositumi nã si species coloris ex aere defertur ad instrumentũ per incorporeum mediũ, quod est pars nostri: & ubi aer peruenire non potest, ut declarat Aristoteles secundo de Anima. igitur in odoratu aer nõ potest peruenire ad uẽtriculos cerebri.

Dico etiã, quòd homo non sentit ob hoc odorem, nisi dum respirat: quoniam tum aer transit ad cerebrum. Sed manifestum est ex hoc, quòd respiratio cerebri est eadem cũ pulmonis respiratione: ideo potest poni pro quarto argumento demonstratiuo. quòd si hoc modo Galenus illud construxisset, poterat probari.

Tertiũ est iuridicum: ideo permittatur iurisconsultis. Ad quartam: Fit ui pulmonis, procul percutientis aerem: cerebro autem repellente. non ex hoc sequitur, quòd expiret, imò ex hoc cerebrum ualde læditur. Vt referant, quosdã ex sternutamento obijsse. Quòd si dicas, satis esse, quòd per pulmonis attractionem atq; compressionem cerebrũ repletur, euacuatur ab aere. Dico, quòd uentriculus in inspiratione magis hoc facit: quia amplior decuplo uia est, & recta, illæ omnes obliquæ. nemo tamen ob hoc dixit, uẽtriculũ respirare: igitur neq; multò minùs cerebrum. Sed dico esse rationes, quæ demonstrant, cerebrũ respirare. Prima: quoniam spiritus uitalis generatur ex aere, & animalis non est, nisi uitalis temperatus in cerebro. Igitur cum essentia sit eadem, sequitur, ut restauratione indigeat aeris. ergo cum in uentriculis nõ sit aer, necesse est, ut deferatur per respirationẽ. sed hoc suppositum, quòd spiritus uitalis ex aere nutriatur, negat Philosophus: uide quarto contradicẽtium. Prætera uel aer pertingit ad cerebrũ, uel non: si pertingeret, non essent uentriculi cerebri: nam illi nõ sunt pleni alia materia, nisi posset repurgari, adeò fieret impurus, quòd animal periret. Ergo expurgari aerem est naturale: sed omni actioni naturali principalis membri necessariæ. Addita sunt omnia, per quæ possit esse sempiterna, nec frustrari: ergo etiã huic expurgationi, quæ non potest fieri, nisi cerebrũ respiret. Liquet igitur cerebrum respirare.

Demum in sternutatione propellitur manifestè ex sensu, quod molestia cerebrum afficit. & illud non potest propelli, nisi per aerem præsentem: ergo aer, qui ibi adest, potest propelli. nec potest propelli à solo aere ascendente ex pulmone, quoniã uiæ à palato ad uẽtriculos cerebri sinuosæ sunt, & obliquæ: igitur à cerebro ipso. Propter hoc ad argumenta in oppositum dico, quòd cerebrũ respirat, sed non eo modo, quo cor, sed solũ per motũ aeris cerebro immoto: ideo modũ hunc inuenire oportet. Nã, ut in argumento dicto, quod mouetur à corpore, nõ potest moueri illo immoto. Itaq; dico, quod cũ uiæ sint apertæ, mouetur aer in cerebro per motum pulmonis: nec mouetur aer per nares, nisi consequentia aeris moti à pulmone: sicut etiam in palato. Ideo Galenus hoc inuenit ab aliquo antiquo, sed non intellexit: sicut neq; illud recitatum à Vesalio (lib. 7. cap. 6. iux. fin.) quod dictum fuit ab Herophilo, Andrea, uel Marinò, quòd tres tantum uentriculi membrana subcingantur, quartus non, cum nullus uentriculus tunica subcingatur. Ad secundam dico, quòd in expiratione cerebrum aerem inspirat per palatum, & non nihil etiam in inspiratione. Ad tertiam: Pulmo est instrumentũ necessariũ: pro respiratione cerebri nõ tamen. Hoc aũt uidemus in pluribus alijs partibus corporis. Nam uentriculus trahit nutrimentum necessariò, & per se, ut nutriatur: necessariò non per se propter iecur: tertio de facultatibus naturalib. (cap. 13) nec tamẽ iecur ab hac actione frustrari potest. Ad quartam dico, quòd cerebrum indiget aeris refrigeratione ob multitudinẽ motuum: & quoniam naturâ frigidissimum est. Vnde etiã patet solutio ad sextam rationem. Ad quintam dico, quòd licet in sternutatione necessarius sit ascensus aeris ex pulmone, ille tamen non efficit sternutationẽ: sed eo cum impetu ingresso per uias palati cõprimitur aer, qui est in uẽtriculis cerebri, & ita eijcitur: uelut in instrumẽtis illis, quibus pueri per embolũ masculũ expellũt è canali globulos. Non ergo fit sternutamentum: neq; sicut credit uulgus, scilicet quòd cerebrũ impellat aerẽ: neq; ut Galenus, quòd aer ille è pulmone prodeat. quanquã adiuuet in educendis materiebus, quæ sunt in osse pumicoso, quod est ad nares positũ. Neq; id, quod expellitur, est in uẽtriculis cerebri, scilicet pituita: nam tã longam uiam trãsire, & tã obliquã, nõ posset. Sed quod exit è naribus, & osse illo pumicoso, uenit per aerẽ, qui è pulmone sursum impellitur. A uẽtriculis aũt cerebri alia materia propellitur ad infundibulũ, quæ postmodũ & ipsa ad nares uel palatũ descendit. Ostendit aũt, quòd exit è naribus semper materia in sternutatione nõ per palatũ, quod fertur impetu aeris ueniẽtis à pulmone, nõ à cerebro: nã si exiret impetu aeris delati ex cerebro, ita posset exire è palato, imò facilius, & frequẽtius, quã ex naribus. Experimentũ uerò docet hoc omne, quòd in sternutatione nõ defertur spiritus à cerebro: neq; impetus ille est

ab eo, quòd, cum quis uult sternutare, si os aperiat, nihil è narib. educet: & sonus etiam ille lõgè minor fit. Ad septimam dico, uentriculos cerebri ex respiratione nõ attolli, sed solũ expurgari, atque refrigerari, atq; spiritus, qui in eis sunt, nutriri. Cum ergo quæris, qua uia? dico similiter, quòd argumentum docet, quod nõ per olfactus illa additamenta (amba enim rationes concludũt) sed per foramina palati, per quæ solet exire pituita: licet quædam ex illis tendãt ad nares. Respirat igitur cerebrum perpetuò, non sicut cor, sed leuiter, & absq; motu proprio. Vnde in malo aere plurimum & longè plus corde afficitur & indicium est, quòd in grauedinibus incalescit: quamuis materia, quæ continetur, sit frigida, quoniam prohibetur respiratio.

Sequitur etiam quòd illi maximè habent cerebrum incolume, quibus pituita defluit è capite: & non solum, quòd per illam cerebrum expurgetur liberè, sed quoniã meat9 sunt ampliores: unde aer meliùs refrigerat ipsum. Et tales tamen magis læduntur in aere malo. Ex hoc etiam manifestũ est, quòd cerebrum bis respirat in una pulmonis respiratione: quia tam in inspiratione, quàm expiratione pulmonis cerebrũ simul inspirat, & expirat aerem: quoniã inspiratio cerebri fit simul cũ expiratione: quod necessariũ est in his, quæ non mouentur. at in his, quæ dilatantur, & constringuntur, inspiratio succedit expirationi, & contrà semel autem inspirat frigidum ex naribus, & semel calidũ ex pulmone, ne nimis refrigeraretur.

Hæc igitur quæstio pulchra est, & pertinet non solũ ad medicos, sed etiam ad Philosophos. Medicis autem multa cõmoda affert in actu curandi: & docet, quòd, qui laborant pulmone, non possunt diu habere cerebrum incolume: et quòd, habitare in aere bono est, res ualde salutaris, & maximè pro uita & conseruatione sensuum, tam interiorũ, quàm exteriorũ: & quod minima pars spirationis, quæ exit ex naribus, procedit à cerebro. Et ideo non potest esse frigida, quoniã fermè tota uenit à corde, nisi cor sit morti proximum. Ideo locus iste nõ poterat intelligi sine determinatiõe hui9 quæsiti. Et quòd, quæ tenentur in ore, multum conferũt cerebro: sicut etiam specuũ exhalationes repente interficiunt homines, quia ille nullo septo transit ad cerebrũ infectus qualitate perniciosa. & quòd submittere rem uenenatam naribus, modò non trahas spiritum, tutò posset fieri. Sed quia nares iam implentur illo aere infecto, cum postmodum inspiras aerem, est ualde periculosum, ideo oportet antea expirare. Atq; his octo partibus possunt pulcherrimè & ordinatim examinari fermè omnes quæstiones.

PROGNOSTICON XXVIII.

BOnam aũt spirationem ualde magnam uim habere ad salutem in omnibus acutis morbis, putare cõuenit, qui cum febrib. sunt, & in quadraginta dieb. iudicãtur.

COMMENTARIVS.

Cum proposuisset tria genera malæ respirationis, subiũgit quartum, quod est bonum, adeò ut si quis ad ordinẽ redigere uelit. In primo collocauit simpliciter malam, cum dixit, spiritus densus: deteriorem, cũ dixit, Qui uerò magnus: pessimam, cum inquit, Si uerò frigidus è naso. Quod uerò dicit magnam uim, non simpliciter laudauit bonam spirationem, ut reliqua signa: quamobrem peculiare quippiam insinuasse uisum est. ergo bona spiratio in acutis morbis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus, id est, intra quadraginta dies iudicantur, ualde magnam uim ad salutem habet.

Liberat nos à difficultatib. his, quæ diximus in contradictionibus (10. lib. 5. & lib 4. 57.) itaque quod scribitur hic, non ad disputationẽ reuocandum erit, sed quasi concessum, & solum ad declarandam ueritatis causam adiectum. Veluti si dicas: Morbi acuti si bonam habeant respirationem, ea magnam affert ad salutem spẽ: quoniam acutus morbus cum febre est ut intra quadraginta dies terminatur. Nolo modò ingredi disputationem, an hoc dixerit: quoniam aliqui sint acuti morbi sine febre, uel qui terminentur post quadraginta dies: scilicet an dictũ sit expositionis loco, ut intelligamus, quot uocet acutos morbos: aut distinctionis, ut de quib. acutis intelligat. Nam certũ est intelligere illũ solum de acutis huiusmodi, qui intra hũc terminũ finiuntur, & febrem coniunctam habent. ergo in his dicit bonam spirationem magnã uim habere ad salutem: quasi non solum sit signum, sed etiam causa, & quòd maiorem habeat uim in talibus, quàm in alijs minùs grauibus morbis. quod sanè uidetur perabsurdum.

Neq; ergo huiusmodi doctrina uulgaris esse potest, quæ uõ, nisi exquisitißimis rationib. dialecticæ, erui ualeat. Iam uerò duplicẽ habet hoc expositionẽ, unã Galeni, aliã nostrã: amplectatur quisq; quã uolet. neq; enim in his eadem est ratio, quæ in alijs: scilicet ut, ubi minùs benedixit, sit accusandus: sin omnia sic dixisset, quẽadmodum

modũ in præsenti ferri poßit, imò forsan laudẽ mereretur. Explicabo autẽ illam. Facilẽ primũ dixit respirationem, quæ naturalis esset, atq; omni uitio careret. An uerò per facilem spirationem illa intelligenda, quæ naturalis sit, attamẽ uitio nõ caret, quemadmodum in his, qui angusto sunt pectore, aut anhelosi sunt, aut, quod deterius est, etiam asthma patiũtur per circuitus, nec unquã in medijs temporibus liberè spirant, quærere uelle inter tot difficultates, curiosi nimis sit, inuidi autem, uelle ob id accusare Galenum, qui, etsi errauerit, multipliciter poßit non solum excusari, sed etiam iure defendi. Dicamus ergo inculpatam hanc spirationem, & uitio carentem omni. Vnde neq; in præcordijs dolorẽ, neq; in septo transuerso, neq; in iecore, liene, uentriculoue inflammationẽ adesse significat: nam si adesset, esset, ut dixi, spiratio densa. Non minus enim necessarium est ad horum mẽbrorum tales affectus sequi dẽsam spirationem, quàm dẽsam spirationem signum esse partium harum affectarum. firmiore enim uinculo effectus suis causis annectuntur, quàm causæ, aut effectus suis signis, cum eorundem signorum frequentiùs poßint esse diuersæ causæ, quàm earũdem causarum non ijdẽ effectus. Veluti tumor durus in liene densum parit spiritum, nec tamẽ est inflammatio: sed in acuto morbo non cõtingit ob tẽporis breuitatem illum fieri: & si fiat, omnino res est præter medici sapientiã, qui de his cogitat, quæ frequenter eueniunt. Iam si deliret homo, altero modo rarus, ac quasi per interualla spiritus erit: si ergo facilis sit, nihil horum adesse significat. at neq; adesse dolorẽ, neq; inflammationem in uisceribus medijs, ac prope mediũ neq; deliriũ, neq; stuporẽ, istud plurimũ facit ad salutis spẽ imò etiã ad euentum ipsum. Si enim hæc adesse mortis causam esse persæpe manifestũ est: quòd si nõ adsint, salutẽ afferent, quis nõ impediẽt. Dupliciter enim aliquid afferre salutẽ dicitur: aut uerè, uelut robur naturæ, & restauratæ uires ex cibo, uel somno, uel lætitia, & hoc propriè: aut quia faciliorẽ occasionẽ sanatiõis præbẽt. eiusmodi etiã est coctio, neq; enim coctio est causa aliqua efficiens salutis, sed efficit, ut expelli humor se patiatur, quia non remittitur, aut modicè. Similiter si spiratio bona sit frigida, nõ, sed paulò calidior naturali, ut etiã maior, celerior ac frequẽtior: quo fit, ut non mihi uideatur Gal. rectè interpretari naturalẽ: si enim naturalis sit spiratio in morbo acuto, erit, quam pro ratione postulat, frigidior, minor, tardior ac rarior, quã esse debeat. Neq; enim omnis spiratio crebrior dẽsa appellatur ab Hipp. sed solũ, quæ naturã febris excedit. aut si illa immodica fuerit, & uicerit, ac superauerit quoquomodo hominẽ tãtã habet crebritatẽ, ut nõ patiatur discerni tẽpora intermediæ quietis: tũc enim densa etiã dicitur. Sed hæc pro ratione morbi & ex causa manifesta, quæ solũ in morituris, & alia signa mortis habentib. apparet, de qua hic sermo nõ est apud Hipp. alia, quæ densa est, & nõ pro ratiõe febris, de qua locutus est in superiorib. Sed tamẽ omnis spiratio, ut dixi, bona in febre & acuto morbo, crebra, uelox magna calida est: secus si sit, naturalẽ dicas, ego malã certè, et cũ Hipp. et cũ experiẽtia appellabo, indicãtẽ tãtò refrigeratũ atq; ideo imminutũ esse calorẽ naturalẽ, quãtò per morbum aucta sit necessitas. Si ergo frigid9 nõ sit, nec pro cõparatione naturalis spirationis, nec eius, quæ debet febri caliditatis, significabit omnia illa membra, quæ ad hãc functionẽ pertinent, illæsa esse, quo ad facultatẽ, siquidẽ præcipuè cor, pulmones, pectus, asperã arteriã, quòd si etiã talis prodierit ẽ narib. idẽ de cerebro, et partib. eius pronũciabis. quod uerò in morbo, nõ solũ uerè acuto, sed in omni eo, qui acumẽ sapit, quoniã exacuitur per partes, ita tamẽ, ut intra 40. diem finiatur, intelligi debeat. Hãc adducit rationem Gal. nã in huiusmodi deficere nõ potest adeò uirtus uitalis, ut salua respiratione euadere nõ poßit. Nã acutos morb. nõ solũ hi, sed etiã alij diuturni comitari solẽt: sc. aqua intercus maximè, morbusq; regius (hi enim principales) tũ quartana suppuratio, & tabes. Atq; hic est sensus Galeni. Nos uerò dicimus Hipp. dictũ ad rẽ potiùs, quã signũ pertinere: quanquã nõ esset absurdũ, dicere Hipp. dictum sic debere intelligi, magnã uim habere ad salutẽ, id est, significãdã: tũ præcipuè, quòd hic de signis, nõ causis, institut9 sit sermo. Sed mihi uidetur loqui ita de causa, ut per eã signũ intelligamus: ueluti si dixisset, cum habeat magnã uim ad salutẽ, propterea salutẽ indicat. Et hæc sentẽt magis cõgruit rei ipsi, quã prior. Oportet ergo ostẽdere, spirationẽ bonã magnã uim habere in acutis morbis, qui cũ febre sunt, & intra quadraginta dies iudicãtur. Quod aũt iudicari sit febrẽ abscedere solũ, id docuimus in tertio super primũ Epid. (Com. 45.) quare non est, ut de hoc laboremus. Postulat omnis febris, cũ sit calida, & sicca, uberiùs humectari, atq; refrigerari cor: refrigerari quidẽ qualitate aeris (quẽ tamẽ Philosophi calidũ, nescio qua ratione, cõtendũt) & humectari ipsa illius substãtia.

Diximus aliâs elementa esse immutabilia. nã

si una sit eorũ substãtia, dũ ex uno aliud fit, nulla contingit transmutatio: sin diuersa, nõ omnino transmutantur. dum ergo spiritus uis restauratur optimè, ita ut non casura sit eius substantia, antequam morbus finiatur, certum est, salutem esse expectandam. cum ergo facilis fiat spiratio, restaurabitur spiritus, & euadet æger.

Hoc mihi suadet sic interpretandũ esse, quia quæ dicuntur hic, de sporadibus morbis tantũ, aut saltem principaliter, non aũt pestilentibus, intelliguntur. neq; enim dubiũ est, in pestilentibus temporibus dum aer corruptus est, etiamsi homo benè respiret, nullam esse securitatẽ, cum fieri poßit, ut rectam spirandi rationẽ non illa tria sequantur cõmoda, aut saltem duo, per quæ stat uita: scilicet superflui fumi, expulsio, refrigeratio temperiei febrilis, & humectatio. Quãobrem in pestilentibus morbis spiratio bona solum bonũ est signũ, causa non est necessariò bona, nisi per bonum, minus malum intelligamus. Equidem minus malũ est, in malo aere habitare functionẽ, tũ esse illæsam: respirãdi, quã utrũq; adesse, malũ aerẽ, & læsionẽ instrumentorũ respirationis. Vnde Hippocr. cũ in tertio Epid. in constitutione pestilẽti meminisset omniũ signorũ, solã prætermisit spirandi difficultatẽ, quod uerisimile sit quanquã benè spirantes plerosq; interijsse. Eadẽ ratio efficit, ut in breuib. ac magnis febrib. quales sunt acutæ, hoc magis sit necessariũ, quã in alijs lõgis, & mitibus: ob hocq; dixerit magnã habere uim ad salutẽ. nã si ad signum solum respicias, etiã in longis, & sine febre, respiratio bona salutis erit significatrix.

Ostensum est etiam in præcedenti Cõmento, quomodo ex pectoris respiratione purgetur cerebri aer, qui in eo continebatur absq; cerebri dilatatione, aut motu. Cũ ergo respiratio in parte pectoris cõmodè se habuerit, etiã cerebrũ benè expurgabitur: atq; ita à delirio & cõuulsione æger immunis reddetur. Inde etiã procedent somni & quies: quæ omnia faciunt ad uiriũ cõstantiam, unde coctiones & iudicia fiũt. iudicij nomen, ut Gal. accipit, audiendo, non, ut Hipp.

An uerò in omnib. morbis mala spiratio magnum momentum habeat contrario modo, tam & si uerum sit, modò noua sit, etiam si signũ sit pathognomicũ, modò ualde mala sit: dubiũ non est, cum non solũ signum sit. sed causa mala. In causis uerò semper malum malũ est, & si obsint per se uitæ: qualis est spiratio mala, ingens etiã malũ. Vt ergo respiratio bona sit, cõparãda est ad se ipsam, & ad materiã, & ad instrumẽtum. ad instrumentum quidẽ, ut non moueatur omoplatæ sensu manifesto. Nam ob continuitatẽ pectoris cũ illis necesse est, ut etiã in sanis aliqualiter moueantur, non nares, ut uisum est. illud enim maximæ necessitatis indicium est: neq; pectus sursum trahatur, uelut in anhelosis, & qui cursu incaluerunt. indicat enim respirandi maiorem necessitatem quã facultatem. Optimum enim in unoquoq; est semper maiorẽ esse facultatem necessitate: æqualem tolerabile: minorem malum, & in huiusmodi ualde. Propterea in iuuenibus longè maior solet esse facultas necessitate, in senibus penè æqualis in plerisq; actionibus, si benè sint dispositi. Necessitas minor facultate solet euertere hominem: maxima & euidẽtior eleuatior est in prima notha costa descendendo, quod ibi septum transuersum (à quo solo secũdum naturam pectus agitatur) prope sit, & nullis osseis uinculis locus alligetur. Inde cõsensu trahitur totus uẽter cum ilijs etiam, adeo ut æquos asthmate laborare ex hoc ipso signo deprehendamus. Dilatantur & costæ nothæ, & uẽter maximè, usq; ad umbilicum à laterib. minùs aũt retrò: & ad hoc etiã nõ parũ faciat situs. Partes ergo, quæ sunt è regione oris uentriculi, quòd sublimes sint, & liberæ, & in medio, plurimùm attolluntur mensura dimidij digiti: sed nõ est mensura eadem in omnibus inde, quæ sunt circumcirca. Sed & nares inferiùs aliqualiter in trahendo aerem dilatantur: ne quis deceptus lethale signũ esse existimet nariũ motũ.

Quod ad maximam, quæ respiratur, attinet, calida esse debet, & quasi tepida, & pro natura ætatum & temperaturarum. mala ualde est exurens, & deterior frigida, præsertim in morbo acuto: mala est etiam fœtida præter consuetudinẽ mediocris in multitudine, & plus inspirari debet aeris, quã expirari. At quod ad seipsam attinet, magnitudine, celeritate, & duarũ quietũ tẽpore moderata esse debet: propterea ordinata, & æqualis, ut sint in uniuersum sex genera simplicia rectè respiratione necessaria. et de magnitudine, uelocitate, & longitudine debita quietis primæ atq; secundæ satis perspicuũ est: difficultas est in ordine & æqualitate. quanquã ordinẽ bonũ, & sibi cõstantẽ, omnes intelligãt. At æqualitatẽ, quæ ad partes respirationis refertur, singulas singulis referendo pleriq; cõninẽt.

Sũt ergo duæ partes respirationis, inspiratio, & exspiratio. Quid? si ergo prima pars inspirationis uelox sit, secunda tarda, aut contrà: aut una magna, alia parua aut in medio maior quã in extremis: uel etiã cesset, & remittatur? unde sunt suspiriosæ inspirationes, uelut in flentibus.

Reli-

Reliquum est, ut uideamus, quomodo cũ bona spiratione æger interest: quemadmodũ Philini uxor (lang. 4. 1. Epid.) Cum enim nil apposuerit, uelut (lang. 8. 1. Epid.) in Philisco, & Sileno, nec in Brasmo etiam nil adiectum est, ut uideantur huiusmodi ægri nõ habuisse læsam spirationem, tum multi alij, qui obiere: dici posset, intellectam esse malam spirationem, cum adiecerit quòd delirarint. quicunq; autem delirant, malè respirant, & inordinatè. eum enim spiratio sit motus uoluntarius, necesse est, ut si deliret, reddatur inordinata: igitur subintelligitur. Quocirca quæritur, an spiratio bona sit appellanda, quæ solum delirij tempore ab ordine euariat? Nam poterit, non constante delirio, esse facilis, & tamen inordinata, dum delirium perdurat. Sed eum in Sileno, & Philisco adiecit, (lang. prim. & secund. prim Epid.) & quòd delirabant, & quòd spiratio mala fuit: igitur non semper se consequuntur.

Diceret Galenus, Hippocratem uoluisse intelligi genus malè spirationis, non quòd simpliciter malè spirarent: at mihi uidetur, quòd malam spirationem non ob id solum appellet, quæ inæqualis tantum est ob delirium breue, sed cum spiritus ualde laborat: aut hanc esse mẽtem potius illius, quod omnino bona sit: atq; ideo erit æger absq; delirio. qui uerò delirarunt, malam habuerunt spirationem, non bonam: ideo euadere non potuerunt.

At dices, si nullum sit malum signum, quis ignorat non esse ratione timendum? Ergo ex hoc fit clara mens Hippocratis in textu, scilicet sub hoc uno signo, quod est bene spirare fermè omnia signa ad salutem contineri, ut non sit quærendum, an doleat pectus, an præcordia intumuerint, an deliret: illo enim cognito, scimus nil horum adesse: quanquã possint adesse signa cruditatis, ac peruñcta ad facultatẽ naturalẽ. quo in casu æger per abscessus seruabitur.

Antequam ex hac tractatione exeam, uisum est mihi, postquam spirandi ratio adeo ad dijudicandum de uita potens est, ut ostendam, quomodo cognosci possit spirandi difficultas: atq; ideo facile erit intelligere Galenum multa præclara scripsisse, sed uel experientia omnino caruisse, uel aliena trãscripsisse: certè sine principali methodo methodi author.

Quippe cum rectum & bene, inquit Philosophus, sit, iudex sui fuerit obliqui: ideo oportet primum scire, qualis sit uniuscuiusq; respiratio naturalis. & quamuis alia sit biliosorũ, alia pituitosorũ, alia senũ, & alia infantium, & iuue-

nũ, alia etiam iuxta uitæ rationẽ, nihilominus hæc mutuò sibi respondent in omni temperatura, atq; ætate, & sexu, & quibuscunq; alijs causis naturalibus, atq; etiam non naturalibus: quales sunt, consuetudo, ars, anni tempus. Nam cũ respiratio constituatur ex quatuor partibus, inspiratione & quiete (quam uocabimus sequentẽ) & expiratione, & quiete (quam uocabimus antecedẽtẽ) supponemus illud primò, quòd spacium inspirationis pectoris, dũ eleuatur, æquale est spacio, quo considet, dum aerem expirat. id facilè demonstrari potest: nam si secus foret, necesse esset, ut tandem uel ob nimiam dilatationem pectus disrumperetur, uel ut ob nimiam cõpressionem homo suffocaretur: aut pectus non attolleretur prorsus depressum, aut nõ deprimeretur elatũ. Iã ergo hoc supposito clarissimè demõstrato, dico dilatationis tẽpus lõgè maius esse tempore compressionis: quod experimento & ratione perspicuum est. nanq; discrimen nõ obscurũ est. siquidem dilatationis tẽpus est sexquialterũ compressionis tẽpori, aut etiã maius. at uerò quies consequens cũ inspiratione æqualis est expirationi cum sua quiete: itaq; tantò lõgior est quies antecedens consequẽte, quantò inspirationis tempus expirationis tẽpore. Cũ igitur fuerint duæ quantitates æquales diuisæ per proportiones mutuas partes, etiam erunt æquales: sin autem mutuæ non sint, inæquales necessariò erunt illæ partes. uelut diuido septẽ in sex, & unum, & rursus in quatuor & tria, proportio sex ad quatuor, quæ est proxima proportioni tẽporis inspirationis ad tẽpus expirationis, est minor, quã triũ ad unũ, quæ est tẽporis quietis antecedentis ad tẽpus quietis subsequẽtis. Cũ ergo primæ diuisionis quãtitas maior fuerit minor quantitate maiore secundæ diuisionis, erit proportio maioris partis primæ diuisionis ad minorẽ secũdæ diuisionis maior, quã maioris secũdæ diuisionis ad minorẽ primæ: & rursus minoris primæ diuisionis ad minorẽ secundæ diuisionis maior, quã maioris secundæ diuisionis ad maiorẽ primæ diuisionis. Considerare igitur oportet, quod nã maius sit, tempus inspirationis, an quietis antecedentis? & mihi sanè uidetur, quod tẽpus inspirationis sit maximũ omniũ, & iure merito: quoniã ipsũ est principaliter intẽdũ a natura, quia solũ illud fit per musculos. nã duæ quietes fiũt per se ex necessitate, quæ intercedit motus contrarios: motus aũt expirationis fit pectore retrahente se ad naturalem statũ, nõ dicam à grauitate, sed certè à nullo, inquit (2. de motu Mus. cap. 9. in prin.) musculo fit.

Aer etiam expiratur, quia inspiratus: ideo hæc pars, scilicet inspiratio, est principalis, & ideo longior. Præterea fit, ut nutriantur spiritus, & refrigerentur: hoc autem præstat, ut fiat sensim. at expulsio noxij quantò celerior, tantò melior: igitur inspiratio longior esse debet expiratione. Demum aer, qui inspiratur, digeritur magna ex parte per arterias à corde. igitur qui expiratur, debet esse multò maior inspirato. Est igitur, ut dixi, hæc proportio proxima bis numeris 6.1. & 4.1.

Cum ergo sit respiratio rara, intelligitur nõ de omnibus partibus, cum illæ sint coniunctæ: nam inter respirationem & respirationẽ sic intellectam, nil medium potest intercedere, sed inter inspirationem & inspirationem intercedit quies utraq; & expiratio. Oportet unam ex his, aut duas, aut omnes partes esse solito lõgiores. Videmus autem quod non potest esse quies sequens: quia natura uniuersi non potest obliuisci muneris sui, & maximè pectore immodicè sublato: igitur talis respiratio, quo ad quietem sequẽtem, est crebra. Et ita iam habemus, quòd dupliciter peccat. primum, quòd inspiratio est nimis magna. secũdò, quod nimis tarda: & hoc pendet ex magnitudine, ut demonstratũ est: unde natura musculorum fatigatur. tertio, quòd, quies succedens est nimis breuis, & ideo nõ potest benè nutriri, neq; refrigerari spiritus ut alis cum ipso corde. Expiratio autem est quasi naturalis, quoad tẽpus: quia est tantò celerior, quantò spacium, quo excessit inspiratio illa inspirationem naturalem, est naturali maius.

Reliquum est igitur, quòd inspiratio non potest dici rara, sed tarda, cum sit motus. raritas autem dicitur de quiete, ut sit rara ratione partium interpositarum. Sed illæ sunt tres, quarũ duæ primæ sunt aut naturales aut solito breuiores, ut tertia, quæ est quies antecedens, sit solito longior: primum, ut suppleat breuitatem subsequentis quietis, ad explendam naturalem mensuram: secundò, ut faciat respirationem, ut posset dici rara, quia longa. igitur quies antecedẽs est multò longior naturali inspiratione magna & rara. Sed in ista quiete nec spiritus nutritur, nec refrigeratur: talis spiratio deurit & debilitat multum calorem naturalem, & uires: & ab hac etiam necesse est, ut sequantur suspiria. Ergo Hippocrates intelligit per spiritum, inspirationem, non respirationem.

His uisis, multis modis in una respiratione potest contingere ægris difficultas, seu inæqualitas. Dico inæqualitatem, comparando ad naturalem. Et manifestum est, quòd primum simpliciter quatuor sunt in longitudine, & quatuor in breuitate, & rursus in actionibus magnitudo & paruitas, ut sint duodecim: uelut inspiratio magna longa, magna breuis, parua & longa, & parua breuis, ut in motibus sint quatuor differentiæ: in quietibus, non nisi duæ, ut ductis inuicem omnibus numeris, consurgant sexaginta quatuor spirandi difficultates. Quæ ergo sunt in motu inspirationis, ad nutritionẽ spiritus pertinent, & robur uiriũ: quæ in expiratione, ad extinctionem caloris præter naturam. Quies consequens inseruit nutritioni, & refrigerationi. antecedens uerò reparationi uirium à fatigatione.

4
2
4
2
64

Et certè illa est minùs utilis consequente: sed consequens nocet aggregando multum caloris præter naturam, ut febribus præsertim, & reliqua debilitat. ideo natura fecit antecedẽtem longiorem multò consequenti: quia consequens nocet, augendo calorem præter naturam, & debilitat uires sustinendo pectus uiolenter: antecedens autem à fatigatione liberat sed non subministrat alimentum spiritus: ideo hæc est minùs mala consequenti. Si ergo alicui secundum naturam inspirationis tempus fuerit æquale ferè expirationis tempori, ita quòd inspiratio sit facta breuior, & expiratio longior, significatur tẽperamentum nõ ualde calidum, & paruitas caloris naturalis, & uires imbecillæ: si uerò inspirationis tempus sit iusto longius, comparatum ad expirationem, significat calidum naturale esse robustius, sed magis aere ac fuliginosum. igitur in morbis hoc significat calorem naturalem, ualidum, & moderatum: febrilem autem magnum. Sed si fuerit parua differentia, hoc significat morbum frigidum, & uires defectas, & languidas. In febre autem hoc euenire non potest, nisi cum extinctus est calor naturalis, & anhelitus est breuis. at frequens, & omnia euersa. Et similiter sunt spirandi difficultates à dolore, de quibus dictum est. dolor enim facit densam spirationem, cum fuerit in partibus pectoris: sed non lædit uim pulsandi, quia cognitione caret. Pro quo uidete quarto Contradicentium (45) Præter has sunt spirandi difficultates, quæ in una sunt actione, ut cum intercipitur: uel initium est celerius fine: ut primo de Difficultate spirandi (cap. 17.)

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS, CIVISQVE BONONIENSIS, IN LIBRVM Prænotionum Hippocratis Commentarius secundus.

CVM superiùs docuisset signa sumpta à qualitate mutatâ, & ab operationibus, incipit in hac parte tractare de signis sumptis ab excrementis. Et circa hoc debes scire, quòd omnia signa diuiduntur in ea, quæ sunt secundum naturam, sed ut sunt similia naturalibus, aut dissimilia: uelut facies naturalis res est, oculus item, urina, respiratio, egestiones. horum unumquodque potest esse simile naturali, & potest esse dissimile. quædam uerò sunt præter naturam: & ideo in his non quærimus, an sint similia naturalibus, an dissimilia: uelut Arenulæ, uermes, sputum, sudor. ista enim non adueniunt sanis per se: aut adueniunt uiolentis quibusdam ex causis. quædam tamen magis sunt naturalia: ut sudor, & sputum. quædam omnino præter naturam: ut lapis, & uermes, & uomitus. in his ergo prorsus non est quærenda comparatio ad naturalia. In primis autem signis, ut dixi, oportet omnino quærere, postquam non est aliud efficacius: sed in sudore, & sputo, quodammodo medio modo, ut etiam sunt media, quasi natura. Volui igitur hoc te non nescire, antequam ad Hippocratis uerba accederem.

PROGNOSTICON XXVIIII.

SVdores optimi sunt in omnibus acutis morbis, qui in diebus iudicatorijs fiunt, & febrem perfectè submouent.

COMMENTARIVS.

De sudore agens, proponit octo: at Galenus seu non intellexerit, seu subtiliùs intellexerit, solam quatuor partes exponit primas, reliquas negare uidetur, fuisse Hippocratis. Vtcunq; uidetur ab Hippocratis modo alienæ aliquantulum: nos tamen eas singillatim explicabimus.

Duos uerò, ut dixi, ubique inueniendorum præsagiorum scopos sibi proponit ipse. unum, quem ab initio dixi, similitudinem, aut dissimilitudinem, ad optimum statum uniuscuiu, que rei, qui, ut diximus, est naturalis & sani in illo homine, si naturalis res sit: si præter naturam, qui saluberrimus est, ut lapidis, quòd sit minimus mollis & leuis. Alterum ab his, quæ facillimè mutantur, ut in ulceribus siccitas, & calor liuidus. hic ergo cum sit res media, ut docui, inter naturalē & contra naturā assumit optimū, non à similitudine in sanis, sed uiolēter tantū affectis: atq; id principaliter. Pòst etiā ab eorum, quæ secundum naturam sunt similitudine: ut in sequenti textu.

Considerat autem quatuor præcipua ægri: tolerātiam, diem, quòd sint communes toti corpori, seu locū, & qualitatē, quòd sint calidi. & hoc de omnib. Sed quoniā Hipp. nō solet dicere res uulgatas: licet hoc, quod dixit (qui febrē soluunt) esset uulgatū, nō tamē illud, quòd quāquā febrem soluāt, nihilominus nō sunt optimi, nisi fiant in die iudicatoria ideo illa pars, cū sit coniuncta secundæ, nō est sicut dictū uulgatū. Tantam enim uim esse uim dieb. iudicatorijs putat, quòd etiā si sudores soluāt morbū, tamen nō sint optimi: quia significent morbū reuersurū. nā aliter nō possent esse nō optimi: quia tametsi nō releuetur æger, modò nō redeat morbus, Hipp. hoc non uidetur curare ergo uult, quòd quāquā finiatur morb. tamē sudor ille nō possit dici optimus. Dicebat in lib. de Indicationib (in Princ.)
Sudores optimi sunt, & celerrime febrē sedant, qui in iudicatorijs dieb. fiunt, & febrē perfectè summouēt. Hoc dictū uidetur aliquomodo alienū à præsenti: quoniā uidetur minus polliceri, quā requirant, cū exigat ad sudoris bonitatem, quòd perfectè febrē tollat, & in die sit iudicatoria. cur ergo dicit celerrimè febrē sedat, cū perfectè iā sit summata? id uerò manifestū est, quòd per id (perfectè sit summota) intelligit, quòd peruenerit ad integritatē: per illud aūt (sedat celerrimè febrē) intelligit, quòd morbus finiatur. Neque enim de intermittentibus loquitur: nam illæ non numerātur inter morbos acutos, de quibus hic sermo est. igitur uult, quòd si sudor adueniat in die iudicatoria, & tūc febris cesset perfectè, uel quòd morb. prorsus finiatur: uel si nō finitur prorsus, cum reuertitur, neq; æger sit in periculo mortis per recidiuam, neq; febris illa diuturna esse possit. quòd si cesset febris per sudorem, non in die iudicatorio, periculum est, ut

omnino reuertatur, nec æger est securus de uita·etsi omnino sanetur, erit post lõgius tempus. Ergo sudor in die iudicatoria febrem soluens, præcedit sudorem in die non iudicatoria, etiam à febre liberantem in tribus: quòd raró febris reuertatur, cum in alio casu fermè semper expectanda sit recidiua: quòd & si recidiua fiat, absit periculum mortis, à quo ille tutus non est: quodq; in die iudicatoria sudore facto etiamsi aduentat recidiua, & alteri etiam, nec quisquã eorum pereat. attamen longè celeriùs liberabitur is, in quo sudor factus est in die iudicatoria. Exemplum eius, qui iudicatus est perfectè, nec rediijt morbus amplius, habetur in Cleanactide (1.ep. lang. 4.) quæ sudauit in octuagesima die, & liberatus est in ea. Similiter & Herophon liberatus est per sudorem in decima septima die (1.ep.lang.3.) Circa quod notandum, quòd is iã euaserat à febre liber in nona, quæ inter dies cõputatur iudicatorios, ut quarta Aph. (34.) celerrimè enim liberatus est à febre, licet reuersa sit post quinq; dies, id est, in quarta decima (pr. ep. lang.13.) liberatus est enim in decimaseptima, quæ tertia dies fuit à reditu febris.

Pari modo mulier, quæ decumbebat in littore, cum in quinta liberata esset à febre, per sudorem reuersa illi febre in undecima, liberata est in decimaquarta: nec reuersa fuisset febris, nec tot passa incommoda, nisi fuisset prægnans trimestris.

Sed hi in quibus sudor aduenit non in die iudicatorio, & reuersa est febris, quæ abscederat, & serò iudicati sunt: quemadmodum Epicratis uxor (prim.Ep.lang.5.) quæ per sudorem liberata est in quintadecima, tamen statim rediijt febris, & uix liberata est in quadragesima, post multam luctam naturæ.

Hippocrates autem in primo & tertio Epidemiorum non meminit eorum, qui breui liberati sunt per sudorem: quoniã intentio non fuit commemorare ægros, nisi qui magno morbo laborassent. at qui breui per sudorem terminantur, cum materiam esse tenuem constet, & ex sudoris iudicatione, & morbi breuitate non potuerũt esse graues, neq; periculosi. meminit tamen Periclis in Abdera (3.Ep.ord.2.lang.6.) quoniam liberatus est in quarta: quæ quanquã breuem morbũ fuisse ostenderit, non tamen fuit dies iudicatoria, sed in indicatiua.

At dices, Charioni, qui liberatus est, imò dicit (3.Ep.ord.2.lang.5) iudicatus est in septima, reuersa est febris, nec liberatus est perfectè, nisi in uigesima? sed noster Galenus, ut reliqua omnia difficilia, & salebrosos saltus, sicco (ut aiunt) pede transit. Dico ergo, quòd in septima suda[illegible], & iudicatus est, sed non eã die liber fuit à febre, uerùm in octaua: quare par fuit, ut bis in recidiuam incideret, & liberatio ad uigesimam usq; differretur. Quod autem dixeris (iudicatus est) suo loco exponatur.

Alia dubitatio est de Nicodemo in Abderis (3.Ep. ord.2.lang 10.) qui cum febre liberatus sit in uigesima quarta, quæ non est iudicatoria, liberatus tamen in ea die perfectè Sed hoc contigit, quoniam ut de quarta illa est indicatiua saltem: & iudicium fuit nõ solum per sudorem, sed etiam per urinam multam.

At dices, cur non attulit exemplum aliquod de his, qui in die non iudicatoria sudarunt, & liberati sunt, & pòst reuerso morbo perierent? rã hoc, ut dixi, uidetur innuere Hippocrates in litera? Respondeo, quòd hoc etsi contingere possit, non tamen, nisi raró contingit: quoniam liberari à febre signum est, uires superiores esse morbo: id uerò contingere ex sudore indicium est, materiam esse tenuem. esse ergo superiores uires, & materiam, causa est, ut raró cõtingat ægrum pòst mori. At per sudorem ita deficere febrem, ut homo uideatur liber, hoc est adeò frequens, ut exemplo non indigeret. Propterea medicus debet esse ualde cautus in diiudicando, an æger per sudorẽ sit perfectè liber à febre, an nõ. Et ob id uides Hipp. dixisse in iudicationib. Qui à febre perfectè liberant Sed an uerum est hoc in alijs expurgatiõib. sicut in sudore? Dico quod sic: sed nõ adeò euidenter, quia in sudore sunt duo, quæ nõ sũt in alijs expurgationib. nã sudor. est cõtrarius è regione fluxui sanguinis nariũ in hoc enim nulla est mutatio in sudore maxima media in uomitu, egestione, & inanis sudor etiã est totius corporis reliquæ excretionis, unius dũtaxat partis: ideo hæc ueriora sunt et euidentiora in sudore, quã in alijs excretionibus. Videtur enim naturæ opus proprium in febribus, cum sint morbi sicci. at urinæ & excrementa alui uidentur posse contingere sine electione naturæ: quouiam sine hac etiam quotidie fluunt ordinariè è corpore. Vomitus etiam ex aliqua causa propria uentriculum irritante: & ita ob calorem hæmorrhosagia. Sudor autẽ ut dixi, multum calorem & in uniuerso corpore postulare uidetur: nihilominus etiam in alijs excretionibus, plerunque superabundantibus, hoc uerum est, quod ab Hippocrate de sudore dicitur.

Hoc prognosticon ad præcedens.

BOni uerò sunt, qui per totum corpus contingentes hominū facilius morbum ferre faciunt.

COMMENTARIVS.

Tametsi nunc multi sectantes facilitatem ingratè accepturi sint labores nostros, non tamē dubito, quin post aliquos annos non defuturi sint, qui dicant, Galenum nec à longè Hippocratis sententiam, aut mentem attigisse. Nam cum duo sint, quorum unum est manifestum in sudore totius corporis, scilicet calor æqualiter diffusus, qui duo ostendit, & naturalem esse ualidū, & eum, qui præter naturam est, parère, ut ita dicam, naturali: nihilominus secundum, scilicet quòd materia etiam sit per totum corpus diffusa, neq; est manifestum, nec à Galeno, ut oportuit, est declaratum. Nam in tertianis forsan, & alijs intermittentibus, clarius hoc esset, materia super omnes musculos corporis diffusa: at de illis sermo non est, quæ non sub acutorum morborum numero continentur. In cōtinuis igitur febribus, & in abscessibus pectoris, aut capitis, multo magis perspicuum est materiam morbi non in totius ambitu corporis cōtineri. cur igitur sudor non ibi esse debet ubi materia solum nocens est? Præsertim cum ille idem dicat, ubi sudor, ibi morbus (4. Aph. 38.) Propterea ne attigisse uerbum in hoc Galenum, mirabile est. necessarium est ad prædicendum & morbum etiam curandum, nisi forsan existimat materiam talium febrium, præcipuè ardētium, per totum corpus sparsam esse. Sed cur ergo (1. in 1. Epid. Com. 9.) dixit, Neq; enim in quibuslibet corrinatus corporis partibus potest humor hic febrem excitare ardentem, uerùm circa uentriculum, & huius præcipuè os, circaq; iecinoris partes. Sed forsan melius erit, illum interpretari, ut ibi (2. in 1. Epid. Com. 10.) etenim si ardētes febres sint in uenis abundat præcipuè iecinoris & uentris: & illud (Ibid. Com. 73) Nam cum in nasorum capedinibus unà cum sanguine continetur, flaua bilis utcunq; accendatur, contingit febres ardentes prodire, præcipuè uerò ubi in uentris, aut iecinoris, aut pulmonis efferuescat. Et rursus (2. in 3. Epid. Com. 7.) Ardentem autem febrem ex humoribus nasci biliosis scimus. igitur consentaneum est, huic mulieri in tota mole corporis biliosum fuisse accruatū humorē. At in quarto de Victu in acutis (Com. prim.) uidetur hāc difficultatem declarare, hoc modo, quòd febris ardens alia fiat humore bilioso in uniuersis uenis putrescente, alia in una tantum præcipua: exemplumq; dat de uenis iecoris, uentriculi, & pulmonis. igitur in hoc casu ad huc sudor non conueniet toti corpori. Dicendum est ex his tandem, quòd sudor communis toti corpori indicat non esse contractionem caloris aliquam. si ergo æger facilius fert morbum, materia, quæ euacuatur, morbifica est: ergo bonus. Non ergo bonus, quia in toto corpore: sed quia, cum sit in toto corpore, morbum alleuiat. Si obijcias decretoria, quæ non decernūt mortem, aut difficile iudicium significare: in Anaxione autem, & Cherione, ac Nicodemo, sudor uniuersalis non soluit morbum. dico decernere, quæ mutant in melius eo loco.

Hoc prognosticon ad præcedens.

QVi uerò tale quid non effecerint, incommodi sunt.

COMMENTARIVS.

Scilicet, qui nec hominem leuauerint, nec liberauerint, incōmodi sunt. uerbum οὐκ ἐκρίνεσσαν effecerint, non potest referri ad totum corpus, neq; ad dies indicatorios. Quanquam Galenus ad duas partes referat præcedētis textus, quasi uelit, ut sudor in toto, & modò adijciamus etiam calidus, possit esse utilis, etiam si non soluat, neq; alleuiet ægrotantem. Non uidet, quòd in sudore semper uires debilitantur, exhalante uitali spiritu simul cum noxio uapore. quomodo ergo si æger non alleuiatur, tanta imbecillitas poterit esse utilis? Præterea dicebat quarta Aphorismorum (42.) Sudor multus, calidus, aut frigidus, superfluens, frigidus magis calidus, minus significat morbū. Et rursus (56.) Febricitanti sudor superueniens febre non deficiente, malum. Prorogatur enim morbus, & humidam substantiam abundare significat. Quomodo ergo potest esse bonus? Adeò uerò hac in parte malè sensit, ut utilem etiam esse uelit eum, qui omnino reddat deteriorem morbum, modò in toto corpore eueniat. Pessimi autem sunt frigidi: & circa caput tantum, & faciem orientes, & circa ceruicem. hi enim cum acuta quidē febre mortem: cum mitiori autem, longitudinē morbi prænunciant.

Προσημαίνουσι uerti prænunciant, quoniam præsignificant, durius est. ad contrarium transit indicationem, scilicet pessimorum qualitate, & loco. De qualitate, quòd frigidus sit: nam cū sudor semper fiat à calore, si frigidus prodeat,

una ex tribus causis illum prodire necesse est: ut in commētarijs Aphorismorum ostendimus. scilicet uel quia abscessus sit in profundo, qui colliquet interius humorē, exterius colliquatus refrigeretur: uel quòd ex multa materia gelida crassa aliquid dissoluatur: tuncq; morbi lōgitudinem hoc significat, sicut prior mortem: aut quòd uenenosa qualitas pestilentis febris, aut ueneni epoti extinguat calorem innatum, & spiritus, sicq; prodeat sudor frigidus. Cūq; hoc acciderit, statim mortem imminere prænūciat.

Hic denuò multis modis accusandus uenit Galenus, qui superficiem tātum pulcherrimorum dogmatum attigit, omisit eorum ueram cognitionem. Addemus hic his, quæ ibi diximus, ne morem nostrum non repetendi præuertamus. Dico ergo, quòd sudor non semper fit à calore, sed in materia congelata, & etiam aquea, ut in ichoribus à calore semper fit, in uaporosa autem etiam à frigore, & maximè ab illo. sudant parietes magis flantibus aquilonibus, quā Austris, quòd uapor sudore sit frigidior. Est enim sudor medius in aquam & uaporem & ideo ex aqua fit per calorem, ex uapore per frigus. Ideo sudor frigidus in febre acuta admodum lethalis est, quia significat aqueam substantiam dissolui à calore febrili: uel etiam inflammationis, cogi autem à membris refrigeratis: aut frigus exitiale calorem naturalem cogendo generare sudorem. utrunq; autem pessimum est. At ex dolore, ut in totis, sudat facies, & partes reliquæ sudore frigido: & ita in acerbis coli, ac magis uentriculi doloribus. Cum enim dolor extinguat spiritus, & cogat partem sanguinis uaporosam, necesse est, ut sudor prodeat, & frigidus. Quomodo autem spiritus resoluatur à dolore, suo loco demonstrabimus: nam & hoc est unum ex pulcherrimis quæsitis, quæ Galenus reliquit intacta.

Sed cur deterior in facie, & collo, seu ceruice, & capite? quoniam tum resoluitur calor naturalis, qui maximè abundat in illis partibus, uix fieri potest, ut homo uiuat. Vt contrà, si sine febre & in cruribus, & pedibus, ac in sene frigidus appareat sudor, nil mirabile. Ita uidemus tortos sudare in facie, & tamen non mori. Qui tamen sapientes iudices sunt, cum eum sudorem inspexerint, & anhelantem hominem, eum deponere solent, ne damnatio cunfessionem [sic] præcedat. Galenus dicit, quòd hi sudores circa faciem, si calidi sint, minuātur syncopim, sin autem frigidi, iam incipere eam denunciant. Ego credo ipsum hoc semel uidisse, & regulam ex sua dialectica construxisse, sed non semper, imò rarò ueram. nam ad syncopim succedit sudor frigidus, non tamen antecedit. Poterant admonere illum saltem ægri Hippocratis, uelut mulier, quæ decumbebat in Mendacium foro tertio Epidemiorum (laug. 12. prim. ord.) Tamen sudor huiusmodi est signum ualde malum. Et ut intelligas, rem de syncopi illam antecedit deliquium animi, ut primo (cap. 14.) ad Glauconem Galenus docet: hic ergo cum sine sudore fiat, ut syncopis cum eodem. Vnde Aetius (lib. 5. cap. 102.) animi deliquium repente inuadit & (supple solum uigilantes) ac omnino sine sudore: syncope autem tam dormientes, quam uigilantes, & cum sudoribus, qui sycopti [sic] et appellantur. Vnde illud diligenter considerandum, sudorem esse proprium cordi, & eius esse symptomaticam euacuationem: unde in timoribus, & ira solet effundi: nec aliud signum certius patientis cordis, ut in magnis etiam sanguinis fluxibus, in febribus pestilentibus, atque uenenis, ut contrà uomitus est symptoma uentriculi, aut iecoris, aut cerebri patientium cordis nequaquam: tam & si per neruos sexti paris iungatur illi multo magis tamen cerebrum, iecori autem paret propter eam, quæ ab illo insita ipsi est, facultatem. Sudor autem motum exigit & calorem, quæ ambo sunt in corde: reliquæ euacuationes non sunt symptomaticæ propriè, cum sint naturales præter hemorrhosagiam: sed naturæ non conuenit uires suas contrahenti, ut solum in ira quibusdam sanguis profluet.

Hoc prognosticon ad præcedens.

ET qui per totum corpus fiūt, similiter significant his, qui circa caput.

COMMENTARIVS.

Callidè Galenus hanc partem & sequentia de sudore omisit, quoniam suis decretis aduersabantur. Docet enim Hippocrates non minus sudores frigidos esse lethales in toto corpore, quam si apparuerint in ceruice sola, aut facie, aut capite. At non uidit, quod superius adduximus, quod sudor superueniens frigidus magis significat morbum, & quòd in acuta lethalis est, etiamsi non sit in ceruice, aut facie, uel capite, sed in toto. Non enim Hippocrates, ut Galenus qui se in immensum difficultatis barathrum sponte iecit sudorem capitis, aut faciei, uel ceruicis sudori totius corporis opposuit, cū æquè malus sit in toto ut etiam in partibus superioribus

rioribus

rioribus. si autem bonus, melior lõgè est, quemadmodum declaraui: quoniam ostendit materiã nocentem esse sparsam per totum corpus & calorem naturalem esse ualidiorem: sed opposuit sudorem ceruicis & superiorum partium sudori inferiorum, quem constat non esse adeò malum, imò aliquando bonum, cum in superiore parte malus sit.

Hoc prognosticon ad præcedens.

AT uerò miliformes, & circa collum facti, mali sunt.

COMMENTARIVS.

De calidis modò sermo est: nam frigidos, ut dixi, seu in toto, seu in parte superiore prauos esse iam docuit. explicare igitur conuenit, quare sudor cuiuscunq; partis semper malus sit, & quis deterior: deinde docebimus, qui nam sint miliformes sudores, & cur fiãt, & cur malum significent. Neq; enim in his, quæ in coniuncta sunt, nec per contrarium declarata, illa sic coniungit Hippocrates, ut utramq; partem nõ amplectatur. Constat enim quòd sudores omnes in collo, seu facie, aut etiam pedibus, mali sunt ex iam dictis ab ipso, quæ etiam nunc explicabuntur: sed & miliformes docebimus, etiam si calidi sint, malos esse. Non ergo simpliciter malum hunc sudorem esse docuit, sed prorsus & malũ, si utrumq; contingat. Quòd ergo sudor in una parte malus sit, hoc est nunc ostendendum ex dictis iam (4. Aphor. 38.) Nã si, ubi sudor, ibi morbus (sit autem sudor in superioribus partibus) significat materiam esse, & calorem imbecillem, qui non possit expandi: hoc ergo signũ est proximum & lethale fermè. at si sudor sit in inferioribus partibus, non possunt illæ esse calidiores superioribus: aut ergo frigidus erit, atq; adeò malus: aut quia materia, quæ in superiori parte est, dissolui nequit à multo, etiã maiore calore: quod significat morbi contumatiam. Et si materia in inferioribus partibus morbum non poterit creare acutum, nisi immodica aut praua, unde periculũ imminet, ne ascendat, & opprimat languẽtem. sudores tamẽ circa pectus, inter eos qui nõ sunt per totum corpus, omnium optimi sunt, quoniam ibi uiget calor naturalis. Vnde dominari illum materiæ, sed tamen ægrè, ostendit. Nec malus est, cum in pectore fuerit, atq; uicinis partibus, seu superioribus, seu inferiorib. At comparati inuicem inferiores superioribus, frigidi quidẽ superiores multò deteriores sunt, & calidi, etiamsi ad pectus non peruenerint,

& si ualde calidi sint, ac copiosi. At si moderati sint in utrisq; conditionibus superiores inferioribus, breuiorem morbum ostendunt.

Miliiformes autem sudores dicuntur rotundi, & cum granis exiguis. Quos significauit septima Aphorismorum (61.) cum dixit: Sudores in diebus iudicatorijs oborientes uehementes, & ueloces, periculosi sunt: qui expelluntur ex fronte, uelut guttæ, & aquæ salientes, & frigidi ualde, ac multi.

Necesse est enim talem sudorem prodire cũ uiolẽtia, & doloris excessu, ac expreßione diuturna. Ibi autem de reliquis egimus: hic autem constat, miliiformem sudorem fieri in illis partibus calore colliquãte substãtiam membrorum, quæ pauca est, ac densa: cur igitur peßimus sit, nemo ambigere potest, aut causam ignorare. Tum etiam in sequentibus eam docet.

Hoc prognosticon ad præcedens.

QVi uerò cum guttis fiunt, et euaporant, boni sunt.

COMMENTARIVS.

Opponuntur hi, cùm forma fermè sint similes, quòd hi euaporant, illi consistunt & fluunt: hi magni sunt, illi parui. Propterea cum euaporent, anxietatẽ abesse significant, & esse aqueã materiã, quæ à calore ualido colliquata est, atque exoluta. Quocirca tria significat robur caloris, materiam peccãtem euacuari, & tenuem illam esse, & aquosam. Ideo subijcit:

COnsiderare porrò expedit sudores in summa: fiunt enim aliqui propter corporum exolutionem, aliqui propter inflammationis uigorem.

COMMENTARIVS.

De his, qui fiunt propter corporum exolutionem, haud dubium est, quòd hi mali sunt, scilicet miliarei: quoniã necesse est, ut humidum, quod in cõcauitatibus membrorum erat ad nutritionem paratum, quodq; iam, ut glutten affingebatur membro, colliquatum à calore pernicioso, cogeretur in granula milio simillima ob paucitatẽ, in suaq; rotunditate consisteret. neq; enim aliter posset, nisi ex huiusmodi substantia foret hæc habere: sed & ob id rara sunt, uocamusq; rorem.

At quod dixit (Aliqui propter inflammatio-

 nis ui-

nis uigorem) incertum est, an loquatur de prauo sudore solum, an etiam de utili: quasi dicat: In primo sensu sudores hi praui fiunt ob inflammationis magnitudinem: & ideo mali sunt: illi autem pessimi. aut ut intelligat, quòd quidam sunt mali omnino, qui fiunt ob exolutionem uirium, alij non mali, cum fiunt circa statum morbi urgente calore: nam tales esse possunt boni, & mali. Vt mali, qui sunt uelut ros, quoniam ab exolutione, indicio quòd tales fiunt in uehementissimis doloribus calidi, non succumbente uirtute, succumbente autem, frigidi. Et ita litera fauet. At ratio uidetur docere, quòd potius solum de malis intelligat: nam qui fiunt ex uigore inflammationis, nõ etiam sunt semper boni. quinimo boni sunt materia concocta, & non ob id, quòd fiant ex inflammationis uigore. ut melius sit, referre ergo ad malos sudores. Aut si modò ad omnes considerare oportet diuisionẽ, non ad bonum, seu malum refertur, sed simpliciter ad causam efficientem. sudores fiunt à duabus causis omnes: aut ob exolutione uirium, aut uehementia morbi: quo intellecto quasi dicat, considera postmodum omnes quales sint, seu in toto, seu in parte, seu in die critica, seu alia die: nam genus persæpe docet species suas quales sint. uelut lux solis clarificat uisum, & aerem bonum reddit: ignis autem obtenebrat, & siccũ ac noxium efficit. Vt uerò generaliter dicam, tam sudorum, quàm aliorum excrementorum indicia sumũtur, uel per se, uel à morbo, & eius causa, uel ægrotante ipso. Per se quidem, calidus aut frigidus sapor, color, odor, substantia & quantitas morbi ratione in morbo, cui conuenit in tempore status aut initij, in die critica & indicatus, aut non, & quod morbum finiat, aut minuat, uel non: ex egro, aut à toto, aut parte, & qua: & ubi ferant uires, aut non.

PROGNOSTICON XXX.

PRæcordium optimũ est doloris exors, & molle, & æquale, tũ in dextra, tum in sinistra parte.

COMMENTARIVS.

Meliùs fecisset Galenus, si hoc modo diuisisset optimum à malo, & non simul confundere: aut omnino totam tractationem de præcordio uno commento complecti. Sed uisus est sibi eo uisum iri in sapientiorẽ, atq; ingenij præstãtioris, quo cõtemptius omnia fecisse uideretur. quod uitiũ est multorum, qui uolunt uideri ingeniosiores. Vnde illud Philosophi: Negamus nos studere, ut ingeniosi uideamur. quasi maius sit munus naturæ, quàm consilij. Ergo in præcordijs contineri solent humores coctioni et nutritioni parati, ut colligitur duodecimo Artis curandi (cap. 5. circa med.) & quarto de tuẽda Sanitate (cap 5.) & primo de febrium Differentijs (cap. 3. post medium.) Proponit ergo tria signa: unũ ex his, quæ non adsunt, scilicet ut dolore uacẽt: duo ex his, quæ adesse oportet, scilicet ut sint mollia, & æqualia dextra ac sinistra parte. Potuisset enim æquale referri ad se ipsum: non sic intelligit. nã necesse est esse elatiora in superiore parte, ob uiscera, quæ substãt: dextro, iecur, sinistro, lien: in inferiore depressa: in medio altiora, tam in medio inter superiorem & inferiorẽ partem, quã inter medium & locum syluestrem. Vult ergo, ut intelligamus similitudinẽ ex hoc, in omni dimensione, & in qualitate calidi ac frigidi. Non opposuit (æquale) ut ipse Galenus putat, intẽto: sed cum dixit (molle) intellexit, quod non esset durum, nec intentum. Poterant hæc ipsa uerba textus docere: Aut intenta sunt, aut inæqualiter affecta dextra atq; sinistra. non ergo intentum sub inæquali continetur. Animaduertendum, quòd ab initio morbi persæpe illa sunt bona, et pòst accedit dolor, aut tumor: uelut primo Epidemiorum (lang. 2. & 3.) de Sileno in tertia, & Herophonte in quinta primo Epid. (lang. 5.) & primus obijt: secundus autem sanatus est. Est etiam aduertẽdum, quòd aliud est de lumbis, & lateribus. Sub his enim non comprehendantur præcordia: ut ibidẽ de Epicratis uxore, in qua doluerunt hæc, non tamen præcordium. Quinimo aberrauit etiã alius Interpres, loco præcordiorum ilia, quæ sub præcordijs sunt, uertens.

Illud quoq; non prætermittendum in historia illa ægrorum apud Hippocratẽ, præcordia bona intelligere, & reliqua etiam omnia, cum eorũ non meminit. uelut in Cleanactide, & Metone, & Melidia, & Pythione primo, qui omnes seruati sunt. Mortua igitur est Euryanactis filia uirgo. sed dicit: Innata quadam tabe laborabat, & anginosa. tertio Epid. (3. Ep. lang. 1.) in quibus præcordia benè se habuerunt: quoniã in anginosa fuit morbus propriæ partis, nõ ex febre acuta tantũ. & secũda ex abortu: ideo subiecit: Mortua est ex phrenitide. obijt sola mulier, quæ decumbebat in Mendaciũ foro. Circa quod etiam considerandum, quod Hippocrates nulla in re adeo fuit diligens, ut in examine præcordiorum. Nec immeritò, cum sub his contineantur præcipuè tria mẽbra naturalia maxima. et, ut sæpius dixi, homo uiuit, per facultatem naturalem sanatur, & moritur: ergo cum illa membra be-

bra benè se habent, nisi sit aliquod magnũ symptoma, ut læsio in mẽbro principali, homo seruatur: contrà si illa sint læsa, quomodo poterit res bene procedere? secunda causa est, quia ibi est penu nutritionis & humorũ, ex quibus corpus nutritur: sunt enim humores imperfecti, & ab illis solum sperandum est auxilium. & ideo, si boni sint, bona spes est: si mali, exigua. Nã ex tribus constat uis uniuersi corporis: ex sanguine bono, & spiritu: in hoc constant uires, sed non est sperandum nouum auxilium, quia iam est perfectum hoc, & uirtus ipsa: reliqui humores, qui iam perfecti sunt, non solum non iuuãt, sed nocent. secundum est cibus, & potus: hi cum indigeant magna transmutatione, plus nocent, quam iuuent exhibiti. reliquum est, ut tota spes sit in humoribus semicoctis, qui aliqua ex parte sunt in uenis, sub pituitæ nomine: sed longè maiore in mesaraei uenis, & iecoris, nec non in intestinis coniunctæ cum fecibus. Si ergo tales fuerint multi, & boni, & æqualiter distributi magnas suppetias possunt afferre ægro: si mali, contrà.

Hoc prognosticon ad præcedens.

At inflãmatum, aut dolorem exhibens, aut dextræ partes inæqualiter affectę ad sinistras: hęc omnia obseruare oportet.

COMMENTARIVS.

Hic delirare uidetur Hippocrates, cum suspensam habeat orationem. Galenus uerò non animaduertit, Hippocratem nihil hic dicere nõ malum, non bonum, sed cursim uenit ad expositionem, interpretatus illud (obseruare oportet) quasi dixisset, hoc esse pessimum, quod nec somniauit Hippocrates: sed aperuit arcanum pulcherrimum, scilicet docens, hanc cõstitutionem esse longè utiliorem omnibus supradictis. nam quæ dixit de facie, oculis, decubitu, manibus, sudoribus, omnia hæc nihil sunt, si ad hanc cõtemplationem conferantur. Quippe illa omnia solum, an æger sit euasurus, an non, docent: quòd utilitatem nullam persæpe etiam neq; gloriam, aliquando etiam dedecus, si minus consideratè proferantur, afferunt. At hoc ipsum docet plerunq; sedem affectam, morbi magnitudinẽ, curandi modũ. innuit enim tacitè Hippocrates in hoc loco, acutorum morborum sedẽ esse in præcordijs. Propterea signa, quæ ex illis sumuntur, nõ esse prognostica, sed potius pathognomica, & assidentia, aut superuenientia. Nam si inflãmatio ibi sit, quis dubitat, quin morbus contrabat originem? eas enim cõsequuntur necessariò febres acutæ. At si inflãmata sint, non tamen ex phlegmone, febris erit ardens, & mali moris. et si non sitiant, lethale est. bilem enim multam ibi putrescere intelligimus. Quòd si dolorem exhibeat, scilicet citra inflãmationem, multitudinẽ contẽtæ materiæ docet. Si uerò pars dextra magis afficiatur, periculosior erit morbus, sed breuior, scilicet laborante iecore: sin autẽ sinistra, minus periculosus, sed longior. Ostẽdunt etiam hoc pestilentiæ, & Hippocratis tẽpore, & nostro: quæ alterius omnino cum sint, cõmune tamen est, ut tumeat præcordiũ, maximè sinistrũ. Porrò exẽpla dextri multa habes, atq; sinistri. Primùm quidẽ tamen scire debes, quòd cũ dicit præcordij, nec adijcit, cuius breuitatis causa de utroq; dictũ puta. Cũ uerò dicit, præcordia, tũc hoc plus significat, quàm cũ simpliciter, ut magnam ex eo noxã intelligas. Hoc ostendunt uerba Hippocratis hic, & in sequentibus (Tex. 10, ‹‹
11 & 15.) uelut illa: Tumor in præcordio durus, & per totũ præcordiũ, dextra ac sinistra Ergo dextri præcordij habes Philini uxorẽ (1. Ep. 4. & 12) & ægrũ sine nomine: & qui in Dealcis decũbebat horto: & Philistes, qui in mane quinte diei obijt. De quo hæc: Præcordiũ dextrũ di- ‹‹
stẽtũ est, declinauit ad internas partes & Apollonius in Abderis. at de Sinistro in Philisco: Splẽ eleuatus orbiculari gibbositate: & qui in Dealcis horto, de splene similiter. Verũ difficultates supersunt. de Herophante primùm: quia dixit, (splen eleuatus est præcordij distentio) uidetur, cum non adijciat (sinistri) ut intelligatur de dextro. Sed ad priora uerba deferri debet: nam alibi dicit (post splen eleuatus præcordij dextri) altera, cur in secundo ordine tertij Epidemiorũ non meminerit præcordij, nisi in duobus ægris, cũ sint tamẽ sexdecim. Dico, quòd, & si præcordia nõ laborabãt, moriebãtur, quia constitutio fuit ualde pestilens & hoc est, quod nos uoluit intelligere Hippocrates. Galeni autẽ uerba, quæ in fine Cõmenti habẽtur, obscura sunt: quia Interpres non rectè reddidit. eorũ sensus est Quãdoq; præcordia intendũtur sine inflammatione propriè nominata in illis: sed uel ob propriam siccitatem ipsorũ præcordiorũ: aut succingentis costas mẽbranæ: aut septi transuersi: aut etiã harũ ipsarũ partiũ inflãmationẽ absq; musculorũ præcordiorũ phlegmone. id est, ut clarius dicam, tendũtur præcordia sex ob causas: ob phlegmonem, uel sine phlegmone: & horũ utrunq; trifariam, uel in præcordijs, uel in pleura, uel in septo transuerso, ob phlegmonem in aliquo horum,

rum, uel etiam ob siccitatem. Cum tamē poßint etiam tendi à flatu, sed in morbo acuto non perseuerat: sermo aūt est de eo, qui perseuerat. Sed, ut ad rem redeā, si cum uno ex tribus dictis: scilicet ut sint inflammata, uel doleant: uel sint inæqualia, & pulsauerit unum ex illis, aut ambo.

PROGNOSTICON XXXI. & XXXII.

SI uerò etiā pulsus inerit in Præcordio, turbationem significat, aut delirium. uerùm oculos taliū insuper intueri oportet: si enim oculi frequenter moueantur, furiosos hos fore, timor est.

COMMENTARIVS.

Galenus hac in parte multa dicit: sed neque probat, neq; docet, solum dubitationem ex uerbis mouet σφυγμὸς. & est pulsus, & παλμὸς palpitationem. Differunt pulsus à palpitatione (ut hic intelligitur) quòd pulsus uno certo loco fit: palpitatio manam partem occupat. Vidi sacram uirginem B. Lazari Mediolani, cuius hypochondria tota palpitabant, quasi toti illi spacio arteria subesset: & iam anni erant circiter decem octo (ut retulerunt) sed dispositio ab initio longè leuior erat. idem in alijs, sed non adeo grauiter affectis, sæpe conspexi. Appellamus etiam palpitationem quemcunq; motum, sub cute non ordinatum: ut cordis pulsum, cum naturaliter se habet: cum uehemens, aut frequēs, aut inordinatus, palpitationē. Causæ sunt illæ tres, quas Galenus recitat in Commento, flatus, phlegmon, arteriæ magnæ consensus, scilicet, quæ sub spina dorsi iacet: ut in tertio libro (cap. 12. fig.) à Vesalio describitur. Enumerat præterea Galenus tria membra alia, quorū uitio contingere potest hic pulsus: uentriculum, iecur, & septum transuersum. Cum ergo Hippocrates pulsum adijciat, non palpitationem, rem quasi fortuitam, sed eum propriè intelligit, qui ex phlegmone oritur. Pulsum ergo adiecit, ut à siccitate, à plenitudine, obstructioneq; distingueret. Iam ergo phlegmonem ostendit: at sub præcordijs continentur, musculi, intestina, septū transuersum, omentum, iecur, uētriculus, & lien, & mesaræum. continētur & alia, ut peritoneum, & mēbrana carnea: sed hæc per se uix possunt inflammationem contrahere. sermo autem Hippocratis est de his, quæ accidere solent. Intestina, si inflammationem concipiant, dolent maximo dolore arteriæ: pulsatio, si sit ob obstructiones, delirium non significat: musculorum abscessus nō efficit acutam febrem, neq; delirium, sed, si sit cum acuta febre, turbationem affert, medicis, & ægro, & astantibus territis: uel turbationem, qualis est fluxus uentris, aut uomitus, qui consequi solent, ut in Aphorismo in Perturbationibus (2. prim partic.) Omentum autem rarò contrahit abscessum, quoniam modicum continet sanguinem. Maximè ergo de septo transuerso intelligitur: quoniam neq; iecur, neq; lien solent deliria excitare, quoniā ad illa pauci nerui, descendunt. Neque Princeps (24. tert. Tract. 3. cap. 4. & 5.) ponit inter signa abscessuum calidorum: membra enim ad quæ nerui, aut plures, aut magni, aut magno sensu prædití, & deliria, & conuulsiones, & inflāmationibus corripiantur, excitare solent. Mesaræi quoq; abscessus, sed is profundus est, & sub intestinis positus hoc facere potest. In uniuersum particulæ illæ uentris, ad quas arteriæ effatu dignæ, & nerui, peruenire solēt: uelut septū trāsuersum, & uētriculus cum siccis membranis adiacentibus ex peritoneo, & omēto, & mesaræi pars, ubi glandula est. pro quibus consule Vesalium libro quinto (cap. 3 fig. 12. & cap. 6. fig. 10. & 12. lit. K) & maximè de Glandula, quæ pro centro habetur.

Ita & in iecore & liene partes sunt, quæ magis mouent delirium, & homines, iuxta naturæ imbecillitatem. Vbi ergo abscessus magni sint, & circa loca neruosa, & materia praua, tunc fiunt insaniæ, & oculi primùm mouentur: nam morbus cum non sit in cerebro, non maius symptoma in illis commouet. Eadem si benigna sit, deliria, per coctiones, efficit: quæ postmodum sedantur, coctione facta. Verū uix à materia benigna adeò calescere, & exiccari potest cerebrū, ut oculi moueantur solito frequentius, cum potius ægrorum mos sit, nisi cerebrum tētetur, ut oculos habeant ob imbecillitatem, ut etiam alia membra ad quietem, & segnem motum decliuātia, quàm ad frequētem, aut uehemētem. Quocirca et hoc signo per similitudinē intelligimus, etiam in sanis mobiles perpetuò oculos ἀνδιλλαν, aut ἵππων æquum: quanquā hoc propriū sit nutantis palpebræ. sed qui tam aßiduè oculos mouent, & palpebram inquietam habent, seu tremulos dicas, parum sana mente esse, incōstātes, stultos, & fallaces. Eadem enim ratio est sanorum & ægrorum: sed in ægris manifestior insania, quæ à naturali more aberret. Secūdum autem membrum, quod sub præcordijs continetur, & deliria excitare potest, imò etiam quod communicat cū oculis, est uentriculus: ut tertio

de locis

de locis (cap. 5.) & primo de causis symptomatũ (cap. 2.) Abscessus ergo in illo nõ quiuis, sed magni propter neruos communes mouent deliria: quinto de locis (ca. 5.) & 13. artis curãdi (ca. 2.)

DIGRESSIO.

Dictum est in Aphorismis (2 part. Com. 35.) qualiter hypochondrium est superius, seu præcordiũ inde ἔμφαλον circa umbilicũ pars eius nomine dicta, & uentris imũ, ἦτρον. ilium nãq; os Vesalius (lib. 1. cap. 29.) describit, quòd posteriore parte sacro anteriore pubis iungitur. Celsus (lib. 4. cap. 1.) ilia ipsa inter coxas, & pubẽ in imo uentre posita sunt. Quod & Plinius lib. 11. cap 37. pag. 9.) confirmat, dicẽs, inter uesicã & aluum arterias ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. Sunt igitur ilia sub præcordijs, & multò infra, dicta ab ile, quæ pars est uentris, gulosis ex animalibus, maximè suibus, grata. cum etiam nũc lumbos uocemus summissimam carnẽ illinc ablatam. Præcordia uerò dicimus etiã aliquando septumtrãsuersum, ut ibi exta homini ab inferiore uiscerum parte separantur mẽbranis, quæ præcordia appellãt, quia cordi prætenduntur: quod Græci phrenas appellãt. Quæ igitur statim septotransuerso subtenduntur, præcordia dici debent. Aliquando pro omnib. extis capitur præcordium, ut ab Eodem (lib. 30. ca. 5. in fine.) Verùm præcordia Græcè πρακόρδια dicunt, non ὑποχόνδρια: hæc enim subcartilagines sonant. At ergo hypochondrij nomine, quicquid sub septotransuerso à cartilagine scutiformi, unde nomen sumpsit, ad umbilicum tenus appellatur.

Dolor cum subest ad tactum, solum est ex immodica repletione, & obstructione: cum est tensio sine dolore, tum est ex siccitate: cũ dolet sine tactu, nec adest pulsus, est ex erysipelate, aut huiusmodi inflammatione: cum adest tumor sine pulsatione cum leui dolore, est œdema: cũ adest pulsatio, est abscessus calidus. tunc inspice oculos, si sunt secundum naturã, est abscessus in musculis: si uerò adsit motus oculorum, & pulsus, tũc erit ex phlegmone in uiscere, ut dictum est, profundo, & aderit insania, & eo magis, si præcordium contrahatur, ut superiùs retulimus.

Rursus intelligendum est, quòd delirium duabus ex causis tantum per se fit: uel affecto cerebro, uel neruis. & ideo uel loco, ubi sunt multi nerui, uel ubi magni, uel ubi molles, uel ex febre pestilenti, cum cerebrum prauis uaporibus impletur. per accidens autem in febribus ardentibus magnis ob multitudinem caloris, non prauitatem. Furor autẽ, qui per μανίαν hic significatur (secundo de causis symptomatũ cap. 7.) fit semper à calido: scilicet uel intẽperie, uel humore mordaci, ut flaua bile solaq; febre à phrenitide differt. Sed hic iam febris supponitur, propterea nomen φρενιτίδος, & ipsum adhuc distinguere oporteret: nam alia est ex abscessu calido cerebri, alia ex sola febre, & cerebri caliditate. non ergo satis aptè additur hoc discrimen his, quòd solam sine fructu ambiguitatem affert, nec etiam sic interpretantur Arabes, sed pro solo abscessu. Insania autem latinè, ut apud Celsum libro tertio (cap. 18.) capitur & pro insania, & phrenitide, & melancolia, ut sit nomen commune.

Restat dubitatio pulchra in his, quæ dicta sunt: scilicet an splenis tumor, de quo Hippocrates sæpius uerba facit, contineatur sub hypochõdrij tumore. Et uidetur, quòd sic: quia si per hypochondrij tumorem intelligimus semper dextri, & per splenis tumorem, non intelligatur tumor hypochondrij sinistri, nullum erit exemplum hypochondrij sinistri solius malè affecti inter omnes illos ægros. Propterea dico, quod Hippocrates, ut dixi, non considerauit tumorẽ hypochondriorum, nisi in ordine ad mẽbra sub eis contenta. & ob id etiã in sinistro rarò contingit, quod præter musculos afficiatur, quin etiã lien afficiatur: quia est sub peritonæo illi adhærens, & est mẽbrum imbecille, & excremẽtitiũ, et ideo etiã minus lethale. Ideo etiã subiũgit:

PROGNOSTICON XXXIII.

TVmor in præcordio durus si sit, dolorosus: pessimus est quidem, si per totum præcordium fuerit: si uerò fuerit in altera parte minus periculosus est in sinistra.

COMMENTARIVS.

Vbi Grammatica sensum aperit, & ratio nominis, in ea tunc uersari oportunum est. nec malè aut segniter se gerit Galenus: uerba hæc, οἴδημα σκληρὸν, significant uerè tumorem durũ mediocriter renitentem cum sensu, id est, phlegmonem apud Hippocratem: quoniam sua ætate φλεγμονὴ significabat φλογμόν, id est, inflammationem absque abscessu, uel etiam tumore. phlegmon ergo in hypochondrijs ualde malus est, in uno tãtum, deterior, In dextra ob iecoris propinquitatem. Ecce uides Galenum hac in parte, quam strenuè interpretem agat: & sanè apposité. Quin etiam historiam de medico ægrotante, & Glaucone narratam quinto de lo-

cis(ca. 7 pag. 4)hic afferre possemus. Sed aliud est phlegmon iecoris, aliud præcordij hoc autem docet, quod antea dixi, per præcordium Hippocratem utrunq; præcordium, sed nõ insigniter tumidum. Interpres posuit tumorem, œdematis loco, potius interpretationem secutus Galeni, quàm uerborum significationem propriam.

Circa intellectum huius loci facit, quod scribitur sexto Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 31.) Considerandæ hypochondriorum exceptiones, ex qualibus, ad qualia, atq; aliæ: inflammationum item uiscera obsidentium, quales possunt, seu ex iecinore in lienẽ fiant, seu è contra: & quæcũq; talia. Hæc autem inferiùs declarabo in exẽplo Peregrini. Nunc adiecisse sufficiat, Hippocratem intellexisse per tumores, non solum eleuatos in uentre, sed occultos etiã: quos medici nostri uocant durities, sine alio substantiuo addito, uel adiectiuo: de quibus dicebat Farnelius comperisse sæpe esse glandulas, & nõ ullam uisceris partem, quæ scirrhum contraxerit. Sunt autem plurimæ in mesareo, & maximè regia, quasi è regione umbilici, & aliæ à lateribus, & quæ in pyloro. Quod autem dixerit periculosius esse in dextro, quàm in sinistro latere, rursus habet difficultatem. unde fluxiones in latere sinistro fiant, cum totum iecur sit in dextra parte: id autem contingere potest duobus modis. Vnus certus est, scilicet quòd iecur se exonerat in lienem, lien postmodum transmittit, & generat fluxionem, & tunc morbi illi sunt diuturniores, sed minùs periculosi: quanquam in morbo laterali ob propinquitatem cordis sit cõtrarium iudiciũ Principis (10. 3. tract. 4 cap. 2.) generaliter tamen fluxiones à latere dextro celeriùs soluunturitum quia locus est calidior ob iecur, & tenuitatem sanguinis, & ob motum, quàm in sinistra. Alia causa non est adeò certa: & est, quòd licet gibba pars iecoris sit tota in latere dextro, tamen est diuisa, ut etiã spina dorsi non tunica aliqua, nec septo: sed ratione motus, cum quo consentit tota pars, & etiam pars iecoris, & maximè propter cor, quod trahit à latere sinistro uenæ, ut sint duo principia à diuersis lateribus, cor & iecur. nec id obstat dictis, cum dictum Hippocratis hîc tãtum debeat intelligi de tumore in præcordio, ob propinquitatẽ iecoris, sicut de morbo laterali in sinistro, ob propinquitatem cordis in cæteris inferius à septo in sinistra minus periculosa, & diuturniora ob splenem superius in acutis periculosiora.

PROGNOSTICON XXXIIII.

Significant autẽ eiusmodi tumores, in principio quidem mortem breui affuturam.

COMMENTARIVS.

Hæc apud me sunt efficatiora argumẽta ad ostendendum, quod Hippocrates per œdema intelligit abscessum calidum, non uerum œdema, quam illa subtilis nominum dissectatio. Sed illius imperitiam & maledicentiam in Hippocratem quis non perspiciat? Inquit, nisi uiscus aliquod afficiatur, falsum est, quòd mortem significent breui affuturam. namq; si in musculis phlegmon fuerit, nisi ob errorem, aut uirium ægri imbecillitatem, uel phlegmonis egregium tumorẽ, æger non interibit. hæc sanè uera sunt. Sed in quo reprehendis Hippocratem? quod dixerit mortem breui affuturam, cum æger sit euasurus? At non uides, egregiè uir, quòd hoc nõ dicit Hippocrates: sed sermo eius, & modus loquendi est, Inflammatio in præcordijs, si in initio morbi acuti fuerit, mortem affert breui: aut si distulerit, sequentur, quæ in alijs uerbis subijcit. Quoniam scilicet abscessus ab initio in acuto morbo præcordij, aut breui occidit, aut tardè sanatur atq; ita docet non solũ exitum morbi, sed causam, & modum exitus. Adde, quod non illa uerba expendit in principio (scilicet morbi) nam Hippocrates cum præsupponat morbum acutum, uult febrem illam pendêre ex tumore, qui si sit musculis, non uideo quomodo sit pariturus acutam febrem? Atque hoc modo hallucinatur etiam Vega multa ex Galeno secundo (in procem.) in tertium de Morbis popularibus, & secundo Prorrhetici (Comment. uigesimoprimo) adducens, ubi uult febres ex cerebro, & eius membranis, pulmone, ac corde, posse appellari malignas: & alia in authoritate dicit, nec in iecinore, nec uentriculo, nec septo transuerso, posse dici malignas, sed acutas: & hoc nec semper, inquit. at ex hypochõdrijs nequaquam. Verùm, ut par est (licet modum non exquisitè inuenerit) Vega Hippocratem defendit contra Galenum, dicens, de intimis præcordij partibus Hippocratem intellexisse, non exterioribus, cum præsupponat, ut dixi, febrem acutam ex ea inflammatione oriri, quæ nullo modo (dico nullo) citra æquale uitæ discrimen, ac si ex uterioribus, ex exteriori inflammatione potest.

Ideo subiecit:

PROG-

PROGNOSTICON XXXV.

SI uerò uiginti dies transgrediatur, nec febris cesset, nec considat, tumor ad suppurationem conuertitur.

COMMENTARIVS.

Declarat hoc mentem eius, quod supponit aliquos phlegmonas occidere, aliquos resolui, uel mutari, cum dixit (nec considat tumor) quasi in multis, uel saltem aliquibus, considat: uel (febris cesset) hos in tumorem durum transire, quotiescunque cessauerit, indicat. Aliàs enim declarauimus quatuor esse fines omnium tumorum præter naturam: concoctionem, resolutionem, transmutationem, duritiem. cum ergo in transmutatione, & resolutione tumor cesset, in duritie autem febris, neutrum autem eorum cessauerit, liquidò apparet reliquam esse concoctionem. Verùm duo supersunt dubia. Vnũ, quia si ad suppurationẽ uersum est phlegmon, febris cessare debuit, iuxta illud (2. Aphor. 47.)
„ Dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto. Secundum, quare non ita potest putrescere, ut etiam ad suppurationẽ uerti? nam hos duos modos proponit Galenus prim. de Differentijs febrium (ca. 4.) Cui potest adijci tertius, qui à Galeno in Commento tangitur, scilicet cur in uigesima die? Dicit hoc docuisse in secundo, de diebus criticis.

Hæc excusatio trifariam peccat, ut ab ultimo auspicemur. Primum, quòd non par est, relegare lectorem tam facilè ad totum librum alium perlegendum, nisi in materijs connexis. Secundum, quòd causa illa dierum iudicatoriorum à Galeno assignata est, purum somnium, ut in Contradictionibus docui: & est causa extra artem, & ficta, demum quæ etiam per tot figmenta proposito non satisfacit. Verum hæc paruifacio tertia causa est, quod etsi fatear uigesimam diem esse indicatoriam, non tamẽ hæc est iudicatio: & dato, quòd esset, & ipse doceret ibi causam, quòd dies uigesima esset iudicatoria. non tamen docet ullo modo, quod in hoc morbo conueniat illa dies. Sunt reges (ita eligũtur apud Sarmatas) ergo ego ero rex: hæc est præclara illa doctrina de demonstratione. Ostẽde mihi, cur hi abscessus in uiginti diebus suppurent? quanquam nec hoc omnino somniauerit Hippocrates, ne dum dicat. Neq; enim quod ille putat, ullo modo uigesimam statuit suppurationis limitem, sed finem initij: quod & uerba illius pòst, & modus loquendi, & ratio simul cum experientia, docent. Propterea dico, quòd rem grauissimam, ut leuissimam trãsegit, ignorans quanta difficultate ratio huius possit haberi. Dico ergo primùm, quòd uigesimus dies est ultimus terminus, qui ab Hippocrate hic ponitur. Et est causa, quoniam materia dum fluit ad locum aliquem, & est in uenis, resoluitur. Sanguis enim perpetuò difflatur in febre, nono methodi (cap. 3) quanto magis conclusus in loco, & donec fluit, non fit suppuratio, quia mouetur, & partes etiam uariantur: ideo cum morbus sit acutus, & acutus morbus possit differri ad quartumdecimum diem usq;, secunda Aphorismorum (cap. 23.) ideo usq; ad statum febris potest differri initium suppurationis. suppuratio ergo ad summũ potest differri usq; ad quartamdecimam diem. Cum uerò sanguis incipit putrescere, transit in pus non ante quartam diem, & aliquando differtur, cum calor est debilis, uel ratione naturæ, uel ætatis, aut temporis, usque ad septimam diem: ideo necesse est, ut in uigesima saltem pars sit suppurata. Et propterea hoc declaratur: & uicissim declarat duos locos. Vnus ex Galeno in libro de inæquali intemperie (cap. 5) cur doceat continuè augeri phlegmonem, donec quicquid est inane, impleatur, & donec possit continere: hoc autem contingit ob materiam, quæ resoluitur, partim, ut alia loco eius exprimatur in locum, partim, quod locus sit mollis, & ideo magis possit tendi: ideo durior locus efficit breue tempus incrementi abscessus, mollis autem longum. unde in adenibus, & mammis uix unquam peruenitur ad finem incrementi phlegmonis, uel alterius abscessus.

Alter locus, ex Hippocrate in tertio de Fracturis (Tex. 49.) Verum ulcus curare oportet, „
uelut in capitis ossibus fractis, & frigida nihil „
adhibere, & cibos penitus auferre: & siqui- „
dem amarabile præditus natura fuerit, fauo- „
rum cremorem odoratum coctum, aut acetum „
mulsum dulce, in aquam instillato, coquẽ pro „
uictu utatur. Si uerò amarabile præditus non „
sit, aquæ potione utatur. „

Et siquidem cõtinua febre laborarit ad qua- „
tuordecim dies, ut minimum hoc uictu degat: „
si uerò sine febre sit, septem diebus. „

Hic non obscurum est, quod Hippocrates ueretur phlegmonis generationem usq; ad quartumdecimum diem, cum febris adest, cum non adest,

adeſt, ad ſeptimã uſq;. Liquet ergo, quanta fuerit difficultas in cauſa huius dicti, quam Galenus nunquam inueniſſet: ſed conatur imponere lectoribus.

De prima autem dico, quod neq; generato pure, febrem finiri dixit Hippocrates: neq; hic dicit, quòd abſceſſus in ſuppurationem ſit conuerſus. Ad ſecundam autem dicitur ſuppuratio ſub utroq; ſenſu. Indicant hoc uerba (Tex. 24.) Quæ uerò magnæ ſunt, & latæ, & minimè in acutum faſtigiatæ, peßimæ ſunt. non ergo ſolum de uera ſuppuratione loquitur.

PROGNOSTICON XXXVI.

Contingit autem hic in primo circuitu etiam ſanguinis eruptio è naribus, & ualde prodeſt. Verùm interrogare conuenit, an caput doleant? aut hebeten uiſum habeant? Si enim horum aliquid fuerit, ad eum locum repit.

COMMENTARIVS.

Pro intellectu huius faciunt, quæ infra à ſcribit in tertio (Ex Gal. diuiſione, Tex 11.) Capitis dolores magni & continui cum febre, ſiquidem lethalium ſignorum quid acceſſerit, pernicioſi ualde ſunt: ſi uerò abſq; talibus ſignis dolor uiginti dies tranſmiſerit, & febris tenuerit, ſanguinis à naribus eruptionem, aut abſceſſum quẽdam ad infernas partes expectare oportet. ſed & quandiu dolor recens fuerit, ſimiliter ſanguinis è naribus eruptionem, aut puris eruptionem ſperare conuenit, cùm aliâs, tùm ſi dolor circa tempora, & frõtem fuerit. Dicit Galenus, quod hoc contingit in abſceßibus iecoris, aut lienis, nõ autem aliarum partium. Atq; utinam docuiſſet modum. nam quod ad uenas attinet, ſatis expedita ratio eſt: ſed quomodo ſanguis iã in inflammatione contentus, poßit retrocedere, ut qui iam ex uenis in concauum membri exierit, hoc erat demonſtrandum. Dicebat hoc in ſecundo Epidemiorum (Sec. 5. in Initio) his uerbis: Dolorem in infernis partibus magnum ſurditas ſoluit: itemq; ſanguis multus è naribus erumpens. quod etiam eſt repetitum in libro de Iudicationibus (Pag. 4.) In libro Prorrheticorũ habetur (Pag. 6.) Præcordij tenſio cum capitis grauitate ac ſurditate, & quæ ad hæc conſequẽter diuexant, ſanguinis eruptionem ſignificãt. Sed Galenus nullam refert cauſam. In Coacis prædictionibus (Pag. 11.) quoq; hæc ad literam, ut dici ſolet, non addita cauſa, tranſcripta ſunt. Porrò inferius (Pag. 13.) ad ſententiam hæc adijcit: ex lumborũ dolore ſanguinis fluxiones largæ fiunt: quibus ex lumborum dolore recurſus ad caput, & manus torpidæ, & oris uentriculi dolores, & aurium ſonitus, his ſanguis largè profluet. ſed & alui his deorſum erumpunt, & mens turbata eſt, ut plurimum. Et iterum (Pag. 22.) Quibus præcordia non mollia, facies ſana, non liberantur citra multi ſanguinis fluxum è naribus, aut conuulſionem, aut coxendicum dolorem: quibus dolores præcordiorum oris uentriculi epatis partium circa umbilicum, hi ſanguine per aluum egeſto ſeruantur. Illud autem mirum eſt, quod Galenus in primo (cap. 15) ad Glauconem, inter ſigna fluxuri ſanguinis è naribus præcordia retracta dicit: hæc autem contraria ſunt tumidis, atq; dolentibus. Verum uide, quid dicat tertio de Criſi (cap. 11. Pag. ult.) Proprium uerò ſignum ſanguinis fluxuri, ſcilicet (è naribus) eſt præcordiorum tenſio ſine dolore. Si uerò præcordia cum dolore extendantur, non fluxum ſanguinis futurum, ſed aliquã ibi adeſſe inflammationem ſignificant. At Hippocrates uidetur ſupponere dolorem in præcordijs. & ideo in tertio Epidemiorum (Ord. in 2. lang 6.) inquit: ſublienoſus ab initio cum eſſet ſanguis, prima die è ſiniſtra nare erupit. Vnde etiam illud in ſcopo ſecundo Epidemiorũ (Sec. 4. Tex. 35.) Splen eleuatus de ſiniſtra nare parum ſanguinis aquoſi fluxit, euaſitq;. Et ibidem (Tex. 43. & 45.) E directò etiam laterum intentio doloroſa, & præcordiorum intentiones, & ſplenis eleuationes, è naribus eruptiones. Dico ergo, quòd eleuationes præcordiorũ aliæ cum dolore ſunt, & aliæ ſine. & ex his, quæ ſunt cum dolore, aliæ cum pulſu, & ſignificant phlegmonem factum: quæ uerò abſq; pulſu ſunt, & dolorem afferunt, hæ propriè in primo circuitu ſanguinis eruptionem parère ſolent, nondum decũbente abſceſſu: ſin autem dolor non adſit, ſeriùs faciunt ſanguinis eruptionem, ſi alia ſigna atteſtẽtur. Primum circuitum uoco ſeptem dierum. Sunt autem alia ſigna ſeriùs futuri profluuij ſanguinis, ſpiratio difficilis: celerius, capitis dolor: præſentis autem, quaſi uiſus obſcuritas, & ſplendores, qui obuerſantur coram oculis.

PROG-

PROGNOSTICON XXXVII.

Magis tamen in iunioribus quinq; ac triginta annis sanguinis eruptionem expectare conuenit.

COMMENTARIVS.

» *Alludit ad id tertiæ particulæ (Aphor. 27.) Grandioribus autem & iam accedentibus ad pubertatem, ex naribus profluuia sanguinis. Ostendit & hoc, non fuisse homines illius ætatis longioris uitæ, quam præsentis, licet multa alij fabulentur. siquidem trigesimum quintum annum statuit tanquam iuuentutis finem: ea in ætate plurimus sanguis & calidissimus generatur, & parum absumitur. ideo illa ætas ad profluuia sanguinis maximè prona est. Digeritur ex tertia arteria soporali, seu magno ramo, ramulus longus totam narem permeans: tum uerò ex iugularibus uenis, scilicet interiore exteriorum portione, cũ primùm glandulas fauciũ *tertij generis superarũt ramusq; insignis oris partes nutrit: alius insignior etiam per palati foramen ad posteriorem mammillaris processus sedem ascendit: tertius demum in palatum & tunicam narium dispersus, caluariam petit. Hic non possum non admirari iudicium hominis illius, & adcò præstantis, & amicissimi, qui neglectis contemplationibus, aut admodum tactis, obscura, & quæ rarissimè in usum ueniũt, lõgissimis disputationibus prosequitur. Nam quid quæso aut notius, aut frequentius, aut quod auxilium sæpius exposcat pro genere uenoso, quàm fluxus sanguinis narium, aut hæmorrhoidarum? quorum alterum satis perfunctoriè, dico uenarum situm, magnitudinem, ortum, reliquum uix omnino attigit. Sed ob id necessarium fuit mihi, ut librum conficerem deconscribendis libris. nam Galenus in hoc non errasset (iudicio enim plurimum præstitit) si nouisset: huic, quem palàm est optimè omnia nouisse, nescio, quid obstiterit.*

Per hoc autem præceptum monuit nos de alijs causis, tam naturalibus, ut in temperatura biliosa, & sanguinea, & sexu, uelut masculis potius, quàm fœminis: quam etiam præter naturam, ut in utentibus uino potenti, multis carnibus, & aromatibus: & in regione calida, & sicca, magis quàm contraria: & in tempore æstatis & Veris, magis quàm autumni, uel hyemis: & in exercitatione & arte, ut in uenatoribus, & pedibus iter agentibus, militibus cataphractis, tum fabris ferrarijs.

PROGNOSTICON XXXVIII.

At uerò molles tumores, & doloris expertes, & qui digito cedunt, diuturniores efficiunt iudicationes, & minori cum periculo sunt.

COMMENTARIVS.

Opponit suo more mollia œdemata, & dolore carentia duris ac dolorosis, de quibus superius agit. Tria uerò à Galeno proponuntur: quæ uel sunt explicanda diffusius, si uera sunt: aut confutanda, si falsa. Primùm dicit, quòd par est, longiorem esse illius finem, quia concoctio fit à calido. at œdema molle, & doloris expers, fit à pituita, quæ frigida est: par ergo est, differri coctionem talis tumoris. atq; hoc totum uerum est. Sed cur œdema fit à pituita? quod enim sit doloris expers, non est necesse: nam nec scirrhi ullo modo dolent, & fiunt à melancholia, non pituita. Videtur ergo mihi consentaneum, quòd ita sermonem disponat Hippocrates: œdema est doloris expers, ideo frigidum: ideo tardæ & difficilis coctionis non ergo in quantum est à pituita, sed quoniam est à materia frigida, ideo serò concoquitur, & terminatur. Ac si quis uellet referre rationem, cur homo respiret, & dicat, quia bipes, non rectè quidem reddet, licet bipes sit · non enim etsi omnia bipeda respirarent, sufficeret dicere, quia bipes, sed oporteret, ut sola bipeda respirarent. At œdemata cum sint expertia doloris, aut ualde parui sensus, non ideo talia sunt, quoniam frigida: neq; enim omnis intemperies frigida exiguum affert dolorem, & est abscessus, frigidus necessariò est. nam calidus si esset, febres & dolores gigneret, quia breui membrum corrumperet. Accidit autem contrarium frigori, quod calori: calor enim in abscessu longè maiorem gignit dolorem, quam fine, quia utrumq; extendit particulã, & hoc modo ulcus auget: frigus aũt astringendo dolorẽ facit, abscessus dilatat, ac distẽdit, ob id particula ad mediocritatem redigitur in abscessibus frigidis: & ob id parum dolent.

* Vide Vesal. lib. 3. in fig. 14. cap. 1. 5 1 & in ult. fig. 5 · w.

Itaq;

Itaq; dolor colicus à frigiditate citra abscessum interficit: œdema uix sentitur. Quia ergo abscessus est cum exiguo dolore, à frigido est: igitur par est, ut tardè concoquatur.

Quia uerò dolore uacant, Galenus inquit nō debilitāt uires: ideo sunt minore cum periculo. Vtinam adiecisset, & quia sine febre: magis enim moriuntur ob febrem, quàm ob dolorem. quis enim dolor ibi tātus est, aut qualem uidit, maximè in præcordijs, qui breui posset interficere: at febris siccādo facit uigilias? propria essentia corrumpit humores cordis: probibet alimentum nutrire. hæc longè maiora mala sunt, quàm mediocris ille dolor. Sed cur nō magis dixerat, quod commune est tam febri, quàm dolori ipsi, scilicet, quòd attrahant materias, & faciant fluxiones? At dicetis, quorsum ergo addidit, molle? ne de scirrho intelligeremus, qui huic proposito non conducit: scirrhum enim fieri in febre acuto inauditum est, relinqui, extra propositum. Sed neq; omnis tumor mollis, & doloris expers œdema est: nam huius tumoris in languentibus sæpe meminit Hippocrates, œdematis in acuta febre non meminit, & esset res admirabilis, nisi in fine. at hic non de his, quæ consequuntur, nunc tractat, sed potius, ex quibus morbus originem ducit. Et quanquā minus malum hoc dicat, uelut de eo, qui in Dealcis horto habitabat tertio Epidemiorum (lang. 3. prim. ord.) Præcordij dextri distentio submollis, quique seruatus est in quadragesima (lang. 13. sec. ord.) ut contrà Apollonius ibidem perijt, cum dextrum hypochondrium eleuatum haberet cum dolore: Silenus tamen, & qui in Meliboea erat adolescens mortui sunt cum præcordium sine dolore & submolle haberent. Silenus quidem in sexta die, sed adolescens ob ætatis robur in uigesimaquarta: propterea addidit, præcordium utrinq; intentum, submolle, oblongum. Vt obscurum non sit, nil minus intelligere hic, quàm œdema à Galeno uocatum. quod est abscessus mollis, collecta materia. nam sic uix ad interitum perduceretur æger, nisi ex malo regimine. In homine uerò illo, de quo dixit in primo (lang. 12 prim. Epid.) Præcordij dextri dolor inflammatio submollis ex interna parte: liquet, non omnes molles tumores esse doloris expertes. Propterea utrumq; adiecit in Textu.

Sed Galenus dubitat, quia si mollis, ergo cur adijcit, ita, ut digito cedat? an forsan intelligit anasarcam seu albam pituitam? sed quid albæ pituitæ in initio morbi acuti? sunt enim saltem in coniuncta, quæ una regula continentur, ut tantundem possint, quantum singulorum uis in unum coniuncta, dum simul aduenerint: ideo de huiusmodi turpe esset uel uulgari medico, nedum Hippocrati, sermonem instituere. Ergo per molle intelligit, quod digito cedit citra tensionem euidentem: non molle, quod omnino duritie caret. ut non simplicem mollitiem declararet, sed quæ tanta est, ut digito cedat. hic autem est abscessus ex materia mista, non aqua, uel flatu. Hæc est subtilitas, de qua ambigit Galenus. sed iam ulterius procedamus. inquit enim:

PROGNOSTICON XXXVIIII.

SI uerò transgrediatur sexaginta dies, febrisq; detineat, nec tumor considat, supuratum fore, & hunc, & eum, qui in reliquo uentre, eodem modo.

COMMENTARIVS.

Si calidus sit abscessus, in uiginti diebus, febre perseuerante, suppurat: si frigidus, in sexaginta. scilicet, ut ultra non possit differre, cum febris & signum sit, & causa suppurationis. nam dum pus conficitur, dolores ac febres fiūt magis, quam iam confecto. Febris quoq; ipsa humorem ipsum calefaciēs, ad suppurationem deducit. Propterea rectè adiectum est, febrisq; detineat. Intra hunc terminum clarum est, uel permisto humore, uel media natura, plures abscessus deuenire ad suppurationem, maximè in quadraginta diebus: & non solum in præcordijs, sed etiam in toto uentre. Vnde contingit, non animaduertente medico, obire ægrum, suppurato interius abscessu, & pure corruptis uiscenbus, ut in Nouariensi quodam patritio Mediolanum delato contingit. Dicebat in Coacis prædictionibus (Pag. 67.) Fiunt abscessus ad infernas partes his, quibus circa præcordia inflāmatio fit. Appellat autem infernas partes eas, quæ sunt sub septo transuerso, in comparatione ad pectus, de quo ibi sermo est. Pro hoc etiam facit, quod scribitur infrà, & in Coacis prædictionib. (Pag. 11.) Tumores circa uentrem consimilia significant his, qui sunt in præcordijs: uerum minus suppurant hi, quàm illi. minimè uerò, qui sub umbilico consistunt. Et sunt etiam hi quidem in tunica, illi uerò sursum diffusi: lethales autem sunt ex ipsis, quicunque intro rupti fuerint. Per hos & illos intelligit, qui in uen-

in uentre, quòd minùs suppurant his, qui sunt in præcordijs: sunt enim frigidiore loco. Quin etiam illud addidit (pag. 12.) Post aluũ suppressam præcordia eleuata in tumorem, mala sunt: maximè iam diu tabescentibus, & quibus alui humectantur. Et rursus: Durities circa uẽtrem cum dolore: in febrientibus cum horrore: & cibum auersantibus, si aluo parũ humectata purgationem non faciant, ad suppurationem perueniant. Sed & pro his uide, quæ scripsimus in septima Aphorismorum (35. & 37.) præcipuè autem in illorum expositione: quibus autẽ morbo renali laborantibus: & destillationes in uentrem superiorem. in hoc tunc Onocrotalũ imitari, properante penna: nam de his postmodum assumptis denuò dicemus.

PROGNOSTICON XXXX.

QVicunq; igitur tumores dolorosi sunt, & duri, & magni, periculum mortis breui affore significãt: qui uero molles, & doloris exortes sunt, & digito compressi cedunt, diuturniores illis sunt.

COMMENTARIVS.

Recolligit sententiam, quàm protulerat tribus in uerbis, magni, duri, dolorosi. Atq; id etiã uerum est, si causa fuerit externa, ut in quinto Epidemiorum (pag. 12.) Arisippus in supernum uentrem uiolenter, & grauiter percussus sagittæ ictu, uentris dolor uehemens, & breui ardebat, deorsum uerò non egerebat: anxius erat biliosa abundè colorata: cũ uomuisset, meliùs habere uidebatur: paulo pòst rursus dolores uehementes, & uenter uelut in uoluulis, dolores, sitis, & in septem diebus mortuus est. Habetis duo exempla secundo Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 24.) Coi sorori epar eleuatum est splenico modo. mortua est secunda die. Et de splene (Ibidem Tex. 22.) Sanata est ueratri potione licya: postremũ splen magnus, & dolores, & febris, & ad humerum dolores. & uena, quæ in splene est, in cubito secabatur, & saliebat quidem sæpe: aliquando uerò etiam non est secta, sed uena cum sudore sanguis penetrauit, aut sua sponte. ex quo autem prodibat, splen dextra parte intendebatur, spiritus intus duplicabatur, non tamen magnus: mente mouebatur, contegebatur, flatus inerat, non prodibat infernè quicquam, neq; mingebat: mortua est ante partum. liquet eam non potuisse liberari ob fœtum, quẽ gerebat in utero. Dictum enim est suprà, quòd à sinistra parte, et propter quid tumores, ac dolores, sint minus periculosi. nam et de Bione inquit: (Ibidem Tex. 25.) Bion multum mingebat, quod non subsidebat: & sanguis ex sinistra nare manabat. erat enim & splen sursum eleuatus, ac durus: superstes mansit recidiua. Sed dices, dextra parte lien intumuit: igitur periculosum, & quomodo. Imò tumor in dextro latere periculosior est ob id, quòd uel est ex iecore: uel si sit ex liene, sumus in casu huius textus, quòd oportet tumorem esse ualde magnum. Vidimus aliquando extendi eum tumorem usq; ad umbilici dextrã partem, & infra, adeò ut esset instar tabulæ magnæ quadratæ forma magnitudine, duritie, & æqualitate. sed de hoc in Commentarijs actum est: nunc intentum sermonem prosequamur, ostendamusq; mentem Hippocratis, quæ se sponte exhibet declarandam.

Magni tumores absque dubio multitudinem materiæ significant: neque enim magnus tumor esse potest, nisi quod in tumore continetur, multum sit. at materiæ multitudo, si mala sit, certum affert exitium: sin autem benigna, laborem multum naturæ affert, & ut plurimum, longitudinem morbi, præcipuè, si tempus frigidum fuerit, & uires imbecillæ, & ipsa materia lenta. Dicebat Hippocrates (2. Aph. 51.) Omnis multitudo est naturæ inimica: quidam uerterunt nimium. Adeò uerò, quod multum est, naturæ graue est: ut illud de Athletis sit uulgatum (1. Aph. 2.) Habitus exercitatorum, qui ad summũ bonitatis attingunt, periculosè. Galenus præterea & in libro de Multitudine, & de Bono corporis habitu (cap. 8. & 12.) hoc ipsum testatur: ubi etiam illud adducit ex Hippocrate: Si quis repente obmutuerit, uenarum interceptiones corpori molestiam afferunt. Illud interest, quod magnus tumor solam multitudinem materiæ significat: durus autem etiam qualitatem illius: et quòd materia etiam sit cruda, aut etiam melancholica. nam cum durus est tumor, si ab initio talis sit, fit à cruditate, & multitudine materiæ: sin autem in processu, à multitudine cruditate, & terrea substantia: nam non potest consequi, & esse durus: ergo si durus, non concoctus. sed mollis fit ob paucitatem materiæ, & humidam substantiam, aut coctionem, quæ semper humectat: nam in coctione frigida incalescunt, congelata dissoluuntur, terrea permiscentur, & comminuuntur. Dolor ergo omnia hæc distinguit: nam duri, qui ex materia melancholica fiunt,

doloris sunt expertes: quos uocamus scirrhos. tales autem, scilicet, qui sunt dolorosi, à multitudine materiæ, & cũ calore putrefaciente fiunt. Hi non sunt abscessus iecoris, aut lienis, ut Galenus putat, & credo rarò huiusmodi uidisse: sed est tensio in toto uentre, quando sunt pessimi cum febre ualida, & dolore. Dissecui unum ex his, & inueni inter iecur & septum transuersum materiam multam collectam in parte superiore, & fuit ut aqua quædã corrupta, admistis frustulis saniei similibus pinguedini coagulatæ. & dolor non solum erat ibi, sed in præcordio dextro, credo ob id, quòd pars superior, quæ retrò contegebatur, costis calidior esset, et ob id celeriùs suppurauerat: nihilominus cruda etiam erat sub peritoneo, & credo, quòd in musculis, & etiam ob flatus, communicabatur toti præcordio. Et ideo si quis uerba uerbis conferat, uidebit sententiam non aliam esse, quam quæ suprà, per hæc uerba dicta est (Tex 13 Tu-
,, *mor in præcordio durus, si sit dolorosus, pessi-*
,, *mus est quidem, si per totum præcordium fue-*
,, *rit: scilicet quia tunc magnus uerè dici potest.*

De huiusmodi præcordijs tria habetis pulcherrima, ut ita dicam, exempla quarto Epidemiorum (lang. 6.) Primum sororis Apemanti filius præcordia habuit magna & intenta, sed sine acuta febre ideo seruatus. Secũdum (pag. 5.)
,, *Maritus lecbus puerperæ apud Sirodochum*
,, *regio morbo infestatus, ad quẽ septima die in-*
,, *gressus sum, octaua moriebatur, neq; egerens,*
,, *neque mingens: præcordia dura, & magna:*
,, *& spiritus densus. hic moriens, ne frontem*
,, *quidem sudore humectauit præ dolore. Ter-*
,, *tium est serui in Hippolochi uilla, de quo ait*
,, *(pag. 7.) In præcordijs utrinq;, quid collectum,*
,, *erat durum, & fulgorem aliquantulum habens*
,, *infernè: qualis erat in fabri ferrarij uxore hy-*
,, *dropica. Sed & illud generale & commune i-*
,, *bi. Rigores tremulis præcordij intentio.*

Hic nõ possum silere, quod ex processu uniuerso intelligitur librorum Epidemiorum, scilicet Hippocratem curasse solum pauperes, uixque ullum nobilem: quamuis in senecta fuerit medicus regius. at nunc paruipendunt miseros, & nihil iactant, nisi multitudinem & potentiã ægrorum, quasi idem sit mederi, & benè mederi: & quòd diues à paupere natura differat, cũ bonus Hippocrates fermè solos rusticos, & artifices, & seruos curaret, Idololatra cum esset. at nostri christiani, sed solo nomine, ambitiosi, auari, crudeles, maligni, huius uitæ solam curã habentes, pauperes pro pecudibus habent, nec putant illorum mortem eis obesse, ut à Deo pœna exigatur: contemptu autem solo eximunt se à dedecore. Et huius etiã tanti mali auctor fuit noster Galenus, qui nil ubiq; iactat, quam proceres, atq; imperatores, cum tum iuuenis esset, ut ambitione, & inani nomine potius, quàm artis peritia et innotuerit non negarim egregiũ fuisse chirurgum, sed physicum tam nondum exercitatus erat. Hoc nõ in illius inuidiã scripsi, sed ut mores horum temporum coarguerem, qui ea solum in medicis requirunt, quæ minimè sunt necessaria: nugas, ornatum, calliditatem, diuitias, comitatem, atq; multitudinem ægrorum, & eorum potentiam, quin etiam formam. milleq; alia importuna, quibus si saperent, illos potius fugerent, quàm sequerẽtur. at eruditionem artis, bonos mores, & linguam ueracem, iudicium, diligentiam, scientiam rerum medico necessariarum, pietatẽ prædictionum, successus, experimenta sanationum difficilium morborũ, intelligentiam mathematicarum, tranquillitatẽ mentis, amorem gloriæ, quæ ex operibus habetur contemptum aliarum rerum, et uoluptatũ, desiderium sciendi, nemo est, qui requirat in medico: ergo non ulterius digni pœnæ, postquam hac electione meritas stultitiæ suæ pœnas rependent morte sua, suorumq;, & diuturno cruciatu protractorum per longum tempus morborum præterea syderationum, & debilitatum, quæ post sanationem illis relinquuntur: tum uerò impensarum superfluarum, & negociorum interruptorum & tædij tot medicamẽtorum, atq; inunctionũ, atq; emplastrorum frustra adhibitorum. quæ omnia pro supplicio sunt, atq; in compensationem paucorum uerborum compositorum, & fucatæ peritiæ cum ambitione fastu, & arrogantia: quibus tamen exigunt pœnas sceleratæ uitæ, quam nunc sub optimo nomine, & diuini cultus falsa existimatione mortales ducunt.

Sed redeo ad rem. Subiungit: Qui uerò mol- ,,
les, & absq; dolore diuturniores illis sunt. Vt doceat, non securos tamen esse, ob loci qualitatem: innuit tamen esse cum minori periculo. Vt in uniuersum concludam, tumores uentris, & si suppurent, & si molles sint, magno periculo non uacant, tametsi parui fuerint: quoniam si intus rumpantur, exitum non habent. Omitto errores, qui non tantum accidere possunt, sed qui solent euenire: quos non consiuerat Hippocrates. præsupponit enim semper medicum expertissimum, & sapientem.

PROG.

PROGNOSTICON XXXXI.

CAeterùm tumores in uentre minùs faciunt abscessum, quã qui sunt in præcordijs: minimè uerò hi, qui sub umbilico consistunt, ad suppurationem conuertuntur.

COMMENTARIVS.

Quoniam quis credere posset, tumores præcordiorum esse undequaqne deteriores reliquis uentris tumoribus: declarat hoc non esse uerũ, nisi periculi ratione. nam quod ad difficultatem sanationis, reliqui difficilius sanãtur, quia difficilius ad suppurationem ueniunt, & eadem ratione etiam resoluuntur: quare difficiliùs, & tardiùs necessariò sanãtur. Causa est clara: quia calor ibi minor est. concoctio uerò, & resolutio à calore fiunt: ergo tardiùs restituuntur. Cũ autem subiungit (Minimè uerò hi, qui sub umbilico) Galenus non animaduertit dictum artificiosè aliter hoc ex præcedentibus manifestum erat. Si quidem tumor uentris difficilius sanantur, quàm præcordiorum, seu suppurant: igitur quantò inferiores magis erunt, eò tardiùs sanabuntur. at hoc cum perspicuum esset, quid attinebat per alia uerba docere: neq; enim occasio deesse potest uolenti loqui meliora subiungendi. propterea intendit, quòd magnitudo morbi & contumacia non æqualiter crescit, sed in uẽtris partibus iuxta præcordia multò minus uarietatis accidit ex æquali interuallo, quàm procul à præcordijs: adeo quòd tumores sub præcordijs per duos digitos satis, & bene, ac celeriter suppurant. at sub umbilico interuallum digiti magnam efficit uarietatem, adeo ut uix unquam suppurent, qui prope imum uentris sunt. Hanc sententiam Celsus transtulit in suũ opus, fermè ad uerbum (lib. 2. cap. 7.) Sed & sexto Epidemiorum (Par. 2. Tex. 41.) Suppurationum umbilicus terminus est: quibus autem rumpi suppurationes debent, uentres his turbantur.

PROGNOSTICON XXXXII.

SAnguinis uerò eruptionẽ ex supernis locis maximè expectare oportet.

COMMENTARIVS.

Locus hic humanarum rerum, tum negociorum, quandam refert imaginem, ut si quis animaduertat, uideatur magna difficultas, cum nulla sit: nam uerbum illud (magis ex supernis locis) non ad sanguinis eruptionem, sed ad tumores, qui sub umbilico consistunt. ut sit sensus: Sed & sanguinis eruptiones magis expectare oportet in tumoribus, qui sunt in præcordijs, quàm in inferioribus partibus: scilicet ut ostendat hoc unum, quòd tumores, qui in imo uentris sunt, difficillimè sanantur: nam neq; suppurant, neq; resoluuntur sponte, nec per sanguinis eruptionem. Nam authorum præcepta debent in unum finem tẽdere, ut sint ex arte. Dicès ergo, innuit esse insanabiles, cùm nulla uia pateat? Dicam, quòd uiderim magna pars horum transmutatur ad crura, & post longum tempus cura arthritidis liberantur: plurimis durescit tumor, & bona cura adhibita sanãtur: quidam morbo aquæ inter cutem pereunt. Sed & alium sensum Galenus innuit, ut intelligamus, quamuis tumor in parte inferiore sit, nihilominus sanguinem etiam in illo, magis ex superiore parte, id est, naribus erumpere solere, quàm inferioribus, ueluti utero, uel hemorrhoidibus.

PROGNOSTICON XXXXIII.

OMnium autem tumorũ diuturnorũ circa hos locos suppurationes considerare conuenit.

COMMENTARIVS.

Cum docuisset huiusmodi tumores ad suppurationem uerti solere, ostendit quomodo considerandæ sint duas rationes: adijciens primam, cum nondum erumpunt: secundam, cum eruperint iam. Sed antequam ad hæc, deueniam ad distinctionem tumorum, qui in toto uentre percipiuntur. Pessimi ergo sunt duri magni in præcordijs cum dolore uehementi profundi, ex quibus homo magnã anxietatem patitur. hi enim uel in una die enecare solent. Pòst sunt, qui anxietate illa carent: cætera autem habent. Occidũt enim paulò tardiùs: sed & ipsi sine spe sunt. Post quos sunt dolorosi magni cum anxietate, sed citra duritiem, qui breui tempore perimũt, sed omnino non sunt sine aliqua spe. Qui uerò magni sunt, & duri, uitam protrahunt, præsertim à latere sinistro, sed absq; spe salutis. Post hos sunt magni dolorosi non profundi (ideo sine anxietate) molles, qui celeriter perimunt: sed tamen etiam possunt euadere. Post hos sunt magni duri, sed sine dolore in partibus uentris

inferioribus qui serò perimunt: nonnunquam etiam, licet raró, curantur. nam qui cum dolore sunt, citò perimunt, non tamen adeò, ut superiores: & ob id nec tantam anxietatem pariunt. Apparent plerunq; in malis & deploratis colli doribus, interficiuntq; tertia die. Sed superiorum magni ualde, duri autem & dolorosi mediocriter familiares febribus, flatus & uaporis imaginem præbent: ex his multi pereunt, aliqui, sed pauci, seruantur, nonnullis ad suppurationem uertitur. Raró autem suppurat tumor magnus in superiore parte: quia si collectus, durus, & ideo interficit ante suppurationem: si non collectus, nõ potest suppurare. Durus, paruus, tunc, cum non sit cum dolore, deterior in dextro latere, quàm sinistro, & maximè profundus, non tamen in sinistro latere est prorsus insanabilis paruus: & dolorosus profundus est inter spem, & metum magnum, non profundus, inter metum, & magnam spem. Magnus solum citra dolorem, & duritiem in acuta febre, non est contemnendus, si albus sit, nã ostendit albam pituitam ruber erysipelas, sed cum maiore spe. in inferiore magnus semper ualde malus. Vbi enim durities non adsit, nec dolor, semper est deterior, si sit collectus: si non collectus, longè minus malus. In uniuersum ergo cum sint quatuor: dolor, durities, magnitudo, & locus. dolor semper facit periculosiorẽ morbum: durities magis insanabilem: magnitudo collecta utrumq; facit, non tamen adeò periculum auget, ut dolor, nec sanationis difficultatẽ, ut durities: locus ad periculum si facit, facit & ad spem, ac celeritatem sanationis: si ad tarditatem faciat, securiorem etiam morbum ostendit.

Nunc ergo de suppuratione agendum est, si memineris illius Aphorismi (6. Par. 39.) Quibuscunq; suppuratio in corpore facta nõ innotescit, ijs ob loci crassitudinem non innotescit. Ergo primum est, an sit uel non sit: nam laborant in hoc non parum medici, etiam periti, & nonnunquam dissident. Solent autem præcedere dolor ac febris, iuxta dictum secundæ particulæ (47) dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quàm iam confecto. secundum signum est mollities, tertium, inundatio: & ponuntur à Paulo (lib. 4. cap. 18. in fine) quartum est Principis (3. 4. Tract. 1. cap. 27.) ubi etiam docet, quomodo inundationem explorare debeamus pluribus digitis, ut uno compresso, sub alio percipiatur motus: idq; uicissim. tangimus ergo quatuor digitis totum locũ, premimusq; partes: modò minimo, modò indice pollicis, raró usus est.

Signum igitur quartum est permutatio coloris cutis ad splendorem quendam, & albedinem, parte circumuicina rubra, aut ad rubrum, in medio partis candidæ. Duo reliqua signa Pauli, tumor scilicet fastigiatus in mucronem, & cutis, quæ in uertice auelliur, propria sunt phlegmoni suppurato. Præterea est pondus in loco, & pruritus etiam plerunq;. Diximus autem & de hoc in septima particula Aphorismorum (22.)

Secundum dubium est, an suppuratio sit planè absoluta an non, dum perfectas hoc idem eadem habet signa, sed exquisitiora, quæ primum. nam ubi perfecta sit in toto abscessu, & inundatio est maior & locus mollior, & cutis splendidior, & febris, & dolor prorsus ferme cessant, quorum loco pruritus solet urgere, & cutis fit rubicundior, aut candidior: & si ex abscessu, fit separatio cutis à parte, & tumor magis in acutum tendit, sed tamen subsidet.

Tertium dubium est, an debeamus incîdere, & quo tempore: nam in neutre oportet statim, ubi puris signum apparet, secare cutim, ne intus penetret, dicebat Albucasis (lib. 2. cap. 40.) quòd in duobus casibus oportet præuenire perfectam suppurationem, cum abscessus est in articulis: nam si expectaueris tempus perfectæ suppurationis, corrumpũtur ligamenta, & eueniunt mala symptomata. & cum fuerit in membro propinquo principali: nam erit periculum de uita. sed ego addo tertium in hoc casu, cum fuerit iuxta cauitatem, in qua contineantur mẽbra uitæ necessaria: nec illa habuerit exitum. nam ubi periculum non est, ne penetret, si maior pars ad suppurationem antea deueniat, melius est primum, quia minùs debilitatur æger, iam sublatis febre, atque dolore: secundum, quòd reliquum meliùs, ac celeriùs concoquatur: tertium, quòd pars ipsa exquisitiùs expurgatur: quartum, quòd celeriùs sanescit: quintum, quòd periculum effugiat, transeundi in fistulam. sunt & alia commoda minora.

Dubium quartum est de natura suppurationis, & loci, de quibus agit in sequentibus.

PROGNOSTICON XXXXIIII.

SVnt autẽ suppurationes, quæ in huiusmodi locis eueniunt, hoc mo-

hoc modo considerandæ. Quæcunque extra uertuntur, optimæ sunt, quæ paruæ sunt, & quam maxime forâs eminentes, & in acutum fastigiatæ: quæ uero magnæ sunt, & latæ, & minimè in acutum fastigiatæ, pessimæ.

COMMENTARIVS.

Ponit duplicem differentiam: unam, nondum rupto abscessu, alteram, rupto iam. rupti tria indicia, à magnitudine, à figura, à loco. à loco intus, extra: à magnitudine, magnum & paruum: à figura, fastigiatum & planum Verùm non est hic sensus genuinus Hippocratis, quanquam Galenus & ipse illi subscribat. Sed uidetur Hippocrates rursus earũ suppurationem quæ nondum eruperunt in duas distinxisse, scilicet quæ forâs, & quæ intrò uertuntur, non apponens, quæ sit deterior (quanquam non negarim eas, quæ forâs tendunt, esse securiores) sed quæ forâs uertuntur, duo signa esse optima: ut paruæ sint, & ut fastigiatæ, seu in acutum tendentes: ut contrà magnas & latas pessimas.

De his uerò, quæ intùs tendunt, & franguntur, non eadem, sed alia signa ponit, ut luce manifestius sit, distinctionem intrô & forâs, non esse signi, sed specierum. Vt sit sensus: Suppurationum aliæ forâs tendunt, aliæ intrò rumpuntur. quæ forâs tendunt, aliæ sunt optimæ, quæ scilicet paruæ sunt, & in acutum terminantur: contrariæ uerò pessimæ. Assumpsit ergo differentias illas, tanquam genere quasi diuersas, ut notissimum præsupponens, quòd quæ forâs tendunt, sunt multò leuiores intùs ruptis. cum enim hoc notissimum esset, non laborat in docendo, sed transit ad difficiliora: namq; meritò aliquis dubitare posset, ne fastigiatæ essent peiores, quòd in acutum tendant, & biliosam magis naturam testentur, & calorem acriorem. Galenus adducit causam in Commento fastigij suppurationis robur facultatis propellentis longius: & quoniam sic minus corrumpitur de particula.

Hanc sententiam ponit Hippocrates *sexto* Epidemiorum (Par. prim. Tex. 14.) *Princeps tertia quarti* (Tract. prim. cap. 20.) *eam sic declarat. Acumen prouenit ex materiæ caliditate, & ideo celerius resoluitur, aut concoquitur, & erumpitur.*

Dico, ne quis decipiatur in hoc ex parua experientia, quòd Hippocrates loquitur hic de his, qui sanantur: nam in pestilentibus persæpe accidit, ut quanto magis in acutum tendant, ut celerius interficiant: sicut etiam de diebus creticis, qui magis interfi-iunt, quàm reliqui dies.

De magnitudine, & paruitate causa est conspicua, cum contingat ex multa materia aut pauca. nam in magnis fiunt dolores, & febres magnæ: & cum rumpuntur, fit resolutio magna uirium, & ulcus magnum, quod tardè sanatur. hæc omnia incommoda sunt in magnis suppurationibus, quæ absunt à paruis.

At cur intrô tendant, aut forâs abscessus, assignat Galenus tres causas. prima est locus, in quem confluit materia intra, uel extra peritoneum: secunda est materia crassa, & lenta, uel tenuis, & fluida: tertia est, ut coerceatur intra aliquam membranulam, ut non possit prodire forâs. Causæ etiam suppurationis sunt uirium & caloris robur, & febris continua. De hoc tamen dicto, quod non est Galeni, est dubitatio: meliùs esset, ut diceremus caloris magnitudinem, & materiæ mediocritatem, & exactam mistionem. nam tenuis resoluitur: crassa nimis durescit: & similiter, si pars tenuis à crassa sit seiuncta. utrunque enim accidit, scilicet, ut pars tenuis resoluatur, & crassa durescat.

PROGNOSTICON XXXXV.

Qvæcunq; uerò intrò rumpuntur, optimæ sunt, quæ nihil cum externo loco communicant, sed sunt contractæ, & absque dolore, & totus externus locus concolor apparet.

COMMENTARIVS.

Hoc est secundum membrum primæ diuisionis, in quo Hippocrates proponit de internis suppurationibus, proponens tria signa: sed Galenus hic toto cœlo aberrat, quoniam non perfectè intellexit mentem Hippocratis, quæ, si non perfectè intelligatur, etiam imperfectè non potest intelligi. nam sensus Hippocratis est, quòd per eas, quæ foris prominent, omnes uentris intelligat, quæ sunt supra abdomen: quæ autem interius rumpuntur, omnes profundas, &

intra abdomen. in quibus considerat hoc, ut ruptio fiat ad locum uasorum, scilicet intestinorum, aut uenarum, & non in cauitatem, quae est inter intestina, & abdomen, ubi saniei nullus exitus patet.

Haec igitur sunt, quòd non communicēt cum exteriore loco: nam si in illud spacium incidat sanies, fieri non potest, quin communicent cum loco exteriore: similiter inficietur cutis è regione, non erit ergo concolor. pus quoque seu sanies dolorem efficiet, exitum non habens: sed & doloris absentia significat pus esse bonum non saniem.

Ex hoc apparet, cur Hippocrates *non comparauerit eruptionem interiorem exteriori: nam loquitur de diuersis abscessuum generibus, scilicet quae sunt supra abdomen in substantia illa musculorum cutis membranae, & pinguedinis: & infrà, scilicet intra peritoneum, uelut in mesaraeo, uel intestinis, aut liene, uel alijs membris.*

Neque uerum est, quod Galenus somniat de ruptione. simul intus, & extrà: est enim somnium, & contingit, quia non exercuit medicinam. neque enim illud euenit, nisi uel arte, utpote rupto iam intus abscessu, si perforetur à medico: uel ob malam curam, cum exterius rupto iterū, rumpitur interius, quia non bene expurgatur sanies.

Sed dices: At si ex uentre exteriore rumpatur interius: nam hoc euenit. Fateor. Sed Hippocrates proponit euidentissima, & contraria mista relinquit aestimanda iudicio. Etenim in hoc casu dicemus, quod oportebit curam bonam adhibere, & non relinquere, naturae. proprium enim huiusmodi abscessuum est, ut rumpantur exteriùs: ergo si interiùs rumpantur, exteriùs erunt secandi.

Optima ergo eruptio erit exteriorū forâs: secunda interiorum intrò, idest, ad meatum. tertia exteriorum intrò: de qua Celsus (libro secundo capite octauo) E suppurationibus hae pessimae sunt, quae intùs tendant, ita ut exteriorem quoque cutim decolerent. quarta interiorum forâs, quae pessima est, cum nec à natura, nec ab arte auxilium habeant. Vides quàm facilis sit expositio haec, & tamen utilior ad opus. Quia uerò in exteriore rupta exteriùs apparet pus sub digitis, in interiore intùs rupta, per excrementa, scilicet alui uel urinarum, ideo subdit, quale pus ipsum esse debeat.

PROGNOSTICON XXXXVI.

AT uerò pus optimum est, si est album, & aequale, & leue, & quam minime graue olens: quod uerò huic contrarium, pessimum est.

COMMENTARIVS.

Declarat pus optimum ex quatuor conditionibus, ut pessimum, etiam ex omnibus oppositis. Ex his unam pulchrè declarat Galenus: in una rursus aberrat omnino: de reliquis duabus ne uerbum quidem. Quòd enim pus minimè faetidum esse debeat, clarissimè & uerissime causam docuit: nam putredo efficit prauum, & tetrum odorem: & uice uersa, odor foetidus putredinis est indicium, ideo in pestilentibus morbis solent faetidissima apparere excrementa. Cū ergo calor naturalis, & praeter naturam agentia sint naturalia, nunquam ab actione cessant in subiectam materiam: utroq; ergo pariter agente, & eum, qui praeter naturam est, adiuuat motus, & anima mundi segregans, imò ipsa natura elementorum, quae ad loca propria redire cupit, & eum, qui est secundum naturam, anima nutrix. ut ergo alter uicerit, apparent signa ex naturali, candor, aequalitas partium, leuitas, odor non teter: ex putrido, quia separet, inaequalitas. iam enim partes tenues à crassis diuelli incipiunt. faetor horribilis, si plurimum dominetur, asperitas quaedam, quae prouenit ob partium exteriorum inaequalitatem, & color malus, flauus aut uiridis, uel croceus, uel caeruleus, aut niger.

Quandoque neuter calorum dominatur: & tunc non faetet, sed est liuidus, & concretus humor satis aequalis in quibusdam partibus, in alijs contrà.

Fieri autem non potest, ut hic tertius modus cum alijs duobus, cum quibus pugnat, conueniat, magis possunt illi inter se: & tunc fit pus album satis aequale, & leue, sed non omnino, & aliqualiter malè olens, citoque morbus terminatur ad bonum, seu malum: nonnunquam etiam tardè, cum alioqui corpus sanum extiterit.

Habes igitur causas odoris, & aequalitatis, ac leuitatis. Puris nomen apud latinos propriè dicitur de bono pure, ut apud Celsum (lib. quinto capite decimosexto) Sed & à multis & commune nomen, ad saniem etiam. Eadem difficultas est

tas est de sanie latinè, quæ dicitur etiam de crasso liquore, quod non potest poni pro ichore. ἰχὼρ enim de tenui tantum dicitur: quarto de Victu in Acutis (Comment. prim.) & secundo de partibus Animalium (capit. quart.) ideo pro ichore transferri debet sanies tenuis. Sed hæc difficultas est in uerbis, nunc de candore.

Galenus eandem uult esse causam candoris in pure, quæ etiam in sedimentis urinarum, scilicet naturam membrorum, quibus contenta & concocta intus assimilantur. Ideo quantò candidius, tantò melius pus. attestatur enim meliori coctioni membrorum solidorum. neque tamen absolutè candidum pus euadere potest, cum color solidorum non sit absolutè, nec ipse candidus. quod etiam in semine uidemus. Sed tamen dicit, semen purius est, ideoque etiam pure candidius, cui semper aliquid sanguinis incocti admistum est.

Sed non rectè: nam in abscessibus iecoris & renum apparet pus candidissimum, cum tamen horum substantia sit rubra. Et si dicas, quòd in eis sunt uenæ, dico, quòd illæ primùm sunt longe obscurioris caloris, quàm pus, ideo non possunt ipsum dealbare. præterea actio fit à carne iecoris, ut ipse Galenus (quarto de Vsu partium capite duodecimo) testatur, non à uenis, & illa habet calorem non uenæ, & ob id sanguis fit ruber: ergo non uenæ ipsæ.

Accedit, quòd cum in generatione seminis & lactis natura effecerit carnes glandosas albas, & tamen pus est candidius semine, lacte autem non: ideo aberrat in experimento. Præterea si actio ista fieret à solidis, caro in uulneribus alba generaretur: at generatur rubra. nam quæ est maior ratio unius, quàm alterius, cum quo ad calorem membrorum sit unus. Deinde mucor est albus, & non fit à ui eius quod corrumpitur, sed à calore externo: igitur causa candoris in pure non est color membrorum. In carne etiam musculorum cùm putrescit cum omnibus suis partibus, & concoctio procedit, nihil est, quod possit dealbare, aut ualde exiguum pro portione partis rubræ: præsertim, quòd reliquæ partes sunt frigidiores carne. Propterea cùm uideamus hanc albedinem prouenire ubique, & tamen à putredine concocta, existimandum est, quòd sit causa modus putredinis: & est mirabile, nam durum omnino est, suppurationem fieri, ubi solum est caro rubra, nec quisquã album uidetur, & si sit aliquid: totum autem pus esse candidissimum. Deinde cum putrescit, quid efficiet calor ille, præter naturam? Dico ergo, quòd albitudo illa fit calore naturali prædominatæ putrido calori: & ideo significat salutem. Causa aũt propria est, quia à duplici calore subagitatus sanguis in quandam spumam transit, & aere impletur, quoniam continet: quoniam calor naturalis uincit, ideo miscet. ideoq; fit lentum & corporatum pus, ut aerem possit continere: nam si præter naturalis calor dominetur, dissoluitur mistio, nec aer magis quàm in aqua potest retinere, & fit sanies fluida, liquidaq;. cuius argumento est sedimen in urina, quod cum fiat in membris magis seminis naturæ conuenientibus, ut pote in uenis, nihilominus est minus candidum pure. Galenus autem dicit, quòd tale sedimentum fit in iecore ex excremento seu cruditate secundæ coctionis: de qua aliàs.

HIPPOCRATIS LIBER SECUNDUS.

PROGNOSTICON I.

AQuæ porrò inter cutẽ ex acutis morbis obortæ omnes malæ sunt. Neque enim à febre liberant, & ualde dolorosæ sunt, ac lethales. Incipiunt autem pleræq; à laterum mollitudine, & à lumbis: quædam uerò etiam ab epate.

COMMENTARIVS.

Ai, siue porrò, seu autem conuertas, non laboro, modò intelligas, aliud esse genus morbi similis abscessibus, candẽ sedem habentibus, uentrem scilicet. Sed hæ semper malæ, id est, ualde malæ: nam omnis aqua intercus mala est. At cum morbi aliqui morbos firmant, ut suprà de abscessibus, quibus febres terminantur, aqua intercus non est eiusmodi: ideo per crisis modum fieri nequit. Cum uerò symptomatum propriorum tria genera esse docuerimus & in hoc, & in præcedẽti sermone, dum de abscessibus agit, quarti meminit non propriè symptomatis, sed morbi uocati: ut abscessus, & aqua intercus. Cõparat aũt talia, licet sint nõ ex genere morborum acutorum, sed potius diuturni morbi ad acutos morbos, cum absurdum minimè sit, morbi acuti symptoma esse ex diuturnorum genere. Itaq; & de quartanis etiã agit sub hoc titulo, tenus tamen. Et hoc est, quod Galenus insinuat: scilicet Hippocratẽ tractare in hoc lib. de acutis morbis tãũ: aut si de diuturnis, ut acutos sequũtur. In græco textu iacet, ἀπὸ τῶν κενεώνων, id

est potius ab inani parte, quàm mollitudine. constat sanè, illam esse, ubi lumbi nullum os præterea admittant: estque, ut Galenus docet, spacium ab ultima costa ad femoris ossa. hucusque rectè: reliquorum nihil intellexit. Proponit Hippocrates duo genera hydropis: seu aquæ intercus siccam, quæ fit à uisceribus, & incipit à lumbis, & in ea solent accidere dolores, iuxta illud (quart. Aphorism. undecim.) Qui-
,, *bus tormina, & circa ambium dolores, & lum*
,, *borum dolor, qui neque medicamento, neque*
,, *aliter soluitur, his in hydropem siccam firma-*
,, *tur: alteram humidam, quæ fit à iecore. de quibus dicemus in sequenti. Neque ignoro Galenum quarto de Victu in Acutis (Comment. 10.) posuisse tria hydropis genera iuxta tria genera fluidorum, non calidorum: scilicet pituitam, ex qua leucophlegmatia, seu alba pituita: aquam, ex qua ascites: & aerem, ex quo tympanites. at duæ harum in loco conueniunt, tympanites, & ascites, cum locum inter abdomen, ac omentum, & intestina occupēt: leucophlegmatia totum corpus exterius, præcipuè autem crura. cum flatu tamen illo in tympanite semper aquæ modicum subest: secus ex flatu ibi intercepto, quod sæpe accidit, hydropicus homo fieret. sed non fit, quia non manet: non manet, quia aqua putris non subest. Conueniunt omnes in hoc, quod ex imbecilli, ac deprauata coctione fiunt tympanites primæ, Ascites secundæ, leucophlegmatia tertiæ. Hippocrates autem de his tractat, non quòd acuti morbi sint, sed quòd ad acutos morbos sæpe, & per se consequantur: non enim de omnibus.*

PROGNOSTICON
II & III

QVibus ergo à laterum inani, & lumbis principia fiunt, his & pedes intumescunt, & alui profluuia diuturna illos tenent, quæ neque dolores ex laterum inani, ac lumbis soluunt, neque uentrem molliunt. Quibuscunque uerò ab epate aquæ intercutem oboriuntur, his tusses, tussiendique cupiditas accedit, & nihil, de quo sit curandum, expuunt: & pedes tument: & uenter non egerit, nisi dura, & coactus: & circa aluum fiunt tumores, aliqui in dextra, aliqui in sinistra parte, tum consistentes, tum considentes.

COMMENTARIVS.

Pulcherrimam tractationem, & Medicinæ, ut ita dicam, partem præcipuã Galenus inuoluit: non animaduertens primũ non in epatica, sed in inani, quæ flatuosa est, dolores adesse. Sed neque in tympanite intestina replentur spiritu flatuoso: prius enim disrumperentur, quam possent uentrem in tantam molem attollere. Præterea dolores illi admodum sæui essent: nam pars neruosa, tametsi neruis ueris non abundet, uelut uentriculus, & intestina, & uterus, maximis doloribus distenta discruciatur: ut contrà carnea, ossea, cartilaginea, & pinguedine obsita, uix sentiunt dolores, etiam si magna causa ingruat: flatus præterea in uijs illis, quæ exitum habent tam manifestum, nunquam hydropem creant.

Vnde sapienter Princeps caput scripsit in tertiadecima tertij (Tract. 5. cap. prim.) de Inflatione uentriculi distinctum prorsus ab omni genere hydropis. & hic est secundus error. Deinde omittit plurima necessaria, atque scitu iucunda circa hanc declarationem: quale illud primum, quod in omni hydrope necesse est uitiari functionem iecoris, & tamen non uitiari necesse est facultatem, cum necesse sit functionem iecoris uitiari. nam hydrops est morbus uniuersalis toti corpori frigidus, & humidus, cõtrarius ad unguem febri: & sicut febris non potest fieri à iecore, quia iecur non potest adeò calescere, dum uita est, ut fiat febris: ita hydrops non potest fieri à corde, quia non potest adeò refrigerari, dum homo uiuit, ut fiat hydrops. cũ ergo hydrops sit morbus uniuersalis, & non possit fieri à corde, necesse est, ut fiat à iecore: quia, ut declaratum est à nobis in libro Artis medendi (pag. 1.) paruæ duo sunt tantum principia totius corporis, cor & iecur: cerebrum enim est solum instrumentum. uel si uis sequi falsam uiam Galeni, dices, quòd solum ista duo influunt supra corpus, quod & ipse tamen testatus est libro Artis medicæ (cap. 50.) & etiam quia solum hæc membra nutriunt corpus: unum per sanguinem uenalem imperfectum, aliud per sanguinem arterialem, & perfectum. Ergo necesse est, in omni hydrope uera uitiatam esse functionem iecoris, non tamen semper fa-

per facultatem ostendo: quia si quis comederet herbas agrestes crudas, & fœnum, & legumina cruda, diceremus functionem uentriculi esse uitiatam saltem respectu obiecti, id est alimenti, quia alimentum non esset concoctum: imò uentriculus posset esse exquisitè sanus, & tamen functio esset uitiata. & si quis dicat, quòd læsio operationis est morbus? dico, quod istud facit pro me: primum, quia non est uerum, cum læsio operationis sit symptoma, non morbus: & etiam causa lædens operationem, non est morbus, nisi sit à principio in homine, seu corporeo, seu animali: quanquam medici uelint, ut sola corporea causa possit dici morbus. Ad propositum ergo redeundo: cum iecur non cõcoquit uitio membrorum anteriorum, ueluti uentriculi, & intestinorum, uitiatur functio, & non facultas: & ideo morbus non est in iecore, sed in intestinis, uel in uentriculo, uel lactibus, seu mesaræo: non potest esse ergo morbus, nisi facultas sit uitiata. nam tametsi ex ungula nata in oculo uitiato uisu, id est functione citra omnem læsionem principalioris instrumenti, quod supponimus esse humorem crystoloidem, tamen dicemus, facultatem oculi non solam functionem esse læsam: quia facultas oculi non solum cõstat in crystoloide, sed in omnibus partibus ipsius oculi: & ideo erit morbus oculi uerè, quia oculi facultas est læsa, sed nõ dicem9. quòd morbus sit in chrystoloide, nec quòd chrystoloides ægrotet: quia facultas illius humoris non est uitiata. propterea Hippocrates, quamuis posuerit commune signum læsionis functionis in iecore, scilicet inflationem pedum, tamen dixit, unam hydropem esse ex iecore, aliam ex inani, & lumbis: indicant, quòd non possit esse morbus, nisi esset læsa facultas: & quòd non sufficit functio læsa ad morbi generationem, sed necessaria est facultatis læsio.

Quartum, quod prætermittitur etiam à Galeno, & quod magnã dedit ansam medicis aberrandi in curatione hydropis, est id, de quo sæpe dixi, quòd omnis hydrops fit à causa calida, saltem ascites, & tympanites, omitto modò hyposarcam. nam hoc apparet ex textu Hippocratis: ponit enim utranque hydropem sequi ad morbos acutos: ergo ad causam calidam, & siccam. istud argumentum demonstrat de omni tali hydrope. Verùm respondebunt, quod de alijs non ita est, quia possunt fieri à causa frigida, ut ex fluxu uentris diuturno, uel ex abundantia pituitæ, & humoris crudi: & quia dicerent, quod iam confiteor, quòd morbus sit frigidus. ergo non semper fiet à causa contraria, morbo scilicet à caliditate. præterea, quia fit à frigiditate caloris innati per se primò: sed illa potest prouenire à causa frigida, uel saltem non calida, ut labore nimio, decubitu super terram, potu aquæ frigidæ, multitudine pituitæ, & similibus. Et dico ad hæc, quòd in hydrope uidemus sitim: & quòd sitis est indiciũ caloris uel siccitatis: & medicus debet credere euidentibus signis potius, quàm rationibus persuasiuis, uel à priori. ergo debet credere, quòd hydrops fit à caliditate, uel siccitate, uel utroque. & si dicas, quòd est aliqua hydrops, maximè tympanites, prorsus sine siti, respondebo, quòd de illa, si ita sit, non litigabo: sed hoc rarissimè accidit. secundò, quoniam in curatione illius sitis dabó ne ego calida, & uinum, sicut quidam stolidi medici faciunt? ergo oportebit occurrere cum refrigerantibus, & humectantibus: igitur cura fiet tanquam de morbo à causa calida. Quinimo cum animaduertissem caupones maximè hoc morbo corripi ob uini meri, quam hauriunt, copiam, quod etiam testatur Aristoteles (Ter. proble. 5.) curam adhibui cum frigidis, & omnes, quos suscepi curandos, curaui. & hoc argumentum, si quis non omnino impius est, & natus ad prodendum amicos, & humanum genus, concludere debet, quoniam non certatur de ambitione, sed hominum salute. idque præcipuè, quoniam neque Græci referunt sua cura ægros sanari, quinimo uix unum inter innumeros euasisse testantur: neque experimẽtum docet, quòd aliqui illa sua uia sanentur. nos autem frigidis aperientibus paucis, & coctis cibis diu, sanamus omnes. Sed ut ad rem redeam, uestiarij etiam plures ob uigiliam, & quietem in hunc morbum incidunt: & quotquot ex his multa carne, & uino utuntur. Tertiò, quia uidemus, quòd in magna frigiditate iecoris homo non peruenit ad hydropem, sed ad fluxum urinæ, ad inappetentiam, & malum colorem, & morbos frigidos alios. ergo hydrops non fit simpliciter à frigiditate iecoris: & similiter in maximis effusionibus sanguinis, quæ contingunt per uulnera, nemo fit hydropicus, cum sit ibi summa perfrigeratio iecoris: sed solum in fluxu hemorrhoidarum, uel mensium ob corruptionem sanguinis. præterea imbecillitas caloris naturalis iam non est causa per se primò sola hydropis, ut demonstratum est: ergo oportet, ut coniungatur ei alia causa. sed cum illa iam ex concessis sit aliquando intemperies calida

præter

præter naturam: ergo non poterit esse intemperies frigida, quia ab eodem principio, & diuersis instrumentis, nunquam potest prouenire eadem actio, & idem effectus. nam diuersitas instrumenti comparata ad idem agens est causa propria diuersitatis effectuum. Propterea ex imbecillitate rerum contingit hydrops: sed hæc fit corrupto sanguine, non refrigerato, quia urina est potius calida, quàm frigida, aut saltem non est frigida purè, sicut apparet ex effectibus: nam resoluit flatus & est salsa & acuta. ergo causa hydropis est potius putredo quædam, & caliditas, quàm intemperies frigida. dissecta etiam corpora hydropicorum habent pinguedinem iecoris non plumbei coloris, sed crocei potius, & flaui, & ferruginei, qui attestantur super caliditatē potius, quàm frigiditatem, & si frigiditas esset causa huius, magis iuuarentur à cibis calidis saltem leuibus, quàm paucis, & incorruptis. Sed experimentum, & authoritates docent oppositum: nā ab aromatibus omnes per se læduntur, quamuis aliqui prouocata urina iuuentur, & à malis punicis, & lacte camelorum, quoniam refrigerant, & corruptioni maximè resistunt: tametsi non prouocent, neque urinas, neque aluum, tamen omnes iuuantur. Demum si augeat sola intemperies frigida generabitur sanguinis minus, & plus aquæ: nam si totus sanguis fieret aquosus, non nutriretur corpus: sed ubi multiplicetur aquea pars, illam trahunt uenæ, & post renes, aut per sudorem expellitur. & ideo sumus in casu de multitudine urinæ, de quo nūquam dictum est à Principe, nec uisum est, quòd conuertatur in hydropem: imò hydrops nunquam incipit ab urinæ multitudine, sed à paucitate potius semper. quare hydrops fiet uel à calida iecoris intemperie, uel ab impedimento in renibus, & nunquam à frigiditate. Ex quo patet, quòd euacuatio aquæ per aluum, & magis etiam per emplastra est fucata, & ad ostentationem, cum aqua minuatur non causa hydropis, & coclearum, emplastrum minus malum: quod à Paulo laudatur, sed non in loco proprio, uerùm in septimo (libro tertio capite quadragesimooctauo) sed solum in ascitis: ergo mala omnia emplastra si non resoluant aquam, cum in causam addant: Peiora, quæ calida sunt, & potestate, & actu: pessima & omnino perniciosa in tympanite, quæ uiscera inflament, etiam si frigida sint: & frigida imponantur, & prohibeant flatus exitum, cum uentris substantiam cogant, & inspissent. Neque cibi calidi conueniunt, nisi quoniam qui tales sunt, medicamenta potius sunt, & tenuis substantiæ, & urinam prolicientia. Sed si modò educentia per aluum conueniunt, optimum est saccharum baser, id est, manna cum decocto mirabolanorum citrinorum dicit Rasis (19. conten. cap. 2. fol. 156. col. 4.) at ego addidi emblicos, & syrupum rosaceum cum rore collectarum.

Hæc uolui adiecisse opportuno loco, quia medici omnes solent occidere nostra ætate, cum tamen ab initio omnes fermè possent sanari: nā curant ipsos calidis & siccis: deinde quod deterius est, perueniunt ad lactirim, seu mezereon Arabum, quæ meritò uocatur herba faciens uiduas, & nutriunt carne contusa, ut uerè sint interfectores eorum. nam primum auget causam morbi secundam, seu instrumentum: secundum est uenenum, & debilitat membra naturalia propriè, cum causa huius morbi prima semper sit imbecillitas membrorum naturalium: adeò ut qui semel, aut bis sumpserint catapotia illa postmodum, etiam quòd bene curentur, non possunt sanari: tertium auget corruptionem, & est difficillimæ coctionis, & obstruit. ergo cura propria est potius in refrigerantibus iecur, & ipsum, ac renes confirmantibus, & urinam prouocantibus. & indicium rectæ curationis est urinæ attenuatio, multitudo, & coloris bonitas cum fame, & diminutione sitis. & notandum, quod rarò ascites fit absque tympanite: quoniam si calor est ualidus, portio humoris tenuis, in flatum conuertitur, ut Auerroes tertio collectaneorum (cap. uigesimoprim.) inquit: ut contrà ex tympani aere inspissato colligitur aqua, ut Aetius (lib. 10. cap. 20.) Ideo rarißimè simplex genus earum inuenitur.

Venio ergo ad declarationem textus. proponit Hippocrates in primo genere signum cōmune: quia cum sit unus morbus, oportet, ut habeat unam causam communem, scilicet imbecillitatem functionis iecoris, quæ maximè apparet ex signo inflationis pedum ob duas causas. prima, quia natura transmittit humores crudos magis ad pedes: quia omne graue tendit deorsum secūda, quia calor ibi est imbecillis: nam illa mēbra sunt remotißima à fontibus caloris, et quòd magis refert, ex aduerso posita, quia calor semper ascendit. sicut uidemus in lebete feruēte, cuius aqua in imo, si non agitetur, est frigida. Ergo ex imbecillitate caloris alimentum transit in substantiam aqueam, & non in membrum, & fit œdema, seu alba pituita potius. & hoc est primum signum & commune utriq; hydropi,

hydropi, & conueniunt in uno genere: sicut morbus dicitur unus, scilicet hydrops, ascites & tympanites, quia conueniunt in essentia una, quæ est tumor totius corporis, sed præcipue uentris. Secundum est sumptum à contrarijs: quia diuisio in diuersas species, ut Boetius author est, debet esse per contraria: harum autem hydropum una est aquea, altera flatuosa: una est à iecore, altera à lactib. & loco inani ergo oportet, ut habeant signa contraria: & sunt, quòd prima est cum fluxu uentris, & secunda est cum aluo astricta. Tertium est proprium unicuiq;: & est, quod prima est cum dolore uentris: secũda uerò loco eius cõprehendit duo, tussim siccã, et tumores in uẽtre, modò consistẽtes, & modo consistentes. unde manifestũ est, quòd per tumores illos nõ intelligit inflatione uẽtris quæ est cõmunis morb. uã si debet esse hydrops oportet, ut adsit tumor uentris perpetuus, aliter non esset morbus lethalis. quibus enim modò tumescit uenter, modò dissoluitur, hi non dicuntur pati hydropem, sed potius inflationem uentris. Cum ergo non intelligat de tumore cõmuni hydropis, necesse est, ut intelligat de proprio: & propterea dixit, modò dextra, modò sinistra, etiam ad distinguendum à tumore communi, seu proprio hydropis, qui non solum consistet, sed etiam est æqualis in toto uentre, quantum ad dextrum & sinistrum, quamuis sit diuersus ratione partium, superioris & inferioris. in tympanite enim magis tument partes superiores, in ascite inferiores: in tympanite etiã magis tumet pars media uentris, & resonat ad tactum, sicut tympanum, & non sentitur grauitas: in ascite autem magis latera implentur, si homo maneat supinus, & adest grauitas. & nõ resonat uenter, sed loco eius sentitur rugitus in conuersione de latere ad latus. & ideo in ascite uariat tumor iuxta decubitum super latus, scilicet super quod decumbit, inflatio maior apparet: in tympanite autem, ut dixi, non fit uariatio manifesta in decubitu, sed in ascite, cum fuerit plenus uenter ualde, tunc magis tumet in medio, & tales uix unquam sanantur, & sunt similes tympaniticis: sed sunt ualde graues, & nõ resonat uenter ualde, si percutiatur: & tunc superuenit tussis, quæ etiam superuenit ab initio in ea ascite, quæ fit ex morbo acuto. & ideo di-
» ctum illud (6. Aph. 14.) aqua intercute laboran-
» tibus, si tussis superueniat, lethale est. uerum est de ascite, non facta ex morbo acuto, quòd superueniat: nam in facta ex morbo acuto apparet statim ab initio. quod ad prognosticum tamen attinet, in utroq; uerum est, scilicet quòd sit lethalis. nam si non sit ex morbo acuto, significat incrementum maximum morbi: si ex morbo acuto, est per se lethalis. Itaque docet in prima, quòd cum sint duo morbi, scilicet tumor, & dolor, per fluxum alui uterq; debet alleuari euacuata scilicet materia: at cum non alleuetur, signum est certum mortis. Circa quod notandum, quòd naturæ effectus triplices sunt. alij quidem sunt alieni: & tales non significant neque salutem, neque mortem, sed sunt medij, sicut est horror, dolor, sitis, uigilia, & similia. alij, qui fiunt cum euacuatione: & hi deberent alleuiare morbum si ergo alleuiant, boni sunt, etiamsi essent symptomatici: si non alleuiant, sunt praui, & per uiam signi, & per uiam causæ per uiam signi, quia significant naturam non rectè operari, sed coactam à ui morbi, atque ideo superatam: secundò, quia bifariam defatigatur, & expellendo, & utile euacuendo, sine utilitate aliqua. Ergo talia eueniunt in primo genere hydropis propter abscessum in ieiuno intestino, uel lactibus, seu mesaræo. tussis uerò illa aduenit propter corruptionem in iecore, & tumorem durum, cuius causa colligitur à Galeno quinto de Locis (capite septimo) & astringitur aluus propter siccitatem iecoris, quæ non est sine reliquijs caliditatis putridæ derelictæ à febre, quamuis, ut plurimum, etiam febriant: sicut in prima specie fluor alui contingit, quoniam quod trahitur à iecore, non solum non est concoctum, sed etiam corruptum est ob abscessum loci uicini, & cum iecur satis bene se habeat, expellit quod attraxit. est enim una regula generalis: Quòd cum membrum est robustum, & quod trahitur, est uitiosum, semper expellitur, & in iecore ob multitudinem eius, quod trahitur, efficit speciem fluxus uentris. & si dicas, ex quo nutritur interim? dico, quòd mauult nutriri ex sanguine iam confecto satis bono, licet uetusto, quàm ex recenti succo adeo deprauato. Causa autem, cur modò illi tumores consistant, modò consideant, est: quoniam stante tumore iam ascitidis, & aluo astrictè augentur cruditates in uisceribus, & flatus etiam, qui resoluuntur partim à calore naturali, partim præter naturam. hoc autem accidit in sanis, sed in his fit dissolutio, antequam pariant tumorem: in ascitice ob impedimentum morbi eleuant partes epigastrij. & postmodum subsident, quicunque sunt à flatu, uel materia tenui, qui uerè crassa consistunt.

Venio

Venio ad explicationem quarundam partiũ textus. Inquit, Tusses cupiditasq; ipsis inest. Galenus quinto de Locis (cap. 6. & 7.) docet, inflammationem iecoris excitare tußim, tußiendiq; cupiditatem. Et licet, quæ in caua est iecoris, minus trahat septumtransuersum ad se, minusq; illud offendat, & intemperie afficiat, attamen & illa saltem tußiendi cupiditatem gignit. Quòd si tumor durus hoc non efficit (nam hydropicis tußis non esset aßidens signum sed pathognomicum) contra Aphorismum (6. Par. 35.) perspicuum est, tußim tam potius ob intemperiem affecti iecoris, quàm pondus tumoris excitari. Pedes autem intumescere, signum est affecti iecinoris, nam œdema raro utrumq; simul pedem inuadit, quòd raro ambo pedes simul casu lædantur: uerum hydrops non ex abscessu solum iecoris primario, sed etiam persæpe pulmonis accidit.

*Dicam autem egregium exemplũ, quod contigit, ut hodie uiderem, dum hæc scribo VII. scilicet Idus septembris anni M. D. LXVI, & ut intelligant medici, quantum fallantur in dignotione morborum interiorum membrorũ, quod etiam testatur Hippocrates: & quantum prosit sectio corporum illorum, qui ex morbis obiere: quantumq; prodesse poßit optima cura. Aegrotabat iam mensibus * ferè medicus, & artis eiusdem professor, Ioann. baptista Peregrinus Bononiensis, uir studiosißimus, & probus admodum, ætatis annorum X L V I I I, totus habitus melancholici, timidus, tardus, niger, macilentus, pauci cibi, & potus moderatus, uxorem habens forsan iuniorem, quàm illius temperatura, & curæ exposcerent, cum quinq; filijs: res domestica tenuis, & difficultates multæ. Igitur ab initio intumuit uenter, aduocauit medicum celebrem, qui ratus, esse, ut erat, ascitem, fomenta calida exterius multa applicuit, & quæ deijcerent aquam exhibuit, inde calidas compositiones, tantumq; diatrion pipereon, piperisq;, ut affirmauerint, ad libras duas ascendisse, à quibus parum, ut referebant, aut nihil leuatus est. Demum quasi spontè post * menses, anno iam ad unguem exacto, scilicet V I I I Idus anni M.D.LXV. (mortuus est enim heri) cœpit deijcere humores crudos, & aquam multam per aluum per diesq; multos, & ita detumuit uenter: surrexit, & per hyemem ambulabat cũ baculo tamen, & per domum tãtum, durus tumor uidebatur esse in dextro hypochondrio, & ipse non se erigere poterat, trahebatur deorsum, quasi uinculo intus, & difficulter spirabat. Vere autem, & spiratio facta est deterior, & tensio loci augebatur: sentiebatq;, dum se uerteret, quasi põdus in præcordijs transferri ex dextra parte in sinistram, & febris intendebatur rursus ergo coactus est decumbere, & auxilia illa callida, & unguenta emollientia experiri, atq; ita per totam æstatem è malo in peius decidendo curabatur. Fortefortuna etiam aduenit & alius medicus ex Epidauro, qui & ipse, cum celebris esset, conatus est afferre opem, sed parũ, aut nihil profecit: nam prior curationem deseruerat. Fortefortuna cum, ut mutuò peterem, quædam commentaria illum adijssem, inueni febricitantem continua febre, pulsum magnum uelocem, & frequentem, modò durum, modò satis mollem. inuadebat cum febris circa meridiẽ modò cum frigore alternis scilicet diebus, modò erat exacerbatio tantum, somni penè nulli, appetitus cibi constans, difficultas spirãdi magna, præcordia palpitabant, & dextrum satis tensum erat. Medicus ille alter curabat illum, ut hecticum. Ego cum interrogarer, non habebam quid dicerem, sed curam alterius probabam: paulò pòst dixi existimare, quòd esset obstructio magna in mesaræo, hecticum autem non credebam esse. post quadraginta autem dies, & fuit circa mensis Augusti medium (nam ab hac sententia circiter uiginti dies superuixit) dixi apertè, me morbum tenere: non esse ullo pacto scirrhum in iecore, nec ullo membrorum naturalium, sed fore morbum totum fermè principaliterq; in pulmone: esseq; œdema, & suffocatum iri. Itaq; curam aggressus, nihil profeci, sed paulo pòst ab ea strangulatus est. Rogarunt igitur, ut dissecarẽ, acceßi cũ Germano Andomico egregio, & qui artem profitebatur, Folcherio, & dissecuimus: nec in musculis partis dextræ, nec in iecore, nec in ullo uiscerum inferiorum inuentus est scirrhus, nec aliquid duri, solum iecur languidioris coloris, & dilutioris, scilicet albedinem tendentis, conspeximus. uerùm ipsum non solis uinculis transuersis, ut in cæteris hominibus, annexum erat septotransuerso, sed eidem fermè totum per alia uincula connexum erat, ut tota illa pars eidem iungeretur: similiter & uentriculus ipse connexus erat per ligamenta, præter naturam, ipsi septo: rursus pulmo totus ima parte eodem modo per uincula iunctus erat eidem septotransuerso undiq;, & circumcirca membranæ costas succingenti antè, retrò, & à lateribus, quod etiam dicebat ipse Folcherius obseruasse in alijs multis, qui præsertim ex phtisi obierant. erat præterea pul-*

rea pulmo maximus, ut penè totum pectus occuparet, & pericardio annexum: plenus autem totus scirrhis, ac uesicis aqua plenis. hæc fuit cōstitutio, causa autem symptomatis manifesta: iecur & uentriculus, & maximè à cibo trahebāt deorsum septum trāsuersum, cui fermè tota substantia, quæ ad illud respiciebat, iuncta erat: ipsum uerò septum eadem ratione pulmones, cū quibus ungebantur, unde grauitas illa & spirandi difficultas: quàm augebat coniunctio pulmonis undequaq; cum pleura, ut constringi nō posset, nec dilatari probè. Vnde illa imago hecticæ, sed cum pulsus magnitudine, quia hecticus non erat. Mirum, cur non uideretur contractio maior, ut suppleret defectum contractionis pulmonis: sed oportuit pulsum multum eleuari, quia pectus à septo grauato, atque ideo pulmo, delatari non poterant: tum etiam, ut posset maiore interuallo deprimi, ac constringi. Vincula autem illa omnia præter naturam facta erāt ex humido resudante ex uesicis illis siccato à calore immodico: & quia per motum difficilem mēbrum membro diu adhærebat.

PROGNOSTICON IIII. V. VI.

CAput autem & manus, & pedes, si frigida sint, malum est, ubi & uenter, & latera calida sint: optimum uerò est, & totum corpus æqualiter calidum esse, ac molle.

COMMENTARIVS.

Incipit signa tradere sumpta à toto corpore, & proponit quatuor: à labore, & frigore: à grauitate, & leuitate: à calore, & conuulsione. Neq; ignorare oportet signum sumptum à calore, esse maximè proprium, quoniā febris est calor: & ideo in febre acuta necesse est totum corpus calere merito febris, & uehementer, quòd si non caleat, contingit, nō ob febrem, sed uel naturam, uel causam morbi, uel ob consequentiæ febrem. neq; enim aliud est, quod efficere hoc poßit. natura quidem, ut si sit ualde senex, temperaturæ frigidioris, & si tempus anni frigidum sit, ut si uir proceræ staturæ sit, ac macilentus: neq; idem est cum eo, quod dixit quarta Aphorismorum (Comment. 48.) In febribus non intermittentibus si partes exteriores frigidæ, interiores uruntur, & sitim habeat, lethale est. Nam primum ibi loquitur de omni non intermittente, hic uerò de acutis tantum. omnis acuta est non intermittens: non omnis non intermittens acuta est, quales sunt longæ febres, & mites, & uariæ, quæ subsiliunt. deinde in Aphorismo uult, quòd exteriores partes sint frigidæ: hic tria extrema, pedes, manus, caput. quantum autem intersit inter extrema, & exteriores partes, abundè perspicuum est. Tertium discrimen est, quoniam in Aphorismo præsupponitur, quod interiora urantur. Quartum, quòd sitiat, quorum neutrum hic præsupponitur, sed et in prædictione, plurimum interest. hic enim dicit malum est, illi lethale. Ergo seu natura hoc contingat, seu ex causa, uelut in leipyrijs, cū phlegmon intus est, corrumpitur uerò sanguis in extremitatibus, non quod contrahatur. hoc enim est absurdum seu pituita uitrea in causa sit, seu ex effectu, scilicet, ut dixi, corrupto sanguine, & resoluto spiritu, omnino malum signum est. In hepialis, ut dicebat Galenus secundo de Differentijs febrium (cap 6.) accenditur pituita uitrea, & exteriora calent, & interiora frigent, & omnino partes diuersæ sunt, per quas fluit sudor frigidus, & quæ calent, secundum Galenum (Par. 4. Comment. 37.) quod etiam dixit Paulus libro secundo (cap. 20.) & recitatum est à Principe prima quarti (Tract. 2. cap. 41.) est ergo hepyala contraria leipyriæ. Dico igitur, quòd non est absurdum in eiusmodi febribus, quòd refrigerentur extrema, & costæ incalescant, quæ sunt propinquæ cordi, & iecori, sed difficultas est, quòd non sunt morbi acuti: & de pedibus quidem, & manibus clara est ratio, at de capite dubitandum esset, cum ibi sint plurimæ uenæ, & arteriæ. utinam uerò Galenus hoc explicasset. Verùm dico, quòd talis refrigeratio contigit ob uehementem contractionem sanguinis ad pectus: secus, deberet incalescere, quia proprium est caloris, ut ascendat.

Dixit autem (uentre, & lateribus calentibus) quia in annotationibus febrium continuarum, quales sunt hemitritæi, refrigerantur extrema, & tamen euadunt: hæc est expositio Galeni. at non dicit Hippocrates, quòd sit lethalis, sed quòd malum, hemitritæi autem omnes mali sunt, & difficilis sanationis. non ergo propter illos id adiecit, aut acceßiones in febribus continuis, cum omnia hæc mala sint, sed uel propter illud dictum (4. Aphor. 58.) A febre ardente, habito rigore superueniēte, fit solutio. Quo modo enim potest esse malum, quod soluit mor-

bum, uel potius ob causam generalem? siquidē cum mediæ partes iusto calidiores sunt, calor contractus esse non potest: ergo si extrema frigent, erit imminutus. at hoc est malum per se: ergo dictum Hippocratis est manifestum. Quod uerò subiungit ex contrario, optimū esse, quòd corpus totum sit æqualiter calidum, opposuit utrique parti. siquidem totum ei, quod dixit de extremis: deinde, quòd neque thorax, neq; uenter calidiores sint, neq; extrema frigidiora. nam in febribus ardentibus æqualiter non incalescit corpus, licet totum incalescat: sed in initijs magis uenter, & pectus circa finem exacerbationum, magis pedes, & manus, quàm mediæ partes per æquale. igitur exclusit, quòd pectus sit calidius, aut uenter, extremitatibus. posset enim totum corpus esse calidum, nec tamen æqualiter: adiecit uerò (molle) ne caliditas illa sit exuberans. molle enim dicimus, ut opponitur duro, & ut opponitur aspero: & aspero quidem bifariam, secundum substantiam, & ut acre. in hoc ultimo sensu molle oportere esse ait, id est, non aridum, neq; mordax. An uerò hoc signum sit deterius in adolescente, quàm in sene: dico, quòd ubi malè significet, est deterius in sene, quia celeriùs moritur: sed non est adeò generale in illis, sicut in adolescentibus. Ideo talia semper hoc modo sunt distinguenda.

PROGNOSTICON VII.

CONuerti autem conuenit facilè ægrotum, & in attollendo facilem esse: si uerò grauis esse uideatur, & reliquo corpore, & manibus, & pedibus, magis periculosum est.

COMMENTARIVS.

Nota est admodum expositio huius textus: nam sumit signum à facultate animali, prout ad totum corpus comparatur. Circa quod notandum, quòd in corpore nostro sunt tres facultates manifestè distinctæ. Vitalis & pulsatilis, cuius uis apparet in cerebro: Naturalis, cuius est generare, nutrire, & augere, eiq; subseruiunt attractrix, retentrix, concotrix & expultrix: & Animalis, quæ in cerebro manifesta redditur: & ea est triplex, sensus, motus, & hegemonica, seu rectrix. Hic ergo de motrice agit: & est clara sententia, nisi uerbi magis. hoc enim cōparatiuum & ad aliquid referri debet: Galenus hoc prætermittit. non ergo uult, quòd conuerti ægrum facilè, sit bonum, sed necessarium: adeò ut sententia hæc sit: Conuerti ægrum oportet facilè, non quòd hoc sit bonum, sed necessarium: si autem non facilè conuertatur, hoc est magis periculosum. quoniā cōuerti facilè ægrū nō est signū per se bonū, sed potest esse cū periculo. Vnde notādū est, quòd quædā sunt signa semper bona, quædā semper mala, quædam, quæ si adsint, nō sunt bona, si nō adsint, tamē mala sunt. uelut signa à facultate naturali semper bona sūt, quia faciunt ad coctiones, & ad conseruationem corporis: quædam semper mala, ut conuulsio dolor. Sunt enim præter naturam & magnitudo morbi, & causæ, & symptomatum, & signa horum. at quædam sunt signa, quæ non sunt bona, contraria tamen sunt mala: uelut signa sumpta à facultate animali. hæc enim non sunt bona, quoniam ea facultas non facit ad coctionem materiæ morbi: si tamen adsint signa imbecillitatis eius, tunc est signum malum, quia functio illius, ut pote respiratio, est necessaria uitæ. Hic, nisi omnino es lapis, & molaris, cogeris dicere, Galenum non intellexisse uerè mentem Hippocratis, sed per explicationes communes transisse, pulcherrimam partem præceptorum eius intactum derelinquendo. Velut & illud, quòd homo naturaliter, dum sanus est, triplum etiam ponderis sui corporis uertere potest: cum ergo nec seipsum uertere possit, dodrante magis se ipso imbecillior factus est. unde uix fieri potest, ut seruetur, nisi morbus sit peculiaris eius partis.

PROGNOSTICON VIII. VIIII.

SI uerò supra grauitatē ungues, & digiti liuidi fiāt, mors eueſtigió expectanda est: at si digiti ac pedes penitus nigrescunt, minus perniciosi sunt, quàm liuidi. Verum & alia signa considerare oportet. si enim facilè ferre uideatur, malum, & aliud quoddā ex salutaribus ad hæc signa subindicet: morbum ad abscessum uerti, spes est, ita ut æger quidem superstes mansurus sit, corporis uerò partes nigrè factæ casuræ.

COMMENTARIVS.

Liuor in digitis, seu pedum, seu manuum,

quod

quod est deterius: sed non distinxit Hippocrates, quoniam nil morte deterius est, præcipuè festina, interitum declarat imminentem. Dixerat etiam hoc de liuido in ulceribus superiùs, ut nisi adijceret, quòd niger color est minus malus, hæc sufficere possent. nunc uerò, cum id subijciat, causam addere operæ precium est: tum maximè, quod Galenus, ut omnia alia ardua, prætermittit, intentus in redarguendo Hippocratem, quod dixerit ἄπον ὀλέθριον, cum & usu sit fueritq; semper, ut non solum ad quantitatem perniciosi periculi, sed numerum periclitantiũ referatur. talia multa circa uerba cum insectetur, quid aliud est indiciũ, quàm defuisse, quod circa res diceret? inopiaq; illarum laborasse? sanè, quòd liuidus color extinctionis facultatis uitalis, aut naturalis signũ sit, satis notum est experientia. Sed neq; cur hoc, neque cuius harum facultatum, nec etiam cur non à sanguine corrupto is color apparere poßit (præsertim cum in uerberatis, seu statim, seu post unam diem, seu post plures inspicias, manifestus sit.) non est mihi hoc adeo perspicuum: forsan Galeno id tam apertum fuerit, ut docere neglexerit, quemadmodum & multa alia. Propterea non illius studiosis, sed alijs, qui craßiore sunt minerua, hæc ipsa scribimus. Igitur cum albitudo fiat à putredine, ut docebat Philosophus in quarto de Generatione Animalium (cap. 4.) nigrities autem & à frigore, & à calore, ut ibidẽ, & quinto collectaneorum etiam Auerroes docet (cap. 6.) liuidus autẽ color mistus sit ex albo pauco, & multo nigro: ob id liuidus color & semper malus, & deterior nigro. Et primum quidẽ hoc ipsum non solum ad Hippocratis intellectum, sed etiam ad rem ipsam est necessarium, ostendens Galenum hac in parte non rectè sentire, cum liuidus color nigro deterior sit. Vnde superiùs nõ ulcera nigra, sed liuida, uel pallida, damnat: quod in utrisque, & putredinis, & caloris, uel frigoris dominantis indicia extent. In horũ consensum est, quod scribitur nona particula problematum (cap. 14. rupta uenula sub cute, in uerberatis liuidum colorem ostendit: sanguis enim ille temporis tractu niger efficitur, & sub candida cute liuiorem ostendit.

Duorum igitur problematum quæstionẽ dissolutã habemus, scilicet cur lethale signũ sit liuor extremorũ, & cur magis, quã color niger? At non id perspicuũ est, quod queritur tertio loco, siquidẽ cur nõ à sanguine effuso ex uenis cõtingere poßit? atq; ita neq; ualde lethale erit, neque etiã lethale prorsus: præsertim cũ dicat Alexander Aphrodisiensis prima problematũ (capite 45.) dum querit, cur summis frigoribus digiti, & omnino extrema corporis, nigrescant, & decidant? rectè docet causam, quæ facit ad eorum, quæ hic ultimo proponuntur ab Hippocrate, declarationem, & confirmationem: scilicet, quòd præ frigore in extremis & digitis, ubi parum uiget calor, deserit superficiem, primum ipsius loci, & intra contrahitur: & primum fit liuida particula: deinde ubi perierit calor, etiam nigra: facultas autem ipsa, quæ uitæ superest in contermina particula separat, quod emortuũ est, ab eo, quod uiuit: atq; ita, quod nigrefactũ est, decidit, ut plenè pateat, quod ab Hippocrate proponitur. Sed, ut dixi, ex uno capite hidræ lerneæ præciso, duo consurgunt, scilicet, cur non poßit in morbo fieri, ut ex frigore, uel ictu corrupto sanguine, color liuidus citra mortis significationem? deinde cur, si dolor liuidus mortem significat, & ille tractu temporis conuertatur in nigrum, niger non magis significet mortem, ac celerius impendentem? Supererat & illud, ut dixi, iam ex primis quæsitis, scilicet cur nõ magis hoc accidens poßit esse naturalis facultatis, quã uitalis? ergo nequid desit pristinæ tractationi, pulchrè casum extremorum ob frigus Alexander comparauit casui foliorum in hyeme: quoniam exiguo ambo hæc secũdum comparationem cum calore prædita sint, etiam pariter summis frigoribus affecta, excidũt. Sed in his cum frigus externum aut ictus causa sit, in morbis neutrũ horũ necesse est ut fiat, extincto calore innato ex ui morbi: at iam debilitata facultate adeò animali, ut uix, uel non omnino corpus mouere poßit, simul quoq; extincto innato calore ob morbum, atque ideo non in solis extremis, sed in uniuerso corpore mortem continuò instare necesse est. palàm est igitur, cur non ex frigore, uel ictu mors expectãda sit, quoniam in particula illa duntaxat extinctus est calor, in morbo mors sit expectãda prorsus, quia calor ubiq; sit extinctus. Videndum nunc, cur, si liuidus significat mortem, & tractu temporis conuertitur in nigrum, niger non magis significet: aut si niger non significat semper, cur liuidus, qui est uia ad nigrum? Dicimus ergo, liuidum magis significare mortem, quàm nigrum, eumq; nõ nigrum uerti, quoniam ab extinctione caloris cum putredine fiat. cuius exemplum pulchrum habetis in Philisco tertio super primum Epidemiorum (Tex. 18.) in quo, cum extremæ partes liuescerent in quinta, mortuus est sexta in meridie: ut hic pronunciat Hippocra-

tes. Vbi cum Galenus quærat caussas mortis, & signa alia, adducit minus ualida, hoc certissimũ ex Hippocrate prætermittit. Sed minus iam mirum est, quod est consuetum. solum superest, quod difficillimum est, scilicet ut doceamus, an liuor sit proprium facultatis uitalis extinctæ, ut Galenus affirmat, an naturalis, an utriusque: idq; doceamus ex ipsomet Galeno. neque enim melius quicquam esse reor, quàm authorem quemuis per sua dicta ac principia, testimoniaq́ue interpretari. Dicebat ergo quartodecimo Methodi de Erysipelate (cap. 3.) iam in uetera to loquens: Quomodo ergo non sit contrarius affectus calido frigidus, quemadmodum qui flauo, aut pallido colore est, is, qui nigro sit, aut liuido? Vbi uidetur sentire, liuidum à frigido semper fieri, quemadmodum & nigrum, sed non est ita intelligendus. sed ubi per refrigerantia imminutum sit, quod flauum est, aut pallidum, liuidum aut nigrum euadit. hoc in casu non ab extinctione caloris innati, sed etiam præternaturalis liuidus color contingere potest. sed hoc non est merito morbi uniuersalis, qualis est febris, sed, ut dixi, morbi proprij, de quo nunc sermo non est apud Hippocratem, contingere potest. Iam non ergo solius caloris uitalis, uel naturalis, sed etiam externi, & alieni extinctione, tam niger, quàm liuidus color potest euadere. Sed & aliam caussam liuoris infrà Galenus adducit, super illis uerbis (3. Prognos. 34.) Pueris conuulsio accidit, si febris acuta fuerit, nec aluus deijciat, uigilent, paueant, lugeant, coloremq́ue mutẽt in uiridem, liuidum, aut rubrum. Vbi Galenus exponens inquit: Color uiridis, aut liuidus humorem significat prauum, sicut ruber sanguinem bonum. Idem in secundo de fracturis hæc habet tam multa, & quasi sine sensu, cum dicit (Com. 32.) Sanguis in terram effusus aliquando diutius permanet, aliquando flauior euadit, aliquando in nigricantem conuertitur, quandoq; etiam niger prorsus fit: quod ei contingere uerisimile est, cum ex aere ambiente, qui uel serenus, uel caliginosus, uel humidus, uel siccus, uel calidus, uel frigidus cum sit, uarietates eas colorum efficit: tum ex singulorum hominum natura potissimum diuersitatis huius caussa existit, quippe cum nonnullis sanguis magis melancholicus sit, alijs pituitosior, & aquosior, quibusdam eiusmodi, & flaue & pallide bilis quamplurimum trahit. sic quoq; in animalium corporibus sanguis è uenis effusus, cum à natura superatur, & in pus à continentibus eius partibus mutatur, in uarios abit colores. interdum enim eo tempore liuidus apparet, propterea quòd liuidus color medius est inter planè nigrum, & aliquem alium ex floridis: cuiusmodi est præcipuè ruber, & flauus. liuidus igitur hic color, uel ex floridis in nigrum abeuntibus exurgere cõsueuit, uel ex nigro in album cedente, quando uidelicet in pus iam conuertitur. sæpenumero enim uidere licet, quæ antea erant nigrefacta, inter initia puris liuida apparere, ac paulatim à nigro recedentia ad colorẽ ignis tendere, atq; effici subinde albiora: puris siquidem color cinereus est.

Nunc igitur Hippocrates differentiam quãdam sugillatorum tibi tradit, cum liuida apparent si enim cum duritie sint liuida, inflammata esse membra ostendunt: sin absq; duritie liuorem præseferunt, inflammationem abesse declarant cum itaq; inflammatione carent, & naturam esse præualidam, & sanguinem è uenis effusum concocturam, & in pus conuersuram esse indicãt: cum uerò inflammata sunt membra, ex eo infirmitatem naturæ arguunt: quæ tum ex imbecillitate partium inflammatarum, tum ex copia praui humoris, qui in eis continetur, sugillatum concoquere, atq; ad pus perducere non potest, ut nihil aliud supersit, quàm ut nigrescant, & corrumpantur.

Hæc uolui adscribere, ut intelligas, quàm parum Galenus ad rem multis accedat. nos equidem docuimus, liuidum fieri ex albo pauco, nigroq; multo. Et paucum quidem illud album uel naturale est, ut ex cute, uel ex putredine. Sed quoniam hoc non adeò huc pertinet, cum sit chirurgiæ documentum, ideo ad alia transeamus, huic proposito magis congruentia. Et sanè melius de nigro sensit, quàm de liuido, cum dixit, fieri & ab humore melancholico, & ab extinctione caloris. In sexto siquidẽ Epidemiorum (Par. 1. Com. 29. iuxta finem) dixit (liuidas) simpliciter febres non liuidissimas appellauit, quòd color liuidus semper malus sit. Inde de illis paulo pòst hæc subijcit: At liuidæ febres à colore sanè & ipsæ cognomen adeptæ, sanguineum succum deficere nunciant, & cum ipso itidem ingenitum calidum, atq; iccirco mortiferæ sunt: ex quibus nonnullæ syncopas euacuationem sequentes efficiunt. de quibus in libris de Arte curatrice notitiam accepisti. Id genus febres Euriphon liuidas nominat, ita scribens: Liuida febris habet, & sinciput aliàs, & aliàs caput dolet, & uiscera dolor torquet, & uomit bilem: & cum dolor cruciat, intueri nequit, quoniam grauatur, & uenter siccus redditur, & cutis tota liui-

ta liuida, et labia, qualia ex efsis moris esse solẽt, & oculorum alba liuescunt. aspicit perinde ac si strãguletur, interdum uerò minus id patitur: sæpius etiam commutatur. Quin etiam & in libro de Morbis Hippocrati adscripto, quẽ Dioscorides ab altero Hippocrate Tessali filio scriptum esse uoluit, de quodam morbo liuido mentio fit. Libri autem initium tale est: Multam urinam facit, quando caput excalfactum fuerit. Sed de liuido morbo ad uerbũ hæc scribit: Morbum liuidum febris arida comitatur, & horror aliàs, & aliàs capitis dolor: & uiscera dolor malè habet, & bilem uomitu reijcit. cumq; dolor uexat, nequit intueri, sed grauatur, & uẽter aridus redditur, & cutis liuida, & labia, & oculorum alba liuent, aspicitq;, ac si stranguletur, interdum & calorem mutat, atq; ex liuido subuiridis efficitur. Plura adieci, quàm forsan erat necessarium, ut intelligeres Galenum multa sanè legisse, sed quid uerè esset liuidum, & unde fieret, dubitasse.

Forsan non abs re fuerit commemorare, quæ scripserit primo de Crisi (cap. 11. Nigrum in excrementis aut sanguinem perustum indicat: liuidum autem partium infernarum ualidus frigus, ac uelut mortificationem. Idem in secũdo Prognosticorum (Com. 22.) parum, ut solet, sibi constans: Nigra deiectio fit ex atra bile syncera. liuida autem, ubi modica modicæ permiscetur.

Rursus in expositione illius Aphorismi (7. par. 2.) In osse ægrotante caro liuida malum est. Dicit Galenus, quod non ex mediocri læsione ossium, sed uehementi putrilagine fit talis liuor, extincto calore naturali: ut manifestum sit, quod ab initio diximus, à putredine extinguente calorem naturalem fieri liuorem. In uniuersum liuidum medium esse uult nigri, atq; rubri: libro de tumoribus (cap. 10.) censuitq; exercentibus se, aut imbecillibus, aut mali succi hominibus in facie apparere: tertio in sextam Epidemiorum (Com. 32.) & rursus in secundo super primum Epidemiorum (Comment. 75.) Extremitates liuidæ, nec recalescẽtes, emori ipsum indicat. clarius secundo in tertium laguente octauo (Comment. 5.) Extremæ partes liuidæ, & frigidæ in morbo acuto lethales sunt. atque adeò hac ætate: fiunt enim uel ex nimia inflammationis intestinorum magnitudine, uel natiuo calore intermoriente. Ergo, ut ad intelligentiam horum rectâ uia procedamus, ab his, quæ sensu percipiuntur, inchoandum. scilicet, quòd frigore & contusione maximè exteriora liuescunt: quorum primum etiam testatus est libro, Quòd animi mores corporis sequantur temperaturam horum amborum (cap. 4.) Si una esset proxima causa, facile esset cõiectari, quænam esset generalis omnium causa liuorum. sin duæ, etiam uerisimile est, communem utriq;. Verum adhuc res hæc multas habet difficultates: quarum nonnullæ ex rebus ipsis oriuntur, aliæ ex Galeni sententia adeò uaria, ut nullum sibi constare uisus sit, de hac re dum loqueretur. Sed res ita se habet Fit liuidum, cum rubrum ad nigredinem uergit, & ita ex florido, ut in sugillatis, & cum putrescendo calor extinguitur: nam causa proxima eadem est modicus candor, mistus multæ nigritiei.

Sed etiam est duplex liuidum: propriè cum splendore, & uocatur πελιδνόν: & sine, μελάχρουν, id est, fuscum. Fiunt hi colores trifariam: uel ab humoribus, & ita non possunt fieri in extremis: uel à sanguine corrupto, & tunc uel in parte tantum, & non significant mortẽ (sed non fiunt ex acuto morbo, uerum uel frigore externo) uel in accessione, uel abscessu, uel percussione, uel uinculis, uel ex causa uniuersali, ideo à putredine, quia in morbo acuto: & ob id, si contingant grauitati corporis, uel frigori nõ recalescenti, significat mortem imminere. At calor niger non potest fieri ex frigore, nisi liuido præcedente: si ergo fiat sine liuido præcedente, fit uel ex sanguine exusto, uel atra bile. cum ergo non fit ibi genitus à natura, in eam partem protrusus est. ergo habet naturam crisis: ideo fit cum spe salutis. in liuido cum fiat ex extinctione caloris natiui per putridum: proprium autem est caloris putridi, uitalem extinguere. flosq; ille coloris, & splendor insit spiritui, sanguiniq; arteriali, si ille uigeret, non posset liuida pars uideri. at cum eius extinctione etiã naturalis calor extinguitur. At si extingueretur calor naturalis, & à iecore missus, qui fieri posset, ut subrupto fundamento, murus maneat, id est, calor uitalis. Ille etiam maximam efficit mutationem, & in uehementi timore homo impallescit, & lucidus potius, quàm liuidus efficitur! Itaq; hunc potius, quàm illũ, ut manifestissimam causam nominauit, non ut unum ab altero Galenus seiungeret. Porrò quòd ungues magis nominet, ratio est: quoniam, ut habetur libro de Natura pueri (Pag. 5.) ad illos plurimæ uenæ terminãtur: cumq; sint lucidi, sanguis sub his effusus nigrescit, aut liuescit. Quòd uerò Galenus dicit in libro de Pulsuum usu (cap. 1.) cõiecturam ex unguibus nigris, aut incuruis, non esse sumptam à causis mortis, bene dicit: non ta

men negat, imò uult esse signum constantissimum, quod toties ab Hippocrate per exempla repetitur in Epidemijs.

Quod uerò dicit (æger facilè ferat morbum) hoc est, ut neq; magnitudine symptomatum opprimatur, neq; alicuius uitæ necessarij. Sunt autem duo principalia: respiratio, & cibi concoctio: & tertium non adeo necessarium, somnus scilicet. Et aliquod ex bonis signis appareat, uelut coctio, constantia mentis. Adiectum est hoc artificiosè, quia multi ægri, qui facile uidentur ferre morbum, repentè concidunt: quoniam ea facilitas non ex uictoria naturæ, sed ex amißione sensus accidit: uelut Hippocrates (2. Aphor.
,, *6.) Quicunq; dolentes aliqua parte corporis,*
,, *plurimum dolorē non sentiunt, his mens ægrotat. Animaduertendum, quod quantò maior pars nigrescit, eò magis attestatur iudicationis loco habendam eiusmodi nigritiem, & ideo minus periculosam, imò securiorem: propterea dixit, digiti ac pedes.*

PROGNOSTICON
X.

TEstes, & pudenda reuulsa, dolores magnos significant, periculumq; lethale.

COMMENTARIVS.

Si quis mihi non omnino iniquus iudex contingat, fatebitur Galenum fecisse mortalitati fucum: deprehensam ab Hippocrate experimento sententiam communi ratione explicare conatur. Conuulsionem scimus fermè semper præcedere morituros: sed neq; hoc, cur docet, conuulsionem fieri ex doloribus magnis, non obscurum est, & causam satis manifestam habet, & etiam testium conuulsionem minari conuulsionem aliarum partium, uerisimile est. sed cur conuulsio à testibus incipere debeat, nec id docet: sicut nec illud, quomodo notius, imò notißimū (siquidem dolorem precipuè magnum) per obscurißimum conuulsionem testium ostendere nitatur: nam primùm pudens medicus partes illas uelle uidere dicere non audebit: & etiam quod uideat, non facilè dignoscet. omnia hæc tanquā nullius momenti prætermittit, imponereq; legentibus conatur, imò imponit palàm, maximè hac ætate adeò ueritati inimica. Quatuor ergo sunt, quæ docere oportet. incipiam autem à faciliori: forsan enim reliqua interim in mentem uenient. Signum hoc fortuitò occurrere astantibus solet etiam à matribus de pueris filijs sollicitis referri: & in uiris à medicis, qui ægrum curant ex instituto Hippocratis, dum lintea mutantur, reponunturq; pro sordidis munda. Quòd si mihi non quærenti bis aut ter obtigit, potuit & Hippocrati nonnunquam accidisse: Galeno puto nunquam, quòd, ut dixi sæpius, dialecticam, & disputationem in triuijs magis exercuerit (uel etiam ipso teste) quàm medicinam, maximè partem illam, quæ de interioribus morbis agit. fuit enim medicus proculdubio chirurgus: ut demirer hos pertinaciter adeò defendentes illum aduersus ea, quæ de semetipso testatur. Nam uerum chirurgum, & medicum uulnerarium se fuisse fatetur: Præpositumq; gladiatorum curæ à Pontifice in urbe sua Pergami. Quid igitur? aut exercuit ambas partes? at medicus famosus neutri quidem sufficit: aut illam exercuit, cui non præfectus erat, quàm non profitebatur, quā profitebatur, cui præfectus erat, omisit? Venit Romā chirurgus, & ut ignotus urbi, & in ciuitate, in qua omnia confundebantur, licebatq; omnia facere: tum primùm physicam (ut etiam nunc plurimi) sed omnes parum prosperè, exercere cœpit. Sic Vesalius, Dominicus, Seno Patauinus, Petrus Marcus, Tronus Nouariensis, Gabriel Cuneus, & Petrus Antonius de Rande Mediolanenses, omnes egregij chirurgi, sed physici nulli. An modò illos medicos physicos appellabimus, quod uulneratis medicamēta aliqua propinauerint? & aliquos febricitantes plerunq; etiam infelici successu curare aggreßi sint: ut tandem toto uitæ tempore centum ægris manum admouerint. sed redeo ad institutum. Conuulsionem horum membrorum etiam mulieres, ut dixi, uidentur internoscere: maximè quòd non solum testes, sed membrum ipsum contrahitur. Vt Hippocrates hoc ipsum etiam in textu adiecerit, ac cōmunicauit: ergo in huiusmodi ægris conuulsio leuior grauiorem futuram ostendit. quod iure dictum est. Sed de dolore duplex est dubitatio. cum enim conuellitur, iam non dolet: præterea si iam doluit, magis ex ægrotante & clamoribus, & gemitu scire licebit, quàm ex conuulsione. Sed uides quid sit scire uerè, & quot arcana sub his lateant. Iam duas uidi mulieres clamantes magna uoce per interualla: quæ ambæ breui perierunt. Cum interim interrogarentur, nihil respondebant, ut quæ delirarent: imò non delirabant iam, sed sicut mortuæ iacebant, solū sorbitionem, quamuis & id ægrè, admittentes. Vnum est, quod sensu destitutæ erant, nec dum tamen adeò, ut dolorem non sentirent. sed in his

non po-

non poterat comprehendi contractio testium, qui inuulneribus latent. Ergo fientis conuulsionis aut secundum partem, hoc est indicium: & tunc dolor adesse potest non merito partis, quæ iam conuulsa est, sed illius, quæ tum conuellitur successione reliquarum. Ergo dolor latêre potest medicum, seu ob delirium, seu ob stuporem mentis: deprehenditur tamen querela illius aut lamentatione, aut gemitu, aut conuulsione, aut distorsione corporis. Ob hæc ergo scripsit Hippocrates, conuulsionem testium significare uehementes dolores, scilicet qui successuri sunt ad conuulsionem reliquarum partium: quibus conuulsis, mors sequitur. Habes ergo, quod hæc in stupidis, aut delirantibus proponuntur, non in his, qui mente ualent.

Porro hanc rem ita se habere existimandum est: ad uasa seminaria cor spiritum & sanguinē delegat non paucum, ubi reuocarit illum, contrahitur membrum, ac scrotum: idq; manifestū est etiam experimento. siccantur ergo loca illa immodicè, & se contrahunt. Verùm ob dolorē fieri cōpertū est, siue præcesserit, seu sequatur.

Ex dolore conuulsio, quod Galenus docet, quanquam præstituisset alia obscuriora docere: nam hoc nimis notum est. Sed tamen neq; illud uerum est, neq; uerisimile, partes ex dolore contrahi ad medium, ut ob id conuulsio accidat, quin potius in dolore contrahuntur undiq;: sicut etiam uidemus tortos, qui pro uiribus se cogunt, retrahuntq; pedes, & crura ad uentrem, atq; ita nerui diuellunt cerebrum. At quòd ex imbecillitate contrahantur partes, istud non est manifestum: quin imo à Venere primùm genitalia laxantur, cum antea essent contracta: & morientes non solum homines, sed etiam pulli, quā tum ualent, crura extendunt. Et mihi sanè haud obscurum est, cōuulsionem esse mortis causam, tum læso ualde cerebro, tum prohibita transpiratione. sed cur morientes conuellantur, forsan id accidit, quòd conuulsio mortem afferat: ideo existimemus conuelli ob id morientes. uel quoniam qui moritur, suffocatur: qui autem suffocatur, magnam noxam percipit, unde motus efficit conuulsiuos. nam & ex punctione acus, & uulnere conuulsiuos motus homines patiuntur, neruis ob offensam repente se contrahentibus: aut etiam quòd acres uapores tum mordeant cerebrum, neruosasq; partes. Morbis enim interimentibus, eleuari à iam prædominante materia uapores uerisimile est, qui cor petentes, uitam subruant, cerebrumq;, & deliria faciunt, tum neruosas partes, alioquin huic malo insuetas, quæ se contrahant, & motus conuulsiuos edāt, non tamen distentionem: nam si per distinctionem illā trifariam diuisam intelligamus, de qua aliâs (Vide 6. Aph. 37.) pauci admodum conuulsi pereunt, nisi ex uulneribus, atq; etiam ex illis rari. ad iecur autem dum accidunt, prostrant omnem uim illius: euidentissimè autem appetentiam ciborum.

*Reliquum est, ut de extrema dubitatione sermonem habeamus: ea est, cur initium huiusmodi cōuulsio à testibus sumat, idq; est principale. Galenus, ut dixi, quasi imperitos omnes futuros existimet, causam prodit, quòd testes circa medium sint. Conuulsio autem fiat in morientibus, ut antea dixi, contractis membris ob uirtutis resolutionem. ideoq; paucis, ac facillimis causis uniuersæ quæstioni satisfacit. At saltem dixisset, quod statim occurrebat, & erat sanè uerisimilius: Siccato humido à mortifero morbo, cōtrahi partes, quemadmodum in corijs, diu igni expositis. Primum ergo hoc scire expedit, quod dicitur in libro de Musculorum dissectione (cap. 27.) Duo graciles musculi in utrumq; testē perueniunt: quorū alter à pubis, alter ab ilium osse per tenue membranosum ligamētum exoritur. illic autem per meatum, qui ad testem deuenit, deferūtur: postea dilatati * eidem membranam complectuntur: ipsorum officium est, testem sursum attollere. Vnde Cremasteras quidam, id est, suspensores appellarunt. Contrahūtur enim adeo in Venere, ut sub eodem osse pubis toti nōnunquam lateant. Addebat Vesalius id factum, ut uasa seminis, & forsan parastatæ ipsæ pondere laxatæ, & ob id breuiores, et laxiores factæ, faciliùs effunderent semen. ut constet, musculū illum facillimè uehementerq; contrahi solere, adcò ut sursum reuellat testem absq; dolore, distentioneq;, quæ in alijs partibus futura est, indicet, quæ nō sine magnis dolorib. fieri potest. Gramsum uulgariter appellamus. sed gramsus à flatu fit, distentio hæc in acutis à prauis humoribus: conuulsio uerò fermè, aut prorsus sine dolore est. Sed an musculus, qui trahit supra testē, unus sit, an plures, quarto Contradicentiū (16.) declaraui.*

De musculis autem pudendi, quatuor ponit Galenus (cap. 26. de Musc. Dissect.) & duos quidem exoriētes ex osse pubis, duos alios, seu unū bifidum, infernè conatum, & carneum: & ijdē à Vesalio (li. 2. ca. 49.) referūtur. Ergo tū ob cōtractionis facilitatē, quia in Venere leui ex causa, & plurimū cōtrahuntur testes: & quia musculo contrario carent, distētio à testibus oritur.

PROGNOSTICON XI. XII.

Quod uerò ad somnos attinet, quemadmodum secundum naturam consuetū nobis est, interdiu uigilare oportet, noctu dormire: si uerò hoc fuerit transmutatum, peius est. Minimè uerò lædi æger poterit, si manè dormiat ad tertiam diei partem. Pessimum autem est non dormire noctu, neque interdiu: aut enim ob dolorem, atq; afflictionem uigiliæ adsunt: aut delirium aderit ab hoc signo.

COMMENTARIVS.

Quatuor exponit somni ordines. optimum, qui fit noctu: pessimum, qui nunquam fit: malum, cum homo quiescit in die, nocte uigilat: & medium, qui fit matutina hora. Circa illum, qui fit in die, & homo nocte uigilat, dicebat Galenus primo Epidemiorum (Par. 5. Com. 6.) super illis uerbis Hippocratis: Nocturna non admodū lethalis, longa tamen est: diurna longior: sunt quibus ad tabem uergat. Dicebat Galenus in fine Commenti, quamuis sit error in conuersione: Vbi (de diurna sermonem habens febre) nō cubauerit de die, & noctu etiā ob negocia uigilauerit, scilicet & ut operam medicus det, & ut cibum accipiat, quem in die accipere non potest ob febrem, quæ illum inuadere solet, extenuabitur ob uigilias, nunquam dormiendo: uel si die dormire uelit, noctu uigilare, uitam aget uespertilionis, atque ita contabescet. ut simus in casu eodem, cum æger die dormiens, noctu uigilans, magnum assequetur detrimentum. Dicebat Princeps (1. prim. Doct. 2. cap. 9.) In die dormire malum est: generat enim morbos humidos, & destillationes, colorem corrumpit, splenem auget, laxat neruos, pigros reddit, famem hebetat, & generat tumores, & abscessus, ac febres persæpe. Et est sumptum à Rasi in trigesimo primo continentium (Tract. 4. cap. 1. fol. 443. col. 3. Et ille accepit à libro Indo. Et causa horum est, quòd in somno contrahuntur humores, & sanguis, & spiritus, ac calor intus: ut habetur in secunda primi (Doct. 2. cap. 12.) & in die expanduntur omnia hæc. fiunt ergo motus ad unguem contrarij, qui euertunt hominē, & nihil perficitur ex utroq;. Verùm uigilare utroq; tempore, est deterius: uigiliæ enim (ut ibi dicit Princeps) intemperiem siccam gignunt in cerebro, & debilitant ipsum, & efficiunt delirium, corrumpuntq; humores, & morbos pariunt acutos. Et Arabes uocant uigiliam superfluam, sahara: de qua duo præcipua notanda sunt. primum, quòd uigilia maximè nocet senibus: & ideo Galenus quinto de Tuenda sanitate (in fine) adducit illud ex Poëta:

Vt lauit, sumpsitque cibum, det membra sopori.

& tamen est propria illorum affectio, ut Princeps dicebat, & sumpsit ab Hippocrate (3. Aph. ultimo) ut senex inter duo hæc sit: uel ut uigilet magno damno, uel ut dormiat, uel mediocriter: quod indicium est, uel nimium refrigerari cerebri, uel etiam materiæ humidæ prædominantis: & ita inter scyllam & charybdim positus est. Melius tamen est, ut dormiat sufficienter: nam iactura uigiliæ nimis mala est. & fugere magis decet malas causas, quàm tristia signa. signa enim, siquis euaserit, nihil relinquunt: causæ etiam, quòd quis euaserit, nocent. Alterum est, quòd uigilia ualida, præsertim in sene, parit aut morbum acutum, qui plerumque interficit, aut insaniam. cum ergo iam adueniat, morbo acuto deterius longè est: nam auget prauitatē morbi, & resolutas inueniens uires interficit. Præsertim, quòd isti egregij medici, ut deberent subtrahere cibos, solis iuribus, & balneis illos consolantes: quæ unica superest uia, si modò ulla est, exhibent tam carnes contusas, & oua, uel etiam magis.

Verùm quia Hippocrates præsupponit, quòd uigilent plus iusto, scire decet, quàm tum sit tempus moderatum somni. & in hoc debent referri ad tempus bonæ ualitudinis: sed illa mensura adhuc incerta est. Galenus sexto de Tuenda sanitate (capite quinto) ponit illud horarum nouem, dicens: Nam cum Romæ minima nox sit, horarum nouem abundè fuerit, si eam totam quis dormiendo insumpserit. Vtilitas autem somni præcipua est, ut dicebat Auerroes secundo collectaneorum (capite uigesimoprimo) fouere facultatem naturalem: cum tamen sit functio ipsius animalis uirtutis secundum Galenum, & uitalis, secundum Aristotelem. Et uult, quòd propriè fiat ex defectu caloris naturalis, ideo sequitur ad labores & coitum: sicut cum abundat calor homo euigilat illo expanso.

Sed cur laudat illum somnum, qui fit ad tertiam

tiam usq; diei partem: quoniam, ut Princeps dicebat, incommodum somni maximum est interruptio: qui ergo ea hora fit, coniunctus est nocturno, ideoq; illi fermè similis. Reddebat ille rationem, quoniam per somnum natura ociosa multa inchoat corpori salutaria, quemadmodum coctiones, separationes, transmutationes dirigit ad loca urinæ, uel alui, aut nasi, aut palati, uel sudorem inchoat: unde interrupto somno, maxima incommoda sequuntur, & nonnunquam mors. Et ideo cum is somnus sit nocturno coniunctus, possunt perfici opera naturæ. secundò, quia illa hora perficiuntur coctiones uētriculi, & iecoris, ideo magnum affert auxilium illis membris, quorum robore (ut sæpe dixi) stat salus nostræ uitæ: reparantur etiam spiritus animales, qui iam alijs horis præcedentibus geniti sunt, & ad cerebrum transmissi. Vnde dormire ea hora, plus confert cerebro, & sensibus omnibus, quàm siquis tum uigilans, antea triplo temporis plus dormierit. Senibus autem tum decūbere utilissimum est: tum ob somni spem: tum ob quietem: & ut aeri impuro, ac frigidiori, & humidiori non occurrant. Quæ aeris qualitates efficiunt, ut etiam somnus ea hora utilior sit, quàm diurnus circa meridiem: is enim pessimus, & deterior etiam eo, qui fit uesperi, cum uesperi aer sit frigidior, & cibus manè assumptus sit prope coctionem.

Cum uerò homo expergiscitur, contingit hoc trifariam. uel quoniā restauratus calor, ac multiplicatus diffunditur: & hic solus modus est naturalis, ac laudabilis. secundus est ob causam, quæ molestia ægrum, uel etiam sanum, afficit, & tunc est ualde malum: & ex his est ille modus, & de quo dicebat Hippocrates secunda Aphorismorum (cap. 1) in quo morbo somnus laborem facit, mortale. tertius est medius, deficiēte humido, quo uelut uisco quodam spiritus in quiete continentur.

Sed cur homo dormiat noctu magis, quàm in die, & nocturnus somnus plus conferat, quam diurnus, præcipuæ causæ sunt tres. prima est, frigus, per quod contrahitur calor. secunda, obscuritas, causa etiam contractionis caloris: contractio autem caloris tātum potest ad somnum, ut etiam in febrium intermittētium frigoribus, & in initijs etiam illarum, in quibus frigus manifestum non apparet, adeò ægri somno occupentur, ut uix contineri possint, ne dormiant: quod est malum signum, & mala causa: & maximè, si frigus nō sit manifestum. plurimi enim, & maximè iā senescentes, lethargi ex hoc corripiuntur, & moriuntur: & medice ualde peccāt in his, dantes uinū, quia dicunt, quòd sunt febres intermittentes: & plerunq; sunt continuæ frigorificæ, aut hæmitritæi, aut falsè tertianæ duplices extensæ, aut etiam simplices, quæ sunt ualde extensæ, & sub forma continuarum: & sunt etiam ualde malæ. tantum ergo potest consuetudo se contrahendi caloris ad somnum conciliandum. Ex primis duabus causis ergo somni nocturni exorta est tertia, quæ est potentior omnibus, scilicet consuetudo longa, & confirmata: quæ est altera natura, ut in die non possint dormire, noctu promptè illos occupet somnus. Ex quo patet, quòd in consuetis somnus diurnus est necessarius, & in pluribus, cum omnes iuuet, nihil nocet. Vnde secundo de Victu in acutis (capite uigesimotertio) super uerbis illis Hippocratis satis obscurè transcriptis: Dormire autem eos oportet, tanquam noctem à cœna, hyeme citra frigus, æstate citra calorem, inquit Galenus, & rectè (utinam sic ubique) Et si dormire plures lenta ambulatione absoluāt circuitus, idq;, ut quamplurimi expositorum aiunt, post cœnam: sed ut eorum, quæ dicuntur, sensus præcipit, post prandium. Nam oratio hæc, tanquam noctem agant, de somno meridiano, non de nocturno dici expostulat. Præterea quod cōtinuata est scriptū serie, ubi inquit: Si uerò dormire non queant plures, lentè ambulādo absoluant circuitus, neq; stent, nihil præterea cœnēt, uel pauca, & innocua, testatur, Hippocratem uelle eos à prandio dormire, non à cœna. duorum igitur alterum. Nam aut emendanda, tanquam errati conscia scriptio, atque ita scribendum: Dormire siquidem eos oportet post prandium, tanquam noctem agant: hyeme quidem citra frigus, æstate uerò citra calorem. Vel si seruare uolumus orationem hanc (à cœna) intelligenda est hoc pacto dictio: Dormire siquidem eos oportet, ut à cœna antè dormiebant, sic & nunc post prandium, tanquam noctem agant. Et Paulus (lib. 1. cap. 97.) Porrò tempus somni optimū est à cibo: sed diurnus non omnibus est idoneus. tēpus enim, quo obdormiscūt, ad absolutam ciborū concoctionem non sufficit: interrupta enim ciborū coctione, surgentes acidos ructus edūt, & flatib. implētur. Vt duob. in casibus inutilē uelit essē somnū diurnum: uel cū est præter consuetudinem: uel cum nō est pro ratione assumpti cibi, ut parum prandentibus utilis sit. Ita ergo etiam assueti in die, & à prandio dormire, si à prandio non dormiant, læduntur fermè ac si tota nocte uigilarēt. Sunt etiam som-

ni dua

ni duæ partes. prior, quæ perdurat circiter horas septem, & fit ab exhalatione cibi, aut humoris crudi in uentriculo contenti, aut demum ex abundanti humido totius corporis, uel etiam solius cerebri uias occupante, & spiritus continente, moueri poßint: isq; non finitur tam paucis horis, quòd in septem horis prima coctio perficiatur, quæ solet durare per decem horas saltem, sed quòd tum exhalatio cibi & fumus desinat, uelut etiam uidemus in ptisana, quæ multo antè fumare parum incipit, quàm perfectè cocta sit: hoc tempore uentriculus maximè restauratur. Secunda pars somni fit à sanguine secreto, à iecore translato ad cerebrum, & nutriente ipsum: sicut colligitur à Philosopho in libro de Somno & uigilia (cap. 6.) cum dixit:
,, Expergiscitur autem, cum concocta fuerit, &
,, euicerit impulsa caliditas in angustũ multa ab
,, eo, quod distabat, & discretus fuerit corpulen-
,, tior sanguis, atq; purior. est autem tenuißimus
,, quidem sanguis, & purißimus, qui in capite.
Ex quo patet, quòd hic somnus est longè utilior, ac magis necessarius, quàm prior, præcipuè studiosis, ac multò magis senibus, conseruãs uisum, & auditum, & memoriam, & prudentiam, & præseruat ab apoplexia, seu attonito morbo, & resolutione neruorum, & tremore membrorum.

Et licet homo non dormiat prioribus sex, aut septem horis, potest non lædi comedendo ualde parum, ac benè coctum: sed si deficiat hæc pars ultima somni, non potest ulla arte sarciri damnum, etiã quòd dormierint tota nocte residua, sed turbati, & stupidi surgunt. & hanc puto esse causam, cur Hippocrates suaserit somnũ ad tertiam usq; diei partem: quia illa hora est adunguem, in qua fit tam utilis distributio, & reparatio, in cerebro præsertim, & in corde. Et ideo perspicuum est, quàm malè consulat Marsilius Ficinus illud studium antelucanum, cum etiam tum aer sit ualde crudus, ac malus, & magistri ludi literarij, qui hortantur, & cogunt suos discipulos, ut surgant ante diem ad studia: multò sapiẽtius pater meus, qui me, dum essem puer, hortabatur, ut dormirem ad secundã horam ab ortu solis. Et non parũ ei debeo ex hoc, cum in fine LXV anni huius adeò ualeam, ut adolescens, sensibus ac mente, quamuis tot perculsus aduersis. puto hoc solo præcepto, quòd iußit me perpetuò, ut seruarem. Marsilius Ficinus tamen, ut rẽor, supponebat suum studiosum leuißimam sumere cœnam, adeò ut antelucana hora cum surgeret, essent absolutæ ambæ partes somni, aliter fuisset stultum omnino consilium. Et nec sic etiam est adeò utile, & tutũ ad bonam ualitudinem, & ad custodiam ab abscessibus, à quibus consilium patris & Hippocratis quasi nos tutos reddit, nisi magna caussa ingruẽte. At hoc ualde magnum commodum est, cum multi præclari uiri ex his pereant, licet ad negocia postmodum, & ad lucra hoc sit magno impedimento. Neq; aliud unquam nec à medicis, nec à ciuibus mihi obiectum est, quàm de hac tarda ægrorum uisitatione, quæ extenditur plerunq; ad horam prandij, & etiam post. magis autem me accusabãt dum essem iuuenis, quã nunc, cum ætas me excuset. Ego autem non curabam iacturam pecuniæ ob incolumitatẽ corporis & animi. Ergo sententia Principis de somno meridiano debet ita intelligi, quam etiam ipse circumscribit & exponit. sed melior est ratio Pauli in hoc, & absolutior. Quærunt etiam quidam, quid sit somnus, & post multa cum sint extra suam aream se implicant, dicentes, quod est uera priuatio. Ita non uident, quòd mors & syncopis, & catalepsia essent somnus: sunt enim priuationes & eorundem. Præterea somnus est utilis, & insomnia ostendit: priuatio nulla utilis est. Dico ergo, quòd somnus est res uera, & actio animalis principalis, ut sentire, & intelligere. Est ergo uictoria animæ uegetatricis, seu facultatis eius supra animalem, seu operatio perfecta eiusdem, iuxta statum, in quo est. ut sit uicißitudo perpetua in animali, ut dominetur animalis facultas, & tunc dicitur uigilia: uel ut dominetur uegetatrix. & ideo uegetatrix nunquã perfectè quiescit ab opere, animalis uerò etiam rarò: ideo dicitur uictoriæ. uitalis autem quasi media sedet in utroq; tempore.

Cum uerò dixit (Aut enim ob dolorẽ, uel afflictionem) ostendit duo genera causarum. Alterum, ut ueram, scilicet dolorem, uel inquietem, scilicet commutationem materiæ, quæ somnum impedit. non potest autem esse inquies iudicatoria: quia licet dicat Hippocrates (2. Aphor. 13.)
Quibus Crisis futura est, his nox difficilis est an- ,,
te Crisim: tamen, ut dixi, talis crisis durat solum per unam diem, de mente Hippocratis, ideo nõ potest commotio illa durarare per unam diem & noctẽ ante: uel dic, quòd hic intelligit, quòd non dormiat nec die, nec noctu continuando per plures dies. Alterum genus causarum est commune, ut indicatio sit super effectum, uelut siccitas immodica est communis causa insaniæ, & uigiliæ. ideo ex uigilia conijcimus, certò insaniam futuram per communem causam.

Discri-

Discrimen autem doloris, & anxietatis, uel doloris, & siccitatis manifestum est: sed inquietis & siccitatis non adeò. ob id scire decet, inquietos cupere dormire, palpebras graues habere, uolutari in lecto, & extendere extrema: contrà sicci siccos habent oculos, & apertos, nec dormire desiderant, nec admodum uolutantur. In uniuersum autē somnus adiuuat functionem naturalem, & restaurat facultatem animalem: ideo cerebro & sensibus, ut dixi, utilissimus. At quanquam in die dormire non expediat, aliâs quatuor casus excepi.

PROGNOSTICON XIII. XIIII. XV. XVI. XVII.

Egestio alui optima est mollis & cohærens, & secundum horam, in qua etiam à sano egerebatur: iuxta copiam uerò, pro ratione ciborum ingestorum. Tali enim contingente exitu uenter infernus sanus fuerit: si uerò liquida fuerit egestio, conducit neque stridere, neque frequentem esse, & paulatim secedere. Delassatur enim homo ex frequēti descessu, & uigilias utique contraxerit: si uerò sæpe aceruatim egerit, periculum est, ne in animi deliquium incidat. Quin & iuxta copiam ingestorū egerere oportet bis, aut ter in die, & noctu semel, plura uerò manè, quemadmodum in consuetudine est homini: inspissari autem oportet egestionem, morbo ad iudicationem tendente.

COMMENTARIVS.

Parùm diligenter Galenus, quæ præ oculis habebat, conditiones bonæ, aut malæ egestionis enumerat. Sunt autem undecim: à substantia: à qualitate: à tempore: à multitudine: à numero: à calore: ab odore: à stridore: à mutatione: ab accidentibus secundum naturam, & præter naturam. Primum ergo à qualitate, quod sit mollis, hæc opponitur duræ, atq; liquidæ. nam liquida humidior est: dura siccior: mollis media est. Quinimo quamuis Galenus nos admoneat utilis documenti, scilicet quòd animaduertere decet in uentrem confluere undique excrementa ex omnibus partibus, adeò ut non sint, quæ in eis uidentur certa indicia naturalium membrorum, sed modò laborantis iecoris, modò lienis, omittit tamen necessaria scitu, & eiusmodi necessaria, quæ neglecta, in maximos errores hominem inducere soleant: ueluti cum quis opinabitur, quòd mollis egestio sit secundum naturam, sanisq; conueniens. cum uideamus primùm in equis pro uitio duci mollem excretionem, quippe qui non ferant labores. deinde in hominibus: quotquot ad longam perueniunt senectam, aluum habent duram, & qui robusti sunt naturâ. Inde ratione id coniectari licet: Qui enim uiribus ualidis sunt membrorum naturalium, horum uenæ exsugunt quicquid est boni in fecibus: atque ideo diu illas retinent, ac tū tempore, tū longa suctione duræ redduntur. Neque par est ratio in ægris, quos sola ptisana, uel eius succo nutriri Hippocrates præsupponit. ergo mollis fit egestio, cum cibus ipse, qui assumitur, liquidus admodum fuerit. idq; à Celso optimè declaratur, dicente libro secundo (capite 3.) At uēter ei, qui à periculo tutus est, deijcit mollia figurata. uult ergo, hanc mollitiem eatenus intelligi debere, ut figuram retineat, & ideo oportet, ut sit dura. ulteriùs tamen, si contrescat, maximè in ægro utente sorbitionibus. signum est autem exurentis caloris, aut nimiæ distributionis alimenti per urinas, aut sudores, aut longioris moræ in uentriculo, atque intestinis. quanquam Princeps (1. cantricæ 327.) loco moræ apposuerit cibum astringētem: at hoc notius est, & non est per se. Mollis autem egestio fit, quoties nihil horum adfuerit: neq; per se magnum habet momentum, nisi ubi aquosæ opponitur. Adde, quòd secundo Prorrhiticorum (Comment. 6.) non uult, quòd deiectio dura, atque rotunda soleat spōte prodire, maximè per initia morborum: quòd si exeat, magnum naturæ incommodum significat. tàm ergo generatione ipsa, quàm exitu malum est potius signum, quàm bonum. Aquosa igitur significat imbecillitatem caloris naturalis in partibus uentriculi, intestinorum, mesaraei, & iecoris, & cruditatem, dicebat Galenus in primo de Humoribus (Commen. 19.) Vnde enim aquosa, nisi quia nec trahitur pars aquosa à uenis, nec concoquitur: siquidem concoctio cogit, & crassiùs reddit, ut quarto Metheororum (Tex. Comment 18.) Galenus quinto in sextum de Morbis uulgaribus super illis uerbis Hippocratis (Comment. & Tex. 27.) Refrigeratio, quæ in uentre fuit, durat, dicit, quòd feces exiccantur uel à siccitate,

citate, uel à frigiditate: à frigiditate non possunt, quia corpus, dum uiuit, non potest adeò refrigerari, ut faeces siccentur: à siccitate autem uel ob moram sine laesione mēbrorū naturaliū, uel ob caliditatem, quae exurit, uel ob caliditatem contractam à frigore. nam frigus externum intus cogit. adducitq; illud ex prima particula
" *Aphorismorum (15.) Ventres Hyeme & Vere natura calidißimi. Sed & tertia adest causa à frigiditate: inquit, quòd constricto ano, à frigore, & partibus inferioribus constringuntur faeces, & sursum ascendunt, praecipueq; bilis, quae leuior est, uelut contingit his, qui ob negocia sponte deiectionem, & ex uoluntate retinent, adeò ut postmodum illa sursum recurrente, in periculum uitae, & maximè coli doloris, aut ilei perueniant. Dico etiam, praeter id frigiditas ipsa efficit, ut congelentur faeces partim, & partim torpescāt intestina ad excretionē: quod apparet etiam in senibus, qui de hoc, maximè decrepitis, conqueruntur. Attamen Hippocrates tertia Aphorismorum (25.) hoc symptoma refert in pueros, qui dentire incipiunt, non quòd proprium id sit eius aetatis, sed quòd quibusdam contingit, aluos in ea aetate habere duras, ob nutritionis ualidam uim: sicut etiam Princeps loco adducto docet. Verùm potiùs generaliter hoc refertur, & meritò in aquiloniam constitutionem. Idem etiam pòst repetit (Aphor. 5.) Causa duritiei alui affert siccitatem, & simul frigiditatem, ex qua faeces retinentur. Illud mirabile, quòd uidetur uelle (Aphor. 17.) antiquos solitos bis, aut ter in die deijcere aluum, praeterea etiam semel noctu. atque utinam hoc Galenus, qui propior fuit illi aeuo, & patria propinquior aliquid dixisset, quod maximè necessariū est ad sanitatis custodiam: solum damnat illud totum, quod ad hoc pertinet, tanquam superuacuum. Et certè hac in parte multum laborat authoritas Hippocratis: quia si consuetis sufficiebat dixisse, quemadmodum consueuerūt: si praeter consuetudinem hoc nimis frequēs est, & minimè ad ualitudinem conseruandam firmam, uitaeq; longitudinem utile fuerit. Athenaeus libro primo (cap. 4.) uidetur docere, nos antiquos cōsueuisse quater cibum in die sumere: sub Auroram Aristum, quod posteriores acratismum appellarunt, quòd pane, & puro uino solum constaret: communius apud latinos ientaculum. hora prope meridiem dipnum, quod prandium est apud latinos: inde dorpa uespertinum. Sed in explicādo quartum implicat se non minus, quàm posteriores, qui dipnon coenam potius, quàm prandium interpretantur Romanorum more, qui solum coenabant, non prandebant, in uoce & consuetudine Graeca perperam secuti: nam uespertinum cibum dorpa uocabant. neque uideo plus, quàm tres, ut etiam ex Aeschylo (lib. 5. capite 17.) ipsemet citat, ientaculum, prandium, coenamq;. eadē sentit Iulius Pollux, sed pòst coenam addit. tunc enim erūt quatuor, sed sint tria tantum: toties aluum deijcere expedit, quoties cibum sumimus. nam unicuiq; cibo sua concoctio, atq; deiectio debetur, ut aequalis sint actio in corpore: secùs enim necesse est, inaequalem fieri sectionem alimenti. Cum ergo Hippocrates hic agat de aegrorum cura, nō curauit quid praestaret sanis facere, nempe bis in die solum sumere decet cibum: at in his duntaxat una nice pinguibus uti. quod qui nolet scire, secundum librum legat Theonoston, & de Tuendi sanitate.*

Vnum dicam iuxta hoc. Eis, qui dura sunt aluo, dicit (. Vega, os malè olere plerūq;: quod & ego obseruaui. dicit etiam se uidisse, quibus septies, & octies aluus deijciebatur in die, qui erant amussitim inre. nam cum per morbum non contigerit, fiet ex immodica repletione, & in his, qui frequenter cibum sumūt nil aliud, quàm de crapula cogitantes, quos certum est, esse uiros nullius precij: idq; frequentius in mulieribus, maximè impudicis, obseruaui.

Cohaerens) Nā hoc significat pinguedinem quandam, cuius gratia canes, & sues illam appetunt: quae, si consumatur, dispergitur. unde uel non coctam materiam indicat, aut humorem, aut consumptionem pinguis humidi, quae contingit ob acrem calorem, aut pestilente [illegible] deo inter signa pestifera & perniciosa connumeratur esse solutā, ut ibi (3. in 3. Epid. Com. 15)
Aluus biliosa, pinguis, aquosa, tenuis. Pinguis e- "
nim redditur, cum pinguedo ipsa non miscetur "
faeci: ideo tamè inconcreta uocatur, & non co "
haerens, seu soluta, ut & ibi infrà (Tex. 73.) Al- "
uus turbata multis tenuibus, & aquosa bile mi- "
stis. Quis dubitat talia non cohaerere? "

Et secundum horam, in qua à sano egerebatur) Hoc est tertium signum, sumptum à consuetudine, quae, cum in omnibus plurimum possit, longè tamen plus in his, quae ad operationes naturales pertinent: ut aluum deijcere, mingere, esurire, & dormiturire. nam in his quatuor maximè praeualet consuetudo, quòd natura tunc temporis exigat consuetum, tanquam sibi debitum. Et si quis illam fraudarit, solent accidere magnae molestiae, & quandoq; detrimenta: ueluti ex uoluntate egerendi retentio faecum, dolores

lores colici, iliaciúe aut saltem grauitas in toto corpore: ex fame nausea, dolor uentriculi, uomitus uertigo, cessatio appetitus, repletio uentriculi: ex humoribus prauis conuulsio, imbecillitas, laßitudo totius corporis, animi deliquiũ, apoplexis etiam nonnunquam. & ita dico de alijs. Sed ut rem ad signa reuocem, deijcere aluum non in hora consueta, si antè sit, significat aut flatus, aut motum materiæ, aut acuitatem: si retardet, frigiditatem partium. quod adeò tantum refert, ut sit signum futuræ mortis ob extinctionem naturalem, cum alioquin excrementa liquida fuerint.

Iuxta copiam uerò pro ratione ciborum ingestorum) Feces semper debent esse minores, & pauciores cibis ingestis, sed diuersa ratione. nam ex pinguibus & ouis pauciores multò: ex ptisana autem, cum sit liquida, etiam longè minores: ex pane autem non adeò pauciores, quoniam homo nutritur solum ex pingui humido: et ideo ex olerib. radicibus, & leguminibus fermè æquales. & ideo Hippocratès, cũ dixit (pro ratione ciborum ingestorum) nõ solum de qualitate, sed etiam qualitate eorum intelligit. Potus quidem per urinam secernitur, ut Galenus putat primo de Facultatibus naturalibus (capite ultimo) Cibus solidus per aluum absq; dubio. sed quod admiscetur sorbitioni ex liquido: si liquida sit egestio egestioni: si arida urinæ, uel sudori, uel aliter consumitur. Sed si paucior fiat egestio, quàm pro ratione, indicat fieri uehemẽtem resolutionem, aut iecur nimio calore laborare: sæpe etiam accidit, ut in lepra, & renum morbis, transire quod terreum est. estq; morbus quidam proprius ualde malus in iecore, similis fami caninæ in uentriculo. si autẽ sit copiosior, inspiciendum est, an sit ex confluentia humorum, aut ob naturalis facultatis imbecillitatem: tuncq; à chyli natura parùm erit immutata.

Tali enim contingente exitu, uenter inferior sanus fuerit.) Per uentrem inferiorem aduotauit rectè Galenus in naturalia uiscera continẽtur, iecur, renes, uesica, uterus, etiam uentriculus, lien, fel, intestina, sicut per superiorem, in quo animalia, & per medium, uitalia. his ergo quatuor signis, à quãtitate, tempore, qualitate, & substantia, declarat, sanum esse uentrem inferiorem: nam de numero constat, quòd in hora continetur. seu enim frequentiùs, seu rariùs deiecerit aluus, constat non posse fieri sine horæ perturbatione, aut uix. Igitur cum talia signa affuerint, erit uenter inferior sanus, quoniam reliqua, quæ ad hoc concurrunt, aut sunt externa, ut uermes. nam hi fiunt à functione uitiata, aut humoribus decumbentibus ad locum citra facultatis noxam. Color autem, & odor, si mutentur, uel à calore, uel à frigore, uel ab imbecillitate: calor minuit feces, & celeriùs effluere facit, contrà frigus. tum uerò imbecillitas retentricis efficit, ut exeant ante tempus, & ita ex pultricis, ut tardiùs. Si sunt molles, & cohærent, concoctrix fungitur officio suo. si iecur non traheret rursum, exirent ante tempus. si sana sunt membra, odor ualde malus in eis esse non potest: aut aliunde fluit materia olida. Itaque non rectè uidetur Galenus exponere, quòd sit sanus, ut non recipiat aliena excremento, sed solum ex se sanus erit. Cum uerò dixit (uenter inferior) nõ membra urinæ intelligit: quoniam illa ex urina potius cognoscuntur, quàm egestione. sed solùm uenter est pars anterior: renes autem, & uesica in posteriore parte posita sunt (Si uerò liquida fuerit egestio)

Hic est alter motus, qui pertinet ad qualitatem, atq; substantiam, cum liquidum neq; molle sit, neque cohæreat. uerumtamen etiam hanc probat, sed non adeò, ut primam. Nam prima per se bona est, nisi mala aliqua conditio adiecta fuerit: hæc autem per se non bona, ut quæ diductionem non ritè factam ad iecur per se significet. contingat tamen esse bonam, quoties ob lienem, aut iecur se exonerans liquida facta fuerit, ac dilutior iusto. Trifariam ergo, dicit Galenus, mala est: uel si iecur non deducat, scilicet quia imbecille sit nimis, aut obstructum, aut nimis plenum: uel quia membra à iecore ipso non deducant, ut prima de symptomatum caussis (capite septimo) aut quia, quòd exoneratur à iecore, uel liene, prauum sit. quouis in casu dubium non est, malum id esse: quamobrem adijcit quatuor conditiones, quæ priùs dictæ sunt, ut solitis temporibus, atque horis, aluus demittat. id autem definit bis in die, aut ter, & maximè in manè, semel etiam in nocte: cuius causam superiùs docuimus. cum enim in cœna plus comederent, par erat manè plus deijcere, tametsi etiam noctu aluum deiecissent: alterum, ut pro ratione ingestorum. quomodo id bifariam intelligendum sit, suprà docui, multitudinis scilicet, atq; naturæ cibi.

Primæ opponitur, ut frequentiùs iusto, seu solito, aut confertim excernatur: nam si sæpe, & multa excernatur, periculum est, ne anima deficiat. non ratione frequentiæ, sed multitudinis. hoc autem est, quod dixit quarto de Victu in acutis (Tex. 62.) Vel uenter liquida repente

deiecerit, & animæ defectus apprehenderit. & subijcit: quòd tales paulò pòst spirituosi moriũtur. Et de morte quidem Galenus approbat: sed de spirituosis dicit esse ænigma: & affert duas expositiones, quarum utraq; absurda est. sed de hoc aliàs.

Illud obseruandum, quod ibidem (Tex. prim.) dicitur: Aluum solutam esse signum febris ardẽtis exquisitæ. in huiusmodi cum sit pathognomicum, non dixerit: sed adeò familiare, non est adeò terribile. Et etiam dubitatur meritò, an sub his comprehẽdat Hippocrates eos, qui diarrhæa cum febre corripiuntur? Et dico, quod sic ex ui sermonis cũ dicat egestio alui optima est: ideo generaliter loquitur de quorumcunq; ægrorum egestione. Item in Epidemijs proponit exempla de his quàm multa. Aliqui uolunt illa uerba (quemadmodum in consuetudine est homini) sed non conuenit (omitto Galenum, qui & ipse sic interpretatur) Cum enim Hippocrates proposuerit quatuor signa optimæ deiectionis, & in duabus docuerit, quæ optima non est, ab optima differre, reliquas duas repetit, ut priùs, scilicet ut sint pro ratione ingestorum, & pro horæ consuetudine. igitur omnino intelligit illa uerba (Quemadmodum in consuetudine est homini) referenda esse ad illud totum (bis, aut ter in die, & noctu semel: plura uerò manè) nõ ad illa solum, plura uerò manè. Quòd siquis secus contendat, non litigabo, cum res pendeat ex historia illorum temporum, non ex ratione.

Inspissari autem oportet) Dubium non est, quin si morbus bene procedat, quòd concoctio augeri non debeat: & ideo excrementa inspissari, & crassescere.

PROGNOSTICON XVIII.

SI autem subfulua, & non ualde graue olens. Commodum est, ut lumbricos rotundos cum egestione prodire, morbo ad iudicationem tendente.

COMMENTARIVS.

Proponit duo signa: unum naturale, aliud præter naturam. Naturale duas habet partes, quòd sit subfulua. est autem is color, quasi paleæ tritici, quoniam significat bonam bilis permistionem. nam si syncera, & multa bilis flaua deferatur ad intestina, flaua fiet egestio: sin prorsus nulla, subflaua optima est, non ualde grauiter olens. Natura effecit, ut unicuiq; stercus suũ malè oleat: quoniam iam naturæ eius contrarium est. & ut odore secernatur: nam noxium est. Refertur inter portenta humana, Commodum Imperatorem stercus humanum immisceri iussisse cibis. Quidam tamen eo pro medicamento usi sunt ad synanchen, & tonsillarum inflammationes, ut Galenus refert (10. de simp. med. cap. de humano stercore) Stercus malè olẽs, uel desit ob putredinẽ prauam, ut in pestilentibus: uel ob colliquationẽ, ut in ardentibus febribus: uel ob cruditates, ut in pueris. Quod ad uermes attinet, Galenus in libro de Formatione fœtus negat formari eos ab opifice eodem, à quo homines: dicitq; credere hoc prope ad impietatem accedere. mittamus hæc: potius illa attingamus, quæ docet quartodecimo Methodi medendi (in fine) scilicet, quòd prius expediat illos occidere, quàm emittantur: nam uiuentes, inquit, resistunt. Igitur uidetur loqui hic de mortuis, non uiuentibus. Sed cur adiecit teretes, & morbo ad iudicationem tendente? Aliàs de horum generatione, ac natura locuti sumus. In uniuersum, uermium duplex est generatio. quidam ex putredine fiunt, ut qui sub terra in fimo, in corporibus humanis, & in fructib. generantur, qui in nulla alia animalia uertuntur, atq; hi planè oculis carent, quoniam frustra fuissent illis facti. at quidam gignuntur ab animalibus, ut muscis magnis, quos uidi: item à papilionibus omnibus, præsertim bombycum, & sunt ex erucarum genere: & pisces, & ranæ: atque hi sæpius oculis præditi sunt. Quam differentiam Galenus [illegible] uidetur cognouisse secundo de Semine (c[illegible] cum dixit, uermium plerisq; nullos esse [illegible] alijs uestigium eorum solum. Quinimo & p[illegible]ces omnes, qui ex limo generantur, aut maris il luuiæ, uelut apuæ, ex uermibus fiunt. Vnde nota est illa triplex distinctio generationis animalium. alia enim fiunt ex animalibus: alia ex ouo prodeunt: alia ex uermibus, uelut mures, qui ex putredine ipsa generantur. Disputat de horum generatione locupleti sermone cõciliator (Differen. 101.) sed nos utiliora tractabimus, tũ præcipuè, quoniam hæc doctrina est admodum exilis de uermibus in Medicina.

Prima regula est, quòd lactantes pueri, antequam alio cibo utantur, uermes non edunt. Secunda: Infantes sunt maximè illis subiecti ob intemperiem cibi, & maximè edentes mora (nam ex illis generantur) & etiam ob tẽperaturã humidam, & breui ex illis intereunt ob conuulsionem.

onem. Tertia: Pueri à septimo anno ad quartũdecimum sunt subiecti uermibus, sed rarò intereunt, multò minus adolescentes, & iuuenes subijciuntur huic morbo: sed quantò rarius affli-ctantur, tantò magis in febribus periclitantur. Quarta: Senes uermibus obnoxij sunt ob prauam coctionem: & ex eis etiam intereunt. uelut narrat Hippocrates de illo sene, qui obijt, quarto Epidemiorum (pag. 10.) sed uidetur ob uerba adiecta intellexisse, quòd suprà (pag. 2.) prodierit. senes enim magis pereunt: nam Thersandri uxor, etiam quod laboraret febre acuta, cũ supra lumbricum emisisset, liberata est, dicit ibi Hippocrates. Valescus de Taranta recitat, quòd signum uermiũ efficax in senibus est dolor ilei, & coli ualidus, qui aliter non sedatur: & ego idẽ in aliquibus mulieribus expertus sum. Quinta: Vermes in pestilentibus febribus si prodeãt, seu uiui, seu mortui, malum sunt signum: quoniam materiam indicant adeò malignam, ut ferri non possit, etiam ab alumnis suis, quoniã multo deterior facta sit. & est Valesci. Sexta: Vermes ab initio morbi si prodeant, malum signũ, cum nihil ab initio morbi prodire debeat, cum natura tum quiescere soleat: & etiam, quia magnitudinem putredinis iudicant. Septima: Vermes in incremẽto morbi melius est, ut sint uiui, quàm mortui: nam mortui significant prauitatem materiæ. ab initio melius est prodire mortuos, quàm uiuos supra semper mali: minus tamen in uigore morbi, uel prope: sed in statu infrà plerumq; boni. Hippocrates bis non adiecit de lumbricis, quia nunquam possint esse boni, quoniam generatio eorum est præter naturam: sed ut intelligeremus, quòd non sunt adeò mali, ut uulgus putat. Sunt etiam boni, quoniam natura rectè agit materiam prauam commutãdo in animal, quod non est adeò noxium mẽbris principalibus. quanquam hoc parum sit, quia materia in intestinis continetur absq; uenarum participatione. Generantur autem & in utero, ut narrat Hippocrates, & in auribus, & in uesica, ac renibus, & uentriculo, & intestinis.

Dicebat Hippocrates secũdo Prædictionum (pag. 12.) Quæcunq; subbiliosa uomũt per multos dies à ieiuno, cum neq; uerum gestent, neq; febricitent, si non euomuerit lumbricos rotundos, prædicendum est uomituras. Dixit ergo (lũbricos rotundos) quia hi calidiores, & ex putredine humor, generantur: cucurbitini autem, & alij potiùs ex cruditatibus ortum habent. Sed dicetis, qui lumbricos eiecit in septima, mortuus est in undecima, primo Epidemiorũ (pag. 12.) Galenus nihil de more: respondeo, quòd irritata non sponte, & liquida excreuit.

PROGNOSTICON XVIIII.

OPortet autem in omni morbo mollem esse uentrem, & iusta mole præditum.

COMMENTARIVS.

Quærat hic iure merito, cur trãsierit à facibus ad uentrem, tum maximè cum superius tum multa de uentris tumoribus locutus sit? Deinde, quod aliàs dixerit: In quouis morbo partes ad umbilicum, & imum uentrem attinentes crassitudinem habere melius est: multum uerò extenuari, & cõtabescere, prauum: sed & hoc quoque ad inferiores purgationes periculosum. Respondemus, crassitudo hæc non opponitur iustæ moli prædium: atq; ibi de parte uentris inferiore tantum agit, hic de toto uentre: ibi de crassitudine, hic de mole. nam crassitudo ad substantiam refertur, moles ad contenta. Hæc autem mollities non abscessui opponitur, non autem tensioni. cum etiam, ut dixi, ibi nunquam de uẽtre, quo ad excrementa contenta, cõparato habuerit sermonem, sed solum quo ad membra, & partes. Itaq; iure adduũ est hic: Oportet autem uentrem in omni morbo esse mollem. & iuxta mole prædiũ: scilicet, ut exponit Galenus, ut ex mollitie neq; flatus, qui tendat, neq; conuulsio, neq; fæces duræ adsint. à flatu enim refrigerantur contenta membra, præcipuè neruosa, & exanguia, uentriculus, & intestina, uesica, et dolor excitatur: à tensione dolores, & contractio perniciosa: à duritie fæcum difficultas deijciendi aluum, & periculum doloris coloci, aut iliaci, qui si superuenerint in morbo acuto, occidere solent. Si etiam sit nimis repletus, aut inanis, malum est signum: quanquam Galenus solũ tenui eum opponat. Ergo si nimis plenus sit, indicat frigiditatem, aut confluxum humorum ad locum, quod ab initio malum est: aut flatum, sed minorem. nam omnis materia, ut habetur in libro de Multitudine (cap. 10.) primò replet, inde tendit: quodcunq; fuerit, malum signum est. Contrà si omnino inanis sit uenter, adhuc malũ est signum: scilicet quòd uel nõ assumat cibum, uel si assumit, ut statim delabatur. Memini puerum nobilem Mediolani Petrum Antonium Casatum dissecuisse, quem suspicabantur ueneno interijsse, quod tria millia, ut dicebant, aureorũ

in redditibus haberet: inuenissetq; inter caetera intestina omnia inania, ut nihil prorsus esset fecis: mirabile dictu. laborabat & circa pulmonem in malè memini collecta aqua. Sed postquã in hos sermones incidimꝰ, iuuat declarare, quo modo se habeant haec tria signa, tumor, grauitas, & tensio, ad plenitudinem significandam: quia in libro de Multitudine, dum Galenus antiquos euertere studet, adeò cõfusè pauca dixit, ut consulam cuiq;, ne tempus in eo libro euoluẽdo terat. Primum ergo simpliciter ipsa se habẽt per ordinem ad multitudinem, seu plenitudinẽ significandam, tumor, grauitas, & tensio: & ideo tumor significat repletionem: grauitas maiorem repletionem: tensio autem maximam. & haec generaliter. Specialiter autem tumor semper significat repletionem, secundum uasa, non tamen secundum uires: neq; magis unius materiae, quàm alterius. potest enim fieri, ut uasa repleta sint, & homo robustus, ut athletis accidit, nullam sentiat lesionem: & item, ut sit à flatu, sanguine, uel quauis alia materia. Grauitas non semper significat repletionem secundum uasa, quia potest fieri ob imbecillitatem uirium: neq; semper consequitur ad magnam repletionem, sed requiritur, ut sit ex materia graui, non ex flatu, & in membro sẽsu praedito. Tensio est tumor adauctus: ideo easdem subit exceptionem, quas tumor, & cum illo conuenit, maioremq; significat plenitudinem. Vt uerò scias, cuiusmodi sit plenitudo, ut potè sanguinis, aut flatus, aut acris humoris, peculiaribus signis opus est: ut lassitudine, rubore, punctione. Haec sunt, quae toto libro Graecus ille cũ tot uerbis scripsit: atq; utinam uel haec ipsa saltem docuisset. Aut ergo nesciuit, aut, ut dicebat Petrus Pomponatius, ex his ille unus est, qui cum duo, aut tria sciret, noluit librum componere, &, ut in iustam magnitudinem liber excresceret, illum nugis replere. quod saltem clarè fecisset. Sed noluit, opinor, ne adeò apertè homines fucum deprehenderent. ideo supra modum obscurauit.

PROGNOSTICON XX. XXI.

AT uerò, aquosum ualde, aut album, aut pallidum, aut uiride, aut uehementer rufum, aut spumosum stercus egerere, haec omnia mala sunt. Malum etiam est, quod exiguum est, & uiscosum, ac album, & quod subpallidum, seu subuiride, ac leue.

COMMENTARIVS.

Apponit nunc, postquam bona, aut non mala signa docuit, quae simpliciter mala sunt. Obseruare autem decet duo, cũ dixit egerere, διαχωρεῖν Graecè, continuatam actionem sub hoc infinitiuo modo significari. Alterum, quod cum dixit, aquosum ualde, aut album, similiter ualde album intelligere, cuius indicio est, quod subiũgit, aut uehemẽter rufum: cum enim oratio ambobus extremis claudatur, κάρτα & ἰσχυρῶς, ualde & uehementer, media omnia eisdem aduerbijs continentur. Reliquum est, cum mala dicat haec, & etiam exiguam deiectionẽ, an similiter sit intelligendum: nam quòd albam malam dicat, non de eadem loquitur, sed in primo sermone ualde albam, in secundo albam simpliciter, sed exiguam, & leniam damnauit. Proponit ergo duo genera deiectionis prauae: unum simplex, & aliud compositum simplex diuiditur in tres species, in sumptam à substantia, & ab accidentibus, & à coniunctis: à substantia quidem aquosam damnat. est autem aquosum omne crudum tenue, & coloris aquei. Diximus „
enim in primo Epidemiorum (Com. 21.) super „
illis uerbis: Aestate iam, & autumno alui pro- „
fluuia ex biliosis tenuib. multis crudis, & mor- „
dacibus: quibusdã uerò & aquosis. quod aquo- „
sum tria continet. quòd sit crudum: quòd sit te- „
nue: quòd non sit coloratum. Ex his ergo manifestum est, quòd deiectio aquosa fit, quotiens calor naturalis nihil agit in materiam peccãtem, praeterea obstructionem, ut biliosa materia nõ excernatur: quorum utrumq; pessimum est. animaduertendum tamen, quòd magnum discrimẽ est circa tempora: nam in principio morbi parum absurda est: in comparatione incrementi, & in ipso incremento etiam differentiae sunt. in fine enim eius lethalis est admodum: sed in statu statim interficit, sicut in principio incrementi magnum periculum affert, & mortem, sed tardam. Ita in aetatibus, in pueritia, & iuuẽtute deterior, quàm in senectute: & in morbis in lienteria minus mala.

Alba uerò deiectio, ut ab ordine incipiam, describitur à Galeno perpulchrè primo Prorrhiticorum (Com. 23.) tribus modis: uno cum ingeruntur alba, uelut lac, ptisana, & quae ex Saccharo constant, & amygdalis. Sed tamen dicit ibi Galenus, defluente ad feces bile, fit pallida

deiectio

deiectio, non simpliciter alba: non enim ex morbo regio adeò pallidæ fiunt deiectiones, ut sint albæ. sed dicit, quanquam egestio, seu deiectio sit similis cibo assumpto, aut parum ab eo differat, nihilominus non fit uerè alba, nisi cum bilis omnino in sanguinem tota defertur, nec quicquam permeat ad intestina, & hoc uel ex obstructione uehementi. unde impleto corpore bile cerebrum læditur in acutis morbis, persæpeque transeunt in Phrenitidem. Est & alius modus longè deterior, cum bilis tota superiùs defertur ob inflammationem in superioribus partibus iecinoris, scilicet gibba, ubi septo transuerso iungitur: in hoc præter commune detrimentum cerebri & sanguinis adest peculiare, scilicet inflammatio ipsius iecoris. postmodum tangit pallidam, de qua dicebat Galenus secundo (Comment. 8.) in tertium de Morbis uulgaribus, pallida & flaua bilis communes sunt in excrementis sanis atque ægris, in uomitu etiam. nam Hippocrates loquitur de deiectione. Dicebat Galenus flaua & rufa naturalis esse potest: & propterea dixit Hippocrates, ualde rufa ac uirulenta, uel nigra, non potest esse naturalis. cùm ergo pallidam damnauit in morbo acuto, intelligendum est de pallida simpliciter: quoniam significat obstructionem, & periculum, ne bilis ob caliditatem febris deferatur ad caput. De uiridi non est, ut dubitemus: quia sit omnino præter naturam. est autem eadem cautio obseruanda, ne scilicet ob ingesta talis euaserit. Philosophus in secundo de Plantis uiridis (cap. 2.) causam refert: quoniam dicit, humidum mediocriter concoquitur. nam albæ sunt intus dicit, quia [illegible] aliùs intus concoquuntur. Verùm ibi de naturali concoctione agitur. Sed in præternaturali duplex est ratio: quia, quod subijcitur, uel est pallidum, & ita per ulteriorem exustionem uiride redditur: fit etiam permista nigra bile cum crocea: tertium modum inuenere Arabes, cùm nigra bilis ulteriùs exuritur. & Auer. (3. coll. cap. 3.) credit, quòd fiat ex permistione bilis nigræ cùm flaua superueniente putredine, & quòd tales febres ob id sint insanabiles. & iam Galenus superiùs de hoc colore egit, & infrà etiam, dicēs, uiridem colorem prauum significare humorē. idem tertio in sextum de Morbis uulgaribus (3. in prim. Epid. Comment. 34.) super illis uerbis: Qui subuirides, nigriq; sunt, aut subuirides, aut rubri, & uirides, dicit subuiride fieri, cū albedini mistus est pallor, uiride autem, cum bili pallidæ nigrum admiscetur. Rursus tertio in sextū de Morbis uulgaribus (Comment. 32.) cum haberet pulchram occasionem exponendi, non ausus est declarare: sed primo de Crisi (cap. 11. & 12.) dixit, uiride fieri ab æruginosa bile: & quòd est principium nigri. &, ut in uniuersum dicam, Galenus non attigit, neq; cognouit causam uiridis præter naturam. dico ergo, quòd flauum aliud est admistum nigro, aliud est purum. & cum exuritur, purum fit rubrum: cum uerò fuerit admistum nigro, fit uiride, quod experiri possumus in mistis: nam experimentum id docet. unde palàm est Galenum hoc ignorasse, qui, cum uiridis emplastri causas doceret secundo de Compositione medicamentorum (cap. 4.) secundum locos, nesciuit alium modum faciendi docere, quàm per uiam mistionis æruginis. Ex quo patet, quare istud signum sit pessimum: nam significat exustionem maximam & materiam prauā. ergo color hic deterior est nigro: quia niger potest fieri ex una tantum causa: harum & uiridis exigit ambas. Sed modò uidendū est de colore uiridi, an possit fieri à frigido, & quomodo. & dico, quòd Auerroes quarto Collectaneorum (cap. 22.) dicit, quòd omnis color uirides fit à frigido præter æruginosum & prassinum, qui fiunt ex exustione & colorem pistaceorum, qui etiam manifestè fit à calore. Et uidetur probare hoc: quia color uiridis est in uia ad nigrum. sed niger fit & à calido, & à frigido: ergo etiam uiridis. Quæro quomodo color niger fiat à frigido? nam carbones fiunt nigri à calido, succedente frigore, & non à frigido simpliciter. Secunda dubitatio est, quia præsupponit, quòd uiridis habeat alias species ultra illas tres: & operepretium fuisset, ut doceret, quæ nam sint illæ, & quomodo dignoscerētur. & tertia dubitatio est, quomodo color uiridis fiat ex nigro? & pro tertia dicamus cū illo id, quod ipse ait in quinto Collect. (cap. 29.) & quinto Physicorū quòd colores medij cōponuntur ex externis: licet oppositum dixerit decimo Methaphysicæ (Comment. 6. 19. & 52.) sed non est locus disputandi hic de quæstionibus philosophicis. Ad aliam quæstionem dico, primùm quòd, ut habetur in primo de Generatione animalium ab eodem (Comment. 7.) quòd color fit per admistionem lucis, & aeris cum terreo, uel aqueo. & dat exemplum (suprà cap. 6.) de spuma, quæ est alba: & ideo cum lux pauca admiscetur terreo, fit nigrum. Alio modo exposuit quinto Collectaneorum quòd albitudo fit ex admistione partis igneæ claræ, cum corpore peruio: & nigrities ex igneo tenebroso cum corpore opaco. & tam nigrities, quàm uiriditas

fiunt à siccitate. ergo cum siccum, & terreum possit fieri à calido, sicut in Aethiopibus, & à frigido, sicut in uino, & sunt exempla Auerrois: igitur frigidum est causa nigritiei, terreum separando ab humido, & ab igneo, & à substãtia tenui, & à calido per separationem, quae attrahit. Sed separatio, quae attrahit, potest fieri in breui tempore, & separatis, quae exprimit, non, nisi in longo tempore: propterea dicebat in primo Canticae (Texto 326.) Princeps: Nigrities fit ex diuturno frigore. ergo apparet causa uiridis, & nigri à frigore, & à calore, quia fit per siccitatem, & priuationẽ lucis, & aquei, & tenuis substantiae, sed à calore in breui tempore, sicut uidemus in ossibus positis in ignem: à frigore autem bifariam, uel à frigore extinguente calorem, sicut cum ex pruna fit carbo, uel à frigore exprimente. & hoc fit in longo tempore. Sed omnes istae causae, scilicet siccitas, extinctio caloris, & materia terrea, & defectus humidi, & substantiae tenuis & igneũ tenebrosum sunt signa naturae cõtraris & causae maximè inimicae illi. ergo nigrum & uiride sunt lethalia signa in excrementis morborum, & praue dispositionis in sanis. Est etiam intelligendum quòd nigrities & uiriditas fiunt bifariam à calore, nõ tamen à frigore secundum rationẽ adustionis, quod rarò accidit sicut in ossibus: & secundum exhalationem, & tunc ut in primo casu adest materia. hic adest tinctura uelut in fumo olei de lino quo impressores librorum utuntur, & in caligine quae fit ex fumo, in qua etiam deprehenditur manifestè terrea substantia. Ad secundam dubitationem dico quod intelligit per omnes colores uirides herbaceos, praeter illos qui nigricant. nam si per porraceũ intelligas ex dictione graeca splendidus est color & non niger: sin autem colorem prassij, idest, marrubij (nam Graeci habent πράσιον quod est marrubium, & πράσον quod est porrum) haud dubiè colorem brassicae etiã excipiemus, & non uidetur necesse. & porraceum quidem colorem uidetur agnouisse Aristoteles seu Author libri de coloribus. sic autem excipietur tantum unus color scilicet uiridis cum splendore & purè uiridis quem describere difficile esset: melius imaginando deprehenditur. sed & pistaceus quadruplex est: corticis exterioris, et corticis duri: et praeterea corticis interioris & ipsius pistacei. & pistacei color manifestè est uiridis nigricans, sed exterior non est uiridis: imò conuenit, quia dicit Auerroes quod est mistus ex flauo & uiridi, & talis corticis exterioris pistacei: ergo uerè non excipitur nisi unus color scilicet aeruginosus qui est splendens & paulo nigrior est porraceus. & istud uerisimile est, quia calor facit splendorem: ergo cum uterq; splendeat uterq; fit à calore. & etiam quia Galenus secundo de Temperamentis (capite sexto) dicit quod homo cum ederit olera calida: ergo praesupponit uiridem colorem illum esse à calido. Praeterea appellat bilem reliquae: igitur species coloris & uiridis sunt foliorum omnium plantarum. & propter hoc dixit Auerroes omnes alij colores uirides, quia innumeri sunt. licet enim plantae omnes habeant uirida folia, tamen uiriditas illa ualde diuersa est in eis.

Aut spumosum) declarat Galenus, tum hic, tum in septima Aphorismorum (Comment. trigesimo) quod spuma fit, uel à uehementi motu, & agitatione aerem in materiam uiscidam inducentem: & dat exemplum de mari. aut ex nimio calore: & dat exemplũ de bullis, quae fiunt, dum ferculum coquitur, & iisdem utitur exemplis utrobiq; exponit autem unum singulare in tertio Prorrhitici (Comment. prim.) scilicet, quòd fit in febribus ualde urentibus: & ratio ostendit, quòd in febribus acutis non possit fieri ex flatu, & agitatione, quoniam à calore dissolueretur flatus, qui fit ex agitatione. Narrabat Galenus sexta Aphorismorum (Comment. sext.) ex Diocle, quòd spumosa deiectio solet sequi leuitatem intestinorum: idem quoq; referebat secundo Prorrhiticorum (Comment. decimoquinto) quod deiectiones spumosae [illegible] syncerae sint, sunt ualde malae. deinde paulo post (Comment. decimooctauo) quòd spumosa est mala [illegible] omnibus naturis, & praesertim si fuerit alb[illegible] cit idem ferme de spumosa tertio de V[illegible]entis (Comment. decimotertio) Spum[illegible] deiectiones in Prognostico damnauit: & [illegible], qu[illegible] fiunt à mulsa meraciore, & quod si f[illegible]re, & biliosae, magnas habent offensas. dictum est etiam ex septima Aphorismorum, quòd spumosa deiectio aliquando prouenit à capite.

Malum etiam est, quod exiguum est, & uiscosum ac album) Haec est secunda pars: ubi agit de deiectione mala ualde, quod apparet ex ordine. primùm, quia sius subijcit magis lethalem, quasi de lethali locutus sit: & etiam, quia plura comprehendit simul signa ex antedictis. si ergo illa signa per se mala sunt: igitur plura simul iuncta erunt longè deteriora. Non tamen usus est alio uerbo, quam mala, quia nec per se poterant dici lethalia, cum in egestionibus maximum malum requiratur ad mortem significandam: ««

candem: quia solum per accidens significare possunt, quia non significant, nisi super intestina ventriculum, & uenas mesaraei, & cauam iecoris, & non multum: quibus debilitatis aut intemperiem patientibus mors etiam multùm abest. sed significant per accidens, ut potè ratione humorum permistorum, qui aliunde ueniũt: malæ nutritionis, unde æger debilitatur: uel incõmodis, unde ut dictum est, surgendo debilitantur: uel ratione morbi in compositione intelligendo & ulcus in membris naturalibus. Erat etiam per se notum ex ordine, ut dixi, scribendi, quod per malum ualde malum intelligebat. cum uerò pauca sit, & uiscosa significat consumptionem humidi pinguis, sed quatenus alba est, obstructionem, ut dictum est. Coniunxit autem paucitatem cum lentore, quoniam lentor fit etiam aliquando ab edulijs humorem talem generantibus. Sed tunc excernitur copiosus. ergo pauca deiectio, & lenta, non potest esse, nisi ob uehementiam caloris. Potest & quandoque pauca excerni, & lenta in febre non merito febris, sed ob moram, & sibi paucitatem: sed tunc non erit candida. igitur cum hæ tres conditiones simul iunctæ fuerint, necesse erit, ut fiat, & significet febrem exurentem. Et cum dixit:

Et quod subpallidum, & quod sub uiride est, ac leue) Galenus conatur reddere rationem uerbi ὑπόχλωρον, quod malè Cornarius uertit duobus uerbis, tanquam duo sint, subpallidum, & subuiride: idq; ut dixi, ei familiare est, uelut Theodoro Gazæ. Sed non expedit in hoc casu, [illegible] dictio habet duo significata, debet exponi [illegible] magis usitato tempore authoris, inde adijcere in margine reliquum. unde Galenus bene [illegible], Cornarius malè interpretatur. Galen. ergo exponit, subcroccum posse intelligi bifariam: uel consumpta pinguedine, uel putrefacta. quem colorem etiam uidemus in sepo uetusto putrefacto: et hic est color subpallidus, seu subcroceus. Habetis rem exemplo declaratã à Galeno, quod rarò facere solet: nõ curo de uerbis. Sed si ὑπόχλωρον interpretetur subuiride, dicit fit ex bile rubiginosa uehemẽtis consumptionis indicium est, scilicet quoniam colorem habet pistacei, ut antea dixi. deinde reuertitur ad declarationem leuis, etiam adducit causam, quia leuitas fit, quotiẽs uel natura æqualiter egerit: et tunc est optima. uel calor præternaturalis si similiter in totã materiã egerit: & tũc pessimũ est signũ. ideo concludit, quòd talis deiectio, et urinæ, et quæcunq; alia signa mala, cum fuerint similia naturalibus, ut potè lenia, æqualia, bene corporata, mollia, eò erunt deteriora, quia significant actionem, & dominium causæ præter naturalis sub forma naturalis: atq; ideo perfectũ. Sed ista ratio, licet uideatur speciosa, tamen meo iudicio non est sufficiens, quia uellem scire à Galeno, quomodo calor præter naturam, qui separat, possit facere æqualitatem, & lenitatem? nam naturalis hoc facit, quia miscet. Dicendum est ergo, quòd calor naturalis est ille, qui dat formam: & cum apparent excrementa permutata in substantia, & diluta, & inæqualia, significat, quod licet sint mali coloris, uel habeant aliam malam qualitatem, quòd illa contingit ob motum, & agitationem: & ideo calor præter naturam non perfectè ex hoc dignosci potest, an dominetur naturali, quæ istud cõtingit ei forsan ob agitationem. sed si fuerit æqualis, uel lenis, impossibile est, quod sit cum agitatione: ergo significatur dominium perfectũ caloris præter naturam super naturalem: & ideo hoc est deterius longè. Et si quis dicat, quomodo potest calor naturalis uictus à calore præter naturam efficere illam æqualitatẽ? Dico, quòd in uentriculo uincit, & in iecore uincitur: ideo transmittuntur humores, aut uapor, qui tingit feces illas. Et sic scire, est uerè scire, & ueram causam cognoscere. sed Galeno parcendum est, quia ignorauit philosophiam.

PROGNOSTICON XXII.

HIs uerò magis lethalia fuerint stercora nigra, aut pinguia, aut liuida, & malè olentia.

COMMENTARIVS.

Exponit pessimam deiectionem. Dictum est autem de nigra satis in præcedenti lectione: de liuida Galenus non rectè sentit. nam liuidum fit bifariam. uel quia parum bilis nigræ feci admisceatur: & tunc sumus in casu Galeni. sed hæc non est adeò mala: fit & liuidum, quoties natura exurit humidum. uelut fumus est liuidus, quia est humidum ab igne dissolutum, & maximè cum refrigeratur: & ideo plumbum, cum liquescit, est album, sed in superficie est liuidum, & cum congelatur. ergo liuidum huiusmodi est ad unguem, sicut nigrum tertij mo-

di, nisi quod in nigro aduritur terreum, in liuido aqueum. uerum in utroq; fit exustio à calore præter naturam, & extinctio caloris naturalis: liuidum ergo huiusmodi minus malum est, quam nigrum sui generis. ergo nigrum est semper deterius. Sed quis liuidum nunquam potest esse secundum naturam, & nigrum propter fæcem sanguinis potest esse naturale: ideo liuidum aliquando dicimus esse deterius nigro. Palàm est ex dictis, nigram deiectionem non esse prorsus lethalem: Galenus tamen in libro de Atra bile (cap. 3.) dicit neminem uidisse ex his, qui atram bilem deiecissent, seruatum. Et alibi iam qui exactam atram bilem deiecerunt, omnes mortui sunt. Quid, si concocta sit? Quorsum astrinxit Hippocrates dictum suum: Morbis quibuslibet incipientibus, si atra bilis uel suprà uel infrà exierit, lethale est: si generaliter, uerum esset? At ego in quibus uidi, id uerò raro contingit, mortui sunt: sed à coctione minimè. Quare raro id accidere existimandum est: ob id etiam pluribus inuisum. De optima, seu pingui causa est manifestißima, & declaratur à Galeno in Commento: & est dissolutio pinguedinis. Sed notandum, quod ipse dicebat in decimo Artis medendi (capite ultimo) triplex esse humidum pingue: pinguedinem scilicet externam, seu adipem, & hoc est minus malum: pinguedinem solidorum, & hoc est peßimum, & exitiale: & pinguedinem carnis, & hoc est medium. & similiter ratione temperaturæ corporis: in pinguibus enim parum absurdum est, in macilentis & siccis ualde timendum. Cum ergo pinguedo apparet, considerandus est color: & si sit albus longè, minus malum est. fit enim ex pinguedine dissoluta intestinorum, uel omenti: & est mirabile, quod poßit penetrare. Et cauete etiam, ne uos decipiat species pituitæ liquefactæ, uel abscessus disruptus: omnia enim hæc inter se quasi similia sunt. Inde considerare oportet, si confestim ueniat, aliquando signum est naturæ se exonerantis: sin perseueret, non nisi mala esse potest, nam pauca, signum est febris malignæ, & multa colliquantis. & de febribus colliquantibus uidete Galenum duodecimo artis curandi (cap. 5.) quartum signum. Generaliter pinguis egestio, aut pauca, nec fœtida, ut in hecticis, aut multa, nec fœtida, cum adeps solus dissoluitur, non malè olet, quia pinguedo parum putrescit: mala est & colliquationis, sed non uehementis signum: pinguis & fœtida rubens carnis dissolutionem significat. peßima pinguis multa malè olens, glutinosa, quæ pestifera est.

Malè olentia) Dictum est superiùs à Galeno (prim. Prognos. ultimo) quod exuperans graueolentia significat corruptionem. dicebat idem in libro de Differentijs symptomatum (capite quarto) corruptelam cōcoctionis sequitur graueolentia in deiectionibus alui. Aristoteles tertiadecima Problematum (Probl. 5.) dicit, quod graueolentia augetur calore: & ideo quātò calidiora excrementa fuerint, & paulo antè deiecta, tantò deterius olent. ideo quandoq; accidit medicum decipi, & maximè in hyeme, quia non sentit grauitatem odoris, & interrogare debet astantes. secundò dicit (capite duodecimo) quòd quando mouentur, magis pedent: & ideo debent agitari. tertiò dicit (capite octauo) quòd causa fœtoris est, ut maneant loco concluso: & ideo fæces aliquando amittunt malum odorem, quando fuerint in loco perflato, & contraria ratione acquirunt etiam, quod non haberent antea, maximè cum liquidæ fuerint, ex loci qualitate, scilicet si conclusus fuerit, & calidus. sed plerunq; euenit, ut magis fallamur, quòd amiserint odorem, quàm quòd iusto plus auxerint. Adiecit præterea Aristoteles (primo) quòd fæces quantò magis retinentur, tantò minus fœtent urinæ: aut contrario modo quantò magis retinetur, tantò magis fœtet. intelligitur istud de febribus siccis. nam humidæ, ut dixi priùs (octauo) quantò magis retinentur, tantò magis malè olent.

PROGNOSTICON XXIII.

QVæ uerò uaria diuturnic[illegible] sunt his sunt, nihilom[illegible]us autem perniciosa: sunt autem talia ramentosa, & biliosa, & cruenta, & prasina, & nigra, aliquando simul inter se exeuntia, aliquandò particulatim.

COMMENTARIVS.

Multitudo humorum exeuntium, dicebat Galenus, & longitudinem morbi significat. necesse est enim, ut qui multos cogitur superare inimicos, multo etiam tempore indigeat: in longo autem tempore, & multiplicibus humoribus, uix fieri potest, ne ægro quicquā adueniat, quod mortis causam non afferat. primū quidem ex ratione humoris, seu sit niger, seu uiridis, seu liuidus: isti enim tres colores maximè le-

ximè lethales sunt: accedunt & reliquæ conditiones, quæ recitantur in textu sed & est ratio, quæ à Galeno (2. Prognos. Comment. 50.) recitatur, quoniam in longis morbis idem accidit, quod in itineribus, scilicet ut uix possint euadere quin aliquod incõueniens superueniat, seu ex parte ægri, seu astãtium, ne dicam etiam medici, seu casu aliquo superueniente. Connumerat autem prasina, & nigra, de quibus dictũ est: nam prasina uiridia sunt. Neq; ergo intelligendum de omnibus his, cum nimis rarò contingeret: neq; de uno tantum. nam non paria sunt ramentosa, biliosa, cruẽta nigris, aut uiridibus: sed ut ex tribus prioribus duo saltem, ex duobus posterioribus, unum saltem appareat. Quo modo autem ramentosa, & cruenta mala sint, Galenus exponere oblitus est: nam de biliosis abundè supra dictum est, rufis, pallidis, atq; huiusmodi. In ultimis tamen uerbis docet unum, quod erat dubium (scilicet quia poterat intelligi de uaria simul, & per successionem unius ad alteram) dicens se de utraq; intelligere, modò de ea, quæ succedit una alteri, ut potè modò biliosa, modò ramentosa: uel si uaria mista ex pluribus ex his adueniat. Cum uerò dixit ramentosa, ξυσματώδεα idem in Aphorismo (7. part. 54.) & quibus deiectiones οἷον ξύσματα, ueluti strigmenta, ut appareat nullum fermè esse discrimen, nisi in conuersione. ergo talia humorẽ erodentem significant. At dices, nonne humor erodens sæpe apparet, & tamen euadit æger, uelut in dysenterijs dolorosis, in quibus talem humorem esse necesse est? Nota, quòd hæc regula ... st, quam nullus medicorum animaduertit, & ... men est generalis, & utilis. Omne symptoma in morbo non composito debet mensurari iuxta naturam morbi principalis. Ideo erosio est per se morbus longus, & minimè lethalis: si tamen in morbo acuto eueniat, terminatur, & exacerbatur: & omnia consequitur, quæ sunt propria morbo acuto. & ideo augebitur de tertio in tertium diem, si acutus morbus talis sit, & in diebus indicatorijs sæuiet (Et apparebũt excrementa nigra, uel liuida) At quia dixit, cruenta etiam (nam per biliosa intelligit mera: non enim meminit, nisi prauarum. biliosa autem, id est, bile mista laudabilis est, ut suprà (Tex. 35) dixit) Galenus in primum Prorrhetici (Comment. 2. in fine) circa hæc duo pulchra dicit. Primum, quòd cruenta excrementa trium sunt generum: mera, & mista proluuiei ualde, rubræ & tenui in uentrem confluente ex iecore: interdum pauco sanguine acri, ac mordẽte, ac uelut semicocto tenui, & aqueæ substantiæ permisto. liquet ergo, cum hæc per se praua admodum sint, & malum affectum in iecore ostendant, tum tamen cum morbus uiget acutus, ut dixi, deteriora non parum esse. Alterum, quòd quemadmodum uentriculus corrupta concoctione se exonerat, ita iecur. & in utroq; apparent excrementa tenuia, liquida, acria, sed ex iecore sapiunt cruenti naturam. sed quoniam in quarta Aphorismorum (cap. 47.) dicitur fermè oppositum: propterea qui commentaria nostra habent, illa consulant.

De hac autem uarietate fæcum, quomodo debeat intelligi, habetis quatuor exempla in tertio Epidemiorum. & primum dico, quòd non solum intelligitur de fæcum mutatione, sed etsi ex lubrica aluo fiat astricta: & rursus ex astricta lubrica. nam in Pario, inquit in septima (lang. prim. 2 ord.) ab aluo biliosa pinguia prodierunt: duodecima secessus biliosi tenues multi: & quadragesima aluus non multo tempore suppressa est. Et pòst inquit: In recidiuis aluus astricta erat, & rursus soluta. Demum concludit in hæc uerba: Huic aluus assiduè à prima die lubrica fuit ex biliosis liquidis multis: aut astricta ex feruidis, & crudis: mortuus est centesima uigesima die. In puerpera uerò, quæ in Thaso (lang. 2. eiusdem) decumbit apud frigidam: In octaua aluus turbata ex multis tenuibus, & aquosis bile permistis: in uigesima alui secessus ijdem: in sexagesima aluus biliosa pauca egessit: octuagesima obijt. Vbi nõ solum uarietas egestorum, & suppressionis, sed etiam multitudinis meminit. In Apollonio autem, qui in Abderis (lang. 13. eiusdem) A principio nihil memorabile de ingestis deiecit. sed in quartadecima aluus turbata est multis biliosis, meris, crudis. Secessus inde uariè habebant: aut enim nigri, & pauci, ac æruginosi, aut pingues, crudi, & mordaces: per tempora autem uidebatur etiam lactosa egerere. circa trigesimam secessus multi tenues. mortuus est trigesimaquarta die. tandem concludit: Huic perpetuò. ex quo ego noui aluus turbata. Adolescens autem in Melibœa (lang 16. eiusdem) qui in uigesimaquarta obijt, ab aluo prima die stercora multa demisit, cum magna defluxione: sequentibus autem diebus multa deiecit aquosa, cum urore pallida: & in decima secessus multi tenues, aut biliosi, & pingues. Ergo & quod uarietur, intelligatur in natura fæcum, & in astrictione, & in multitudine: & quòd obierint, & quòd serius, luce clarius est.

Fieri

Fieri tamen potest, ut etiam cum uarietate illa, si fæces ualde malè sint, homo pereat breui. De quo tamen exemplum non habemus. Sed illud animaduertendum, multos ex his, qui stercora solùm deiecerunt, breuißimo tempore obijsse: uelut Erasinus Philistes & Phreniticus (primo Ep. lang. 1.3. Epid. lang. 4.1. ord. lang. 4.2. rod.)

Sequitur difficultas magna, quæ ex textu præcedenti exoritur, scilicet cum dixit, ὀλέθρια δὲ οὐδὲν ἧσσον, id est, non minus lethalia, scilicet an plures seruari poßint cum his signis, quàm ex præcedētibus, ubi mors breui imminet? Estque hæc quæstio alia ab ea, quæ tractata est quarto Contradicentium (contrad. 30.) nam in ea comparatur unū genus morbi alteri, in hac morbus morbo eiusdem speciei. Si ergo partes sint morbi, periculosior est longus, quoniam in eo est occasio maior peccandi. Præterea in longo morbo non adest motus: igitur certiùs iudicatur de morte. Sed est in longo morbo maior imbecillitas uirtutis: igitur maius periculum. Sed oppositum ostendit experimentum: etenim qui in longum producuntur morbi, minùs pereunt, & plerunque euadunt. Accedit, quòd minùs mala est mista ex peßima, & non adeò mala. Præterea, quomodo poterit esse longior, si sit morbus acutus. Dico ad hæc, quòd Hippocrates censet, quòd prior sit periculosior secundum naturam propriam: omnibus tamen comparatis, sunt æquè periculosi hi morbi, quia ex diuturnitate fiunt periculosiores. cum uerò obijcitur, quòd esset morbus simul acutus, & diuturnus: dico, quòd Hippocrates hic tractat non solùm de acutis, sed etiam morbis, qui ex acutorū transmutatione accidunt, uelut aqua intercute, & tabe, quos constat esse diuturnos.

PROGNOSTICON XXIIII.

FLatum porrò sine strepitu, ac crepitu prodire, optimum est: melius est autem & cum strepitu exire quàm isthic reuolui. & qui sic progressus est flatus, aut dolore quid hominem significat, aut delirare, nisi sua sponte homo flatum emittat.

COMMENTARIVS.

Flatus, qui cum crepitu emittitur, aut ob licentiam emittitur: cum ille non curet astantes, uel quia amici sunt, uel quia illi subiecti: & tūc nihil absurdum significat. aliter ob delyrium fit, aut doloris uehementiam: primum, si non animaduertat, secūdum si animaduertat. Verùm si etiam non curet æger uerecundiam, sic tùm si ne crepitu melius est emitti, quod paucam materiam indicet, & uias latas contra. cum crepitu contraria, quæ deteriora sunt.

Intelligendum, quòd flatulentus spiritus fit ab humore crasso, dicebat Galenus primo Prorrhetici (Com. ult.) Vnde oportet scire, quòd flatus seu uapor quadruplex: aer scilicet, qui tenuißimus est, & per inspirationem hauritur: & flatus, qui est uapor ab humore crasso à calore educatus, qui dolores creare solet, nisi expellatur. Vnde Galenus quarta Aphorismorum (Comment. 11.) propter flatuosum spiritum interceptum in instinis, qui exitum non habent, fiunt tormina. Et flatus, qui facit oscitationes, & pandiculationes, de quo Galenus septima Aphorismorum (Comment. 56.) quod oscitationes facit, & pandiculationes, est spiritus uaporosus: uel humidum flatuosum, quod in musculis (qui sunt instrumenta uoluntarij motus) continetur. Quartum genus est eius, qui tendit uirgam, ut Aristoteles quarta Problematum (24.) Differunt autem substantia, & loco. aer fermè purus in pectoris partibus continetur: uapor crassus in intestinis: uapor craßior, sed nō cum spiritu, in musculis, qui facit, ut dixi, oscitationes, & pandiculationes: & cum spiritu uitali, qui in uirgam permeat, unde tentigo illa. Forsan dicet aliquis, spiritum uitalem solum contineri in semine: nō contendo. Verùm de spiritu, qui nobis inest, dabat exemplum Galenus ap o situm, secundo ad Glauconem (cap. 6. in pri) dicens, Spiritus secundum naturam est, q alis in Aquilonijs cōstitutionibus: morbosus autem in austrinis.

Aristoteles quarta particula Problematum (cap. 5.) dicit, quòd homo maximè est flatuosus: unde nihil mirum, si emittat crepitus. Idem admonet nos, quòd non debemus emittere flatum, nisi urgente neceßitate, quoniam uel nimis emittitur, aut non totus flatus: unde portio exigua relicta, cum non poßit extrudi dolores, dicit commouet idem de eructatione. Et dicit idē accidit, quod in ramis arborum, qui auellūtur: nam uel aliquid relinquitur eius, quod auelli debet: aut aliquid auellitur ultra id, quod oportet. quorum utrunque malum est.

Non est existimandum, quod ob tam leuē causam Hippocrates hoc proposuerit de crepitu uentris: sed intelligendum est primum, quod flatus magnus excitatur ab atra bile, ut Aristot. docet quar-

cet quarta & trigesima Problematū (31. & 1.) Vnde talis crepitus significat atram bilem. Crepitus etiam ualidus fit ex materia sicca sicut uidemus in sale: & ideo crepitus ostendit si magnus sit terreum prædominari. præterea flatus qui in nobis abundat, alius est crassus, alius tenuis: qui crassus est multum lædit & non resoluitur, & difficilius propellitur.

PROGNOSTICON XXV.

CAEterum præcordiorum dolores ac tumores si fuerint recentes & non cum inflammatione soluit murmur in præcordio obortum & maximè quidē si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu: sin minus etiam ipsum per se si transierit. Prodest item, si subdescenderit ad infernos locos.

COMMENTARIVS.

Cum sermonem habuisset de crepitu uentris illumq; damnasset generaliter, specialiter commendat uentris crepitum, cum ὀγκώματα, id est tumores, ut rectè uertit Cornarius, recentes ad fuerint citra inflammationem: suntq; collectiones ex flatu cū stercore uel urina aut aquosa materia in intestinis contenta. Sed & si non transierit cum stercore, sed ipsum solum: id est flatus solus: hoc enim nō adeò bonum: ut etiam minus si solum descendat, non autem extra uentrem prodeat. Vt enim descenderit non prodit causa morbi scilicet tumoris ac doloris: ut uerò prodierit flatus solus, causa quidem morbi liberatur æger: non tamen ab his quæ retinent causam & generant illam. sin autem omnia exeāt ab omnibus & perfectè liberatur. Duos ergo proponit Hippocrates morbos: tumorem recentem sine inflammatione & dolorem tresq; modos solutionis: optimum, mediocrem &, minus bonum. qui omnes cū murmure fiunt. Sed murmur aliud est à crepitu: uerum si prodeat cum crepitu & maximè fecibus & urinis iūctus flatus indicat salutem non solum quia æger morbo liberatur sed per uiam signisicum natura uideatur robusta & rectè operari. Murmur hoc quod Græcè borborygmon, de quo etiam Galenus egit unde proueniat aliâs docuimus in Cōmento quartæ sectionis Aphorismorum (75.) Verum quæ ad hanc materiam attinent declarare hic opportunū duco. Galenus tertio de symptomatum causis (cap. 3 pag. 6.) docet quinque differentias sonorum: in uētre & in exitu, crassi & tenuis, magni ac parui silentes & qui audiuntur iam qui crassi sunt bombi appellātur, & in magnis fiunt, ac latis intestinis, ut contra tenues in arctis. Et qui non prodeūt murmura uocātur. Quinta est obtusi qui fit à flatu uaporoso & clari qui à puriore aere cumq; borborygmon exauditur alui deiectionem ob motum & liquidorum ob soni naturam strepentis nunciat. Cum ergo sonus flatum & liquidam prædicat materiam: utrunq; autem scilicet flatus & liquida materia ab imbecilli calore naturalium membrorum proueniat, mēbrorum naturaliū, non leuem iacturam ostendit. At uerò & hoc tertium quiddam declarat, scilicet multitudinē aquosi illius humidi sicut tenuis & exitij paucitatem. Fiunt autem talia aliquando natura expellente cum robore: sed non perseuerat. Fiunt & flatus sine humida materia, uel ob ciborum copiam, uel ob melancholicum aut habitum extenuatum. Cum ergo cum strepitu excretio mollis emittitur, præsertim multa atque perseuerat inspicere eam oportet: nam si sanguinea uel minimum apparuerit uel cruda, magni mali indicium est: ut potè iam iecur aut uentriculus non leuiter debilitata sunt. Et periculum est de hydrope altera dicta, sensim obrepente si perseueret, uel inuadente grauiter cū cessat. adeò ut languēs sit ut dici solet inter scyllā & charybdim. Atque rarò euenit ut si excretio humida fiat ob iecoris imbecillitatem quin cū sonitu excernatur, quia intestina robustiora sunt & materia pinguior, ut gignere flatum magis possit quam in uentriculi imbecillitate. Quandoq; etiam fit si non excernatur per aluum in huiusmodi casu indicatio per minas: quod ad uerbum docet Hippocrates sexto Epidem. (Par. 2. Tex. 38.)

PROGNOSTICON XXVI.

OPtima uerò est urina, cū fuerit alba, subsidētia, et leuis & æqualis per totum tempus, donec iudicatus fuerit morbus. Significat enim & securitatem & morbū fore breuem. Si intermiserit, & aliquādo quidem pura mingatur, aliquādo uerò subsider album ac leue, diuturnior fit morbus & minus securus.

COM-

COMMENTARIVS.

Postquam egit de alui excrementis nunc incipit tractare de Vrinis, & compleat signa uniuersalia: nam de sudore prius egit & de statu totius corporis: at in hoc argumento ero breuißimus quoniam res infinita breui sermone concludi non potest: referam ergo simpliciter sensum Hippocratis ut uerba ipsa declarant. Proponit ergo duo circa urinas: bonarum siquidem & malarum simpliciter, & generaliter iudicia, pòst specialiter, ibi (Nubecula quæ inuehitur) In hac autem parte de duabus agit: optima & ea quæ optimam sequitur: optimæ quatuor apponit conditiones quòd sedimentum sit album leue æquale & toto tempore morbi perseueret: cur igitur album leue & æquale esse debeat sedimentum in tractatione de pure & alui excrementis quæ & ipsa leuia & æqualia esse debent, tum etiam perseuerare, ut urina, ab initio ad finem usque dictum est. Sed quid sit hoc sedimentum plures dubitant. nos ergo dicimus non absurdam sequuti opinionem, sedimentum fieri in uentriculo, & subterfugere naturæ operationem in uenis: sicut etiam in febribus materiam esse, quæ subterfugit naturæ opus. aliam quæ concoquitur (prim. de Crisi capite duodecimo) cum enim natura morbo impedita non potest illam partem ut ita dixerim pituitæ concoquere quàm concoctura esset sano homine tunc signum est illum distrahi: ergo hæc concoctio celebratur in uenis non in uentriculo neque in iecore. nam in uentriculo non impediretur cum morbus sit in uenis, neque pariter in iecore, cum sit eadem ratio iecoris & uentriculi, nisi morbus esset iecori peculiaris. cum ergo ratio una generalis est duobus oportet inuenire causam communem utrique, quæ uarietur iuxta diuersitatem temporum & cum hoc afferat diuersitatem in uarietate eius quod unum est. Exemplum: Vrina bona est communis sanis & ægris ratione unius & eiusdem sedimenti benè concocti: ergo oportet unum & idem esse fundamentum sedimenti, aliter cessaret sedimentum sani in morbo: aut tēpore morbi oporteret adesse duo sedimenta quorum neutrum accidit. hoc enim sensus ostendit: primum esse non potest & maximè in leui morbo ut esset naturæ opus, & res naturalis. Et quia in ægris ab initio sedimentum est crudum in statu concoctum sicut in sanitate, in sanitate autem est semper concoctum: ergo oportet postquam sedimentum est unum, quòd in morborum initio natura impediatur, in statu autem relicta materia morbi iam superata & ipsa reuersa ad concoquendum sedimentum naturale concoctio appareat.

Tertium est, quòd hypostasis non est materia morbi in urina, quæ signi locum habet: dum autem natura iudicat hypostasis potest esse materia morbi. Ex quibus sequitur quòd in morbo lethali poterit esse urina optima sedimenti ratione, quoniam iam natura se absoluit ab opere concoctionis materiæ peccantis: quoniam uicta est, & tamen sufficiet ad concoctionem illius superflui primæ coctionis: uel quia morbus est pestilens, uel extra uenas, uel in uno priuato loco, sicut in absceßibus uiscerum. secundò sequitur, quòd materia sedimenti in morbis nō est pars materiæ peccantis (totū dico) & quandoque nec portio (prim. Prognos ultim.) Tertiò, quod non fit mutatio substantiæ sedimenti propter morbum sed eadem materia manet. Quartò, quod sedimentum non fit in iecore, sed in omnibus uenis in unum consentientibus cū corde. ideo iecur etiam necessariò participatione saltem est affectum, quia uniuersum uenosum genus. Quintò, quod sedimentum potest dici fieri in tertia coctione & in secunda, in membris & in uenis: quia quatenus fit in uenis, & uenæ habent originem à iecore, eatenus dici potest fieri in secunda coctione: quatenus autem fit in uniuerso uenarum genere, & origo impedimenti ducit causam à loco materiæ, puta in morbo laterali quæ est in costis, uel in mesaraeo adeò ut non fiat hoc propriè in iecore: ita dicimus, sedimentum fieri in tertia coctione, & in membris ipsis, non tamen ita ut fiat in materia, quæ iam uenas exierit, & in membra ipsa sparsa sit Sequitur etiam ex hoc, quod cum materia sedimenti fit in uenis, & portio materiæ peccantis ibidem, ut leuißima & tenuißima portio uel saltem fuligo tingat sedimentum, & tamen non exeat materiæ peccantis ulla pars. Et hæc est causa, quòd urinæ in morbis habeant sedimenta crocea, rubra, liuida, nigra, in quo differunt ab urinis sanorum: & tamen non est materia morbi, quoniam in statu essent urinæ craßioris sedimēti, quàm in initio, cuius rei experimentum ostendit oppositum. Quòd uerò hoc sedimentum sit excrementum quoddā, seu in uentriculo genitum, seu resecatum à coctione, quæ fit in iecore, clarum est: nam sicut pus fit ex excremento agente in illud naturali calore, cum iam principium præter naturam contraxerit, eodem modo calor naturalis agens in

illud

illud excrementum conuertit in materiam puri similem. nam si utilis esset illa materia conuerteretur in alimentum, & non expelleretur. Vnde liquet hanc materiam habere locum fecis in secunda coctione in comporatione ad sanguinē, seu humores in eo contentos, sicut fex in prima coctione comparata ad utilem partem quæ nutrire potest, quam chylum uocamus. Et ideo uerisimilius est sedimentum urinæ fieri in secunda, quam in tertia coctione (Vide 5. Contrad. 43.) Ex quo etiam patet quòd in febribus urentibus & in his maximè qui tenuissimè nutriuntur deest persæpe sedimentum in urina, quia absumitur à calore febris immodico. Ex quo sequitur, quod si talis hypostasis bona perseuerauerit ab initio usq; ad finem morbi, quod hoc non potest contingere, nisi morbus sit leuissimus, aut extra uenas, aut pestilens: sed non potest in morbo acuto hoc contingere nisi in primo casu, quia febris acuta impedit naturam à concoctione. igitur perseuerantia urinæ optimæ in acutis est signū salutis & breuitatis morbi. Vide sexto Contradicentium 39. Forsan dicet aliquis cur non meminit substantiæ? dico, quod præsupponit eam etiam esse optimā, quia cum contēta sunt optima, urinam necessarium est esse optimam, sed non conuertitur.

Si intermiserit & aliquando) Sermo demonstratiuus dicebat Auerroes (prim. Physic. 71.) soluit omnem difficultatem, quæ accidit in re. Quoniam ergo si intermiserit sedimentum, & non bonum, modo malum fuerit, materia morbi occupabit naturam, & ita signum erit periculi, & diuturnioris morbi. Sed diceris hic uidetur sequi unum inconueniens & absurdum, scilicet quod quando morbus est periculosior sit etiam prolixior cū hoc sit falsum: imò morbi acuti omnium sunt periculosissimi. Primo de Victu in acutis (Tex. 8.) Dico quod morbus acutus simpliciter est periculosior lōgiore: tamē bifariā lōgior est periculosior, ut etiā dictū est: cū in lōgo tēpore plures errores cōtingere possint, & etiam si producatur uires debilitantur, & manet robur morbi. Nam in longis natura morbus etiam mitior esse solet. Quod uerò dicit (pura) intelligit sine sedimēto: hoc contingit bifariam uel propter obstructionem maximè in gibba iecoris: unde hoc etiam est argumentum illud generari in uentriculo, uel in renibus ut in habentibus calculum uel ob febrem exurentem: tunc enim significat morbum esse crudum. apposuit autem hoc pro extremo: licet enim sedimentum nigrum aut uiride sit deterius quam nullum, non tamen est extremum in cruditate, sicut sedimento omni carere. in hoc autem loco non est ei propositum tractare de malis (urinis inferius enim id agit) sed de crudis, ut opponuntur optimis. bona enim urina non debet esse cruda, neque peruersè affecta bonæ. ergo urinæ duo genera opponuntur. Dicit Galenus (secund. prim. Doctr. tert. summa secund. capite octauo) quod si fuerit optima & constans significabit salutem in die sequenti indicatoria: ideo cum Princeps hoc transtuleris in suum librum (& cum urina apparuerit cum sedimento albo in acutis significat salutem in sequenti die) intelligendum est ut hic, id est, indicatoria. Liquet autem ex hoc quod signum hecticarum & ephemerarum proprium secundo modo est urinam esse concoctam, quia materia carent. Huiusmodi urinarum quæ uariant exemplum habetur tertia sectione Galeni prim. Epidemiorum (Tex. & Comment. 23.) in Cleonactide ubi Galenus inquit: A quadragesima die scripsit uarias fuisse urinas interdum cum sedimento, interdum non id quod errantibus quidem accessionibus conuenit. nam illæ ex humorum morbos procreantium uarietate proficiscuntur: sicut urinæ coctæ & crudæ alterna uice si appareāt crudos humores partim coctos declarant. Atque hoc generaliter uerum: at illud in acutis uerum non est sed symptomatum uarietate decernunt cryses imperfectas aut malas & decubitus in membra.

Quod uerò adijcitur de nebula & enæoremate, scilicet cum est in medio pendens intelligendum est, quod pertinet ad causam primam substantiæ illius. nam reliqua, ut dixi, suo loco transtulimus: quoniam signum est, quod materia illa est minus attenuata à calore, aut admista flatui: & tunc est diuulsa, aut quod substantia urinæ est nimis crassa. Vnde dicebat Galenus quod ouum supernatat in aqua salsa. Et ob hoc inuenire expedit causam. Galenus multa circa hoc dicit, sed eam non reddit, ut cur ab initio pendeat inde subsidat. Si quis aspiciat ad uerba eius diceret biliosam supernatare, & coctione crassiorem factam postmodum descendere. sed hoc, ut dixi, pendet ex falso supposito: sed ab initio sursum fertur, quia magis attenuatur illa materia, sicut etiam in pluribus sanis, postmodum permiscetur, ut dixi, à calore per coctionem atque ita descendit. Et urina diuulsa non significat coctionem, quia coctio miscet, & ipsa habet partes separatas: & flatus etiam est causa separationis, & flatus fit à calore debili.

K Demum

Demum nos admonet, quod istud intelligendum est de febribus: quia fieri potest in morbo unius particulæ, ut urina sit optima, & morbus sit longus. ut in laterali affectu, phrenitide, & alijs. sed de hoc in libris illis actum est. est enim grauis dubitatio.

PROGNOSTICON XXVII.

SI uerò urina fuerit subrubra & subsidentia eius similis, & leuis, diuturniorem quidem hæc morbum significat quam prior, sed ualde salutarem.

COMMENTARIVS.

Adiecta est coniunctio in initio in Cornarij conuersione, quæ sensum corrumpit, quoniam uidetur adnectere ad præcedentia hanc sententiam. Dictum est autẽ alias, & in Aphorismis. Sed uidete quantum referat bona dialectica. Galenus enim uidetur pulcherriam adducere expositionem, & causam reddere huius, dicens (4. part. 72.) Vrina huiusmodi significat sanguinem, quamuis serosum & crudum, peccare: hic autem humor inter omnes mitissimus est: ideo securissimus erit morbus licet diuturnior. hoc totum falsum est. Nam quæro à Galeno, si hæc urina bona est, quia sanguinem peccare ostendit, quis humor peccabit in urina cuius sedimentum est album cum illa? & uisum est, & ipse cõfessus est, sit melior hæc & breuiorem significet morbũ. At forsan dices, in illa significatur morbi concoctio: igitur morbus ab initio concoctus dici poterit. Egimus de hoc in sexto Contradicentium (39.) sed pro nunc quantum satis est dicamus. fit ergo huiusmodi urina subrubra proculdubio, quoniam pingue ac tenue ipsius sanguinis miscetur urinæ, non tamen sanguis est, sicut in urinis hydropicorum: & quoniam solum liquatur tenuissima pars, ideo calor non est uehemens, & quia humor est benignus. ideo morbus benè terminabitur: non tamen adeò celeriter, quoniam naturam significat impeditam à morbi materia. Et ideo cum comparat Hippocrates hanc præcedenti, id est, ei quæ sedimentum habet album, leue, & æquale sed inconstanti, dixit hunc esse morbum diuturniorem. non ad hũc sensum, quod semper hic sit lõgior priore, sed quod hic semper longus sit, ille non semper, sicut suprà dixit de nigro, quòd est minùs, id est, non semper perniciosum, sicut liuidum. Dixi enim, quod urina quæ inconstans habet sedimentum significat materiam dissimilium partiũ, quarũdã facilis coctionis, quorũdã nõ adeò facilis, ideo morbus est periculosior, & persæpe longus, non tamẽ natura necessariò longus. at ubi urina, & contentum est subrubrum est necessariò longus: sicut qui habet uariã coctionem est periculosior, quia potest interficere, aliquando qui habet hãc subrubram seruabitur: non tamen id prohibet, quin aliquis morbus, in quo fit ista uarietas sedimentorum, non possit esse multo longior, quã is, in quo totum est subrubrũ. quia materiæ pars poterit esse benigna pars autem melancholica. & hoc uidemus sæpius. Cum ergo dixit (diuturniorem) ad genus semper est referendum: ad quantitatem autem modo uerum erit, modo non uerum. Sicut neq; quod prior sit lethalior: poterit enim quantitate aliquis esse lethalior, sed & aliis salubrior: genere tamen omnis morbus habẽs coctionem uariam in sedimento lethalior est habente urinam subrubram. Nec dixit (rubram) quia licet fiat à sanguinis fuligine, tamen facilè potest mutari in nigram & mori. Vnde non est benignitas humoris sola causa securitatis, ut inquit Galenus, sed calor præter naturam mitis. Quomodo autem non sibiipsi contradicat alibi docuimus.

Animaduertendum tam in his quam alijs sedimentis urinarum coloribus, quod cum, ut dixi, fiant ex fuligine uel tenui materia mistæ cũ concoctionis tempus aduenerit separatur illa materia. hoc enim est necesse, antequam expellatur: quarta Aphorismorum. ideo tunc remanet sedimentum purum & in proprio colore. Et tunc natura agit tanquam in rebellem materiam expellendo aut abscessum faciendo aut resoluendo eam & illa sedimenta crocea, uiridia, rubra, uel nigra euadũt alba. et adest finis prioris morbi seu bonus seu malus aut transmutatio in alium. Et ideo istud est manifestum indicium, quod materia sedimenti non est materia morbi. nam si succedat crisis, nihilominus sequentibus diebus eadem remanet hypostasis. Oporteret ergo primum si secus esset subintrasse statim naturale sedimentũ loco materiæ morbi, & illi ad unguem simile. quod quisq; uidet merum esse somnium. Ergo mutatio coloris ad bonum propriè indicat separationem materiæ morbi ab excremento naturali. & quia illa separatio non potest fieri nisi concocta tam materia

teria morbi, & ea præsuppoſita, igitur talis hypoſtaſis alba eſt etiam indicium concoctionis materiæ morbi.

Notandum eſt apud Hippocratē urinæ ſubſtantiâ in acutis morbis tendentibus ad ſalutem eſt bona, & ſolet eſſe bona, quo ad colorē et cōtenta: ſed non in contentis niſi cum proxima eſt iudicationi. Ideo ſi talis appareat ab initio morbi proximam indicat fore iudicationem. Quòd ſi ſubſtātiæ color tincturam habeat malum eſt, non ſic in cōtentis aut in intermittentibus. nam in his cum ſint omnia ſex tempora, aut ſaltem quinq; in principio apparet cruda, & in augmento rubra eſſe ſolet: nec ob id magnum malū timēdum eſt. Hoc autem plurimum facit ad intellectum naturæ urinarum. Dubitant etiā nonnulli propter dictum Galeni tertio de Criſi (capite 3.) Neminem uidi, qui cum ſignis coctionis ex criſi obierit: dicuntq; poſſe abſq; criſi obire non cum illa: quia ſubiungit (cum ſignis coctionis) fieri non poteſt ut mala criſis ſequatur. Experimentum tamen, ſi intelligamus de urinæ coctione centies docet nos oppoſitum. nam, ut dixi, urina nunquam poteſt oſtendere coctionem materiæ morbi per ſe, cum ſedimentum non ſit illius pars, ſed ſequela quadam cum pura fuerit ſubſtantia, & ſedimentum indicatur, nec naturam eſſe occupatam circa materiam morbi, nec materiam inficere ſubſtantiam urinæ, quod ſit ſeperata: ex quibus duobus indicijs ſimul iūctis coniectamur materiam eſſe cōncoctam, & tamen ô quoties fallimur. At ſi poſſemus habere certa ſigna coctionis non falleremur, ſed non poſſunt haberi: ergo neceſſe eſt, ut ſæpius fallamur. ſed ſi materia ſit extra uenas perſæpe datur certa cognitio coctionis materiæ, ſed tunc fallimur propter aliam cauſam, quia neſcimus an habeat exitum, ut in pulmone & coſtis. at in cerebro, & iecore multo minùs, quia in his tria ſunt incerta: an materia ſit cocta: an habeat exitum ullum: & an dato, quod poßit expelli. Sed hoc tertium uix unquā accidit modo duo priora non deſint, quia talis expulſio ſit à facultate naturali, à qua facta eſt coctio. Sed dices, cur ergo ſi urina non ſignificat coctionem materiæ in uenis tantam habet ſignificationem in febribus ad ſalutem, adeò exiguam in morbis, quorum materia eſt extra uenas: adeò ut Galenus dicat ſecundo in tertium Epidemiorum (Comm. 6.) declarans caſum mulieris, quæ apud Tiſamenū laborabat noluulo bona urina. tametſi exiguū pro ſalute in morbis qui ſunt extra uenas indicium afferat, mala tamen ad exitium magnum momentum habet. Dico, quòd hoc ſecundum dictum uerum eſt, primum non ita: uno bona urina magnum habet momentum ad ſalutem. ut conſtituantur tres ordines: primus & firmißimus eum quod ſignificat eſt pars materiæ peccantis, ut ſputum in morbo laterali: ſecundus cum ſignificat naturam non incumbere materiæ coctioni, nec materiam tingere naturale excrementum, ut urina in morbis, quorum materia eſt in uenis: tertius cum ſignificat naturam eſſe liberam à coctione materiæ, ut in morbis, quorum materia eſt extra uenas. Præterea dico, quod hic probat urinam ſubrubram, ſed nō omnino. Ea autem multo deterior eſt rubra referendo partes ad partes, ſubſtantiam ad ſubſtantiam, contenta ad contenta, utrunq; ad utrūque. Sed longè deterior eſt perrubra: nec oportet facere comparationem iuxta exceſſum. nam etſi ſuperrubra tantò ſit colore ſaturior rubra quantò rubra ſubrubra, tamen perrubra eſt lōgè deterior rubra quam rubra ſubrubra. Et hæc duas regulas comparandi ſigna ratione magnitudinis, licet ſint eiuſdem generis maximè in excrementis, & præcipuè in coloribus, & exceſſu ſignificati ſupra qualitatis exceſſum debes maximè obſeruare. De ſubrubra rurſus, quòd ſignificet morbi longitudinem cum ſalute exemplum habes primo Epidemiorum in Cleonactide (lang. 6.)

PROGNOSTICON XXVIII.

AT ſubſidentiæ in urinis craſſiores farinæ partes referentes prauæ ſunt. His autem peiores ſunt laminoſæ, albæ uerò et tenues ualde malæ ſunt: uerùm his deteriores ſunt furfuraceæ.

COMMENTARIVS.

Quatuor ſunt genera eorum, quæ per urinam eijciuntur. naturale ſedimentum, & naturaliter affectū: ſcilicet album leue, æquale, perſeuerans: naturale ſed nō naturaliter affectum, uelut diuulſum croceum rotundum in ſumma parte: non naturale naturaliter affectum, uelut quod expellitur à natura in criſi: ut arenæ & lapides. nō naturale, nec naturaliter affectum, de quo eſt hic ſermo: quando ſcilicet natura nō ut exoneret ſe, ſed quando calor præter naturā

corrumpit partes corporis: & fungitur uice signi, ut in primo & secundo modo: non ut in tertio, in quo talis expulsio est per modum naturæ se exonerātis. nam urina uno modo, uelut & egestio fungitur uice signi alio modo est exoneratio naturæ pergrauatæ sicut quotidie contingit in opere naturali. Proponit ergo quatuor, quæ omnia in his conueniunt, quod non sunt sedimenta, nec ad illa attinent cum facta sint à calore præter naturam. Cuiuslibet enim sedimenti, seu boni, seu mali, materia est secundum naturam, non hic. secundò, quòd omnia sunt facta à calore præter naturam, ideo omnia sunt mala per se. tertiò, quòd omniū materia, ex qua facta sunt, est pars nostri corporis, nō humor. primū ergo proponit sedimentum farinæ simile: idest, albius quam sit pro natura membrorum terreū & ficabile. Vnde primo Epidemiorum in Sileno (Sect. 3. Tex. 19.) Minxit multum, quod sub ,, crassum in matella euadebat, quod subsidebat e- ,, rat simile farinæ crasβionis, album. Hæc cum ap- ,, paruissent decima die subiungit undecima obiisse, non tamen secūdum Galenum ob id, qui nec eius signi meminit quidem, sed ob morbi uehementiam declarantibus aliis signis. Simile quid ei accidit hunc locū exponenti: nam modò uult esse partem alimenti non distributi, neq; diuisi modo assato sanguine, aut carnibus, idem fieri contendit. sed enim malā esse uult, ut etiā septima Aphorismorum (Com. 30.) quoniam aut citò moriuntur, aut tardè sanantur. Si enim uires sunt imbecillæ citò perit æger, si ualidè, ut qui ,, in Dealcis horto habitabat tardè sanabitur. nā ,, cum secunda die talia minxisset, siquiden, urinæ ,, tenues uariæ in medio pendens quiddam haben- ,, tes minutim dispersum: uelut farinæ crasβioris, & genituræ similes. At nō animaduertit, quod illud non subsidebat, sed erat humor pituitosus spiritu plenus, qui solum morbum longū declarauit: at hic sermo est de his, quæ subsident solū: talia enim, quæ illi ægro aderant, non naturaliter erant affecta, erant tamen naturalia: ideoq; ex secundo genere, non quarto contentorū. Placet tamen non parū distinctio illa Galeni, quod tres sunt partes nostri corporis solidæ, & unaquæq; bifariā diuiditur, pinguedo, caro, membrum. si pinguedo tenuis dissoluatur apparent urinæ, in quibus pinguedo supernatat: sin autē crassa apparet materia similis farinæ crasβiori. quam uidemus sæpe in iuribus refrigeratis modò candidior, modò subrufa, & quasi subcitrina, ut isti uocant. At si sit carnis tenuius humidum fit urina pinguis, & rubra: si uerò crassum fit squamosa. aduritur enim priusquam exeat: licet ipse non satis potuerit, quam proposuit diuisionem Hippocratis dictis accommodare. Cū uerò solidorum pingue dissoluitur fit oleagina, de qua etiam sermonem facturus est si crassum erit furfuracea. Constat igitur eosdem ordines seruari in prauitate: solum id superest, quod dicit, albæ uerò & tenues ualde malæ sunt. si quis Galenum consideret uidebit, aut non intellexisse Hippocratem, aut Hippocratem in ordine, & re aberrasse. nam hoc tertiū addi non oportuit, aut saltem ultimo loco poni. Sed melius fuisset, quæ non uidit, & ob id quale sit non intellexit prætermittere, quàm accusare Hippocratē, & confundere ueritatē λευκαὶ καὶ λεπταὶ κάρτα φλαῦραι. Galenus spumæ uult aβimilare, ne scio qua ratione. Quum melius foret, ut hæc uerba ad id πεταλώδεις referantur: ut sit sensus (nam laminosæ, ut ita dicam, rubræ esse solent, ut quæ de carnibus decidantur) quæ tenues ex his sunt, & candidæ deteriores longè sunt: nam ex membris solidis ueniunt. quomodo ergo nō erūt deteriores his, quæ ex carnibus fiunt? sicut furfurum instar sunt terream substantiam oβiū & solidorum exuri ac decidere significant. quare ergo sint albæ clarum est: cur autem tenues, nec id in dubium uertitur cum ex solidis hæ illæ ab exustis membris decidantur. Manifestum est ergo tres partes, ut ita dicam, esse in solidis pinguem teneriorem, & profundam. Genera autem febrium, ex quibus hæ urinæ prouenīūt prauarum sunt, quæ scilicet uel ex magna prauitate ciborū fiunt, aut aere pestilenti. talia quidem in elephantiasi similiter, & morbo indi... sed praui moris (hi tamen diuturni sunt) sine admiratione sæpiùs eueniunt. Vt nostra ætate nulla occasio ad intelligentiam modo quis laboribus parcere nolit, desit. In morbis ergo longis istiusmodi difficilem significāt curationem, sed nō imminere mortē ob id conijcere possumus, in acutis autē prorsus mortis periculum. Duas ergo recipit hæc sententia expositiones experimento, & rationi conformes singulas: nec scio quid in mentem uenerit Galeno somnium illud depingere. Vna quidem, quæ uidetur ex his, quæ sæpiùs contingunt, ut πεταλώδεις non laminosæ, sed foliatæ, idest, magnæ, & crassæ dicantur, quales ex carnibus decidi solent: sunt autem rubræ, fuscæ. neq; enim de carnea locus est, nisi sub hac intelligatur. & ita erunt ualde prauæ, sed & illa (uerba tenues autē, & albæ) ad foliatas referentur, quasi deteriores sint, ut quæ ex solidis membris decidantur. hæ autem squa-

mosæ

mosæ sunt, ut sic legatur textus. His autem peiores sunt foliatæ, laminosæ uerò ualde malæ sunt. Et sic fient quatuor ordines cōtinui rem ipsam referentes, & ita ut secūda pars ad primam ita tertia ad secūdam, & rursus quarta ad tertiam referatur. πιταλὸν enim Græcè non laminam sed folium significat. Significat autem laminam impropriè cum adiūgitur metallo, ut πιταλὸν χρύσεον, id est, folium, seu lamina aurea: sic etiā apud latinos nemo intelligit per folium laminā nec folium aureum: si tamen dicas folium aureū tum intelligit bractea aurea: cum ergo hic simpliciter proferatur, melius erit exponere foliata, id est, late & crassæ, rubræq; quæ ex carne decidunntur: sequentes autem tenues, & albæ, scilicet squammis similes. Squammæ enim candidæ sunt & tenues. Alia expositio est, ut tertia pars non ad secundam referatur, scilicet ad πιταλώδεα seu laminosas referatur: sed cum dixisset in prima similes farinæ craßiori, hic intelligat farinæ tenuiori, quæ sunt ualde malæ, cum ex solidis membris decidantur, & ita non erit unus ordo continuus, sed duplex, ut scilicet secundus ordo sit solidorum, & ideo deterior primo, qui est pinguedinis & carnis. Et item in singulis ordinibus secunda est deterior. prima ut laminosa eaque est similis farinæ crassæ: furfuracea ea quæ est similis farinæ tenui non tamen ex hoc fit comparatio inter eam, quæ est similis farinæ tenui, & laminosam, & hæc uidetur magis conuenire uerbis Hippocratis, ut nec un-g e dissedeat. De huiusmodi urinis, ut breuiter d. ·ā, omißis ambagibus, tria sunt spectanda. si ex solitis corporis partibus excernantur: si sit humor pituitosus concretus: si ex uesica uel renibus decidatur. Neq; enim absurdum est, si ex alijs membris talia poßint excidere quin multo magis ex his duobus. Et similiter cum ex materia pituitosa siccata nullum genus figuræ reliquum sit, quod non referatur: nil mirum si etiā in urina poßint huiusmodi uideri. Et ideo de uesica & renibus, cū sit proprius morbus cognoscitur, quia multo ante passus est huiusmodi: at de pituita crassa & humore crudo alia ratione distinguendum in acutis morbis. nam in alijs nō est dubitandum, ut sint partes solidorum, nisi sint è genere morbi elephātici, aut Gallici. Proprium ergo signum in humore assato est urinarum alioquin inculpata substantia, symptomata non mala, & constantia uirtutis: materia etiam crudis assata tota intus alba, & exterius non nisi fusca. ostendunt & in similium partiū frustis tria illa, ex quibus componuntur, caro membranula, & fibræ, quorum causa euariāt. Quod ad rem attinet docuimus in libris de subtilitate densiora in partes tenuiores diuidi posse: ideo pinguedo in grumos abit dissoluta solida in partes tenuißimas, ut farinæ abeunt. Sed si calor & siccitas extrema sint frusta furfuracea cadunt. Cæterum quod ad genera eorum, quæ in urinis excernuntur infinita pene sunt maximè si ea, quæ uel in sanis apparēt, uel quæ non propriè ui morbi excernuntur: qualia sunt, quæ particulæ fabaceæ aßimilantur, ut in his, qui edaces sunt, & maximè si non exerceantur, libro de Multitudine capilli (cap. 32.) & ualde longi pili, & ut mihi uermes uiui, & frusta nigra similia lentibus maximo numero, quod potius prodigiosum fuit quam naturale. nam post magnam calamitatem cessarunt prorsus cum iam per multos annos perseuerassent. præterea sanguis arena lapides, & quæ sunt similia orobis sanguine concreta, quæ Galenus se uidisse testatur quarta Aphorismorum (Comment. 72.) & carunculæ carneæ: sunt autem ex carne aliæ, aliæ ex sanguine. Eruosa præterea, ut in libro quæsitorum ex Hippocrate significant carnes absumi pinguedine iam consumpta, sed & à toto & à renibus hoc coniungere possunt: uelut foliata sedimina, & erimnodea, id est, farinacea, & furfuracea à toto, uel à uesica. discrimen autem est concoctio, cum ex parte fuerit nō à toto: nam à toto crudā eße necesse est. Erimnoidea crassa à pinguedine est tenuis à solidis rubra à sanguine exusto foliata, seu laminosa abrasionem solidorum furfuracea profundam eorum consumptionem.

PROGNOSTICON XXVIIII.

NVbeculæ, quæ feruntur in urinis, albæ quidē bonæ sunt, nigræ uerò malæ.

COMMENTARIVS.

Cum locutus sit de uarietate, sumpta ex colore, nunc agit de loco qui est triplex, & est supremus: in quo dum est contētum, uocatur νεφέλη nebula imum: & cum in eo est contentum, uocatur sedimētum, Græcè ὑπόστασις medium: & quod est in eo, uocatur ἐναιώρημα. Latina uoce cum careat enæorema, etiam latinè dicitur. Causa ascensus est leuitas. oportet ergo uel esse flatum, uel substantiæ tenuitatem, uel densitatem, qualis in pinguedine & oleo. Est enim uinum noua parte dūtaxat oleo grauius, mel autem dimidio: magis tamen supernatat oleum ui-

uo, quòd diuidi nequeat, quã melli. At quod ob dẽsitatẽ hoc agit, non tam in summa parte ut nebula considet, sed planè in superficie, uelut spuma, quæ quartus locus est: cuius extremũ, quod ambit, uocatur circulus. Non ergo ob densitatẽ substantiæ nebulæ fiunt. nã supernatarent prorsus: neq; ob urinæ craßitiẽ, sed uel ob flatũ commixtũ, uel ob propriã tenuitatẽ. Dixit aũt malas, nõ lethales, esse nebulas, eò quòd Hypostasis ut alba, optima est, ita nigra peßima: & nebula minus bona atq; mala. Sed nõ meminit enæorematis: quoniam perspicuũ est, quemadmodũ est situ mediũ, ita etiã natura: albũ melius nebula, minus absolutũ sedimento: nigrũ peius nebula, minus malũ sedimẽto. Hic enim mos fuit Hippocratis (3. in 1. Ep. Tex. 8.) nominare extrema media, ut ex illis nota præterire. Sed dicetis, Philisciũ, cũ apparuissent nebulæ, in urina disperse et genituræ similes in quinta, mortuũ esse in sexta die. Respondeo, quod Hippocrates, quãdo unũ signũ ualidũ non sufficit, colligit omnia mala si mal: nõ quòd illud fuerit signũ lethale, nisi quia cruditatis & flatus magni diuellentis, quo tẽpore quiescere debuit natura. Imo etiã Metõ (lãg. 7. 2. Ep) cũ habuisset enæorema nigrũ in quarta, sanatus est in sexta. Sed si fuisset sedimẽtum, seruari non potuisset. At Erasino cũ habuisset innatãtia nigra, suspensa et rotũda, mortuus est in quinta die uesperi. At de hoc suo loco dictum est: sufficiat intellexisse ordinem illũ. nã rotũda figura eorũ, quæ coni acumen habere debẽt, bona non est: nisi quod in mulieribus eas utero gerere significat, & quãdo rotũdior & dẽsior cõstiterit colore aliquãto turbido naturali, sed citra febrẽ, imò morbũ. Galenus (ut satisfaciamus his, qui illius nugis delectãtur) pulchrè disputat primo in tertiũ de Morbis uulgarib. (Cõ. 4.) nõ unde fiant nebulæ in urinis, sed quis primus hoc nomine usus sit: cumq; putat fuisse Hippocratẽ, aut aliũ quẽpiã: qui ductus à similitudine uaporũ collectorũ nebulas facientiũ in aere, ita eorũ in urina coeuntiũ nebulas uocârit. O miserã doctrinã, misera tẽpora, miseros homines, qui in tot serijs et utilibus tẽpus impendũt nugis, et delectãtur: & quod maius est omnib. laudãt quod uix sustinere deberẽt. Haliabbas septimo Theoricæ (ca. 15.) unã pulchrã doctrinã tradidit, quæ ex sedimẽtis ad reliqua trãsferri potest, dicens: Nigrum si fiat, præcedẽte rubro à calido, igneo fit, si liuido, à frigido. Addo peßimum ergo est, quod à liuido fit, quod ex rubro mutatũ est: fit enim ab extinctione caloris innati, per calorem præternaturã. Alterũ adijcit, adducẽs exẽplum ab Hippocrate, sed nõ est ex 42. ægris, quod sedimentũ rubrũ: sed æquale melius est, & magis seruat hominẽ, quã candidũ & diuulsum. Et ratio est manifesta. in uno enim est materia, quæ cingit, in alio defectus caloris naturalis. Galen. quarta Aph. (Cõ. 69.) cõfundere solitus omnia, dicit, non esse bonũ sedimen, quod ab initio apparet ob materiæ craßitiẽ: sed si intelligit de sedimine naturalis, falsum est cõtra Hippocratẽ, & experimentũ. Si de præternaturali, nõ est sedimentũ, & est malũ semper, imò peius quã in principio, si nõ sit factum per modũ crisis, ut demirer de homine. Dicebat author libri de Vrinis (c. 22.) quod locus nõ significat neq; malũ in contẽtis, sed magnitudinẽ tã boni quã mali. breuiter dico, nemini fidendũ est in causis referẽdis cõtentorũ, postquã ratio cõtentorũ ad hãc usq; diem fuit ignota. Sed solũ per trãslationẽ dicã, quod scripsit Actuarius in secũdo de Causis urinarũ (cap. 4.) Duo sunt in cõtentorũ ascensu cõsideratione digna, Locus & Motus. cũ enim cõtentũ supra trãsfertur motũ à flatu in mẽbris significat, qui dolores affert: & materiã ad superiora trãsferri proportione corporis in sublimẽ ad caput ipsum: alba aũt naturaliter fertur, quoniã usus ciborũ leuiũ etiã in sanis id efficere potest, cũ certũ sit, ex colore naturã operari. Author libri de Quæsitis urinarũ ex Hippocrate admonet nos de duobus salutaribus præceptis. Primũ, quòd ubi humor craßius, peccet aliquando primum hypostasis. Videtur deinde enæorema demũ nebula natura cõcoquẽte morbũ. atq; id nõ absurdũ est ex nostra sentẽtia. Alterũ est, quod in tertianis aliquãdo ab initio morbi usq; ad finẽ apparet nebula, aut enæorema. Et uerũ que euenit: quia perfectio coctionis sæpe nõ exigit locũ, cũ ob materiæ tenuitatẽ ascenderit nebula: sed solum significat cruditatẽ, cum cõtigerit hoc ex flatu. Ergo nebulæ, uel enæorema fit in morbis, ubi materia non est adeò leuis: quia excrementum cibi ob febris calorem priùs attenuatur, aut flatu impletur, aut utroq; modo mutatur, quàm concoquatur.

PROGNOSTICON XXX.XXXI.

QVàm diu uerò fulua fuerit urina, et tenuis, morbũ incõcoctũ esse significat: si uerò & diuturna fuerit, talis existens, periculum est, ne sufficere homo poßit, donec urina concocta fuerit.

COMMENTARIVS.

Maximã, quæ in hoc dicto latet, difficultatẽ prætermittit Galenus suo more. Cũ enim dicat Hippocrates, in morbo lõgo periculosiorẽ esse

urinam

urinã crudã, quòd uires forsan nõ tãdiu perferre poterũt, dubiũ est, cũ in breui fieri nõ poßit, & ullo modo cõcoquatur morbus: & ita nõ solum in acuto morbo citiùs indicabit mortẽ. sed etiã certius hũc modũ uolui explicare. Dico ergo, quòd præsupponit hoc, quod est etiã certũ, urinã crudã apparere per totum tẽpus initij, et etiã principium incremẽti. in morbo ergo lõgo secũdum naturã rei debet apparere per multos dies: in breui, per paucos: sed quàm diu apparet urina cruda, nõ cõcoquitur alimẽtũ: quia nec illius excrementũ ergo in morbo lõgo uires faciliùs deficient, quã in breui. Et hoc est, quod uoluit Hipp. (t. 4. trac. 2. c. 46.) supponẽs nõ quod uidetur, sed quod necessarium est ex rei natura. Nã per lõgũ morbam nõ intelligit naturã talẽ, cum loquatur de acutis, sed quòd urina perseueret per plures dies: adeò, ut sit propè tẽpus status ex natura morbi, ut pote in ardẽte febre Dicit Hip. si urina sit cruda usq; ad undecimã diẽ. cũ tãtundẽ tẽporis exigatur ab initio coctionis ad finẽ, quantũ ab initio morbi ad initiũ coctionis, nõ poterit morbus cõcoqui ante decimam septimã adsummũ: et crisis ex natura morbi accidit in quartadecim. ergo fiet crisis mala. sed plerunq; coctionis tẽpus, ut dixi, est æquale tẽpori cruditatis. Si quis obijciat, quomodo posset tandiu uiuere homo, ut in quotidiana, cuius principiũ est XVIII dierũ: dico, quòd nutritur ex potu, tũ etiam ex iã paratis partib. ut primo de Facultatib. naturalib. (c. 11.) tũ etiã demũ ex sãguine, et humorib. crudis, ac etiã tenniore cibi parte. At tunaduertẽdũ, quòd cũ tractasset de cõtentis in urina, quæ sunt duorũ generum, naturale, & præternaturam: et naturale diuisit in quatuor simpliciter, et quod non est naturale: quia nõ perseuerat. & quod est præternaturã, ratione coloris, & quod ratione loci cũ tractasset de omnib. his, hic incipit agere de substãta urinæ. Oportet ergo primum scire drã inter substantiã, & cõtenta in urina. quãdoq; enim urina est boni coloris, et substãtiæ, cõtẽta nõ ita: quãdoq; cõtẽta, nõ substantia. et apparẽt omnia adeò diuersa, ut nõ obscurũ sit, quòd à duabus diuersis causis generãtur urinæ substãtia, atq; cõtẽta. De hoc aũt suo loco nã lõga est tractatio, et ideo ad libros de urinis relegata. Hic solũ dicemus, Vrinæ substãtiã fieri in iecore propriè, et ex aqueo alimento. i. potu: sedimentum autem ex cibo. & ob id color bonꝰ in urina faciliꝰ retinetur, quã in sedimento: tum quia faciliùs concoquitur: tũ quia, si moueatur in uenis, nõ adeò inficitur. cũ enim inficitur à coloribus malis, necesse est, moram, aut feruorem causam esse.

PROGNOSTICON XXXII. XXXIII.

LEthaliores aũt sunt urinas, & fœtide, & aquosæ, & nigræ, & crassæ. At tũ in uiris, tũ i mulierib. nigræ urinæ pessimæ sunt: in pueris aũt aquosæ.

COMMENTARIVS.

Nõ aquosis crassas, sed nigras opponit, ut intelligeremus, doctrinã nos debere sequi recõditã potius, quã uulgarẽ. sed enim fœtidæ sũt maximæ putredinis argumentũ cuius sciẽtia proculdubio nõ mea sed Cõpatr. mei Paul. Illyr. pharmacopolæ seruatus sũ in hãc diẽ. Cũ enim, quãdo nullus audiretur laborare peste, allata fuisset Mũdi Buzacharéni urina i Saccẽs. oppidũ ex Cauarzero uilla, ni fallor, quæ grauiter fœteret, et esset conturbata, admonuit me taltũ inexpertẽ, ut qui eßẽ iuuenis, omnino suspectã eße pestis eam urinã: itaq; cũ cum inuisißẽ, caui, ne spiritum ægri haurirẽ, qui intra quinq; horas à tẽpore, quo illũ inuisi, obijt, cum secus & mẽte omnino cõstaret, & uis uitalis ualida uisa mihi eßet. simulq; deprehẽsum est, ea in uilla ad quadraginta ægros peste obijße. Sed reuocãdũ est in mẽtẽ, quod diximus, quomodo scil. cõtingat urinas nigras eße lethales, uel fœtidas, si non morbi materia in illis est, sed naturale excremẽtũ. bifariã ergo fœtidæ fiũt urinæ: uno aũt tantũ modo nigræ. nigræ quidẽ ob fuliginẽ, aut tenuẽ partẽ humoris ei admistã: neq; enim excremẽtũ, aut aquea substãtia adeò exuri potest, ut euadat nigra. at fœtidæ nõ per fuliginẽ, sed substantiã tenuẽ humoris admistã, aut etiã aqueæ partis, uel cõtẽti exactam putredinẽ: quod lethalißimũ est signũ. Nigrarum aũt urinarũ Gal. primo Prorrh. (Cõ. 4.) duplicem affert generationẽ: & ob atræ bilis admixtionẽ, cum aquea substãtia, & ob melãcholici. peßimas aũt esse illas, in qua solũ, quod innatat, nigrum est. scil. quia nihil expurgetur, cũ sola fuligine tingatur encœorema, aut nebula si sit. Et si fiãt ex subnigris urinæ nigræ, dicebat in tertio Prorrh. (C. 5.) significãt febres ualde urẽtes, imò ut tales fiant, id exigũt Peßimæ ex his, paucæ, et tenues cũ fuerint secũdo (Cõ 75.) in primũ de Morbis uulgarib. sed in quinto (Cõ. 25. super sextũ de Morbis uulgarib. dicebat, quòd etiã ad intellectũ facit præcedẽtiũ: Vrinæ ob colliquationem lienis fiũt uelut hordei: aut erui frusta si habeat, à iecore, ut carnosiora à renibus, foliata à uesica, & unguinosa ab adipe. In uniuersum, urinæ nigræ, nisi sint ex proprio morbo, ut lienis in quartana, in puerperis sunt ualde lethales. & sic debet intelligi Galenus primo de Crisi (ca. 12.) dicẽs: Peßima est igitur omnis urina denigrata, adeò ut neminem uiderim unquã seruatũ ex his, qui talẽ urinã minxerũt. minùs uerò perniciosa, si solum id, quod subsidet, ni-

motam agit. Circa utrunqueque modum contingit error naturæ, & uictoria materiæ. Si in primo modo post inchoatam purgationem uirtus deficit, & æger à materia superatus, moritur. In secundo modo materia transmutatur ad locum nobiliorem, & interficit: aut si ad ignobiliorem non tota expellitur, sed retrograditur, & occidit ægrum atque hi duo modi in pestilentibus maximè accidunt. In tertio etiam consumuntur uires à materia, & sensim æger perit. Cum ergo cor, & iecur robustissima sint membra, & sanguine plena, & materia fuerit expers malitiæ, sed solũ frigida, uel lenta, uel crassa, neque in loco malo, sed in uenis mesaræi, tunc natura impeditur diu à coctione alimenti: atque ideo urina apparet cruda. & tunc fit abscessus natura mediocriter fatigata. Ideo si talis urina appareat non in febre, idem significat, id est, uẽtriculi, & iecoris imbecillitatem, & frustratam coctionem.

Quærat forsitan quis, quare ad uentrem pronunciauerit Hippocrates fieri decubitum? Dico, quòd ille locus est calidissimus, & propinquus, & natura, ut dixi, fatigata ex morbo diuturno: ideo propellit ad ipsum. Non potest enim materiam resoluere: nam si fuisset adeò tenuis, non tamdiu impedisset naturam à munere coctionis.

Dictum est autẽ à nobis, & à Galeno secundo in primum de Morbis uulgaribus (Cõ. 44.) abscessum duplicem esse. cum effluxione, id est, cum materia ex loco abscedit, ut expellatur: & cum in certo loco congregatur ex alio transmissa, uel quia abscesserit ex priore loco, uel quià partem inuicem abscedant. uocantur hi per decubitum, de quibus est sermo. Quin etiam aliud ex his conspicuum est, quòd cum dicat Galenus (prim. in tert. de Morb. uulg. Comment. 5. in fine) abscessus, qui fiant citra coctionem, bonos esse non posse: horum autem, qui hic proponuntur ab Hippocrate, nullus lethalis sit natura, si medicum nacti fuerint præstanti opera. non esse hos abscessus citra coctionem dico manifestã, quamuis urina sit cruda. loquor de abscessibus qui febrem soluunt: nam de alijs non semper forsan id uerum erit. aut non necesse est concoctam esse materiã, ab Hippocrate (4. Aph. 5.) innuitur. Non ergo in his quærere oportet celeritatem ex coctione urinæ, sed ex natura morbi tempore anni, ætate patientis, ac temperaturæ. Ex his demum apparet, longè aliud esse, materiam esse coctam, & naturam non esse fatigatam: aut fatigatam, & crudam. nam fatigata natura potest fieri bona crisis: non autem, si materia cruda sit. optima cum natura non est fatigata, & materia concocta. Huiusmodi abscessus ergo fiunt circa uentrem: sed si urina melior, ut subtenuis etiam infrà, quemadmodum in Pythione (lib. 3. lang. 1. prim. ord.) Sed si cum tenuibus urinis alia signa mala fuerint, cum morbo tamen diuturnò & uirium constantia, fient abscessus deteriores: ut in Hermocrate ibidem (lang. 2.) qui æruginosus euasit, alij phrenitici. Specialiter autem, unde erupturi sint abscessus, docebat Galenus tertio de Crisi (cap. 11. in fine) ibi: Vbi morbus non fuerit ualde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superueniens mox quiescat, eamque grauitas capitis, ac dolor, tum somnus grauis subsequatur, tum surditas: cruda uerò interim urina, & tenuis, nec multa. aut si multa citra multam subsidentiam, æger uerò salutis signa præferat, huic in carnibus glandosis post aures necessariò abscessus fient. sed si nihil horum affuerit, & morbus diuturnus existat, in partibus autem inferioribus tensio, aut dolor, aut grauitas, aut calor quidam uehemens, ibidem abscessus expectandus est.

Sed meritò posset aliquis dubitare, an taliũ abscessuum generatio possit prohiberi uictus tenuitate præparantibus, atque medicamentis purgantibus, non solum in hoc casu, sed ubi expectantur, ut in elephantiasi? Nam si sic, non erit uerum dictum Hippocratis: si non, cur cum uideamus alias materias concoqui? sed quod ad præsentem attinet dubitationem, facilè est respondere: quoniam Hippocrates præsupponit, quòd æger omnibus utatur auxilijs, & tamen sic permaneat urina: si permutetur, non sumus in casu. Sed in tumoribus maleficis materia, quæ iam fluxa est, non potest educi citra auxilium loci: quæ autem fluit, & quæ generatur, in dies, & intemperies, quæ est in iecore, possunt, aut non possunt corrigi iuxta naturã morbi Et cum materia est iam in motu, difficile est, nec tutum, auertere materiam à loco in tam breui tempore. Et si febris non adsit, ut in elephantiasi, hoc est facilius ob medicamẽta ualida, quæ exhiberi possunt, & supplent uim præparantium, non concoquentium: quia concoctio est Naturæ opus.

PROGNOSTICON XXXV.

SEd & pinguetudines supernæ instantes, araneorum telis similes, dam-

les, damnare oportet: sunt enim colliquationis signa.

COMMENTARIVS.

Superiùs(Com. 44.)exposuimus, has urinas fieri colliquata pinguedine, & ob id supernatant, quoniam permisceri humidum humido ob tres causas præcipuè contingit: moram, agitationem, & naturam similem. Mora efficitur, quod uocant balsamum, uino, atq; oleo mistis, seu quod uerisimilius est, uino absumpto. Agitatione, eaq; duplici: alia quidem absq; calore, ut cum oleum aquæ permiscetur: & calore, ut uidemus in uiribus. Illud demiror, quomodo Galenus, quod supernatat urinæ telæ araneæ simile, ipse comparauerit ei, quod iuri, & pinguiori, & refrigescenti, quod multò craßius est. sed non curauit in exemplo exactam similitudinē: naturæ familiaritate aqua & uinum permiscētur. Nil mirum est ergo, supernatare pinguedinem, calore solutam urinæ substantiæ, cum multò tenuior sit: nec agitata, nec postquam soluta est, dici cum ea manserit. quæ enim simul conficitur, aut ex sanguine resecatur toti substantiæ urinæ permiscetur: estq; causa, ut urinæ peruertantur, ut aliâs(lib. 17. de Subtilitate)docuimus. Vnde accidit, ut multis, quibus urinæ in sanitate claræ permanent, febre superueniente conturbentur, postquam mictæ fuerint loco, & tēpore frigido. Ergo huiusmodi tela ex colliquatione, uel renū pinguedinis, uel alibi, cōtingit.

Sed sunt pinguis urinæ præter naturam non solum hoc, sed quatuor alia genera, quæ nos omnia uidimus. primum, cum circulus apparet oleaginus: multosq; ex his seruari uidimus. secūdum genus multo rarius, supernatantis olei instar guttarum in urinæ medio: omnes hos perijsse contingit, nescio an ob paucitatem. tertiū est, & rarum admodum (quod bis, aut ter à me uisum est) cum oleum toti substantiæ mistum uidetur: nec tunc in circulo deest. quartum in omnibus hecticis conspicuum est. neq; enim nullus est hecticus, qui pinguem non habeat urinā: sed oleum in ea non deprehenditur. Est oleum sanè pars & pinguedo propria piscium, maximè cartilaginearum, præcipuè iecorum (3. de Hist. Anim. c. 17.) Sed quomodo in sanguineis, nondum liquet: uerùm experiētia edocti, quòd solidæ oleo constant, quod destillatione habetur. Dubiū nō est, oleum in urina ostēdere summam colliquationem, & febres eas, quæ ipsum ostendunt, esse lethalißimas, seu in hecticis serius, seu in exurētibus, aut etiam pestilētibus. Meminit urinarum oleaginarum Hippocrates dicens. Quinta minxit leuè oleosum multum: aliqui legunt non multum: febris acuta. idē in septima, cū dixit, urinæ similes. Dicit Galenus(3. in 1. Epid. Com. 29.) conspicuum erat, illi instare mortem, cum præter alia symptomata reddiderit urinas oleaginas. & Dromedæ uxori in quarta cum apparuissent urinæ oleaginæ, dicit Galenus(1. in 3. Epid. Comm. 8.)meritò in sexta die obijt. ut liqueat omnes urinas oleaginas nō solum lethales esse, sed imminentē mortē ostendere. At uerò cum nimis multa satis Galenus de urina oleosa dixerit tertio in tertiū de Morbis uulgaribus in historia Parij (Com. 72.)colligā, quæ ibi enarrauit, quā breuiter potero. Die sexto oleosa urina(mortuus est autem centesima, & uigesima die)urinam craßamēto, & colore sæpe uidi, & cū ægri salute, quinimo & in morbi concoctione: at pinguedine oleo similis, nunquam uisa est. neq; aliquis uidit unquā pinguedinem in medio urinæ pendere, ne dum subsidere: at fluitantem sæpe uidimus. quapropter cum oleosam appellat Hippocrates urinam, nō pinguedine, sed colore, & craßitie similem intelligere decet. Verū cum multa in hoc genere subijciat, concludit alias esse pingues urinas, & multò minùs prauas, quā quæ ex colliquatione funduntur, cum carnes ipsæ dissoluūtur. Sed de his in quarto Contradicentium: nunc meliùs fuerit adiecisse, quæ Hippocrates scripsit in secundo Prædictionū (58.)hoc modo(pag. 4.) Cæterùm urinam iuxta potionis copiā mingere oportet, & semper æqualem, et quā maximè aceruatim, & momēto paulò craßiorem, quàm id, quod in potu acceptum fuit. Si uerò fuerit aquosa, & copiosior, quàm pro eo, quòd bibi imperatū est, significat hominem non obedire, sed copiosiore potu uti: aut non posse renutriri, quandiu talia urinam faciunt. Si uerò paulatim stridat urina, aut medicamentis hominem opus habere significat, aut morbum aliquem circa uesicā habere. Itaq; nos uidimus Helenam uirginē ex familia Desideriorum F. Philippi Patritij Bononiensis annos XVIII natam, quæ per duos menses supra LX uncias urinæ crudæ mingebat, cum cibis & potus XL in dies singulos nō attigerat. tribus alijs mensibus urina, quod assumebat, X uncijs excedebat, ut tota summa CLXXX libras superauerit, quicquid edendo bibendoque ingereretur: etiam præter alui feces, quæ non paucæ fuerūt: & sanata est. Sed, ut ad rē redeā, pinguedines illæ, ut telæ aranearū splēdidæ sūt, & aliquādo ualde: & tūc sunt uariorū colorū.

PROG.

PROGNOSTICON XXXVI.

Considerare uerò cõuenit in urinis, in quibus nubeculæ sunt, an supernæ, aut infernæ sint: & quales habeant colores. Et quæ quidem deorsum feruntur cũ coloribus relatis, eas bonas esse putare, ac laudare: quæ uerò sursum feruntur, cum coloribus relatis, malas esse, & tales damnare.

COMMENTARIVS.

Causam nebularum & enæorematum superius diximus esse duplicem. Nam substantiæ ipsius, quæ secundum naturam est, leuitatem: uelut in sanis humorem tenuem, & qui perseuerat etiã in morbo, uelut in tertiana unde à principio in finẽ aliquando nubecula apparet, morbum quasi contemnente natura & ob id institutum suum prosequente: sed & si antea non esset nubecula, sed sedimentum, eleuatur à calore igneo materiam sedimenti attenuante. atque hic est primus modus. Secundus uerò est in morbis magnis, cum calor ab initio febrilis antè attenuat materiam, quæ est excrementum naturale, aut in flatum uertit, aut utrunq;: & hoc modo illam ad superiorem partem impellit. huc usq; omnia rectè se habent. Illud modò quis in dubium reuocare posset, quo nam pacto necesse sit, nebulam descendere, dum materia concoquitur eousq;, ut in fundo resideat, si illius materia morbi materia non est, sed naturale excrementum? nam iuxta hanc rationem uidetur nõ esse necessarium, quòd nebula descẽdat. Si enim naturaliter pendet, cur debet descendere, dum morbus concoquitur? nam si natura agit supernatabit, cum suaptè supernatare apta sit, quippe etiam sanitatis tempore: si non agit, non: ergo erit concocta materia, nec morbus finietur, aut indicabitur. Propterea difficultas hæc maxima est, non in his, quibus per morbum incæpit nebula: nam in his palàm est, quòd, dum concoquitur, oportet eam restitui ad naturalem statum. Sed nunc loquor, ubi leuis sit naturaliter, & supernatet. Dico ergo ad hoc, quod per sanitatem hypostasis nocturna semper esse solet, rarò nebula: in plurimis ergo, in quibus nebula apparet, causa non est leuitas materiæ, sed potius cruditas. nam si in plerisq; nebula apparet in die, non manè: ergo causa nebulæ est mala coctio plerunque potius, quàm leuitas materiæ. In his ergo cum coctio procedit, etiam quod tempore sanitatis haberent nebulam, uel enæorema, in tempore morbi necesse est, aucto calore, tum propter præternaturalem additum, tum ob nixum naturalis, dissolui flatum: & ita descendat hypostasis. In his autem, in quibus nebula naturalis est, aut enæorema, uel ob materiæ leuitatem, uel ob ciborum paucitatem, & tenuitatem, in illis fiet iudiciũ absq; sedimẽto: sufficietq; nebula, aut enæorema, ut tẽpore sanitatis. sicut in Metone (1. Ep. æg. 7.) & in Pythione (3. Ep. æg. 1.) & muliere (æg. 11. 2. ord.) in Taso morosa & Virgine Larissea (æg. 12. ibid.) Vbi nõ prætermittendũ est, plerosq; ex his, qui sic seruati sunt, per sanguinis effluxionẽ seruatos esse: & non solũ è naribus, sed etiã per menses, ut in Muliere Thasensi: in Virgine autẽ per utrunq; locum fluxit. Pythioni tamen non fluxit sanguis: sed iuxta sedem abscessus factus est.

At dicetis, nulli materia concocta est, quoniam non fuerunt iudicationes, quæ per coctionem fiunt? Dico, quòd necesse fuit præcedere coctionem, quia separationem: quamuis in Pythione non eiecta fuerit è corpore, ob imbecillitatem utriusq;. Galenus hoc in loco nihil dicit: nam neq; quid sit ferri sursum, uel deorsum explanat: nec quid intelligat per colores sursum relatos. nam si omnes: ergo omnes idem iudiciũ habebunt. si malos tantum, ut potè nigrum, & liuidum: igitur niger, & liuidus descendentes significabunt salutem. si bonos tantum, ut album & subrubrum: igitur hi ascendentes mali erũt. Dij boni, quæ pertinacia est quorundam, cum hic disputet tantum, quid intersit inter νεφέλας & ἐναιωρήματα. quæ quidam uocant sublimamenta. Forsan uidetur existimasse sententiam esse eiusmodi, & facilem. quæ deorsum fertur, id est, sublimamentum, seu enæorema, si bonis coloribus prædita est, laudabilis est: quæ autem sursum deterior, & quæ cum malis coloribus. Vt ea, quæ de sedimento & urinæ substantia dicta sunt, de nebula & enæoremate intelligantur: & ut sursum ferri, non motum indicet, sed locum solum. Quòd si ita est, etiam motus ex hoc manifestus erit. nam mutatio ad meliorem colorem, & descensus contentorum, bonus erit: mutatio ad malos colores, & ascensus, erit prauus. hoc modo uidetur Galenus Hippocratem intellexisse. Sed adhuc relinquebatur difficultas in his uerbis, an deterior sit nebula nigra (gratia exempli) enæoremate? & secundũ hãc interpretationem uidetur, quod sic: tamen Meton seruatus cum enæoremate nigro: & in dies

uidentur

refertur, perfecta erit illius generalis historia. nam propria, ut dixi, longiore indiget enarratione, quæ quatuor libris tradita est. Nunc non piget repetere, ut totam ideam urinam, & perfectam, uelut quandam picturam totius cuiusdam corporis poßis contemplari: & ut non decipiaris ob ea, quæ in præcedentibus enarrationibus desunt: tum etiam, ut ea ipsa in methodum redigam. Dico ergo urinæ duas esse partes (nam frustatim tradita ab Hippocrate iam nunc colligere tempus est) substantiam scilicet, atq; contenta. Et contentorum quidem aliqua pro nunc prætermittit Hippocrates, uelut spumam, quod in acutis non fit magnum indicium, sed diuturnis morbis propria.

At harum partium prima comparatio est, ut res naturalis ad causam suam naturalem: & substantia quidem ipsa bifariam comparatur, colore, & substantia: colore quidem, ut sit bonus (nam aliter Hippocrates nesciuit, aut noluit nominare) neq; enim rufa est, aut subrufa, sed potius, ut paleæ tritici cum splendore magno, & maximè prope, procul enim obscuratur cõtraria ratione: alijs liquoribus contingit, ut procul, quàm prope sint clariores: & ut substantia sit media inter crassam & tenuem, & mediocris etiam quantitatis. contrà cruda est subrufa, aquei coloris, uelde tenuis, aut crassa, pauca nimis, aut copiosa, & præter reliqua minus splendida. Contentorum autem ratione si naturaliter sit affecta, erit in imo alba, id est, prope nõ propriè, leuis & æqualis. Si autem defectus sit in coctione, loco sedimenti erit suspensum, aut nebula: loco albæ aureæ erit alba ualde, ut lana, uel goßipium, & iacebit in fundo, aut liuida, aut subrufa: loco æqualis crassa uel inæqualis: loco lenis diuulsa intùs, aut exteriùs. & tũc erit aspera, uel diuisa, cum fuerit non lenis neque intus, neq; extra. Et tot modis potest esse cruda. Secunda comparatio est, ut rei naturalis ad rem præter naturam, id est, causam morbi morbum, & etiam symptomata: sed hoc rarius. Et ita, quo ad substantiam, & contenta, nigra, fusca, liuida ualde, rubra, uiridis, crocea, turbulenta, fœtida, & similia. Tertia est, ut rei præter naturam. hoc autem solum contingit in contentis: uelut sanguinea, purulenta, pinguis, oleosa, farina, crassa, aut tenui conspersa furfure, squaminis, si, ut tela araneæ supernatet. Quarta consideratio est, ut est euacuatio cretica: & tunc non habet locum pro signo, sed ut significatur ab alijs. utpote quòd sit cum alleuiatione ægri præcedentibus signis coctionis: quòd tempore status, ut una die absoluatur: quòd sit multa, uel pauca: quòd præcesserit febris cum rigore: quòd sit crassa uel tenuis: & contentorũ color. quæ etiam considerantur in deiectionibus, ac uomitibus creticis, & in sudore, prout in eo talia possunt considerari: non ut signum, sed ut communis excretio, declarans etiam materiam peccantem. hunc modum, ut aliàs dixi, cũ Galenus ignorauerit (cum toties esset ab Hippocrate expressus, & diligenter) et prætermiserit, confudit totam doctrinam urinarum. Quinta consideratio est urinarum, ut significant, & ut pendent à proprijs instrumentis, scilicet renibus, ureteridibus, uesica, & penè. Atq; in hoc quædã sunt propria, quædam communia. Propria sunt, arena, lapis, pilus, capillus, uermis, sanguis, & caruncula carnea, de quibus hic non agit, cum non pertineant ad urinam, ut supra totum corpus significat: neq; supra morbum, aut morbi causam: neq; supra functionem liberam, aut impeditam, aut deficientem, quod peßimum est. nam tunc significatur facultatis læsio, & uirium lapsus, si aliquid tale appareat. Sunt postmodum signa communia toti, & instrumentis, quæ hic animaduertere docet: & sunt, sanies fluxus, squammæ, farina, furfur, fœtor, urina turbulenta, & urina cruda, & quod innatat telæ araneæ simile, cuius causa, ut reor, in hunc incidit sermonem. Operepretium ergo erit, hoc solum distinguere, si quod tale signum appareat, an sit proprij instrumenti, an à ui morbi uiolenta. Vnde, quod sæpe dixi, non pigebit repetere, quod etiam inclyti Arabes animaduerterunt, Galenũ principia Medicinæ non tenuisse, sed omnia inuoluisse. nam plus doctrinæ ex hac diuisione habetur, quàm ex toto Galeno, quod ad morborum cognitionem, & precognitionem pertinet. Omnia corrupit, præcipuè dissectionem ab alijs bene traditam: nec uenia dignus est, ut Aristoteles, si quid errauit, qui suo marte cuncta inuenit. his enim non solum uenia danda est, sed laudandi multo magis, ut etiam phrynis: sed non fures alienorum laborum. reliqua inuoluit, cõfudit. Hippocratis gloriæ, quem adeò uidetur extollere, maximè inuidit. Commentarijs adeò exilibus in illum editis, illius autem sententijs omnibus in suos libros translatis, ut pro suis legerentur: illum ubiq; calumniatus, modò defectus, modò peruersi ordinis, modò impropriæ locutionis, modò repetitionis, sæpe er-

L roris,

roris, & adhuc in tanta iniuria conniuetis. Dioscoridem euertere, si animus non defuisset, quòd in re herbaria minimè esset exercitatus, ne quid cumulo flagitij deesset. non sic nos, qui uerā laudem ne labefactare quidem in animo unquam fuit. Nam præstitit in Medendi Methodo, ut nihil nos, cum tot inuentis addere tentauerimus. Et in examinandis uiribus, atq; ratione tam simplicium quàm compositorum medicamētorum. nam hoc in genere maximè excelluit singulos mortales. Vna duntaxat parte quam puto non animaduertens omisit, de qua in secundo de dentibus diffusè egi. Tertiò laudandus est, quòd fuerit uir uerax admodum: qua illius præcipua uirtute, quod & aliâs retuli, seruati sumus, & adhuc uiuimus, & quæcunq; bene scripta sunt, illi debentur. Cum enim scripsisset, seruatos sectione uenæ à palpitatione cordis omnes, sed neminem quinquagesimum annum attigisse, auxilium id amplecti noluimus: sed distulimus morbum patientes, donec ratione edocti, experimentum iuuit, ac liberati sine iactura à tanto tedio, & periculo sumus. Liquet ergo, nos hominem non odisse, sed mores & nimiam uiri ambitionem, iniuriamq; stomachari in ueteres, qui suis laboribus artem inuenerunt. simul etiam utilitatē mortalium amplexū, plus debere me ueritati, quàm illi, tametsi (absque dubio) uiro egregio. Sed ad rem redeo. Exponere oportet, si quid tale eueniat, uelut tela illa araneæ similis, aut farina, aut pus, aut furfur, uel squammæ, aut urina cruda (nam quomodo cruda urina fieri poßit, renum aut uesicæ uitio, disputare nunc locus non est, ne capitulum in capitulo, ut dici solet, intrudatur, sed pro nunc supponatur) quomodo dignosci poßit, an morbi, uel uirium causa fiat, an omnino propriorum instrumētorum uitio. Atq; ideo magis, quod Galenus suo more nugatur: id solum utile docens, quòd eadem ratio est in excrementis alui: nam quæ continentur in deiectionibus, quandoq; sunt morbi uniuersalis indicia, et materiæ illius partis: quandoq; uentriculi, uel intestinorum, aut uenarum mesaræi, aut iecoris patientis indicia, & effectus. Vt ergo unum ab alio distinguamus, tribus potißimū signis opus est, seu potius obseruationibus. prima, an dolitent loca illa renes, scilicet lumbi ad pubis os, & sub illo: aut si urigo, uel dolor, uel retentio sentiatur in meiendo, aut ante, uel post. nam talia sunt certa signa locorum affectorum. sed etsi antea dolor ille affuerit. Secunda, si antea simile quid passus est æger. O quoties ego dum admirarer urinam, aduenit domesticorum aliquis, me monens, quòd iamdiu ipse conquestus est de urina, aut quod urinam turbulentam meiebat, uel quod alij medici hoc dixerant. Tertium est ex mistione: atq; id modo sensus, uisus uigeat, signū est ualde certum in utranq; partem, seu mistum sit ualde, quod excernitur, et significat uim morbi, in causa esse. sicut si citò secernatur, factam esse mistionem in renibus: aut in uia, quæ ab illis ducit ad uirgam. Et sanè certius hoc est ad declarandum, quòd ui morbi sit, quàm quòd non sit: nam cum mistum est ualde, nec separatur, qui fieri potest, ut in membris urinæ mistio facta sit, ubi neq; calor magnus comparatione iecoris, & præcordiorum esse non potest, neq; motus uehemens, qui ista confuderit? At si etiam impermistum sit, quod crassum, tamē ui morbi secerni potuit, nec misceri aliqua ratione ob craßitiem eius: ut furfures, & squammæ, ac talia. Ergo pinguedo, ut tela araneæ innatans, ut frequentius est à renibus, ita permista urinæ à renibus nunquam esse potest. Sunt etiam colores quidam proprij, & substantiarum qualitates, quæ familiares sunt membris his: & præter reliqua considerare oportet mutationem. nam in his, quæ à membris urinarijs contingunt, neq; febres incenduntur, neq; molestia augetur, nec exitu morbus alleuiatur. Sunt præterea, quæ ex ui morbi accidunt minùs perpetua, quàm quæ ex membris illis. Squammæ etiam & laminæ à uesica latiores sunt, quòd liberiorem exitum habeant, & membrum natura amplum, ac totum eidem materiæ generandæ aptum. Liquet autem, quòd per uesicam, ut dixi, omnis illa membra, quæ ad urinam pertinent, complexus est. Inter quæ præcipuum est uterus, & maximè à partu in fœmella quidem quadraginta duobus diebus, in masculo triginta, ut in libro de Natura pueri (pag. 5.) quo tempore aliquando terribiles apparent urinæ, nigræ, liuidæ, fœtidæ, turbulentæ, diceres exitiosißimas, & tamen euadunt, cū tamē periculum sit, ne uersa uice confisus in renum morbo, aut puerperio, dum nimium his tribuis, æger breui, & inexpetatò intereat. ideo in huiusmodi conuenit suspendere iudicium, & præter reliqua pensitare febris uehementiam, & symptomatum magnitudinem, & naturam prauam.

PROGNO-

PROGNOSTICON XXXVIII.

VOmitus commodissimus est ex pituita, & bile quàm maximè permistus, & non crassus ualde, neq; multus. nam meraciores deteriores sunt.

COMMENTARIVS.

Poteram hic tertium librum iure merito inchoare, quandoquidē absoluta essent signa sumpta à trium coctionū excremētis: sed quia etiam uomitus ad primam coctionem attinet, quod per ipsum expurgetur uentriculus, ideo uolui, ut hæc tractatio esset potius secundi libri finis, quàm tertij initium. Incipit autem, ut è re est, ab optimo: nam index est obliqui rectum, ut Philosophus (1. de Ani. tex.) author est: inde trāsit ad reliquas species, ut tota tractatio in quinq; ordines diuidatur: optimus, non optimus, malus, lethalis, lethalissimus. & malum quidem diuisit, ut uidebimus: optimum autem non optimo comparat. Galenus suo more uersatur circa uerba: cum autem plurimæ essent difficultates declarandæ, prima scilicet, an uomitus absolutè dici possit bonus in morbo acuto? ad hunc sensum, scilicet an utilis sit, an non? an bonum signum, an non? Siquidem si centum ægri laborent morbis acutis paribus, ut non sit discrimen, nisi quòd quadraginta euomant, quinquaginta non, quorum pars maior seruabitur. est autē pulchrum scire hoc admodum. deinde, cur ex pituita, & bile? tertiò, cur non crassus. quartò, cur non ualde multus. Et sanè quod ad primum attinet, uomitus in morbo acuto, est signum febris pestilentis. Vnde dicebat Rasis (lib. Diuis. cap. 158.) cum in febre tepida nauseam frequentem, tunc scias, quod est pestilentialis. & Paulus in secundo lib. (cap. 36.) ponit uomitum bilis pro signo febris pestilentis. Multa possum hac in causa dicere, sed esset canere neniam surdis Galenicis, qui nihil sapiunt, nisi Galenum: nec ipsum habēt integrum: nec partem, quam habent, intelligunt.

Dico, quòd pestis nostri temporis, quæ etiam fuit uisa à Rasi, nullum habet magis præcipuum signum, ac proprium, quàm nauseā perpetuam, & uomitum. quomodo ergo poterit esse bonum signum, nisi cupientibus mori? Videamus modo in alijs morbis acutis: nam intermittētibus præcipuè tertianæ & quartanæ est signum, quasi pathognomicum in accessione, adeò familiare his febribus. sed in pituitosa febre adest nausea perpetua plerisq;. at ego loquor de acutis. Consideremus ergo primùm uerba Hippocratis: ipse non collaudat absolutè ullum genus uomitus, sed si uomat æger, docet, qui nam sit commodissimus. neq; talē habent, qui laborant febre pestilenti: sed plerique uomunt cibum, aut materias corruptas colore, substantia, & odore, ut infrà dicemus. Ideo uomitus eorum non est damnandus, quia uomitus: sed quia prauus. Etenim in tres species diuiditur. quidam enim uomunt materias corruptas, & ille est minus malus, quoniam significat utrium robur, & materiam à uentriculo separatam: & ista actione alleuiantur. et quod est per se exitiale, in his est minimum malum, quod possit accidere. Alij uomunt cibum, hoc est deterius. nam corrupta materia non cedit naturæ, nec alleuiantur ex tali actione, est tamen signum saltem facultatis non intermortuæ ipsius uentriculi: sed qui solùm nausea perpetua laborant, in his est signum mortis. Ceterùm in alijs acutis, experiamur exemplis quadraginta duorum ægrorum, quot sanati sint, aut perierint ex his, qui uomuerunt, aut non uomuerunt. inde ratione agetur: melius est enim experimento duce præcedente rem tentare. inde rationem inuenire, quàm contrario modo agere, quanquam nobilior sit illa uia honorabilior. Ergo ex quadraginta duobus ægris undecim cum uomuerint, (excipio nunc eos, qui sic indicati sunt) periere quinque: Dromeadæ uxor cum sequente, Philistes, & Mulier, quæ habitabat in Mendacium foro, cum Pario quodam: reliqui sex seruati sunt, Epicratis uxor, & Cleanactus, & Cherion, & qui in Dealcis horto habitabat, Eropythus præterea, & Nicodemus Abderitaui: at reliquorum unius quidem supra triginta mortui sunt unus de uiginti. Liquet plures uomitu seruatos, quàm mortuos fuisse. Verùm forsam constitutio huiusmodi fuit, cum essent morbi populares. In huiusmodi enim accidit, ut signa quædam sint lethalia in alijs salutifera, in quibusdam media, & neutra: fieri potuit, ut hæc fuerint neutra, quamobrem cum rationes hic inde pugnent, illis fidere oportet. Nunc uerò sermo non est de his, qui ob imbecillitatem uentriculi uomunt (palàm enim est, quod deterius sit, duobus morbis, quàm uno

morbo laborare) sed de illis tantum, in quibus uomitus ut morbi sit: & est signum quòd quasi morbum à morbo distinguit. Nam etiam si fiat ob abscessum uentriculi, aut iecoris, non solum malus est, sed admodum malus. Propter hæc Hippocrates cum uideret tot difficultates, non à causa, sed à signo, & materia, quæ euomitur, iudicium sumere præcipit. Simul illud docens, quòd per se res est mala, et signum malum: propterea non dixit, aut pronunciauit, esse bonum uomitum, qui sit e genere malorum, ὠφελιμώτατος, id est, utilißimus, & magis propriè uertit commodißimus. nam utile ac bono simpliciter dicitur: commodum autem etiam de mediocribus & parum malis. Dico ergo simpliciter cum illo, non esse uomitum rem bonam: neque multominus bonum signum. potest autem potius esse causa bona, quàm signum Galenus tertio de Præsagio ex pulsibus in febribus pestilentibus (cap. 7.) declarat uomitũ indicare defluxionem malorum succorum ad uentriculum: neque tamen semper alterutrum uerum est, sed primum sæpe accidit, quod ille etiam ibi docet, ut sola fiat compreßio, cum graues fuerint, & non mali: uel ut sola fiat nausea, cum humores adhærent: uel solus morsus, cum acres fuerint, & non abominabiles, neq; multi, nec supernatauerint. hæ enim sunt tres causæ, cur, quæ in uentriculo sunt, uomitum cieant: & quarta, est motus. Cum ego pulsando chelim deuorassem muscam uiuam à prandio, cuncta statim ob motum euomui: accidit enim ut in titillatione motus, etiam præter uoluntatem. Similiter neque uomitus fit à solis humoribus, uel medicamento, uerumetiam dum imaginamur: ideoq; rectè comparatur à Galeno in libro de Motibus manifestis motui Virgæ. & ideo etiam aspectu rerum horribilium, & corruptarum ad uomitum incitamur.

Quatuor enim precipuè sunt motus, qui non parent uoluntati. sed dum imaginamur uirgæ erectio, uomitus, fletus, & risus alij minus, & oscitatio. tertiò ex titillatione: unde duobus digitis longioribus in os usque ad gulam facillimè uomitus, & commodius excitatur. quartò ex motu: ut in nauigantibus, & equitantibus elephantos, & in agitationibus pensilibus. Fit ergo uomitus frequẽter in his, qui imbecillem habent uentriculum, ut recipiat excrementa ex membris ualidioribus, ut Galenus secundo in primum Epidemiorum (cõment. 7.) cum sit cauitas in eo magna. Oportet autem adesse in illo uim expultricem ualidam. Visus est etiam (tertio de sympt. causis cap. 2. pag. 6.) etiā si non clarè admodum, sed ita se habet, ut non solum uentriculus, sed & iecur, cum trahit, sed non concoquit: quod attractum est, remittit ad mesaræi uenas, atque ex his ad uentriculum. Ita in tertianis ex felis uesica, & iecori: in quartanis ex liene: in quotidianis uel ex se ipso, uel ex uenis propinquis propellitur in illum, quod eum ad uomitum incitat, sed precipuè bilis. ueluti tertia Aphorismorum (com. 21.)

Nec te moueat, quòd dixeris, oportere esse bilem pituitæ mistam: in Historia illorum, qui seruati sunt, superiùs adducta, pituitæ non meminerit, sed solius bilis: addidit enim crassam bilem in plerisque, aut saltem multam præterque in Epicratis uxore. Idem est autem crassa bilis permistæ pituitæ, imò nõ idem prorsus. Sed adiecisse hoc uolui, ut intelligeres, ita interpretanda esse uerba Hippocratis. Cum enim dixit (ex pituita & bile quàm maximè permistus) ita uult intelligi, ut alterum ab altero secernere poßis. Est autem duplex hæc permistio, crassæ, & tenuis: quanquam in utraque est, quod fluat, ut liquor. Ergo hæc dignotio à colore flauo, aut subuiridi, tum pallido permisto, & substantia habetur, quæ partim fluit, ut bilis: partim lenta est, ac uiscida, ut pituita. sed ad rem redeo. Proprium est uentriculi, inquit Galenus secundo de Alimentis (capite uigesimo) dum de præcocibus loquitur, seu armeniacis pomis, cum mali succi in uentris partem superiorem profluunt, uomitu illos expellere, cum ad imum per diarrhœam. Ego uerò non hoc tantum, ut dixi, sed morsum, abominationem, & motum in causa ad uomendum esse reor. nam cum multum uinum ieiunus euomit, aut frigidum piscem, quis sana mente dicat euomuisse, quia fluctuaret: quoniam odiosa per uomitum reijcit, grata, aut non odiosa ualde, per secessum. non enim potest exprimere, quæ continentur in illo perpylorum, cum sit in superiore, ac dextra parte, nisi iecur, & uenæ mesaræi trahant. at si odiosa sint, tantum reluctantur intestina, quantum uentriculus nititur expellere: ideoque non potest per aluum demittere, sed uomitus concitatur. Ideo Galenus hac in parte neque ueras causas uomitus docet, neque eorum, quæ euomuntur: neque quomodo fiat, nouit. An uerò sit naturalis, dixit in libro de Symptomatum differentijs (capite 6.)

posse

posse dici naturalem, quoties ex abundantia nimis acciderit. attamen non fit, nisi cum læsione, cætera sine: ideo non uidetur adeo naturalis, ut reliqua. Nam uomitum præcedit molestia magna, & cum eo etiam perseuerat: at eiectionem eorum, quæ sunt in uentriculo per pylorum, non sentimus prorsus. ergo fit sensim: si enim simul fieret, sentiretur omnino. Hæc ergo est secunda, cur multa per secessum non poßint eijci, quia eiectio illa fit sensim: & quod eijcere necesse est, moram non dat.

De signis autem futuræ talis uomitionis biliosæ dicet infrà (libro tertio Tex. 30.) Galenus uult esse illam opus facultatis naturalis, secundo de Symptomatum causis (capite quarto) Sed ut dixi, cum pareat uoluntariæ facultati, dum imaginamur, difficile est eam ad illam facultatem reducere: non uidetur nihilo secius fieri per musculos. Sed libet adijcere uerba ex Vesalio (libro quinto capite tertio) hæc.
„ Exterior uentriculi tunica craßior, mollior,
„ propemodumq; musculorum natura partici-
„ pans, carnosior uisitur: & transuersis tantum,
„ circularibusúe abundat fibris, quæ si quan-
„ do uomentibus uentriculus quippiam protru-
„ dit, ad eius quoque eiectionem summoperè au-
„ xiliantur. Ipse tamen legit eductionem pro eiectionem, improprio sensu uerbi. Itaque uomitus fit, quoties materia mala ad illum protruditur: magis autem hoc fit ex propinquis ipsi uentriculo locis. quocirca multum necesse est, alleuiari morbum, si pars materiæ propellatur. Habent autem tales febres imaginem quandam intermittentium: cum ergo sint quasi mediæ inter intermittentes & continuas, minus periculosæ sunt, effectus ratione, non signi. indicant enim materiam leuem, aut multo calore impulsam ascendere ex mesaræo ad uentriculum. Sunt & aliæ causæ uomitus per consensum, ut in renum doloribus, ubi primum pituitam euomunt: inde, si dolor uehemens accedat, dicit Hippocrates (sexto Epidem. par. p. Tex. 6.) æruginosa uomunt. Dicit Galenus, quòd exuritur materia: de hoc aliàs. Magis etiam in ileo, interclusa uia ad anum: sed maximè & per se uiolenter tamen pyloro obsepto. Nos autem instituimus sermonem, ut intelligamus, quæ nam sint causæ, quòd in aliqua acuta febre sine abscessu uomitus fiant, in alia non. nam de febre cum abscessu iecoris, uentriculi & cerebri, nil mirum est. Vnde in Phreniticis uirulenti solent accidere uomitus: ex quibus aliqui statim, aliam post unam diem, uel tres, aut ad summum quinque, moriuntur, ut docet Galenus secundo in primum Epidemiorum (comment. 54.) at de his non loquor, sed in febribus.

Dico ergo, quòd uidentur quatuor esse præcipuæ causæ. Imbecillitas uentriculi: sub qua continetur etiam usus uomendi facilis. Propinquitas loci materiæ: sub qua etiam continentur eidem motus, ut in intermittentibus. Natura humoris: præcipuè enim bilis, & tempus anni calidum, & gracilitas corporis facit ad hoc, & fastidium, seu noxa supra septum transuersum. & hæc sunt nota omnia ex Hippocrate, qui illa pluribus prosequitur quarta Aphorismorum (4. 6. 17. & 18.) Verùm quarta causa magis propria est: & uidetur esse materia cruda, nondum putrefacta, biliosa, & flatui permista, naturam uellicans.

Cum ergo ita sit, cunctis colligendo apparet, quòd uomitus semper est malum signum, scilicet, aut febris pestilentis, aut abscessus membri consentientis cum uentriculo: aut magnæ imbecillitatis ipsius uentriculi, aut compatientis magnæ nexæ alicuius membri, aut interclusæ uiæ ad loca euacuationis. Vnde etiam in doloribus renum propter hoc fit, cum lapis impedit aquam, & bilem, ne expurgentur per uesicam uel multitudinis materiæ mordacis, mistæ cum flatu, uel cruditatis, uel ueneni: & cum non fuerit signum ualde malum, melius est, ut adsit, quàm quòd non, quia est causa ualde bona. uix enim fieri potest, natura se sic exonerante, non nimis irritata aliena causa, ut dixi, ut æger pereat.

Itaque his intellectis, deuenio ad textus expositionem. Quòd si aliquis me de prolixitate reprehendat, iniquus est iudex, cum ferat Galenum tot, & tanta scribentem, in quibus uerborum satis, superque est sensus, ac sententiæ penè nullæ. hic habes totam, ut ita dicam, materiam de uomitu declaratam à me, non leui labore partim collectam, partim inuentam, sanè totam digestam, & distributam, cum

antea esset fermè ignota, & per nubem comprehensa. Sed sunt quidam, quos delectat, ueluti ocij causa in amplo flumine unum piscari piscem, quàm multos in piscina capere: ita placet his, cum duos absumpserint dies in legendo Galenum, unam aut duas inuenisse sententias, & satis obscuras, & perplexas tum ob prolixitatem sermonis, tum quia non cohærentes. Quod autem sæpe dixi, in memoriam reuoca: fieri scilicet non posse, ut intelligas partem, nisi totum intellexeris: & neque imperfectè quicquam, nisi perfectè. Eos uerò, qui nihili ducunt hanc tantam temporis iacturam, relego ad Senecam, ut legant illius librum de Breuitate uitæ: nam iuxta finis, quem intendebat, rationem, ea in parte summus Philosophus fuit.

Ergo, ut ad rem redeam, Hippocratis sententia est, ut uomitus commodissimus censeatur, qui est mistus bene ex bile, & pituita: quoniam atra bilis omnino inimica naturæ animalium est, ne dum hominum. Cur autem mistus, reddit duas causas Galenus. Vnam, quòd si solus humor unus ex his fuerit, erit immodicè calidus, aut frigidus, atque id, ut causa. Altera causa dicti, quæ ad signum pertinet, cum ad rem comparatur, est, quòd si syncerus sit humor erit crassus necessariò. quia si bilis, excoctus, aut concretus à calore: si pituita congelata, à frigore: atque ob id illi parti repugnabit, in qua dicit (non crassus) Ex quo apparet quartum, scilicet cur non debeat esse crassus, siquidem immoderatum calorem, aut frigus ostendit? Reliquum ergo solum est, ut doceamus, cur non multus esse debeat, qui eijcitur humor.

Consentaneum enim uideretur, quòd multus esse deberet: ut qui corpus exoneraret, & naturæ robur indicaret. aut enim non præstat expellere: & sic, nec si parum expellat, bonum erit. aut præstat: & tunc quantò plus, tantò utilius, & melius signum. Videmus nihilominus uerum esse, quod dicit Hippocrates: faciliorémque esse morbum, in quo parum eijcitur per uomitum, modo post nauseam cesset, etiam in intermittentibus. nam si nausea non cessaret, non esset pauca materia, quæ per uomitum deberet expelli, sed multa potius, & natura impedita, adeò ut duplici malo afficeretur. Sed & sanguis paucus effluens damnatur: copiosus salubris est. laudatur & multa urina, non pauca, & egestio similiter, & sudor, & abscessus magni potius, quàm parui. Causa est, quoniam paruum indicat morbum pauca uomitio: & ideo est bonum signum. Præterea eiectiones ante maturitatem morbi, aut fiunt ob naturæ uim, aut materiæ prægrauantis molestiam. cum ergo materia pauca fuerit, indicat non potuisse molestiam esse in causa: igitur facta est ob naturæ robur.

Illud enim obseruandum, quod forsan solum ab Hippocrate prætermissum est, ac quasi pro miraculo, cum fuerit in omnibus oculatissimus (nam de Galeno non est mirandum, qui solùm dicta dixit, neque de alijs, qui pariter cuncta ab eo acceperunt) scilicet quòd pauci, qui sint natura robustissimi, & magnorum laborum, qui ab initio morbi non emittant quantitatem materiæ, natura se exonerante. cum ergo natura ualida est, conatur aliquid excernere.

Sed si dicas, Iuuarentur tamen magis, si plurimum excerneretur? Dico primùm, quòd Hippocrates non dicit esse hoc melius, quàm si multum, sed commodissimum: scilicet quia hoc semper bonum, illud non tutum omnino, etsi esset aliquando melius. Præterea multa materia non potest esse, nisi cum magno morbo: nam cruda non eijcitur, nisi proportione peccantis: ergo præstat non esse adeò multam. nam uel mortem significat, uel morbum longum, aut robustas uires exigit.

PROGNO-

PROGNOSTICON XXXIX.

SI uerò id, quod uomitu reiectum est, prasini fuerit coloris, aut liuidum, aut nigrum, quicunque horum fuerit colorum, malum esse putandum est.

COMMENTARIVS.

Proposuit duos ordines uomituum commodissimum, ut sit bene permistus ex bile, scilicet flaua (haec enim significatur, cum sine adiectione pronunciatur) & est caloris non adeò flaui, sed potius citrij, mali, ut lutei, oui, sed clarioris, & ad uiridem declinantis: adeò, ut cum diluta fuerit, uiridis potius, quàm flaua uideatur. atque hunc colorem meritò Arabes citrinum uocant: & est minus mala, quia tenuior, quàm uitellina, in qua nil uiridis est admistum. Et ea, quam pallidam Galenus uocat, est citrina uerè: adeò, ut flaua illa sit res malè intellecta à Galeno, qui omnia confudit: citrinum enim colorem seu pallida sit, seu flaua, quotidie in uomitibus tertianarum uidemus, & luteum colorem, flauum, si pro luteo accipiamus, rarò uidemus. Sed utcunque sit, non contendam, in uerbis fieri potest, ut rectè Galenus exposuerit, sed non adeò facile sit exprimere rem hanc colorum: ob quam ego in libris de Subtilitate, historiam, ac nomina à rebus ipsis sumpsi, non reformidans grammaticulos, ubi de salute hominum agitur, & pituita. Secundo loco est deterior commodissimo, potius malus, quàm bonus: & est meracus, seu bilis, seu pituitae. Tertius ordo est mali simpliciter, quem hic interpretandum suscepimus. Quartus est ualde perniciosi. Quintus perniciosissimi. Sextus est mali, ut ad omnia genera commune est.

Sed ut ad expositionem ueniam, quia multi ægrè ferunt, quòd in Galenum adeò acriter irruebar, haec nolui ex Commento illius subijcere. De liuido ac nigro colore suprà definitum iam est. Porracei uerò nunc primùm habuit mentionem, non habentis quidem proprium nomen, sed utentis porri appellatione: nisi aliquis uelit econtrariò à colore porraceo dictum esse porrum, non à porro porraceum.

In quibusdam enim clara est deductio uocabulorum, ut cognoscatur id, quod à grammaticis prototypum nominatur, & quod ab eo deductum est, quemadmodum de lacteo colore: in alijs uerò haudquaquam clara est.

Dicas enim, licebit non à phœnice (talis est fructus palmæ arboris) phœniceum, sed esse à phœniceo phœnica dictum: quemadmodum cyanon (talis est aqua maris) non à cœruleo magis, quàm cœruleum ab illo. Itidem ochra, & ochron, id est, croceus color in eandem seriem reponuntur. Ochram uerò dixi, non ultima acuta, quo pacto aliquis dicet ochrum, id est croceum adolescentem, & ochram, id est, croceam, seu pallidam mulierem: sed penultima acuta. Ochra enim genus quoddam terræ est, cuius potissimum Attica probatissima est. hæc igitur nunc semel sint à me perscripta. Assiduè enim in animo habeas oportet, studendum esse nominibus tantum, quantum ad illustriorem significationem eorum, quæ dicimus, ex illis iuuati possit: reliquum uerò tempus superuacuum existimabis, ad studium rerum meliorum reponens. Hæc ille. quæ quis non uidet primùm quàm præter propositum adducat contentionem illam, an porraceum à porro, an à porraceo porrum dicatur. Quid, si ego talem disputationem inueherem, non exsibilarer? deinde idipsum damnat, quod fecerat. nam de ochron, quòd ultima non acuatur, id ipsum plurimùm interest, sed principium deriuationis, unde oriatur, ut quis persuadeat ad medicum pertinere, ne Demosthenes quidem, aut, ut probet, uel Chrysippus obtinere possit. huiusmodi nugis refersit libros hic inclytus Expositor.

Sed postmodum quid dicit, de bile prasina loquens (61.) Sed hæc reieci in quarto Contradicentiũ, dicamusq́; hos colores prauos esse, & naturam: licet ad eum locum se exoneret, plerunq́; ob redundantiam potius, q̃ illius uires id fieri. Sicut uidimus in Iacobo Vrso Senatore Bononiensi, in quo spatium totum inter omentum & peritoneum, tum iecur atra bile repletum erat:

ipsa uerò perforato uentriculo (sed cum doloribus uehementissimis) in illum se effuderat. Quis ergo est ex natura bilis ascendit, effusa ex iecore ab intestinis gracilibus, ad uentriculum. Sed cur Galenus non declarat, cum in alui excrementis Hippocrates dixerit, (Tex. 38. & 39.) hos colores esse exitiales, hic solum pronunciauerit, esse malos? quasi deterius signum in excrementis, quàm in uomitu. Quid de Vrinis, ut suprà (Tex. 47.) uisum est? Sed & de sputo eadem dicet suo loco. (Tex. 48 ex Gal. sectione.) Dico ergo hos colores quandoq; effici ob ingestorum naturam: & tunc non adeò praui sunt. Non ergo intelligit, quòd si uitio uenarum & morbi fiant, ut simpliciter sint mali, sed quoniam possunt esse simpliciter mali, cum fuerint ob naturam ingestorum: ideo malos dixit hos colores, qui sunt pessimi. Superiùs (com. 31.) eiusmodi exemplum etiam docui dum de extremitatum colore ageretur. Mali tamen sunt, quoniam etsi uitio ingestorum essent, plurimum obessent, ut e causa. ab omni autem causa signum sumitur. Aeruginosi non meminit, quoniam, Galeno teste, secundo in primum Epidemiorum (com. 54.) fit ex bile flaua exusta.

PROGNOSTICON
XXXX.

SI uerò omnes colores idem homo uomit, ualde perniciosum hoc est.

COMMENTARIVS.

Galenus agit strenuum agonistam: inuenit duos sensus, ubi unus tantum est. Quis enim homo unquam uomuit omnes colores, aut quis obseruauit? Sed neque sensum uerborum Hippocratis intellexit. neque enim soli hi mali sunt. sed sensus est: Si plures colores prauos uomat, hoc ualde perniciosum est. cum enim assumpsisset tres pro exemplo, ita etiam poterat, & duos, & quatuor. at uerbum πάντα, id est, omnia ad supradicta refertur, ideoque & de duobus, & de pluribus intelligi uoluit. Quòd si quis dicat, Cur ergo non est usus uerbo πλείω? dico Hippocratem meliùs hoc significasse: nam indifferens est πάντα, seu omnia. ac si diceret, qualiacunque ex his plura, ualde perniciosum est. diuisim enim, & collectim omnes intelligi possunt. Sed in plurali apud latinos, non pro singulis, sed coniunctis. Sed non solùm, si plures colores malos, sed etiam si plures, in quibus aliqui mali sint, ut in Philiste (30. Epid. languen. 4. 1. ord.) & si in pluribus uicibus, uelut Mulier in Mendacetum foro, tertio Epidemiorum (lang. 12 ord. p.) non tamen semper. Considerranda est enim mutatio, qualis sit, ex generali praecepto: Ex prauis ad bona, semper bona: ex bonis ad mala, non confestim mala: siquidem increscente morbo, si uirtus ferat, non mala, sed ad cruda, & olida, aut liuida, semper pessima est: propterea subiecit:

PROGNOSTICON
XLI. & XLII.

CElerrimam autem mortem significat liuidus uomitus, si graue olens fuerit. Omnes uerò subputridi odores, ac foetidi, in omnibus uomitibus mali sunt.

COMMENTARIVS.

Non idem significat οἱ ὄζει δυσῶδες, & καὶ δυσώδης, id est, si malè olens fuerit, et malè olens. nullatenus enim adeò lethalem esse uult liuidum uomitum, sed liuidum, si malè oleat. Vnde subiungit in hoc sensu, quòd omnes malè olentes uomitus, qui subputridum, aut foetidum referant, mali sunt, id est, ualde: uoluit enim hoc nos intelligere. Sed cur non dixit, ualde mali, si hoc intelligebat? superuacuum enim est hoc credere, ut propter unius uerbi additionem existimauerit, se non breuem futurum uideri. Ratio potius est, quòd Hippocrates nobis significat, nihil deterius esse, quàm cum imbecilles uires magnae morbi causae subijciuntur. Sed si modò uires ualidae fuerint, nihil uerendum esse: quoniam putredo in uentriculo faciliùs fieri potest ob innati caloris paruitatem, & perpetuam cibi assumptionem.

Sed

Sed non est omittendum discrimen, quod innuit Hippocrates in illis uerbis, subputridi odores, ac fœtidi: quasi alius sit odor fœtidus à putredine. Vnde intelligendum, quod omne mistum est, aut animatum, aut anima caret: & in utroque genere est frigidum, quod condensat humidum: & quandiu humidum coactum est, manet mistum: & illud, si sit animatum, uiget in eo calor cœlesti proportione respondēs: secundo de Generatione animaliū (cap. 3.) at in animatis humidum aliàs concoctum à calore, adeò ut humidum illud, quod facit mistum, perfectum est necessariò concoctum, & pingue, sed sui generis: utpotè in carne, osibus, ligno, lapide & metallo. Et ideo Auerroes quarto Metheororum (Com. magno sec. 30) dum posuit duas utilitates frigoris, ambas frustra commemorauit. Nam quòd frigus temperet calorem, absurdum est: primùm, quia calor innatus quantò maior, tantò melior: deinde, quòd calor frigore non indiget, ut temperetur, sed à se ipso temperatus est, & à generante, ut lumen Solis. nam frigiditas nō est, nisi uerè priuatio caloris. Quòd uerò frigus confirmet calorem, non est uerum: sed ipsum corrumpit, ut contrarium suum contrarium. Et ideo Auerroes ignorauit magistri sui mentem: is. n. dum querit (2. de Generat. Animal. cap. 4.) cur cornua sint dura? dicit, quòd à calido fiunt, inde à frigore coguntur. Atq; utinam ossa & neruos non excepisset: sed non existimauit ea emolliri à calore humidum ergo, quod partes continet, & calorem à frigore cōndensatum continet mistum, seu uiuat, seu non. Ergo cum calor externus aduenit, dissoluit quod condensatum est, & semper corrumpit mistum. & istam corruptionem uocat Aristoteles in quarto Metheororum putredinem, quia ibi considerat duas actiones caloris oppositas: quæ putrefacit, & quæ concoquit. Et concoctio fit condensando, ob id quòd frigus sibi copulat: igitur putredo fit rarefaciendo, & colliquando. Iam ergo habemus rationem caloris, quomodo putrefaciat dissoluendo humidum, ex quo exhalat calor naturalis, unde refrigeratur ex proprio calore, & incalescit externo. Propterea Philosophus tertiadecima Problematum (4. & 8.) ponit tres causas putredinis: calorem, & humidum non concoctum, et quietem. Et de humido probat hoc ab exemplis. nam ligna minùs putrescunt, quàm caro animalium: & minùs etiam ossa, pili, & pinguedo. nam concocta huiusmodi sunt: cuius rationem inferiùs ostendam. Sed & à regionibus: nam Syria & Arabia bonos odores mittunt, quia calor uehemens aeris concoquit humidum. Sed cum miscet cum terreo, quia animal, cum generatur, ideò bene olet. Cum. n. calor prorsus peruicerit humidum, & exhalauerit pars crassior, & quæ superari non potest, generatur planta, & res odorata: cum retinetur, nec prorsus separatur, putrescit, et fœtet, & animal generatur. Igitur discrimen totum constat in differentia generationis: ex semine, & à solo calore, & modo. In animalibus ergo hoc, si non perueniat ad dissolutionem caloris, nihilominus debilitat. Auerroes tamen ueritus est dicere, quòd frigus confirmet calorem naturalem: quoniam uidit senes esse frigidos, & tamen imbecilles. Sed hoc accidit eis, quoniam calor suus est exiguus. Sunt ergo duo, quibus constant corpora mista: calor cœlestis similis qui concoquit, & frigiditas terræ, quæ astringit, & soliditatem mistis addit. His ergo uisis, cum dissoluitur humidum, uel celeriùs resoluitur, quàm colliquescat: & tunc fit tabes in animalibus, & marcor in plantis. uel parum absumitur humidi, & multum dissoluitur, et tūc separatur: ut in pinguibus. aut æqualiter fermè, et tunc generatur caries: ut in lignis. Cum ergo humidum manet aut mediocriter, aut fermè totum, quia calor est instrumentum animæ, ideo necesse est, ut generetur animal. Frigus autem externum ut prohibet colliquationem humidi, ita etiam generationem animalis. Animalium autem generatio, ut altiùs rem repetam, fit octo modis:

Primus est, cum animal ex animali generatur, ut homo, equus, balena, delphin: & hic est in perfectis, & sanguineis tantum animalibus.

Secundus modus est, cum generatur ouum, & ex ouo animal: sicut in cartilagineis animalibus, & uiperarum genere.

Tertius est, cum gignitur ouum intùs, & animal extrà: ut in auibus, et crocodilis, & lacertis, & piscibus plerisque, tum cancris, & astacis.

Quartus est, dum uermis generatur ex alio: ut à muscis magnis, quod ego uidi.

Quintus est, dum uermis transmutatur: ut in muribus, qui ex putredine generantur, & ranis. primùm enim generatur uermis: deinde formatur sensim in animal.

Sextus

Sextus est, cum vermis gignitur ex ovo, inde mutat formam: ut in erucis, locustis, & bombicinibus. Septimus est, cum vermis generatur ex illuvie eiusdem generis, in quod transmutatur: ut in anguillis, mustellis & apibus. Octavus, cum gignitur ex pura putredine, ut in hominibus, in cadaveribus, in fructibus, et folijs singulis plantarum diversae species: qui tamen in alia animalia non mutantur. Nam qui mutantur, ut in absynthio, ad quintum genus pertinent. Ergo omne, quod putrescit, introducto novo calore, & resoluto frigore elementi, quo continebatur humidum, & exhalante alio calore innato, putrescit: statim ergo ab anima mundi animae pars introducitur medio caloris solis. Unde quae ab igne corrumpuntur, vel ab igneo calore, animal nunquam generare possunt: quaecunque verò generantur, ex terra, & aqua constant. cum ergo nimium humidum dissolvitur, generari animal non potest, generatur ergo cum humidum est pinguissimum: siquidem quae aliqua ratione generantur, maximè generantur, cum illa eiusmodi maximè fuerint: ita pinguissima ergo parte generantur, quae ab humido secreto generantur. talia sunt vermes in fimo equino, & muscae parvae in vino: nam terreum tenuissimum, admodumq; paucum, & exiguum ad cogendum sufficit ob id vermes huiusmodi ad dolores sunt efficacissimi: muscae autẽ illae simili ratione, iuxta proportionem. Ob id ergo in imo aquae vermes generantur, quoniam ibi terrea pars non deest, & quiescit. in supremo verò non, nisi in labijs. & nisi folliculus tueretur, neq; ibi, nec in infantium corporibus, dum vivunt. Cum ergo quod putrescit, ad formam contrariam formae nostrae tendat, necesse est, ut sapore, odore ac visu maximè nobis adversetur: sapore tetrũ, odore foetidum, visu horrendum, & abominabile. Causa autem est, quoniam ea, quae ex putredine generantur, primùm non separant coctum à crudo: quoniam calor ille est instrumentum animae mundi in his, quae à semine generantur: est instrumentum animae propriae. sed in plãtis humidum exiguum est, quia non adeò tot instrumentis indigent: ideo à calore superatur magis, & ob id multae plantae bene olent: nullum animal, ex putri materia genitũ. Deinde, quod quae à semine fiunt, sensim augentur, unde calor dominari plenè potest, quae à putredine tota simul, licet post perfectionem augeantur alimento, ut reliqua. Cum verò odoris causae duae sint generalis, calor, quo odor, & aer in tenuissima dissolvitur, et penetrat, tum quia calor movet, motus autem actionem auget: & sursum fertur, quod leve est, ubi & odoratus instrumentum, suntq; haec communia bonis ac malis pariter odoribus: & modus putredinis, aequaliter fermè putrent frigida, modò humida sint, & calida: veruntamen longè magis calida frigidis malè olent. Ob id aqua putrida parùm foetet: caro autem multùm. Pingue autem non putrescit perfectè, sed rancidum efficitur, quoniam cum incalescat, non exiccetur ulterius: & iam si sit concoctum, non potest retrocedere, sed exuritur quasi. fieretq; quasi exustum, nisi exigua portio humidi secum corrumperetur. quo fit, ut rancidum putrescat humidi crudi ratione, & amarum efficiatur concocti exustione. Unde quantò amarius, tantò minùs obolet: quantò deteriùs olet, eò minùs est amarum. Iam verò anima inducta, necesse est densari humidum, atq; ideo refrigescere: quare etiam minùs longè malè olere. Constat igitur, cur quaedam, quae generantur animalia, non valde malè oleant, non quòd valde non putreant, sed quòd calor odorem non explicat, ut ita dixerim. nam quod malè olet, ut admonetur: tertia decima Problematum (12) quod verò animal generat, quiescit: igitur magis foetent, quae animal nondum generarunt. Etsi valde foeteant, iam genitis animalibus, non ob illa, sed ob novam aliorum generationem, aut omnino pestilens est, ut in sepulchris Quaedam verò cũ putreant, nullum in modum animal non generant: vel quia immodico humido obruuntur: vel quoniam assiduè moventur: vel quoniam refrigerantur multùm: vel quia exuruntur: autẽ quoniam percolantur neq; enim generatio sine denso humido: nec densum absq; frigido: nec frigidum genitale absq; terra. Terra ergo & Sol generant medio humidi. Ob id, qui dixere, ignẽ generationis authorẽ, calidum sempiternum intellexere: qui aquam frigidam in humido, terrã scilicet, & aquam, qui aerem calidum in humidum agens, vaporem generat, & motum, per quam cavitates fiunt, inducit. Putrescunt igitur multa, quae animal non generant, sed nuo per se. Fit ergo magnus foetor ex multa putredine, & calore, nec tamen animal generatur obuitente casu. unde fiunt foetores gravissimi, & animal generatur. Tertia causa foetoris, quae est ratione putredinis, etiã (nam magnitudo putredinis & caloris sunt duae causae) est ob id, quod putrescit

putrescit, qua parte putrescit scilicet humidum, aqueum, aëreumúe, aut excoctum cum tota substantia terrea. nam ab aqueo leuis putredo fit, & solùm uermes generantur à pingui magna, tum quia pingue densius est, & minùs euaporat, ut oleum, aqua: ideo magis generatur animal certi generis, & uehementiùs obolet. Sed iam uideamus, cur allia fœteant, & scarabei, uermes autem non: id contingit, quòd uermes, dum latent, fœtent. unde in anhelitu puerorum, qui eis laborant, deprehenduntur: refrigerantur autem extrà, & ob id non fœtent. allium autem fœtet, quia calidum uehementer est humidum habet crudum plurimum: unde ut putrescat, paratum est. Ob id comestum fœtet, non autem per se: imò illius odore omnes fermè delectantur, ad eò ut quærant odore uti, non substantia, in aceto terrendo illud: inde ab iecta substantia aceto pro intinctu fruuntur. Ergo allium, aut animal generabit, aut nimio calore generationem animalis prohibebit. oportet. n. in animalis generatione refrigerari, ut densetur humidum, & contineatur calor, & membra poßint indurari: & ut quiescat, donec foliculus perficiatur. Scarabei autem fœtent, quia calidi sunt & propterea in aëre uiuunt, tum ob alimentum etiam putre. Quæ ergo fœtent, omnia subputrida sunt. Sed Hippocrates subputrida uocat solùm, quæ ad animalium generationem tendunt: quæ uerò ab immodico calore malè olida redduntur, ut allium, porrum, cœpa, ea sub nomine subputridi non comprehendit, cum certã speciem rei oboleant. Necesse est. n. contraria ad cõtrarias causas reduci: ut bene, & malè olere ad putre, & nõ putre. Sed allium nõ olet putrè ob calorẽ uehemẽtẽ, qui propriæ substãtiæ odrẽ retinet. ergo odor comesti est mistus ex proprio ita non olet malè, sed allium, & putrido: & ita non est sensile, ut nec dolor apud tactum, sed sensus inimicum. Sunt ergo odores putridi à calore, & putredine geniti: subputridi à putredine sine calore: ut aquæ putrescentis & fœtidi certæ rei à calore multo, & imperfecta putredine, cum sentitur odor rei marcidæ adeò uehemens, ut putredinis sensus lateat: nec cognoscatur, nisi ut leuis dolor in erysipelate. nã odor malus est & mistus ex putrido, & odore proprio: nihilominus putridi imago latet sub odore rei. Et quia uidetur Aristoteles (2 de Anima tex. 70. & 97) sentire, quòd odor non fiat ex resolutione partis corporeæ, sed quòd sit, sicut color. Dico, quod odor non est corpus: neq;. n. esset obiectum sensus. corpus. n. in animam recipi potest, nec illius species: nil tamen prohibet, quin solùm cum corporeis uaporibus deferatur, aut saltem maximè, ut calor, & frigus.

DIGRESSIO.

SEd anteq̃ uomitus historiam prætergrediamur, uidendum est, cur motuum, qui uoluntati parent, nullus imaginando fiat: eorum, qui imaginando fiunt, nullus pareat uoluntati. non uomitus, non fletus, aut risus uerus, non uirgæ erectio, non oscitatio uel titillatio, aut pandiculatio, aut rigor: omnes. n. hi imaginando fiunt, non arbitrio uoluntatis. in quo consultum est, in hoc uno duntaxat, quod ad uirgæ erectionem attinet, ne uoluntati pareat. adolescentes n. omnes fermè, & iuuenum pleriq; à re uenerea absumerentur. In causa ergo est, quòd tres sunt facultates, quæ in nostro corpore arbitrio trium principalium membrorum reguntur. naturalis à iecore, nec alij obsequitur: intellectus & mens: ac uoluntas à corde, cuius tamen instrumentum est cerebrum. anima. n. ut aliâs dixi nullibi est, sed extra nos: Cerebri autem proprium, non ut cordi paret (in quo est primum uoluntatis, & mentis instrumentum, quo mouet, sicut lux Solis, non quo mouetur: esset. n. uis in materia) est imaginari: eaq; repræsentatione ad cor, & à corde (non ut imaginatur, sed ut illud recipit. imaginari enim commune est: audere autem, aut timere, non idem in omnibus) contrahuntur, aut expãdutur spiritus (unde non idem etiam timentibus accidit. metus. n. lachrymas exprimit: immodicus cohibet, ut de Hecuba fingunt. sed rectè Poetæ) et ad determinatum locum mittuntur, ut lachrymas risumq; excitent, & uomitum, & oscitationem, & uirgæ erectionem: neq; parent uoluntati, cuius initium manifestum fit in corde. unde illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua. Imaginandi autem est in cerebro initium, licet, ut dixi, cor sit auctor, sed per se: non autem, ut illius instrumentum est cerebrum. et ideo initium motus uoluntarij est à corde per neruos, qui ab illo oriuntur: sed harum operationum à corde, ut est principium spirituum. ergo per regulam logicam iam aliâs declaratam, cum principale sit unum, & instrumenta duo, nunquam poterit confundi actio una cum alia, sed erunt prorsus distinctæ. Ideo opinio Galeni

de princi-

de principatu membrorum, & ortu neruorum, præter id, quod repugnat rationi, etiam experimentum habet contrarium.

Nunc redeo ad expositionem. Liuidus color fit ex extinctione caloris naturalis: sed ea, si fiat uel à calore, uel à frigore, ut in uerberatis, mala est, sed non lethalis. at si à putredine, perfectam significat putredinem, & penitus extinctum calorem ostendit: ideo mortem. quæ .n. perfectè putrent, omnia liuida euadunt; putant autem perfectè solùm carnea, ut liquet. ideo in canibus, & suibus hoc uidere licet: sed non adeò facilè, ob fœtoris magnitudinem.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS CIVISQ. BONONIEN. MEDICI, IN LIBRVM Prænotionum Hippocratis, Commentarius Tertius.

PROGNOSTICON XLIII. XLIIII.

SPVTVM uerò in omnibus doloribus, qui circa costas fiũt & pulmonem, citò ac facilè expui conuenit: & flauum sputo ualde permistum apparere.

COMMENTARIVS.

Cum tractasset de signis sumptis ab excrementis generalibus, hic incipit tractare de signis sumptis & ab excrementis, & ab alijs generibus, prout sunt propria unicuique morbo. Nam uomitus, etsi poßit considerari, ut symptoma uentriculi, & fæces intestinorum, non tamen sic ab Hippocrate hic consideratur: de quo superius (Tex. 51.) nos Hippocrates admonuit, cum dixit: Nec uerò decipiat te, si uesica, morbum aliquem habens &c. ut intelligeremus, non tractare illum de his signis, ut proprijs, sed ut communibus tantum, & omni morbo acuto, & toti corpori. Demiror autem de Galeno, qui nodum in scirpo quæsierit, textum hunc, qui palàm unus est, diuidendo. Quamobrem his relictis, exponamus sensum literæ, qui est, quòd sputum debet habere tres conditiones, ut facilè celeriterq; expuatur, & sit in eo flauũ ualdè permistum. Nam cum sputum est purum, significat materiam eße crudam. Demiror autem Galenum, qui censuerit, cum nihil expuitur indicari summã cruditatem: pòst, si nihil de materia expuatur. nam crudum maximè est, cum expuitur sputum: nihil autem, quod ad materiam attinet: nam non uitio doloris materia sistitur tum, cum aliquid expuitur, sed quia materia prorsus cruda est. Ergo quòd sputũ debeat esse facile, id est breui expui, dicebat Hippocrates primo de Victu in acutis (à 36. Tex. ad 39.) his uerbis. Causa uerò huius est, quod priusq̃ dolor soluatur, moriuntur: citò enim anhelosi fiũt. Præ multo autẽ, ac denso spiritu, uelut iam dictũ est, ualde uiscosum citra cõcoctionem fit sputum, & egressum fieri prohibet. imò stertorem induit, chartilaginosis pulmonis, arteriarũ partibus, bronchijs appellatis, impactum: & ubi ad hoc deuenerit, lethale iam plerunq; existit. Nam & ipsum sputum impactum prohibet quidem spiritum introferri, cogit autem citò extra ferri. Atq; sic mutuam opem ad malum inter se conferunt, dum & sputum impactum, densum spiritum facit: & hic cum densus sit, sputum insuper uiscosum facit, & lubricum fieri, ac elabi impedit. Non auderem clariùs hoc ipsum eadem uiam docere uelle. Verùm quod declarare uolo, aliud est, scilicet Hippocratem tria proponere. Vt facilè prodeat. 2. breui, & sine labore: nam neq; uirtus sic defecta esse potest, neq; materia, quæ expuitur, mala. i. glutinosa, aut crassa, aut tenuis: nec aliquid esse, quod impediat, uelut dolorem uehementem. Secunda conditio est, ut citò. i. ab initio morbi appareat: tunc. n. in eo bonam tem morbum abbreuiat, ut prima Aphorismorum (12) & est aßidens signum, seu Symptoma potius. Tertium est, ut sit flauum admistum sputo. idq; ualde, scilicet permistum: non autem flauum. Declaratur autem ex hoc, cur in Aphorismis dixerit, quòd sputum si primum appareat, breuẽ significet morbum: ubi non est definitum, quid sit sputũ. aliquando enim sanguineũ, aliquando flauum uidetur, atque in his duobus permistionem considerare oportet: nam uterq; horum colorum bonus esse potest. quomodo autem sit ualde permistum, Galenus omnino (confidenter. n. hoc dico, quia non solùm non animaduertit,

madu:ertit, sed cum paucos, ut puto, huiusmodi ægros curauerit, ignorauit prorsus) non attigit. Est autem quod non potest esse bene permistum, nisi paucum fuerit, quod admiscetur. unde si plurimum fuerit, seu quod flauum est, seu rubrum, periculosum est: & mistum bene seu ualde esse non potest. Quod autem sputum difficile est, multis modis, ut dixi, contingit: seu ex uirium imbecillitate: seu dolore nimio: seu cum exustum est, & ob id lentum, ut cum fabri lignarij farinam cum aqua coquunt, ut colla fiat. quod accidit in febribus exurentibus: atq; id multò deterius est lento sputo ob uiscidam pituitam facto. aut quia crassum, quod eleuari non potest: aut cum fuerit tenue, & liquidum, ut nequeat, quoniam spargitur, attolli: quod inditium est cruditatis. Ergo uidebis, cum bene permistum est sputum, & paucum, etiam si nigrum sit, plures sanari, quam si flauum, aut sanguineum, sed ob multitudinem, parum mistum. Reliquum est, ut dicamus, quod maximè necessarium erat, scilicet cur sputum benè permistum optimum sit? Cur Galenus hoc tacuit, quia dicit, quòd non est necessarium expositori, reddere causas. Cur ergo reddit huius, quod facilè excipiatur? sanè in claris nugatur, ad tœdium difficilia queq; præterit. Neque enim quæ in sequenti Commento affert, satis faciunt. Etenim prima fronte sputum permistum ualde malum uideri deberet: quòd permistio magna, ut superiùs (Tex. 52.) declaratum est, uel ab agitatione, uel à calore fit uehementi. Occasionem ille etiã superiùs uitauit, dum exponeret prima uerba de uomitione. causas docuit spumæ, in quo inferior est permistio, ut de illa sermonem habere non dignetur. sed neq; mora, nec similitudo substantiæ in causa esse possunt: dictum est enim de his aliâs. Vna quidem non conuenit: quæ enim similitudo sputo, seu pituitæ cum flauo? Alterum utile esse non potest, mora. Quid etiam dicemus, cum natura separet, non misceat, morbo ad salutem tendente, ut commodè expellere possit: quarta Aphorismorum (com. 22.)

DIGRESSIO.

IAm ergo clarum est, quòd oportet materiæ morbi indicia esse permista, & non parti utili: igitur excrementis. & quantò magis permista fuerint, tantò id esse melius. Verùm primi causa manifesta est, alterius non ita. Galenus secũdo Prorrhiticorũ (Cõ. 15.) deiectiones synceras per crisim factas haud uituperat: sed ante illã morbũ exacerbandũ dicit eas significare: non tamen aperit. non contendam cum illo: quanquam Hippocrates syncera ubiq; damnet, etiam in exemplis, cum dicat in his, qui seruati sunt (biliosa multa euomuit) non bilem: & (pituitosa) nõ pituitam. Sed non sunt ubiq; omnia miscenda: satis sit, eandem, esse rationem sputi, uomitus, et deiectionis, ut syncerum semper sit formidabile, mistum excrementis laudabilius. & ubi opposita sic distinguuntur, quod maximè ab altero extremo remouetur, optimum est: uelut syncerum malum, mistum laudabile, ualde mistum erit admodum etiam laudabile. Uidem inuenta ratione, qua syncerum malũ dicitur, seu per uiam causæ, seu signi perspicuum erit, cur mistum sit laudabile. eadem enim est ratio oppositorum.

Quod habetur septima Aphorismorum (Tex. 6. com. eodem) dicam. Inquit enim super uerbis illis: In morbo diuturno fastidium cibi, & deiectiones syncere, malum. Nam deiectiones huiusmodi, exustum esse omne humidum innatum à calore febrili demonstrant. At hoc, quòd ualde mista sit, eô non uidetur pertinere: nam secretos humores nonnunquam, & tamen plures, uidemus excerni. Aliam ergo quærere causam oportet huius dicti. Causa mistionis bonæ est, quod sensim instilletur. nam & in his, quæ manibus miscemus: si sensim farinæ aqua superfundatur, mistio bona fit: si confertim, nequaquam. Cum ergo in peripneumonia bene permiscetur humor sputo, necesse est, ut sensim transfundatur pus, aut humor in excrementum: quod & indicium est paucitatis materiæ, & naturæ, non coactæ operantis, sed ratione. & si etiam ad causam referre uelis, ut non timendum sit ab huiusmodi materia, quæ destillauit in locum ob paucitatem eius: & quia mista, ob coniunctam sibi pituitam. Eadem tenuis necessariò erit. nam crassum non potest ualde permisceri: tenuis autem materia faciliùs superatur, & indicat naturam prædominari. ergo sputum bene permistum, est saluberrimum.

PROGNOSTICON XLV. XLVI.

SI enim longè postea post principium doloris expuerit, quod flauum est, aut fuluum, aut quod multam tussim inducit, & non ualde permistum est, deterius est. nam & flauum, & meracum periculosum

est: & album ac tenax, rotundûmque inutile est.

COMMENTARIVS.

Insinuat, quòd in specialibus tradendis debemus esse longiores & diligentiores: neque enim obscurum est, quòd hoc ex contrario manifestum est. Post principium longè opponitur ei, quod citò: & quod multam tussim inducit ei quod facilè, & non ualde permistum, ei quod ualde permistum. Et quoniam opposita uersantur circa idem, ideo adijcit flauum, ut intelligeremus parum interesse inter hos duos colores, flauum, seu fuluum. Deinde subijcit causam utrorunq; posteriorum, cum primùm per se notum, scilicet quòd tandem expuere est malum: longiorem enim morbum significat. quo circa sicut suffocari diutius in aquis, periculosum est magis, quàm breui tempore: ita & diutius extendi morbum lateralem, aut pulmoniam, periculosum est. & tantò deterius in pulmonia, quàm laterali morbo, quantò magis homo præfocatur in pulmonia, quàm morbo laterali. Ei ergo, quod est ualde permistum, opponuntur duo, meracum scilicet flauum, et album. at flauum meracum periculosum, inquit, est, album autem inutile: in quo scilicet nihil de materia peccante expuitur. de meraco autem dictum est suprà. Sed antea, quàm expositionem Galeni prosequamur, explicandum erit, quid intelligat per cõmentationes de iudicationibus, id est Crisibus, & in libro sententiarum, id est Aphorismorum, parte scilicet sexta, & septima: nã hunc unum esse librum, non septem, uoluerunt. Et cur dixerit, rotunda: nam glutinosa cum fuerit uehementer talis, in rotũdam transit formã, quoniam undiq; latera à calore febrili æqualiter torrentur, ut quicquid promineat, consumatur. at cum ualde glutinosa fuerit, ubi semel rotundam formam acceperit, eam retinet: at ubi non talis est, etiam quòd consumptis partibus extremis in rotundam figuram transeat, in ea consistere nequit. quòd autem omne, quod sensim circumcirca consumitur, rotundum euadat, non solùm ab aere, & ab arte, sed etiam ab aquis, docuit Aristoteles in Mechanicis de Crocis (Quest. 15.) loquens: Rotunda autem sputa peculiariter delirium portendunt teste Hippocrate sexto Epidemiorum (part. 3.) causam ibidem explicuimus, omnibus alijs expositorib. ignotã.

DIGRESSIO.

Galenus igitur partem hanc de synceris sputis sic in commento interpretatur, ut syncera alba minùs mala sit, flaua tantò deterior, quantò bilis pituita deterior est. Est autem, scilicet longè: quoniam flaua bilis acutas accendat febres, atra solum difficiles: sanguis & pituita sint humores moderati, ac benigni: idq; totum uerum est. sed non docet quomodo sputum permistum sit bonum, aut malum. Verùm hoc facile est, si quis mentem adhibeat, scilicet quod debet esse materia coniuncta, cum debet expelli, prorsus separata ab utili: nam utile natura cupit retinere, ideo non expellit, donec fuerit, quod uitiosum est, ab utili separatum. contrà debet esse excrementis naturalibus bene permistum, quod uitiosum est: tunc enim commodißimè expellitur, tum ob naturæ consuetudinem, tum quia membra, super quæ transit materia, quæ expellitur, prorsus non læduntur. Si acris sit materia mista fecibus, non parit difficultates intestinorum. at materias noxias esse, unam, aut plures, multum refert. Galenus (comment. 23. & 40.) multitudinem earum reformidat, quoniam plures difficilius superantur, quam ego opinionem non animaduertens, errorem frustrà secutus sum. nam plures. si singulæ sint æqualis molis, ac ponderis, certè maius facessunt negotium, quàm una, quæ uni earum multitudine, ac pondere tamen æqualis sit, sed si tanta sit moles, ac pondus unius, quanta omnium illarum simul acceptarum. Tametsi ergo plerunq; accidat, ut maior sit quantitas humorum diuersorum, quàm unius solius, nihilominus etiamsi æqualis sit, deterius est, ut materia sit uariarum partium, quàm unius naturæ. nam si uarij sint colores, uariæ etiam erunt substantiæ: & ideo etiam diuersis in tẽporibus concoquentur. quæ ergo celerius concocta fuerit, non poterit expelli, cum crudæ coniuncta sit. nam cruda expelli non potest, nondũ calefacta, & emollita: necesse est igitur retineri. quod autem concoctum, retinetur, non solum à febrili calore, cuius proprium est, omnia corrumpere, & deteriora facere, sed etiam à naturali ipso superassabitur: quamobrem cum reliquus humor concoctus fuerit, non poterit huic cõiunctus, quoniã hic ipse non amplius cõcoctus est, expelli: igitur & ipse denuò corrũpetur, ut

ipsem-

as

ipsemet Galenus in tertio huius (com. 27.) fatetur. Vnicum ergo præsidium est, ut separetur: quamobrem febres duplices tertianæ facilè curantur, quia singulorum humorum sunt loci distincti. Et etiam in Hemitritæo idem fatetur Galenus, dum illius solutionem narrans in secundo de Differentijs febrium (cap. 7. in fine.) cum dixit in enarratione undecimæ diei: Deinde sexta noctis hora, aluus biliosum excreuit, ac quidem per uniuersum corpus, ueluti sudores, exhalarunt: post quos tota declinatio ferè ad infebricitationem peruenit: neq; iam in ambiguo erat, quia tota febris tertiana omnino desijsset. At cùm mistæ fuerint materiæ ualde, aut non separabuntur, aut difficillimè: quocirca febris ex huiusmodi materieb. cōmistis semper difficilis redditur, & quicunq; alius morbus, seu fuerit tumor, uel abscessus, uel diarrhœa, aut tale aliquid. Confudit ergo Galenus tria mistionum genera: materiæ uitiosæ cum utili, quod semper malum est: cum excrementis, quod bonum: earum inter se, ut cùm rubræ, & fuscæ simul miscentur, & hoc longitudinem, & difficultatem morbi significat. Est & quartus quidam modus (ne quid intentatum relinquamus) quem Galenus tangit, scilicet mistio materiæ prauæ cum quodam humido, utiq; quod si uult expelli, quomodo uult, ut separet, quare? sed hæc relinquamus. apertis enim sunt, & clara in excrementis alui & sputis. Solùm restat difficultas de uomitibus: nam ibi uidetur etiam humidum admistum materiæ noxiæ, & tamen non est excrementum naturale. Et mihi uidetur illud compositum ex ichore proprio humoris, & ex his excrementis, quæ nondum à natura euicta sunt: separatio autem fit ab utili. Quo circa si per merum intelligamus etiam quod proprijs ichoribus spoliatum est, etiam illud deterius erit. Sed Hippocrates ad excrementa respexit: in uomitu autem, quia deerat, pituitam excrementi loco subiecit: quæ certè & ipsa excrementi rationem habet. In sputo ergo pituita mucilaginosa: in uomitu cruda: in deiectione excrementa sunt illa, cum quibus misceri debent, quæ eijciuntur, materiæ morbificæ.

PROGNOSTICON XLVII.

Malum est, & quod uiride est ualde, & quod spumosum,

COMMENTARIVS.

Quāuis similis locutio duplicē semper recipiat sensum, scilicet gratia exempli, uiride, malū est, & spumosum, et uiridū spumosum nihilominus relatiuū, quod efficit, ut in primo sensu intelligenda litera sit. Sed græca lectio nō habet, nisi κακὸν δὲ καὶ χλωρὸν ἐὸν κάρτα καὶ ἀφρῶδες, Idest malum est, etiam uiride, si ualde sit, & spumosum. At Laurentianus tertium addit sensum, sic interpretatus: Si uiridis admodum, & spumans est, mala est: ut scilicet uia tantum sit, sed coniuncta ex duobus screatio mala.

Sed omissa uarietate lectionum, quando codices ambo Greci idem habeant, ad expositionem eius, quod in re est, accedamus. Quandoquidem non dixit, nisi, malum esse sputum, non ualde, possumus singillatim exponere uiride malum, & spumosum, nec relinquitur ulla difficultas, nisi in aduerbio ualde, seu κάρτα: reliqua enim nota sunt.

Omissa ambiguitate, quam Cornarius inuexit, & Laurentiani sensu incondito. esset enim piscari (ut aiunt) aureo hamo, ut malum esset sputum, quod uiride esset, & ualde, & cum hoc etiam spumans. Propterea dicamus, quod & sputum ualde uiride, seu, ut Galenus ait, rubiginosum, malum est. parùm interesse putat Galenus, qualiscunq; sit coloris, modò syncerum sit: semper enim malum est: quamuis non dicat Hippocrates, meracum esse, sed ualde tinctum. constituit autem eiusmodi ordinem Galenus: serosum humorem, quem constat pallidum esse: qui cum assatur, flauus fit, cum permiscetur (sed cui, non dicit) euadit croceus: is rursum superassatus, euadit niger.

Quis non uidet, quàm incōpositè hæc dixerit. primùm neq; explicat, cuius coloris sit serosus humor: neq; quomodo possit assari (uix enim fieri potest) deinde cui admisceri debeat: croceus etiam assatus fit primùm fuscus, aut cœruleus, si lucem habeat admistam, inde niger, nonnunquā etiam uiridis, antequam niger. Hæc est doctrina illius uiri, quam tanti faciunt, qui admirantur ea, quæ non intelligunt confusa, incerta, sine ratione, falsa. Verùm ne longior sim, explicabo Hippocratis sentētiam dilucidam, quæ est: Malum esse sputum, quod ualde citrinum est, id est ex uiridi, & ferrugineo mistum. nam cum Greci uiride simpliciter intelligi uolunt, prasinum uocāt, πράσινος uiridis, & ἰώδης, ab ἰὸς

eruginosus lib. de Veteri medicina, (pa. 6.) cũ ergo mistum colorẽ laudasset, et hic eiusmodi esset, ostendit, si ualde talis sit, attamen malus erit: id est quod sæpe uidemus, quanquam plures sint, si tamen splendeant, & uiuaces sint, praui sunt: sin ita misti, ut alter alterum obtũdat, meliores.

Quis non uidet Galenum nugas agere: nam norunt omnes, me non deceptum in indicando ob hec huiusmodi: non ergo de synceris, sed uiridis coloribus sermonem habet. χλωρὸν preterea à Galeno uiride exponitur: sed difficultatem non facio, quandoquidem, & flammeus in hoc ordine sit, & quilibet color syncerus. dico syncerum non immistum hic, sed, ut color purus sit, uiridis, cæruleus, croceus, ruber, flammeus. ueniamus ad spumosum.

Bullas gigni, & ob calorem, & ob agitationem, docet exemplo, ducto à spuma, quæ in mari, & in lebetibus gignitur. Seruantur, et manẽt, uel ob aeris contenti craßitiem, qui non superiùs fertur, & erumpit: & lentorem humoris, qui ui continet spiritum. Si alterum horum desit, non diu perseuerat: si perseuerat, utrunq; adesse necesse est. In humano corpore hoc ipsum accidere ob uehementem adeò agitationem, cũ haud sit uerisimile, relinquitur ut spuma, seu sit in sputo, seu urinis seu fecibus; hec tria ipsa indicent calorem feruentem, acrem, humidum, ac crassum, humorem lentum. Et quanquam de his superiùs (lib. 2. com. 37.) actum sit, nihilominus duo hec adijcere decreui. Primum, quòd spuma fit in ore: unde homines sani sine incommodo sputum emittunt spumosum, non tamen in pectore fit absq; magna ui, & causa preter naturam: ideo ne te fallat sputum spumosum, quod ex oris causa, non pectoris, prouenit. alterum est, quòd prudenter Galenus omisit nomitum spumosum, dum enumerat, quæ cum spuma eueniunt: nam nisi saluia misceatur, tantus calor in uentriculo ob magnitudinem adesse non potest, ut in eo spuma creetur. preterea spuma fit, uel ob uehementiam agitationis, aut caloris, aut loci angustiam, ut in mucco: ut uerius dici possint tres causæ, quàm due. Nam que spuma strãgulatis ad os uenit, & ob calorem, & ob loci angustiam generatur. Hic rursus animaduertere decet Hippocratis excellentem artem, & ingenij acrem uim: nam non per malum malum simpliciter significat, sed uehementer malum. cum enim coniungit malum periculoso, & lethali, ut cum dixit, deterius est, quàm illa, tum ex ordine, tum ex coniunctis, intelligere oportet, peßimum esse, adeò ut hec uerba (bonum, malum) iuxta ea, que coniunguntur, sint intelligenda. uelut si dicat: Lethale est, torqueri oculum, malum est, etiam si promineat. sensus est, oculum prominere, est etiam malum et eo genere mali, quod dictum est, id est lethale. Sed tamen, cum dicit (malum est) non est perinde, ac si dixisset, lethale est: sed ac si diceret, lethale est hoc, sed non adeò, ut primum. hoc de coniunctis. Ex ordine cum malum ponitur, gratia exempli, inter ualde malum, et lethale, intelligendum est malum, id est deterius, & lethali proximum. hecq; diligenter sunt obseruanda, quæ ad rerum faciunt scientiam, non quæ discrimẽ non in sententijs, sed uerbis tantum afferunt.

PROGNOSTICON XLVIII.

SI uerò ita fuerit meracum, & etiam nigrum appareat, hoc ipsum deterius est, quàm illa.

COMMENTARIVS.

Poterat uideri ob formam sermonis locutum esse de syncero sputo in priore parte, non autem de permisto. Verum supponit, sputum esse malum, aut quia syncerũ, aut quia praui coloris. cum ergo priorem damnasset ob naturam coloris, hunc damnat ob utrunq;, adeò ut optimum statuat bene permistum, & ex bonis, ac laudabilibus coloribus, extremo nil spuere, ut in sequenti textu docebit: proximum optimo tenax album, ac rotundum, quod tamen inutile est, & syncerum longè peius: sed proximum peßima conditioni nigrum, syncerum, in medio mistum sed cum coloribus ualde saturis, ut in hoc ordine apparet. Citò, facile, benemistũ, uenustum. Hic est ordo Album, glutinosum, rotundum. Hippocratis, Viridem, ualde saturum, mistum nec non et rei Fuluũ, seu flauũ, saturũ, syncerũ. ipsius. Noluit Nigrum, syncerum. absolutè pro- Nihil expuere. nunciari Hippocrates de sputis, quod significarent mortem, sicut in uomitibus, & urinis, atq; alijs excrementis, ob tres causas, quas Galenus animaduertit, cum ex sputis etiam ualde nigris multi euadant, ut his diebus senex septuaginta quatuor annorum, & iuuenis triginta annorum,

rum,qui ambo sputum nigrum habebant. Sed sent ab initio usq; in finem perseuerant cum urinis turbulentis,pulsuq; ualde inequali: sed neq; dolor in pectore aderat, nec febris acuta. in iuuene utrunq; horum cum adesset, erată; dolor in sinistro latere,& in eo etiam urinæ conturbatæ:sed sputum desijt esse nigrum circa septimam.in sene non fuit mistus sanguis:in iuuene fuit.curati ambo cum socio Laurentia Melara. Si adfuisset inclytus aliquis Galenicus parum bene animaduertens Hippocratis dicta, interitum utriusq; pronunciasset. Ergo primum contingit sputum malum non significare mortem, quoniam significat solùm supra unum mẽbrum, & non principale:igitur,nisi intercipiatur non poterit per se significare mortem. secũdò, quia potest esse uel à fumo,& maximè lucernæ,& præcipuè olei è semine lini,uel defluxione à capite:& sic non significabit mortem, imò forsan neq; aliquid penitus maioris mali.tertiò, quia tale sputum sæpe fit ex humore melancholico in corde,cuius fumi denigrant sputum, & tamen, si non fit ab incendio, non significat mortem. Quomodo non pituita potest in pectore denigrari ob abscessum?hoc arbitrari stulticia est.

Idem cum præcedente.

MAlum etiam est,si nihil repurgetur, neq; emittat pulmo; sed plenus ferueat in gutture.

COMMENTARIVS.

Hec pars à Galeno, nescio quà ratione, omissa est,cum tamen esset in textu: qui uertit, maiorem admisit errorem, cum in utroq; textu esset:Cornarius rectè adiecit. Hic malum,ut sæpe dixi,dictum puta, non quod pessimum non sit, cum in statu fuerit, sed quoniam sputum uiride, nigrum, syncerum, liuidum, rotundum, quocunque tempore fuerit, semper malum est,si uitio affectionis in pectore fiat:at retineri sputum non ita,sed ab initio est, quasi pathognomicum.ideo Hippocrates uoluit,cum in extremo collocarit, nos intelligere pessimum esse,si in statu accidat, sed in principio non esse absurdum,neq; uerendum,licet malum semper.diximus suprà(com.p.)causam huius.perueniunt enim facilè ad strangulationem, maximè si frigiditas extremitatum adsit:soletq; præcedere animi deliquium,ut in septima Aphorismorum à Galeno(com. 8.)habetur: tuncq; mors propinqua est. quod etiam in magnis hæmorrhosagijs pulmonis accidere solet.

PROGNOSTICON. XLVIIII.

GRauedines,et sternutationes in omnibus circa pulmonem morbis,& antecessisse, & succedere,malũ est:at in alijs morbis lethalissimis sternutationes utiles sunt.

COMMENTARIVS.

Duobus modis largiter, & commodè cerebrum exonerari solet per nares:uel cum impetu,uocaturq; sternutatio:uel sine impetu,uocaturq; grauedo. Græci clariùs κο,ώ;ζαν appellant,nomen narium in eo includentes. Quo fit, ut detestabilis Galeni insectatio,qua Hippocratem subsannat, quòd defluxionis non meminerit,ressetnam defluxio,quæ per palatum fit, nõ est signum,sed morbus.

Quærendum est ergo,cur, cum sternutatio, & grauedo per se bona sint trifariam, tum quia materiam concoctam esse ostendunt, tum quia uim cerebri declarant expultricem esse ualidam, tum quia cerebrum absq; incommodo exoneratur,ob eaq; omnia hæc subiunxerit, in lethalissimis morbis utilem esse, præsertim sternutationem,in morbis,qui attinent ad pulmonem, uelit esse malũ. Hic sanè mihi uidetur modus esse doctrinæ ueræ,ut clara ordinatè explicemus, quæ supersunt dubia,breuiter proponamus.

Ita Galenus difficultatem non aperit, totam expositionem obscuram facit,& Hippocratem accusando illum non intellexisse apertè testatur. et de his,quæ succedunt, satis probabilem reddit rationem,cum significent cerebrum ex affectu pulmonis excalefactum talia progignere symptomata:hoc autem malum dubio procul. At si hæc ipsa antecedant pulmonis,aut pectoris inflammationem,repletum esse caput ostendunt.unde succedente inflammatione partium pectoris,quæ illi directè supponuntur, periculum est,ne materia ad locum iam laborantem descendat,& suffocet.neq; enim correpto ab inflammatione pulmone spes est,eam amplius cõ-

cogi posse. Nocet preterea sternutatio, cum, ut alias docui, ubi de cerebri actum est respiratione, motu uiolento pulmonis, ut membrum inflammatione laborans, magno & uiolento motu distendi, magnam ostendat necessitatem, quæ cogit magnum in actione detrimentum, ingensq; periculum, ne ad ipsum pulmonem materia multa confluat.

Quod uerò adijcit, in alijs morbis sternutamentum antecedere non posse, ostendere debuit: sed quomodo ostensurus erat, quod uerum non est: si ergo antecedat alios morbos ex defluxione ortos, uerisimile est: at alio, si defluxerit materia, cum cerebrum ex sternutamento ualidum esse intelligamus, metuendum non est. membrum enim uerè robustum non ad periculosa loca transmittit, sed cum caliditate sola facultas expultrix alioqui debilis adiuuatur. Ob hoc non grauedinem etiam adiunxit, sed de sola sternutatione locutus est. uide, quæ scripsimus in Primo (Com. 24.)

PROGNOSTICON L.

SPutum autem flauum sanguine permistũ nõ multo, si in pulmonis inflãmatione, in morbi principio reijciatur, salutare est, et ualde prodest: si uerò septimo die, aut posterius minùs securum est.

COMMENTARIVS.

Præstat prius rei ueritatem, & quod experimento quotidiano deprehensum est, simulq; ab Hippocrate declaratum, edocere: inde rationem eorum, quæ dicuntur afferre: demum, quæ falsa sunt, reijcere: imò ipso facto reiecta intelliguntur. Ergo tria sunt sputorum genera, quod ad colorem attinet (com. p. & 2.) syncerum, de quo suprà actum est, & est semper malum, seu album, seu rubrum, seu flauum: multò deterius uiride, liuidum, nigrum. permistum ex multis coloribus humorum, ut flauum, & cœruleum flauum, & liuidum, quod etiam pessimum est exemplo 10 aitus, quod etiam declaratum est in superiore libro (com. 54.) permistum cum excrementis, seu sanguine, quod optimum est. at horum rationem ostendere omnium, frustrà fuerit. De permisto cum sanguine solum sermo habendus est. Inflammationes omnes ex sanguine fiunt, ut ipse Galenus in libro de Inequali intemperie (cap. 3.) testatur. In sanguine sani humores quatuor continentur, potestate, non actu: hoc enim declaratum est à nobis (7 cõtra. 6 & 12. eiusdem 17.) Dum sanguis in abscessu est, putrescit, cuius quod tenue est in flauã, quod crassum in nigram bilem, uertitur, ut secundo de Febrium differentijs (capite nono.) Galenus dicit. igitur necesse est, ut sanguis sit putrescens ab initio in bilem transeat: si ergo transeat in flauam, optimum est, exhibitq; sputum flauum modico sanguini permistum. Nam si ab initio flauum cum pituita solum exeat, non sanguine, necesse est calorem putridum totum sanguinem statim transmutasse, & corrupisse, quod adeò malum est, ut nil peius: sin autem solus sanguis, inditium est, retineri quod corruptum est, atq; crassum, aut factam anastomosin quãdã, aut nõ fieri permutationẽ à calore præter naturam ob loci frigiditatem. quodcunq; horum in causa sit, ualde malum signum oportet esse. Ex hoc patet, lõgè melius esse sputum mistum hoc modo, quàm purum sanguineum: adeò ut Hippocrates nolit etiam esse multum sanguinis mistum. at Galenus è regione pugnat: uult enim sanguineum esse optimum, quod euenit, quia artem non exercent. Quid enim uerba illa: Sanguine permistum non multo? cum non solum purum, sed etiam multum permistum sanguinem reformidet.

In uniuersum duæ sunt materiæ benignæ in humoribus, teste Galeno, scilicet humidæ ambæ pituita & sanguis: duæ malignæ ambæ siccæ, flaua & nigra bilis, sputorum color attestatur supra humorum qualitatem, Tertio in primum Epidemiorum (com. 42.) ac raro fit phlegmon in partibus pectoris ex pituita. minùs autem mala est bilis flaua, quàm nigra, & melior est sanguis, quàm pituita: igitur ex omnibus his colligit, quòd sputum flauum sanguini permistum optimum est in pulmonia. Quod uerò ita dixerit Galenus, ad rupturam uasis refert, tanquam Hippocrates de hac intelligat, sed frustra. nam plurimus sanguis si extat, caloris copiam febrilis ostendit: neq; uisum est in peripneumonia, aut laterali morbo contingere has uenarum rupturas.

Causa ergo talis sputi est multiplex (neq; enim una est) primum sanguinis tenuitas, & in ipso tenui quod uiscosum est, id efficit. Secunda est calor uehemens, qui attenuat, & impellit. Tertia est multitudo, quæ exprimit, ut cum per linteum mel colatur. Quarta est raritas membranæ, quæ tegit costas interiùs, aut pulmonem

cum

cum ipsa carnis pulmonis substantia. Quinta demum est motus, qui fit per tussim excitatam. Atq; ob harum precipuas, aut plurimas, talia ce
» leriter, aut tardius excernuntur. Ob quæ adijcit
» (in morbi principio salutare est) id est signum
» sanationis, & ualde prodest, ut causa eiusdem.
» Vt contrà cum ait: Si uerò septimo die, aut po-
» sterius, minus securum est. Signa bona cum defecerint in aliquo, minus bona fiunt, non prorsus mala. hæc autem declarata sunt prima Aphorismorum (12.) & ut dixi alias indicatiua signa significant dimidiam coctionem; & conduplicare solent tempus, ut in illo Aphorismo quartæ particulæ (71.) Quibus septima indicatur. cum uerò hi morbi suffocent, non tam ex uirium imbecillitate, quod uitiũ est morbis omnibus longis, quam ne strangulentur, peculiare periculum est. Diffinit autem Hippocrates septimam diem, quia si antè, ut in sanandis signa decretoria decretorijs diebus, ita indicantia indicatiuis apparent: quare in quarta, & ex consequenti, in septima morbus terminabitur. Sed si indicatiuum signum in septima apparuerit, nõ, nisi in quartadecima finietur. at morbum acutum protendi septem diebus non est res contẽnenda: propterea dixit non adeo esse securum ob tarditatem signum, quod per se optimum est. Admonet autem nos Galenus de periculo etiam in huiusmodi morbis fortuito, quod utinam non frequentissimè accideret, quod uerissimum est: scilicet, ut uel ægri culpa, uel astantium, uel casu aliquo, uel etiam medici culpa id contingat, in quo illud est præcipuum, & maximum, ac perniciosissimum, quòd tamen astantes insurgant querentes de nimia inedia ægri, medicusq; timore infamiæ tum auget alimentum, cum maximè tempus sit subtrahendi: unde æger periclitatur. casus autem sunt innumerabiles: sed præcipui, ira, timor, & tristitia, incommodus motus, somnus interruptus, aer malus. atq; ob hanc causam præcipuè dãda est opera, ut quam celerrimè æger sanetur.

PROGNOSTICON
LI.

Omnia sputa mala sunt, quæ dolorem non sedant: pessima uerò sunt nigra, uelut descriptum est quæ uerò dolorem sedant, omnium optima existunt.

COMMENTARIVS.

Quæ excernũtur, si ritè excernãtur, conferre sæpe nos, ut in prima, & quarta Aphorismorũ (25. & 3.) ut nil tristius. At hic meminit de dolore: sed non simpliciter, ut Galenus; interpretanda est uox ὀδύνης, sed est λύπη, καὶ πόνος, labor etiam & tristitia, atq; anxietas. estq; ac si diceret: Principale signum in sputo est, quod alleuet, aut non alleuet, quæ contristant, cuiusmodi sunt in laterali morbo, dolor difficultas spirandi, et spuendi, uigiliæ, & febris: hæc omnia nomine ὀδύνης intelligenda erunt. Hoc discrimen non animaduertit Galenus, quod in morbis proprijs, uni parti non oportet confidere magis in signis communibus, quã proprijs, sed propria symptomata sunt præferenda. Et causa est, quoniam in illis est, quod sentit, & sentitur. quod sentit, est æger: quod sentitur, est morbus. quod sentit, est totum: quod sentitur, est noxa in illa parte. ideo in talibus possumus habere iudicium, imò debemus sumere à sensu ægri magis, quàm à qualitate excrementorũ. At nõ ita in febribus, quia idem est, quod laborat, & quod laborem percipere debet: ideoq; æger ad mortem tendit, & ipse moderatè se habere existimat. Idemq; contingit, ubi princeps particula afficitur, ut cor aut cerebrũ: nam in huiusmodi nõ ab ægrotante discere oportet, quomodo se habeat, sed faciẽ inspicere oportet, & urinas: similiter et in iecoris morbo. atq; id est principale, quod docuit. Vbi hoc inspexeris, admonet, ut ad causam respicias. lethale est, si sputum non modò hæc alleuat, sed grauiora facit: nam si, ualde alleuari debebat, non alleuatur, ex quo spem sumere possumus: tũc ergo iubet, ut ad causam respiciamus, quæ si sit atrabilis, tum dicit, perniciosum maximè erit: quia etiam niger color inter colores pessimus est. Vnde liquet, quòd si ex nigro sputo æger alleuetur, tum signum non erit malũ. sed solũ simpliciter malum, seu ex se. talia Galenus non uidit, quæ tamen lucidissima sunt. sicut neq; hoc secundum, quod etsi sputũ, quod non alleuat, tametsi omnibus in alijs conditionibus sit salutare, tamen malum sit: non tamen consistim sequitur, quòd id, quod alleuat, sit bonum, sicut non sequitur, quod non est bipes, non est rationis compos: igitur quod bipes est, etiam rationis particeps, sic enim omnes aues, et ranarũ plurimæ, anteq̃ perficiãtur, rationẽ haberẽt. Voluit etiam ut aliud per hoc intelligeremus, scilicet, quod melius est longè sputũ, quo symptoma

ta alleuiantur, quàm malū id, quod nō alleuiat. fieri enim potest, ut æger non alleuietur, quia morbus sit in incremento. ideo tunc colorem & reliqua inspicere debemus: & ita posuit colorem inter causas pro exemplo: & nigrum inter cæteros pro exemplo inter colores: nec sine illo adiecit pessimum, sed solum malum. at cum dixit (quod alleuiet) adiecit (optimum) quia utilissimum causæ instar, & commodissimum uice signi quocunq; appareat modo, & quouis cum colore. Ideo coloris speciem non adiecit, nisi quis ad flauum sanguini mistum ipsum referat: quam expositionem non uitupero. sed prior melior uidetur forsan, non mihi. Hoc autem in loco demirari non mihi Hippocratis artem non licet, qui duo extrema, bonum & malum, inuicem comparans facilitate, cum nigritiæ primas partes tolerantiæ tribuit, ut intelligamus idem in alijs statuendum esse.

PROGNOSTICON
LI.

QVicunq; dolores ex his locis non sedantur, neq; ad sputorum purgationes, neq; ad stercorū alui subductionem, neq; aduenæ sectiones, & uictus rationem, ac medicamenta, eos ad suppurationem uerti scire conuenit.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset doloris solutionem, etiam morbi exitum bonum significare, incipit declarare, quid significet dolor cōtumax: ex quo duo statim emergunt animaduersione circa prioris textus expositionem, cum dixit signum esse malum, non solui dolorem ex sputo, non autem pessimum. primum quia posset contingere, ut dolor ex sputo non solueretur, sed alia uia, & ita æger perfectè sanaretur, licet non adeò commodè: alterum ut non tollatur dolor, nec tamen moriatur æger, sed morbus ad suppurationem transeat. Vnde manifestum est, cur non dixerit illud sputum esse pessimum si æger non alleuietur, sicut dixit optimum, si alleuietur. ostendit autem modos plures, quibus æger possit alleuiari in his morbis, etiam quòd à sputo non alleuietur. Et primùm inquit: Neq; ad stercorum alui subductionem. In hoc uidetur dubitatio, quomodo ea, quæ in pectore continentur, per aluū purgari possint? Diximus autem de hoc in Decimo contradicentium (Contrad. 54.) Videtur autem

alludere ad ea, quæ scripsit in secundo de Victu in acutis (Tex. 10. et 11.) cum in morbo laterali, sed tamen inferiorum partium, purgat patientem peplio, uel ueratro nigro. An uerò censuerit, conferre purgationes tales in doloribus ex inflammatione, ibi docuimus.

Neq; aduenæ sectiones) quemadmodū in Anax. tertio in tertium Epid (Tex. 79.) Octauo cubitum secui, multum, ut debebat, effluebat: leniores ibi euaserunt dolores. In eodem genere sunt cucurbitulæ incisæ, quarum meminit Celsus (li. 2. cap. 7.) dum hunc locum citat. In eodem genere sunt fomenta, quæ hic medicamenta appellat, adeò laudat primo & secundo de Victus ratione in acutis (Tex. cō. 33 & d à. Tex ad 7.) ut etiam præferat illa sectione uenæ. Quintum est ratio uictus, seu inedia, de qua Primo de ratione uictus. Terminus autem huiusmodi mutationis est dies quartus decimus, ut quinta Aphorismorum dixit. Verùm destillationes tardius maturantur abscessibus: septima eiusdem. Præsupponit hic, alia signa esse salutaria, & uires robustas. Vnde sensus est, si dolor non leuatur sputo, nec aliter, adhuc spes est in quibusdam, ut ad suppurationem perueniāt: nam hic modus est medius inter sanationem integram, & mortem. Ex hoc patet quinq; modis abscessus pectoris posse discuti: quorum quatuor sunt generales abscessibus omnibus cuiuscunq; partis, scilicet omnes, præter sputum.

PROGNOSTICON
LII. LIII. LIIII. LV.

EX suppurationibus, quę pus effundunt, dum adhuc biliosum existit, ualde lethales sunt, seu uicissim, seu simul pus, & bilis eijciatur. Et hoc potissimum, si morbo ad septimum usq; diem progresso suppuratio ab huiusmodi sputo incipiat. Metuendū enim est, ne is, qui talia expuit, quartadecima die intereat, si bonum aliquod ei signum non superuenerit.

COMMENTARIVS.

Ostendit Galenus infrà, Hippocratem non de sputo quocunq; sanies, sed ubi ruptus sit abscessus, loqui: nā & hoc ipsū experimētū docet, quanquam Celsus generaliter exposuerit. Triaq; primo aspectu se offerunt explicanda. Primum, quòd cum sputū docet ruptā esse suppurationem,

purationem, estq; cum hoc biliosum: id autem fit, quoties suffocatur æger, & parum spuit, sentiens occupatum pectus, id autem peius: aut cum à principio plurimum expuit, quod minus malum est, quanquā exhaustis uiribus, simul & sputum retineri incipit, & uires deficiunt, id lethale esse. Secundum, cur lethale sit, quoniam indicat uires non suffecisse ad concoquendum materiā, quod contumax sit, ideoq; nec poterunt eam expellere: quia nihil crudum uinci potest à natura, nisi concoquatur. Est autem prima operatio, cōuersio, ut dixi, sanguinis in humorem, secunda concoctio eiusdem. prima est opus caloris præter naturam, secūda autem utriusq;. ideo prima nunquam frustratur, hæc semper, ubi periturus sit æger: & sæpe etiam in his, qui difficulter sunt euasuri. Tertium est, cur, cum materia non plenè concocta sit, erumpat tamē abscessus: hoc Galenus non docuit, quod maximè scitu necessarium est. nam ubi hoc sciuerimus, sciamus etiam cur lethalis sit morbus. Dico ergo in huiusmodi ab initio apparere sputum flauum, syncerum, esseq; bilem non permistam sanguini, ideoq; non concoqui: concoctio enim mistione fit. rumpitur ergo uel propter bilis acumen, uel ob suppuratæ materiei multitudinē. quodcūq; horum accidat, lethale est signum: sed plerunq; ob utranq; causam, quod etiam est lethalius. Galenus autē hoc periculum ad ulceris difficultatem traduxit, quæ non leuis est: sed tamen longè maior, quæ accidit ob materiā effusam: ideo utranq; causam uigere simul decet, scilicet materiæ prauitatē, ac multitudinē, & ulcus fistulosum. Sed quòd hoc principale non sit, ostendunt tabifici reliqui ex pectoris ulceribus multis annis superstites, cum hi, de quibus hic loquitur Hippocrates, intereant in quartadecima die, aut ad uel saltem ante paucos menses, multi etiam paucos post dies. Verùm omnino extra, inquit Hippocrates sexto Epidemiorum (Par. p.) Phymata non æqualiter maturescentia mala. Et hoc pessimū, ostendit quoddam deterius circa prædicta signum, scilicet ut à septima die initium hoc sputum ducat. Firmiora enim quæ apparent in diebus indicatorijs seu ad bonum, seu ad malū decernāt, ac quasi finē imponāt, quod infrà (lib. 4. Tex. p. ex nostra diuis.) apertè docet. Est aūt dubiū, an si tardiùs incipiat, deterius sit, an si citiùs uidetur, aut quod tardiùs incipiendo, id est post septimā, quòd melius sit, ut infrà (Tex. 57.) docet: tum etiam quia causas eruptionis leuiores ostendit. At è diuerso æger magis fatigatus est, cruditasq; maior & Hippocratis modus loquendi est. Multum autem tribuisse diebus decretorijs Hippocratem, etiam infrà docebimus (lib. 3. Tex. 22.)

Metuendum enim est) Præfinit tēpus mortis quartumdecimū diem. ea scilicet ratio, qua dixi, quòd tēpus indicij conduplicatū sit tempori iudicij. Galenus autem docet, quòd hoc intelligendū, ubi reliqua omnia sint mediocria. scilicet color sputi, quantitas, ætas, uires, temperamentum, tempus anni, regio: si uerò hæc in unam partem declinauerint bonam multò tardiùs interibit, sin malam, multò celerius. fit autē mediocre ex mediocribus, aut æqualiter ad opposita à medio declinantibus: uelut in regione calida, in hyeme, in iuuētute imbecillibus cum uiribus, in corpore multis malis, atq; bonis simul humoribus referto, aut ab utrisq; uacuo. Perinde uerò metieris magnitudinem horum signorum ad mediocritatem facientiū, uelut etiam bonorū. Vnde dicit:

Si bonū ei aliquod signū non superuenerit.) Dignoscuntur autem signa bona à contrarijs, in quibus ordo est manifestior. Cum enim malū maius sit bono, erit & spacium, quo malum à pessimo distinguitur longè maius, quàm id, quo bonum ab optimo. Ideo recensere oportet signa pessima per ordinem, quæ à nobis in margine, uelut in tabella aliqua, describetur.

In plerisq; autem horum cōparatione etiam utitur, ut magis, aut minus: adeò ut deterius, cū ad lethale refertur, quasi admodum significat, non tamen perfectè. habemus ergo quatuordecim hæc signorum genera, neq; possunt, quæ ex opposito pugnant, & plurimum à medio distāt, simul apparere, uelut securitatis cum exitiosissimo: sunt enim penè contraria. ita quæ quasi subcontraria sunt, simul apparere, nec rarò, sed frequentissimè, solent. Medio modo se habent, quæ quasi opposita sunt transuersim, ut bona cum exitiosissimis, mala cum securitatis. plura autem ex inferioribus uix uni ex superioribus aduersari possunt: uelut uigiliæ, dolores, inquies, inappetentia cum concoctionis signo. At superiora sibi solent inferiora adiungere aliqua, aut plura, quæ si non adsint, periculum est, ne fallaris: quamobrem suspendere prædictionem oportet.

Securitas, et breuitas.	Mors proxima.
Securitas,	exitiosissimum.
Salutare admodū,	exitiosum admodū.
Salutare,	exitiosum.
Bonum ualde,	malum ualde.
Bonum,	malum.
Non bonum,	
Melius, cū simpliciter profertur.	

Cæterum

Cæterùm neq; ob hoc soluit Galenus dubitationem, cum dicat Hippocrates: Si non aliquod bonum. etenim potest referri ad totũ, & ad partem. ad totũ, inquã, scilicet ad id (ualde lethales sunt) cui rei indicio est, quod si nemo ex his seruari posset, non tam ὀλέθρια κάρτα, sed θανατώδεα. nã ὀλέθριος nõ propriè lethale est, sed quod perniciosum dicimus: ut etiam ciuem. Non habent propriè Græci lethalißimum, ut neq; Latini mortalißimum. Qui ergo seruãtur, ob hoc seruari contingit, quod bona habeant signa quædam. Vnde ab optimis signis seruari posse confidimus: quæ licet non cum ualde exitialibus, seu lethalibus simul esse poßint, cũ ualde tamen perniciosis quandoq; conueniunt. Interest ergo hoc, ut cum dico perniciosum, intelligo, quod sui natura inferre mortem potest: at lethale ualde causam mortis includit, siquidẽ cum morbi magnitudine uirium imbecillitatem. at si solum bona signa cum perniciosis adsint, non differetur mors, nec auferetur. cum omnia signa comprehendet, dicit quòd tunc seruabuntur.

PROGNOSTICON LVI.

SVnt autem bona hæc, facilè ferre morbum.

COMMENTARIVS.

Enumerat Hippocrates bona signa, quæ si superuenerint omnia, æger seruabitur, quanquã cum illo sputo tam absurdo: si plurima, poterit differri: si quædam sic, quædam non, quartodecimo die peribit: si contraria his, celeriùs etiam quàm in quartodecimo die. Sunt autẽ ex sex rebus, quanquam Galenus, ut cætera, non animaduertat: ex uirium robore: ex materiæ benignitate: ex essentiæ morborum proprijs, & communibus signis: ex functionibus uitæ necessarijs, & ex excrementis communibus: ut cum signis excrementorum propriorum sint septem. hoc autẽ ultimum genus est potens ualde, & quod opposuit omnibus alijs, scilicet sputum flauũ cum suppuratione, seu sanie, sed non mistum. In primo ergo signo duo comprehenduntur: robur uirium, & benignitas materiæ. Dicebat enim Galenus (10. Ar. Cur. c. 4.) Virtus ualida omnia cõtemnit, et sustinet, imbecillis ab omnibus offenditur. Similiter materia praua difficile est ut feratur: ut in li. de Constitutione artis medicæ (cap. 16.) Omnisq; huiusmodi materia fermè ad atræ bilis genus refertur. Cum ergo aliquis facilè morbum fert, indicium est roboris totius, ac etiam partis affectæ: similiter et benignitatis materiæ, et eius, quæ in ambitu ob febrem peccat, & in proprio loco, scilicet pectoris partibus. Videtur autẽ materia prauior, aut benignior præcipuè quinque ob causas. unde etiam posmodum, ut dixi, morbus mali moris, aut mitis, excepta tamen multitudine, aut loco, habetur. Prima est genere quidem qualitatis, ut ibidem dicebat Galenus. nam sanguis optimus est, & calidus, et humidus, & melancholia mala, frigida, et sicca: qualitates enim hæ uitæ animãtium aduersantur. Secunda est ex earum magnitudine. Tertia est ex proprietate acquisita: uelut enim ferrũ, quod diutiùs in igne fuit, calidius est, et diutiùs calidum manet, quàm si paruo tempore in illo fuerit, ita etiam materia iamdiu exusta, inde excalefacta, & si sub eodem ordine sit caliditatis, attamẽ plus exurit, corrumpitq; uicinas partes. Sed & maiorem molestiam affert. Quarta, quoniam crassa deterior est: inde accidit, ut sæui morbi nonnunquam citò euanescant, qui mites habebãtur, occidant. Quinta ex proprietate mistionis. Cunei enim acutißimi in acie, atq; durißimi, ijdemq; in imo ualde lati, corrumpunt ligna illa statim diuidẽtes, ita materiæ quædam densæ, ac tenues, & acres acribus alijs iunctæ craßis & densis, penetrant etiam ossa. Vnde duas mulieres uidi, quæ obierunt ex dolore oßis mandibulæ, admirabili exemplo, cũ ego etiam ad curam aduocatus fuissem. Contraria ergo his faciunt, ut facilè ferant morbum ægri.

Prog. cum præcedente idem.

BEne respirare, uacare dolore, & sputum facilè screare.

COMMENTARIVS.

Hoc est tertium signum, quod à symptomatibus propriæ particulæ sumitur. Declarataq; sunt omnia in superioribus. Sed non leuis relinquitur dubitatio, quomodo stante obsessa in pectore poßit esse bona respiratio, similiter quomodo poßit uacare dolore? illud etiam uidetur deterius signum, cum sit proprium peripneumoniæ, quæ est deterior morbo laterali. Sed ad hoc tertium dubium facile est respondere: nã præsupponit Hippocrates, quòd ab initio fuit dolor: inde

inde cessauerit, seu mitior factus sit. Verùm ad hoc dubium est, quia tunc posset esse transmutatus morbus lateralis in peripneumoniam, & ita in deteriorẽ morbum, ut libro de subfiguratione Empirica (cap. 6.) docetur, quia peripneumonici semper strangulantur & coguntur erecti spirare: & etiam in Quarto de causis Pulsuum (cap. 8.) ubi in init: Cum pulsus morbum lateralem patientis sit crebrior, aut syncopam aut peripneumoniam nunciat: & paulò pòst (cap. 12.) Pulsus peripneumonicorum sunt magni, & languidi. cuius causam docet uicinitatem cordis. Sed ad hæc dico, quod tunc non aderunt alia bona signa. Vnde doloris cessatio non est bonum signum per se, sed cum alijs coniunctum. At diceres, Lateris dolor non in peripneumoniam transit, sed in phrenitidem, ut febris ardens in Peripneumoniam, primo de Morbis (Pag. 2.) Respondeo, quòd hoc non pertinet ad hunc locum: neq; enim dicit id Hippocrates, sed quod morbus mitiget recta ratione, scilicet lenito dolore. Dico tamen, quòd authoritas illa Hippocratis intelligitur de his, quæ frequenter accidunt: nam transmutatur, ut in libro De Affectionibus (Pag. 3.) Ad secundum dico, quod potest à dolore liberari duabus causis coniunctis simul, scilicet cõcoctione (2. Aphor.
» *47) nam dum pus conficitur, dolores ac febres*
» *fiunt magis, quàm iam confecto. & eiecto etiam*
» *sputo, ut primo de Victu in Acutis (Tex. 27.)*
» *Dolores quidem pleuriticorum confestim spon*
» *te desinunt, ubi aliquid effatu dignum, tum ex-*
» *putum expurgari cœperit. Causa autem est, quoniam locus ille parum neruosus est, & ualde calidus: ideo facilè, & leui ex causa dolor soluitur. Sed neq; ἐπιλλάχθαι in hoc significato accipi debet, ut uacare, uel liberũ esse significet.*

De bona autem spiratione, ubi dolor non adsit, uel admodum exiguus, densam non efficiet respirationem, sed ob materiam fieri impeditam, aliquantulum est necessarium, ut comparatiuè intelligendum sit. Videtur autem intellexisse Hippocrates, cũ dixit de Anaxione, quòd dolores leniores euaserunt: nec de difficultate spirãdi locutus est, (3 in 3. Epid. 779.) quòd pariter fuerit imminuta. Sed rursus est dubitatio, quia si est facta eruptio abscessus, quomodo poterit esse spiratio facilis? Propterea dico, quòd intelligit non absolutè in his: hæc autem signa non sunt empirorum, sed simpliciter laborantium pectoris morbis.

Idem cum præcedente.

CORpus æqualiter calidum ac molle apparere, non sitire.

COMMENTARIVS.

Hoc est quartum signum ex cõmunibus morbi essentia. Siquidem superiùs (lib. 2. Tex. 29.) hoc uisum est uerbis penè ijsdem, & expositum. Optimum est corpus totum æqualiter calidum esse, ac molle. Addit hic (non sitire). Hoc etiam pertinet ad rationem febris. Siquidem sitis præcipuè fit ob tres causas: corruptum, humidum & putrescens, uelut etiam in hydropicis, ut habetur de febribus dum loquitur tertio in tertium Epidemiorum (com. 14.) uel ob salsum humorem, ut his, qui salsa ederunt, meminit Primo de symptomatum causis (cap. 7.) ubi etiam de carnibus Viperarum, quæ intolerabilem excitant sitim, dicit de humore salso in uenis uentriculi contento. Et in primo de simplicibus medicamentis (cap. 30.) uult, quòd satis fiat uel ab humoris inopia, uel caloris copia: sed & ibi uidetur alia genera commemorare, quæ sitim non naturalem generant, ut salsa, & aqua in Ascite. Idem in sexto de Locis affectis (cap. 3. in fine) reducit hoc symptoma in caliditatem, aut siccitatem uentriculi, aut utrunq;: post ponit iecur, post intestina propinqua uentriculo, & mæsaræũ: inde pulmones quarto loco. & ex uẽtriculo os eius: ex iecore imam partem. Non abs re dictum fuerit sitim, quæ modò ingens est, modò nulla, in morbis malignis delyrium significare: secundo prorrhitici (com. 8.) iuxta illud, Qui plurimum do orem non sentiunt, his mens ægrotat. neque enim breui magna sitis abscedere iure naturæ potest. Sed si accidat, ut nõ sentiatur, ob sensus defectum accidit. ergo intemperiem calidam & siccam generat, cum materia propriè bilis in uentriculo, sed alia symptomata secum accersit, ut uomitum, deiectionem, appetitum, quarta Aphorismorum Galenus. (com. 2.)

Est etiã sitis superficialis ex labore uẽtriculi, in cõcoquendo: sexto Epidemiorum (Par. 4. cõ. 23.) & dicitur talis, quia leuis dicit Galenus de qua in Ahporismis (li. 5. cõ 23.) à nobis actum est. Sed nõ est leuis, uerùm potius causam firmã non habet. Ibi antẽ edocuimus causas sitis. Non sitire aũt, ut ostẽsum est in Epidemijs (li. 3. sect. 3. cõ. 14.) cũ sit signũ neutrũ, quod quãdoq; significat nullã adesse causam sitis malã: quãdoq;

ficultas

facultatem, aut functionem gustus, seu appetitus abolitam, ideo hic bonum est, cum uix uerisimile sit, ob extinctam uim appetendi id accidere posse. Vt ergo uideamus, cuius rei causa bonum signum sit non sitire, denuo uideamus ueras, & exactas sitis causas alia uia, quam Galenus inuenire adortus sit. Dico ergo (quod experientia docet) nos sitire secundum naturam, præter naturam, & contra naturam. Contra naturam ex febribus uenenis: præter naturam ex salsis aeribus, etiam exercitatione: secundum naturam à cibo propriè. Ergo cibus sitim generat, quòd cum siccus sit, exsiccat: generaliter autem detergit, & tempere ipso humidum absumitur, ut etiam reliqua. Est autem causa propria sitis non cibus, aut salsum, sed corruptio humidi, & frigidi, quod est in partibus sensus propinquis. cumq́; ut dicebat Philosophus secundo de Anima (Tex. 28.) sitis sit appetitus frigidi & humidi, ideo talis appetitus non est corruptio, sed sensus, & materia caret. indigentia autem est corruptio, & dolor: ergo in fame & siti est sensus, qui est cum uoluptate, & indigentis, quæ est cum dolore: & ita simul in sensu est dolor, ac uoluptas, actio propria, & corruptio, operatio absq; materia, quæ est perfectio animæ, & operatio cum materia, & est corruptio sensus. & cum quis bibit, sentitur uoluptas ex præsentia sensilis, ut opponitur indigentiæ, & cessat uoluptas, quæ consequitur sitim: ideo est operatio mista. cumq́; sensus sit indiuiduus, quia anima est incorporea, ideo homo nõ potest sentire famem, & sitim simul: sed quia potest indigere cibo, & potu simul, ideo potest sentire indigentiam famis, idest cibi, & sitis, id est potus simul, & est appetitus naturalis. unde assumpto cibo, ut statim paulisper interquiescit sensus famis, statim exurgit sensus sitis: quoniam iam manet fundamentum, idest naturalis appetitus utriusq; consequens ad indigentiam. nõ oportet ergo confundere unum appetitum cum alio, naturalem scilicet, cum animali. Sed Galenus, quamuis distinxerit in primo de Symptomatum causis, hos duos appetitus, non tamen animaduertit, quòd ut sunt in sensu, sunt contrarij, fames, & sitis. Et similiter non animaduertit, quod sitis fit per corruptionem quancunq; humidi roridi in uentriculo factam, ad quam sequitur appetitus naturalis in uentriculo, & sensus in neruis, qui sunt detecti in ore eius. ista autem corruptio fit trifariam; resoluendo, detrahendo, & corrumpendo, resoluendo à sicco, tanq̃ suo contrario: à calido quadrifariam humidum frigidum attrahendo ex imo: resoluendo illud, corrumpendo, & inducendo calorem in particula, ut cogatur desyderare frigus. & ita habes duos modos in hac causa, excepto modo coniuncto, ex ambobus, qui est per se manifestus. At ex euacuatione, uel à mendicamento. Vnde illud (4. Aphor. 19.) Qui in medicamẽtis purgati non sitiunt, non quiescant, donec sitiant. Alter modus est à cibo, qui detergit humidum: & ita post comestionem sitimus. Tertius modus fit à salsis ab aqua hydropicorum. & à carnibus serpentum: & est, quoniam salsum est aqueum, ut habetur à Galeno Quarto de Simplicibus medicamentis (cap. 20. & 21.) terreo immixtum: & in hoc differt ab amaro. sic etiam amarum est magis terreum aeri, ut ibidem habetur. Vna ergo ratione sal mouet sitim: quod cum aqueum sit, trahitur à uentriculo, & quia est siccius aere, ut docet Galenus Quarto de Victu in acutis (com. 8.) licet minùs calida: ideo multum irritant sitim. Amara non ita, quia cum careant humido coniuncto, ideo non trahuntur: tum etiam quia horribilia, ideo non possunt, etiamsi aquæ misceãtur, adeò generare sitim, & minùs, quàm aeria, ut dixi: tum quia nil habeãt aquei humoris: tũ quia crassiora: tũ q̃a horribiliora. Distinguũtur autẽ quatuor generibus salis substantiæ: sal inde nitrũ, post aphrolitrũ, inde aphronitrum, id est flos nitri, quod tenuissimæ est substantiæ, minùs tamen salsum cæteris. Species innumeræ: sicut sal Hispanum, quod loco nitri rubri, aut aphronitri ponitur, ut sexto de Medicamentis (cap. 14.) secundũ genera sub hoc genere continetur sitis hydropicorum: ideo quantò magis bibunt, tantò magis sitiunt, quia augetur humidum corruptum. ideo ab aceto mitigatur sitis, ut dictum est à Galeno primo de Simplicibus medicamentis, licet ille assignet causam absurdam. ideò admistum aqua tollit corruptionem humidi hydropicorum, et restaurat bonum humidum. Sed mirum est, quod dicat uinum semper augere sitim, quod etiam dicit Hippocrates in tertio de Victu in acutis (cap. 29.) de dulci tamen in pichrocolis febrientibus, (Tex. 2.) Sed non est mirum, quoniam corrumpitur illud humidum. Cum ergo siti uacet æger, signum est, non corrumpi humidum uentriculi nec à putredine, nec à nimio calore, nec à siccitate: ideoq; salutare signum.

Idem cum præcedente.

VRinas, deiectiones, sudores, somnos singula intelligere bona superuenire: sic enim omnibus superuenientibus non utique peribit homo. Quòd si quædam ex his superueniant, quædam uerò non, morietur utiq; homo, non pertransiens quartumdecimum diem.

COMMENTARIVS.

Hoc est quintum, et sextum signorum genus, ab excrementis egestiones, urinæ, & sudores: de his tribus abundè dictum est in secundo libro. Per hæc intelligitur idem de uomitu: sed apposuit, quia uomitus non solet accidere in affectionibus pectoris. Quod uerò dicit de somno, habetur secunda Aphorismorum: In quo morbo somnus laborem facit mortale: si uerò iuuerit, non mortale. Et ita intelligendum est de alijs actionibus necessarijs uitæ. uelut appetentia. Et circa somnos requiritur debitum tempus, ut suprà ni sum est: & quòd sit tranquillus, & absq; imaginibus: demum, quòd iuuet. Si enim omnia ista cōcurrant, seruabitur æger. Vnde notādum, quòd, ut habetur in libro de Medico (cap. 8.) συνδρομὴ est concursus symptomatum in unam affectionem, & faciendam, & declarandam: & pariter inuenitur hæc in significando salutem, & mortem. Et cum medicus hāc inuenerit, tutò poterit pronunciare de salute, aut morte. Et in declarandis morbis absq; nomine Galenus hoc modo utitur, primo de Febrium differentijs (cap. 7.) dum docet cognoscere ephemeram, & putridam.

Quod si quædam ex his. Dicebat Galenus in primo de Crisi (cap. 13. non oportet in his numerum signorum obseruare, sed robur. quādoq; enim unum signum bonum præualet multis malis: & quandoq; unum malum pluribus bonis. & ideo Hippocrates intelligit, quòd si sint totidem signa bona, quot mala, non numero, sed robore, tunc non pertransibit diem quartumdecimum. Ideo dico, quod innuit quòd poterit morbus perdurare minùs aut plus. Et circa hoc notandum, quòd Hippocrates uult, omnia signa esse necessaria ad salutem, & solum quædam ad mortem, cum morbus est magnus. Et hoc, quia cum fuerit magnus excessus facultatis uitalis supra morbum, & causam morbi, omnia signa erunt bona: sed cum aliqua signa non sunt bona, excessus non est magnus. ideo quædam functiones uitiantur: & cum morbus sit magnus, æger morietur. & si quis dicat, nónne poterit facultas uitalis esse multum ualida aliqua imbecillis, & ita morietur æger? dico, quòd non. Neque enim poterit deficere una trium facultatum, &, ut aliæ ualidæ sint, aut una saltem: neque una ualidissima, & aliæ, uel una imbecillis. Et ob hoc uerum est, quod dicit Hippocrates, & qui non intelligit hoc, non potest reddere rationem, cur sit necessariū, omnia signa in talibus ægris bona esse, si euadere debeant.

Idem cum præcedente.

PEr contraria tamē horum, difficilè ferre morbū, spiratio magna & frequens, dolorem non cessare, uix spuere, ualde sitire, corpus à febre inęqualiter affici, uentremq; ac costas uehementer incalescere: fronte, manibus, ac pedibus frigidis: urinæ uerò, & deiectiones, & somnos, & sudores, mala singula intelligere, ut descripta sunt.

COMMENTARIVS.

Nisi Hippocrates, quod ex contrario notum esse poterat, adeò diffusè explicasset, mihi sufficeret generaliter hæc uerba exposuisse: sed postquam non uisum est ei silentio hæc præterire, decreui breuiter singula declarare. Igitur malum primum signum declarat, aut uires esse imbecilles, aut materiam malam, aut utrumq;: ideo in hoc non, ut in suo contrario, qui ambas conditiones complectitur, distinguere oportet. cum igitur differant, necesse est rationem discriminis explicare. Qui enim ob morbi magnitudinem difficulter ferunt, magno sunt in periculo, inquieti perpetuò, se iactant, dolent, uoce aperta queruntur, irascuntur astantibus. Qui uerò ob uirium imbecillitatem iacent languidi, caput attollere non possunt: lamentātur, sed uoce submissa: cum cibare oportet, queruntur: non edūt: cum surgunt, ut deijciant, caput reclinant, brachia proijciunt, tāquam sua non sint: cum etiam quidam animo linquantur, atq; maiore in periculo sunt cōstituti. At qui utroq; modo morbum difficulter ferunt: hi neq; se iactant, ut primi, neq; quiescunt, ut secundi, sed in perpetua sunt reuo-

lutione: & propterea ad pedes caput reclinarit: sæpe supini iacent: & semper incomposito sunt corpore. hi pessimè habent, nec procul est mors, sed à spe uitæ tantundem sunt alieni.

Spiratio magna & frequens) Galenus uix habet, quod dicat. nam densa fit à dolore: ille autẽ paruam facit. *Magna sanè delirium ostendit, si fit ex longis interuallis*: magna ergo, & frequẽs, dicebat Galenus in primo de Difficultate respirationis (cap. 22. & 23.) indicat utilitatis necessitatem. quæ est utilitas? nempe refrigeratio: sed hic ob calorem præter naturam. Sed cum dicit dolorem non cessare, uix expuere: hoc, inquam, secundum Galenũ (cap. 11.) nõ magnam,
" sed paruam necessariò facit respirationem. Ipse
" enim declarat, quòd seu occupentur loca spiritus, ut in hoc casu, seu aliunde coartetur, ut in hydropis ambabus speciebus, in quibus tenditur uenter, aut duris abscessibus, uel etiam calidis iecoris, lienis, ac septi transuersi: cum comprimitur septum, aut inferiùs trahitur, & in pectoris doloribus, in omnibus his tribus casibus dicit parua fit spiratio, creber, & crebra. quomodo ergo poterit esse magna? istud fatigat Galenum, qui uult, ut superiùs dixi, spirationem magnam solã esse, in qua spiritus multus attrahitur. Hippocrates autem (com. 23 1. lib.) magnã appellat omnem spirationem, in qua pectus plurimũ attollitur. Eius autem duæ species sunt, ut à Galeno (primo de Diff. spir. cap. 13.) declaratur. una, in qua in dilatatione multus attrahitur aer, quam, ut dixi, solam magnam Galenus appellat: alia, in qua parum aeris attrahitur: quam si cognoscere docuisset, forsan excusatione, aut etiã laude dignus foret. certè respirationem magnam Hippocratis omnes norunt, cum sufficiat pectus inspicere, an plurimùm attollatur: & maximè omoplatæ.

Quòd si quis Galenum excusare nitatur, quòd magnam respirationem ab aeris quantitate definiat, quoniam illam, in qua parum aeris attrahitur, necessariò ob id postmodum consequitur frequentia (frequentiæ enim nomine celeritatem & crebritatẽ intelligo) is siccat omnem: similiter quæ magna fit, ob causam externã consequi naturaliter frequentiam, nisi à delirio impediatur. nam & si dolor faciat respirationem paruam, illa sanè est uerè parua, cum pectus nõ attollatur: quare nil mirum est, consequi celeritatem. Quòd si aliquam uult esse magnam spirationem ratione pectoris: angustam autem ratione uiarum, ut in peripneumonijs, cum adhuc uires ualidæ sunt, nihilominus crebra erit: affectus enim calidus præter naturam, nisi quid impediat, frequẽtia spiritus comitatur. Melius igitur erat uoces, ut ab Hippocrate accipiuntur, interpretari, & res ipsas diuidere. Velut, si dicamus, spiritum paruum in febribus frequentia semper comitatur, & magnum etiam, in quo uia spiritus tamen præclusa est, atque hos delirium non peruertere potest ad raritatem (siquidẽ ita existimauit esse, quod nihil dubium est ualde) spiritum autem magnum, in quo multus attrahitur aer, delirium efficere potest rarum, cum natura febrilis spiritus frequens esse debeat. similiter & in compressione, dicebat Galenus, illa quandoq; fit, sine ullis, scilicet musculis, cum neq; necessitas urget, nec instrumentum est impeditum: & hæc est naturalis. sed cum duorum alterum defuerit, aut ambo, necessarius est usus musculorum intercostalium, qui pectus inferiùs trahant: quam etiam Hippocrates magnam appellat respirationem. De dolore cum non cessat, nec ob sputum, cum uix expuat, nec ob coctionem, causa aperta est.

Quæ uerò ad sitim, & corpus inæqualiter calidum dicuntur, superiùs, & in primo libro, (com. 15.) sunt explicata. De excremẽtis etiam suo loco actum est per totum secundum librum. Reliquum est, ut agamus de somno scilicet. quoniam dupliciter aliquis malè affectus dici potest circa illum: aut quia uigilet nimis: aut quia malè se habeat dormiens. Quòd etsi hoc accidat, bifariam contingere poterit: uel quia in ipso somno per uisa affligatur: uel quoniã à somno deterius se habeat. Primùm ergo de his, qui deteriùs se habent, sermonem faciamus: hi à somno lassi, sitibundi, delirantes, dolentes, suffocatiq; tum maiore cum febre, cum capitis grauitate, cum cordis palpitatione: &, quod magnum est, stupidi expergiscuntur. At uerò, quod ad somnum attinet, suspirant, iactant se, somnus est interruptus, oculorum alba apparent, clamant, exurgunt, somnia terribilia uident. Vigiliæ uerò significãt & generant mala. Generant enim desipientiam & conuulsionem: septima Aphorismorum (18) Febres quoq; accendunt: ut in primo de Tuenda sanitate (cap. 8.) ubi adijcit, quòd grauissimis morbis initia præbent. efficiunt etiam corpus biliosum: ut primo in sextum de Morbis uulgaribus (com. 10. & fluxiones augent (cap. 2.) quod mirum est. Dixit tamen hoc Galenus septimo de

mo de Compositione medicamentorum (ca. 2.) secundum locos, in descriptione confectionis ex capitibus Papaueris Democratis. uires quoque resoluunt: ut duodecimo Artis curandi (cap. 5.) & generaliter impediant coctionem morbi: secundo de Victu in Acutis (ca. 6. pag. 5.) & cum tabefaciunt corpus illud exiccando: septimo Methodi (com. 44.) Galenus. Signi autẽ rationem habent, quia siccitatem declarant in cerebro: ut quarto de Victu in Acutis (com. 4.) & dicebat quarto de Præsagio: Ex pulsibus uigiliæ sunt propriũ symptoma siccitatis cerebri. ita sunt cõparatæ ad siccitatem causa simul & signum seu effectus. ergo uigilia præter reliqua mala; quæ affert, hoc habet præcipuum, quòd semetipsam augeat: ideoq; prauus morbus, ac difficulter sanabilis, iuxta sententiam Hippocratis.

Idem cum præcedente.

SIccentè, si sputo quippiam horum accesserit, morietur homo, antequam ad quartumdecimum diem perueniat, aut nonum, aut undecimum. Sic igitur coniectari oportet hoc, tanquam lethale sputum; & non perducens usq; ad quartumdecimumdiem.

COMMENTARIVS.

Sententia Hippocratis est, nõ ut Galenus interpretatur, scilicet ut poßit ob bonum sputum ita diutiùs trahi, sicut per malum mors accelerari: & hoc est, quod ostendit experimentum. nam in constitutionibus uidemus præfinitũ tempus, in quo moriuntur, etiam si sint robustißimi: & si euaserint, euadũt etiam à morbo, nisi aberrauerint. & hoc nouit uulgus, & animaduertit, & Galenus non nouit, sed putat tantundem produci, quantũ etiam potest fieri breuior morbus, & mors accelerari. Et hoc est, quia iudicij tempus apud Hippocratem est duplum indicatiuo: ut quatuordecim dierum pro septima, & uiginti, uel uiginti unius, pro undecima, & septem pro quarta, & nouem pro quinta. Et est arcanum ab Hippocrate inuentum: primò longa experientia, inde ratione: quid enim uetuisset, ne, ut dedit exemplum de nono, uel undecimo, ita dixisset de decimo, septimo, & uigesimo. Et ratio etiam astipulatur: quoniam abscessus,

& febres, iuxta Galenum secundo de Differentijs febrium (capite undecimo) fiunt per circuitus. ergo ubi æger superauerit diem circuitus, incidit in tempus declinationis uniuersalis, in quo non contingit ægrum mori: ut per eundemmet habetur in tertio de Crisi (capite 9.) igitur non potest produci morbus, & æger mori. Sed caue circa hoc, ne breuiorem constituas morbi circuitum, quàm oportet, ut tunc uideatur post illud tempus æger mori. Quòd si dicas, igitur nemo ratione contraria posset sanari ante eam diem, quia non posset perfici circuitus? ad hoc dico, quòd circuitus non potest produci, quoniam intemperies non est fixa in membro: nam si esset ut in hectica, semper maneret. quid ergò prohibet, ne intemperies aboleatur antè illud tempus? & ita finietur morbus. Quòd si nolis assentiri Galeno uolenti, ut materia illa in dies generetur; sed tota ab initio sit genita, ad huc manifesta est causa, quomodo minor quantitas poßit generari, & ita finiri morbus. Et non potest produci ultra terminum, nisi fiat error, ut materia noua generetur: & tunc morbus uidebitur habere recidiuam, & poterit uideri, in eo casu excesßisse circuitum, & tamen sanatus esse. Nam secus etiam, quòd maior quantitas materiæ generetur, non tamen ob qualitates, quibus putredo differtur, potest ulterius protrahi tempus putredinis, ita, ut postmodum æger moriatur.

Sic igitur coniectari oportet.) Non est, ut colligat priorem sententiam (neque enim conueniret suæ breuitati) sed ut exponat lethale sputum quale sit: non quòd pereunt in quartadecima die, sed in ea, uel ante eam. Et quia aliquis posset obijcere, Igitur, si adsint signa mala, non oportet meminisse quartædecimæ diei, postquam nullus æger in illa moriturus est, sed omnes ante illam? respondeo, quòd meminimus quartædecimæ diei: quia omnes ante illam perituri sunt, licet nullus ad eam peruenire queat. quandoquidem non poßimus dicere de undecima idem, uel de nona: quia aliqui, qui carent signis malis, poterunt peruenire ad quartamdecimam diem. quod ergò sit lethale sputum, hoc habet ex causa, quòd sit flauum, & suppuratum, atque diuisum: & hoc idem est causa, ut pereat intra quartumdecimum diem, scilicet in ea, uel antè: quòd autem antè pereat, non habet certam legem, sed ex diuersis causis prouenire potest: Atque hic rursus nos admonet,

net, non leuis rei, sed obscuræ, & magni momenti. & est, ut non debeamus præfinire diem in morbis, in qua plurimi moriuntur, sed in qua paucißimi: & qui illam euadunt, sanantur pro die circuitus illius morbi. Exempli gratia: Ex fluxu uentris innumeri pereunt in decimaseptima: in quartadecima etiam multi: nonnulli etiam in undecima: pauci quidam in uigesima: ultra autem nullus. dicit Hippocrates, non statuenius diem circuitus illius constitutionis, fluxus uentris pestilentis decimamseptimam diem, in qua tot mortui sunt, sed uigesimam: quia omnes illi, qui mortui sunt, ad hoc erant inclinati ex natura morbi, ut perirent in uigesima die: sed mortui sunt antè ob alias causas, quæ non erant ex proprietate morbi, sed temperie, uel habitu, aut ætate, uel uiribus, uel mala cura.

Idem cum præcedente.

EVm uerò, qui de bonis signis, aut malis superuenientibus ratiocinatur, ex his decet prædictiones præmittere: sic enim maximè uera dicet.

COMMENTARIVS.

Docet, quòd debemus pronuntiare hoc modo: si omnia bona signa adfuerint, liberabitur, sed non ante quartumdecimum diem: si nullum signum malum, sed nec omnia bona, quòd morietur in quartadecima: si aliquod malum signum, non debet dicere definitè, morietur in nona, uel undecima, sicut de quartadecima definita die, sed sufficit dicere, morietur ante quartamdecimam diem: & ita rectè prædicet. Iuxta illud Eiusdem in secundo prædictionum (pag. 2.) Melius est non prædicere aliquid, quàm prædicendo modò ueritatem dicere, modò uero aberrare, cum non sit par ratio gloriæ in rectè prædicendo infamiæ, quam consequitur medicus aberrando.

PROGNOSTICON LVII.

ALiæ uerò puris eruptiones fiunt, plurimæ quidem uigesima die, quædam uerò trigesima, quædam quadragesima, quædam autem ad sexagesimum usque perueniunt.

COMMENTARIVS.

Manifestum est, quòd de eisdem pectoris suppurationibus loquitur, quas distinguit à prioribus, tum temporis discrimine, tum sputi etiam natura, cum hic non supponat, ipsum esse simul flauum, & cum pure: ita ut sint partes istæ in sputo separatæ, quemadmodum supposuit in enarratione priore de his, in quibus suppuratio in septima die rumpitur. Ergo iuxta Galeni sententiam differentia temporis in suppurationibus habetur ex natura loci, & humoris, & accedentibus loci quidem, & humoris: & accedentium unum commune est, calor & humidum: hæc enim in omnibus faciunt ad celerem suppurationem. peculiariter autem de loco, ut sit tenuis, & mollis tunica abscessus: ita in accedentibus cum in infantibus præter caloris & humidi copiam adsit etiam mollities, ac tenuitas membranarum, nil mirum est, si in eis celerrimè suppuratio fiat, ac disrumpatur: ut contrà in senibus serò fit suppuratio, seriùs etiam disrumpitur. Porrò de causa horum dierum illa mlicet huc adducere ex quarto Contradicentium (4.) Solum ergo dicemus de modo, quo suppurationes disrumpuntur, siquidem ob distentionem franguntur tunicæ, & eroduntur à pure. nam pus est putridum: & omne putridum, acre: demum quia pars, quæ superstat, puri emoritur ob calorem putridum. quod autem mortuum est, decidit, ut uisum est in priore libro (Tex. 31.) ob hæc igitur disrumpuntur. Galenus nos admonet secundo de diebus Iudicatorijs (cap. 12.) Hippocratem meminisse hic sexagesimæ diei, ut termini cuiusdam morbi acuti in diuturnum transmutati.

PROGNO-

PROGNOSTICON LVIII.

COnsiderare autem oportet, principium suppurationis fore ex ratiocinatione à prima die, qua homo febricitauit, si quando primùm rigor ipsum prehendit: & si dixerit in parte, quæ dolore uexabatur, pro dolore ipsum pondere grauari. hæc enim in principijs fiunt suppurationum. Ex his igitur temporibus eruptionem suppurationum fore, sperandum est prædictis temporibus.

COMMENTARIVS.

Hic textus ostendit duo. unum, principium suppurationis habere tria indicia: febrem, rigorem, & pondus. alterum, suppurationis rupturam accidere in tempore, cuius dies numerati eis numeris propositis ab initio suppurationis, non morbi ipsius, computantur. Et primùm de febre dicit Galenus, quòd sit multò maior solita, tum enim incipit crescere, cum suppurat materia: secunda Aphorismorum (47.) ideo non iam status est febris, sed initium incrementi, ut sint tria tempora in his, initiumq; uniuscuiusque ex illis. scilicet febris, abscessus, & suppurationis. Sed febris & abscessus quandoq; tempora coincidunt: persæpe tamen alterutrum præit.

Circa has febres illud est animaduertendum, quod scribitur quarta Aphorismorum (55.) febres eiusmodi solere esse diarias. quod intelligendum est generaliter de febribus omnium abscessuum: sed non ita, ut sint puræ ephemeræ. Nam illæ, quæ accenduntur ex conuersione abscessus in suppurationem, uidentur esse ex ephemerarum potiùs natura, cum symptomatis locum obtineant, sicut & dolor: cessant etiam, conuersa materia in pus, ut dictum est. Præterea si continuæ, quomodo rigor associatur, ut hic dicit Hippocrates? si intermittentes, quomodo semper affligunt? Nihilominus Galenus primo de Differentijs febrium (cap. 3. in fine) censet febres, quæ ex inflammatione fiunt, ob putredinem in humore in eis contento accensam euenire. Vbi & inflammationis febrem, & suppurationis præcipuè considerare uidetur. Idem in secundo libro (ca. 11. pag. 3.) hæc habet uerba, dum de inflammationibus, ac febribus, quæ eas comitantur, agit: Statim inflammationes partium, aut magnæ, aut cordi uicinæ febres accendunt, cum calor earum ad cor peruenerit. cumq; pruruerint, quæ in inflammatione continentur, calor præter naturam inflammatione patientem occupat partem: tumq; ab eadem caliditate præter naturam corripiuntur quæcunq; proximæ partes, atq; hæ rursus uicinitatis causa coniunctas sibi calefaciunt, illæq; rursus alias, donec tandem ad cor calor ille perueniat. Clarißimè uerò secundo de Crisi (cap. 7.) de putridarum febrium uarietate loquens, ait: Alia est forma febris ex inflammatione membranæ cerebri, & lateris, & pulmonis, atq; iecoris ortæ: sicut & aliæ omnes febres, quæ ex inflammatione partium nascuntur, diuersæ sunt. Sed & aliæ rursus sunt fermè earum, quæ ex erysipelate accidunt. Et febris ardens maligna, uel pulmonis, uel epatis, aut uentriculi erysipelatibus aduenit. Hic clarè uidetur exposuiße sententiam suam de febribus abscessuum, quòd putridæ sint, saltē proximorum cordi, seu interiorum. Illud idem dicit decimo Artis curandi (cap. 6.) cum dico febres putridas, etiam illas intelligo, quæ ex inflammatione phlegnonum accenduntur. Quòd si ita est, quasnam alias dicemus febres, quæ ex phlegmonibus accenduntur, quæ dum ad suppurationem tendunt, exacerbantur? Non tamē hoc ostendit, eas febres esse uocatas putridas, ut dixi, quæ quotidie rigorem coniunctum habent. Cum enim incipiunt ad suppurationem peruenire, rigorē efficiunt, & eò magis, cum cōcoctio abscessus processerit: uelut in libro de Rigore & horrore (capite 7.) & sexto Epidemiorū (par. 3. com. 19.) ait. Verùm, ut dixi, iam exteriorum abscessuum constat febres proprias esse ephemeras: sed interiorum nomine quidem putridas: re autem modò accidens, modò casum, modò symptoma, ut omnino noluerit uerè esse morbum. quanquā in lib. de Differentijs morborum (8. Ar. cur. ca. 6.) solito more cōfutet uerbis ac nugis opinionē antiquorum de hoc, quam postmodum admittit. sed de hoc in quarto Contradicentium (cap. 6.) Nunc satis sit, admonuiße (nā de febre, quæ suppuratos iam consequitur, cuius sit generis, suo loco, id est, paulo pòst, ubi de suppuratorum signis agitur, dicemus) febres aliquas antecedere inflammationes, quas earum etiam causas appel-

lare solentus: nonnunquã in abscessus febres desinũt, præsertim molliores: primo ad Glauconem (ca.15.) De quo habẽtur innũeræ authoritates, præsertim in tertio huius (Tex. 25. 27. 28. 29) & in quarta Aphoris. (Tex. 31. 44. 74.) Alij antecedunt febres etiam magno interuallo, ut in inguinibus: alij exiguò, ut abscessus pectoris, & maiore, uentris: quidam autem simul incipiunt. Vult igitur Hippocrates, numerum hunc dierũ rupturæ abscessus habere sumi ab initio suppurationis. Si ergo abscessus sequatur febrem, quomodo uis, erit hoc tertium initium: scilicet primum febris, secundum abscessus, & tertium suppurationis. atque hæc est clara huius partis sententia. Reliquũ est, ut tangamus difficultates, quæ sunt circa Textum. Prima est, cur in suppuratione fiat rigor, cum suppuratio calida sit? Secunda, an in huiusmodi febribus (nam hic est locus) cõtingat rigor quotidie, an solum ab initio? Tertia, cur dicat, pro dolore grauari illos pondere, quasi dolor cesset, qui tamen iuxta Aphorismi secũdæ particulæ adducti sententiam, non solum debet permanere, sed augeri? Quarta (& hæ duæ tangũtur à C. Vega Hispano) est circa literã Galeni dicentis, quòd sentiunt pondus, quia pus, quod, antequam mutatũ esset, erat sparsum, colligitur in aliquam partem. in quo dupliciter errat: primum, quia non solum in initio suppurationis, sed multo antè, cum iam est phlegmon, est materia collecta in particula, iuxta eundem ipsum in lib. de Inæquali intemperie. secundum, quòd istud pertinet ad finem inflãmationis, cum Hippocrates de illius loquatur initio (cap. 3.)

Dico ergo ad primã, quòd Galenus locis prædictis suas causas adduxit: ego autem facillimè. nam omne acre cogit cõtrahi, quia lædit: & ideo in repentina contractione fit rigor. lædit autem acre, quia nimis calidum: & quod pungit, ut acus: & quod frigidum est: & quod putridum naturæ antipathia, aut salsugine quadam. rigor autem constat ex repentina contractione, & frigore. uapor ergo contentus in suppuratione ob calorem & putredinem, dum spargitur super musculos motum repentinum excitat: ex quo oritur frigus, quia occursat corpus nouo aeri. omnis autem est frigidus: ut declaratum est à nobis in secundo libro de Subtilitate. Ideo Aristoteles non habet, quo soluat quæsitum illud, cur expiratio uelox semper sit frigida, & tarda calida? nam expiratione ueloci aer solus absq; uaporibus exit: & cum aer sit frigidus, ideo refrigerat. aer ergo nouus ob motum tam uelocem occursans corpori, refrigerat: ideoq; fit rigor.

Secundo in quæsito respondeo, perpetuò uigere rigorem, quoniam talis suppuratio quotidie renouatur: ideoq; quotidie etiam, aut alternis diebus redit rigor. & hoc cõtingit, quoniam calor maior facit, ut non adeò sentiatur punctio illa. Aliqui autem sunt, qui perpetuò quasi rigent, iuxta materiam bonam, aut malam: cacochymia enim corpora fermè interim semper rigent, & maximè in hora motus bilis. Hippocrates autem uult nos obseruare initium suppurationis. Ex hoc patet, quòd suppuratio, cum perficiatur in quatuor diebus, tamen extenditur ad multos dies, puta decem, aut uiginti, ob diuersitatem partium, qui habent diuersa initia suppurationis. primum enim ichores suppurant: inde sanguis tenuis biliosus: pòst uerus sanguis: pòst sanguis pituitosus: pòst melancholicus: demum partes quædam crassæ terreæ in modum frustulorum, & luti: inde caro circundata à materia abscessus: & pòst nerui & ligamenta si qua sunt in ea, & uenæ et arteriæ. Et hæc omnia ostendit experimentum, quòd dissecto abscessu parùm maturo, apparent soli ichores corrupti, pòst, licet seriùs, ob abscessus scissuram fluit sanies admodum ten is: pòst mediocris: pòst etiam crassa, & crassior, donec effluant etiam frusta carnis, & neruorum, & uenarum, & membranarum: demum etiam oßa putrent: quæ tamen non suppurant, ut neq; ligamenta, nec nerui duri, & partes etiam carnis, & huiusmodi. Et cum his fluit sanguis, uel niger, qui nondum potuit suppurari, uel ex sanis partibus, qui eò transmißus erat, gratia alendi partem. Et ita suppuratio, quæ semper ab initio computando perficitur in sanguine in quatuor diebus, producitur ad uiginti, uel quadraginta dies. Secundò patet, quòd non eodem tempore, quo suppuratio perficitur, rumpitur, sed aliud est tempus eruptionis, aliud suppurationis: quæ diuersitas tantò est maior, quantò pus est paucum, crassum, & profundum. Vnde sexta Aphorismorum (39) Quibuscunque suppuratio, quæ in corpore est, non innotescit, ijs ob craßitudinem puris, aut loci, nõ innotescit. Quanquam hoc est aliud. Sed contingit, ut multò seriùs etiam ob id erumpat, quàm innotescat: tamẽ uerò magis, ubi in corpore duro fit, & frigido, & sicco, ut suprà (com. 18.) diximus. Ad tertiam dico, eße tria in quolibet tumore, qui suppurat. Primum, cum materia colligitur,

gitur,

gitur in musculis, & cauis partibus, & tunc uocatur oedema, scirrhus, uel erysipelas, aut phlegmō, & cōmuni nomine tumor. tūc uerò portio est in uenis maior in initio, q̄ in musculorum substantia, uel cauitate in incremēto, pari fermè modo in uenis, & in cauitatibus, in statu tota iā fluxit, & est extra uenas: quāuis etiam in uenis circumcirca sit materia, quæ fluxura esset, si locum haberet, tunc dolor est ingens: & febris illā, quæ coniuncta est, est ex genere ephimerarum. patet, cum nullus ibi sit humor putridus, quātum pertinet ad rationē phlegmonis, aut erysipelatis, aut erysipelatis phlegmonides, aut phlegmonis erysipelatides, aut taliū: et tunc retinet nomen proprium. Succedit secundū tempus, in quo materia colligitur in unum, exprimentibus eam partib. sanis, ut minorē occupet locū: sed interim quandoq; digeritur, & exhalat, quod optimum est, dicebat Galen. in lib. de inæquali intēperie (ca 3.) Sed si nō digeratur, colligitur, & abscedit à partibus cæteris: & tunc propriè uocatur abscessus Latinè, Græcè ἀπόστασις, καὶ ἀπόστημα, ἀπὸ τῶν ἀφίστασθαι, quod abscedere significat, ut ipsemet Galen. dicit in secundo ad Glauconem: partes enim quæ humorem in se præter naturam receperunt, à se inuicem separātur. exiguo hoc ergo medio in tempore, quo abscessus nomē sortitum est, cessat ephemera non prorsus, si sit interior abscessus, & dolor mutatur in grauitatem, & rigor superuenit: et tunc suppuratio incipit, & dolor augetur, et febris ephemera ob dolorē (quanquam & id mirū sit, quòd inter tot causas ephemeræ Galenus doloris non meminerit) & alia putrida secum, quæ simul augētur, donec ad suppurationē abscessus maiore ex parte peruenerit. Et hoc est, quod tum dixit Hippocrates: Dum pus cōficitur, & reliqua. succedit post hoc iterum doloris alleuatio, & redit pondus, & febres cessant: non tamen, ut dixi, disrumpitur abscessus. & cum rumpitur, est quartum initiū, de quo Hippocrates quinta Aphor. (15.) Quicūq; ex morbo latherali ad suppurationem perueniunt, si in quadraginta diebus repurgantur, à die, à qua fit ruptio, liberantur: si uero nō, ad tabem trāseunt. Igitur iam uides, cur dixerit Hippocrates, quòd doloris loco grauitas sentitur: sed est exiguum illud tempus. & etiā, cur Galenus dixerit, colligi materiam non supporatam, sed ad suppurationem, quā natura intendit. at pro μετὰ, πρὸ legas. Neq; enim fieri potest, ut Hippocrates de absoluta suppuratione intelligat: tū quia nimis longum esset tēpus, in quo suppuratio maneret ad rupturā usq;: tum quia illud fortuitum est: deinde, quia repetit uerba illa, Hæc enim fiunt in suppurationum principijs. Vnde non obscura est solutio ultimæ difficultatis, scilicet quod Galenus de initio interpretatur, & non fine suppurationis. Signum ergo initij morbi, est febris: signum initij tumoris latentis, dolor: signum initij suppurationis, rigor, incrementum febris, & pro dolore grauitas. signa autem et uoptionis puris: ergo dicenda restant.

DIGRESSIO.

Vt ergo aliquid dicam de tumorum generatione, dico, quòd una est causa, et non tot causæ: & est fluxio humoris qualiscunq;, aut flatus. Causæ autem fluxionis sunt quatuor, iuxta tria genera causarū, & quartū, quod uocatur, sine qua non. Prima est à materia: et ideo fit ob multitudinem eius propriè. quatenus enim multa, retineri non potest. Secunda à latitudine uiarum, ut in solitis pati podagram, & præcipuè secundū directum. et hæc latitudo, ac dilatatio fit à flatu, ut dicebat Hippocr. in lib. de Flat. (pag. 5.) Tertia est causa agens, ut frigus externū, calor internus, ob irā, motū, febrem, quā rursus prætermisit Galenus, & uinū potens, acria, & similia. Quarta à fine. Natura enim causam doloris, imò dolorē ipsum pellere uolēs, qui secum particulam corrupturus esset, ut inquit Galen. quinta Aphor. (com. 53.) illuc transmittit sanguinem, & spiritum, instrumenta propria, quæ confertim in locum intrusa corrumpunt particulam, tumoremq; generant, phlegmonem uocatū, aut phlegmonem mistum, uelut erysipel. todem. At uerò, cū Hippocrates hic de incipiente tumore calido loquatur, ob id adiecit illa uerba (à prima die, qua homo febricitauit) quanquam ad omnes tumores calidos referri possit, qui ab initio febris fiunt, et etiam, qui post aduentum febris generantur, qui longè peiores sunt primis tum quia uires iam debiles inueniunt: tum quia ex corruptione humorum geniti sunt. proponit hunc modum, sed non ad unguem, nono de Vsu partium (capite primo) ubi dicit, quòd excrementa, & humores praui collecta computrescunt, & generant phlegmones, & erysipelas, aliáque eiuscemodi. Vnum satis clarum est, quòd copia, uel impulsu generant tumores. Tertia causa est temporum uarietas: nam febris prima, quæ declinat, dum cibum exposcit, prohibet tumoris initium, aut incrementum. Et ideo ex abscessibus

scessibus calidis post febrem in pectore ortis neminem seruatum uidi.

PROGNOSTICON LVIIII.

SI uerò empyema in altera tantum parte existat, hos conuertere, ac discere oportet, doleántne in altero latere, & an alterum altero calidius sit? Atq; cubantem super sanum latus interrogare, an uideatur sibi onus aliquod desuper suspendi. Si enim ita est, in quodcunque latus pondus insit, in altero suppuratio existit.

COMMENTARIVS.

Habent singulæ ætates in hominibus, atq; in mũdo. Infantia fœda impotens, plena dolorum, serua eadem sine laboribus, atq; curis, procul à morte, & à periculis. Pueritia robustior, bilarior, cum expectatione meliorum, sed discendi necessitate oppressa, & uerberibus obnoxia. Adolescentia liberior, & iucundior: sed tamen cogitationibus uitæ, & curæ comparandæ rei, aut tuendi patrimnoij mancipatur. Tum subit florida iuuentus, sed plena periculis, et uxorum morosarum tædijs subiecta, uel etiam dolis subiecta. Hinc peruenitur in ætatem illam imbellem, morbosam, & odiosam: sed tamen primùm securam, sapientem, constitutam, ac opulentam. Quid est, quod mortalibus eandem fortunam non subeat? Aetas nostra omnium orbis partium notitia insignis, abundans librorum copia: sed tot præclaris rebus nuper inuentis corrupta mulierum consuetudo, plurimumq́; procreatio sobolis summum mortalitatis bonum induta illa lue, qua totus orbis plenus est: ut modò uerè dici posit illud, Neq; commodè absq; fœmineo sexu, nec cum illo tutò uiuere possumus. Ita etiam amissa plurimis antiquorum ætate nobilitata longè plus aucta mortalium cupiditas, quam terrarum nouarum adiectione amplificatus orbis, ut modo angustiùs, quàm priùs habitare uideamur. Inde ortæ auarissimæ tyrannides, ut in copia laboremus inopia. Ipsa librorum multitudo, dum quisq; sibi sapere uidetur, obruit ineptijs optimos quosq; libros. Ita cum nunc inuecta sit anatomia corporum humanorum ignota Galeno, atq; Hippocratis ætate sic amissa, quæ tum nota erat ars curandi empycos, pectus secando ægrorum nunc est. Ergo cum tria sint genera signorum. Pathognomicon quod in pretio nõ est, quoniam de his non est, quæ sensu uulgaribus possint ostendi: uelut si quis dicat, hic homo laborat obstructione, aut ardente febre, dicunt plebei homines, & imperiti, qui scit, ita dicit, quia coargui de hoc non potest: Deus nouit: forsan ita est, forsan non: si perit æger, ignorauit dicunt morbum, atq; illum peremit: si seruatur casu, inquiunt, seruatus est, aut Deorum benignitate certè, quod hoc morbo laboret, ostendere non potest: maximè altero contradicente medico, ut plerunq; contingit. Alterum est prognosticum celebre quidem, & in quo ars medici illustratur, sed parum tamen ad authoritatem medici utilis est ob duas causas. Vna quidem, quòd huiusmodi diuinatio medicinæ à pluribus esse non creditur: ut etiam Galenus in principio horum commentariorum (com. p.) recitat, dicens: Methodicos dicere solitos, prædicendi artem ad diuinationem potius spectare, quàm medicinã. Altera causa potentior est: quoniam hæc prædictio ad salutem infirmi tametsi utilis sit, non tamen quantum satis esset, quod utilis adeò sit, imò ne gry quidem, ut Græci dicere solent, conferre uidetur. Imperiti autem ad solam utilitatem in una quaq; arte, atq; negocio respiciunt. Vnde emersit tertium genus signorum nobilissimum, in quo ego fortunatissimus fui, atq; primus, qui id ætate mea, et forsam primus omnium etiam ante nos, qui id introduxerim, aususq́; fuerim in mediũ præponere, atq; tentare: scilicet ut dicerem, quo morbo, & in qua parte corporis, quoue in membro laboraret æger, quòd si quispiam aliorum medicorum curationi nostræ obniteretur, ut ostenderem, ubi ille perijsset, dissecto cadauere, me uera docuisse, culpa alterius illũ mortuum esse. quod cum sæpe ac sæpe ut dixi fecisse, eo redacta est, ut summa felicitate, cum omnes, qui sanari possent, sanarentur, & maxima cum authoritate curarem in posterum ægros, contradicente nemine. Hoc genus signorum percelebre est, cui ego euidentium nomẽ imposui: cuius copia nõ erat tempore Hippocratis, neq; Galeni, cum, ut dixi, mos non esset dissecare cadauera. Aetate autem hac adeo ea mire fortunatus fui, ut non solum id facilè obtinerem, sed necessarij uel ultrò offerrent, uel etiam rogarent. Nec utilis ullius personæ, ob tonsoris præmium, sed nobilium omnis fuere cadauera. Quum etiam principum, ut scitis, mos est, ut seruare corpus poßint, secare illa, & eximere uiscera, & cerebrum, ut in arena seruentur interim, si

opus est, donec parentur ἀσώπτικα, quibus implicantur. Id uerò sæpius ab initio contingebat, cum medici, ut me coarguerent, qui contradixerant, quanquam multa suasu eorum facta essent: sed multitudini, & authoritati confidebant, ut id facerent, necessarios hortarentur. At postquam, ut prædixeram, duobus, ac tribus experimentis esse deprehensum est, apertè amplius non sunt contradicere ausi. Sed tamē & coniunctos ægrorum, cum tacitè aliud sentire uiderentur, ad hoc hortabantur, sperantes, aliquando me deceptum iri. Vt si inuenissent (puto) quæ prædixeram, uoluisse uidere experimētū (quod etiam prædicabant dicentes, si secus damnarent, nec faterentur consensisse, nisi ob authoritatem reuocantes illis in memoriam, quæ clam me contra meam sententiam illis facienda persuasissent, tanquam aliud ipsi de morbi causa indicium habuissent. Sed postquam adeò clare omnia inspexerunt, etiam contra Galeni præcepta, & ut dicebant, Medicinæ axiomata, uelut in Patricio fratre Hectoris Ghislery (quem honoris causa nomino) quem ego leuitate intestinorum laborantem, & uentriculi symptomate, cum optimis urinis morientem, bis, aut ter iam inspectum, pronunciassem, uentriculum habere illæsum, iecur autem exustum, atq; putrefactum totum, ac nigrum, cum etiam modica siti laboraret, atq; ita inuentum esset, dissecto cadauere in æde B. Francisci, astantibus medicis Antonio Gandulfo, Camillo Montagnana, & Cæsare Arantio præclaro anatomico admirantes, solùm id quærebant, qua ratione id scire potuerim, quod Medicinæ præceptis (& ut aiebāt etiā Hippocratis ipsius: nam sciebant, Galeni authoritatem in huiusmodi apudine paruifieri) aduersabatur. Ita constat, quòd hoc genere signorum si quis profecerit, dicta illius in arte pro oraculis accipienda esse, etiam ab æmulis: neq; enim aliorum ad euidentium genus est nulla comparatio. Hippocrates ergo, cum talis occasio non daretur in mortuis, oblatam in uiuis non prætermisit ostendendi, quantum ars ipsa posset: simul & ut nobis uiam præmonstraret amplificandi signorum hoc genus, si quando uel ob ritum regionis, uel ætatis succedentis mutationē paterentur, necessarij corpora mortuorum ægrorum dissecare, ut uiam aperiret studioso medico unicam ad meritam gloriam inter homines capessēdam. Id autem hoc modo docere instituit, si rupto abscessu, & congregata materia in cauo pectoris super septum transuersum, & inter pleuram, & membranam, seu septum pectoris, ei proximū. Diuiditur enim pectus ab inferiore parte, musculo, seu membrana uocata septum transuersum, quòd transuersim diuidat totum humanū corpus, secet à mēbris naturalibus, ac inferiore uentre, quod tamen gula pertransit, & iecur ei annexū penetrat gibba sui parte: intùs ambit illud alia mēbrana tenuior, ac quasi nuda uocata pleura: distinguūt in tres partes duæ membranæ à superiore parte ad septū transuersum, quæ posteriùs adeò parum inter se distāt, ut ferme in unum coeant, anteriùs toto sterno distāt: Inter harū singulas, & membranam pectoris dimidiū pulmonis interiacet cor pericardiū os uentriculi posteriore scilicet parte, & uena, caua ascendens ex septo transuerso ad ipsum cor, tum his quatuor annexa coniunctaq;. Vnde abscessus membranæ, lateris, & peripneumoniæ, in alteram harum cauitatum, dextraq; sinistra erumpunt: nonnunquā in ambas, quanquam id rarò. nō enim nisi in ambabus partibus, phlegmones extiterint: rariùs adhuc in spatio medio. nā uel pericardium, uel os uentriculi abscessu laborasse, necessariū fuisset tunicarum unam interscipientium, ruptamq; interiùs. quod cuidam Hispano contigisse olim reor, qui mortuus est. Vegā (cō: 59.) autem decepit, quòd tenuē membranam uestientem pulmones putauit esse interscipientem pectus, cum illud uix tangat: est quasi recta crassior multo utraq;. sed aliud intentus agebat: nec Galenus quinto Anatomicarū aggressionum (c. 8.) aliud intendit, quanq̃ obscura illa uerba uideātur. Vbi uerò rectè ad iugulum usq; perferuntur, intercipientes Græcè διαφράττοντες, ubi pulmoni circum hærescunt, huius operimentum existunt. Aliud ergo sunt à pericardio, et septo transuerso, quod est διάφραγμα: cum etiam nisi quis rectè animaduertat, sextimo Anatomicarum aggreßionum (cap. 13.) referens de puero illo, cui os recisum fuit, ab eo uideatur pericardium pro interscipiente membrana accipere. Inquit enim, putrefacto pericardio, nudū cor apparuit. Sed id contigit: quoniam os præcisum fuit medium, sternon uocatū, non costa ulla, ideo membranæ illæsæ manserūt, quæ pectus diuidebant. Meminit ergo signorū declarantium, qua parte subsit pus, & hoc ex tribus: dolore, calore, ac pondere. Dolent enim in id latus decumbentes, grauitatem sentiunt, in altero si decumbant, utrouis modo calorem. Vega pus

gs putat, non esse necessarium hoc signum, ubi paucum sit pus: sed animaduertat, quæ dicat Hippocrates tertio de Morbis (pag. 10.) Proinde terra Eretriade liquida, & ualde trita, ac tepida, linteum tenue tingito, eoq; thoracẽ circumcirca integito, & qua parte primùm resiccatum fuerit, ea secato, & urito. *uult ergo, esse calidiorẽ partẽ illã. Admonet aũt, dextrã partẽ periculosiorem, dicens:* Dextra secare, aut urere, lethalius est. *Dico causam huius esse: quoniam, ut dixi, ea parte iecur, & uena caua extra septum transuersum prominent, tanganturq; à pure. Addit ibi etiam signum à concußione lateris strepitum facientis: quod etiam ponit in secundo libro, (Pag. 16.) Sed dicit, non est generale, quoniam si pus fuerit crassum, non edet strepitum, & quod antequam secetur, oportet sinere per quindecim dies, ut coquatur: quia ex eruptione refrigeratur. Sed modum seruandi docet in secundo. Hæc peritia, ut dixi, nostra ætate euanuit: & etiam curandi capitis uulnera ualde imminuta. Quod ad pondus, cum suspendatur membrum, necesse est, ut graue appareat. Si in sinistra decumbat, pus contentum in dextra, & uersa uice. At de dolore forsam meliùs erit sentire cum Galeno, ut nullus sit alius dolor, quã grauitatis: ex eo enim interseptiens membrana pectus distrahitur. Meminerunt horum signorum etiam Galenus quarto de Locis affectis (ca. 9.) & Aetius libro octauo (cap. 65.) illud non præteream, pulmonis abscessus persæpe in utranq; cauitatem rumpi, quod ipsum continuũ cum sit, in utranq; partem ingrediatur: id ipsumq; Galenus ait. quod tamen nescio, quomodo ostendere poßit: non ignoro tamen, hoc faciliùs contingere posse, quàm ex morbis membranæ succingentis costas. Et etiam illud de signis euidẽtibus reduci posse ad signa pathognomica: sed in hoc differunt à cæteris, ut certiora sint: et poßint ostendi, uel quo materiam contineant: uel quia sint è genere compositionis manifestè uitiosæ, aut diuisæ partis, non obstructio, aut intemperies: & ut signis proprijs sint circumscripta: quod paucis pathognomicis conuenit. Vnde continui solutio semper temperies, nunquam pa rit signum euidens: compositio mala in numero magnitudine etiam. at in forma, non nisi in figura: in cæteris, nisi fuerit magna. Constat autem ordo manifestus: in primis docuit tẽpus eruptionis: pòst unde enumerãdi essent dies: tertiò pars, in qua sanies colligitur. Verba illa in quod cunq; latus, id est decumbẽti, si addas, clari sunt.*

Febris phlegmonis an putrida? & an casus alterius morbi, non morbus? Vide quarto contradicentium (68).

PROGNOSTICON LX.

HViusmodi signis omnes suppuratos dignoscere conuenit. Primùm equidẽ, si febris non dimiserit, sed interdiu tenuiter afficiat, noctu uerò plus.

COMMENTARIVS.

Incipit enarrare signa iam diu suppuratorũ, quòd apparet ex sequenti textu: & hoc, quoniam antiquum empyema maiora mala affert, & ideo notius est: & è notioribus incipere decet in doctrinis, ut Aristoteles docuit (p. Phys. Tex. 2.) est autem primum signum à febre continua, quæ noctu plurimùm augetur, & inualescit, interdiu leuis est: ideo conantur ostẽdere, quòd sit mista ex hectica, & putrida. & hoc est primũ. Secundum, quod non ratione hecticæ simpliciter, sed ratione cibi, qui uespertina hora antiquorum more exhibebatur, teste Galeno primo de ratione Victus in acutis (cõ 18. in fine) & lib. de Dissolutione continua. Tertiũ est, quòd hectica incalescit ob contrarium cibum: de quo in Contradictionibus dictum est (ca. p.) ob Auerroem. Ideo dico, ergo quòd illud de cibo est simpliciter falsum. Primùm, quia Hippocrates secundo de Victu in Acutis (Tex. 22.) docet, quòd antiquorum quidam cœnabãt solum, quidam etiam prandebant: igitur in his non fuisset hoc signum uerum. Secundò, quia mutato ordine uitæ non esset hoc uerum, sed cõtrarium. Tertiò, quoniam hoc non esset uerum de tota nocte, sed prima tantum noctis parte. Inquit enim Galenus primo de Differentijs Febrium (cap. 9.) de hectica loquens: Maximum uerò tibi, atq; indubitatum hoc erit, eius naturæ indicium, si cibum homini obtuleris eo tempore, quo maximè omnes horas suspectas subterfugisse uidetur. Statim enim hora una, aut duabus pòst acceptũ cibum, quicunq; ægrotantem tetigerit, alteram febris accessionem adesse opinabuntur. Nec deerunt, qui eos, qui cibum obtulerint, increpent quòd haud in tempore dederint: sed tunc, cum futura accessio erat: & quòd oportebat cibum in longius tempus differre: & quòd annotatio tardiùs sit subsecuta. Res autem non ita se habet. omnibus siquidem hecticis

febri-

» febribus hoc proprium & inseparabile adest in
» dictum, allato cibo quidem caliditatem accendi:
» ac pulsum ad magnitudinem ac uelocitatem au
» geri, ita ut incompressa annotatio facta uidea-
» tur. Voco autem annotationem incompressam,
» in qua neq; horror aliquis, neque extremarum
» partium frigefactio facta est: neq; ueluti quæ-
» dam dormitatio: neq; aliqua insignis pigritia,
» aut omnino inæqualitas aliqua, uel in calidita-
» te, uel in pulsu: adhuc autem magis, ne-
» que paruitas, neque debilitas, neque horum
» aliquid aliud: sed quemadmodum & cuicunq;
» alteri ex cibo maior statim, ac uelocior pulsus
» efficitur. Hic manifestum est, quamuis in alijs
» obscuritatem breuitas pariat, in Galeno proli-
» xitas, uelle eum, ut statim assumpto cibo, incale-
scat, & pulsus maior fiat, atq; celerior, adeò ut post duas horas ad statum febris peruenisse uideatur: ut non sit uerisimile tota nocte permansuram. Sed mittamus hæc: nam dubium etiam est de febre putrida, cum illa fiat, dum putredo fit: materia autem concocta, putredo finem accepit: ut in septimo Contradicentium (14.) docuimus. Dico ergo suppuratorum unam esse febrẽ, neq; hecticã, neq; putridã, nisi de deploratis iam loquamur, quibus propriæ febri hectica superuenit. dico autẽ nomine potius subputrida, q̃ hectica contineri. Confugit ad mistam febrem: at si contingat expui uniuersam saniem, prorsus liberantur, quod esse non poßet, si hectica superuenisset putridæ: cum autem superuenit, pereunt.

Primum ergo uideamus, in quo differat ab hectica hæc febris. Cõstat sanè, quòd horrorem quendam sentiunt: neq; enim Hippocrates eius meminit, quoniam superius (Tex. 19.) id dictũ est ab eo, sed à sequentibus non intellectum. Vbi enim Galenus errauit, aut per incuriam aliquid omisit, omnes errant, nec tamẽ, ubi bene dixit, bene illi dicũt. nec sentitur horror, nisi in his, qui alii habent febrem putridam coniunctam: aut antequam uomica disrumpatur: aut cum æger ad magnam imbecillitatem peruenerit: aut cum deteguntur. Et causa est nota omnium. Sed neq; putrida propriè dici potest, cum omnis putrida ad certum humorem reducatur sui generis: hæc autem non. nam non plus est pus bilis, quàm pituita. Præterea, ut dixi, putrida fit ab humore putrescente: hic autem pus est, & non putrescit denuò. Cum enim erumpit, iam transiuit totum in pus, secundum Hippocratem, qui in locis superioribus admonuit nos, quòd post initium putredinis rumpuntur abscessus in uiginti diebus, quando celerrimè, & in sexaginta, quando tardißimè. Præterea omni febri putridæ debetur cruditas in urinis in initio, & in seruandis coctio in fine: sed huic non ita, sed perseuerant. et si esset nocturna, quod uerum non est: nam illa opponitur diurnæ, hæc autem nulli. Proponere autem duas febres, cum sit una, ut euadas ab argumentis, est res imperiti nõ medici: neq; etiam potest dici hectica simpliciter. nam uerum non est, quod huiusmodi, qui ad sanitatem tendunt, id est, qui liberaliter excernunt pus per sputum, post cibum incalescant, imò meliùs se habent, nisi quòd laborant in concoquendo, ut omnes ægrotantes, præcipuè diuturno morbo, & etiam sanorum multi. Et si uidissent suo tempore quinquaginta, aut etiam plures empycos, ut ego uidi, aut qui uiderunt, animaduertissent, non scripsissent similes nugas. Vnde causa errorum in medicina est, quoniam qui contemplantur, non medentur, uelut Galenus, Paulus, & Princeps, & hodie omnes medicinæ professores: ideo loco regularum, & dogmatum scribunt somnia. Et qui medentur, non contemplantur, nec sunt exercitati in Philosop. nec dialectica nec: animaduertũt in tãta multitudine ægrorũ adeò occupatis cõmunia pluribus similia, ac dißimilia. Vnde Hippocrates procemiũ cõstituẽdæ Artis sumpsit Tertio Epidemiorum (Tex. p.) Et in hoc ordine fuerunt Alexander, Trallianus, Aetius, & Rasis: sicut medij quodammodo fuerunt Oribasius aliquanto similior Hippocrati: nam ipse solus multum artem exercuit, & etiam disciplinis operã dedit, quanquam plus fuerit exercitationi addictus, sicut Auenzoar parùm utrunq;: & ideò pauca tradidit, & imperfectè satis, tamen rectè: quia non fuit in medendo occupatus. Sub secundo igitur genere sunt nunc isti, qui suæ artis præcepta scribunt nostris temporibus musis, & Apolline nullo, Placentinus Gudnerius, Tarantula, atq; alij innumeri. idq; incommodum accedit arti, etiam præter errata Galeni. Et ideo ex recẽtioribus non inueni meliorem L. Iachini, qui fuit, ut ego, professor post longam artis iam exercitationem, amator uirtutis, & uixit satis senex: quæ contigerunt Hippocrati etiam. ideo ego illam suscepi in manibus emendandã: nam plura in ea desiderãtur. nostræ aũt medẽdi artes traditæ tum in libro huic nomini dicato, & in duobus libris de Dentibus: sunt nimis breues, &

ideo

ideo non satisfacient, nisi peritis. sunt enim infinite potestate, & omnium absolutissime: sed non, nisi iam peritis, & ingeniosis, & exercitatis in nostra Dialecta conueniunt, quoniam uelut Galenus breuiter scribere non nouerat, ita nos nihil diffuse.

Sed iam redeo ad propositum, et dico, quòd febris empycorum in termino ante ulcus in pulmone, non est composita, nec hectica, nec putrida, sed est febris sui generis, & media. Et declarabo hoc primùm ratione, & experimento: deinde docebo causam, cur precipuè hæc febris in nocte exacerbetur, cum tamen aliæ fermè omnes putridæ (dico) & hecticæ, & cuiuscunq; generis, sed non adeo, idem patiantur. Hippocrates igitur in Coacis Prædictionibus (Pag. 18.) hæc habet: Febres intermittentes ob suppuratio» nem, plerunq; sudorificæ sunt. De antecedenti » autem inquit: Horrore affecti frequenter ad sup» purationem deueniunt. Sed & febris tales ad » suppurationem perducit: ut non de pure contento in abscessu loquatur, sed iam rupto, in prioribus uerbis. non enim uult esse hecticas, neq; continuas, sed aliud genus febrium continuatarum per horrorem, aut rigorem: quod & uerũ est. Adest & ratio: si febris putrida est, uel est cõtinua: et ideo in uenis, aut saltem in abscessu hæc materia continebitur. at in neutro horum est, sed in spatio, & cauitate si intermittens, expellitur ex uenis, extra uenas super membra sensu prædita, scilicet musculos: at neutrum horum cum fiat, neque enim est in uenis, neq; expellitur: non est igitur è genere intermittentium. Omni etiam materiæ febris putridæ sunt sua medicamẽta purgantia propria: ut quartanæ, continuæ, & intermittendi helleborus, uel epithymum tertianæ, & ardenti febri scamonium Rhabarbarum amphimerinæ, & continuæ ex pituita turpetum agaricusúe. at huic nullum est medicamentum, nulla certa uia, præter sputum: igitur nõ est hæc febris è genere putridarum Febres etiam, quæ fiunt ex materia contenta in cauitatibus, uelut uentriculi uteri, sunt ex ephemerarum potius genere, quàm putridarum uel hecticarum: ideo si hæc febris esset certi generis, etiam magis ad ephemeram, quàm putridam, aut hecticam, reduci deberet. Præterea quæ continentur in generibus, aut sunt ex uno genere, ut ardens ex putridarum, tabes ex hecticarum: aut communes omnibus, ut pestilens. nã illa diuiditur in ephemeram, putridam, & hecticam: hanc uerò, cum sit una tantum, non licet esse communem omnibus generibus: neq; propriam. nã daretur quintus humor, aut hectica cum horrore, aut ephemera continuata cum circuitu: quare non est ex ullo genere illarum. Quòd si esse deberet, ob id esse deberet, ut numerus generis febrium seruaretur, ut sint, scilicet tria, sed iam nõ potest, quia datur febris ex sanguine nondum putrefacto, Nono Methodi (ca. 3. & 4.) igitur possunt esse quinq;, quàm quatuor. Et si dicas, quòd illud nõ est generis, quia speciẽ nõ continet sub se, idẽ dicendum erit de hac. Et si dicas, ut quidã, quòd illa diu non durat: dico, quòd & hæc certum habet tempus, scilicet quadraginta dierum, ut quinta Aphorismorum (Tex. 15.) quod licet sit longius, maius tamen, & minus non mutent speciem. Videtur autem hoc etiam insinuasse Hippocrates secundo de Natura humana (Tex. ult.) cum dixit: Febrium quatuor sunt genera, præter « eas, quæ ex occultis doloribus fiunt. Sed confe- « stim negabis esse Hippocratis, ut Galenus docet: & ego non contendo. nihilominus & hoc uerum est, quod dicitur, & huius dicti pars ea, quam probare nitimur. Sed negabit, ne qua hæc ex primo Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 44.) In se- « mitertiana appellata contingit quidem & acu- « tos morbos fieri: & est hæc præ cæteris (scili- « cet tertiana, quartana, quintana, septimana, no- « nana, continua, diurna, atq; nocturna) maximè « lethalis. Sed & tabidi, & quicunq; alijs ex lon- « gis morbis ægrotant, ex hac maximè ægrotant. Si ergo tabidi ex hac ægrotant, præter id, quod hectica laborent, antequam hectica laborent, haud hac ipsa sola, & propria febri tenentur. Concordat & id cum his, quæ in libro de Flatibus (Pag. 4.) scripta sunt, si rectè intelligantur: Horror (inquit) fit sanguine perfrigerato, quacunq; ex causa. Contingit enim collecta sanie, absq; dubio calorem naturalem refrigerari: atq; ideo horrorem inuadere. neque enim etiam si corpus mortui igni exponas, unquam in calescet undequaque, nisi illud assaueris, aut elixaueris. neque enim ullus est calor non magnus, qui posit undique calefacere totũ corpus, præter naturalem: ideoque huiusmodi purulentis & si manus, & pedes caleant, crura tamen frigent, & horror circa spinam uersatur, ob id, quòd locus ille consitus est exanguibus particulis, similaribus, neruis, ossibus, cartilaginibus. In uniuersum fieri suppurationem absque rigore in quauis corporis parte, admirabile censetur

ſetur apud Hippocratem: ut de Zoilo ſecundo Epidemiorum (par. 2.) cui facta eſt ſuppuratio poſt aurem. Nonnunquam ſuppuratio ex pituita fit, & febris acuta ſuccedit: ut ſeptimo Epidemiorum de Charite (pag. 14.) ſed non eſt ſermo de hac eſt enim febris uel ephemera: & ſi putrida ſit, non eſt accidens, ſed coniuncta. liquet enim eſſe tria genera putridarum: ſimplex ex humore: pendens ex abſceſſu, uel tumore calido, et eſt accidens illius: & coniuncta: & hæc eſt duplex, quæ omnino fortuitò ei iungitur: & quæ ob magnitudinem morbi accidit, Natura deſerente munus ſuum conſeruandi humores, & cõcoquendi cibos. illud idem tacitè innuit de rigore in quarto de Victu in acutis (Tex. 49.) dum in anxioſa febre, in qua præcordia intenduntur, iubet imponi lini ſemen incoctum oleo, & aquæ, ut æger non horreſcat. Et in Coacis Prædictionibus (Pag. 12.) Durities circa uentrem cum dolore in febriẽtibus, cum horrore cibum auerſantibus, ſi aluo inſuper humectata purgationem non faciant, ad ſuppurationem peruenient.

Sed iam, his omiſsis, doceamus, cur febres maximè noctu affligant, cum conſtet iam non ob cibum id accidere: nam generaliter iſtud contingit ob quinq; cauſas, ut in omnibus febribus magis affliguntur ægri noctu, quàm interdiu: & ſi aliter accidat, præter naturam eſt. Prima ob frigus: nam cutis denſatur, & retinentur fuliginoſa excrementa non ſolum in toto corpore, ſed, quod magis refert, in arterijs ipſis: unde cor ſuffocatur, adeò ut etiam in multis ſanis ob hanc, & frequentes cauſas ſentiant maiorem æſtum noctu, quàm interdiu, cum tamen aer in die ſit calidior, quia magis repletus uaporibus. Secunda, eſt ſomnus, qui omnia reuocat ex externis ad interna, & cum calore naturali præter naturalem, qui eſt unus ſubiecto: unde cor maximè ſuffocatur. Tertia, quoniam mens ægri cum uacet à colloquio neceſſariorum, & timidior redatur ob tenebras, magis ſentit noxam, & dolorem, & omnia morbi detrimẽta in nocte, quàm in die, ut huic rei ſolùm intenta. Quarta, cum ſolis uigor minuatur, uiget magis Lunæ, ac Saturni uis. quorum unus agitat humores maiore impetu, ſcilicet luna: alter eſt naturæ humanæ prorſus inimicus, ideo magis affligit languentem. Quinta eſt, quoniam ſol ſurgens mitigat omnia, & adiuuat languentes, & augetur uis eius uſq; ad cœli fermè cuſpidem, maximè in hyeme: igitur reliqua medietas diei conſumetur in remiſsione bonorum præſtitorum. quare occidente ſole, neceſſe eſt, ut ruant uires humanæ: et ruina hæc ex ratione oppoſitorum augeatur uſque ad mediam noctem, & reliqua medietas, quoniam tum ſol incipit aſcendere comparatione ſitus noſtri, conſumitur in remittendo iacturam deſcenſus: ergo nox tota mala, & dies tota bona. Sufficit ergo oſtendere, quod ortus ſolis ſemper iuuet. iſtud declaratur ratione, quia calor innatus eſt ille, qui omnia nobis præbet: ſed ille retinetur in actu à calore ſolis. conſtat enim quòd ſi ſol tolleretur è mundo, ſtatim interirent omnia uiuentia: niſi fortè ſcorpij, & uermes, qui ſub terra latitant, & forſan etiam talpæ, quæ ſunt in hoc ſingulari natura præditæ. Ergo ſi priuatio tollit receſſus, iuuat, & aduentus iuuat. & etiam experientia, quia ſi in motu proprio uidemus per acceſſum cũcta in Vere generari, languere per receſſum in Autũno: igitur etiam in motu diuino, iuxta eandem rationem. Sed hæc concludunt generaliter: ſpecialiter autem dico, quòd materia illa putris eſt mitiſsima, ut colligitur ex Aphoriſmo (47. par 2.) plurima, & proxima cordi. dum ergo dies eſt, minimè urgetur æger, quoniam uapores exhalant: & cum materia benigna ſit, non nocẽt, niſi ob copiam, & propinquitatem. at in nocte retinentur ob duas primas cauſas: ideoq; plurimum febris augetur ob multitudinem, & propinquitatem. Ergo magnum incrementum febris eſt peculiare huic morbo, & non nugæ illæ Galeni.

Idem cum præcedente.

ET plurimi ſuperueniunt ſudores.

COMMENTARIVS.

Galenus explicat ſe, de hoc breuiter dicens, quòd ob uirium debilitatem alimentum diſcutitur. Sed ſi hectici iam ſunt, cur etiam non ſiccatur prorſus, ut non concoquitur? Deinde, cur nõ ſudant omnes ægri prope mortem? etiam cur ſudor eſt quaſi peculiaris huic morbo? & nõ quacunq; hora, ſed per noctem? Et ſi quis colligat ſudorem ſingulis diebus, inueniet eſſe multo plus alimento. et urinæ fiunt pauciores, quod non eueniret, ſi ſudoris materia eſſet ſolum ex diurno alimento. ideo adduxit rationem generalem ſuo

more, authoritati propriæ confisus, pro propris: & ideo multis modis peccat. *Causæ ergo huius sudoris altiùs sunt repetendæ. neq; enim uidit, ut puto ægros huiusmodi sudantes: aut si uidit, non cum scribebat, nec recordabatur eorum, quæ uiderat in illis: &, ut uerius dicam, ib alijs scriptum non inuenit. fuerunt enim libri sui, ut cuilibet perspicuum esse potest, nil aliud, quàm farrago collecta, aliorum recitata, ut erat, tanquam ipse uidisset, dispuncta, declarata, confutata, prout illi ueniebat in mentem. Vnde dico, quod cum uolumus scire, unde symptoma aliquod prouenit, debemus primùm aduertere, cuius facultatis illa operatio sit, seu integra, sed ratione rei corrupta, seu uitiata, uelut egestio debito tempore. Sed sanguinis non est operatio uitiata, nisi ratione rei, quæ non eijcitur secundum naturam: quod uitium non est expultricis, sed retentricis, aut alterius saltem, non intestinorum. Nam proprium facultatis expultricis intestinorum, est solùm id, quod intestinis non conuenit expellere. Sanguis autem non conuenit intestinis: ideo nec uitiosa est operatio, per quã sanguis deijcitur. Vt autem cognoscas operationem, cuius facultatis sit, uideas: quibus rebus insit. Gratia exempli: Putrescere conuenit non solum plantis, sed & luto: igitur non est operatio facultatis naturalis, sed elementi, aut misti, uelut etiam descendere, & flatum gignere: nam & in aquis per motum gignitur. at nutriri, augeri, & expellere, propria sunt naturali facultati: nam plantæ omnes hoc habent: sentire autem, & moueri, non, nisi animalibus, conueniunt. & cogitare, ac intelligere sòli homini inest. igitur iam habes secundum. Rursus tertium ut scias in homine, q æ functio cuique membro tribuatur, considerare debes: in quo homo differat, & conueniat ab alijs rebus. Et differt à luto, ac lapidibus per iecur: illa enim non nutriuntur, id est, lapides concretione non sensim geniti. Et differt corde à plantis plantarum enim nulla pars motu circulari mouetur. Cum ergo multa planta sudet, quoniam nulla planta est actu calida: igitur sudor est opus facultatis uitalis, quæ est in corde. licet enim expellere excrementa, sit opus facultatis naturalis: nam & plantæ emittunt excrementa, uelut arbores lachrymas, ita tamen, ut sub forma concreta, non sudoris. igitur sudor est operatio facultatis cordis, non sine etiam aliquando facultate iecoris, ut in Crisi. Et indicium huius est, quòd in syncopi propriè apparet sudor: at in hoc differt à deliquio animi, ut superiùs (lib. 2. com. 5.) uisum est. & quod in tumoribus, & magno animi æstu, homo sudat. & quòd in dolore, & cum cor salit, homo uehementer sudat. & in morte, id est paulò ante, multi sudant: ut etiam quinta Aphorismorum (68.) Liquet ergo, quòd in huiusmodi febre cor est calefactum calore quodam tepido, & circumfusum multa materia humida: & ideo tales plurimùm sudant. quòd uerò malè nutriantur, & id adiuuat, sed non est causa principalis. inde ponit tertium signum.*

Idem cum præcedente.

ATque tussiendi cupiditas eis inest: & nihil screant effatu dignum.

C O M M E N T A R I V S.

Galenus duo adducit (rationem, & causam) & in neutro satisfacit. Ratio eiusmodi est: Necesse est, ut non spuant: nam si spuerent, non euasissent purulenti: hòc non dicit Hippocrates. quinimo quinta Aphorismorũ uult, quòd spuant, sed quòd adeò parum, ut in quatuordecim diebus nõ repurgentur. Verùm pro causis proponit uirium imbecillitatem, densitatem membranæ, quæ circumambit pulmones, & puris crassitiem. Quæ causæ sunt eorum, qui morituri sunt: non communes etiam his, quibus etiam sanitas succedere potest. Nam si non spuit æger, ob unam harum causarum, aut plures, moritur. At hoc non dicit Hippocrates: neq; de morituris suppuratis tantum sermonem habet, sed quibuscunque. neque enim necessaria illa ratio, etiam si Hippocratem in Aphorismo exponamus, non repurgetur, id est, nihil expurget, ut si nil expurgat, dum materia in abscessu continetur, quòd rupto abscessu id faciat, fieri enim potest, ut tunica costas subcingens crassa admodum sit, nec admittat pus resudans: rupto tamen abscessu cocto expuatur. Ideo dico, quòd ista signa sunt generalia omnibus suppurationibus in partibus pectoris ruptis: & quòd uoluntas tussiendi est ob læsionem in pulmone factam à sanie, quæ cum perpetuò adsit, adest etiam perpetuò uoluntas tussiendi. Cur autem nihil expuatur, docebat in tertio de Morbis (pagina nona) his uerbis:

Post

Poſt ruptum abſceſſum ſanus ſibi eſſe uidetur,
” quoniam ex anguſtia ad amplam capacitatem
” pus peruenit: & ſpiritus, quem reſpirando at-
” trahimus, in pulmone locum habet. Verum pro
” grediente tempore, pectus pure impletur, &
” tuſſes, ac febres, aliiq; dolores omnes magis ip-
” ſum premunt, & morbus euidens fit. hunc poſt
” eruptionem per quindecim dies finere oportet
” quo pus rurſus matureſcet. Nam ex eo, quòd
” pus ad ampliorem capacitatem peruenit, perfri
” geratum eſt: & id quod in thorace erat humi-
” di ad ſe ipſum traxit, ita ut ipſum ſit ſemi-
” putrefactum. Siquidem igitur ſua ſponte in hoc
” tempore expui incipiat, bene eſt: ſin minus, me-
” dicamentis aut potionibus opem ferre oportet,
” in ultimis ex illis quindecim diebus.

Vt luce clarior ſit contemplanti hæc uerba illius ſententia. Siquidem ab initio rupturæ abſceſſus omnibus commune eſt, nihil expuere: poſt etiam multis id conuenit, ut non, niſi auxilio medici quicquam effatu dignum expuant: multi etiam adiuti, ut qui in tabem tranſituri ſint, omnino nihil expuunt. Quorum cauſa eſt cruditas ſaniei, atq; loci ſiccitas. adiuuant etiam, quæ à Galeno ponuntur, cauſæ, ſed de illis propriè non intendit. Cũ enim principium eruptionis puris reliqua omnia tempora antecedat, dico quidem medico, ſi aduocatus fuerit in initio illius, neceſſe eſſe, ut hæc ſigna adſint præſentia: ſin autem poſterius, ut etiam dum perſeuerent, ſi æger tendat ad tabem, aut tam tabidus factus ſit, aut ſi contrà ad ſalutem flexerit, huiuſmodi ſigna, quæ hic narrat Hippocrates, præceßiſſe. tum autem paulatim remitti. Reliquum modò eſt, ut uideamus, cuius membri tußis ſit affectus, & qualiter fiat & quibus ex cauſis. Galenus ſecundo de ſymptomatum cauſis (cap. 3) uult, tuſſim fieri ex cõpreſſione pulmonis, expellentis aerem, qui intra aſperas arterias continetur. nam per aerem illum expurgantur aſperæ arteriæ, quæ contrà hi non poſſunt: ideo impetu illo aeris opus habent. Eſt ergo tußis motus à naturali facultate; quoniam etiam non uolentibus nobis fit: & nemo motum hunc didicit: & eſt ad finem expurgandi ea, quæ in aſperæ arteriæ cauitatibus continent: & fit per aerem uelociter, & cum impetu eiectum. & eſt opus pulmonis. Dicebat (cap. 4.) poſt hæc, uelut uomitum nauſea præcedit, nec ſemper nauſeam uomitus ſequitur: ita tuſſim præcedit cerchnos, nec tamen cerchnon ſemper tußis ſequitur. Eſt autem cerchnos nõ tuſſis, ſed ad tußiendum leuis quidam impetus. Sic ut tußis diffinitio ſit uehementißima quædam efflatio, qua plurimus aer, & celerrimè emittitur. Patet autem, inquit ille, quòd eodem modo fit, quo cæteræ uehementes efflationes: ſcilicet (audi) per muſculos etiã intercoſtales. At quarto de Locis (cap. 8) id comprobat: quandoquidem, ut dicit, homo non tußit, niſi ualidè contracto pectore. Ergo cum talis contractio fiat per muſculos, liquet, tußim fieri per contractionem muſculorum intercoſtalium ualidam. Quæcunque igitur lædunt aſperam arteriam, et mica panis, uapor malus, frigus, gutta potus, aut olei in locum ingreſſa, pituita aceruatim deſcendens, aut ſalſa omnia tuſſim mouere poſſunt. Dicit etiam ibi, quod bifariam contingit, tußim eſſe ualidam, & parum externi uel cum humor fuerit nimis lentus, & craſſus, ut non poßit auelli, aut auulſus propelli: aut cum non potuerit ob tenuitatem nimiam colligi. Sed demiror de Galeno, qui duas adduxerit cauſas, cum ſint quatuor. prima eſt ergo earum, quæ addenda ſunt, cum materia nulla fuerit ibi in pectore, quæ poßit expelli: ut ſi tußis ſit ex ſola intemperie, uel uapore, aut ulcere paruo, & huiuſmodi. Secunda, cũ materia non eſt in loco apto, ſed ab aliqua membrana prohibetur educi, ut in morbi lateralis, & peripneumoniæ initio, & in rupta ſuppuratione: et hoc eſt in caſu præſenti. materia enim refrigerata eſt extra pulmones. Ideo dicebat Galenus quinto de Locis (cap. 3.) quòd ubi materia continetur in cauitatibus pectoris, opus eſt uehementi tußi, ut extrà propellatur. nam neceſſe eſt, ut ex ea cauitate quaſi collimando per ſpiritum intrò pellatur in bronchias, in ſpiritus in ipſis arteriis content dilatata: nam ſe ... ſtatim ſubſidunt, & clauduntur. in tußi ergo pulmonem dilatari neceſſe eſt, antè attracto aere, et antequam concludatur, expelli ipſum pus in aſperæ arteriæ ramos. Et ideo in talibus motus tußis, per quam pus expuitur, plerunq; componitur ex quatuor motibus. Primus eſt attractionis aëris ad pulmones, & uſq; ad pectus. Secundus compreßionis repentinæ pectoris, per quã pus intruditur in aſperæ arteriæ ramos per brõchias. Tertius eſt repetita expulſio ex ramis aſperæ arteriæ uſque ad aſperæ arteriæ trũcum. Quartus eſt per excreationem ex aſpera arteria in os. In ualde autem robuſtis aliquando ſecundus motus, & tertius ſimul coniunguntur, & quandoq; quartus: ſicut conuerſa ratione

in debilibus, dum dilatatur pulmo, ut excipiat aerem. pro secundo motu relabitur apertis bronchijs denuo pus in cauitatem pectoris, & ita frustrantur sputo: & ideo suppurari indigent magno robore facultatis animalis ad hoc, ut euadant. Duo ergo, mira in hoc obseruanda sunt. Primum, quòd cum pulmo concludatur, et bronchiæ concluso pectore subito in illo, tamen momentaneo temporis spatio medio, quod est inter pectoris contractionẽ, & pulmonis, pulmo excipiat pus: & ideo opus est maxima celeritate in contractione. Secundum, quòd dum pulmo dilatatur, non relabatur materia attracta denuo in pectus per bronchias, maximè aere attracto impellente: quo fit, ut non possimus suspicari, dum pulmo dilatatur, quòd materia attrahatur in pulmonem, more siphonum. Obstant enim duo. primum, quia est aperta uia superior, ut non possit attrahi materia uacui ratione. secundum, quia aer sursum attractus impellit pus infrà, quantò magis prohibebit, ne ascendat.

Idem cum præcedente.

Oculi fiunt caui.

COMMENTARIVS.

Hoc est unum ex signis, quod persuasis legentibus, Hippocratem loqui de hecticis: dictum est autem in primo lib. (com. 6.) Nunc autem diffusiùs: quoniam Galenus docuit in libro de Dissectione musculorum (cap. 5.) unicuique oculo esse sex musculos ad mouendum. unum autem dicit, siue dicas duos, aut tres in unum coactos, seu unum in duos, aut tres diuisum, nil refert, qui contineat oculum in sua sede. De hoc igitur primùm loqui oportet, nam hi sunt seu his, qui in basi oculi est, continetq; oculum firmũ, cum rem aliquam præsertim exiguam inspicere uult: nam qui mouent à lateribus, potius oculi positi sunt. unus enim ad dextram, alter ad sinistram, tertius sursum, quartus deorsum oculum rectà, & per diametrum quasi inflectit, quintus per circulum rotat oculum ab angulo interiore ad exteriorem per superiorem partem: alter autem eodem modo, sed per inferiorem motu contrario. quanquam ambo hi sedem habeant in magno angulo interiore scilicet: & ad angulum, quem hypopion uocare solemus, id est, exteriorem, ac exiguum extendantur. Hoc uerò declarauit apertiùs decimo de Vsu partium (capite 8.) dicens, quòd singuli horum in singulis palpebris positi sunt superiore atque inferiore, terminantur q; ad angulum minorem oculi, & circumuertunt ipsum. Sunt autem omnes præsertim ob hoc, ut etiam immoto capite circumspicere liceat, quò uelimus: atque id præsertim necessarium est omnino, cum casu aliquo alterius oculi beneficio animal, seu homo priuatus est. tunc enim maximè opus est motu istorum musculorum: in utentibus autem amborum oculorum lumine plurimùm commodi sunt hi motus. Vesalius libro secundo (cap. 11. fig. 2. litera N.) hos depingit. At uerò discors est à Galeno in duobus: in quorum altero Galenum accusare licet, scilicet quod musculos hos rotantes oculum in palpebris nasci uelit, cum primùm ibi sint, qui palpebram superiorem mouent: tum quia non commodè id agerent, sed circumuertendo à sede propria auellerent. uerùm à membrana duriore neruum uisorium circumambiente. alter iuxta interiorem angulum, alter iuxta exteriorem exoritur. Atq; inter hos (nunc redeo ad propositum) plurimus admodum adeps iacet, qui musculum illum, natum etiam ex membrana dura neruum uisorium ambiente, magnumq;, adeò ut sex reliquos fermè solus corpore exæquet, circumambit. Hunc ergo implantatum toti parti fermè posteriori oculi, non solum continere, sed mouere contra Galeni sententiam oculum, contendit. de quo non habeo nunc, quod dicam. Sed sufficiat intellexisse, consumpto hoc adipe, contrahi musculos, primùm ambos circumagentes oculum, tum etiam continentem illum magnum, ob idq; oculum ad sedem retrahi: inde uerò oculum cauum reddi. neq; enim natura frustrata multo adipe eas partes fulsit, nisi ut extensæ manerent: ergo eo consumpto, contrahi easdem necesse est. Quòd si etiam, ut decimo artis curandi (capite ult.) habetur, caro musculi siccetur, humido in eius partibus cõtento, magis etiam contrahetur: sed tantum hectica aderit. Vltimum est, cum carne ipsa musculi consumpta etiam humidum, quo neruea pars musculi continetur, simul absumitur. In hoc ergo casu non de his duobus ultimis, sed de primo tantum, cum pinguedo scilicet sola perijt, sermo habetur.

Reliquum est, ut uideamus, cur ob ruptam suppurationem pinguedo illa celerrimè absumatur? Dico ergo, quòd oculi partes hoc modo conueniunt cum suppuratione. quoniam, ut habetur in

tur in septimo (cap. 4.) de Dogmate Platonis & Hippocratis, uentriculi cerebri inferius ad se ipsos contorquentur: quod etiam superius declarauimus. ex quorum fine oriuntur nerui uisiui: & cauitas illorum in ipsos finiatur. quod dicit Galenus (lib. p. com: 24.) cõspicuum est: si animal magnum statim, ut occidisti, dissecueris, & in clara luce conspexeris, apparebit foramen foramini cõmissum: unde accidit, ut compresso uno oculo, alterius pupilla dilatetur, & statim dicit, quia spiritus redit ad uentriculos, atque ita in alteram neruum ingreditur. unde constat, perpetuò neruos uisiuos esse plenos spiritu illo. Cum ergo uapor saniosus deferatur per respirationem ad caput (ut secundo de Symptomatum causis (cap. 4.) & ut ego superius declaraui, ubi de cerebri motu locutus sum) cũ ergo perpetuò feratur spiritus uitiosus ex pulmone, qui, dum dilatatur, trahit uapores ex pure, dum constringitur, transmittit ad uentriculos cerebri, necesse est impleri neruos uisiuos illo putrido halitu: et ita bifariã oculos fieri concauos, scilicet siccato humore cristalloide, seu uitreo, & liquefacta pinguedine musculorum prædictorũ. Ex quo patet, in his & uisum affici, & mentem, sed nõ multùm, nisi cum rursus putruerit, ut postea dicam. est & tertia consumptio in ambitu oculi. & ideo cauitas oculorum præter solitum etiam in sanis est ualde malum signum: & contrà in senibus acutè cernere, bonum signum admodum, & longeuæ uitæ.

Idem cum præcedente.

Malæ uerò rubent.

COMMENTARIVS.

Dicit Galenus, quòd hoc accidit ob calorem & tussim: nam sursum uapores feruntur. & certè rubræ genæ in omnibus affectibus calidis pulmonis apparent: sed in peripneumonia tota gena, seu mala, aut maior pars, in phthisicis autem, & suppuratis solùm pars illa, quæ solet dici pomum, & est acumen malæ cum parte exigua iuxta nasum, rubet non nitido colore, sed flauo, qui color etiam undique circumstat illud spatium, quod rubet. Dico, quòd tota facies chlora est, id est flaua, subuiridis, & obscura: & si hoc est ob uapores, & tussim, cur ergo non est talis in morbo laterali, & destillationibus cum febre, in quibus adest tussis, & uapores? deinde, cur illa pars tantum exigua? Et constat, quòd Galenus hæc non uidit, neq; etiam multominus intellexit. nam huiusmodi si non uideas, non intelliges: & etiam quod uideas, non est necesse, ut intelligas, imo contingit, ut aberres: quanto ergo minùs, cum non uideris. Rationem inuenire oportet, cur pulmone affecto, rubeant genæ: & si corruptio tabida sit, solum malæ (Malas à malo deduco, seu pomo, & est apex genarum, & pars rotunda: non aliter, quàm cur affectis membris generationis, afficiantur pectus, atque uicissim. nam huiusmodi rationes ad scientiam sunt necessariæ. et ego solitus sum phthisicum, & suppuratum, quam procul agnoscere ex solo aspectu nam si rubent paxillum malæ, totius faciei color luridus est, caui oculi, pupilla obscura, iam scio esse, qualem diximus. quòd si cum hoc macilentus est, collo gracili, ambulat lentè, tristis est uultu, iam confirmatus sum. sed si cum hoc tussicula per inter ualla laborat, nec quicquam spuit, aut liquidum ualde, & sitit, iam dubius non sum amplius, usque adeò ut pronuntiare audeam, hominem phthisi laborare, aut confirmata suppuratio est.

Vanum est, inprimis cogitare, sine uenis ruborem adesse, nisi ex ictu, uel erysipelate. Nam rubri sunt duo humores: bilis in sanguine, & sanguis. Ictus autem uiolenter sanguinem trahit: malarum etiam cutis tenuissima est. cur ergo ibi solum rubor? nam sanguinem statim corrumpi, circumuallato corde à pure, haud dubium est: ideo in pulmonia nondum flauescit uultus, quoniam nondum corruptus est sanguis, sed corrumpitur. necesse est igitur uultus colorem in phthisi, & supporatis, esse luridum: in morbo laterali non ita. neque enim pectus tantum uel uenis, uel propinquitate, uel actione cum corde consentit, quantum pulmo. Pulmo cingit cor, & maximè sui parte media: eius motu spiritum in illud immittit ad eius nutritionem, atque refrigerationem. Et duo uasa ab illo excipit: arteriam uenalem, & uenam arterialem.

Quo circa, ut dixi, quæstio sola superest, cur non totus uultus hoc rubore laboret? & cur in pulmonis affectibus? quæ enim de his demonstrauimus, huc solũ spectant, ut doceamus, cur non

ex alijs morbis hoc contingat, qui aut uehementiores sunt pulmonis morbis, aut illis affines. Causa ergo est, quod dicebat Galenus, undecimo de Vsu partium (cap. 14.) cum pili sint ad ornamentum, & ad tutelam partis à frigore, ideo Natura mentum in uiris, & genas illis ornauit. at in naso, & malis non erat hoc decens, quoniam ferina facies fuisset, non humana: propterea nasum spiritus calore muniuit ob frigus, & malas oßis magnitudine. Cum ergo ibi cutis ob id sit tenuißima, propterea sanguis ille ibi efflorescit, non in alia parte uultus. Conuenit autem in huiusmodi morbis, ut uapor, qui forâs effertur, sit non solùm calidus, sed corruptus: unde etiam his accidunt aphtæ in ore. Hippocrates illud innuit sexta Aphorismorum (19.) cum dixit (Genæ particula tenuis non coalescit) intellexit genæ cutim tenuem, cui subsidet membrana tenuis. est autem iugalis oßis extremum: ut Vesalius docet libro primo (cap 7.) atq; secundo (ca. 13. & 14.) Et Valuerda in sexto libro (Fig. 2. lit. x.) declarat uenam iugularem in malo (sic enim à rotũditate ea pars faciei nominatur) diuidi, ut pars ad interiorem angulum nasi procedat, alia tendat ad tempus ipsum. Vnde fit, ut cum maximus ramus ad exteriorem nasi partem procedat, iuxta angulum lachrymalem, ut huiusmodi empyicis tumeant non minùs uenæ iuxta nasum, quàm malæ rubeant. Pars enim sanguinis calidior iugularis exterior ad faciem effertur ob leuitatem: & cum magnus sit ille ramus, ac manifestus, ut implet uenam nasi, ita colorat malum tenui tantum obductum cute. Vbi enim diuiditur uena, semper est latior, ut etiam flumina. consilio id natura fecit ut hominem exornaret. super malum autem exigua solum pinguedo cum perioso & membrana pingui superest: inde, ut dixi, tenuis ipsa cutis efficit, ut uena in cute locum habeant & cum sit ampla, rubescant genæ, pulchrior pars faciei.

Idem cum pręcedente.

VNgues manuum incuruantur: digiti incalescunt, & potißimùm summi.

COMMENTARIVS.

Hoc est sextum signum, propter quod præcipuè credidere Hippocratem loqui de tabidis iam factis, seu phthisicis. Vnde Galenus ait, digitos non exteriùs in phthisicis calere, sed intus in carnosa parte: quia humidior est. & ut per cibum accenditur calor, uelut in calce, superfusa aqua: ita in phthisicis. Dum uerò calor perpetuò uiget in parte interiore, dubium non est contrahi in eandem partem digitorum summam partem (quod haud dubium est) & ex inde ungues incuruari. Hic Galenus proponit quatuor, è quibus unum tantum est perspicuum, reliqua tria plus habent difficultatis, quàm uellem. Primum, scilicet quare summæ digitorum partes magis, quàm reliqua incalescant? Deinde, quare magis carnosa pars, quia humidior? nihil enim humido membri antiquo cum aqua, quæ nuper calci superfusa est. Tertium etiam est obscurißimum: cum absumpta carne musculi, in summo digiti nodus incuruetur, non unguis? sicut in me apertè est manifestum: qui cum exilierim è Carpento currente, læsus in musculo interiore digiti medij manus dextræ incuruata ultima parte secundum articulum unguis nulla ex parte tamen contractus est, sed rectus manet iam plus sedecim mensibus. Propterea nollem, ut Galenus multa simul congerendo, ut aliquid uideretur, diceret, palpum, ut dici solet, nobis obtruderet. nam nihil horum, meo iudicio, docere uidetur, etsi uideantur omnia plana, & manifesta. Quapropter aliam nobis, ut uideo, causam inuenire oportet, etiamsi quod propositum est, plenè admitteretur, scilicet quòd hectici essent empyci: quòd tamen falsum est. & quòd in hecticis calor à cibo augeretur, quasi superfusa calci aqua de quo in quarto Contradicentium (69.) ex hoc loco disputatum est.

Iam uerò hic uir non uidit, quod accidit Augusto Iacobo medico Papiensi, siue malis, Ticinensi, amico meo. is enim factus empycus, & ab omnibus tabificus creditus, tandem conualuit,

super-

superuixitq; annis permultis supra duodecim ferè, quo tempore etiam filios non paucos suscepit, sine tussi, perpetuò lętus admodum, & boni caloris, atque habitus: præter id, quòd ungues omnes ei remanserunt incurui, uelut auium rapacium, nec tamē æqualiter, caro uerò digitorum interior summa tantum aberat, ut consumpta uideretur, ut etiam malleorum instar, aut clauorum haberetur, rotunda scilicet, & multò crassior, quàm cæteris hominibus, & quàm antea foret, cum nondum empyemate laborasset. tales ergo fuerant, dum morbo correptus esset, & postquam morbo liber euasit, in nullo inuicem differentes, nisi quòd morbi tempore calescebant ualde: ubi à morbo euasit, erant, ut reliquorum hominum, quod ad calorem attinebat. Ergo dubium non est, inflecti ungues empyicorum, non quia tabidi, nec eo modo crescente calore, uelut in calce superfusa aqua, nec quòd, ut ille inquit, caro eos firmans, consumatur: neque enim ut dixi, ob siccitatem accidit, sed quòd omnis uaporosi caloris extrema pars est summa, cum in illa colligatur. & quantò carnosior, eò calidior, quoniam & suauitatis tempore talis est. Vngues igitur non ob siccitatem, sed caliditatem flectuntur, ut cornua & coria: nam coria & ligna uiridia prope ignem, antequam siccentur, flectuntur. Obscurum autem non est, trifariam in hoc aberrare.

Idem cum præcedente.

In pedibus fiunt œdemata.

COMMENTARIVS.

Calor naturalis corruptus alimentum corrumpit, ut alendis membris idoneum non sit: ideo cur œdemata fiant perspicuum est. cur in pedibus? dicunt, quia ibi calor est debilis. at non omnibus debilis est, imò calent pedes: deinde non ob debilitatem, sed ob corruptionem tument pedes. Dicit Hippocrates, fiunt œdemata nō ob leucophlegmatiam, seu albā pituitam. Error hic magnus est, & causa obscura, sed de parua re. nam parùm refert scire, cur ita sit, modò sciamus, quòd ita sit. Cur tamen ita sit, scire non parui est negocij, ut Galenus existimat. igitur non ob id ibi œdemata fiunt: sed quoniam natura quodcunque inuenit crassum alimentum, atque corruptum, id totum protrudit ad longinquissimas partes, quales sunt pedes, atque uteriùs. non ergo gignuntur œdemata ibi, sed colliguntur. Indicio est, quòd non aliò in membro, nec ipsi macilentiores cæteris partibus euadant. Dicit Hippocrates in secundò de Morbis (pagina 16.) quòd pedes & oculorum cauitates intumescunt ante quintumdecimum diem: sicut & quod tussis, & febris augeatur. Vnde clarum est, quòd hic non loquitur de tabidis. Est autem maximè ad propositum, ut ea hic subijciam, quæ contigisse refert Harpallidæ sorori Hippocrates, septimo Epidemiorum (pagina 4.) his uerbis: Harpallidæ sorori pregnanti circa quartum, aut quintum mensem, tumores circa pedes aquosi fiebant, & oculorum cauæ partes intumescebant, & totum corpus in tumorem eleuatum erat, uelut in pituita alba affectus, tussis sicca, recta certè spiratio, & eiusmodi anhelatio, & quandoque strangulationes à spiritu, ut sedens in lecto perseueraret; decumbere autem non poterat, sed etiamsi qua somni expectatio esset desidebat. Sine febre erat leniter, & fœtus ad plurimum tempus immobilis erat, ueluti corruptus, & translabebatur. comitabatur autem anhelatio ferè ad duos menses. At cum fabis melle admistis, & eclígmate mellis usa esset, & Aethiopicum cuminum in uino bibisset, melius habuit. Postea tussiendo eduxit multa matura pituitosa alba, & spiratio illa cessauit: peperit autem fœmellam.

Idem cum præcedente.

Cibos non appetunt.

COMMENTARIVS.

Non appetere cibos ob defectum facultatis naturalis in his contingit, in quibus mors est proxima. Qui enim fieri potest, ut cum hanc facultatem, si uiuere debemus, conseruari oporteat, nulla esse possit, dum uita superstes est? Plantæ, cum non nutriuntur, per se adeò proximæ morti sunt, ut iam mortuæ dici possint. Deinde, quomodo, & à qua facultate restituentur? At functionem multipliciter impediri, haud absurdum est. Refert Gellius (libro 16. capite 3.) illud celebratum Erasistrati.

fistrati, triduana inedia corrumpi appetitum, cùm priùs appetant: quod ob id contingit, quoniam prauus succus ad uentriculum trahitur. Est ἀσιτία inappetentia: ἀποσιτία autem cibi fastidium, cum oblatis cibis uti non possunt. primo in primum de Morbis uulgaribus (com. 29.) ubi docet tabidos factos ἀποσίτους ob portionem materiæ, quæ ad pectus cum maiore ex parte deflueret, in uentriculum per gulam diuerteret. Est autem uis illa ex epate, ut Galenus in libro de Facultatibus nostrum corpus dispensantibus, quem minùs rectè inter spurios reposuerūt cum alijs quibusdam. Sed & in primo super tertium Epidemiorum (com. 13. ante diuisionem.) id docet, quod facile demonstrari potest. Nam omnis actio uel est generalis unicuiq; parti, ut uiuere, & nutriri: uel est propria, ut oculo uidere: uel est à membro principali, ut pulsare, sentire, unum à corde, aliud à cerebro. at appetere cibū, ac id cognoscere, omnino est à neruis sexti paris in uentriculo: appetere autem, id est attrahere, non est facultatis uitalis, quoniam non est per motum arteriarum, nec per uirtutem cerebri, quia non est cum cognitione: nec uniuersalis actio toti corpori, prout appetit. in aliorū commodum relinquitur: ergo ut sit propria uentriculo, aut iecori. sed non potest esse propria uentriculo, quia uel non esset in iecore: hoc autem falsum est. uel uentriculus esset principale, & iecur inseruiens: quod est absurdum: Hoc cogimur dicere propter Galenum, qui posuit in una quaque particula suum regimen, & ut à se ipsis gubernentur Os, cartilago, copula, membrana, glandula, adeps, & caro. (In arte medica cap. 9.) & expreßè primo de locis (cap. 7.) uult, quòd uenæ & arteriæ sint solum seruandæ, non influendæ facultatis causa: quia dicit, omnia membra habent suam propriam uim seruandi sese absq; alterius uirtute, sed indigent alijs membris, ut corde & iecore, ad conseruationem: sensum autem dicit, habent à cerebro, & mutuò, non ex se, ideo sensus sicut lumen aduenit, & diffunditur: reliqua autem per spiritum, & sanguinem. Hic quis non uidet, quot errores sint, & totidem fermè, quot uerba istius noui philosophi. uoluit tamen aliud dicere, de quo aliâs agam. (In 2. floridorum.) Sed redeundo ad rem, clarum est, quòd in his functio solùm deprauatur, & deperditur ob uiciniam malorum uaporum. nam si aliquis amittit appetitum cibi ob præsentiam rei fœdæ, sicut mihi quandoq; contingit, ut lumbricum in acetario uiderim, qui ut credo, latuerat in lactuca: aliâs inueni in stipite cardui: Amicus noster dentem hominis in pane cocto. Ita in his fit, ut per præsentiam puris in pectore, cum prope os uentriculi ipsum sit, corrumpitur facultas illa. tales etiam, ob uapores malos distillationem patiantur, quæ in uentriculum fertur. commune est etiam omnium febrium, ex materia id facere.

Idem cum præcedente.

ET phlictenæ per corpus erumpunt. Quæcunque igitur ex suppurationibus prorogantur talia signa habent: & eis credere oportet.

COMMENTARIVS.

Hoc est nouum, & ultimum signum: & uidetur morbus quidam in palpebris, ut dicit Galenus, quarto de Victu in acutis (com. 63.) Galenus in introductorio, seu quiuis alius fuerit (c. 15.) inquit: Phlyctenam uocant, ubi per exulcerationem, uel etiam sine hac exterior ceratoidis tunicæ membrana tenuissima, & sublimis elata intra se humorem collegerit, aut sub tunicæ spatio craßior humor currens, phlyctenā pariat. Græcè certè φλυκταῖναι ἀνὰ τὸ σῶμα. In alio ergo sensu excipit Hippocrat. Cornelius Celsus (lib. 5. de Pustularum generibus.) hæc habet: Nonnunquam plures similes uaris oriuntur. nonnunquam maiores pustulæ liuidæ, aut nigræ, aut aliter naturali colore mutato, subestque his humor. Vbi hæ ruptæ sint, infrà quasi ulcerata caro apparet (φλυκταῖναι Græcè nominatur) fiunt uel ex frigore, uel ex igne, uel ex medicamentis. Paulus (lib. 3. cap. 22.) eas numerat inter tumores, seu pustulas corneæ membranæ, ubi agit de oculis purulentis. Idem pòst de eisdem agit, tanquam pustulis in corpore natis, non oculo proprijs, curans eas emplastris calidis actu, quæ oculo minimè conuenirent. In eadem sententia est Galenus (in quarto lib. capite 10.) ex sententia Hippocratis declarans, per phlyctenas quid debeat intelligi: sunt autem in secundo Epidemiorum (sect. prim. in princ.)

Subna-

Sub nascebantur quidē incute sanies: dum autem
„ intero concipiebantur, calescebant, & prurita
„ tum inducebant: deinde pustulæ, uelut ab igne
„ inustæ excitabantur: & sub cutem, uti sibi uide
„ bantur. superest, ut dicamus, qua de causa pustu
„ læ istæ in empy. is generentur: est autem cōmu-
nis generatio pustularum ex tribus, ut materia
colligatur, & non in unum multa, & ut ad cu-
tem protrudatur. Pustulas pruriginosas fieri plu
rimas in Vere iam docuit tertia Aphorismorum
(20.) Dicebat ibi Galenus, quòd calor aeris fun
gitur in Vere uice exercitationis, auocans à pro
fundo corporis humores, & educens ad cutim,
efficitq; scabiem, & pustulas: exemplum huius
ascripsit septimo Epidemiorum (pag. 11.) de An
drea laborante tertiana, cui circa uigesimā quin
tam diem apparuerunt per totum corpus pustu
læ puriginosæ, calidæ. fiunt etiam ex lassitudini-
bus: quæ si non uehementes fuerint, ad septimā
perueniunt liuidæ. Fiunt & lethales: quarum
exemplum habetur septimo Epidemiorū (4 E-
pid. pag. 5.) ut in Timonactis filio, qui passus est
pustulas in uētre, lumbis, & cruribus cum tumo
ribus rubris, & ita, cum dissipauissent, incidit in
conuulsiones absq; febre, & mortuus est: erat
autem bimestris. Ad hoc etiā propositum facit,
quod dicitur in Coacis prædictionibus, prustu-
larum eruptiones uelut ferro lancinatæ habi-
tus tabem significant. Et ibidem (pag. 19.) Qui
„ bus in febribus continuis pustulæ pruriginosæ
„ erumpunt, lethale est, nisi ad aures abscessus eru
„ ptio fiat. cuius causam inuenire oportet, tamet-
„ si suo loco diffusè enarranda sit. sed & in capi-
„ tis uulneribus: sunt autem lethales maximè. Ap-
parent autem, cum os capitis putrefactum fue-
rit, & suppuratum ex uulnere, uel contusione,
ut apparent in lingua. ideo uidendum est de il-
larum causis. Cum materia est mediocris crassi-
tudinis, & calor mediocris, aut calor magnus,
et materia crassa, tūc emittuntur pustulæ ex pro
fundo, natura se expurgante, & sunt signum salu-
tis, indicium est alleuiatio morbi, & symptoma
tum. Sed si materia illa non sit diuisa à calore
naturali, ut quia lenta sit, aut expulsio præueni-
at actionem caloris, loco pustularum eijcitur tu
mor, & fit phlegmon, aut aliquid simile: mate-
ria enim serosa maximè causa est diuisionis, &
exitus ad cutem. Est alius modus pustularum,
cum nil eijcitur, sed ex immodico feruore aduri
tur cutis, sicut ab igne: & tunc æger non alleua
tur, & est signum maximi incendij, et pernicio

sum. Quæ autem ad linguam ex capitis uulne-
ribus fiunt, cum putrescunt ob destillationem, ac
cidunt iam corrupto cerebro, ideoq; mors pro-
pè est. aliæ autem fiunt in lingua ob uentricu-
li materiam corruptam in eo contentam, cū sit
unica tunica, nec habent insignem significatio-
nem. si tamen totum os & gula occupata sint,
ut non possit potum deglutire, indicium hoc est
argenti uiui destillati assumpti, aut auri pygmen
ti albi, in magna quantitate sumpti: ut in patre
meo: & si euadant, dentes cadere solent: ut in eo
contigit. In his autem, in quibus ueneni suspicio
abest, tria præcipuè considerare oportet. Colo-
rem: nam albæ a pituita salsa, uel acri fiunt: nam
à simplici non possunt fieri rubræ à bile, si splen
lidæ fuerint, aliæ è iecore, sanguineæq; sunt. ni-
græ uerò lethales, quoniam ab atra bile fiunt,
seu quæ iecori dominetur, seu quæ in uentriculo
similem noxam pepererit. una enim tunica est
utriusque. unde puer ille septenis, de quo mentio
nem feci in nostris Epidemijs, breui interijt. Se-
cundum est, quòd tales nutrire non oportet.
cum enim dictum sit ab Hippocrate (2. Aphor,
10.) Non pura corpora, quantò magis nutries, „
tantò magis lædes: docui in Commentarijs de „
his præcipuè esse intelligendum, aliter oporte-
ret tollere curam omnem Epicrasticam. Tertium
est, quòd huiusmodi quam celerrimè crassia ni-
gra, & speciebus hieræ præsertim euacuare ex
pedit. Cæterùm, ut ad rem redeam, eadem est cau
sa in suppuratis sudoris, & pustularum, corrup
tio sanguinis ob coctionis impedimentum: feru
uor circa cor. dixi enim superiùs, cor esse cau-
sam sudoris: cum ergo materia non fuerit adeò
tenuis, ut possit per meatus cutis exire, sed impe
gerit in cutim, si tenuissima fuerit, solet eleuare
solam epidermidem: sin autem fuerit crassior,
fit uera pustula crassior, & rubicundior. nam
prior uocatur sudamen, ut aliâs declaraui
in tertia Aphorismorum (21.) Et de his in
libro de Aere, Aquis, & locis (pagina tertia)
ubi inquit, quòd in locis, ubi sunt expositi
uentis calidis, & meridiei, atq; occidenti, qui-
que bibunt aquas palustres, aut lacustres hye-
me, quibus capita sunt imbecillia, apparent pu-
stulæ nocturnæ, & hoc loco peripneumonica-
rum, & morborum lateralium, & febrium ar-
dentium, ac reliquorum acutorum morborum,
nō fiunt habētibus aluos liquidas, ut isti habent.
„ Quæcunq; igitur.) Docet hæc intelligēda esse
de iamdiu suppuratis: id tempus non definiuit,
quia

quia post quadragesimum diem semper intelligi debet, quinta Aphorismorum (15.) sed & persæpe, cum morbus prauus est, & pus retinetur. nam breui etiam hæc apparent: ab initio autem statim, & usque ad quintamdecimam diem ex tertio morbis numquam unò dicit alleuiātur. Aggrauantur ergo, cum parum expuunt; alij quidem statim, qui ualde parum expuunt: alij serius, cum ab initio multum expuerint: omnes autem post quadragesimam diem, cum non fuerint expurgati. Vnde intelligendum est pus ipsum, postquam eruperit in cauum pectoris, denuo aliud putredinis genus acquirere, ac reputrescere, quod aliquando in melius uertit, cum materia illa non fuerit concocta ob multitudinem & crassitiem tunicæ pectoris: fuerit tamen fermè tota sanguinea, & pituitosa, atq; humida. Sed plerunq; in deterius uergit, atq; corrumpitur, cum fuerit biliosa, aut melancholica, & uirulenta, etiam quòd ab initio maiorem salutis spem dederit: et ideo tales erumpere celeriùs solent. Ob hæc igitur manifestum est, cur Hippocrates celeres suppurationes ruptas magis damnat, quàm tardas, adeò ut illas, quæ ante quartum decimum diem rumpuntur, aut in ipsa die quartadecima reformidet, & lethales esse pronunciet, ut uix cum omnibus etiam bonis signis aliquis seruari possit. Constat etiam ex his, esse tria genera purulenti sputi.

Idem cum præcedente.

QVæcunq; uerò recentes sunt per hęc innotescent, si quid apparuerit eorum, quę in principio fiunt, simul autem & si difficilius spirauerit homo.

COMMENTARIVS.

Rem abundè claram, & facillimam adeò inuoluit Galenus, ut qui etiam hūc textum præcedenti copulauerit, ut Vega, dis, & meritò torqueatur, ut se ab hac difficultate explicet. Clara admodum est Galeni oscitantia: nec meum est toties refellere eum, qui semetipsum conuincit. cū enim Hippocrates signa suppurationis superiùs tradiderit, ipse ad eruptionem suppurationis illa signa refert: cum alia signa sint, & eruptio posterior sit multò suppuratione uiginti, aut usque ad sexaginta dies, quemadmodum ibi, & paulo antè (Tex. 18.) dictum est. Sed iam sensum explicemus. Vult ergo, ut calor, & pondus exploretur, prout supra (Tex. 20.) uisum est. Hæc enim signa à principio apparent. Addit, quòd homo difficiliùs spiret, nō inquam, quàm antea, sed plus, quàm dum sanus esset, cum conualescere debeat. nam præterito tempore lateralis morbi, aut peripneumoniæ non tam necesse est, finiri febrem, quam difficilem spirationem, si nō ad suppurationem morbus transierit. At obijcies meritò, cum quartusdecimus dies sit terminus lateralis morbi, quem si pertransierit, ad suppurationem uertitur (quinta, Aphorismorū) quomodo eruptio necessaria est? Pro quo diximus in quarto Contradicentium. (70.)

PROGNOSTICON
LXII.

QVę uerò ex eis celeriùs, aut tardiùs rumpuntur, his signis cognoscere oportet. Si dolor ab initio fiat, & difficultas respirandi, & tussis, & excreatio perseueret, eruptionem sperare oportet uigesimo die, & adhuc antè: si uerò dolor mitior fuerit, & reliqua omnia secundum rationem, in his posteriùs eruptio speranda est. Præcedere autem necesse est ante puris eruptionem dolorem, difficultatem respirandi, & screationem.

COMMENTARIVS.

Quatuor signa enumerat celeris eruptionis, dolorem, tussim, spirandi difficultatem, & screatum: quæ omnia habent euidentem rationem. Nam magnitudo doloris accedit ob inflammationis magnitudinem, aut humorem erodentem aut materiæ multitudinem. quæcunq; fuerit ex his causis, dubium non est, futuram celeriorem eruptionem, quàm si adessent contraria. Spirandi quoq; difficultas adest, uel cum inflammatio fuerit in pulmonibus, aut magna inflammatio, aut materia multa. quodcunque rursus horum fuerit, celerē significat futuram suppurationem. rursus tussis ualida significat celerem eruptionem, quia frangit membranam uehementi motu: & hoc est ratione causæ. & etiam, quia significat causam magnam molestiæ, id est putredinem,

nem, & materiam. Circa quod animaduertendum, quòd tußis ualida, & uehemens in omnibus paßionibus pectoris est signum salutis ualde potens: & uidi omnes euasisse: non enim recordor de aliquo, qui obierit. & habet causam satis manifestam. nam robustam facultatem pulmonis hæc ostendunt: etiam cum tußis sit propria paßio pulmonis, & proprius modus purgandi materiam contentam in pectore. Ideo nullum est certius signum salutis in huiusmodi ualida tußi: in qua oculi uidentur quasi eijci: caput dolet: totum pectus ualido motu concutitur. Contrà perniciosissima est tussis, in qua interiora pectoris, uelut saccus uitri fracti strident, & tamen pectus parum attollitur. hi enim non procul à morte sunt. Quartum signum est screatus, qui copiosus cum sit, superari materiam à calore ostendit, & tunicam esse tenuem. nam secus non posset adeò multus resudare: quare talibus spes est, celeriter abrumpi abscessum.

PROGNOSTICON LXIII.

EX his autem maximè superstites manent hi, quos febris eodem post eruptionem die dimiserit, & qui cibos citò appetiuerint, et à siti liberati fuerint: et si uenter parua & compacta egesserit: & pus album, & leue, & eiusdem coloris fuerit, & à pituita liberum, & citra dolorem, ac tussim fortè repurgetur. Ac optimè quidem sit, ac celerrimè liberantur. sin minùs hi quibus proxima his contigerint. At uerò intereunt hi, quos febris non dimiserit, aut ubi ipsos dimisisse putata fuit, rursus recalescens apparuerit: & qui sitim quidem habuerint, cibos autẽ nõ appetiuerint, & si uenter liquidus fuerit, & pus pallidum, siue uiride, & liuidum expuerint, aut pituitosum, & spumosum: si hæc omnia contigerint, pereũt. quibus uerò ex his quędam accesserint, quędam non, horum aliqui intereunt, aliqui in multo tempore superstites euadunt. Verùm ex omnibus signis, quæ adsunt, tum in his, tum in alijs omnibus, coniecturam facere oportet.

COMMENTARIVS.

Mos est expositorum quidam absurdus, ut meliores uideantur interpretes, quem præcipuè & Galenus, & Auerroes secuti sunt, ut ubi breuißimè aliquid ab authore describitur, ipsi immensa faciant commentaria: ubi uero res quasi ex intento, & diligenter tractatur, ac satis diffuse, ipsi, ut uideantur industri, & perbreues, nihil dicunt, atq; id multis de causis longè alijs, quàm his, quas præferunt, faciunt. & prima quidem est, ut uideantur eruditißimi: alia, ut quoniam impetu quodam animi, non recta ratione, feruntur: tertia, quod multa, quæ non intelligunt, hoc prætextu uelant: quarta, ut laborem fugiant: quinta, quod ordinem non assequuntur, qui certè, ut in proxeneta dixi, ut est res utilißima, & ad intelligentiã difficiliarum rerum maximè accommodata, ita etiam difficillima, ut nulla sit difficilior. At mihi longè aliter faciendum esse uidetur, cum in authoribus exponendis, qui rectã rationem scribendi secuti sunt, quales fuere Plotinus, Ptolomeus, Aristoteles & Hippocrates, quòd non ob aliam causam longiores sint, quàm uel ob obscuritatem, uel ob utilitatem, uel ob modum docendi rei: siquidem dubium non est, necesse fore in obscuris ut longiores simus, aut cum res ualde utilis est: id enim commodum. aut cum docere uolumus modum quempiam peragendæ rei: id enim præstiterit utilitatis causa. Quòd si ita est, cur nos non eandem rationem sequimur? Neque enim fieri potest, ut in multis obscuris explicandis multa obscura non supersint, & in multis, quæ ad utilitatem pertinent magnam, multa utilia non desiderentur, cum non doceat imitari quosdam, qui neglectis utilibus, nescio rationem, ad res exiguas, ad quæstiones ancipites, ad spinosas controuersias se transferunt. Vita breuis est, ut benè dicebat Hippocrates, & disciplinæ plures, atque longæ. Tandiu immorandum in inutilibus censeo, quantum superest temporis à cognitione necessariorum, & utilium: quod si quis rectè pensitarit, nullum futurum existimo. At si modò tantum nos contemplatio delectat, uidetur etiam utilium esse, ueluti diuinorum,

per

per quæ diuini & nos sumus: similiter & in tradendis modis, quis potest nimis esse prolixus, cum uel sic sæpius aberrent homines, quàm rectè agant, neq; confidant, quod Prætori non subyciantur cædes ægrorum, aut beneficium, id potius cogitent, se hominem occidere pro quo uelint noluntue (ac nugis quantiscunque agant) supplicio capitali (etsi carnifex desit) se dignos intelligunt, quid postmodum, quòd fidei suæ creditum hominem, quòd amicum, persæpe etiam suos, tam dominos, quàm necessarios occidunt. quid uerò crudelius excogitari potest, quàm ob contentionem patres filijs, & fratres fratribus spoliare? At non ne incredibili flagitio flagrãt, qui non solum in his peccant, sed ob ambitionem peccare docent falsas opiniones defendendo. Quamobrem ignoscat mihi benignus lector, si longiorem me præstitero hac in parte, quam Galenus claram esse dicit (mihi sanè est obscurißima) prolixus fuero, non adeò grauem esse sententiam Hippocratis arbitror, ut uix quicq̃ obscurius in toto Opere illius esse putẽ. Sed iam rem aggrediamur.

Proponit Hippocrates sex signa eorum suppuratorum, qui superesse debent, quibus totidem describit illorum, qui interituri sunt, opposita prioribus, quod sanè ratione euidenti nõ caret: sicut neq; illud, quod ex mistione bonorum prauorumq; signorum morbos difficillimos, si tamen bonum habituri sint finem, ab his, qui malum, secernere liceat. hoc totum perspicuum est, si id ego addidero, duplicem esse adhibendam curationem in huiusmodi, quemadmodum & aliâs dixi, ut non numero signa sint pensanda, sed magnitudine, ac robore, cum quibus maximè conuenit proprietas signi seu symptomatis, uelut in huiusmodi: prout etiam in Commentario antecedente dixi, maius est longè iudicium ex firmitate pectoris, quàm ex magnitudine, uel paruitate febris, uel difficultatis spirandi, ac multò magis appetentiæ ciborum, aut paruitatis sitis, uel eiusdem magnitudinis. Alterum, de quo commonefacere lectorem oportet, est, ut animaduertat signa lethalia pari ratione, ac mensura data ualidiora esse longè signis salutis. hoc enim generale est in omnibus morbis maximis: sicut contrarium in minimis. Illud quoq; obseruandum est, Hippocratem hunc morbum statuere inter illos, qui ad unguem in medio sunt constituti, inter mortem, atq; salutem. Præterea & illud non omittemus, quòd in signis naturalibus id semper uerum est, atq; in eis maximè confidit Hippocrates: ut etiam in secundo de Prædictione clarum est, exemplo sumpto ab aqua intercute, & à tabidis, tum uerò quibuscumq; alijs morbis. quod etiam uisum est suprà in primo libro, morbos quosuis tantò securiores, & faciliores esse, quantò status totius corporis, singulorumq; membrorum, maximeq; necessariorum ad uitã, aut affectus propriorum, ut in suppuratis pulmo, & pectus, simillimus fuerit sano homini: & nõ solùm sano homini, sed sano illi homini cõtrà periculosißimus, aut difficillimus, quãtò magis recesserit à naturali, ac proprio statu, atq; habitu. Vnde illud etiã cõijcere licet, quod superiùs dixi, homines sanos debere habere durã aluũ, & nõ liquidã secũdũ naturã, ut isti nugantur: impoßibile est enim habere fæces liquidas, ut mẽbra naturalia ualida atq; robusta sint, aut ille nõ pluri, uel incongruo cibo utatur. ex quorum alterutro quid boni sperari potest ad uitæ integram firmitatem, atq; longitudinem? sed cum uniuersalis doctrina speciali præponenda sit, neque illud omittere uolo, quod ad amplificandã Hippocratis doctrinam, atq; præcepta hic congruit. scilicet hoc ipsum: tres omnino esse morbos adeo similes in hoc casu, ut uix discerni queant. ob idq;, quæ laudantur in uno, etiam probanda sunt in alijs, atq; uice uersa. hi sunt, ut planè rem distinguam (neq; enim tam clarè loqui posse spero, ut exactè satisfaciam) certè ut planius locutum me non esse uelim: scilicet suppuratio ex abscessu in membrana subcingente costas, quam pleuram uocant, & in peripneumonia (abscessu scilicet pulmonis) & in abscessu diaphratandes, & septi transuersi, & pericardij. totidem enim modis (quos tamen sub uno comprehendo) fiunt inflammationes pectoris interiores, & quæ tandem solent suppurare, inde rumpi: secundus autem est tabidorum: nam et hi pus spuunt, & copiosum. tertius autem est, quoties fluxio è capite magna pituitæ descendit ad eas regiones pectoris, & putrescit.

Quibus uisis, de uenio ad declarationem textus per singulas partes, ac generaliter. Generaliter intendit docere quadruplicem exitum, atq; conditionem suppuratorum. Vnus est eorum, qui facilè, & breui seruantur: alius eorum, qui tardè, & cum difficultate euadunt: tertius illorum, qui diu superuiuunt, moriuntur tamen tandem: quartus illorum, qui breui pereunt. Cum omnibus enim sex signis bonis breui liberãtur:

cum maiori parte bonorum signorum ac ualidioribus seruantur, sed ægrè: sed si superauerint mala, morientur, licet non tam cito: & cum omnibus malis signis morientur breui. Et iuxta hæc genera, & uarietatem temperaturæ sexus magnitudinis morbi, obedientiam ægri, uires, consuetudinem anni, tempus & constiutionem, & sexcenta alia, licebit innumeras differentias constituere temporum decem, uiginti, quadraginta, & usque ad centum: triginta dies, mortis aut salutis.

Enumerat ergo illa: & quoniam, quæ dita, sunt manifesta, & quædam obscura, declarabo primum manifesta, deinde obscura. Qui ergo cibos citiùs appetunt in longo morbo, meritò, cũ id eis contingat, sperare salutem debent, dicente Hippocrate, septima Aphorismorum (7.)
„ In morbis diuturnis fastidiũ cibi malũ. Quo enim tempore & magis sentire inanitionis stimulum, & illius damna reficere oportet, nec sentire, nec reficere posse, malum est signum, & malus effectus, seu causa. contrà sentire, & occurrere, bonum. Sitis quoq; inexhausta, mala: nõ sitire, significat nec humidum deesse, nec, qui superest, esse corruptum.

„ Et uenter pauca, & constantia dimittit.) Facta enim conuenienti distributione, exinanitur uenter, atq; siccatur: ob idq; pauca, & constantia dimittit. quoniam idem consuetum est sanis.

„ Et pus album leue uniusq; coloris) Hoc est, quòd sit æquale: idemq; fœtidum non erit. hoc enim salutare est, cum prædominari naturam indicet, ut in secundo libro diximus: facileq; morbum fore indicat, ac breui. Validißimas enim uires facultatis naturalis ostendit: quocirca & animalis, & uitalis, unde expulsio fit. nam tußis, quatenus est motus ex pulmone, est opus facultatis uitalis: quatenus perficitur per musculos pectoris, animalis: quatenus noxij expultrix, naturalis.

„ Sine dolore) Nullus propemodum est dolor, quin pulmo paruo sensu præditus est. subiacet septum transuersum parte, qua carneum maximè est, ubi etiam paruus sensus est, & pus iam excoctum est: locus pleuræ, per quem exiuit, cum iam mortuus sit ob putredinem, habet labia sensu carentia. Si ergo dolor adesset magnus necesse esset, uel ob nouam fluxionem accidere, uel ob retentam partem in loco, uel erosionem partis sanæ, aut demum ob nimiam concußionem. hæc omnia adeò mala sunt, ut si superuenient, uix euadere poßit.

An uerò id uerum sit, quòd in iisdem diebus seruabũtur, qui optimè se habent, in quibus morientur, qui peßimè, ut uidetur uelle Hippocrates infrà (lib. 2. Tex. p. ex diuis. Gal.) Respondeo quod non: quia dictum illud Hippocratis intelligitur de morbis, qui uno cursu tendunt ad crisim. Nam in alijs uellem intelligere ab his egregijs expositoribus in eruptione praua, an æger poßit seruari, & liberari eadem die? si sic, rectè auspicatos Medicinam dicam: & statim de hoc agetur. si non, an mori eadem die poßit? si non, dicam curasse illic multos ægros, sed in paucis animaduertisse, quid accidat. si non? igitur celeriùs possunt seruari, quàm mori. Et, ut uno uerbo dicam, cum sanatio fiat expuendo mors per suffocationem, aut transmutationem: una quidem celeriùs occidere potest, altera multò serius. Præterea qui sanantur, sanantur omnes intra quadraginta dies: qui moriuntur ex tabe, plerunq; æstatis fine, aut in autumno sequentes bie autem plus multò abesse potest. & ideo falsa est illius expositio. Sed ad genera solum referenda sunt uerba Hippocratis (citò seruari) quod tamen est tardius, quã citò mori: & serò sanari, quod tamen fit multò antè quàm mors tarda eueniat.

Nunc accedamus ad illa, quæ nescio, an excutientes non uiderint, aut uidentes prætererint. Et primum est illud, quòd febris eodem die post eruptionẽ dimittat. idq; esset in die minime iudicatoria. Sed facessant hæ Galeni nugæ loco tantorum utilium, cur febris non dimittat eadem die, in qua fit eruptio? an forsan intelligendus sit, ut dimittat eadem die, in qua fit eruptio post eruptionem. quæ interpretatio, ut est uerisimilior, ita etiam non magna fiet iactura ex hoc errore. Videamus, quare febris abscedat, & quæ febris, & an plenè abscedat? De febris igitur genere, quæ abscessus iam suppuratos comitatur, aliàs ostendimus (4 Contr. 68.) esse putridam, & cuiusmodi putrida sit. cum ergo fundamentum illius sit in putredine, quæ fit & in materia conclusa, & continuata ad cor usq;, ut ibi declaraui, per uenas et arterias: ibi uerò non amplius putrescet, sed iam putruerit, nec sit continua per uenas, & arterias cordi. ideo ubi primum effusa fuerit materia in concauitatem pectoris, cessat febris intra uiginti quatuor horas si nil sit, quod prauum sit. An uerò plenè

debeat esse liber? dico, quòd sic ratione materiæ contentæ, ratione autem effusæ in pectus, non prorsus, ob hæc, quæ dicit Hippocrates secundo de Morbis (pag 15.) Quum ex peripneumo- " nia suppuratus factus fuerit, febris detinet, & " tußis sicca, & difficultas spirandi, & pedes in- " tumescunt, & manuum, ac pedum ungues digi- " torum contrahuntur. Et etiam in tertio eiusdem " (pag. 9.) dicit, quòd uidentur symptomata hæc quiescere: non tamen prorsus quiescunt, sed à die quintadecima maximè augentur. Quid fidas his medicis, qui tanquam de rebus Aethiopicis, ac sub montibus latitantibus, imò de his, quæ sub terra per millia paßuum bis mille sunt, loquuntur? Dico de Galeno ipso, quem constat, cum hæc scriberet (5. de Locis c. 3.) nondum uidisse illos suos empycos, de quibus refert, quòd spuebant puris sex heminas, id est, saltem libras quatuor cum dimidia, & usque ad decem, scilicet prope octo: & plus etiam dicit, Sed alia sub mensura, decem heminæ sunt libræ plus quàm undecim puris. At credo potius hæc audisse, quàm uidisse: nam reliqua non consentiunt. sed bonum fuit & hoc adiecisse, de quo non leuis est habenda ratio. Intelligere igitur oportet, in sanandis breui non hanc tantam saniei effusionem fieri, sed absque febre liberari ægrum. Hippocratem autem in libris de Morbis, sermonem habere de periclitantibus, qui ad summum uitæ discrimen ueniunt.

In his igitur, postquam in hunc sermonem incidimus, uidere oportet, in quanto tempore sanies primùm effundatur. neq; enim sibi contradicit Hippocrates, cum dixit hic, quòd prima die cessat febris, si morbus sit facilis: & cum dixit tertio de Morbis (Pag. 9.) quod excrescit suppuratio, & augetur ad quintam decimam diem usque. & ibidem uidetur ad diem decimã. etiam dico, quòd aliud est, cessare febrem: & hoc fit à prima eruptione puris. aliud est, expurgari ulcus: & hoc fit in quindecim diebus, id est, quatuordecim expurgatur, quinta decima desinit, quo tempore curari debet. Et hoc uidemus manifestè in exterioribus etiam absceßibus: quoniam nullus illorum expurgatur totus prima die, seu rumpatur per se, seu medicamento, incidatur. Non enim potest cessare emißio puris in pectus, nisi cesset expurgatio ulceris, nec ulceris expurgatio, nisi consolidatum sit ulcus: neq; enim potest particula esse sine alimento. igitur per quatuordecim dies saltem manet emißio puris, & pòst, si homo bene expurgatur, per sputum sanescit ulcus, & minuitur sputum: sin aũt malè cedat, non solùm pectus remanet pure plenum, & pulmo eo infarctus, sed ulcus pectoris fit sordidum, fistulosum, & profundum: ideo laborant duplici morbo hi. In sanandis ergo si bene regantur, in quatuordecim diebus effunditur pus: si malè, ita tamen, ut poßint sanari intra quadraginta dies: in moriturís nunquam cessat effusio.

Febris autem facta eruptione putrida, quæ prius erat, cessat, quoniam non tantum uaporis permeat per uenas, & arterias, ut febris poßit accendi: sed neque ex pure effuso adhuc frigido. nam pòst accenditur illa, quæ est, ut dixi, sui generis. Verùm si non cessat febris per aliquod tempus, indicio est, nõ esse perpurgatam saniem ferme totam, sed adhuc cum ulcere esse tumorem, & suppurari indies. Necesse est autem, reuerti modicum febris similis ephimeræ post paucos dies. Nam de illa non intelligit Hippocrates, cũ " dixit (Et rursus recalescens apparuerit) intelligit enim de febre priori simili, scilicet uerè putrida: quæ consequitur altero duorum modorum: uel quia multa materia remansit in abscessu cruda, quæ adhuc suppuratur: uel quoniam quæ exiuit in concauitatem prauam putredinem adepta est. unde utroq; modo uix euadere poterit.

Et à pituita liberum superiùs dixit sputum debere esse permistum, hic sine pituita exponi solet, ne sit materia cruda admista. Dignum est hoc obseruatione, quòd tales pereunt: quoniam pituita hærens impedit, ne liberè poßit expurgari pus. præterea pituita refrigerat locum: eiectio autem sputi calore indiget. Demum pituita trahitur ob laborem loci. Et licet in alys morbis syncera excrementa damnentur, in hoc uno tamen sunt laudabilia: quia sunt omnino præter naturam, ut lapis, & uermes, ac eiusmodi.

Tertia difficultas maior est cæteris: quomodo sine tußi ualida poßit sputum empycorum eijci. nam ut suprà dixi (5 de Locis, cap. 3.) necesse est, ut natura collimet in arteriarũ ramos, & bronchia emittendo sputum. Propterea & hic non leuiter cæspitat noster Galenus, existimans hoc modo expelli debere materiam empyematis: & ideo quanquam superiùs (com. 23. huius) de hoc uerba fecerimus, scilicet quomodo tußis fiat, non tamen hoc ipsum plenè docuimus,

num, sed iuxta Galeni sententiam, qui nunquam aliquid perfectè docet, sed quæ sunt manifesta (cui tamen in hoc gratiæ non paruæ habendæ sunt, quòd uera tradiderit) dico, quòd tussis fit, cum pulmo sentit detrimentum, maximè in aspera arteria, & dilatatur, ut trahat aerem: & hoc fit, cerebro illi consentiente, imò ad salutem animalis famulante (unde comprehenditur unam esse animam (nec in corpore ipse) à qua totum regitur. nam & cor famulatur, ut in doloribus transmittendo uitalem spiritum) eodem ut si parua sit necessitas, septum transuersum distendatur, & ob id pectus. ab inferiore parte, unde pòst contracto eodem septo, constringitur pectus celeriter, & aer excutitur magno cũ impetu, & cum eo materia, in uia contenta. quòd si maior sit necessitas, non solùm septum transuersum, sed etiam musculi superiores dilatant pectus: atque inde constringunt. & quoniam istud de constrictione causam habet manifestam, etiamsi à sola fieret grauitate, & etiam, quia clarum est, quòd musculis contractis, contrahitur pectus, quoniam mitium musculorum est intrà, & non relinquitur difficultas, nisi de modo constrictionis: & cum hoc sit propositum nostrum, hic ideò de illo primo tractabimus. unde dico, quòd constringitur in tussi pectus uelociter, & ualde, & septum transuersum, repetitúrque alternatim constrictio, ac dilatatio. & dilatatio est maior, ita ut sub una dilatatione magna, intercedentibus pluribus exiguis, fiunt multæ euidentes constrictiones, ac concussiones, & tusses: & hoc est, quia pectus impletur multo aere. nec est necessaria illa dilatatio ob aerem: sed quia pectus non potest constringi, nisi dilatetur, cum iam sit nimis depressum. Cum ergo septum transuersum conuitiatur totum, & pulmonis bronchi sint aperti, transmittitur per multas fistulas, & bronchia pus in pulmonem: & ideo si materia non sit nec tenax ualde, nec crassa, nec aquea, colligitur in pulmone, & ex multis ramis coit in truncum, & simul expellitur. adeò ut in tussi fiant tres motus principalis pulmonis: secundò septi transuersi, se superiùs trahentis: tertiò pectoris in inferiori parte, se intùs contrahentis. Secundus modus est melior: & est quòd dum dilatatur pulmo, trahit ab utraque parte: quod ex instrumento cingulo militari uocato discere licet. ideo ab inferiori parte pars trahitur, quæ succedente tussi magno cum impetu protruditur. Tertius modus est, quòd respirando pulmo trahit, quià calidus, materiam sensim, quæ postmodum collecta eijcitur tussi: & ideo si sit tenuis plurima ascendit in uapores conuersa, & facilè extruditur. & ita cum sint tres modi, & primus solùm exigat grauem tussim, Galenus illius tantum meminit. Vnde in proposito dico, quòd materia benigna exugitur à pulmone facilè, & etiam in uapores transit: & ita tum calore, tum continuitate trahitur ex pectoris eõ cauo ad pulmones. Quod uerò fefellit Galenum, fuit sanguis è pectore, qui nunquam exit sine uiolenta tussi, & in hoc distinguitur à sanguine, qui exit à pulmone, qui exigua tussi protruditur. nam cum uas sanguinis rumpitur in pectore, primò exiguum est plerunque, & sanguis semper exit à lateribus, & bronchia sunt in imo pulmonis: ideo non possunt suscipere sanguinem à pectore, cum sit à lateribus effusum, nisi raro, & non totum, sed concrescit super septum transuersum, & tunc eijcitur. & quandoque oportet, ut priùs frangatur, aut putrescat: ideo sanguis ex pectore manans plerũque concretus eijcitur, pulmonis semper liquidus. Reliquum est, ut uideamus, quomodo pectus dilatetur, & constringatur, cum sit osseum & sterno ante spina post munitum. neque eadem est ratio quinque costarum inferiorum, quæ interiùs non iunctæ facilè dilatantur, ac magis ea in parte respiratio ob id manifesta est: superiores autem, quæ sterno per cartilagines, ut Vesalius libro primo (cap. 19.) docet, inarticulantur non solùm, sed coalescunt, non, nisi per cartilagineam partem dilatari possunt. Vnde cum in senibus cartilagines quandoque in ossa degenerent, non adeò facilè extenduntur. Id autem in bobus et capris conspicuum est, extrema ossea esse, quamuis cartilagine obducta: in hominibus autem superiorum costarum tantum. Posteriore uerò parte cum non adeò firmiter inarticulentur (tametsi duobus modis) motus relinquitur liberior, quantum per cartilagines, & uincula licet. Cum ergo arctiùs superiores costæ inserantur, meritò in superiore parte hominis costæ minùs dilatantur, quàm à quarta ad septimam, ut in inferiore, quemadmodum dictum est, liberiùs: non tamen adeò liberè, necibi, quin uentrem ualde mouere uideas, costas spurias uix. Et quidem posterius ligamentis costæ uertebris connexæ sunt, antea ne-

quaquam: unde etiam ea parte melius dilatari possunt. Sed cur antea tamen potius pectus in inspiratione crescit? an quòd non ibi fit motus conspicuus ubi extenditur, sed à qua parte. Demiror autem, quòd Galenus censeat moueri pectus ob aeris attractionem, cum uoluntariè plurimùm extendatur pectus absque ulla attractione aeris, atque multò magis, quàm in uiolenta, & maxima inspiratione. Quòd si quis tentet, sentiet expressè cartilagines sterno insertas flecti, atque eo fit, ut pectus dilatetur, sed & in medio costæ tument, non musculi soli intermedij, & caro, & quæcunque mollia sunt: aut ergo ossa inflectuntur, quod uerisimilius est, cum tumeant partes, aut cartilagines extenduntur: quod est necesse. ideo uides in tanta re, & adeò sensibus conspicua, quàm oscitanter illam tractarint: sed ad aliam difficiliorem quæstionem transeamus, hoc uno contenti, quòd huiusmodi dilatatio in partibus, ubi costæ sunt coniunctæ, perexigua est.

Altera ergo dubitatio est, à quo instrumento pectus dilatetur. & dicit Galenus, quòd à septo transuerso, dum homo nulla necessitate ad anhelandum urgetur. hic duo sunt absurda. Cum enim septum transuersum totum intùs, omnisq; musculus ad originem suam trahat, manifestum est, quòd non poterit septum mouere pectus, nisi constringendo, non dilatando.
» Vnde in libro de Causis respirationis: Non uio-
» lentæ inspirationis causa est septum transuer-
» sum: uiolentè uerò musculus in fimis scapula-
» rum, tum intercostalium pars.
Vnde sequitur alterum absurdum, quòd cum septum sit totum molle, carneum, aut membraneum, etiam si posset extendi, quomodo poterit dilatare pectus. Vesalius (libro tertio, capite trigesimoquinto) conatur docere, dilatationem pectoris fieri per septum transuersum, & quatuor paria musculorum, & quadra. constrictionem, adeò ut ponat in homine musculos octuagintanouem mouentes pectus, in canibus, & simijs nonaginta tres. Obstant huic duo. Primum quia ceteri omnes secundum Galenum, uno duntaxat septo transuerso excepto, mouent, cum opus est respiratione uiolentiore: nos autem quærimus de naturali, quæ est adeò generalis. ideo debuit docere modum, quo dilatatio pectoris possit fieri à solo septo transuerso. Alterum, quòd musculi illi cum trahant uersus principium semper, & nullum principium sit extra pectus: igitur nullus musculus poterit dilatare pectus. & quod uerum sit, apparet. Capiamus quartum in ordine, quem multum posse affirmat in hoc munere, hunc uult oriri ex ultimis tribus, & prima thoracis uertebra: hic quidem sursum trahet pectus quis dubitat? an non ob id dilatabit? sed potius constringet. Aliud enim est sursum, id est, altiore parte: aliud sursum, id est, magis distans a centro in priore sensu musculi claniculæ uelut primum paret colli sursum trahent pectus, sed non dilatabunt, uerùm constringent, quia solidum quoduis, quod ad unam partem trahitur, minùs efficitur comparatione aliarum partium. quæ enim dilatantur, fiunt breuiora: & contrà, quæ fiunt longiora, constringuntur. Hoc etiam quomodo animaduertit Vesalius, dum Galenum redarguit de musculis intercostalibus, quos pectus dilatare affirmat: sed modò exteriores huius functionis authores facit interiores constructionis, modò contraria ratione hoc distribuit. ut iuxta Galenum, musculorum paria pectus dilatantia sint longè plura, quàm quæ diximus. At non animaduertit Vesalius eandem esse rationem, ut nullus musculus possit extendere pectus: qua etiam demonstrauerat, nullum musculum intercostalem id efficere posse. Propterea dicunt, quòd musculi primiparis, quorum ortus est sub clanicula inferius, & musculi secundiparis crassi, magni, orti'è scapulæ basi interiore parte (est autem scapulæ os omoplata, etiam dicta triangularis fermè cui humerus innectitur, posterius positum, & clauiculæ coniunctum) & octo costis superioribus implantanti eleuant pectus. tertiò, quòd musculi intercostales. Sed, ut dixi, musculi intercostales id efficere non possunt, quoniam necesse primùm foret, ut essent elatiores costis, & etiam, quia idem moueret se ipsum, quod esse non potest, neque per se, neque per accidens. Ideo, ut paucis rem absoluam, omissis multis, quæ consequuntur ad hæc absurdis supponere oportet tria. Primum, quòd omnis musculus, dum agit, contrahit se uersus primum ortum suum. Secundum, quòd si debet eleuare pectus, oportet, ut ortus eius sit in elatiore parte, quàm pectus: quod patet ex primo supposito. Tertium, quòd pectus naturaliter dilatatur, & redit ad suum situm, &

contrahitur

contrahitur à motu musculorum: quod est contrarium ad unguem his, quæ dixit Galenus secundo de Motu musculorum (cap. 9.) hoc oportet demonstrare, quia reliqua clara sunt, & admitterētur à Galeno, partim admissa sunt. Quoniam enim, ut diximus, in naturali, & simplici respiratione non uiolenta, nec aucta, inspiratio fit per septum transuersum solum: igitur cum septum sit molle, carneum, & membraneum: igitur non potest ullo modo adeò tendi, ut pectus; quòd, ut dictum est, adeò durum, & osseum, ac cartilagineum, possit extendi. Præterea pectus per se dilatatur, & ille est situs naturalis, non constrictio: igitur non indiget musculo dilatante. In cursibus etiam, & exclamationibus indiget musculis illis ad ulteriorem dilatationem: igitur non antea pro naturali dispositione. Præterea uerè natura non fecit, nisi quatuor paria ad summum musculorum ad dilatãdum pectus; reliqua penè ad quadraginta ad constringendum: igitur dilatatio est naturalis, cõstrictio uiolenta. in quo illud mirum est, & stuporis inauditi de Galeno, qui dicat, pectus in constrictione considere propria grauitate, inmemor, quòd grauitas illa est insensilis in comparatione ad uim, quam habet ex figura. saltem ergo dixisset, quia costæ sunt natura curuæ, cum dilatatur pectus, distenduntur uiolenter: ideo naturaliter cupiunt redire ad locum suum, & figuram obliquam. hoc enim procul dubio uerum est, uel ob contractionem præter naturam, ut nos asserimus: uel ob extensionem, & directionem naturalem, ut putat Galenus: uel præter naturam, in quo sumus concordes.

Ad principale redeo. Inspiratio cum sit naturalis, tardè & sensim fit, ut demonstratum est in primo (25.) horum commentariorum. quod autem fit ordinatè, est naturale: ideo dilatatio & inspiratio est naturalis. Et quanquam Galenus dicat in lib. de prædictione ad Posthumum (cap. 5.) inspirationem non fieri pectore dilatato, nec expirationem constricto, cum de his actum sit quarto Contradicentium (71.) ideo de hoc loqui hic supersedebo. nam ipsa res per se satis difficultatis, atque prolixitatis habet, etiam si nihil accedat aliud.

Cum ergo sint tria genera extensionis & contractionis pectoris, naturalis, intenta, & præter naturam, quæ duplex est, alia à causa præter naturam, alia à causa contra naturam; quas ambas tamen, quod ad hæc attinet, sub unà iungemus: & una quæque constat ex tribus partibus, extensione in longitudinem quæ dubio procul in singulis generibus fit per musculos maximè uentris obliquos & rectos qui inferiùs trahunt, & superiores, qui superiùs, & intercostales, qui premunt pectus, & costas iungunt. similiter etiam dicemus de musculis distendentibus pectus in tribus generibus extensionum: quia quod ad hæc attinet, commune est. Ergo cum in inspiratione pectus dilatetur, & extendatur in longitudinem, latitudinem, atque altitudinem, pectus quidem extendi potest in longitudinem à musculis uentris, præcipuè longis, ac rectis, dum contrahuntur, diuulsis inter se costis, atque etiam extensis musculis ac membrana, quæ eas subcingit. idem etiam à septo transuerso continget. illius nanque origo est à medio ipsius, ubi etiã crassius est: & ob id propria illius functio est, costas, præcipuè mendosas anteriùs, quia ibi flecti commodiùs possunt, contrahere. Ideo cum conuellitur septum, extrema notarum costarum intùs retrahuntur, & ex dorso dilatantur, non solùm inter se, sed etiam incuruantur, quod spiritum emittenti, duabusq; manibus, una ante ad fines costarum notarum, altera post dorso applicita, perspicuum erit. Iam ergo habes duos modos extensionis pectoris. unum in longitudinem diuellendo costas, uel per musculos uentris, uel per septum transuersum: alterum incuruationis, ac dilatationis in latera, constrictis capitibus, costarum per septi transuersi contractionem. quod experimentum manifestum est in duobus lignis extrorsum in curuis, quæ si contrahas, sinuabuntur exteriùs, & maius spacium occupabunt. Sed hic non iacet difficultas: uerum ut intelligamus, quònam pacto (quod frequenter uidemus in ægris, & morti proximis accidere) pectus in altum attollatur, adeò ut omoplatæ manifestè moueantur: quod etiam in quibusdam generibus difficultatis spirandi citra febrem accidit: & horum quidam non solùm sæpius passi sunt, sed etiam quidam eorum seruati sunt, atque sanitati restituti. Certum non esse musculos, quòd illorum uis deficiat, deficientibus uiribus: hæc uerò respiratio fit iam in proximis morti, qui se mouere non possunt. quòd si dicas, ut in morbo attonito seruari uires ibi solùm ob necessitatẽ: dico, quòd in attonito morbo possunt seruari,

sed numquam augeri. at hic oportet esse uires multò maiores. Experimentum tamen docet nos, efficere magnam respirationem, & laboriosam, ut pectus undequaque extendatur, non tamen adeò, ut in illis laborantium asthmate, aut ad mortem properantium.

Dicendo ergo, quòd extensio pectoris uiolenta fit ex tribus. Primùm motu naturali, ut dictum est, ob figuram. ideo in talibus est celerrima. Secundò ob musculos usque ad metam naturalem, uiolentam tamen. Tertia est, obsequente pectore pulmoni ministro cordis naturali ui (non animali) quæ omnia parent suo principio, etiam absque instrumentis: ad hoc iuuat initium motus, ut dixi in libro de Proportionibus, exemplo nautum, & curruum. Et ideo talis necessitas ob tertiam causam dictam maximè euertit uires, ut ego expertus sum, dum congerer ascendere montem ob frigus: deueni enim ad hoc, ut pectus attolleretur, & cor adeò palpitabat, ut si coactus fuissem perseuerare per octauam partem horæ, interijssem. ideo ille motus fit à maximo incendio, & calore. Itaque concludo, quòd dilatio pectoris illa adeò magna, quæ fit ad tantam altitudinem, non fit à causa nobis nota, nec citra maximam uitalis facultatis iacturam. Duo supersunt consideranda, in quibus plurimi decepti, existimarent ob id nos errare. Verùm quod eleuando spinam pectus attollitur, quia costæ spinæ implantatæ necessariò illa eleuata à parte posteriore, ab anteriore etiam tantundem eleuantur, quantum spina introrsum intruditur, & ita in modum repandi uidentur habere pectus dilatatum: sed non est dilatatum, sed incuruatum in anteriorem partem. Alterum est hoc difficilius: & est, quòd in inspiratione septum transuersum non deorsum pellitur. cum uolentibus nobis fæces pellere septo infrà depresso, non inspiramus aerem, sed continemus illum, & impellimus. sed neque dum expiramus, impellitur deorsum; igitur impulsio deorsum est tertius motus.

Aliud admirabile est, quòd in suffocatis, qui ultimum trahunt spiritum, nec possunt expellere, septumtransuersum ad superiora contrahitur, non ad inferiora: & ideo costæ nothæ in inspiratione antè intus contrahuntur, posteriùs dilatantur, & sinuantur. apparet enim manifestè costas mendosas sursum in inspiratione trahi, & cum eius septum transuersum necessariò, & ob id pectore breuiore facto, crescere secundum altitudinem: in contractione uerò redit ad pristinum statum septum transuersum, sed descendit, & elongatur pectus. ideo oportet cauere, ne fallaris in cognoscendo terminos harum actionum, & etiam quietum intermediarum.

Sequitur alia difficultas de uentre, qui cum dilatetur, ac constringatur in singulis respirationibus, & etiam magis, ac manifestius, quàm pectus, licet causa talis motus sit manifesta, scilicet septum transuersum, de quo non est dubium: unde tamen ueniat aer, incertum est, cum claudatur totus supra à septo transuerso in pulmone, & concauitatibus pectoris, in quibus est pulmo.

Et si quis dicat consequi, quod uerum est, ad attractionem ad pulmonem, ingressum aeris in uentriculo, fateor: & ideo magnæ inspirationes debilitant uentriculum, ut in cantu, & sono, & cornuum, & clymarum clamoribus. ille tamen non potest circumfundi intestinis, & ingredi cauitatem uentris. & ideo non poterit tendere ipsum uentrem. Accedit, quòd cum uolumus tendere uentrem, tendimus in immensum, & tamen non trahitur aer. Quomodo ergo trahitur aer in pulmones ex dilatatione pectoris? maximè quod etiam quod pectus dilatatum extenderet per consequentiam carnem pulmonis, non tamen illa extensio pulmonis traheret aerem, sed potius caro ipsa pulmonis diuelleretur, & offenderet non parum pulmonem. ideo dubioprocul hæc commenta Galeni sunt absurda: quod etiam uidit Auerroes, & testatum est. & melius est, si aliter non possumus testari magnitudinem sapientiæ DEI, & rem ipsam fateri, scilicet quòd pulmo sua naturali facultate trahit aerem, & ad illius dilatationem, quantacunque sit, dilatatur etiam pectus naturali obsequio: & non turpe ducere, nos fateri aliqua nescire, nec esse pares DEO, qui omnia ignoremus. Et commentari ob id rationes absurdas, cum longè meliores illo, & exercitati in disciplinis ueritatis, hoc fateri non erubescant. hoc enim proprium est imperitorum existimare se omnia scire, impudentium autem, & prorsus nihil scientium: quales sunt adeò addicti Galeno (uel etiam ipsomet teste, qui toties dixit addictos sectis esse prorsus asinos) erubescere fateri, se aliquid nescire. Sed ad rem redeo. Si quis di-

cat,

cat, quòd solum dici potest, aerem rarescere, patitur non leuem difficultatem, quia aer non uidet tantum posse rarescere: sed si quis capiat uesicam inanem, ligatam in collo, extendetq; eam, decuplo maius spacium concipiet, quàm antea. Ideo dico, quòd uel aer trahitur, ut in uesica per meatus angustos: uel rarescit ad multiplicem rationem: uel quia sit humidus, & uaporosus. At ingredi adeò celeriter aerem, & sine sensu frigoris, omnino incredibile est: nec patet locus, unde trahatur: nec etiam, dum uenter extẽditur, homo inspirationem appetere uidetur. Esset etiam hoc ualde inutile membris naturalibus, & coctioni relinquitur; ut hoc fiat condensando & rarefaciendo aerem. Animaduertendum denique, quòd Hippocrates hic meminit cuiusdam generis signorum, quod uocatur
id est, in alteram partem. Nam cum posuisset cessationem doloris, & facilitatem sputi inter signa salutis, non tamẽ posuit difficultatem sputi, & dolorem inter signa mala: cum his enim solis poterit æger bellè seruari. ideo non sunt signa communia, quæ ostendunt à contrario, sicut coctio, & crisis in die indicatoria & robur uirium: ita significant salutem, quod contraria significant mortem.

PROGNOSTICON LXIIII.

QVibuscunque ex pulmonia abscessus circa aures fiunt, & suppurant, uel ad infernas sedes, & in fistulam deuenient, ij liberantur.

COMMENTARIVS.

Duosmodos proponit eorum, qui liberantur ex pulmonia extra maturationem, quæ optima est, & suppurationem, ad quam sequitur empyema. quorum unus est abscessus post aures, qui suppurant: uel abscessus in infernis partibus, qui ad fistulam deueniunt. Galenum namq; hic nugari, & maledicere de Hippocrate, manifestum est: sed dimittamus hominem. non solũ fistulæ sunt medela peripneumoniæ, sed etiam quorumcunque morborum grauiorum: ut habetur sexto Epidemiorum (Par. 3. Tex. 39.) ubi Hippocrates docet quatuor modos, quibus natura se exonerat à maximis morbis, quos ibi enumerat. qui sunt sex precipuè: lateralis, peripneumonia, phagedenis, id est, ex edentibus Therminthis abscessibus similibus ciceribus, Diothenis paruis inflammationibus, & lepris. quorum primus est per sanguisugas uenas, seu hæmorrhoidas, ex quibus sanguis euacuatur: secundus per fistulas, cũ sanies effluit: tertius per decubitum, qui est duplex, aut collecta materia, & fit abscessus, aut sparsa, & fit tumor, aut cum dolor solus, aut grauitas uexat: ideo dicit, talia nõ sunt curanda importunè, quoniam si præueniant, prohibent morbi aduentum si sequãtur, curant iam factum. Et ex hoc sumptus est modus fontiũ, quibus utimur sub genu intùs uel extra pro podagra, & morbis, qui sunt à collo inferius, & in adiutorijs; ut uocant, in parte superiore, & quasi interiore, ubi inter musculos oblonga quædam cauitas relicta est à natura, pro capitis morbis.

Rinaldus de Villanoua in quinta doctrina meditationum (cap. 4.) attigit hanc materiam diffusiùs, quàm alius, quæ constat in sex preceptis. Primum, quòd fistulam antequam non debemus concludere, nisi deuenimus ad proxima: hoc est, quod faciendo aliter uocat Hippocrates importunè concludere. Demonstratio huius propositionis est: Si fistula est antiqua, exoneratur mala materia iamdiu per illã ergo uel generabitur, uel nõ generabitur. si generabitur, uel deueniet ad idem membrũ, et ita corrũpet illud, uel procedet ad aliud, et idipsum etiã corrũpet, & si erit necessarium uitæ, occidet hominem: & si non generabitur, igitur mutabitur temperamentum: igitur morietur, aut grauiter infirmabitur, prima primi (Doct. 3. cap. 1.) Secundum preceptum: Omnem fistulam, seu antiquam, seu nouã debemus deducere, si possumus, ad locum propinquum naturalẽ: et dat exemplum de his, qui dissecti ob lapidẽ, per foramen aliud à uirga meiunt. si possumus, debemus deducere ad uirgam, ut urina per ipsam euacuetur: dicit in hoc nõ est periculum aliquod. Tertium: Fistula, quæ est in membro, quod non est propinquum meatui naturali, debet transmutari in fontem, nõ in loco illo, sed propinquo. Quartum: Postquam fons non debet fieri in loco fistulæ, docet locum conuenientem, ubi sit securior, & utilior: & dicit, quòd debet esse, ubi musculus à musculo separatur. nam cum incerta sit profunditas fistulæ, poterit aliquãdo lædere musculum, & ita etiam operationẽ illius, & dolores graues efficere. Et ex hoc & precedẽti precepto apparet, quòd q exposuit librũ illum, cum nõ intellexit, cum expreßè loquatur ibi (6.) de fonte, et interpres ex-

ponat de cauterio. Differt autem fons à cauterio, quòd non emendet intemperiem, & diu permaneat, & euacuet materiam, & solet fieri cum medicamento. Differt à fistula in tribus alijs, quòd non emittit materiam aqueam, sed pus, quòd non est sinuosus, quòd non est profundus, ut fistula. Quintum: Talis fons debet fieri iuxta uenam magnam. ratio est, quia commodius euacuat materiam, quæ influit membro, nam per neruos raro permeat: & si permeet, parum prosunt fontes, arteriæ autem cum neruis habent consensum, & anastomosin. Sextum: Fistula, quæ emittit utrus, non est laudanda, sed permutanda: patet, quia tandem posset corrumpere membrum. hæc ab alijs: nunc nostra adijciamus. Fontes non conueniunt in crescentibus, uelut pueris, quoniam corpora sunt mollia nimis, & etiam, quia crescunt. nec conueniunt sanis eadem ratione, & multò minus, quàm hemorrhoidæ: quarta Aphorismorum (comment. uigesimoquinto) nec conueniunt uiris imbecillis naturæ. unde nec in senibus ualde, sed neque studiosis, quoniam exinaniunt uires: ut etiam colligitur ex sexta Aphorismorum (uigesimosexto) nec conueniunt his, qui magnis laboribus defatigantur: ut nec illis, qui Veneri operam dant. nam ab utroque exhauritur corpus: ut etiam secunda Aphorismorum (decimosexto) nec illis, qui non ægrotant ad conseruandam bonam ualitudinem: patet, quia tutiùs, & minore incommodo cum sola abstinentia se conseruabunt. nec etiam in his, qui laborant imbecillitate, aut morbo membrorum naturalium: tum quia non emendant uitium illorum membrorum: tum quia meliùs euacuantur per sectionem uenæ, aut purgationem. nec etiam conueniunt habentibus humores crassos, aut in melancholia, nec habentibus nimis tenues: quoniam cum euacuent solam tenuem partem, & pinguem, relinquunt crassitiem maiorem, & augebunt atrum humorem, illos autem nimis debilitabunt. ideo nec in elephantiasi utiles erunt. In malo autem aere plurimum abbreuiant uitam: nam difficilius est pugnare cum duobus, quàm cum uno: ad aliquod tempus iuuant. Relinquuntur quatuor casus, ex quibus in tribus conueniunt, de tertio dubium est.

Primus est, cum corpus bene ualet, sed membrum aliquod magnam contraxit imbecillitatem, ut per quantamcunque abstinentiam patiatur, illud membrum non potest siccari, ut in podagra, oculorum defluxionibus.

Secundus est, cum aliquis cogitur laborare assiduè, ita ut non possit commodè perferre abstinentiam, & tamen labor non est grauis, ut medici, scriptores, nuncij: & idem est in his, qui nolunt perferre abstinentiam. in huiusmodi enim hominibus necesse est ut si sint subiecti alicui incommodo, ut utantur huiusmodi fontibus, aut assiduis purgationibus.

Tertium est in fontibus à natura factis, qui sponte reserantur, & clauduntur: & solent accidere post graues morbos. nam neque exhauriunt uires, & curant morbos iam factos, prohibentque uenturos, & longam uitam efficiunt.

Quartus casus est, an in aere pestilenti conueniant? Hieronymus Appianus Medicus Mediolanensis existimauit se tutum ab hoc: & certè effugit morbum illum. nescio modò, an ob id. Artificiosorum autem proprium est exiccare corpus, ut etiam Venus debilitare ipsum etiam, & inæquale reddere, scilicet debiliorem in parte, in qua est assuefacere naturam, ut indigeat eo auxilio, & ut transmittat ad illud membrum præter incommoda, quæ adueniunt, si membrum exerceatur, & pars inflammetur, atque huiusmodi.

De fistulis præterea notandum, quòd sunt duo genera. aliæ enim sunt callosæ, aliæ non: de quibus in Contradictionibus (quarto lib. septuages. secund.) & rursus aliæ, quæ mittunt pus, aut saniem bonam, aliæ ichorem: & eum aliquæ crudum solum, aliquæ & corruptum, & malum. aliæ etiam sunt cecæ, aliæ occultæ, id est, quæ non expurgantur exteriùs. aliæ rursus, quæ sensu carent, quæ omnium sunt deterrimæ, dicebat Princeps quarta quarti (Tract. tertio, capite primo) omnes fistulæ eò sunt deteriores, quò magis sensu priuatæ. & rursus aliæ sunt rectæ, & sunt facilioris curationis, aliæ obliquæ. Demum aliæ finiuntur ad neruum, quæ sunt dolorosæ ualde, aliæ ad os sine dolore. aliæ ad ligamentum, quæ sunt mediæ, aliæ ad uenas, et arterias, quæ sunt sordidæ: & si magnæ sint, periculosæ. aliæ ad carnem, & sunt minùs malæ.

Videndũ modò est, quomodo tã procul possit natura propellere materiam peripneumoniæ:

& est commune etiam parotidibus. & dico primum, quòd posset dici illud Hippocratis in libro ,, de Alimento (pag. 2.) confluxio una, conspira- ,, tio una, consentientia omnia. Idem in libro de Locis (pag. p.) in homine: Sed hoc est nimis generale, efficiq; uerum in laterali etiam morbo. at hoc non contingit. Dico ergo pulmones non recipere uenas, nisi à corde. Cum ergo natura robusta fuerit, repellit materiam ad cor: cor autem cum sit robustissimum, non inuitè recipit, sed transmittit eam per uenam cauam superiùs uel inferiùs. Si superiùs, propellit ad aures, quoniam eò uenæ & arteriæ perueniunt, & antequam ingrediantur cerebrum: ingrediuntur enim non ab inferiore, sed à superiore, cum aures superauerint. Quòd si materia deorsum propellatur, peruenit uena illa ad crura. nam partes interiores nutriuntur à uena pori: & cor cum sit membrum ualidum, propellit longiùs. ideoq; ad caput usque, ex superiore parte ad crura, ex inferiore.

,, Quod demum subijcit (& suppurent) additum est, quoniam posset transmitti materia eò, & ob imbecillitatem caloris non suppurata cum sit, iam semiputrida redire interiùs, & facere abscessum in cerebro, aut anginam, aut ægrum interficere: quod paulò post hic subijcitur (Tex 37.) Propterea scriptum in secundo Epidemiorum (Sec. 3.) de Zoilo quónam pacto liberatus sit ex morbo pulmonis, & parotide. & rursus ibidem (In ultimis uerbis) Tubercula maligniora sunt, quæ repente disparent. Vnde etiam illud in Primo de Prædictione (In ultimis ,, uerbis) dolorosi aurium abscessus citra iudica- ,, tionem dissipati, mali sunt. scripsit etiam de hoc sexto Epidemiorum (par. 4. in prin.) sed non sunt omnia huc reducenda, cum sermo sit manifestus, & commentarius longus. Refertur hic textus à Galeno Tertio de Crisi (ca. 11.)

PROGNOSTICON LXV.

COnsiderare autem oportet talia hunc in modum. Si febris deuincet, & dolor non cessauerit, & sputum non excernatur secundum rationem, neque biliosæ fuerint alui deiectiones, neque dissolutæ, atque syncerae, nec urina ualde multa, ac plurimùm continens sedimentum, paratur autem salubris ab omnibus alijs salutiferis signis, in his oportet huiusmodi abscessus futuros sperare.

COMMENTARIVS.

Debeóne perpetuò litigare cum Galeno de erroribus suis, & difficilem, atq; longam, quæ satis per se sit longa, atq; difficilis in immensum augendo, reddere explanationem? Aut contendere tanquam ociosus, an παχὺ addi debeat, id est, crassa, ut diligens interpres uidear, an potius cum Satyrico dicere,

Semper ego auditor nunquam tantum ne reponam:

Perpetuus promissor, nec unquam, quæ pollicitus sum, præstare. Valeant tandem in posterum malè cultæ Galeni interpretationes, ut operi me accingam. Et qui uolet causam intelligere, librum uigesimum septimum euoluat: aut si illa non satisfaciunt, nec nostra dignatur legere, forsan multò minùs leget tam confusa. Video enim postquam totiens deprehensus est in errore Galenus ei, cui non ex hoc constare potest, nec ex illa enarratione, Galenum fuisse mutilem in arte, tum maximè in Hippocrate explicando plus ob futuram prolixitatem, & difficultatem, quæ ex reprehensione commentarij adijcitur, quàm fidem, quæ ex demonstratione errorum, quos ille explicando admisit, profuturam. Quòd siquis modò eos intelligere dissimulat, nec nostra uult legere, melius est, uel sic bonorum commodo consulere, quàm inuitum uelle trahere ad legendum. Itaque abstineat, quisquis est, modò intelligat, non modò tam mihi esse inimicum, quam ueritatis hostem, salutis amicorum, & propriæ fidei hostem.

Nam

Nam uertentibus seculis non defuturos tandem spero, quibus amica ueritas faciat, ut uerae expositiones falsis, solidae uanis, syncerae insidiosis, utiles inutilibus praeponantur. Quòd si nec hoc succedat, melius est partem amittere, quàm totum, & partem damni ferre, quàm uniuersi temporis iacturam: ut cum Poeta dicamus:

> Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Quanquam haud tam iniquos mihi Deos futuros spero: itaq; rem illis uolentibus aggrediar. Proponit quinque modos exitus pulmonis affectuum Hippocrates: quorum unus qui est ad mortem relinquitur indiuisus. sufficit enim hoc unum in talibus praedicere quod morietur. seruandorum autem quatuor illorum qui per maturationem liberantur, qui optimus est facillimus, scilicet breuissimus, perfectus, atque tutissimus. Secundus ex aduerso difficillimus, longissimus, imperfectus, nec magno periculo uacans, cum ad suppurationem, inde eruptionem abscessus deuenerit: deinde ad excreationem. Inter hos duos modos duo alij modi constituuntur, per effluxionem, & per abscessum. Dicit ergo Hippocrates, Si morbus signa omnia praeter haec ad salutem habuerit, ut excludatur primus modus, scilicet ad mortem. Deinde dicit, Si febris detinet, nec dolor cessat, & excludit secundum modum, scilicet maturationem. Inde additur tertia conditio, Nec per sputum excernatur, ut excludat empycos. in illis enim etiã quòd sint morituri, sputi aliquid excernitur: & etiam quia hi, qui sunt morituri, non habent reliqua signa omnia ad salutem. sin autem sanandi sint, tantò magis per sputum excernunt: si ergo non excernunt, empyci non sunt. excipit ergo etiam empycos. Deinde subijcit, Et neque per aluum, per urinas soluatur morbus excipitur. quartus modus, qui fit per effluxiones: igitur relinquetur tantum quintus, qui est per abscessum necessariò. Ergo per illa quatuor signa sublata quintum concluditur. Nunc deuenio ad illum, quod relinquitur solum non expositum: & est de excrementis alui, & urinis. nam reliqua omnia superiùs habita sunt. Litigant autẽ de faecibus (nam de urinis iam dictum est suprà) quomodo legi debeat. Constat autem, quòd biliosae humores soluere morbum possunt: nam loco materiae sunt facientis morbum. At dissolutae, atque syncerae non admittunt bonos abscessus. genus enim unum lethale est syncerarum: alterum earum, quae coctionem non admittunt. oportet enim ut dixi, quòd abscessum facere debet esse in medio crudi, & cocti. An uerò talem casum inueniamus, considerandum est. Constat enim in peripneumonijs diarrhetas uentris sociari, liquidorum biliosorum uariorum, quidam sanantur, plures moriuntur. adeò uerò stulti sunt quidam, ut non animaduertentes primam affectionem curare aggrediantur eos astringentibus, emplastrisq; excalefacientibus, dantes uinum nigrum, oua, & carnes, de quibus non est mirum, quòd omnes ad unum interierint. Et mirum est, nec scio quorsum Galenus tot iusserit transcribi, tertio de Crisi (cap. 11.) quorum singula longa inquisitione indigerent: nec ibi, nec hic expo suerit: sed fugiens rem reliquit intactam. Forsan illud non abs re fuerit, quod scriptum est primo Epidemiorum (sec. 2. com. 25.) Tubercula iuxta aures, quae nec sedantur, nec in suppurationem deueniunt, ex biliosis profluuijs, aut dysenterijs, aut crassarum urinarum sedimento sanantur. Tota ergo quaestio ad hoc deducitur, an ex semicoctis deiectionibus biliosis pulmonis inflammatio sedari possit? Et uidetur, quòd sic: ut in surditate quarta Aphorismorum (29.) et contrà in phrenitide egestiones alui albae male sunt: in coacis Praedictionibus (pag. 3.) biliosae ergo erunt utiles. Et licet damnet in acutis circumbiliosas deiectiones, secundo de Praedictionibus (Tex. 11.) adiecit tamen albas. Et in secundo de Victu in acutis: Purgat peplio, aut helleboro in morbo laterali: ergo multò magis naturalis euacuatio utilis erit. Dicendum ergo, quod euacuatio talium est utilis ab initio phlegmonis, quia materia turget. Sed dices, Non nisi, cum dolor non est in pectore, sed sub costis mendosis. peripneumonia autem est morbus in pectore. Dico, quòd, ut antea narraui, utilis est, quia pulmo communicat cordi, non autem pectori: ergo à quacunque euacuatione per secessum biliosa potest solui, aut magna ex parte mitigari morbus. Concludo ergo, quòd talis euacuatio est iuxta rationem, sed oportet solum distinguere, quod est generale praeceptum, an sit conatus, an sit effectus? nam conatus per saepe malè cedit, effectus semper bene, uexatio semper mala. conatus enim est medius. Et hoc est, quod deduxit Galenum in maximos errores:

& effe-

et effecit, ut falsus haberetur: duo enim membra conatum & uexationem in unum coegi. unde accidit ut homines erubescerent. nam cum scripsisset toties, & maximè quarta Aphorismorum (com. 22.) quòd impoßibile est, aliquid utiliter excerni, non concocta materia (Quid at timet dicere nou memor deturgente materia, aut cruda, nondum putrida) cum toties uideamus, hominem statim liberari, quid habet excusationis miser medicus? nisi ut cum suo Galeno à uulgaribus irrideatur. Interest autem inter hæc tria conatum, uexationem, & purgationem: nam purgatio est, quoties natura sponte operatur, & potest: uexatio, cum nec potest, nec iure merito expurgat: conatus, cum iure merito, sed non potest. Rursus dices, Non intelligo, quid sit hoc tuum iure merito expurgare? nam utile nunquam iure meritò, inutile semper debet expurgari: at inter utile et inutile medium non est. Dico inutile, non uitiosum, debet meritò expurgari, uitiosum nequaquam: nam uel repugnat, adeò ut nec totum, nec pars poßit expurgari: uel expurgatum plus lædit facultatem, & membrum, quàm iuuet, quod non fit.

Denrimis oportet intelligere dictum, quemadmodum quarta Aphorismorum (74.) Quibus speratur abscessum futurum ad articulos, liberat ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta, qualis in lassitudinarijs febribus quarto die quibusdam incipit fieri. sed in his non debet medicus expectare urinam albam. De sedimento dico, quòd uel accipitur pro uero sedimento, & ita rectè adijcitur crassa, quia multitudo sedimenti propriè dicti nō efficit urinam crassam: aut pro eo, quod est retrimētum quoddā, quod in fundo iacet. hocq; modo omnis urina cum plurimo sedimento crassa est, scribiq; debet sine dictione crassa. Aduertendum etiam aliud, quòd duplex est peripneumonia, pituitosa, & phlegmon: biliosus pulmonis, de quibus agit Princeps decima tertij (Trac. 4. cap. 10. & 11) & nos egimus Vndecimo contradicentium (7.)

Et similiter in hoc nomine abscessus, qui est ἀπόστημα, seu ἀπόστασις, est magnum discrimen à loco, & in loco, & utroq; modo habet unum significatum. apud Galenum in loco dicitur, idest, qui facit, ut partes inter se abscedant. & hoc modo est tumor, quem Latini à barbaris uoce greca mutuata, appellant apostema: ab Hippocrate autem à loco sumitur, id est, quia materia à loco, in quo prius erat, abscedit: & ita est una res, & significatum unum. tamen illud significatum in quatuor membra distinguitur: nam aut materia illa colligitur in loco, ad quem uadit: aut etiam effluit, ut secunda in parte primi Epidemiorum (Tex. 35 & 38.) quod Galenus uerborum diligens obseruator notat: tertius est transmutationis modus in alium morbum, ut ibidem (Tex. 21.) Quibusdam uec ijs paucis ex alijs febribus, & morbis in quartanas abscessus fiebant: pariter ut suprà de hydrope dixerat. Quartum significatum est, cum fit deriuatio, quæ non colligitur: quam tamen sub generali nomine comprehendit.

PROGNOSTICON LXVI.

Fiunt autem hi quidem in partibus inferioribus, quibus circa hypochondria φλέγμα, idest, inflammatio quæpiam innascitur: illi uerò in superioribus, quibus hypochondrium fauidum, ac sine dolore perseuerat. Si uerò aliquando difficulter respirauerit, sine alia manifesta occasione cessabit.

COMMENTARIVS.

Postquam docuit modum liberationis peripneumoniæ esse duplicem per abscessum, & eum esse duplicem: deinde, quando expectandus sit abscessus tertium erat, ut doceret, quando per superiora, & quando per inferiora terminum esset habiturus. multum enim interest hoc scire, quod ad prognosticum attinet mortis, aut salutis, atque etiam per se medico gloriosum est, huiusmodi posse prædicere: utile quoq; est ad curationem. nam eos, qui fiunt declinare, & facere, si non fiant: & excipere. si prodierint iam, & quales, & qua parte oportet: & qui non ualde eos coadiuuare, & qui incommodi fuerint, antequam uenerint: aut saltem, postquam inceperint, auertere. Nunc docet ergo, quando per superiora, & quando per inferiora erupturus sit: hoc uerò ex uia. nam à pulmone ad inferiores partes transitus est per precordia: si ergo precordia inflammationem patiantur non ueram, aut partes illis proximæ, tunc deriuatio est ad partes illasmet. & nota bene, quia more solito non intelligunt Hippocratem. Proponit enim duo: inflammationem, quæ significat deriuationem ad locum

illum

illum(est autem in huiusmodi deriuatione tumor durities,& calor,tunc ibi est abscessus: sed si adsit solū tumor cum dolore,signum est quòd abscessus fiet in partibus inferioribus quidem, sed ualde procul à pectore,uelut in cruribus & in ano)& ideo cum proposuit contrarium, & negantem,scilicet si præcordia flaccida sint, & sine dolore,tunc fiet in superioribus: non fuit necesse dicere, quòd sint sine inflammatione, quia si adest inflammatio, adest etiam necessariò dolor,& tumor. Ergo cum præsupponit, non adesse tumorem,nec dolorem, liquet, non posse inflammationem. Similiter cum concluditur,abscessum futurum in superioribus partibus,quia præcordium sit flaccidum,ac sine dolore.nam in erysipelate non est necesse,ut adsit tumor,sed necessariò adest:tum dolor,ut in œdemate tumor,non tamen dolor. Non ex hoc solo concluditur futurum abscessum in superiore parte uerum ex præcedenti textu,atq; signis ibi narratis:quasi legas hoc modo, Si febris detinet,& dolor non cessauerit,& sputum non excernatur secundum rationem,& reliqua: inde addas,etiam præcordia flaccida,ac sine dolore, tunc abscessum in superioribus partibus expectare oportet. Hic expositores,duce Galeno, nugantur circa uerbum, Phlegma: cum tamen illud potius quærendum esset, quod dicam nunc.

Præcordia uult esse inflammata,scilicet altero modo,cum dolore tantum,ut in erysipelate. aut cum tumore tantum sine dolore,ut in œdemate:aut ut cum tumore,& dolore,ut in phlegmone:& tunc significatur deriuatio ad locum illum:aut cum tumore,& dolore, sed sine inflammatione,quamuis dolor poßit eße magnus & exiguus; & tunc significatur deriuatio ad partes inferiores. Quærendum est igitur, quonam pacto fiat hic transitus? & respōdeo,quòd nisi experimentum id doceret, & Hippocratis authoritas,uideretur hoc impoßible. & non animaduerterunt expositores hunc locum adeò notatu dignum,quem Hippocrates docuit: tum quia non intellexerunt, quantum referret hoc, & quanti esset ista difficultas:tum quia non uidebant modum,quo dissoluerent illam: & ideò dico, quòd istud docuit Hippocrates de peripneumonia: quia peculiare est huic morbo, & neque conuenit peripneumoniæ, neque anginæ, licet sit uiolentior morbus. Et hoc est quia, ut dixi, pulmo transmittit ad cor propter quatuor causas. prima est, quia pulmo semper mouetur, & est ualde calidus, & motu suo,quo trahit ad se, & uiæ sunt amplæ,arteria uenalis, et uena arterialis: quibus si accedat quod plerunq; contingit,ut materia sit tenuis(nam ex eiusmodi sanguine nutriri solet: quarto de Vsu par. cap. 15.)tunc omnes causæ aderunt. At postquam est in corde,cum sit membrum robustißimum,sexto de Vsu partium (ca. 8 & 55.)tunc omittit materiam non per uenam magnam, ut isti putant,quia fieret cum difficultate magna:tum quia non habet motum euidentem:tum quia clauditur ab intus ad extra: ideo transmittitur per arterias,seu arteriam magnā. quare necesse est fermè,ut ingrediatur per arteriam uenalem in ipsum cor:quia per sinistrum uentriculum cordis, atq; ita uehementi motu transmittitur per ramum inferiorem: & inde transit ad præcordia. Sed meo iudicio existimo potius,ut plerunque,transmitti ex uena arteriali in dextrum uentriculum cordis, inde ad uenam cauam,& ad uenam portæ, inde ad præcordia,tandem fieri abscessum ibi,aut in cruribus.utcunque sit,causa est,robur,cordis motus, & latitudo uenarum.

Si uerò aliquando)Intendit, quòd inditiū transmutationis est,quòd si spirauerit difficulter,& materia superiùs tendat sine manifesta occasione cessabit.non enim connumerauit hoc signum inter signa communia transmutationis ad abscessum:quoniam si materia crassa sit,non cessat difficultas respirationis per transmutationem ad partes inferiores:sed uoluit esse signum peculiare transmutationis ad partes superiores: & est etiam signum consequens,& non antecedens. non enim quia cessat difficultas spirandi materia tendit sursum,sed quia tendit sursum: ideo cessat difficultas spirandi. tertiò dixit, hoc non omnino esse semper malum,quòd iure merito timeri posset:ut quia disparet, sine causa mors adsit.nam dicit non uerum significat motum materiæ ad superiores partes. Quod uerò dixit de symptomatibus malis,cum tamen morbus bonum habet exitum, ostendit unum aliud è regione huic oppositum:quodq; fermè in omnibus morbis lethalibus accidit,& decipit medicos,ut uix ullus sit,qui non fallatur in huiusmodi casibus,existimantes in tempore transmutationis.tamen nondum materia est in loco, ad quem tendit,et tamen discessit è priore: quod tēporis est plerunque unius diei, aut paulò plus,

aut ultimis, ægrum bene se habere. quoniam cessant symptomata prioris morbi, & subsequentis nondũ aduenere: & tamen postmodũ decumbit in membrum principale, & æger statim moritur, et medici remanent delusi Et hoc, ut dixi, est à Deo frequens, ut nil frequentius. Tamen dignoscuntur, quòd hæc alleuatio est citra coctionem materiæ, citra expulsionem, & pulsus non est bonus, & somnus non est quietus, nec anhelitus purus. Et sæpius adest etiam uigilia, & quædam inquies, aut non naturalis actio. Et symptomatũ uestigia per interualla, licet uel momento durare uideantur, & grauitas in motu.

PROGNOSTICON LXVII.

Omnes autem abscessus, qui fiunt in cruribus, in pulmonijs uehementibus, ac periculosis, utiles sunt: optimi uerò, qui fiunt, sputo iam in pus mutato. Si namque tumor, ac dolor fiant, sputo facto purulento ex flauo, & foras procedente, securissimè liberabitur homo, & abscessus citissimè cessabit sine dolore: si tamen sputum non bene processerit, nec urina cum bono sedimine apparuerit, periclitatur articulos claudicare, aut multum negocium præbere.

COMMENTARIVS.

Misereor horum, qui se Galenicos profitentur: neq; enim nunc sermo de Galeno habetur, sed de his, qui infeliciter adeò illius sectam profitentur. nam ubi Galenus aberrat, non habent, quo se redimant, ubi etiam rectè dicit, circa uerbula quædam tam tenuiter uersantur, ut grammaticuli potius, quam medici uideantur: causa est, quoniam non habent, qui doceat. hortor autem quencuuque ut primum ex rebus ipsis discant illæ docent illæ ueritatem habent in his lumen diuinum continetur: post hæc Aristotelem legant, perlegant, scrutentur, discant ut omnino eius phrasim, ac neruos adipiscantur: post ueniant ad Hippocratem, idemq; in illo experiantur, quod maximè consequuturos laboribus nostris spero. demum etiam Galenũ aggrediantur, non ubi nugatur, aut ubi oscitanter res tractat, aut exponit Hippocratẽ, aut medicos antiquos absurda dicentes oppugnat, sed ubi authorem celebrem, artificiosum, & dignum, qui legatur, se præbet. hi autem sunt præcipui libri quatuordecim methodi: decem de Medicamentis secundum locos, septem de Medicamentis secundum genera: quinque de Simplicibus medicamentis priores, tresq; postremi: decemseptem libri de Vsu partium: sunt, qui addant sex libros de Locis affectis, & tres libros de Crisi: librum de sectione uenæ. neque probo, neque uitupero. Inter commentaria de Articulis: de Fracturis: de his, quæ in medicatrina, de fascijs. fuit enim optimus chirurgus, ut sæpe dixi. Legi etiam possunt libri de Constitutione artis medicæ: de Partibus artis medicæ: de Vsu respirationis: de Motibus manifestis, & obscuris: & de dissolutione continua: reliqua si non superessent, plus forsan utilitatis, quàm iacturæ afferrent. homines placent sibiipsis, scribunt, plaudent scriptis suis cum uident, ignorantibus, atq; imperitis amicis laudantibus lactucas haud dissimiles labris suis. Ergo, ut ad rem ueniam, explicabo primum, quæ clara sunt: inde difficilia, & dubitatione digna idoneciam. Sensus igitur est: cum proposuisset, duo esse genera abscessuum, unum ad partes superiores, alterum ad inferiores, modò comparat unum alteri, dicens: abscessus ad inferiores partes, est semper cum spe uitæ magna, ac pene cum securitate. quia si fit sputo iam purulento, & foras procedente, securissimè liberabitur homo, & etiam abscessus discedet breui, & sine dolore: sin autem malè procedat sputum, nec sit concoctum, tamen liberabitur, quamuis difficulter, & cum labore. Ratio, cur in parte inferiori sint longè securiores, ponitur ab Hippocrate, secundo Epidemiorum (Par. 2. Tex. 25) his uerbis: Abscessus boni sunt, qui infra morbum fiunt, ”
uelut uarius lumborum, grauitates ex super- ”
his: optimi uerò potissimum sunt inferni, & lon ”
gissimè infra uentrem, & remotissimi à morbo. ”
at reliqua clara sunt: quæ uerò dubitationes e- ”
mergunt, non paruæ. Et sunt eiusmodi. Prima ”
est, quam proponit Galenus, sed litera eius malè iacet, nec intelligitur ab expositoribus: quamuis sit ualde pulchra. Est autẽ eiusmodi: Cur est, quod in sputo, quod bene processerit, addit, quòd sit concoctũ in sputo: quod nõ bene processerit, nõ addit, quòd sit crudũ, scilicet contrariũ concocto. sed quòd urina sit non bona, id est, non cum bono sedimine. Secũda dubitatio est, quare si uri

na cruda fuerit in hoc casu, homo periclitetur, ne claudicet? Tertia, quare sit necessarium, ut securissimè, ac commodissimè liberetur æger, sputum esse iam concoctum, ac purulentum? Ad hanc tertiam solet respondere ex primo de Morbis uulgaribus (Par. 2. Tex. 45. & 46. D. Gal.) quòd concoctio salutem significat, & securitatem: cruditas abscessus prauos, recursiones, & mortem. & hoc modo intelligendum esse Galenum, cum dicit, hoc dictum esse primo Epidemiorum. Sed ista responsio non uidetur satisfacere, nisi his, quibus uerba, & fuga satis sunt loco rerum, & scientiæ. nam quid refert, postquam materia traduci debet ad alium locum, quòd sputum sit concoctum, uel ne: quoniam materia, quæ deriuatur ad abscessum, proculdubio concocta non est, aliter resudaret, & expueretur, nec indigeret transmutatione. & ideo si quis uelit ouum non alio nomine nominare, quàm ouum, & gallinam, quàm gallinam, & non per ouum intelligere gallinam, & per gallinam intelligere ouum, cogetur dicere, istos Galenicos uerè nihil scire. nam si scientia est deductio rei ad prima principia, & cognitio illorum, & per illa, ut rectè tradit Aristoteles: hi, qui sciunt hoc modo res, quæ docentur ab Hippocrate, non plus eas sciunt, quàm picæ, uel corui, quæ dicant.

Propterea necessarium est scire, quòd in talibus deriuationibus materia peripneumoniæ, non tota transmittitur, ut isti credunt. Sed tenuis pars expuitur, crassa transmittitur. quòd si tenuis fuerit, concocta, crassa, eiusmodi erit, ut non sit concocta, sed ut concoqui possit, in multo tamen longiore tempore: & ideo morbus erit facilior, & breuior. esset enim error magnus naturæ, quod mitteret materiam concoctam in alia membra ad putrefaciendum ipsa: sed mitteret ad canales per aluum, uel per urinam.

Secundæ dubitationis solutio est, quòd urina cruda est causa claudicationis: quia licet materia cruda transmittatur ex pulmone ad articulos inferiores, non tamen poterit esse tanta, ut efficiat claudicationem. Sed si à toto deriuetur etiam præter illam, quæ est à peripneumonia, tunc fiat claudicatio propter multitudinem materiæ (4. Aph. 74.) Nam abscessus in articulis fiunt decumbente humore crudo, & crasso: ad illos claudicatio uerò resiccato.

Ad primam dico quod sententia Hippocratis (De locis in hom. pag. 4.) est eiusmodi: Si materia peripneumoniæ facilè expuatur, necesse est etiam, ut sit concocta, quia aliter illud sputum non poterit perseuerare: & ideo nec æger liberari. & hoc est uerum: & uidi in patiente morbum lateralem, qui expuebat magnam quantitatem sputi, & cum facilitate, crudi tamen: & tandem mortuus est. & ego mirabar, quomodo possit hoc facere natura, cum esset sputum uiride, & malum, & ipse senex? & respondeo, quòd cum pectus est amplum, & robustum, & loca illa humida, & febris non admodum urget, & materia est composita ex contrarijs partibus, tunc istud accidit: & ideo rarò. Ergo necessarium fuit Hippocrati addere hoc, quòd sputum sit concoctum ultra id, quod bene procedat ad hoc, ut tam morbus, quàm abscessus sit securus, & facilis. At uerò cum addidit prauitatem urinæ, non posuit tanquam contrarium in cruditate sputi: sed uoluit declarare duo. Primum, quod est admirabile sanè, scilicet tantam esse uim huius deriuationis, ut in morbo pessimo cum malo sputo, & mala urina, homo possit euadere à morte. & est casus rarus, & notatu dignus. Secundum est, ut doceret exitum totius rei perfectum. & est, ut medicus egregius possit prædicere claudicationem ex peripneumonia: quod est pene super naturam, & admirabile ualdè.

Quæstio autem illa, quam quidam proponunt, scilicet an deterius sit, non posse spuere, & esse concoctum sputum? an spuere, & esse crudum, malè soluitur? quia non posse spuere, affert mortem certam, quamuis sputum sit concoctum: spuere autem, licet sputum sit crudum, potest succedere coctio, & seruari: & ideo est multum minùs malum. Et solutio sua est ualde absurda, cum cruditas non ponatur inter signa lethalia ullo modo. At retineri sputum, non solum est lethale, sed lethalissimum: & ideo hoc euenit, quia non exercuerunt artem medicinæ, nisi in paucis: quamuis etiam in Regibus. Talia enim non possunt sciri, & bene iudicari, nisi à ualde expertis, & longo tempore in arte. Et etiam iste error aduenit, quia non intelligunt Hippocratem hic: putant enim uelle, quòd fiat deriuatio, cessante sputo: etiam quòd adsit tussis. & in hoc falluntur, quia Hippocrates uult, quòd uel sputum procedat, cum concoctum est: uel quòd nullum sit sputum: neq; tussis, neq; uoluntas spuendi. Et si bene animaduertis, error etiam accidit, quia putant, quòd ma-

teris concocta transmutetur propter uerba Hippocratis in textu: sed non est sic. uerùm spuitur concoctum, & transmutatur crudum ad abscessum: sed crudum eiusmodi, ut paratum sit concoctioni. uerba enim illa (ἢν δὲ πτύελον μὴ ἐκχωρέῃ καλῶς) intelliguntur, ut dixi, de concoctione, & expuitione, & non de expuitione sola: ideo sententia Hippocratis est clara, & magis interpretatione Cornarij. nam pro sputo iam in pus mutato, Cornarius habet, sputum iam in mutatione, est: quod etiam græcè clarum est, τοῦ πτυέλου ἐν μεταβολῇ ἐόντος. Ideo dum uoluit sequi elegantiam sermonis, amisit sensum. multum enim dicitur, mutari, & mutatum esse: conuerti in pus, & purulentum factum esse.

PROGNOSTICON LXVIII.

SI uerò abscessus ἀφανίζονται, id est repente occultantur, atque recurrunt, sputo non procedente, ac febre non dimittente, malum est: periclitatur enim homo delirare, atque mori.

COMMENTARIVS.

Cum superiùs docuisset, duo genera esse abscessus, per quos liberantur peripneumoniæ: & in præcedenti (Tex. 25.) docuisset de abscessu facto in partibus inferioribus, quòd omnino liberat, etiam si appareat cum sputo crudo & urina cruda, quanto magis liberabit, etiamsi per fistulam deriuatio fiat, adeò ut cum sputo crudo & urina æger omnino euasurus sit, & etiam sine claudicatione. & cum hoc ipsum sit uerum de abscessibus inferioribus, uerum sit de maturis sputis, & non maturis sputis, & de abscessibus, & fistulis, multò magis in superioribus quoque uerum erit: sed non adeò certum, & longè minùs, cum urina fuerit cum sedimento crudo, aut sine sedimento. Hic contraria ratione docet, præcipuè de superioribus abscessibus: ita tamen, ut ad inferiores etiam extendantur. Neque enim pariter de utrisq; intellexit, neque pari periculo in inferioribus, ut in superioribus. nam etsi repente euanescant, non tam pronum est loquendo de his, qui fiunt in cruribus, ut recurrant in membrum principale, aut uitæ necessarium, uelut parotides, & occidant, sed minora mala facere solent. Parotides enim cum euanescunt, & febris manet anginam, aut alteram cataphorarum, efficere solent, ut utraq; uia hominem interimant, aut strangulando, aut abscessum in cerebro faciendo, aut illud omnino corrumpendo. Quòd si dicas, me ex clara doctrina obscuram facere, ex ordinata confusam? non est uerum assuetis nostra legere: quinimo per hanc fiunt, postmodum prædictiones illæ admirabiles, per quas innotui tam Bononiæ, quam Mediolani, quæ non sunt notæ cuiquam nostra tempestate, imo aliqua parte Galenicis nobiliores, quanquam crediderim, & illum excelluisse plurimum in hoc genere, tametsi qui eum sequuti sunt, omnino hac in parte degenerauerint, ut etiam in plerisq; alijs.

At nunc præstat utramque comparare, Hippocraticam scilicet, & Galenicam prædictionem. iuuat autem plurimum, imò forsan necesse est, talia intelligere. Dico ergo, quod Hippocratica prædictio intellectu longè difficilior est Galenica, quoniam constat ex pluribus, & est uaria, nec potest adeò in docendo ad pauca redigi. Verùm in exequendo, ac deducendo adactum Hippocratica sensui propior est, & inde facilior, ac securior. Exemplam dicamus, quòd pulsus tremulus significat facultatem sæpe prostratam corporis, habitum gracilem, & arteriam mollem: hæc ita certè se habent. Sed tamen sæpe contingit, ut cum tremulus sit propinquus librato, & etiam conuulsiuo, cum offertur pulsus (2. de Præs. ex puls. cap. 12.) Eiusmodi aut omnino cogeris placere, atq; ita prædictio redditur inutilis: aut aberrare toto cœlo, & pro gloria uituperationem consequi, & stulticiæ opinionem adipisci, quo nihil est deterius: aut prædicere hoc modo, uel hic conuelletur, uel deueniet in syncopim, aut breui morietur, aut modicam debilitationem, imò potius robur cum contentione quadam, ac quasi cõuulsionis principio (primo de Præs. ex puls. cap. 4.) Forsan huiusmodi prædictionem imperiti, & plebs ipsa admirabuntur. at sanè, quis est cordatus uir, qui ridiculam eam non esse uideat? & talem medicum omnino potius ex sibilatione dignum, quàm admiratione? Optarent isti, ut dixi, facilem, & exactam utroque modo, scilicet intellectu, & opere noticiam: sed impetrari nulla ratione potest.

Iam ergo ad rem ueniamus. Dictum est, quòd

Hippocrates præcipuè tradit doctrinam in præsenti textu abscessuum superiorum, scilicet parotidarum: ex consequenti autem omnium criticorum abscessuum, in peripneumoni: tertiò omnium criticorum abscessuum in quouis morbo: ultimò quorumcunq; abscessuum, etiã non criticorum. Et quia, ut dixi, principaliter loquitur de parotidibus in peripneumonia, ideo apponit quòd repente occultentur: quòd retrocedant: quòd sputum non procedat: quodq; febris permaneat. hæc omnia si adfuerint magnum uitæ periculũ afferũt. Galenus suo more ad tria reducit, et qui eum secuti sunt, cum ueriùs sint quinque quàm tria: scilicet ut occultẽtur: ut repente: ut retrocedant: ut sputum retineatur: & febris maneat. distinguitur secunda à prima, quoniam per resolutionem possunt occultari, ut primo in primum Epidemiorum (Tex. 10.) sine malo, sed sensim, non repente. Quòd uerò retrocedant aliud est, quàm quòd occultentur. nam in profundum redit materia. & differt à resolutione. tum quia sentitur pondus in membro: tum quia statim fit, ut delitescat: tum etiam ob molestiam, quæ sentitur: demum quia dum retrocedit premendo apparet durities: nõ ita, dum resoluitur.

De causis ergo horum dictum est in illo Aphorismo (62. par. 5.) Quibus tumores in ulceribus apparent, non conuelluntur ualde, neque insaniunt: uerùm his euanescentibus de repente quibusdam à tergo conuulsiones & distentiones fiunt: quibusdam antè insania, uel lateris dolor acutus, uel suppuratio, uel difficultas intestinorum, si tumores sint rubicundi. Et rursus sexto Epidemiorum (par. 4. Tex. p.) Quibus secundum aures indicationis tempore genita non suppurauerint, hoc innanito reuersio fit secundum rationem reuersionum: reuersione facta, iterum tolluntur, & permanent. quemadmodum febrium reuersiones in similem circuitum. in istis spes est in articulos abscedere. Melius existimarem, ut quæ scripsimus in utroque horum Commentariorum suprascriptorum, perlegas, ne uel necessario aliquo ad huius loci intellectum destituaris. Si neque tu illa, quæ ibi scripta sunt, legere uelis, neque ego hic denuo hic ascripsero, aut si ego denuò his ascripsero, præter id, quod non ex more meo repetam, longißimam hanc faciam expositionem. Et de eiusmodi quidem homines Galeni sententiam primo Prorrhiticorum (com. p. in fine) Talium enim signorum genus deterrimum esse constat. Nempe quæ uel tubercula, uel pustulæ ex imo ad cutem enata recurrerint, grauißima omnium existunt: sudores quoq;, qui cœperunt quidem, sed protinus cessauerunt, praui sunt: deiectiones item, & quæ per sanguinis eruptiones uel in mulieribus per uterum uacuantur. Omnia siquidem hæc deteriora his sunt, quæ nullo apparent pacto, si ubi cœperint, cessent. Contingit enim interdum, coquentem adhuc contristantia naturam, nondum ad horum expulsionem excitari. In illis uerò, quæ cœperunt quidem, sed protinùs desierũt, apparet ueluti excitatio quædam, natura excernere, quæ molesta sunt, conante, atque ita ob imbecillitatem, quod proposuerat perficere nequeuit. & rursus in tertio eiusdem (Tex. 28 idest ultimo) ubi Hippocrates inquit (Dolores absq; iudicatione soluti inutiles) inquit Galenus: Iam sæpius sermo hic, tum particulariter, tum uniuersaliter dictus, meliusq; ostenditur, si adijciatur, repente occultati. Nam καταμαλθέντα solutionem, quæ sensim fit, significat. Repentè uerò occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, parte abscessus fiat, transmigrationem contristantium succorum ad uiscera ipsa factam ostendit.

Iam scio te credere, intellexisse omnia (immemor cum scis eorum, quæ tibi dixi suprà) cum nihil intellexeris. hocq; nunc fateberis. Sententia igitur est, cum abscessus maximè post aures in peripneumonia deluuerit repentè, recurreritq; ad interiores partes, sputumq; difficilè factum fuerit, febrisq; intendatur, magnum periculum est, ne æger ad delirium perueniat: quoniam non ea portio, quæ forâs exijt in abscessu, retrocesßit, sed natura motum ad eam partem molita est, & conatu magno portionem quandam tenuem, ac uaporosam extrudit, quæ ubi statim resoluitur, nulla alia succedente imaginem præbet, quod euanuerit, seu retrocesserit, cum tamen materia sit in uia, non quod uerè retrocesserit. indicat igitur, tria conatum naturæ uolẽtis transmutare materiam ad alium locum, nec potentis concoquere in loco, seu maturare. secundò impotentiam etiam transmutationis ad ipsum locum. tertiò materiam esse motam extra locum in parte. Si ergo fuerit maior pars retenta in pulmone, cum sputum cesset, & materia incocta sit, & febris maneat, necesse est suffocari: primo de Victu in acutis (Tex. 34. & antè & pòst) Vbi etiam docetur, quod aliqui

ledun-

læduntur mente: sed Galenus refert ad uinũ. hic non est necesse, ubi iam materia multa prope aures uenerit. corrumpit enim sanguinem, qui ad cerebrum peruenit, atque ita interficit: & ideo istud habet locum maximè in parotidibus. remanet enim materia in corde, ut superiùs demonstratum est (com. 33.) & in uenis iugularibus.

PROGNOSTICON LXIX.

Exempycis, qui ex pulmonis morbis tales sunt, seniores potius moriuntur: ex alijs uerò suppurationibus iuniores potius intereunt.

COMMENTARIVS.

Propositum est Hippocrati, unum morbum non obscurè pro omnium exemplo discutiendum proponere, cuius imitatione nos parulidẽ assumpsimus, super quo libros illos incomparabiles conscripsimus: neque enim tale quicquam ab alio scriptum inuenias: neque tanto labore, cum solum eßet sexaginta chartarum, dum in ordine redigere tentarem, primùm desperatio & confusio, deinde labor ingens accesit, ac tantus, ut non alij rei intentus per totos pene tres menses cum tribus amanuensibus fuerim. tandem absolutus, nunc me delectat, &, ut Narcißus, me ipsum in mea imagine admiror: quod, quicunque legerit, facere cogetur. nam ab Hippocrate hic sub ichnographia propositum: ego opere ipso absolui, ut unius morbi perfecta tractatione omnes intelligi, cognosciq; possent. & de illis statui, quid sperãdum, & quomodo eum amoliri oporteat. Et ut iuremerito ille peripneumoniam (quippe artis conditor) assumpsit difficillimum morbum, & in quo singulæ differentiæ, quantumuis minimæ, euidentiùs, & latiùs patent, quippe ob magnitudinem, tum propriam, tum causarum: ita ego contra parulidem proposui minimum morbum, ut docerem, quàm subtiliter inuestigare poßimus, ac debeamus quascunq; exiguas differentias, in quibuscunque morbis alijs. quod tantò facilius factu, quanto more mathematicorum angulorũ per quam paruum interstitium docet ratione cognoscere subtendarum in circulo periferiarum discrimen. ita ut Hippocrates cum esset inuentor, coactus sit doctrinam, ac scientiam colligere à sensibus, ideoq; maioribus & manifestis interuallis indiguit, ut ad minora deueniret: ergo contra iam cognita per Hippocratis scripta doctrina à cognitione intellectus ad eam, quæ per sensum fit, & praxim: per contemplationem docens (cum ille contemplationem seu theoricam ex praxi inuenerit,) oportunius minimarum differentiarum exemplum assumpsi, cum hæ nõ fatigent intellectum, sed quasi meliùs intelligantur. cumq; doctrina nostra à notioribus procedat, in ea per quam ab intellectu ad sensus procedimus, aut contraria ratione à sensu ad intellectum, ambo contraria, si licet, complecti oportet: & ita, ut unum quodque notius sit suæ ui animæ cognoscentis: hoc autem proprium artibus ipsis tradendis.

Igitur quibusdam uisum est, quoniam infrà (Tex. 14. Tert. Prog. secundùm Gal. Diuis.) dicit Hippocrates: Pereunt autem ex dolore auris acuto cum febre continua, atq; uehementi, iuniores quidem die septima, & adhuc citiùs, seniores autem multo tardiùs. febres namque & deliria minùs eis superueniunt: & hanc ob causam febres suppurari præueniunt. Verum in his ætatibus morbi superuenientes plurimos interimunt. Iuniores tamen ante auris suppurationem moriuntur. si autem pus album ex aure defluat, spes habetur de salute iuuenis, si aliquod aliud bonũ signũ ei superueniat. Manifestũ est liquidò Hippocratem ne hic quidem somniasse, quod senes plures euadant, quàm iuuenes, scilicet ex dolore auris acuto, maximè cum scripserit (4. Aphor. 34.) In morbis minùs periclitari ægrotantes, quorum ætati congruit morbus: acuta autem febris non conuenit seni. ideo nil amplius in Aphorismo (p. Aphor. 14.) uoluit, quàm quod ex doloribus, qui fiunt per aurium abscessus, iuniores plures celeriter, seniores autem plures tardè intereant. Vniuersim autem non definiuit. Hic ergo (3. Aphor. 31.) intellexit aliud, scilicet destillationes, quæ ad tabem ducunt, & difficultates spirandi. nam hæ sunt familiares ætati: et ideo minùs periculosæ in illis. cum humores minùs acuti sint in senibus, minùs ferueant, & membra sint sicciora, minùs erodit uiscus: ideoq; minùs contabescunt. Cum autem dixit (iuniores) comparatiuum dixit, quod minùs refert positiuo: uelut etiam, cum dixit (seniores) hoc autem habet cõparatiuum, quod etiam in eadem ætate eundem seruat ordinem: ut potè quadragenarij comparantur

rantur ad quinquagenarios, & hi sexagenarijs: rursus hi septuagenarijs, & hi octuagenarijs. Semper enim cum sit morbus calidus, & à multo sanguine, quantò ætas magis processerit, tantò morbus est naturæ contrarius: ideo etiã magis perniciosus. Est etiam impedimentum in respiratione, quæ cum sit multò imbecillior in sene, celerius & faciliùs senex peruenit ad suffocationem. Tertia est, quòd in his ob abscessum interiorem faciliùs cogitur calor intùs, & refrigerantur extrema, & sudant sudore frigido, et moriuntur. Quarta, quòd tardius suppurant: & ubi suppurauerint, minor est spes, ut eijciatur humor purulentus: & ob id intereunt.

Circa ætates, quanquam aliâs diuiserim eas, non tamen subtili methodo eas sum prosequutus, ut decebat. maxima enim est uarietas in eis enumerandis: unde non leues errores contingunt. Quidam enim negant, posse definiri per annos: quænam ergo earum notitia? alij uolunt definiri per eosdem numeros, quod experimento contradicit: nec ulla inuenitur media uia. At si aduerteris, dicam, quomodo ætates annorum numero sint definiendæ. Certum est, quòd usque ad quadraginta dies infantes, uel minima causa periclitantur, maximè prima die: pôst usque ad tertium annum sunt ualde imbecilles, & est tempus lactationis: ab eo ad septimum annum usque, dum fit mutatio dentium. & hoc est quartum tempus comprehensorum. In prima ætate cum ætas dicat mutationem iuxta cursum naturalem: iuxta quartumdecimum annum fiunt potentes ad uenerea: in uigesimoprimo est finis incrementi euidentis in longitudine: ad trigesimum quintum annum usque crescunt uires, cum circa uigesimumoctauum corpus desinat in latum se extendere. consistit à trigesimoquinto ad quadragesimumsecundum: hoc autem rectè, & ex ratione uiuentibus. Hic ergo oportet attendere hominis statum. nam qui robustißimi sunt natura, in his declinatio nulla euidens fit, nisi ad quinquagesimum annum. Cum enim consuetos labores non omnino illæsi ferunt, iam tum incipit cruda senectus, quæ cum primum secundum naturam à quadragesimotertio, antea uel ex regione, uel ex imbecillitate naturæ, uel ex errore, id contingit contra naturam, finem habet ad sexagesimum tertium: si uerò à quadragesimonono incipiat, extenditur ad nonagesimum primum: at si à quinquagesimosexto, tum ad centesimum decimumnonum seu uigesimum. Hic est terminus senectæ crudæ, ac primæ, in qua sunt robusti adhuc, tum graues difficulter, mediocres autem placidè, quales sunt per urbem discursationes, ferunt labores.

Secunda uerò, quæ propriè senectus est, in primis cum sit necessariò maior prima pertingit ad nonagesimumprimum annum: in ualidioribus ad centesimum quadragesimum septimum: in robustißimis ad annos ducentos triginta unum. Hecq; ætas est, in qua sunt sapientißimi. Vltima uerò, quæ ducit ad mortem, est à nonagesimo primo ad centesimum uigesimumsextum. meliorum autem annorum propè trecentorum & sexaginta: optimorum uero ad annos propè quingentos. Totius autem uitæ secundum naturam actæ tertia pars inutilis omnino redditur: ut centum septuaginta postremi in optimè constitutis: in bene autem centum quadraginta: in medijs autem anni plusquam centum. quod non accidit in præcocibus. Horum si status à trigesimo ad trigesimumquintum annum finiatur, secundi senij pars ultima est septuagesimus annus. primi autem quadragesimusnonus, & antea secundum eandem rationem: triagesimitertij sexagesimustertius: quadragesimus quartus initium secundi senij: si uerò quadragesimus consistendi sit finis, secundi senij octuagesimusquartus. quinquagesimusquintus autem; aut sextus, finis primi.

Poterant forsan, quæ hic adducta sunt de ætatibus absurda uideri, quæ nec demonstrantur, nec authoritate confirmantur, cum utrumque necessarium uideretur in his, quæ aliena sunt adeò ab experimento, ut neque ab Hippocrate, nec Aristotele tale quippiam commemoratum sit, aut unquam postea uisum. Verùm & experimento ipso coarguitur: quamuis enim lucerna puri olei ac pari cum impuro ponderis duplum fermè temporis exigat. cum impuro nihil etiam per ignem secernatur aquei, sed totum colligatur, quomodo fieri potest, ut in homine quintupli discrimen sit, in quo fit separatio impuri à puro, quotidieque per urinas, & sudores illud segregetur? Nec minus importunè dictum hic, cum nulla mentio prorsus habeatur de ætatibus, ut quæsita occasio, & parum conuenienter hoc in loco huiusmodi tractandi non oblata, ut exposcere, aut exigere res ipsa hanc disputationem uideatur. Verùm non de ætatibus hic sermonem instituimus: sed aliorum sententiam

tiam expositorum secuti, quos seniores intelligat, edocuimus. Quod uerò tot annorum descriptio uana uideatur, atque inutilis nemine ad eam ætatem accedente, non ob id dictum est, ut necessarium sit, sed ut ratio rei habeatur. namq; dubium non est, quin nostra ætate magis indigeamus enumeratione, quæ fit iuxta ætates casu diuisas, scilicet ad quadragesimum usque, uel ad quadragesimumsecundum annum. Quod uerò dicitur de lucerna, dico, quòd exemplum non est ad propositum, quia in lucerna ignis non sustinetur ab ipso oleo, nisi quo ad alimentum, sed non quo ad motum: habet enim motum ab aere. at in nobis calor naturalis habet alimentum, & motum ab humido proprio. Secundum discrimen est maioris momenti: & est, quòd calor naturalis in nobis restaurat humidum, quo debet uesci: sed calor ignis in lucerna neque restaurat ullum humidum, & ubi restauraretur, restauratur ab agente exteriore imponendo nouum oleum: & ita similitudo nullo modo congruit. neque enim dubium est, quin sola ratio motus in igne non faciat maiorem resolutionem, id est, semper æqualem, qualecunque sit humidum. at uerò in humido naturali non idem contingit, sed quantò humidum sit crassius, motus minuitur: & ideo ætas senectutis producitur, & similiter propter restitutionem humidi semper magis restauratur, et melius, atque perfectius. & ideo duplicando rationem, quæ pendet ex perfectione humidi, aliam, habemus ex ratione motus uelocioris, & tardioris: & tertiam, quæ est è ratione perfectionis humidi: ergo simul aggregatæ producent saltem duas duplas, id est, quadruplam proportionem. quadruplum autem centum uiginti annorum est prope quingentos annos: ergo res redit ad idem. Causa uerò, quare experimentum non succedat, est iam multiplex errandi ratio. nam primum in lactatione lac non est perfectum, neque etiam dant debitam quantitatem, neque debitis horis: unde etiam in subsequentibus temporibus exhibetur malus cibus, & compositus, & pluribus uicibus, cum non oportet, & quando non oportet. & quia, ut dixi, non concoquitur à calore perfecto, sed iam priùs uitiato, etiam quod esset perfectus cibus, non exhiberet perfectum alimentum, quantum minus neque agens, quod mutat sit perfectum, neque ipse cibus, neque modus, aut quantitas: & ita corrumpitur multis modis, & fit lapsus magnus, ut non redeat ad quartam partem perfectionis. & ad hoc iuuant curæ, uigiliæ, labores importuni: & quod maximum est, quia sunt iam debilitati à generatione, & ideo non possunt habere ultimam perfectionem. Dato etiam, quòd uiuerent secundùm rationem omnem: & ideo non uideatur mirum magis, quàm si uideremus equum uiuentem in nemoribus centum annis. multum enim differt uita hæc tot modis uitiata: & serua à uita libera, & secundum rationem. & de hoc locuti sumus alibi (In libro de Proportionibus)

Quod uerò dicit Galenus, & reliqui, quòd senes ultimi senij nullo ex morbo magis conualescunt, quàm iuuenes, ostendit Galenum non curasse multos ægros. nam ego curaui senem ex Sormanis ex tertiana producta, qui conualuit, cum ageret nonagesimumtertium annum: alios similiter decrepitos senes. & hoc est, quia longè minor est morbus in comparatione ad morbos aliorum, quàm uires ad uires: ideo illud debet intelligi de morbis, aut æqualibus, qui fiunt ab æquali causa, ut potè ab exercitatione, à pluuia, & similibus, & non spontaneis. Distinguere autem ætates per signa licebit satis utiliter, sed non securè à canicie: primùm capitis, deinde barbæ: secundum à rugis faciei: tertium à potentia uenereorum iuxta naturæ rationem: quartum à robore sensuum maximè uisus, & auditus: quintum à memoria: sextum à splendore coloris: septimum ab urina splendida: octauum ab excrementorum paucitate (nam proprium senum est abundare multis excrementis: iuuenes enim si multum edunt, multum etiam concoquunt: & si parum, pauca resecantur excrementa.) nonum à carnis multitudine: decimum à uelocitate, & frequentia, & ordine pulsus (& hoc plurimùm refert, quia quamuis facultas naturalis senescat ante tempus, potest tamen homo diu uiuere, sicut etiam in planta, quia facultas illa caret motu euidenti. sed uitalis, cum senescit, celeriter deducit ad mortem ob magnas mutationes) undecimum à dentibus nitidis, & albis, & æqualibus: duodecimum à tolerantia laborum: tertiumdecimum à longitudine, & profunditate somni. Et scias, quòd est triplex senectus iuxta tria principalia membra. nam ratione testium homo celeriùs senescit semper: & ideo barba fit cana. ergo prima trium est, à facultate animali, & à cerebro: & secunda fit à iecore: & tertia fit à corde. & esse

iuuenem, secundum cerebrum, meliùs est, quàm secundum iecur: & secundum iecur, quàm secundum cor. sed esse senem, contrario modo se habet: plus enim refert, quòd aliquis sit senex secundum cor, & deteriùs est, quàm secundum iecur: & secundum iecur, quàm secundum cerebrum: & secundum cerebrum, quàm secundum testes. Et sciss, quod mutatio ætatum senij multis sit in uno anno euidenter, & persæpe per morbum magnum, & aliquibus sensim, & per uarias debilitationes.

PROGNOSTICON LXX.

DOlores uerò cum febre facti circa lumbos, & inferas sedes, si septum transuersum attigerint inferas sedes relinquentes, ualde lethale. Alijs igitur signis mentem adhibere conuenit: quoniam si aliquod aliud signum malum apparuerit, desperatus homo est.

COMMENTARIVS.

In græcis codicibus hic incipit tertius liber, qui nobis esset quartus, sed non rectè, cum Hippocrates de eodem etiam morbo agat in comparatione ad motum, ut manifestius uidebimus in sequenti textu: & propterea, qui putant ipsum mutare institutum, decipiuntur. Sententia ergo est: Si quis animaduertet diligenter ei ad unguem contraria superiori, ubi dicit, omnes autẽ abscessus, qui fiunt in cruribus, ut ergo descendere morbum, & transferri in locum minùs periculosum, tutissimũ est: ita contraria ratione, à partibus ignobilibus ad partes nobiles ascẽdere, periculosissimũ est. innuit ergo Hippocrates tres modos. Vnum optimum, ut materia ex loco nobili ad ignobilem, & ad inferiorem transferatur, pessimum: ut contrario modo ex ignobili ad nobilem, & ex inferiore ad superiorem locum transferatur: medius est, ut ibi generetur, & ibi finiatur. unde liquet, quòd loquitur adhuc de peripneumonicis.

Hic animaduertere oportet, quòd præsupponit adesse febrem scilicet & acutam, quod omisit breuitatis causa. nam ubi non adesset, nullo modo esset signum lethale: quia in podagra, & arthritide hoc aliquando contingit citra uitæ periculum, quia materia extra fertur. nam cum intra fertur, & iam fecerit dolores circa lumbos, est semicorrupta: ideo necessariò facit febrem. cum ergo non facit, signum est, quòd non intus fertur, sed in superficie. Quomodo autem materia ascendat, neque Galenus, nec alius declarauit. Quid enim est, quod cogat naturam contra naturam, & contra se ipsum agere. certum est enim quòd si motus à superiore parte ad inferiorem, & à nobili ad ignobilem, est naturalis, quòd contrarius illi est uiolentus. Et ideo dico, quòd oportet istud fieri ex tribus modis. Aut quia membra superiora sint debiliora inferioribus. & ita uelut in republica malè ordinata, mali, & imperium super ciues bonos & peritos: ita & in corpore malè affecto. sed difficilè est inuenire modum, quomodo possit esse robustior pars lumborum, quàm partes prope cor, ubi tam uehemens est calor, tot spiritus, & tantus motus. Secundus modus est, ut hoc fiat ui astrorum: sed tamen cum illa uis uteretur medio facultatum inferiorum, adhuc hæremus in uado. Tertius modus est, ut materia ob leuitatem suam feratur sponte, sicut etiam in mundo ad partes superiores. Sed dubium est in hoc, quoniam etiam materiæ crassæ ascendunt, & melancholicæ maximè: ergo non est ex motu elementari. Aliquando imaginatus sum, quòd hoc contingeret, quia natura à principio transmiserit in longinquam partem: deinde ob imbecillitatem non possit transmittere: & ita fiat morbus in superiore parte, sed materia nondum transmissa, non quòd illa redierit ex inferiore parte ad superiorem. Sed hoc habet duas difficultates. Prima, quia morbus fieret in media uia: & hoc non uidemus. Secunda, quia nos uidemus morbum, dolorem & tumorem recedere uerè ex parte inferiore. propterea dicendum, quòd istud contingit ob calorem, qui agit in materias, ut in lebete: & ideo cum materia illa sit mobilis, & ab initio detrusa ad locum ignobilem, & remotum, debilitato calore naturali, & præter naturali aucto cum sit undequaq; conclusa: tum quia partes tenues ob calorem ascendunt. ideo tota sequitur motum illum: & si natura non prius superasset eam partem, omnino homo per incuriam moriturus esset: facta separatione, statim putrescit, & ita mouetur ab utroque calore. primò quidem semper ad ignobiliorem partem: sed persæpe non potest perficere. Sequitur secunda dubitatio, quæ facit ad declarationem primæ: & est, quare necesse sit ad significandam

ficandum mortem, oportere adesse aliud signum & quoniam hæc sententia scribitur a'ibi. secundo enim Prorrhiticorum (35) inquit: Ex lumborum recursione oculi peruersio mala. sed hic nõ se cõtrahit, ut morbus redeat ad præcordiũ, sed sufficit, ut petat mẽbrum principale quomodocũq;. ergo materia tendit ad mẽbrũ principale, si signũ aliquod malũ adfuerit, uelut peruersio oculi: istud est lethale, & causa est manifesta, & sæpius declarata. & si fiat ab initio morbi, significat morbum breuiorem: sin autem pòst, multò longiorem, sed omnino lethalem. quia quo tempore materia debuit esse magis obediens naturæ, eò magis sæuit morbus. Dicebat præterea sexto Epidemiorũ (par. 7. Tex. 18.) Lumbis dolentibus, si recursus doloris ad latera fiat, & tuberculum, quod seps appellatur, oriatur, malum. Facilè incideremus in aliam difficultatem. est autem tuberculum (lib. 9.) seps à putredine dictũ, cuius similitudine serpẽs etiam sit dictus:

Ossaq; dissoluens cum corpore tabificus seps:
Parua modò serpens.

Ideò hic accipitur pro tuberculo putrefacto, & depascente partes uicinas: à Lucano pro serpente, qui eundem facit affectum recurrere: ergo dolorem ad latus per se malum est. Cur autem indigeat aliquo signo prauo, ut potè prauitate urinarum tuberculo putrefacto, ut hic conuulsione, uel simili, ob id est, quia ab initio potest leuis materia hoc facere ob uehementem calorem, præter naturam: & ita poterit seruari.

Idem cum præcedente.

SI autem assurgente morbo uersus septum transuersum alia signa superuenerint, non mala, ipsum empycum futurum ualde speratur.

COMMENTARIVS.

Docet, quòd minus malum est in peßimo casu: & potest esse regula generalis de omnibus absceßibus, qui fiunt in locis nobilibus ex loco ignobili: scilicet quòd cum dolor hac modo ascenderit, nec apparuerint signa mala, tunc optimum, quod subsequi poßit, est, ut deueniat ad suppurationem. & hoc contingit, quando reditus ille materiæ fit solum ob tenuitatem illius, aut uehementiam caloris præter naturam, & non ob aliquam causam malam, quæ sunt: imbecillitas loci superioris: imbecillitas caloris naturalis: multitudo humorum: prauitas materiæ. dolor autem antecedens in parte superiore est causa, & signum quasi indifferens. ut enim attrahit est signum nimis malum: ut uerò significat partem læsam imbecillem, est malum signum. Hoc autem præcipuè dictum est propter ea quæ scribuntur Primo Epidemiorum (lanz. 13.) libet autem adijcere seriem uerborum, quæ uerè est admirabilis. inquit enim: Mulierẽ, quæ decumbebat in Litore trimestri, fœtu grauidã, Febris uehemens corripuit: statimq; lumbos dolere cæpit. Tertia dolor colli, capitis iuxta claniculam, & manum dextram, statim lingua uoce destituta est, dextra manus resoluta est cum conuulsione, uelut his, qui aliqua syderantur parte, contingere solet. Delirabat pœnitus, noctem molestè tulit, non dormiuit, aluus turbata est ex biliosis meris paucis. Quarta die lingua uoce soluta est: conuulsiones eorundem: dolores omnium permanebant. Iuxta præcordia tumor cum dolore: non dormiebat: pœnitus delirabat: aluus turbata: urinæ tenues, non boni coloris. Tandem subijcit: Circa decimamquartam uomuit biliosa flaua satis multa: sudauit. à febre liberata est,

Hæc subieci non tam declarationis causa, quàm ut in Opere doceamur. nemo est, qui cum tria hæc, quorum unum quodq; ad significandam mortem sufficiebat, simul coniungantur, non debuisset de morte prædicere. primum quidem ascensu doloris ex lumbis ad caput, & collum, qui iuxta hanc sententiam debuit esse lethalis, præsertim cum adfuerint alia signa lethalia, ut potè conuulsio, & quæ perseuerauit, amißio uocis: aut saltem debuit peruenire ad aliquem absceßum, uel cerebri, uel faucium, uel post aures cum suppuratione. Secundum signum erat, quia utero gerẽs correpta est febre acuta, quod lethale est. inquit enim Hippocrates (5. Aphor. 29.) Mulierem utero gerentem capi aliquo morbo acuto, lethale est. Ista uerò non solum correpta est morbo acuto, sed etiam cum uehementibus symptomatibus conuulsione, resolutione, amißione uocis. Tertia fuit, quòd dolor ascendit rursus procedente morbo, scilicet in quarta die, ad præcordia, ut ibi esset tumor cum dolore: & tamen cum his omnibus sanata est.

Hæc inquirere scioli isti, ac Galenici, sola opinione nominis gloriã captãtes, necessariũ nõ putant,

tant, imò extra propositum. At ego diuersum prorsus sentio, doctrinamq; Hippoeratis, non doctrinam esse, si non ita intelligatur, ut usum rei doceat, sed fabulam, & falsam opinionem, & peruersam doctrinam censeo. An lego Hippoeratem, ut dediscam, an, ut docear? non ego demiror, quod in hos errores incidant, sed quòd tam impudenter pertinaciterq; iudicium suum de non interpretandis, nisi uerbis, re autem omittenda, tueantur. Dij boni, quæ mens, quis sensus, quæ humanitas, quæ iustitia? An ego te conduco, ò Medice, ut nugeris, ut Galenum adducas, ut uèrba Hippocratis explices? an ut scias, qui nam morbus sit hic, propter quem te uocaui: qualis futurus finis sit. quomodo curandus? an non tu, si aliter censes, laqueo dignus es, qui me prodas de uita amicum, & mercede ad hoc conductus? ò tempora, ò mores, quod cogitare (horreo) isti audent, tanquam æquum tueri? non quæro Hippocratem: non quæro Galenum: non quæro Græcos: non quæro latinos, aut Arabes: quæro ueritatem, qua poßim tueri ægrum fidei meæ cōmißum, ubicunq; eam inuenero, etiamsi in Burchielo inuenturus sim: ualeant Hippocrates, & Princeps, & omnes alij. Hippocratem ergo quæro, quoniam plurimum continet ueritatis: oportet ergo ueritatem intelligere, non uerborum expositionem. Dicamus igitur, quòd mulier illa nō paßa est decubitum materiæ ad membrum nobile: nam neque mortua est, neq; suppurauit pars aliqua, neq; perserauit in doloribus partium, nec in symptomatibus, sed materia illa turgens modò huc, modò illuc ferebatur magno impetu. Ergo Hippocrates intelligit hic de doloribus, qui ascendunt ex partibus inferioribus ad septum transuersum, & qui ibi quiescūt cum febre acuta, & cæteris signis inflammationem significantibus, & non de materia: quæ licet ascenderit ex partibus inferioribus, tamen circumquaq; fertur. Habet ergo textus iste limitationem hanc, præterea amplificationem: & est, quòd non solum intelligitur de materia, ascendente ad septum transuersum, sed tendente ad quamcunque partem nobilem, ex parte ignobili. Habet & suam dubitationem: & est, ubi trāsferatur ex loco magis nobili, sed inferiore, ad locum minus nobilem, sed superiorem, an sit bonum, uel malum, utpote à septo transuerso ad caput: & ita contrario modo à minus nobili ad magis nobile, descendendo utpote à cerebro ad septum transuersum. Et est quæstio ualde utilis, & cuius experimentum, atq; exemplum, habetur in exercendo artem, & potest uariari quadrifariam: & est ueluti an phrenitis per se orta, an peripneumonia per se orta, an phrenitis facta ex peripneumonia, an peripneumonia facta ex phrenitide, sit lethalior? Et respondeo primò quòd phrenitis per se facta est lethalior peripneumonia per se facta: quia licet phrenitis sit in membro minus nobili, scilicet membranis cerebri, quàm peripneumonia, quæ fit in pulmone. quia tamen locus est calidior, & membrum mollius, & uia est purgandi latior: ideo plures euadunt peripneumonici, quam phrenitici. Secundò dico, quod uterq; istorum morborum facilius sanatur per se ortus, quàm ex commutatione, quia natura commutat ex membro principali, uel saltem nobili ad membrum principale, uel nobile: id uerò deterius est, quam si ex ignobili ad nobile commutatio fiat, Sed in commutatione ab ignobili ad nobile morbus, qui succedit, est deterior, quàm si per se oriatur: ergo multo magis morbus factus ex commutatione ex membro nobili ad membrum nobile, deterior est, quàm per se ortus. Ostendo modò, quòd ex permutatione membri nobilis ad membrum nobile fiat sæuior morbus, quàm ex mutatione ignobilis ad nobile: tum primùm, quia quo tempore natura delassata est, & afflicta, & deberet peruenire ad quietem, cogitur subire nouum certamen, & laboriosissimum: & ideo est longè periculosior. nam si quis ex lumborum dolore incidat in peripneumoniam, est ac si ex sano incideret in morbum, atque ita longè minùs malum est. Secunda ratio est, quia talis mutatio non fit à natura, quia non fieret ad membrum nobile, neque etiam à leuitate materiæ, aut calore simpliciter: quia iam materia continetur in loco, ubi est magnus calor naturalis. igitur oportet, ut fiat ab una ex alys causis, scilicet dolore partis, ad quem defertur: & hoc est minùs malum. quod esse poßit, aut ex imbecillitate caloris naturalis, aut partis, aut multitudine humorum, aut prauitate: quodcunque horum fuerit, uitæ spes in angusto est. Tertiò dico, quòd transmutatio facta ex peripneumonia in phrenitide, est deterior, quàm ex phronitide in peripneumoniam, quia semper in talibus commutationibus debemus considerare

fiderare illud, quo obstante morbo acuto, difficilius sanatur: sed peripneumonia facilius sanatur, quàm phrenitis. igitur commutatio ex phrenitide in peripneumonia minus mala est quàm ex peripneumonia in phrenitidem, quia cum procedente morbo magis indigeamus robore caloris naturalis permutati eo tempore ad locum, ubi calor naturalis fit imbecillior, res est ualde mala, et indicium naturæ superatæ. Quoniam natura semper ex se facit, quod optimum est. sequitur etiam ex hoc præceptum utile in arte operandi: & est, quòd materia confluente ad membrum ignobile: & dabat exemplum Princeps de podagra (22.3. cap. de cura podag.) quòd non debemus uti repellentibus in initio eius, ne materia compellatur ad membrum principale, & sequatur morbus periculosissimus. Circa quod notandum est, quòd aliqua sunt, quæ astringunt, & non repellunt: quia licet sint sicca, sunt etiam calida, sicut crocus; & etiam lignum aloes, et aloes ipsa. quædam repellunt, quæ sunt frigida uehementer: & hæc sunt periculosa, sicut succus aizoi, & plantaginis. quædam uerò repellunt à proprietate: & hæc sunt periculosissima, uelut oleum scarabeorum. Aliud dignum consideratione est, quòd licet prohibere transitum materiæ ad articulos citra periculum omne: & hoc quia materia, quæ facit talem morbum, quæ recipitur in articulis, & distrahit illos, est res pauca: & ideo magis offendit ob angustiam loci aut qualitatem prauam. ubi ergo prohibetur, non est res effatu digna, humor ille, qui confluit: & tollitur dolor adeò acerbus: uigiliæ impedimentum ambulandi: & materia illa nihilominus spargitur circum loca uicina sine noxa. ergo talis operatio prohibendi est rationalis, & utilis, si fiat eo modò, id est, non super locum læsum. Vtimur ergo emplastro illo uulgari sumpto ab Arabibus, ex aqua, aceto, & furfure: nam rarescit cutis, & materia trahitur ab intus ad extra, et cohibetur, & nihilominus redditur facilior ad exitum, quia propter furfur triticeum, quod est particeps farinæ, concoquitur, & propter acetum dissecatur in minima. & sunt, qui hac ratione imponunt emplastrum in crure ex arthemisia, & aceto, & dicunt, quòd locus uesicas contrahit; sicut à cantaridibus, & trahitur materia ex profundo ad cutim: & ita liberatur æger absq; eo, quod perueniat ad dolores podagræ. Et si quis dicat, quo indicio deprehendis; quòd materia, quæ ingreditur ad articulos, sit ualde pauca? respondeo, quòd ex loco, qui angustus est: et etiam, quia maior pars materiæ spargitur circum locum patientem, & non ingreditur illum: deinde, quia uidemus, quòd homo, cum est assuetus podagræ, multò minus dolet propter latitudinem locorúmque prima uice. est etiam illud consideratione dignum, quòd in nullo casu tutius licet adhibere adstringentia, ubi materia fluat, quàm in podagra, quia distantia à pedibus ad cor, & ad iecur, est maxima, & cor, & iecur, sunt membra calidissima: contraria ratione, periculosissimum est uti astringentibus, ne dum repellentibus in glandulis capitis, propter propinquitatem cerebri, & imbecillitatem caloris eius.

Idem cum præcedente.

QVicunque uerò ex empyeis uruntur, quibus pus purum album, & sine prauo odore fuerit, seruantur: quibus uerò subcruentum, & cænosum, moriuntur.

COMMENTARIVS.

Memini me de his plura dixisse in Commentariis Aphorismorum: nec est, quod addam, nisi quòd locus hic sumptus est secundo de Morbis (7. par. com. 41.) Signum autem, an euasurus sit, habes (pag. 16.) Si pus album, ac purum fuerit, & fibræ sanguinis insint, plerunq; sanus fit: si uerò prima die profluat, lutei oui speciem habens, aut secunda die defluat crassum cum uirore subpallidum, fœtens, moriuntur, ubi pus efluxit. Non mirum ast, si paulò incomptior in libro de Morbis uisus est, cum ex eis Aphorismos transcripserit, ex his locum hunc. Quòd ergo dicat Paulus, debere uri exterius, quòd periculosa sit eductio saniei per uulnus, fallitur. nam ubi conditiones hæ adfuerint, & sectio administrata, iuxta Hippocratis sententiam ibidem, quam etiam repetit paulò clarius in tertio (pa. 10.) homo restituitur ad sanitatem, educto perfecte pure: neque periculum est de fistula. experimento enim cognoui in Francisco Bonafide Medico Patauino amico meo, qui sanatus est ex fistula pectoris facta ob malam curam: neque si bene curetur, in fistulam deuenturum ulcus extracto toto pure: neque si extractum sit totum

pus,

pus, & in fistulam deuenerit æger, illam non posse sanari. ut uerò ustio externa, ut reliqua inuenta ob artis ueræ ignorantiam, & magno cruciatu fit, nihilominus & hominem deducit ad tabem, quo nihil est miserius: nam tabes huiusmodi quauis alia morte seuior est. cum enim quindecim iam dies ab eruptione præterierint, antequam secetur, & uratur, quis nos tutos reddet, ut in uiginti quinq; diebus, qui reliqui sunt, iuxta sententiam Hippocratis, totum pus plenè expurgetur, cũ nullibi liber pateat exitus? quam obrem & istud cum cæteris erroribus ut caueres, admonere operæprecium esse duxi. Attigit autem hæc duo tantum signa, cum essent plura, quoniam hæc duo tantum hoc in casu manifestè se offerunt: nam reliqua de qualitate leuitateq; dignosci non queunt propter ustionem. Cæterum quod ad odorem pertinet, ille melius dignoscitur exustione, quàm si aliter flueret: inde nata consuetudo imponendi pus super carbones ardentes, ut odor exploraretur. Manifestum est autem, quòd cum color albus indicet concoctionis, & actionis caloris naturalis, & membrorum solidorum perfectionem, non malè olere autem caloris præternaturalis opus, non magnum, neq; prauum fuisse, signum hoc absolutum sanitatis ac certum meritò fore in quo nostri auxiliatores, quæ facienda sunt, abundè fecerint hostes quam leuissimè oppugnauerint. Atq; ita finem imponit Hippocrates toti ei tractationi, quæ est de empyeis. Nunc uerò, ut reliquos morbos, quantum ab hoc distent, intelligamus, exemplum unum aptè subijcit, hoc modo:

PROGNOSTICON
LXXI.

VEsicæ duræ, ac dolorosæ, malè omnino sunt, & exitiosæ.

COMMENTARIVS.

Opponit quàm diligentissimè dispositionem dispositioni, membrum naturale membro spirituali, uilissimum nobilissimo, dolorosissimum in dolenti penè remotissimum à corde propinquissimo opponere, atque connectere: nec talia animaduerterunt expositores. quid mirum igitur est, si quasi somnia commentariorum loco scribũt? Sententia ergo est, quòd uesicæ duræ, & dolorosæ exitiales sunt: nam durities repentina non propriè fit, nisi ex retentione urinæ: & retentio urinæ exitialis est, quoniam homo absque exitu urinæ uiuere diu non potest: morbus etiam ipse ex sua natura semetipsum auget, quia quantò magis dolet, plus materiæ attrahitur, & etiam ad emittendum urinam difficilior redditur, quia distenditur, & debilitatur: ideo difficiliùs cõprimitur. & quantò diutiùs urina retinetur, eo magis dolores crescunt: & ideo morbi se inuicẽ augent, ut modica sit spes salutis. Sanantur tamen aliqui: primum lexantibus medicamentis maximè, quando retentio est à lapide, uel à materia: sed tunc non sunt dolorosæ. & ideo malè intelligunt textum Hippocratis, quia illi, qui sanantur, habent duritiem uesicæ: sed non est tanta, ut dicantur dolorosæ. uel quia aliquid defluit, scilicet parum: uel quia non adeo distenta est. imò medici dubitant, an suppressio illa sit supra uesicam, uel infrà: quod dubium non accideret, si uesica doleret. & ideò ex malo intellectu putant se sanare multos ex his, quos Hippocrates pronunciauit exitiales, cum uix aliqui sanẽtur, uel possint sanari, cum ad tantam duritiem uesica peruenerit, ut doleat grauiter. & quanquam per cathéteram in aliquibus fluat urina, nihilominus distenta uesica, & dolorifica etiam, tandem pereunt: & causa est, quia etiam quòd urina fluat per aliquot dies auxilio cathéteræ, nihilominus uesica debilitata semper in deterius ruit: & tandem eo deuenit æger, ut mingere non possit & maximè, quòd ob uehementem constrictionem læditur collum uesicæ, & exulceratur: & illud adducit dolores uehementes (Paul. li. 3. ca. 45) Et quia aliquis posset dubitare, an cathétera fuerit cognita Hippocrati? & respõdeo, quòd fuit, quia ipse testatur (in Iuramento) se non exectuurum lapidem uesicæ à patientibus, uerùm relicturum negotium peritis. Liquet, quòd eo tempore educebant lapidem ex uesica per sectionem, sed illud non potest fieri, nisi immissa cathétera: ergo usus cathéteræ uesicæ fuit notus Hippocrati. quòd uerò uesica plurimum doleat, & grauissimis cruciatibus ægrum fatiget, apparet ex Epistola Epicuri apud Diogenem. Cum ageremus uitæ beatum, & eundem supremũ diem, scribebamus hæc. Tanta autem uis morbi urgebat uesicæ, & uiscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Causa autem, cur uesicæ dolores acerbissimi sint, tum intestinorum, & similium, uelut & auris, & ligamentorum, est una, & eadem, scilicet, quòd sunt substantia

stantia

stantia neruea : sicut & membranæ omnes. & ideo participes magni sensus, uel etiam per se, ut credit Vesalius, uel quia recipiatur magis in his sensus, ob substantiæ similitudinē: quod dicendum est ab illis, qui Galeni uiam sequuntur. omnia autē membra, quæ sunt prædita magno sensu, sunt etiā subiecta magnis doloribus. Sed tamen, ut dixi, rarò incurrunt ægri magnos dolores ex distentione uesicæ sine febre, et ulcere: & causa est, non quia uesica, si multùm distendatur, non maximos sentiat dolores (hoc enim iam demonstratū est, esse necessarium) sed quia non potest distendi multùm tota ratione contentorum ob membra uicina, à quibus comprimitur. & ideo partim ob hoc, partim ob dolorem natura potius retinet urinam in ureteribus, & in renibus, & in uenis, quàm ut per uim uesica adeò uehementer indurescat. sed cū ureteræ sint & ipsæ præditæ magno sensu, ideo tales sentiunt acerbißimos dolores, etiam in lumbis, adeò ut periculum sit, ne disrumpantur: & hoc secundum periculum est maius primo. Tertium uerò, licet non sentiatur, est longè maius secundo: & est, ut uenæ aqua impleantur, inde sanguis totus corrumpitur.

Hoc prognosticon ad præcedens.

EXitiosissima uerò, quæcunque cum febre continua sunt. Dolores namq; ab ipsis euenientes interimere ualent, & uentres in talibus non deijciunt, nisi dura, & ægrè.

COMMENTARIVS.

Cum ergo uesica dura, & dolores, per se exitialis sit morbus, nimirum, si cum febre acuta sit exitialißimus duobus maximè accidētibus symptomatibusúe, scilicet febre acuta, quàm per cōtinuam intelligit, & doloris acerbitate cum diuidatur ipsa uesicæ substātia. utrum uerò duas, an unam tantum præter peritoneum tunicas habeat, uisum est sexto Contradicentium (21.) unde autem recipiat neruos, docet Vesalius libro quinto (capite undecimo) scilicet à neruis sextiparis cerebri, & ab infimis spinalis medullæ partibus, quos & motus gratia suscipit, & sensus cuiusdam, sed maximè doloris uitandi causa. quantò enim dolorem magis sentiunt, tantò exactiore sensu sunt: unde uel minimam noxam percipiunt. Liquet enim ex nimia retentione urinæ hominem aliquando incurrere dysuriam, aut stranguriam, & aliquando iscuriam: sequiq; mortem: persæpe generari carnem in collo uesicæ: sæpe lapidem in uesica, quo nihil atrocius: scabiem præterea, & ulcera insanabiles morbos: iū uriginem. unde rectè in prouerbio apud Venetos: Si uis uiuere sanus, minge sæpe, ut canis. Sed omnia commoda mortalium aliquod incommodum sequi necesse est. uehementiam enim doloris in eo loco, qui undique premitur, & per quem transire tot excrementa necesse est, præsertim occluso meatu, quis dubitat periculosißimum non esse? Quod uerò subiecit (Et uentres in talibus nō deijciūt, nisi dura, & ægrè) hoc fit bifariam ex eadem causa. Primùm pondere uesicæ, quæ recto intestino imminens, uiam præcludit fæcibus. Secundò ob dolorem, natura timente locum, adeò dolorosum uexare: aut ei obuiam quoquomodo ire. Galenus uerò suo more ex exemplo in exemplum transiens ad libros de Difficultate spirandi, satis importunè, uel etiam ipsis Galenicis iudicibus, nos relegat. meliùs ille exposuit, quòd ob metum lædendi uesicam dolentem, adeò uehementer natura non audet comprimere musculos uentris, sine quorum auxilio rarò fæces educuntur. Verùm de fæcibus hoc ipsum intelligit, quod scribit de Ileo sexta Aphorismorum (42.) ex quo mors sequitur, non de duritie fæcum simplici.

PROGNOSTICON LXXII.

SOluit uerò morbū urina, quæ purulenta mingitur, album ac leue habens sedimentum.

COMMENTARIVS.

Postquam docuit rationem differentiæ duorum morborum, ostendit modò communia utrisq;, scilicet suppurationem, & eruptionē puris esse certa signa salutis. in uno enim robur naturæ, & materiæ benignitas dignoscitur: in altero exoneratio ægri, conuirium constantia, nempe trifariam. cum robore uirium contingit ægro magnum periculum, aut mors, scilicet si uires sint robustæ, & materia contumax, ut non poßit concoqui: secundò si concoquatur, nec tamen expellatur: tertiò si concoquatur,

illum(est autem in huiusmodi deriuatione tumor durities, & calor, tunc ibi est abscessus: sed si adsit solũ tumor cum dolore, signum est quòd abscessus fiet in partibus inferioribus quidem, sed ualde procul à pectore, uelut in cruribus & in ano) & ideo cum proposuit contrarium, & negantem, scilicet si præcordia flaccida sint, & sine dolore, tunc fiet in superioribus: non fuit necesse dicere, quòd sint sine inflammatione, quia si adest inflammatio, adest etiam necessariò dolor, & tumor. Ergo cum præsupponit, non adesse tumorem, nec dolorem, liquet, non posse inflammationem. Similiter cum concluditur, abscessum futurum in superioribus partibus, quia præcordium sit flaccidum, ac sine dolore. nam in erysipelate non est necesse, ut adsit tumor, sed necessariò adest: tum dolor, ut in œdemate tumor, non tamen dolor. Non ex hoc solo concluditur futurum abscessum in superiore parte uerum ex præcedenti textu, atq; signis ibi narratis: quasi legas hoc modo, Si febris detinet, & dolor non cessauerit, & sputum non excernatur secundum rationem, & reliqua: inde addas, etiam præcordia flaccida, ac sine dolore, tunc abscessum in superioribus partibus expectare oportet. Hic expositores, duce Galeno, nugantur circa uerbum, Phlegma: cum tamen illud potius quærendum esset, quod dicam nunc.

Præcordia uult esse inflammata, scilicet altero modo, cum dolore tantum, ut in erysipelate. aut cum tumore tantum sine dolore, ut in œdemate: aut ut cum tumore, & dolore, ut in phlegmone: & tunc significatur deriuatio ad locum illum: aut cum tumore, & dolore, sed sine inflammatione, quamuis dolor poßit eße magnus & exiguus: & tunc significatur deriuatio ad partes inferiores. Quærendum est igitur, quonam pacto fiat hic transitus? & respõdeo, quòd nisi experimentum id doceret, & Hippocratis authoritas, uideretur hoc impoßible. & non animaduerterunt expositores hunc locum adeò notatu dignum, quem Hippocrates docuit: tum quia non intellexerunt, quantum referret hoc, & quanti esset ista difficultas: tum quia non uidebant modum, quo dissoluerent illam: & ideò dico, quòd istud docuit Hippocrates de peripneumonia: quia peculiare est huic morbo, & neque conuenit peripneumoniæ, neque anginæ, licet sit uiolentior morbus. Et hoc est quia, ut dixi, pulmo transmittit ad cor propter quatuor causas. prima est, quia pulmo semper mouetur, & est ualde calidus, & motu suo, quo trahit ad se, & uiæ sunt amplæ, arteria uenalis, et uena arterialis: quibus si accedat quod plerunq; contingit, ut materia sit tenuis (nam ex eiusmodi sanguine nutriri solet: quarto de Vsu par. cap. 15.) tunc omnes causæ aderunt. At postquam est in corde, cum sit membrum robustißimum, sexto de Vsu partium (ca. 8 & 55.) tunc omittit materiam non per uenam magnam, ut isti putant, quia fieret cum difficultate magna: tum quia non habet motum euidentem: tum quia clauditur ab intus ad extra: ideo transmittitur per arterias, seu arteriam magnã. quare necesse est fermè, ut ingrediatur per arteriam uenalem in ipsum cor: quia per sinistrum uentricluum cordis, atq; ita uehementi motu transmittitur per ramum inferiorem: & inde transit ad præcordia. Sed meo iudicio existimo potius, ut plerunque, transmitti ex uena arteriali in dextrum uentriculum cordis, inde ad uenam cauam, & ad uenam portæ, inde ad præcordia, tandem fieri abscessum ibi, aut in cruribus, utcunque sit, causa est, robur, cordis motus, & latitudo uenarum.

Si uerò aliquando) Intendit, quòd inditiũ transmutationis est, quòd si spirauerit difficulter, & materia superiùs tendat sine manifesta occasione cessabit. non enim connumerauit hoc signum inter signa communia transmutationis ad abscessum: quoniam si materia crassa sit, non cessat difficultas respirationis per transmutationem ad partes inferiores: sed uoluit esse signum peculiare transmutationis ad partes superiores: & est etiam signum consequens, & non antecedens. non enim quia cessat difficultas spirandi materia tendit sursum, sed quia tendit sursum: ideo cessat difficultas spirandi. tertiò dixit, hoc non omnino esse semper malum, quòd iure merito timeri posset: ut quia disparet, sine causa mors adsit. nam dicit non uerum significat motum materiæ ad superiores partes. Quod uerò dixit de symptomatibus malis, cum tamen morbus bonum habet exitum, ostendit unum aliud è regione huic oppositum: quodq; fermè in omnibus morbis lethalibus accidit, & decipit medicos, ut uix ullus sit, qui non fallatur in huiusmodi casibus, existimantes in tempore transmutationis. tamen nondum materia est in loco, ad quem tendit, et tamen discesit è priore: quod tẽporis est plerunque unius diei, aut paulò plus,

aut minùs, ægrum bene se habere. quoniam cessant symptomata prioris morbi, & subsequentis nondũ aduenere: & tamen postmodũ decumbit in membrum principale, & æger statim moritur, et medici remanent delusi Et hoc, ut dixi, est à Deo frequens, ut nil frequentius. Tamen dignoscuntur, quòd hæc alleuatio est citra coctiõnem materiæ, citra expulsionem, & pulsus non est bonus, & somnus non est quietus, nec anhelitus purus. Et sæpius adest etiam uigilia, & quædam inquies, aut non naturalis actio. Et symptomatũ uestigia per interualla, licet uel momentõ durare uideantur, & grauitas in motu.

PROGNOSTICON LXVII.

OMnes autem abscessus, qui fiunt in cruribus, in pulmonijs uehementibus, ac periculosis, utiles sunt: optimi uerò, qui fiunt, sputo iam in pus murato. Si namque tumor, ac dolor fiant, sputo facto purulento ex flauo, & foras procedente, securissimè liberabitur homo, & abscessus citissimè cessabit sine dolore: si tamen sputum non bene processerit, nec urina cum bono sedimine apparuerit, periclitatur articulus claudicare, aut multum negocium præbere.

COMMENTARIVS.

Misereor horum, qui se Galénicos profitentur: neq; enim nunc sermo de Galeno habetur, sed de his, qui infœliciter adeò illius sectam profitentur. nam ubi Galenus aberrat, non habent, quo se redimant, ubi etiam rectè dicit, circa uerbula quædam tam tenuitèr uersantur, ut grammaticuli potius, quam medici uideantur: causa ést, quoniam non habent, qui doceat. hortor autem quencunque ut primum ex rebus ipsis discant illæ docent illæ ueritatem habent in his lumen diuinum continetur: post hæc Aristotelem legant, perlegant, scrutentur, discant ut omnino eius phrasim, ac neruos adipiscantur: post ueniant ad Hippocratem, idemq; in illo experiantur, quod maximè consequuturos laboribus nostris spero, demum etiam Galenũ aggrediantur, non ubi nugatur, aut ubi oscitanter res tractat, aut exponit Hippocratẽ, aut medicos antiquos absurda dicentes oppugnat, sed ubi authorem celebrem, artificiosum, & dignum, qui legatur, se præbet. hi autem sunt præcipui libri quatuordecim methodi: decem de Medicamentis secundum locos, septem de Medicamentis secundum genera: quinque de Simplicibus medicamentis priores, tresq; postremi: decemseptem libri de Vsu partium: sunt, qui addant sex libros de Locis affectis, & tres libros de Crisi: librum de sectione uenæ. neque probo, neque uitupero. Inter commentaria de Articulis: de Fracturis: de his, quæ in medicatrina, de fascijs. fuit enim optimus chirurgus, ut sæpe dixi. Legi etiam possunt libri de Constitutione artis medicæ: de Partibus artis medicæ: de Vsu respirationis: de Motibus manifestis, & obscuris: & de dissolutione continua: reliqua si non superessent, plus forsan utilitatis, quàm iacturæ afferrent. homines placent sibiipsis, scribunt, plaudent scriptis suis congaudent, ignorantibus, atq; imperitis amicis laudantibus lactucas haud dissimiles labris suis. Ergo, ut ad rem ueniam, explicabo primùm, quæ clara sunt: inde difficilia, & dubitatione digna adijciam. Sensus igitur est: cum proposuisset, duo esse genera abscessuum, unum ad partes superiores, alterum ad inferiores, modò comparat unum alteri, dicens: abscessus ad inferiores partes, est semper cum spe uitæ magna, ac pene cum securitate. quia si sit sputo iam purulento, & forâs procedente, securissimè liberabitur homo, & etiam abscessus discedet breui, & sine dolore: sin autem malè procedat sputum, nec sit concoctum, tamen liberabitur, quamuis difficulter, & cum labore. Ratio, cur in parte inferiori sint longè securiores, ponitur ab Hippocrate, secundo Epidemiorum (Par. 2. Tex. 25) his uerbis: Abscessus boni sunt, qui infra morbum fiunt, " uelut uarius lumborum, grauitates ex supernis: optimi uerò potissimum sunt inferni, & lon " gissimè infra uentrem, & remotissimi à morbo. " at reliqua clara sunt: quæ uerò dubitationes emergunt, non paruæ. Et sunt eiusmodi. Prima est, quam proponit Galenus, sed litera eius malè iacet, nec intelligitur ab expositoribus: quamuis sit ualde pulchra. Est autẽ eiusmodi: Cur est, qđ in sputo, quod bene processerit, addit, quòd sit concoctũ in sputo: quod nõ bene processerit, nõ addit, quòd sit crudũ, scilicet contrariũ concocto. sed quòd urina sit non bona, id est, non cum bono sedimine. Secũda dubitatio est, quare si uri-

ita cruda fuerit in hoc casu, homo periclitetur, ne claudicet? Tertia, quare sit necessarium, ut securissimè, ac commodissimè liberetur æger, sputum esse iam concoctum, ac purulentum? Ad hanc tertiam solet respondere ex primo de Morbis uulgaribus (Par. 2. Tex. 45. & 46. D. Gal.) quòd concoctio salutem significat, & securitatem: cruditas abscessus prauos, recursiones, & mortem. & hoc modo intelligendum esse Galenum, cum dicit, hoc dictum esse primo Epidemiorum. Sed ista responsio non uidetur satisfacere, nisi his, quibus uerba, & fuga satis sunt loco rerum, & scientiæ. nam quid refert, postquam materia traduci debet ad alium locum, quòd sputum sit concoctum, uel ne: quoniam materia, quæ deriuatur ad abscessum, proculdubio concocta non est, aliter resudaret, & expueretur, nec indigeret transmutatione. & ideo si quis uelit ouum non alio nomine nominare, quàm ouum, & gallinam, quàm gallinam, & non per ouum intelligere gallinam, & per gallinam intelligere ouum, cogetur dicere, istos Galenicos uerè nihil scire. nam si scientia est deductio rei ad prima principia, & cognitio illorum, & per illa, ut rectè tradit Aristoteles: hi, qui sciunt hoc modo res, quæ docentur ab Hippocrate, non plus eas sciunt, quàm picæ, uel corui, quæ dicant.

Propterea necessarium est scire, quòd in talibus deriuationibus materia peripneumoniæ, non tota transmittitur, ut isti credunt. Sed tenuis pars expuitur, crassa transmittitur. quòd si tenuis fuerit, concocta, crassa, eiusmodi erit, ut non sit concocta, sed ut concoqui possit, in multo tamen longiore tempore: & ideo morbus erit facilior, & breuior. esset enim error magnus naturæ, quod mitteret materiam concoctam in alia membra ad putrefaciendum ipsa: sed mitteret ad canales per aluum, uel per urinam.

Secundæ dubitationis solutio est, quòd urina cruda est causa claudicationis: quia licet materia cruda transmittatur ex pulmone ad articulos inferiores, non tamen poterit esse tanta, ut efficiat claudicationem. Sed si à toto deriuetur etiam præter illam, quæ est à peripneumonia, tunc fiat claudicatio propter multitudinem materiæ (4. Aph. 74.) Nam abscessus in articulis fiunt decumbente humore crudo, & crasso: ad illos claudicatio uerò reficcato.

Ad primam dico quod sententia Hippocratis (De locis in hom. pag. 4.) est eiusmodi: Si materia peripneumoniæ facilè expuatur, necesse est etiam, ut sit concocta, quia aliter illud sputum non poterit perseuerare: & ideo nec æger liberari. & hoc est uerum: & uidi in patiente morbum lateralem, qui expuebat magnam quantitatem sputi, & cum facilitate, cruditamen: & tandem mortuus est. & ego mirabar, quomodo posset hoc facere natura, cum esset sputum uiride, & malum, & ipse senex? & respondeo, quòd cum pectus est amplum, & robustum, & loca illa humida, & febris non admodum urget, & materia est composita ex contrarijs partibus, tunc istud accidit: & ideo rarò. Ergo necessarium fuit Hippocrati addere hoc, quòd sputum sit concoctum ultra id, quod benè procedat ad hoc, ut tam morbus, quàm abscessus sit securus, & facilis. At uerò cum addidit prauitatem urinæ, non posuit tanquam contrarium in cruditate sputi: sed uoluit declarare duo. Primum, quod est admirabile sanè, scilicet tantam esse uim huius deriuationis, ut in morbo pessimo cum malo sputo, & mala urina, homo possit euadere à morte. & est casus rarus, & notatu dignus. Secundum est, ut doceret extitum totius rei perfectum. & est, ut medicus egregius possit prædicere claudicationem ex peripneumonia: quod est penè super naturam, & admirabile ualdè.

Quæstio autem illa, quam quidam proponunt, scilicet an deterius sit, non posse spuere, & esse concoctum sputum? an spuere, & esse crudum, malè soluitur? quia non posse spuere, affert mortem certam, quamuis sputum sit concoctum: spuere autem, licet sputum sit crudum, potest succedere coctio, & seruari: & ideo est multum minùs malum. Et solutio sua est ualde absurda, cum cruditas non ponatur inter signa lethalia ullo modo. At retineri sputum, non solum est lethale, sed lethalissimum: & ideo hoc euenit, quia non exercuerunt artem medicinæ, nisi in paucis: quamuis etiam in Regibus. Talia enim non possunt sciri, & bene iudicari, nisi à ualde expertis, & longo tempore in arte. Et etiam iste error aduenit, quia non intelligunt Hippocratem hic: putant enim uelle, quòd fiat deriuatio, cessante sputo: etiam quòd adsit tussis. & in hoc falluntur, quia Hippocrates uult, quòd uel sputum procedat, cum concoctum est: uel quòd nullum sit sputum: neque tussis, neque uoluntas spuendi. Et si bene animaduertis, error etiam accidit, quia putant, quòd materia

teri & concocta transmutetur propter uerba Hippocratis in textu: sed non est sic. uerùm sputum concoctum, & transmutatur crudum ad absceſsum: sed crudum eiusmodi, ut paratum sit co-ctioni. uerba enim illa (ἢν δὲ πτύαλον μὴ ἐκχωρέῃ καλῶς) intelliguntur, ut dixi, de concoctione, & expuitione, & non de expuitione sola: ideo sententia Hippocratis est clara, & magis interpretatione Cornarij. nam pro sputo iam in pus mutato, Cornarius habet, sputum iam in mutatione, est: quod etiam græcè clarum est, τοῦ πτυέλου ἐν μεταβολῇ ἤδη ἐόντος. Ideo dum uoluit sequi elegantiam sermonis, amisit sensum. multum enim dicitur, mutari, & mutatum esse: conuerti in pus, & purulentum factum esse.

PROGNOSTICON LXVIII.

Si uerò abſceſſus ἀφανίζονται, id est repente occultantur, atque recurrunt, sputo non procedente, ac febre non dimittente, malum est: periclitatur enim homo delirare, atque mori.

COMMENTARIVS.

Cum superiùs docuiſſet, duo genera eſſe abſceſſus, per quos liberantur peripneumoniæ: & in præcedenti (Tex. 35.) docuiſſet de abſceſſu facto in partibus inferioribus, quòd omnino liberat, etiam si appareat cum sputo crudo & urina cruda, quantò magis liberabit, etiamsi per fistulam deriuatio fiat, adeò ut cum sputo crudo & urina æger omnino euasurus sit, & etiam sine claudicatione. & cum hoc ipsum sit uerum de abſceßibus inferioribus, uerum sit de maturis sputis, & non maturis sputis, & de abſceßibus, & fistulis, multò magis in superioribus quoque uerum erit: sed non adeò certum, & longè minùs, cum urina fuerit cum sedimento crudo, aut sine sedimento. Hic contraria ratione docet, præcipuè de superioribus abſceßibus: ita tamen, ut ad inferiores etiam extendantur. Neque enim pariter de utrisq; intellexit, neque pari periculo in inferioribus, ut in superioribus. nam etsi repente euaneſcant, non tam pronum est loquendo de his, qui fiunt in cruribus, ut recurrant in membrum principale, aut uitæ neceſſarium, uelut parotides, & occîdant, sed minora mala facere solent. Parotides enim cum euaneſcunt, & febris manet anginam, aut alteram cataphorarum, efficere solent, ut utraq; uia hominem interimant, aut strangulando, aut abſceſſum in cerebro faciendo, aut illud omnino corrumpendo. Quòd si dicas, me ex clara doctrina obscuram facere, ex ordinata confusam? non est uerum aſſuetis nostra legere: quinimo per hanc fiunt, postmodum prædictiones illæ admirabiles, per quas innotui tam Bononiæ, quam Mediolani, quæ non sunt notæ cuiquam nostra tempestate, imo aliqua parte Galenicis nobiliores, quanquam crediderim, & illum excelluiſſe plurimum in hoc genere, tametsi qui eum sequuti sunt, omnino hac in parte degenerauerint, ut etiam in plerisq; alijs.

At nunc præstat utramque comparare, Hippocraticam scilicet, & Galenicam prædictionem. iuuat autem plurimum, imò forsan neceſſe est, talia intelligere. Dico ergo, quod Hippocratica prædictio intellectu longè difficilior est quàm Galenica, quoniam constat ex pluribus, & est uaria, nec potest adeò in docendo ad pauca redigi. Verùm in exequendo, ac deducendo ad actum Hippocratica sensui propior est, & inde facilior, ac securior. Exemplum dicamus, quòd pulsus tremulus significat facultatem sæpe prostratam corporis, habitum gracilem, & arteriam mollem: hæc ita certè se habent. Sed tamen sæpe contingit, ut cum tremulus sit propinquus librato, & etiam conuulsiuo, cum offertur pulsus (2. de Præſ. ex pulſ. cap. 12.) Eiusmodi aut omnino cogeris placere, atq; ita prædictio redditur inutilis; aut aberrare toto cœlo, & pro gloria uituperationem consequi, & stulticiæ opinionem adipisci, quo nihil est deterius; aut prædicere hoc modo, uel hic conuelletur, uel deueniet in syncopim, aut breui morietur, aut modicam debilitationem, imò potius robur cum contentione quadam, ac quasi cõuulsionis principio (primo de Præſ. ex pulſ. cap. 4.) Forsan huiusmodi prædictionem imperiti, & plebs ipsa admirabuntur. at sanè, quis est cordatus uir, qui ridiculam eam non eſſe uideat? & talem medicum omnino potius ex sibilatione dignum, quàm admiratione? Optarent isti, ut dixi, facilem, & exactam utroque modo, scilicet intellectu, & opere noticiam: sed impetrari nulla ratione potest.

Iam ergo ad rem ueniamus. Dictum est, quòd

Hippocrates præcipuè tradit doctrinam in præsenti textu abscessuum superiorum, scilicet parotidarum: ex consequenti autem omnium criticorum abscessuum, in peripneumoni: tertiò omnium criticorum abscessuum in quouis morbo: ultimò quorumcunq; abscessuum, etiã non criticorum. Et quia, ut dixi, principaliter loquitur de parotidibus in peripneumonia, ideo apponit quòd repente occultentur: quòd retrocedant: quòd sputum non procedat: quodq; febris permaneat. hæc omnia si adfuerint magnum uitæ periculũ afferũt. Galenus suo more ad tria reducit, et qui eum secuti sunt, cum uerius sint quinque quàm tria: scilicet ut occultẽtur: ut repente: ut retrocedant: ut sputum retineatur: & febris maneat. distinguitur secunda à prima, quoniam per resolutionem possunt occultari, ut primo in primum Epidemiorum (Tex. 10.) sine malo, sed sensim, non repente. Quòd uerò retrocedant aliud est, quàm quòd occultentur. nam in profundum redit materia. & differt à resolutione. tum quia sentitur pondus in membro: tum quia statim fit, ut delitescat: tum etiam ob molestiam, quæ sentitur: demum quia dum retrocedit premendo apparet durities: nõ ita, dum resoluitur.

De causis ergo horum dictum est in illo Aphorismo (62. par. 5.) Quibus tumores in ulceribus apparent, non conuelluntur ualde, neque insaniunt: uerùm his euanescentibus de repente quibusdam à tergo conuulsiones & distentiones fiunt: quibusdam antè insania, uel lateris dolor acutus, uel suppuratio, uel difficultas intestinorum, si tumores sint rubicundi. Et rursus sexto Epidemiorum (par. 4. Tex. p.) Quibus secundum aures indicationis tempore genita non suppurauerint, hoc innanito reuersio fit secundum rationem reuersionum: reuersione facta, iterum tolluntur, & permanent, quemadmodum febrium reuersiones in similem circuitum. In istis spes est in articulos abscedere. Meliùs existimarem, ut quæ scripsimus in utroque horum Commentariorum suprascriptorum, perlegas, ne uel necessario aliquo ad huius loci intellectum destituaris. Si neque tu illa, quæ ibi scripta sunt, legere uelis, neque ego hic denuo hic ascripsero, aut si ego denuò his ascripsero, præter id, quod non ex more meo repetam, longissimam hanc faciam expositionem. Et de eiusmodi quidem hominibus Galeni sententiam primo Prorrhiticorum (com. p. in fine) Talium enim signorum genus deterrimum esse constat. Nempe quæ uel tubercula, uel pustulæ ex imo ad cutem enata recurrerint, grauissima omnium existunt: sudores quoq;, qui cœperunt quidem, sed protinus cessauerunt, praui sunt: deiectiones item, & quæ per sanguinis eruptiones uel in mulieribus per uterum uacuantur. Omnia siquidem hæc deteriora his sunt, quæ nullo apparent pacto, si ubi cæperint, cessent. Contingit enim interdum, coquentem adhuc contristantia naturam, nondum ad horum expulsionem excitari. In illis uerò, quæ cœperunt quidem, sed protinus desierũt, apparet ueluti excitatio quædam, natura excernere, quæ molesta sunt, conante, atque ita ob imbecillitatem, quod proposuerat perficere nequeũte. & rursus in tertio eiusdem (Tex. 28 idest ultimo) ubi Hippocrates inquit (Dolores absq; iudicatione soluti inutiles) inquit Galenus: Iam sæpius sermo hic, tum particulariter, tum uniuersaliter dictus, meliusq; ostenditur, si adijciatur, repente occultati. Nam κατα μολλυσμὸν solutionem, quæ sensim fit, significat. Repentè uerò occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, parte abscessus fiat, transmigrationem contristantium succorum ad uiscera ipsa factam ostendit.

Iam scio te credere, intellexisse omnia (immemor cum scis co.um, quæ tibi dixi suprà) cum nihil intellexeris. hocq; nunc fateberis. Sententia igitur est, cum abscessus maximè post aures in peripneumonia deliuuerit repentè, recurreritq; ad interiores partes, sputumq; difficilè factum fuerit, febrisq; intendatur, magnum periculum est, ne æger ad delirium perueniat: quoniam non ea portio, quæ forâs exijt in abscessu, retrocessit, sed natura motum ad eam partem molita est, & conatu magno portionem quandam tenuem, ac uaporosam extrudit, quæ ubi statim resoluitur, nulla alia succedente imaginem præbet, quod euanuerit, seu retrocesserit, cum tamen materia sit in uia, non quod uerè retrocesserit. indicat igitur, tria conatum naturæ uolẽtis transmutare materiam ad alium locum, nec potentis concoquere in loco, seu maturare. secundò impotentiam etiam transmutationis ad ipsum locum. tertiò materiam esse motam extra locum in parte. Si ergo fuerit maior pars retenta in pulmone, cum sputum cesset, & materia incocta sit, & febris maneat, necesse est suffocari: primo de Victu in acutis (Tex. 34. & antè & pòst) Vbi etiam docetur, quod aliqui ledun-

lædibitur mente: sed Galenus refert ad uinū. hic non est necesse, ubi iam materia multa prope aures uenerit. corrumpit enim sanguinem, qui ad cerebrum peruenit, atque ita interficit: & ideo istud habet locum maximè in parotidibus. remanet enim materia in corde, ut superiùs demonstratum est (com. 33.) & in uenis iugularibus.

PROGNOSTICON LXIX.

EXempycis, qui ex pulmonis morbis tales sunt, seniores potius moriuntur: ex alijs uerò suppurationibus iuniores potius intereunt.

COMMENTARIVS.

Propositum est Hippocrati, unum morbum non obscurè pro omnium exemplo discutiendum proponere, cuius imitatione nos parulidē assumpsimus, super quo libros illos incomparabiles conscripsimus: neque enim tale quicquam ab alio scriptum inuenias: neque tanto labore, cum solum esset sexaginta chartarum, dum in ordine redigere tentarem, primùm desperatio & confusio, deinde labor ingens accessit, ac tantus, ut non alij rei intentus per totos pene tres menses cum tribus amanuensibus fuerim. tandem absolutus, nunc me delectat, &, ut Narcissus, me ipsum in mea imagine admiror: quod, quicunque legerit, facere cogetur. nam ab Hippocrate hic sub ichnographia propositum: ego opere ipso absolui, ut unius morbi perfecta tractatione omnes intelligi, cognosciq; possent. & de illis statui, quid sperādum, & quomodo eum amoliri oporteat. Et ut iuremerito ille peripneumoniam (quippe artis conditor) assumpsit difficillimum morbum, & in quo singulæ differentiæ, quantumuis minimæ, euidentiùs, & latiùs patent, quippe ob magnitudinem, tum propriam, tum causarum: ita ego contra paruliden proposui minimum morbum, ut docerem, quàm subtiliter inuestigare poßimus, ac debeamus quascunq; exiguas differentias, in quibuscunque morbis alijs. quod tantò facilius factu, quanto more mathematicorum angulorū per quam paruum interstitium docet ratione cognoscere subtractarum in circulo perifriarum discrimen. ita ut Hippocrates cum esset inuentor, coactus sit doctrinam, ac scientiam colligere à sensibus, ideoq; maioribus & manifestis interuallis indiguit, ut ad minora deueniret: ergo contra iam cognita per Hippocratis scripta doctrina à cognitione intellectus ad eam, quæ per sensum fit, & praxim: per contemplationem docens (cum ille contemplationem seu theoricam ex praxi inuenerit,) oportunius minimarum differentiarum exemplum assumpsi, cum hæ nō fatigent intellectum, sed quasi meliùs intelligantur. cumq; doctrina nostra à notioribus procedat, in ea per quam ab intellectu ad sensus procedimus, aut contraria ratione à sensu ad intellectum, ambo contraria, si licet, complecti oportet: & ita, ut unum quodque notius sit suæ ui animæ cognoscentis: hoc autem proprium artibus ipsis tradendis.

Igitur quibusdam uisum est, quoniam infrà (Tex. 14. Tert. Prog. secundum Gal. Diuis.) dicit Hippocrates: Pereunt autem ex dolore auris acuto cum febre continua, atq; uehementi, iuniores quidem die septima, & adhuc citiùs, seniores autem multo tardiùs. febres namque & deliria minùs eis superueniunt: & hanc ob causam febres suppurari præueniunt. Verum in his ætatibus morbi superuenientes plurimos interimunt. Iuniores tamen ante auris suppurationem moriuntur. si autem pus album ex aure defluat, spes habetur de salute iuuenis, si aliquod aliud bonū signū ei superueniat. Manifestū est liquidò Hippocratem ne hic quidem somniasse, quod senes plures euadant, quàm iuuenes, scilicet ex dolore auris acuto, maximè cum scripserit (4. Aphor. 34.) In morbis minùs periclitari ægrotantes, quorum ætati congruit morbus: acuta autem febris non conuenit seni. ideo nil amplius in Aphorismo (p. Aphor. 14.) uoluit, quàm quod ex doloribus, qui fiunt per aurium abscessus, iuniores plures celeriter, seniores autem plures tardè intereant. Vniuersim autem non definiuit. Hic ergo (3. Aphor. 31.) intellexit aliud, scilicet destillationes, quæ ad tabem ducunt, & difficultates spirandi. nam hæ sunt familiares ætati: et ideo minùs periculosæ in illis. cum humores minùs acuti sint in senibus, minùs feruescant, & membra sint sicciora, minùs erodit uiscus: ideoq; minùs contabescunt. Cum autem dixit (iuniores) comparatiuum dixit, quod minùs refert positiuo: uelut etiam, cum dixit (seniores) hoc autem habet cōparatiuum, quod etiam in eadem ætate eundem seruat ordinem: ut potè quadragenarij compa-

rantur ad quinquagenarios, & hi sexagenarijs: rursus hi septuagenarijs, & hi octuagenarijs. Sẽper enim cum sit morbus calidus, & à multo sanguine, quantò ætas magis processerit, tantò morbus est naturæ contrarius: ideo etiã magis perniciosus. Est etiam impedimentum in respiratione, quæ cum sit multò imbecillior in sene, celeriùs & faciliùs senex peruenit ad suffocationem. Tertia est, quòd in his ob abscessum interiorem faciliùs cogitur calor intùs, & refrigerantur extrema, & sudant sudore frigido, et moriuntur. Quarta, quòd tardius suppurant: & ubi suppurauerint, minor est spes, ut eijciatur humor purulentus: & ob id intereunt.

Circa ætates, quanquam aliâs diuiserim eas, non tamen subtili methodo eas sum prosequutus, ut decebat. maxima enim est uarietas in eis enumerandis: unde non leues errores contingunt. Quidam enim negant, posse definiri per annos: quænam ergo earum notitia? alij uolunt definiri per eosdem numeros, quod experimento contradicit: nec ulla inuenitur media uia. At si aduerteris, dicam, quomodo ætates annorum numero sint definiendæ. Certum est, quòd usque ad quadraginta dies infantes, uel minima causa periclitantur, maximè prima die: pôst usque ad tertium annum sunt ualde imbecilles, & est tempus lactationis: ab eo ad septimum annum usque, dum fit mutatio dentium. & hoc est quartum tempus comprehensorum. In prima ætate cum ætas dicat mutationem iuxta cursum naturalem: iuxta quartumdecimum annum fiunt potentes ad uenerea: in uigesimoprimo est finis incrementi euidentis in longitudine: ad trigesimum quintum annum usque crescunt uires, cum circa uigesimumoctauum corpus desinat in latum se extendere. consistit à trigesimoquinto ad quadragesimumsecundum: hoc autem rectè, & ex ratione uiuentibus. Hic ergo oportet attendere hominis statum. nam qui robustißimi sunt natura, in his declinatio nulla euidens fit, nisi ad quinquagesimum annum. Cum enim consuctos labores non omnino illæsi ferunt, iam tum incipit cruda senectus, quæ cum primum secundum naturam à quadragesimotertio, antea uel ex regione, uel ex imbecillitate naturæ, uel ex errore, id contingit contra naturam, finem habet ad sexagesimum tertium: si uerò à quadragesimonono incipiat, extenditur ad nonagesimum primum: at si à quinquagesimosexto, tum ad centesimum decimumnonum seu uigesimum. Hic est terminus senectæ crudæ, ac primæ, in qua sunt robusti adhuc, tum graues difficulter, mediocres autem placidè, quales sunt per urbem discursationes, ferunt labores.

Secunda uerò, quæ propriè senectus est, in primis cum sit necessariò maior prima pertingit ad nonagesimumprimum annum: in ualidioribus ad centesimum quadragesimum septimum: in robustißimis ad annos ducentos triginta unum. Hæcq; ætas est, in qua sunt sapientißimi. Vltima uerò, quæ ducit ad mortem, est à nonagesimo primo ad centesimum uigesimumsextum. meliorum autem annorum propè trecentorum & sexaginta: optimorum uero ad annos propè quingentos. Totius autem uitæ secundum naturam actæ tertia pars inutilis omnino redditur: ut centum septuaginta postremi in optimè constitutis: in bene autem centum quadraginta: in medijs autem anni plusquam centum. quod non accidit in precocibus. Horum si status à trigesimo ad trigesimumquintum annum finiatur, secundi senij pars ultima est septuagesimus annus. primi autem quadragesimusnonus, & antea secundum eandem rationem: triagesimitertij sexagesimustertius: quadragesimus quartus initium secundi senij: si uerò quadragesimus consistendi sit finis, secundi senij octuagesimusquartus. quinquagesimusquintus autem, aut sextus, finis primi.

Poterant forsan, quæ hic adducta sunt de ætatibus absurda uideri, quæ nec demonstrantur, nec authoritate confirmantur, cum utrunque necessarium uideretur in his, quæ aliena sunt adeò ab experimento, ut neque ab Hippocrate, nec Aristotele tale quippiam commemoratum sit, aut unquam postea uisum. Verùm & experimento ipso coarguitur: quamuis enim lucerna puri olei ac pari cum impuro ponderis duplum fermè temporis exigat. cum impuro nihil etiam per ignem secernatur aquei, sed totum colligatur, quomodo fieri potest, ut in homine quintupli discrimen sit, in quo fit separatio impuri à puro, quotidièque per urinas, & sudores illud segregetur? Nec minus importunè dictum hic, cum nulla mentio prorsus habeatur de ætatibus, ut quæsita occasio, & parum conuenienter hoc in loco huiusmodi tractandi non oblata, ut exposcere, aut exigere res ipsa hanc disputationem uideatur. Verùm non de ætatibus hic sermonem instituimus: sed aliorum sententiam

tium expositorum secuti, quos seniores intelligat, edocuimus. Quod uerò tot annorum descriptio uana uideatur, atque inutilis nemine ad eam ætatem accedente, non ob id dictum est, ut necessarium sit, sed ut ratio rei habeatur. namq; dubium non est, quin nostra ætate magis indigeamus enumeratione, quæ fit iuxta ætates casu diuisas, scilicet ad quadragesimum usque, uel ad quadragesimumsecundum annum. Quod uerò dicitur de lucerna, dico, quòd exemplum non est ad propositum, quia in lucerna ignis non sustinetur ab ipso oleo, nisi quo ad alimentum, sed non quo ad motum: habet enim motum ab aere. at in nobis calor naturalis habet alimentum, & motum ab humido proprio. Secundum discrimen est maioris momenti: & est, quòd calor naturalis in nobis restaurat humidum, quo debilescit: sed calor ignis in lucerna neque restaurat ullum humidum, & ubi restauraretur, restauratur ab agente exteriore imponendo nouum oleum: & ita similitudo nullo modo congruit. neque enim dubium est, quin sola ratio motus in igne non faciat maiorem resolutionem, id est, semper æqualem, qualecunque sit humidum. at uerò in humido naturali non idem contingit, sed quantò humidum fit crassius, motus minuitur: & ideo ætas senectutis producitur, & similiter propter restitutionem humidi semper magis restauratur, et melius, atque perfectiùs. & ideo duplicando rationem, quæ pendet ex perfectione humidi, aliam, habemus ex ratione motus uelocioris, & tardioris: & tertiam, quæ est è ratione perfectionis humidi: ergo simul aggregatæ producent saltem duas duplas, id est, quadruplam proportionem. quadruplum autem centum uiginti annorum est prope quingentos annos: ergo res redit ad idem. Causa uerò, quare experimentum non succedat, est iam multiplex errandi ratio. nam primum in lactatione lac non est perfectum, neque etiam dant debitam quantitatem, neque debitis horis: unde etiam in subsequentibus temporibus exhibetur malus cibus, & compositus, & pluribus uicibus, cum non oportet, & quando non oportet. & quia, ut dixi, non concoquitur à calore perfecto, sed iam priùs uitiato, etiam quod esset perfectus cibus, non exhiberet perfectum alimentum, quantum minus neque agens, quod mutat sit perfectum, neque ipse cibus, neque modus, aut quantitas: & ita corrumpitur multis modis, & fit lapsus magnus, ut non redeat ad quartam partem perfectionis. & ad hoc iuuant curæ, uigiliæ, labores importuni: & quod maximum est, quia sunt iam debilitati à generatione, & ideo non possunt habere ultimam perfectionem. Dato etiam, quòd uiuerent secundum rationem omnem: & ideo non uideatur mirum magis, quàm si uideremus equum uiuentem in nemoribus centum annis. multum enim differt uita hæc tot modis uitiata: & serua à uita libera, & secundum rationem. & de hoc locuti sumus alibi (In libro de Proportionibus)

Quod uerò dicit Galenus, & reliqui, quòd senes ultimi senij nullo ex morbo magis conualescunt, quàm iuuenes, ostendit Galenum non curasse multos ægros. nam ego curaui senem ex Sormanis ex tertiana producta, qui conualuit, cum ageret nonagesimumtertium annum: alios similiter decrepitos senes. & hoc est, quia longè minor est morbus in comparatione ad morbos aliorum, quàm uires ad uires: ideo illud debet intelligi de morbis, aut æqualibus, qui fiunt ab æquali causa, ut potè ab exercitatione, à pluuia, & similibus, & non spontaneis. Distinguere autem ætates per signa licebit satis utiliter, sed non securè à canicie: primum capitis, deinde barbæ: secundum à rugis faciei: tertium à potentia uenereorum iuxta naturæ rationem: quartum à robore sensuum maximè uisus, & auditus: quintum à memoria: sextum à splendore coloris: septimum ab urina splendida: octauum ab excrementorum paucitate (nam proprium senum est abundare multis excrementis: iuuenes enim si multum edunt, multum etiam concoquunt: & si parum, pauca resecantur excrementa.) nonum à carnis multitudine: decimum à uelocitate, & frequentia, & ordine pulsus (& hoc plurimùm refert, quia quamuis facultas naturalis senescat ante tempus, potest tamen homo diu uiuere, sicut etiam in plantis, quia facultas illa caret motu euidenti. sed uitalis, cum senescit, celeriter deducit ad mortem ob magnas mutationes) undecimum à dentibus nitidis, & albis, & æqualibus: duodecimum à tolerantia laborum: tertiumdecimum à longitudine, & profunditate somni. Et scias, quòd est triplex senectus iuxta tria principalia membra. nam ratione testium homo celeriùs senescit semper: & ideo barba fit cana. ergo prima trium est, à facultate animali, & à cerebro: & secunda fit à iecore: & tertia fit à corde. & esse

iuuenem, secundum cerebrum, meliùs est, quàm secundum iecur: & secundum iecur, quàm secundum cor. sed esse senem, contrario modo se habet: plus enim refert, quòd aliquis sit senex secundum cor, & deteriùs est, quàm secundum iecur: & secundum iecur, quàm secundum cerebrum: & secundum cerebrum, quàm secundum testes. Et scias, quod mutatio ætatum senij multis fit in uno anno euidenter, & persæpe per morbum magnum, & aliquibus sensim, & per uarias debilitationes.

PROGNOSTICON LXX.

Dolores uerò cum febre facti circa lumbos, & inferas sedes, si septum transuersum attigerint inferas sedes relinquentes, ualde lethale. Alijs igitur signis mentem adhibere conuenit: quoniam si aliquod aliud signum malum apparuerit, desperatus homo est.

COMMENTARIVS.

In græcis codicibus hic incipit tertius liber, qui nobis esset quartus, sed non rectè, cum Hippocrates de eodem etiam morbo agat in comparatione ad motum, ut manifestius uidebimus in sequenti textu: & propterea, qui putant ipsum mutare institutum, decipiuntur. Sententia ergo est: Si quis animaduertet diligenter ei ad unguem contraria superiori, ubi dicit, omnes autẽ abscessus, qui fiunt in cruribus, ut ergo descendere morbum, & transferri in locum minùs periculosum, tutissimũ est: ita contraria ratione, à partibus ignobilibus ad partes nobiles ascẽdere, periculosissimũ est. innuit ergo Hippocrates tres modos. Vnum optimum, ut materia ex loco nobili ad ignobilem, & ad inferiorem transferatur, pessimum: ut contrario modo ex ignobili ad nobilem, & ex inferiore ad superiorem locum transferatur: medius est, ut ibi generetur, & ibi finiatur. unde liquet, quòd loquitur adhuc de peripneumonicis.

Hic animaduertere oportet, quòd præsupponit adesse febrem scilicet & acutam, quod omisit breuitatis causa. nam ubi non adesset, nullo modo esset signum lethale: quia in podagra, & arthritide hoc aliquando contingit citra uitæ periculum, quia materia extra fertur. nam cum intra fertur, & iam fecerit dolores circa lumbos, est semicorrupta: ideo necessariò facit febrem. cum ergo non facit, signum est, quòd non intus fertur, sed in superficie. Quomodo autem materia ascendat, neque Galenus, nec alius declarauit. Quid enim est, quod cogat naturam contra naturam, & contra se ipsum agere. certum est enim quòd si motus à superiore parte ad inferiorem, & à nobili ad ignobilem, est naturalis, quòd contrarius illi est uiolentus. Et ideo dico, quòd oportet istud fieri ex tribus modis. Aut quia membra superiora sint debiliora inferioribus. & ita uelut in republica malè ordinata, mali, & imperiti super ciues bonos & peritos: ita & in corpore malè affecto. sed difficilè est inuenire modum, quomodo possit esse robustior pars lumborum, quàm partes prope cor, ubi tam uehemens est calor, tot spiritus, & tantus motus. Secundus modus est, ut hoc fiat ui astrorum: sed tamen cum illa uis uteretur medio facultatum inferiorum, adhuc hæremus in uado. Tertius modus est, ut materia ob leuitatem suam feratur sponte, sicut etiam in mundo ad partes superiores. Sed dubium est in hoc, quoniam etiam materiæ crassæ ascendunt, & melancholicæ maximè: ergo non est ex motu elementari. Aliquando imaginatus sum, quòd hoc contingeret, quia natura à principio transmiserit in longinquam partem: deinde ob imbecillitatem non possit transmittere: & ita fiat morbus in superiore parte, sed materia nondum transmissa, non quòd illa redierit ex inferiore parte ad superiorem. Sed hoc habet duas difficultates. Prima, quia morbus fieret in media uia: & hoc non uidemus. Secunda, quia nos uidemus morbum, dolorem & tumorem recedere uerè ex parte inferiore. propterea dicendum, quòd istud contingit ob calorem, qui agit in materias, ut in lebete: & ideo cum materia illa sit mobilis, & ab initio detrusa ad locum ignobilem, & remotum, debilitato calore naturali, & præter naturali aucto cum sit undequaq; conclusa: tum quia partes tenues ob calorem ascendunt. ideo tota sequitur motum illum: & si natura non priùs superasset eam partem, omnino homo per incuriam moriturus esset: facta separatione, statim putrescit, & ita monetur ab utroque calore. primò quidem semper ad ignobiliorem partem: sed persæpe non potest perficere. Sequitur secunda dubitatio, quæ facit ad declarationem primæ: & est, quare necesse sit ad significandam

ficandum mortem, oportere adesse aliud signum & quoniam hæc sententia scribitur a ibi. secundo enim Prorrhiticorum (35) inquit: Ex lumborum recursione oculi peruersio mala. sed hic nõ se cõtrahit, ut morbus redeat ad præcordiũ, sed sufficit, ut petat mẽbrum principale quomodocũq;. ergo materia tendit ad mẽbrũ principale, si signũ aliquod malũ adfuerit, uelut peruersio oculi: istud est lethale, & causa est manifesta, & sæpius declarata. & si fiat ab initio morbi, significat morbum breuiorem: sin autem pòst, multò longiorem, sed omnino lethalem. quia quo tempore materia debuit esse magis obediens naturæ, eò magis sæuit morbus. Dicebat præterea sexto Epidemiorũ (par. 7. Tex. 18.) Lumbis dolentibus, si recursus doloris ad latera fiat, & tuberculum, quod seps appellatur, oriatur, malum. Facilè incideremus in aliam difficultatem. est autem tuberculum (lib. 9.) seps à putredine dictũ, cuius similitudine serpẽs etiam sit dictus:

Ossaq; dissoluens cum corpore tabificus seps:
Parua modò serpens.

Ideò hic accipitur pro tuberculo putrefacto, & depascente partes uicinas: à Lucano pro serpente, qui eundem facit affectum recurrere: ergo dolorem ad latus per se malum est. Cur autem indigeat aliquo signo prauo, ut potè prauitate urinarum tuberculo putrefacto, ut hic conuulsione, uel simili, ob id est, quia ab initio potest leuis materia hoc facere ob uehementem calorem, præter naturam: & ita poterit seruari.

Idem cum præcedente.

SI autem assurgente morbo uersus septum transuersum alia signa superuenerint, non mala, ipsum empycum futurum ualde speratur.

COMMENTARIVS.

Docet, quòd minus malum est in pessimo casu: & potest esse regula generalis de omnibus abscessibus, qui fiunt in locis nobilibus ex loco ignobili: scilicet quòd cum dolor hoc modo ascenderit, nec apparuerint signa mala, tunc optimum, quod subsequi possit, est, ut deueniat ad suppurationem. & hoc contingit, quando reditus ille materiæ fit solum ob tenuitatem illius, aut uehementiam caloris præter naturam, & non ob aliquam causam malam, quæ sunt: imbecillitas loci superioris: imbecillitas caloris naturalis: multitudo humorum: prauitas materiæ. dolor autem antecedens in parte superiore est causa, & signum quasi indifferens. ut enim atrahit est signum nimis malum: ut uerò significat partem læsam imbecillem, est malum signum. Hoc autem præcipuè dictum est propter ea quæ scribuntur Primo Epidemiorum (lang. 13.) libet autem adijcere seriem uerborum, quæ uerè est admirabilis. inquit enim: Mulierẽ, quæ decumbebat in Littore trimestri, fœtu grauidã, Febris uehemens corripuit: statimq; lumbos dolere cœpit. Tertia dolor colli, capitis iuxta claiculam, & manum dextram, statim lingua uoce destituta est, dextra manus resoluta est cum conuulsione, uelut his, qui aliqua syderantur parte, contingere solet. Delirabat pœnitus, noctem molestè tulit, non dormiuit, aluus turbata est ex biliosis meris paucis. Quarta die lingua uoce soluta est: conuulsiones eorundem: dolores omnium permanebant. Iuxta præcordia tumor cum dolore: non dormiebat: pœnitus delirabat: aluus turbata: urinæ tenues, non boni coloris. Tandem subijcit: Circa decimamquartam uomuit biliosa flaua satis multa: sudauit. à febre liberata est.

Hæc subieci non tam declarationis causa, quàm ut in Opere doceamur. nemo est, qui cum tria hæc, quorum unum quodq; ad significandam mortem sufficiebat, simul coniungantur, non debuisset de morte prædicere. primum quidem ascensu doloris ex lumbis ad caput, & collum, qui iuxta hanc sententiam debuit esse lethalis, præsertim cum adfuerint alia signa lethalia, ut potè conuulsio, & quæ perseuerauit, amißio uocis: aut saltem debuit peruenire ad aliquem abscessum, uel cerebri, uel faucium, uel post aures cum suppuratione. Secundum signum erat, quia utero gerẽs correpta est febre acuta, quod lethale est. inquit enim Hippocrates (5. Aphor. 29.) Mulierem utero gerentem capi aliquo morbo acuto, lethale est. Ista uerò non solum correpta est morbo acuto, sed etiam cum uehementibus symptomatibus conuulsione, resolutione, amißione uocis. Tertia fuit, quòd dolor ascendit rursus procedente morbo, scilicet in quarta die, ad præcordia, ut ibi esset tumor cum dolore: & tamen cum his omnibus sanata est.

Hæc inquirere scioli isti, ac Galenici, sola opinione nominis gloriã captãtes, necessariũ nõ putant,

tant, imò extra propositum. At ego diuersum prorsus sentio, doctrinamq; Hippocratis, non doctrinam esse, si non ita intelligatur, ut usum rei doceat, sed fabulam, & falsam opinionem, & peruersam doctrinam censeo. An lego Hippocratem, ut dediscam, an, ut docear? non ego demiror, quod in hos errores incidant, sed quòd tam impudenter pertinaciterq; iudicium suum de non interpretandis, nisi uerbis, re autem omittenda, tueantur. Dij boni, quæ mens, quis sensus, quæ humanitas, quæ iustitia? An ego te conduco, ò Medice, ut nugeris, ut Galenum adducas, ut uèrba Hippocratis explices? an ut scias, qui nam morbus sit hic, propter quem te uocaui: qualis futurus finis sit. quomodo curandus? an non tu, si aliter censes, laqueo dignus es, qui me prodis de uita amicum, & mercede ad hoc conductus? ò tempora, ò mores, quod cogitare (horreo) isti audent, tanquam æquum tueri? non quæro Hippocratem: non quæro Galenum: non quæro Græcos: non quæro latinos, aut Arabes: quæro ueritatem, qua poßim tueri ægrum fidei meæ cõmißum, ubicunq; eam inuenero, etiamsi in Burchielo inuenturus sim: ualeant Hippocrates, & Princeps, & omnes alij. Hippocratem ergo quæro, quoniam plurimum continet ueritatis: oportet ergo ueritatem intelligere, non uerborum expositionem. Dicamus igitur, quòd mulier illa nõ paßa est decubitum materiæ ad membrum nobile: nam neque mortua est, neq; suppurauit pars aliqua, neq; perserauit in doloribus partium, nec in symptomatibus, sed materia illa turgens modò huc, modò illuc ferebatur magno impetu. Ergo Hippocrates intelligit hic de doloribus, qui ascendunt ex partibus inferioribus ad septum transuersum, & qui ibi quiescũt cum febre acuta, & cæteris signis inflammationem significantibus, & non de materia: quæ licet ascenderit ex partibus inferioribus, tamen circumquaq; fertur. Habet ergo textus iste limitationem hanc, præterea amplificationem: & est, quòd non solum intelligitur de materia, ascendente ad septum transuersum, sed tendente ad quamcunque partem nobilem, ex parte ignobili. Habet & suam dubitationem: & est, ubi trãsferatur ex loco magis nobili, sed inferiore, ad locum minus nobilem, sed superiorem, an sit bonum, uel malum, utpote à septo transuerso ad caput: & ita contrario modo à minus nobili ad magis nobile, descendendo utpote à cerebro ad septum transuersum. Et est quæstio ualde utilis, & cuius experimentum, atq; exemplum, habetur in exercendo artem, & potest uariari quadrifariam: & est ueluti an phrenitis per se orta, àn peripneumonia per se orta, an phrenitis facta ex peripneumonia, an peripneumonia facta ex phrenitide, sit lethalior? Et respondeo primò quòd phrenitis per se facta est lethalior peripneumonia per se facta: quia licet phrenitis sit in membro minus nobili, scilicet membranis cerebri, quàm peripneumonia, quæ fit in pulmone. quia tamen locus est calidior, & membrum mollius, & uia est purgandi latior: ideo plures euadunt peripneumonici, quam phrenitici. Secundò dico, quod uterq; istorum morborum facilius sanatur per se ortus, quàm ex commutatione, quia natura commutat ex membro principali, uel saltem nobili ad membrum principale, uel nobile: id uerò deterius est, quàm si ex ignobili ad nobile commutatio fiat. Sed in commutatione ab ignobili ad nobile morbus, qui succedit, est deterior, quàm si per se oriatur: ergo multo magis morbus factus ex commutatione ex membro nobili ad membrum nobile, deterior est, quàm per se ortus. Ostendo modò, quòd ex permutatione membri nobilis ad membrum nobile fiat sæuior morbus, quàm ex mutatione ignobilis ad nobile: tum primùm, quia quo tempore natura delassata est, & afflicta, & deberet peruenire ad quietem, cogitur subire nouum certamen, & laboriosissimum: & ideo est longè periculosior. nam si quis ex lumborum dolore incidat in peripneumoniam, est ac si ex sano incideret in morbum, atque ita longè minùs malum est. Secunda ratio est, quia talis mutatio non fit à natura, quia non fieret ad membrum nobile, neque etiam à leuitate materiæ, aut calore simpliciter: quia iam materia continetur in loco, ubi est magnus calor naturalis. igitur oportet, ut fiat ab una ex alys causis, scilicet dolore partis, ad quem defertur: & hoc est minùs malum. quod esse poßit, aut ex imbecillitate caloris naturalis, aut partis, aut multitudine humorum, aut prauitate: quodcunque horum fuerit, uitæ spes in angusto est. Tertiò dico, quòd transmutatio facta ex peripneumonia in phrenitide, est deterior, quàm ex phrenitide in peripneumoniam, quia semper in talibus commutationibus debemus considerare

siderare illud, quo obstante morbo acuto, difficilius sanatur: sed peripneumonia facilius sanatur, quàm phrenitis. igitur commutatio ex phrenitide in peripneumoniam minus mala est quàm ex peripneumonia in phrenitidem, quia cum procedente morbo magis indigeamus robore caloris naturalis permutati eo tempore ad locum, ubi calor naturalis fit imbecillior, res est ualde mala, et indicium naturæ superatæ. Quoniam natura semper ex se facit, quod optimum est. sequitur etiam ex hoc præceptum utile in arte operandi: & est, quòd materia confluente ad membrum ignobile: & dabat exemplum Princeps de podagra (22. 3. cap. de cura podag.) quòd non debemus uti repellentibus in initio eius, ne materia compellatur ad membrum principale, & sequatur morbus periculosissimus. Circa quod notandum est, quòd aliqua sunt, quæ astringunt, & non repellunt: quia licet sint sicca, sunt etiam calida, sicut crocus, & etiam lignum aloes, et aloes ipsa. quædam repellunt, quæ sunt frigida uehementer: & hæc sunt periculosa, sicut succus aizoi, & plantaginis. quædam uerò repellunt à proprietate: & hæc sunt periculosissima, uelut oleum scarabeorum. Aliud dignum consideratione est, quòd licet prohibere transitum materiæ ad articulos citra periculum omne: & hoc quia materia, quæ facit talem morbum, quæ recipitur in articulis, & distrahit illos, est res pauca: & ideo magis offendit ob angustiam loci aut qualitatem prauam. ui ergo prohibetur, non est res effatu digna, humor ille, qui confluit: & tollitur dolor adeò acerbus: uigiliæ impedimentum ambulandi: & materia illa nihilominus spargitur circum loca uicina sine noxa. ergo talis operatio prohibendi est rationalis, & utilis, si fiat eo modo, id est, non super locum læsum. Vtimur ergo emplastro illo uulgari sumpto ab Arabibus, ex aqua, aceto, & furfure: nam rarescit cutis, & materia trahitur ab intus ad extra, et cohibetur, & nihilominus redditur facilior ad exitum, quia propter furfur triticeum, quod est particeps farinæ, concoquitur, & propter acetum dissecatur in minima. & sunt, qui hac ratione imponunt emplastrum in crure ex arthemisia, & aceto, & dicunt, quòd locus uesicas contrahit, sicut à cantaridibus, & trahitur materia ex profundo ad cutim: & ita liberatur æger absque eo, quod perueniat ad dolores podagræ. Et si quis dicat, quo indicio deprehendis, quòd materia, quæ ingreditur ad articulos, sit ualde pauca? respondeo, quòd ex loco, qui angustus est: et etiam, quia maior pars materiæ spargitur circum locum patientem, & non ingreditur illum: deinde, quia uidemus, quòd homo, cum est assuetus podagræ, multò minus dolet propter latitudinem locorúmque prima uice. est etiam illud consideratione dignum, quòd in nullo casu tutiùs licet adhibere adstringentia, ubi materia fluat, quàm in podagra, quia distantia à pedibus ad cor, & ad iecur, est maxima, & cor, & iecur, sunt membra calidissima: contraria ratione, periculosissimum est uti astringentibus, ne dum repellentibus in glandulis capitis, propter propinquitatem cerebri, & imbecillitatem caloris eius.

Idem cum præcedente.

QVicunque uerò ex empyeis uruntur, quibus pus purum album, & sine prauo odore fuerit, seruantur: quibus uerò subcruentum, & cænosum, moriuntur.

COMMENTARIVS.

Memini me de his plura dixisse in Commentarijs Aphorismorum: nec est, quod addam, nisi quòd locus hic sumptus est secundo de Morbis (7. par. com. 41.) Signum autem, an euasurus sit, habes (pag. 16.) Si pus album, ac purum fuerit, & fibræ sanguinis insint, plerunque sanus fit: si uerò prima die profluat, lutei oui speciem habens, aut secunda die defluat crassum cum uirore subpallidum, fœtens, moriuntur, ubi pus effluxit. Non mirum est, si paulò incomptior in libro de Morbis uisus est, cum ex eis Aphorismos transcripserit, ex his locum hunc. Quòd ergo dicat Paulus, debere uri exterius, quòd periculosa sit eductio saniei per uulnus, fallitur: nam ubi conditiones hæ adfuerint, & sectio administrata, iuxta Hippocratis sententiam ibidem, quam etiam repetit paulò clariùs in tertio (pa. 10.) homo restituitur ad sanitatem, educto perfectè pure: neque periculum est de fistula. experimento enim cognoui in Francisco Bonafide Medico Patauino amico meo, qui sanatus est ex fistula pectoris facta ob malam curam: neque si bene curetur, in fistulam deuenturum ulcus extracto toto pure: neque si extractum fit totum

pus,

stantia neruea: sicut & membranæ omnes. & ideo participes magni sensus, uel etiam per se, ut credit Vesalius, uel quia recipiatur magis in his sensus, ob substantiæ similitudinẽ: quod dicendum est ab illis, qui Galeni uiam sequuntur. omnia autẽ membra, quæ sunt prædita magno sensu, sunt etiã subiecta magnis doloribus. Sed tamen, ut dixi, rarò incurrunt ægri magnos dolores ex distentione uesicæ sine febre, et ulcere: & causa est, non quia uesica, si multùm distendatur, non maximos sentiat dolores (hoc enim iam demonstratũ est, esse necessarium) sed quia non potest distendi multùm tota ratione contentorum ob membra uicina, à quibus comprimitur. & ideo partim ob hoc, partim ob dolorem natura potius retinet urinam in ureteribus, & in renibus, & in uenis, quàm ut per uim uesica adeò uehementer indurescat. sed cũ ureteræ sint & ipsæ præditæ magno sensu, ideo tales sentiunt acerbissimos dolores, etiam in lumbis, adeò ut periculum sit, ne disrumpantur: & hoc secundum periculum est maius primo. Tertium uerò, licet non sentiatur, est longè maius secundo: & est, ut uenæ aqua impleantur, inde sanguis totus corrumpitur.

Hoc prõgnôsticon ad præcedens.

EXitiosissima uerò, quæcunque cum febre continua sunt. Dolores namq; ab ipsis euenientes interimere ualent, & uentres in talibus non deijciunt, nisi dura, & ægrè.

COMMENTARIVS.

Cum ergo uesica dura, & dolores, per se exitialis sit morbus, nimirum, si cum febre acuta sit exitialissimus duobus maximè accidẽtibus symptomatibusue, scilicet febre acuta, quàm per cõtinuam intelligit, & doloris acerbitate cum diuidatur ipsa uesicæ substãtia. utrum uerò duas, an unam tantum præter peritoneum tunicas habeat, uisum est sexto Contradicentium (22.) unde autem recipiat neruos, docet Vesalius libro quinto (capite undecimo) scilicet à neruis sexti paris cerebri, & ab infimis spinalis medullæ partibus, quos & motus gratia suscipit, & sensus cuiusdam, sed maximè doloris uitandi causa. quantò enim dolorem magis sentiunt, tantò exactiore sensu sunt: unde uel minimam noxam percipiunt. Liquet enim ex nimia retentione urinæ hominem aliquando incurrere dysuriam, aut stranguriam, & aliquando iscuriam: sequiq; mortem: persæpe generari carnem in collo uesicæ: sæpe lapidem in uesica, quo nihil atrocius: scabiem præterea, & ulcera insanabiles morbos: tũ uriginem. unde rectè in prouerbio apud Venetos: Si uis uiuere sanus, minge sæpe, ut canis. Sed omnia commoda mortalium aliquod incommodum sequi necesse est. uehementiam enim doloris in eo loco, qui undique premitur, & per quem transire tot excrementa necesse est, præsertim occluso meatu, quis dubitat periculosissimum non esse? Quod uerò subiecit (Et uentres in talibus nõ deijciũt, nisi dura, & ægrę) hoc fit bifariam ex eadem causa. Primùm pondere uesicæ, quæ recto intestino imminens, uiam præcludit fæcibus. Secundò ob dolorem, natura timente locum, adeò dolorosum uexare: aut ei obuiam quoquomodo ire. Galenus uerò suo more ex exemplo in exemplum transiens ad libros de Difficultate spirandi, satis importunè, uel etiam ipsis Galenicis iudicibus, nos relegat. meliùs ille exposuit, quòd ob metum lædendi uesicam dolentem, adeò uehementer natura non audet comprimere musculos uentris, sine quorum auxilio rarò fæces educuntur. Verùm de fæcibus hoc ipsum intelligit, quod scribit de ileo sexta Aphorismorum (42.) ex quo mors sequitur, non de duritie fæcum simplici.

PROGNOSTICON LXXII.

SOluit uerò morbũ urina, quæ purulenta mingitur, album ac leue habens sedimentum.

COMMENTARIVS.

Postquam docuit rationem differentiæ duorum morborum, ostendit modò communia utrisq;, scilicet suppurationem, & eruptionẽ puris esse certa signa salutis. in uno enim robur naturæ, & materiæ benignitas dignoscitur: in altero exoneratio ægri, conuirium constantia, nempe trifariam. cum robore uirium contingit ægro magnum periculum, aut mors, scilicet si uires sint robustæ, & materia contumax, ut non possit concoqui: secundò si concoquatur, nec tamen expellatur: tertiò si concoquatur,

& expellatur, sed cum iactura magna uirium, scilicet cum pus corruptum fuerit, uelut si non album, neq; æquale. Eijcitur autem cum urina: *nam si per se eijciatur, pudendorum potius, quàm uesicæ abscessum significat: ut testatur* Paulus *libro tertio (cap.) &* Galenus *ipsa quarta* Aphorismorum *(*Comment. *75.) quanquam uideatur dicere sexto de* Locis *(cap. 4.) quòd pus (laborante uesica) plerunq; sine urina exit: sed tamen intelligendum est, ut non sine uesicæ, & musculorum, uentris compressione exeat. nã* Galenus *(suprà* Tex. *41. & in secundo libro) ibi distinguere uoluit pus descendens à uesica, & à superioribus partibus, dicens: Si à uesica prodeat, adeò parum permistus est urinæ, ut etiam sine illa exire possit, & solum exire. Litigant autem, quare non adiecerit (minimè fœtidum) ut in peripneumonia: & dicunt, quòd uesica est frigida, ideo pus semper malè olet expositione* Anglicanæ *& adducunt* Hippocratem *ex quarta* Aphorismorum *(81.) dicentem: Si san-*
" *guinem aut pus minxerit, & squamulas, & o-*
" *dor adsit grauis, uesicæ exulcerationem significat.* Vnde *uolunt, quod in quacunq; exulceratione uesicæ adsit fœtor: hæc sunt somnia mera, & nugæ. pus enim si erumpat statim, & mingatur, fœtorem non habet, nisi urinæ: sed si ulcus fiat sordidum, aut non statim mingatur pus (quod frequentissimè accidit, rarissimè contrarium) malè olet: ideo in hac ambiguitate nõ potuit esse signum proprium alicuius modi. cur uerò sanies hæc per uesicam effundatur, contingit, quoniam nullus patet exitus ad partem exteriorem aliunde: contingit tamen frangi peritoneum tunicam, & effundi in cauitatem uentris, & rectum intestinum, quod ego uidi in* Nobili de Barbauara: *& sanies prodibat per secessum, ex quo ulcere tandem mortuus est.*

PROGNOSTICON
LXXIII.

SI uerò urina nullatenus descendat, neque uesica mollescat, & febris continua uexauerit in primis morbi circuitibus, existimandum est dolentem moriturum.

COMMENTARIVS.

Ἐνδιδῷ *nomine utitur* Hippocrates *sub alio significato, quàm soleat exponi à quibusdam. quid enim magis impropriè dici possit, quàm sperandum de morte, cum æquè significet metuendum, aut timendum.* Quod *autem dixit (in primis morbis circuitibus) declaratur infrà apertè.* Inquit *enim: primus insultus febrium ad quartum diem terminat: secundus autem ad septimum: tertius ad undecimum: quartus ad quartumdecimum: quintus ad decimumseptimum: sextus ad uigesimum. hi igitur ex acutissimis morbis facta per quatuor additione, ad uigesimum finiuntur. ut duplicem hoc habeat sensum: uel ut uelit terminari in primis circuitibus, id est, intra uigesimam diem: aut primis circuitibus referendo ad morbos acutos, id est, primis duorũ morborum acutorum, id est, intra septimam diem. hoc enim plurimùm refert scire, & ad gloriam medici, quasi necessarium.* Galenus *uerò refugit ad difficultatem uerbi, concedat, quæ nihil refert ad medicum, ab* ἐνδίδωμι, *aut* ἐνδιδόω, *quod est, consentio, indulgeo, remitto, concedo, inclino, & similia, quoniam referuntur ad animam solum: hoc autem, cum transferatur ad urinam, impropriè uidetur* Hippocrates *usus dictione* Habes *insectationem leuitatem hominis uanam, ut puderet pædagogum infantilem, ne dum grammaticum, quantò minus medicum, & medicum grauem, & medicum exponentem* Hippocratem. Dij *boni quàm bona fortuna usus est hic uir, qui cum tam manifestis ignorantiæ, & inscitiæ testimonijs, tum abusibus explanatoris tam acres inuenit defensiores? omissa enim principali difficultate, quæ ad artem, quæ ad medicum, quæ ad ægri utilitatem pertinet, de qua ne uerbum quidem insectatur unius dictionis improprium sensum, quem ubi admiseris, seu defenderis nihiloplus, uel tantillo.* Sed *neq;* Princeps *(19. tertij) ausus est definire tempus hoc: neque* Paulus *(libro tertio capite quadragesimoquinto) neque* Græcorum *alius, quod sciam: quamuis nemo huiusmodi curam prætermittat nisi* Alexander *(libro nono capite quinto) qui quasi uidetur eam sub inflammatione renum comprehendisse. in synopsi enim* Oribasius *curam tradit à prædictione: abstinet neque* Haliabbas *in libro nono (capite trigesimoquinto) hoc tempus determinat: neque ego tot uidi ægros, qui ex hoc morbo obierunt, cum ne unum quidem, quod meminerim, ut possim id testari.* Cum *uerò incertum sit, an* Hippocrates *sub dubio id reliquerit uel ob negligentiam, uel quia nesciuerit? uerisimilius est nesciuisse, quam consultò peccasse. ergo ita est, quòd qui perierunt, o-*

mnes

nimis intra septimam diem obiere: quia tamen non multi fuerunt. non ausus est determinatè id docere, scilicet quòd intra septimum diem obeunt: sed in primis circuitibus perituros dixit, quoniam si intra septimum omnes obierint, tunc id dixit: sin autem aliqui sertiùs, & intra uigesimam, & id dixisse, ac intellexisse uideri potest. rei ueritas est ergo, quòd plerique, si ex ui morbi moriãtur, intra septimum intereunt: si uerò omnino robustißimi sint, aut morbus non remittatur, sed quasi transmutetur intra uigesimam diem pereunt. &, ut generaliter dicam, & uerè intra septimam diem plerique pereunt: pauciores longè intra uigesimam. Quod etiam in sequenti Commento clariùs edocebo.

PROGNOSTICON LXXIIII.

Modus autem iste potissimum tentat pueros, à septimo in quartumdecimum annum.

COMMENTARIVS.

Causa, quare pueri à septimo ad quartumdecimum annum magis laborent supradictis morbis à Galeno malè proponitur, cũ eam traducat solùm in ingluuiem, & immoderantiam ciborum: quia si ita foret, multò magis infantes huic morbo subijcerentur. Alij ex Aetio (libro undecimo capite nono) conantur reddere causam dupliciter aberrantes. Primùm, quòd Aetius infantes non excipit: secundò, quia calculosæ uesicæ causas reddit, non autem dolorosæ, cum suppreßione urinæ. At si quis putat Hippocratẽ loqui de suppreßione urinæ, quæ à lapide fit, toto cœlo aberrat. nam neminem in uita mea ex huiusmodi suppreßione perire, uidi, cum in lapide uesicæ urina raro ex toto supprimatur: sed cum urigine emittitur, & paulatim, & guttatim, & per interualla, quin etiam si lapis incidat in collum uesicæ, quamuis tota urina supprimatur, aut eijcitur breui, aut frangitur, aut cathetera reijcitur in uesicam. Præterea quid lapidi in uesica cum suppuratione? clarum est enim ex superioribus, quod uult huiusmodi ægros liberari, pure emisso: at non fit pus in lithiasi, sed ramenta & ichores & sedimina acria. itaq; expositiones hæ neque ueræ sunt, neque uerisimiles, neque ad mentem Hippocratis (pag. 2.) sed somnia eorum, qui in solis nugis uersantur. causa ergo est, quòd, ut habetur in libro de Genitura, pueri habent uenas plenas, & paruas, & accedente ætate ad pubertatem dilatantur, & implentur, & incalescunt, & non dum quicquam emittitur: & ideo facilè in illis locis materia colligitur. unde fiunt durities, & abscessus: ad hoc etiam iuuat, seu aget copia cibi, & malus ordo cum præpostera exercitatione. quibus fit, ut materia crassa, & bili mista (neque enim sine bile talia fieri poßunt) descendat ad locum, & efficiat abscessum. & ideo in huiusmodi ætate talia contingunt magis, quàm tempore Hippocratis, quàm nostro: aut in regione illa, quàm nostra. nam, ut dixi, complures morbi nunc uigeant, qui ætate Hippocratis rarò admodum uisebantur. ita è diuerso quidam ei ætati, & regioni magis familiares erant, quàm nostro tempore in Italia: idq; prouenit ex ratione regionum, ut Hippocrates docet in libro de Aere, & Aquis, & Locis, & ratione uictus, ut in libro de Veteri medicina. in hæc enim duo reducuntur omnes causæ morborum. Atq; illud meritò dixisse uideor, quoniam uesicam contrahere abscessum, est res ratione difficilis, cum locus ille sit exanguis, & substantia uesicæ rara, & dura, & semper plena lotio, ut, nisi astipularetur Hippocratis authoritas, non arduum esset persuadere eiusmodi morbum non posse contingere. Quin etiam crediderim plerunq; tales abscessus accidere primum in carne, quæ uesicam circundat, atq; ex illa in tunicam uesicæ permeare. Plura de his scripsimus in quarto Aphorismorum (Comment. 75. 76. 77. 79. 80. 81. 82.) præcipuè autem obseruare oportet Aphorismum illum de ileo superueniente stillicidio urinæ (septim. par. quatrages. secund.) namque ex illo patet expositio eius, quod dixi in præcedenti commento, scilicet quòd in septem diebus pereunt: expreßè enim ibidem hoc declaratur. Sed de hoc satis.

Expedit autem scire, cur aliorum morborum historiam continuauerit, uelu i auris, & anginæ? uerũ alia interponit. Et uidetur, quòd de illis mentionem facere oporteret, tanquam morbis frequentibus, & lethalibus, qualis est angina: aut terribilibus, qualis est dolor auris. uerùm huiusmodi morbi non erant è regione oppositi peripneumoniæ, quamobrem ad alteram tractationem pertinebant: iccircò relegati sunt ad locum, qui est post tractatum de febre. Et certè nihil est, quod magis facit ad in-

tellectum alicuius authoris, quàm cognitio continuitatis sermonis: ipsaq; cognitio continuatis sermonis ab intellectu eorum, quæ scribuntur maximè pendet. Neque ego explanatori fidem adhibebo, qui rationem continuitatis textus non docuerit: nam neq; illum intellexisse uerisimile est authoris sententiam: neq; sine illa intelligi posse sperabimus: aut si non est in sensibus continuitas, quid est, quòd teramus tempus in authore legendo, aut interpretando, qui à natura operibus alienißimus sit, cum illa nulli magis rei, quàm continuationi operum suorum studuisse uideatur. Verùm his temporibus homines fucatæ disciplinæ operam dant, si unquam alias: cuius rei ratio est, quòd solis medicis impunißimè liceat errando homines occidere: cumq; ignorantiam atq; stultitiam non solum plebis & populi, sed etiam eorum, qui plurimum possunt, animaduertant otio & delitijs assuetti, postquam eadem esse premia uere difficilisq; cognitionis, ac fucatæ, & falsæ: quis est, qui nolit per compendiosam, & facilem potius transire uiam, quàm longam, atq; difficilem? quòd si ita architecti agerent, atq; alij opifices factitarent, neq; tam splendidè, neq; tam commodè degeremus. id ergo est in causa Principum & Iudicum segnitia, qui dum obstare his malis posse diffidunt, licentiam hanc solis medicis relinquunt. at saltem si id cauerent, quod sæpe monui, ut non, nisi pro sanatis premia acciperent, uel ut non, nisi optimi mathematici ad medicinam admitterentur, utrouis horum modorum satis bene prouisum esset incolumitati humani generis.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS CIVISQVE BONONIENSIS

medici medicinam supra ordinariam Bononiæ profitentis in Hippocratis Prognostica Commentarius quartus.

Libri Tertij Hippocratis

PROGNOSTICON I.

EBRes uerò iudicantur in eisdem diebus, numero, ex quibus supersunt homines, & ex quibus moriuntur.

COMMENTARIVS.

Quatuor cum essent à me pertractanda: primum, ut quid esset iudicatio edocerem, me excusat Commentarius in primum Epidemiorum (lib 3. Comm. 45.) secundum, refellerem nugas Galeni, & id satis actum est in quarto Contradicentium (Contrad. 4.) tertium, ut enarrarem dierum criticorum ordinem, & causam, quam breuißimè. quod quamuis ibidem id egerimus, nihilominus breuiter id percurrere decreui. Dico ergo, quòd dies critici intra mensem lunarē à Luna reguntur. quocirca cum Luna in uiginti septem diebus, & octo horis circuitū perficiat, diuiso eo tempore in quatuor partes, fiēt dies sex, & horæ uiginti. itaq; primus dies criticus in septimum incidit: secundus in quartum decimum, scilicet dies tredecim, horas sexdecim: tertius in uigesimam primam, scilicet dies uiginti, horas duodecim: atque in his ualidißimus est quartusdecimus, quoniam dimidio totius ambitus lunæ diffinitur. Sed quia morbi acutißimi uelociter terminantur, ideo concurrentibus duabus causis simul in septimam diem scilicet motu Lunæ, & motu morbi, robustißimus euadit septimus dies, post quem quartusdecimus, in quo languescit motus morbi, solus motus lunæ urget iudicationem, ita uigesimus primus imbecillißimus est ob utranq; causam. Medij autem inter horum indicatiui sunt quartus undecimus, & decimusseptimus, imò potius decimusoctauus. sed in decimooctauo duæ causæ obstant, ne iudicatio fiat: quòd dies sit par, & motus materiæ languidus. ideo propter hanc causam

causam crisis, tum etiam ob illam, quam subijciemus, ad decimam septimam relegatur. Quarta uerò ob uim motus materiæ in indicatoriam transit, magisque euidenter id fieret, si par non esset: idcirco undecima ualde indicatoria est, quia indicatiua, & impar: & quia satis uirium habet materia motus. postmodum, ubi quinque dies indicatorios à luna receperis, considerandus est circuitus Solis, qui fit in trecentis sexaginta quinque diebus cum quadrante ferè, cuius tertia pars centum & uiginti duo sunt: uerùm ad centum uiginti ratio deducitur ob signiferi partes, quas peragrat (una enim dies in ipso circuitu absumitur) deinde quadragenarijs Hippocrates (Comment. decimaseptimo) uim maximam tribuit: quorum causam habes explicatam in commentarijs de Septimestri partu.

Erunt ergo ob duas simul causas coniunctas (quadragesimus, octuagesimus, & centesimus uigesimus) indicatorij perfecti: indicatiui autem horum, ac medij, absque dubio sexagesimus, atque centesimus, sed etiam & uigesimus, qui medius est quadraginta. at cum uigesimus primus etiam à Luna uim accipiat, erunt decem dies decretorij primi ordinis: quartus, septimus, undecimus, quartusdecimus, decimusseptimus, quadragesimus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus, atque centesimus uigesimus utriusque dies anceps, scilicet uigesimus, uel uigesimus primus: inter quos uigesimo palma relicta est ob causas, quas ibi retulimus. at quia, ut dixi, spatium, quod interiacet inter uigesimam diem, atque quadragesimam commune est Soli atq; Lunæ.

Sol autem non diuidit in minores particulas, quàm in uiginti: idcirco Luna rursus à uigesima ad quadragesimam diem eundem ordinem seruat, atque numerum, quem ab initio morbi ad uigesimum: fientquè rursus quinque dies secundi ordinis indicatorij, qui morbis medijs inter acutos & diuturnos inseruiunt: scilicet uigesimus quartus, uigesimus septimus, trigesimus, trigesimus quartus, & trigesimus septimus, ut sint omnes iam sexdecim. Denique quia à prima die ad quartam decimam motus morbi uis magna est, & circuitus tertiani ualidi, ideo consurgunt tres alij dies indicatorij tertij ordinis, qui sunt tertius, quintus, & nonus. collecti igitur omnes sunt decem nouem. tertius decimus enim dies propter propinquitatem succedentis indicatorij primi ordinis, ut uigesimus primus, propter uigesimum excidunt è catalogo dierum indicatoriorum: quia cum proximi fuerint adeò; natura mauult potentiorem sequi.

Hæc igitur est summa dierum criticorum, numerus, ordo; explicatio, causa, iuxta ueritatem, & Hippocratis sententiam, quam Galenus tot nugis inuoluit falsè, confusè, inconstanter, adeò ut qui eam secuti sint, finem nullum inuenire potuerunt.

Quartum est, quomodo natura poßit mòuere materiam in ijsdem diebus contra se? nihil enim agit contra seipsum. quæ enim uerisimilitudo est, ut ipsa moueat materiam contra se, & ut seipsam perdere festinet? aut si dicat naturam propriam mouere materiam in morbo, in quo salus expectanda est, in lethali autem naturam communem elementorum, quæ rursus uerisimilitudo, quod ab utroque agente diuerso, imò contrario eadem fiat actio, & in ijsdem temporibus, & maximè, quod si natura propria mouet, in eodem tempore mouet, quia tempus illud ei fauet: ergo non fauebit naturæ communi. & si fauet naturæ communi: ergo non fauebit naturæ propriæ. Et si dicas, quòd à neutra mouentur, sed à natura cœli, seu constitutione, tanquam tertia causa, & dominante: & hoc uidetur uoluisse Hippocrates, qui tantum tribuit numero dierum, & quadragenarijs, & septenarijs. Sed hoc habet magnam difficultatem, & non minorem, quàm habeant reliqui modi, quia crises fierent in diuersis materijs, in eodem numero dierum. Vt si (gratia exempli) tres ægrotarent in una & eadem hora, unus tertiana continua, alter febre pituitosa continua, alter melancholica similiter continua, oporteret, ut fierent crises in eadem die: quod est contra experimentum, & etiam contra rationem.

Est etiam alia difficultas, quia aliquis dicere posset, quomodo tu Hippocrates potuisti cognoscere, quòd crises fiant in ijsdem diebus, & ad salutem, & ad mortem, cum nemini id accidat, neque accidere poßit, ut ex eodem morbo simul sanetur, & pereat? & propterea hoc argumentum aperit mentem Hippocratis, & sensum eius declarat: neque enim Hippocrates dixisset, quod demonstrare non poterat. Ergo sensus Hippocratis est, quòd dies crisium in genere sunt ijdem, tam in sanandis, quàm in mo-

rituris: quia experimentum docet, quòd multi sanantur in quarta, & multi pereunt in quarta, & multi sanantur in septima, & multi pereunt in septima, & multi sanantur in alijs diebus, & alij moriuntur.

Heropythus (lang. non. tertij ordinis) sanatus est in centesima uigesima die: mortuus est Parius (lang. prim. tertij ordinis) in centesima uigesima solum. ergo uult Hippocrates, quòd crises fiant in eisdem diebus, seu bonæ, seu malæ, ita ut semper fiant in tertia, quarta, quinta, & septima, & similibus: non ad hunc sensum, quòd si aliquis iuuenis triginta annorum laborans febre ardente, ex qua debeat sanari in æstate media, crisim habeat in septima, quòd si idem laboraret eodem tempore, eadem ætate, morbo, temperatura, & esset moriturus, quòd deberet mori in septima, uel alias omnino ei similis: sed dico, quòd anticiparet, & moreretur in quinta: & ratio est, quia plus temporis exigitur ad coctionem, quàm ad corruptionem: materia uerò mouetur à constitutione, cum fuerit perfectè concocta: uel propè, aut perfectè corrupta. uel propè: & ad hoc facit natura materiæ calida, frigida, sicca, humida, crassa, tenuis, lenta, fricabilis, multa, pauca, & ratio circuitus eius. crises enim fiunt in accessionibus: ergo solùm sufficiet, ut fiat crisis in numero dierum criticorum. hucusq; omnia clara sunt. Sed relinquuntur rursus duæ magnæ dubitationes. prima est, quare cœlum impellat illam materiam in exitium ægrotantis: secunda, quia sexta dies uidetur esse iudicatoria ad mortem, sed non ad salutem, sicut dicit Galenus. Sed respondeo, quòd Galenus confudit omnia: & neq; intellexit Hippocratem, quia sexta dies non est ullo modo iudicatoria in morbis, qui imparibus diebus exacerbantur. nam Philiscus (primo Epidemior. lang. primo) non est mortuus propter crisim in sexta, sed in quinta: in quinta enim natura emisit sanguinem, sed paucum, & similiter sudorem, sed frigidum. Vnde nugatur Galenus primo de Diebus criticis (capite septimo) non enim idem est, mori ægrum, & crisim fieri. nam in quinta fit mala crisis, & non in sexta: affirmat autem fieri crisim in ea die, sed non dicit in quo, neque ubi uiderit apud Hippocratem: sed solum adducit ex primo Epidemiorum (capite secundo) in secundo de Crisi, diem sextam numeratam ab Hippocrate in morbis, qui per pares exacerbantur. & ideo secundo super primum Epidemiorum (capite sexto) rectè dicit Galenus eos perisse in sexta, qui exacerbati sunt in quarta (Comment. 25.) Dicendum est ergo, sententiam Hippocratis eiusmodi esse, quòd in morbis, qui exacerbantur per dies impares, sexta dies non est critica, neque ad salutem, neque ad mortem, in quo fallitur Galenus: & ideo ijdem sunt dies crisis ad salutem, & ad mortem: in morbis autem, qui exacerbantur per dies pares, sextus est criticus ad salutem, & ad mortem: ut in Metone, & Virgine, qui ambo seruati sunt: nec est tyrannus, ut nugatur Galenus. Sed ob hoc solùm plures moriuntur in sexta, quia Hippocrates dicit in primo Epidemiorum, quòd morbi, qui exacerbãtur in diebus paribus lethaliores sunt his, qui circuitus habent per dies impares. Et circa hoc est notandum aliud, quod omnes crises fiunt in diebus imparibus, quia illæ, quæ fiunt in tertia, quinta, & septima, fiunt in die impari manifestè: quæ uerò fiunt in quarta, & in sexta, fiunt similiter in die impari, quia talis morbus exacerbatur diebus paribus. & ita quartus est tertius à secundo, sicut sextus est quintus ab eodem, quia Hippocrates sumit initium numerationis non à die primo morbi (in acutis tamen solum) sed à die ualidioris inuasionis, seu sit prima, seu sit secunda: & hoc est, quod fefellit Galenum non animaduertentem hæc, & dixit mille nugas de sexta die, cum non minus uerum sit de quarta apud Hippocratem, quàm de sexta. & licet meminerit de sexta, & non de quarta, quòd multi moriebantur, ratio tamen & mens eius docent, quòd idem est dicendum de quarta: & apparuerunt morbi nostris temporibus pestilentes, in quibus omnes in quarta moriebantur. quamobrem clara est sententia Hippocratis, & dilucida.

Venio modò ad causam mortis in diebus indicatorijs: & dico breuiter, quòd putredo efficit, ut natura irritetur, quia motus putredinis est naturalis, cum sit exhalatio uaporis ex materia putrida, quæ putrescit incerto circuitu: & natura cogitur insurgere contra morbum uexata ab illo, & decernit coacta in die exacerbationis. & quia in septima die (exempli gratia) motus materiæ, ut rei liquidæ, adiuuatur à motu Lunæ, sicut uidemus in aquis maris Oceani, & in sinu Hadriatico, ideo fit magna collisio: & maximè, si motus æqualis Lunæ, à quo excitatur natura, fuerit idem cum motu inæquali,

inæquali, seu uero: sin autem multum differat, fit crisis imperfecta, & multo tempore protrahitur ille motus.

Si ergo natura uictrix fuerit, materia expelletur meliori modo, quo poterit uel extra corpus, uel in abscessum partis ignobilis: sed si succumbat uapores illi multiplicabuntur propter caliditatem, & motum, & magis trahentur ad cor, & corrumpent calorem naturalem, & uires ob pugnam resolutæ debiliores euadent, & ita æger morietur, uel tunc, uel paulò pòst.

Neque enim necesse est, quòd æger moriatur in die malæ crisis: ut dixi in Philisco crisis fuit in quinta, mortuus est in sexta: Sileni crisis fuit in octaua (Sudauit enim sudore frigido per totum, & papulas habuit rubras) & mortuus est in undecima: Philini uxor non habuit crisim manifestam, sed in decimaseptima obmutuit, uigesima mortua est: Erasinus sine crisi mortuus est, sicut & Crito: Dromeadæ uxor in sexta habuit crisim, & in eadem die mortua est: Homo etiam ille (tertio Epidemiorum ordin. primo langu. secundo) qui calefactus cœnauit in septimæ fine, & octaua, mortuus est in undecima.

Mirum de Hermocrate, qui cum uigesima iudicatus sit, & à febre liber factus fuerit, absque alia crisi perijt in uigesima septima. Parius autem, cum mortuus sit in centesima uigesima sensim obijt sine crisi: sicut in octuagesima, qui in Thaso decumbebat apud Frigidam.

Sed phreniticus, qui mortuus est in quarta, crisim habuit in secunda. Circa quod notandum, quòd ubi morbus ualde superauerit naturam, homo moritur sine crisi manifesta, quia natura non audet pugnare cum morbo: & similiter, si fuerit morbus cum abscessu, nam natura non potest mouere materiam: & ideo non fit pugna, nec tentat spargere illam. idem dico de morbis longis, quòd iuuantur à Sole, quia, ut dixi, motus non fit, nisi à natura propria.

Sed illud est mirum, cur natura sequatur motum lunæ ad opposita loca, & quadrata, & omnino dissimilis naturæ: in Sole autem sequitur similitudinem cum principio morbi. & causa est in Luna, quia natura quærit oppositum temperamentum loci, ut sit ei adiutrix ad expellendum materiam: ut potè si Luna sit in Ariete, quod est signum calidum, & siccum in initio morbi, & aggressa fuerit materiam illius, dum Luna est in Libra, iuuabitur ab humido: & si in cancro, à frigido, & humido: atque sic melius occurret materiæ, quoniam Luna mouet humores.

In Sole autem est diuersa ratio: quia Sol iuuat uires, & hoc fit magis in simili loco, quam in contrario: quia natura in contrario situ Solis semper euertitur. ergo debet refugere talem causam, & situm.

Relinquitur solùm difficultas de materia turgente, à quo agente moueatur? & dico, quod à natura propria morbi, in quo est, protrudente quod est noxium ad membrum imbecillius, & illud rursus ad aliud, donec in membrum incidat, ex quo protrudi non possit: uel iam debilitata natura: uel quia nullum membrum aliud sit imbecillius eo: aut ob angustiam meatuum illius membri: uel quoniam natura sit impedita eo tempore, uel per perturbationem animi, uelut in ira: uel ob cibum: uel ob motum: uel ob frigus: uel aliam causam potentem, uelut medicamentum importunè datum: aut quod deterius est, sectionem uenæ. & ideo in crisi etiam est maximum periculum, ne natura impediatur, si fiat in somno euigilando ægrum, uel per iram: uel per cibum: aut tristitiam: aut metum: aut medicamentum: aut sectionem uenæ: aut cucurbitulas: aut motum.

Liquet enim ex his, quòd omnis crisis fit cum maximo periculo uitæ: quia non fit, nisi coacta natura, & non per electionem, sicut quidam falsò credunt. Hæc igitur, ni fallor, meliora longè, atque utiliora scitu nugis Galenicis.

PROGNOSTICON II. III.

Simplicissimæ namque febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citiùs cessant: pessimæ uerò, ac cum signis grauissimis factæ, quarto die, aut citiùs interimunt.

COMMENTARIVS.

Pudet me Galeni, qui in tanta copia bonarum rerum uersatur circa uerbum, SIMPLICISSIMAS, *adducens quicquid uidit apud comœdos, tragedosue: cum neque sic illud uerbum, quid significet, hoc in loco doceat. Ego autem, uerbis omissis, res ipsas amplectar. Simplicissimas uocat febres, quæ nullum habent symptoma secum, nisi pathognomicum. Sunt autem symptomata patognomica (exempli gratia) ardentis febris calor magnus, & mordax, sitis, lingua arida, pulsus & respiratio magna, celer, crebra ad metam quandam usque. nam ubi excesserint, deficiet aliud signum, quod subijcit signis firmatæ securissimis. Quæ autem alius expositor addit de febribus mali moris, uera sunt, sed non hic prodenda: neque enim solum oportet simplicissimas febres carere signis illis occultis, per quæ febres mali moris esse intelligimus, sed quibuscunque signis, ut dixi, non pathognomicis malis. nam sudor calidus, & amarulentia oris, & capitis dolor, non sunt signa mali moris: & tamen huiusmodi etiam abesse oportet, si febris simplicissima uocari iure debet.*

Meliùs fecissent, si quod difficile est, explicassent, scilicet quæ sint ista signa securissima? deinde quare intra quartum diem magis hæ habeant, significare solutionem, quàm quæ habent signa timoris? nam symptomata grauia, & motus, qui fit à materia, solent cogere naturam ad citò pugnandum cum morbi causa. Sed iam prosequamur rem.

Signa securissima sunt constantia uirium, & coctio materiæ. Tum constantia uirium ex omnibus operationibus integris dignoscitur. Est & medium quoddam signum non immutatum esse forma à statu propriæ sanitatis.

Pessimæ uerò) Et hic docet oppositum. nam, ut dixi, simplicissimæ febres sunt, quæ & secundum naturam tales sunt, & symptomatibus non pathognomicis carent. at quæ sunt pessimæ, non sunt secundum naturam, ut ardentes frigorificæ mistæ, quæ exacerbantur quotidie, non alternis diebus: tantum quorum exacerbatio perdurat ultra duodecim horas, hæ non sunt simplices. & rursus, si coniungantur cum excrementis fœtidis, cum collapsu uirium in exacerbatione, cum dolore capitis, palpitatione cordis, deiectione appetitus, uigilia. hæc tametsi coniuncta sint febribus eiusmodi, non tamen sunt simplicissimæ, sed cum horrendis signis sunt: cum conuulsione, casu pulsus, & pulsu inordinato, sudore faciei, frigido liuore extremorum, amissione uisus. talia sunt signa grauissima sicut & delirium, & mala respiratio.

Reliquum est, ut uideamus, quare cum miti febre finis breuissimus debeat expectari? & respondeo, quòd uehementissima febris, & cum symptomatibus sæuissimis urget facultatem uitalem, & extinguit uires: quæ uerò mitissima est, eiusmodi ob materiæ paucitatem, benignitatem, & tenuitatem. natura autem agit semper non ex iudicio, sed secundum ultimum sui robur, ac quasi conaretur: quare breui superabit illam, quamuis parum irritata: & ob id citò sanabitur æger. nec dixit, quòd per crisim: sæpius enim absque ea in talibus morbis.

PROGNOSTICON IIII.

Primus itaque insultus ipsarum in hunc modum finitur: secundus autem ad septimum perducitur: tertius ad undecimum: quartus ad quartumdecimũ: quintus ad decimumseptimum: sextus ad uigesimum: sic igitur ex acutissimis morbis facta per quatuor additione, ad uigesimum finiuntur.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

Diximus superiùs, quónam pacto dies numerentur per quaternos: istud autem in morbis duplicem habet significationem. prima ex comparatione ad eundem morbum, idest, quòd in eodem morbo fiant incrementa, indicationes, & indicationes per quaternos dies: & iste sensus est uerus, sed non adeò, ut secundus, qui est comparatione diuersorum morborum, idest, quòd morbi aliqui terminantur in quarta, alij in septima, alij in decima, & ita procedendo: & hic est uerißimus.

Galenus nugatur circa uerbum, ἐφ᾽ ὅδε, nec demiror: sed de C. Vega, qui tantùm illum extollit, maledicens de Principe: & uolunt has nugas conferre ad curam ægrorum. O miseri homines, qui obsectas, & ambitionem adeò insanitis, ut non pudeat talia in perniciem humani generis excogitare, inde proferre. non ne tandem pudet, quid misero illi ægro cum uestro aphodo? Nonne uester ille Galenus de hoc ipso toties redarguit priores expositores, ut potuerit uos, ut caueretis, admonere! quid turpius contingere potest homini, quam reprehendi ab eo, quem defendit, & cuius causa decertat, & periclitatur? sed aliàs erit locus: nunc ad utiliora procedamus, ne, dum uolumus reprehendere nugas, nugemur, & uitia aliorum perpetremus.

Doceamus ergo primùm, quó nam pacto aliqui morbi nõ in his diebus, ut dixi, terminẽtur, sed in sexta, alij in decima: ut tertio Epidemiorum (lang. 3. secund. ord.) de Pythione: alij in quinta, ut primo Epidemiorum Methon: alij in nona periere, aut liberati sunt. Diximus causam esse exacerbationes in diebus paribus: uel quoniam crisis sæpe fit in die impari, sicut Mulier morosa tertio Epidemiorum (lang. undec. secund. ord.) quæ fuit iudicata in tertia: tertia causa est ex erroribus, ut qui debet iudicari malè, in quartadecima ob errorem mediocrem iudicetur in tertiadecima, uel ob magnum in duodecima.

Sed cur hunc terminum statuit Hippocrates acutorum, nemo dixit: quanquam uiam hanc aperuerimus in libro de Septimestri partu (Comment. decimoseptimo) Dico ergo, quòd Luna in uiginti septem diebus cum triente ambit totum signiferum: & cum in septem diebus cum triente moueatur per nonaginta partes ad unguem, quando motus eius est tardißimus, uelut ab undecima die præsentis mensis, scilicet octobris anni M. D. LXVI luna est in septima parte, & dodrante Libræ decimaoctaua eiusdem est in parte tertia, & semisse Capricorni.

In triente igitur diei cum perageret quatuor partes ad unguem, tunc sequitur, ut in septem diebus, & octo horis peragret partes nonaginta minus quadrante partis unius. Igitur in reliquis uiginti diebus superabit secundum quadrantem totius circuli, cum quadrante unius partis: ergo iudicatio fiet in diebus decem, nouem horis, uiginti tribus, & semisse. Sed astra mouent secundum motum uelocißimum, sicut dixi de Sole, qui mouet in triente, quod perficit in CXX diebus, cum uelocißimè mouetur per motum appositi absidis ideo semper mouet in CXX diebus, licet uero motu posset aliquando tardare usque ad millesimum uigesimumquartum diem, & medio semper in millesimo uigesimosecundo: ita dico de Luna, quòd perficit ultimam crisim in uigesima die. Iunge igitur hæc simul morbum acutum, planetam uelocißimi motus, & uelocißimum motum ipsius planetæ, & omnia conueniunt in uigesima die: ergo ultimus terminus acutorum simpliciter est uiginti dies, seu uigesima dies. Et iuxta hoc constituetur ratio quarti, & septimi, & undecimi propter quartum decimum diem, qui necessariò debet esse in dimidio totius circuitus Lunæ: ergo decimusseptimus est solus medius inter quartumdecimum, & uigesimum, & ita solus iudicatorius: & similiter septimus, qui est quarta pars totius circuitus. Palàm autem est, quòd constituto septimo, constituitur quartus, & undecimus: & ita habetur ratio clara dierum criticorum usque ad uigesimam: & maximè, quia uigesima dies est dimidium quadragesimæ, quæ est ultima diuturnorum uersus acutos, & tertia pars CXX, quæ regitur à motu Solis.

Reliquum igitur est, ut respondeam duabus dubitationibus, quæ circa dicta emergere possunt. Prima est, quia Hippocrates seruat eadem incrementa etiam post uigesimam, usque ad quadragesimam. nam in Abderis liberati sunt, Nicodemus in uigesima quarta die, & Anaxion in trigesimaquarta: tertio Epidemiorum (lang. decim & octau. secund. ordin.) Respondeo, quòd quantum ad numerationem post uigesimam diem, superius diximus causam: quòd uerò hic non numeret, nisi usque ad uigesimam, causa est, quoniam non intendit nu-

dit numerare, nisi dies morborum acutorum simplicium. memini etiam me dissoluisse contraditionem de morbis acutis (4.libr. 74.) terminantur in quartadecima die: ideo transeo ad secundam.

Quæret ergo forsan aliquis, cur non fiat crisis in uigesimaoctaua, in qua Luna perficit circuitum? & quamuis hoc declaratum sit etiam, ubi egimus de motu Solis, quia Sol mouet iudicationes in similibus, & Luna in contrarijs, addo aliam causam, quia Luna exigit motum etiam robustißimum: & ideo non mouet in trientibus, sed in quadrantibus. Sed cum Luna reuertitur ad proprium locum, natura timet, quæ licet mentem non habeat, opera tamen sapientis exercet: sexto Epidemiorum (2. 5. Tex. 2.) & de hoc disputauimus abundè in primo libro de Natura (Sec. 2.) Dico ergo, quòd cum redierit Luna ad locum proprium, primum est, apta mouere morbum, & augere, et aduersari naturæ: quia si in eo tempore, dum Luna esset in eo loco, fiut sufficiens ad irritandum morbum, quantò magis, cum redierit. Secunda causa est, quòd morbi fiunt maximè à Saturno, cum transeunt ordinem acutorum: sed Saturnus in uiginti septem diebus non distat à loco proprio, nisi per unum gradum, seu partem: ergo Luna redibit ad eundem situm cum causa irritante morbum, & deducente hominem ad perniciem. Tertia causa est, quia Luna distat circiter uiginti quinq; partibus in comparatione ad Solem respectu situs primi ad ipsum: ergo est imbecillis, & ita non potest mouere. in septem autem diebus mouet, quia cum supersint ad quadrantem horæ quatuor, non distabit, nisi per quinque partes à suo situ cum Sole: & quandoq;, cum uelox fuerit, nihil distabit, & erit robusta in fauendo causæ contrariæ ipsius morbi. & hæc est etiam tertia causa, quòd oportet accipere uigesimam diem, & nō uigesimam primam: quia cum in uiginti diebus permeet Sol uiginti partes ferè, & Luna ducenta sexaginta quatuor partes, relinquitur detractis uiginti partibus, quas Sol permeat, ut in uiginti diebus Luna commutet situm, per partes ducentas quadraginta quatuor. detractis ergo horis octo, fiet, ut in decem nouem diebus Luna commutet se ad trientem secundum comparationem Solis: igitur in decem nouem diebus, & sexdecim horis Luna perueniet ad locum conformem dispositioni, quā habuit ab initio morbi cum Sole, & ad contrarium situm in comparatione ad signiferum: & ideo natura mouebitur duplici ratione ad indicationem. Et quamuis ista uideantur remota, prout sunt in causis, & in astris, tamen prout principium est in materia, & est natura, est causa propinqua naturalis secundum rationem, & facilis.

PROGNOSTICON
V.

Fieri uerò non potest, ut aliquid horum integris diebus uere annumeretur: non enim annus, aut menses integris diebus annumerari solent.

COMMENTARIVS.

Quod dicit, manifestum est per se: uerùm dubitatio magna relinquitur, quia exemplū Hippocratis non uidetur esse ad propositum. licet enim anni, & menses, de quibus dixit in libro de Septimestri partu (Tex. primo & secundo) declarans, quòd per annum intelligit dies trecētos sexaginta quinq; cum quarta parte fermè, & per mensem, dies uiginti nouem, & horas duodecim, licet sint uerius quatuordecim, ut constet, neq; annum, neq; mensem constare diebus integris: nihilominus, ut demonstratum est, numerus hic dierum indicatoriorum non deducitur ab anno, neq; mensibus. Verum respondeo, quòd mens Hippocratis est, ut deducantur ab anno per quadragenariam, & à mense per quaternos, ita ut intelligat duo genera mensiū, ut dixi. unum uiginti septem dierum cum triente, iuxta quem computantur dies indicatorij, quem constat, non esse ex diebus integris: alterum, iuxta quem numerantur menses prægnātium. Mens igitur Hippocratis est, quòd neq; quartus dies, neq; septimus, sint integri, nec alius quisquam. Sed diuidu uiginti dies in sex partes, & exibunt dies tres, & octo horæ pro primo die critico: duplicatis his, fient dies sex, & hora sexdecim pro septima die, quibus duplicatis, fient dies tredecim. & horæ octo pro quarta decima die, quibus si addantur dies tres, & horæ octo, fient dies sexdecim, horæ sexdecim pro decima septima. Sed relinquitur dubium de undecima die, quoniam si sex diebus, & horis sexdecim addantur dies tres, & horæ octo, fient dies decem ad unguem: ergo non cadet in undecimam. & hæc est maxima difficultas, quæ contingat in uia Hippocratis circa ratio-

ca rationem, & numerum dierum indicatoriorum: & maximè, quia sicut quadragesimus est dimidium octuagesimi, & trieus centesimi uigesimi, & uigesimus dimidium quadragesimi: ita decimus est dimidium uigesimi, & si uoluerimus augere uel unam horam, cadet duplum eius in uigesimam primam diem. Dico ergo, *quòd nemo potest dissoluere hanc difficultatem, nisi qui calleat artem hippocraticam Ptolomei, adeò ut sit mista ratio, quæ uocatur participatio: & est, ut dixi, quòd dies uigesimus & decem nouem dierum, & sexdecim horarum, & dimidium eius erit dierum nouem, & horarum uiginti, & ita sexta pars, scilicet quarta dies, erit trium dierum, horarum sex, cum besse: septima sex dierum, tredecim horarum cum triente, undecima autem nouem dierum, ut dixi, & uiginti horarum: quartadecima tredecim dierum, duarum horarum cum besse: decimaseptima sexdecim dierum, nouem horarum cum triente: & ita uigesima nouem dierum, & sexdecim horarum. Si ergo singulis horum addas sex horas propter motum naturæ in materia, quas uocauit Princeps almelileth, erunt dies ad unguem, quartus, septimus, undecimus, quartusdecimus, & decimusseptimus, & uigesimus indicatorij, sicut proposueramus.*

Ex hoc sequitur, quod oportet dies indicatorios terminari ad unguem, non solùm ut seruetur numerus eorum, sed etiam horarum exquisitus & si contingat error, erit propter casum, & non est, sicut in accessionibus. nam mutationes earum sunt propter motum materiæ: sed indicationes fiunt à natura, quæ non errat, nisi coacta: materia autem mutationes facit uarias per se, quoniam constat ex uarijs partibus. Veritas ergo est, quòd dies indicatorij incipiunt in supradictis diebus, & horis absque additione sex horarum: & tunc uerè incipit indicatio, & natura se præparat ad pugnam.

PROGNOSTICON VI.

POst hæc autem eo modo, & secundum eandem adiectionem, primus circuitus quatuor, & triginta dierum: secundus quadraginta dierum: tertius sexaginta dierum est.

COMMENTARIVS.

Manifesta est mens Hippocratis, quòd uult morbos acutos simpliciter terminari usque ad uigesimam: eos uerò, qui sunt per conuersionem, duplum spatij, scilicet à uigesima ad sexagesimam: quod uerò ad quadragesimam, diuturnos uerò triplum scilicet sexaginta dies, id est, à sexagesima ad centesimam uigesimam. cur autem assumpserit trigesimumquartum, manifestum est ex Aphorismo (secunda par. uigesimatertia) Acuti morbi in quatuordecim diebus terminantur. Plures autem factæ sunt indicationes in ea die: ut in Abderis Anaxion sanatus est. Apollonius mortuus. non est, ut reprehendam Galenum hac in parte, neque eos, qui eum sequuntur: neq; enim quicquam de hoc intellexerunt. nam quod ad quadragesimum attinet, ille se habet ad uigesimum, ut uigesimus inter acutos. diximus enim contradictione quarti libri (74) quonam pacto morbi, qui terminantur in quadragesima, sunt acuti non meri, neq; proprij. Sed tamen seruant legem acutorum, quia augentur per quaternos dies, indicantur, & indicantur: & solum deficiunt à ueris acutis, quia sunt misti. à quadragesimo autem ad sexagesimum sunt acuti misti, non tamen seruantes formam acutorum, ut sint quinque genera peracuti, qui cum maximo impetu intenduntur: et hi finiuntur intra septimam, per se intra quartam, ex adiectis cõditionibus: acuti meri, qui perpetuò intenduntur, non tamen maximis incrementis, & seuissimis symptomatibus, quorum terminus est dies quartus decimus: acuti simpliciter, quorum terminus est uigesima dies intensio perpetuò. Sed inæquales acuti ex conuersione, quorum intensio non est perpetua, sed per quaternos dies, aut septenos, aut undenos, & similes usque ad uigesimam. Sed sunt remissiones inter positæ, & finiuntur intra quadragesimam diem: & hi etiam uocantur misti, sicut illi acuti misti simpliciter, quoniam proprium morborum acutorum est habere symptomata uehementia, & partes, quæ continuum incrementum, & euidens suscipiunt. atq; ita habemus distinctionem morborum descriptorum ab Hippocrate.

PROGNOSTICON VII.

INter initia tamen horum difficilius est prænoscere ea, quæ multo temporis spatio iudicari debẽt: simillima enim horum initia sunt. sed a prima die animum adhibere opus est, ac per singulos quaternarios additos considerare: nec latebit, quo uertetur morbus.

COMMENTARIVS.

Docet difficilius esse ab initio morbi prænoscere futura, quàm in successu: & causam reddit dicens: Quoniam in initio similes sunt morbi. igitur dicit, non possunt dignosci. Sed si quis mentẽ adhibeat in mutationibus per quaternos intelliget scilicet post unum, duos, aut plures quaternarios, qualis exitus futurus sit morbi. Quare temerè aliqui uolunt ab initio prædicere, quod prædici non potest: & hic uidetur Hippocrates *fauere sentẽtiæ illorum, qui dicunt, morborum acutorũ certiores esse pronuntiationes salutis, aut mortis: cuius sententiæ fuit* Rasis, *in quarto* Contradicentium (10.) *Porrò quæ nam sunt, quæ præsagire oportet, docet* Galenus *quarto de* Præsagio *ex pulsibus (capite undecim.) dicens, esse tria. primum, an morbus futurus sit lethalis, an ad salutem terminari debeat? secundum, quomodo debeat terminari ad salutem, uel ad mortem cum crisi, uel sine crisi, cum quibus symptomatibus, & reliqua eiusdem. tertium, in quo tempore? & in quot diebus? Modum autem non est ut explicem, sed potius admonere oportet de eo, quod dicit* Hippocrates, *quod inspicienti per quaternarios, & dies indicatorios, apparebunt signa omniũ horum. Ex quo liquet, ut dixi suprà, quòd* Hippocrates (Comment. tert.) *non solum considerat hos dies in diuersis morbis, ut pote, qui sint iudicandi in quarta, uel septima, uel undecima, sed in uno, & eodem morbo. quartum, septimum, & undecimum, & ita usq; ad quadragesimum. Secundò sequitur, quòd in intercalaribus si signa appareant, ut octaua, nona, uel decima, non debemus multùm fidere in illis, quod etiam maximè docuit in primo* Epidemiorum. *Tertiò, quòd* Hippocrates *uult, non solùm hos dies indicatorios esse considerandos ob indicationem, sed etiam ob indicationem. Dies ergo critici possunt omnes esse indicatiui: & omnes indicatiui critici. Et non uult, quòd singuli dies critici necessariò indicent: sed quòd debeamus illos inspicere, ut sciamus, an aliquis eorum indicet?* Galenus *etiam ostendit ex hoc haberi morbos, qui citò finiuntur, & interimunt, maximè esse contrarios: qui in longius progrediũtur, minus inter se differre. quo fit, ut etiam differentiam illorum minùs perspicua sit: atq; ita difficilius esse, & peritioris artificis dijudicare de longis morbis, quàm de acutis. Neq; dictum illud* Galeni *est simpliciter intelligendum, illos morbos ad salutem debere terminari, in quibus facultas superat dispositionem morbificam: illos morituros, in quibus facultas ab eisdem superatur. nam multi morbi ad mortem perducunt, in quibus facultas naturalis, aut uitalis morbum superat, uel ob locum, uel ob aliam rationem. Sed de uitali omnino falsum est utrumq;, & de uita, & de morte: si autem intelligas in successu morbi, est idem per idem dicere. Et forsan est difficilius, scire primum, quàm secundum. Ideo, ut dixi, meliùs est stare in decretis ab* Hippocrate. *Frustra enim factus esset liber hic, si alio modo, & tam paucis, quod quæritur, dignosci posset.*

DIGRESSIO.

DVbitabit forsan aliquis cur ego, qui tot, tantaq; scribo, atq; adeò diligenter, non tamen sanare possim omnes, & in prædicẽdo etiam euariem, ut perpetuò diuersa prædicam? quòd si mihi non est concessum diuinare constanter, quis non poterit sperare hoc assequi? si ego frigeo hac ætate, quis sperare potest ex doctrina obtinere posse primas partes, si tam pauci me audiunt, quid iuuat hæc sapientia? Deniq; uidemus plures nihil scientes crassa mineruа empiricos, qui maximo cum fastu uiuunt, & magnum nomen sibi acquisiuerunt, tum etiam diuitias non contemnendas. Demum non uidemus quenquã nostris temporibus, qui cum his tot eo profecerit, ut modum mortis, aut salutis, ac diem prædicere poßit. Ergo cum nõ deceat hominem bene exceptum maximè calamitatis tempore ut fortunam suam excuset, uel ciues, uel medicos alios criminari ab his sanè abstinebo: quæ tamen plurimum in rem ipsam facerent. Omnia enim, ut dixi, arbitrari, si non alia ratione, saltem ob hoc oportet Deum cuncta rectè fecisse, nec obruitur frumentum, nisi

ut co-

ut copiosius nascatur. Ve tamen illis, per quos frumentum hoc tam salutare obruetur: sed non longo tempore, neque nisi ubi expediet. Videmus (ut non longius progrediar ab instituto) Hippocratem, quod & aliàs dixi, curasse solum pauperes: conquestum sub Democriti persona, quod dij humanũ genus odissent: tot tantaq; aduersus medicos sui temporis ignaros questum: calamitosam eius fortunam: contra Thadeum Florentinum nec inter rudes satis peritum, & quod deterius est, Iacobum Gottierum empiricum popularem quanta fortuna claruerit non solum incredibilium opum, sed etiam gloriæ apud Reges. quid est ergo, quod miremur, aut malus, peßimus expectare? uel ut ob hoc Hippocratem postponemus Thadeo aut Gottiero? Quid dicam de Themisone, & Menocrate Syracusio, uiris stultis, & imperitißimis, quorum tamen fama insignis temporibus suis fuit? & Galenus sua ætate uix medicus habebatur.

Quanquam de illo nil mirum sit, cum fuerit chirurgus in iuuenta, & si omnino medicinam exercuit, ætate senili contigit. Verba enim illa ex secundo de Crisi (capite septimo) Ergo
» *in tota æstate interim, quàm quadringentos a-*
» *cuto morbo laborantes uidi.*
» *In alio rursus anno plurimos, atque in au-*
» *tumno omnes undecimo iudicatos: uel cum Pe-*
» *lopem sequeretur, ad id tempus sunt referenda,*
» *aut aliquando dum senex esset, atque in patria*
» *sed ei contigit. nam uerba illa potius ad eum, qui in oppido exercuerit medicinam, aut parua urbe, quàm in magna pertinere uidentur. utcunq; sit, non laboro. Satis est, parum feliciter illum exercuisse medicinam, si ad gloriam, quæ post mortem consequuta est, referatur. Quid dicam de Oribasio, quàm infelix exilium inter accolos Ponti, &, ut ille dicebat, qui locum incoluerat:*

Siue locum specto, locus est inamabilis, & quo
Esse mihi toto tristius orbe potest:
Siue homines, uix sunt homines hoc nomine digni
Quanq; lupi, sæpe plus feritaris habent.

Quam turbulenta, anxia, & inanis fuit Principis uita. nec is tamen multum exercuit artem? Iam uerò neq; beatos illos minùs ob id existimabimus? cum & scientia præstent, & successu, & conscientia innocentiæ. Sed mihi hæc non sunt necessaria, qui plus habui, quàm concupiui, plura licuerit habere, quàm uoluerim. imò unus solus, quam omnes totius urbis, seu Mediolani, seu Bononiæ: at non sufficere poteram omnibus: nec natura patiebatur, me in tot distrahi, nec genius prorsus renunciare laboribus rerum perpetuarum. Quòd uerò non poßim sanare omnes, causam non refero: nam sanari plures nolunt, alij circumueniuntur.

Quid plura, non est mirum eos non sanari, qui sanari nolunt? Non est, cur querantur ostendere, cum non poßint à me curatum ab initio, qui obierit? Cæterùm demiror crudelitatem, dementiam, & impietatem medicorum nostræ ætatis, quorum aliqui eô deueniunt, ut obliti omnis humanitatis, malint perdere homines, ut seruiant pertinaciæ, quàm reuocari, & eos seruare.

Quid quod adeò sectis addicti sunt, ut neq; religionis, neq; immortalitatis animorum, nec præceptorum philosophiæ respectus ullus teneat.

At quid memorem amentiam, cum tam parui emolumenti gratia tot periculis se exponãt certè conscientiam malæ fidei uitare non possunt.

Ergo eorum opera fit, ut neq; ipsi seruare poßint quenquam ex magnis morbis ob imperitiam, aut pertinatiam, quæ ambitioni, aut auaritiæ seruit: neq; alios sinant seruare impeditos illorum maleficiis artibus, & suspiciosos, ac forsan deteriora metuentes, quàm etiam illi parare decreuerint. quæ omnes artes creuerũt desidia, & auaritia magistratuum: principum uerò ignorantia prorsus supina. qui tamen errorum, & in se ipsis, & in suis pignoribus pœnas dant: tum uerò ambitione peßimorum doctorum, quibus non sufficit talia perpetrare, ni si etiam alios doceant discipulos facere, ut eos per hæc lenocinia alliciant.

Vtinam tam mihi auxilio essent, quàm sunt impedimento.

Mediolani licuit pugnando plures seruare, hic per inducias minimè licet: nisi si quis, ut Moses Hebræus, me ipso contentus esse uelit. quem solus annuo morbo laborantem uix seruaui, certè nullo socio id facturus. Adeò deteriores etiam sunt fictæ induciæ aperto bello. Quid

mireris, cum uideas claros etiam medicos sublimia publicè differentes empiriam curando prouideri? semper id usu euenit inter mortales, ut unus aduersus infinitos pro ueritate pugnaret. Cur expediat etiam eruditis mentiri, & fucum facere mortalibus, non uideo, cum hi non desperare possint de arte consequenda: nec adeo fortuna illius contemptabilis sit, ut illius sortè subire reformident. Cum ergo nullam rationem uideam, cur malint malè, & infeliciter uiuere, quàm bene, ac feliciter? certè cum ita sit, nullam causam uideo, nisi mollitiem. atque eam, quòd uirtuti non debitus honos (dico) habeatur, ob adulationem: adulatio autem ex segnitia.

Igitur longiùs digredimur. Sed hæc uicißitudo semper fuit, semperq; erit locorum, & temporum, cum apud immortales amplius sit locus, & perpetuus ueri cultus, atq; ueri cognitio, ut iam metuere plus debeamus, ne deficiat ueritatis honos, ac studium, & cognitio, quàm quòd solis ortis. Iam dicitis, cur non audes cum tua illa præclara sapientia, seu arte prædicere? tria obstant, quæ non tam, ut me excusem, adduco, quàm ut unusquisque intelligat, à quibus cauere in prædicendo debeat.

De sanandis, quanta in contrarium euenire possunt, culpa ægri astantium, pharmacopolarum, medicorum, sociorum. quòd etiam si tutus omnino sis, quomodo te tutum fore scire potest in mortem prædicendo, cum tot errores admiserint, qui scire potes finem? nam maiore in periculo hac parte fui, quàm si de salute in sanandis prædixissem. Sed postquam animaduerti multitudinem magnitudinemq; errorum in totum, à prædicendo abstinui, donec intellexi ui morbi hæc, uel illa accidisse. In acuta febre, nulla præmissa sectione uenæ carnibus, ouis, uino implentes, ac quater in die cibantes ægrum, calidisq; emplastris uentrem fouentes, persæpe merum cogitaui, an dormirem, an potius illi ad ægrum enecandum studiosè uocati essent. Ita nunc generosè agitur à Galenicis istis: sed sanè non (per Iouem) secundum Galenum. Deinde quærimus de prospera fortuna Turcarum, cum sic uiuamus: et eandem normam, mores ceterorum, quorum utimur opera, sequantur: sed est alia maior causa, quæ utrisq; seruit, ut nemo sanæ mentis iudicium proferre audeat. Peruertunt enim dictum, si moriturum dixeris, moriaturq;, dicunt medici audisse ex te, quòd euasurum dixeris: si sanetur, & sanandum prædixeris, moriturum te pronunciasse affirmant: modestiæq; esse dicunt, non contendere cum illo, quid dixerit, sed audisse ipsos coram multis testibus. hoc non faciũt tantum, ut insania aspergant hominem, sed ut illum deterreant, ne melior illis, qui nihil prorsus sciunt, uideri uelit. Quæritis ergo, quis sperare potest futurum si ego ignoro, aut prædicere ausurum, si ego timeo? sanè frumenti granum multa grana parit: & multi homines superarunt feras, cum antea dilaniarentur ab illis: & Romani minima cum urbe ab initio trecentis cum equitibus, & tribus millibus peditum, atq; inde auctis uiribus, orbem subegerunt. Et plures fuere Christiani facti ab Apostolis, quàm à Christo, & plures philosophi à discipulis Socratis, quã à Socrate.

Pugnare munus est hominis, diffundi doctrinam, Dei. Non sumus nos authores, sed ministri.

Quòd pauci audiant, quid mirum? nam pauci ueritatem amant, cum inimicos ueritatis ament, ambitionem, auaritiam, dolos, immanitatem, desidiam, ignorantiam. an non par est, plures habituras has omnes asseclas, quã ueritatẽ, quæ cum scientia, labore, simplicitate, sapientia, humilitate, pauperieq; coniuncta est? Quid uerò miramini hos imperitos gaudere feliciore fortuna? Multa ac nimis in hoc genere diximus circa ementitam horum felicitatem: felicitas ulla, ubi neq; scientia, neque recti conscientia, nec deorum amor esse potest. Vincet tandem ueritas, nec eorum, quæ super erunt, quicquam stabile est. Amici falsa gloria, & eiusmodi blandimenta fortunæ pereunt quàm breui: filij non ex hoc pendent, sed opes maius negociũ facessunt, & ab alienis, qui à proprijs. quid ergo est, quòd in tanto scelere, & latrocinio deteriore dulce esse poßit? Sed iã extra cancellos. Respondet Hippocrates (lib. de Lege) breuiter, & more suo: Imperitia malus thesaurus est: & infelices opes his, qui eam repositam habent, & insomnium, aut potius somnium diurnum, & maximè, uerum alacritatis, fiduciæ, ueræq; exultationis expers, timiditatis uerò, & audaciæ nutrix. Timiditas quidem impotentiam, audacia uerò ignorantiam artis significat. Duo enim sunt, scientia, & opinio: quorum altera facit scire, altera ignorare. Nam timor hominem semper reddit infelicem, audacia autem periculis externis maximis illum exponit. Iubet autem Hippocrates, ut regiones ob id circuat,

eo, ut

eo, ut reor, consilio, ut ubi bene esse non posit, & ubi cum prauis medicis litigandum est, discedat, ut nec pugnet, nec fallatur. quid enim stultius, quàm imperitos uelle docere, malos ad sanam doctrinam reuocare uelle, & uitam bonestam? Sin minus impios cum impijs daturos pœnas meritas.

Quid enim infelicius improbis, quàm inter improbos esse? hoc est, quod non intellexerunt ex Hippocrate.

Vir iustus, & sapiens, uagando in iuuenta dabit experimentum sui, prudentior euadet, famam de se sparget, & bonum nomen, nec depugnabit, sed deploratas urbes, & circumuentam sapientiam, atq; abscessam relinquet nam & illa per se dilabetur, nec pugnare cogetur: adhærebit autem in senio ei populo, aut principi, ubi plus ualere facta, quàm nugas uidebit, & studium ueritatis in pretio, ac amorem sui, suorumque pignorum maiorem esse, quàm diuitiarum, aut opum, & ubi uitia odio magno esse comperiet: hoc enim optimum est signum felicis habitationis, ubi homines dijs similes magna ex parte sunt. nam prorsus esse non possunt: neque mortalis est morbus deorum, sed ubi quasi medij sunt, ac propiores dijs, quàm bellius.

Cæterum quòd obijcis, me neq; tempus præstituere, neque modum salutis, aut mortis in ægris, sed solum mortis, aut salutis simpliciter prædictione contentum esse? Primùm scias, Galenum docere, quid esset faciendum, non quid ipse fecerit: cuius ego neq; apud Hippocratem ipsum, neque apud Galenum illum exemplum inuenio: neque Hippocrates hoc præcipit, imò contrarium, ut in secundo de prædictione, & in primo huius libri docet. uult enim prædictionem esse ad excusationem, & certam: at sola, quæ est mortis, aut salutis: sufficit ad excusandum medicum: aliæ conditiones sunt iactantiæ, & inanis auræ potius, & cuiusdam leuitatis argumentum, quàm grauis medici: imò ad superstitionem, & dæmonas hoc genus trahi solet.

Est etiam laboriosum admodum, &, ut dixi, incertum: nam fac, ut omnino ars certa sit, tu peritissimus, unde poteris tot casus, qui interim accidere possunt, effugere: præstat tamen præscire ob tria commoda.

Primùm ut scias ordinare, atq; præscribere rationem uictus, atque medicamenta ipsa, quibus opus est: & quando applicanda. Vnde non sufficiunt, quæ dixit Galenus, sed oportet addere quartum, scilicet præcognitionem insultuum, exacerbationum scilicet accessionum, & symptomatum, quæ in his, qui sanandi sunt, si non sint utiliora, certè sæpius in usum ueniunt, quàm cognitio temporis, aut modi solutionis morbi.

Secundum commodum est, ut intelligas ex hoc, te cognouisse perfectè morbum ipsum, nec errare in cura: talia enim sunt, uelut experimentum in regulis Geometricis, quas inuenit Archimedes, & hoc modo probauit, & in Arithmeticis inuentis à nobis.

Tertium est, ut posis occurrere erroribus aliorum, querelis astantium, & maledictis æmulorum: hoc enim modo illos omnes euidenter coargues.

Vt uerò doceam, quid Hippocrates hic intendat, ac simul, quomodo inania illa à Galeno pro necessarijs habita consequaris: & qualiter tibi agendum sit, ubi in patriam deueneris malorum medicorum (scilicet ex hoc signo condisces, quòd opes omnibus præferunt non solum honesta, sed fidei amori, & coniunctioni sanguinis) attende singula. nam simul & te instruam, & me, cur non alia agam, excusabo: intelliges & ex hoc, me plura agere, quàm fronte ipsa præferam.

Est enim artis pars, simulare contemptum plurium: nam ubi quæ non potes habere contemnendo, partem eorum, quæ in tua sunt potestate, spernere uidearis, nemo tibi iure obijcere poterit, te non posse habere: tum uerò contemptus mediocrium tacitum est argumentum possesionis meliorum, atque præstantiorum. Cum autem scopi medici (dico medicum solum, qui sapiens sit, ac probus: nam improbum solo nomine, non re, medicum esse dices) sint, DEO placere, seruare ægrum (hoc minus est: nam DEO, qui placet etiam cum iactura nominis sui, ac rei seruabit, & quam securissimè, celerrimè, & quam minori dispendio, atque sint obseruatione cuiusquam alterius rei, aut hominis) gloriam suam tueri, ut prodesse posis pluribus, ne deridendo ex existimatione nemini sis utilis, &, ut etiam opes tibi compares, diligentia primum summa circa ægrum uteris nõ prædices quicquam temerè, maximè quod inuerti posit: obblandieris potentibus (non adeò honestum est hoc, sed nil mali in se continet) existimationem retinebis sapientia, decore seruitijs, ornamentis, ac liberalitate: modicus eris

in uerbis: nil dices alienum: submissa uoce loqueris: præcepta, ut breuiter dicam, Hippocratis in institutionibus seruabis: non pugnabis iniquo sub iudice, id est, his, qui non intelligunt, aut controuersarijs addicti sunt contumaciter: denique obseruabis, quæ in Proxeneia (capite nonagesimo & nonagesimo primo) diximus. Non est enim præsentis loci tractatio hæc, sed quomodo te explices, aliquem ut tu solus curare possis: interim disputationibus accommodatis authoritatem tuam tueberis: suscitabis etiam factionem: nec illud tecum statue, in quo multi boni uiri decepti sunt. melius enim est quouis modo opitulari, etiam si iniustum quid agere cogaris, quàm deterioribus te totum negocium integrum, & tibi intactum relinquere.

Melius est, sanare serò eum, qui citò sanari posset, quàm non sinere. Omnia sunt facienda, ut hominem serues. Pugna etiam acriter, ubi oporteat: nec tam humanum te præbeas, ut eos audaces iusto plus reddas. maiore enim negocio deijcitur è concepta spe, quàm non admittitur, eò ut spem concipere possit. ergo Hippocratis sententia est, ut singulos quaterniones inspicias: habes autem plura huius ex Epidemijs exempla, sed præcipuè Cherionis, Anaxionis, Mulieris, quæ in Mendacium fore decubuit, & Dealcis uxorem, cuius historiam, quod ad præsentem attinet institutionem, breuiter explicabo.

Huic decimaquarta spiritus rarus, & magnus per tempus, quod in decimaseptima perturbationem sensus declarabat, & omnium operationum, quæ cum ratione fiunt, impedimentum: ut edere, bibere, aluum deijcere, mingere.

His aduenientibus in uigesima expectandum erat omnino delirium, atque impedimentum alicuius notabilis operationis. cum hæc aduenissent ea die, quid aliud sperari poterat, cum breui spira esset, quàm sequenti moriturum? quòd si breui spira non non fuisset, uigesima quarta conuulsa omnino perijsset.

PROGNOSTICON VIII.

Est autem, & quartanæ constitutio ex tali concinnitate.

COMMENTARIVS.

Dicunt Hippocratem posuisse exemplum: sed falsum est. nam cum de acutis agat, ut ab initio oriuntur quartanæ, si pēdet ab acuto morbo, initium illius non facit si initium non faciat languoris, acutus morbus non est. Præterea ad quid opus esset, exemplo in re tam clara, & exemplo contrario decrant forsitan morbi magis accommodati empyema, aqua intercus: propterea dico, quòd est argumentum, ut dici solet, à maiori: quasi dicat non solùm acuti, longi difficilè iudicantur ab initio, quales futuri sint, sed etiam diuturni.

Exposuimus autem in nostra Dialectica, quomodo Hippocrates semper ex una speciali propositione per uniuersalem rationem progreditur ad uniuersalem. Sed forsan dicet aliquis, Nonne istud perspicuum erat per se, quòd si ab initio acuti morbi ob longitudinem sunt incerti exitus, quanto magis diuturni? Respondeo, quòd non: quia acuti morbi magnas habent mutationes, & ideo sunt magis incerti. at de diuturnis, cum sint magis quieti, poterat ab initio forsitan dubitari, an essent certioris exitus? Sed iam transeamus ad reliquas dubitationes, omittendo illam de Cosmo, an significet ordinem? & dico, quòd sic: & quod ordo significat duo, scilicet dispositionem, quæ per taxim apud Græcos intelligitur, uelut ordo Senatorius, & ordo graduum in Scala: alio modo ordo intelligitur, estq; eius secundum significatum, ut diuisionem refert: & sic dicimus ordinem Senatorium, & equestrem, non ut referuntur, sed ut alter ad alterum, aut uterque ad plebem.

Et hoc refertur per cosmum græcè, & in hoc significato accipitur hic, q. d. eiusdem generis, seu difficultatis, seu morborum difficilium cognitione.

Quod ad exitum attinet, est quartana: & hæc sunt difficultates graues medicorum nostri temporis, pudet me, cum alioquin uiri eruditi sint in tanta rerum necessariarum scientiæ inopia, ut uelint sectari has nugas meras. Galenus nō animaduertens ob nimiam φιλαυτίαν, dum uult maximus apparere uates, contradicit Hippocrati, & suspicionem præbet, ne etiam in alijs mendax fuerit: uerba eius sunt in commenti initio. Id quoque plerisque incogni- ""
tum est, & ob eam rem mirabundi sæpenume- ""
ro uati-

ro uaticinium quoddam nostrum præsagium credunt, ut febre detentus quartana, uindicabitur post diem (si ita fors tulerit) quintumdecimum. at qui per tertianam, non demirantur præsagium. Sed in utrisque ratio communis est.

Primum cum loquatur hic de initio, ut manifestum est, non animaduertit, ut dixi, Hippocratem *uelle, ut prædici non posit: ipse autem gloriatur, & falso sané id fecisse, ut credamus falso se iactare sæpius de alijs. quod tamen dicere non ausim. malo enim fateri, me non intelligere, quid sibi uoluerit: at iuxta causam, quam assignat, duo dicit, quorum unum est uerum, sed obscurum, alterum falsum, & obscurius. scilicet hoc falsum est, quòd eadem sit ratio iudicandi in tertiana, & quartana, cum tertiana in septem periodis iudicetur quartana: nullus præfixus est certus terminus. nam æstiua est breuis, autumnalis longa, hyemalis uerò longior: quod non idem est in tertiana. nam æstate paucæ finiuntur (non nego, quin aliquæ) ante septimam accesionem inueniantur etiam quartanæ biennales, & trienales: quòd non adeò in tertianis simplicibus inuenitur, imò totum contrarium accidit. scilicet quòd duplex tertiana plerumque est longior simplici, & simplex quartana longior duplici, & triplici, licet sit minùs periculosa. & uereor, ne in hac causa fuerit egregius mendax: neque enim unquam uidi medicum adeò præstantem, qui ausus sit prædicere, neque ab initio, neque procedente morbo exitum quartanæ, qua die futurus esset, nisi fortè iam inclinante morbo, cum etiam rustici, & plebs id præsagiunt. adest etiam ratio, quia uel uult præsagire per crisim: & hoc non, quia tot fiunt crises in intermittentibus, quot sunt accesiones, licet usque ad certum tempus augeantur, & pòst reddantur mitiores: quod quisque uidere potest uix initiatus medicinæ non solum in quartanis, sed etiam in tertianis ipsis millies in una æstate: uel uult recognoscere finem quartanæ per resolutionem, & diminutionem sensim factam. & hoc quomodo poterit cognoscere, nisi propè finem inclinato iam morbo? & ideo ista ostendunt manifestè, quòd sæpius aliàs dixi, cum non exercuisse medicinam morborum interiorum, sed scripsisse, quæ imaginabatur esse uera, iuxta illam suam methodùm, quæ non fuit contemnenda dum principia erant ex sensu accepta. Est etiam aliud in causa, quòd materia tertianæ est unius modi, & sibi similis tota: quartanæ autem eterogenea plerunq;.*

Alterum est uerum, scilicet quòd intermittentium dies numerantur per accesiones: etenim quartana finitur in anno, id est, in centum uiginti accesionibus, ut prima quarti (Tract. secundo capite sexagesimoprimo) Princeps docet: & tertiana in septem accesionibus, ita ut numerando dies non ad quartamdecimam, sed ad tertiamdecimam.

Dubitat Vega, *quoniam in diebus quietis etiam perficitur coctio sicut in continuis: igitur tales dies essent numerandi. Sed circa solutionem multa dicit, quæ parum constant, ut potè quòd in diebus quietis actio caloris circa humores morbum facientes suspenditur, ac ferè cessat: quod prorsus falsum est. Similiter illud, quòd materia in febribus persæpe reducitur ad benignum: istud demonstratum est à nobis esse falsum: & cur in arte medica edita. Propterea inuenire oportet aliam uiam: & est, quòd unaquæq; accesio habet sua tempora omnia: & est quasi unus morbus integer, & proceditur ex uno in alium. & ideo numerandæ sunt accesiones eo, quòd ex discretis non fit unum continuum, sed omnes accesiones sunt discretæ: ergo non possunt numerari earum dies, quia dies numerantur in continuis in comparatione ad iudicium, uel ad finem morbi. Sed in quauis accesione intermittentis finitur morbus: igitur patet causa.*

PROGNOSTICON VIIII. X.

QVi uerò minimo temporis spatio iudicari debent, facillimi cognitu sunt: maximè enim ab initio differunt. qui enim conualituri sunt, facilè spirant, & sine dolore agunt, noctu dormiunt ac reliqua securissima hebent: morituri tamen difficilè spirant delirantes, uigilantes, ac reliqua signa pessima habentes.

COMMENTARIVS.

Cum dixisset in præcedentibus, morbos, qui breues sunt, facilè dignosci, quem finem habituri

turi sint, ostendit modò, quomodo dignoscantur morbi lethales ab his, qui ad salutem terminandi sunt. proponit autem pro exemplo tria in utroq; pro seruandis, quòd facilè spirent. hoc signum declarat robur omnium trium facultatum, & nullum adesse impedimentum in membris spiritualibus, neq; læsionem in membris animalibus magnam: igitur istud est optimum signum.

Declaro autem unumquodque. Primum quia si facilis est spiratio necesse est ut adsit robur uirtutis animalis. nam cum duæ sint facultates animales, quarum ambarum instrumentum est cerebrum, sensus, qui solo consistit in temperamento, ut colligitur septimo de Placitis Hippocratis & Platonis (capite tert.) & motus, qui non fit sine spiritibus, oportet, si spiratio debet esse facilis, ut adsit multitudo spirituum. nam ad aspirationem sufficiunt spiritus, sed ad facilem spirationem requiruntur non solum spiritus, & multitudo eorum, sed magna multitudo: neq; enim fit facilis motus aliquis, nisi à maxima proportione, aut naturali obsequio.

Sed non potest esse animalis facultas cum maxima abundantia spirituum, nisi suppetitentur à corde: ergo necesse est facultatem uitalem esse ualidam. Sed non potest esse facultas uitalis ualida admodum, nisi suppeditetur multitudo boni sanguinis à facultate naturali: igitur facultas naturalis necessariò ualida est, & ideo extrema imbecillitas cuiuscunque facultatis nō potest esse, nisi cum imbecillitate reliquarum facultatum: ueruntamen robur reliquarum facultatum potest esse etiam maximum sine robore aliarum, præter quam in facultate animali. & similiter facilitas spirandi ostendit nullo modo esse læsum cerebrum: quia cum operatio respirationis fiat cum cognitione, ubi uel minimum deliret, læditur aliquantisper respiratio (est enim motus uoluntarius, ut uoluit Galenus) ergo si respiratio non est læsa, neque mens delirio aperto, uel tacito. & similiter de membris spiritualibus, ut dictum est, quia dolor, & angustia faciunt densam caloris: magnitudo celerem: refrigeratio tardam. Cum uerò hæc quatuor abfuerint, qui morbus potest esse in illis?

Sequitur secundum signum, Sine dolore agunt. Dolor dicebat Galenus (quarto Meth. capite sexto maxim.) phlegmonas facit, & uigilias, & febrem, & deliria, & exinde conuulsionem: quæ quinque maximè inducunt mortem.

Intelligendum est autem de uehementi dolore: nam paruus dolor aliquando melius est signum, magnus uerò nunquam bonus. Forsitan per ἀνώδυνοι intelligit non solùm sine dolore, sed etiam sine alia molestia graui: uelut quòd non sit anxius, neq; inquietus.

Sequitur tertium signum, Dormiunt. Somnus quidem bonus est & ratione signi, & causæ.

Signi quidem, quoniam neq; siccitatem immodicam, neq; calorem, neq; inquietem, neque materiam uenenosam adesse significat: pelàm est autem, quòd per (dormiunt) intelligit, sicut sani, aliter falsus esset Aphorismus, In quo morbo morbus laborem facit lethale (secund. par. prim.) Hoc enim est, ac si dicat, quòd dormiunt suauiter continuo somno per debitum tempus, horis consuetis, & quod iuuet Et ratione causæ, quia humectat, & reficit uires, & coctionem iuuat.

Deinde proposuit tria signa: difficilè spirare. & uigilantes esse, quæ sunt opposita duobus prædictis, scilicet primo & tertio: at uerò loco doloris ponit delirium. Est autem breue uerbum, sed magni momenti: namque deliriorum quinq; sunt species principales, in quibus medicus maximè expertus esse debet, adeò ut uiderim plerosq; ex his, qui turgebant fastu maximè in huiusmodi deludi, quod non internoscerent species. Ego autem post primum ægrotantem, qui iam anno ab hinc uigesimooctauo me fefellit, & perijt, nunquam delusus sum. Primum genus ergo, quod in febribus accidit (nam de his solum sermo est) & mitissimum est, cum per interualla homo delirat cum furore, & deinde redit. cum ergo sit cum furore, indicat esse materiam calidam: quia uerò redit, significat nec cerebrum esse affectum, nec materiam esse in cerebro.

Cum ergo materia calida sit, & tenuis, tum propter caliditatem, tum quia non intermitteret, aut ualde parum, neq; materia sit in cerebro, indicio est breuem futurum morbum, neq; periculosum admodum. nam non dixerim, sine periculo: quia nullum delirium cum febre caret periculo.

Secundum est, cum delirium est tacitum, ut potè obliuisci, non cognoscere, quamuis uideat, & hoc per interualla, hoc est ualde malum, & fit à materia melancholica, sed extra cerebrum.

rebrum.

rebrum. tu tamen scis, quòd omnis materia melancholica putrescens, & faciens febrem continuam, [illegible] ex genere lethalium. Deterius est, quòd fit cum furore maximo, et est continuum: est autem phrenitidis argumentum, & ideo ualde lethale. nam pauci ex uera phrenitide euadunt, & non nisi iuuenes, ac robusti, minus adolescentes, minus etiam pueri. Ex senibus nemo seruatur: de iuuenibus, causa est morbus cōgruens ætati, robur uirium, amplitudo meatuū, & causæ præcedentes externæ: nam cum internæ non consenserint, homines semper fermè euadunt.

Hucusque medici intelligunt, quamuis in secundo, cum magnus sit metus, non tantum adhibeant diligentiæ, quantum opus esset. Quartum genus est desipientiæ studiosæ, cuius meminit Hippocrates sexta Aphorismorum (51. & fit à melancholia: sed est manifestum, & periculosissimum, & accidit frequenter in falsa declinatione phrenitidis. Quintum genus est, in quo maximè fallantur, cum febre remissa ualde, delirant ægri parùm. & ratio, sed tamen manifestè, quasi somniantes, & statum cognoscunt errorem.

Et medici hoc paruipendunt, cum tamen neminem seruatum ex his uiderim: neq; enim potui persuadere medicos alios. nam mala fortuna non passa est, ut solus extiterim in cura alicuius horum ut uellent ut auxilij ualidis, & omnino abstinere à uino, & custodiam adhibere diligentissimam.

Dubitatur, quia istud uidetur contradicere Aphorismo secundæ sectionis Acutorum morborum (19.) non omnino sunt certè pronunciationes salutis, aut mortis, aliàs superiùs etiam memini de hoc: &, ut breuiter dicam, non sunt adeò certæ, propterea si medicus posset esse certus de causa symptomatum, quod esset uitio materiæ, ut non metueret motum, non falleretur: sed de hoc non potest esse certus.

PROGNOSTICON XI.

HIs igitur ita euenientibus, cōiectari oportet per tempus, ac per singulas additiones, morbis euntibus non in iudicationem.

COMMENTARIVS.

Indicat de longioribus morbis, quod per exemplū adhuc sit in breuissimis, scilicet ut contemplemur unumquodque ex illis tribus signis bonis, aut malis, quod adueniat: & in quo tempore. nam ea die, si iudicatoria sit, id est, ex illis quæ per quaternarium coagmentantur, seu in bonis ex reliquis securissimis supradictis, uelut sunt inter præcipua coctio in urinis, & magis etiam propriorum excrementorum & bene se habere ad oblationes, & facilè ferrè morbum, & reliqua, quæ supra (Tex. quinquagesim sex. in diuisione Gal.) dicta sunt, ab ea die incipiet morbus esse seuissimus, aut mitissimus. Sed Galenus, & alij expositores non animaduertunt maximam difficultatem, quæ accidit ex diuersitate, quæ contingit in huiusmodi ægris. nam quidam incipiunt pati morbum seuissimum. quibusdam incipit remitti ab ea die, & fieri mitis, quasi esset ab initio. & tales sanantur, aut moriuntur in sequenti die indicatoria. at in quibusdam secùs contingit: ingrauescit enim morbus, & producitur fermè ad tantundem temporis. hos igitur oportet distinguere, quia si (gratia exempli) accidat hoc in quadragesima, seruabitur, aut morietur in sexagesima, aut in octuagesima. ubi extremum fuerit malum, aut bonum, oportet solum distinguere robur uirium: & hoc, quia in intermedijs diebus necesse est, ut mitescant. uelut Hippocrates inquit in ecopyrho tertij Epidemiorum (lang. 9. secund. ordin.) circa centesimam aluus multis biliosis turbata est, & tempore non modico multa talia prodibant. & rursus, dysinteria cum dolore, reliquorum uerò quies erat: in summa & febres defecerunt, & surditas cessauit in centesima uigesima: perfectè iudicatus est, ita à centesima ad centesimam uigesimam. Et similiter in ea, quæ in Thaso decumbebat (lang. secund. eiusdem ordin.) apud frigidam explicat, quid acciderit in quadragesima, & sexagesima, & quòd mortua fuit in octuagesima. & similiter in primo Epidem. (lang. 5.) de Epicratis uxore. Quadragesima die uomit pauca biliosa, iudicata est perfectè, & à febre libera die octagesima. & Cleanactide (lang. sext. ibidem) postquam dixit, quæ in quadrages. acciderunt, narrat quæ in 60. inde in 70. & quòd liberatus est in octuagesimo: in Pario autem declarat in tertio Epidemiorum (lang. prim. secund. ordin.)

din.) quæ acciderint in quadragesima: deinde transcendit statum post pauca ad centesimam uigesimam. Mens igitur Hippocratis est, quòd diebus inter medijs non poßint, neque sanari, sed per eadem procedere non adeò bona, neque mala, nisi admissus sit error. & ideo si contingat seciùs, dicemus necessariò admissum fuisse errorem: sed ante quadragesimum diem si accidant signa uehementis prauitatis, aut securitatis, debemus prædicere iuxta robur uirium in malo ad secundum quaternarium: si uires non sint robustißimæ, in bono ad secundum quaternarium: & si robustißimæ in bono, ad primum quaternarium seu sequentem decretorium, & si non fuerint robustißimæ, pariter in malo in sequenti die iudicatoria. hæc autem differentia non adeò uiget in primis diebus, quia etiam quòd uires sint ualidißimæ, morbus interficit in primo quaternario, sicut de Critone primo Epidemiorum (lang. non.) si sit sæuißimus. & hoc, quia materia adest tota, & natura magis teretur, quàm in morbo, qui iam processerit per aliquot dies: sunt etiam propiores excesibus factis, & causis externis, ut non potuerint se reficere, uelut Veneri, uigiliæ, laboribus, ebrietati, & crapulæ,

PROGNOSTICON XII.

SEcundum eandem rationem & fœminis iudicationes fiunt ex partu.

COMMENTARIVS.

Sententia est clara. Quòd si alicui parienti post aliquot dies contingat febris, ut pote die quartadecima, uelut Philini uxor primo Epidemiorum (lang. quart.) præcipit numerandos dies ab ipso partu, adeò ut cum illa obierit in uigesima, obijsse dicatur in trigesima quarta atque ita de reliquis. De hoc scripsimus contraditionem: circa quod obseruanda sunt duo. Primum, quòd si dies incipiant à die iudicatoria, ut dixi in Philini uxore (primo libro 42.) tunc nihil refert, quomodo uis, numerentur, quoniam omnino in dies iudicatorios incidet finis morbi. Secundum est, quòd si morbus incidat non ui partus, tunc debent numerari dies ab initio febris, & non à partu: uelut si ob iram, uel timorem. Dies autem partus in masculo sunt triginta, in fœmina quadragi[illegible]io. Vnde Hippocrates in libro de Natura pueri (pag. quarta) fœmella quidem in quadraginta & duobus diebus, ut longißimè, primam coagmentationem, ac coarticulationem accipiens. masculus uerò ut longißimè in triginta diebus. ut plurimum enim hoc tempore, aut paulo breuiore, aut paulo longiore, articulatio ipsis contingit. Nam & purgatio fit à partu, ut plurimum in fœmellis quidem diebus quadraginta, & duobus (atq; hæc tardißima est, & perfecta. uacauerit autem periculo, etiam si in uiginti quinq; diebus purgetur) in masculo uerò purgatio fit diebus triginta: atque hæc tardißima est, & perfecta. Citra tamen periculum fuerit, etiam si in uiginti diebus mulier purgetur. Postremo autem tempore purgatio quàm paucißima procedit, & in iunioribus paucioribus diebus purgantur, in senioribus uerò, pluribus. Si ergo in prædicto tempore contigerit corripi febre mulierem, numerandi erunt dies à partu, si non alia ex causa febris inuaserit. Quoniam uerò & in Philini, & in Epycratis, & in Dromeadæ uxoribus, numerat dies ab initio febris, & non à partu: ideo solent dari multæ responsiones. Vna est Vegæ, cum qua se putat non solum euadere difficultatem, sed etiam conformem esse Galeno: & est, quòd dies sint à partu computandi semper, seu partus sit naturalis, seu sit abortus: uidetur & uelle, quòd si oriatur ex alia causa febris, ut computet à partu. sed hoc est adeò absurdum, ut non crediderim hoc uelle. liquet enim quòd febris, quæ sic incipit, nullam habent cum partu affinitatem. At uerò de magnitudine & longitudine ipsius febris uult, quòd indicia sumamus ab initio ipsius febris, ueruntamen nil respondet authoritatibus per nos adductis: sed per mille ambages multa adducit, quasi sint expungenda uerba Hippocratis, tanquam falsò ascripta, cum tamen sint genuinis libris, & tres, quæ in unum consentiunt.

Hæc quidem me deterrent, ut poßim homines deinceps ad ueritatis lumen reuocare, post quam uideo eos, quorum interesset eam syncere tueri ob sectas, & ambitionem paratos ad contradicendum ueritati, conariq;, ut euertãt. Neq; enim dubium est in partubus præternaturalibus, eam rationem sequi oportere: atq; ob hanc rationẽ Hippocrates neq; in abortu eius,

quæ

quæ apud Pantimedem (lang. decim. undecim. & duodecim. primi. ordin.) neque multò clarius in sequente, neque in alia, quamuis perfecto partu filium peperisset, sed cum dolore inquit dierum numerum adiecit: sed à partu computauit, quanquam in prima idem fuerit dies abortus, & febris.

Si enim in partu computandi sunt dies ab illo ob uehementiam motus, & dolorum, tanto magis in abortu: tam ergo de abortu res constituta est. Similiter & de partu, cum à die partus febris initium habuerit in his, qui computantur per quaternarium.

Modo uideamus, cum incœperit in die non computata per quaternarium: & de hoc habemus tria exempla apud Hippocratem (lang. quinto prim. Epidem.) Epicratis uxorem, Dromeadæ uxorem, & mulierem, quæ decumbebat apud Frigidam.

In prima ergo febris eam corripuit tertia die ante partum, acuta autem postridie à partu. inquit igitur Hippocrates, Sexta die, à quo febris eam corripuit, ut numeret à febre, non à partu. deinde inquit, circa uigesimam, & circa uigesimam primam, & circa uigesimam septimam, & circa uigesimam primam non more solito, quia nō poterat computare à die febris: ergo uult, quod partim computentur à die febris, partim à die partus. nam postmodum subiecit, quadragesima die, id est, ab initio febris liberata est.

Rursus in secunda cum dixisset: secunda die
" rigor corripuit febris acuta: cœpit autem pri-
" ma die dolere circa præcordia.

Manifestum est, quòd per primam diem intelligit secundam à partu. Galenus nihil dicit in hoc, semper fugiens difficilia. Ergo subiicit, quòd mortua est in sexta, quæ fuit septima à partu. igitur partim computat à partu, partim à die febris.

In tertia quoque Galenus nihil dicit suo more, tanquam nulla esset difficultas: inquit enim Hippocrates: Febris acuta, orta tertia die à partu corripuit: postquam riguisset. febres continuæ acutæ ortæ octaua multùm mente mota est. deinde connumerans symptomata grauia, scilicet quòd uoce destituta sit, non audet adiicere diem, neq; quando dolor coxæ inuaserit: sed numerās dies iudicatorios, eos facit leues, quasi essent connumerandi à partu, nihilominus tandem dicit, quod mortua est in octogesima, ut manifestum sit, utrumque considerasse. & quoniam uarietas diei febris à die partus non sufficiebat, adiicit, quòd ante partum fuerat multis diebus febriculosa. Et ideo noster Vega hac in parte uidetur ob nimium studium Galeni id efficere, quod mali debitores, qui pro pecuniis, quas debent, uerba creditoribus afferunt: ita uir alioquin doctus ob contentionis studium labitur.

Galenus in hoc commento multa adducit, quæ nec ab ipso Vega possunt defendi, & sanè omnino præter propositum cum tot uerbis.

PROGNOSTICON XIII.

Capitis autem dolores uehementes, atque continui cum febre, siquidem aliquod ex signis lethalibus accesserit ualde, exitiosum est. Si tamen absque talibus signis dolor uiginti dies transcendat, & febris detineat, suspicari oportet sanguinis è naribus eruptionem, uel aliquem alium abscessum ad inferas sedes. Donec autem dolor recens fuerit, consimiliter sanguinis è naribus eruptionem, uel suppurationem spectare oportet, præsertim si dolor circa tempora, & frontem fuerit.

COMMENTARIVS.

Cum locutus esset de febribus, incipit loqui de symptomatibus principaliter consequentibus febrem: quorum primum est dolor capitis: neque inordinatus est, ut putat Galenus, & Vega, quoniam superiùs meminit, se dixisse in secundo libro.

Fit autem his sanguinis eruptio ex naribus "
in primo circuitu, & ualde iuuat: ueruntamen "
interrogare oportet, si dolet caput, uel hebe- "
lantur oculi; si namq; quippiam tale fuerit, cō "
tendet. Ergo Hippocrates in tertia parte repe- "
tit solum dicta: nam quod dicit de suppuratio- "
ne, antea prædixerat, si autem febris perseue- "
rans uigesimum diem transgrediatur, ut œde- "
ma non subsistat, in suppurationem uertitur "

Sed ibi

Sed ibi loquitur de suppuratione uentris, hic de suppuratione in cerebro: ergo cum hæc sit repetitio, dubium non est, quin in fine debuerit collocari.

Ex quo patet, Galenum, ut facere solet, non intellexisse Hippocratem. Sententia ergo est, quòd ubi dolores uehementes fuerint cum febre, scilicet acuta: neque enim oportuit hoc addere, quoniam symptomatis magnitudo declarat febrem esse acutam, & adfuerit aliquod signum lethale. Signum est ualde exitiosum, quia istud significat abscessum biliosum in mēbranis cerebri, & phrenitidem ueram: & ideo morbum lethalem ualde, ut apud Hippocratem primo de Morbis (pag. secund.) Quod uerò significet phrenitiin. dicebat Paulus libro tertio (capite septimo) Cerebrum inflammatione laborans sæpe ita intumescit, ut capitis suturæ distendantur.

Dolor comitatur maximus, & diuturnus, multus angor, rubor in facie multus cum tumore molli, oculi fiunt emissicij, caput inturgescit. In quo plerique hallucinantur, existimantes non esse phrenitidem hunc morbum, neque phrenitidem esse ob id cum capitis dolore, imò neque ipse, neque Princeps inter phrenitidis signa dolorem connumerarunt. atque hic est morbus tamen, quem hippocrates alio nomine descripsit, (secundo de Morbis pag. quint.) dicens: Dolor caput corripit, & si paululum moueatur, bilem uomit, quandoque etiam urinam difficulter emittit, ac descipit, & septima die quandoque moritur, & nona quoque, ac undecima. Septimam transgressus si ei non eruperit per aures aut nares: si uerò eruperit, euadit. fluit autem aqua subbiliosa: deinde temporis progressu putrefacta, pus fit.

Manifestum est de uera phrenitide hic loqui, quandoquidem omnia conueniunt: ergo cum phrenitis inflammatio sit, dolorem ab initio uehementem efficit, licet postmodum breui ob uehementiam morbi in Principe particula dolor non percipiatur, seu corrupto membro, seu sensu.

Inde ortum est, ut describentes signa phrenitidis, omisserint dolorem. nam per phrenitidem tria intelligūtur, paraphrenesis, & phlegmon in membranis cerebri, seu cerebro ex bilioso sanguine, & collectio bilis in eisdem locis. in quo significato intelligitur à Græcis: sed tamen ita, ut uera phrenitis sit abscessus cerebri, uel membranarum ex sanguine bilioso: uerùm celeriter transit in phrenitidem tertij significati. & ut breuiter dicam, ubi Galenus superiores medicos duces non habuit, nihil dixit. at posteriores, nemine excepto, ubi Galenum ducem non habuerunt, non solum nihil dixerunt, quod minus malum sanè fuisset, sed longè lateque aberrauerunt.

Itaque phrenitidis signum certum, & proprium, non tamen quarti generis, sed sine quo phrenitis esse non potest uera, est dolor capitis: & non solum dolor, sed dolor magnus. Id apparet ex Hippocrate in phrenitico, quem describit tertio Epidemiorum (ordin secund. lang. quart) quem solum constat fuisse phreniticum: inquit autem, Capitis, & colli dolor grauis. at uerò in alijs, ut potè in ea, quæ ex abortu septima die mortua est in eodem tertio (ordin. prim. lang undecim.) Galenus, & rectè, negat additam fuisse dictionem phrenitis, dicens: Phrenitis. Et hoc est de ascriptitijs, ut antè, febris ardens: quippe quod non habeatur in omnibus exemplaribus. Neque enim in alio ægro tale quid ascripsit: nec instituerat hic morborum tradere discrimina: sicut inuenias in libris conscriptis de morbis. Absurdum præterea est, cum nullam habeat consequentiam. Eademque ratione de reliquis, quibus ascriptum est nomen phrenitidis: sed de hoc satis in quarta Contradicentium (80.)

Si tamen absque) Totum per se notum est, nisi quòd & Galenus longè latéque errat cum Vega, etiam & alijs expositoribus, existimantibus debere intelligi abscessum in infernis partibus, id est, ut sanies per aures, & nares excernatur, cum apertè intelligat de abscessibus, qui sunt sub septo transuerso. nam inquit (ad inferas sedes) & refert se ad dicta superiùs, ut sint hæc clarissima intelligentibus: appellauit autem superiùs inferiores partes circa hypocondria, dum dixit, Fiunt autem hi quidem in partibus inferioribus: ut in superiore libro demonstratum est.

PROG-

PROGNOSTICON XIIII.

Magis autem oportet expectare sanguinis eruptionem in iunioribus trigesimum quintum annum agentibus: in senioribus uerò suppurationem.

COMMENTARIVS.

Vitalis facultas in his, qui crescunt, tum naturalis sunt robustissimæ, quoniam calor naturalis perpetuò augetur: sicut declaratum est in Aphorismo illo (prim par.) Qui crescunt, plurimum habent innati caloris: propterea plurimo indigent nutrimento. id uerò etiam dixi superius: quamobrem Galenicis nihil superesse uideretur, nisi quòd status incrementi ad trigesimum quintum annum in hominibus sua ætate finem haberet. quod cum etiam nostro tempore manifestum sit, dubium non est, naturam humanam, neq; debiliorem, neq; breuioris uitæ factam usq; ad hæc tempora: cum tamen ab Hippocrate usq; ad hanc diem paulo minus duobus millibus annorum intercesserit. nam ab ortu DOMINI *ad hanc usque diem numerantur* M. D. LXVI, *ab Alexandri regno ad ortum* DOMINI *anni* CCCXI: *ut sint iam collecti anni 1877. Hippocrates Artaxerxes (floruit enim eius ætate, qua Perdicas regnauit in Macedonia) annis* CXXXIIII *præcessit Alexādri regnum. Igitur collectis omnibus ab Hippocrate florente ad hanc usq; diem anni* MMXI *intercedunt, nec tamen mutata est hominum uitæ longitudo, nec robur naturæ, præsertim cum, ut illi, & rectè exponunt de statu hominis, annus trigesimus quintus non de incremento sic intelligendus. definiunt enim terminum incrementi ad uigesimum quintum annum quis non sit uerus terminus, certè prope est, scilicet uigesimus octauus, uel circa, ut manifestum sit, ne uel ungue quidem debilitata messe naturam humanam in tam longo tempore: quod etiam uerisimile est, his rectè consideratis, quæ à nobis in libris de natura scripta sunt. Manifestum est enim tam cœlestia, quàm mortalia circulo agi, ut incorporea manent semper eadem. sed differunt cœlestia à mortalibus, quòd constantibus partibus circumaguntur elementaria: atque composita fluctuantibus atque diuisis. neque enim quicquam perit, ut aliâs demonstratum est (in Hyperchen) non ullus homo, neque animal, neque planta fallimur solùm specie rei in circulo. ergo cum non sit antè, neque pòst tam magno interuallo, aut forsan maiore, nos antecedimus Hippocratem, quanto ille nos. Sed omittamus hæc, lubet, & iucundum est admodum, uerè philosophari.*

Nunc accedamus ad id, quod reliquum est, scilicet, ut ostendamus, quomodo fiat hic fluxus sanguinis è narib. à magnitudine caloris, quanquam & id meminerim superius (libro secundo Comment. decim. septim.) esse demonstratum: sed non erat is locus præcipuus. Dico ergo, quòd iam dolente capite, necesse est uel uapores, uel sanguinem ad caput delatos esse. In ætate ergo seniore si ostenderimus, sanguinem non fuisse delatum, liquet uapores ipsos tātum eô peruenisse.

Igitur in iuuenibus hoc modo sanguis transfertur ex præcordijs ad caput (nam ubi translatus fuerit, haud dubiè manifestum est, quòd si signa sint salutaria, non illius fermè exitus patet, quàm ut per nares protrudatur, aut saltem parotidas efficiat, aut surditatem: de quibus omnibus & hic Hippocrates intelligit per abscessum, & aliâs locutus est) turgentibus uenis ob febrem, & uapore, quemadmodum in lebete feruente, sanguis cum illis sursum fertur.

Primum quidem in cauam refusus, inde per superiorem partem transmittitur, alluens cordis dextrum latus, in quod non tota ingreditur.

Verum maiore ex parte transgressa cor ipsum bifariam iuxta iugulum diuiditur in dextram, ac sinistram, utraque uerò in duas interiorem ac exteriorem iugularem: eoq́ue modo ad caput ipsum ascendunt. quo fit, ut maxima causa huius mali potius ex corde pendeat, quàm ex iecore.

Illud enim cum adiaceat longo spatio toti uenæ, si ferueat, sanguinem immittit in caput ad dextram uel sinistram partem, uel utranque: prout in secundo libro (Comment. decimotertio) declarauimus.

Sunt igitur tres causæ, quibus sanguis frequentiùs in iuuenibus, quàm in iam inclinata ætate fluit è naribus, scilicet calor uehementior cordis, & reliquorum membrorum

propor-

præportione illi respondens, quo impellitur, & in flatum resoluitur, & attenuatur multitudo bilis, & persæpe exustæ maximè tempore febris, & copia sanguinis, quæ fit ob multitudinem generationis eius cum parua resolutione. Vnde cadit dubitatio, an hoc magis accidat in iuuenibus, an in adolescentibus, an in pueris? palàm enim est, quòd Hippocrates omnes has ætates comprehendit sub hoc nomine (iuuenibus) trigesimoquinto anno: liquet etiam, quòd in infantibus plurimum fit incrementum corporis, & minor generatio sanguinis. Vnde de his non est dubitandum, sed potius de pueris: quanquam in libro de Genitura (pag. sec.) Hippocrates sentire uideatur, quòd pueri habeant minus de sanguine: inquit enim, Pueris ,, uenæ tenues, & repletæ genituræ transitum ,, impediunt. Et ideo plus refert dilatatio, quàm repletio uenarum. Sed & Hippocrates tertia Aphorismorum (Tex. 27. & 29) uidetur idem sentire. cum enim uenæ non sint adeò repletæ in adolescentibus ultimis accedentibus ad pubertatem, & in iuuenibus, tamen uult, quòd illis contingant profluuia sanguinis, non autem pueris: & hoc ob caliditatem, & copiam sanguinis. Vtcunq; paruum est discrimen inter finem adolescentiæ, & iuuentutem: quod etiam innuere uidetur quinta Aphorismorum (9) Ta ,, bes fiunt maximè à decimooctauo anno ad tri ,, gesimum quintum.

PROGNOSTICON XV.

AVris uerò dolor acutus cum febre continua, ac uehementi, malum. periculum enim est delirij atq; abolitionis. Quoniam igitur fallax hic locus est, cito mentem adhibere conuenit & omnibus alijs signis à prima die.

COMMENTARIVS.

Quinta neruorum coniugatio ad aurem peruenit, cuius singuli diuiduntur bifariam: atque una pars foramen cæcum ingreditur, altera in membranam ipsam inseritur: ut in libro de Dissectione neruorum, & nono de Vsu partium à Galeno scribitur: & diffusius à Vesalio libro primo & quarto (in capite decimo tertii fig.) Quòd tamen foramen non prorsus cæcum est, sed ut posteriores inuenerunt seta licet exigua transmitti potest, quocirca Aristoteles reprehenditur, qui primo libro de Historia animalium (capite octauo) dixit, ex auditus instrumēto nullum patere aditum in cerebrum: quod in iuuentutibus uerisimile uidetur. utrumq; cerebrum maximè auditui compatitur, & à magnis sonis ualde concutitur, ac læditur: neruus uerò insertus membranæ, cum iam ipsa neruea sit, maximi sensus particeps est. Ideo à dolore auris, tum ob propinquitatem, tum ob substantiam nerueam, maximè cerebrum afficitur: unde uigiliæ, & febres, & ex his tribus deliria maximè fiunt. maximi enim dolores efemeras primò excitant: deinde si humor aliquis adsit putredini paratus, quod uix secus contingere potest, corripitur putrida febre. At de uigilijs quis dubitat, quòd in uehementi dolore homo dormire non potest. iam ergo tria habes. Conuulsio autem, quæ in febribus subsequitur, proculdubio est à siccitate: quomodo ergo dolores exsiccent ostendere oportet. nam de febre, cum sit morbus calidus, & siccus, & de uigilijs, dubium non est, cum ipsæ forâs perpetuò distent humidum ipsum, & partes etiam madefacientes ipsum cerebrum: sed de dolore dubium magis est quomodo possit exsiccare. Et dico, quòd dolor efficit motum spirituum ualidum, & motus crassa attenuat, & tenuia resoluit: & ideo ex omnibus his fiunt conuulsiones, & mors. Notandum tamen est, quòd sæpe aduenit dolor, qui non est cum febre: & quamuis sit acutus, nec adducit periculum mortis, quoniam non parit phlegmonem: ergo hic fit ex phlegmone.

Quærendum est igitur, in qua parte fiat phlegmon? Et uidetur, quòd in membrana, quæ uocatur tympanū. Sed cum illa sit durior, uidetur difficile, ut concipiat phlegmonem. Et si quis obijciat, quòd in pleura fit phlegmon, quæ & ipsa dura est: respondeo, quòd in morbo laterali sunt musculi sub membrana, qui possunt inflammari. nam & carnei sunt, & inane adest, & uenæ amplæ.

At sub auris membrana nihil tale est, sed ossi inhæret: ipsa uerò non excipit uenas conspicuas. Quomodo ergo ex uenis tam exiguis in tam dura membrana excitari poterit phlegmon, dubium est: nam musculi ipsi, ubi motus non adest, non sunt necessarij. auris autem in-

strumen-

strumentum prorsus immobile est, quamobrem duros musculos natura adhibuit huic instrumẽto. uel igitur necesse est, hunc phlegmonem excitari in carne propinqua: nam membranam illam carnes circumiacent undique: uel in ipsa chartilagine, quæ aurem ambit. Sed hoc uix esse potest, tum ob illius duritiem, tum quia non adeò acerbos dolores excitare posset, cum penè sit insensilis.

Vides lector, nisi omnino improbus es, & ueritatis hostis, quantum intersit inter uerum, & syncerum expositorem, & istos, qui pro rebus ipsis adeò impudenter nugantur. Huius enim loco quæstionis adeò necessariæ, & pulchræ, & seriæ noster Galenus aliam elegantem introducit, siquidem quòd auris duo significata habet, quod tam Latinè quam Græcè uerum est, scilicet & pro prominula exterius carnea atq; chartilaginea substantia, & pro instrumento ipso.

Hui nonne pulchra est hæc admonitio, & generosa inuentio, distinctioq; subtilis? ò miseram immortalium conditionem, fœdamq; insaniam, quam eruditi indignantur Vesalius, Mattiolus, & tamen nemo explodit, satis sit ut disputemus us, otion, otos, quid significent, an sint diuersa, an idem? egregiam sanè & strenuam operam mihi ignoscant hi iudicio carent. nam his subtilitatibus uerborum certè opus est, ubi res ex illorum uaria lectione pendet, uelut apud F. Massarium super Plinij tractatum de piscibus, quem ego perlibenter cum fructu, atque uoluptate persæpe in manibus habeo. an uerò hic dubium sit, ne de auriculis intelligat Hippocrates, cuique, uel mediocriter initiato huic arti dijudicandum relinquo. Dico ergo, quòd cum sint tria ossicula in meatu auris, quorum duo immobilia habentur, malleus autem moueatur, Eustathius musculum à quo moueretur inuenit, C. Arantius alium. quod & si musculi non sint partes, tamen carneæ, & molles impleri poterunt, & abscessum pati, ex quo postmodum in consensum trahere poterunt etiam tympanum. Sed abscessus plerumq; fiunt potius, ut idem C. asserebat sub membrana uniuersa ossa circumambiente intus ossa: quæ licet exiguas uenas recipiat, tamen cum abscessus fiunt, inflantur, & mirum in modum crescunt, uelut & uenæ uteri, & uas unum seminale, quod reliquo tempore angustum admodum est. Dum infans est in utero, ad uenæ cauæ magnitudinem augetur, quasi miraculi instar, cum etiam præter morem arteria in illud implantetur.

Meminit huius doloris sexto Epidemiorum particula quinta (Tex. 13.) ubi docet, quòd calida auxilia maximè prosunt. est enim exanguis locus forsan nullum præsidium id, cuius meminit Auenzoar de oleo ex uitelis ouorum certè singulari, tum in hoc dolore, tum in alijs. Sed hæc extra aleam: ad propositum redeamus.

PROGNOSTICON XVI.

PEreunt aut ex hoc morbo. iuniores quidem septimo die, & adhuc citius: seniores uerò multò tardiùs. febres namq; & deliria minùs eis superueniunt, & hanc ob causam aures suppurari præueniunt. Verum in his ætatibus recidiuæ morbi superuenientes, plurimos interimunt. Iuniores tamen ante auris suppurationem moriuntur. Si autem pus album ex aure defluat, spes habetur de salute iuuenis, si aliquod aliud bonum signum ei superueniat.

COMMENTARIVS.

Confusè scripta est hæc pars, seu ob breuitatem, seu uitio translationis alicuius uerbi: sin autem legatur hoc modo, optime intelligi poterit. Pereunt autem ex hoc morbo iuniores se- ‹‹ ptimo die, & adhuc citius, scilicet ante auris ‹‹ suppurationem. Nam ubi primum pus album ‹‹ ex aure defluit, spes est de salute, si aliquod a- ‹‹ liud signum bonum superueniat. Seniores au- ‹‹ tem multo tardiùs, quòd febres & deliria mi- ‹‹ nùs eis accidant. Verùm ob recidiuas superue- ‹‹ nientes plures ex eis, quanquam superati iam, ‹‹ moriuntur. Hoc est primum mendum, quod in Hippocrate ad hanc usq; diem inueni: si tamen mendum debet appellari, ubi sensus est uerissimus, clarissimus, & perfectissimus, solum transpositis pauculis uerbis. Cum homo quantumcunque sapiens, uel propter occupationes, uel curas, & aduersa sui dissimilis non mente, sed lingua, seu manu euadat, cum dixit, iuniores non à uigesimo quinto anno ad trigesimum

quintum annum, sed omnino ante illud tempus notat. cum enim unum alteri opponat, uniuersam ætatem hominis comprehendit, ac diuidit. Vides, quàm absurda dicant, qui uerba sequuntur, ipsam rerum naturam non respiciunt. Per iuniores enim non solum iuuenes, & adolescentes, & pueros intelligit, ipsa docente experientia, & ratione, quæ eadem est in omnibus. Longa est historia, quæ multum huic loco confert, septimo Epidemiorum (lang. 3.) de Cydi filio: sed ætatem non adiecit. In tertia Aphorismorum (22.) hunc morbum cum docuerit esse æstiuum, constat eundem etiam fieri à bile, id est, sanguine bilioso. Dicit ergo iuniores periclitari ob febrem, & delirium, & subiicuit dolorem, cum ipsum iam præsupponat. dixit enim ,, Auris uerò dolor acutus: cum docui, dolorem ,, febres, abscessus, uigilias, ac conuulsiones, excitare. Quid hoc est, quòd interficit conuulsio respirationem prohibendo, febris spiritum resoluendo? Id uerò accidit antequam ad suppurationem perueniant. nam ea facta, dolores ac febres cessant, secunda Aphorismorum (47) itaq; & periculum conuulsionis. At cum in septima debeant suppurari necessariò, uel in septima, uel antè moriuntur. In septima quidem, cum loco suppurationis corrumpitur materia, & augentur symptomata: neq; enim perirent, si suppurarent. est autem idem tempus suppurationis, ac corruptionis. Quia ergo corrumpi debet abscessus, ideo etiam mori: corrumpi autem debet abscessus, uel ob materiæ prauitatem, uel ob cacochymiam, uel multitudinem, uel calorem naturalem uitiatum, aut decursum materiæ perpetuum, uel errores ægrotantis, uel malam curam, uel aeris constitutionem, aut ,, casus. Sed cur adiecit (si aliud signum bonum ,, superuenerit) cum signa coctionis sufficiant ad salutem, primo Epidemiorum (par. prim. Tex. quadragesim. tert.) Ad hoc Vega bene respondet, dicens, quòd febris poterit etiam suppurato abscessu interficere ægrum: & hoc, quia materia illius non erit concocta. Et licet febris illa ab initio sit ephimera, postea sit facta febris, quæ dicitur accidens, tum ubi sit putrida, fit febris per se. & licet plerumq; finiatur in iudicatione simul cum abscessu, hoc tamen contingit plerumque ex industria naturæ, non per se neq; semper. ut in Anaxione (ter. Epidem. par. tert.) qui liberatus est à morbo laterali per sputum, à febre per sudorem simul: sed in Zoilo auris nona die indicata est, febris autem in quartadecima per sudorem, secundo Epidemiorum (Sec. tert. Tex. uigesim.) In quibusdam etiam in exterioribus, scilicet parotidibus à suppuratione mors contigit, ut in Cratistonacti, & ancilla Scymni pictoris, Primo Epidemiorum (Sect. secund. Tex. trigesim. secund.) quanto magis in abscessu ipsius auris. quanquam illi abscessus non ab initio morbi facti essent, sed decreto modo: nam hi sunt periculosiores. Sed de internis dubium non est, quin etiam suppuratione facta, non possit æger mori. At dicetis, quæ sunt hæc signa bona? non enim sunt, ut prima illa, bene spirare, doloremúe cessare, aut aliquid simile: nam hoc esset falsum. sed intelligendum est, cum dicitur singulariter signum aliquod bonum de signo salutis proprio: cum autem numerantur signa multa bona simul, tunc non intelligitur de proprijs solum, sed quibuscunque suprà commemoratis. Signa ergo bona propriè sunt duo, robur uirium, & coctio materiæ. Si ergo horum alterum adfuerit, spes non leuis est ad ægrũ seruandum: si ambo, certi esse possumus, quod seruabitur. Ita in morbis abscessuum interiorum, ut certissimi de salute, quatuor sunt necessaria signa: duo ex parte abscessus: & duo ex parte febris. quorum unum est commune etiam abscessibus. Primum igitur ex abscessu, ut sit materia concocta, & exitus pateat illi: ratione febris, ut adsit robur uirium quod, ut dixi, etiam est necessarium ipsi abscessui, proprium coctio materiæ ipsius febris. Sed pro ratione uirium, quia multa essent dicenda, maximè conducit, quòd ferat facilè morbum: sed id cauendum, ne hoc accidat, quia illum non sentiat: esset enim duplicatum malum, & non bonum. Proprium autem febris est, ut materia illius concocta sit. Hoc autem habet gradus in huiusmodi febribus, quæ pendent ex abscessu, cum abscessus fuerit concoctus. Primus est, ut urina sit bona in colore, substantia, & contentis. Secundus, ut sit bona in tribus ex his: sed non mala admodum in reliquo, sed solùm cruda. uelut urina cuius substantia sit bona, & boni coloris cum sedimento alba, sed tenui. Tertius est, ut duo ex his sint bona, reliqua duo mala. Quartus, ut solus color sit bonus ipsius urinæ, reliqua tria nõ sint admodum mala. Quod apparuit in Herophonte, primo Epidemiorum (lang. 3.) & magis apertè in Cleanactide eiusdem, & in Melidia ibidem. Nec est, ut dicam de languentibus tertij libri eiusdem (lang. sext.) Sed in Epicratis uxore non bonus color,

uerùm

uerùm inquit (lang. decim. quart.) in urinis subsidentia: non meminit quòd fuerint boni coloris. Atq; ita modò intelligis, quid per unum bonum signum, seu aliquod senserit Hippocratis *in abscessibus, suppuratis interioribus, ubi febris partim est accidens, ut in initio: partim per se, scilicet cum fuerit confirmata. Cum uerò fuerit febris per se, tunc per signum bonum intelliges, uel maximum robur uirium, id est illæsum, uel perfectam coctionem, & optimas urinas. Vnde circa uires debes scire, quòd uires ualidæ primo intuitu trifariam intelliguntur. Aut ualidæ simpliciter in comparatione ad humanam naturam: ut cum dicimus in abscessibus iecoris, & uentriculi necesse esse uires ualidas, atq; in illis esse unicam spem: intelligitur enim simpliciter non in comparatione ad hominem illum.*

Secundus modus, cum sunt propriæ integræ, & illæsæ: & hoc est satis bonum in mediocribus morbis, & ubi non uincantur. Tertius est, cum fuerint integræ, sed tamen facultates, aut operationes, à quibus pendent, læsæ. hoc non est adeò tutum, ut in secundo modo: non tamen dicuntur imbecilles.

33 *Seniores autem multo tardius) Vides, quòd non ex ambitione, uerùm coactus transposui literam* Hippocratis*, non tamen mutaui quicquã & si non transposuissem, quàm longa, aut difficilis futura esset expositio? quandoquidem uel sic non admodum breuis euaserit. Quod autem hic dicit, habetur prima Aphorismorum (14.) Propterea senibus non similiter febres acutæ fiunt: frigidum enim eorum corpus. Quòd autem neq; conuulsiones, cum sint senes, sicciores, ideo hoc dubium esse poterat. Sed istud à causa originem ducit: calor enim moderatus efficit minores abscessus, & minus calidos. unde minor diuulsio, & minor intemperies, ideo quę minores dolores, & sensus hebetiores etiam sunt: à minoribus doloribus & febribus minores uigiliæ: à quibus omnibus minoribus tandem minores etiam conuulsiones. Sed & ratione siccitatis naturalis minus contrahuntur: unde & hac causa cõuulsiones minores excitantur.*

Verum ob recidiuas) Docet hoc, quòd tametsi suppurent abscessus, tamen in recidiuas incidunt, scilicet quia locus cum sit exanguis penè, & calor semum imbecillis, incidunt in recidiuas duplici modo, sicut etiam in febribus: est enim eadem uia. Primus, ut materia, quæ ibi est, recrudescat, destituta à naturali calore ante perfectam coctionem, & à præternaturali corrupta: & hic modus est deterior ad sanandi rationem comparatus, cum longius exigat tempus, sed non adeò est periculosus, ut æger breui pereat. Secundus est, ut materia noua ad locum confluat: & hic est periculosior de uita. Sed celeriter etiam quandoq; sanantur: aut saltem mitigatur morbus. rari tamen euadunt in utroque casu: tum quia recidiua: tum ob ætatem. Sed emergunt duæ dubitationes. Prima, quomodo poterit concoqui materia abscessus in loco frigido, & collecta, & non febris, & sparsa, & iuxta cor? secunda, quomodo poterit concoqui, & non tamen perfectè, cum quantò magis concoquitur, tantò magis reliquum ad concoctionem præparetur? At hæc dico, quòd cõtingit materiam in uenis esse deteriorem, aut maiorem, aut calorem naturalem totius esse imbecillem, partis autẽ ualidum: ut primo de Locis (capite ultimo) similiter contingit, partem tenuem concoqui, & humidam ante crassam, & siccam, hanc autem concoqui non posse: ideo morbi, in quibus fiunt recidiuæ spontaneæ, sunt ex materia.

PROGNOSTICON XVII.

FAuces exulcerari cum febre difficilè: ueruntamen si aliquod aliud signum superuenerit, eorum quę malis adiudicata sunt, prædicendum hominem in periculo esse.

COMMENTARIVS.

Quàm tenuiter exposuerint hunc locum explanatores, clarum est: & dum laudatur homo, utilitas hominum prætermittitur. Et postquam nugari concessum est, non demiror Heraclitum adeò defleuisse conditionem humanam: quæ, si nullam haberet aliam uitam, miserabilis esset. Quid enim miserius esse potest, summum malum esse in morte hominis, cum etiam ex morbis, si pereant, ducantur ut damnati, & quorum fidei uita commissa est, ut uincant in nugis, salutem ægri produnt? Heu mortalium sortem! & quot uideo in dies hac amen-

tia perire ? cum etiam sine illa tot absumantur imperitia, desidia, inopia, casu, alijsq; uarijs modis, atq; non paucis. Olim discrutiabar grauiter: sed postquam nostrorum animorum exitū intellexi, iam bono animo sum. Fidei enim ac religioni ueritas, & naturale nomen suffragantur. Non aliter sentire poterit, qui nostra diligēter leget: præcipuè libros de Natura ac Theoston. Sed redeamus ad rem.

Vlcera oris in pueris aphtæ uocantur. Paulus libro primo (capite decimo) rubra sunt obducta tunica tenui subalbida sæpe, non tamen semper. Et quamuis nomen proprium sit ætati, res tamen ipsa est communis omnibus. Est tamē discrimen, quoniam aphtæ sunt in oro, ulcera de quibus loquitur, in faucibus tantum. Sunt etiam aphthæ testiculorum non propriæ, sed similes: ut decimo de Compositione Medicamentorum (capite octauo) secundum locos. Sed non nascuntur talia, nisi in ore: forsan ab ἅπτεσθαι, quod est succendo, uel apprehendo (tert. Aph. Com. 24.) & differunt etiam hæc ab illis, quòd non sunt profunda, sed in sola superficie facta à parte lactis serosa, quæ mollem tunicam oris infantium exedit: in febricitantibus autem & profundam. oriuntur ergo in febricitantantibus, uel à uapore uentriculi, uel pulmonis, uel materia tenui, & aquosa à cerebro descendente: ut ob putredinem locus humectetur simul, atque uratur. unde uesicas exiguas gignit: quibus ruptis, apparent ulcera. Sunt autem quatuor generum, ut à Galeno docetur sexto de Compositione medicamentorum (capite 4.) secundum locos: simplicia, putrida, seu nomæ, serpentia, atque maligna. Sola hæc periculum afferunt: omnia autem testantur non leue incendium. Maligna, dico nigra, liuida. nam hæc non oris ulcera, sed ut ulcera generaliter sunt exitialia: propterea nō distinxit. Si ergo in infantibus sint, aut æstate fiant, minus periculosa sunt (tert. Aphoris. uigesim. prim.) conueniunt enim ætati, & tempori. si autem serpant, propria sunt indico contagio, maximè quæ ad asperam arteriam pertingunt cum acutis aut febribus, quandoq; pestilentem significant morbum (quinto Meth. med.) Cum uerò media sunt, tum maximè signa perpendere oportet. nam ut lethalia sint, uel ut causa, uel ut signum eiusmodi sint, necesse est.

PROGNOSTICON XVIII.

ANginæ autem grauissimæ sunt, ac celerrimè interimūt, quæcunque nihil conspicuum faciunt infantibus, neq; in ceruice, plurimum uerò dolorem inferūt, atque orthopnœam: hæ enim eodem die strangulant, & secundo, & tertio, & quarto.

COMMENTARIVS.

Recta descendit ex capite ad aures, fauces, & anginam, quæ propriè fit in gutturis summa parte, quam laryngem uocamus. namq; in ea parte, quæ pluribus constat cartilaginibus, fiunt anginæ species: uelut quarto de Locis (capite quinto) cynanche, cum musculi interiores inflammatur: paracynanche, cum exteriores; sicut cum musculi faucium interiores, synanche: cum exteriores, parasynanche. Non laboro tamen de nominibus. Sed, ut rem sequar, additur quinta species, quæ fit ex luxatione uertebrarum colli, quæ est deterior omnibus: idem quarta Aphorismorum (Comment. trigesim. septim.) sed κυνάγχη antiquo tempore appellabatur quæuis dispositio gutturis, quæ spirandi difficultatem inferret: cuius tres proponit species. Primam, quæ in primo dierum quaternario occidit: incerto tamen euentu, quia strangulando perimit: strangulatio autem, licet ratione causæ, uelut phlegmonis, certam rationem dierum criticorum, ut reliqui morbi, præcipuè phlegmones, & febres, sequatur tamen non ratione patientis. Vt si calidus, & humidus sit, & angusti pectoris, & infirmis uiribus, prima die peribit: contra omnia si fuerint, quarta: medijs diebus, si uel hæc diuerso modo se habeant, uel non in extremo fuerint. Sed, ut ad rem redeam, proponuntur tres conditiones primi modi. Vna, quòd adsit dolor magnus: namq; magnitudo doloris ostendit phlegmonis etiam magnitudinem, & trahit materiam ad se, & debilitat uires, & prohibet respirationem. Dicebat Galenus libro de Symptomatum differentijs (capite tertio) Dolor potest accidere non solum cuilibet instrumento sensus, sed etiam cuilibet sensui.

sui. nam & in aure, & in oculo, si accidat dolor, ille non est dolor sensus, auditus, aut uisus, sed tactus, & ideo potest esse uehemens. Solum enim in sensu tactus potest contingere dolor uehemens: nam in uidendo lucem nimis amplam, & splendidam, & in audiendo sonum uehementem dolor percipitur, & noxa, sed non tanta, quanta in sensu tactus. Et rursus primo de Symptomatum causis (cap. sext. in princ.) Maximus dolor est in sensu tactus, pòst gustus, sicut minimus in sensu uisus. In quo forsan nõ leuis relinquitur dubitatio, an minor sit dolor in sensu uisus, an olfactus? Et rursus, an dolor, qui fit ex gustu euphorbij, quod ego hoc mane degustaui, debeat referri ad tactum, an ad gustũ? sed transeamus ad magis necessaria, scilicet doloris magnitudinem, quæ, ut habetur duodecimo Methodi medendi (capite septimo) constat in tribus.

Primum, loco patiente ualde sensili: eatenus enim augetur, aut minuitur dolor, quatenus locus maiore, aut minore sensu præditus est. locus autem maximè sensilis est, primùm qui natura neruea constat, & exanguis, ut auris, tunica, uentriculus, intestina: & ad quem plurimi nerui tenues ac molles confluunt: ut à Galeno dictum est, cum duriores sint ad motum apti.

Secundum, ut causa ipsa magna sit, quæ est uel permutatio in qualitate, uel diuisio continui: & ita hoc habet duplicem modum, ac differentiam: tertia, ut mutatio hæc subitò fiat, sed tamen non adeò celeriter, ut percipi nequeat. Aliàs enim dixi duo extrema, scilicet summam celeritatem, quia non percipiatur, & summam tarditatem, quia minima est mutatio, sensum non admittere, nec doloris, nec uoluptatis, nec cognitionem ullam! Dico ergo, quòd magnitudo doloris hæc quatuor gignit incommoda: & quantò maior fuerit. à calido enim maior est, quàm à frigido: sed à frigido est insuppurabilis, & ideo difficiliùs sanatur. ut Galenus dicebat quinta Aphorismorum (Comment. uigesim.) acerbior autem, & grauior à continui separatione: acerbißimus ab utroq;, id est, distensione, uel diuisione, & calore, uel frigore. sed à calore, & continua separatione fit in phlegmonibus: & ideo magnus ostendit phlegmonis magnitudinem, aut materiæ prauitatem. Dicebat Galenus primo de Symptomatum causis (capite sexto) Phlegmon & distendendo partes, & intemperiem procreando dolores gignit. & in primo de Difficultate spirandi (capite nono) In inflammationibus accidunt ob arteriarum pulsationem dolores uehementes. Adeò uerò dolor proprius est inflammationi, ut in libro de Tumoribus dicat, pulsui inflammationis addi solere dolorem: ut dicamus, inflammatio est tumor partis calidus, in quo apparet pulsatio dolorosa. Istud tamen est uerum solùm in quibusdam inflammationibus, scilicet quæ sunt in loco sensili, & sunt magnæ.

Augetur autem dolor in inflãmatione præcipuè duabus ex causis, secundo de Locis (capite tertio) motu scilicet, & compreßione. harum duarum neutra deest in angina motus siquidem arteriarum, quæ est minor, ac minus efficax, & compreßio ex spinali oßium congerie, tum articulatione. Quòd autem trahat materiam nouam dolor, cum aliâs diximus, sufficiat adduxisse Galeni authoritatem in arte Medica (capite nonagesimoquinto) Dolor fluxiones mouet. & Hippocrates quarto de Victu in acutis (Tex. uigesim. septim.) Quinimo etiam secundo de Differentijs febrium (capite undecim pag. tert.) ostendens causas fluxionum, dixit eas esse duas, caliditatem, & dolorem: quod repetit tertiodecimo Methodi (capite quinto) addens, id contingere, etiam si corpus mundum fuerit.

Eodem modo, sed uersa uice, tamen fluxio ipsa decumbens dolorem excitat: quarta Aphorismorum (Comment. trigesim. secund.) Facit etiam dolor inflammationes, & factas auget: quinto & tertiodecimo Methodi (capite quarto) Vbi etiam causam huius docet, quòd natura nititur rem noxiam semper propulsare: eoque mittit suum instrumentum, id est, calorem naturalem, sanguinem, & spiritum: quæ postea, cum extrudi non queunt, generant inflammationem. Idem tertio de Fracturis (capite tertio) & de Ratione curãdi per sanguinis mißionem (Comment. uigesim. prim.) Dolor quoq; imbecilles reddit uires, resolutis spiritibus, adeò ut etiam syncopim pariat: primo ad Glauconem (cap. octauo) & secundo de symptomatum causis (capite decimo quarto) imo quandoq; mortem, ut quinto de Locis. Sic etiam dicit (capite quinto) ex letitia, timore graui. Sed & spirationem impedit dolor partium respirationi additarum, uelut pectoris gutturisq;. Accedit quintum, de quo decimo artis curandi (capite primo) agit, tametsi non adeò conspicua ratione, scilicet quòd dolor efficit succos, et halitus mordaces, adaugetq;: id, qua causa accidat, considerandum.

randum. Constat enim quòd dolor motum cit: motus autem siccat, & resoluit cum humido uires ut quarta Aphorismorum (prim. de Diffic. spir. capite decimonono.) sic etiam per se dolor uires resoluit: ex motu autem fit calor, ut ibidem habetur (capite quarto) quibus omnibus unà collectis, sequitur, ut dolor tam succos, quàm halitus mordaces procreet, & augeat.

Sequitur, ut ostendamus, quomodo spirandi difficultas mortem pariat: non enim omnis pari magnitudine pariter etiam interficit. Galenus ergo quarto de Locis (capit. quint.) inquit: Cum aliquis respirando totum thoracem mouet antica ad iugulum, à lateribus ad ceruicem, dorsum autem uersus scapulas, id accidit uel ob inflammationem caloris circa cor, aut uirium imbecillitatem, aut meatuum angustiam. Tot autem discrimen horum cognoscatur. imbecillitas uirium ex imbecillitate operationum omnium dignoscitur, ex intemperie, & euacuationibus praecedentibus, & causis resoluentibus: & differentia ipsius respirationis, quae est frequentior, quàm celer, & celerior, quam magna, imò necessariò parua est: caloris magnitudo ex tactu, ex aeris expirati qualitate, ex desiderio aeris frigidioris, ex magnitudine, & frequentia respirationis, & pulsus: ex hoc, quòd ex sufflando aeri emittitur, & cum impetu constricto pectore, atque gutture. unde in attrahendo per angustos meatus inspiratur: praeterea ex aestu, ardore, siti, rubore faciei, & oculorum, capitis dolore, linguae ariditate, inquietе.

At meatuum angustia cum caloris magni signa non adsunt, & pectus multùm attollitur: declarant enim impeditas esse uias, praecipuè pulmonis, aut gutturis. Sed & pectus, si attolli non possit ob resolutionem neruorum, aut conuulsionem, aut uulnus, homo laeditur in respiratione, ut frequenter cogatur attrahere spiritum, atque emittere, citra caloris incrementum, imbecillitatem uirium, et angustiam meatuum. Differunt tamen omnes hae quatuor frequentes respirationes ex ipsa respirationis natura, absque alia causa, habentq; diuersum exitum. Hic uerò uidetur esse non simplex malae respirationis modus, sed compositus ex tribus semper differentijs: caloris magnitudine, meatuum angustia, impedimento instrumenti, persaepe etiam uirium imbecillitate. Quocirca cum respiratione magna indigeant, tum ob febrem acutam, quae phlegmonem ipsum comitatur, tum ob phlegmonem: respiratio autè si sit praepedita, breuissimè pereunt ex hac ipsa. Porrò respirationis frequentis differentiae ex suis causis per se etiam dignoscuntur. quae enim fit ob uehementiam caloris, magna est: quae ob angustiam meatuum, uelox: quae ob imbecillitatem, frequens. ideoq; etiam haec omnium simplicium lethalissima: fient securior, quae ob angustiam meatuum, nisi omnino praecludantur uiae. nam multi multis annis cum ea uiuunt, uelut Ar. B. Andreae Britanniae Io. Amulibon uir, & è regia stirpe, & uirtute insignis, ac eruditione praeclarus, & multi alij: sed & ex oppressione instrumentorum. at ex imbecillitate breui pereunt: ex caloris autem magnitudine, cum cõuentum fuerit, ut ad rectam spirationem deueniant, quam Hippocrates sublimen uocare solet, ut in anginosa apud Bitonem, tertio Epidemiorum (lang septim ordin. prim) seu quòd partes superiores in hoc genere malae respirationis attollantur, seu quòd aeger erectus stare, seu sedere cogatur: pauci admodum in acutis febribus seruantur obijt ergo illa in quinta. Cornarius malè omisit, quod & in codicibus omnibus Graecis habetur, & à Galeno legitur in quinta (secund. in tert. Epid. Comment. quart.) quasi in die quarta obierit. Docetque ibidem, duplicem esse rectam spirandi difficultatem: unam, quae à pectoris partibus, & pulmone originem ducit, uelut in peripneumonicis, & suppuratis, & tuberculis pulmonis, & catarrho uocato: aliam, cum gutturis summa pars ob musculos inflammatos clauditur, & erecti stare aegrotantes coguntur diuersis ex causis: sicut etiam diuersae sunt causae, quae respirationem cohibent, & locus itidem diuersus, in quo spiritus cohibetur. nam si in pulmone fiat cohibitio, ob id iacentes prorsus spirare prohibentur, quod pulmo considerat: dictum est autem de hoc superius (libro primo Comment. decimo octau.) at in ea, quae fit in larynge obturatione, spina dorsi comprimit locum ipsum, dum decumbunt, dum sunt erecti, minimè: ideo tum respirant per angustissimum meatum. Vnde etiam in laxatione uertibrarum colli idem accidit, ut paulò meliùs ferant situm rectum, quàm cum decumbunt: quòd si erecti stare nequeant, tum iam cum nec iacentes respirare, nec erecti stare possint, planè necesse est, illos suffocari.

Quòd & si stare possint, aut saltem ab astantibus contineri, nihilominus debilitantur

stando

stando seu sedendo, etiamsi contineantur ab alijs: & iacendo calor præter naturam non solùm augetur, sed naturalis extinguitur deficiente materia alimenti. ideo experimento deprehensum est, melius esse, tametsi auxilio alieno sedeant, sedere, quàm decumbere, cum in decubitu duplex, in erecto situ tantum simplex iactura sit.

A quacunque causa accidat hæc necessitas erecti situs, uocatur orthopnœa. Vnde Galenus secundo prorrhetici (Comment. quinquagesim. quart.) uocat autem ipse, ac reliqui omnes hanc speciem difficultatis spirandi, per quam suffocantur iacentes & uix sufficiunt erecto thorace, & nihil dilatato dorso respirare, orthopnœam.

Propterea uideat in huiusmodi attolli iugula, & totum pectus sursum, & tamen, si fiat ob angustiam meatuum, euadunt: quoniam cum ualidæ fuerint uires, attrahitur, licet ægrè, quantum necesse est spiritus ad calorem nutriendum, qui & si aliquo modo inflammetur, nihilominus interim dissoluta pituita excernitur tam copiosè, ut dicas patientes euomere eam. reliquum concrescit refrigerato pulmone, qui plus refrigeratur ab humore, quàm incalescat à corde: ita concocta paulo pòst pertussim excernitur, atq; sic euadunt.

Quæcunque nihil conspicuum faciunt in faucibus, neque in ceruice) Hæc est tertia conditio, unde illa Bitonis, cum reliqua haberet, & præter hoc suppressam aluum, & urinas, tamen non obijt in, quarta die, neque antè, sed in quinta: quia deficiebat conditio, quæ hic narratur. nam in illa inquit: Tumor subruber, durus, colli & pectoris ex utraque parte. Vnde patet hanc fuisse collocandam sub tertia specie anginæ, & non prima, nec debuisse mori in quarta, nec antè: imò etiam potuisse seruari, nisi affuisset urinarum, & alui suppreßio, & frigus extremitatum cum liuore: & quod maius est omnibus, & reliquorum causa, durities tumoris, quæ materiam admodum multam, & conculcatam, & melancholicam esse ostendebat.

Quæ cum loca spiritus opprimeret, mortem, & breui imminere declarabat: quandoquidem in quauis corporis parte etiam fuisset, penè insanabilem morbum procreasset.

Quod uerò attinet ad huius loci declarationem, sufficiat adiecisse uerba Galeni hac in parte, qui si sic omnia docuisset, & se liberum à reprehensione, & nos, qui toties illum reprehendere cogimur, à suspitione calumniæ præstitisset.

Ceruicē enim intelligit collum, fauces uerò aperiendo os, ac linguam comprimendo deorsum euidentem amplitudinem, in qua gemina ostiola uisuntur, tum gulæ, tum etiam gutturis.

Quoties igitur in neutro horum appareat aliquid præter naturam, existimandum est, intra gutturis substantiam uigere inflammationem, ex qua strangulantur: ita ergo causam, & loca tenes.

Hippocrates autem inchoatam illam anginam à lingua docet, & uocem priùs etiam non claram factam, ut intelligamus, non esse negligenda huiusmodi impedimenta: scilicet uocis raucedinem, cum lingua præter id rubra fit, & resiccatur: neque enim id ex fluxione pituitæ contingere poterat: quamobrem anginam expectare oportebat.

Mouet Vega dubitationem de prono decubitu, quia possent homines liberè respirare in hoc casu: respondetq; pene, scilicet quòd rectus situs reddit liberiorem arteriam à spina dorsi, & eius uertebris.

Secundò, quòd in prono decubitu pectoris dilatatio magis prohibetur. adde, quòd pulmo, qui à parte posteriore connexus est dorso, totus suspenditur, ut non poßit facilè dilatari: & quod magis refert, & experientia deprehenditur, ut superiùs etiam declarauimus, uenter comprimitur, & dilatatio septi transuersi fit in uentre & ipsum magis quam pectus dilatat. demum os cōprimitur ut homo etiam sine morbo uideatur suffocari: maximè, si non fuerit cōsuetus cubare in uentrem.

Quæcunque uerò dolorem alioqui alteri similiter inferunt, attollunt autem, ac in faucibus rubores efficiunt, ualde quidem lethales, cæterùm præcedētibus diuturniores, si magnus fiat rubor.

Omittit unum signum, aliud integrum seruat, tertium commutat.

Dolorem siquidem eundem facit, omittit spirandi difficultatem, quam præsupponit, tanto esse minorem, quantò tumor externus maior fuerit.

Galenus tamen in suo contextu habuit, ut reor, [illegible]. Quia

 subiun-

subiungit græcè hanc sententiam, id est, non spirant admodum difficulter. Disputant circa uerbum (attollunt) suo more: nam genus ante speciem posuit, id est, tumorem faciunt. Igitur cum liberior sit spiratio, par est diutiùs uiuere posse sed liberata ex parte spiratione, cum etiam in peripneumonia sit spirandi difficultas non leuis, dubium est, cur uelit hunc morbum esse lethaliorum peripneumonia? Vtinam ergo Galenus explicasset uerbum illud (meritò) cum inquit (igitur exitialem haberi dixit) cuius merito? an febris, an abscessus? talia deceret uidere, considerare, atque exponere. Sed hoc non, nisi qui tales ægros uiderit, poterit declarare. E quibus unus & maximè fuit Hippocrates. Qui etiam suo tempore, ut aliâs dixi, in febribus nō solebant mittere sanguinem etiam ardentissimis: ipse senior factus, errore cognito, misit, & mitti iussit, quarto de Victu in acutis (Tex. decimonono) Sed neque anginosæ illi Bitonis missus fuit.

In his profundis ac necessarijs difficultatibus, nec non utilissimis uersari explanatores, & medicos oporteret, si DEVM uererentur, si quid à morte superesse putant, si uitam hanc non solam esse credunt, si gloria operum, si conscientia facti eos mouet. O mores hominum: sed non hi maximè peccant, quos coarguimus, sed quos coarguere non audemus: quorum uita uelo felicitatis fucatæ miserrima obumbratur. ego sanè non felix esse possum: ipsi infelices necessariò sunt. Ergo ut illorum dubitationi primùm satisfaciam. quibus rubent fauces intùs, & paululum intumescit ceruix, hi sunt de secundo genere: nam cum rubet ceruix, tunc sunt in minore periculo, materia iam tenuiore forâs protrusa. Hæc est singularis illa dubitatio.

Hic uult, rubere fauces, et tumere ceruicem: in sequenti rubere fauces, & ceruicem, ex quo sequitur, ut etiam tumeant. Sed causa mortis, ut dixi, est, quòd tales ægerrimè spirant, ut priores, & oculis intentis aspiciunt, nec deest orthopnœa, ut imaginatur Galenus: ideo moriuntur. Et primum genus nunquam uidi, secundum etiā rarò apparet in regionibus nostris: accidit enim uini potentis potoribus robustis, mala uictu utentibus, mali habitus, et immodicè se exercentibus, habentibusq; debilia capita Et ideo tales nugantur de rebus, quas nunquam ne per somnum quidem uiderunt. Accidit frequenter in pestilentis, præter eam audiui bis Mediolani, & in nobilibus accidisse, qui ambo post primam diem statim mortui sunt: ego tamen illos non uidi.

De angina autem secundi Epidemiorum, & sexti, sub qua harum specierum comprehendantur (quas tamen è genere morborum uagantium fuisse constat) dubium est, non quidem apud me, sed apud alios, cum dicat (par. secund. in fine) An uerò aliquem perijsse uiderim, in memoriam reuocabo: quos autem nunc noui, superstites manserunt. Erant autem partim celerrimè alleuantia. plurima uerò ad quadraginta dies deueniebant: & in hoc plerumq; etiam sine febre. Neque ergo ad præsentem modum anginæ, neque ullum ex his tribus modis hæc, quæ ibi scribuntur, pertinent. De sexto autem Epidemiorum (par. septim.) uidetur magis congruere, ibi: Celerrimè autem moriebantur, ubi febrili rigore insuper riguissent. His ita pressis, nihil memorabile proderat, non uentris turbatio, non uenæ sectio, neque quæcunq; alia tentaui. Secui etiam uenam sub lingua, quosdam sursum purgaui. Apparet igitur, ut pereirent.

PROGNOSTICON XX.

QVibus uerò fauces, & ceruix simul rubent, hæ sunt diuturniores, & maximè ex ipsis liberantur, quibus ceruix, & pectus ruborem traxerint, nisi sacer ignis intro recurrat.

COMMENTARIVS.

Totum sensum Hippocratis, & literam inuertit Galenus, putans se eximium quendam tradidisse ordinem, quem utinam inuenisset, ac tradidisset. quid enim dulcius, quàm aliorum inuentis gaudere? iuuaret legere, explicare, augere, distinguere, locupletare, exornare, etiam dubitas deesse posse, quæ bene inuentis adijcias, & apponas clarè, ornatè, distinctè, eleganter. Maligni & imperiti animi est melius tractare, quæ reprehēdere cogaris, quā quæ laudare uelis. Vides quantum fastidij sit in legendo Galenum, dum insectatur antiquos, imò & Aristotelem ipsum: ut primi libri Physicorum, & de Anima ab expositoribus parcè explicentur, à profes-

professoribus omittantur. Qui reprehendit malè scripta, malè scripta rescribere cogitur, non docet, & dubium animum relinquit, qui bene dicta exponit, rescribit uera, & utilia docet, & animum quietum reddit. Insanientis est, desiderare, quæ respuas, aut refutes. Quid ergo est causæ, ut Galenum reprehendam? Ergo ordinem illum approbare non licet, cum Hippocrates & dolorem in omni genere constituat, & spirandi difficultatem: solum in hoc differunt, quòd in prima specie nullibi apparet rubor, in secunda in faucibus solum, in tertia, in ceruice, pectore.

Adeòne stupidus fuit Galenus, ut hæc illum subterfugerint? In omnibus dolor, orthopnœa, febris acuta, periculum mortis, sed maxima in prima specie, minora in secunda, sed paulò euidenter in tertia.

Hoc autem ostenditur necessitate ipsa rei: quandoquidem supposito abscessu in illa parte contingit dolor, cum materia conclusa sit in musculis, & difficultas spirandi: neque Hippocrates hoc negat. Quæ non negantur, cum proposita sunt, adesse intelliguntur. Refugit ad adenes: illæ non efficiunt morbum acutum, sermo est de acutis morbis.

Hippocrates reliqua, quæ non ad acutos pertinent, prætermittit, neque loquitur de ea, quæ post morbum factum aduenit transmutatione: de qua sexta Aphorismorum (trigesim. quart. & trigesim. quint.) diximus, nisi in fine huius. quare neque de hac, neque de illa, quæ fit ex uertebrarum luxatione, secundo Epidemiorum: nec mista, de qua in sexto eiusdem sermonem sumus habituri, cum eò te relegemus. Nec etiam de illa febrili angina, quarta Aphorismorum (trigesim. quint.) ad hos enim quinque locos te relego.

De glandularum tamen abscessibus sermo habebitur in libro de Glandulis, ut gratias DEO *habituri simus, qui uoluerit proferre uitam, & mentem, ac commodum præstare. Diximus & reliqua in contradictionibus: est enim amplissima materia: & potest seorsum, imò expostulat, tradi. De sacro igne in sequenti Commento.*

PROGNOSTICON XXI.

Si uerò neque in diebus decretorijs ignis euanescat, neque tuberculum ad externam conuertatur regionem, neque pus secernat, & facile, ac sine dolore agere uideatur, mortem significat, uel conuersionem ruboris.

COMMENTARIUS.

Erysipelas dicitur, & ἐρυθροπέλας, ab ἐρυθρὸς, ruber seu rubicundus, puniceus siue coccineus, & πέλας molestus, deformis, difficilis. Sacrum ignem latini ob id uocauere, quòd uelut sacra à nemine tangatur. Lucretius (libro sexto)

Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere.
Corpus ut est per membra sacer, cum dicitur ignis.

Plinius (libro uigesimosexto capite undecimo) Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat, si euixerit. Propterea quæ sint illius species, cum definire arduum esset, generaliter de illo tractandum est. neq; enim obscurum est, Erisipelas esse cutis morbum inflammatum, & incensum. Tertiò de his, quæ in Medicatrina fiunt, quasi uicini trabam inquit, aut uicini rubream (Comment trigesim.) sic enim nomen illud interpretatur: quanquam secũdo Methodi (capite secundo) non exponat nomen id (principaliter enim nomẽ à loco, uel à causa in morbu impositum dicit) nec ubi desumptum sit, ostẽdit. Est autem multo calidior inflammatione, & calorem magis refert flauum, qui cum exquisitus fuerit, solam cutem inuadit, sed cum profundior fuerit, & carnem uitiauerit, iam non erit, secundo ad Glauconem (capite prim.) Verùm exquisiti erysipelatis duplex est genus: quartodecimo Artis curandi (capite secundo) Vnum, quod est ulceratum, & summam cutim excoriat: aliud, quod prorsus excoriatione uacat. & licet obscura sint uerba de cute, intelligit tamen de cute uera, quæ est communis toti corpori: nam & illam, & epidermida inuadit.

Differt autem non solum loco, sed humore etiam, quia ut phlegmon fit ab humore sanguineo, dicit ibi Galenus, ita Erysipelas à flaua bile. Quomodo autem oriatur, Galenus docere uelle uisus sæpe, sed non docuit, solùm admonuit, quòd ex putredine, & malis cibis is humor generatur. Verùm modum haud expressit, qui eiusmodi est. Cum

sanguis

sanguis tenuis, calidúsq; seu ex uenis, seu arterijs protruditur ad cutim statim, corrumpitur ab aere dulci, atque aquea parte resoluta, & in bilem uertitur: inditio sunt sudamina, quæ æstate prodeunt sine noxa, aut leui admodum. Paulo pòst: Cutis è rubra flaua euadit, & urigo corripit hominem. hunc tamen affectum, quòd à seroso humore sanguini misto fiat, & non à bile, sudaminum nomine, non erysipelatis, appellarunt.

At ergo erysipelas intelligat Hippocrates purum, an mistum, de hoc erit considerandum. magna enim res uidetur, quòd ex tam tenui affectu, ac tam leui permutatione intereat æger. Galenus id animaduertit in quartodecimo Methodi (capite tertio) iubens, ne frigida admodum, & repellentia adhibeamus: maximè intelligendum est in membris magnis, & locis proximis principalibus membris, præcipuè cerebro. nam cerebrum, si erysipelas inuadat, longè etiam lethalius est, quàm si iecur, uel pulmones, uel uentriculum: & ita, si proximus fuerit gutturi.

Vnde Hippocrates, dum nos admonet prædictionis, etiam docet, quid agendum, quidquè uitandum. Vt in quodam nobili Bononiæ iuuene, cum frigida administrarent, ut aliquid facere uiderentur, occasionem subitæ mortis dedere.

Ita decet imitari uersa uice naturam bene operantem extrahendo cum cucurbitulis: si iam natura occeperit, ne pœniteat. ostendit autem periculum ingens cutis mutata in nigrum, uel liuidum, non solum retrocessus materiæ, sed etiam corruptionis membri.

Aliud est considerandum, quod dicebat Galenus quarto de Victu in Acutis (Comment. trigesimo) cum inquit: Fluxiones, quæ à capite infra descendunt, quædam tenues substantiæ sunt, aliæ autem crassæ. Et tenues quidem, crassas per uenas cum transierint, in angustis retinentur, tales autem sunt, quæ guttur ambiunt: crassæ autem, ac lentæ materiæ in latis uenis retenta, in exiles non ingrediuntur: quo fit, ut uix periculum afferant.

Quibus intellectis, cum fluxio, quæ erysipelas generat, non solùm tenuis sit, sed etiam acris: ideo in tenuibus, & angustis uenis retenta sua prauitate, aut corrumpit locum, aut retrocedit.

Sed, ut aliâs docui, non materia, quæ est in cute, retrocedit, nec periculum affert: sed ea, quæ adhuc est in uenis exiguis, quæ retrocedere potest, & periculum afferre. Ideo Hippocrates non solùm de exquisito erysipelate, uerùm quouis hæc intelligit: cum erysipelas phlegmonides sit periculosior ipso puro erysipelate, nõ solùm ob profunditatem, sed materiæ copiam.

Circa hoc cum tot essent dicenda, & expositores transeant sicco pede, tanquam nihil superesset, aduertendum est, quòd Hippocrates proponit quatuor conditiones, & ex his concludit unam orationem alternantem, seu diuisiuam, uel, ut dicunt, disiunctiuam: & est, quòd si erysipelas nec euanescat in dieb. decretorijs, nec in tumorem extra exeat, neque pus excreet, & facilè, ac sine dolore æger uideatur, mortem significat, aut conuersionem ruboris. Videas hic mirum stuporem, & audaciam Galeni, qui uelit, non posse euanescere citra tumorem, etiamsi in die decretoria, ut æger liberetur. leguntq; hanc sententiam contrario modo sic: si uerò ἀφανίζεται, id est, repente occultetur in die iudicatorio, nec tumor appareat, neque pus screet. inconditò more: & etiam quia si occultetur non in die iudicatoria, neque erit lethale, nec periculum imminebit recidiuæ: cuius tamen oppositum dixit Hippocrates: Quæ diebus non indicatorijs ascẽdunt, recidiuam faciunt, tum in libro de Iudicationibus (Pag. 4.) tum alibi.

Deinde non esset locus resolutioni, neque transmutationi ad uenas: ut postmodum ad urinam, ad aluumùe materia decumberet. Cum ergo materia tenuis, & pauca fuerit, à natura resoluitur, atque id in die indicatoria: & si benigna sit, dirigitur ad loca parata expulsioni: & hoc in die iudicatoria, quoniam est opus naturæ.

De tumore, & suppuratione clara est caussa. abscessus enim in his locis maturantur protrusa ad cutim, materia praua, quæ suppurationem impediebat, & rumpitur in ore, ubi cutis est ualde tenuis, & locus calidus. Quòd autem facilè ferre, & esse sine dolore uideatur de pulmone, quo ad dolorem, excusare possunt, cum doloris præterquam in tunica expers sit pulmo. sed quòd facilè ferat æger, quomodo cõtingere potest? hæc dissimilant egregij expositores. ratio autem est, quòd ob spirandi difficultatem, quam iam passi sunt huiusmodi ægri, dum materia est in transitu, quod sæpe dixi, & ob caloris innati extinctionem, non sentit dolorem, nec spirandi difficultatem.

Conuer

Conuersionem ruboris) Galenus, quæ sit, non exposuit. ita agit in omnibus difficilibus rebus, dicebat Vesalius, quod & aliàs adduxi. Sed tamen non tam consultò preteriisse, quàm inconsultè non animaduertisse crediderim. Vega putat recidiuam intelligi, cui assentior, ne litigem in incertis: forsan non malè significasse ad alium locum, uelut parouda. In hac igitur facie ignis occultatione, si cutis ipsa nigra fiat, aut liuescat, considerandum an febris desierit, an seuiat? si sæuiat, quandoq; quasi sine morbo abeunt, adeò maligna materia, ut in pestilentibus accidit: si uerò febris omnino recedat, particulam corrumpi significat: sin autem febris mitigetur, ualde suspendere iudicium oportet. Si parum maior, est salutis spes: si uires, & sensus constent.

PROGNOSTICON XXII.

SEcurus uerò est tumorem atque rubore͂ quammaximè forás uergere, si tamen in pulmonem uergat, præter solitum accidet: & ex ipsis magna ex parte fiet empyci.

COMMENTARIVS.

Ambigua est lectio huius loci: nam quidam textus habent solum, eousque uergere: alij, ut hic: alij etiam præter scripta (in quibusdam uerò hæc & alij utriq; abscessus) Quomodo autem ex angina fiat peripneumonia, dicebat Princeps nona tertij (capite octauo) Et quandoq; permutatur angina ad peripneumoniam, quando materia expellitur ad pulmonem: & habetur quinta Aphorismorum (10.) Quicunque ab Angina liberantur, ijs ad pulmone͂ uertitur, & in septem diebus pereunt: si uerò hos effugerint, ad suppurationem deueniunt. Vbi, quæ scripsimus, quilibet uidere poterit. In libro autem de Pulsibus (capite undecimo) ad tyrones, proponit duos fines; malæ anginæ conuulsionem, scilicet in peripneumonia: & docet dignoscere transmutationem ad illas, ex ipso pulsu (ut iam rem ipsam intelligamus) modum autem non docuit.

Dico ergo, quòd qui uolet hanc rationem inire, discat à Vesalio (libro tertio capite decimoquinto in fig.) primùm ex cordis dextro sinu uenam arteriali crassitie proficisci, quæ bifariam diuisa spargitur in utranq; partem pulmonis, ut ipsum nutriat: itidem ex sinistro arteriam uenalem in eundem similiter bifariam diuisam.

Et rursus ex libro sexto (capite septimo & quarto) in pulmonem ex dorso prorepentem asperam arteriam, quæ duplici cingitur tunica intus, & extrà. Laryngem quoq; uiginti musculis agi, quorum duodecim proprij sunt, octo communes, secundus liber edocet (capite uigesimo primo, nutriuntur autem musculi hi) tum tunicæ utræque, ex ramis partis uenæ cauæ, iugularis exterioris musculi propriè, ex interioris tenuißimis propaginibus, ac quasi capillaribus interioris iugularis. ergo per has tunicas materia ex musculis descendit ad pulmones mirabili naturæ artificio, sanies cum sanguine defertur dilatatis, adeò uenulis capillaribus, ut dicas esse similes grandioribus illis, quæ per dorsum manus feruntur.

Possemus & imaginari translatam ex musculis laryngis in iugularem exteriorem, ex qua in azygam, & ex illa in ramos eius costas nutrientes: ex costis autem in pulmonis uincula quibus pulmo pectoris à lateribus nectitur, sunt in illius substantiam. uerùm hoc parum uerisimile est. Id tamen liquet, plurimum facere ad huiusmodi transmutationes, corporum uariam constructionem: ut in quibusdam facilè ac frequenter talia eueniant, in quibus prorsus id contingere poßit. Interim uerò, dum transitus hic fit (ut aliàs docui) æger alleuiatus uidetur, ac meliùs se habere. perdurat autem transmutatio hæc per diem unum, aliquando usque ad tres dies: attamen alleuiatio illa non potest durare per plus, quàm diem unum, quia materiæ pars confluit iam in pulmones. Neque enim tunicæ illæ asperæ arteriæ ferunt tantum mollem materiæ, nec illam continere possunt, quin exprimant iam partem. Sequitur tertiò, ut si quis conetur retrahere illam, operam (ut dici solet) & oleum perdit. est enim materia prorsus contumax & inobediens, quæ non cederet alicui auxilio: & etiam si cessura esset, loci angustia, & uenarum paruitas, & profunditas membri, quod iam fermè adhæret spinæ dorsi, hoc non paterentur. (libro de curis admirandis) Ideo ego dum iuuenis essem, potius genio, quā scientia in anginoso illo apposui emplastrum

strum de ranis terrestribus, de coctis cum ficubus, & farina tritici, ut calore, actu, & potestate, & proprietate naturæ attraherent materiam ad collum, etenim emplastrum super ceruicem imposui, & ita euasit fortuna adiuuante bifariam: scilicet & ut rectè consulerem in tam præcipiti casu, & ut natura cum auxilio euincerent prorsus morbum, ut nullo pacto materia ad pulmones descenderet. nam nihilominus mortuus fuisset, quia debilis erat: debiles enim non euadunt unquam in huiusmodi transmutationibus. Quod docuit Hippocrates libro de Affectionibus (pag. 7.) Vbi intelligendum est dictum iuxta rationem, non simpliciter. Cum enim dicas: Morbus morbo succedens perimit: quia corpus iam priore debilitatum ipsum non fert, qui succedit: non simpliciter intelligendum est, sed de morbo, qui ægrum debilitauit: seu homo ob compositionem, ut qui tenue habent iecur, aut natura obstructum meatum fellis, seu ob intemperiem, seu ob morbum familiarem, ut qui lapidem habent in uesica, seu ob ætatem infantem, & senes: seu ob habitum, ut cacochyma corpora habentes: seu exhausti uiribus, ut uenere immodica, & remiges laboribus, uigilijs, sudoribus, uictus tenuitate: omnes sub hoc genere comprehenduntur, etiam si morbus non talis fuerit ut posset per se ægrum debilem efficere. Dicit ergo præter solitum, quia magnum est, ut materia illa posset tam tenuem tunicam permeare.

Magna ex parte) Fieri enim uix potest, ut resoluatur, quoniam si pauca fuisset, & benigna, resoluta fuisset in loco illo, in quo erat aut suppurata, & non transmissa alio: ergo si transmissa aliò non poterit, nisi empyema facere, nisi in uno casu, scilicet ubi laryngis musculi essent adeò debiles, ut non possent resoluere, neque suppurare illam materiam, quamuis benignam, & paucam, & tunc posset eo casu resolui in pulmone absque empyemate: ideo cum hoc rarißimè accidat, necesse est, ut suppuratio & empyema, quæ opponuntur resolutioni, maiore ex parte contingant post hanc transmutationem. Ex quo patet, quòd membrorum uis ad resoluendum est minima in comparatione ad suppurationem: quia ad suppurationem solum requiritur mediocris attenuatio, ad resolutionem extrema. Minor est etiam uis concoquendi, quàm expellendi, quia concoctio fit à solo calore, expulsio à calore auxiliantibus uillis. Per uillos intelligo præparationem in substantia membri, ad faciendum quemcunque motum, cuius consuetudine fiunt uilli, ut in contradictionibus docuimus. Vnde etiam in propinquis morti apparet uis expultrix, potens, cum omnes aliæ extinctæ sint. idque ob duas causas alias: quorum prima est, quòd calor etiam præter naturalis, adiuuat ad expellendum, & non ad reliquas actiones naturæ: secunda, quoniam imbecillitas contentricis facultatis præbet imaginem expultricis. ideo non solùm in morientibus, dum moriuntur, sed etiam post mortem multi deijciunt aluum: alij euomunt, & saniem, & sanguinem, disrupto abscessu, dum adhuc calent, calore præter naturam id agente. Demum collige, quòd sanies & ichores, modò non prorsus corrupti, in suppurationem uerti possunt temporis beneficio, præsertim in alio membro: quia illud naturalem statum retinet.

PROGNOSTICON XXIII.

GArgareones secare, aut sacrificare, periculosum est, quandiu rubri fuerint, & magni inflammationes etenim eis superueniũt, atque sanguinis eruptiones. Sed decet per id tempus huiuscemodi tentare, alijs machinamentis extenuare.

COMMENTARIVS.

Quicunque ea, quæ inflammantur statim per initia morborum soluere conantur, ij non solum ab intensa, inflammataque parte nihil adimunt, cum non cedat, nec obsequatur, cruda est adhuc affectio. uerùm etiam quæ morbo resistunt, & sana sunt, colliquant, & absumunt, ductoque ad imbecillitatem corpore, morbus superior euadit. Vbi corpus uicerit, remedium non habet: quarto de Victu in acutis (Tex. uigesim. secund.) Cum ergo præceptum sit generale, non decuisset specialiter hic Hippocratem illius meminisse. Deinde quid ad hunc locum curæ meminisse, ubi de Prognostico meminit: tum maximè, quòd proprium omittit, scilicet lædi ex hoc uocem, si præscindatur, & meminit eorum, quæ ad institutum non pertinent. Præterea rarus est hic casus in acutis: talis enim

defluxio

defluxio solet esse pituitosa. pituita autem in acutis solet absumi, maximè in capite: quo circa interpositam hanc partem ab aliquo, existimo, qui credidit ob anginæ mentionem huic loco congruere. non tamen negligemus illius expositionem, cum dictum sit uerum, & preclara quædam, ac noua in se contineat. Verùm non solùm hæc ipsa tractatio ostendit, non esse Hippocratis hanc sententiam, sed modus tractandi confusus, & planè alienus ab Hippocratis luce, & constantia.

Hic uerò de columna, seu columnella, seu uuea agit. γαργαρεῶνες enim ita interpretantur: & falsò certè. sed erroris causam præbuit Galenus, dicens, Gurgulionem si præcidas. hoc enim proprium est columnellæ: nam locum istum nemo sanæ mentis ægro præcidere tentauerit, incidere sit satis, aut sacrificare. Sed quia dicit author ([illegible]) uenia Galeno danda est. Sed infrà cum dixit: Quando uerò iam separatum fuerit totum, quod uuam appellant, & facta fuerit summa pars gargareonis maior, atq; orbiculata: uidetur per gargareonem aliud à columnella intelligere. Verùm melius est interpretari, imò necesse est, totum, quicquid pendet ex palato pro gargareone, uuam autem pro rotundo illo acino, qui laryngi, tanquam casurus imminet.

Sed cur plurali numero, quod unum est, uocat? An quoniam utrinq; pendent à medio, ob id dicti sunt gargareones. ab aliquibus uuea uocatur plectrum, ad uocem concinnandam, quod etiam docet Galenus: libet autem commemorare Galeni de hoc sententiam. is, inquam, undecimo de Vsu partium hæc habet (capite undecimo) Locuti sumus & de gurgulione in commentarijs, quos de uoce conscripsimus, quòd ipse uoci ad magnitudinem, atque elegantiam conferat, ut aer ingrediens adeò prius incidatur, imperitiusque ipsius uiolentia frangatur, ob idque ipsum & frigiditatis: tum quòd nonnulli, quibus ille ad basim usque esset amputatus, non modò deterius perspicuè sunt locuti, uerùm etiam frigidiorem senserunt inspirationem.

Quin etiam ibidem admonuimus, quod plerique eiusmodi pulmone, ac thorace refrigerato perierunt: quodquè gargulio non temerè est abscindendus, sed pars quædam basis est relinquenda.

Proinde ne de ijs quidem plura hic commemorare est opus, sed capita rerum duntaxat recensere suffecerit. Inde paulo pòst: Liquet autem, quòd & columnella non mediocriter confert, ne puluis, aut eiusdem generis substantia quædam in laryngem incidat, quem tertium huius particulæ usum præter duos antedictos numerabis. & rursus: Cæterùm nasi quidem foramina inspirationi, columnellæ uerò magnitudo tribus utilitatibus abundè sufficit. Ostendit ergo in libro de Voce Galenus (capite secund.) uocis primũ instrumentum esse laryngam, quinque sanè rationibus, quarum quatuor sunt ex his, quæ affirmant in secunda figura, nec tamen ob id sunt improbandæ, ut in nostra Dialectica docuimus.

Prima igitur, quòd ad eam partem pertingunt musculi, & plurimi, quos non oportet ociosos esse: at gratia solius respirationis esse nequeunt. igitur cum neque respirationis causa facti sint, nec alterius functionis, ociosi etiam esse non possint, oportet, ut causa uocis: oportet autem multifariam claudi, aperiri, ideo tot musculis indiguit.

Secunda sumitur à neruis, qui delegantur ad uoluntarium motum, igitur non nisi causa uocis.

Tertia à substantia, quæ est cartilaginea, & ideo resonat.

Quarta, quia experimentum id docet, uelut in tibicinum instrumentis iuxta latitudinem, & angustiam fistulæ uox uariatur. ergo idem in humano ore: igitur uox fit in illa fistula.

Sed quinta ratio est euidentior: ostendit enim, quòd non fit in lingua, nec in pectore, quia salua respiratione, & lingua fiunt homines sine uoce. igitur nec lingua, nec pectus sunt instrumentum proprium uocis. Id uerò crediderim, quia ut in elymis uoces pro earum magnitudine, & in longitudine, & circuitu uariantur foramine non mutato, præcipuum instrumentum uocis esse laryngam, proprium autem asperam arteriam.

Dicit etiam necesse fuisse, ut essent tres cartilagines, quoniam inter illas duo motus constant.

Dilatationis, & constructionis inter primam, & secundam, clausionis, & apertionis inter secundam, & tertiam.

Quæ tamen ratio plures ac plures habet difficultates. Unum tamen est, quòd uox in exitu fit aeris ex hoc loco laryngis, modum recipit à foramine, à motu aeris, ab amplitudine asperæ arteriæ.

Musculi enim ab osse hyoeidis exorti asperam arteriam sursum trahunt, & rectam figuram eius faciunt, ut etiam in anseribus. Quapropter de uocis causis haec tantum habemus, cum illius libri solum fragmentum supersit. ad eum uerò, ut uidistis, Galenus se referat. Tria igitur sunt, uocem concidere, sermonem manere, id fit, quoties nerui linguae ualent musculorum laryngis, sunt oblaesi: eloquuntur autem submissa uoce, ut uix admota aure audire possis: cum uerò contrà accidit, ut uox maneat, sermo pereat, ut mens laesa est, aut neruus, qui est sub radice linguae.

Cum autem obmutescit, utrunque perire necesse est: nam quoties lingua ualet, si uiuit respirat, & si mens, & lingua ualet, & spirat, sermonem posse formari necesse est. Ergo Galeni sententia de columnella est, ut uocis augeat claritatem, ut temperet aeris frigiditatem ingredientis in pulmones: & ut puluerem prohibeat, & reliqua tenuia corpora, ne in asperam arteriam ingrediantur: quas etiam utilitates Hali tertio (capite decimoseptimo) Theoricae collegit. sed de hoc in sequentibus: nunc sat dixisse sufficiat, profluuium sanguinis imminere non ob uenarum magnitudinem. exiles enim sunt, sed ob frigoris defectum: à frigore enim aut medicamento sanguis sistitur, aut constricta uena, uel ustione: horum nullum praeter ultimum administrari potest, idq; aegrè. ob id etiam ex auulsione dentis in profluuium sanguinis incidunt, aliqui etiam moriuntur, praesertim senes: os enim ualde calidum est, & humidum, & locus pendulus. ideo profluuij manifestae sunt quatuor causae, adde duas alias, cum omnes uolueris: magnitudo uasis, & quòd sit arterialis sanguis, calidior, tenuior, & qui assiduè mouetur.

Phlegmon autem fit ob dolorem, & uiolenter retento sanguine.

Supparato autem loco, aut saltem extenuato, non trahitur sanguis: nam in extenuatis particula contrahitur, & iam siccata est: at in suppuratis pus lentum, & uiscidum, crassumque: & sanguis circumiacens concretus, & in grumos conuersus, sequentis fluidi transitum prohibet, nec dolor irritat. Propterea etiam in suppurationibus cauendum est, ne uniuersum pus etiam hanc ob causam detrahas.

Hoc prognosticon ad praecedens.

QVando uerò iam separatum fuerit totum id, quod uuam appellant, & facta fuerit summa pars gargareonis maior, atque orbiculata, superior uerò tenuior: tũc temporis tutum est admouere manum. Sed melius est, euacuato uentre manus operatione uti, si tempus concesserit, & non suffocetur homo.

COMMENTARIVS.

Quod dixi de hac sententia notha, magis confirmatur, dum meminit huius auxilij, ut euacuato uentre, praescindatur: omisit autem praecipuam partem, cuius Paulus, & alij meminerunt, scilicet ne tota praescinderetur, quod penè lethale est. sed aluum euacuare in omnibus morbis partium superiorum, & ad caput pertinentibus, praecipuè tamen etiam uterum, & coxendicem tam utile est, ut ab Hippocrate dictum putetis. Sed quod non meminerit sectionis uenae, neque illud dignum est admiratione, cum medici ante Hippocratem, & Hippocrates ipse in febribus, & abscessibus etiam paruis hoc auxilio non uterentur.

In senectute, quod & antea dixi, solùm meminit huius auxilij.

Cum enim exquisita inedia uterentur, putabant illam omnino sufficere: nam antea bene ualebat homo cum eo sanguine, postea uitiatus est, non auctus: itaque non putauit in gurgulionis inflammatione secandam esse uenam, sed solum meminit purgationis alui. Et reliquit noxam, quae ex praecisione habetur, quòd praescindere necessarium esset, nec in tanto periculo, nisi de uita considerauit. nam cum acutum praesupponat morbum, quid est, ut curet, nisi ut seruetur aeger? Et abscindere partem tantum facilius est dictu, quam factu: nec scio an his temporibus quisquam id possit praestare, ut nec urere, quod securius esse dicunt: quamobrem utrunque tanquam ea aetate ignotum praetermisit Hippocrates.

Sed quam alienum ab Hippocratis grauitate foret illud (si tempus concesserit, & non " prius suffocetur homo) quasi dubium sit mor-

tuo

tuo iam non esse præscindendam columnellam: itaq; diligentibus difficile est fucum facere. Sed ad rei propositæ declarationem uenio.

Dictum fuit, columnella præcisa, uocem uitiari: id eo mirabilius est, quoniam non nisi ea in sublimi pendente uox sonora, & clara euadit eadem, si premat laryngem, uel dum tacemus, uel etiam si solum, dum loquimur, uix homo auditur. quid ergo tanti præstare potest, ut uocem reddat sonoram, & claram, cum pendeat, & præcisa obscuret illam? adeò ut uiderim puerum, cui cum præcisa penitus foret, etiam penitus uocem amiserat. Similiter quid habet, quòd sui præsentia aer pulmonem non uitiet, cum nullo modo illum prohibere possit, quo minus liberè ad illum non ingrediatur? Propterea non simpliciter existimandum est, corpus uueæ prodesse pulmoni, sed, ut reor, in simplici attractione aer obuiam it uueæ, & frangitur, ut recta trahi non possit. sed quia pars tamen eius dilabitur operculum hoc, quamuis procul calorem colligit pulmonis, nec sinit ipsum refrigerari. Forsan & ex illa humor aliquis distillat in pulmonem, nec permittit epiglottim siccari. Est autem epiglottis cartilago imminens glottidi: glottis autem rima est in cartilagine ad instar rimæ tibiarum, non à substantia dicta, sed à forma, seu operatione sic appellata. nam ex lato tendit in acutum hoc Λ modo, ut primo libro Vesalius docet (capite decimonono & trigesimooctauo) Sed in secundo (capite uigesimoprimo) dixit, esse non rimam, sed corpus, & laryngis sedem rimulæ tibiæ similem.

Proh Dij immortales, quò nos deducit cæca ambitio, uir tam gloriosus, qualis fuit Vesalius in hac arte, cuiqúe certe plurimum debemus, deprehensis in Galeni dissectione multis ueris, & notatu dignis erroribus, nunc ut contrauerteretur Mattheo Curtio professori, parum iustè Galenum contra Vesalium in multis alijs defendenti, eò prorupit furoris, ut sui nominis oblitus, accusare nixus sit etiam Galenum in hoc, & cum refragante experimento non posset, in apertam, & manifestissimam cum seipso contradictionem lapsus est. Quamobrem cum sit Galeni inuentum, & à Curtio declaratum, doceamus, quid sit glottis, seu lingua, & epiglottis, seu linguæ operculum.

Is igitur libro septimo (capite decimosexto) atque undecimo (capite undecimo) de Vsu partium declarat epiglottim esse cartilaginem, quæ foramen laryngis ad unguem concludit in deglutiendo cibum: sicut in uomitu cartilago illa, quam uocant arytænoeides.

Curtius ergo Mundini antomiam declarãs: "Omnino neminem inuenio, qui, quid sit lingua fistulæ, mihi exposuerit. Estq; unum ex membris, quæ à nemine animaduersa ostendere sum pollicitus.

"Vult ergo Galenus esse tres cartilagines, quarum prima, quæ & maxima foris tangitur, ac prominet (& uocant nodum Adami, seu malum) hæ ob longam concauitatem efficiunt, in cuius medio est foramen, quod fistula appellatur: in cuius medio est corpus quoddam membranosum, & pingue, quod coarctat foramen illud, quemadmodum in musico instrumento ex amplo sensim in angustum, ac rursus ex angustò in amplum tendens, ut aer per illud foramen transiens uocem efformet."

Sed quid plura, Galenus formam huius, quam γλωττίδα Græci uocant, antea in septimo libro (capite decimotertio) abundè depinxit ante epiglottidis historiam, ut uix quicquam desiderare possis. Vt prorsus illam esse uelit uocis instrumentum. Ne autem utrum & idem glottidem, & epiglottidem esse arbitremur, faciet substantiæ diuersitas. γλωττὶς enim, ut dixi, membrana est pinguis, ἐπιγλωττὶς cartilago locus. γλωττὶς lingulam, uel (nam à lingua γλῶττα dicitur) in larynge fistula est, & quasi pars arytænoeidis, ἐπιγλωττὶς suprà.

Vnde tertium sequitur discrimen, quoniam quô magis impellitur lingula, eô magis intumescit, & obstruit fistulam, ut aer contineatur: at epiglottis ex impetu aeris eleuatur, nec etiam foramen perfectè concludit. Sed iam uideamus, quod propositum est principaliter, scilicet quo modo gargareon iuuet ad uocem. Galenus quarto de Locis (capite sexto) inquit: Quinque sunt, quæ consequentia quadam conueniunt: Expiratio, exsufflatio citra strepitum, exsufflatio cum strepitu, uox, ac sermo. Quauis earum autem ex prioribus læsa, reliquas omnes consequentes lædi necesse est: at posteriore læsa, antecedentes offendi haud est necesse. omitto hic exsufflationem cum strepitu à uoce distinctam, quam si docuisset, quomodo à uoce, & ea, quæ sine strepitu fit distingueretur, non malè fecisset.

Sed postquam hic non est id necessarium scitu, quæramus solum, quomodo fiat uox? nam

sermo fit per neruum in lingua: nec lingua tota est necessaria, sed sufficit persæpe radix illius, & maximè Italico sermone. nam Angli lingua tota indigent: plurima enim uerba proferunt linguæ palato impacta: Græci uerò θ proferunt, lingua inter dentes inserta: at Itali sola fermè radice linguæ uerba proferunt. Vnde pro miraculo haberi non debet, si cui præcisa lingua facultas loquendi relicta sit, præsertim cum ea tenuis fuerit, & os paruum, & reliquæ partes ad sermonem utiles non defuerint, inter quas præcipuæ sunt dentes anteriores, labra, nares, palatum etiam, & reliqui dentes, & uox ipsa, quæ, ut dixi, ex ordine præsupponitur; neque enim sine uoce homo loqui potest.

Inditium est autem, labra, & dentes anteriores ad uocem plurimum conferre, quòd aperto ore uix homo loqui potest, licet clamare possit.

Et qui dentes anteriores amiserunt, uix loquentes intelliguntur: cum tamen caruerint dentibus omnibus compressis propius gingiuis, & consuetudine quadam, meliùs, quam cum paucis dentibus sermo intelligitur: ut in patre meo felicis memoriæ uidi.

Hæc igitur sunt perspicua: & fuerunt nota ante me.

Sed sermo uocem præsupponit (uox enim est auditus obiectum) nec potest dici sermo, nisi possit audiri: ideo non potest esse sermo, nisi cum uoce.

Vox etiam præsupponit exsufflationem, quia nisi aer cum impetu feratur, non potest diuidi à lingua: contingit enim idem, quòd in his, quæ scinduntur: nam necesse est, ut cohæreant: aqua enim scindi non potest, quia non cohæret, sicut neque lac. glacies uerò & lac coagulatum diuiditur, quia concreuit: impetus autem facit, ut aer concrescat, & ideo, ut uox possit formari.

Exsufflatio ergo est necessaria uoci, & ipsa fit per octuaginta octo musculos pectus mouentes, & unum, qui solus naturalis inspirationis, & expirationis author est: ut Vesalius commemorat libro secundo (capite trigesimoquinto) sic omnes musculi exsufflationis sunt octuaginta nouem: non tamen necesse est, ut omnes hi musculi ad exsufflationem concurrant, sed solùm ad ualidam.

Hæc igitur de respiratione exsufflatione, & sermone dicta sint, nunc de uoce ipsa agamus.

Galenus, ut dixi, eam fieri putat in larynga, atque præcipuè in lingula.

Dubium non est, quin etiam concameratio palati, & dentes non multum faciant ad eam augendam, minuendam, uariandamque. Demiror etiam de Galeno, qui asperam arteriam inter causas uocis non retulerit: quandoquidem tum natura, tum in raucedinibus, qui humidam illam habent, raucam habent etiam uocem, qui puram, & siccam, leuemq; claram, & splendidam, ut ita dicam.

Præterea sentimus, uocem grauem formari in imo pectoris, tenuem in larynga, ut animaduertere licet: contrahiturque arteria. manifestè ad inferna nobis deprimentibus uocem. igitur non tota formatur in larynga. Et est, ac si quis diceret, quòd aqua oritur in fonte, quia prodit ex fonte, & uariatur iuxta os illius. Vnde uox fit in arteria. inditio sunt Engastrimythe, qui ex uentre, sed uerè ex pectore loquuntur. Vox enim ex pectore exauditur: ut etiam in graui sonas edentibus uoces.

Iam ergo habemus, quòd uox fit in arteria, modulationem recipit in larynga, & à columnella, tanquam plectro resonans, & modulata redditur.

Duo solùm dubia restant, unum, cur non in omni exsufflatione fiat uox, si in arteria fit, sed à larynga uidetur formari: alterum, quomodo, cum columnella multùm distet à larynge, & sit ex carne fungosa, possit iuuare uocem. nam statim, ut recisa est, læditur uox, nec manet in pristino uigore, nec adeò resonat: succedente autem tempore, prorsus amittitur, ut uix audiantur, nisi ad mota aure propiùs. quod referri merito potest ad refrigerationem pulmonis: sed repentino læsio ad hoc referri minimè potest. Vt ergo primum dubium excutiam, manifestum est, quòd aspera arteria conuerso modo se habet, ut tibia: in tibiam enim sonus ingreditur ex lingula, & exit ex foraminibus. nam his uariè occlusis uaria uox exit in asperam arteriam: uox ingreditur ex inferiore parte, & prodit ex larynga. sicut ergo non nisi amens diceret, fieri uocem in lingula tibiæ, sed in toto corpore tibiæ: ita prorsus est absonum, dicere quòd uox fiat in homine, in lingula, & non in aspera arteria.

Verùm non in quauis exsufflatione fit uox, quoniam deorsum non constringitur pulmo, & arteria secum, aut dilatatur. motus ergo pulmonis in uoce est diuersus, & cum eo arteria

aspera

asperæ etiam mouetur: non autem in simplici exsufflatione.

Aristoteles in libro περὶ ἀκουστῶν *(pag. 2.) inquit, uocem uariari ob instrumenta, impetum aeris, & oris diductionem, quod ex hoc probat, quoniam homines imitantur luscinias, & hinnitus equorum, & gruum uoces, & ranarum stridores, cum tamen instrumenta habeant ualde diuersa.*

Quòd si multitudinem aeris conceptam addere claritatis causa, non erit quicquam, quod ad rem faciam relictum, quanquam illam Aristoteles sub instrumentorum natura comprehendat: ea enim magnitudine formaque constant. Et forma quidem recta, obliqua, leui, aspera, & cauitate æquali, aut inæquali. Fit autem uox maior à uelocitate, inquit, quoniam maiorem ictum edit. indicio est tum primum, quod cardines celeriter moti maiorem strepitum edunt, & quòd angusto foramine uox magis stridula emittitur: at constat angusto foramine maiore impetu aerem ferri, ut ex machinarum missilibus patet.

Vnde manifestum, uocem à grauisona ad acumen intendi, non contrà. Ergo impetu aeris uox fit. hæc autem non est proprietas multitudinis musculorum intercostalium: sed horum est multum efflare aerem etiam sine uoce. Multi ergo musculi intercostales mouent, aut multum pectus, si ualidæ sint uires, & magnam efficiunt respirationem, aut mouent pectus, & mediocrem possunt, & paruam facere respirationem, & cum uires fuerint imbecilles. At celeritas motus musculorũ efficit uocem, & submissam, si pauci sint, & parum uelociter moueantur: & magnam, si multi, ut magnam faciant respirationem.

Quocirca in errorem nos induxit Galenus inexplicabilem, ut solet facere sæpe, dicens, ad uocem necessariam esse exsufflationem, si per exsufflationem intelligit auxilium musculorum intercostalium, aut multi aeris emißionem sed solum ad magnam uocem necessaria est exsufflatio. inuectus est in errorem, quòd uiderit, uocem necessariam ad sermonem, & expirationem ad exsufflationem: & quòd magna exsufflatione indigemus ad magnam uocem: inde sua peruersa dialectica, & pulchritudine ordinis eius ductus, hunc tantum errorem admisit, ut existimant, uocem fieri solum cum exsufflatione. quod falsum est: cum submissa uox fiat solum celeri motu septi transuersi. cuius indicium est, quòd homo tota die loquitur submissa uoce, sicut quædam mulieres, quæ tota die submurmurant preces citra læsionem ullam: quod esse non posset, si uox omnis ex uiolente motu oriretur.

Vocis ergo fundamentum est in imo asperæ arteriæ, sicut apparet in linguis, quæ partem suorum uerborum ex pectore promunt, ut Germanica, & magis Hebræa, cum profert suum Racha, & similia multa.

Igitur uox fit ex ictu aeris motu densati in corpus durum, & maximè benè: quale est aspera arteria cum sua tunica interiore. hæc enim est diffinitio soni: sonus autem non differt à uoce, nisi genus à specie.

Differentia autem propria est, ut fit in animali per aerem percussum in pulmonis partibus: quo circa muscæ & cicadæ, & pisces pulmonem carentes, sonum quidem edere possunt, uelut branchias conuertendo, uocem autem edere non possunt.

Vox igitur fit à uelocitate moti aeris. illius enim asperæ arteriæ aer uocem efficit: quæ cum aliquantisper duret, non est necesse, ut illisio hæc perpetua sit, sed solum, cum uox mutatur, imò etiam ex priore iam uoce, paruo additamento facto, uox ipsa in aliam uertitur.

Intercostales autem musculi exsufflationem faciunt maiorem, aut minorem, prout fuerint plures, aut pauci, multum tensi, & uelociter, aut parum.

Sed exsufflatio cum ueloci motu aeris efficit non uocem: hoc enim proprium est uelocitatis, ut dixi, neque simpliciter magnam expirationem (hæc enim propria est exsufflationi, & motui intercostalium musculorum) sed uocem magnam: si tamen uelociter feratur, densari spiritum necesse est, uehementemque, & ualidam uocem. conformatur autem in gargareone, maximè parte, quæ, ut dixi, γλωττὶς *appellatur: fitque ibi angusta fistula, acuta, lata, & ampla grauis: atque ita primum patet.*

Iam ergo constat, duas esse proprias uocum differentias, quæ ex principalibus instrumentis oriuntur: magnitudinem, & paruitatem, acumen, & grauitatem facit autem ad uocis magnitudinem etiam aeris impetus, & exsufflatio.

Quòd si quis hæc uelit, ut diceret, distinguere, iam propositum argumentum Hippocratis excederet.

Sanè id sit magnam exsufflationem ad magnitudinem uocis facere: siue aut a sit, quòd per angustum locum delatus multus aer densior euadat, & maiore impetu prodeat. unde utraque causa uehementius illidit asperam arteriam, & gargareones, ut uehementior fiat uox.

At aliæ conditiones uocum ab his duabus, quas Aristoteles ibi enumerat, obscuræ, claræ, molles, duræ, asperæ, leues, æquales, inæquales, exiles, firmæ, densæ, quæ diu manent, & inanes, canoræ, stridulæ, contentæ, marcidæ, & fluxæ, quæ diuelluntur, cum manent, aspiratæ, tenues, omnes partim à propio instrumento, scilicet, ut dixi, aspera arteria fiunt partim à cæteris membris uua dentibus palato, labijs, ac naribus. alia enim est uox clamantis diducto ore, alia concluso, alia medio modo se habente.

Sed ad columnellam deuenio, ea auulsa, iam diu refrigerari pulmonem palam est: inde obrigere musculos faucium, atque ita deperire maximam uocis partem haud mirum est. at repente ita res se habet. uox enim extrà fertur, & occurrens aer palato diuisus sonum refert consuetum: cum ergo aer sublata uuea ad palatum integer fertur, necesse est ob diuturnam consuetudinem, ut sonus alius uideatur. Velut siquis tibiam pulsans, obducat paululum manum foramini, atque sic concinnè pulset, idem ablato digito, eodem spiritu necessario inconcinne pulsabit, quoniam fieri non potest, ut idem sonus, & ab integro, & à diuiso aere procedat. quare columnella præcisa, necesse est, statim uocem corrumpi, non desinere.

PROGNOSTICON XXIIII.

QVibus febres desinunt, neque cum signis solutionis, neque in diebus decretorijs, recidiuam in eis exputare oporteat.

COMMENTARIVS.

Pudet transgressus canis rabidi, sed exemplum per se haud absurdum uidetur, non tamen conuenit, neque est ad propositum. in cane enim rabido uitus ascendit ex neruis ad cerebrum, ut aliâs demonstratum est: interquiescit medio tempore: uitus perfectum est. at in recidiuis materia nondum ad prauitatem ultimam peruenit, sed in dies fit magis putrida. reliqua, quæ prosequitur in declarando exemplum, non multum ad rem sunt: indulsit nimis calamo.

Nec damno hominem, sed doceo, quando, & in quibus uagari liceat.

Igitur Aphorismus secundæ particulæ (uigesim. septim.) Iis qui non ex ratione leuius se habent non oportet fidere: non est ex ratione cum morbus cessat citra signa coctionis, & neque in die iudicatorio.

Diximus suprà (Comment decim. non) hoc esse adiectum ob erysipelata, & tumores: ac si materia febris cocta non sit, potest tamen solui febris per huiusmodi, sed in die iudicatorio. Sunt autem talia, quæ secùs aliquando horrenda sunt, distortio oculi, tremor, resolutio partis alicuius, arthritis, podagra, parotides, hæmorrhoides, abscessus ubicunque sint, & maximè in uentre, tum crurium ulcera, & dolores earundem, & pruritus totius corporis. Porrò sapientis est, non solum eligere necessaria, sed præscindere reliqua. Velut de reditu febrium tum per recidiuas, tum per accessiones: hoc enim in Epidemijs, & contradictionibus explicatum est. sicut & illud, an coniunctim, an disiunctim sit intelligendum? Constat enim, quòd oportet carere utroque.

Galenus autem confundit rem, sed est error in litera, non authoris. ista hæc torquent miseros Galenicos. placet Galenus, nec uilipendo, nec negligo, sed rebus cohærens. placet pictor, qui scitè urbem, aut hominem pingat, & historicus, qui bellum referat: sed non pictor, aut historicus.

Sed legi debet sic, ut intelligamus, quando omnino expectare conueniat recidiuam, cum neutrum horum adfuerit.

Si uerò sine ratione alleuetur æger, etiam recidiuam facere consueuerunt.

Non au-

Non autem ex ratione leuant, quæcunque neque cum signis solutionis, neque in diebus iudicatorijs abscedunt.

Videntur autem causæ recidiuæ præcipuè septem prima, cum morbus repente desinit sine aliqua euacuatione, seu abscessu: tertio de Crisi (capite nono) & est certum signum. Secundum est eiusdem generis, sed imperfectum: ut secunda Aphorismorum (duodecim.) Quæ relinquuntur in morbis reuersiones facere consueuerant. tertia ex ratione morbi: febres enim non acutæ non solent perfectè iudicari, sed recidiuam facere consueuerunt sexto Epidemiorum (Par. secund. Comment. uigesim. secund.) Quarta ratione dicta hic, cum materia concocta fuerit, nec opus naturæ secundum rationem, id est, non in die decretorio. Quinta ratione temporis. tertia Aphorismorum (octau.) In inconstantibus autem inconstantes, & mali iudicij. Sexta, cum cruditas est in materia, ut primo Epidemiorum. Septima ob malam rationem uictus. Ex his patet, quòd concocta materia citra diem indicatoriam etiam potest fieri crisis perfecta.

Quantum uerò referat & ad honorem medici, & ægri utilitatem, dignoscere an recidiua futura sit, declarabat Galenus primo de Crisi (capite decimotertio) dicens: Nonnunquam existimans medicus ægrum esse liberatum à morbo, atque ei uictus libertatem permitten., magni alicuius mali occasionem afferret. Sunt, qui legant loco non ubi alterum adsit, alterum desit (in commento Galeni) & ubi alterum adsit, alterum desit: tolliturque prima contradictio in eius litera, sed non secunda, quæ est longè difficilior. Ideo debet legi, ut suprà.

PROGNOSTICON XXV.

QVæcunque febris prorogatur salubriter affecto homine, nec ob inflammationem, nec ob quamuis aliam causam manifestam, dolore detinente, huic expectandus est abscessus cum tumore, ac dolore ad aliquem articulorum, maximè eorum, qui sunt in parte inferiori.

COMMENTARIVS.

Galeni expositio hac in parte adeò præclara est, ut mereatur cum textu ipso declarari. inquit ergo: Febres longè fiunt, uel ob prauam membri dispositionem, uel ob humores crassos, ac lentos, uel ob ea, quæ rationi uictus bonæ aduersantur.

Velut imperitus medicus, inobediens æger, astantes malè consulentes, timor, animi solicitudo, domicilium prauum, tempus anni, & constitutio, inopia, loci solitudo, labor, membri offensa maximæ iecoris, pòst lienis, & mesaræi intemperies aliqua calida, uel sicca ualde, corruptio tuberculum, abscessusúe, obstructio carnosa, aut lapidea, scirrhus: si ergo neutrum horum adsit, necessarium est adesse crassos humores, aut lentos, aut utrunque. nondum enim liquet, an omne lentum sit crassum: illud certè perspicuum est, non omne crassum esse lentum.

Philosophus quarto Metheororum (Tex. quinquagesimo) docet quædam cognoscere à calido solum, ut sales quædam à frigido solum, ut glacies quædam ab utroque. Et horum quædam perfectè, ut electrum, quædam imperfectè dicit, ut gummi, & lacbrymæ. constat ergo, intelligere Aristotelem uiscida fieri ex concretione calidi, & frigidi, simul non exacta: ut uiscum & resina. igitur talia omnia crassa sunt: præter id etiam uidemus farinam cum aqua, & liquidum cum terreo igne fieri lentum. unde liquet lenta esse omnia crassa, non tamen exactè: nam si amplius siccentur, fiunt crassiora. Non igitur omne crassum est lentum: omnia tamen lenta sunt crassa, sed non exactè crassa. Cum ergo causa longitudinis febris fuerit humoris crassities, & lentor, nec potuerit natura concoquere, quia humor

grauis est, & articuli imbecilles, & caloris modicum habentes, cum membra ualida soleant mittere excrementa ad membra debilia, ut dicebat Princeps prima primi (Doc. sexta capite de Membris fine) & materia sit grauis: ideo fiunt abscessus in articulis partium inferiorum. est & alia causa, quoniam articuli sunt latiores, ideo natura eò transmittit: & etiam, quia sunt debiliores ob caliditatem, & superfluam exercitationem, adeò ut materia soleat eò protrudi: inde ex consuetudine fit habitus. Habet, nescio quid simile cum illo Aphorismo quartæ particulæ (quadragesim. quart.)

Quibus febres longæ ijs tubercula uel labores in articulis fiunt: cui adiunge sequentem (uigesim. quint.) Quibus tubercula, aut labores in articulis fiunt, ij pluribus utuntur cibis. Quasi innuat, non fieri talem decubitum, nisi immodico utantur cibo. Ideo inter causas huiusmodi decubitus Galenus in commento priore recenset multitudinem materiæ, & frigiditatem ultra lentorem, & craßitiem: sed frigiditas ad craßitiem, & lentorem reduci potest, multitudo autem non. non ergo semper accidit hæc permutatio, sed aliquando concoquitur materia, & euacuatur per aluum, aut urinas. & hoc dicit frequentiùs, quia scilicet materia est ultra gibbam iecoris partem: ut in arte medica (capite nonagesimoquinto)

Hic primùm considerandum, cur, & quomodo talis materia ad articulos excernatur? & dico, quòd quia est in uenis, ideo protruditur ad articulos, quoniam foràs non potest extrudi: neque enim perfectè potuit concoqui ob craßitiem, & hoc est manifestum.

Sed lentor facit obstructiones, non tamen impedit per se coctionem, nisi ut materia est crassa? Dico, quòd etiam lentor est causa, ut non poßit diuidi in minima, ideo neque concoqui: superueniente ergo die indicatoria ante coctionem natura cogitur expellere materiam ad articulos. & ideo rectè dixit Hippocrates, quod hoc aduenit pluribus utentibus cibis: nam etiam quòd seruentur in hos morbos incidunt. sed si moderatè alantur, excernitur per urinas, ut dixi, plerumque: quandoque etiam per aluum uides, in quanta pericula detrudunt miseros ægros ob cibi copiam. Sed iam ad textum.

Quæcunque febris prorogatur) Potest contingere hoc uel propter naturam temporis, ut secunda Aphorismorum (uigesim. quint.) Autumnales uerò longæ, & maximè, quæ ad hyemem tendant. ibi, de quartanis. Sed est uerum etiam in acutis: sed desinunt esse acutæ, cum producuntur. & licet natura in his fiet ualidior supra materiam, non tamen tantum, quantum oportet: aliter euacuaret materiam, & non faceret abscessum. contingit ergo uel casu, uel per se.

Salubiter affecto homine) Non satis propriè transtulit, sed significare uoluit, in quo signa futuræ salutis appareant. nam ubi mors superuentura sit, non expectandus est abscessus: tametsi quandoque superuenire soleat, parte materiæ semicocta parte prorsus cruda. est enim & herogenea, seu diuersa natura, ut cum tenuis expellitur, crassa manet. hi leuantur dolore, & meliùs se habere uidentur: inde residente materia, pereunt.

Nec ob inflammationem) Præsupponit dolorem, & alludit ad illum quarta Aphorismorum (trigesim. secund.) Quibuscunque resurgentibus ex morbis, siquid laborauerit hic fiunt abscessus.

Si ergo inflammatio adesset, iam non alius esset tumor expectandus, sed suppuratio inflammationis. adeò ut si quis coniungat illa uerba: Nec ob quamuis aliam causam manifestam, quæ habentur in textu hic præsenti, habeas ad unguem sententiam Aphorismi recitati. Quamobrem quæ ibi diximus, uidere potes.

Dubitare meritò licet in illis Galeni uerbis: sæpe enim iam dictum est, ut humores corporis calidiores tenuioresque paratißimi sint ad excretionem. crudis uerò, & craßis natura medeatur aut per abscessum, aut per concoctionem: nam uidetur uelle, quod humores tenues, & calidi etiam citra coctionem facilè excernantur, de quo aliàs dictum est. Et uerè hæc difficultas est ardua, & ueritas est, quòd Galenus hic miscet coctionem cum præparatione: nam tenues humores nulla indigent præparatione ex se, quia non sunt nec craßi, nec lenti. coctione autem tam tenues, quàm craßi indigent: sed tamen etiam illa celerius absoluitur in tenuibus.

Sed si uolumus tueri etiam Galenum, hic erit illius sensus: humores calidi ac tenues prompti sunt ad euacuationem, scilicet cum nondum putredo eos inuaserit: crudi autem, id est, ut ca-

lidis opponuntur, non coctis, & crassi, non nisi per abscessum expelli possunt, aut post coctionem. ita quod innuit duos ordines crassi humores expelluntur, uel extra cocti: uel per abscessus semicocti: tenues crudi per abscessus semicocti extra.

PROGNOSTICON XXVI.

HVIusmodi abscessus magis, ac in minori tempore fiunt iunioribus natu trigesimum annum agentibus.

COMMENTARIVS.

Existimant aliqui esse contradictionē, quòd hic dicat, fieri abscessus magis, ac celeriùs intra trigesimum annum: superius autem (libro secundo Tex. decimo septimo, & libro quarto Tex. duodecimo) dixit, quòd in senioribus magis fiunt abscessus, in iunioribus autem sanguinis eruptiones.

Sed non est contradictio ulla, cum hic loquatur de articulorum abscessibus, ibi autem uentris.

Vega autem, ut licet animaduertere, hoc non uidens, mirum in modum laborat, & incassum: sed ut dicebat Poëta,

Non omnia possumus omnes.

Dignus non est reprehensione, imo laudē, quòd difficultatem cognouerit. Verùm solutio postulat declarationem, cur iuniores sint proniores ad abscessus articulorum, seniores uentris. Vtique iuniores sunt calidiores, uenter iterum artuum comparatione ualidus est, calidum calido iunctum, aut resoluit, aut concoquit. ideo iuuenes minùs sunt proni, ad abscessum uentris. senes sunt frigidi, articuli frigidi sunt: ideo frigidum frigido iunctum, non sinit medio modo concoqui. ideo natura non potest gignere tam facilè abscessum in articulis, cum homo est senex, ut cum est iuuenis. Et maximè; quòd uiæ ad articulos in senibus iam sunt coarctatæ, & ipsi, etiam articuli constricti. Atque hæc fermè fuit sententia Galeni hic explicantis textum hoc ipso inferior, quòd, ut dixi, loco abscessuum generaliter, debuit explicare de abscessibus articulorum. hi enim fiunt semper semicoctis humoribus, crassis quidem, in ualidis uiribus, & tenuibus in imbecillibus: unde sequitur, ut in medijs medias esse oporteat uires. Quas cū ab ætate sumere debemus, ualidæ in iuuenibus, imbecilles in senibus, erunt. Et in habitu sanguineo senis oportebit expectare talia, sicut in semitabido iuuene; & reliqua iuxta proportionem eandem.

Ac minore tempore) Animaduertendum est, hic magnam latere sententiā. Dictū est, uim expultricem concotrice esse in omnibus multò ualidiorem, maiorq; est proportio inter expultricem iuuenis, ad expultricem senis comparatam, quàm inter tenuitatem humoris in sene, ad crassitiem humoris in iuuene, adeò ut facta cōparatione humoris ad humorem, quo ad expultricem facultatem, plus potest expultricis robur, quàm materiæ qualitas, crassitie, & tenuitate: sed quo ad coctionem, contrarium est. ideo concludo, quòd iuuenis celeriùs expellet materiam crassam, quàm senex tenuem. De coctione est contrarium: nam senex celeriùs cōcoquet tenuem, quàm iuuenis crassam: & hoc est per se uerum. nam casu aliquo potest accidere contrarium.

Hac igitur causa celeriter iuuenibus fiunt, id est, post paucos dies à febris initio abscessus in articulis: senioribus rariùs, ac tardiùs.

PROGNOSTICON XXVII. XXVIII.

COnsiderare autem oportet statim abscessus signa, si uiginti diebus transactis febris detineat. Senioribus uero minùs accidunt, ubi febris fuerit diuturnior.

COMMENTARIVS.

Quid dicant hi egregij expositores hîc, non habent: nam Hippocratem prorsus non intelligunt, nec quomodo præcedentibus, aut sequentibus coniungatur, assequuntur.

Est enim

Est enim haec sententia, quia dixerat, quòd iunioribus in minori tempore, id est, celeriùs adueniunt, poterat quis existimare, quod in septima, uel undecima, uel alio die superuenturi essent? respondet non. sed uideat medicus, an febris ad diem uigesimum extendatur, tunc spes futuri abscessus incipit. propterea subijcit:

Senioribus uerò minus accidunt, ubi febris fuerit diuturnior.

Hic enim est unus sensus ad unguem utrique parti respondens, & priori huius, & praecedenti. huic quidem, cum dixerit, quòd à uigesima die primùm scilicet in iuuenibus, si febris perseueret, expectandus est abscessus: in senioribus autem rarò, quia dixerat in praecedenti, quòd iunioribus magis, id est, frequenter: igitur rariùs senioribus.

Sed dubium est, quia subijcit, ubi febris fiat diuturnior, quasi uelit, quòd in uigesima, uel celeriùs, uel frequēter sit expectandus. Propterea dico, quòd Galenus, ut solet, difficultatem dissimulat, a ij uiderunt, sed non se explicant. illud rectè, ut à notis incipiam, ut per seniores eos, qui trigesimum annum excesserint, intelligamus: nam iuniores ita accipit, id est, qui nondum eum annum attigerunt.

Habet ergo duplicem sensum. quorum unus est: in uigesima die in senibus tales abscessus cōtingunt (idq; ratione: nam si tum primum iunioribus, ideo multo serius senioribus, quibus calor est imbecillior) sed rarò, quia sunt imbecilles, & artus sunt frigidi: atque hic sensus est planè uerus, & accommodatus alter est, ut intelligamus senioribus tum minus accidere abscessus, cum febris fuerit longior, sed magis, ubi fuerit prope acutum: qui sensus non congruit. nam hoc dixit de iunioribus: igitur intelligendus est in primo sensu.

PROGNOSTICON XXVIIII.

OPortet autem huiusmodi abscessum sperare, ubi continua fuerit febris: in quartanam uerò deducetur, si intermittat, & erratico modo apprehendat, & sic agens autumno appropinquat.

COMMENTARIVS.

De intermittentibus est hic sermo, quae post continuas subsequi febres solent. hae autem erraticae sunt, quoniam quotidiana, atque tertiana acutae minimè sunt, si ab initio inchoasse proponantur. non igitur de illis sermo est. Sed neque continuis tertianas simplices, aut quotidianas subsequi par est: atque hic tacet difficultas, quam, ut reliquas, praetereunt. idq́ue accidit, quòd qui scribunt, partim medicinam non exercent, scribuntq; nugas meras: alij artem solum exercuerunt dialecticam, philosophiam naturalem, & bonas artes ignorant: hique solam empyriam docent, nescio, qui peiores: alij ut fructus quidam egregij, sed immaturi, plus diuitias, & honores huius mundi, quam sapientiam existimantes, insinuant se aulis principium, quas ego, cum asciscerer, fugi, atque ita scribunt de se nemum pollicitì, in quibus aliqua bona sunt, frugem tamen facere nequeunt, tot rebus impediti.

Curae principis, studijs aulae, caeremonijs, quae sunt infinitae, delicijs, societatibus, cruda edunt, cruda egerunt.

Sunt tamen in aliquibus multa satis bona, quae, si illi, ut mihi mos est in meis, non ament, sed despiciant, ac librum nostrum de libris conscribendis legant, atque examinent, & ad trutinam expendant. ita nos omnia saepius conscribendo in meliorem statum reduximus, non pigeat quenquam laboris, ut tot hominibus prosit, cum tam diuturni aeui memoria celebri.

Ergo febres erraticae sequuntur acutas, quoniam exusto ex humore sunt: ideoque omnes etherogeneae. nam pars exusta est, pars non exusta.

Itemq; quia partes sunt continuae febris, ideo non ordinatae. sicut caro à lanio dissecta fortuitam retinet formam: later autem quadratam oblongam, quoniam artificio constat. Tertia causa est, quòd, ut Galenus hic in commento ait, tales febres fiunt ex cinere humorum, aduenienite cruda materia, quae ei permiscetur: ideo febris haec semper in his constat ex dispari materia. ideo erratica est. Si ergo una sit causa tantum, erratica fit, quantò magis, si plures

si plures ex his simul extiterint.

Superest, ut uideamus modò, cur proponat tres conditiones, quod sit intermittens, erratica, & autumno proxima.

Quando enim continua acuta degenerauerit in continuam diuturnam, tunc materia remanet intra uenas: et ideo est aptior ad abscessum. Ex quo patet ratio quarti, scilicet quare degeneret in abscessum. cum enim materia non potest una actione expelli, nec resoluitur, necesse est, ut uel æger intereat, uel expellatur in pluribus actionibus: ergo uel sub forma abscessus, uel febris intermittentis. Si ergo materia remanet intra uenas paruas, & tunc est febris continua, generabuntur abscessus, quasi necessariò. oportet enim ad hoc, ut expellatur humor, ut delegetur primum ad uas proprium bilis, ad suam uesicam, pituita ad uentriculum, melancholia ad lienem: inde ibi putrefacta cum sit admista humori sanguineo, nec desecata, sed super calefacta efficit intermittentem. Dum uerò uenæ in uasa eaomũt etiam ad musculos aliquam partem mittunt: unde in omnibus intermittentibus adest typus ille, uel frigoris, uel horroris, uel rigoris.

Abscessus enim propriè, ut à Galeno docetur in libro de Inæquali intemperie (capite tertio) fit ex uenis. Appello nunc abscessum inflammationem: materia enim, quæ extra uenas existit, si tumorem faciat, non inflammationem, neque abscessum uerum facere potest. Ex intermittentibus autem inflantur pedes, & crura, & fit hydrops, & huiusmodi inflammatio non fit.

Verùm erratica est huiusmodi febris, quæ succedit acutæ, quoniam, ut dixi, si sit ex aliquo genere intermittentium, non est, ut transmutetur in quartanam propter causam, quam subijciemus.

Erraticæ enim febres fiunt, quoties materia est aut diuisa locis, aut substantia diuersa, licet in eodem loco, aut utroq; modo: fiunt & nonnunquam uariata uictus ratione. Est & quarta causa, cuius meminit secũdo de differentijs febrium (in fine) ex commutatione unius humoris in alium, præcipuè sanguinis: quandoque enim putrescendo in flauã commutatur bilem, nonnunquam in nigrum. Porrò inordinatæ hæ febres octo sunt generum, sex autem eorum comprehendit in libro de Typis (capite quart.) more consueto semper aliquid omittens. Vnum est, cum febris est è genere continuarum, sed quæ abrupta inuadit modò tribus, modò quatuor, modò sex diebus. à recidiua differre, quod maius est spacium cessationis, quàm id, quod febre laborat.

Secundum est, cum fuerit intermittens, sed quæ horam non seruat, modò celeriùs, modò tardiùs inuadendo. nam ordinem seruare dicitur, quæ uel eadem hora inuadit, uel ordinatim anticipat æqualiter, utpotè per duas horas semper, aut quæ spacia æqualiter auget, ut si duabus horis primum anticipet, inde quinque, pòst decem, pòst uiginti. hæcque inordinatæ speciem refert, cum tamen non sit.

Tertius modus est, cum intermittunt, & uario modo eueniunt: uelut tertiana aliquot diebus: inde alia tertiana post aliquot dies. erratica hæc est: & cum tertianæ quartana, unde duplex tertianæ immiscetur.

Nonnullæ etiam harum cum iudicio sunt, aliæ iudicio carent. omnes hi modi errantium sunt febrium. Et erraticas quasdam esse continuas hic subindicauit, cum dixit, & erraticò modo apprehendit intermittens: nam si erratica solum est intermittens, frustra additum est.

Vltimò adijcitur, quòd superueniat Autumnus.

Inquit Hippocrates tertia Aphorismorum (uigesim. secund.) Autumno febres quartanæ, & erraticæ, & lienes. Dicit Galenus, erraticas febres fieri in Autumno ob temporis inæqualitatem, quartanas autem ob humorem melancholicum: sed hunc dicit esse duplicem, uel ex sanguine crasso, uel ex bile flaua superassata. Solet autem quartana generaliter subsequi erraticas febres, non solùm has, sed omnes: primo ad Glauconem (capite quinto) Causa una generalis est, quod erraticæ febres fiunt, absumpta humida parte in humoribus: quartanæ autem explanè quasi sicco, atque arido humore.

Cæterùm errantes febres, dico ueras, quæ non ex compositione ordinatarum fiunt, quemadmodum secundo de Crisi (capite octauo) Sunt autem quæ postponunt, scilicet incrementi tempore: nam quæ anticipant duplices tertianæ ab imperitis appellabantur.

In temporibus ergo inæqualibus magis, si corpus cacochimum sit, & imbecille, cuiusmodi sunt corpora conualescentium, non expurgator, neque à natura, neque ab arte superueniente frigore, stipataque cute collectus

lectus fumus excalefacit corpus, humoresq́; in eo semicorruptos putrefacit: ut primo de differentijs febrium (capite tertio) facit autem quartanas absumendo humidum humoris, erraticas obstruendo, poros, & calorem naturalem difflando.

Verùm quartana fit ex melancholia absoluta, erratica, non exacta. & quanquam Galenus duo genera illius ponat, exponens Aphorismum, longè tamen in plura sunt, quæ docere nunc oportunum est. utile quidem ad prædictionem per se: utilius autem ad curationem, sed non per se.

Primum ergo genus est humor ille naturalis, de quo toties meminerunt medici, uelut Galenus secundo de Facultatibus naturalibus (capite nono iuxta finem) ubi uult, eam esse sanguinis fæcem, quæ cum ipso ad uenas defertur. cuius portio quandoq́; exuritur, & in cinerem quasi conuertitur.

Tertia est, quæ non naturaliter exuritur, sed præter naturam, cum sanguis putrescit: secundo de Differentijs febrium (capite non.) At planum est in libro de Atra bile, esse quartum aliquod genus, quod fit ex flaua bile exusta. An uerò citra putredinem exuri possit, liquet in libro Artis Medicæ (capite quadragesimoprimo) Quo circa cum iam sint quinq́; species ex quarto genere, scilicet flauæ bilis putredine exustæ fiunt febres pleræque quæ ad tertianas, & ardentes productas, & Autumno maximè sequuntur. Sed & bilis illa, quæ exusta fæce fit sanguinis citra putredinem, humor niger appellatur: ex putredine autem, atra bilis.

Quinq́; igitur iam sunt genera nigræ bilis. primum est fæx sanguinis non exusta: secundum exusta, sed non à calore putrido: tertium à calore putrido (& hæc omnia dicuntur facta ex sanguine, quia ex fæce sanguinis) quartum est ex bile flaua exusta à calore, non putrido: quintum est ex eadem exusta à calore putrido.

Bilem naturalem nigram uidetur cognouisse Aristoteles, sed sub excrementi nomine, tertio de Historia animalium (capite secund.) dum omnes humores, præter sanguinem appellat excrementa, ut etiã innuit secundo (capite tertio & quarto) de partibus animalium, & primo (capite decimooctauo) de Generatione animalium.

Atq́; id ratione: nam cum sanguis extra uenas est, excrementum est, & non pars sanguinis, sed actu humor, adeò ut clarum sit, ipsum nutrire non posse. sed si humor potestate sit, in sanguine est, & nutrit: nec hoc negat Aristoteles.

Dictum est autem de hoc in Contradicentibus (libro septimo Contrad. sexto) Quod uerò ex atra bile, & nigra quauis, fiat typus quartanus, nil mirum esse debet causam spectantibus, quæ aliâs (libro tertio Contrad. decimo) dicta est. nam cum frigidus sit, & siccus, humor, qualiscunque sit, exigit ad putredinem tres dies (libro sexto Contrad. quadragesimo quarto) Primùm, ut humor est frigidus unum, duos, ut siccus: tres igitur, ut frigidus, & siccus (libro quinto Contrad. trigesimoprimo) Visum est et de hoc in libro tertio Contradicentium (libro duodecimo Contrad. decim septim.) quare cum hæc causa sit indifferens omni generi nigræ bilis, palàm est, ex omni nigra bile quartanam oriri, atque ea ratione typum seruari in humoribus præter naturam, qua in his, qui secundum naturam sunt.

Par est autem, habere typum peculiarem, atram bilem, cum nullus alius humor eo careat, neque singulis diebus, cum sit pituitæ, neque alternis, cum sit flauæ bilis: neque excedere possit tertium diem (secundo de temperam. capite tert.) quippe natura humana tantam frigiditatem non patitur in humoribus, ut quippiam duresceat: necesse est igitur, humores nigros exactè siccos, ac moderatè frigidos eo circuitu putrescere, quo etiam in tempore pituita illa exusta intùs cinerei coloris, exteriùs fusca, uel nigra putrescit. nam & is humor quartanam parit eadem ratione: quoniam cum febris erratica, quæ ex pituita esse potest, in autumnum inciderit, in quartanam uertitur: quartana uerò ex nigro humore, quouiscunq; eadem ratione, qua ex bile nigra. Sed non est bilis nigra hic cũ niger humor cum pituita fit: ergo quartanas gignet. non enim quintanæ, aut septimanæ ex hoc genere humores fiunt: sed cum humor crudus exustus frigiditatem retinuerit, qualis est uitreæ pituitæ. putat autem Princeps cogi frigore, sed non est ita, ut dictum est, raroque contingit.

At quartanæ ex pituita exusta frequenter: igitur pituita exusta quintanam non generat. Sunt igitur sex genera quartanarum diuersis ex causis, diuersaq́; curatione indigent, & diuersos exitus habent.

Quæcunq́;

Quęcunq; uerò ex bile fiunt rigorem habent. ſed ex bile, quæ per putredinem nigra facta eſt, frigus maius, & ſymptomata grauiora, & habitus corporis deterior: ex melancholia autem naturali quartana ſimplex, & mitis, quippe quæ ſolum ex ichoribus putridis genita eſt. ex pituita etiam exuſta rigor nullus, frigus graue, & uentriculus maximè afficitur, neque appetunt, ut nec ex bile: ex melancholia autem immodicè appetunt, quippe quòd in nulla quartana ſeruetur modus cibi: ſed alij modicè appetunt, alij odio habent. quæ uerò ex melancholia iam putrefacta orietur, ſymptomata habet grauiſsima, & uix ferri poteſt: & niſi magno morbo ſucceſſerit, periculoſa eſt. Succedit autem ſolum morbis acutis deploratis, & in quibus multa ſigna lethalia apparuerunt. Alia uerò minùs utrique commune eſt frigus, & horror, non rigor: curare autem oportet ſingulum genus iuxta qualitatem propriam. Abundat autem quartana Autumno, quia omnis morbus fit à ſimili tempore: quia humor eius in eo generatur. ut primo de natura humana ſoluit à contrario.

PROGNOSTICON XXX.

QVemadmodum uerò iunioribus trigeſimum annum nõ attingentibus abſceſſus fiunt: ſic quartanæ magis his qui triginta annorum ſunt, & ſenioribus.

COMMENTARIVS.

Videtur in his iuſto plus eſſe diligens Hippocrates, etiam uſq; ad ſequentem textum in edocendo, quando quartana, quando abſceſſus ſint expectandi ob tres, ut exiſtimo, cauſas. Prima, quòd omnes morbi acuti, qui ad Autumnum terminantur, uel in ipſo fiunt, ſi quouis modo criſi non perfecta ſuccedat in alterum, horum duorum finiantur. ideo conſilium hoc, atque doctrina pluribus utilis eſt. Secunda, quoniam euidentiſsima eſt iſta prædictio, & medico admodum digna, & ob id etiam illi glorioſa. Tertia, quoniam non ſimplex eſt, ſed ex pluribus compoſita, etenim ætatem, tempus anni, circuitum morbi ſuccedentis conſiderare oportet: ſimiliter ſymptomata, uelut dolorem, laſsitudinem, temperaturam, tum alia plurima: atque ex his omnibus facere coniecturam, ideoq; exercet hæc res medicum, & illum reddit prouidum.

Dicit ergo, quartanam fieri poſt quadrageſimum quintum. In ſecundo de Humana natura (Tex. ult.) dicit, A' uigeſimoquinto ad uigeſimum quintum & quod in Autumno: ut uideatur contradictio. Quartana quippe abundat, dum humor niger adeſt: ut etiam ibi teſtatur in Arte medica (cap. 41.) dicit, quòd poſt ætatem conſiſtendi & forſan etiam poſſemus dicere in illa in corporibus, quorum iecur eſt calidum, & ſiccum. Cumq; in omni ætate contingere quartanas uideamus, adeò quòd ego in infantia, ni fallor, annum agens ſextum ea laboraui, alij in ſenectute, quorum plurimi pereunt: haud exiſtimandum eſt, ſimpliciter debere intelligi, quòd homines hac, uel illa ætate quartanis corripiantur, ſed ſolum ratione ortus eius ſine cauſa. Veluti in præſenti textu non de omni quartana ſed ſolùm de ea, quæ per aduſtionem fit, ſermonem habet: nec de omni, facta per aduſtionem, ſed ſolùm bilis. hancq; conſtat ſubſequi aliam febrem, & fieri ex aduſtione bilis, ut dixi: & ideo neq; tam longas habere acceſsiones, neque tam diuturna, neq; tam graue frigus habere ſolet. Quartana enim, quæ ex humore nigro naſcitur longa eſt, & longas habet acceſsiones, & frigus graue. ita quæ à crudo humore exuſto fiunt adhuc longiores ſunt, & ætatem ſenectutis uexare ſolent.

Mirum autem eſt, quòd Galenus hunc locum exponens ab initio ortus rem deducat. deinde ad frigiditatem rem deducat, cum ea ætas maximè calida ſit: ſed quaſi pertæſus illius ſententiæ cauſam refert in humorem genitum tempore iuuentutis, quem bilioſum eſſe conſtat: hic non refrigeratus, ſed pol exſiccatus, manifeſtè parit quartanam. Sed quid dico de ætatibus, cum, ut dixi, non ſimpliciter hoc prolatum ſit de omni quartana, ſed ea tantum, quæ ſubſequitur febres acutas? id uerò mirum eſt, quòd in frigiditatem cauſam referat, & dicat non in extremis ætatibus, ſenectute inquam, & pueritia, ſed in media tãtum morbos melancholicos fieri, non ſolum quartanam, ſed etiam inſaniam, & carcinomata, & elephantiaſim. Dicendum eſt ergo, quòd ob ſiccitatem talia contingunt. materia ſicca eſt bilis, & bilis exuſta, & febris, & tempus autumni, & ætas conſiſtentiæ.

Quærendum potius eſt, cur ante trigeſimum annum magis fiant abſceſſus, pòſt autem quar-

tanæ, & causa ipsa semet prodit. nam humor ante trigesimum annum est humidior, tenuior, & magis fluuidus: indeq; paratior ad abscessus, post trigesimum annum siccior, craßior, magisq; terrens: ideo quartanæ aptior.

ROGNOSTICON XXXI.

SCire autem oportet, abscessus hyemis magis fieri, tardiùs cessare, & minùs recurrere.

COMMENTARIVS.

Apertum est, quòd tria doceat, & quæ doceat, sed & cur non est difficilè intelligere. fiunt enim abscessus ex crudis humoribus, seu frigidis tardiùs cessant, quoniam tardiùs concoquũtur: licet enim calor naturalis in hyeme sit abundantior, tamen minùs concoquuntur humores, quoniam magis concreti sunt. oportet enim, quod concoqui debet, esse liquidum, ac non congelatum: quod ipse innuit secunda Aphorismorum (25.) dum dixit (Aestiuæ quartanæ) sed hyeme humores maximè concreti, atq; gelidi sunt. Similiter, quòd non reuertantur, causa est non solũ, quod minùs mobiles sint humores, sed quòd cum calor præualuerit absq; auxilio aeris indicat, spiritum innatum esse potentem, adeò ut nõ sit citra uictus errorem expectanda reuersio morbi. Hucusq;, quia facilè bene se explicant: sed scrupum, qui in prima parte latet, haud eximũt. Est autem huiusmodi, quòd in hyeme, cum magis concoquantur humores, minùs deberet fieri abscessus. Ad hoc solent respondere, quòd minus excernuntur, quia frigus aeris obstat. sed cõcocta materia non facit abscessum: concoctio autem à calore naturali, qui maior est in hyeme (p. Aphor. 15.) Si uerò dicant, quòd minùs etiam concoquitur, quia calor ambientis aeris non auxiliatur: quæro ergo, cur magis cibos & deterius materiã peccantem? Dicendum, quòd in materia peccante exigitur calor externus, & iuuat ad dissolutionem.

Est etiam illud consideratione dignum, quòd hic loquitur de abscessibus illis qui sunt suprà descripti, an uerò intelligendum sit etiã de abscessibus uẽtris? dico, quòd multo magis, quoniam excepisset illos. nam quod dixit de articulis, est ad declarationem, non determinationem, quasi de solis illis sermonem habeat. Verùm dicet contrà quia Hippocrates inquit (3 Apho. 20.) Articulorum morbi fiunt maximè in uere: & alibi (6 Aphor. 53.) adiungit Autumnum: igitur non hyeme maximè. At ibi, dices, Loquitur de sanis, hic de ægris: sit ita. Sed quæ nam est ratio diuersitatis? Galenus proponit in Autumno errorem uitæ per æstatem, in uere fusionem crudorum humorum per hyemem congestorum: at hic iam satis fusi uidentur ex diuturna febre.

PROGNOSTICON XXXII.

QVicunq; autem in febre non lethali dixerit, caput dolere, aut etiam tenebrosum aliquod ante oculos apparere, & oris uentriculi morsus huic accesserit, biliosus uomitus aderit. Si autem & rigor accesserit, & partes inferiores hypochondrij frigiditas habuerit, citius adhuc uomitus aderit. Si autem quid biberit aut ederit, per id tempus ualde celeriter uomet.

COMMENTARIVS.

Prosequitur non solùm morborum præsagia sed etiam symptomatũm. proponit autem quatuor conditiones: uomitus, & duas instantis uomitus. Prima quidem, ut morbus non sit lethalis. quorsum enim de uomitu prædicere, ubi moriendum sit? Et tamen aliquibus in morituris uomitus proximè antecedit in uenenis, cum abscessus disrumpitur. in his, quorum morbus est uomitus, & cum cruditas multa affuerit, & accessiones habeat morbus: aliter morituris uomitus aduenire nequit, nisi in uulneribus, & capitis læsionibus, quod duo ostendat uomitus, scilicet robur naturæ uentriculi propellentis, & quòd alleuiet. secundum est dolor capitis, qui una ex causa fit, altera adiecta conditione. causa quidem bilis præsens in uentriculo: cum dico bilem flauam, intelligo seu non assatam prorsus, seu assatam, non tamen nigram adhuc. nam huiusmodi in morbis, si eijciatur, mortem præsagit: nec est in morbo non lethali: quòd si sit in morbo non lethali, uomitum non excitat. conditiones uerò sunt, quoniam aut per neruos sextiparis ualde magnos, qui sunt in ore uentriculĩ, fit

mala

mala intemperies, in cerebro uelut calefacto una ex parte ferro altera manus aduritur: atque id ualde malum. aut per uapores, qui ascendunt per palati foramina, quæ plura sunt: atque hic modus est familiaris. tertius autem modus est frequens, quem tamen medici ad hanc usque diem ignorarunt: & est, quòd à bile præsente uentriculus, & illius uenæ incalescunt, & ita per uenas, quemadmodum ex iecore, uapor ascendit, & caput dolitat. Primus modus dicitur per consensum simplicem, seu uerum: secundus autem dicitur morbus secundarius, sed non propriè. Et ita iuuat hic distinguere morbos: & dico, quod (quanquam aliàs distinxerim morbos in tres tantum species, Galenum, & alios secutus, appellans morbum, per essentiam, per consensum simplicem, & secundarium, seu per consensum cum materia) quinque sunt morborum species. Prima, quæ uocatur per essentiam, cum causa morbi est, & oritur in membro, in quo est morbus: uelut dolor capitis ex insolatione. Secunda, cum causa morbi est in membro, quod laborat, sed oritur ab alio membro, & ad ipsum transmittitur, ut imbecillitas uentriculi, ob pituitam à capite descendentem: et nocatur morbus secundarius, seu per consensum cum materia. Tertia, cum transmittitur aliunde solus uapor, ut causa etiam non oriatur in membro, & sit in eo sed non sit materia, seu humor: & huiusmodi est duplex etiam. una, cum à uapore solo fit morbus, ut in uertigine uitio uentriculi. alia, cum uapor in humorem uertitur, ut in grauedine, quæ fit à uaporibus è uentriculo ascendentibus, & in pituitam conuersis. Et est tertius modus compositus ex utroque ut in comiciali facto uitio uaporum ascendentium, seu à toto corpore, seu ab uno membro speciali. nam initium fit à uapore solo: & est species uertiginis, & finis à uapore conuerso in materiam pituitosam. Et nocatur hic morbus per consensum, non secundarius. Quarta est, cum cōmunicatur sola qualitas, uelut in hectica membra laborant ob solam cordis intemperiem: & cum ob nerui punctionem, conuellitur homo, & multa huiusmodi, uelut etiam in læsione cerebri, ob offensam neruorum sextiparis. et uocatur morbus per consensum simplicem. Quinta est, cum nulla qualitas communicatur, sed membrum indiget ui illa, quæ sublata est, uel impedita. ut si conuulsus non respirat: aut si homo non sentit. aut non mouet manum, propterea quòd ex casu læsa est spina dorsi. et uocatur morbus per consensum. nec oportet aliud adijcere, quasi dicas, qui ita est per consensum, ut causa morbi non sit in membro, in quo est morbus, cum in alijs omnibus quatuor speciebus causa morbi semper sit in membro, in quo est ipse morbus (Vide p. de Locis, cap. 6.) Sed est & morbus secundarius, qui multiplex est, uelut cum materia descendit à cerebro ad oculum, transmissa à iecore. Ergo eiusmodi dolor diuersis sub speciebus continetur, scilicet tertia, & quarta.

„ Aut etiam tenebrosum) Hæc est tertia conditio non coniunctim, sed alternatim posita: in dolore enim capitis uapores illi penetrant ad cerebri membranas: ideo rarò contingit, ut per neruos hoc fiat, sed potius per palatum: & hoc est frequentius. aut per uenas: & hoc est etiam frequens, non tamen adeò, ut per palatum. sed in hoc casu est per palatum cum res peruenit ad oculos: sicut etiam, cum peruenit ad aures.

Sed dubitatur, quia hæc duo signa in primo libro posita sunt de fluxu sanguinis narium, quomodo ergo cōuenire possunt uomitui (Tex. 32 ex sec. Gal.) Sed hic adijcitur morsus uentriculi: ideo sine illo potest significare utrunque. Sed illi pro distinctione adijcitur tumor præcordij, ut significet sanguinis fluxum è naribus, hic morsum uentriculi, ut uomitum: ibi etiam dicit hebetudinem oculorum, hic tenebrosa apparere ante oculos. Sed quomodo tenebrosa fient à flaua bile? Respondeo, quòd non tenebrā prorsus, sed tenebricosam nebulam offundi oculis docet: quicquid enim uisum impedit, & ante spiritum animalem, qui est in oculo, obuersatur, id totum tenebricosum quiddam præsefert, tametsi nigrum non sit. fiunt autem huiusmodi imagines à uentriculi uaporibus: & de hoc multa locutus est in primo de symptomatum causis declarantes, quòd humorū uapores etiā à cibo ascendunt à uentriculo, ut suprà (c. 2.) docuimus, per foramina palati ad cerebri infundibulum: inde deferuntur per neruos latos, & concauos. oriuntur enim nerui illi iuxta glandem, quæ pituitam recipit in basi fermè cerebri, ut non parum à uentriculis anterioribus, qui sublimes sūt, distet, prout Vesalius docet, tum in quarto (ca. 4.) tum in septimo libro (Fig. 14. & 4) ubi etiam historiam docet, quomodo peluis non ab anterioribus uentriculis, sed à tertio pituitam recipit: ut uapores hi, qui ex uentriculo ad oculos ascendant, potius posteriores cerebri uentri-

uerit, periculum est, ante septimum diem ne pereant: & merito, scilicet affecto neruorum principio grauiter. Rigor enim cum eiusmodi signis neruorum affectorum grauem illorum affectum nunciat, sine illis ob aliam causam aduenire potest. Sed etsi ab imbecillitate uirium cum multitudine materiæ, ut in illo Aphorismo (4. part 46.)

„ *Si rigor incidat, febrem non deficiente, ægro iam debili, lethale est. Sed in his omnibus loquimur de lethali rigore: ideo cum hic sermo sit de morbo bonum exitum habituro, ut præfatur Hippocrates, palam est, non debere accipi causam rigoris huiusmodi, neque grauem noxam neruorum. Dico grauem, quia sine noxa neruorum rigor esse non potest, neque uirium imbecillitate cum materiæ peccantis multitudine. Totidem autem sunt causæ rigorum in morbis ad salutem tendentibus in intermittentibus primum febribus, in quibus rigor est familiarissimus. cum enim materia ex uenis detrudatur ad membra sensu prædita, maior pars in uentriculum detrudi solet: unde uomitus fit, adeò ut in quartanis etiam euenire soleat, ut uomant, quanquã rarius, quòd ille humor haud ad uomitum pronus sit: ut quarta Aphorismorum (9.) Vbi etiam planum est, uoluisse Hippocratem rigorem proprium esse intermittentium febrium, cum dicat (632. de diff. Feb. c. 3.) Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie rigores soluuntur. Et clarum est, quòd apud Galenum rigor consequitur tertianam. et similiter uomitus bilis. Si ergo intermittentibus familiaris est uomitus, & cum signis illis iam enarratis aduenire solet, sequitur, ut ambobus coniunctis simul, non solum certior uomitus expectatio futura sit, quod tanquam per se motum præterijt: sed quòd celeriùs sit expectandus. Quod etiam in hoc sensu præcipuè sit intelligendus infrà (Tex. 32.) se exponit. Secunda rigoris causa est indicatio in illo Aphorismo (.4 part. 58.) A febre ardente, habito rigore superueniente fit solutio. Sicut in Muliere, quæ decumbebat in Littore, Primo Epidemiorum (Langu. 13.) Sed dices, Licet illa liberata sit per uomitum in quartadecima, tamẽ fuit correpta rigore in undecima, & non in quartadecima: non igitur citius uomitus adfuit. dico, quod sæpius testatus sum, si error non committatur repetendum illud suprà, ut per dies criticos trãseamus enumerãdo, ita ut citò dicatur esse, quod aduenit, aut in die ipsa, aut sequenti indicatoria, non in diebus intermedijs. Ergo cum illa signa enarrata indicent per se uomitum, & rigor hic crisim etiam per uomitum ambobus coniunctis expectandus est uomitus breui.*

Et partes inferiores hypochondrij frigidas habuerit) Hoc est secundum signum celerioris uomitus, cuius non meminit Galenus (cap. 11. pagina ultima) seu quòd sub priore comprehensum existimauerit: seu quod in suo exemplari non habuerit. Sed neque connumerat illud tertio de Crisi, ubi omnia hæc colligit, sed potius loco illius multitudinem sputi tenuis, quæ est signum potius uomitus futuri, ob cruditatum copiam, quàm ob bilem, licet quidam retrahant illud ad signum commune, & quod fiat ob compreßionem uentriculi. Sed quæ compreßio poterit emittere abundantiam saliuæ, si illa non adsit? mihi enim compertum est esse signum uomitus, sed qui futurus sit ob abundantiam multi humoris crudi. Adeo, ut apud Galenum signa uomitus celeriter superuenturi sint quinque: dolor capitis, tenebricosæ imagines coram oculis obuersantes, morsus uentriculi, labij præsertim inferioris tremor, & sputi tenuis copia. Sed non meminit ibi rigoris, multò minùs frigoris hypochondrij: sed, ut dixi, Hippocrates proponit signa uomitus ex materia febrili ortum habentis, ex quo solutio etiam febris speratur. Igitur Hippochondrij frigus primùm edocet recursum flauæ bilis ad partes superiores, atque ideo motum ad uomitum: atque hoc, inquam, apertum. Illud magis admiratione dignum, quod etiam cum bilis præualuerit in uentriculo, refrigerat partes inferiores, etiamsi calor ad superiores non ascendat, & calefacere superiores: refrigerationis causa est in inferioribus: an quia calor bilis trahat ad se sanguinem, & cieat motum sibi similem, atque ideo ad superiora unde dentem, ex quo refrigerantur partes inferiores. Et si uomitum non significaret frigus huiusmodi frigus molestè hominem afficeret: ut in libro de Humidorum usu (pagina secundo) docet Hippocrates, cum dixit, de aqua loquens: Præcordia magis frigida aggrauantur, calida gaudent. In uniuersum, ualde calida habere malũ est: sed & frigida anxietatem declarat, cuiusmodi est in uomituris. Ventriculus enim agita-

tus à bile contenta in eo, persæpe refrigerat partes proximas. non tamen est signum proprium à uomitu perfrigerari, ut nec perfrigerari præcordia ante uomitum, sed tamen magis proprium, quàm illud, conuersum scilicet: attamen cum rel quis signis, ut apud medicos propriè, cum syndromen uocatā cōstituit, est signum proprium. Nam horum sex signorum prædictorum cum nullum per se sit proprium signum, simul tamen omnia proprium unum constituunt: sicut in morbo lateralι, & in multis alijs.

„ *Si autem aliquid) Additur signum quoddam, quod etiam locum curationis, & auxilij obtinet: persæpe æger à febre, & bile siccatur, potius patitur nauseam, quàm ut ei liceat uomere: ex hoc uel ob imbecillitatem uirium, uel quia materia est nimis sparsa, uel quoniam nimis est affixa uentriculo, aut quoniam uentriculus, quasi distenditur, cum in uomitu quoquo modo cogi ipsum necesse sit: propterea uomere non tam facilè possunt. cibus autem maximè liquidus, & sorbitiones, & potus (has enim quatuor differentias sub duobus comprehendit) & uentriculum laxant, & materiam colligunt, in imumq́; uentriculi deducunt, & separant humorem à substantia ipsa uentriculi, & robur addunt uiribus, atque ita præparant patientem ad uomitum, & facilem illum efficiunt. Vnde Hippocrates & in Tertio de Diæta (pag. 2.) & in libro de Salubri diæta (pag. 2.) iubet, ut repleantur ante uomitum pluribus cibis, ac potibus, atque diuersis, ut scilicet faciliùs euomant, & humor immissus secum trahatur. Docet autem uomitorium ibidem ex aqua, hyssopo, sale, & aceto: & hoc est iucundius. sed Galeni inuē- tum (7 Artis cur. cap. 11. & p. de Alim. cap. 12 in fine) probo, qui iubet sumere ptisanam. sed hoc in ægris: Hippocrates in sanis. Sed oleum maximè probat primo ad Glanconem (cap. 14.) cum humores corrupti syncopē excitarint, etiam si biliosi sint, illud non ueretur. ergo cibus, aut ptisana, aut quid simile, dandus est. Cum tria sint, uomitus humoris, nausea, quæ semper mala est, & uomitus irritus, qui maximè lædit uentriculum, etiam si quis nil humoris noxij euomat, assumpto cibo, attamen conato irrito saltem, non læditur, uelut si nil assumpserit. Vomunt autem omnino, ac statim assumpto cibo, quod noxa illa sepulto per cibum humore uexat longè magis uentriculum, & irritat: unde statim euomere coguntur. Huiusmodi exemplum habes secundo de Placitis Hippocratis, & Platonis, ex Hipocrate (cap. 7.) Mulier cordis dolore uexabatur, nihilq; comedebat, tantum farinam succo mali punici subegit, eamq; semel in cibum sumere satis habuit: & euomuit quædam, ut cærion.*

PROGNOSTICON XXXIII.

EX his uerò, quibus dolor fieri cœperit prima die, quarta premuntur maximè, ut quinta: ad septimam uerò liberantur. Plurimi autem ipsorum tertia dolere incipiunt, quinta uerò maximè uexantur: liberantur uerò nona, aut undecima. Si tamen quinta dolere cœperint, & reliqua secundum rationem priorem ipsis eueniant, decimaquarta morbus iudicabitur.

COMMENTARIVS.

Qui nostris principijs non innititur, quàm difficillimè in omnibus se explicare potest, atque adeò, ut miserear sortis illius. Nam huius textus, qui composuit libros de Creticis diebus, ne umbram quidem assequitur: multoq; minùs, qui illum secuti sunt. Ipsa uerò dilucida rei explicatio sine obscuritate ulla, uel ambiguitate rem edocebit. Est autem eiusmodi. Proponit tres ordines Hippocrates ortus symptomatis cuiusuis, sed doloris capitis, ut manifestioris, de quo tam multa egit pro exemplo. Primus est per dies decretorios, quotiens symptoma cum ipso morbo, idest prima die, inchoauerit. nam exacerbatur per dies decretorios, & indicatiuos: igitur in quarta, & in septima. sed quia dolor capitis in morbo acuto, & ab initio, significat morbum per acutum: igitur terminabitur in septima. et quoniam est peracutus, est à bile flaua, non exusta, aut exusta: igitur exacerbabitur per dies impares. Cum ergo sit superauctus in quarta, etiam in quinta grauiter uexabitur. nam quantum decedit recessu dies indicatorij, tantundem augetur

tur per circuitum. hoc enim ostensum est in initio huius libri (com. primo.) scilicet, quòd morbi partim iudicantur per dies decretorios, partim per exacerbationes, quæ plerunque fiunt per dies impares. Nam iudicationes semper in exacerbationibus fiunt, sed & plerunque in exacerbationibus. exacerbationes autem, à quauis die incipiant, circuitum in posterum seruant tertianum: quia febris exurendo mutat humores in naturam bilis.

Quibus autem dolor accidit tertia, his manifestum est ob exacerbationem aduenisse dolorem, seriùs quoque terminum habiturum. Signa enim assidentia, quæ superueniunt, tum symptomata tanto longiorem declarant morbum futurum, quanto seriùs aduenerint. Cùm ergo non sequantur naturam morbi, neque etiam augebuntur per dies iudicatorios, sed per circuitus tertianos: & ita terminabitur dolor hic quouis die, modò impari, & non repugnante natura. nam septima nequit, ut qui morbus peracutus non fuisset enim uelocioris motus priore, non tamen symptoma ad ueneris seriùs. neque in die decimatertia, cùm in quartadecima crisis expectetur: ideò natura non solet mouere duobus continuis diebus. relinquuntur igitur nonus, & undecimus, non ut septimus, a tertio: nam dies iudicatorij non numerantur, nisi à prima die morbi, sed circuitus numerantur à primo die circuitus semper, non autem morbi. isti ergo duo modi sunt simplices, quorum unus sumitur ab ordine dierum creticorum, alter à numero dierum circuitus imparis. Vexantur autem quinta, maximè ratione circuitus, qui est propm quior initio, quàm septimus. uolens, ut ex hoc intelligamus, in huiusmodi nullam habere potestatem ordinem dierum iudicatoriorum. Succedit ordo tertius mistus ex circuitu, & ordine dierum iudicatoriorum. Siquidem quinta die coeperit, hoc erit post primum ordinem dierum iudicatoriorum, & si omnia ritè peragantur, ut scilicet in nullo aberret æger, duplicabitur numerus dierum non per se, sed quoniam assidens symptoma declarat naturam morbi longiorem: plures & à symptomate etiam septem illi dies iam exiguntur, plures autem ob naturam morbi lentiorem, ergo finietur in die iudicatoria, quæ post septimam à quinta die prima succedit: ideoque in quartadecima.

Sed cum omnia sint perspicua, dubium solum relinquitur id, quod non per circuitus numerus hic transfigitur. Dico, quòd accedentibus ad diem quartam decimam constantior redditur ratio dierum criticorum, quæ secundum Hippocratem durat ad centesimam uigesimam: ratio autem circuituum debilitatur ob quartamdecimam, quæ est dies par. Quæ autem diximus de capitis dolore, feliciter prædicere licet, non autem tam securè in cæteris, ut in conuulsione, tremore, delirio, uomitu, dolore præcordij, aut aliarum partium.

PROGNOSTICON XXXIIII.

Fiunt autem hæc in ulceribusqui dem, & uiris, in tertianis maximè: iunioribus autem fiunt quidem & in ipsis, magis uerò in febribus & in legitimis tertianis.

COMMENTARIVS.

Incipit prudentis uiri more hæc ad sextus & ad morbos non acutos comparando extendere, accingens se fini: ut paulo pòst ad ætates, ibi (pueris uerò conuulsiones) & ad annorum constitutiones, ibi (decet autem morborum) & ad regiones, cum dixit (quandoquidem & in Libya) Pauca autem continentur in hoc textu, quæ declarationem indigeant: nam sensus est clarus. In uiris, & mulieribus, id est, ætate adultis, etiam in tertianis aduenit dolor capitis, quoniam flauabilis adeò ea ætate abundat, ut ex quouis morbo in dolorem capitis deueniant: idque est manifestissimum. sed dicit, in iunioribus, id est pueris, atque adolescentibus, ut meritò etiam feminas intelligas, non contingunt huiusmodi dolores semper, & adeò certè: contingunt tamen & magis etiam in continuis febribus, & in legitimis tertianis, scilicet ætate non suppeditante bilem, neque indicante eiusmodi symptoma. Occurrunt ergo duæ dubitationes. Prima, quæ nam sint legitimæ tertianæ, uocat puras: de quibus Galenus ait in secundo

cundo de Crisi (capite tertio) quòd incipit cum rigore uehementi, carnem pungente urina subruffa, aut subflaua, pulsus ab initio non multum rari, multò minus tardi, sed solum parui, & debiles: cum uerò ad statum peruenit, celerrimi, magni, crebri, atque ualidi. omnia enim sunt caloris inditia, uomitus in principio, & sudor in fine. quanquam Galenus, nescio qua ratione, ambo hæc ad finem referat. porrò ætas, temperaturæ, anni tempus, constitutio, ratio uictus, accessio, quæ non excedit duodecim horas: cum hæc quinque in unum coierint, seu potius sex, erit exquisita, & simplex tertiana, quæ à pura bile oritur. huiusmodi ergo ob caliditatem humoris, ac leuitatem doloris capitis, quales Hippocrates antea proposuit, generare potest, ac solet. Secunda dubitatio est, an maior sit dolor capitis in tertianis, an ardentibus febribus, quæ à bile oriuntur, & continuæ sunt? Hic uidetur uelle, quòd simplicium tertianarum, & continuarum maior sit dolor, quàm reliquarum: & de hoc dubium non est. Sed an simplicium tertianarum, an continuarum maior sit dolor capitis, de hoc dubitare licet: constat tamen in febre continua dolorem capitis fieri, uaporibus ascendentibus per uenas, & arterias iugulares, sed tamen magis per arterias, tum etiam à caliditate sanguinis, membranas cerebri lædentibus, pungentibus, atque exurentibus illas. Vnde diuturniorem hunc dolorem magis esse necesse est, ac magis proprium, & periculosum ad deliria, conuulsiones, & inflammationes, quàm in tertianis. Sed de hoc non est dubium, quis nam sit acerbior, & maior? Vtrum princeps Prima Quarti (Trac. secundo capite 35.) postquam docuit, quòd in omnibus febribus biliosis fit magnus dolor capitis, in enumerando post symptomata Tertianæ puræ (capite tricesimosexto) non meminit eius sed enumerat solum sitim, uigilias, & iram ac huiusmodi quæ ad animũ pertinent. Sed & post hæc dicit (capite tricesimoseptimo) quod dolor in notha grauis adesse solet. Rei tamen ueritas est, quòd in tertiana simplici adest magnus dolor capitis, qui prouenit ex ascensu uaporum, ex musculis per uenas, & arterias, & si materia contineatur in uentriculo, tunc dolor est magnus, quoniam uapores feruntur ad membranas cerebri: ergo dolor adeò magnus quandoque est in hoc casu, ut uiderim aliquos, qui delirarent. Et ita maior est, quàm in continua, duabus ex causis. prima, quia quandoque confertim ascendit ex multa materia, quæ continetur in uentriculo: ideo uomitus copiosus alleuiat: si ab initio accessionis fiat, miram in modum capitis dolorem, ac minuit. secunda causa est, quòd in continua magnitudo morbi minuit sensum doloris. Sed quod ad reliqua attinet, dolor capitis in continua est prolixior, & magis proprius, & longè deterior, quia fit à uapore putrido, & in intermittente solum calido. Fit etiam à putrido in pura tertiana cum abundauerit, dum pertransit cor, & per arteriam magnam ascendentem peruenit ad cerebrum. Et ideò tribus modis fit hic dolor in tertiana: sed solum tertius est periculosus.

PROGNOSTICON XXXV.

QVibus autem per huiusmodi febrem capite dolentibus, pro tenebrositate ante oculos apparente, hebetudo fiat, uel splendores præsententur: pro morsu uero oris uentriculi in hypochondrio, uel in dextra, uel in sinistra parte contendatur quippiam sine dolore, aut phlegmone pro uomitu, sanguinem è naribus erupturum sperandum est. inde autem in iuuenibus magis sanguinis eruptionem expectare oportet: in ijs uerò, qui triginta annorum sunt, & senioribus minùs, sed in his uomitus sperandi sunt.

COMMENTARIVS.

Cum quatuor sint præcipua, quæ docet Hippocrates, species, euentus, magnitudo, tempus: illud maximum est, quod ad comparationem pertinet, ac difficillimum, dijudicare quid præualeat inter signa seu symptomata opposita, seu omnia præter naturam sint, ut hebetudo, & tenebræ ante oculos. nam tenebra uomitum, hebetudo,

betudo, & splendor fluxum sanguinis narium portendit: seu res naturalis ei, quæ est præter naturam, contra indicet, uelut tenebræ oculorum, iuuentus, aut splendoribus ætas senilis, aut puerilis, ob id Hippocrates circa difficillimam partem, & quæ etiam est finis, & iuxta quam formatur denique prædictio, diutius uersatur, & longiore sermone, ac diligentiùs uersatur circa illam. Inquit ergo, si mutentur duo præter naturam, ut pro tenebra splendor oculis appareat, aut hebetudo uisus, pro morsu oris uentriculi tensio præcordij sine inflammatione, atque dolorè, sanguis narium expectandus est pro uomitu bilis. Et similiter cum dixit, si fuerint iuuenes, idem magis: si autem ultra quinquagesimum annum, uomitus bilis, opponit rem naturalem, scilicet ætatem rebus, ac signis, seu symptomatibus sumptis ab his, quæ præter naturam sunt. uult tamen, quòd ea, quæ sunt præter naturam, ubi exquisita sint, plus possint, quàm quæ secundum naturam: ut in illis uerbis: inde autem in iuuenibus magis. cum dixit (magis) comparatiuum, non certum euentum docet. Ergo præsupponit hæc omnia, quæ dicta sunt in anteriore textu, scilicet febrem, & minimè lethalem, & capitis dolorem: commutat, quod ad oculos attinet, tenebricosum cum fulgido, ut in quarto Contradicentium (82.) uidere licet, & uentriculi morsum, cum præcordiorum tensione: reliqua duo signa rigoris, & frigoris omittit. Addit Vega, & rectè (qui, si sic cuncta exposuisset, quod utinam fecisset, nos ab hoc labore graui in tanta multitudine corrigendarum nostrarum lucubrationum, quàm plures iam sunt, quàm ut queant ab uno homine in tota uita legi, liberasset) dolorem capitis loco, & natura distingui: nam grauis fluxum sanguinis, & ualidus, ac circa tempora, & frontem, ut qui circa caput, & mordax uomitum potius, ut in tertia de Crisi (cap. 11.) cæterum & circa tensionem hypochondriorum dubitatur, quia Galenus primo Epidemiorum (par. 2. com. 55.) legit non, cum dolore, neque inflammatione. Capito legebat, sine propositione, non, cum dolore, et inflammatione, & nos ei subscribimus, quod hic manifestè dicitur: tamen & si non negem, cum dolore & inflammatione id contingere posse, sed non est certum signum tunc fluxuri sanguinis, sed minus inflammatio, quàm dolor, leuis enim dolor sanguinis profluuij causa esse potest, atq; phlegmon in uisceribus, & tunc modicus sanguis stillat, neque purus morbusq; lethalis est. Quod uerò dicit (iuniores) ut suprà, & in primo libro (Tex. 12.) ostendit fieri comparationem ad annum usque trigesimum. sed cum subiungat hic, non est, ut id quæramus aliunde. Ibidem tamen (Tex. 29.) Galenus intemperamenti, quod ex ætate prouenit, & meliùs sanguinis ipsius biliosi maximè, abundantiam referri debet. Quocirca etiam inter fluxuri sanguinis signa Hippocrates primo Epidemiorum (ubi suprà) colli dolorem, & temporum grauitatem adnumerauit, uelut & lachrymas: unde ibidem (par. 2. Tex. 80.) Quibus in febribus, atque adeò ardentibus spontaneæ erumpunt lachrymæ, siquidem reliqua non sunt exitialia, his est (sanguinis) è naribus profluuium expectandum. Adduntur & alia tertio de Crisi (ubi suprà) uelut « oculorum narium, & maxillarum rubor, qui « sanguinis in illis partibus abundantiæ significat, & uenarum plenitudinem. Sed ut ad lachrymas reuertar, prima particula sexti Epidemiorum (Tex. 16.) inquit: Lachrymæ in acutis morbis male habentibus si ultro promanauerint, bonum: sin autem inuitis, malum. Idem in octaua (Tex. 12.) An multæ, an paucæ, crassæ uel tenues, calidæ, uel frigidæ. Ergo calidæ, & non « lenibus, & paucæ, & crassæ, si morbi lethalis « signa non adsint, sanguinis fluxum significant. « In uniuersum ergo, cum bilis magis abundet « post trigesimum annum, ut antea, sanguis à trigesimo anno, uomitus antea, sanguinis è naribus fluxus est expectandus. Præsertim, si pulsus fuerit in contractione primùm uelox. inde remissa uelocitate, atque inæqualitate, paulo celerior in contractione, & altus, & quanto altior, & plenus, & in temporibus maximè. sed hæc duo non adijcit Galenus quarto de Præsagio ex pulsibus (cap. 12.)

PROGNO-

PROGNOSTICON XXXVI.

PVeris uerò conuulsiones fiunt si febris acuta fuerit, & uenter non excernat & uigilent ac perterreantur & lugeant, & colorem mutent, & chlorus uel liuidus uel rubicundus emergat. Fiunt autem hęc promptissime quidem pueris quam primum editis usque ad septimum annum. Adultiores tamen pueri & uiri non amplius per febres conuelluntur nisi aliquod signum accesserit uehementissimum ac pessimum: qualia in phreniticis fiunt.

COMMENTARIVS.

Postquam egit de communi & mediocri symptomate & omnino non lethali, quatenus symptoma licet, non quatenus signum, hic agit de symptomate per se lethali, & ut causa est, & ut signũ, idq; est conuulsio, & ipsum pendet ex cerebro ut etiam capitis dolor. Et differentiam distentionis à conuulsione in Aphorismis (6. par 37.) didicisti: proponit ergo sex conditiones in pueris, quod febris sit acuta: uehemens enim motus materiæ, maximeq; leuis & acris urget naturam exiccando, calefaciendo, & fluxionem in neruos faciendo: & maximè tenera ætate scilicet ab ortu ad annum usque septimum. Et causa generalis est clara humidum cerebri abundans, & mala uictus ratio, & tenera substantia neruorum, quæ non solum admittit excrementum & humorem malum, sed est causa ut neruus magis distendatur, magisq; lædatur. Dicebat Galenus secundo in primum Epidemiorum (com. 24.) Pueri habent imbecilles neruos. & Tertia Aphorismorum (com. 26.) Pueris cerebrum est humidum & refertum excrementis. quid amplius dicam? cerebrum eorum est totum imbecille, & ipsi uoraces. Differt autem hoc symptoma à capitis dolore, quia hoc est quod prædicitur, & est per essentiam, capitis autem dolor tanquam signum alterius, ut potè uomitus & sanguinis nariũ, & etiam per consensum, aut ut morbus secundarius. hæc uulgata: sicut & illud cur desinat in iuuenta, & comitialis etiam mutatione ætatis sanet (6. Epid. part. p. com. 5 in prin.) Id enim satis est perspicuum, quoniam ea ætas frigidior est & humidior: succedens calidior inquit & siccior: cumq; siccitatem præcipuè prodere deberet, caliditatem pronunciauit contra sua principia. Sed illud singulare cur ad septimum annum definiat hunc terminum: quod etiam experientia docet. Propterea altior causa est expetenda quam Galenus dissimulauit modò propriæ causæ loco communem subijciens, modò omnino ut hic prætermittens. Causa igitur est, quoniam cum primum absoluuntur dentes, ut in libro de Carnibus (In fine) & mutantur: unde non solum est signum absolutæ siccitatis, sed etiam causa, cum in eo nixu cerebrum expurgetur & excrementis propulsatis ualidius redditur ac syncerius. Vnde etiam tum primùm ad sapientiam proficiunt atque accedunt, non ergo causa communis est, sed propria: sicut generatio seminis, et in puellis uteri gestatio. Quod igitur hoc naturale sit & semper fiat scilicet sapientia & securitas à conuulsione, à generatione dentium, dubio procul est: at quod dentes tunc oriantur noui priores decidant, maxillares absoluantur, hoc mutationem recipit ex pluribus causis. Hippocrates autem eum annum definiuit non ut immobilem, sed in quem plerumque isthæc inciderent. tum maximè quod huiusmodi sermo amplificatur bifariã & communi ratione, cum dixit, quòd ab ortu usque ad id tempus hæc accidunt: scilicet magis prope ortum quam anni septimi finem, ut intelligamus medijs tẽporibus hæc medio modo contingere. propriè autem quoniam sic prolatum uerbum ἑπταέτεος & de sexto anno & de septimo plenè intelligi potest.

Et uenter non excernat) retentio fæcum est causa plurimorum morborum omnium autem incrementi sicut etiam urinæ. quod si iam symptomate orto omnia supprimantur maximè in iam adultis mortis maximum signum adeò ut fermè nullus euadat. Propterea scitè adiectum est in Anginosa quæ apud Bitonem ægebat: Proba bile deiectionibus suppressis quinta mortua: nam antea (3. Epid. langu. 7. p. ord.) dixerat: Deiectiones & urinæ substiterunt. Et cum mulierem quandam inuiserem die XII. morbi in fine & auxilio præstito XIII. minxisset & deiecisset plura per aluum, & cum eis sanguinem, ac resipuisset, sperabam posse euadere, sed nil tamen ausus sum prædicere boni: uerùm illa sequenti

quenti obijt. Retentio enim excremētorum, quo tempore maximè opus esset euacuatio, pessimum est signum, & causa etiam mala ualdè omnibus ad cerebrum redundantibus. Consule ergo respirationem præcipuè, & pedes, si frigidi sunt: certam enim mortem hæc, breuiq; denunciant. Nam de delirio dum symptoma urget, nil mirum est. in hoc enim conuulsi à distentione laboribus differunt, quòd conuulsi, aut muti sunt, aut delirant: distenti autem, & ex uulnere etiam pene usq; ad mortem sapiunt, ratione ea, quam in Aphorismi explicatione docui.

„ *Et uigilent, perterreantur, ac lugeant.) Quæ ille coniunctim protulit; exponunt quidam singillatim, quasi unam ex his sufficiat. Galenus tertia Aphorismorum (com. 24.) docet, experimento se deprehendisse humores in uentriculo, maximè iuxta illius os contentos excitare uigilias, & terrores (& eadem ratione luctum) neq; est, quòd de hoc dubitemus. uaporibus enim tetris, & perturbatis, tum ad oculos, tum ad cerebri uentriculos delatis excitantur hæc omnia, & mens perturbatur. Sed in pueris hoc latet, quandoquidem qui parui sunt, nec sani, multum sapiant.*

Sed duo circa hoc dubia relinquuntur: primum an si hæc accidant, ut potè uigiliæ, pauores, an confestim de humore in uentriculo pronunciare debeamus? Secundum, an si non, à qua materia, & quomodo id contingere possit? Perabsurdum est autem credere si hæc accidāt semper materiam esse in uentriculo contentam, in cerebro nunquam. An quia hoc ibi Hippocrates de his maximè loquatur, qui nil aliud mali perpetiuntur: in præsenti autem loco cum narret signa conuulsionis, & in acuta febre, uerisimilius est materiam in cerebro contineri, quæ affectionem generet stabilem non sine maximo, & euidenti uitæ discrimine: nonnunquam etiam in uentriculo, & tunc minore cum periculo. Vnde multi euadunt, cum sic se habuerit causa morbi: plures pereunt, cum fuerit in cerebro, & exusta, & biliosa, ut puerorum naturæ contraria. è uentriculo autem, si non infarcta fuerit, facilè absumitur uomitu, idq; optimum, inedia longissimum, deiectione alui medium.

„ *Et colorem mutent.) Ponit tria genera rorum, chlorum, seu, ut dixi, medium inter uiridem, & pallidum, ac flauum, qualis est arundinis uiridis, & liuidum, ac rubrum: sed melius licebit hæc ex ipsa rerum natura condiscere. Qui enim misera uerbula sectantur semper, in tenebris, & ancipites, ac in ignorantia uersantur. ἐρυθρὸν rubrum, rubicundum, rubidum. quæ pestis hæc est insanientium? decet eos, qui nunquam talia uiderunt, digladiari uelut de ἐντελέχεια Aristotelis, quam nemo sensibus percepit. sed de his, quæ nota sunt, medicos, aut ratione demonstrari possunt mathematicos: turpissimum est disceptare in uoculis. res ipsæ seipsas produnt. Ergo res ipsa sic se habet. Cum cerebrum incaluerit, aut obstructione inflammatur, aut ab inferioribus partibus sanguis biliosus ascenderit, puerulus ad conuulsionem præparatur: tum ergo rubent genæ, & facies tota: & quibusdam, qui sanguinei natura sunt, undique calor ille apparet: alijs permistus ex albo: quibusdam ex pallido, prout naturalis pueri color fuerit, dum sanus esset, aut illius temperamentum. Cum uerò diutius rubor ille permanserit, quibusdam, qui frigidiores sunt, uertitur in liuidum: idq; deterius signum est, extincto calore innato biliosioribus autem chlorus, ac, ut dixi, arundinem glaucam uocant: ut etiam Virgilius,*

Populus: & glauca canentia fronde salicta.

Seruius tamen de salice, quæ glauca est, cùm pars una uiricis sit domestica, syluestris. seu à tergo alba & in duodecimo Aeneid.

Tantum effata caput glauco contexit amictu.

Hic, Seruius dicit, propter undarum similitudinem: hic uerò colos alius est à glauco superiore. sed in decimo inquit:

Quos patre Benaco, uelatus arundine Glauca.
—Mintius. &c.

Aliqui tamen Cæsium interpretantur. Sed, ut dixi, licet cum tanti uiri authoritate docere. Ruber hoc ipso deterior esse potest, non natura, sed magnitudine.

Adultiores tamen pueri.) quantò minùs uiri, si pueri adultiores nō ab ea corripiuntur. Vnde iuxta Aphorismum (2. par. 34.) Quanto etiam periculosiores erunt pueri adulti iam, & uiri? adeò, ut ex infantibus plurimi euadant, uix ullus iuuenis. Quanquam enim febrem consequatur conuulsio, infantes tamen non occidit. Conuulsio enim febri succedens, iam progressa febre, & in adultis ex siccitate aduenit, & occidit: in infantibus autē, & post febris initium ex colliquatione humorum fit, & non est adeò lethalis, ut plures ex eis non euadant. Vnde dictum puto rectè in Aphorismo (2. Aphoris. 26.) Febrem conuulsioni

sioni supervenire, melius est, quàm convulsionem febri. nou enim si ab initio cœperit, uel non multò post, aut etiam in infantibus omnino lethalis est. Et de hac intellexit Hippocrates, cum dixit in libro de Decretorio (ult. uerbis.) A` conuulsione, seu distentione neruorum uexato febris accedens soluit morbum: si à febre detensum conuulsio corripuit, sedatur febris eadem die, aut postridie, aut perendie. Hos ergo casus maximè in pueris, et puellis teneriortbus cauit Hippocrates. Quæ ergo sint signa phreniticorum? Vt intelligas, scire necesse est cõuulsionem quandoq; in initio morbi accidere, & hæc, non, nisi pueris solet accidere: quandoq; in fine morborum lethalium. nec de illa loquitur Hippocrates cum sit symptoma fermè necessariò antecedens mortem: quia seu stranguletur æger, seu resoluantur uires ob uiolentiam in strangulatis, ob siccitatem in deficientibus. & generaliter cum eò peruentum est (quæcunq; causa sit) quòd pectus dilatari non possit, necesse est neruos conuelli, cerebro nixante, succurrere cordi: ergo de conuulsione illa sermo habetur hic, quæ in medio morbi tempore accidit, quo adhuc perstant uires. & hæc, cum cerebrum & nerui iam ualidas habeant uires, non nisi ualde malè affecto cerebro, accidere potest. At cerebro ualde malè affecto, necesse est eos ægros delirare: igitur non de phreniticis loquitur pro abscessu solum in membranis, aut cerebro patientibus, sed quibuscunq; delirantibus sermonem habet Hippocrates. Cum autem dicat (Tex. ibid. 1.) Qualia in phreniticis fiunt) de superuenientibus iam post delirium, non ipsum portendentibus delirium intelligit. Ea igitur præcipuè enarrata sunt suprà (Tex. 2. eiusdem) Nudos habere pedes, nec admodum calidos, manus, collum, & crura dispergere inæqualiter: stridere dentibus, manus ad os apponere, uel festucas colligere. Et ut in Aphorismo quartæ particulæ (23.) ubi in febre non intermittente delirium, & difficultas spirandi acciderit, & in eadem (50.) quibus urinæ albæ, & perspicuæ, malæ præsertim, si in phreniticis appareant. Et in sexta particula Desipientiæ (71.) quæ cum studio fiunt, periculosiores. De his propriè intelligit Hippocrates hic quæcunq; neq; iam inchoatam conuulsionem docent. nam eiusmodi absq; eo, quod Hippocrates dixerit (51.) per se sunt manifesta: ut distortio oculorum, et colli peruersio, & si alba oculorum in dormientibus appareant, aut si labrum, aut palpebra distorqueatur. Sed neq; de his signis, (4. Aphor. 49.) quæ propriè conuulsionem futuram generaliter significant, seu delirantibus, seu non delirantibus superueniant: qualia sunt spiritus offendens in febre. & illud (4. Aphor. 35.) si ebrius quispiam repente obmutuerit, conuulsus moritur. Omnia hæc signa conueniunt, & conuulsionem superuenturam significant. Sed tamen hæc duo genera manifesta sunt, & delirium præsupponunt: sed & si adueniant eiusmodi, qualia primò diximus, quæ delirantibus accidere solent, qualiacunq; signa mala sint, talia etiam cõuulsionem significant. adeò ut per hanc sententiam maximè docere uoluerit, & quòd conuulsio solet succedere delirio: & quòd si conuulsio adueniat, necesse est, & si non omnino, delirium præcessisse. Satis ergo constat, signa conuulsionis tria esse. unum, quod est è genere eius, sed inchoatæ: sicut distortio quæuis. aliud, quod est generale, ut proprium conuulsioni, quod semper adueniens conuulsionem portendit: uelut spiritus offendens in febre. tertium, quòd delirantibus adueniens, solùm ostendit conuulsionem futuram, secùs non: ut urina alba, & perspicua. Nec obstat circa primum signum, quòd aliud sit conuulsio, aliud distentio, & præter stridorem dentium reliqua omnia signa, uelut distortio labij, contortio colli, alba oculorum in somno detecta, cõcauitas oculorum, aut peruersio, aut nasus distortus, sint signa distensionis inchoatæ, non conuulsionis. quia distentio est minor morbus conuulsione, & solet præcedere illam: non tamen adeò differt, quin tribus in causis conueniant: imò ex conuulsione materia ad neruos protrusa fiat distentio. Secundò, quia in utraq; patiuntur cerebrum, & nerui, ideò confuderunt, ut aliàs dixi, utranq;: cum tamen distentio per se fit in neruis, & per consensum in cerebro, conuulsio per se in cerebro, per consensum in neruis. Tertiò, quia ex una alia generatur, maximè ex distentione, ut in dictis exemplis inchoata conuulsio diuulso cerebro.

Galenus dicit in Commento, nonnunquã conuulsionem fieri ex frigore absq; febre: hæc est ex suis. Distentio fit nonnunquam in magnis frigoribus, nunquam tamen conuulsio, nisi ad distentionem sequatur. Dixi aliàs Galenum confudisse unum cum alio. In rigentibus ergo, & his, qui frigore pereunt, manifestè talia accidunt: sed non, ut dixi, conuulsio. Quærit Vega, cur conuulsio fiat ex humida materia minore cum

periculo

periculo in neruo, quàm quæ sicca est, cum neruus tamen natura siccus sit? & respondet, quod Aphorismus ille (2 par. 34.) in morbis minus periclitãtur: intelligi debet de duabus ætatibus, aut natura duplici, comparata eidem morbo, non duobus morbis eidem naturæ. ut potè in tertiana periculosior erit in pituitoso, quàm in bilioso: non tamen biliosus erit securior à morbo bilioso, quàm pituitoso. Quæsitum est ingeniosum, & responsio solens, & acuta: sed tamen non studuisse geometricis demonstrationibus apertum est. si enim biliosus potest esse tutior in morbo pituitoso, quàm bilioso ex concessis (nã idem tenet de ætatibus, & membris: de quibus est disceptatio) & per Aphorismi sententiam suo modo declaratam, periculosior est pituitosus in bilioso morbo, quam biliosus, erit multo periculosior pituitosus in bilioso morbo, quàm biliosus in pituitoso. hoc autem est absurdum, cum sit par oppositio. Ideo dico, quod responsio illa non est ex rei natura deducta: nam Hippocrates intelligit ibi de morbis, quæ sunt eiusdem generis. at distentio ex pituita est morbus materiarius, & ex siccitate, ex sola qualitate sine materia. Et hæc est rei ueritas, et adeò manifesta, ut nemo non uideat, quantum ille ab opinione Hippocratis absit, & quod magis refert, à ueritate. Neque hæc contradicendi studio, absit, imò nollem illum talia scripsisse: sed ne quis sua authoritate decipiatur. Maior difficultas est de humida intemperie absque materia, quæ minorem morbum facit in neruo, quàm sicca absque materia: & tamen sunt eiusdem generis. Et eadem dubitatio esset de puero, & sene hecticis: quæ nõ soluitur ex sua distentione. Sed quia esset longa disquisitio, nec omnia omnibus in locis conueniunt, nunc eam omittamus: id solum admonẽtes, nec in priore casu illius distinctionem dissoluere posse difficultatem, cum Hippocrates nil minus cogitarit, quàm ut talibus argutijs inuolueret medicinam. Nos enim etsi profundam illius doctrinam esse docuerimus, attamen semper id, ut euidentibus statim patefiat. Nam & simili errore existimantes nos sequi, quidam Galenum reprehendunt sophistam agentes, cum ego non argutijs, sed experimentis, re ipsa, et demonstrationibus geometricis illum coarguam, & longè rariùs, quàm multi putent: sed augent numerum, ut causam habeant calumniandi me. Quum alia sit ratio nostra: ego enim in Mathematicis exercitatus, in artis operibus assiduus, longa ætate, & sanitate adiutus, flagrans studio ueritatis alijs inuentis principijs, non ex abrupto, ut dici solet, sed sensim ipsa rerũ serie coactus, Genio mõstrante uiam hæc aggressus sum, non ut euerterem Galenum, sed ut illius sanam doctrinam illustrarẽ, ac confirmarem. Desinant ergo alij de me malè suspicari, uel uelle contradicere, aut frustra nos imitari, quos ego magis odi, quàm eos, qui Galenum iniustè tuentur. nam hi forsan authoritate illius mouentur, aut saltem pium esse putant, tueri hominem de humano genere benemeritum, tot iam seculis uita functum: at in his par error in rebus, atq; dogmatibus, horum quæ ad excusationem faciunt omnino nihil. Quem enim latet causa, cur id agant, scilicet ut eo nomine ambitioni, & auaritiæ immensæ satis faciunt? Vt experimentum sumant de se ipsis (non nunc quenquam accuso, sed ad omnes, ut eos doceam, quomodo se ipsos agnoscere debeant, sermonem dirigo) hæc tria secum cogitent, quamdiu, & in quot ægris exercui medicinam? quam benè teneo mathematicas disciplinas? quam contempsi pecuniam, & istam breuem præsentis uitæ, ac popularem ambitionem. Si hæc omnia absoluerit, iam nobiscum sentiet, aut in paucis dissidebit: intelligetq; me non damnare quemq; æmulatione, sed solius ueritatis, & proficiendi mortalibus studio, atque amore. Esse autem necessaria tria illa: de duobus primis accepimus à Galeno primum secundò in sextum de Morbis uulgaribus (c. 36.) & aduersus Iulianum (cap. 8.) & multis alijs in locis, tum de Hippocrate idem testatus est Tertio in sextum de Morbis uulgaribus (com. 9.) Hippocrates ex longa exercitatione ad scribendum singula se contulit: quinimò grauiter illos reprehendit, qui non ex artibus, operibus, sed rationibus inuentis ad scribendum se conferunt. at secundum docuit in lib. de Constitutione Artis medicæ (ca. 7.) cum dixit neminẽ posse rectè dijudicare, quæ uera, queúe falsa sint, nisi qui mathematicus exercitatus fuerit. Sed de tertio, quod admirabilius uidetur, cõstat Galenum diu peregrinatum, ut fermè uiginti annos in illa absumpserit, Hippocratem regum repudiasse amplissima dona: non tamen hoc adeò certum est, ut de nobis, neque tanta, neque toties Galenus contempsit ut nos. atque inter reliqua, cum . P. Donatus Narniensis episcopus, quem honoris causa nomino, offerret conditionem octingentorum aureorum coronatorum, quam sperabat

à uestro senatu obtenturū gratificaturus, etiā uobis postulantibus conductionē octo annorū, ego triū tantum reciperem, & aureos septingentos mirabatur, atque eo magis, quòd sæpius constanter id retinuerem. Vnde ille in eam opinionem uenit, quòd ego ex breui tempore plura sperarem cum nihil minus cogitarem. Neque enim etsi cupidus fuissem lucri, ieceram, qui de me multa pollicerer, & temporum conditionem ignorarem. Ergo qui fieri potest, ut in animam anhelantem opes, honores cogitantem, quomodo debeat salutare, eludere calumniatores, respondere scommatibus, uersari in aula, ut legenda scribat, quibus non sufficit, qui totum se his dederit? Vnus Vesalius nostra ætate nixus hanc legem euitare aut superare, sed neque in uno, neq; in altero felix fuit: sed post anxiam luctam apud regē, pauper, ut audio, discessit, & ubi quieti, & studijs se tradere uoluit parum senex, in ipsa nauigatione obijt. Sed ad rem.

Pueri sunt magis natura proni ad conuulsionem, & uiri ad distentionem. utrique autem ad comitialem: sed non tamen infantes. Hoc de pueris testatus est Tertiâ Aphorismorum (25.) In progressu uerò, cum iam dentire incipiunt, gingiuarum prurigines, febres, conuulsiones, alui profluuia, & maximè, cum caninos edunt dentes, & his, qui crassissimi sunt, & aluos duras habent. Atq; hic uidetur, ut statim nati, sunt minus credere obnoxios conuulsioni, quàm cū dentes emittūt: sed hoc non ætatis, uerùm ortus dentium causa contingit, cum quo dolores sunt, uigiliæ, febres, & huiusmodi. Propterea in libro de Dentitione scriptum est in hanc sententiam: Quibus in dētitione aluus magis fluit, minùs cōuelluntur, quàm quibus parùm. Et si tum febris acuta inuadat, etiam minùs rursus conuelluntur. Et qui dentientes habitiores manent, & altiore somno detinentur, hi conuulsioni magis sunt obnoxij. Neque tamen, qui ex dentitione conuelluntur, omnes pereunt, sed multi etiam euadunt. Galenus existimat, præcipuè conuelli pueros tum, quòd, ut dixi, adsint præter febrem dolores, uigiliæ, inflammationes. Aristoteles autem in eadem sententia fermè octauo de Historia animalium: (cap. 12.) Solent pueri plurimi conuulsione excipi, & præcipuè corpulentiores, & lacte uescentes copiosiore, crassioreq; & nutricem lactentes succi plenam, & corpulentam. Nocet etiam ad hoc morbi genus uinum magisq; nigrum, quàm album, & quod minùs dilutum est: atque etiam ex cibis, qui inflent, plurimi obsunt: & si aluus substiterit, nocuum est. Plurimi ante septimam diem intereunt: unde fit ut nomina septima die imponantur, tanquam salui pueri iam magis credamus. Plenilunio etiam infestantur hoc malo periculosiùs: etsi à scapulis conuulsio oriatur, in angusto spes est, quæ omnia docent periculum, quod imminet pueris incidendi in morbum comitialem ob lactis crassitudinem, & uisci usum, maximè crassi, quahaq; solicitudine nutrices sint eligendæ. Hoc uerò dico, non conuelli pueros à uini potu ob caliditatem, cum neque à pipere, neque alijs aromatibus id eueniat: neq; quòd sit humidum. nam uel non est, uel lac longè humidius est, à quo tamen non conuelluntur. causa ergo est aqua ardens, quæ in illo continetur. quæ cum latuerit Aristotelem, & Galenum, meritò in Aristotele admirationis causam præbuit, in Galeno multa perperam commentandi. Est autem eò abundantior, quò uinum crassius est.

PROGNOSTICON XXXVII.

MOrituros autem ac liberandos ex pueris, atque alijs conijcere per omnia signa, quemadmodū in singulis singula scripta sunt.

COMMENTARIVS.

Iam pudet, cum pollicitus sim, non contradicturum Galeno, toties id non præstare, cum cōgar tamē illius manifestis accusationibus in Hippocratem. tum quorundam importunitate, qui eos accusant, qui iam diu mortui nil præstiterunt, nisi utilitatem humano generi. Vulnerat Galenus Hippocratem, dicens, hoc uelle, quòd iam scripsit, scilicet in secundo libro (Tex. 56.) ubi sic inquit: Sunt autem bona hæc, facilè ferrè morbus. Et pòst in hoc, cum dicit (Tex. 37.) Oportet autem eum, qui rectè præcognoscere debet. inde illato uulnere, apponit emplastrum, dicens, ob egregiam utilitatem hoc repetisse sæpius Hippocratem, quasi non meliùs fuisset sine tam multiplici repetitione, & tanquam obliuiosum scribere in hanc formam per omnia signa, quæ scripta sunt diligentissimè percurrendo; ac singulorum uim perpendendo. At mihi primum hanc sententiam ullibi scripsisse uidetur: & multo minus eo in loco (sunt autem bona hæc:) nam ibi signa quidem bona,

& mala

& mala refert, quod ubiq; facit. at quòd docuerit iam perpendenda signa à medico; certum est, non ibi factitasse: si modò fecit, fuit in initio libri in illis uerbis: (Tex. 4.) » Etenim superesse, » qui possunt eos, uel magis rectè poterit seruare » ex multo ante tempore singula præmeditatus: » Et parum antè oportet quidem cognoscere ta» lium paßionum naturas, quantum superant cor» porum facultatem. Sed neq; hic, neq; post, quicquam dixit, quale per præsentem textum significatur. Sed Vega minimè distinguit inter primũ cognitum, seu intentum, ac secũdum. aliud enim est, dicere hominem, aliud speciem, quamuis hominem esse speciem, haud dubium sit: aliud est significare singula, per quæ de ægro possumus finem, & illius exitum præcognoscere: aliud docere, hoc esse faciendũ: hoc breue est; & nil aliud docetur: illud prolixum, & continet plurima, quæ docere oportet. Noster Vega hæc, ut uideo, non distinguit: sed deplorat conditionem temporum, quòd legamus Principis libros, quasi Montanus illum etiam in præfatione etiam librorum Galeni quasi non præferat eum Galeno Curtius Galenicorum primus, cum uidisset, quam infelix esset Galeni in exercendo doctrina, ut non solum nominis, sed penè uitæ ob id iacturam fecerit, serò monitus, adeò incaluit amore Principis, ut annos penè septuaginta natus, tentarit illius causa discere Arabicas literas. Obijcit quam multa Principi, sed nihil probat, nisi quòd Arabs sit, & barbarus lingua: hoc quod crimen est, ipse Hispanus, ego Italus. quæ amentia est, obijcere patriam cuipiam, aut linguam? At nos in Principe laudamus felicißimum ordinem ad exercendam artem, perfectionẽ tractationis, ut nihil reliquerit necessarium delectũ meliorum, breuitatem, summam, & medicamentorum multorum meliorum postea inuentorum quæ Galeni tempore ignota erant: tum principia, & rationem magis naturali Philosophiæ ab Aristotele traditæ magis conformia, & firmiora: iudiciumq; præstantius in singulis: deinde collecta in unum omnia opportuna additæ præparatione; & experimenta singularia, & minima quædã: quæ ut per se non constituunt artem, sine illis tamen ars perfecta esse non potest. Indicio hoc optimum fuisse, quod præstitit Galeni conatus in opere ad Glauconem, sed infelicißimus breuitate, imperfectione, & confusione. Quis est, qui se posse mederi cum Galeni doctrina gloriari possit, ubi dissectionem in uno loco, morbũ in alio, causas procul, signa adhuc longius, curam generalem alibi, propriam non habemus, alimenta rursus alibi, imo nec uno in loco collecta: simplicia medicamenta in uno uolumine: sed neque uniuersa: non quæ purgant: non quæ à proprietate agunt, imò ambæ hæ partes periere: medicamenta etiam composita: tum uenæ secandæ ratio adhuc auulsa à cæteris cucurbicularum, & hirundinum usum alio requirere oportet. Omitto chirurgiam, quæ etiam ab alijs authoribus à medicamentis, ac cibis separata est: cuius tamen; quantum necessarium existimauit, usum Princeps proprijs locis adiunxit. Vt omnino fieri nõ poßit, ut quisquam cum doctrina, & ordine, ac prolixitate Galeni in quadraginta diebus, quid faciendum sit, scire poßit: interea omnes, qui morbis acutis laborant, interibunt: qui diuturnis, eò redigentur, ut parum profuturus sit huiusmodi medicus. Quare melius fuisset huic uiro, ut iter cœptum prosequutus esset, in quo non ingloriè se geßit, quam in huiusmodi diuerticula ingredi, in quibus parum ipse, & alij quidam longè eo imperitiores, deciderunt. Indigemus medicis, ac opera illorum, & si modò quid adijcere, aut necessarium est, aut decorum philosophis, non rhetoribus, quanquam & in hoc illud de multis dici poßit: in quo plus gloriaris, in eo minùs uales. Duo sanè sunt, quæ desiderarem in Principe, ut potuisset opus suum castigare, & ut libri de Simplicibus medicamentis, atque de Dissectione incorrupti, ad illum peruenissent. nam quod Hippocratem non excoluerit, in causa fuit Galenus, qui illum posteris odiosum reddidit, tanquam obscurum, lacerum, ac nihil integri, aut utilis continentem. Et sanè, si illa duo admittam, quæ ipse præsupponit, frustra erunt libri Hippocratis: scilicet, quòd omnia, quæ ad artem pertinerent, in sua commentaria transtulisset: & quòd reliqua omnia, uel non eßent legitima, uel non pura, uel non absoluta, uel dubia, atq; obscura. At libri Hippocratis necessarij sunt, ne dum utiles. Mentitur ergo Galenus de Hippocrate loquens, quòd etiam animaduersum est, & adnotatum ab Antonio Musa Brasauolo Ferrariensi nominis illius studiosißimo; qui etiam inuicem sententiarum illius in lucem edidit:

Ergo cũ in initio Hippocrates docuisset præcognitionem futurorũ in ægris, & ægro, & medico utilem esse, & medicum generaliter adhortatus esset, non ut metiuntur, ut singula inspice-

ret, ut prædicere disceret, pòst toto libri processu signa ipsa, per quæ præcognoscere posset edocuisset, hic primum adhortatur medicum, ut singula hæc, quæ plurima esse intelligebat, consideraret, atq; in unoquoq; ægro percurreret: demũ paulo pòst admonet, ut etiam uim illorũ perpendat, ut in dubijs: facta comparatione, posit certò dijudicare euentũ rei. Quis non uidet, hæc quatuor quam omnino diuersa sint inter se? Vt autẽ quot sint, quæ in unoquoque ægro percurrere oporteat cognoscamus, hæc ipsa per genera colligemus, ac disponemus, non dubia scientia: quot etiam species sub singulis generibus contineantur. uelut (gratia exempli) sub primo nares, oculi, tempora, aures, cutis frontis, & color faciei, quæ sunt sex. poterit ergo decubitus esse bonus, & facies mala: & ita genera signorum erunt diuersa. poterit etiam nasus esse acutus, id est, ut dixi, nares strictæ, nec tamen oculi erunt caui: et ita species cum specie non conueniet. & rursus poterit oculus esse etiam peruersus, atq; distortus, & decubitus bonus, & sic species cum genere pugnabit. uel species unius generis cum specie alterius, ut cutis frõtis mollis, nec distenta, etiam oculus unus altero maior: quæ solent frequenter accidere. cum ergo sint modi, & tot consideranda genera, illa primũ, quæ ad hunc locum principaliter spectant, consideremus, atq; subijciamus.

1 Facies
2 Oculi
3 Dentes
4 Spiratio
5 Præcordia
6 Ilia
7 Venter
8 Aqua intercut
9 Genitalia
9 Manus
10 Pedes
11 Totum corpus
12 Decubitus
13 Somnus
14 Deiectio
15 Vrina
16 Sudor
17 Vomitus
18 Screatio
19 Grauedo & sternutatio
20 Vlcera
21 Pus
22 Inflammationes
23 Purulenti
24 Morborum mutationes
25 Morborum permutatio ad abscessus
26 Dolorum motus
27 A` Morborum speciẽ
28 A` Morborum circuitu
29 A` Materiæ coctione
30 A` Diebus iudicatorijs
31 A` Morbus comparatis ætatibus, & temporibus
32 A` Morbis præter naturam comparatis naturalibus: ut in puerperis
33 A` Symptomatibus plurib. simul iunctis
34 A` Symptomatibus iunctis cum rebus naturalibus
35 A` Symptomatib. iuxta naturam partium
36 Comparatio signorum inter se.
37 Extensio prædictionis generaliter ad alios morbos
38 Extensio ad singulos morbos
39 Extensio ad naturam temporũ, seu prædictio ex constitutione
40 Extensio ad alias regiones.

Hæc quis non uidet, quam difficilia artificiosa utiliaq; sint, ubi Galenus, et cæteri explanatores non habent, quid dicant? solum hoc addere oportet, quod huic contemplationi desit, quod mox dicetur.

PROGNOSTICON XXXVIII.

HAec autẽ dico de morbis acutis, & quicunq; fiunt ex ipsis.

COMMENTARIVS.

Declaratum est suprà in tabula sub hoc titulo extẽsio prædictionis generaliter ad alios morbos acutos. Galenus hoc idem in commẽto: quoniam dicit, extenduntur hæc ad quartanas, & aquam intercutem, & suppurationem. idem extendi potest, & debet ad resolutionem, ad articularem morbum, ac scirrhum lienis. & alios huiusmodi, uelut etiam uertiginem, & ulcera: non licet sint diuturni, sub hac tamẽ lege cadunt, sed non omnes, uerùm duntaxat, qui ex acutis morbis originem duxerũt. unde manifestum est, alia esse iudicia diuturnorum morborum, qui primò orti sunt tales, quanquam pauciores illi forsan sint, quam hi: hos ergo reliquit. sed iure merito: sunt enim extra argumentum libri. Reliquit etiã tractationẽ de uulneribus, & tractationẽ de pulsibus. demum distinctionem de morbis, qui crisi terminantur,

terminantur, aut non: & qualem crisim, si crisis futura sit, expectare oporteat. Reliqua duo, scilicet an moriturus sit æger, an salutē consequuturus, & quādo, si benè animaduertis Hippocrati, ad fugiendam infamiam, & seruandos sufficere uisa sunt: non quanto plura quæris, eò difficilius erit collimare, & periculosius ni erres. Dicemus ergo primum de uulneribus: ex quibus etiam ad ulcerum prænotionem transire licebit.

DIGRESSIO.

Ergo in uulneribus quatuor solent quæri. An æger seruabitur? an morietur? secundum, si seruabitur, an particula decidet, an non? Tertiū, si nō decidet, an operatio in aliquo læsa erit, an non? Est autem duplex sensus, ut uisus in oculo, et motus, ut clandicatio in pede. Quartum, an remanebit deformitas? id uerò de lethalibus non solum diuinādi causa, sed ob legum iudiciū plurimum refert. nam et qui inflixit, in uincula ducitur, & si non euadat, ut homicida habetur. quod si uulnus à medico non pro lethali habitum sit, casu, & culpa ægri interijsse existimatur. Hoc autem mortale quatuor habet significata. Aut quod perinde est, ac si omnino mortuus esset uulneratus: ut cum cor est uulneratum, quinto de Locis (cap. 2.) Aut, cū cerebro uulnerato, homo iacet, ut mortuus diu. Vel quòd euadere non poßit omnino, et si aliquot diebus superuiuat: uelut cū cerebrum pūctim manifestè uulneratum est, uel membrū aliquod uitæ necessarium, & diu iacet, ut mortuus. Aut lethale, quod natura sua mortē affert. hoc ab Hippocrate (6. Aphor. 18.) describitur: cor, cerebrū, sed maximè uentriculi. quanquam referat Galenus (8. de Vsu part. cap. 10.) Smyrne in Ionia uulneratum in uentriculo uno anteriore cerebri sanatum fuisse: at in posteriore ne momento quidem sensum retinent: tū uerò iecore, uētriculo, aliquo intestinorū gracilium, uesica, & septo transuerso. In huiusmodi tamen natura, & fortitudo uiri plurimùm faciunt ad salutē: ut cōtra timidi breui, & omnino moriuntur, quoniam in uulneribus causa mortis est affluxus sanguinis, concursus humorū in phlegmonem. horum unū maximè labefactat cor natura imbecilli: alterum fit in imbecillibus uehementiore impetu. et ideo fortes seruātur, sed multò magis in quarto genere lethalium uulnerū, quod est illorum, ex quibus plurimi moriuntur, non tamen omnes. nec necesse est illos omnino mori, sed pendent in medio, quasi titubantes: magis tamen ad mortem, q̄ ad uitam inclinant. Huiusmodi genus trifariam diuiditur, teste Gal. (4. Methodi cap. 6.) uocaturq́; cacœthe, quod prauum est, ut ueneno infectum. aut si loca ualde dolorosa effecta fuerint, uelut nerui, cubitus, genu: solent enim dolores, uigilias, inflāmationes, febres cōuulsiones secū adducere. aut si uas magnum dißectū fuerit, maximè arteria, ex quo immodici sanguinis effluxio timeatur: nā seu effluat, seu ut retineatur, penè par periculū est. uel ob nobilitatem partis læsæ, ut si pulmo pericardion, diaphrationdes membranarum una cerebri præsertim tenuis, et adhærens cerebro uesica fellis, renes, color, lien profundo uulnere, et punctim. sed hoc potius ad cacœthem pertinet: sicut etsi sit musculus, uulneretur. tertium genus magnitudinis effectus, & lethalis morbi est: ubi uulnus magnum fuerit. nam tum multiplex adest periculum, effluxus sanguinis, doloris, & collectionis saniei, maximè si profundum fuerit. atq; hæc de primo. Secundum est, decidere particulam an necesse sit? cum enim putrit ea, non decidit, quia mortua non est. falluntur tamen medici, cū pressā uel si acu pungatur, partem, cui cōsuta est, læserit, atq; ita sensum habere uidebitur, cum sit iam mortua. Quod autē semel mortuū fuerit, neq; in partibus restitui magis potest, q̄ in toto. Et similiter color malus, liuidus, aut, ut dixi, glaucus, seu niger: mortis enim particulæ signum est certum. Prauum est etiā ualde, si non tumeant labra ulceris, et siccū euadat. mors enim partis (& si loco nobili sit: maximè circa caput, uel penetret in uiscera patientis) significatur. Celsus lethalibus tertij ordinis addit mediū pulmonis, & renes, & uenas, & arterias, quæ iuxta fauces sunt, scilicet maximas, subtrahit uesicam, & iecoris carnosam partem, crassamq́;, quæ in ultimum ordinē reijcit: nec tamen aduersatur Hippocrati. nam collum uesicæ, quod carnosum sit consolidatur, reliquum, quod totū neruosa constat materia, cum neq; cōsolidari poßit, neq; dolor, et effluxionis urinæ incommoda diu sustineri poßint, mortem infert. at iecur, si uulneretur, quauis parte putrescit ob tot mēbra, quæ illi supersunt, ne minimè curari poßit. Et latißimū uulnus sit, ob id ipsum moritur æger. Renes aūt non sunt lethales, nisi uulnus penetret ualde, aut quarto modo. Generali aūt ratione uulnera omnia, uel minimum profunda punctim illata lethalia sunt hoc modo. præsertim si neruus, uel acu ipsa pungatur: plures enim periere uel ex distentione. nam illa solet sequi uulnera puncturæ musculorū, præcipuè & si ad eam conuulsio sequatur,

quatur, lethalia sunt, ut ait Hippoc. (5. Aph. 2.) Et ideo, si conuulsio uulnus subsequatur, et illud lethale est tertij modi: uerùm si præcidatur musculus, plerunq; euadit æger. Cum ergo conuulsio statim sequitur, uulnus est lethale, et ualde: si uerò distento & post aliquot dies contigit, hoc ex mala cura. Necesse est autē in uulnere, distentionem antecedere conuulsionem, ut à nobis dictū tum est sexta Aphoris. (com. 37.) quia læsio est in neruo primùm, & per illā læditur cerebrum. non autem contrario ordine: uel ex eo, quòd uulnus purgari nō potest: unde phlegmon sequitur, dolor, uigiliæ, & tandē distentio, aut conuulsio. Vulnera quoq;, quæ in uentrem inferiorē penetrant punctim, etiam lethalia sunt: cæsim autem, si non sit aliquod uiscus læsum, etiam quod exciderit omētum, sunt lethalia quarti modi solum. & hoc, quia tamētsi ualde magna sint consuta, redduntur parua, nisi in senibus, in quibus exigua noxa etiam mortē affert omnino. At in uentre medio, ubi nullū uiscus læsum sit, ob prauam curam tātum: & quia punctim illata sunt, lethalia redduntur tertij modi. expirant enim huiusmodi aerem. Hæc uulnera si ritè curentur, etiam sunt periculosa, ac quasi media inter lethalia tertij modi, & quarti: atq; in his plurimum prodest medici sapientia. Sæpe uerò transeunt in fistulā: omnino non concludenda sunt, nisi prorsus purgato pectore. Iam uerò capitis uulnera omnia periculosa sunt fermè, nisi quæ à leuissima re inferūtur, aut abradendo. nam cætera omnia cum contusione sunt: in ea autem est multiplex periculum primum, ne os rimam contrahat maximè occultam è regione uulneris. secundū, ne ex aduersa parte findatur. tertium, ne uincula, quibus membrana dura pericranio cōmittitur, constringantur, et demum putrescant. quartum, ne dura mater concidat, et separetur à craneo. quintum, ne schidia intus separetur ab osse, & post breue tempus, quandoq; etiam post aliquot menses uulneret duram membranam, aut illi insidens putrefaciat eam. sextum, ne disrumpatur uenula: & tales moriuntur sine causa manifesta. septimum, ne cerebrum cōquassetur: & de his actum est in Aphorismis (7. par. 45.) Et ideo rectè dixit Hippocrates in libro de Capitis uulneribus (Tex. 1.) Nullū capitis uulnus leuiter contemni debet. Et quanquam quidā negent id esse Hippocratis, satis tamen constat, omne uulnus capitis, nisi sit exiguū, et à re leui, esse periculosum. Ideo ob tot uarietates, quæ in illo accidunt, oportet illa diuidere in lethalia tertij modi (exceptis his, quæ diximus pertinere ad primum, & secūdum ordinem) & in lethalia ancipitis iudicij, et in periculosa. Et lethalia ualde definit Hippocrates ibidem (pag. 8.) dicens. Postquam æstate à septima die, aut hyeme ante quartamdecimam febris languentem ex ictu capitis, & mala cura corripuerit, ulcus colorē amittit, & sanies pauca effluit, & quod inflammatū est ex ipso, emoritur, & tenax euadit, ac ueluti salsamentū colore fuluum, & subliuidum: tunc os corrumpi incipit, fitq; ualde nigrum: postremò pallidum, aut ualde album. Quum uerò iam suppuratū fuerit, pustulæ in lingua oboriuntur, et æger delirando perit: & cōuulsio corripit pleroſq; ex aduersa parte. Siquidem ulcus sit in sinistra, conuulsio fit in dextra: & si ulcus in dextra, conuulsio fit in sinistra. Sunt & qui syderantur ex his, & in æstate ante diem septimum pereunt: & in hyeme, ante quartumdecimum diem. Similiter autem magnitudinem ictus cognoscere docet ex tribus signis. si uulneratus, aut percussus, in uertiginē inciderit, atq; obtenebrationem, deterius, si ceciderit: pessimū, si ueterno corripiatur: si rimam os contraxerit, attramentum deteget. At membranam detegi, aut cor, non omnino lethale est: sed si ignis sentire, hoc est pernitiosissimū, periculosioraq;, & magis lethalia ex uulnere, quàm ulcere, & ictu graui, quàm uulnere leui cum ense: & ob id iubent cōsiderari telum, & robur eius, qui illum percussit. Ossa præterea, & omentum cum deteguntur: sed ossa, si à periosso, et à carne separantur, decidere necesse est. Et ubi deciderit os, seu cartilago, necesse est, ut deformitas, & debilitas etiam accidat. Non restituuntur autē os, nec cartilago, uel nerui, nec cutis genæ tenuis, nec præputij: Sexta Aphorismorū (19.) In ulceribus autem, ut os decadat, statuit terminum annuum. Si nerui lædantur, uel etiam uincula lædi eorū operationem necesse est, & si multum auferatur de substantia membri, seu caro, seu alia pars, sed magis, quæ dura sit, deforme membrum fiet. Quòd si arteria, uel uena præcidatur, exarescet: si etiā nerui ualde torqueantur, robur integrum non relinquetur, nec adeò facilè circumflecti poterit. Et cum contracta fuerit pars aliqua, aut relaxata, aut tophus generatus, aut uinculum durius redditum ad motū: hæc omnia officiunt. An uerò hæc contineantur sub morbis acutis, dico, quòd sic: omnia enim uulnera, & contusiones graues ad morbos acutos pertinent, quia ab initio symptomata

ptomata inducunt periculosa, et breui terminantur. aut in eos morbos transeunt, qui ex ipsis acutis pendent. non tamen sunt præsentis considerationis: quia Hippocrates solum intendit agere de morbis, qui sponte oriuntur, & manuum cura non indigent.

ALTERA DIGRESSIO.

Sed maior est difficultas in uerbis illis, qui ex his fiunt: nam non uidetur docuisse de illis, quod futurũ sit, maximè de quartana, sed solùm, quod sit. nam de hydrope docuit, quòd perniciosa sit: de abscessibus maximè præcordiorũ, & uentris, quòd suppurabunt, & terminum etiam eorum. at non ita de articulorum abscessibus: sed hoc minus refert. sed & in suppuratis diligenter rem prosequutus est, non tamen de transmutationibus, nisi cum deliuerint. In uniuersum ergo, & ut expositio sit similis tractationi, quærere iure merito oportet duo. unum an morbi diuturni ex transmutatione acutorũ habeant aliquid peculiare ab alijs eiusdem generis distinctum, & quale sit? alterum, quid illud sit? & an ex eo prædictionem in utroque genere constituere liceat? Videtur ergo morbus diuturnus, qui ex morbo acuto originem traxit, trifariam considerandus. Primum in genere, quoniam lethalior est, & ut dicebat Hippocrates, Morbus morbo superueniens debilem cum inueniat ægrum, iam mortem affert. Secundum, cum est contrarius, aut similis, ut suprà de aqua intercute, quæ morbo acuto superuenit. est enim ualde lethalis, quia per se grauis est morbus: & non potest transire in contrarium affectum, nisi extincto calore naturali: tertiò quia auxilia prodesse non possunt, nec calida ob causam, & tabefacto corpore, nec frigida ob morbum ipsum. Si uerò sit similis, ut acuto morbo regius longè minus malum est: curatur enim uterq; per infrigidantia, & humectantia. Tertiũ est ratione materiæ, quæ est eadem, uel proportione respondent, uelut in quartana, quam constat fieri ex cinere humoris præcedentis morbi. Vnde quartanæ huiusmodi solent esse breuiores his, quæ primò tales inuadunt: & frigidioribus, atque humidioribus auxilijs indigent. Quomodo uerò prædicere de illis liceat, docuit superius, (Tex. 7.) cum dixit: Est autem & quartanæ constitutio ex hoc ordine. Ergo nil prætermisit Hippocrates, cum antea dixisset (sed à primo die animum adhibere oportet, ac per singulos quaternarios additos considerare, nec latebit, quo uertetur morbus.)

Verùm de alijs morbis diuturnis consideranda sunt eadem signa, & uultus, & oculi, & reliqua omnia: sed hac lege, ut quæ sunt secundum naturam, plus ualeant in diuturnis: quæ contra naturam autem, in acutis, uelut facies naturalis est melius signum in morbo diuturno: contra naturam, seu Hippocratica in acuto est deterius signum. bonus decubitus est melius signum in longo morbo, quàm in acuto: sed malus decubitus est deterius signũ in morbo acuto, quàm in diuturno: & ita de alijs signis. Secundò perpendes, an aliquod membrum ex uitæ necessarijs sit malè affectum. & sunt quinq; hoc ordine: cor, inde cerebrum, pòst iecur, inde uentriculus, demum pulmo. & malè affectiones sunt etiam quinq;: putredo, tabes, scirrhus, obstructio, & intemperies. Et cor, ac cerebrum scirrhum non admittunt. Duorum, quæ sequuntur, tabis, et putredinis, in omnibus par ratio, & etiam in his, quæ scirrhum admittunt, cum absoluta fuerint: nam celerem mortem omnia afferunt. Dico scirrhus, tabes, & putredo mẽbri iam absoluta. Sed ubi inchoata solum fuerint, diuersa est ratio. putredo maius malum est, sed faciliùs sanatur tabe, & scirrho, quoniam habet medicamenta alexiteria: faciliùs tamen in iecore, pòst in uentriculo, pòst in pulmone, demum in cerebro: in corde autem non sanatur, quia mors præuenit. Tabes ab initio etiam est difficilioris sanationis scirrho, eò quod scirrhus per emollescẽtia dissoluatur. Reliqua duo, obstructio, & intemperies, sanantur ab initio, & etiam confirmatæ, si non sit sicca, uel in corde: frigida quoq;, cum facultatem iam uitiauerit, sanari non potest. Et maximè in uentriculo, qui exanguis est, & qui auxiliari deberet alijs, & occurrit alienus à natura: cum tamen, ut supponitur, non contabuerit, sanari potest moderatè calefacientibus, & frictionibus super locum: quod ignorant medici. debet autem perfundi multo oleo ex mastiche, absynthio, & nuce myristica. Obstructio autem, cum nondum in tophum conuersa fuerit, plerunq; sanari potest, aliter lethalis est, quia insanabilis. Tertiò considerare oportet, si morbus nullum membrum peculiare affligat, mutatio per dies criticos, ut suprà docuit Hippocrates (Tex. 5. 6. & 7.) animaduertendo, quòd post quadragenarium diem uiginti dies adijcere conuenit, ut consideremus sexagesimum, octuagesimũ, centesimũ, & centesimum uigesimũ. Facit & ad hoc natura patientis, & ætas, & tumores in uentre,

& liene, & qualitas, & quantitas materiæ, et appetitus ciborũ, & tempus anni, atq; huiusmodi.

PROGNOSTICON XXXIX.

OPortet autem eum, qui rectè præcognoscere debet, saluandos, ac morituros, in quibus etiam morbus plurium, aut paucorũ dierum futurus est, quũ signa didicerit, ipsorum uires ratiocinatus inuicem discernere, quemadmodũ de alijs scriptum est, ac de urinis, & sputis, quando simul pus, ac bilem excreauerint.

COMMENTARIVS.

Quatuor dixi, seu quinq;, esse præcognoscenda. an æger sit superfuturus? an diuturnus futurus sit morbus? an per crisim terminabitur? quo genere crisis? & qua die? quãquam hoc in secundo genere cõtineatur. Duo ergo prima hic Hippocrates docet præcognoscere. & quoniã in ambobus duo hæc sunt: cõtraria natura, & quæ ab illius parte sunt, facultates, functiones, temperamentũ, habitus, cõstitutio, ab alia aduersa parte morbus, causa morbi, symptomata. alterũ est, ut sciamus, quis comitatus præualeat? Ergo nõ numero hæc res definienda est, sed signorũ, ac symptomatum præpotẽtium uiribus: quod etiam testatur Galenus primo de Crisi (cap. 13.) Vbi etiã præsentis textus mentionẽ facit. Hãc igitur comparationẽ tripliciter facere oportet. generis ad genus, ut doloris capitis ad bonam spirationem, aut plurium inter se, ut doloris capitis, ac uigiliarum ad bonam spirationem: secunda est magnitudinis uniuscuiusq;, utpotè si magna conuulsio comparatur magno robori uitalis facultatis: & ista duo ad artem pertinẽt. tertium uerò ad artis ipsius exercitationem: uelut in Socrate dolores, uigilias, cruditatem, decubitum, & cõtra robur facultatis mentis, constantiam, atq; cibi appetitum, ac reliqua, quæ bona sunt. sicq; conferre omnia inuicem: & ab his, quæ uincunt, iudicare. Sed quoniam adeò appositè scripsit Galenus in Commento duas partes, eas, ut iacẽt, addam hic, & loco eorum, quæ in suam laudem canit, consuam secundam primæ, ut cohæreat: atq; utinam talem se ubiq; præstitisset. Est enim ea pars commentarij optima omnium, quæ in Hippocratem scripsit, eorum scilicet, quæ supersunt, cuius hæc est series. Consideres enim conueniet in primis, utrùm præcipuè pars una in corpore affecta sit? an morbus sit humoris inconceptabilis conditi? deinde, per quam potißimum facultatem periculum ægro immineat (etenim suprà dictum est, triplicem esse facultatem) tum deinceps facultatis illius mala, ac bona indicia? Fingamus enim facultatem de cerebro manantẽ imperpessam haberi, atq; etiam corporis partes imperpessas: totius uerò argumentum morbi, hoc est febrilis, & putrescentibus solu habẽtes humoribus: deinde his ita habentibus, ab initio cuncta apparere in urina bona indicia: hunc hominẽ mori impoßibile est. Quocirca quãquam aliquod existat indicium terrificum, non soiũ non terreberis (quemadmodũ plerięq; medicorum) sed etiã id indicationem præmõstrare existimabis. etenim dolent caput, ac delirãt, & intuentur tenebricosa quædã, ac flaua, & hebetudines subeunt oculorum, atq; etiã uentriculi dolor & item spirant difficulter. & ilia contenduntur ratione indicationis. et rursus deiectionis malignæ, & screationes, atq; etiã uomitiones quædã: & item partes nigrescentes, putrescentesq;, et inter morientes hominem exhibent per omnia meliorem. Sæpe enim ex talibus screationibus ægri faciliùs spirãt, meliùs appetunt, meliùs dormiunt, dolore leuantur, et resurgendo leuiores, et in totũ faciliores euadunt, perspicuè indicantibus ijs, quæ euacuantur, expurgari corpus, natura præter spẽ superiorem conflictum repellente. Quandocunq; uerò membrum uerum intus peculiariter morbo graui laborauerit, tunc maximè, si phlegmone, aut alio tumore teneatur, spectare necesse est materiæ, quæ in eo continetur, coctionem, atq; excretionem: quæcunq; enim suppurant, dum screatio biliosa est, exitiosa admodum sunt, siue uicißim bilis, ac pus, siue pariter excernãtur. Per hãc enim dictionem censuit cõsideranda esse exquisita ratione omnia, quæ in ægris existunt. atq; nõnulla quidem exposuit eorũ à bonis ita exorsus: Bona hæc sunt, facilè ferre morbum, facilè spirare, dolorem sedari, sputum facile excreari. Tum deinceps ea omnia recensuit à malis rursus exorsus: Mala uero, inquit, his aduersa habentur, difficulter ferre morbum, spirationem magnam, & crebram esse, dolorẽ nõ sedari, sputũ uix excreari, sitire admodũ, corpus ab igne inæqualiter detineri. In hoc si quis rectè animaduertat illud, quo proponitur quod suprà in secundo lib. uisum est (Tex. 53.) Ex suppurationib. quæcũq; pus effundunt, dũ adhuc biliosum est sputũ, ualde lethales sũt, seu uicißim, siue simul bilis, ac pus eijciuntur.

Id solum

Id solum est difficillimũ, quoniam Hippocrates uidetur in hoc textu ponere hoc signũ, tanquam contraria complectensi pus enim salutem bilis, ut cruda significat mortem. quasi innuat. si exuperet bilis, significat mortē, si pus, salutem: cum tamen antea positum sit tale sputum, ut lethalissimum. Propterea dico, quòd meo iudicio Hippocrates more suo ad unguē posuit signa cōtraria inuicem: urinas quidem, ut signum materiæ non habentis locum certum in uno membro, sed communicantis toti corpori: & cuius signa sint conformia. nã laudat urinã boni coloris, & substantiæ, quãuis contenta sint mala, magis, quam urinam, in qua utrunq; crudũ sit, aut malum: in sputis autem magis uituperat sputum, partim cōcoctũ, partim biliosum. ideo iussit ambo hæc perpendenda esse: ut per illa omnia signorũ genera intelligeret. At si quis me interroget, dicam, me existimare illa uerba (quãdo simul pus, ac bilem excreauerit) adiecta fuisse in margine ab aliquo, inde inserta textui: utcunq; sit, aliâs (lib. 3. Tex. 10.) dixi locum illum intelligi de rupta suppuratione, non de sputo, quod perrefluit sensim concocta materia, non tale ab eo, quod uincit, et exuperet, indicationē efficit: idq; magis ad propositũ uidetur conducere. nam purulenta, si plura fuerint, euadit æger: si biliosa, moritur. Ita ergo intelligendus est Hippocrates: non, ut Galenus, qui exponit uicissim. nam hoc non dicit Hippocrates: intelligeretur enim de rupta suppuratione: & tunc esset signum semper lethale. sed de excretionibus quibuscunq;, cum simul eueniunt, interpretari oportet, ut iuxta partem, quæ maior est, iudicemus.

DIGRESSIO.

Postmodum agit Galenus de Pulsibus, docens & hos considerandos. unde duo in hoc proponuntur: primũ an sine doctrina de Pulsibus prædictio hic tradita ab Hippocrate possit esse perfecta: secundum, quantũ conferat ea doctrina ad prædictionem. Pulsus ergo uitalis functionis, & facultatis, per se nuncius est, sed & aliorũ quorumcunq; affectuum, ut eam facultatem mutant. Sunt autē tria functio impedita, debilitata, & facultas imminuta, quæ & diuersos sortiuntur fines, & diuersis indigent auxilijs. exēpli gratia: functio prægrauata, uel si uelis dicere facultas, non refert, indicat de remouendo impedimento, dignosciturq; quòd neq; in diuersis partibus corporis, neq; diuersis temporibus eadem apparet, & nihilo secius etiam magis resistit, quàm quæ per resolutionem debilitata est. Adsunt prætereà signa alia plenitudinis. At discernere inter functionem, et facultatem exhaustam, licet quod ad curam attinet, minus intersit, quod ad prædictionem tamen, maioris est momenti. namq; functio debilitata, salua facultate, semper restituitur, si quis rectè occurrat: at facultas debilitata, nunquam restituitur. Intelligo facultatem debilitatam, cum temperamentum, aut compositio adeo corrupta sunt, ut amplius restitui nequeant: ueluti in sene facultas est imbecillis, in puero functio. si solida pars membri corrupta sit, facultas est imminuta: si illius caro, spiritus: si multus sanguis effluxit, facultas, nō functio. Plurimum ergo interest inter hæc discernere. Dicimus ergo eo peruenisse imbecillitatem facultatis, quæ nullo auxilio odoratorum ciborum, aut potuum, aut exercitij, uel medicamēti alexipharmaci, nec purgantis, aut lætitia animi ultra prouehi potest: cum autem potest, debilitata functio solum dicitur. Iam ergo rem tenes: sed modum dignoscendi unum ab altero non habes. Ergo plurimum scire hoc interest, siquidem illorum, in quibus functio perijt, multi seruantur, in quibus facultas eodem modo, ut pro deploratis haberentur, nemo ab orbe cōdito unquam magis restitui potuit, quàm à morte. Non mirum est igitur, cũ tam sæpe fallantur homines in hoc, atq; adeò, ut nullus unquam non falsus fuerit cogitatione ipsa, quod & de me ipso fateor, & Galeno, & Hippocrati contigisse haud dubius sum: quanquam nec illi, nec ego, in prædicendo aberrauerint, si tam difficile est hoc discrimē internoscere. Idem dico de alijs facultatibus. Sunt enim tres in uniuerso corpore huiusmodi, quæ totum corpus regunt, ut ait Soranus Ephesius (ca. 14.) ζωτικὴ, ϑρεπτικὴ, ψυχικὴ, seu uitalis, altrix, et animalis. hoc ergo, quod maximum est, & in tota Medicina præclarissimum, est etiam, ut dixi, omnium difficillimum: quod si Galenus nouisset, certè fateri necesse esset, Hippocratis doctrinam in prædicendo esse imperfectam. uerùm meo iudicio tantum abest, ut hoc docuerit cognoscere Galenus, ut etiam nescierit: & adeò nesciuit, ut neq;, quantum inter unam, & aliam interesset, cogitauerit. sed credidit, quemadmodum idem est, impeditam esse facultatem, & functionem: ita & imminutam, aut ablatam. Ille siquidem facultatē uocat potentiam ad agendum: aliâs (9. de Decretis H. & Plat. cap. 9. iuxta finem.)

ta finem.)etiam animam statuit facultatem, quæ non est facultas, neq; potentia, sed habens illam? Verum quod magis ad rem attinet in primo de Præsagio ex pulsibus (cap. 4. in prin.) dixit, cum inquit, Si pericardium, aut pulmo refrigerata, aut calefacta iusto plus fuerint, functio, non facultas læditur: sin autem cor ipsum, facultas etiam. At si humida qualitas, aut sicca in corde abundauerit, facultas etiam non læditur. adeò ut si quis animaduertat, ordines tres ponat. Sed hæc eatenus, donec ad intelligentiam necessariorum huic negocio faciunt: nam si ille uiueret, interrogarē ab illo, an, cum est cor refrigeratum aut calefactum, facultas semper læsa sit? quòd si ita est, in febricitantibus hoc continget sæpius in die: si autem intelligit de substantia ipsa, quæ plus habeat caloris, aut minus? neq; hoc. nam nec ex minima mutatione læditur facultas, sed solùm cum corrumpitur. Nec est hic locus agendi pluribus, sed sufficit, ut sciamus ipsum decipi in tribus. Primum, quòd putat, calorem & frigus esse principia facultatis, cum sint solùm instrumenta illius, & animæ: secundum, quòd existimat, facultatem posse lædi à qualitatibus primis impreßis, etiam non corrupto membro, nec toto, nec illius parte: tertium, quia credit ex quauis mutatione in primis qualitatibus lædi posse facultatem. Et, ut in uniuersum dicam, quamuis ipse uiderit aliquod esse discrimen inter læsionem facultatis, & functionis, quando fiunt imbecilles, non tamen cognouit modum, neq; causam, nisi obscurè. Refrigerato enim pericardio, læditur functio, quia frigiditas illa communicatur cordi: & non læditur facultas, quia frigiditas illa est solum impressa in corde: & non est principium secundum substantiam, ex quo cor componatur. Cum ergo Galenus, nec alius post eum, non docuerit hoc, quomodo internoscatur facultas à functione debilitata, patet hanc doctrinam pulsuum non esse necessariam ad prædicendum: neq; etiam ad hoc, ut Hippocratis doctrina perfecta foret. Si quis tamen adeò me stupidum credat, ut existimem, Galenum adeò rudem fuisse, ut non intellexerit discrimen inter functionem, & facultatem, ipse sanè utroq; nostrum stupidior est: sed hoc cum manifestum fuerit illi, ut quia functio à facultate oriatur, ideò non est eadem, existimauit tamē & spiritum, & calorem esse principia facultatis, cum sint solum functionis. Cum ergo effluit sanguis, ut dixi, non facultas, sed functio, debilis redditur: id est propriè functionis instrumentum: adeo ut iam sint quatuor, anima, facultas, instrumentum, & functio, quæ confundere non oportet. Apparet autem hoc, cum dixit in Introductorio pulsuū (capite 11.) Dissoluitur facultas nutrimenti difficultate, uacuatione immodica, morbi malignitate animæ affectibus, & doloribus uehementibus, aut diuturnis, cum nil horum, præter inopiam, aut corruptionem cibi dissoluat facultatē, sed solum instrumētum eius. At forsan dices, Galenus (ut primo de Præsagio ex pul. ca. 3. in fine) sæpe facultatis imbecillis signū dixit pulsum languidum? Dico cum languidus pulsus etiam in pueris inueniatur, qui tamen postmodum in uiros robustos euadunt, non solùm sanantur: palàm est instrumentum solùm facultatis, non ipsam facultatem languidam fuisse. uel si uelis de uerbis contendere, non repugnabo: dicas fuisse facultatem, hoc unum habeo ex pulsu. ergo nullū haberi certum signum uitæ nec mortis: quare nec esse necessariam eam doctrinam huic loco, nec illā, quæ ab Hippocrate tradita est, ob id imperfectā esse. quanquam rei ueritas sit, quòd sit hæc differentia: & quicquid est sempiternum, sciri poßit. aggrediamur ergo rem, et uideamus, an omnino liceat, uel saltem adumbrare hanc notitiam? Ergo si facultas perit, perit et id, in quo est, nō anima, in qua est principaliter: sed in quo, tanquam in subiecto scilicet corporis constructio, quæ temperamento, & compositione constat: constatq; per uitā, quæ est actus corporis ab anima recti, sicut natura recti ab anima, sine calore cœlesti. talis corruptio uel est putredo, uel fractura, uel siccitas, uel refrigeratio. Sed refrigeratio est ab impedimento, uel resolutione, & putredo quidem, & fractura, quæ confundit ordinem membri, tollunt facultatem: est ergo facultas imbecillis, quæ sine imbecillitate instrumēti debilem habet functionem. Siccitas aūt durum reddit instrumentum: putredo, contusio, refrigeratio imbecillitatem pariunt, quæ perpetuò manet, & habet proprias imbecillitatis differentias. cōmune autem est omni imbecillitati, non seruare æqualitatem: quæ enim mouet mēs orbes cœlestes præter id, quod maximos, & maxima cum uelocitate æqualiter, semper mouet. ideo nil horum in mortalibus, sed in imbecillibus semper conspicua est inæqualitas. Nullius ergo senis multo minus uel desenis æqualis pulsus esse potest, nec latere inæqualitas. hoc est, qđ alias me decepit, dū uiderē quosdam, in quib. pulsus apparebant imbecil-

les,

les, cum tamen ordinati essent, & æquales euadere: magna enim uis necessaria est ad seruandã æqualitatem. Propriæ autem imbecillitatis differentiæ sunt, non reniti primum, inde lentescere motum, id maximè apparet in fine pulsationis, indigentq; exquisitissimo sensu. Vnde mollities, atque durities magna instrumenti faciunt impedimentum in dignoscenda imbecillitate facultatis: nam durus pulsus efficit, ut lentescat in fine, & ut uideatur ob id imbecillis, & dum comprimitur, ut non cedat, & uideatur ualidus. Ita mollis (quod ego obseruaui) uidetur robustus in his, qui cum sudore moriuntur, quoniam minùs lentescit: & est alsus, & uidetur imbecillis, quia facilè cedit tactui. Vnum ergo præceptum omnibus his satisfacit, ut distinguas facultatem ab instrumento, & rursus à functione, uelut cum multus sanguis effluxerit. Vnum igitur signum ponitur à Gal. quar. de Dignosc. pulsib. (ca. 10. 11.) certum: aliud ambiguum, & obscurum maximè sensu: tertium, aut nostrum est: si pulsus renitatur, & magnus sit à robore, facultatis est: nam si ob duritiẽ renitatur, paruus necessario erit: idq; satis perspicuum est, & ratione constat: quod uerò est obscurius est, quoniam qui ob duritiem robustus uidetur, à debita celeritate deficit. Nostrum autem signum est, quòd durus semper renititur, ac non multum differt, an sumpserit, & inæqualis est: cum enim per se sit imbecillis, etiam difficilẽ habet extensionẽ. etsi ualida esset facultas, igitur tanto magis est inæqualis. sit ergo lãguidus, inæqualis, paruus, et cuius finis remissior est. Eadẽ inæqualitas etiã in arteriæ partibus dignoscitur: nam iuxta manũ minor est, nec minùs resistit, imbecillus minùs resistit, multo aũt minor est. At dignotio facultatis deficiẽtis, & usus eius ob uenerẽ uim ueneni sanguinis effluxũ, aut purgationem uentris, aut syncopin, ex quauis causa imminentem mœrorem, timorem, uigilias, paulò difficilior est: & facultas quidem languida, quæ pulsum mutat, omnino mortem affert, ut dixi, functio & ipsa persæpe, non tamen semper. quo circa etiam illud quærere necessarium est, an cum homo perit, functione uitiata, necesse sit facultatem debilitari? Et asinina dubitatio esset, si simpliciter intelligatur: nam cum homo moritur prius, uel exiguo temporis momento, necesse est, ex solui omnes facultates, quoniam uita deficit. at hoc non quæro, sed an multò ante, atque id necessarium non est, uelut in his, qui suffocantur: quinimo uisum est in trunco iuuenis securi percussi, arterias diu, & uehementer palpitare. Si ergo stranguletur homo, alioquin sanus, aut suffocetur, palpitabunt arteriæ, eritq; idem fermè finis uitæ, & functionis ac facultatis: sed etsi quis membrorum spiritualium uitio laboret, non tabefacta substantia cordis, neque corrupta, nec nimio calore dissoluta, aut congelata, retinebit facultatem, functio peribit. Si ergo functio euersa erit, maneat facultas: hæc erunt indicia (nam nunc de exsolutione, non oppreßione loquor) primùm æqualitas nulla erit, & constantia symptomatis mira, ut nullo auxilio permutetur, & lapsus reliquarum omnium functionum: & ideo eiusmodi ægri iacent, ut penè mortui. multæ tamen facultates magis læduntur: aliis tum multæ minùs.

An uerò, quo ad actionem attinet, aliquid inter debilitatem functionis, quæ ab effluxione fit, & facultatis, præter constantiam ipsius imbecillitatis, & euersionem aliarum facultatum, seu functionum (nunc in uitali hoc peculiare est, ut euersa illa, reliquæ euertantur: non ita in aliis) & æqualitatem, quæ tota perit in facultate, non in functione, non habeo aliud signum nisi forsan siccitatem, ut dixi, aut putredinem aut ictũ ut id per causam cognoscamus: nam de ictu, ni uelimus uideri prodigiosa tradere, non uidetur discrimen inter unum robustißimum, à quo sanguis uniuersus fermè effluxit, & mulierem languidam: nec, si esset, spectaret ad medicum, disputare de his quæ ratione solum, non sensu internosci possunt. Cum ergo ita sit, ut nondum hæc, quomodo dignosci queant, a Galeno uel aliis tradita fuerit, non erit doctrina de pulsibus necessaria. Sed tamen utilis ad hominem, non ad medicum, qui perfectè quæ tradita sunt ab Hippocrate, teneat. at pauci sunt, pauciores fuerunt etiam ante nos, cum obscura pleraque ex his forent.

Quæ igitur in ea doctrina de Pulsibus sunt præcipua, nunc adiiciam: nam propter illa, si non necessaria sit, erit tamen utilis, ac longè magis commoda. Et primum, ut dignoscamus robur facultatis uitalis, non primo modo dictæ. nam, ut docui, illud reparabile nulla arte est, sed ut cum spiritu & calore naturali coniuncta est, meritò cuius damus aut subtrahimus cibũ, si morbus exposcat, ut primo de Victus ratione in morbis acutis (cõ. 44.) Secũdò, ut initia febriũ, & incrementa, tum declinationes cognoscamus et naturã earum etiã ad cibi horas, & aliorũ au

xiliorum.

xiliorum occasionem captandam. Nec magis ulla in re doctrina Hippocratis uidetur aliquantulum cessisse Galeni iactantiæ, quam in dignotione febrium: quanquam & in hoc Hippocrates utebatur signo, sumpto ab essentia, scilicet calore, tum in toto, tum comparatione partium inter ipsas habita. Tertiò ad dignoscendos morbos alios, prout consensu declarantur in corde per pulsum: licet non declarent morbum ipsum, neque partem, coniectura tamen indicant affectum Velut, si in febre cõtinua percipiam pulsum ualde mollem, intelligam abscessum aliquem esse in membro molli, uelut pulmone, cerebro: & si durum in membranis cerebri uel pectoris: & sicut plurimum uinat ad thesauri inuentionem, scire thesaurum in domo, in qua habitas, sepultum esse, ita plurimum refert, ut ex pulsu dignoscas quos affectus cor patiatur per consensum aliarum partium. Et hæ sane sunt tres principales utilitates pulsuum, notitiæ non leues, nec contemnendæ.

ALTERA DIGRESSIO.

Cæterum, pro reliquorum euentuum dignotione Galenus tres libros de Crisibus scripsit. ex titulo ipso intelligamus, non solum eam doctrinam non esse generaliorem, quòd multi existimarunt, Hippocratis doctrina his in libris tradita, sed longe magis specialem, atq; (ut ita dicam) cõtractam. Nam cum de Crisibus tractet, non omnes quidem diuturnos excludit: sed tamen tam paucos ex illis amplectitur, ut multo plures desint ex his acutis, qui non crisi terminantur. prætereaneque de diuturnis agit, qui ad acutos consequuntur. dupliciter ergo angustior est doctrina Galeni in libris de Crisibus ea, quam Hippocrates tradit in libro Prænotionum. Verum Galenus diem Crisis etiam prædicere se profitetur. at hoc intendit Hippocrates suprà (Tex. 3.) cum dixit: Primus itaq; insultus. & infrà (Tex. 5.) post hæc autem. Duo ergo tãtum supersunt, ut docuerit morbos qui crisi finiuntur, & qui non: tum modum quo fit, seu futura est crisis. Concedamus hoc illi, quòd præscire quandoque licet, non tamen sæpe tantum abest ut semper: et uideamus in tam longo opere, quid præstiterit, cuius totum sensum hic explicabò: qui tanto erit absolutior generaliter; quanto uidebitur in specialibus quibusdam deficere. Omittam autem dicere, quod manifestum luce clarius est, Galenum confudisse eam doctrinam, & quod non potuerit, quòd maximè in ea necessarium erat, et ipse tradere se profitetur, docere quid sit principium: quoniam morborum primam differentiam ignorauit, aut non animaduertit. Morbi ergo materiarij, aut materiam habent quietam, uelut febres continentes: aut cum motu modico ut continuæ, quæ habẽt exacerbationes, et proportionem seruant: aut cum motu magno, sed non in determinatum locum, ut intermittentes: aut cum motu in certam particulam, ut in generatione inflammationis. Cum ergo principium de unoquoque horum dicatur diuersa ratione, & ipse non tradat eam diuisionem; quis conijcere possit, ipsum nouisse uerè, quid sit principium? quod si non nouit, quomodo rectè alios docere potuit? Ergo ubi manifesta fit expulsio materiæ, non in partem aliquam principium definitur contractionis tempore, quod ad accessionem attinet: ubi similiter fit exacerbatio, tempus est contractionis pulsus aut magnæ inæqualitatis, aut utriusque. In omnibus ratione totius morbi principium dicitur, quamdiu non euidentis coctionis signa apparuerint. atque id principium totius morbi dicitur, sicut aliud speciale accessionis aut exacerbationis. Sed in inflammatione duo sunt, motus materiæ & cruditas: ideò si manifesta coctio appareat, & desinat fluere materia, haud dubiæ finis principij adest: sed si motus finis adsit, coctio autem nondum cœperit, aut coctiò iam cœperit manifesta, nondum tamen materiæ fluxus desierit, tunc non definiũt uerè, an iam incrementum incipiat: quamuis existimat Galenus, etiam si materia non fluat, principium tamen esse, quòd nondum concoqui incœperit, quæ fluxa est. Sed pudet, ut uideo, distinguere principiũ fluxionis, quod definit cum materia fluere, desierit etiam si non concoquatur: & principium coctionis, cum nondum concocta est: atq; id rursus cum materiæ pars concocta est, alia fluit tamen: nam unius partis comparatione est principium alterius incrementum, aut status. Erubuit hæc distinguere: sed turpius est inuoluere lectoris mẽtem. Similiter tria sunt genera morborum materiariorum (nam de his semper uolò intelligi) quæ sanantur, & totum ambitum morbi comprehendunt & in his sunt quatuor tempora, Principium, Incrementum, Status, & Declinatio: quæ sanantur, & accessionem habent cum typo, & continent quinque tempora, initium, inæqualitatem, cum partim

corpus

corpus incalescit, partim adhuc refrigeratum est, incrementum, status, & declinatio. Tertium genus est morborum lethalium, quod semper uera declinatione caret: numerum autem temporum certum non habet. quandoq; enim moritur æger in falsa declinatione: & tunc habet quatuor tempora. quandoq; in statu, & sunt ei tria tantum tempora, quod plerumq; contingit. quandoq; in incremento: & tunc sunt illi morbo tantum duo tempora: atq; id rarò contingit. frequẽtius tamen quam ut in declinatione. quandoque in ipso principio uel inæqualitate accessionis: idq; omnino in morbis, qui sponte eueniunt, & continui sunt, rarissimum est uelut in pestilenti aere, & morbo attonito: aliquanto frequentius in initio accessionis, sed non est prima accessio: id enim nunquam uidi aut audiui, sed in accessionibus status plerumq; id contingit, aut in fine incrementi, aut falsa totius morbi declinatione. At in uiolentis affectibus id frequentissimè accidit, casu, uulnere, percussione. & cum non contingat mori, nisi in sæuissimo statu (mors enim ultimum est) & possit homo mori in principio & incremento morbi, palàm est, necessarium fore, ut alius ordo temporum ponatur, in quo mors semper in statu contingat. hic autem est ordo sæuitiæ symptomatum: erunt ergo quatuor tempora rursus symptomatum in morbis, qui ad salutem terminantur: ut quilibet sanetur in declinatione symptomatum quatuor exactis temporibus: moriatur autem in statu tribus iam inchoatis, duobusq; ex his perfectis: cum tertius etiam perfectus dici possit. Fundamentum ergo dignoscendorum temporum utriusq; ordinis, est cognitio principij, quæ solo sensu habetur. reliquorum autem temporum ex hoc ipso deducta cõiectura: unde superstitiosi medici est præcognoscere de principio: sicut sapientis ipsum cognoscere, & ipsius finem, & quale sit principium, & ex ipso tria tempora sequentia, aut si pauciora futura sunt. Hæc igitur quatuor de principio cognouisse sufficiat. Dignoscuntur autem hæc ex natura morbi, ex motu morbi, obscuro aut manifesto, ex coctione: & ex his, quæ accidunt illi, sicut sputum, symptomata, aeris cõstitutio, morbi uagantes, atq; similia. Ex morbi essentia, quia frigidi, ut pituitosa febris longa habet tempora: quæ ex bile pura breuia. ex coctione cum nondum manifesta est initium: cum iam manifesta est & augetur euidenter incrementum: cum perficitur status seu uigor: cum iam perfecta est, nisi expulsio exigatur, nec fiat declinatio, si exigatur, nec succedat ultima uigoris pars. Ex motu quod accessiones aut in continuis exacerbationes eadem hora fermè inuadant, nec plus minusue durent, & ut sæuiores non sint, initium habetur. Si celerius inuadant, tardius finiantur, & febris sit ardentior, incrementũ: si omnia sint in summo, sed non augeantur status: si serius aggrediantur, mitior sit calor, & celerius finiatur declinatio. Ex his quæ circũstant, uelut æstas, & æstas serena, & morbi uagãtes breues & uictus, & temperatura, & homo parcus, & robustus & latarum uenarũ, & facilis ad uomitum, sudorem, sanguinis fluxum, & alui exonerationem, hæc breuem significant morbum: & ita sputum in morbo laterali. atq; hæc fermè omnia descripta sunt ab Hippocrate prima Aphorismorum (12.) Præcipuè autem obseruanda sunt incrementa, tum symptomatum, tum morbi. ea enim breuitatis sunt indicia: sicut si sint exigua, longitudinis. Cæterum initium morbi distinguere, cuiusmodi sit, non solum ad prædictionem utile est, sed ad curandum necessarium: quoniam & si materia non amplius fluat, & tamen non concoquatur, non licebit concoquentia adhibere. nam magis ad trahendum, quàm ad concoquendum parata erunt: multo minus cum concoquitur, sed adhuc fluit. Sunt etiam signa crisis, quæ neq; semper bona sunt, sed parum differunt à coctionis signis: quandoquidem & si mala sint signa crisis, sunt etiam mala coctionis imperfectæ aut peruersæ; in quo demiror ualde de Galeno, qui crisis signa in utroq; significato uelit intelligere coctionis, cum sint tria significata bonæ, imperfectæ, & uitiosæ, sub uno tantum accipere uelit. quis enim non uidet, hoc discrimen tantum esse uerborum, non rei ipsius? Differunt tamen re: quoniam coctionis multo prius, quam crisis apparent: quamuis nec coctionis perfectæ, nisi iuxta statum, ut dixi, signa apparere possint: sed de coctione generaliter intelligit. Signa autem illius quadruplicia sunt: & hæc distinctio licet à Galeno ponatur, malè tamen, quia sparsim, ut confundat lectoris mentem, nec doctrinam aut scientiam efficere potest. Primum est eorum, quæ in uenis mesaræi, & caua iecoris, & uentriculo putrescunt, & habetur ex alui excremẽtis: modica, aut nulla coniectura ex urinis: aut cum materia est in gibba iecoris, & in uenis atque arterijs totius corporis, & habetur ex urinis mo-

nis modica aut nulla ex alui excrementis: aut est materiei, collectæ in uno membro, ut in pectore, uel pulmone, & habetur ex sputo: & cum dico coctio, intelligo tria: coctionē bonam, prauā seu putredinem, & non perfectam, seu cruditatem. Hæc igitur si aliquid prodeat habetur ex sputis, & de his tribus, urina, scilicet, & sputo & alui deiectione, dictum est abundè superioribus locis in hoc libro ab Hippocrate secundū unūquodq; significatum. Quartum est cum materia est in loco, & non habet exitum, ut in abscessibus uentris, & partium eius, & in phrenitide ex abscessu plerumq;: & tunc dabat unam regulam Hippocrates secunda Aphorismorum (47.) cum dixit: dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis quā iam confecto: antequam ergo febris & dolor urgeant, initium est morbi, et materia cruda, cum augentur & intenduntur, iam incipit concoqui, & est incrementum morbi: cū ad summum deuenerint, iā perficitur coctio, & est uigor morbi & symptomatum: cum cessant, nec expellitur materia, est declinatio symptomatū, & secunda pars status morbi cum eijci incipit; incipit uera declinatio morbi. & si, cum cessat febris, & dolor, uires ualidæ sunt, & reliqua symptomata cessant, est declinatio uera, & coctio bona: si autem uirtus deficit, & uigiliæ manent, & alia symptomata præter febrem & dolorem, non deserunt ægrum, ut ἀσιτία, & sitis, & inquies est falsa declinatio & coctio mala, seu peruersio. Vnde etiā scire oportet, quod symptomata sunt sex generū: alia quæ consequūtur morbū, ut sitis in febre. est enim calida et sicca: alia quæ materiam, ut delectio, appetitus in quotidiana febre: alia quæ coctionem materiæ, ut dolores & febres: alia quæ crisim significant, & hæc sunt trium generum: alia quæ prædicunt et præcedunt: alia quæ fiunt cum ipsa, & pendent ab illa: alia quæ sequuntur ad illā. exempla sunt, difficultas spirandi, uomitus, ex solutio uirium. Quędam sunt, quæ prauitatem materiæ aut motū sequuntur, ut conuulsio & syncopis: alia quæ superueniunt, et nòn pendent ex morbo: et tamē frequenter accidere solent, ut dolor uētris ob potum aquæ in febre ardenti, et dolor uteri ob eandem causam in puerpera. Cum ergo ita sit, iā scis quod morbi sunt duorum generum: uel materia est in uasis, uel est collecta in uno membro, & extra uasa. Galenus ergo (3. de Crisi cap. 2.) diffinit crisim, quod sit mutatio subita ad salutem: sin autem sit subita mutatio ad mortem, dicitur crisis mala: sin aūt in melius tantum, dicitur imperfecta: sin ad deterius, dicitur crisis imperfectè ad malū. Hæc sunt quæ quibusdam uidentur admirabilia, sed mihi licebit dicere, quod de Plauto Horatius:

—Et numeros, &
Laudauēre sales nimium patienter utrunq;.

Nam tot hic sunt incommoda, ut ubi maximè opus fuerat prolixitate, hic sit breuißimus. cum enim primum subita mutatio fuerit ex uenis ad uenas, etiam quod subsequatur mors aut salus ægri, non propriè est crisis. sed sit ita ut uelit appellare crisim: cum fiat subita mutatio etiam in abscessibus. Hippocrates tamen eam non appellat crisim: sed solum materiæ facientis febrē. Et in Anaxione (3. in 3. Epid. Tex. 79.) dixit in fine trigesimo quarto, Sudauit toto corpore, cessauit febris, perfectè est indicatus. nā abscessus aut concoquuntur, & expurgantur, aut resoluūtur. at hæc sensim fiunt, non ergo per crisim soluuntur, aut permutantur: atq; ita non possunt etiam indicati dici. Sed omittamus contentionem, quæ est in uerbis (namq; in hoc Galenum damno, qui cum instituerit sermonem de Crisi principaliter in declarando significata eius, & propriam illius naturam, cū sit titulus libri, tam parcè de eo nomine, ac re ipsa locutus sit, in alijs solitus esse adeò prolixus) & dicamus, quod materia aut est in uasis communibus, siquidem uenis, et arterijs, aut collecta in membro extra uasa, et quod putrescit in illis. nam in uentriculo uel utero, si putrescat, aut alijs cauitatibus naturalibus, non facit propriè febrem. cuius materia poßit concoqui, sed uel ephemeram, uel putridā alterius generis, sicut suprà de empycis docui. Et quòd nomen hoc concoctionis non cōuenit, nisi materiæ putrescenti. nam quæ non putrescit materia, dicitur præparari, seu attenuetur, seu incidatur, seu temperetur, non concoqui. Cū ergo materia est in uenis, seu arterijs, uel extra eas in membro proprio, extra uenas & arterias, potest protrudi subita mutatione multis modis. & ex uenis semper dicitur crisis apud Hippocratem, modò febris cesset: quia repente protruditur. Protruditur autē trifariam: aut omnino extra corpus, aut collecta in unum locum, aut sparsa. extra corpus quinq; modis, uomitu, deiectione, urina (quē modum quomodo, et cur prætermiserit Galenus in illo loco, non poßum imaginari, nisi ob negocia et celeritatem scribendi, ut in reliquis de diligentia poßis coniecturam facere: & ex hoc

quantū

quanta fides sit illis libris habēda) sudore, & sanguinis profluuio: hoc autem ex naribus, uel uenis ani, uel mensibus. Collecta in unum locum, facit abscessum, uel intus uel extra: sed sparsa, decubitum aut pustulas, aut morbum regium. At si morbus fuerit inflammatio, crisis non potest fieri per materiam extra protrusam primo: sed fit tribus modis, quorum duo modi ultimi conueniunt cum duobus ultimis materiæ in uenis contentæ. Et primus uocatur transmutatio ad uenas, qui etiam est ex genere collectionis, seu secundi modi eius, quæ est in uenis: unde, gratia exempli, ex ardenti febre, fiunt parotides per secundum modum crisis: & antequam parotides confirmentur, materia expellitur per urinam, aut sanguinem narium reiecta ad uenas rursum in prima crisi, ut primo Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 63. & 81.) cum materia nunquam exierit extra uenas. Ergo parotidum materia uidetur repulsa in uenas iterum: sed non est sic, uerùm potius in uenis remansit. Secundus modus uocatur transmutatio, nō crisis: poterimus tamē eam uocare generaliter crisim non simpliciter, sed crisim inflammationis: quia, ut dixi, Hippocrates non dignatur crisim uocare, cum morbus ex morbo consimilis generis fit, ut ipse superius dixit, de peripneumonia in anginam transmutata. Et hoc potest contingere in abscessibus interioribus, ut in priore exemplo, & exterioribus: ut cum peripneumonia ad parotidas transmutatur: ut suprà (Tex. 64. secundi lib. ex Gal. Diuis.) uisum est. Cadit autem dubitatio de tertio modo ibidem descripto, cum ad fistulam deuenerint: an scilicet fiat materia collecta, an sparsa? & an necesse sit præcedere abscessum? & nunc quidem dicimus, collectam fore materiam sub hoc sensu, ut fit in eisdem uasis, non ut tota simul sit in eodem loco, uelut in abscessu, sed pars parti succedit. icimus etiam non esse necessarium, ut fiat abscessus, sed locus eroditur. & eo modo euacuatur materia aeris. plerūq; tamē generari solet tuberculum, quod breui disruptum aperit fistulam. atq; hoc ob paruitatem, & temporis breuitatem, contempsit Hippocrates: prætermisitq; tum, quia non semper necessarium esset, ut præcederet, meminitq; solius fistulæ. In tertio modo, scilicet de cubitu, & pustulis, & morbo regio conuenit crisis hæc cum uera crisi. Prætermisit etiam dicere Galenus unum, quod erat ualdè scitu necessarium, scilicet, quod crisis nunquam excedit spacium unius diei, scilicet uiginti quatuor horarum: & quod in eodem morbo sæpius fieri potest, adeò ut quandoq; ter: uelut tertio Epidemiorum (Sec. 2. Tex. 2.) de Chærione, qui superuixit: de duabus autem crisibus in Euryanactis filia uirgine quæ interijt (Tex. 3. ibid.) Cum uerò crisis bona fuerit, necessariò fit aut in statu, aut in fine augmenti: & in imperfecta bona idem necessarium est contingere. Sed si materia eterogenea fit, erit multiplex, & unaquæq; comparatione suarū partium erit in eisdem temporibus, quasi essent plures morbi iuncti inuicem. Mortalis autē crisis quolibet in tempore accidit: sed plerunq; in augmento rarius in statu, rarius etiam in principio morbi quam in statu. Porrò tempora morborum cum sint quatuor, & unusquisq; morbus posit uariari trifariam iuxta singulorum naturam, fient coniugationes octuaginta una. Hæc autem pauculis regulis comprehendūtur. Prima quidem, quod longorum morborum longa sunt tempora omnia, breuium breuia absolutè: quoniam comparationem et proportionem inter se seruant. Secunda, quanto morbus est acutior, eo status tempus longius est comparatione principij & augmenti: contra principium & augmentum longiora sunt in morbo diuturno, & hoc sensit Galenus primo de Crisi (cap. 17.) Et ratio huic subscribit. Cum enim morbus ad statū properat, breuia fiunt tempora. dixit autē Hippocrates, (1. Aphoris. 7.) Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores. sunt igitur peracuti morbi tempora prima iusto breuiora status comparatione, sicut diuturni iusto longiora. Tertia est, quoniam ex humoris proprietate tēpora discernuntur. Dicebat Galenus tertio de Crisi, (ca. 4.) Febris quæ sanguine fit nondum corrupto, longum habet statum, imo tota fermè status est: reliqua ergo tempora illius cōparatione admodum breuia erunt. Sic tertianæ puræ initium breue est, comparatione ad alias febres, sed tempus inæqualitatis est longius: ut prima quarti (Trac. 2. cap. 36. & 37.) In febre autem pituitosa maior proportio est augmenti & declinationis ad tempus status sui, quam in tertiana notha, & in tertiana notha, quàm in pura: & rursus (Ibid. cap. 46.) Augmenti proportio in his eodem ordine est maior quam declinationis. Et principium eius est decem octo dierum, & quandoq; producitur: & cum primū soluitur, est in quadraginta diebus, sed ut plurimum in sexaginta & ultra: & ideò principium est longius incremento, sed

nõ comparatione aliarũ febrium, quia tertiana, gratia exempli, & si principium habeat breue comparatione status, tamen est longius in cõparatione ad augmẽtum quam in pituitosa: in qua principium licet sit longius augmento, est tamen breuius in comparatione ad illud, quam in tertianis, uel etiam quartanis. Non ergo intelligamus sic in pituitosa febre, quòd augmẽtum sit longius comparatione suorum reliquorum temporum, nisi ut comparatur augmentum aliarum febrium ad reliqua tempora: idem de declinatione: sed est minor excessus proportionis ad sua tempora quàm incrementi in comparatione ad alias febres, & etiam in ipsamet febre. Est tamen principium augmentum et declinatio in illa longum simpliciter. Et etiam in cõparatione eorundem temporum in alijs febribus ad tempus sui uigoris. hæc pluribus egi: quia res erat paulò obscurior. Quartana uerò, est quasi media inter tertianam & quotidianam, cum fuerit ex adustione. Naturalis uerò habet longius principium augmento, & augmentum statu. Sed declinatio est minor augmento satis, & non multo longior statu. Quarta regula est, quod tempora intermittentium declarantur ex temporibus accessionũ & continuarũ ex temporibus exacerbationum. Principium ergo accessionis longum aut exacerbationis ostendit principium totius morbi futurũ longũ, & si breue, breue idẽ de augmento, statu & declinatione. inæqualitas autẽ pertinet potius ad augmentum quam ad principium. Quinta regula tempora redduntur longa aut breuia ex natura materiæ illius multitudine, motu & loco. In intermittentibus est maior motus, & in initio post in exacerbationibus et incremento minimus ac fermè nullus in statu & in synochis. Et ideo intermittentes in hoc à cõtinuis differũt & accessiones atq; exacerbationes à totius morbi tẽporibus in hoc. Sexta regula, ætas, tempus anni, aeris qualitas fermè idem agunt in omnibus tẽporibus: frigiditas enim & imbecillitas producunt tempora omnia quasi eadem proportione: magis tamen tempora uniuersalia seu totius morbi quàm accessionum uel exacerbationum: quod & accidit in imbecillitate. Et hoc nisi in aere ualde frigido nec perseuerãte, quia tunc posset magis producere unã accessionem, quam totum morbum. sed intelligimus de perseuerãte. Tempus tamẽ anni plus potest ad breuitatẽ morborũ generaliter, & ad accessiones: ætas & temperatura in morbis salubribus. Septima regula,

locus, multitudo materiæ faciũt magis ad longitudinem uel breuitatem status, motus ad breuitatem & longitudinem principij: augmentũ medio modo se habet inter utrũq;. natura materiæ, ut dixi, æqualiter se habet iuxta proportionẽ ad singula tempora. Octaua regula, declinationis tempus fit breue aut longum cõparatione ad incrementum (nam ad illud comparari debet, tum ob similitudinem quam cum illo habet: tum quia iam incrementum ad alia tempora comparauimus, unde ex cõparatione declinationis ad illud habemus comparationem declinationis ad reliqua tempora (& quoniã declinatio non est pars accessionis, nam accessio cõstat ex principio tantum incremento et statu, quia in his temporibus morbus accedere uidetur, in declinatione autem recedere, & ideò ob has tres causas, & quia non est pars semper morbi, ut dictũ est: nam lethales carerent de illa dicere loco ultimo reliquimus) cum duplex sit, alia sine motu, alia cum motu: id est quæ succedit ad crisim, hæc est breuior augmento, si sit perfecta crisis, aut prope perfectã: & hoc de declinatione tam accessionis quã morbi totius. In ea uerò, quæ est sine motu, uel cum exiguo, considerare oportet locum & multitudinem materiæ. nam multitudo materiæ et remotus locus à corde ad longitudinẽ quidẽ augmenti parum aut certè minus faciunt quam status aut declinationis, ut propinquitas, & paucitas eius ad breuitatẽ. declinatio enim est similior statui, quam augmento, cum etiam illi propior sit.

Morbi ergo quidam crisi, quidam autem sensim finiuntur: tam qui ad mortem, quam qui ad salutem terminantur.) Præterea ad horũ dignotionem oportet cognoscere non solum, ut dixi, (2. de Crisi ca. 7. sed non ad unguẽ uide tamen) naturam simplicium morborum, sed etiam cõpositorum. componuntur autem febres inter se, & hoc est frequens, et cum inflãmationibus rarius, quia potius ad eam cõsequuntur quã quod cum illis componantur. Et febris cõposita sit, uel quia materia est diuersa loco, ut in duabus tertianis, uel quia à duobus humoribus ut in hemitritæo. Tertianæ autẽ nothæ humor non est compositus ex bile & pituita, ut quidam credũt, sed est unus humor non mistus: uerũ ita genitus, cum substantia bilis crassa est. ideo & si plerunq; quod crassius minus sit calidũ: contingit tamen ut sit crassior simul & calidior: & tunc febris est ualde mala. In hemitritæo ergo potest materia biliosa esse in uno loco cũ pituitosa, & in diuersis, fitq;

uarietas

uarietas ex hoc, sed non magna. nam si misceantur, non tamen simul putrescunt: & ideò fiunt necessario duæ febres, & non una tertiana notha. Vt ergo dignoscas febrem compositam, quæ solet fallere quatuor ob causas: prima cum est continua, & aduenit typus, arbitratur homo duas esse, & poterit esse una continua frigorifica. Et contraria ratione poterit credere, quod sit continua frigorifica, & erunt duæ. Secundus est propter anticipationem magnã: credemus quod sint duæ tertianæ, & erit tantum una, & ita poterunt esse duæ, & uidebitur esse una tantum. Tertius modus est, cum existimauerimus duplicem tertianam esse quotidianam, aut quotidianam esse duas tertianas. Quartus, cum extensam tertianam crediderimus esse compositam febrẽ ex hemitritæi genere, propterea quòd et ipsa cõtinua est, & frigus habet ac horrorem de tertio in tertium diem. Et quanto difficilius est cognoscere febrem compositam, quam simplicẽ, tanto & multo magis triplicem à duplici & obseruare ordinem: Cum autem excesserit ternarium numerum compositio, non solum est difficillimum distinguere eam à triplici febre, sed multo difficilius earum circuitus obseruare, et multo etiam difficilius euadere. Vt ergo dignoscas compositionem illarũ, oportet, ut simplices ad amussim (ut dici solet) internoscas. Velut & Galenus docet (2. de Crisi ca. 9.) si enim per propria signa dignoueris tertianam puram cognosces, quod anticipat, & non est duplex tertiana: & si tertianas singulas, quod non est quotidiana. Et in extẽsa, si scias, quod est tertiana, intelliges, quod non est hemitritæus. Et frigorifica non habet annotationes incompressas, ut habet hemitritæus: quia typum habet singulo die, hemitritæus uerò alternis diebus. Secunda ratio est ex similitudine, aut dissimilitudine inuasionis: nam febris si eadem sit, similes habebit inuasiones: sed si una inuadat cum frigore, alia cum rigore, aut una habeat longum horrorem, alia breuem, non erit una febris, sed duæ, etiam quod sint eiusdem generis. Tertium indicium sumitur à proportione ipsa: nam inuasiones aliæ æquales sunt, aliæ inæquales paribus anticipationibus, aliæ imparibus anticipationibus, sed proportione sibi respondentibus: at ex duabus, quomodo uis, ordinatis, quemadmodum in astrorum motibus necesse est omnino inordinatum fieri circuitum, ergo composita febris semper erratica esse uidetur: nec unquam ordinem ullum ex tribus prædictis seruare poterit. ideò uel mediocriter exercitatum medicum, qui hæc legerit, latere non potest composita febris, aut simplex cum qua accessio fuerit. Sed neq; synochus compositionem admittit, atq; ideò notus: quod uerò decipit medicos etiam exercitatos, præsertim, quòd quanto magis exercitati, tum ob negocia, tum ob cõfidentiã, minus animaduertunt, est in continuis quæ exacerbationes habent: nã plures esse possunt simul etiam continuè. Oportet igitur in his quod magis intersit ad salutem ægri, cum morbus sanari potest: ad gloriam autem medici, semper diligentius animaduertere exacerbationes ipsas, an sint inter se similes, & an singulis diebus: si enim singulis diebus morbus procuidubio aut compositus erit ex duobus tertianis, aut erit quotidiana continua, aut tres quartanæ continuæ: sed si dissimiles, omnino erit composita febris ex duabus continuis febribus. Et hæc omissa sunt à Galeno, cui tamen plurimum debemus: quoniam nisi ipse collegisset scripta antiquorum in unum, fuisset labor infinitus hæc inuenire. Neq; enim credendum est, libros antiquorũ, qui solum exercitationi addicti scribebant, imperitè, imperfectè & inordinate fuisse meliores scriptis Galeni, qui non medicæ arti uacans, aut admodum rarò ex methodo quædam suis illorũ scripta cum iudicio etiam non sternendo in ordinem redegit. Atq; ideò in his quæ ingenio indigebant, plurimum contulit antiquorum scriptis: sicut in his quæ exercitatione constabant, corrupit: uelut dissectionem & simplicium medicamentorum cognitionem atq; pulsuum. Eò enim audaciæ processit, ut ingenio ac methodo illa confisus sit superare diligentiam & notitiã sensibus perceptam. Vnde errorem illum admisit. credidit etiam posse Hippocratis authoritatem obscurare: ideoq; & alterum errorẽ commisit, illius scripta contemptim interpretando. Demum etiam Aristoteli bellum intentauit duorũ alterum sperans, aut superiorem euasurum, aut saltem tam audaci facto gloriosum, quod, ut apud imperitos aliquid esse uidetur, ita cum principia nulla constituerit ad tanti uiri dogma euertendum, apud eruditos ridiculus euasit. Cum his tamen, ut dixi, omnibus plurimum utilitatis ad artem attulit: præsertim quod dissectionem Vesalius instaurauit, & Dioscoridis libri superfuerunt: ut nihil præter pauca inuenta Marini in dissectione desiderari meritò possit, & Archigenis de pulsibus singularis. Placuit his qui non profundius rẽ inspiciunt, ob quatuor causas medicis: ob ordinis claritatẽ, in quo fuit primus in-

Iudicium de Galeno.

ter medicos, quod omnia etiam solus complexus sit simplicia compositaq; medicinæ, ea, physicam & chirurgiam, theoricam et principia cum practica: Prædictionem, dignotionem, curationē: sanorum & ægrorum tractationē: tertio quod primus etiam inter medicos cœperit insueto more philosophari; demū ob methodū, ad quam etiā primus totam artem reduxit, et singula reliquos reducere docuit, ut medici nostri temporis hoc ipso se plus Hippocrate scire putēt. Ob idq; præcipuè defenditur à plerisq; Sed & grāmaticis et rethoribus, et artis medicæ imperitis, ob sermonis elegantiam: imo potius floridum & abundās dicēdi genus, Asiaticis peculiare. Verum ad rem redeo. Tres sunt, ut dixi, modi salutis: Repentina solutio morbi per crisim perfectam, repentina cōmutatio in melius per crisim imperfectam, & ut sensim tendat ad salutem, his totidē modi moriendi opponuntur, & præter hos quartus, qui frequenter (et nimio, quā uellemus, accidit) cum subito morbus absq; indicio ullo crisis aut transmutationis in deterius commutatur. Vna autem est ratio mortis in omnibus, ut morbus & causæ eius, & symptomata sint potiora uiribus, ut contra salutis. Vt ergo crisi eueniat, dum uires potiores sint affectibus cōtra naturam, necesse est, ut materia, quæ causa est tam morbi, quàm symptomatum, sit concocta. atq; ideo, ut tempus illud expectetur, quod si crisis præcedat, multūq; intersit ad coctionē, moritur proculdubio æger, si parum in deterius commutatur status ægrotātis. Vt uerò non possit id tempus expectari, efficiunt tria, motus materiæ, & symptomatum magnitudo, & error in uictu, ut ira & potus uini, & eiusmodi. Vnde patet, illos præclarè agere, qui cū una sit spes uitæ producere morbū eo usque, ut materia concoquatur. id mihi uitio uertunt, quod agam, quanquā omnes seruētur: ipsi perperam agendo tot occidant, ut carnificinam potius quam medicā artem exercere uideantur. Ergo quod morbus crisi finem habiturus sit, definiendum est in genere, quod breuis ac uiolentus, & robustæ uires: hæc enim sunt uera indicia: de die uerò natura morbi, unde tempus etiā status aut finis incrementi: secundum est circuitus: nam in die accessionis solet fieri crisis, quanquam in quarta miretur Galenus factā crisim. sed non ne quarta potuit esse dies accessionis in morbo, cuius accessiones uehementiores fiunt diebus paribus? nec rarò fit crisis in die quarta: quia sit par, sed eadem ratione, qua etiam rarius in tertia, quod nimis sit proxima initio morbi.

Tertium est ex indicatione, uelut in Aphorismo (4. par. 71.) Quibus septima indicatur iis nubeculam habet quarta die urinā rubram. Et ita de sudore, sanguine à naribus fluente. Quartum est ex morbi superuenientibus symptomatibus lachrymæ, rubor genarū, obscrura illa, de quibus dictum, anxietas, difficultas spirandi, inquies, æstus magnus, uigiliæ, agitatio, deliria, graues somni, dolores capitis, colli & stomachi, id est, oris, uentriculi, obliuio præsentiū, ignorantia, tremor labij inferioris, murmur uentris, fastidiū cibi, aurium sonitus, sensuum & totius corporis grauitas, sitis intolerabilis, exiliunt, clamant ueluti furentes, accessio anticipat, rigor lōgè ualidior fit. Quintū ex anni constitutione, ex morbis, qui uagantur, quorū maxima pars incertā diem crisim seruare uidetur. Si ergo quod futura sit crisis, seu bona, seu mala certus sis, & etiā de die, siquidem in principio, et in morbo calido atq; acuto, fiet per excretionem, ubi signa coctionis præfuerint: si uerò morbus frigidus & longa tempora ante statū, & urinæ diu crudæ per abscessum aut decubitum (Vide 3. de Crisi cap. 11.) Si ergo sub crisi urina, aut aluus supprimātur, rigor sperandus est: si superuenerit, & à suppressa urina & aluo, sudor est expectandus: si ab altero eorum suppresso reliquum ab urina per aluum, ab aluo per urinas, nisi mollis pulsus & undosus fuerit, et exteriora maduerint: tunc enim sudor est expectandus. Quod si signis sudoris, uētriculi morsus, & tremor labij, & circa oculos tenebricosa uomitus etiam cū sudore: rarò enim solus uomitus decernit. Oportet autem spectare, quid antea incho auerit seu pridie, seu in indicatiua de abundāti excretione alui aut urina uel sudore, aut uomitu, aut sanguine è naribus profluente. minimū enim uestigiū in morbo, cuius iā coctionis signa apparent sufficit. Signa uerò fluxuri sanguinis iam prædicta sunt, & cū his difficultas spirandi, & pulsus magnus in uentris temperatura inter biliosam & sanguineam: febris cōtinens, aut ardens, cōsuetudo fluxus sanguinis in patiente. Pulsus autem durus & inæqualis, uomitus est indiciū in morbo ad salutem tendēte. Dolores etiam capitis acres magis significant uomitum, graues sanguinis fluxum è naribus: atque ea parte qua magis rubent genæ oculiq;, & hypochondrium sine dolore tenditur: nam cum dolore uehementi significat inflammationem loci. Et si ex aduersa fluat nare, paucus effluit semper: & est potius malum signū, quam bonæ crisis effectus. Si uerò non superiora, sed lumbi dolent, signaq; adsint

fluxuri sanguinis in mulieribus profluent menses propriè uirginibus, in uiris hæmorrhoides, & uomitus quidem manifestissima signa sunt, inde fluxus sanguinis. Vltima sunt urinarũ; cum fuerint signa sudoris: tempus autem anni, ætas senilis, locúsue frigidus obstiterit: aut uis sudori omnino insuetus, aut contrà plurimum mingere suetus: aut cutis sicca uel frigida. Deiectionis autem alui signum unum est deesse omnia reliqua signa & aluum iam præter solitum aliquid deiecisse. Abscessuum uero locus iam superius definitus est: & si post aures aut ad articulos futurus est, aut in uentre, & si intro: nam cum signis exitialibus erit, aut extrà nam plerunque salutaris est, nisi profundus ualde sit, aut retrocedit.

PROGNOSTICON XL.

Decet autem morborum semper populariter grassantium impetum cõsiderare, nec latere temporis constitutionem.

COMMENTARIVS.

Duo cum proponat, quod principale est, omittit Galenus: sed facilè est deprehendere ex hoc commento, quanquam & ex alijs etiam coniecturis alibi ipsum hæc commentaria, dum iuuenis esset, conscripsisse tanto iuniorem, quanto Hippocrates ipse senior erat, dum librum Prognosticorum composuit: ideoq; hoc non dicam ut mihi fidem habeant, sed ut ab illo derogent. quippe impossibile est ante quinquagesimum annum quicquam cum iudicio scribere. In me ipso autem expertus sum, quanquam assiduus fuerim in studijs, quantum ponderis attulerit mihi annus sexagesimus. Vt certè tres classes librorum meorum iure merito efficere possim ante quinquagesimum annum conscriptorum, in quibus, quantumuis sit ingenij, placent tamen indigesta nimis non solum, sed immatura. Quæ uerò à quinquagesimo ad sexagesimum multo meliora & grauiora: at absoluta iuxta cuiusq; hominis mentem & exercitationem à sexagesimo ad septuagesimum usq;. Vltra autem alia nimis pressa, si quis eruditus sit, & ob id ad legendum morosa & difficilia mente multa nimis in angustum complectente plurima: plura longè postmodũ imperfecta ob uirium corporearum maximè memoriæ & patientiæ laborum defectum, unde inæqualis esse necesse est. modo enim assurgit plenus, & tensus, & ornatus, ac uiuax, modo languidus, & tenuis ac imperfectus, semper autem salebrosus, cuiusmodi Senecæ scripta. Quòd si etiam antea deliquit in aliquo, tum maximè conspicua fiunt illius uitia. quod mihi ẽ apparet in Senecæ commentarijs, præcipuè ubi uitæ suæ specime depictũ reliquit, ut nil fœdius. Eam ob rem à septuagesimo anno nihil prorsus scribam gnarus uiriũ humanarum, & ob id nũc quatuor alo anagnostas Paulum Eufomiam, Rodolphum Syluestrem, Ioannẽ Bordonum, & extra domũ Guidum Posthumium Ferrum, ut celeriter quæ desunt, absoluantur. quo tẽpore etiam Bononiensium conductio finem habet: & somnium ostendit, aut mortem aut saltem uitæ mutationem. Quod si superero, potero tanto melius scripta mea castigare, quò minus noua condere aptiùs ero. huicq; negocio incumbã. Et si qua absoluenda erũt, pro uiribus absoluam. Opponens me ex cõdicto ætatis uitijs: ut neq; deficiant, hoc, inquam, erit difficilius, ut nec nimis sint pressa, quod facile efficiam. Alijs autem in posterũ propter ea, quæ inueni et tradidi, seu generaliter, ut Dialecticam de Vno: Hyperchen, de Proportionibus, de Conscribendis libris: seu in singulis artibus, ut in medicina commentarij hi præcipuè, tum contradicentium libri, & Epidemiorũ commentaria, & in Philosophia de Natura, de Subtilitate, de Rerum uarietate, Theonoston etiam: ante quadragesimum annum licebit edere libros absolutos, modo hæc omnia adsint: ut sit exercitatus in mathematicis: ut libros nostros diligenter legerit & intellexerit: ut ueritatis amorem omnibus præponat: & ut saltem premat fœtus suos in annum unum. Sufficiet enim tot præditio auxilijs pro nouem Poëtæ. Sed iam ad rem.

Vult (quod, ut dixi, inexpositum Galenus relinquit, & est pars principalis) Hippocrates, ut morborum popularium grassantium impetum inspiciamus: iuxta hos fiunt sex illorum differentiæ. Alij quidem lethales, ut in Pestilenti constitutione tertij Epidemiorum: alij prorsus salubres, ut in prima constitutione secũdi Epidemiorum (Sec. 1. in initio) Secũda est, quòd aliqui sunt longi, aliqui breues: quorũ exempla rursus protulit Hippocrates passim in Epidemijs. Tertia, aliqui iudicãtur, aliqui nõ: Quarta, aliqui sunt sine recidiua, aliqui nõ sine recidiua. quorum clarè mentionẽ fecit in primo Epidem. (Cõst. 3.) Quinta, aliqui sunt cũ symptomatib. grauibus, & aliqui nõ, & his uel illis: aut alij cũ delirio, alij cũ sopore. Sexta, aliqui cũ symptomatib. sub conditione

*uelut Masculis nullis asprituđines., seu pustulæ
minutæ contigeriũ. Et quibus sanguis è naribus
probè fluxit, nemo illorum mortuus est. De his
duabus, sũ tertia differentiis locuples habes exem
plum in secunda constitutione secunda secundi
Epidemiorum(Sec. 3.)Tantum refert hoc, ut di
xi, quod anno quodã Mediolani cum omnes æ-
state quadam cum lethalibus signis ægrotarent,
nec uno aut exiguis, omnes tamen seruabantur.
Ita de aliis facta coniectura, ubi ætas, habitus cor
poris, morbus et symptomata eadẽ fuerint pro-
nunciabis ex aliorum euentu edoctus, si reliqua
propria consenserint, aliter solum coniecturam
facies. Habet hic textus aliquam similitudinem
cum eo quod scripsit sexto Epidemiorũ (Sec. 8.
„ Tex. 23.) Morborum populariter uagantium
„ modi ac rationes considerandæ: sed hoc ibi præ-
„ cipitur, hic uerò iam præceptum & perceptum
„ præsupponitur, ut eo utamur auxilio admo-
„ net. nam ibi uult docere, quomodo morbi popu-
lares cognoscãtur, hic quomodo ex illorũ cogni
tione de præsentibus ægris indicemus animad-
uertentes primum, an laborent morbis popula-
ribus: uide etiam, & si non laborent eis, sed sint
sporades aut endemii, an aliqua symptomata cũ
illis communia habeant. namq; contingit, quos-
dam morbos esse similes in quibusdam sympto-
matibus cum popularibus, aut pestiferis eorum
tempore, seu quod aer plus nõ possit imprimere
seu ex timore et cogitatione inciderint, seu pror
sus uana sit imago rei, & tamen illos non labo-
rare pestilentibus morbis neque popularibus,
quod non semel mihi uidere contingit.*

„ *Nec latere temporis constitutionem.*) *Hæc est
secunda pars, quam totam declaraui in libro cui
titulus est: De Prouidentia ex anni cõstitutione.
redigitur autẽ ad quinq; capita: morbos qui pen
dent ex propria temporis natura, de quibus Hip
pocrates agit tertia Aphoris.(20.21.22.23)
quatuor perpetuis sententiis, & antea quod ad
prædictionem attinet, & est magis ad propositũ
„ Aphorismo illo, (9) scilicet, Autumno morbi
„ acutissimi, atq; exitiales maximè: uer uerò salu-
„ berrimum, & minimè exitiale. Vel ex qualitatè
„ communi tam naturali quam præter naturam,
„ ut ibi(15)Ex anni autem constitutionibus sicci-
„ tates, & ibi, in siccitatibus febres acutæ fiũt. Aut
„ ex mutatione temporum naturali: ut ibi,(7)Au
„ stri auditum hebetantes, quotidianæ autem cõsti-
„ tutiones. Et ibi (5) Morbi in pluuiarum mul-
„ titudine: tum etiam illud (17) Quando æstas
„ fuerit uerisimilis, & illud: (16) In constantibus
temporibus. Quarto(16)ex mutatione tempo- "
rum duorum, & expectatione tertii, quod exe- "
quitur in illo, (8)De temporibus: siquidem hy- "
emis. & tribus sequẽtibus aphorismis. habes & "
alios ibi, (11.12.13.14.) uelut, in temporibus
quando eadem die: & pertinẽt ad mutationẽ na
turalem. Quintum caput est, cum ex multorum
temporum præter naturam se habentium præco
gnoscitur in extremo, qui morbi sint expectan-
di, ut in constitutione pestilenti tertii Epidemio-
rum(4) Vult autem iam præsens esse tempus,
de quo prædici debet, uelut constitutionem diei,
uel partis anni, uel superuenientem imbrem ro-
ridum in æstate, ex quo expectandi fuiit sudores,
ut secundo Epidemiorũ(const. 2. sec. 3. Tex. 7.)
Hæc forsan ambo quæ hic explicantur sunt quæ
sub diuini nomine commemorauit Hippocrates
in primo libro(Tex. 4.)*

PROGNOSTICON
XLI.

PRobè tamẽ id noscere expedit
de coniecturis certis atq; aliis
signis, & non ignorare, quod in o-
mni anno & omni tempore mala
malum, bona bonum significant.

COMMENTARIVS.

*Cũ declarasset in præcedenti textu, quòd mor
borũ uagantiũ impetus & anni constitutio sunt
obseruanda, ne quis crederet fieri debere, ut illis
quæ iã toto libro dixit, ob id quod dixit de mor
bis uagantib. parũ esset fidei dandũ, monet nos,
quod & omni anno & tẽpore scilicet in quauis
constitutione & morborũ passim uagantium na
tura, et in omni regione (quod tamẽ ad sequentẽ
textũ pertinet) signa quæ hic connumerata sunt
seu σημεῖα sint, seu τεκμήρια, semper retinent
naturã suã, seu mala sint seu bona. indicãs quod
licet plus aut minus significent boni uel mali, ta-
men genus suum retinent. σημεῖον enim ad Lati
nos trãsfertur signi nomine, id est, quod indicat
ex superficie: ut dicãt, uelut inspicere oculis in-
tentis pecuniã alienã, est signum naturæ furacis:
τεκμήριον aũt indiciũ: uelut si quis clam ingre
diatur in domum, nec sit alia causa. Estq; signum
quasi certum. Dicit ergo Hippocrates, signa ne-
que firma neq; leuia non mutant naturam su-
am, ex bono in malum neq; contra. Tum multa
uerò præter propositum adducit Galenus, ea-
rum quæ necessaria sunt, duntaxat commemo-
rabo. In secunda Aphoris.(27)uult non fidendũ
signis, quæ bona sint, si sine ratione eueniãt: neq;
timendum, si mala sint, cum dixit: His qui non ex "
ratione*

» ratione lenius se habent, non est fidendum; neq;
» multum formidare mala, quæ præter rationem
» eueniunt: plurima enim horum stabilia nō sunt,
» neq; multum durare cōsueuere, aut permanere.
» In secundo tamen libro (Tex. 56.) lenius habere
» inter bona signa connumeratur, et grauius diffi
» cile ferre morbum.

Respōdet Galenus, signa nunquā mutari, symptomata mutari. hoc intelligēs, quod symptomata eadem sunt subiectum bonorum & malorum signorum, uelut difficultas spirandi sunt signa mala, si non concocta materia accidant, seu crisim uenturam indicent, seu non mala sunt signa, si cocta materia iam nec ante bonam crisim futuram significabunt & liberationē, & erunt bona. cum hæc dixisset, contradicit Hippocrati, uolens symptomata decretoria posse dici signa, non indicia: quia mutari non possunt. At Hippocrates nec signa nec indicia mutari posse uult expressè. Vult præterea accidentia, seu symptomata crisis non esse bona uel mala, quasi innuat, tametsi signa sint nec bona esse nec mala: ideò non mutari nec contradicere Hippocrati: sicq; Galeni sententia arguta est, nec spernenda. Iudicium tamē de bono aut malo semper, et necessariò dicitur: ideò nec mutari potest nec dici de accidentibus crisis. Et quanquam hæc responsio defendi posit, atq; utinam omnia Galeni inuenta sic possent, simplicius tamē Hippocrates est interpretandus: & est quod difficultas spirandi, & rigor & delirium semper sunt mala: uincuntur tamen à signo coctionis, & etiā quia parum durant, ideò mortem nō possunt significare, sed turbationem quæ sequitur. nam si omnia mala signa significarent mortem ubique, ubi mala dicit, lethalia appellasset. Et si obijcias quod sint bona, quia significant salutem, ut uidetur Galenus, quia significant crisim, per quam æger à morbo liberatur? dico quod significant crisim, quæ est mala per se, sed postmodum bona fortuito, quia est iuncta cum coctione. Ergo sine tot tricis signa omnia bona in seruandis celeriorem exitum atq; faciliorem tum certū, ac magis absolutum significant: in morituris serius aduenturam mortem: ita mala cōtrario modo. Nec qui lenius præter rationem se habent, non est fidendum: quoniam lenius se habere, est signū certum salutis, si cum euidenti sit ratione. at sine illa non est certum signum salutis, in quo possis confidere, sit tamen bonū. Sed uidetur dubitatio magis ad rem: quia urinæ nigræ malum signū sunt, & tamen in quartana, & morbis melancholicis sunt signum salutis. Item urina bona, est bonum signum, & tamē in pestilentia contagiosa significat mortem magis certam, & magis propinquam quàm si mala esset. Dico quod urina nigra est, uel ut signum, & est mala semper: uel ut expurgatio, & est bona, & differunt inter se, licet sint difficiles cognitu. De peste quidam posset dicere, quod non est perfecta concocta: sed & eiusmodi in alijs morbis inter bona signa numeratur, quando etiam rubra inter illas reponatur quæ tamen multo minus secura est. Dico ergo, quod non propter illam significatur mors, sed propter alia. Sed rursus, quomodo in statim morituris persæpè uidemus mutari urinas ex prauis in bonas: et hoc sæpe accidit. Imò accidit unū aliud, quod multi cū urinis concoctis ex diuersis morbis pereant: adeo ut medici arti ob id magis succenseant, quam ob aliam causam. Propterea Hippocrates nō dicit, quod idem nō posit quandoq; esse signum bonū, et alias malum: sed quod non mutatur, nec ratione regionum, nec morborum uagantium, nec ætatis: neq; potest esse prorsus idem ab alijs causis: sed non negat, quin pus concoctum in morbo laterali non sit bonum & in ulcere pulmonis malū, cum iam quis uidetur sanus, & habet leuem tussim. Ideò urina uidetur concocta: & tamen æger tendit ad mortem, quia morbus non pertinet ad coctionē: uel quia qualitas est prorsus uenenosa. Vnde notādum, quod febres pestilentes aliæ sunt uenenosæ solum, ut hecticæ et ephemeræ, in quibus urina nō mutatur: aliæ compositæ cum putrida, et in illis mutatur: uel si sit in alio loco, ut in phrenitide morbo laterali ideo phthisi: uel quoniam natura relinquit prorsus materiam morbi. Et ideo in his tribus casibus decipiuntur: scilicet differentia loci, qualitatis, & curæ naturæ. hoc autem maximè contingit, cum materia relinquens membra naturalia tendit ad uitalia uel animalia: & tunc mors est præ foribus.

PROGNOSTICON XLII.

QVandoquidem & in Libya, & in Delo, & in Scythia, quæ scripta sunt, apparēt ueridica signa.

COMMENTARIVS.

Si possent permutari talia signa, uerisimile esset, ut in tanta distantia, et diuerso cœlo, in quo

permu-

permutantur formæ hominum, & color (nam Scythæ candidi sunt, Libes nigri, Græci rubri) hoc euenire deberet: quare nec per ætates, nec etiam per secula fiet huiusmodi permutatio. Valeant ergo medici nostri temporis, qui eò nequitiæ peruenerunt, ut errata sua excusare uolentes, dicant non esse neq; ætatem, neq; regionem nostram Hippocratis et Galeni similem, propterea non esse parendum illorum præceptis: quid facturi essent, si Scythiam aut Libyam incoleremus, in quibus tamen regionibus negat Hippocrates esse alia obseruanda præcepta: adducunt robur hominum. sed ostendimus supra, nō fuisse longioris uitæ ea ætate uel teruntio. Obijciunt rationem uictus, quæ sanè melior est: sed quid ad rem tanto diligentius in sudandum. rectè hos damnat Vega: sed non rectè Principem, nisi credat aliam esse medicinam Principis, quam Hippocratis, & Galeni, & Oribasij atque Pauli, & Aetij, à quibus omnia sumpsit: nec aliud habet, nisi quòd est paulo cultior illa, & medicamenta habet blandiora, & ordinem cōmodiorem, quæ omnia sunt laude digna: cætera quæ irrepserūt, fuerunt ob praua uertendi formas: unde eximere illa oportet, nō criminari authòres bonos nullo uitio. nam & si quis (quod credo) addictus Arabibus, & et impar eruditione, illum malè habuit, nō dignum est ob id dignos laude uiros opprobrijs et iniurijs persequi. Nam et multi Christum profitentes malè multos habent: an dignum est modò ob id Christo irasci ac Deo? Et nos nomine Galeni multi calumniantur, quos ille, si reuiuiscat, etiamsi me odisset, neq; tamen talibus defensoribus uti uellet, sed potius indefensus manere: nec tales habere ultores, sed potius multam iniuriam pati. Verū Galenus hic adhuc conatur suggillare Hippocratem, quod explicauerit tres prouincias, cum uno uerbo dicere potuisset, in quauis terra: sed hæc mera calumnia est: quoniā dicere potuisset aliquis meritò, qui scis tu? nam Delum inuisit, Libyam atq; Scythiam peragrauit: ubi cum hæc uiderit, argumentum reliquit, de uniuersa terra.

PROGNOSTICON XLIII.

BEnè igiť noscere oportet, qđ in ipsis regionibus, nō est difficile multiplicia ipsorum consequi, si quis ediscens ipsa, rectè iudicare ac ratiocinari sciat.

COMMENTARIVS.

Intendit, ut dixi, tria in hoc fine: primum docere, quod doctrina hæc sit demonstratiua, & nō coniecturalis. et probauit hoc modo in duobus præcedentibus textibus. illa doctrina est demōstratiua, quæ pendet ex propositionibus sempiternis, quæ non uariantur, nec loco, nec tempore, nec ulla alia naturali ratione: sed signa hæc esse bona, illa mala, in morbo hoc, uel illo, ubiq; & semper uerum est. igitur præcepta hæc de signis constituunt scientiam, & non opinionem. et propterea respondemus rationi empiricorum, quæ à Galeno adducitur in cōmento, cui ipse respondet, & erat eiusmodi: Doctrina nostra sine ratione docet coniectari, & prædicere uera, ut in pluribus addita ratione adhuc remanet coniecturalis: quoniam nō semper uera prædicit medicus, quantumcūq; egregius: & hoc fatetur Galenus, qui dicit, illū qui semel errat in uiginti meliorem esse, quam qui in decem, et in centū ægris præstantiorem, quam in uiginti, & in ducentis quàm in centū, adeò ut fateatur, unūquenq; errare. Et si dicas, nō errabit in dubijs, quia nō prædicet, dicent empirici, nec etiam nos. ideo inter reliqua Galeni errata debes legere præsentiendo, non prædicendo: quoniam ut in Contradictione (4. li. 8 3.) Galenus gloriatur, nunquam prædicendo aberrasse. Præsentiendo necesse fuit nesciuisse saltem de multis dubijs casibus. Respondet ergo Galenus efficere rationē, ut in paucioribus aberrent: atq; id uerum est. nos autem superaddimus, quod ratione habemus scientiam in anima, quæ longè melior est opinione, ut in libro de Lege. Sed empirici licet de scientia nō curent: est tamen scientia per se bonum, ut habetur primo de Anima (Tex. 1.) Ideo utile est scire, quod in genere est scientia de illis: licet exercitatio nō sit scientia, cum nulla sit eiusmodi. nam neq; geometria dum exercetur, imo nunquam uera docet. nulla enim area est centū pedum ad unguē: nō ergo mirum si nec medicina prædicēdo in exercitatione non præstat, quod à nulla alia scientia præstari potest. Secundū est: ut extendat quā latissimè tractationem, quod specialiter docuit in superiore textu ad ætates trāsferendo sexū, et tēpora anni, & secula, & regiones. & hucusq; est contēplatio & scientia, cuius etiam partem hic declarat. ueluti pueri habent respirationem ualociorem, frequentiorem etiam & paruam seu minorem uiris: si ergo puer habeat raram & tardam, absolutè erit deterius signum longè quam in uiro.

Et

Et quia hæc functio est uirtutis animalis, quæ in illis est imbecillis, erit tanto deterius, & duplici ter; in uiro. Et ita de pulsu: sed una ratione tantum, quia pendet à facultate uitali, quæ in pueris est ualida, in reliquis eadem ratio pulsus & respirationis. habent enim pueri pulsum minorem, ueloriorem & frequentiorem, quam uiri: et multo magis infantes. Et ita de mulieribus: habent enim uiris minores pulsus et respirationes, licet non adeo ut infantes: sed dissident à pueris in hoc quod habent rariores et tardiores, quam uiri. Vt uiri in his duabus conditionibus sint medij inter pueros & mulieres. Et ita de temperaturis, ut Gentilibus, Gallis & Indis: & hæc ratio adhuc, ut dixi, est certa, & ad scientiã pertinet.

Tertium uerò tantum pertinet ad exercitationẽ, quod proposuit superius (Tex. 37.) & hic dum docet raciocinari in comparatione signorũ conuenientium et contrariorum, & eorũ etiam magnitudinem inuicẽ comparare: quod indicauit in principio libri (Tex. 5.) oportet ad se ipsos comparare habendo rationem ætatis, habitus, tẽperaturæ, & sexus: sed ætas omnibus præstat. At dices, quomodo in infante potero rectè prædicere, cum nesciat reddere rationem eorũ, de quibus interrogatur: nam prædictio non præsupponit dignotionem: medebor igitur & prædicã ut Veterinarius de iumento. Dicò, quòd medicus non indiget responso ægri, nisi de doloribus & quadam anxietate, quia difficultas spirãdi cognoscitur ex respiratione & pulsu. Et cum uides pulsum paruum ualde, & cum tussit, eleuatur, scias quòd pectus & pulmo comprimuntur ex materia, quæ ibi est præsens: & est certũ signum. Dolores quoq; cognoscuntur ex pulsu, si uel fuerint magni uel in principe particula: sunt autem quatuor ordinum magni, qui efficiũt maiorem, celeriorem, crebriorem: sed cum perseuerauerint, & maximè in loco neruoso, aut membranoso, tendunt arteriam: & fit paruus iã creber, uelox & languidus: & ob paruitatẽ differt à febrili, et ob distentionem etiam, tũ ab eo, in quo materia prægrauat: cum uerò fuerit seuissimus, iam apparet inæqualitas manifesta, & arteria tenditur, ut corda, arcus, mirum in modum. cum autem intollerandus fuerit ac perseuerauerit, fit inæqualis, ualde interceptus, deficiens, creberrimus, & exiguus, ac admodum languidus. ob id etiam celer esse non potest: uidetur tamen tum in his, tum alijs, qui prope mortem sunt languidissimus falsa illius, & ingens celeritas: ideoq; utilissimum scitu, sed non tam facile est explicare. Ostendit autem in tertio de dignoscendis pulsibus duo esse necessaria ad cognitionem pulsuum, sensum & rationem: ratio quidem, non sensus percipit motus celeritatem: atq; id ex tribus quæ à sensu ipso dignoscuntur, spatio altitudinis, arteriæ tempore ab initio ad finẽ motus, tum qualitate ipsius motus. Inquit enim, Siquidem cũ prima pars sensilis corporis, quod mouetur in primo sensili loco subsistit primo sensili tempore, tum quod mouetur corpus immobile uidetur. At si prima sensilis pars in primo sensili loco, quam primo sensili tempore subsistat, breuiore tempore tum uidetur moueri. Vt differentia sola sit in eo (quam primo sensili tẽpore) id est nondum sensili, ac, ut ita dicam, instanti, & quam minimo, tum uidebitur moueri celerrimè, id est, eo celerius, quo tempus eius minus sensile. Supponitur uerò quod ultima pars contractionis, & prima pars distentionis in nullo pulsu dignoscuntur: quoniam si non premas terminum, nõ assequeris, nec arteriæ tinnum, si premas motum impedis, idq; in uehementibus, in languidis multo plus perit de motu, adeò ut ex tribus partibus motus prima & secunda necessariò pereant seu occultentur. Vnde qui pulsum tangere uult ex Galeni præcepto, quam molliter manum imponere seu applicare debet: quanto uerò leuius, cum languidus fuerit pulsus. cum ergò etiam omnis languidus pulsus necessariò paruus sit, & præter cætera humilis, necesse est ut languidus pulsus admodum in breui tempore ob spatium ualde paruum ex duplici causa perficiat motum suum. Si igitur altitudo arteriæ magna sit ex falsa ratione, quod tota mota sit & totum spacium pulsus superauerit, concludit uis illa iudicij ratione & sensu constans, uelocem fuisse motum illum, qui in languidò pulsu nec uelox, nec magnus esse potest: multo minus, quã equus imbecillis currere, aut uir inualidus, puer multum graue pondus attollere. Et de his satis ad dolorem dignoscendum ex pulsibus, cuius mira præbuimus experimenta sæpè: quoniam quæ tradidit Galenus quartò de Causis pulsuum (cap. 6.) non admodum exacta sunt ad edocendam illorum naturam in doloribus.

PROG.

PROGNOSTICON XXXXIIII.

NVllius morbi nomen desiderãdum est, quod hic scriptũ non fuerit: omnia enim quæ in temporibus prædictis iudicantur, eisdem signis cognosces.

COMMENTARIVS.

Nulla est deterior Galeni, quam in hoc commento, interpretatio: cum enim Hippocrates, ut dixi, ad omnes homines doctrinam extendere uelit, & ideo etiam ad omnes morbos acutos, uel qui ex acutis pendent, Galenus uult, ut in generalibus conueniant, sed in proprijs qui hic morbi non sunt positi solum dißideant. Sed si sic esset, quorsum illud (in temporibus prædictis) sufficiebat dicere omnes acuti morbi: uerum sensus genuinus est. Apposui morbos quosdam & proprias eorum prædictiones, ut non solum in generalibus, sed in unaquaq; specie morbi proprias haberes prædictiones: quoniã quicunq; morbi ijsdem diebus finiuntur, cum eisdem signis easdem etiam sortiuntur prædictiones. uelut pro acutißimis anginæ, quæ à prima die ad quartam interimunt: pro peracutis dolores aurium in iuuenibus, qui in septima die pereunt. Pro acutis purulenti, in quibus inflammatio rumpitur in quartadecima die mortem prædixit. Pòst agit in ijsdem in uigesima, trigesima, quadragesima & sexagesima. Vnde notanda regula morbi, qui eisdem clauduntur terminis, uelut ileos, dolor auris, & dolor uesicæ: in septima enim omnes finiuntur. Et sicut pus album, ergo salutem significat, si tempestiuè effluxerit in uesicæ dolore, ita in dolore auris & ileo erit signum salutis. Demiror autem ualde, quòd Galenus tam pulchram & utilem sententiã Hippocratis quæ ut manifestè uidetur, claudit totam prognosticorum opus, adeò fœda interpretatione obumbrauerit. Ex quo liquet nõ solum tractationis ratione, sed diligentia, quam in eo conficiendo usus est Hippocrates, hunc librum esse omnium præstantißimum. Sunt enim legittimi Hippocrates libri, & de quibus non ambigendum, liber de Aere, Aquis & Locis, liber Aphorismorum, de uictu in Acutis usq; ad partem de balneis saltem in tertio libro descriptam, libri Epidemiorum primus, & tertius, tũ hic ipse prænotionum, ut à Galeno recensetur tertio de Difficultate spirandi: sunt etiam proculdubio sui, Liber de Articulis, & liber de Fracturis, de capitis uulneribus, de ulceribus, atque de fistulis, & de humana natura primus, & eousq;, tum liber de humoribus: nec solum legittimi hi, & de quibus non ambigitur, sed etiam penè incorrupti. Inter hos duodecim ergo nobilissimus est, atq; purißimus Prognosticorum liber quem omni diligentia & proœmio in principio exornauit: & in medio selectis sententijs ordinatim descriptis locupletauit: & demum in fine amplificauit atq; confirmauit, adeò ut nil perfectius unquam ediderit, nec nobilius quicquam editum est ab orbe condito. quod scripsisse crediderim, ut superius dixi, ante septuagesimum, cum adhuc floreret in patria, sicut Aphorismos iam penè decrepitus: nec tam pulchrum opus potuisset tunc edere, sed elegit ex omnibus iam scriptis, quæ apud se habebat in exilio tum & mendicus. Primam tamen partem, & tertiã, & quintam, cum adhuc floreret collegisse existimo: quandoquidem hæ multo reliquis sint ordinatiores. Nec ob id à legittimis librum de Alimento, de Flatibus, de Glandulis, & primum de Morbis, de septimestri atq; octimestri partu reijcio, ut neq; librum de Visu. Paulo magis dubij sunt, liber de internis affectionibus & secũdus de Dieta, & liber de Medici uulnerarij munere, cum septem primis illis ad instruendũ medicum conscriptis. Post quos est liber de natura pueri, de semine, de natura mulicbri, de morbis mulierum, ac de sterilibus, secundusq; ac sextus Epidemiorum. Sed de hoc aliâs, & accuratius. Reliquum est, ut doceam in casibus dubijs, quid agendum, uelut mihi, cum uocatus essem Mutinam à Cardinali Morono, quem honoris causa nomino, non adeò firma erant signa salutis, ut auderem mittere sanguinem, nec tamen omnino conclamatus uidebatur: absq; sanguinis mißione seruari non poterat. aderant duo medici insignes Mutinenses, Pius Iassonus & Aurelius Stagnus, qui mittere sanguinem uoluerant, sed ille non paruit: facilè ergo mihi fuit prædicenti omnino mortem, si sanguis non mitteretur: nec tamen securum esse de uita, si mitteretur obtinere ut mitteretur. Erat febris biliosa, conclusa ex sanguine corrupto cum exacerbatione uesperi singulis diebus, sed alternis magis frigebant pedes & crura usq; ad genua, nec recalescebãt, inquies,

quies, sitis. biberat etiam uinum: uentriculi imbecillitas, quæ tum obscura cum esset, manifestior facta fuit, & Autumni initium, ætas quinquaginta sex annorũ, proceræ staturæ, temperatura sanguinea & biliosa, podagræ nonnunquam obnoxius, & pituitæ à capite descendenti. Euasit itaque auxilio sociorum medicorũ ac nostro, erat enim alter eorum septuaginta quinq; annis natus, alter quadraginta, & uterq; præstãs ut prædicendi ratio, & curandi minimè difficilis esset, at in cæteris cum in tui cura æger fuerit & nobilis, duo grauia incumbunt. Primum si curaueris, & pereat, non præuidisse uideris, si non curaueris & sanetur, pro stulto habeberis, & eris odiosus. Alterum quòd si socium uoces, timorem fateberis, atq; illi cedes: si non uoces, aut serò, & moriatur, illius mors temeritati tuæ imputabitur. quod si uel te nolente uel etiam consentiente improbus socius aduocetur, periclitaris. Sunt autem improbi fermè omnes nostra ætate; adeò ut nihil peius excogitari poßit: præstaretq; longè nullos esse medicos quam huiusmodi, quales nũc sunt, fueruntq; iam multis annis summè auari, ambitiosi, imperiti, crudeles, maligni, mendaces, impudentes, stulti, impij, ut qui nihil credant instituti illa uulgati philosophia ac falsa Peripateticorum, non quidem Aristotelis, quem, ut reliqua bona, à limine uix salutarunt. Sed Alexandri Aphrodisiensis, & Auerrois Arabis, atq; huius tanti mali causa duplex est: una, quod præmia accipiunt tam pro morituris, quam his qui salutem adipiscuntur: altera est, quod ob studia literarum omnes medici nunc sunt rationales, qui degenerant in empiricos. hoc genus pessimum est, uersutiam habens ratiocinalium, & imperitiam empiricorum. Optimi enim medici sunt rationales, sed qui in empiriam non degenerant, inde empirici, faciles & probi, qui quouis manu ducti ad salutem ægri aspirant & sequuntur. At rationales, qui in empiriam degenerant: hi pessimi sunt, & omni nequitia pleni. degenerant autem præcipuè ob duas causas: una, quia solum initia bonarum disciplinarum attigerunt, prorsus à mathematicis alieni, & in philosophia, & in medicina, parum admodum instructi, sed calliditate sophistica exulceratam tot modis animam plenam habent: altera est segnities, & auaritia. uellent enim paucis & rudibus præceptis artem medicinæ concludere. unde etiam olim rationales in methodicos, qui se medicinam totam sex mensibus docere posse gloriabantur, cum ars maxima sit, teste Hippocrate, & in empiricos, qui & ipsi paulo maiore spacio in medicos euadebant, diuisi sunt. Si ergo anceps tibi casus aduenıat, nec poßis signa, quæ hic descripta sunt, quantum necesse est, deprehendere, communia inspice, et obserua tanto diligentius: inde tempus interpone saltem duorum dierum, antequam pronuncies. quod si dolum, aut uafriciem socij, aut impeditum negocium uideris, suspicarisue, dimitte, & ad alios te conuerte. Sed si dimittere non potes, tutius est in potentibus socios aduocare. nam & sapientia medicus præcellere debet, cum solus est: & prudentia, cum socijs iunctus. Vt uero res in promptu sit, exemplo satisfaciam. Assumam autem phreniticam, ne uidear in unum morbum lateralem cum alijs omnibus, quasi nullus alius exemplo idoneus sit, impingere. Supponatur igitur iuuenis, annos natus triginta duos, ex familia, quæ soleat ultra octuaginta uiuere, temperaturæ sanguineæ, biliosæ, impiger & assuetus ad labores, moderati cibi, boni habitus, & sani, tempore Autumni, ex immodica exercitatione scilicet itinere aliquot dierum cum pauco somno, cibo & potu plurimo præter consuetudinem, usum sexta iam ante die correptum magno rigore, & febre, cum grauitate lumborum & colli, & capitis, atq; dolore tum ceruicis, ac laßitudine totius, ut ex fatigatione sæpe accidere solet, uomuisse prima nocte omnia, quæ in cœna assumpserat: uocatum deinde medicum uesperi, exhibuisse succi ptisanæ modicum, aut seminum peponum: secunda die manentibus nõn solum doloribus, & grauitate, sed superauctis uelut prouidum, sed timidiorem misisse ex communi uena lateris dextri libram unam sanguinis: alleuiataq; symptomata, cum in tertia rursum intenderint, & in quarta delirasse ualdè, & uigilasse, extrema riguisse, & tremuisse totum corpus, ac si conuelleretur, exiluisse atq; clamasse: & pulsus celer & creber, paruus & durus, parumq; undosus cum hoc: & color faciei factus est flauus, & antea erat ruber irascebatur, & mœrebat absque causa, & dolor capitis grauis & uehemens, tum oculorum, eorumq; rubor, & non poterant sustinere luminis aspectum. cumq; hæc præceßissent, dolor deductus est quasi in locum, ubi caput in posteriore parte collo iungitur: iam cœperit claudere oculos, & manibus quærere culcitram, & ad se trahere, & uellere pilos: & oculi facti sunt sicciores, nisi quod lachrymula fluit

ex dextro oculo. exempli gratia (Paul. libro 3. cap. 6.) totus tamen oculus aridus est: non tamen facies intumuit, nec oculi prominent foras: lingua quoque pallida, arida & aspera, spiratio magna & rara: è naribus in quinta modicus profluxit sanguis: urina præcessit quasi alba, tenuis & pauca, cum antea esset perturbata: (4. Aphor. 70. & 72.) Deiectiones quoque alui liquidæ & parum coloratæ, ante quartam diem fuerant post sub ipsa quarta repente astricta fuit aluus: febris autem acuta, & delirium perpetuò perseuerarunt (Rasis 9. ad Alman. cap. 3.) Rediguntur autem omnia hæc ad quatuor, ad signa sumpta, à Læsione operationum, ab excrementis, à dolore & à qualitate mutata. Et omnia rursus in hoc conueniunt, quòd sunt propria, ut simul accepta conueniant omni & soli, seorsum autem singula omni aut soli. nam unum inuenire signum in morbis, quod per se solum conueniat omni, & soli non licet: quanto minus omni soli & semper. Cum uerò rogatus esses in sexta, ut prædiceres, an moriturus esset, an euasurus, & quando: cumq; uideretur satis rectè curatus, ab alio medico usque ad eam diem, tempus unius diei naturalis postulare debes, & quandoque usque ad tertiam diem, quandoque usque ad sequentem diem indicatoriam: nonnunquam necessarium est, expectare per plurimos dies indicatorios, sicut præcepit Hippocrates supra: sed saltem dieculam unam, ut dixi (Tex. 6. 8. & 9.) integram expectare oportet, ut habeas tempus considerandi: & ut uideas mutationem aliquam uel ad accessionem, aut exacerbationem, aut ex illa: unde uides quod antequam debeas cogitare de colligendis signis ad prædicendum, necessarium est, ut scias res omnes naturales: inde morbum per signa morbi seu morbos. hic enim duo sunt morbi generalis, & est febris, quia præcessit phrenitim, & ipsa phrenitis: & primus morbus est computandus à prima die, secundus à quarta: & sic in sexta erimus in tertia. & unus est par, alius impar. Tertiò oportet cognoscere causas morbi: quoniam à magnis causis magni morbi proueniunt, à paruis parui: si magnus morbus succedat, significat cacochymum corpus, & facile paratum ad morbos. Quartò oportet ut sit probè curatus. nam si fuerit malè curatus, diiudicabis moriturum, & facile sanabitur: quod mihi ter euenit Bononiæ, cum tamen abstinuissem à prædictione: nam sola mutata uictus ratione, & sublatis quibusdam emplastris, uentri appositis calidis & astringentibus, & uetitis medicamentis euaserunt omnes à dysenterijs deploratis, cum essent sine uoce, sine pulsu, & frigidi exterius, interius urerentur, solo adhibito iure pulli ex endiuia incocta: contraria ratione si in aliquo appareant signa salutis. Medicus autem apponat emplastra eiusmodi: Det medicamenta, secet uenam, importunè exhibeat uinum, oua, carnes, ac sua contusa, nónne moriente ægro falsus in prædicendo uideberis? Et si dicas, Hippocrates non meminit huius quarti præcepti hic: dico, quòd accidit Hippocrati in hoc idem, quod Romanis in parricidio: ut nullam legem contra ipsum constituerunt, existimantes eo haud progredi posse humanam impietatem. ita neq; Hippocrati in mentem uenire potuit, ut eo amentiæ cuiusquam medici progredi deberet. Propterea dixit in primo de Victu in acutis, Erasistratus in primo de Febribus euidenter docuit mentem Hippocratis, ut qui paulò pòst illum secutus sit, de his quæ manifestè lædunt ægrotantes, postquam eos percurrit, qui longis inedijs ægros conficiunt: & qui ut Petreonas, uinum, & carnes exhibebant, subijcit: In multis igitur ualde magnis plagis decidebant: si autem febrientes omnes ex tali curationis modo, malè liberarentur, qui ita curabant, à curatione destitissent. Sed hæc authoritas ut pleraque alia perperam interponitur à Galeno, cum sit extra diuisionem & quæstionem Hippocratis. Quærit enim Hippocrates ex tribus, quæ in controuersiam uertebantur, quid nam melius esset inter tria illa, scilicet, uti tota ptisana, uti solo cremore, uel nihil dare prorsus? Igitur illud de Petreona est extra controuersiam: & omnino extra cogitationem Hippocratis. Ergo ubi nactus fueris ægrum in manibus malè medici, aut perperam curatum, dicas te non solere prædicere de ægris alienis, ad eum spectare reliqua qui curauit: ita iniuria illum non afficies, & suo cœno eum obrues. Sed si rectè curatus sit eo usque, & medicus probus sit, ita exordieris institutionem ad prædicendum. Primum inspicies nares, frontem, aures, colorem faciei: oculos autem diligenter: si promineant, si caui sint, aut distorti, aut dum dormit alba eorum appareant, si sicci, si quasi sine lumine si lachrymētur, si lemæ in eis, si non uidēt, si lucem intueri nequeunt, si toruè intueantur, dentes si aridi sunt, si strident: inde contemplaberis spirationem subtiliter, & cum ea pulsum.

quæ enim diuersitas est inter spirationem & pulsum ad facultatem aut functionem animalem pertinet. Pòst tentabis totum uentrem usque ad pubem, an tabefactus, an tumor in eo uel tensus, aut dolor, aut pulsatio, uel aliud inflammationis signum uelut calor, an aqua intercus: scies an genitalia & testes contrahantur. Manus an colligant festucas, an uellat culcitram: præsertim oculis clausis, aut aliò conuersis: an ungues illarum & pedum liuidi sint, an nigri, an partes ipsæ frigeant. adeò uerò refert hæc dignoscere, ut illos mori pronunciauerim, in quibus non potuerunt recalescere. Inde iube illum se conuertere, si leniter id agat, ualde bonum, si grauiter, ualde malum: & si totum frigeat, cum sitiat uehementer, nec sit accesionis principium, inspice decubitum, qui si multum à naturali abhorreat, nec dolor, aut æstatis calor urgeat, ualde malum est. contra in latus decumbere contractum cum labore interiturum in lethali morbo significat. Supinus enim moritur homo, quadrupes in latus decumbens. Inde de somno interroga, & sudoribus, & uomitu: uocem, an rauca sit, animaduerte: potum exhibe, &, an sonitum demittendo faciat, perpende. Vide deiectiones & urinas, si concoctæ sint. Vlcera externa an sicca fiant, an liuescant: an dolores mutentur, morbi etiam circuitus & dies indicatorios animaduerte. Demum symptomata partium, eáque ad naturales causas diligenter comparabis. & si morbus aliquis naturalis præterea adsit, ut puerperium, ortus dentium, uariolæ morbillus: uel familiaris, ut fistula, fons hæmorrhoides, scabies, lapis, uesicæ ramex. Post hæc ad proprium morbum & illius propria signa te conuertes. uelut enim in latherali morbo sputum, ita hic quæ à capite & naribus descendunt, considerabis: quæ si concocta fuerint, spes est sanationis: si cruditas tota spes in productione morbi, si peruersio in coctione, coloresq; mali, nec si breui duret, nec si diu seruari poterit. Similiter animaduerte an extrema frigeant, ac corpus ingrauescat, an pulsus languidus euadat, an in catocham decidat, an inarescant oculi, an delirium perseueret, quæ omnia cum fuscis urinis semper se mutuo comitari solent: pronunciabisq; tutò de morte. non magis sublata spe salutis, quam in eo qui iam anno præterito obierit. Semper autem proprij morbi signa, id est, phrenitidis maximè, minus tamen peripneumoniæ & morbi lateralis communis morbi, id est, febris tam ad salutem, quam ad mortem præferes, adeò, ut si muci concocti sint, & quæ ex palato descendunt, nec circa oculos signa mala phrenitidis, urinæ tamen crudæ, & febris urens, multo minus malum sit, quam si febris mitescat, urinaq; concocta planè sit: muci autem fusci aut uirides, & ichores puris loco sed caue ne pituitam putridam loco excrementi resudantis ab inflammatione, quæ nulla sit, accipias. Sex sunt præterea signa mortis extra ordinem: contractio maxillarum, oculus toruus, casus pollicis, singultus in fine febrium, dolorq; uentriculi, aut pectoris. De die autem & hora mortis scire decet, omnes ægros mori in accesione uel exacerbatione, si morbus habeat alterum eorum: si non moriuntur in die iudicatoria, uel si uires sint imbecillæ ante illam, ut in sexta. sed si habeant accesionem uel exacerbationem, semper moriuntur in illa: quia dies indicatorij & declinatio semper sunt partes illarum, quando morbus est lethalis. Sed si causa sit potentior morbo, moriuntur in initio accesionis: & uidetur quandoq;, quòd sit antè. sed non est: quia anticipat: si morbus & symptomata sæua & uires imbecillæ in augumento: si minus, & uires ualidæ satis in statu: si uires imbecilles, & causa non sit timenda, & morbus, & symptomata mediocria in declinatione, quæ in morbo lethali extenditur usque ad aliam accesionem seu exacerbationē. Hippocrati autem sufficit, ut prædicat moriturum aut sanandum, & intra duos dies criticos, utpote septimum & undecimum: uel intra circuitum ut intra septimum & nonum. Sed in diuturnis exactius uult posse prædici, ut in sexagesima, octuagesima, centesima: quia nulli sunt dies indicatorij, neq; circuitus in intermedio tempore: ideò non potest exacerbari morbus, nisi in huiusmodi diebus. si non error intercidat: & ob id non adeò credendum est Galeno, qui gloriatur se hoc docere: nam eiusmodi cognitio de die & hora ad unguem ultra dies per quaternarios numeratos in scutis est cognitio, quæ est similis cognitioni gemmariorum de gemmis, quæ nullis regulis contineri potest, nec ullis uerbis scribi: ideò suprà dixit Hippocrates de Angina loquens (lib. 3. Tex. 16.) Hæ enim strangulant eodem die, & secundo, & tertio, & quarto, quasi modò intra primum quaternarium pereat, nullus sit præfixus dies. Sed quando æger moriturus est intra paucas horas, supinus iacet, spiratio crebra, & breuis, & forsan auditur rechmon: non uidet,

non audit, non intelligit, motus habet conuulsiuos: de cætero aut non mouetur, aut colligit, ut dicunt festucas, oculos habet semiclausos, facies qualis dicta est, pulsus nullus aut exilis, admodum languidus, & (ut dicitur) formicans, cutis arida, aut sudor cum guttis, spiritus frigidus & putridus. Cum uerò morbi, qui concoctione terminantur, ijdem etiam ex putredine geniti sint, & per se certo dierum numero finem accipiant: qui numerus ad crisim pertinet, & nisi impediatur natura, forsan omnes stato circuitu per crisim terminat, quanquam Galeno aliter uisum sit, concordes tamen sunt in hoc de numero illo dierum præfinito, qui (ut dixi) maximus est centum uiginti, nisi quid uiolentum ingruat. atque hic humor cum putridus sit, aut cordi noxam communicat, & per illud toti corpori, uocaturque febris, aut in unam partẽ decumbit: qui uerò putridus non est, cum immutare cor non possit, morbum efficere uerè toti cõmunem corpori non potest, sed uelut resolutionem, dolorem atque huiusmodi, quæ ex materia non putrida fiunt, atque ita fluxiones: alios autem morbos generant intemperies absque materia, & duo hi morbi pariter erunt expertes circuitus, & dierum indicatoriorum: nam putredine carent. Vnde cum nullum præfinitum tempus habeant, nulla est illorum prædictio, nec de illis Hippocrates agit, etiam si sint acutissimi, ut attonitus morbus, aut in acutorum genere, & breues ac uiolenti, & persæpe lethales, ut coli dolor & cholera, seu diuturni, ut hydrops, morbus regius, calculus renum: sed istiusmodi ad præstantiam medici pertinent, cum non per se sanentur, sed quemadmodum luxata auxilio medici indigent. in his tamen omnibus est prædictio, sumpta à generalibus signis, uelut facie, oculis, decubitu, spiratione ac pulsu, tum sudoribus frigidis ac liuore extremitatum. Dolor tamen peculiarem quandam habet prædicendi rationem. cum enim fuerit magnus, quandiu durat, signa affert praua, & sæpe lethalia, ut sudorem frigidum, pulsus, casum, conuulsionem, quæ dolore recedente discedunt. quamobrem in hoc considerare oportet, an causam tollere liceat ante mortis aduentum. Ergo cum duo sint genera morborum habentium circuitum, in quibus prædictione utendum est, alterum non habentium, in quibus auxilijs, medici unum neque norunt, neque curant, alterum non præstant.

PROGNOSTICORVM
FINIS.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS MEDICI IN LIBRVM DE SEPTIMEstri partu Hippocratis Commentarius.

PROOEMIVM.

IPPOCRATIS *intentum est, docere in hoc libro, cur nam aliqui nascantur naturali ratione septimo mense, aliqui, imò plerique differant in nonum? deinde, cur mensis septimus uitalis sit? demum, cur aliqui uiuant septimo mense nati, aliqui non? Et sanè Galenus ista docere non potuit, licet non inelegantem paraphrasin eius in hunc librum habeamus: quoniam & si uiginti quatuor libros de Demonstratione condiderit, attamen, quantum necesse erat ad interpretationem libri huius Hippocratis logicæ non satis habuisse uidetur. Nec etiam liber ille Galeni esse uisus est, sed alterius clari uiri, & magis ad explanandum Hippocratem intenti. Neq; enim Galenus ille quidem uidetur in conscribendis libris, quos suis accuratè conscripsit, maximè in medica arte, & in exponendis Hippocratis libris, quos oscitanter exposuit: atq; adeò negligenter, ut ipsemet testatus sit, officium explanatoris esse, uerba tantum declarare, ut nemo, qui frontem habeat, illum excusare posset. Sed sinamus eum cum suis sequacibus, nos Hippocratem aggrediamur.*

TEXTVS.

Eptimestres autē nascuntur diebus centum, & octuaginta duobus, ac dimidio, & insuper accedente diei particula.

COMMENTARIVS.

HIPPOCRATES *in hoc libro tria principaliter agit: unum præsupponit, ut manifestum, reliqua habent rationem magis obscuram. nam manifesta non ratione carent, imò habent euidentiorem: ob id creditur, quod ratio & causa sit eadem ei, quod dicitur, non tamen est. Velut in hoc loco supponit Hippocrates tanquam manifestum, quòd partus omnino præternaturalis sit uiolentus, & omnino non uitalis. Violentum enim dicitur, quod ab exteriore prouenit causa, nil conferente uim passo. si ergo partus fiat, nullam uim conferente fœtu, qui oritur, quomodo uitalis esse potest? nam cū ortus sit principium uitæ, & sint tria principia omnium rerum, natura, ars, & id, quod uim infert, nihil idem potest fieri à duobus principijs seorsum. Scamnum enim non potest fieri à natura, nec pomum ab arte, aut à naturæ contrario. Natura enim generat, uis corrumpit, & ars efficit formam tātum exteriorem; ergo nil idem indifferenter à duobus seorsum principijs ex his fieri potest. Cum ergo partus uitalis sit à natura fœtus, ut docebimus, & ratio etiā ostendit, puer qui uiolenter nascitur, nec partu editus, sed abortu dicitur, nec uiuere potest. Alterum, quod Hippocrates supponit, est, quòd tria uidentur necessaria ad uitam perfectio fœtus: mēsis impar: quadragenaria impar. Tertium, quòd natura nō mouet, nisi motu cōuenienti, quoniam ipsa agit, quod optimum est: igitur ipsa non mouet, nisi motu conuenienti. Præsupponit ergo, quòd partus septimestres non perficiuntur, nisi parte media anni, quæ est dierum CLXXXII, & dimidio, & particula diei addita: siquidem horis penè tribus. Neq; enim dicere uoluit (& dimidio diei) quia plus exigitur temporis: neq; addere horas, & minutias: tum quia non erant necessariæ: tum quia incertum erat hoc tempus. adeò, ut Ptolomeus inuenerit aliter, quam C. Cæsar, & Sosigenes, & Alphonsus, quam Ptolomeus, & Copernicus, quàm Alphonsus: ideò uelle afferre exactam rationem rei, quam nescimus, & non necessariam, præter id, quod est superuacuum: est etiam stultum. Omnes tamen confitentur, annum non esse minorem diebus CCCLXV, & horis quinq; cum dimidia: neq; maiorem horis sex, scilicet quadrante diei. Dimi-*

dium igitur anni est dies CLXXXII, horæ XIIII, & pars quædam unius horæ, scilicet penè deunx.

Nunc ostendamus rationem naturalem, quare fœtus non perficiantur antè, nec edantur? Documus iam antea, quòd non editur, nisi perfectus sit fœtus, quoniam natura optimum agit solum: ergo declarandum est, quòd antea non perficiatur. Hoc igitur sic accipe: nam si ad rationem mensium, & quadragenariarum attendere oporteret, & illas solum obseruare à centesimo sexagesimo supra esset in quinta quadragenaria, & à centesimo octuagesimo supra septimo mense. & Hippocr. uult CLXXXII cum parte diei: ergo dimidium anni. In dimidio anni semper ex æquali motu sol peruenit ad punctum oppositum in signifero: ad locum igitur, quem hora conceptionis generauit, ut ex decima parte arietis in decimam libræ. Cum ergo hora generationis locus ille, scilicet decima pars libræ, esset ualidißimus, & à sole illustratus, conuenit, ut cum sol ad illud punctum redierit, perficiatur uita: & tum primùm fœtus uitalis fiat. Sol enim uitæ omnium author est, ut etiam Ptolomæus docet ob multitudinem luminis, densitatem, & puritatem eius. Declaratum enim est à nobis in naturalibus, quòd omne agens, dum agit, actionem simul efficit præsentem in eo, quod iam est potestate paratum ad recipiendum, & præparat aliud ad recipiendum, potestatem illi tribuens. Exemplum: Ignis urit substantiam iam calefactam, & ex qua extrusit humidum, aqueum, & præparat simul aliam materiam ad ustionem calefaciendo illud humidum, & resoluendo humidum aqueum. Et frumentum partem humidi terræ uertit in sui substantiam, aliam autem præparat, ut uerti poßit. Ita sol hora effusionis hominis efficit generationem, sicut cum lumen accenditur, ita ut crediderim, ibi duo tempora proxima ualde esse unum, in quo effunditur: & hoc ad actum à sole deducitur, interim præparatur, ut excipiatur à sole, & fiat uitale semen. sed hæc ponuntur pro uno, cum sint distincta: sed ob propinquitatem non distinguuntur, sicut nec tempora, in quibus candela admouetur igni, & accenditur. Sunt enim proxima ualde, non tamen prorsus idem, imò omnino distincta, etiamsi super candelam esset ignis pyrius: ita tempus concipiendi est omnino aliud à tempore effusionis seminis, licet sit ualde propinquum. Indicio est, quòd centies idem uir in eandem mulierem effundit semen, et semel tantum concipiet: ergo in eodem tempore pars illustrata à sole oppositus radijs fit uitalis in homine, et in alio animali, puta cane, pars sextilis radij sinistri, in alio autem quadrata semper, tamē opposita est magis uitalis omnibus. uerùm multa animalia propter imbecillitatē haud possunt continere tamdiu fœtum: alia autem indigent, ut sol redeat super idem punctum bis, ut elephas: alia semel, ut equus. semper tamen pars cœli, quæ respicit locum generationis, in quo sol erat, uitalis existit: & hoc est, quod etiam uoluit Philosophus quarto de Generatione animalium (cap. 10.) Et in exanguibus proculdubio oportet accipere lunam solis loco. nam illa in sole tantum abest, ut reuiuiscant: moriuntur, ut scorpij, & uermes, & alia multa. Alia tamen est ratio uolatulium, & muscarum: sed non sunt tot simul extra propositum miscenda. Satis constat in homine partem oppositam loco uitali, & generationis, & trigonam dextram, id est contra successionem, & ordinem signorum uitam potestate recipere, & effici uitalem, in quam cum sol fuerit peruenerit, actu perficitur fœtus ad uitam integram: & ob id mouetur ad exitum.

Verùm dices, in medietate, quæ est ab initio arietis, ad initium libræ tardiùs mouetur sol, ut potè in diebus centum, octuaginta quatuor, & in alia in diebus centum octuaginta uno usq; ad duos: igitur terminus septimestrium euariabit? Quanquam, quod ad longitudinem attinet, nihil moreris: nam dubium non est, quin procrastinari poßit, & terminus septimestris, licet incipiat à dimidio anni, tamen profertur multò longiùs, sicut infrà uidebimus.

At de breuitate difficultas non leuis: nam non uidetur posse perfici ante dictum numerum dierum. Dicendum est ergo, uel quòd potest anticipare per unam diem, & partem tantū, ut tamen non retrahatur infra dies centum, octuaginta duos: uel quòd motus generalium, & horum inferiorum sequitur motum æqualem solis in signifero. Et hoc indigeret longa obseruatione, aut ut fortuitò se offerret casus huiusmodi. Verùm cum dixit (& particula diei) uoluit nos intelligere exactam obseruationem temporis.

Ex quo manifestum est, quòd hæc ratio partim certa est, partim coniecturalis: et non est certa in primo genere. Res enim, quæ naturales sunt, aliæ sunt omnino certæ, ut hominem habere cor aut caput: neq; enim homo unquam sine

corde,

corde, uel capite inuentus est. Hoc certius est, qđ pugnat cum seipso, uelut partem esse maiorem toto, aut triangulum rectilineum nō habere tres angulos æquales duobus rectis. Medium est necessarium in corporibus simpliciter necessarijs, ut solem moueri ab Oriente ad Occidentē. inter hæc necessaria nō debemus collocare hoc de fœtus generatione, quia in regione uiuaciore forsan posset aliter contingere. Est tamen necessarium, quod ex naturæ ordine euenit: quoniā non contingit, ut possit secus accidere, quia ad perfectionem attinet. Fortuitum autem dicemus nasci nono mense, quod plerunq; tamen accidit, magisq́; q̄ septimo, uel decimo, medium, ut non nascatur octauo mense. Mense ergo octauo magis cōtingere potest, ut sint uitales, quamuis ratione repugnante excogitata, seu ex pluribus per diuisionē collecta, quam ante anni dimidium, quod simpliciter naturæ rerum repugnat. Ergo doctrina hæc est media, seu cōposita ex coniecturali, et necessaria: ut si uideamus infantē uiuere, scimus, quòd natus esse non potest ante anni dimidium, non tamen scimus, quòd nō sit natus octauo mense, sed cōiectura id assequimur. Vtilitas ergo huius libri est multiplex, et primò, ut sciamus, quādo infans potest uiuere, & quando non. Et si uiuit, quando genitus fuit: & etiam, si fuerit filius illius, cuius creditur. Ad hoc etiam accedunt coniecturæ ex similitudine ad patrē, uel ad patruū, & probitate, ac pudicitia uxoris. Et, ut sciamus causas temporum horum, & uarietatis eorū, & ut possimus descendere magis ad propria, prout infrà suis locis declarabitur. & quòd hæc est pars Astrologiæ. Rursum docet causas infantiū, qui oblæsi nascuntur: et dierum criticorum uim exponit: & unde originem ducant. Postmodum ostendit trium quadragenariarum principalium uires, ut doceat uim inesse huic spatio temporis: & per occasionem declarat nobilitatem naturæ humanæ insinuans immortalitatem animi, et cœlestem ortū: deinde docet, quomodo mors sit per fatum: demū septenarij numeri dignitatē etiam in mensibus, & annis, quasi alludens ad numerū erraticarum: atq; in hoc finem facit, ut cōstet cuiuscunq; fuerit hic liber: nam antiquum esse constat, quandoquidem, ut dixi, sit expositus à Galeno, qui iam mille quadringentis annis fuit, ut inter ipsum, et Hippocratē anni intercesserint tantū sexcenti, imò pauciores. nam à CHRISTO ad Galenum anni numerantur circiter CL: ab Alexandro ad CHRISTVM CCCX: ab Hippocrate ad Alexandrum uix anni LXXX. ut sint anni inter Hippocratem, & Galenum penè DXL. atq; ob id planum sit antiquioris cuiusdam esse, uelut Euryphontis, aut Philistij, aut Hippocratis, & cuiuscunq; fuerit, haud indigni, qui Hippocrati doctrina comparetur. Hippocratis tamen esse non crediderim. Nam libri dignoscuntur, quod huius, uel illius sint authoris, quando in ipso libro suijpsius fecerit mentionē, ut Aristoteles, nōnunquam Galenus persæpe facit: hoc autem non habemus ab Hippocrate. Secundum argumētum est, cum authores alij id censuerint, quibus credendum sit, uelut Galeno hac in parte satis diligenti: sed nō inueni apud illum, quid de hoc censuerit. Tertium est, ut ab his, qui libros colligunt, inter genuinos censeatur. quod argumētum leue est satis, tum maximè, quòd, ut Galenus recitat, temporibus Ptolomæi Philadelphi, qui bibliothecam illam adeò celebrem instituit, multi libri nomini clarißimorū authorum ascribebantur, ut carius uenderentur, qui minimè illis editi erāt: alij augebantur multis superadditis, quæ author ille ne somniarat quidem. Itaq; ob fraudem nō solum, sed iudicij inconstantiam, talibus non tantum tribuendum est authoritatis, ut eius esse censeantur, cui ascribuntur: maximè cum inueniamus libros de Placitis Philosophorum, & Plutarcho, & Senecæ, & Galeno ascriptos: librum quoq; de Mundo, & Aristotelis esse uolunt, & aliorum. Quartum argugumentum est à phrasi: neq; hoc ipso possumus dicere securè hunc librum fuisse Hippocratis, quādoquidem Hippocratis phrasis hoc habeat, ut sit clarißima, breuis, & grauis. Hæc autem, & si breuis sit, & grauis, clara nō est: quoniam multa proponit, quorum ratio non percipitur ex illis uerbis. quod tamen alienum est à consuetudine Hippocratis. Pro breuitate enim charißimus est. at hic uidetur, nescio quid, plus polliceri, quàm præstare, sermones habens ancipites, qui Hippocrati non sunt in usu. Est etiam ratio à dogmate: qui enim eadē repetunt nō sunt ijdem, aut à grauitate multùm absunt. Homo grauis ex ijsdem principijs diuersa diuersis in libris docet. Quocirca, ut infrà uidebitur, aut libri de Natura pueri, et de Octimestri partu Hippocratis nō sunt, aut hic ipse. Videtur autem magis cōsentaneum, ut illi sint, quàm hic, cum liber de Natura pueri proximior sit phrasi libri de Aere, Aquis, Locis, quem constat Hippocratis esse, & de Articulis, & Fracturis: utitur enim conuenientibus

similitudinibus in utrisque, sicut & in libro de Natura pueri. Et etiam quia illius meminit in alijs, qui eius esse existimantur: & argumentum dignitati Hippocratis satis cõgruebat. Liber autem de Octimestri partu magis similis est libris de uulneribus capitis, de ulceribus, de his, quæ in Medicatrina, de Alimento: quos omnes constat Hippocratis esse. De Dialecto autem non est argumentum, quod dicam: neq; enim est sufficiens, cum tres omnino essent sectæ medicorum antiquorum Græcorũ, ut Galenus testis est Rhodij, Gnidij, & Coi: & omnes Laconica lingua, uelut grauiore, uterentur. Et etiam quoniam Lacedemonij dominabãtur ante Athenienses: Attica autem lingua postmodum in usu fuit, & si cultior esset. Hæc habui, quæ dicerem de authore: quanquam multum differat homo idem iunior, aut ætate maturiore, à seipso sene. quod facilè in nostris libris deprehenditur: tum eorum omnium, qui curam adhibẽt, ut meliores in dies euadant. Ob id inter Aristotelis opera, & Hippocratis, ac Platonis maius est discrimẽ, ut nõnunquam addubitetur de proprijs, quàm in Galeni uoluminibus: quoniam, ut medicorum mos est, nihil accuratè scripsit. Est enim, ut dicitur, difficile sorbere, & sufflare. Cum enim Chirurgiæ maximè esset intentus, et componendis medicamentis diligenter, non potuit eam in conscribendis libris apponere diligentiam, quam apponere optabat, & apposuisse sibi persuasit. Nihilominus, ut dixi, clarissimi uiri ætate Hippocratis hic fuit, & forsan Euryphontis nulla ex parte Hippocrate inferioris, si ex unguibus leonem, ut in Prouerbio est, cognoscere mihi concessum est.

Propositum ergo in hoc libro, seu scopus est, declarare, qui fiat, cum homines nascantur nono mense, septimus autem tam longè absit à nono, cur magis tamen septimo mense nati seruentur, quàm octauo, qui proximior est nono, quã septimus: & cur nunquam undecimo, qui tantundem distat à nono, quantum septimus? & septimus quidem anticipat perfectionem, undecimus autem post perfectionem est? uerisimilius autem esset ulteriorem perfectionem esse magis uitalem imperfecto, & frequentiùs contingere. Cum tamen unus, scilicet octimestris, contingat sæpe, sed non uiuat: undecimestris alter uiuere posset, si ederetur ultimis diebus: sed nunquam oriatur, nec natura admittat eum.

TEXTVS.

SI enim primi mensis dies quindecim supputaueris, deinde quinque mensium, dies centum quadraginta septem, ac dimidium: in undesexaginta enim diebus, quam proximè duo menses perficiuntur. his igitur sic habentibus, ad septimum mensem supersunt dies non plures quam uiginti: & est tota summa dimidij anni, unà cum aliquantula diei parte.

COMMENTARIVS.

Luna redit ad coniunctionem æqualem in diebus XXIX, horis XIII, & tertia propemodum parte cum Sole. Quinq; igitur menses dies erunt CXLVII, & horæ propemodum XIX. In undesexaginta enim diebus duo menses fermè lunares perficiuntur: sunt enim duo menses lunares æquales, ut dixi, dies LIX, & horæ duæ, & bes. Quare quinq; menses, ut dictum est, lunares dies erunt CXLVII cum dimidio, pauculis horis additis, quas prætérit: quandoquidẽ cum luna uelocior motu uero fuerit, & sol ab initio arietis ad initium libræ, maximè circa cancri initium, etiam ante præscriptum tempus, contingat lunam soli denuo iungi, perfecto mense lunari. Constat autem, ut antea diximus, in absolutione foetus solum obseruare solẽ in motu illius menses lunares: quos in prædicto tempore non uulgari ratione cõtendit esse septem. Ostendit ergo mẽses quinq; medios, quot dierum sint: quia illos necesse est esse perfectos. At de primo, cum omni mense necessarium sit, ut luna coeat cum sole, & ei opponatur, hoc autem fiat, ut demonstratum est in diebus XIIII, horis XVIII, & besse, continget, ut si mulier concipiat ipsa die coitus, aut oppositionis, sed uerius coniunctionis, ut pòst dicam, ut primus mensis sit absolutus in eo tempore: quare sex primi menses erunt dierum CLXII, horarum XIII, aut paulò plus: quod est dierũ CLXII cum dimidio, & hora cum triente. Hucusque omnia manifesta sunt. Et etiam cur sextum mensem necesse sit esse perfectum, quoniam fuo-

*cedit ei septimus : ergo si debet sequi coniun-
ctio luminariũ, uel eorum oppositio, necesse
est, ut dies intermedij includantur.*

» *His igitur sic se habentibus ad septimum
» mensem supersunt dies non plures, quàm ui-
» ginti. Hic Cornarius paululum uertendo la-
» bitur : nam expleto sexto mense in centesimo
» sexagesimosecundo cum dimidio, & decima-
» octaua diei parte, supersunt ex septimo men-
» se dies uiginti ad hoc, ut compleatur dimidi-
» um anni. Vna cum aliquantula diei parte : id
est quia si assumpsero dies quindecim primos
loco XIIII cum horis XVIII, & besse, &
lo. o dierum CXLVII, horarum XIX, dies
CXLVII cum dimidio, fient dies CLXII
» cum dimidio additis diebus XX, tantum fient
» dies CLXXXII cum dimidio : & est tota
» summa dimidij anni cum aliquantula diei par-
ticula. Sensus iterum alius est hoc tempus, sci-
licet dierum CLXXXII congregatum ex
tribus est dimidium anni, cum aliqua diei par-
ticula, id est dimidium anni est : hoc tempus ad-
dita ei particula diei. Vt tandem id dicat : Di-
midium anni est æquale huic tempori aggre-
gato, & superat, seu excedit ipsum modica diei
particula. ut dicat illam esse non dignam consi-
deratione, non solum ob inæqualitatem, ut dixi,
motus Solis, & Lunæ, sed quòd nulla arte de-
prehendi posset. Et hic est intellectus uerbo-
rum, & sensus textus.*

*At uerò, quid sibi uoluit, cum dixit hoc? si-
gnificare uoluit, quòd ex septimo mense inclu-
debantur in dimidio anni dies uiginti, & ul-
tra particula diei, siquidem anni dimidium con-
stitutum est dierum CLXXXII horarum
XIIII cum deunce tempus conflatum è primo
mense imperfecto, & quinque perfectis insuper
additis diebus uiginti est dierum CLXX II
cum dimidio, & hora una cum triente : igitur
anni dimidium est maius illo aggregato hora
cum dimidia. Nam horæ XIIII cum deunce,
superant horas XIII cum triente in hora una
cum dimidia. Liquet ergo, quòd si finis primi
mensis fuit plenilunium, quod in uiginti die-
bus etiam solis, id est sine illa particula necesse
est fieri nouilunium : igitur in dimidio anni in-
choato à die nouilunij, uel etiam per quinque
dies ante erunt septem nouilunia. igitur septem
menses : ergo poterit oriri ratione perfectio-
nis, & ratione mensis imparis : & etiam qua-
dragenariæ. dies enim CLXXXII sunt in
quinta quadragenaria, quæ à sexagesima die su-
pra centesimam incipit : ergo omnino uitalis
erit fœtus, quo ad omnem rationem perfectio-
nis, motus, & roboris.*

TEXTVS.

QVum itaque ad hoc perfe-
ctionis principium partus
peruenerit, maturescente fœtu, &
robore multùm augescente, in per-
fectione magis, quàm alijs tem-
poribus, pelliculæ, in quibus ab
initio nutritus fuit : quemadmo-
dum spicarum membranæ laxan-
tur, ad id coactæ, anteaquam fru-
ctus perfectè maturescat : & robu-
stissimi ac plenissimi, fœtus uiolan-
tes, ac dirumpentes pelliculas par-
tum fieri cogunt : & plurimi ex his
pereunt.

COMMENTARIVS.

*Cum docuisset causam, cur hoc tempore nu-
merus haberet omnes illas tres perfectiones ui-
tales : hic ostendit causam naturalem, cur fœ-
tus completis diebus quærat exitum : hoc au-
tem etiam ex libro de Natura pueri. inquit e-
nim (iuxta finem) Quando uerò mulieri par- «
tus appropinquat, tunc puero se mouente, & «
manibus, ac pedibus calcitrante pelliculam «
quandam internam rumpi contingit, rupta au- «
tem una, etiam aliæ debiliorem uim habent, «
& rumpuntur. primùm, quidem illi contiguæ, «
& cohærentes : postea extremæ. Quum au- «
tem ruptæ fuerint pelliculæ, tunc fœtus à uin- «
culo exoluitur, & agitatus foras procedit : ne- «
que enim amplius robur habet pelliculis a- «
missis, neque uteri amplius puerum contine- «
re possunt, pelliculis, uelut dixi, amissis, & ab i- «
psis abruptis. Cohærent enim pelliculæ etiam «
uteris, ubi circum puerum obuoluuntur, non a- «
deò ui ualida, ac multa. Quando autem proce- «
dit puer, uiolat, & dilatat uteros, in exitu, ut «
potè teneros. Procedit autem in caput, si secun- «
dum naturam prodierit : grauissimæ enim sunt «
ipsi supernæ partes, si ex umbilico perpendan- «
tur. Quum autem in uteris est, magis continens «
existit usque ad pelliculaꝛum rupturam simul «*

cum

» *cum decimo mense, quando partus matri pro-*
» *pinquat, & adest. Si verò uiolentam affectio-*
» *nem perpetiatur puer etiam ante præfinitum*
» *tempus ruptis pelliculis, prodit, quin et si ali-*
» *mentum à matre priùs puero defecerit, etiam sic*
» *partus matri prius aduenit, et ante decimum*
» *mensem puer prodit. Hoc idem declarabat in li-*
» *bro de Octimestri partu eadem sententia, licet*
» *diuersis uerbis: inquit enim (in fine.) At uerò*
» *umbilicus, per quem alimenti, ac spiritus ingres-*
» *sus pueris contingunt, solus ex omni corpore*
» *utero adhæret, et per hunc introitus, ac ingres-*
» *sus ingredientium particeps fit, reliquæ partes*
» *conniuent, et non priùs apertæ sunt, quàm ubi*
» *in exitu fuerit puer ex uentre. quum autem in*
» *exitu fuerit reliquæ omnes aperiuntur, uerùm*
» *umbilicus conniuet, et resiccatur. Quemadmo-*
» *dum autem in his, quæ ex terra nascuntur, fru-*
» *ctus pleni, ac maturi secernuntur, ac decidunt*
» *iuxta discriminationem, qua parte inhærent: sic*
» *etiam pueris maturis, ac perfectis umbilicus*
» *quidem conniuet, ac clauditur, reliqua uerò ape*
» *riuntur, ut et ingredientia suscipiant, et exitus*
» *habeant secundum naturam, quibus necesse est*
» *uiuentes uti. Singula enim separantur iuxta mo*
» *dum, quo agmina congregantur repentia: Opti*
» *ma autem sunt, quæ maximè soli connutrita*
» *sunt.* (Tex. 6.) *Et hoc idem ex parte declarabi-*
tur inferiùs, ut liquet. Dicit, quòd antequã perfe-
ctè maturescant, sicut spicarum membranæ la-
xantur, ita et fœtus disrumpuntur ab ipsomet
robusto, & habente perfectionem, et uim ad mo-
tum incitantem: scilicet mensem lunarem impa-
rem, quo agitatur à luna, scilicet, & perfectio-
nem à sole, qui etiam est in signo septimo, & im-
pari, & robur à quadragenaria impari, scilicet
quinta: licet septima sit longè ualidior. Et ideò
fœtus septimestris mouetur ad ortum, licet plu-
rimi ex his pereant: & maximè in regionibus fri-
gidis, & ubi aer malus est. causam autem, cur
moriantur, subijcit, dicens:

TEXTVS.

QVum enim parui sint, transmutatione maiore, quam alij, utuntur, & quadraginta dierum afflictionem perferre coguntur, ex utero egressi, id quod etiam ex decimestribus multos peremit.

COMMENTARIVS.

Tres proponit causas non leues mortis infantium septimestriũ. Vnam paruitatem fœtus, quæ necessaria est: quia cum deberet augeri magnitudine ad nonum usque, necesse est, ut in septimo sit paruus, & ut debeat pati, quoniam in minori corpore necessario est minor uis. Secundam, quod transmutatione maiore, quam alij, scilicet nonimestres utuntur, scilicet quia magis annexi, & magis frigidi, & molliores: ideo ad locum frigidiorem ueniunt, durio-résque fascias, & separantur maiore ui. Tertia est magis manifesta: & est quòd coguntur perferre quadragenariam sextam parem extra uterum. nam eo toto tempore infans malè se habet in utero: ergo deterius extra. Ob id dicit, quod decimestres, id est, qui nascuntur circa centesimam octuagesimam diem, quæ est finis septimæ quadragenariæ malè se habent, & plerique ex his moriuntur: est enim par ille numerus. Ideo qui nascuntur nono mense, faciliùs uiuunt, & minùs affliguntur, quia totus mensis nonus incipit cum septima quadragenaria dierum. Ducenti enim quadraginta dies sunt octo menses solares ad unguem, & sex quadragenariæ: ergo nonus mensis totus cum septima quadragenaria oritur, & est securissimus. Sed quia Hippocrates obseruat menses lunares, postquam perfectio est ex dimidio anni, & iam octimestris perfectus est: perfectio enim non mutatur, nec potest regredi. & etiam, quia primus mensis potest compleri in diebus quatuordecim, & horis XVIII cum besse: septem autem menses sequentes sint dies CCVI, & horæ XXI cum triente. erunt octo primi menses simul iuncti dies CCXXI, & horæ insuper XVI: at quoniam non perficitur nonus mensis, nisi nona coniunctio luminarium absoluatur, addemus huic tempori dies XIIII, & horas XVIII cum besse, & fient dies penè CCXXXVI. & in tanto tempore potest incipere nonimestris. Simili ratione cum detraxerimus dies quatuor pro octo mensibus lunaribus dierum XXIX cum dimidio ex numero dierum CCXL proposito octo mensium lunarium relinquentur menses octo itidem dierum CCXXXVI, ut prius. ergo nonus mensis incipit utroq; modo à die CCXX..VII

dies

dies: igitur CCXXXVII, CCXXXVIII, CCXXXIX, & CCXL sunt ex nono mense iuxta secundum modum. iuxta primum possunt esse ancipites, quia oportet in illis addere quantum est id, quo antecessit generatio diem oppositionis lunæ. adeò ut si generatio fuerit postridie nouilunij, non incipiat nonus mensis secundum Hippocratem, seu authorem huius libri, nisi in die CCLI. Et sunt menses solares octo, & undecim dies. Et hæc est causa, quòd multi octimestres existimantur nouimestres, & moriuntur: contrà pauci nouimestres, scilicet geniti postridie ab oppositione, uel tertia die, uel quarta, & nati inter CCXXXVI diem, & CCXL sunt nouimestres, & tamen ægrè superuiuere possunt, quia continentur in sexta quadragenaria. Vltra ergo CCXL diem, modò sint nouimestres, superuiuere facilè possunt: quia nati sunt perfecti mense, & quadragenaria imparibus.

Quantum autem referat perferre quadragenariam in utero, & extra, aut mensem parem, ostendunt monstra, quæ superuiuunt à tempore, quo incipiunt moueri usque ad ortum, quod tempus est saltem sex mensium, & plerunque plus, & perferunt etiam tempus, quo imperfecti sunt foetus, & mensem cum quadragenaria parem, ut octauum mensem cum sexta quadragenaria, & sine incommodo, & tamen orta, & mense, & quadragenaria impari, quæ ualde sunt monstrifica, ut cum duobus capitibus, uel etiam geminata tota statim moriuntur, ut nisi diuisa sint membra principalia, non attingat ullum horum uigintiquatuor horas. Ergo in muliere bene disposita, quæ lædunt in utero, uix lædunt centesima parte, qua lædunt, dum nascitur infans: medio modo si superuenıant iam nato infanti, & præsertim iam multis antea diebus, & confirmato ergo maximè lædunt, quæ nondum nato infante lædunt, postquam natus fuerit, minimè antequam natus fuerit medio modo, quæ superueniunt iam nato.

TEXTVS.

SVnt autem ex his septimestribus, qui etiam superstites manent ex multis pauci: propterea, quòd ratio & tempus, in quod enutriti sunt, in utero cōstitit, ut omnium participes sint, quorū esse perfectissimi participes existunt, maximè qui superstites manent, & processerunt de matre priùs pariente, ut potè in octauo mense ægrotaturi. Si enim in his laboribus succedant, ut in conspicuū prodeat puer, impossibile est, superstitem esse ob prædictas affectiones, quas ego octimestres perimere dico: imò etiam multos decimestres.

COMMENTARIVS.

Non semper quanto fœtus diutiùs in utero manet (quod tamen multi credunt) licet uiribus, & mole augeatur, si nascatur uitalior, ut ita dicam, euadit: non solum, quòd octimestres uitales non sint, septimestres superuiuere poßint, sed quòd etiam inter septimestres, qui tardiùs nascuntur, plerunq; rariùs uiuunt, & maiore cum labore. Cum enim seriùs, & circa finem septimi mensis nascuntur, aut non nisi casu orti sunt, & à matre separati, aut ægrè id factum est, ob fœtus scilicet imbecillitatem, aut quia ualde connexus esset: ut multum hic paßus sit, alter ualde sit imbecillis, & ob id ægrè uterque uiuat post natiuitatem. Adde causam, quam author exponit in textu, scilicet quòd fieri poßit, ut iam proximus octauo mensi morbum contraxerit: quod si contigerit, non secus ac octimestrem superuiuere dicit est impoßibile, cum sit defatigatus, & æger præter id fœtus. Quocirca scire oportet in imparibus moueri naturam alternante uice: cum enim necesse sit moueri aliquando, necesse est etiam rursus, ut quiescat. Omnia enim quæ non sunt immortalia, defatigantur. unde etiam aquarum reciprocatio alterna: igitur necesse est, omnia uicißim moueri, & quiescere. hoc igitur in diebus mensibus quadragenarijs annis septenarijs annorum: hoc ergo axioma clarum est. Sed difficultas est primum, cur alternent hæc in mensibus, & non in diebus? Alia est, cur alternatio mensium non

sufficiat,

sufficiat, sed & quadragenariarum adiungatur? Tertia est, cur partes quietis sint æquales motibus? Demum cur in mensibus & quadragenarijs paribus cum sint quieti, fœtus magis affligantur, quàm in imparibus, in quibus mouetur? Dicimus ergo primùm, quod ubi fœtus, & mater secundum naturam se habent, in paribus fœtum melius se habere, quàm in imparibus: & in sexto mense, quàm in quinto: et in octauo, quàm septimo. Si autem cogantur moueri, quis dubitare potest, quin magis affligantur, cum mouentur eo tempore, quo quiescere consueuerunt? non solum enim mouentur contra consuetudinem: sed etiam cum lapsus est fœtus ex naturali fatigatione. Propter id & quoniam ægrotat infans octauo mense, ut ostendemus, si oritur: longè deteriùs affliguntur in paribus mensibus, quàm imparibus. Cur autem necessaria sit alternatio quadragenariarum præter menses, causa est dicta superiùs: generaliter nunc autem propriè explicabitur. Menses sunt necessarij ob coitus, & oppositiones Lunæ cum Sole, & ob motus, ut dixi, infantis, & omnem motum quies sequi naturaliter debet: ideò menses impares sunt motus pares quietis. Et ut motus in mense quietis malus est, ita quies in mense mobili. Inde non moueri in septimo, uel nono, nec calcitrare malum, sed non adeò malum est, ut moueri in mense quietis: quia motus est potentior quiete. & motus præsupponit quietem, quies nō tam præsupponit motum. Ideo in anno sunt duodecim menses lunares, quia toties cum parte quadam luna redit ad coniunctionem solis. Sed quadragenariæ fiunt diuiso orbe signorum in tres partes, & unaquaq; in tres alias partes, ut sit nona pars orbis. & quia tertia pars orbis est similis naturæ in sexu, & temperatura calidi frigidi sicci, & humidi, ut cancer cum scorpione, & leo cum sagittario: ideo quadragenariæ sunt pro robore fœtus, & sumuntur à sole solo, & alternatur propter rationem generalem. Cur autem in fœtu non obseruemus numerum dierum est, quia actio prima indiget continuitate maiore, quàm sit unius diei: dies autem sumitur à reuolutione cœli totius. Et post est solis reuolutio per se, à qua oritur quadragenaria, uel in comparatione ad lunam, à qua oritur mensis. Cur uerò quies sit æqualis motui, est quia motus, & quies sunt secundum naturam: nam in uiolentis non est æqualitas, ut in tertianis, & quartanis.

TEXTVS.

CAeterum multi fœtus septimestris ætatis, quum pelliculæ laxantur, secedunt in id, quod cedit, & hic alimentum sumunt, primos quidem quadraginta dies laborantes, alij plus, alij minus: propter permutationem autem ex locis, & pelliculis, quę ipsos aluerunt, transmutantur, & pro umbilico trahunt, & transumunt etiam per matrem labores. Pelliculæ enim, dum tenduntur, & umbilicus conuulsus dolores matri inducunt: & fœtus ex antiquo uinculo exolutus grauior redditur. Multæ uerò mulieres etiam febricitant, dum hæc contingunt: quædam etiam pereunt unà cum fœtibus, uerùm omnes in breui ex hoc contaminantur, ac inquinantur.

COMMENTARIVS.

Cum docuisset, quòd multi septimestres, ac decimestres obeunt, quoniam laborant, maximè conquiescere deberent in quadragenaria pari, ostendit modum, quo fiat hoc, & cur, & in quibus: in quibus scilicet, ut dixi, his, qui lexantur iuxta, uel ultra ducentesimum diem. cum enim quadragenaria quinta finiatur ducentesima die, si ergo infans non nascatur eo tempore, maximos in utero patitur labores: ergo natus multo magis mouetur propter ea, quæ diximus: quod omne malum multo maius est natis, quàm in utero fœtu adhuc manente: & longè etiam maius, si fœtus tum oriatur, quàm si iam sit ortus. Quòd autem ante ortum adeò patiatur, docet, quoniam ex superfluo motu laxantur in fine septimi mensis membranæ, ideo debilitantur, & fœtus magis grauat eas, ut qui descenderit iam. unde triplex incommodum membranarum tensarum disrumpantur, & fœtus ob hæc laborat umbilico iunctus membranis illis, & ideo malè nutritur: matri autem infert dolores, cum placentæ alligetur, quæ utero annexa illam conuellit. Vnde etiam multis ex illis febris (inquit) aduenit. Et descendente fœtu, & febre succedente, per illos quadraginta dies, quorum triginta

octauo

octauo mensi deputantur abortus sepe sequi solet, in qua etiam mater non solùm fœtus interit. Et si non sequatur abortus, sed perueniat fœtus usq; ad nonum mensem, ut nascatur, attamen interim mater contaminatur, & bonum habitum amittit. Dicit ergo, quòd multis septimestribus fœtibus (non enim omnibus) contingit, ut ægrotent octauo mense laxatis membranis eos continentibus, & fœtu secedente, quo demittit uinculum, & ita loco incommodo uiuunt, & alimentum trahunt, molesti matri, & sibi.

Circa quod est notandum, quòd septimestrium plures sunt species: quidam enim sunt à centesimo sexagesimosecundo die cum dimidio ad centesimum octuagesimum secundum cum dimidio, & particula illa diei, qui non sunt perfecti: ideoque minimè uitales, nisi res pro miraculo possit censeri. Pòst sunt ab ea die usque ad CXCII *cum dimidio, & particula diei, & hi possunt uiuere iuxta rationem diei conceptionis, & possunt esse non uitales, etiam ubi citiùs geniti sint: ut luna cum sole non potuerit septies conuenire. Pòst sunt uitales firmi à* CXCIII *die ad* CC: *& sunt dies septem, & sunt intra cancellos septimi mensis exacti, & quintæ quadragenariæ. Sed quia primi mensis dies possunt esse quindecim tantum, & sex menses sequentes* CLXXVII, *sequitur, ut in* CXCIII *die incipere possit octauus mensis: ergo tutiores sunt dies inter* CLXXXIII, *&* CXCIII, *& sunt nouem omnibus alijs: ergo septimestri etiã præter alias causas dictas nulla est securitas nascendi. securißimi autem, ut sint è septimo mense, sunt à* CLXXXIII *ad* CXIII, *sed non sunt securi, quod sint septimi mẽsis perfecti: possunt enim esse imperfecti, ut contra à* CXCIII *ad* CC *sunt securißimi, quòd si sint septimi mensis, quod sint perfecti: sed fieri potest, ut non sint septimi mensis, sed octaui, & tunc essent exitiales. À* CC *autem die supra usq; ad* CCVI *cum dimidia, & si poßint esse septimestres, quod rarius accidit, omnino tamen sunt sextæ quadragenariæ, & ideo non uitales, aut ægerrimè. Author tamen uidetur probare illos, qui sunt à* CLXXXIII *die supra, sed propè: & ratio est, quia cum sic sponte nascuntur, significatur robur uirium fœtus, nec multum patitur nascendo, & postquam natus fuerit, plures dies, ut* XVI, *aut paulo minus, ex quinta quadragenaria scilicet ad* CC *usq;, ut cõfirmetur, antequam sexta superueniat. Et nota, quòd menses non operantur, nisi dum fœtus est in utero, quia faciunt ad ortum tantum, ideo postquam exierint, non operantur, sed intra uterum, & in ortu. tum uerò adeò malè afficiunt, ut post ortum breui moriantur, & interim ut semimortui iaceant nec fugunt lac: hisq; signis octimestres dignoscuntur. at quadragenariæ cum ad formationem corporis perfectam directæ sint, intùs, & extra corpus matris operantur. Vnde qui nascitur in septimo mense, & quinta quadragenaria ab octauo mense, postquam natus est, non læditur, quia solum uim obtinet ad impellendum, ut oriatur, quæ cessat, quia iam natus est: à sexta autem quadragenaria magis offenditur, ut dixi, quàm in utero esset. loquetur autem de his inferiùs (Tex. com. 18.)*

TEXTVS.

Alunt autem & octonos menses difficillimè uteros ferre, rectè id dicentes.

COMMENTARIVS.

Non hic de octimestri partu agit, sed gestatione, ut luce clarius est: non enim dixisset difficillimè uteros ferre, sed interire potius octimestres. Quinetiam ad uteros potius, quàm fœtus est referendum. Solùm manet dubitatio, an omnes utero gerentes octauo mense ægriùs ferant, an solum, in quibus facta est immodica commotio mense septimo? Et uidetur mihi, quod de his tantum: tum quia non omnibus utero gerentibus hoc eueniat: tum quia sermo non esset continuus: tum etiam propter ea, quæ subijcit in sequenti textu. At dices, nónne hoc continetur in illis uerbis? Primos quidem quadraginta dies laborantes? nam octauus mensis, cum sit post septimum, in his includitur. certè, sed non ob aliud hoc adiecit, quàm ut sententiam priorẽ, & propriam hoc testimonio confirmaret: quamuis uideri uelit aliorum sententiam sua uelle confirmare, ideo hoc ab Hippocratis more est alienum, ut uideatur magis callidus hac in parte. Verùm quia ibi subijcit (Alij plus, alij minus.) docet, quod octauus mensis est ex his: sed non totus semper. Si enim lapsus paruus sit, aut nimis magnus ante finiuntur labores. his quidem per abortum, illis per sanitatem loco pristino infante restituto. Plures enim fœminas uidimus, in quibus

bus per lapsum, & casum iam eruperat aqua, in quibusdam etiam sanguis tenuis supinas triduo toto ferme recubuisse, & cocco, & scobe tenuissima eboris, uel thure cum fructu palmæ, uel saccharo assumptis restitutas, & peruenisse ad partum uitalem, & multorum annorum.

TEXTVS.

Est autem octauus mensis non solum hoc tempus: sed & dies accedunt à septimo mense, & à nono, & ab ipso anno.

COMMENTARIVS.

Cum dixisset (Tex. 6.) laborare fœtum quadraginta diebus, plus, aut minùs, & pòst, probasset illos, qui dixissent, quòd mense octauo uidebatur sibi contradixisse. Propterea inquit, (Tex. 7.) quòd octauo mensi accedunt dies ex septimo, ut antea demonstraui. nam septimus mensis, si incipiat à CLXIII die, finitur CXCIII: & ita supersunt XIII dies ex septimo mense, qui possunt accedere ad octauum. Et ita ex nono si incipiat à CCXXXVII die, qui est ultimus terminus initij eius, palàm erunt dies octaui mensis XLIII medij, scilicet inter CXCIII ad CCXXXVI. Et hoc potest accidere ratione dierum lunæ, non tamen potest habere utraq; incrementa antè, & pòst. Imò si mensis septimus finiatur die CXCIII, octauus finietur CCXXIII: & ita non extendetur ad CCXXXVI. Verùm respondeo, quòd cum dies illi à CCXXIII non possint adnumerari nono mensi, relinquentur octauo: quia initium mẽsis octaui, si sit (gratia exẽpli) die CXCIIII fuit generatio ante oppositionem una die, & finis primi mensis XVI die. post coniunctionem autem statim: & ita per singulos menses, ut sit finis septimi mensis coniunctio ipsa præcedens diem CXCIII: & ideo extendetur octauus usque ad CCXXIII diem, & antea fuit coniunctio: ergo fluent dies antequam superueniat oppositio XIII. Igitur hi poterunt adnumerari tam octauo mensi quàm nono: quare octauus mensis in hoc casu erit dierum plusquam quadraginta, sed authori sufficiunt dies XL. istos ergo dies surripuit ex septimo mense. Videamus modò, quomodo ex octauo? & incipiat primus mensis post lunæ coniunctionem statim, & erũt septem menses dies CCVI cum dimidio, & octauus mensis erit usq; ad dies ducentos triginta sex, & quia tum primùm celebrata erit coniunctio, tredecim dies proximè sequentes ad CXLIX. erunt noni mensis. Sed quia in his nulla est coniunctio, nec oppositio luminarium, poterunt ita copulari octauo mensi, sicut nono: ergo tunc octauus habebit dies XL, & erunt decem ex his noni mensis: ideo octauus à nono mense surripuit dies decem. Iterũ ponatur, quòd ante septem dies ab oppositione, seu septem post coniunctionem genitus sit infans, tunc octauus mensis incipiet die CXCVIII, & finietur circa CCXL: ergo rursus habebit dies plusquam quadraginta. quorum id, quod est ultra triginta partem, subripuit ex septimo, partem ex nono: & hoc, ubi laborauerit infans septimo mense ad exitum. aliter singuli menses habebunt suos terminos. Quanquam hæc ratio sit potius quadragenariarum quam mensium. Sed hoc fecit Hippocrates, ut rationem ueram opinioni communi conuenienter aptaret: quod fuit pulchrum, & ingeniosum.

Et ab ipso anno, quod si ratio coniunctionum, & oppositionum non patiatur augeri octauum mensem, extendetur tamen ad quadraginta dies, ut sit nona pars anni.

TEXTVS.

Verùm dies non similiter neq; dicunt, neq; cognoscunt mulieres. Decipiuntur enim ex eo, quòd non eodem modo fiunt, sed aliquando à septimo mense plures dies accedunt ad quadraginta, aliquãdo à nono. Tunc enim fieri necesse est prout contigerit, mulierem in uentre concipere, tum mense, tum tempore.

COMMENTARIVS.

Cum laudasset sententiam mulierum, ut ueram, & fideliter relatam, declarat, in quo sæpe decipiantur, et ob id etiam errent,, et falsa referant: et est, quod putant, se peperisse in octauo mense, cum pepererint in septimo, uel nono: et est hoc ad unguem contrarium præcedenti. nam sicut ex septimo mense accedũt dies, et ex nono, ut mensis octauus quandoque crescat ad dies XLIII,

XLIII, ita uersa uice nonnunquam octauus mensis exiguus redditur, quoniam dies, qui illi adnumerantur, sunt ex septimo, uel nono mense. & tunc hi menses longi redduntur: ut contrà octauus ualde breuis. contingit autem hoc ex dictis, quando mensis septimus incipiet à die CLXIII, qui nascetur usque ad CXCIII, erit è septimo mense, reliqui ad CCVI tribuentur octauo mensi, & erunt uerè: sed cum conceptus fuerit infans statim post luminarium coniunctionem, finis mensis septimi erit CCVI non solum, uerum usq; ad CCXX: igitur à CCVI ad CCXX tribuentur octauo mensi, cum sint ex septimo mense uerè, quia non sunt, nisi septem coniunctiones Solis, ac Lunæ. Pariter dicemus & in nono, cuius initium est quandoque à CCXXIII, quandoq; à CCL: et tunc idem est finis noni mensis, et septimæ quadragenariæ ad unguem. Et ideo uides, quòd sunt quatuor ordines: duo septimi mensis, & octaui, & duo noni, & octaui. Dies enim qui sunt à CXCIII ad CCXX, pertinent ad septimum, & octauum: qui autem sunt à CCXX ad CCL, pertinent ad octauum, & nonum: sed bifariam diuersa ratione. Nam primùm à CXCIII ad CCVI adijciuntur octauo, & sunt ex septimo semper: & à CCVI ad CCXX adijciuntur septimo, quamuis sint ex octauo. & ita à CCXX ad CCXXXVI adijciuntur quandoque nono mensi, quamuis semper sint ex octauo: & ita uersa uice à CCXXXVI ad CCL adijciuntur octauo, quamuis semper pertineant ad nonum. Secundum est, quod dies ex septimo mense adduntur octauo, ob id quòd mensis incœpit statim post nouiluniũ: & ex nono, quia statim ante nouilunium. Est autem aduertendum, quod sæpe dixi, hanc additionem semper alternatim fieri, ut si ex septimo, non ex nono, & si ex nono, ex septimo. Ex quo patet, singulos menses habere partem stabilem, & partem mutabilem: uelut septimus habet stabilem à CLXXXIII ad CXCIII, mutabilem à CXCIII ad CCVI. Octauus similiter à CCVI ad CCXX mutabilem, & stabilẽ à CCXX ad CCXXXVI: & nonus mutabilem à CCXXXVI ad CCL, & stabilem à CCL ad CCLXV. & quod est ultra, est commune nono, & decimo mensi. Est autem duplex mutabile, quo ad rem, & quo ad nos: ut in sequenti exponetur.

TEXTVS.

MEnsis autem octauus minimè dubius est: secundũ hunc enim contingit, ut iudicatio difficilis existat.

COMMENTARIVS.

Sermo hic totus est institutus de abortientibus, atq; parientibus, quod uelut nostris temporibus numeramus dies incerto modo per menses, Ianuarium, Februarium, Martium, & reliquos, specie quidem solares uocatos, re ipsa nec solares, nec lunares: quandoquidem nec cõstent æquali dierum numero, nec sol singulo anno ad eundem redeat locum. ideo mulieres, quo mense ceperint, Hebræi & Græci numerabant menses à lunæ cum sole coniunctione, & dies ab ipso tempore coniunctionis, dicentes, Agriani mensis septima, & uigesima natus est Hippocrates: Plato Thargilionis septima. Et ita quæuis mulier sciebat, quo mense concepisset: & ideo qua luna, & quotus mensis agebatur, quo uterum gèstaret. sed, ut docuit, decipiebantur circa dies, quos adnumerabant perperam præcedenti uel sequenti: ubi enim scientia, ibi etiam error. Nostræ autem mulieres cum ignorent prorsus mensem, non possunt errare, sed nescire. hæc est causa, quòd Hippocrates tot, & tanta dixit de his, quia habebant scientiam mensis conceptionis. Octauus autem mensis est certus, dicit Hippocrates, non ex numero dierum, sed ex difficili partu. Appellat solutionẽ uteri in partu, quemadmodum solutionem febris: quamuis enim septimestres pleriq; pereant, non tamen adeo difficilis est partus in illis, ut in octimestribus.

TEXTVS.

ET mea sententia pars etiam in undecimo mense, mensis est, ut hic satis memorabilis existat.

COMMENTARIVS.

Cum hoc dixit, intelligit quòd sit mensis aptus ad gestationem uteri, id est, quòd aliquid ex undecimo mense recipiatur, tanquam legittimum. Et hoc transijt ad Iurisconsultos: sed non

est intellectum ab illis. putant enim illi ad CCCXXX dies legitimum partum posse extendi: in quo errant tripliciter. primùm, quòd accipiunt solares menses pro lunaribus: & ita sunt solum dies CCCXXV. secundò, quia accipit partem mensis, id est dimidium pro toto mense: & ita contrahitur partus naturalis ad uox, scilicet decem menses, qui sunt dies CCXCV, & quindecim dies undecimi mensis. tertiò, quia præsupponit Hippocrates in hoc casu, quòd sit conceptus die nondum;: & ita primus mensis non habebit, nisi quindecim dies, & undecimus totidem, ut sint triginta dies, nouem autē medij habebūt CCLXV: quibus additis XXX, fiet, ut hi undecim menses non possint habere, plusquam CCXCV dies, ut prius: & ita uerè comprehenduntur intra decem menses. Et tunc erit in octaua quadragenaria totus: & ideo memorabilis, ut etiam octauus, qui est in sexta quadragenaria, & ob id difficilis iudicationis. Verius autē exponetur infra (com. 13) nam hic loquitur de mensibus, ut ab astris sumuntur.

TEXTVS.

PОrrò mulieribus de partibus fidem derogare non oportet, dicunt enim omnia, & semper dicūt, & semper proferunt: neq; enim aut opere, aut sermone persuasæ sunt, sed ex eo, quod cognouerūt in corporibus suis cōtigisse. Licet autem & uolentibus aliud dicere: quæ uerò iudicio præditæ sunt, & uictoriā de hac sententia pronunciant, semper dicunt, ac testanrur nasci septimestres, & octimestres, & nouimestres, & decimestres, & undecimestres: & ex his octimestres non superstites manere. Dicūt aūt & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, sed & reliqua cōscripta his accidere, in quadragenarijs, ac in singulis mensibus fieri dicunt.

COMMENTARIVS.

Præstat ad intellectum huius partis primùm præsupponere, quæ ille scripsit, seu Hippocrates, ut uerius dicam, & utcunq; sit consentanea huic loco in libro de Natura pueri: oportet enim à manifestioribus quancunq; doctrinam inchoare: sunt autem hæc. Cæterùm quæ longius, quàm decem mensium tempus uterum gestare sibi uisæ sunt (nam hoc iam sæpe audiui) illæ ipsæ hoc modo, quem dicturus sum (iuxta finem) deceptæ sunt. quum uteri spiritum acceperint in se ipsos à uentre flatum exhibente, eleuantur, ac intumescunt, cōtingit enim hoc: uidētur sanè sibi mulieres tunc concepisse. Præterea si menses non procedentes congregati fuerint in utero, et diutiùs manserint, semper profluunt in uteros: aliquando unà cum flatu à uentre, aliquando etiam calescentes: & sanè tunc quoq; in utero habere mulieres sibi uidentur, nimirum mensibus non prodeuntibus, & uteris eleuatis. deinde aliquando menses sua sponte erumpunt, aut alijs superuenientibus à corpore in uteros, & priores protrudentibus, & flatus egreditur: & multis iam statim post mensium purgationem uteri hiant, & ad pudendum uertuntur, & tunc uiris permistæ ad se geniturā concipiunt eadem die, aut omnino in paucis. Existimant autem inexpertæ harum rerum ac rationum, etiam illo tempore se in utero habuiße, quando menses nō prodibant ipsis, & uteri erant eleuati, ac tumentes. Quòd autem non diutiùs, quàm decem mensibus contingat uterum gestare, ego demonstrabo. Alimentum & augmentum, quod à matre descendit, non amplius sufficiens est puero, ubi decem menses præterierint, & fœtus auctus fuerit: trahit enim quod dulcißimum est in sanguine ad sese, simulq; etiam lacte modicè fruitur. quum autem hæc ipsi rariora, & pauciora sint, & puer plenus, ac maturus existat copiosius alimentum desiderans calcitrat, ac pelliculas rumpens, initium partus matri inducit: & hoc perpetiuntur magis mulieres primiparæ. deficit enim pueris alimentum, ut ad decimum usq; mensem sufficere non poßit: deficit autem per hunc modum. Sunt quædam mulieres, quibus sufficientes menses purgantur, quædam quibus pauciores: hoc ipsum, si semper fiat in natura & genere maternum ipsis existit. Quæ uerò menses paucos demittunt, hæ etiam pueris postremo tēpore, ubi iam nati fuerint, alimentum rarius exhibentes, ipsos calcitrare faciunt, ut & ante decimum prodire festinent. Modicus enim sanguis à iuuenculis, ac nouellis matribus procedit: ut plurimum uerò contingit tales mulieres etiam sine lacte esse, quæ paucos menses demittunt: siccciores enim sunt, & densiorem carnem habent.

Huic

„ Huic autem rationi, quòd uidelicet deficiente alimento, prodit puer, etiam si non aliqua uiolenta affectio ipsi accidat, etiam hoc testimonio esse potest. Volucris ex oui luteo nascitur hoc modo. Incumbãte matre, ouum calescit, & quod in ouo inest à matre mouetur: calescens autem id, quod in ouo inest, spiritum habet, et alterum frigidum ab aere per ouum attrahit. Ouum enim adeò rarum est, ut spiritum, qui attrahitur, sufficientem ei, quod intus est, transmittat: & augescit uolucris in ouo, & coarticulatur modo eodem, ac consimili, uelut puer, quemadmodum iam antea à me relatum est. Nascitur autem ex luteo oui uolucris: alimentum uerò, et augmentum habet ex albo, quod in ouo est. atq; hoc iam omnibus manifestum factum est, qui animum aduerterunt. Vbi autẽ deficit alimentum pullo ex ouo, non habens id sufficiens, unde uiuat, fortiter mouetur in ouo, uberius alimentum quærens & pelliculæ circum dirumpuntur: & ubi mater sentit pullum uehementer motum, putamen excalpens, ipsum excludit: atq; hæc fieri solent in uiginti diebus, & manifestum est, quòd ita se habent. Vbi enim exclusa est uolucris, nullis humor in oui testis inest, qui sanè memorabilis existat: expensus est enim in pullum. Sic etiam, ubi absolutus fuerit puer, mater nõ amplius sufficiẽtes alimentũ ipsi exhibere potest. Vberius itaq; præsente alimentum puer quærens, calcitrando pelliculas dirumpit, & à uinculo exolutus, simul foràs prodit. atq; hæc, ut longißimè, in decem mensibus fiunt: & secundum hanc rationem etiã pecoribus, ac feris partus aduenit in tempore, quo singula pariunt, non tardius. Etenim unicuiq; animali necesse est, tempus esse, in quò alimẽtum fœtui rarius erit, & deficiet, & partus adest. Et quæ quidem paucius alimentum pueris præbẽt, citiùs pariunt: quæ uerò uberius, posterius. Ex his tamen præcedentibus liquet, hanc partẽ esse epilogum omnium, quæ de numero mensiũ hucusque dixit, cuius summa est, quòd gestatio uteri durat CXIII diebus, idest, à CLXXXIII ad CCXCVI diem: & in his concluduntur, ut dixi, quinq; menses, quos enumerat in textu: constat aũt in undecimo, quod sic intelligendus est, ut etiam septimus uitalis esse incipit CLXXXIII, qui numerus dierum continet septem nouilunia, uelut hoc anno MDLXVII ab ultima Nouembris ad XXVII Maij sequentis anni sunt solum CLXXX dies, & tamen septem nouilunia. Si ergo addantur his dies CXVIII, erunt dies CCXCVIII, & undecim menses: sed ut uideantur undecim, mensibus sufficiũt dies CCXCV, ut dixi, scilicet CCLXVI prò nouem mẽsibus, & pro primo mense dies XV, ut sint CCLXXX: & hic uerè finem accipere potest decimus mensis. Vndecimus autem statim incipit, & uerè absoluitur in CCCX diebus: sed si accipiatur pleniluniũ in CCXCVI, uidebitur undecimestres, sed tamẽ nõ uerè erit. Hic aũt error, ut dixi, procedit ex mala numeratione mensium, & in usu, ac consueta Græcis.

„ Et ex his octimestres non superstites manere) Proponit unum, quod superiùs dictum est sed non frustra repetit, quoniã nõ solũ hoc uerũ est, quòd non uiuant, sed etiam est notum mulieribus prudentibus. Sed dices, si mulieres decipiuntur in computando undecim menses cum sint tantũ decẽ, quomodo uerè norunt octimestres non uiuere? Clarum est enim, quòd octimestris dicitur, qui post octo nouilunia natus est: si ergo undecimestrem dixerint eum, qui particeps est undecimi mensis, palàm est, quòd poterunt etiam sic appellare octimestrem, qui solum est ingressus octauum mensem, & expleuit octo nouilunia. Vnde manifestum nostras decipi mulieres, quæ menses à parte uocant, id est, mensem octauũ, qui est inter septimum, & octauum nouilunium: uult enim Hippocrates mensem octauũ dici, qui est inter octauũ, et nonũ nouiluniũ.

„ Dicunt autẽ, & abortus plurimos) Hoc est secundũ argumentũ, quo probat, mulieres non decipi circa numeram mensiũ, quia norunt distinguere quadragenarias inuicẽ à mensibus, dũ dicũt, abortus fieri maximè in prima quadragenaria, nõ autẽ in primo mense. & ita de singulis quadragenarijs, ueluti quod in tertia incipiunt esse robustiores, in quinta aũt uitales, & statim post medium earum. Et notandum, quod innuit, menses incipere à nouilunijs, id est, primus mensis post primum nouilunium, secundus post secundum: & ita de cæteris. non autem quadragenaria, sed illa quæ agitur: uelut prima quadragenaria est à prima die ad quadragesimam sunt tamen similes in hoc, quod possunt numerari imperfecti menses, sed tamẽ possunt extẽdi ultra triginta dies: uelut si quis concipiatur post pleniluniũ sequenti die, durabit primus mẽsis quadraginta quatuor diebus, usq; scilicet ad secundum nouilunium. hoc autem in quadragenarijs accidere non potest: nunquam enim illa excedit quadraginta dies, ne

que potest esse minor illo numero: ultima tamē potest esse imperfecta. Hinc contingunt duæ dubitationes. Prima est, quoniā si menses dignoscūtur ab experimento, utpotè quia octauus est malæ indicationis: ergo non est habenda fides illis in cæteris mensibus, ut potè in septimo. cum enim morietur infans, appellabitur octimestris: præterea dixit, quòd decipiuntur in enumerandis mensibus, non ergo uera dicunt. Altera dubitatio est magis ad rem, quia CCXCV dies sunt in octaua quadragenaria, & in mense pari uerè, quia in decimo mēse: ergo fœtus non erit magis uitalis, quàm in octauo mense. Propterea dico, quod fœtus decimi mensis, qui cadūt in quadragenariam parem, habēt duo incommoda tantum, mensem scilicet parē, & quadragenariam. sed qui cadunt in octauum mensem, aliquādo etiam cadunt in quadragenariam imparē, & uerè sunt in nono mense: qui tamen uerè sunt octimestres, cadunt in quadragenariā, & mensem parē. quanquam, ut dixi, mensis sit perfectus, & quadragenaria imperfecta: & cum hoc fœtus est imperfectus. Et debilitatur ex anteriore motu: ergo quatuor causæ sunt potentiores duabus, & maximè, quia imperfectio est causa ualde potens. præterea Hippocrates non extendit decimum mensem ultra septimam quadragenariā. Secunda uerò dubitatio dissoluitur ex hoc, quòd mulieres rectè dicunt, & sentiunt de mensibus, non tamen in numero dierum cōputando in comparatione ad nouilunia, sed solum simpliciter: ut sit sensus, cum sint tria, dies cōceptionis, & numerus ab illa die, et numerus nouiluniorū præteritorum. hæc sciunt dicere: sed nesciunt cōputare, quia aliquæ computāt primum mensem ad tempus nouilunij, & aliquæ ab ipso nouilunio. hæ rectè dicunt: illæ errant.

Ad primam quæstionem dicimus, undecimestres appellari à mulieribus, quæ primū mēsem cōputant ante nouiluniū. Primū ponamus, quod sit conceptus triduo ante nouiluniū, erit primus mensis trium dierū, sequentes nouē menses erūt CCLXVI dies: igitur undecimus mensis incipiet CCLXX die, & erit in decimo mense, & septima quadragenaria usq; ad decimam diē undecimi mensis. sed hic modus non est ad mentem Hippocratis. Alius modus dictus est magis ad mentem Hippocratis: ut primus mensis sit quindecim dierū, et ita decē menses CCLXXXII dies, & reliquū decimi mensis computatur pro undecimo mense, & maximè post CCXCV dies. Proponit autē duo genera mulierum. primum simpliciū: secundū sapientum. & hanc sententiam tribuit sapientibus. Ergo non errant, & est, quòd exactis CCXCVI, qui sunt decē menses perfecti, potest nasci in undecimo mense, non usq; ad duodecimū sed ad CCC diem, uel paulò pòst: est enim mensis impar, licet quadragenaria sit par, tum maximè quia est perfectus sed de hoc clariùs in sequenti.

TEXTVS.

QVum autem septimo mense pelliculę dirumpantur & fœtus secesserit, labores, qui circa octauum mensem, & sextum quadragenarium, in partu fieri traduntur, corripiunt hoc autem tempore præterito, quibus bene futurum est, inflammationes tum fœtus, tum matris exoluuntur, ut uenter molliatur & tumor à præcordijs, & laterum mollitudine descendat ad locos inferiores, ad facilem partus tempore progreſsionem: & septima sanè quadragenaria plurimo tempore fœtus isthic existunt. Nam loci ipsis molles sunt, & transmotiones ipsis faciliores ac frequentiores fiunt, & propterea ad partus magis solubiles consistunt: & mulieres per hos ultimos dies ex toto quadragenario faciliùs uteros ferunt, donec contigerit fœtum uerti. Postea uerò dolores partus, ac labores incumbunt, donec à puero, & à secunda mulier liberetur.

COMMENTARIVS.

Et de septima quidem quadragenaria, quo- " modo in ea fœtus maximè uitales existāt, memi- " nit in libro de Octimestri partu, his uerbis (In fi- " ne) Cæterùm decimestres, & undecimestres par- " tus ex septem quadragenarijs eodem modo fiūt, " uelut ex dimidio anno septimestres. Plurimis e- " nim mulieribus necessarium est, in uentre conci- " pere: post menstrua purgamenta, ubi ab his exo- " lutæ fuerint. Oportet igitur mulieri tempus da- " re mensis, in quo ipsa purgatio contingit & hoc " tempus, quibus breuissimum sit, tres sunt dies, " plerisq;

» plerisq; autem multò plures. Sunt autem & a-
» lia multa impedimenta etiam in uiris, ex qui-
» bus conceptus retardatur: oportet autem uel ma
» ximè hoc considerare, quod nouilunium, quod
» dies unus existit, exactissimè trigesima mensis
» pars est. Dico autē dies fermè quindecim men-
» sis pars sunt: tres uerò dies pars mensis decima
» sunt, & reliqua iuxta horum rationem, & non
» est possibile in paucioribus partibus fieri, ne-
» que menstruorum solutionem, neque fœtuum
» conceptionem. Ex his igitur omnibus ne-
» cessarium est, plerasque mulieres circa pleni-
» lunium, & ultra in uentre concipere, ut ducen-
» ti octuaginta dies sæpe undecimum mensem ap
» prehendere uideantur: tot enim dies septem qua
» dragenarias constituunt. Nam cum ultra ple-
» nilunium mulier concipit, necesse est, eum con-
» ceptum undecimum mensem attingere ac ap-
» prehendere, quo ad ultimum circuitum perue-
» niat. Sed & de hoc uidebitur inferiùs (Tex. 20)

nunc satis sit, rem ipsam, quantum spectat ad cō modum intelligendi præcedentia, explicasse. Vult, quòd in quadragenaria septima, quæ perfectissimis numeris constat, fœtus nascatur: sed priùs patitur in quinta, ut oriatur septimo mense. unde tum multa, non omnia uincula, abrumpuntur: si enim omnia abrumperentur, necesse esset, ipsum nasci. Vnde si non nascatur septimo mēse, abruptis uinculis, in octauo fœtus inflammationibus corripitur, & matres etiam, quæ si bene habituræ sunt, descendunt hæc ad laterum molles partes ex præcordijs, quia loca illa facta sunt capaciora, cum ibi non premantur, nec à iecore, nec à liene: unde ex motu illo in septimo mense etiamsi non nascatur infans, duo commoda sequuntur. unum ut fœtu descendente, faciliùs ferant fœtum matres, quàm antè. & ut copia sanguinis descendente, tanquam uehiculo, & emollitis partibus uteri, & uuluæ, facilior fiat exitus pueri in partu minore periculo, tam eius, quàm matris, & minore dolore, atque compressione, tum extensione. In fine igitur huius septimæ quadragenariæ, dicit Hippocrates, circumuertitur infans: & tunc dolores partus adueniunt. Intelligit autem, quòd etiam potest sic oriri alia ratione in undecimo mense, & tamen intra CCLXXX dies recta ratione: nam supponit (ut se declarat in libro de Octimestri partu) quòd menses numerentur à purgationibus, nam hæ sequuntur mensem lunarem: ideoq; tales menses sunt noti mulieribus. Secundò supponit, quòd purgationes in mulieribus aliæ absoluuntur una die, & tunc solum post purgationem usque ad decem dies potest concipere mulier, quia uterus, ut parùm purgatus, post illos rursus impletur: & si purgetur per duos dies, solum potest concipere usque ad quindecim dies: reliquo tempore uterus est nimis plenus usq; ad nouam purgationem. quæ uerò purgantur tribus diebus, syncerum habent magis uterum: & ob id toto mense concipere potest: & ob id dixit, quod quemadmodum unum est tertia pars trium, ita decem diebus illa potest concipere, quia tria continent totum mensem, & duo dimidium mensis, diuisis triginta per duo: & ita quæ purgatur tribus diebus, potest concipere quouis die mensis, usque ad alteram purgationem: concipiat ergo per decem dies ante alteram purgationem. superueniente tempore nouæ purgationis mulier numerabit pro illis decem diebus unum mensem, inde pro nouem mensibus dies CCLXVI ut dixi, qui cum decem superioribus primi mensis erunt CCLXXVI pro decem mensibus, quos numerabit mulier præsertim ignara, quando conceperit: si ergo ipsa præsupponit CCLXXVI die se gestasse uterum decem integris mensibus, & pariat CCLXXX die uidebitur ei peperisse quarta die mensis undecimi: & hæc est quarta interpretatio præcedentis textus, & magis ad mentem Hippocratis, & clarior.

TEXTVS.

QVæcunque uerò mulieres multos pueros pepererunt, & quidam ex ipsis claudus natus est, aut cæcus, aut aliud quoddam malum habens, aiunt in hoc puero octauum mensem ipsas difficiliùs transegisse, quàm in his, quos pepererunt nihil mali habentes. Fœtus enim manens, in octauo mense fortiter ægrotauit, ut etiam morbus abscessum ac ablationem siue mutilationem alicuius partis fecerit, quemadmodum etiam uiris fortes morbi faciunt.

COMMENTARIVS.

Duo uult ostendere, scilicet octauum mensem esse pessimum, ut qui si foetum non elidat, persaepe tamen debilitat, aut mutilam reddit: alterum, ut intelligamus causam foetuum, qui mutili, aut imbecilles, & debilitati nascuntur. Ex quibus sequitur etiam causa monstrorum. Sunt enim monstra duorum generum: scilicet quae in alienam formam degenerant, & quae multiplicia sunt (4 de Gen. Anim. cap. 4.) uelut bos agnino capite, & puer equino. & rursus puer biceps, aut quatuor cum pedibus, quae ab initio fiunt confuso semine, aut colliso, aut non euicto sanguine matris. Alia (Aristoteles) monstrosa sunt, cum aliquid deficit, non in unum coit, aut membrum magnitudinem habet ultra mensuram, aut tuber: talia omnia in octauo mense fieri solent. atque eiusmodi si minora sint, iam non monstrosa sunt, sed debilitates: aliae quidem in membris, ut claudicatio: aliae in operatione, & in membro, ut muti, coeciq;, blesi: aliae in sola operatione, ut stupidi mente. Ostendit hoc ex sensu ipsarum mulierum, quae quoties pepererint surdum, aut caecum, aut claudum, dicunt se laborasse in octauo mense. laesiones enim istiusmodi trium sunt generum: aut enim graues admodum, & abortit mulier eodem mense foetum mortuum, aut qui parum, id est, per solam diem superuixit. qui enim eo mense nascuntur, duabus ex causis male nascuntur: & quoniam signum est afflictum fuisse foetum: & quia mensis malus per se ad foetus natiuitatem est. Nam quidam nascuntur octauo mense, non afflicti, sed ob debilitatem uinculorum, & foetus magnitudinem: alij cum sint oblaesi mense octauo, nono tamen nascuntur. Vnde tum ex his, tum ex alijs, aliqui, licet pauci ualde, superfunt. Alij ergo minus laeduntur, tamen differtur ortus ad nonum mēsem, nec laeditur pars princeps uitae, & sunt cerebrum uenis magnis, quae ad illud ueniunt, niunt, cor, & pulmo, uentriculus, iecur, septum transuersum, renes, intestina, & uesica: nam si huiusmodi grauiter laedantur in foetu, interit, sed particula nobilis, ut oculi, aures, lingua, dorsum, pedes, & manus, & remanent syderati, gibbi, claudi, manci, surdi, muti, caeci. Alijs laeditur pars non necessaria, uelut crus, genu, brachium, ita tamen ut praeter deformitatem nil mali adsit. Cuiusmodi autem morbi sint, qui mutilos reddere possint, sunt, cancri, erysipelata, putredines, abscessus. At dubium est ob id, an foetus in utero sentiat? mirum est, cur non fleat: at fleuisse in utero pro prodigio habitum est. Estq; etiam id rarissimum, et horrendum: at si non flet, si nō uagit, cum sit animal, & perfectum, unde? Est igitur dicendum, sentire quidem foetū, quòd hoc ipso deprehendatur in dubijs, etiam immaturo linteo, uino frigido, madefacto: calcitrat enim. non ergo flet, uel quoniam exaudiri non potest: uel quia cerebrum molle est, ut constringi non possit. sed non quaerimus lachrymam, uerùm uocem, & uagitum? Dicendum ergo constantis effectus constantem causam assignando, foetum, antequam oriatur, non respirare per asperam arteriam, sed umbilici. unde cum una sit, rarò duae, etsi duae exiguae, non tantum suppeditari spiritus, ut uocem emittere possit. Quomodo autem uiris decidant membra per morbos, tertio Epidemiorum declaratum est: sed in adultis iam uix accidit, nisi morbi sint è pestilentium genere, uelut Indicus, Elephantiasis pestis: & ueneno seruentium serpentum morsus at in teneris facilè est laedi aliquam particulam, praesertim imbecillem, quales sunt circa caput, & pedes. Dum tamen in utero sunt, facilè superuiuunt: at cum oriuntur, tunc ob ipsum ortum, tum ob aerē, qui circumstat, & alias causas intereunt. Audiui à fide dignis, eas, quae uagitum infantis in utero audierunt, interijsse ex partu, non longè à uerisimili ratione. seu enim imaginentur solum, quae utero gerunt foetum, nec ab astātibus audiatur, seu uerè audiatur, seu rugitus quidā sit in uētre, ut aliquādo causam habet manifestam, nisi hoc ultimo modo fit.

TEXTVS.

QVi uerò foetus in alio tempore uehementer aegrotant, pereunt priùs, quàm ipsis abscessus eiusmodi fiat.

COMMENTARIVS.

Senes inquit (2 Aphor. 39.) iuuenibus aegrotant minùs: qui uerò ipsis accidunt morbi, plerunq; comitantur ad mortem. Et rursus (p. Aph. 14.) Ob hoc non similiter senibus febres acutae fiunt. Morbi, dicit Galenus, faciliùs accidunt imbecillibus, non tamen acuti. Commune autem ut dixi, praeceptum est, imbecilles faciliùs aegrotare, & ob id plerunque leuioribus morbis, natura

tura grauiorem nonam non expectante. unde etiam minùs pereunt, quia morbus paruus est: et difficiliùs sanantur, quia uires languidæ sunt. Cum ergo alio mense, & quadragenaria morbus acciderit, pereunt, antequã abscessus, id est, deriuationes, ac quasi iudicationes, eo modo fiant, ut mutili nasci possint: quia morbus est necessariò maior, nisi causam habeat ex externo principio, uelut timore, casu, febre uterum ferentis. quòd & si accidat, aut parùm læduntur, aut si læduntur, uehementer necesse est ut abortiant, non ob unam causam, sed plures: quæ tamen non simul esse necesse est. Ante quartum quidem mensem, quòd fœtus sit imbecillis: nono mense, & decimo, quòd uterus sit nimis plenus, & grauis, & uincula resoluta: quarto mense, quòd mensis hic numero pari sit similiter, & sexto: quinto autẽ, quòd totus sit in pari quadragenaria. atq; hæc est una ratio deducta ex numero. Alia est, quòd cum uehementer ægrotet, natura non potest secernere, quoniam fœtus est inualidus ob paruitatem: languidior enim est, quàm in octauo secundum naturam, non quia fatigatus, ut in octauo mense: nec habet uias perfectas, siquidem ut infrà (Tex. 21.) uidebitur, septimo mense fœtus prorsus absoluitur. Est enim, ut suprà dictum est, proprium tempus dimidium anni. Manifestum est autem, quòd hæc est respõsio tacitæ obiectioni, quam quis posset facere huic secundæ rationi, qua probat, fœtum octauo mense plurimùm affligi. Quis enim dicere posset, si quis laboret, etiam alijs mensibus mutilus nasci poterit? dicit, quòd non.

TEXTVS.

QVicunq; autem octimestres fœtus nõ ualde ægrotant, sed iuxta unam aliquam partem ex secessu afflictionem protulerunt, quadraginta quidem dies in imbecillitate transigunt, ut plurimùm in utero, propter prædictas necessitates: sani autem fiunt.

COMMENTARIVS.

Respondet alij obiectioni. posset enim aliquis dicere, si omnes læduntur, adeò ut saltem plurimi in octauo mense, & qui tum læduntur, oblæsi, & mutili nascuntur, igitur plerique, si non omnes, læsi, aut mutili nascuntur? Respondet in illis uerbis (sani autem fiunt) quòd in sequentibus quadraginta diebus, qui sunt post sextam quadragenariam, scilicet à CCXL ad CCLXXX reficiuntur: & hoc non solum facit, ut respondeat tacitæ rationi, quæ posset fieri in oppositum, sed ut doceat, quòd infrà (Tex. 18.) intendit declarare, scilicet quòd in nono mense, etiam qui generaliter incipit fermè, aut paulo antè, quam septima quadragenaria, scilicet ut dictum est CCLXXXVII die, & post CCLXXXVI, quòd fœtus adhuc est imbecillis: & hoc est primum. Secundum, quòd quanto magis processerit in nono mense fœtus, eò ualidior est, & securiùs oritur, quia magis remotus est à tempore afflictionis. Tertium, quòd qui nascitur ultimis diebus septimæ quadragenariæ, ualidior est, quamuis natus mense pari, scilicet decimo, quàm antea, scilicet in nono. Ex quo sequitur aliud, quòd uult, plus posse quadragenariæ numerum imparem, quàm mensis: & generaliter præponit robore ut liquet, ubique quadragenariam mensi. Vltimo (Tex. sequen.) docet, quòd quamuis nonus mensis difficilis sit ad uitam, est tamen uitalis: sed uitalis potius ob quadragenariam, quàm per se: licetq; ex hoc apertè uidere, eum uelle, quòd partus septimestris sit magis uitalis, quàm nouimestris: ut hunc ordinem insinuat, scilicet uitalis est maximè in decimo mense, id est à CCLXX ad CCLXXX, seu potius à die CCLXVI ad CCLXXX: sub quibus comprehenduntur etiam undecimestres, sub eo sensu declarato suprà (Tex. 13.) inde septimestres: inde de nouimestribus, ultimò octimestres, qui teste Plinio (libro septimo capite quinto) uitales cœperunt esse. in Italia, ut ille inquit, Cæsonia C. Principis uxor ex Vestilia: ultra hos menses, scilicet ante septimum, neque post CCLXXX id est decimum, seu undecimum mensem, nullus prorsus uitalis est iuxta Hippocratis sententiam. nisi monstrosum sit, pòst, non antè; nam perfectis talia contingere possunt, imperfectis impoßibile est. Loquitur autem hic in textu, & intendit principaliter de sexta quadragenaria illud (sani autem fiunt) id est, in fine illius, & in sequente, scilicet septima: non autem ut perferant in septima, uel ut sani fiant in sexta. adeò sermo est clarus, ut unum intelligat, scilicet quòd in sexta quadragenaria languet fœtus: & hoc do-

cet

cet manifestè aliud insinuat, scilicet quòd in septima sanescit: & hoc docet postmodum in sequenti textu. Et hic mos fuit antiquorum, unum dicere, & aliud insinuare: quamuis ipse manifestè utrunq; doceat.

TEXTVS.

QVicunq; autem natus fuerit in his quadraginta diebus, cũ impoßibile est superstitem manere: ægrotanti enim adhuc ipsi in utero transmutationes & afflictiones post partum accidunt.

COMMENTARIVS.

De sexta quadragenaria illi sermo est, de qua superiùs locutus est. Et primùm quidem uideamus, an octimestres, & qui nascuntur in pari quadragenaria, pereant, rursumq; assumamus sermonem superiùs (comment. 5.) habitum supponentes, quod ibidem dictum est, quòd in pari quadragenaria, & mense fœtus quiescunt: & quòd si mouentur, mouentur à causa uiolenta, uel quia contineri ab utero non possunt. Et quòd natura facit ex his, quæ facere potest optimum: & quòd non potest res uiolenta esse principium rei naturalis (comment. primo) Igitur si fœtus nascitur in mense, & quadragenaria pari, non potest uiuere, si oriatur ob uiolentiam: nam sic principium rei naturalis esset uiolentum. sin autem ex imbecillitate, non potest fieri, quin etiam fœtus euadat imbecillis, & sustinens compreßionem illam, quæ fit in partu: & iam factus æger, necesse est, ut uel in ipso partu, uel paulò post obeat. Neque enim oritur ex proprio principio, quia si esset ualidus, non nasceretur: ergo ex alieno, & exteriore. ergo omnino ut in priore ratione non potest superuiuere. Commemorat autem duo extrema, & præterit medium, quod est potentius, scilicet actionem partus, & compreßionem.

Ex his primùm manifestum est, tum antecedentibus, tum etiam uerbis illis (Aegrotanti enim adhuc) loqui illum, non de omnibus, qui nascuntur in octauo mense, neque in sexta quadragenaria, sed solum de ægrotantibus. Et ideo ex hoc liquet, quòd multi possunt superuiuere, qui non ægrotant, si eo tempore nascantur. Nam duo filij Cardinalis Sfondrati, & ipse Cardinalis Sfondratus, omnes nati sunt octauo mense, & superuixere. Et in Aegypto nati octauo mense generaliter uiuunt, quia aer, & aqua, & cœlum, & corpora, & alimenta sunt uiuacißima. Primum quidem cœlum, cum ea pars sit propinqua signifero circulo uitæ authori, cum per illum erraticæ omnes, & præcipuè Sol, & Luna deferantur. Aqua uerò Nili omnium fermè aquarum saluberrima est, pura, & aereæ naturæ, cocta, tenuis. Quantum autem faciat aquarum bonitas ad uitam tuendam, ostendit ratio ipsa, quoniam ubi aquæ optimæ sunt, omnia germinant, adeò ut Thales crediderit, aquam esse generationis, & naturæ principium. Nilus autem saluberrimus est, quoniam longißimo itinere, et partim uiolentus excidit per cataractas, partim lenis fluit, & totam torridam plagam dissecat à Meridie in Septentrionem. Terra uerò cum singulis annis à Nili aqua optima irrigetur per plus quam tres menses, toties, et tamdiu imbuta, & ipsa saluberrima redditur. Vnde aer cœlo, terra, aquis salubribus circumdatus, aura etiam fluminis, & maris uentis purgatus, & ipse optimus euadit. At cibi omnes, & animalia cum his quatuor constent, & alantur, salubritatem maximam consequuntur. Homines autem omnibus his commodis freti, robusti, incolumes, ualidi, longæuiq; euadunt. Quibus ergo parentes, cœlum, terra, aer, alimentum fauent, his nimirum quasi aduersus naturæ decreta uiuere contingit. Vnde etiam constat monstrum ibi mirum uixisse ad quartum usque annum, quod umbilico tenus ex duobus constabat, infra autem unus erat puer. Hactenus quomodo, & quando, & ubi uiuere poßint octimestres dictum est: sed nihilominus stat aduersus ratio generalis adducta, scilicet, quòd naturalis rei posset esse principium uiolentum: uel quòd optimum ex omnibus non eligeret. Si enim aduersus naturæ institutum oritur octimestris, naturalis rei uiolentum potest esse principium: quod omnino nefas est dicere. Sin autem ex naturæ instituto, non optimum eligit natura, cum laborem labori addat. Omitto enim modò ægritudinem, quoniam, ut dixi, tales cum Hippocratẽ, qui iam morbo correpti sunt, etiam in Aegypto interire existimauerim, de sanis loquor. Itaque dicendum est, quòd cum docuerit, quo nam pacto septimestres, & nouimestres nascantur, ex defectu alimenti, secundum naturámque sit hic ortus, ut in illis uerbis

ex Hip-

ex Hippocrate in libro de Natura pueri (com-
» ment. 3. & 12.) Etenim cuique animali necesse
» est tempus esse, in quo alimentum fœtui rarius
» erit, & deficiet, & partus adest. Et quæ qui-
» dem parcius alimentum pueris præbent, citiùs
» pariunt: quæ verò uberius, posterius. Contin-
git ergo uel ex proprietate naturæ, uel casu de-
ficere alimentum octauo mense quod abundè
suppeditatum est septimo alioquin incolumi
non solùm, sed & ualido fœtu: tunc licet mensis
sit quietus, & quadragenaria, quia tamen lædi-
tur, frangit membranas, & exit, antequam con-
tabescat, aut ægrotet: ubi tamen exierit, quo-
niam occurrit aeri, & quoniam compressus est
in partu, mense, & quadragenaria, qua debuit
quiescere, ægrotat diu, & uix superesse potest.
sunt tamen, qui supersunt, & in Aegypto plu-
res. Hactenusque de generali ratione horum di-
ctum sit: nunc modò uideamus, à qua die qua-
dragenaria illa numeranda sit. Et sanè uide-
tur Hippocrates despexisse menses, sed obser-
uasse potius motum solis, & quadragenarias:
quod etiam colligitur ex illis uerbis superiùs
» (Tex. 8.) explanatis: Est autem octauus men-
» sis non solùm hoc tempus, sed & dies acce-
» dunt ex septimo mense, & nono, & ab ipso an-
» no. Ideo uidetur intelligere quadragenariam
sextam, quæ incipit à ducentesima die: posset
etiam intelligere eam, quæ incipit à ducentesi-
maseptima die, expleto prorsus mense septi-
mo, uel etiam à centesima octuagesima tertia
die, ut dies illa dicatur sola salutaris in eo men-
» se, propter id, quod dixit (Tex. primo) Septi-
» mestres autem nascuntur diebus centum, & o-
» ctuaginta, & dimidio insuper accidente diei
» particula. Sed huic obstat experientia, quo-
niam aliqui citiùs ex his nascuntur, aliqui se-
riùs. unde ratio etiam obstat. nam additis qua-
draginta diebus, fient centum uiginti tres dies
solùm pro octauo mense: igitur nonus men-
sis tunc incipiet. at Hippocrates (infra Tex. ui-
gesimo, & in libro de Octimestri partu) uult,
quòd finiatur ducentesima septuagesima die,
aut saltem ducentesima sexagesimaseptima die:
& ita hic mensis contineret dies XLIIII:
quod est planè absurdum. Itaque non est exi-
stimandum, aut mensem octauum extendi die-
bus LIII à CLXXXIII ad CCXXXVI,
aut nonum diebus XLIII. sic enim esset con-
uertere menses in quadragenarias: at quadra-
genariæ sunt septem tantum. Quatuor autem
sensus denuò relinquuntur. primus, ut dixi, à
die ducentesimo: secundus à CXCIII: tertius
à die finis laboris. Potest etiam intelligi post
CCVI diem à fine illius mensis: & quæ sua-
dent opinionem unam, reliquas dissuadent.
Prima igitur est, ut à die ducentesima oriatur
infans, cuius quadragenariæ pars continetur in
septimo mense, scilicet dies septem, & tres no-
ni mensis, at sunt dies triginta præter eos in o-
ctauo mense. Et hic sensus est ualde uerisimi-
lis, propter illa uerba, quæ dixit superius (Tex-
tu 8 & 9) quòd accedunt dies ex septimo, &
nono mense. sed non uidetur Hippocrates men-
ses statuisse firmos, sed solas quadragenarias:
& causa est, quoniam cum primus mensis ua-
rietur à quintadecima die ad trigesimam, &
ultimus solùm inchoatus intelligatur, erit ua-
rietas totius mensis, & numeri eorum exten-
sa per quadraginta quatuor dies. Exemplum.
Concipiatur infans statim ante coniunctionem
Lunæ cum Sole in ipsa oppositione, erit unus
mensis: huic addantur menses septem, qui sunt
dies CCIII, fient nouem menses ad unguem
CCXX dies. at hoc tempus totum in media
est sexta quadragenaria. Sextam uerò quadra-
genariam si quis à die CXCIII incipiat, aut
à CCVI, in easdem incidit difficultates, ut
nullus horum modorum satisfaciat. Melius est
ergo, ut à die initij laboris incipiamus, aut à
die finis sumamus finem laboris: tunc enim res
erit magis conueniens experimento. Cum er-
go duo hæc principia statuerimus, scilicet quòd
quadragenariæ sint immobiles, & menses ua-
rientur iuxta occasionem temporis conceptus,
habebimus sensum integrum. & est, quòd si
quadragenaria coincidat cum septem diebus ul-
timis mensis septimi, & toto octauo, & tri-
bus, nobis totum illud tempus erit laboriosis-
simum, infirmum, & periculosissimum: & in-
cipiet à ducentesima die, & finietur ad ducen-
tesimam quadragesimam. Si uerò quadragena-
ria incipiat (gratia exempli) ducentesima quar-
ta die habebit finem in octaua die mensis no-
ni: & hoc totum tempus erit laboriosum,
quia labores tunc inceperunt. Vltimi tamen
dies quadragenariæ non erunt ualde laborio-
si, quia sunt præter naturam. Quatuor au-
tem illi primi dies erunt longè peiores, quàm
primi, quoniam in illis incœpit labor, cum
iam deberet esse incrementum: & ob id ual-
de mali, & quantò magis procedent usq; ad tri-

gintа

ginta dies quadragenariæ. Nam dicebat Hippocrates secunda Aphorismorum (30) Circa initia, & fines omnia imbecilliora, cum consistunt ualidiora. Verùm, ut concludam, cum quadragenariæ non uarientur, melius est, sextam à CC die numerare. Sed cur adeò quadragenarium numerum non solum Hippocrates, sed etiam Sacra Scriptura obseruat, & extollit, cum causam nullam ex astris habere uideatur: numerus uerò per se non sit actionis principium, sed res prorsus à mente ficta. solus enim intellectus noster numerum efficit. De sacra pagina non est ut loquar, maximè hic, uerùm de his tantum sermo habendus est, quæ ad naturam pertinent, & medendi artem & planè absurdum esset ob Hippocratis authoritatem his deferre uim, quæ ut prædita minimè sunt: aut credere Hippocratem tantum huic ordini detulisse frustra. Cuius causam & Galenus prorsus, & quicunq; illum secuti sunt, ignorarunt. uixq; si reuiuisceret, & audiret, intelligeret, cum tamen adeò aperta sit, ut quiuis musicus eam intelligeret. Sol in trecentis sexaginta quinq; diebus circuit signiferum: in tertia sui partem, quæ est dierum centum, & uiginti unius, atq; horarum penè decemocto (nam numero dierum integro fermè quadrantem adijcere conuenit) redit ad consimile signum, consimilemq; partem, qualis ea fuit, ex qua initium res illa sumpsit, seu ortus, seu motus, seu morbus: ut potè si ab initio fuit in undecima parte capricorni, peruenit ad tertiamdecimam partem tauri, ex signo frigido, ac sicco, in signum itidem frigidum, ac siccum. Quis ergo dubitat, quin ob similitudinem temperaturæ, ac naturarum debeat renouare, quod inchoarat? At dico, id modò contingere in centum uiginti diebus, non in centum uiginti duobus: quoniam motu uero cum in opposito absidis fuerit, scilicet ab initio scorpij, & à tertiadecima Octobris ad initium piscium, & usq; ad decimam Februarij, intercedunt dies centum, & decem, nouem, & horæ paulo plus tredecim, scilicet tredecim cum particula: igitur actio solis æquatur huic numero. nam uelocissimo semper, & efficacissimo assimilatur etiam, quod ab initio tauri ad initiũ uirginis feratur in diebus plusquam centũ uiginti quatuor: natura tamen imitatur uelocissimum motum. igitur tertia pars anni est dierum centum & uiginti. Alia ratio est, quòd res ipsa, & affectiones, & operationes recipiuntur in natura humana, ut cognoscuntur ab illa, non ut in se ipsis se habent: nam ditonus est in proportione LXXXI ad LXIIII, & delectat in proportione LXXX ad LXIIII, quæ est sexquiquarta, & rursus semiditonus esset à CXCVI ad LXXXI: & est, ut XXXII ad XXVII, & redigitur ad XCVI, ad LXXX, & est sexquiquinta. Similiter & in sexta minore à CXXVIII ad LXXX loco LXXXI, ut VIII ad V, & minore CLX ad XCVI, ut V ad III, cum futura esset ex ordine, ut CLXII ad XCVI, scilicet ut XXVII ad XVI. quod ignotum est, refugit natura nostra: centum igitur, & uiginti duo, cum partes non habeat, nisi ad LXI, & II, & CXXI partes ad XI, natura refugit ad proximiorem numerum, in quo sexquialtera, sexquitertia, sexquiquarta, sexquiquinta, tum sexquisexta, sexquioctaua, dupla, tripla, & quadrupla collocari possunt. is autem numerus est CXX. quare natura nostra meritò refugit ex CXXII, & CXXI ad centesimum uigesimum, in quo omnes ordines proportionum clarè habentur. Hoc ergo constituto, facilè est inuenire rationem quadragenariæ, quæ est tertia pars centum, & uiginti, ut etiam centum uiginti totius circuitus. At ut in centum uiginti uis est similitudinis, & ratio partis, quæ constat secundum primum numerum imparem, qui est nõ solum perfectionis, sed amoris, ita in quadragenaria constat ratio diuisionis perfectionis, atque amoris, non autem similitudinis. Vt quod potentia ipsa definitur, ad actum reducatur: quocirca in quadraginta diebus sol ad locum similem potestate quadam redit, non autem actu. Impares autem quadragenariæ deducunt ad loca firmiora, uelut tertia ad quadratum, quinta ad oppositum, septima ad trigonum locum, ut cum robore similitudinem coniungat. Oportet autem imparium finem & parium obseruare medium. nam tertiam ob id laudamus, quod ad trigonum loci prioris deducat: id enim in fine agit. Prima autem, ut est principium omnium, media est inter pares, & impares. Quòd si obijcias illud ex quarto Prognosticorum: (Tex. 4.) Fieri uerò "
non potest, ut aliquid horum integris diebus ue- "
rè numeret: non enim annus, aut menses inte- "
gris diebus numerari solent. imo dixi, quòd hoc "
animaduertis Hippocrates, quæ ad menses, & ebdomadas pertinent, non integra esse, tum ob annuum numerum dierum, qui integer non est; tum uarietatem mensium ob motum lunæ, tum ob diuisionem quadragenariæ in sex ebdomadas

das

das: ut ebdomada sit dierum sex, horarum sexdecim. quadragenariæ tamen integræ semper manent apud illum, reliqua omnia euariant, & nec integra sunt, præter diem uigesimam, quod quadragenariæ medium sit: reliqui à Lunæ circuitu pendent.

TEXTVS.

QVicunque uerò ægrotans in utero ad nonum mensem peruenerit, & in hoc mense natus fuerit, superstes erit: & superuiuunt quidem non minus hi, quàm septimestres, uerùm pauci etiam ex his educãtur. Neque enim crassitudinem habent, quam perfectissimi habent, et labores in utero non diu antè tolerauerunt, ut tenues euaserint.

COMMENTARIVS.

Manifestum est, quòd hic non de omnibus loquitur, qui nascũtur nono mense, sed de his, quos superiùs (Tex 6.) dixit ægrotare mense octauo, propter motum, & laxationem mẽbranarum, quæ accidit in septimo mense. hoc enim est connexum his, quæ dicta sunt superiùs. Diuisit enim septimestres in eos, qui superuiuere non possunt: et sunt, qui nascuntur ante anni dimidium: & qui seruantur: & qui nati, licet possent seruari ratione numeri dierum, quia tamen sunt parui, & propter motum separationis, qui est uiolentior, quàm in nouimestribus, cum sint similes hi fructibus decidentibus sponte ob maturitatem, illi acerbis, & ob sextam quadragenariam pereunt. Et in eos, qui mouentur, & non nascuntur tunc, sed quidam in fine septimi mensis, & uix seruantur: quidam in octauo, & pereunt: quidam non nascuntur in octauo, sed ægrotant, & pòst nascuntur in nono mense, quos etiam dixit uiuos nasci, & superuiuere, id est, lac sumere non tamen educantur. At cum dixit hic (non educantur) intelligit, quod non transeunt quadraginta primos dies. hic est enim terminus primæ educationis: secundus ad secundum annum, & lactationem comprehendit: tertius usque ad quintum. Sed cum doceat causas, scilicet exilitatem corporis, & lassitudinem, atque debilitatem ex utero contractam, intelligit primos quadraginta dies, quia etiam horum meminit, aut ad summum usque ad primum annum: & hic est genuinus sensus. Sed dubitabit aliquis, quo ergo in tempore nati superuiuent, si non in nono mense: dico, quod in decimo, id est à CCLXV ad CCLXXX diem, & sunt penè dies quindecim. Sin dicas, duo obstare. primùm, quod magis uiuent in mense pari, quàm impari, cum quadragenaria sit eadem. secundò, quod omnes deberent octauo mense affligi: & hoc est absurdũ. cum enim maior pars infantium oriatur nono mense, pauci seruarentur. Et quomodo etiam tenues euadere possunt, et similes septimestribus? Respondeo, quòd mens Hippocratis est, ut intelligamus tria simul. Primum, qui possunt superuiuere nati nono mense, & qui non: & est, quòd cum passi fuerint multum in octauo mense, uel exiles nati fuerint, & magis in initio noni mensis, quàm in fine pereant. Secundum, cur quidam nati nono mense statim pereunt, & quidam non? Dicit clarè, quoniam qui ægrotarunt in utero matris octauo mense, cum nascuntur in nono, nondum refocillati, nec carnibus restituti, pereunt ob imbecillitatem, & tenuitatem. Et cum dicis, decimus mẽsis est par: dico, quòd quadragenaria est impar. in octauo autem mense laborant, quia mensis, & quadragenaria est par, & non nascuntur tamen: at decimo nascuntur. Vnde si ad undecimum transeant, cum à CCLXXX die ad CCXCV sint dies paris quadragenariæ, & mensis, non uult, quòd seruari possint, seu pòst nati, scilicet in undecimo mense, seu etiam in ipso decimo oriantur. commodius tamen in undecimo, quàm in nono, quoniam laborauit infans solum quindecim diebus: nam totus mensis decimus non est in octaua quadragenaria parte, sicut totus octauus est in sexta quadragenaria. Hippocrates tamen non uult omnino undecimo mense (nisi sub sensu illo, ut contineatur sub septima quadragenaria) quẽquam posse seruari. Tertium est, quod tempus restitutionis est unius integri mensis, quia uno integro mense laborarunt: sic illud in libro de Natura pueri (Pag. 5.) Rependitur autem in purgatione uniuersa: purgatio enim puerperij in primis diebus plurima procedit, inde paucior. Vult enim pares esse lapsibus restitutiones: non tamen moriuntur omnes nono mense nati, quamuis afflicti octauo, quoniam non æqualiter eodem tempore affliguntur. Vult etiã in his debilibus causam mortis præcipuam esse, Partus uim, & incommodum, imbecillitati superuenientia.

TEXTVS.

TEXTVS.

SEruabitur autem uel maximè talis puer, si nouem mensium fuerit in exitu: robustior autem euadet, etiam is, qui plurimum abest à morbis, qui octimestribus accidere solent.

COMMENTARIVS.

Cur dicat, si nouem mensium fuerit in exitu, quasi antea seruari posset? Sed est modus loquendi, quē si quis inuertat, statim sensum percipiet. ut si dicat, robustus erit, qui nono mense nascetur, modò in octauo non laborauerit: nam si in septimo perfectus est, & nasci potest, & bene habet, & semper conditio melior euadit processu temporis, quia corpulentior fit, necesse est, ut nono mense natus, si quid non passa est mulier, robustior sit nato in septimo mense, propter corporis molem auctam, & corpus firmius factum, & uasa ampliora, & eo, qui octauo mense ægrotauit. sin autem ægrotauit, cum maximè fuerit distans in nono mense à noxa, tum maximè etiam seruabitur: hoc autem erit in fine mensis noni. distat enim per mensem finis noni mensis à fine octaui. Vnde illud secundi Epidemiorum

" *(Sec. 3.) quibus nihil secundum constitutum tē-*
" *pus accidit, singulis uitales partus fiunt.* *Existimat enim Hippocrates non posse infantem mori, qui ab omni uiolentia absit: quoniam si non ægrotauit in octauo mense, securus est de ortu. Si enim ob imbecillitatem læderetur in ortu, magis læsus esset in octauo mense. At dices, plures infantes moriuntur in ortu, quàm incidāt in abortum, octauo mense: dico, quod uerum est, imò hæc est sententiæ declaratio, scilicet quod infantes, qui læduntur in octauo mense, plures sunt, quàm qui moriantur post ortum statim: non tamen, qui læduntur in octauo, moriuntur, in nono si nascantur, nisi in initio noni mensis. Monstra igitur læduntur octauo mense, & simul etiam solent turbas excitare in utero, adeò ut cum mulier octauo mense multum affligitur, in periculo est non leui, ne monstrum loco infantis gestet in utero.*

TEXTVS.

QVi enim in septem quadragenarijs nascuntur, decimestres appellati ob id, maximè educantur, quam robustissimi sunt, et plurimū à uulgarium puerorum tempore absunt, in quo affliguntur quadraginta ægrotantes diebus, circa octauum mensem.

COMMENTARIVS.

Qui oriuntur à CCLXVI *diebus ad* CCLXXX, *ut dictum est, palàm est, quod nascuntur septima quadragenaria, siquidem illa incipit* CCLX *die. tria igitur habent: sunt in quadragenaria non solum impari, sed septima: & plurimum absunt à* CCXXXVI, *quæ est finis octaui mensis, siquidem mense integro: & præter id sunt in decimo mense, qui est par. ideò superuiuunt, & sunt robusti: quoniam de primis duobus constat, de tertio non est clarū. possunt enim etiam esse undecimestres, ut docebit inferiùs: ideo dicit, decimestres appellari, non decimestres cum sint, innuens, quod parum refert, ut sint decimestres in hoc casu. Et si modò etiam aliquid intersit, plurimum tamen abest hic mensis à laboribus octaui; ideo non solum educantur sed sunt robustissimi, & differunt plurimum à uulgarium puerorum tempore. nam, ut dixi, plerique infantes oriuntur nono mense, pauci ualde decimo: qui tamen oriuntur decimo, felicissimè nascuntur.*

Illud quæsitu dignum, an decimestres uocet uerè tales, qui diebus computantur? an eos, qui numero mensium, id est, in quibus iam fluxere menses nouies? Dubitatio tamen euidens est ex uerbis: nam in septem quadragenarijs cum nascantur, dierum numero terminantur. At dicet aliquis, ergo esse nati CCXLI *die? nam hic sub septima quadragenaria comprehenditur. Respondeo, quòd cum dixit: Et plurimum à uulgarium puerorum tempore absunt, id est, à sexta quadragenaria: uel ut illa partem septimi uel noni mensis comprehendat: nam octauum mensem excedit. Intelligit ergo arcanum, quòd qui oritur* CCLXXX *die, is sit perfectissimus, quia maximè abest à tempore læsionis, & imbecillitatis, & quòd septenus numerus sit absolutus*

solutus: nam quicquid à termino deficit, non est in termino. Vnde persæpe contingit, ut par primis noni uitalis omnino non sit simpliciter quidem, quia proxima nimis sextæ quadragenariæ: non per se, sed casu, cum octauus mensis perfectus fuerit.

TEXTVS.

DEclarant autem de morbis, & afflictionibus octimestrium etiam nouimestres tenues nascentes: iuxta multitudinem enim temporis, etiam magnitudo corporis contingit ex morborum afflictione progressis, & non uelut septimestres carnosi gignuntur, & crassitudinem probè coaltam habentes, ut qui tempus, quo in utero gestabantur, sine morbis transegerunt.

COMMENTARIVS.

Ostendit octimestrium fœtuum labores ex his, quæ accidunt nono mense natis: nam cum deberent esse corpulentiores, carnosiores, & pinguiores septimestribus, quoniam quantò magis degunt in utero, tantò magis augentur corporis non solum magnitudine, sed carne. Et hoc ideo procedere necesse est, ob octaui mensis labores. Quòd si quis opponat, dicens, id contingere alimenti defectu? Respõdebit Hippocrates, quòd hoc contingere magis deberet decimestribus, & in fine noni mensis quàm in principio: ergo palàm est, quod octauus mensis in causa est huius extenuationis. Cæterum cum dicat Philosophus septimo de Historia animalium (cap. 4) Fœtus, qui septimo à talis quidem, hic primus exit, sed magna ex parte infirmior, quamobrem cunabulis ex lana eum obuoluunt, & fascijs alligant. Meatus etiam nonnulli inscissi, ut aurium, aut narium sæpenumero generantur: sed accrescenti articulantur infanti, & demum suam formam recipiunt, & pleriq; de his quoq; septimo natis uiuere, atque adolescere possunt. Qui autem mense octauo nascuntur, uiuere, atque adolescere in terra Aegypto possunt, & quibusdam alijs in locis, ubi mulieres fertiliores sunt, multosq; simul facilè, & ferunt, & pariunt etiamsi monstruosi sint: sed locis Græciæ multi intereũt, nec nisi perpauci seruantur. Vnde fit, ut si quis seruetur, non octauo mense natus existimetur, sed mulierè sui conceptus initium latuisse. Infestantur maximè mulieres mense quarto octauoq;, & si uel quarto, uel octauo fœtus perierit: ipsæ quoque magna ex parte intereunt. itaque fit, ne solum mense octauo nati non uiuãt, sed etiam ipsis emortuis, periculum, quæ pariunt, subeant. Simili modo & qui diuturniores, quàm undecimo mense nati uidentur, latere putantur: latet enim mulieres conceptus initiũ, si cũ antè inflatus fuerit uterus, ut sæpe accidit, pòst coierint, atq; conceperint. hoc enim principium esse sui conceptus existimant, quòd simile indicium attulit.

Hic sanè multa cogimur animaduertere. Primum, quoniam Philosophus dicit, eum esse infirmiorem. Secundum, quòd cum dixit, Meatus esse inscissos, etiam uult illum esse imperfectum, qui oritur. Tertium, quòd uelit in Græcia aliquos octimestres seruari, licet perpaucos. Quartum, quòd dicat abortum fieri maximè quarto atq; octauo mense. Quintum, quòd existimet, etiam post undecimum mensem ferre posse: quod si referatur ad existimationem, transfertur ultra undecimum mensem, atq; ita contradicit Hippocrati. si uerò ad rem, non potest iuxta Hippocratem extendi ad undecimum utrouis modo: ergo Hippocrati contradicit Aristoteles. Conandum est igitur, & si non ordinatim à facilioribus inchoando, quæ obstant, dissoluere.

Cum ergo dixit, meatus quosdam remanere inscissos, ueluti aures, non de omnibus loquitur Aristoteles sunt enim quatuor species septimestrium ad Hippocratis atq; Aristotelis mentem: Non uitales, qui orti sunt ante anni dimidium: Vitales, sed non perfecti, de quibus nunc loquimur: Vitales imbecilles tantum, qui plurimi sunt: Et uitales robusti, de quibus Hippocrates agit in præsenti textu. Sed rari tamen sunt, quoniã pauci eo numero absoluuntur, scilicet CC dierum, quibus constãt menses sex, & dies insuper XXIII, & absoluta est quinta quadragenaria, & dimidium anni fœtus superauit. Hoc solum interest, quòd Aristoteles refert, quæ audiuit, & uulgus dicere solet, tales infantes esse exiguos, quia sunt parui, & imbecilles. at Hippocrates, quæuidit, & considerauit, quòd sunt bene corporati, & carnosi pro ratione corporis, & non minùs uiuaces nouimestribus: atq; ita sunt concordes hac in parte. Comparatus ergo nouimestri septimestris est infirmior, quia potest esse ex abortu,

non ita nouimestris, & etiam ob teneritudinem tertia specie: quia minor, & ob id imbecillior iuxta uulgi opinionem. quòd uerò in Græcia seruentur aliqui octimestres, Hippocrates expressè suprà negauit: sed sermo eius est in Coo Aristotelis (Tex. 17) in aliqua parte Græciæ Aegypto similiori: ut pote in Cypro. Diceret etiã Hippocrates, seruatos non fuisse octimestres, sed, ut diximus, septimestres extensos aut nouimestres contractos.

De quarto mense fiunt abortus periculosi, nõ tamen frequentes: sed cum fœtus maximè annexus sit matri, oportet uiolentam esse causam, unde abortus fit, & matrem in periculo uersari ob id. Hippocrates autem autem de spontaneis abortibus solùm loquitur, qui fiunt in prima, & sexta quadragenaria. Demum dico, undecimo mense nasci pueros, etiam iuxta Hippocratem, ultra illum, id est ultra CCLXXX diem, haberi pro miraculo: Hippocrates autẽ reddit causam eorum, quæ secundum naturam eueniunt.

TEXTVS.

VErùm enimuero conceptus, & abortus, & partus mulieribus in eo tempore, in quo etiã morbi, & sanitas, & mors omnibus hominibus fiunt, hæc uerò omnia partim secundum dies, partim secundum menses, partim secundum dierum quadragenarios, partim secundum annum significationem sui præbent.

COMMENTARIVS.

Tria tribus comparat iuxta quatuor modos. Et præterea genus ad genus, scilicet modos, quibus uterus comparatur ad fœtum, & æger ad finem, scilicet ratione ualetudinis. Vt homo, dũ laborat, aut etiam forsan dum adhuc sanus est, comparatur morbo, aut sanitati, aut morti: ita uterus ad conceptionem, & est tanquã morbus in homine: inde ad salutem, & est uelut partus: uel ad mortem, & est abortus. & hoc per tempora. Et melius est, meo iudicio, ut censeamus, Hippocratem comparare conceptionẽ ad duos exitus oppositos, partum, & abortum, uelut etiam morbum ad sanationem, & mortem, ut fiãt quatuor membra: quæ singula ducta per quatuor tempora, efficient sexdecim. & est clarissimæ sensus, ac comparatio admodum concinna. Et de diebus quidem infrà docebit (Tex. 25.) dum dixit: Dies quidem maximè insignes sunt in plurimis primi, & septimi, multum potentes in morbis, & multum in fœtibus. De mensibus hoc idem infrà paulo post (Tex 26.) docet, dicens: Cæterùm in mensibus (eadémq; in diebus fiunt) iuxta rationẽ insunt: sanguinis enim exitus mulieribus singulis mensibus apparent, tanquam peculiarem uim in corporibus mensis habeat. Vnde sanè septem menses his, quæ uterum gestant fœtus principium perfectionis constituũt. Hæc eadem declarat in dentitione puerorũ mense septimo (Tex 27.) Et de morbis paulo post (Tex 28.) nec oportet id repetere, cũ abundè sit suo loco expositum. At de quadragenarijs longam inferius (Tex 29. 30 & 31.) habebis disseptationẽ, ubi cõmemorat primã, sextã, et septimã.

Quæsitum est autem ibi meritò, cur quintæ, in qua primùm absoluuntur pueri, non meminerit, atq; discussum: reliquerit autem quadragenariorum morborũ consideratiõnẽ, tãquam notã. Inquit enim in primo Prognosticorum (cõ. 31.) In omni morbo, qui cum febre insistet, & quadragesimo die iudicetur. De sequentibus & hæc habet primo Epidemiorũ (Tex. 25) Quadragesimus, sexagesimus, Octuagesimus, & centesimus uigesimus. At de anno pariter infrà (Sec. 3 Tex. 92. ex diuis. nostra.) agit iuxta eandem rationem morborum, dicens, Porrò anno finiente multi quidem morbi fiunt, multæ etiam sanitates, iuxta temporis rationẽ ad menses, et ad dies. septenarijs autẽ annorũm cũ multa alia insignia fiant, tamen dentes excidũt, atq; alij renascũtur. Sed clariùs secundo de morbis (Tex. 35 et 36.) de capitis morbis loquens: Multis quoq; morbus redit septimo, aut quartodecimo anno. Et in sec. de Natura humana (p. 4.) Morbi, qui æstate fiunt, hyeme finiuntur: & qui hyeme fiunt, æstate. hæc de morbis. Nam de fœtu id dixerat (Tex 1) quòd in dimidio anni, scilicet diebus CLXXXII, & particula diei perficitur. Apparet igitur totum, quod dixit, esse uerum. Ex quo apparet, quòd causa motus, & mutationis in fœtu, et morbo sit una, nõ tamẽ materia unã: sed quemadmodum Virgilius:

Limus ut hic durescit, & hæc, ut cera liquescit
Vno eodemq; igni.

Ita in partu naturali, & abortu, præter natu-

ram, sanatione secundum naturam, & morte præter naturam, ut redigantur quatuor capita ad duo: nam uel uincit natura, uel causa naturæ contraria. Cum uerò natura uincit, ijdem numeri seruantur, etsi paululum deflectant ob ea, quæ superueniunt: at si causa naturæ contraria peruicerit, non idem seruatur numerus: neque enim abortus fiunt semper in septimo mense, uel nono. sed si causa præter naturam perfectè superauerit, poterit effectus sequi, & iuxta naturalem numerum, & prope, & procul: sed hoc solum per se: si autem non perfectè, fiet in eodem termino, aut propè. Et ideo quærẽdum esset à Galeno, cur plurimè malæ crises fiant in septima, quasi natura cooperante ad malũ. An quia natura non perfecta uicta eligit, quod minus malum est.

TEXTVS.

IN omnibus enim his temporibus insunt ad unum quemque & utilia multa, & hostilia multa.

COMMENTARIVS.

Declarat, quod diximus, tempora hæc efficere tã bona, quam mala: & de bono causa est manifesta, de malo est magis obscurum. neque enim possumus recurrere ad casum, uel fortunam, cũ, ut dixi hec accidant in pluribus, nec ad naturã, cum illa non erret. Propterea bene fecisset Aristoteles, si hoc declarasset: cum non sit etiam opus aberrantis naturæ, cum in debitis diebus operetur. An quia, cum in septima crisis futura esset, & non concoxit, moritur æger? si enim à natura opus est, cur non expectat coctionem? si à materia, cur diem naturæ propitiam expectat? Neque est, sicut de mònstro: ubi enim natura est, & calor, & materia, ibi, quantũ licet, òperatur. si impediatur, monstrum fit: at natura nõ est impedita in crisi, cum medicus malam crisim futuram denunciat. Ergo necesse est, ponere quintum genus, quod fit ex lucta, cum duorum contrariorũ unũ modò, modò alterũ uincat, aut uincitur. natura enim eligit diem, nec antè mouet, quia malum sustinere potest, sed differt: non potest autem propter morbum, aut morbi causam, aut symptomata, aut malum regimen, aut propriam imbecillitatem ulteriùs sustinere. ipsa autem mouet semper in ijs diebus, quãuis persæpe obscuro motu: ideo cogitur pugnã inire, sicut si quis potionem uenenosam cõstrictis faucibus cogatur haurire. non natura, quãuis sagax, nõ uitat mala comparatione futuri: hoc enim est animæ iam liberioris, uelut mentis, sed præsentium: quod est deterius: ideo pugnã infelicem orditur. At cum materia prorsus superauerit iam, tunc natura uincitur faciliùs, & fit iudicium in die, non seruante numerum. Ex quo patet, quòd iudicium malum in die seruante numerum, est magis laboriosum, quam extra numerum suum.

TEXTVS.

EX utilibus igitur sanitas, & augmentum contingit: ex contrarijs morbi, & mors.

COMMENTARIVS.

Ostendit, quæ sint utilia in fœtibus, omißis morbis, cũ id perspicuũ sit, quòd si utilis fiat mutatio in huiusmodi temporibus, cõtingit sanitas, aut morbi alleuiatio, ex contrarijs mors aut mutatio in deterius. ex hoc etiã colligere licet, quòd actio naturæ non extenditur ultra tempus. uelut i crisis non procedit ultra septimam, nec læsio octaui mensis, ultra octauũ mẽsem, aliter omnia essent fortuita: quòd tamen in actũ est, procedit, & impedit, ut extenuatio, imbecillitas, abscessus & similia, ut antea (Tex. 21) uisum est. Ergo dicit, quòd in fœtibus, quæ eueniunt bona, sunt sanitas: & hæc pertinet ad animum, ut poßit uti non solum integris operationibus membrorum, sed etiam perfectis: incrementum autẽ ad corpus ipsum pertinet. Opposita autẽ essent morbi, & diminutio: sed quia diminutio in carnibus est leue malum, in solidis adeò graue, ut mors præcedere soleat, ideo posuit mortem loco diminutionis. Intelligit autem per contraria, quæ sunt inutilia, non autem contraria similiter: unde frigus nonnunquam erit utile, & calor inutilis. quicquic ergo iuuat, utile appellat: quicquid nocet, cõtrarium, seu hostile, ut utar uerbo eius in præcedenti textu. Non uult autem, quòd in temporibus sint utilia, aut hostilia. si enim utilia, & hostilia simul essent, fœtus meliùs, & deteriùs se haberet: quod esse non potest. sin autem alterum eorum tantum, iure merito subiret dubitatio, cur non etiam reliquũ? Vult ergo, quòd in his temporibus sint multa utilia, si fœtus sit bene constitutus, multa inutilia, si malè: hæc autẽ cõtingũt ob motum. in materia enim ualde mobili si superet, in sexta morietur æger: si autẽ non adeò mobilis sit, in septima. fœtus ergo imbecillior in sexto mense transiget ipsum in septimo: quamuis ualidior, & mensis, seu quadragenaria robustior nõ poterit ferre uterum, & abortiet ob motum. Homo enim in capite fert centum libras ferri, &

à pila ferrea ponderis unius libræ interit, & statum: motus enim est causa fermè omnium tam in cœlo, quàm infrà in corporibus: & in incorporeis mutatio quædam, quam negant, qui nesciũt ordinem rerum. Porrò quæ affligunt fœtum, alia sunt naturalia, ut fæx, sudor, urina: alia præter naturam, ut matris labores, uigiliæ: alia contra naturam, ut dolor.

TEXTVS.

Dies quidem igitur maximè insignes in plurimis sunt primi & septimi, multũ potentes in morbis, & multum in fœtibus. Nam plurimi abortus in his diebus fiunt: nominantur autem tales effluxus, non abortus. Verùm alij dies intra quadragesimum insignes quidem minùs sunt: multi uerò iudicant.

COMMENTARIVS.

Cum dixisset, dies plurimum posse tam in morbis, quàm in fœtibus, declarat, qui nam sint, & differentiam eorum in morbis, & in fœtibus: & dicit, quòd in fœtibus solùm primus & septimus sunt insignes, adeò ut cum mulier semen retinuerit prima die, magnum est ad conceptionem fundamentum. quia non est spes, nisi aberret, ut defluat genitura sequentibus diebus, usque ad septimam: etsi postmodum retineatur in septima, non uidetur magnum instare periculum, nisi in quadragesima. A' quadragesima autem usq; ad octauum mensem transfertur (com 21.) quanquam, ut diximus, Aristoteles mensis quarti. sed hoc extra rem: quia cum Hippocrates de uno genere ad aliud non amplius retinet uim primi, aut miscet unum cum alio. Veluti dies sexagesimus, octuagesimus, & centesimus uigesimus, quorum meminit in primo Epidemiorum, ut suprà diximus, non numerantur ut dies, sed ut termini, & fines quadragenariarum. Etsi quis dicat, quòd meminit et sexagesimi, qui non est terminus quadragenariæ? dico, quòd meminit eius, ut dimidij quadragenariæ. Et ideo consideratur quadragenaria bifariam. uel ut ad quadragenariã in numero computatur, utpotè sexta ad septimam in fœtibus: atq; ita dicimus in sexta quadragenaria minimè fœtum esse uitalem, & in septima esse & maximè uitalem, & assumimus totam quadragenariam. uel consideramus quadragenariã seriatim, ut primam, secundã, tertiam: & ita consideramus solum in morbis, & finem, seu terminum earũ, aut mediũ, non alios dies, neq; tẽpora.

Verùm alij dies) ponit differentiam dierum intra quadragesimum diem: & ponit, ut dixi, in fœtibus solùm primum, & septimum, sed in morbis longè plures iudicant, ut quartus, decimus, uigesimus, & alij. at secunda & quarta Aphorismorum (Tex. 24.) & alibi sæpe (Tex. 36.) de quibus infrà (Tex. 28.) At quod dicat tã in morbis, quàm fœtibus primam plurimum posse, magnam habet in morbis difficultatem: neq; ipse meminit ullibi in tot ægris, quos numerauit in Epidemijs, quenquem iudicatum esse in prima die. Forsan quis referat ad ephœmeras, aut ad sudorem illum pestilentem, quem ipse non uiderat: neq; ob ephœmeras dictum p utem: tum quia est unum tantum morbi genus, ut non ei conueniat illud in morbis (est enim quasi dicat, in omnibus morbis) & etiam quia ephœmera solet esse leuissimus morbus. Propterea meo iudicio intelligit commutationem, quæ fit à prima die, & ingressum: nam morbi quidam adeò sæui sunt, ut signa lethalia ab ipsa prima die referant, uelut in Sileno (langu. 2.) & Critone (langu. 9.) primo Epidemiorum, & de Hermocrate (lãgu. 2.) & clarius de Philiste in Thaso (langu. 4.) qui omnes perierunt. in quibusdam signa salutis apparuere, ut tertio Prognosticorum (Tex. 2.) simplicissimæ quidem febres, & signis firmatæ securissimis: ubi cum uelit ultra quartum diem finiri, apparet in prima die oportere talia signa apparere. De commutatione autem ephœmerarum in putridas meminit Galenus Nono artis curandi (cap. 1.) tum alibi sæpe. Nos etiam declarauimus (in Arte parua medendi nostra) alias esse febres, quæ cum maximo rigore incipiunt succedente postmodum acuta, uel minimo malo signo adiecto, lethales fermè omnes esse.

Nominantur aũt tales effluxus, nõ abortus) Non curaui, ut ordo in tã exigua parte seruaretur. Hippocrates quatuor genera proponit exitus seminis ex utero. primus, cũ nondũ carneus est, & uocatur effluxus, nõ abortus: ἐκρύσιες ἀλλ' οὐ τρωσμοὶ, inquit Græcè. et cum cyema est, & carneum, quod cõtinetur, & nondum etiã dicitur abortus, quoniã in ab ortu delineatum eijcitur. Est enim & effluxus hic, & ἀποφθορὰν uocat Hippocrates, sexto de Morbis uulgaribus (par. 1. Tex. 2.) deperditionem: sed Gale

nus putat falsò idem esse cum abortu: at ut genus cum specie esse potest, ut τρωσμὸς omnis id est abortus deperditio quædam sit, non tamen deperditio abortus, sed abortus est cuiusdã fœtus, & fœtus absoluta res cum iam delineatus est: cum autem absolutus fuerit, partus uocatur.

TEXTVS.

Cæterùm in mensibus eadem, quæ in diebus fiunt, iuxta rationem insunt: menses enim mulieribus sanis singulis mensibus apparent, tanquam peculiarem in corporibus uim mensis habeat. unde sanè septem menses his, quæ uterum gestant, fœtus principium perfectionis constituunt.

COMMENTARIVS.

Postquam egit de diebus, ostẽdit de mensibus, & uult, quòd in septẽ mensibus fœtus perfectionẽ acquirit, seu quòd hic numerus perfectus sit, seu quòd astrorũ errantiũ circuitus absoluatur. Exhibent enim primũ mensem Saturno, secundũ Ioui, ut in septimum de Luna dominetur, in nonum Iupiter: ideoq; uitalis fit in utroq;. nã luna luminare est, & Iupiter benefica. Sed quam malè conuenit Saturnus, qui frigidus est, & siccus, & maleficus primæ plantationi humanæ, et ut incipiamus à remotissima stella. Deinde decimus mensis, qui optimus est ad partum, teste Hippocrate, in Martis maleficæ dominium incidet, præferetur q; Mars longè Ioui, ut nati sub Martis mense uiuant, Iouis autem intereant. Et propterea generationem luminaribus tantum tribuemus Hippocratis ex sententia: tum quia primum uitalis fit infans in anni dimidio: tum quòd quadragenariæ à solis motu menses à lunæ congressu cum sole manifestè pendent. Sed neq; Ptolomeus ab hac sententia discrepat, qui uitam soli, & lunæ tãtũ tribuit, quòd lumine præ cæteris abundent, non autem alijs erraticis, nisi casu quodam, ubi luminaria cadant, & una ex illis præcipuis locis dominetur. Verùm cum impares mẽses, & septem numero magis fœtui conueniant, causa est, quòd in generatione cum sit coitus masculi, & fœminæ, sol, & luna dominantur: referturq; generatio huiusmodi, uel ad illorum cõiunctionem cũ sol dominatur, uel ad oppositionem cum luna: & in coniunctione solis calor à luna humectatur in oppositione lunæ, humidum à sole incalescit: tametsi quòd frequentius, neque in coitu, nec oppositione luminarium conceptus sit infans, semper tamen eandem seruat rationem. Quicunq; igitur horum dominetur, alterna mutatione ad idem redit: solares primo, tertio, quinto, septimo, nono mense sub sole sunt, & bene habent, paribus sub luna, & sunt infirmi: lunares itidem, & qui ad oppositionem referuntur, imparibus sub luna, & ualidi paribus sub sole, & inualidi, quòd contra naturam degã:.. .. lunares debiles debiliores sint debilibus solaribus, et ualidi ualidis eadem ratione. Contingit & ob hoc in quibusdam temporibus affligi fœtus, & mulieres abortire ob id ex luminariũ deliquijs. Et contingunt iuxta hoc plurimæ diuersitates in singulis. Primum si mulieres in nouilunio menses suos emittãt, aut alio tempore: & tum in plenilunio, aut quadratis, cum luna uidetur proximior terræ. Secundum si concipiat mulier tempore nouilunij, pleniluniјúe, aut intermedio tempore. Tertium si ueram luminarium constitutionem etiam beneficæ, aut maleficæ iungantur illis aut dominentur. & similiter in temporibus iuxta diuisionẽ mediorum motuum sumptis. Quartum magis ad astronomos pertinet, & est sol ad oppositum locum, aut trigonum perueniat, & lunam referunt commutare cum ascendente. Ex his atq; huiusmodi incommoda oriuntur fœtibus, aut satis bene pertranseunt.

Quod ad menses autẽ mulierum attinet, dicebat Philosophus septimo De historia Animaliũ "
(c. 2.) Profluuiũ mensium decrescente luna con "
tingit, quamobrẽ nonnulli cauillo sexum fœmi "
neũ lunæ tribuunt, quoniã si simul cum illa de "
crescat, mulier purgetur, moxq; repleantur eme "
be, eueniat. Paucis menstrua singulis mensibus mouentur, sed uno intermisso plurimis. Facilius agitur cũ his, quæ duobus, aut tribus diebus purgãtur, quàm quæ plurimis. Idem inquit (4. de Generatione animal. ca. 2) decrescente Luna, fieri menses, quod tũ corpus frigidius humidiusq; reddatur. Verùm non id perpetuũ est omnibus fœmineis, ut in nouilunio menses profluant, quamuis non ullo tempore frequentius, quàm nouilunio, pleniluniоq;. quod etiam uidetur sentire ibi Aristoteles: sed constat, naturam mensis hoc sequi. transfertur tamẽ antè retroq;, aut paulatim tempus mutetur: & cui menses fluere soliti erãt in plenilunio, ultima quadra eueniant.

TEXTVS.

PVeris uerò, ubi septem menses à natiuitate impleuerint, tum alia utilia in corporibus fiunt, tum dentes in eo tempore apparere incipiunt.

COMMENTARIVS.

Agit continuando de mensium in humanis corporibus, non solum, dũ sunt in utero, sed postquam nati fuerint: inquit enim quòd mensibus septem oriuntur dẽtes. Aristoteles septimo De natura Animalium(cap.10 in fine) Pueri (inquit)
,, *septimo mense dentire incipiunt: primùm edunt*
,, *primores, alij superiores prius, alij inferiores.*
,, *Deniq; omnes maturiùs dentient, quorum nutrices lac habent calidiũ queri igitur meritò potest, unde hoc, ut septimo mense primum dentes oriuntur: nam dentes in utero ipso gigni affirmat author libri de Carnibus(Pag.4.) An uelut ut infans esse uitalis incipit in anni dimidio, ita & dentes tum primùm prodeant. Sed quæ nam sunt utilia illa alia, quæ primùm mense septimo in infantibus apparent: neq; audire, aut uidere, aut ridere tũ incipiunt, sed uel ab ortu, uel à quadragesima die: nec ambulare, aut loqui. hæc enim multò serius: id uerò magis mirum est, quod dicat tum alia, non unum intelligit. Sed neq; somniare tum incipiũt. id enim non nisi quarto, aut quinto anno contingit, ut inquit Aristoteles quarto de Generatione animalium(cap.10. in fine) Nec mihi sanè tum primum agnoscere domesticos, & maximè nutricem: nam antea id facere solent attamen iure aliquid est in eis melius existimandum, quod initium eius mensis est cum dimidio anni coniunctum. & ob id puto, tum primum omnia in melius commutari, euigilari, abblandiri, corpore confirmari, admirari, constanter intueri, atq; se ostendere tum primum hominis filium non catulum, aut pullum. tum uerò & caput expurgatur: & generaliter tum primùm spes de ipsis concipi potest, si sani eũ mẽsem superauerint. Plurimi enim ipsa prima die, qua oriuntur, pereunt, cibum non assumentes, multi ad septimum diem usq; conuulsi, ut inquit Aristoteles(7. de Nat. Animal.) alij ad XI diem, ut suprà uisum est, & post ad dentitionem usq; & in ipsa dentitione.*

TEXTVS.

EAdem ratio etiam in decretorijs diebus, siquidem fortassis una cum his, quos recensui, coniungere quis uelit, historiæ, ac cognitionis gratia referentur. Etenim medicum, qui ægrotorum salutem rectè cõiectare uellet, animaduertere quidem oportet, & cõtemplari omnes dies: ex paribus uerò decimũ quartum, & uigesimum octauum, et quadragesimum secundum. Hic enim terminus ponitur à quibusdam pro harmoniæ ratione, et integer, ac perfectus numerus: uerùm ob quã causam, longiùs fuerit in præsenti exequi. contemplari autem sic oportet per ternarios, ac quaternarios: ternarijs quidem omnibus copulatis, quaternarios autem duobus ad duos connexis.

COMMENTARIVS.

Quòd quartus decimus dies sit iudicatorius, hoc planũ est. Videtur aũt quod suprà(Tex.25) dixit, ac reliquit exponere uelle. ponit ergo uigesimum octauum, & quadragesimum secundum, quem dicit, pro harmoniæ ratione esse perfectum. Et de uigesimooctauo, quòd sit perfectus numerus iuxta Geomet. & secundum Plat. eũ numerus generationis liquet(per ult.9. 1
Elẽ.) nã sumptis 1.2.4. cõtinuè duplis, 2 7
quorum aggregatum est numerus pri- 4
mus: igitur cũ ex 4. in 7. fiat 28. erit nu 28
merus perfectus. Et ab eo homo ad generationẽ idoneus: sicut à sexto anno addentium stabilium restitutionem, aut natiuitatem, & à sexto mense ad primum illorum ortum. Sed & in XXVIII diebus luna motum suum perficit: atq; hæc nota. sed Hippocrates statuit XLII numerum perfectum potius, quàm XXVIII, quod ex 6, & 7. producatur, qui duo numeri diuersis rationibus censentur esse perfecti. Sed quod dicit(pro harmoniæ ratione) intelligendum, quòd antiqui integram harmoniã ex inerrantium cælo syderum numero septenario sumpserunt, ad quod alludit Virgilius:

Est mihi disparibus septem compacta cicutis:
Fistula.

Et ob id etiam Apollini sacer, quod citharam ex totidem chordis composuerit: quanquam sint, qui dicant, eam Mercurio potius sacram, quòd ab illo in testudinis concha inuenta, & fabricata sit. Referunt Terpandrum in lyra septima chorda inuenta illam absoluisse. Sed non est præsentis instituti de hoc differere, ut etiã monet Hippocrates, dicens: Verùm ob quam causam longius fuerit in præsenti exequi. Et ideo ad institutum reuertemur de diebus iudicatorijs, declarando solũ illa uerba: Contẽplari aũt sic oportet per ternarios, & quaternarios, ternarijs: & reliqua. horũ sensus est, quòd quaternarijs simul cõiunctis, dum medius terminus cõmunis est, fit septenarius, inde ex duobus septenarijs numerus quatuordecim: quo geminato, & triplicato fiunt XXVIII, & XLII, & hoc est per se clarum: sicut quare assumat quaternarium, & ternarium, quoniam ambobus iunctis fiunt septem. Sed cur assumit omnes ternarios, clarum est in figura. nam sumptis alternatim, ternarijsq; iunctis, fiunt septem: & similiter sumptis duobus quaternarijs, idem septenarius, & commutata ratione. nam in quaternario progressu sunt tres termini, & in ternario quatuor: ideo in unum conueniunt. Sed de his nimis: nam ueri philosophi numeris ob res uires tribuunt, non rebus ob numeros. Et quoniam sunt septem stellæ errantes, uel quia in hoc tempore fit talis coniunctio, aut perficitur talis circuitus, aut quoniam humores praui, scilicet bilis utraque in eandem motum concurrunt, aut aliquid simile, ideo numeri hi sortiti sunt has uires, non quia hi numeri, aut quia sic creati ex numero, aut quoniam ex illis motibus cognitus est, aut syderibus, uim hanc, uel illam habet.

1 1
3
5 4
7 7

Reliquum est, ut dicamus de uigesimo octauo die, et quadragesimosecundo, quos nusquam in legitimis libris inter criticos connumerauit, adeò ut nõ pauci dubitauerint, an hic liber Hippocratis legitimus esset: at mihi uidetur, hunc esse legitimum, & quòd nullus eo perfectionis uenire potuisset, nec tamen dissentit à prioribus locis. sed quemadmodum undecimum mensem recepit inter uitales ferendi fœtum, ea tamen lege, ut non excederet CCLXXX dies: ita XXVIII ex duobus terminis quatuordecim dierum componit, & XLII ex tribus, ut paris ratio semper seruetur. namq; duo tales numeri communi termino in XXVII finiuntur, & tres in XL. Sed qui componunt, sunt termini dierum quatuordecim, uerum imperfectorum, scilicet dierum XIII, horarum XVI, & dies XXVIII, ut par crisim significat, sed ob accessionem, & quia anticipat, tribuimus hunc motum XXVII. At in XLII est alia ratio, quoniam ex computatione dierum XIII, horarum XVI ter sumpta, consurgunt dies XLI ad unguem: dixit ergo terminum proprium, qui est XLII, quanquam res postea redigatur ad XL. Quod uerò non ex errore hoc contigerit, nec alius sit, qui hoc scripserit, manifestum est: neque enim latere poterat, quòd dies XLII exit extra quadragenariam, & , ut dixi, mens Hippocratis est, ut nullus ex modis principalibus transeat in alium, nec commisceatur. Necesse est enim quòd cum transit XL diem, ut numeretur per quadragenarias. Sed cur dixit: Quaternarios autem duobus ad duos copulatis. quoniam si iungerentur semper duobus intermissis uno communi termino, non in XIIII diem, sed in XIII crisis incideret: à septenario ergo mutare ordinem oportet. esset autem idem de ternario: propterea uult inferre tria. primùm constitutionem septenarij trifariam, scilicet & externario, & ex quaternario coniunctis (nam tria & quatuor efficiunt septem: secundum & tertium compositionem septenarij) ex ternario solo, & quaternario solo continuatis, ut dixi superiùs. Secundum principale, quod ex ternario ultra septimũ continuato fiunt dies iudicatorij impares, uelut nonus, & undecimus, non autem quartus decimus: sed quatuordecim componitur ex pari, scilicet quaternario: abhorret enim quòd imperfectus numerus, seu par ab imparibus componatur, scilicet XIIII ex duobus septenarijs. sed dicit, par ex paribus fit, et ita ex quaternario. sed quoniam communi constituto termino decimus, & decimus tertius prodibant critici, propterea adiecit illa uerba, quæ suprà dixi. Tertiũ est, quòd pares ex paribus constituuntur, sicut impares ex imparibus: & ita XXVIII, & XLII ex XIIII. Et hoc, licet parum referat, quoniam & Hippocrates inquit: Hic enim terminus ponitur &c. ascripsimus tamen ad imitationem interpretandorum librorum, & ne quis librum hunc alterius authoris esse existimet.

TEXTVS.

AT uerò quadragenarij primùm in fœtibus iudicant. Quisquis enim primos quadraginta dies transmiserit, abortus effugit ex omni causa factos: plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus. Hoc autem tempore præterito fœtus ualidiores sunt: et ipsorum corporis per singula membra discretio fit. & masculorum quidem partes omnes ualde conspicuæ fiunt: fœmellæ uerò in hoc tempus carnes apparent, exortus, ac processus solum habentes: similia enim longius tempus in simili sunt, & tardiùs discernuntur propter consuetudinem, & amicitiam: quanquam aliàs, cum à matre segregatæ fuerint filiæ, citiùs, quam filij pubescant, & sapiant, ac senescant propter corporum imbecillitatem, & uictus rationem.

COMMENTARIVS.

Sex proponit hac in parte Hippocrates. Primum, quód quicunque euaserit primos quadraginta dies, facilè euadit abortus, qui fiunt à quauis causa: & hoc est, quia primi quadraginta dies in fœtibus iudicant. hic autem duo sunt inquirenda: primum, quid uelit per uerba illa (abortus effugit ex omni causa factos) neq; enim ex casu, uulnere, uel terrore: nam huiusmodi causæ etiam quarto mēse abortus efficiunt. uerba ergo illa, ἐκφύγει τοὺς τρωσμοὺς ἐπὶ πάντας γινομένους, fugiunt abortus in uniuersum, qui fiunt, id est, fieri solent. hoc autem est, ac si dicat, minimè obnoxij sunt ad primos comparando abortibus, quacunque ex causa accidere possint. Plures enim fiunt abortus in prima quadragenaria, quàm in alijs omnibus sex sequentibus simul iunctis, non seorsum acceptis. Quid ergo uoluit, cum dixit: In febribus indicant? an quód abortum iudicium uocet? absit. quid enim absurdius? sed quoniam, qui iudicantur, iam in conspicuo sunt, an seruari debeant, an non. ita in prima quadragenaria perspicuum fit, an quis seruari debeat fœtus, an non, cum nemo fermè sua causa, qui terminum illum exegerit pereat, seu abortu eijciatur. Fiunt ergo abortus maximè eo tempore, quoniam inualidus est fœtus, & nimium humidus. cogitur enim tum temporis & fœtum formare semen, & placentam creare, cui insideat, & membranas, quibus circumuoluatur, & annectatur: præterea continere, quod additum est ex sanguine. quod nisi natura prouidisset eo tempore, ut minimum sanguinis maximè primis nouem diebus afflueret, nullus fœtus seruari posset. Adde, quòd sanguis primus excrementitius est, & humidior reliquo: unde tum temporis fœtus minimè ualidi esse possunt. Id uerò maximè accidit, cum nondum uterus siccatus fuerit à purgatione: minùs etiam seruari possunt, si nondum fuerit perfecta ipsa purgatio. Sed ex hoc relinquitur dubitatio, cur quædam tāmen mulieres abortiunt sponte, stato mense, post primam quadragenariam, quod frequenti experimento didicimus: & Hippocrates testatus est (5. Aphoris. 43.) his uerbis: Quæcunque moderatè corpus habentes abortiunt bimestres, & trimestres sine causa manifesta, his uteri acetabula muco plena sunt. & non possunt uterum continere præ grauitate, sed abrumpitur. Et in libro de Superfœtatione (pag. 4.) Mulier, quæ concipit, sed perdit fœtum semper bimestrem, ubi conceperit, aut trimestrem, aut quadrimestrem, aut etiam post: sed semper eodem mense id accidit, quoniam non potest ultra id tempus uterus extendi, & ideo minimè sufficit capiendo fœtui. Meminit & in primo de Morbis muliebribus (pag. 23.) earum, quæ fœtus bimestres: non autem statim ab initio corrumpunt: ideo uidetur hoc repugnare dictis. Sed nō est ita: nil enim horum accidere potest causa fœtus coniunctæ causæ. ut si morbus nouus exoriatur, uel qui acutus non fuit, in acutum transierit: uel si mulieris habitus hoc reposcat, ut nos ex Accorōbono (5. par. com. 30.) docuimus in Aphorismis. plurimo enim sanguine affluente, fœtus perditur, quemadmodum & ex crapula non una cœna, aut die, sed pluribus homo suffocatur.

Hoc autem tempore) Hæc est secunda pars, in qua docet, fœtum fieri ualidiorem: ut incipiat tempus roboris in secunda quadragenaria, quæ tamen est par. Deinde quia tam dixit (Tex. 22.) abortire maximè fœminas in octauo mense, qui tamen est post primam quadragenariam. Et in quarta Aphorismorum (1.) innuit fœtus primò fieri

rò fieri ualidos quarto mense, qui totus continetur in tertia, non in secunda quadragenaria. Respõdeo, quòd sufficit Hippocrati, ut fœtus quantò maior sit, eò fiat robustior; & hoc contingit, quia in maiori mole maior est uirtus, ut dici solet. Secundò, quoniam corpus magis siccatur, & ideo fit durius: secundo de Temperamentis (ca. 3.) Tertiò, quia membra principalia absoluuntur, & ita magis colligitur calor, & redditur robustior. Quartò, quia canales ampliores fiunt, atq; ita spiritus, & sanguis meliùs mouentur, & perflantur, adeò ut non sit tam magnum periculum de suffocatione. Et ideo his omnibus causis fœtus, quanto magis crescit, tanto robustior euadit; adeoq; minus paratus ad abortũ. Et ideo ista regula est generalis, & per se, nec ullam patitur exceptionem: quòd fœtus quantò magis crescat, tantò est robustior, & minùs obnoxius abortui. Et illud de robore est uerum etiam in omnibus animalibus, adeò quod si etiam senex posset augeri, fieret robustior, & minùs obnoxius morti: sed quo ad matrem, contingit contrarium, scilicet ut quantò magis augetur, tantò maiore indiget alimento, cui postmodum mater exhibendo non sufficit. Secundum est quòd uincula prægnantur, quibus fœtus sustinetur, & ideo laxantur, & præparatur fœtus ad exitum. Tertiò, quod excrementa omnia, scilicet urina, & sudor, & sanguis impurus magis abundat: et ideo læditur tam fœtus, quàm etiam infans ab his tribus. Quartum est proprium matri, & est respirationis læsio propulsis intestinis in septum transuersum, ut membra, spiritus comprimuntur. Hæc igitur incommoda maiora fiunt crescente fœtu, & fœtus ex opposito fit robustior: unde commoda usque ad quintum mensem semper maiora sunt incommodis, in septimo sunt æqualia: ideo secundum naturam tunc ad ortum præparatur infans. post incommoda magis augentur commodis: & ob id in octauo mense maximè laborat fœtus, & mater. sed quia illud tempus clauditur numero pari, tam ratione mensis, quàm quadragenariæ, & natura ad tantam mutationem exigit quietem præcedentem, quæ debet esse in pari quadragenaria, & mense, & illa fuerunt cum motu, quia fuerunt in impari quadragenaria, scilicet quinta, & mense, siquidem septimo: ideo non est sufficiens eo mense ad protrudendum fœtum, nec commodè potest illum retinere. ideo aliquæ abortiunt eo mense ratione mstrum; & omnes fermè fœtus, ac matres tum uexantur, & malè se habent. Quòd autem fœtus sint ualidiores à quarto mense ad septimum usq;, nec meminerit secundi, & tertij mensis: dico, quòd in secundo, & tertio mense sunt ualidiores comparatiuè, & respectu primi mensis, non tamẽ, quo ad medicamenta purgantia. oportet enim esse robustiorem, & sicciorem fœtum, & uincula, quibus continetur, firmiora.

Et ipsorum corporis per singula membra.) Hæc est tertia pars, in qua docet, quod membra discernuntur in secunda quadragenaria: propterea ut hoc rectè intelligatur, adducam, quæ ipse alijs in locis de hac discretione dixerit. sæpe enim docui non aliter melius, quàm unumquenq; per illum dicta interpretari. ergo in libro de Alimento (pag. 3.) inquit: Ad figurationem soles triginta quinq;, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducenti, & decem. Et rursus in libro de Natura pueri (pag. 5.) Postquam declarasset, quòd in primis sex diebus apparuerint membranæ, & quid concretum, uelut in duo, sed rubrum cum uestigijs albis in ambitu, uelut in sugillatis, subijcit: Multæ mulieres paulo antè trigesimum diem fœtum masculum perdiderunt, & apparuit inarticulatus: qui autem posterius abortierunt, aut in ipsa trigesima die, omnes articulati erant. Idem in fœmellis iuxta rationem dierum suorum, qui sunt quadraginta duo. Hanc etiam sententiam sic interpretantur, ut etiam Macrobius, quod ut discretum fuerit tardiùs, aut citiùs ita mouetur, atque etiam oritur: adeò ut si in triginta discernatur, moueatur in sexaginta, oriatur in CLXXX: unde illud (6. Epidem. par. 7. in fine.) quicquid in septuaginta, aut nonaginta diebus mouetur, in triplo eius perficitur. Sed Galenus uidetur aliter sentire in primo de Sympt. causis (cap. 7.) cum dixit: Sed ad fœtum per primos duos mẽses parum sanguinis influit. unde Græci nondum embryon uocant, sed cyema, id est, gestationem: quasi innuat, quòd exiguus sit, & informis. In libro autem de Fœtus formatione, (cap. 1.) & primo etiam de semine hæc habet: Non enim neq; expressæ formationis, neq; motionis, neq; absolutionis, & egressus in lucem præfinitus est terminus fœtibus, sed ut Hippocrates, & qui eum secuti sunt, grauißimi authores tradiderunt. Et inde: Primum tempus est, in quo uel in abortu, uel in dissectione adhuc seminis species apparet: quo etiã tempore cum sanguine loca illa repleta fuerint, corq;, & iecur, & cerebrũ indistinctam, & infor-

& informem, non tamē magnitudine carentem ostendūt: genituramq; Hippocrates, non foetum appellat. Secundum tempus, cum iam carneam substantiam obtinet, non seminalem: tumq; foetus iam appellatur. Tertium, cum tria principia exquisitè uidere licet, & delineationem reliquorum membrorum. Planè tria principia manifesta apparent: non adeò perspicuè uentris forma, multò minùs brachiorum, & crurium: unde talium membrorum ortus Hippocrates ramificationem appellare à plantarum similitudine solet. Quartum, cum brachia & crura absoluta sunt, & iam palpitat infans (sic enim eum tamen uocat Hippocrates) & mouetur instar perfecti animalis. Princeps autem accepit ex libro quodam, cui titulus est, De Anatomia uuorum, (ca. de Anatomia uteri in fine.) & tribuitur Galeno: & est, quòd in primis VI diebus nil trahit semen ab utero in XII sequentibus ad XVIII, scilicet quòd fiat carnea substantia, attracto sanguine, sed informis, ut IX sequentibus ad XXVII, usq; formētur partes maiores, et alijs IX diebus perficiatur membrorum omnium distinctio. Et hic nec Princeps concordat cum libro illo, & in libro illo est error manifestus. Et si uellem persequi nugas horum more ueterum, confusionem parerem, laborem adderem, utilis nihil dicerem. Et quòd Princeps disputat contra Galenum, addens quae non sunt coniuncta loco, & maledicens, ubi non innititur firmis rationibus: ut Galenus, qui iuncta nimis separat, cum uterq; in commodum humanum grauiter peccet. sed uiam mediam tenere oportet, ut disputationes de principijs seiungamus à narrationibus, & causis: coniungamus illa, quae uel necessaria sunt in opere, uel sine quibus, quae tractantur, intelligi non possunt. Sic quidam, qui adduxit in tabula, tanquam Galeni, quod alterius est, & ab eo recitatur, ut eum coarguat. non ut id dicat sexto Epidemiorum (Sec. 1. com. 2.) cum inquit, Foetus octauo mense uoluitur, & decimo oritur. Quod absurdum adeo est, ut indignum sit fabro, ne dum Galeno. nam ubi foetus conuersus fuerit in utero, necesse est, ut emittatur, quia intestina comprimunt iecur, uentriculum, & septum transuersum: & ideo necesse est, uel ut mulier pariat illum, si perfectū est tempus, uel abortiat, si nondum absolutum. Forsan deerant pulchrae quaestiones, his nugis relictis, uelut an foetus in utero per pulmonem respiret? & si non, an pectus moueatur: nam quòd uentriculus non concoquat cibum, uidetur ab omnibus pro constanti, cum nec habeat, quod sugat, & uenae duae ex umbilico ferantur latae, non quemadmodum in iam natis per uenam portae, seu illius ramos, & iecoris in uenam cauam illius, quae est in parte gibba: inde ergo transit sanguis in cor. Hic licet uidere unum admirabile, scilicet, quòd illud, quod uidetur facilius, est difficilius, & contraria ratione, quod deberet esse difficilius scitu, promptius, ac certius determinari potest. nam de respiratione dubium magis esse potest, sed si infans per os inspiraret aerem, primùm non est locus, unde illum trahat, nec quò demittat: igitur non potest infans in utero respirare. In ortu ergo primùm incipit simul respirare per os, & umbilicum, inde uinculo astricto umbilico, solùm per os: ergo infans in uentre neq; respirat, neq; mouet pulmonem, neq; pectus euidenti motu, respiraret enim. Sed de uentriculo an concoquat, dubium est. Author libri de carnibus (pag. 3.) haec habet: Caeterum puer in utero comprimens labra ex utero matris sugit, & tum alimentum, tum spiritum intro cordi trahit, ubi sanè mater respirarit. Si uerò quis interroget, quomodo hoc quis sciat, quòd puer in utero trahit, & sugit: illi sic respondendum est. Pueri nascuntur, stercus in intestinis habentes: & ubi nati fuerint, celerrimè uentrem tum homines, tum pecora exonerant. At qui non haberent stercus, nisi in utero suxissent. imò neq; mammam statim, ut natum est, sugere nosset, si non in utero suxisset. Iul. Caesar Arantius in suo libello De Humano foetu (cap. 9.) putat faeces illas remitti ex caua iecoris. ubi enim sanguis ex umbilico prodijt in iecur, tametsi, ut dixi, amplo uase, magnam partem tamen relinquit in ipso iecore, ex quo illud augetur, transfunditurq;, & quod aqueum est, ad cauam, quod biliosum ad felis uesicam, quod feculentum ad lienem, reliquum ad intestina per uenas mesaraei, cuius quod omnino terreum est, exprimitur in intestina, coagulaturq; in faeces. nam omnino fieri nō potest, ut infans sugat, cum ad os nihil perueniat, ex quo sugere possit. nisi forsan quis dicat, quod non omnino absurdum est, sugere aliquid excrementi sudorifici: nam in illo foetus circumuolutus est, ut tam sugere discat in utero, ut cum extra fuerit, statim priori alimento destitutum ali possit. Quo argumento deprehenditur, librum de Carnibus non esse Hippocratis. Quod uerò ad situm attinet, Arantius dissectis praegnatibus, infantes capite ad os uteri posito,

posito, & inclinato, facie ad omentum conuersa: sustinuisse se testatur, sed cum iam uexatus infans ob matris meritū noxam sentit, se circumuoluit, & descendit. nam etiam trimestres exeūt plerunq; capite priùs exerto. nam iacere infantes prono capite, semper absurdum est ob causas dictas: circumuolui autem multo antè, etiam absurdius. & Hippocrates ipse hoc testatur: & prægnantes cum parituræ sunt hanc sentiunt circumuolutionem, licet non omnes. uel quia non animaduertant, uel oppressæ tum doloribus uehementioribus, uel si per somnum fiat: hoc autem latet eos, qui dialecticam Hippocratis, quam nos tradidimus, ignorant. nam in his, quæ sunt ex ordine naturæ, non contingit posse non esse: at aliquæ mulieres sentiunt hanc reuolutionem, igitur infans in his iacuit toto tempore capite erecto: sed non potest esse situs secundum naturam contrarius. igitur omnes infantes in utero capite erectò degunt, nisi cum oriri uolunt, aut coguntur: priùs tamen descendunt, quam uoluantur. nam postquam reuoluti sunt, necesse est ut oriantur, quoniam neq; sic possunt manere, ut dixi: nam non potest duplex situs illi esse naturalis: neq; possunt circumuolui iterum. nam sit, ut dorsum mulieris sit b, & caput fœtus circumuolutum ex a per b, in c: si ergo posset circūuolui iterum per d, frangeretur uinculum umbilici, aut intorqueretur, ut nec respirare posset, nec ali fœtus: si uero posset redire per b, haberet motum retrorsum, qui illis non datur, imò nec pueris iam adultis. mouetur enim in anteriora infans ante perfectam tamē reuolutionem, ut cum caput est in b, potest retrocedere: sed est periculosissimum; & raro contingit. Facit & ad hoc, quòd infantis caput graue sit, ut ad ascensum paratum esse possit: & quanquam mulier iaceat, tamen altior semper est pars in a, quam c, nisi à pedibus suspenderetur prægnans. Adsunt & intestina, quæ comprimunt locum, ad quem regressus fieri deberet. constat igitur pueros in utero erectos sedere, complicatis genibus, ac manibus, sed ad fauces erectis, ut apud Vesalium (lib. 5. fig. 35. tab. 4.) cum uerò postquam descenderit infans, multæ seruentur ex abortu quiescendo: ergo descensus fit ante reuolutionem.

a
b d
c

Vt ergo ad institutum reuertar, sic Hippocratis dicta interpretabimur, ut in prima quadragenaria fiat solum distinctio partium, non sensilis, nisi coniectura, adeò ut dicamus ista principia sunt, non tamen membra. nam hoc non contingit nisi prope motum: ut motus in sexaginta diebus incipit cum primum, aut cum tardiùs in LXXXIIII: igitur uera distinctio membrorum incipit in secunda quadragenaria, nec in principio, sed iuxta finem illius. Est ergo triplex distinctio membrorum. ut partes: & hæc fit in prima quadragenaria. ut membra non absoluta, sed absolutorum: & hæc fit in initio secundæ quadragenariæ. & est absoluta, & absolutorum: & hæc perficitur in fine ipsius. Galenus intelligit de numero dierum, qui certus non est, Hippocrates de quadragenarijs: Princeps loquitur de distinctione partium solùm, non in membra figurata.

Et masculorum quidem partes.) Hæc est quarta pars, in qua docet, quòd masculi celeriùs absoluuntur, & in initio secundæ quadragenariæ apparent omnino distincti: fœmellæ autem habent distincta membra, sed non formata, uerùm carnes cum processibus, seu exortibus. Vnde secunda sectione sexti Epidemiorum (Tex. 31.) Mas in utero citiùs concretus, ac formatus, ubi mouetur cessat, ac tardiùs, prolixioriq; tempore augetur. Et in libro de Natura pueri (pag. 5.) Fœmina quidem primam concretionem recipit in quadraginta duobus diebus, quod tempus longissimum, mas autem in triginta: cui etiam subscripsit Aristoteles septimo de Natura animalium (cap. 3.) Sed non aduertunt, quam bene infert Hippocrates illud, Masculi citiùs formantur, & mouentur, & tamē nascuntur eodem tempore, quo fœmina: ergo necesse est, ut motus ille cesset, & in posterū tardius absoluatur. αὔξησις enim hic incrementum, et perfectionem propriè magis, quàm solam molis additionem significat. Sed dices, si in secunda quadragenaria solum apparet caro, & non lineamenta in fœmina, quando absoluetur? dico, quod non comparat masculum fœminæ in quadragenaria, sed absolutè in quouis tempore. ut sensus uerborum sit, in secunda quadragenaria, quo tempore apparet masculus formatus, fœmina non est formata adhuc, quia masculus celeriùs absoluitur: non tamen negat, quin & ipsa in eadem absoluatur, sed masculus primùm.

Similia enim longius tempus in simili sunt.) Hæc est quinta pars, in qua Hippocrates docet, quòd fœmina tardiùs absoluitur, quàm mas, quia est in utero fœminæ, & simile à simili tardiùs absoluitur. Aristoteles loco citato, & Hip-

pocrates sexto Epidemiorum loco propè citato (Par. 2. Tex. 30.) ad caliditatem hoc reducere uidentur in masculis: inquit enim: Quia in calidiore solidioreq́; dextra, nimirum parte, mares concipiunt. ideo nigri sunt, &c: & statim subijcit, quòd celerius concrescunt, atq; formantur. reducit ergo caliditatem partis uteri, in qua generantur, non in caliditatem fœtus: Philosophus autem uult, quòd ob calorem proprium celeriùs absoluatur. Sed idem dicunt: nam Aristoteles uult, quòd ob caliditatem celeriùs absoluuntur est autem calidior dicit Hippocrates, quia in dextra parte seminis calor meliùs conseruatus est. Tardiùs autem absoluitur in fœmina, quia simile in simili: est enim frigidius utraq; frigiditate propria, scilicet & matris: masculus ob frigiditatem solùm matris, cum sit ei dißimilis. ideo enigmaticè locutus, quia enim similis: ideo frigidiore principio constat, & tardiùs concrescit, & absoluitur masculus contrà.

Quanquam alias cum à matre absoluantur.) Hæc est sexta pars, in qua docet, cur celeriùs pubescant, sapiant, & senescant. tria principalia coniunxit: absolutionem, cum dixit (pubescant) perfectionem, cum dixit (sapiant) occasum & finem, cum dixit (senescant) Adducit duas causas: imbecillitatem, & uictus rationem. De prima dubium non est, quòd cum Aristotele cõcordat: quæ enim imbecillia sunt natura, ad finem celeriùs perueniunt, sed reliquæ sibi respondent, scilicet perfectio, & initium, quo absoluitur: ergo necesse est, omnia hæc celeriùs aduenire in puella, quàm in puero. Videmus hoc in cunctis, non solùm animalibus, sed etiam plantis, ut quæ breuis sunt uitæ, etiam celeriùs adolescant. Velut in cuniculis, & iuuencis comparatione ad hominẽ: & in plantis, cucurbita, & hedera inuicem collatis. Quin etiam præcox sapientia, est indicium breuitatis uitæ ob hoc. Vnde illud:

Immodicis breuis est ætas, & rara senectus.

Liquet ergo, quòd similitudinem illam accipit non simpliciter, sed ut est causa causæ: nam decuisset transferre incrementum puellarum ad dißimilitudinem. Quod uerò adducit de uictus ratione, est, quoniam puellæ non exercentur: ideo etiam utuntur pauciore cibo, & ob utranq; imbecillitatem citiùs senescunt. ergo etiam celeriùs adolescunt, & ad iuuentutem perueniunt. sed ut breuiorem intelligas, materia fœminæ est tenuior, & frigidior ob causas enarratas ab Hippocrate, & Aristotele: ideo tardiùs dissoluitur congelatum, tardiùsq́; formatur. Vbi autem fuerit formata, quia est tenuior, celeriùs peruenitur ad finẽ suæ magnitudinis, atq; perfectionis: hæc autem tenuitas accidit, quia habet minus de calore, & est in loco minus calido. Vnde secundum generationis membra, est semper frigidior masculo. cum enim generetur in parte dextra, masculus propellitur membrum extra: ideo ea parte calidior est.

TEXTVS.

Alter quadragenarius est, in quo circa octauum mensem fœtus in utero ægrotant: de quibus hic totus sermo institutus est.

COMMENTARIVS.

Hic est secundus quadragenarius consideratione dignus, atque omnino malus, in quo fœtus, inquit, ægrotare solet: neque enim omnis fœtus ægrotat: & est ille, in quo totus octauus mensis continetur: & est par, & sextus in ordine, & durat à CC diebus ad CCXL: sed hoc iã sæpiùs declaratũ est. Verùm dubitatio est in uerbis illis, de quibus hic totus sermo institutus est: quasi iste liber deberet inscribi de Octimestri partu potius, quàm de septimestri. Sed intelligit non de Octimestri, quod singulariter profertur, sed de his, qui in utero ægrotant. Nam nunc sermo est de ipsis. Græcè idem discrimen, eadẽ similitudo, ἐν ᾗ περὶ τὸν ὄγδοον μῆνα τὰ ἔμβρυα ἐν τῇ μήτρῃ νοσεῖ, περὶ ὧν ὁ λόγος λέγεται ὅλ τοῦ μηνας. *Propterea etiam ex ui sermonis magis morbi causam in quadragenariam, quàm mensem referre uidetur, cum dixit, Circa octauum mensem. Et certè existimandum est ita, cum de quadragenaria, non mense sermonem hũc instituerit. Videtur autem hoc simile esse his, quæ in diebus in morbis acutis proponit: septimam scilicet iudicare, seu bene, seu malè: quæ illam antecedit, ægrè, & ad malum plerunque: cuius causam quarto Prognosticorum (In Princip.) declarauimus. Instituit ergo sermonem de quadragenarijs post menses, ac dies. Primus enim quadragenarius iudicat, sed semper, si iudicet, ad malum: sextus non iudicat, sed debilitat fœtum: septimus ad bonum plerunque & per se confirmat fœtum, & uitalem facit, sed ob propinquitatem huius periculosus est. Ob illum*

illum diuidit in duas partes: unam, quæ tuta est, & est XV dierum ultimorum, qui Decimo mẽsi tribuuntur: aliam, quam rursus diuidit nõ iuxta numerum dierum, sed æstimationem. nam pars propior octauo mensi periculosior est, quàm quæ finis est mensis noni, sicut ea robustior est decimi non solum, quòd longiùs absit ab incommodis octaui mensis, sed quoniam robur infantis, & uteri incolumitatem ostendat, quæ tamdiu partum protraxit, & manere potuerit in eodem statu: propterea subijcit:

TEXTVS.

TErtius est, in quo ubi nascãtur pueri, etiam malè afflicti, si effugerint quadraginta dies, apparẽt magis robusti, ac sapientes: nam & splendores clariùs uident, & strepitum audiunt, quod prius nõ potuerunt, tanquam incrementum habeat hoc tempus, tum iuxta alia, tum iuxta sapientiam ex corpore elucescentem.

COMMENTARIVS.

Meminit tantum trium quadragenariarum, omittens quintam, in qua perficitur septimestris fœtus. nam hic loquitur de septima: iu præcedenti de sexta, antea de prima. quid ergo causæ est, quòd quintam (Tex. 29.) prætermiserit? hoc est de illis, quæ solent prætermittere expositores. Ego tamen dignum existimaui, ut antea declararetur. Dico ergo, septimestrem partum nõ edi ob quadragenariam, sed more antiquorum, cum sint tria principia gestationis uteri, duo ac duo semper iungit. tria enim principia sunt superius (Tex. 22) declarata: annus seu pars illius, menses scilicet lunares, & quadragenariæ efficiunt octimestrem, ut uiuere non poßit, & ut nouimestris uiuat: quadragenaria cum anni parte, ut decimestres: nam CCLXXX sunt duo quadrantes totius anni. septimestres autem uiuunt, quia dimidium anni exegerunt, & numerus mensis est impar. At dices, cur præfert septimum mensem quintæ quadrageuariæ, cum etiã illa sit impar, & quadragenaria potentior mense. Respõdeo, quòd septenarius est numerus perfectior quinario, & mensis in partu: quadragenaria, quia quadragenaria est solum potentior in morbis. Mensis enim est efficacior duplici ratione: tum quia pendet ex cougressu luminariũ, tum quia habet causam naturalem, scilicet commotionem uteri perpetuam. ergo etiam dum utero gerunt, necesse est fieri commotionem singulo mense. At dices, cur ergo non considerauit utrunq; mensem, & quadragenariam, uel cũ anni dimidio uel illo amisso. Dico, quòd oportuit assumere annum, quia Quarto de generatione Animalium (cap. 10.) Generationes & corruptiones, & uita cunctorum constat circuitibus astrorum: & cuncta sic definiuntur. Et hæc est causa, cur dixerit, quòd in septimo mense uitales partus fiunt, non in nono, nec simpliciter iu septimo mẽse, sed in dimidio anni: ideo necesse fuit, annum assumere, non quadragenariam. regula enim est apud Ptolomæum, & in nostra Dialectica declarata: Quod pro primo assumitur, ubi desierit esse primum, reijcitur ad tertium, uel ultimum locum. Velut in præsenti casu: Quadragenaria habet primum locum in fœtibus pòst mensis, in septimestri fœtu necesse est, dare primum locum solis circuitui. ergo quadragenaria non potest habere secundum locum, sed habebit tertium, aut ultimum, aut omnino non habebit: quod etiam in humanis negocijs obseruare solemus. neq; enim competitores secundo locõ habere solent, qui eliguntur, sed alios: ipsos uerò competitores, aut extremo loco, aut prorsus nullo. Conuenit etiam magis mensis lunaris cum circuitu solis, quam quadragenaria: & ob id quinta quadragenaria à consideratione excidit. Hæc autem perspicua sunt peritis in arte Astronomica, imperitis forsan uidebuntur mirabilia. Cum enim pars fortunæ primum locum in uitã occupauerit, non iam sol secundum locum in illa habebit, imò ne ullam quidem prorsus significationem, sed luna, quæ fuit secunda à sole, ubi genitura solem primum dominum uitæ habuerit. Et si dicas in nocturna genitura sol habet secundum locum, si luna non poßit uitam significare, dico, quòd uerum est, quia nullus nouus significator subingressus est. Ideo regula tenet, quando subingreditur tertius, non quando est commutatio solum inter duos. Vult ergo in hac parte ostendere perfectionem septimæ quadragenariæ, dicens, quòd cum illa diuidatur in duas partes, quarum prima est triginta dierum afflictorum ex octaui mensis propinquitate, secunda decem dierum perfecta, atq; robusta, in utraque tamen est perfectio animæ, quoniam uident splendorem, & strepitus audiunt, quod neq; se-

ptimestres, neq; octimestres facere possunt. Et quia hoc fuisset argumentum mortalitatis animi siquidem quod est immortale, non mutatur tempore, & etiam quia desinit operari ex imbecillitate instrumenti, substantia autem genita non potest carere operatione propria: etiam quòd illud, ex quo genita est, debilitetur, extenuetur, ut corpus, quod extenuatum fuerat octauo mense, nihilominus substantia animæ manet illæsa. ideo subijcit

TEXTVS.

PEculiarem quidem sapientiam in corpore inesse manifestum est in prima sanè die: nam in somnis statim ubi nati sunt pueri ridere, & plorare uidentur: uigilantes quoq; sua sponte statim rident, ac plorant prius quam quadraginta dies transeant. Non rident autem, etiamsi titillantur, ac irritentur priusquam hoc ipsum tempus transeat: hebetantur enim uires in muccis.

COMMENTARIVS.

Hoc in loco declarat unum Hippocrates, quod ut demonstratur longa indiget oratione: uerùm in opere Theonosti iam multa de hoc diximus (li. 4.) Sed nunc sufficiat, ostendisse primò, quis sit sensus huius textus: secūdò, quod hoc sit opinio optimorum Philosophorum: tertiò, quòd sit consentanea rationi naturali: quartò: quæ non obstent his quæ sequi uidentur. Colligamus ergo hanc sententiam: Infans, cum perfectus fuerit, peculiarem habet sapientiam, ac penè diuinam à prima die ortus sui. nam in somnis, ubi statim nati fuerint pueri, per somnum rident, ac plorant: uigilantes etiam sponte rident, ac plorant, priusquam quadraginta dies transeant: scilicet quoniam dolent, ideo lugent: at rident non ex præsentibus, sed ex imaginibus, quæ sponte illis offeruntur: non mouentur autem ad risum dicit ex his, quæ uident, atque audiunt, etiamsi titillentur. ergo quando sponte rident: id accidit ex peculiari sapientia id est, ingenita.

Modò uideamus, cur hoc dixerit Hippocrates, nam non aliena à uerisimilibus, quæ tunc apud sapientes in opinione erant, ista sunt. Pythagoras enim aiebat meminisse, quòd Euphorbus fuisset tempore belli Troiani: atq; multa huiusmodi etiam ex Philostrato uerbis Tyanei commemorātur. sed redeamus ad eruditos. Plato nil aliud putat esse scientiam nostram, nisi memoriā & seriē ipsum reminisci. Vnde in Menone hæc habet Soc. Ferunt enim hominis animū immortalem esse, cumq; tum decedere, quòd quidē mori uocant, tum iterum redire, interire uerò nunquam: quā ob causam uitā quàm sanctissimè agere monent. Quicunq; enim pœnas antiquæ miseriæ Proserpinæ iā dederunt, ijs illa ad supernum solem nono anno rursus anima redit, quousq; in reges gloria, sagacitate, sapientiaq; præstantes euadant. Reliquum autem tempus sancti heroes inter homines uocantur. Cum ergo animus immortalis sit, ac sæpius in hanc uitam redierit, uideritq; persæpe & quæ in hac, & quæ in alia uita sunt, omniaq; perceperit, nihil utique restat, quin ipse didicerit. Quamobrem nihil mirū est, si eorum, quæ ad uirtutem, & ad alia pertinent, reminisci possit: quippe cum olim illa cognouerit. Cum enim tota natura cognata sit, ac sibimet consona, & animus cuncta didicerit, nihil prohibet hominem unius cuiusdam reminiscentem, quam disciplinam uocant, reliqua omnia recuperare: si quis adeò constans sit, ut quærendo minimè fatigetur. Quærere igitur, ac discere, reminiscētia est. Sed & Plotin. de hoc in lib. Quid animal? quid homo? (ca. 8.) eadē fermè scripsit his uerbis: quin etiā apparet adesse corporibus, illustrans illa, uiuentiaq; efficiens, non ex seipsa, inquam, atq; corpore, sed manes quidem ipsa; sui uerò simulachra exhibens, sicut in pluribus speculis uultus imaginem. Sed sunt multa huiusmodi apud illum, quæ declarant, non esse animā corpori immistam, sed seorsum effici in mundo illo incorporeo ab intellectu. Sed uideamus Aristotelem in Mistica Philosophia (li. 2.) loquens enim de statu animæ nostræ separatæ, inquit: Non contingit animæ memorari quicquā ignobile, quare cōtemplatur perfectissimo modo. & paulò infrà: Anima in mūdo superiore est omnino immutabilis, impatibilisq; cognoscitq; substantiā suam totā unica sciētia, et prorsus indifferente. Anima diuertens ab intellectu, & in hunc mūdum dimissa præter cognitionem intellectus memoriam habet: neq; tamen meminit entium superiorum, alioquin non descendisset huc, sicut nec inferiorum memor illinc recedens, istuc descendit, sic prius lapsa ad cœlos, si memoriam eorum seruaret in eis subsisteret. Quare dum hic est, solam habet inferiorum memoriā, sic etiam ascendens ad cœlū, nō meminit alterius, q̄ ipsius. Est enim memoria quædam similis sensui alia intellectui: namq; anima considerat hunc mundum

per

per intellectum, antequam inhabitet illum: hæc uerò est quædam ignorantia, nō scientia, quæ tamen est nobilior ipsa scientia, non tamen meminit præcognitorum in hoc mundo, maximè sensiliū & corruptioni obnoxiorum, sed uersatur circa intellecta ex sensilibus. antequā autem ad constitutionem animalium descenderint, sensum habuerunt, sed intellectui similem: dum uerò in corpora descenderunt, corporeum induunt sensum mediæ inter intellectum, & corpora. Et in initio quinti: Anima uobilis liquit mundum superiorē, ut inferiora formet, ac regat, quo functa munere redit ad pristinū statum. siquis aūt quærat, quo uam pacto animus demissus ab orbe incorporeo dum adest corporibus cœlicis, potest esse memor illius, si ipse non habet memoriam, antequam descendat ab eodē? Dicimus, quòd animus tum in cœlis, tum in orbe incorporeo habet memoriam; uerùm nisi corporibus diuersis inextiterit, illius operationes non manifestè fiunt. Neq; adeò remanserunt habitus iam diu præteriti, ut penitus mundi incorporei obliuisceretur, nisi sufficeret admonitio parua ad eius memoriam. Verum si quisquam obijciat, quòd cū breuitáq; tēporis, paucitateq; generationum satis sit ad memoriam plenam? è contrario igitur longitudo quoq; temporis, multitudoq; generationū proculdubio faciet ad obliuionem, ita quòd cum generationes reuertantur circulariter. Animus obliuiscetur cuiuslibet longè præteriti, neq; erit memor alicuius iam diu præcogniti, propter interuallum à statu primo, dissolutionemq; seu deletionem ex motu continuo: quapropter etiam Animus tunc non erit memor orbis intellectualis. Atq; ob distantiam ab illo uon aliquid prænotum eius seruabit. Itaq; foret similis animæ brutali id autem est absurdum. Respondebimus, quòd cum animus descēdit à Mundi superno ad subteriorem, id est, ad ostendendas operationes suas in materia non oportet ipsam peruenire usque ad infimum. sed enim ad definitum locum se transfert, ibiq; subsistit: neq; aptatur cuilibet generationi, sed in quadam desistit, donec iussus retrocedat, digressusq; inde ascendat regionem altiorem, quàm generationi cuiquam conueniat, ubi primùm extitit. Ideo licet dicere, quòd Animos huiusmodi nō lateat Ens Mundi superni (sicut præfati sumus) Atq; eam ob causam anima ipsa in confinio utriusq; mundi collocata est, ob commune cōmodum, atq; multiplex. Et licet regat corpus uniuersum, tamen aduena illi, quoniam orbis eius est superior isto. Cum uerò animus noster ab his impedimentis liber fuerit, aptè ascendet ad uerum statū formarū illustrium, coniungeturq; animæ, & intellectui uniuersali. Itaq; antequam rursus descendat, homo propriè dicitur, ubi aūt descenderit hominis sensilis simulachrum, & pro uiribus: simile uerò & priori homini, ut quæ fingat materiā sibi opportunā. ideoq; hic secundus homo primi & anterioris exemplar est, sed infirmum: cum in priore potentes sint sensus illustres & perspicui, in hoc ipso pauciores minùs perfecti, ac magis & ex parte. Antea enim anima sentit incorporea, sicut homo inferiora: tertio autem ordine est homo hic qui plus sensus est particeps, ut primus intellectus. Inter animā, quæ uerus homo est, atq; hūc ipsum hominē, seu unumquenq; hominis natura in medio est constituta tantò inferior præclaro illo homine diuino, quàm singulis istis mortalibus præstantior est. In qua sententia etiam Iamblichus est. In primo (c. 5.) siquidem inquit, uerū animis, corporibus perfectis, & ante generationem æternis sua natura, boni non adest essentia, neq; illius causa ea prior, sed portio quædā illis, & habitus aduenit, quale uidemur pulchritudinis, & uirtutis munus, ualde distans ab his, cuiusmodi perspicimus in hominibus. hæc enim ambigua portio quædā, & sicut aduentitia cōpositis aduenit: illa uerò immutabilis consistit, & indeficiens, nec unquā à se ipsa absistit, nec ab ullis aufertur. & non multò pòst, loquens de Statu animarum ante descensum in corpora, inquit: Nā qualem uitæ speciem præ manibus habuit, tale corpus habet cum instrumentis suis appositè cōpactum, naturā itē similē continentem, quæ quidē suscipit ipsius animæ perfectiorē uitam. Itaq; liquet, nostrū Hippocratē uon aliena à placitis eruditissimorum philosophorū primùm post Pythagorā credidisse nō solum, uerum etiā demonstrasse. Est ergo eius demonstratio huiusmodi: In primis quadraginta diebus infans ridet sponte, tam in somno, quàm in uigilia, sicut etiā plorat, sed plorat, dicit, & sponte, & si offendatur: non autem ridet uel ex titillatione, uel ex his, quæ uidet, & quæ repræsentātur: igitur ridet ex peculiari causa. quæ alia esse non potest, quam illustris splendor animi, uel memoria præteritæ beatæ uitæ: ergo infans his primis quadraginta diebus habet peculiarem sapientiam. Ex qua postmodum pendet animorum immortalitas, tanquam causa, quæ effectu declaratur.

Sed plurima uidētur huic opinioni aduersari: primùm q. istud posset cōtingere, uelut etiam fletus ex uaporibus, qui cōuellerēt musculos, ut esset hic risus quædā cōuulsio tenuis: nā & qui moriuntur uulnerati in septo trāsuerso, et qui comederunt sardonicam herbā, quæ genus apij esse uidetur, dubio procul ut ridentes pereunt: unde in adagiū cōuersum est, Sardonius risus. Secundū, qđ nondū adeò certè cōstat, quod ita sit. Tertiū, q huiusmodi opinio parū naturalis est, dicente Philosopho, nihil esse in intellectu, quod prius non fuerit in sensu. Demum si etiam admittamus ingenitam quandā alacritatem, non tamen ob id debemus credere, quòd à risu proficiscatur, cum is uel iudicio, uel uiolentia fiat, quorum uno caret, alterum nihil ad rē facit. sed existimandū potius, si modò à cognitione proficiscatur, esse causam illius, abundans quoddā animæ lumē. & utcunq; cōtingat, nihil ex hoc minùs cōcludi posse, quàm animi immortalitatē. Sed hæc alio spectant, solum reliqua diluamus. Non esse ritū hūc ex conuulsione indicat, quòd in bene ualentibus magis accedat, nec est similis risui conuulsio, in quo inæqualiter partes faciei distendūtur: et oculi acies hebetescit, & minùs partes superiores corrugantur, uerùm genæ ipsæ potiùs. cum ergo huiusmodi non his accidant, immeritò existimandū est, hunc risum conuulsionis uitio tribuendū. An uerò ita sit, sola authoritas Hippocratis fidē huic rei facere posset, cū tamen & illā frequens doceat experimentum. Quòd autem hæc opinio prorsum à naturali ratione aliena sit, non habeo quid dicā, cum Hippocrates huic fundamento innitatur, quod uires supple sensilia cognoscēdi hebetantur in muccis. Videtur autem ratio huiusmodi sic construi debere: Risus fit uel ex cognitione, uel ex conuulsione, uel titillatione: et si ex cognitione, uel per sensum habita, uel ingenita. sed non fit ex cognitione per sensum habita: tum quia sensus tunc in muccis hebetantur: tum quia experimentum docet, nullo sensili eos gaudere: neq; ex titillatione, seu per uapores, seu alia quauis ratione, quoniam id sensu deprehenditur. Neq; uiolenta ex causa, & conuulsionis speciem præbēte: nanq; qui maximè riderent, maximè perirent, cuius cōtrariū accidit: igitur necesse est huiusmodi risum contingere ob ingenitā quādā cognitionē, quā ipse uocat sapiētiā. si quis merito dubitet, quæ nā sit hæc sapiētia, quæ nec sensibus parta est, nec disciplina ulla? respondebimus esse cōiunctionē ipsam adhuc cū superiore mente: siquidē crediderunt Philosophi, quicunq; optimè instituti, quos q; sequitur hic Hippocrates, & est uerisimile lumine naturali animā bifariā ad nos descendere, & mortalibus iungi deserentem immortalia: primùm affecta quidē, ut corpori se iungat, eoq; ictu descendere: inde con iunctione cum illo, postquam descēderit, nec dū tamen immortalia deseruisse, quod accidit primis illis quadraginta diebus: demum ui sensuum abstractā ab illis, quod postea accidit. Vnde optimè dixisse Silenum constat Aristotelis authoritate, optimū homini esse nunquā nasci: nam anima omnino mēti æternæ cōiuncta manet gaudio immēso. pòst uerò si natus, statim obeat: nāq; adhuc fruitur, & si nō perfectè gaudio illo sempiterno. cum aūt sensib. operā collocauerit iā, tum omniū malorū particeps per uitam et hominem fit, atq; misera. Quomodo aūt dixit, hebetantur uires muccis, si anima ingenitā potest retinere sapientiā: an forsan, ut declararet, illā non posse obrui à corporea labe, quæ propria animæ sit, alteram hebetari, quæ à corpore originem habet. Si ergo ingenita est, uel consequitur animi cœlestem substantiam, uel est propria generationi animæ. Aliàs autē retulimus, mentem Hpippocratis esse, quod anima ipsa sit immortalis, sicut Galeni contrà. Nam quid aliud intendit per illa uerba (in li. de artib. pag. 2.) Et uidetur sanè mihi, quod calidum uocamus, immortale esse, & cuncta intelligere, & uidere, & audire, & scire omnia, tū præsentia, tum futura. Et post (pag. 3.) Et calidū plurimum in uenis & corde est, & propterea spiritum cor habet. Et in Primo de Diæta (pag. 3.) inquit: Equidē nullū omnino corpus perit, neque fit, quòd prius nō erat, uerùm permista et discreta mutantur. Propterea etiā Galenus dubitauit Quinto in sextū Epidemiorū (com. 5.) dicēs: Profectò si ut in libro de Septimanis author ille manifestè de Animæ substātia disseruit, sic & in alio quopiā certè legitimo Hippocratis lib. dictū inueniretur, aliquid planè haberē, quod de hoc uerbo producitur, dici posset. & in aliis uerbis siue aliqua uis incorporea à cōditore nostro cerebro indita sit, & morientibus animalibus recedat, de hoc nullā habeo firmā rationē. Quin etiā Arist. ipse sec. de part. Animal. (c. 7) hæc habet, de Anima loquēs: Animā arbitrari ignē esse simile est, atq; si serrā, aut asciā, fabrū, aut, artem fabrilem ideo arbitreris, quia opus nō nisi iunctis efficiatur. Sentētia sanè ac uerba tāto Philos. digna, per quæ facilè est intelligere, animā ipsam

incorpo-

incorporeã esse, et ingenita sapientia præditam.

TEXTVS.

QVanquam mors etiam per fatum sit forte designata.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset, quod sunt tres quadragenarij maximè periculosi, primus in quo abortiunt persæpe mulieres, & secundus in quo laborant fœtus, & ægrotant, et tertius in quo nascuntur, & uiuunt: est enim numero impari, & septeno ac perfectus, seu quod tot sint erraticæ, seu quod ad trigonum radium sol iam redierit, & naturæ similis signum, seu ut Platonici dicunt, quod 7 est compositus ex 4 et 3, qui constituunt epitritam, & ipse etiam est duplo potentior 5, ut fit diagramma 5, qui constituitur ex 3 & 2, quorum est prima proportio sexquialtera. Sed & alio modo componitur ex 5 & 2, quorum proportio ad symphoniam deducta efficit diapason dispente, quæ est harmonia iucunda. Sic igitur septima quadragenaria, cum sit maximè uitalis, quærit Hippocrates, cur tamen in illa cum nati fuerint multi pereant infantes? & si responderi posset, de mutatione aeris, cibi, decubitus, & dolore in partu, & cum uincula frangũtur, quemadmodum dixit in libro de Octimestri partu: sed Hippocrates supponit quod sint omnino benè nati, & tamen moriuntur, dicit, quia tametsi mors accidat ex uiolentia, accidit tamẽ omnibus per fatum, adeo ut causa mortis generalis sit per fatum, specialis autem uiolẽtia. sicut magis propria, casus matris, morbus uulnus, quæ tamen omnia continentur sub uiolentia, sic & uiolentia & natura sub fato, seu per fatum intelligas causas, quæ præcedunt proprias, quas omnes admittunt, seu astrorum uim, ut Astrologi, seu aliquid maius siue sit ordo ipse æternus rerum, & uinculum, seu diuina uoluntas, quam per parcas intellexere. unde Homerus in Odiß.

Numina decretam fatis auertere mortem
Haud possunt, etiã si Dijs charißimus ille —sit

Ad quod allusit Manlius:

Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.
Sed hoc ad singulos modos referri potest.

Possent adduci alia circa uerba, ut quod per fatum mors naturalis intelligatur solum, nec uiolenta: ut illud:

Sed quia nec fato, merita nec morte peribat.

Verùm altiorem sensum in Hippocrate fuisse existimandum est, scilicet ac si diceret, quoniam quibusdam filij denegantur ex fatorum ordine, seu astrorum ui, seu alterutri parentum, ut patri, non matri, ut ex alio utro alere poßit: aut matri, non patri, ut ex alia muliere educati uiuant, non ex ea, seu ut utriq; simpliciter, ut cum neutri superuiuũt, seu utriq;, ut ad alterutrum cõparatur, ut sæpe contingit habere utrunq; filios ex priore cõiuge, cõmunes educare non posse: quæ omnia etiã de generatione prodidit Plato, & uerißima sunt Quãdoq;, imò pßæpe ex propria genesi, seu fato, quod accidit plures suscipientib. filios etiã tẽpore debito, ut aliqui uiuãt, aliqui nõ.

TEXTVS.

VT hoc exemplo omnibus sit, quòd omnia, quæ naturam ex ijsdem habent, trãsmutationes per tempora uenientia habeant. Declaratur autem in singulis, cum alia nascantur, alia corrumpantur.

COMMENTARIVS.

Hæc tria referri possunt ad præcedentem textum: at ille nil declarat, & continuus est cum hoc ipso: uel ad alium proximo eum antecedentem, ubi loquitur de peculiari sapientia. sed quid sapientiæ cum præsenti sermone de transmutatione? Vult ergo docere hoc exemplo de Septimestri partu more suo, ex specie ad genus, ex hoc uno ad speciem, quòd omnia, quæ conueniunt in materia, etiam ordines suos mutationum habent, in quibus generantur, ac dissoluuntur. quæ etiam ab Aristotele clariùs explicata sunt: quarto de Generatione Animalium (cap. 10.) tantò clarius, quantò facilius est iam inuenta solum considerasse, quàm simul inuenisse, & explicasse. Existimo autem causam breuitatis antiquorum, & maximè Hippocratis, ac similium non fuisse solam penuriam chartæ, cum in corticibus arborum scribere tantũ solerent. quanquam & hanc causam unam fuisse credam, neq; sermonis solitam breuitatem cum Doricus esset: nec tamẽ hanc defuisse putem. sed animi habitũ, quo intelligebant. atq; huius causa, præcipuè tanta breuitate conscripta, cum non secus animo hæc uersarent. Fuisset enim operosum, & difficillimum, et res erroribus plena, si consultò huic breuitati studuissent. Est enim sensus hic septimestris fœtus, historia exemplo esse debet: omnia, quæ mortalia sunt, tum nascendo, tum moriendo certis circuitibus agi, quia uidemus in talib. circuitibus, tum alia generari, tum alia corrumpi. Signũ est igitur, quòd omnia eadem lege aguntur. quã sequentem partem in succedentibus declarat. Cum

autem dixit: Per tempora uenientia, docet, quòd iuxta naturam cuiusq; rei tempora, quæ ueniũt, determinantur. Vtpote, canis habet determinationem per septenarios nouem dierum, sicut homo, per totidẽ menses, & equus per totidẽ quadragenarias, & elephas per duos annos, & pullus per dies ter septem, et quæ accidunt unicuiq; sponte, necessariò eueniunt, seu bona, seu mala, iuxta proprias diuisiones: homini in septem aut octo mensibus, aut nouẽ, cani in totidem dierum septenarijs, pullo in prima, aut secũda aut tertia septenaria. Sed cur dixit, quæ naturã ex eisdẽ habent? Refertur ad eadem, quasi dicat, non simpliciter tantum, quòd omnia generantur certo circuitu, aut corrumpũtur, sed quòd omnia, quæ habent naturã eandem, utpote omnes homines, aut canes, aut leones habent primò eadẽ tempora generationis, & corruptionis, et eadem etiam tempora generationis inter se: ut primum referatur ad idẽ in numero, & secundum ad idẽ in specie. Velut fœtus Socratis generatur in CLXXXII diebus, ut sit uitalis, aut nõ uitalis, ut oriatur seu partu, seu abortu. Et hominibus omnibus hic terminus generationis erit, ut nascantur. Et ita per has duas regulas comprehenditur regula generalis, quam intendit Hippocrates huiusmodi: Omnia genita in uniuerso habent propria tempora, et determinata iuxta singulas species, in quibus oriuntur, aut pereant. Et demonstratur hoc modo, quia habent easdem operationes, cum sint eiusdẽ speciei: ergo & materiam, et instrumenta eadem. ergo in eodem tẽpore absoluentur: ergo in eodem etiam generabũtur, & corrumpentur. Sed dubium est circa primum, quia Philosophus (7. de Hist. cap. 4.) inquit: Cæteris animalibus unum est pariendi tempus, homini soli nõ unum est pariendi tempus. Secundum uerò, quoniam antequam absolutum sit, poterit corrumpi, licet non possit perfici, & ita abortus alio tempore, quàm partus, & multò ante fieri. Respondeo, quòd Aristoteles accipit menses uulgari opinione, sed Hippocrates distinxit partũ in uitalem, et perfectũ: uitalẽ constituit in quadragenaria, et mense impari: atq; ideo à CLXXXIII die ad CC. sed uerò ultra terminũ superiùs dictum. De corruptione dico, quòd abortus naturales, scilicet in quibus fœtus, nec mortuus est, nec præter naturam læsus, indicio sunt abominanda monstra bicipitia, alia cornuta, & colligata corpora, quæ tamen, si nil sinistri accidat matri, temporibus suis nascuntur.

TEXTVS.

POrrò anno finiente, multi quidem morbi fiunt, multæ etiã sanitates iuxta temporis rationem ad menses, & ad singulos dies.

COMMENTARIVS.

Dixerat superiùs (Tex. 22.) partus & abortus, & mutationes fieri in diebus, mẽsibus, quadragenarijs, annisq;, præsertim primo & septimo mutationẽ, initium in primo, declarauerat q; in sequentibus uerbis, & textibus ante hũc, diebus, mensibus, & quadragenarijs, modò hic incipit de annis, & primùm de primo, pòst insequenti de septimo: neq; argumentũ à mensibus ad annos ualet, quoniam mensis ex concursu fit duorũ luminarium, annus à sole tantum: uim tamen sortitur luna à sole ipso, & sol est oculus mundi, & instrumentum animæ illius, ut non solũ luna, sed omnia astra ab ipso lumen habeant saltem illud, quo egregiè lucẽt, uidemusq; illius aduentu cuncta uiuentia manifestè lætari, surgere, germinare, discessu tristari, lãguescere, siccari, ac demum tabescere, nisi sint eiusmodi, ut lucem non ferãt, uelut scorpij, & ex sanguineis talpæ, et inter plantas, lichen & capillus Veneris. ideò rectè Virgilius (Georg. 1.) utrinsq; considerationem habendam dixit:

—Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit uuis.

Potest igitur à causa id ostendi, quoniã singula tempora suos morbos generant: tertia Aphoris. (Tex. 20. & tribus sequent.) Sed redeunte anno, redeunt singula tempora: igitur & singuli morbi pariter etiam soluũtur. sed quia dissoluentur non solùm integris annis, sed etiã in partibus illorũ, ut secundo de Natura humana (Tex. 16.) Propterea dixit iuxta temporis rationẽ ad menses. dicit enim quòd XLV diebus soluuntur, si non anno. Alibi dictũ est, quòd morbi, qui æstate fiunt, hyeme soluuntur, et contraria ratione. Omnia hæc ad unum tendunt, ut solis motu cuncta determinentur.

Sed quòd dixit, iuxta tẽporis rationẽ, ad menses, & ad singulos dies: hoc nondum prorsus ex parte declaratũ est. ex parte omnino non declaratum. nam de mensibus puto cõstare, quòd quibusdam singulo mẽse Aprili mouetur podagra, alijs Augusto contingit malè se habere, ut nobis

hoc

hoc autem contingit, ut reuertãtur morbi, uelut comitiales, podagræ, fluxus, hæmorrhoidarũ, febres, uel dolores: et hoc quãdoq; contingit de solaribus mensibus, quãdoq; lunaribus. Verùm melius est, ut de solaribus intelligamus, quoniam in illis magis æqualiter diuiditur annus: quãquam uelim, ut ambo genera obseruentur. Multis enim à prima luna, quæ æquinoctiũ præcedit, morbi, et maximè fluxiones mouẽtur. Et Ecclesia statuit pascha, seu diem azimorum post coniunctionem ab æquinoctio. Idẽ iubet obseruare de diebus, ut narrat Valerius Max. (de Miraculis) Antipatrũ Sidonium omnibus annis uno tantũ die, quo genitus erat, febri laborasse, cumq; ad extremam senectutem peruenisset, eodẽ quoq; die interijsse. Nostris temporibus, sed nõ satis ad propositum, Carolo V. Imp. 6. Calend. Martij, qua die natus erat, uictor Gallorũ ipsum regẽ cœpit: post paucos annos imperij coronam adeptus est. Eisdem quoq; dieb. singulis annis clara sydera oriuntur, & occidunt, ut Syrigatus docet libro ad hoc edito. Quòd si uerũ est, singulis partibus cœli quasdã inesse figuras, prout Conciliator in lib. quodã (in Astrolabio) scriptũ reliquit, hoc etiã certius erit. Verùm ut hæc admirabiliora sunt, ita ut quæ diximus de mensibus, sunt frequentiora. Nã dies uariantur, et ob bisextũ, & ob errantiũ motus, & maximè lunæ congressus, & ob materiã. Quinetiã nautæ certos dies inauspicatos obseruant: et Aegyptij plura de his prodiderunt, quæ aliena sunt à ueritate, si generaliter sumãtur. Hippocrates enim, ut dixi, annũ, et dies annuos, non simpliciter accipit, sed comparando ad initiũ rei naturalis in singulis. Atque per hæc admonitos nos esse uoluit, circuitum etiam aliorum, & ut in sequenti docet, etiam plures annos continentium. Ptolomæus autẽ mensem constituit dierum XXVIII, horarũ duarũ: sed est dissimilitudinis.

TEXTVS.

Septenarijs autem annorũ, cum alia multa insignia corporibus fiunt, tum dentes pueris excidunt, & alij nascuntur.

COMMENTARIVS.

Septenarios plures proponit annorũ, sed unius tantum uires explicat (lib. de Die natali) Multa de his, & à Censorino, & à Macrobio, atq; alijs scripta sunt. Exponam autẽ, quæ in his fiũt. In primo quidẽ septenario excidunt priores dẽtes, non tamen laterales postremi, tum alij eorũ uice renascuntur, qui usq; ad uitæ finem perseuerant. Quibusdã tamen tertiò etiã renascuntur, de quo in primo de Dentib. (in Som. Scip.) diximus. Secundò septenario pueri pubescũt, & semen eorũ uitale existit. Tertio incremẽtum in longitudinẽ desinit absoluto homine. Quarto finis incrementi etiam in latitudinẽ imponitur: tum uerò primùm duplicato numero potestatis generãdi, summa perfectio aduenit ad prolẽ in masculis procreandã. Quintò uirium robur ad summũ deuenit. Sexto consistit omnibus, si rectè sit educatus. Septimo, ut uires paululum infirmiores euadũt, ita mens & prudentia multò firmior. Octauo itã manifestè uires infirmiores redduntur; sapientia maximum recipit incrementum. Nono ad culmẽ sapientia peruenit, uires debilitantur manifestè. Decimus magnã potestatem habet: nã eo usq; sapientia stat: homo uirib. se sustinere potestatis generandi finem accipit, ut etiã testatur Aristoteles (7. de Hist. anim. ca. 6. in princ.) Quadruplũ ab initio tẽporis generandi absumitur anni, scilicet quinquaginta sex, qui quater quatuordecim continent. Vnde etiam rectè à Mose dictum est: Dies nostri septuaginta anni, & ad summũ octuaginta: ultrà autẽ nil, nisi labor et dolor. Præterea quidam ad octuagesimũ satis uiuaces perdurãt. Nos tamen demonstrauimus in lib. Proport. (Propos. 183.) aliud secundũ naturam loquentibus dicendum esse, nec naturã hominibus, sed homines, tũ alios, tum parentes, tũ nosmetipsos iniquos esse.

Sed iam uideamus, an hi numeri sint definiti? Videbitur forsan, quòd non, quoniã aliqui pubescant tertiodecimo anno, alij nec decimo octauo quidem: unde multi crediderũt horũ haud leges certas esse. sed anticipant paulò antè, non tamen multum, quòd etsi accidat, ut B. Hieronymus refert de eo, qui nouennis nutricem suã grauidam reddidit, si modò persuasus nõ fuit, inter miracula censendum est, ut etiam de Borgia Epirota, & his, qui bicipites nascuntur. at tarditatis nullius terminus, nullum miraculũ impediri, tamdiu naturæ opus, quod etiam persæpe omnino frustratur. Obijciat quispiã de puellis, quas constat, non bis septem annis fieri genitales, sed bis sex: tũ minimè absurdũ sit, ea quæ patiuntur, nõ adeò exactis legibus uinciri, sed quæ agunt: cum tamen nec uiderim, nec legisse meminerim eo anno puellam aliquam concepisse. Alij contrà omnino su-

perstitio-

perstitiosiores, horum annorũ numerum ut exitialem obseruant, quod Hippocrates & uitæ, & mortis eosdẽ terminos statuat. Sed nõ uideo, qua ratione, cum septenarijs confirmetur uir, & non nisi senio adueniente desinant uires, quas sensim flaccescere haud dubiũ est, nõ in ipso septenario anno, uelmt eundem esse homini formidabilem. At Aristoteles LXIII *obijt, & Cicero, etiam clarißimi uiri, & Scipio maior* LVI. *De duob. primis cõstat, quòd uiolenter unus gladio, alter exilij mœrore, de tertio incertum est: ergo sanè nunquam melius degi, quàm his climatericis annis, octauo penè perij: quòd si modò aliqua esset ratio obseruationis in his, lõgè uerisimilius, quam in septimo, uelut etiã in diebus iudicatorijs. quanquã in illis aliqui, in septimo etiam obeant, quod causa sit in corpore naturæ inimica, ut non ob naturam, sed ob causam illam quandoque mors contingat.*

Reliquum est igitur, ut uideamus, an hi septenarij uim aliunde recipiant, uelut Astrologi, qui in planetarum numerũ et ordinẽ redigunt in nocturnis genituris à luna in diurnis, à sole incipientes, & in utrisq; ascendentes, ut nocturnæ in Saturnum desinant, qui fiet prolis generandæ author, aut martem uitæ: quamobrem absurdum hoc commentum omittere decet.

Dicamus ergo, quòd fœtus uitalis fit septimo mense, & ob id singulis septẽ, postquam prodierit ex utero gradum unum perfectionis accipit: perficitur aũt nono aut decimo mense, ideò quibus nono, LXIII *annis, quibus decimo,* LXX *contingit absolui: sed celeriùs multò decrescunt, scilicet* XXXV, *aũt ad summũ* XL. *cum ergo ex* XL *anno uita ad* CIX *protrahatur, eadẽ erit ratio, ut ex* CIX *prodeat* XL, *ita ex* CCLVIII LXX *iuxta incrementi uirium, & perfectionis rationem. tametsi ergo homo non augeatur ad* LXX *annum, neq; uiuat ad* CCLVIII, *seruat tamen easdem rationes, atque mutationes eisdem temporibus.*

TEXTVS.

QVæ enim in corporibus fiunt, ea scribam.

COMMENTARIVS.

Accingit se ad scribendum librum de Septimanis, quem magna iactura rei literariæ amisimus. Vidit illũ Galenus, qui eum citat sexto Epidemiorum (3. Par. com. 5.) & Aetius (lib. 5. cap. 83.) ante nostram tamen ætatem intercidit, ex quo scrupus dissoluitur, scilicet quærentium, an hic liber sit magni Hippocratis, scilicet filij Heraclidæ: at constat eiusdem fuisse authoris, cuius & liber de Septimanis: ambos autem Hippocratis, tum ex subtilitate inuentionis, tum ex breuitate. Non est desperandũ tamen, aliquando posse inueniri, tametsi non constet expositum à Galeno. illud tamen testatur Galenus de illo, Hippocratem (sed dubitat, an Hippocrates sit) in eo exposuisse qualis sit animi nostri substantia. longa est eiusmodi tractatio, & non solum de singulis septenarijs egit in eiusmodi libro, sed peculiariter etiam de morbis quibusdam, uelut de Quartana, dicens, quòd inuadit hominem magis in uigore ætatis, quàm alias. Ergo per singulas ætates morbi quidam eueniunt, quod declarauit author libri de Coacis prædictionibus (pagina 22.) his uerbis: "Morbi hi ante pubertatem non fiunt: peripneumonia, pleuritis, podagra, nephritis, uarix circa tibiam, fluxus sanguineus, cancer non congenitus, uitiligo (λευκὴ dicta) non à natura insita, defluxus medullæ spinalis, hæmorrhois uoluulus (chordapsus appellatus) non cognatus. Horum morborum nullum ante pubertatem fore expectandum est. Verùm ab anno decimoquarto usq; ad quadragesimum secundum, natura corporis morborum omnis generis ferax sit. Rursus ab hac ætate usque ad annos sexaginta tres non fiunt strumæ, neq; lapis in uesica, nisi prius extitit, neq; defluxus medullæ spinalis, neq; nephritis, nisi ex alia ætate comitentur, neq; hæmorrhoides, neq; fluxus sanguineus, nisi prius fuerit. Hi usq; ad senectutem absunt morbi." Videntur igitur uerba hæc excerpta ex libro de Hebdomadibus: quare uerisimile est, etiam multa alia inesse ei libro, quæ author ille ex libro de Hebdomadibus acceperit. Plurima autem legitima illius opera intercidisse memorat Galenus tertio de Articulis (com. 18. & 32.).

PRO ILLVSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO D. CARDINALI MORONO HIERONYMI Cardani Mediolanensis Consilium primum.

VPPONENDO, quod morbus fuerit dispositio calida, & sicca ex humoribus, & præcipuè ichoribus putrescentibus, quorum pars eijciebatur extra uenas, unde facta est febris cum frigore, & rigore, & pars eius multa extrudebatur per sudorem, & hanc uocat Hippocrates in Epidemijs frigorificam, et sudorificam, & tales febres sunt familiares æstati, & corporibus humidis, & excrementitijs: quamuis istud fit per accidens, quia utuntur cibis multis humidioribus, & potu multo in comparatione ad cibum solidum, & decipiunt seipsos, dicentes se uti exercitatione, cum utantur longa deambulatione. Nam deambulatio quantacunq; sit, nunquam potest dici exercitatio, quamuis possit defatigare hominem, & temperatura est biliosa, quod ad naturam attinet, ex sanguine tenui, bilioso, qui facilè accenditur, sicut apparet ex colore, non autem ex bile uera: & ideo declaratur etiam multitudo excrementorum ex consuetudine podagræ. ostendimus enim in primo de Dentibus, quòd podagra semper fit ab humore crudo, non putrido, & si putrescat, fit febris loco podagræ, sicut hydrops fit ex seroso putrido, & scabies ex non putrido, licet putrescat postmodum: & ideo isti quatuor morbi habent similitudinem inter se, & duo, ac duo affinitatem, ut podagra conuertatur in febrem, & febris in podagram. duo materia, non morbus: & quoniam febres trifariam finiuntur subitò per crisim, paulatim, & per medicamenta à medicis. hæc soluta fuit paulatim, et per medicamenta, quia quæ soluuntur subitò, indigent maximo robore facultatis naturalis: quod non inuenitur in senibus. nam in senibus prima facultas, quæ debilitatur, est naturalis, inde uitalis, deinde animalis, si tamen rectè regantur: quia facultates debilitantur iuxta primum instrumentum. sed primum instrumentum facultatis naturalis, & uitalis, est calor naturalis: prima Aphorismorum (13. 14. & 15.) ac instrumentum facultatis animalis est temperamentum cerebri: septimo de Dogmate (cap. 8.) Platonis, & Hippocratis. at uerò temperamentum non læditur, nisi à causis externis, uelut cibo, uigilijs, potu præcipuè uini potentis. at calor naturalis necessariò decrescit iuxta decursum ætatũ: prima Aphoris. (14) ergo facultas naturalis et uitalis priùs debilitãtur, quàm animalis, stante bono regimine, cõtrario modo, stante malo regimine. cũ igitur uirtus naturalis sit satis imbecillis, nòn oportuit expectare crisim dissoluta: est ergo morbi materia per coctionẽ ex parte tenuiore, et pars crassa est euacuata per medicamenta: et ideò in senib. rarò fiunt crises, et si fiant, est signum magni roboris. Quæ aũt sunt causa magni roboris naturæ, sunt præcipuè sex: origo, ætas, somno, paucitas potus, cibus paucus, & solidus, & exercitatio. De exercitatione et cibo dicebat Hippo. sexto Epid. (Par. 4. Tex. 23.) Non satiari cibis, & impigrũ esse ad labores. de exercitatione seorsum dicebat Galenus in secundo de Tuenda sanitate (cap. 2.) Exercitatio auget calorẽ naturalem, & membra solida extendit, & condensat. In libro de Cibis boni, & mali succi (cap. 2.) Exercitatio, quantũ nocet à cibo assumpto, tantum iuuat ante cibum. Hæc nolim dixisse, ut credat, quòd debeat uti exercitatione: quam etiã Galenus prohibet in senibus, & ego longè magis, sed conuenit sola deambulatio senibus: sed ut intelligat, hoc defuisse à iuuentute ad robur uiriũ, & similiter ætas obstat. omnis enim senex est imbecillis, et æger: sexto de Tuenda sanitate (cap. 2.) Neq; cibi molles, dicebat Hippocrates in libro de Veteri medicina, potus auget humores, libro de Alimẽto: cibus, solidæ sorbitiones sunt pro ægris: quam sententiã secutus est Galenus duodecimo Methodi (ca. 5.) Et rursus friabiles cibi, quãtò præstant ad facilitatem coctionis, tãtò decedunt ex robore uirium augendo, contrà lenti, & duri: & ideò facultas naturalis destituitur his quatuor præsidijs. quintum est ex somno, qui cum sit interruptus, uituperatur maximè à principe. Et ideò nil mirũ est, si omnes facultates sint imbecilles: non enim facultas

cultas

cultas naturalis, neq; uitalis in eo habent præsidium, nisi ab origine. nam de animali cum pendeat a solo temperamento, ipsa est optima, ut patet ex sensibus exterioribus, scilicet operationibus eorum: & quia consuetudines malæ, dicebat Galenus in libro de Assuetudinibus, in senibus semper sunt malæ, quia si non mutentur, in deterius semper hominem trudunt, & si mutentur, repentè facilè interficiunt, & tempus sensim mutandi deest. ideò dico, quòd consuetudines malæ debent mutari in senibus negando, seu auferendo, & non adijciendo. Exemplum; Si quis habeat malam consuetudinem prandēdi multum, & cœnandi parum, quæ communiter est deterior, quàm cœnandi uberiùs: dico, quod ubi peruenerit ultra quadraginta annos, potest benè adimere aliquid ex prandio, sed nihil debet adiungere in cœna. & qui se exercet in sole, si non exerceat, non propter id ægrotabit, sed si non sit assuetus se exercere, & senex uelit se exercere, statim ægrotabit, & forsan etiā morietur: dum ergo ægrotaret, sub initio iratus est, & ex hac ira incidit in inæqualitatem pulsus. primum quidem intercepti, sed non ordinatim, erat autem æqualis, postmodum iuxta statum morbi semper creuit interceptio, ita quòd à principio intercipiebatur non celeriùs, quàm in uiginti usq; ad triginta ictus, & aliquando perseuerabat non interceptus ultra centum ictus. & ego tetigi in centesima quarta pulsatione deficientem, & erat deficiens tempore unius ictus ad unguem, ut mihi uisum est, & alijs socijs, Domino Pio Iassono, & Domino Aurelio Stagno, ambobus Mutinensibus: & quando deficiebat in una parte, deficiebat in alia, me tangente ambos pulsus simul: itaq; factum est, ut cresceret ad frequentiam interceptionis, seu defectionis usq; ad tertiam decimā, ad octauam, septimam, & tertiam eo usq; ut fieret alterna, manente tamen æqualitate in reliquis pulsationibus, quod mirum est, & etiam in ordinatione & robore. & defectus erat, ut omnino non sentiretur: post statum autem factus est inæqualis, & defectio illa quasi sparsa esset frequens, sed non exacta: & pulsus erat ordinatus, solum quo ad interualla, sed inæqualis, & inordinatus, quo ad omnem motum tam distentionis, quàm contractionis, & robur tamē mansit semper. in ipso autem statu factus est ualde magnus, non multum celer tamen, sed satis frequens: & propterea dubitaui. sed commutata fuit magnitudo in paruitatem, manente frequentia, seu à natura, seu ob alexipharmaca. Postquam autem recessit febris, & sanatus est, tres principales pulsus differentiæ, scilicet magnitudo, celeritas, & crebritas, restitutæ sunt naturali habitui, & similiter æqualitas quietis, sed remansit inordinatus in illa magnitudine, & inæqualis, uideturq; maior hæc interceptio, quantò pulsus est rarior, quam fuerit tempore, quo febricitabat: sed tamen raro deuenit ad quietem perfectam præter naturam. Ob hæc igitur, & ob defluxum pituitæ tenuis è cerebro, ex qua impletur os hora somni, & ob podagram, in quam sæpe incidit, coactus sum scribere hæc. Dico ergo, quòd magna causa ipsius podagræ est defluxio illa à cerebro, unde solebant inurere uenas, & arterias post aures, sed consequitur sterilitas: ut in libro de Aere & aquis (in fine) fundamentum autem utriusq; est mala coctio, prima & secunda: & ideo uentriculus, & iecur in hoc laborant: & dubium non est, quòd tales morbi non eueniunt, ubi homo optimè cōcoquat, quia uidemus multos, qui sunt perfectè sani. coctio autem optima fit, uel ob robur caloris naturalis, uel ob moderationem eorum, quæ sumuntur in qualitate, quantitate, ordine, & occasione: uel ob accedentia, uelut somnus diuturnus, exercitatio ad sudorem, purgatio, mutatio aeris, & similia: & ideo podagrosi non debent conqueri de fortuna sua, sed de gula. Et narrat Porphirius de Rogatiano senatore, qui deferrebatur ob podagram à seruis, & cum ob desiderium audiendi Plotinum uteretur solo ferculo, sanatus est perfectè, & pedibus ibat ad auditorium, nihilominus ex malo regimine, ex podagra, & aqua illa posset incidere in deteriorem morbum, si negligeretur. At uerò diuersitas illa pulsus difficilioris est conditionis, quo ad causam: & ideò uidendum est, à quibus causis fiat, deinde si minetur aliquid mali, & ubi minetur, an possit curari, quomodo curandus sit, simul consuetudo, postmodum, ut dixi, reliquis dispositionibus tres illos clauos præfigendo iam dictos ex parte. primum de natura corporis, ætate, temperamento, acquisito usu: secūdum, quod assuetudo in constituta ætate non debet permutari, nisi per ablationem: tertium, quòd præsupponimus est, ut seruetur ordo dignitatis, sicut habebat Galenus in sexto de Tuenda sanitate. Est enim in capitulo eorum, qui mancipati sunt negocijs, sicut & principes, & reliqui. Pro cognitione ergo causæ, si distentio cessat in arteria, &

in quauis

in quauis necesse est, ut cesset in corde. uerùm cor non potest cessare à motu, nisi uel per se, uel per consensum, uel per secundarium affectum: & ideo libenter interrogarem Galenum, si uiueret, de illo medico, quomodo cor potuit cessare, facta obstructione in arterijs pulmonis: & licet diuinauerit, fuit magis casus, quàm prudẽtia, & forsitan cogitatio adiuuit eum. cõstat enim quod Patritius è Pusterlis tulit inæqualitatem pulsus longè maiorem per tres, & mortuus est ex morbo cerebri, & incontinentia uitæ. Bernardus Saccus in Saccensi oppido tulit maximam inæqualitatem pulsus, forsan per plus quam triginta annos, & obijt ex extrema senectute, nonagesimum longè prætergressus annum: & quando curaui eum, agebat octuagesimum quartum, ni fallor, & uiuebat obiter: neque enim erat medicus, sed tonsor, & satis pauper. Necesse est ergo dicere, uel quòd non omnino periculosa res sit; uel quòd aliquæ inæqualitates sint periculosæ, aliquæ non. Galenus ergo in secundo de Præsagio ex pulsibus (cap. 4.) & in secundo de Causis pulsuũ (cap. 4.) reducit hoc symptoma, quod potest etiam dici morbus; quia lædit operationem ad obstructionem, & seruata pace tanti uiri. utinam possem intelligere, quomodo posset fieri talis obstructio, & ubi, & quomodo ex tali obstructione possit cessare cor à dilatatione; quoniam si fiat talis obstructio extra cor; ergo cor poterit moueri: si in corde, ergo morietur statim. præterea seu fiat in corde, seu extra cor, adhuc cor poterit dilatari: ideò oporteret dicere, quòd fieret constrictio potius, & non obstructio. Accedit aliud inconueniens, quod oporteret illam obstructionem millies dissolui, & millies redire. & quomodo poterit in ictu oculi dissolui illa obstructio: nam statim post interceptionem redit pulsus, & integer: quomodo etiam accideret in ira: quomodo in senibus. & ideo Galenus non potuit ultrà procedere, quia supposita erant falsa, quinimo istud manifestum est in morientibus: omnes enim deueniunt ad interceptionem pulsus, etiamsi ex uulnere pereant. Neque possumus dicere, quòd cesset repleta uena arteriali in constrictione, quia non tam citò redire posset, licet in aliquo casu contingere queat. Oportet ergò inuenire ueram causam cessationis motus naturalis, quæ est triplex: aut quia deficit temperamentum: aut compositio; aut adest impedimentum. Si deficeret temperamentum, aut corrupta esset compositio, non restitueretur statim: ergo oportet, ut sit impedimentum. impedimentũ autem motus est duplex: aut alius motus, sicut lapis sursum proiectus, nõ descendit, quia mouetur alio motu: aut ob quietem, sicut lapis super tabula non descendit, quia impeditur eodem modo. necesse est, ut cum pulsus quiescat in distentione, ut sit per motum contrarium: quemadmodum uidemus etiam in aliquibus pulsibus, in quibus quies, quæ sequitur distentionem, est longa, & cessat contractio: & hoc fit, quia natura nititur expellere aliquid magno nixu. Et hoc, ut dictum, est etiam trifariam per se: ut cum corde calefacto uapor multiplicatur, adeò ut contractio cogatur esse longior, & in affectu secundario, uelut in contractione febrium, in timore, in uerecundia, in uapore uenenoso, cum necesse sit cor contrahi, non poterit distendi: & similiter in ira uehementi, adeò impletur cor multo sanguine propter feruorem, ut non possit amplius extendi. & hoc conuenit in isto casu: tum ob iram, quæ præcessit: tum etiam ob illam magnitudinem pulsus insolitam, quæ subsecuta est.

Causæ uerò, quæ impediunt ex parte quietis, similiter per se, sunt imbecillitas, frigiditas, & uulnus in corde.

Sed ex affectu secundario, per quæ cor timet dilatari, sicut uenenum prope cor, sanies, uermis, sicut si homo dormiret, ubi timeret de angue iuxta pedes, non auderet extendere illos, & licet istud esset ex ratione, tamen antipathia, & sympathia sunt manifestè in rebus naturalibus, teste Galeno, primo de Alimentis (cap. ult.) & ob hanc causam hoc est inditium febrium pestilentium, etsi est in febri pestilenti, est inditium materiæ uenenosæ propinquæ cordi. & quia in hoc casu tales moriuntur: ideò existimarunt hoc signum esse lethale, cum tamen nõ sit, nisi in hoc casu. & cum nos simus non solum extra febrem pestilentem, sed etiam extra febrem: ideò nõ debemus cogitare de hoc. Similiter in abscessibus pulmonis, & pectoris: sicut ego uidi in quodam Hispano, in quo cor pulsabat solum à latere dextro, quia sanies erat in parte sinistra, & cor uerebatur dilatari ab illa. & cum cor sit in medio pectoris, medium scilicet in dextra, & medium in sinistra, ideo cum dilataretur solũ in dextra, uidebatur cor totum pulsare in dextra parte: & licet cuspis cordis in homine sit in sinistra parte, non tamen dilatatur, quia ibi finiuntur uentriculi. ergo cũ cordis cuspis dilatatur, necesse est, ut

dilatetur in imò ualde: ergo palpitatio cordis in uertice est ualde mala, & signum magnæ necessitatis. Tertius modus est ex consensu: cum enim arteriæ compatiuntur ob frigiditatem humorum, qualitas illa communicatur cordi, & impedit motum per modum quietis: & quoniam cor quiescit, quia perfrigeratum, & omnis quies calefacit cor (nam quies, quæ est ante distentionem ut hæc prohibet trahi aerem frigidum: & ideò calefacit cor. quies uerò, quæ est ante contractionem prohibet expulsionem fumi calidi: & ideò calefacit cor, & magis, quàm prima: sed prima magis debilitat uires) erit interceptio pulsationis in hoc casu, causa curationis interceptionis: & hoc contingit in senibus. Cū hæc scriberem, & in cœna edissem multa, endiuiam, & cœpas, incidi in huiusmodi, & sentiebam cor ipsum deficere per unam pulsationem, & uidebatur cor constringi cum quodam suaui sensu sine dolore: postmodum successerunt suspiria multa, & nil aliud. Et reliqua rectè se habebant: licet timuerim ualde. sum enim in fine anni L X I I I I. Memini tamen, me aliquando sensisse hoc symptoma cordis, sed non cognoueram, quia non tetigeram pulsum, existimo sanè esse ex consensu oris uentriculi, & pulmone: nam & aliâs passus sum circa ipsum, dum essem puer, hodie, scilicet pridie Calendas Septembris, & magis in nocte sensi calorem quendam in corde, cum tamen affectus membrorū illi cōsentientium sit frigidus. Ergo causæ generales sunt notæ: uideamus modo causam in isto casu. Et dico primò, quod non potest esse ex consensu, quia postmodū pulsus esset tardus, & rarus, & paruus, & etiam quia rarò contingit, ut humores illi possint permanere in arterijs, etiamsi diffluerēt in eas: quòd rarū est. Neq; dicēdum est, quòd sit per modum secundarium, quia non adest febris, neq; apparuerunt signa abscessus, neq; suppurationis multò minus. neq; possumus dicere, quòd sit uenenū: primū quia data sunt præcipua quæ retundunt, smaragdus bis, theriaca ter, os monocerotis semel, & non cessauit: secundò, quia non est multum turbatus ab his medicamentis. quæ solent mouere multum, ubi adsit uenenum in corpore: tertiò, quia nō adest ullum aliud signum ueneni uelut uigilia perpetua, color faciei corruptus, lingua nigra, palpitatio cordis, morsus uentriculi, perpetua inquies. Reliquum est igitur, ut dicamus, quod sit per essentiam in corde: & hoc contingit tribus modis. Primū est ex ira nimis dilatato corde: unde factum est, ut timeat extensionem, sicut in delassatis, & est requies naturalis. Secundum est, ut facta expansione sanguinis cor sit refrigeratum: & ita est refrigeratio senilis, quæ difficilè tollitur. Tertium est nimius sensus cordis, ex quo assueuit cor obliuisci functionis naturalis. Quartū est, ut calefacto nimis corde, quòd consensit magnitudini, non naturali pulsus eius, & est contraria causa secundæ: cor uel plus colligat uaporum, ut contractio reddatur longior uel sanguinis attractionem respuat, ut calefacientis, uel ut non uelit moueri: nam motus calefacit. Vtcunq; sit, non est symptoma negligendum, nec tamen periculosum stante bono regimine: & ex hoc patet etiam modus curationis, & quòd in longo tempore alleuiabitur. & forsan perfectè sanabitur. Ex hoc etiam sequitur, quòd ex uno & tribus posset incurrere in mortem subitam, scilicet ex ira, ut contigit Valentiniano imperatori. patet quia si ex ira tantum repletur cor ut deueniat ad intermissionem poterit etiam suffocari, uel etiam poterit accendi febris, ex qua intra paucos dies absumeretur. Syllæ autem Dictatori mors accidit repentina ex ira, rupto uase uel etiam ex effusione: & est tertius modus, dum calor expanditur, & dilatatur refrigerato corde. Secundus modus est, ex immodica uenere, sed puto non esse periculum de hoc: modus tamen tractationis exigit, ut omnem modum explicem. Tertius modus est longè periculosior & est ex potu uini meracis potentis, & maximè à ieiunio: nam membra debilia recipiunt excrementa facillimè ab omnibus alijs mēbris, & maximè cor, quia est ualidissimum in attrahēdo: Octauo de Vsu partium (ca. 6. & 15.) & ideò concludendo dico, quòd morbus hic dicitur imbecillitas cordis contracta ex ira in tempore febris: magnitudo uerò in comparatione ad ætatem est æstimanda. et quia e[illegible] in sene, in quo est familiaris morbus teste Galeno: ideo non dicitur magnus specialiter, sed est magnus in genere, quia est affectus principalis membri, & in uita omniū primi, teste Galeno, quinto de locis (cap. 1.) sed propriè non est malus in suo genere, quia nullum alium creat malum affectum, & etiam quia est in collectitia multitudine, & non in uno tantum ictu; & quoniam non est ordinatus: & quia non peruenit ad perfectam defectionem: & quia aliquando manet diu sine hoc symptomate: & quia tempus cessationis non est maius tēpore unius ictus cum sit

dum

duabus quietibus. sic enim intelligendus est Galenus secundo de Præsagio, ex aduerso est illud, quod est perpetuus, adeò ut nulla die cesset, nec ulla sint sex horæ, in quibus perfectè sit immunis ab hoc symptomate: secundò, quia durat per annum integram tempus: tertiò, quia peruenit aliquando ad alternationem, adeò ut sublata media pulsatione fierent duæ continuæ intermissiones: quartò, quia remansit inæqualitas inæqualis cũ inordinatione: quintò, quia non cessit medicamentis, licet alleuiatum sit, & , ut ita dicam, retractum: sextò quia deuenit aliquãdo ad exactã cessationem: septimò, & ultimò, quia fuit uelocis incrementi: & istud est dignius consideratione omnibus alijs. concludendo tãdem dico, quòd uacat periculo, seruatis illis tribus conditionibus, & quod curabitur tanta ex parte, quod non habebit causam ullam timendi propter hoc accidens, & modus curationis erit talis.

Scopus igitur curationis est confirmatio ipsorum membrorum principalium, & præcipuè cordis. confirmatio autem cordis fit per quatuor auxilia: quorum primũ est medicamentũ meum; utor etiã pro me Rec. Sacchari boraginati ℥. 3. Margaritarum orientalium subtilissimè puluerataru, & leuigatarum ʒ 3, misce, & capiat in duodecim uicibus, deinde per duodecim alios dies accipiat rasuræ monocerotis g. 6. singulo mane cum modico aquæ mulæ, sed non excedat ʒ. 2. illa aqua. Tertium medicamẽtum est nostrũ et est ex seminibus. Rec. seminis citri mundati, seminis boraginis ann ʒ. 2. terantur subtilissimè, inde addantur foliorum melissæ uiridium siccatorũ in furno leuiter. ʒ. 1. foliorũ apij, eòdẽ modo siccatorũ ℈. 2. Croci orientalis optimi ℈. 1. fiat puluis subtilissimus, quem capiat in sexdecim diebus sequentibus: suspendat etiam collò corallium rubrum ualde, & splendidum in forma tabula, ita ut sit è regione septimæ costæ: istud confirmat maximè cor. Secundum auxilium est à qualitatibus animi: & ideo oportet, ut exhilaret se, & eat spaciatum in locis apricis, & confabuletur cum amicis dilectis, & abijciat omnes curas, & uacet somno longo. Tertium auxilium est ex oleo, quo inunguntur pulsus, & tempora & cor, & iecur, & os uentriculi, & sunt nouẽ loca. Rec. olei de Scorpionibus lib. 3. & sit oleũ recens, sed in quo fuerint multi scorpiones, & in eo infundantur ligni aloes, quod descendit in aqua, & quod optimè oleat, quod sit gũmosum, ℥. s. Rhabarbari electi ℥. s. Gariophylorum subtilium nucis myristicæ ann. ʒ. 6. belzoi sine ligno, & storacis calamitæ rasuræ eboris tenuissimæ derasæ cum uitro, uel chalybe, & sit dente elephantis ann: ℥. 1. sandalorum citrinorum benè olentium ℥. 2. terantur omnia subtilissimè præter scobem eboris, & ponantur in uase uitreo bene obturato, & coquantur per tres dies, & tres noctes, inde extrahatur, & coletur exprimendo ualdè, & abiectis fæcibus in idem oleum infundatur oculorum populi ℔. 1. s. florũ rosarum. ℥. 2. foliorum papaueris nigri, foliorũ mandragoræ, uel fructus eius uiridium ann. m. 1. magnum, florum nimpheæ alborum, florum nimpheæ croceorum ann. ℥. 3. Aquæ uiolaceæ optimi odoris ℔. 1. Croci orientalis integri, rasuræ eboris, ut supra ann. ℥. 1. Dictami albi cretensis, scordeon herbæ ann. ℥. s. omnia infundantur integra præter oculos populeonis, qui debent teri, etiam postmodum concluso uase coquantur, ut suprà in balneo mariæ, donec aqua consumatur, inde facta expressione ita, ut nihil supersit aquæ, addantur tertio alia, ℥. 1. rasuræ eboris, ut suprà, & ponatur, dum adhuc feruet, post colaturam, & reponatur benè conclusum in loco frigido, et sicco. Aliud paratu facile: florum mali medici libr. 1. croci recentium. ℥ 3. ponè in uase uitreo in Sole, et uertetur in oleum diebus propè uiginti. Adhuc faciliùs olei rosati myropolarum lib. s. croci orientalis ℥ 1. florum mali medici ℥. 2. coquito in duplici uase per horas X ij. Et quoniam remansit praua dispositio in corde, propterea faciemus sacculum huiusmodi, confortantem cor. Rec. florum uiolarum, & rosarum ann. ℥. s. florum nenufaris ʒ. 2. smaragdorum orientalium. ℈. 1. Hyacinthorũ orientalium, Margaritarum orientalium, coraliorum rubrorum ualde splendentium ann. ʒ. 1. scobis eboris ut suprà derasæ ℈. 1. Croci orientalis integri ℈. 1, misce, & fiat sacculus, ut dixi, pro corde, et irroretur leuiter, modò cum uino albo, modò cum aqua rosacea, & modò iam utroq. Et quoniam in hac febre uerisimile est, cum fuerit mali moris, quòd relictus fuerit humor ille ater & fæx, & cinis, quæ faciunt tristitiam magnam, & ipsum ad iram iusto plus procliuem faciunt, & sitim, & desiderium uini, præcipuè dulcis, augent, propterea molestiam quandam inferunt, impediunt etiam nutritionem, timorem, & desperationem incutiunt sine causa, solitos turbant grauem familiæ, & molestum reddunt, tandem ad uigilias peruenitur, quod summ-

nium est malum: & ad recidiuam reducunt. propter hoc oportet leniter illum euacuare, & ad hoc nullum est auxilium præstantius, meo iuditio, hoc ipso. Recip. aquæ lactis lb 2. fumiterræ cum seminibus. m. 1. foliorum lupulorum cum seminibus. m. 1. origani nostri ℥. 1. infundantur per noctem cũ. ℥. s. cinamomi, inde coquantur paululum, & facta expreßione leui addantur iulep uiolati ℥. 10. capiat in mane, si hoc utatur potu singulis octo diebus, spero non solum sanitatem, sed lætitiam, & bonum colorem cum securitate à recidiua recuperabit. In uniuersum tamen omnis purgatio in affectu cordis per se, seu secundariò peßima est: quoniã materiã educit ad cor, nec euacuat illam, uelut et in febre pestilenti: et qui purgantur, uix poßunt superuiuere, qui non purgantur facilè euadunt. nam in purgatione uenenosa materia spargitur nec obedit medicamento, & corpus mealescit, & cor affligitur, nec potest materia educi per uenas iecoris capillares, neq; iuuat aperire hæmorrhoidas: nam uenæ illæ ueniunt à caua, non à gibba iecoris: sed commodißimè depellitur huiusmodi materia per urinas, & sudores, & etiam per alexipharmaca, & cor confirmantia dirigente natura, quo oportet, & qua. Quare summopere caueat à qualibuscunque purgationibus, maximè ualidis, si uult euadere, cum morbus sit per se in corde, aut per secundarium affectum, non autem per consensum simplicem: hoc enim demonstrauimus. Catapotia autem illa præseruandi causa, & custodiendi, nõ curandi causa admisimus, quoniam non procul trahunt. etsi natura esset robusta, non læderetur à medicamentis: non tamen ab illis interceptio pulsus euitabitur. Medicamentum proprium in hac dispositione: malos medicas integras in frustula diuide, contere diligenter torculari, succum detrahe, permitte residere donec clarus fiat: detrahe paulatim, ut non conturbetur: exhibe ab. ℥. 3. ad 5. calidum cum ℥. 1. sacchari. postea contege pannis. si sudet non inuitus, securum reddes à febre, & reliquis symptomatis tollet corq; confirmabit. Pro usu tamen perpetuo uolebam componere medicamentum utile: sed cum considerani utilitatem præcedentis medicamenti Diarodon abbatis, compositionem, uisum est mihi, quòd illa sufficeret, ideò ea utatur in morsulis: nec aliud requiro: Nunc transeo ad quartum auxilium, quod est, dicebat ille, uerum. Elisir, seu uerum aurum potabile: & est uera ratio uictus: siquidem, ut dicemus, et quia celsitas sua optimè intelligit: ideò adducam rationem. dico ergo quòd uita et bona ualitudo consistunt in anima, membris, & spiritibus: anima est impatibilis secundum omnes Philosophos. imò dicit Aristoteles, quòd anima nunquam senescit: ergo mors, & debilitas proueniunt ex membris, & spiritibus, quæ sola sunt animata. uerum membra & spiritus nutriuntur ex sanguine & humoribus. sed humores, & sanguis generantur ex bonis alimentis per bonam coctionem. ergo si quis non delinquat in coctione, nec in alimentis, impoßibile, ut ægrotet: igitur cum alimenta sint cibi, & potus, coctio uerò fiat per aerem, somnum & uigiliam, motũ & quietem, euacuationem et repletionem: ergo nisi quis nõ delinquat in uno ex his septem, impoßibile, ut ægrotet, & quod non perueniat usq; ad terminum naturalem uitæ. Verùm omnes delinquimus: sed ille optimè se gerit, qui minùs delinquit. Conandum est igitur uiris honestis, & sapientibus, & suorum amantibus, qualis est, ut hac facili uia uelit seruare uitam, quamdiu placet Deo cum integra ualitudine, ad beneficium etiam suorum, & gloriam propriã, facili uia, & ne sim longior.

Primum uacet ab omni tristitia, quia nihil affert commodi: sed consilium, uacet ab ira omnino, uiuat lætus, utatur hac ratione aduersus irã, quod nihil prodest, & quod omnes homines præsupponat esse deteriores, quàm sint negligentes, negligentiores, stultos stultiores, ingratos ingratiores: hoc est remedium contra iram. Aliud, quòd cogitet, quantò sit iracundior, etiam magis causam iræ inueniet: nam illi magis distabit à sua uoluntate. Insuper eat sæpe ad aerem liberum, imò singulo mane deferat smaragdum, & hyacinthum, semper habeat aliquem confabulatorem, cum qua delectetur. Hæc sunt tria præcipua auxilia contra iram, & pro lætitia animi. De euacuatione habeat beneficium uentris singulo mane, et ex his, quæ leniunt uentrem cum utilitati: quia est res magna, & uidetur parua. Galenus enim nihil inuenit, sed suam aloem, caricas, therbentinam, mercurialem, quæ omnia non tolerant, nihil est meliùs uno ex duobus. primum est uua passa, abluta bis cum aqua, aut ter, & sit pinguis, recens, rotunda, splendida, subtilißimi corticis, & gustu suauis ualde, de qua assumat duo cochlearia ante cibum, uesperi, & manè bibere ius galli rubri iuuenis, decocti cum malua, & uuis paßis, uel cum uno eorum: aliquid

accipiunt ius galli, in quo decocta sint sexaginta misla, quæ uocamus sebesten, coquere mercurialem cum pullis. sed quia est una species, quæ mouet dolores acerbißimos, ideò non laudo illud. secundum est familiare in cœna, cape herbam matrem uiolarum cum radice, & ablue bene, imple pullum iuuenem addendo ℥. s. berberorum recentium, coquito bene, ut fiat bonum ius, & comedat de illo iure cum pane, & de pullo & de herba, & mouebit aluum, ut nihil poßit excogitari melius, & maximè pro temperatura sua. Sed in casu purgandi corporis non solum leniendi uentrem facillimum. Rec. iuris pulli ℥. 5. mannæ electæ calabrensis ℥. 2. dissoluantur in dicto iure, & detrahatur quicquid est turbidi despumando cum cochleari, deinde effundatur, quicquid est clarum, ut nihil prorsus sit turbidi, & bibat tepidum, & tardet cibum per quinque horas, expurget etiam nares in manè, quantum potest, et paulatim ad hoc assuescat pro somno, continuet saltem septem horis ultra usque ad decem horas, et si posset implere septem horas, minuat proportionem de cibo, et potu, et si illa uigilia perduraret per unum annum, et abstinuerit pro data portione, ad unguem, non lædetur penitus, sed cum diminutione cibi, & potus, diminuat etiam exercitationes, & negociationes. De quiete: Semper quiescat à cibo, si non uehatur in lectica, uel inula gradaria, quando meliùs ualet: manè autem se exerceat cum tribus conditionibus, ut deambulatio nõ sit cum sudore, nõ sit cum defatigatione, & sit cum uoluptate, et exeat semper domum eques, reuertatur pedes, & hoc, ut ubi incaluerit paululũ corpus: cum est domi poßit circundari ueste paulò grauiore per mediam horam, postea induat leuiorem, & non ponat se aeri frigido, & si sciret, quanta utilitas esset, non experiri frigus, nunquam uellet illum sentire. Qui enim habitant in regionibus, quæ nunquam frigus experiuntur, uiuunt ad centum triginta annos, aliqui plerique superant centesimum: & ego in floridis reddidi causam. Ergo nũquam comedat nisi calidos sentiat, et siccos pedes: aliter mutet calciamenta. Et nunquam alleuiet uestes, nisi dum exercetur: tunc enim non solùm est tutum, sed etiam utile. Et pro nunc etiam sæpe, imo perpetuis diebus ante prandium abluere pedes aqua tepida, et tenere illos in ea per dimidium horæ, reddit securos à recidiua, et est ualde utile sanitati. Sed si corpus sit malè affectum, prouocat podogram. Pro somno autem conciliando ultima nostra sunt unguentum populeon recens in unguendo pulsus manuum, & pedum, non capitis. Et signum bonitatis unguenti est, quod fragrat iucundum odorem, & suauem, ut quasi statim alliciat somnum, si sit benè compositum. Secundum auxilium est. Recip. sacchari nenufarini. id est, ex flore nimpheæ ℥. 2. sacchari uiolacei, ℥. 1 Ambræ orientalis, et muschi ann, g. 2. misce, et capiat cum uadit dormitum ab ℥. s. ad ℥. 1, etsi non posset ferre muschum duplicet ambram, etsi loco sacchari uiolacei posito saccharo boraginato, consequatur intentum de somno, melius est: et si posset æquari saccharum boraginatum nenufarino, adhuc esset melius. De aere maneat, ubi aer limpidus sit, non turbidus, neq; in ualle, sed clarus, et est, ubi stellæ minimæ uidentur, et ubi flant uenti sæpe, et ubi non sunt paludes, neque stagna, caueat à pestilenti, et ubi moriuntur homines, et ubi sunt malè colorati. Et nullum est tutius argumentum, quàm mittere familiarem ad carnificinam, et spectare pinguedinem uitulorum: et tanta est bonitas aeris et aquæ, quantus est candor pinguedinis. De cibo. Caueat ab omnium radicibus, præterq̃ cichoreæ petrosilij, et fœniculi. uerùm adhæreat cichoreæ semper: sed coquatur sub prunnis, et addantur acetum, oleum, et Sal: et loco sacchari uuæ passæ. Et his utatur quotidie ante cœnam (nisi aliquando placeant cappares) aliquando endiuia tenera in æstate, et flores cordiales, abstineat ab omnibus cibis ex farina. et quæ uoluptas est in his, cœna rusticorum. abstineat ab omnibus piscibus, non squammosis. loquendo de piscibus aquæ dulcis, cum ex his nullus etiam gustui iucundus sit, præter anguillam, et mustellam magnam, quæ ambæ peßimæ sunt, et difficilis cõctionis: è squammosis autem optimus est pearea, trotta, et genera eius, ut themali, carpiones et omnes pisces dentatæ linguæ: cyprinus tamen malus est, et barbonus deterior: mustella, quam lampetram uocant, parua edi potest: piscis, quem uocant botatris, et omnes pisces grandis capitis, et tenues in parte inferiore, uel leni, et tenues, si coquantur cum aceto, et pipere, sunt boni: et maximè iecur, quod etiam suaue est, ranæ, cancri, testudines, limaces omnes malæ: ius tamen limaciarum uel testudinum optimum est nihil melius condiri debet cum aceto, et pipere. pisces marini sub his regulis continentur,

et generaliter plus nutriunt, faciliùs concoquuntur, & minùs obnoxium alimentum putredini præstant, quàm aquatile: mugil uero, seu capito, malus. omnis enim piscis rotundus, in parte inferiore, malus est: debet autem præparari pisces, ut suprà. lac est medicina uenenorum, sed pro cibo sæpe est instar ueneni: in caseo nihil boni, nisi suauitas, paucitas, & raritas. De carnibus nullam excipio, modo fugiat uarietatem ciborum, alba ouorum, & paguri, quos uocant granciporros, & caseus à proprietate generant lapidem, sed caseus minus his. De oleribus: endiuia, lactuca, sed modica, blitũ, borago bona sunt caules possunt degustari cũ fuerint óptimè conditi, propter suauitatem: petrosilium est melius fœniculo: pro condimentis absynthium exterius cum aceto, & gariophilis appositum uentriculo. Bonum est, comedere absynthium in Vere, tenerum cum sale, & uuis passis ante cibum, reddit æstatem felicem, fructus nullus crudus bonus, post cibum pyra sunt meliora cotoneis, ante cibum pruna, uuæ, ficus, & persicum coctum non sunt mala, & etiam aliquando bona, & utilia. Fugere oportet omnes artocreas, & cibos mistos, tum etiam omnia, ubi adest multum saccharum, & ubi aromata multa: hæc enim pessima sunt, cum his etiam uenenum soleat immisceri: in sacharo occultatur sapor: in aromatibus odor: in embamnatibus, & artocreis horror, & stridor sub dentibus. præterea cauendum est, ne ad satietatem homo comedat, neq; sine fame unquam: istud enim cum minus noxium est, facit podagram, & omnino cauere maledictam diuersitatem ciborum, tanquam facti simus propter cibos, & non cibi propter nos. præcautio aduersus uenena, cum omnia alia sint nugæ: smaragdi. g. 10. Theriacæ optimæ (sed sua talis non est) ℥. s. rutæ folia 7. contusa. misce, & colluat os cũ uino austero, & ipsum deglutiat. Sumptũ post hoc medicamentum multo minus iuuat, pitisset, & degustet cibos, & potus, & erit tutus etiam aduersus uenena ualida, quia dignoscuntur in multa quantitate, & in pauca nihil offendunt. De uino maior est lis, quia facilè deuoratur, inuitat color, abblanditur sapor, hortantur combibones, odor placet, mille sunt causæ sitis, uarietas delectat: nulla est difficultas in deglutiendo acria, potum poscunt ob caliditatem, amara ob tristitiam, salsa ob naturam, acerba ob noxã, dulcia ob suauitatem, & similitudinem, insipida ob fatuitatem. non desunt exempla, imò laudes, imò præconia, una est uis aduersus tot insidias, cogitare se esse hominem, opus id neq; humanum esse, neq; belluinum, sed uelut ferarum sanguinem sitientium, sic mustella domestica erga gallinas, sic lupus erga pecudes, sic falcones erga anates, innumera occidunt animalia, ut rubro cruore satientur. Execramur hoc in lupis, & in mustellis, cum alia perdant animalia: nos gaudemus hoc ipso lethali ueneno, quia suaui, quo perimus. Neq; pudet ortos ad diuinorum contemplationem, ad sapientiam, ad potentiam, ad negocia, ad beneficiendum alijs, omnibus seruire tam uili uoluptati, neq; timemus tam exitiali, cum uinum omnia euertat, apoplexiam & paralysim generat, podagram irritat, tremulos facit, sensibus omnibus obest, iecur exurit, uentriculum euertit, & debilitat (in hoc solo multi discordant) appetitum deijcit, memoriã aufert, iracundum hominem facit, febrium causa est, & lapidis uirum est, sicut ignis, quod si quis cum igne pro solamine habeat, se in illum proijciat. scio tamen ipsum, quantum continens sit, præter morbum. Sed more hominum nostri temporis uitupero, qui cum possent esse incolumes, & beati, nolũt esse ægri, & miseri: dicebat Hippocrates: Nulla potest esse fœlicitas cum morbo. Itaq; uinum sit paleum, leue, nullo modo in aqua refrigeratum, cum ex hoc ipso in morbum hunc inciderit, albũ clarum admodum, ut crystallus. nõ quouis modo turbatũ, aut spissum. nam si fecis per se fuerit, peruersionis initium indicat, si ex alio, quid boni iniectum esse potest, nisi uenenũ, aut ueneficium, aut res omnino malefica aut saltem sordida sit, præterea suauc astringentis saporis, & austeri particeps, aquæ etiam admistum. nec statim ab initio bibere ipsum præstat, sed primus potus à tertia parte prandij, uel cœnæ incipiat, perseueret in usu eiusdem uini, saltem per mensem. permitto tamen, ut illud, quod primò sumet, possit esse dulce, sed tamen leue ualde: & causa huius est, quòd si edatur panis omnino dulci ab initio cœnæ, uel prandij, uel etiam bibat, uinum ipsum transit illico ad iecur, & exurit ipsum, & hæc est causa mortis præcipua, aut saltem maximorum morborum: & ego possem iurare, quòd dissecui decem corpora principalium uirorum, & semper inueni in omnibus iecur exustum, ut palàm sit, quòd omnes moriuntur ex hac causa, etiam in hydropicis.

PRO

PRO ILLVST. CONS. II.

Diuiditur consideratio in fugienda, & agenda, seu eligenda, quæ præcipuè fugienda sunt, uigiliæ, mala ratio uictus, in cibo et potu curæ, & alui durities. Vigiliæ extenuãt corpus, & malam coctionẽ faciunt, corrumpunt humores, & seipsas augent, pessimæ autẽ sunt, cum homo non dormit. post, cum non horis tempestiuis: tertio loco, quæ sunt cum somno interruptio. Et horæ somni sunt nouẽ, secundum perfectionẽ, aut secundum consuetudinem, uel iuxta. Et debet esse somnus in cubili temperato, & locus, in quo dormit, mihi placet, & plus dormire debet, cum antea uigilauerit, uel cum oppressus fuerit curis, uel cum multũ comederit, & plus solito: & cum nõ potest dormire, quiescat in lecto usq; ad secundã horã diei. Et ubi aberrandũ sit potius in multitudine, q̃ oscitate errare oportet: et si dormiat matutina hora, etiam melius erit in hac sua dispositione. Verùm primus somnus est illi magis necessarius, fugiat frigus, calorẽ uehemẽtem, omnẽ laborẽ corporis, quo fatigetur. Melius est decumbere, q̃ sedere: & sedere, q̃ ambulare, & ambulare, q̃ stare. Vbi non dormierit, minùs comedat, & minùs se exerceat, nõ irascatur, nõ tristetur, non timeat. Id cogitet, moderationẽ affectuũ prodesse sibi, & aliis, et Deo placere: discruciari mente, uanũ est, inutile sibi, aliis damnosum, sapienti turpe: qui res humanas debet metiri pro inconstantia sua. & ideò à curis debet, quantũ fieri potest, & laboribus, & audiendis contentionib. abstinere, si uult superuiuere: nam uel sic agendo, nõ erit facile, euadere à difficultatibus, & recuperare pristinam sanitatem, et bonũ habitum. sed præter omnia, cũ dormire uult, ableget prorsus omnes curas, & per quatuor horas post cibum assumptum, omnino nulli negociationi operam det. hoc uerò malum, eo deterius est, quod uidebitur non nocere ei, & postmodum repentè illum euertet, quod Deus non faxit.

Quòd ad lenitionẽ alui, illa est necessaria, nõ solùm ob purgationem sanguinis, & uentriculi, & intestinorum, & uenarum mesaraei, & exonerationẽ iecoris, & quia fæces duræ lædunt locũ: uerùm magis ob id, quòd cũ fæces durescunt necesse est, ut magno nixu expellãtur. unde ob eum materia impellitur ad locũ: et hoc est semper malũ, sæpe etiã periculosum. ut ergo aluus lenis sit, multa fuere cõmemorata auxilia, inter quæ aliqua nõ sunt tuta, licet sint certa, alia non sunt certa, licet tuta: uidetur aũt maximè obseruandum, ut uẽtriculus bene cõcoquat, et ut humores boni gignantur. propterea malua, & brassica non uidentur esse utiles, quamuis sint certa: uuæ passæ autem sunt tutæ, sed non certæ. tutum ergo & satis certũ est comedere mixa in cibis. saccharum etiam lenit uentrem, et pinguia iura, & nihil est certum in hoc, quia consuetudo tollit uim lenientiũ: & propterea ego uterer cassia sacchar o condita: illa enim nõ fallit. clysteria quoq; ex oleo, et melle irritant aluũ, sed debilitant iecur: sine melle autem augent ulcus, & putrefaciunt illud. & propterea ego uterer clysterib. ex oleo rosaceo, & aliquando imponerem radicem sanamundæ, seu gariophylatæ: quæ irritant, & non leniunt. nocẽt, ut sal, saccharum, clysteræ etiam ex mulsa cum sacch aro rubro: ita ut in mulsa decoctæ sint rosæ, lenit aluũ cum modico olei rosacei. laudarem etiam pro lenitione alui, ut uteretur mirabolanis nigris conditis, aliquando chebulis cõditis. Et credo meo iudicio, q. sint tantò meliores aliis omnib. auxiliis, quantò difficiliores inuentu, à iuribus abstinerẽ, & oleis: labefactãt enim uẽtriculũ, et oportet permutare auxilia, et ex paucis efficere multa per uariã uicissitudinẽ. Verùm in hoc erimus præsentes, sed de his hactenus: posset .n. Romã ire. De ratione uictus. uitare primùm oportet omnia cruda, ut nulla sit exceptio in hoc, nihilominus quia cauere nõ poterit, quin aliqua edat cruda. ideò in his oportet, tũ in omnibus, obseruare quantitatẽ numerorũ, et qualitatẽ. Ergo uuæ passæ, si bene mãdantur, & maximè creticæ magnæ tenuis corticis, et sine arillis, sed nõ adeò leniunt uentrẽ, ut nigræ, & nõ utatur xanthinis: sunt enim ut sorba, & pleraq; alia meliora specie, q̃ re: tam enim sunt exsuccæ, q̃ mũdiores. ambo genera, si bene mãdãtur, sunt utilissima: secus damnũ afferunt, quia nõ concoquũtur: sed si cocta coquãtur, utilissima sunt. leniunt aluum, nutriũt iecur. emendant sanguinem, frenant bilem. Post sunt menta, mellisophilon, bibinella, quæ crudæ edi possunt. Et ex fructibus aliquando ficus bene maturi, sed post diẽ ab hora, qua collecti sunt, & similiter uuæ pendulæ maturæ, & pruna eius generis, quæ uocantur mirabolana: ipsa enim prorsus carent noxa, si matura fuerint. sed caueat ab omnibus prunis siccis, etiã coctis: sunt enim inimicissima uentriculo. De coctis autem primùm ex carnibus utatur auibus, comedentibus grana, uelut perdicibus, pullis, phasianis, columbis, etiã turturis, sed qui nõdum explicuerint plumam, & ualde coctis turdis, merulis, etiam coturnicibus:

intelligendo per eas, quales caueat, à turture, sturno, & auiculis paruis: nã sunt pecuniæ sumptæ fœnore, nisi cum ægrotaret. bonæ etiam sunt gallinæ indicæ, sed alæ tantum: fugiat aues uersantes circa aquas, aut in cœnosis locis, aut paludibus, & habentes rostra acuta. De carnibus quadrupedum: uitulina in modica quantitate ualde, & ut sit ualdè tenera, fugiat omnes carnes agrestes: hædina elixa, & agnina assata: caro etiam erui est mirabilis, & ualde utilis. Ex piscibus omnes Pelagij uocati, non solum petrosi, sed etiam gobij, asini, pasceres, hamiæ, ambræ: præterea sturiones iuuenes, quos uocant porceletas, et percæ fluminum: reliqua omnia, non solùm pisces, sed quæ degunt in aquis, mala sunt, præter iecora ranarum. sed etiam ab illis abstinerem: probantur iecora testudinum, & oua. De lacticinijs nullum bonum in hoc casu, nisi fortè lac asininum, sed loco medicamenti: de quo non est sermo hic. Ex conditis, quæ fiunt cum facchara artoereæ, ex pistacijs bonæ sunt. Item ex auellanis, sed ualde bene attritæ, & coctæ, & albæ, & colatæ. modum docebo, si oportebit: nam pauci norunt facere. Caueat ab oliuis, amygdalatum etiam est satis bonum, uitelli ouorũ sunt etiam boni, sed non debent misceri. De leguminibus non est, ut habeatur sermo: de radicibus nulla est bona: de acetarijs probant cappares cum uuis passis, & cinamomo ualde bono: sapa etiam ualde bona, acetum nisi exiguum & pro condimentis dimittat omnes cibos ex farina, et panis sit leuis, benè coctus, & fermentatus. Ex herbis probatur beta: inde attriplex, post spinachia. Satis dixi de boragine, flores etiam buglossæ: Aromata nulla utilia sunt, ferimus cinamomum, et crocum ante cibum, uel in medio cibi. Ex uinis optimum est maturum, album, tenue, odoratum: quod tamen difficile est inuenire propter dissidium leuitatis, & fragrantiæ. Quæ autem in summo prauitatis sunt, fungi, cucumeres, limunij, aqua cruda, multa, mala, anguillæ, pisces lutosi, non squammosi, melõgenæ seupoma, insana allia, cœpæ, porri, bulbi, seu quis uocet ascalonias cœpas, portulaca, gingiber, piperis copia, sal multus, uelent medio cris, paucus bonus est, cancri, cochleæ. declinant autem ad malum ostrea, chamæ, & conchæ, balenæ: sed si recentes essent, laudari possent. sardæ, & similia sale condita mala, minùs male apuæ: ualde malum est etiam potu multo uti, uel multo melle, uel deambulare, uel equitare, uel carpento uehi à cibo, quinetiam stare, eo tempore, sicut & studere, scribere, exponere se alterutricrepusculo, maximè hyemis tempore, & autumni.

CONSILIVM PRO MAGNIFICO AEMILIO MALuetio, Consilium III.

Philosophorum præstantissimi dicunt, Deũ cuncta intelligere modo uniuersali: ideoq; optimè, quod eius omni cognitio perfectissima sit, quãuis multis, qui eam experti non sunt, secus uideatur: attamẽ res ita se habet, & quod uniuersalis cognitio pura sit, & æterna, & immensa, & per causas: ut contrà specialis confusa, obscura, incerta, & caduca. Iam uerò maximè in hoc exemplo id optimè unicuiq; euidens futurũ esse arbitror. Namq; cum dispositio hæc sit, humor crudus, tenuis, abundans, quẽ falsò pituitam quidam appellant, familiaris senibus, nõ eius est generatio, qualẽ plerią; putãt, scilicet ab humida intemperie, quæ pituitosum excrementum generare solet, crudum minimè: uerùm quia circa hoc alij quidem dubitant, alij Galeni authoritatem exposcunt. Vt utrisq; satisfaciam, una ratione operam dabo: etenim constat Galenum prima Aphoris. (com. 14. & 15.) dicere, calorem naturalẽ idem esse cũ humido innato, eundemq; causam esse omnis coctionis, eius defectum cruditatum. si ergo cruda gignuntur à defectu caloris naturalis, & à priuatione humidi, fiunt siccæ: ergo intẽperies propriè non generat crudum humorem. Idem in quinto de Tuenda sanitate (cap. 8) clariùs, & in libro de Tabe (cap. 3) senes inquit, cum siccissimi sint, plurima tamen excrementa humida gignũt. Vnde medici malè siccis opus esse putant: quinimo si coacti sint, uel medicamẽtis, uel cibis siccis uti, statim ad humida transire debent, ut noxam illatam corrigãt. Idem post in codẽ quinto (cap. ult.) Calida & sicca intẽperies, si plurimùm excellat, tantò abest, ut meliùs concoquat, ut multò etiam deteriùs cæteris id possit, cum concoctio à calore humido, non sicco, fiat. Distinguendũ igitur est, quoniam humida temperies plurimũ alimenti humidi gignit, nõ crudi, sed imperfectè cocti, qui fame, laboribus, uenere, uino, somno, in sanguinem, & bonum alimentum transeat. sicca uerò neutiquam utilis quicquã generare potest, ut uix Iuppiter ipse in utile cõmmutare ipsum possit. Est autem id triplex: nam siccum, uel cum calido immoderato iungitur, & sic excremẽtum humidum tenuissimum generat: uerùm quòd sit tim

tim dissoluitur, et euanescit. Vnde opinio nata est falsa & perniciosa, calidam, & siccam intemperiem ualde non generare crudũ humorem: quod falsum est. multum enim differt, si dicamus nõ generari crudum humorẽ, aut statim genitũ dissolui. Quinimo uidi homines, in quibus tãta fuit caliditas, et siccitas, ut nihil expuerẽt, nihilq; emungerent, ut etiam de Antonia Drusi refert Plinius (lib. 7. ca. 19.) & quod magis mirum est, de tota gente Persarũ: ut author est Xenophon Memini me uidisse Paulum Canobium patruum Mediolanensem, uirum septuagenario maiorẽ, qui per medios imbres, & niues rigidas, detecto capite ambulabat, non sine risu plebeiorum, nescio an ambitione quadam, an calore, et siccitate, ut ille, dum se excusaret, referebatur, is tamẽ lapillos in renibus genuit perpetuò, & ex attonito morbo mortuus est: qui affectus non sine crudis excrementis gigni possunt. Interest autem inter nõ generare, & genitum statim absumi, quod qui non generant, benè, et rectè, et integrè ualent, nec corpus dissoluitur, ac si gignatur, & statim dissoluatur, nihilominus dolores, aut flatus, aut inquies sæpe hominẽ afficiunt, membraq; laxantur, turbatur mens, ruitq; homo, in senectutem non delabitur. Reliquorum duorũ modorũ unus est, cum siccitate frigiditas iungitur, tunc humor crudus, crassus, ac lentus generatur, siquidem frigidi est cõdensare: si uerò caliditas siccitati iungat: fit humor tenuis. Veruntamen neq; membra pariter affecta esse possunt, utpote uẽtriculus, tenuem, iecur crassam generabit: neq; tempora, ut æstas, & hyems, neq; ætates, neq; cõstitutiones aeris, neq; ratio uictus, neq; casus similia esse possunt, ut cõstantia generentur: quinimò modò tenuis, modò crassa, modò media, modò mixta ex utraque, ut partes quædam tenuiores sint, quædam, ut ita dicam, crassissimæ. In uniuersum ergo causæ duæ sunt generationis crudorum humorum: imbecillitas caloris naturalis, & mala coctio.

Ex quibus sequitur, quòd quatuor sunt intentiones in huiusmodi casibus: quæ, prima est, ut humor non generetur: secunda, ut statim genitus dissoluatur: tertia, ut si dissolui nõ possit, euacuetur: quarta, ut si nec id liceat procuremus, ut minimum noceat, atq; omnes hæ intẽtiones manifestæ sunt, præter secundam, quam medici, aut parum prospicientes, aut nimiũ ambitiosi, laudare solent. unde exercitium imperãt, rem quidẽ præsenti saluti accomodatã, sed similem pecunia, magno fœnore accepta: exercitiũ enim in huiusmodi hominibus, quãdoquidem natura sicci sint, ut demonstratũ est, siccitate auget, et ideò calorem naturalem minuit, coctionesq; debilitat, et auget crudũ humorem, quẽ minuere destinaueramus. unde primum, quãuis in præsenti meliùs ualere uideantur, ubi paululũ interquieuerint ab exercitatione, statim offenduntur, deinde eò perueniunt, ut etiãsi exercitantur, offendantur, et sine exercitatione suffocẽtur: qua cõditione nihil est deterius, senescunt ante tempus, et uarijs morbis opprimuntur, obcœcantur obsurdescũt, membra debilitãtur, adeò, ut breuiter dicã, exercitiũ non cõuenit, nisi in natura humidis, quos licet dignoscere, quoniam pingues sunt, & carnosi, & bene cõcoquunt, dormiunt, nõ quantũ satis est, uerùm puerorum more plus satis, quàm cõueniat, in omnibus uiuaces, rubicundi satis, sed nõ flammeo colore, uoraces, incõstantes. ergo tantũ absit, ut huiusmodi exercitationem laudẽ, quin potius uehementer illã uitupero, cũ qua, nec sine qua uiuere fœliciter licet: & sine incommodo appello exercitationẽ pilæ ludum, & armorũ, & talium non deambulationem, quòd si medicis non credis, saltem Poetæ fidem habeas, qui sic inquit:

Namq; pila lippis inimicum, & ludere, crudis.

Forsan quis obijciet illud Hippocr. (6. Epid. par. 4. Tex. 22.) Exercitatio salubris non saturari cibis, prõptitudo ad labores. uerùm Hippocrates per exercitationem salubrẽ nullo modo intelligit uehementẽ illã pilæ minoris, aut mediæ, aut maioris: neq; armorũ, neq; luctæ, sed eam quæ cõuenit ad excitandũ calorem naturalẽ, & ad consumendũ excrementa tertiæ coctionis, non aũt secunda. illam enim, quæ duo habet ea cõmoda, nõ solum pueris, & adolescentibus, sed etiã iuuenibus, & senibus, imò decrepitis necessariã fore arbitror: cuiusmodi est optima illa fabrorũ lignariorũ, unde nulli magis longæui huiusmodi uiris inueniuntur, quosdã accepi ad centesimũ quadragesimum annum accessisse: eiusmodi est etiã hortulanorum, sed nõ adeò salubris. fabrorũ lignariorũ, multimoda, dolare, terebrare, secare, scindere, clauos figere, applanare, pondera eleuare, neq; grauis, neq; celeratio, nec quòd tractatur, nisi salubre corpori, & ramenta, & schidiæ, sicca, & bene olentia, nec puluerulẽta: cui succedit labor eorũ, qui torno uasa fingunt: sed longe inferior, ac posterior hortorum cura, qđ hi in libero aere degãt, et uictu sinceriore utãtur, ad quod alludit pulchre Virg. in Moreto de suo Simulo:

Simulus exigui custos pauperis horti.

In uniuersum, dispositio uestra ad unguẽ senili persimilis est: frigida, & sicca, in temperies cum aliquali caliditate iecoris, excrementis crudis multis, tenuibus, macilentis cum pauco sanguine, moderatus in moribus, & prudens, quietus: & ob id cura senum regi debet, eaq; proferri uita poterit ultra triginta annos cum facilitate, ubi aliam uiam ineamus, & communem, uix poterit protrahi uita per decẽ annos integros. Illud mirum satis est, quòd si quis nos malè curet, etiamsi in ultimo senio simus, aut alia conditione, superfuturi tantum per annũ, aut per duos annos, eum medicum, qui sic peccat, tanquã imperitum abhorremus, & fugimus, detestamurq; grauiter, cum tamen iactura errati illius tam parua sit in his, qui tam grauiter delinquunt, ut eorum facto maxima pars uitæ pereat, atq; optimæ, et dulcissimæ ac honestæ nullam curam adhibemus, non eos fugimus medicos, multoq; minus damnamus. ô insaniam humanã, id euenit longa consuetudine multo pluris æstimandi præsentia, cõtemnendiq; futura, tãquam fieri possit, ut id tempus nũquam eueniat. Sed si hæc ratio exercitationis non moueat quempiã, illud cogitet, quod à Galeno præscriptum est, quinto de Tuenda sanitate
» (cap. 12.) Porrò attendendum diligẽter est, cum
» ex segniore uitæ ratione ad exercitationes se
» transferunt: illico enim fluxionũ tentantur mor-
» bis, nisi priùs sint uacuati, quàm exercitationes
» adeant. Quicquid enim in corpore concretũ, &
» crassum in humoribus fuerit, aut etiã modicè fri-
» gidum, id statim in spiritũ uertitur, ac funditur.
» Itaq; etiã uerè tales naturæ maximè his morbis
» patent, qui ex plenitudine oriuntur: quales sunt,
» cynanchæ, destillationes, quos catarrhos uo-
» cant, hæmorrhoides, sanguinis profluuia, arti-
» culares morbi, ophthalmia, peripneumoniæ, la-
» terum cõpunctiones, reliqui deniq; omnes, quo-
» rũ genus est phlegmone. Quare etiam occupare
» per ueris initium sanguinis detractione: oportet
» autem per incisam uenam, aut scarificandis mal
» leolis. Quòd si ita inaniri recusent, purgãdo me
» dicamento sunt non simplicis facultatis, sed quod
» trahere, & flauam bilem, & pituitam, & sero-
» sa excrementa possit. Eant modò, & laudent suam præclaram exercitationem, quam Galenus in huiusmodi hominibus, qui pituita abundant, adeò damnat: quo fit, ut filius uester non alio magis prematur, quanquam ego, antequam cogitarem de hoc, perlibenter cõcesserim. Docuit nos exemplum temporibus nostris Aloysij Cornarij patritij Veneti, qui ad XCVIII annum peruenit, cum esset imbecillissimæ naturæ: nõ usu exercitationis, uerũ continentia uictus. Sed & exempla ueterum Sanctorum, & Philosophorũ, quorum plurimi secundum seculum ingressi sunt, nõ sudantes, aut pila ludentes, sed summa uitæ moderatione, & continentia. Quòd si tot exempla non mouent, ratio cogat: si quis exercetur, plurimum edere ac bibere cogitur, aliter corpus cõtabescit, ac siccatur: si comedat, non concoquitur à calore imbecillo: quod etiam si cõcoqueretur, fieri nõ potest, ut in omnibus membris ex sola exercitatione calor æqualiter augeatur. Si dicas, calor augetur tantò magis, quãtò etiam copia cibi, & appetitus? hoc sanè si fieri posset, proculdubio daretur retrocessus in ætatibus. Hæc egi pluribus, non tam quòd res hæc cõtrouersa esset, sed ut ex horum intellectu perfecta ratio instituendæ uitã, & causæ talis institutionis cognoscerẽtur.

Dico ergo, quòd cum omnis mala cõsuetudo, quæ uitam abbreuiet, sit permutanda, etiam in quacunq; ætate, & maximè consuetudo, quæ est contra naturã ætatis, quòd hæc consuetudo proculdubio est immutanda à uobis, propter iacturam uitæ, à filio longè magis, & propter iacturã uitæ, & quia mutatio in eo facilè fieri potest. nam quatuor sunt genera consuetudinum malarum, & hæ omnes in pueritia, & in adolescẽtia permutari debent, nisi obstet seruitus, aut magistratus, aut studium seu ars: post adolescentiã autem una est, quæ dicitur anceps, aut cõsuetudo comedendi allia, & cæpas, & legumina: & hæc nõ debent mutari, ubi homo bene ualeat, quia ex cõsuetudine iecur, & uentriculus adeò bene concoquunt, et etiam, quia uidetur, quod nunquam recepit detrimentum ex hoc, ut sit naturæ eius proprium. & talia habent omnia specialem, utilitatem: ideo non debent permutari. Secundum genus est, quod manifestè lædit, non tamen abbreuiat uitam: sicut est comestio multa in mane, stante debili uirtute uentriculi, aut in homine negotioso, uel laborioso. & hæc usq; ad quadragesimum annum debet permutari, sed sensim, & paulatim: post quadragesimum autem annum, & longè magis prope quinquagesimum est retinenda, quia maior iactura est, & periculum in mutatione etiam sensim facta, quàm perseuerando. Tertia est, quæ consistit in actione contraria naturæ: uerùm quæ non mutetur actione ætatis, uelut esset, ire cubitum tarde, inde surgere quarta diei hora, aut quæ con-

sistit

sistit in non agendo, uelut esset ieiunare semel in septimana, aut semel in die abstinere à pinguibus, & ualde parùm comedere, aut prorsus non bibere, & hanc consuetudinem, ubi sit contraria uitæ, manifestè possumus tamen retinere, quia ex cursu ætatis non indicat de sui mutatione. unde uel retinere oportet, uel leuiter immutanda est, & ualde sensim. Quartum genus est eorum, quæ obsunt uitæ, & ex natura ætatis ingrauescentis relinqui solent, ut exercitationes, uenus, copia uini, ciborum multitudo, uigiliæ præter rationem, & uiolentæ: taliæ enim obsunt uitæ manifestè, uelut & curæ graues, tollerantia caloris, & frigoris. & cum hæc solent relinqui ab omnibus hominibus etiam sine aliqua cura uitæ, sed sponte, & natura id exigente, saltem in extrema senectute. Ergo omnis bonus med[ic]us, et uir prudens, etiamsi non medicus sit, debet relinquere talem consuetudinem: tum quia manifestè repugnat naturæ humanæ, cum non posit perferri in aliqua ætate, quæ tamen est secundum naturam: tum quia uidet, quòd in extrema senectute talis mutatio perfertur sine incommodo ullo. ergo magis in ætate ualidiore ob robur uirium: & etiam quia consuetudo non erit adeò diuturna. est enim minus longa procul dubio, quæ peruenit ad primum senium, quàm quæ ad secundum, & multò minùs, quam quæ ad tertium, & finem uitæ: ut tamen mutetur qualibet consuetudo in ætate senij, indiget diligentia, ut sensim permutetur, & loco eius restituatur illud, pro quo consuetudo uidebatur necessaria. Ergo utilitas, quæ habetur ex exercitatione illa, ut dixi, triplex est. Prima est, ut calore excitetur: secunda, ut excremẽta tertiæ coctionis exhalent: tertia erat dissolutio excrementorum abundantium, in qua bifariam peccabatur manifestè. primùm excernendo excrementa illa per loca non opportuna, ex quo sequebatur periculum ingẽs mortis repentinæ contracto abscessu, aut obstructo membro, aut generando lapidem in renibus, uel uesi[c]a, ut ex doloribus sequatur mors, aut traducta materia in substantiam membri necessarij uitæ, uelut in cerebrum, unde morbi attoniti periculum, aut destillationis: aut in uentriculi substantiam, uel iecoris, ut sequatur hydrops, nelut accendatur febris. sicut uidi in quodam iuuene macilento, dum ego essem adolescens, qui uocabatur Hieronymus, & ipse is cum optimè luderet pila, & ad admirationem usq;, ut sibi gauderet, ab alijs laudaretur, paulò post hecticus mortuus est: & medici dicebant, id ei contigisse ob aßiduum ludendi usum. sed medici nostri temporis non animaduertunt, nisi immoderatos excessus: cum tamẽ longè plures pereant, quàm ex immoderatis, quia pauci etiamsi uelint, ad illos peruenire possunt. & tamẽ ex moderatis excessibus in mediocri robore uirium homines ita pereunt, sicut ex immoderatis, qui sunt natura robustißimi, et sicut homo perit ex morsu canis rabidi melitei, non minùs quàm molosi, licet aliquanto serius, ita & in hoc casu. Secundum commodum falsum tertiæ utilitatis est robur, quod acquiritur in membris, & uiuacitas, & appetentia cibi bona, ut sibi uidentur. cuius loco sequuntur duo maxima incommoda: unum est, ut dixi, consumptio humidi innati, & ex consequenti caloris naturalis, cuius substantia est una, & eadem ex nimis longa exercitatione: contabescit enim calor naturalis, & exiccatur, & corpus macrescit. illud uerò, quod pro commodo ducitur, scilicet apparentia illa egregia cibi, est incommodum, ut dixi. Reliquum igitur est, ut tota consideratio in quatuor partes diuidatur. Prima est, ut calor naturalis excitetur. Secunda, ut excrementa tertiæ coctionis dissoluantur, & exhalent: quæ duo deambulatione, & frictione, ac labore consequemur. Tertium est, ut excrementa superflua non generentur. Quartum, ut genita (nam fieri uix potest, ut uel sic non aliquid subterfugiat, quod eijci deberet, & non aliquid plus etiam debito generetur, tum maximè, quòd neq; in abstinẽtia nimia peccare debemus, iuxta Aphoristicũ illud (1. part. 5.) In tenui uictu ægri delinquunt, neq; in exercitatione par sit metam excedere, sed potius debeamus infra subsistere, iuxta Principis dictũ (4 p. cap. 3.) quàm exquisitißimè euacuare) materia euacuetur. Verùm opus nõ est, ut iam amplius de his afferã demonstrationes, sed simplici, et ornata traditione utar. Verùm priùs admonebo de uno quod est necessarium scitu, scilicet, quòd exercitatio statiua, uelut fabrorũ, maximè lignariorum, est longè securior, & utilior, q̃ cursiua, ut pilæ lusus, aut athletica, imò statiua etiam, quòd fit ad sudorem usq;, nõ solùm tuta est, sed etiam salubris: quoniã non diuellit membra, nec cõcutit uiscera, & cerebrũ, nec accendit calorem cordis, sed extrema incalescunt, manente pectore, & corde sine calore externo, & anxietate. Et ideò dolare ligna, et leuigare chartam, & eiusmodi, quanquam ad sudorem perducant, non mutato spiritu, utilia sunt.

sed ad

sed ad institutionem deuenio. Primum ergo cum surgit à lecto, habeat beneficium uentris, urinam deijciat, postea fricetur cum linteis totus capite excepto, & uentre, inde emungat nares, & si saliua abundet, expuet illam, demũ deambulet longa deambulatione, utpote eundo ad sanctum Michaelem extra urbem, & eat eques, reuertatur pedes, non ad sudorem, sed ad calorem moderatum, non ad fatigationem, sed ad animi alacritatem, non ad mutationem anhelitus, sed ad liberiorẽ respirationem, cordisq; refrigerationem. à prandio non exeat domũ unquam pedes: si cogatur quanto serius modo ante crepusculum per mediam horam saltẽ, tanto melius pannis intogatus semper leuibus, & cum domũ reuertitur, grauioribus utatur, sint tamen uestes quæ frigus omninò arceant, & aures conclusæ, si fieri potest cũ domo exire licet, propter niues, uentos, imbrẽ, aliamúe causam, partim sub porticu longa deambulet, partim polliat aliquid alternis manibus uehementer comprimendo per spatium mediæ horæ, sicut una hora totum absoluatur, modus est ut summis nitatur uiribus, & tamdiu donec cum uoluptate id agat, nec tœdio afficiatur, aut quasi laboret contra uoluntatem. Memineris tamẽ ter aut quater in anno exerceri oportere, si metuas ne quandoq; cogaris iuxta illud, oportet igitur ad inconsueta transire: at hoc non ut bonũ est eligendum, sed maioris mali metu aut periculo. Cæterũ ut ad rem redeam, soleo ego etiam brachia alternis manibus fricare, ambulare sub tecto contentis brachijs, strictis pugnis eundo & redeundo, ut absoluam mille passus. hæc metam certam nõ habent, modus habetur ex somno: nam diuturnus & non interruptus longiorem et firmiorem postulat exercitationẽ, plus cibi, inde pótus: contra omnia si somnus sit breuis, grauis, horridus, turbatus, lõgitudo somni horæ nouem, septẽ, saltem quinq; sunt necessariæ: à nona ad decimã uoluptati ascribitur, plures desidiæ, & morbum gignũt, aut ex morbo fiunt. æstate & hyeme in domibus & cubiculis à terra altioribus: sed hyeme medijs æstate supremis, & patentibus ad orientẽ & boream, ita tamen, ut perflentur in aduersam partem. ob id uenti obseruandi sunt à mense Septembri, usq; ad mensem Aprilis, occlusa sint ostia & fenestræ, nisi cum sol exoriens locum illustrat, aut circa meridiem duabus horis uentus salubris perflat, ignẽ accendere cũ thymiamate, bonũ, loca præterea aprica, læta, fronde umbrosa, silenti aere, aut aura perflãte, ad ualetudinẽ conferunt. Præterea dormire super goßipium in hyeme, non super lanam aut plumã: æstate super super serici stupã, laudabile est. Venus nõ nisi cum urget, utilis est, aliter incommoda. Euacuatio fæcũ eiusmodi sit: Capiatur manna, & dissoluatur in iure pulli reiectis omnib. excrementis; tã in superioribus quàm inferioribus, et bibatur, sed longè melius est uua passa benè lota cũ aqua, atq; in eadẽ infusa ab. ℥.1. ad duas statim ante cibũ. mercurialis etiam cocta cũ carnibus bona est; & ius ipsum similiter, et mater uiolarũ suppositorium ex grano salis, uel sacchari candidi, uel radix betæ idẽ potest. aliud optimũ habeatur: mãna; quæ tota dissoluatur, ut nil excrementorum maneat; neq; in imo, neq; in suprema parte, & de hac comedat. ℥.1. ante cibũ, uel si hæc haberi nõ põt, lauetur manna, ut dixi, dissoluta in aqua pauca, deinde siccetur paulatim super cineres, et seruetur ad usum. Vltimũ est mel rosaceũ rectè præparatũ, & ex bono melle & rosis solidis, quantitas nõ ultra. ℥.2. nã si rectè confectũ fuerit, operabitur pro necessitate: si malũ quãto p'us acceperit à tãto deterius terebentinã, & aloen sciẽs, uolẽsq; dimitte. altera lædit uentriculũ, altera nocet extenuatis. Quòd ad cibos et potus deligenda sunt quatuor, qualitas, quãtitas, opportunitas et præparatio. de quãtitate igitur primò dicendũ esset: sed eã definire nõ possumus, nisi definita qualitate. quia ergo minus nutrire instituimus, tũ quia minor est calor (neq; enim aduẽtitij quicquã è superflua exercitatione) tum ut uitemus excrementorũ multitudinẽ, ideò oportet, ut uel minus assumamus in quãtitate, aut quod minus nutriat, aut quod citius resoluatur à calore. primũ & tertiũ nõ conueniunt: nã diminuere ualde quantitatem præsertim in puero duo incõmoda aut saltem pericula afferet. Galenus aũt docet (In lib. de Prædict. ad Posthum. cap. 2.) in magnis uiris non solum noxia, sed etiam quouis modo metuenda uitare oportere. Ego aũt non solum in regibus & illustribus uiris censeo, ut Christianus, sed in omnibus idem esse faciendũ. cum ergo periculũ sit, ne uẽtriculus iam debilis debilior uictus attenuatione reddatur, et calor naturalis accẽdatur, quæ duo pericula maiora etiã sunt in puero: propterea neutrũ eorum illi conuenire existimo. transeundum est igitur ad secundũ, idq; est, ut paulo minus cibi assumat: uerũ quòd non adeò nutriat, uelut panis, fercula cocta, nõ tamen multũ aquosa, uuæ passæ, amygdalæ, et qui conficitur ex his, uocatur marciapanis. similiter auellanæ, pistacia,

olera,

olera,non mali nutrimenti pisces petrosi, carnes hædinæ,quæ ualde bonæ sunt:nã parum nutriunt comparatione aliarũ & agrestium animalium cuniculi,quanquam humida sit:eritiij,leporis,capreoli:sed etiam cerui.si concoquatur,optima est,apri iuuenis,sed friabilis,& assata reliquorum in patella.nam assatæ nimis siccæ,elixæ quicquid boni habent,in ius transmittunt. Vocant ergo huiusmodi præparationem pastillum, & est,cum sicca est:& subtexta, cum humida est.sicca ergo conuenit apro castrato,& cuniculo,humida lepori,capreolo,ericio:carnes quoq; auium,utpote pullorũ,turturum,coturnicum,columborum,turdorum,sturnorum,omnes bonæ sunt:ita ut seruentur hæ quinq; conditiones. Prima,ut sint mediocris quantitatis:unde caro carduelis,uel passeris non sunt idoneæ, quia nimis paruæ aues:nec pauonis,quia nimis magna. Secunda,ut uescatur granis:unde anseres,& anates,& similes reijciuntur. Tertia,ut sint iuuenes & maximè columbi,qui debent edi, antequam perficiant plumas, ob id capi ueteres boni non sunt, & ob magnitudinem, & ob senectutem. Quarta,ut sint nutrici liberè:ob id nec columbi nec capi,nec coturnices educati in cauea idonei sunt. Quinta,ut sint optimè cocti,& præparati. & hæc de cibis in genere:particulatim aũt bona sunt cichorium,endiuia uiridis,nõ alba, buglossa,fœniculus,borago,menta,rosmarinus,sed benè coctus:est enim durißimus. omittatur petroselium,& omnia legumina:omnes cibi ex farina, panis madefactus in aqua,postmodum uino superiecto, aut torridus super prunnãs, ex uino sumptas,sed sit leuißimus,fermẽtatus,& coctus, omnes radices,præter cichorium ualde coctum sub cineribus.ex fructibus, aliquando licebit degustare uuam,ficum,prunna,persica,omittat castaneas,& omnes cibos ex lacte,si, non haberet caput lactis bonum:dimittat etiam omnes pisces nõ squammosos,& coquantur omnes in patella sicca.Ex aromatibus nihil melius,maci,seu macere dicunt quidam:potus sit uinum in puero, quod uocãt loram,uulgariter meschiado:sed tamen clarum. pater sequatur consuetudinem suã: præterea potest comedere mala punica post cibum,uel pira,uel cotonea cocta,uel cotoneũ ex sacccharo conditũ. Et cum fames fuerit superflua propter exercitationẽ, nõ tamen plus edat, sed lentè edẽdo cessabit,nõ bibat à cibo, etsi parum biberit,erit melius:etsi puer biberet uinũ nigrũ clarum forsan utilius ei esset: & à cibo non se exerceat,nec deambulando. De curis: Animi tristes omnes contabesciũt corpus:sed magis post prandiũ,& magis etiã post cœnã,& quãdo est in lecto. Cibos nõ assumat nimis calidos, neq; potus refrigeratos,uitellos ouorum, cũ sumit,neq; carnes,neq; pisces edere debet: caseus solus admittitur,qui primus est,& mollis habẽs butyrũ secũ admistũ.hic maxime conuenit uentriculo, sed omnino recens esse debet, & quàm paucus, & minimè salsus,& gustu,ac sapore iucundus, & ante cibum omnem,etiam ante oua. optima est enim medicina uentriculo,ut nihil melius ex partibus animalium, iecora, & uentriculi:sed benè cocti, & sine tunica utraq; alιιũ, & uẽ ri=culi piscιũ,& cauda, & dorsum in magnis. & & uenter in magnis meliora sunt. reliqua reijcienda,in auibus,alæ candidæ: in quadrupedibus pedes uitulorum, & iuuencorum: sed cum sale,& aceto bene cocti, utiles sunt: saccharum præterea,& mel,et oleũ probantur:oliuæ malæ: aceti parua quantitas,tã bona est,et utilis,quam multa noxia.præterea cancri,limaces,et testudines bonæ sunt:sed quæ nõ multo igne molles redditæ sunt,et neque strident sub dentibus, quasi terreæ,neq; laborem afferunt edenti.debẽt tamẽ cum sale,et aceto,et rore marino præparari.hæc enim tria in omnibus probantur:tum uuæ passæ oleum,et,ut dixi, macis. Ranæ mihi suspectæ sunt,propterea omitterem eas.

De præparatione multum refert:sed breuiter dico,quòd omnia debent esse ualde cocta: et in hoc oportet apponere maximã diligẽtiã,et ideò assata sunt meliora,et cocta in patella, et frixa etiam.et generaliter,omnia coquũtur in seipsis, præter ea,quæ elixantur:nã illa reddunt ium omnẽ extra se:ideo nunquam possunt bene coqui. nam si diu coquantur,et multo igne, quãtò magis coquuntur,eò magis redduntur excrementosa inimica coctioni deterioris succi,et minùs alunt:quantò minùs coquuntur,eò sunt insuauiora,& praua. igitur elixatio omnis mala est,præterq̃ eorum,quæ sunt mali succi,uelut caulium: nam caules nullo meliori modo possunt præparari,q̃ per elixationem.& eodẽ modo rapæ sed ius abijci debet. & ita porri,& cæpæ, cucurbitæ:nã et harũ prima decoctio abijci debet. unde malè agunt,qui talia in tortas distribuũt: sed deteriores sunt cœpæ, & caules,seu frixi,seu in patella sicca assati,ut quidã facere solẽt:eduliũ suaue sanè,sed maleficũ ex allio,caulibus, nucibus, & oleo,ac sale:secus uerò præparata, possunt e-

di. Braßica autẽ, non solum utilis est, sed & primam ius illum, & maxime filio, & quantum pertinet ad principale morbum, est salubris non parum, quia deijcit per aluum, & nullum habet cõmercium cum urina. Frixa uerò generaliter omnia mala sunt, assata super prunnas, præter pisces, sunt ualde duræ cõcoctionis. uirulẽta debilitant uentriculũ: ideo nihil melius coctis in patella sicca: secundo loco sunt, quæ in ueru assantur, modò sint perfusa pinguedine: omnia præterea, quæ assantur in ueru, debent coqui multo igne, et flãma, et breui tẽpore, et celeriter circumuerti, et non debent esse ualde crassa, nec admodum tenuia: quæ autem coquuntur in patella sicca mediocri igne et tempore. meta omnium est teneritudo, iucundus odor, et bonus sapor, et ut caro perfectè sit dealbata.

Et si quis obyciat, quòd tot obseruationes uidẽtur esse graues, et negotiosæ? respõdeo, q nõ. si quis respiciat ad ea, quæ debemus facere, paucißimis præceptis cõtinẽtur: sed si ad ea, quæ uitare debemus, sunt multa. sed hoc cõtingit in omnibus negotijs: nã si quis dicat, domus tua est prope edẽ B. Iacobi, uno uerbo rẽ absoluit: sin autẽ dicat, est prope ædẽ nõ B. Petri, nõ B. Mariæ, nõ B. Petronij, & ita de singulis, quib. procul abest. quis dubitat, quin non futura sit oratio penè infinita? sed aliud est in hoc casu, docere, quia teneor ostẽdere, quæ plurimũ obsunt, et hæc multa sunt: at ille, cui scribitur, solũ debet eligere, quæ sibi imperãtur. ergo omniũ præparationũ pessimũ est qd' exustũ est, et quod crudum optimũ, ut dixi, ualde molle, candidum, bene odoratũ et boni saporis. Quo ad tempus, certũ est, quòd solum bis in die edere conuenit, & quòd saltẽ nouẽ horas interponere debemus: an uerò magis in prandio, an in cœna. de puero, melius est, ut plus in cœna, propter motus inordinatos, et imbecillitatem uẽtriculi: de uobis aũt determinatũ est, quòd in hoc casu debetis sequi cõsuetudinem, postq̃ si esset detrimẽtũ, esset secũdi generis. palã aũt est, quòd cibus quãtò simplicior tantò melior: et propterea antiqui etiam in conuiuijs Principũ optimorum uelut Alex. Mãmeæ non ultra quinq; genera eduliorum in mẽsam afferri patiebãtur: ad salutem aũt non ultra tria ferculũ scilicet, et duo genera carnium. nota autem sunt quæ dißident inter se: pisces et caro generant febrem pestilentem: pisces & lac generantur elephantiasin: pisces & caseus generant scirrhos in iecore, & lapides in renibus, & uesica: caro & caseus generãt hydropem: lac et uinum generãt cholerã, et febres fructus post cibum generãt febres fructus ante cibum copiosi generãt diarrhœas: pepones et cucumeres duri generãt febres pestilentes, nisi statim deijciantur: oua cum carne generãt uermes, et putredinẽ in uentriculo: olera cruda multa, et maximè syluestria, febrẽ praßinã, et uomitus: alba ouorum cũ leguminibus generãt lapides, et scyrrhos: legumina nõ bene cocta dolores iuncturarum: pinguia post cibum, nauseã: uina potẽtia cum carnibus auium pinguiorum, et maximè qualearum, generãt podagrã: uinum à cibo, et maximè meracum, et præcipuè post cœnã amaritudinẽ oris facit, et fœtidum reddit eius odorẽ: sed et astrictã habere aluum, causa est fœtoris oris nõ dubia: uinum præterea bibere multum, et multa oua edere, attonitum generat morbũ, aut paralysim: omnia præterea marina pæ ui, aut nullius motus, ueluti ostrea, chamæ, conchæ, astaci, paguri locustæ, sed præcipuè mææ è cancrorũ genere, generãt lapides: idq; magis, si cum carne, uel caseo edantur. fungi difficultatẽ spirãdi creãt, cœpæ et fabæ turbãt mentẽ: omnia legumina, sed præcipuè lẽtes, cœpæ, caules, lactucæ, sal multus, hebetãt uisum: uenus quoq; à cibo et uentre pleno, et usus multi olei, efficiũt enterocellẽ: aquæ quoq; crudæ hernias efficiũt, & gulæ tumores illos, quos bocios uocãt, qui sunt è genere atheromatis, aut meliceridis: at quæ fluũt turbulẽtè lapides in renibus, et uesica: stagnãtes aũt & lapides, & hydropes, & malos habitus, & morbos regios, & hæmorrhoidas efficiunt: constat sanè, optimã eße pluuialẽ cum cocta fuerit: idq; omniũ consensu, tum maximè Bononiæ ubi cũ cæteræ inutiles sint, quæ ex Rheno habetur, lutosa est, & turbida. Præterea edere, cibo priore non perfectè concocto, generat lapidẽ, abscessum in iecore, diarrhoeas, tumores splenis, et duritie, & febres acutas, ac diuturnas. somnus etiã diuturnus appetitum debilitat, absceßus, & febres, & morbos articulorũ, & neruorum gignit, & malum habitum, & fœdum colorem.

Cum uerò materiã iã congregatã purgare uolueris, accipias ex medicamento infrà scripto ʒ. s. pro filio ʒ. s. Rec. troiscorum de uiolis sine scãmonea, optimè confectorũ, & recentiũ, ℥. t. masticis candidi, & mollis ʒ. s, ligni uisci guercini recẽtis, & siccati in furno, & redacti in pollinẽ ℈. 4. Smaragdi orientalis ℈ 1. moschi optimi q. 3. croci orientalis ℈. s. gariophylorum tenuium ℈. 1. terantur omnia subtilißimè, & proximè

ximè smaragdini, & cum syrupo rosaceo purgãte fiat massa pillularum, & seruetur in charta pergamena imuncta oleo de glande unguentaria, et charta ponatur in uitrea pixide. Quòd si hoc medicamentũ ad manus nõ esset, sufficiunt idem pastilli de uiolis, optimè facti sub pondere ℈. 4. & pro filio 2, & redacti in bolum cum albuncharo rosaceo optimo, & modico sacchari, & usus tã horũ, q̃ praecedentis medicamẽti nõ debet esse, nisi post duos mẽses à cõfectione. Et nõ exhibeãtur, nisi necessitas cogat à medio mense Iulij, uel circa, usq; ad decimũ Augusti: neq; etiam à medio mense Decembris, uel circa usq; ad decimam Ianuarij: & ita pater diu uiuet, nisi uis exterior obstet, & puer sanescet.

PRO ILLVSTRISS. D. ROMVLO CAESIO, quartum.

Supposita dispositione praeternaturali, quae aduocat curationem, et est facilitas lapsus in febres è tertianarum genere, et timor nimij fluxus sanguinis haemorrhoidalis, cum aliqua duritie aluit, inde frigiditas uentriculi, & debilitas in cõcoquẽdo, et quod magis mirũ est, maior in aere natiuo, q̃ externo: atq; haec tria nouit. quartũ est lenta pituita, descẽdẽs ex cerebro, quae adeo contumax est, ut ad ignẽ posita matula cũ urina, esset conturbata, non dissoluta sit spuma: ex quibus concludo, quòd uix fieri potest, ut ex omnibus signis conieci, ne cadat in melãcholiã, ex eo genere, quae flatuosa appellatur. ratio concursus, quẽ uocãt syndromẽ, satis meo iudicio clara est: sed prius dicamus de habitu corporis. Iecur calidũ est, nõ multũm secũdũ naturã, quoniã facilè incidit in febres, sed habet cõstrictionẽ arctarũ uenarum, defluente multa pituita ex cerebro, et ex propria imbecillitate uẽtriculi, ut sit factus iam habitus frigidus, et duae causae frigidae impedientes coctionẽ, etiam si nõ adesset tertia frigiditas, scilicet secundum naturam, de qua scripsit Galenus. Signa, quae medicus familiaris poterit cõcludere. Necesse est, ut fiãt multae cruditates, ex quibus, tum etiam ex usu uinorũ potẽtiũ, seu credentibus medicis, illa esse utilia cruditati ex frigore, seu quia habundo praeter naturã cõtrarijs gaudere soleat, uelut similibus naturalis, seu luxu, ut solẽt optimates. Exuritur iecur trifariam, labore, obstructione, auxilijs calidis: ergo melancholia generatur, et maior etiã post aetatẽ constantem, in qua nunc scilicet est agens trigesimum secundum annum: gignitur et multa bilis, eadẽ ratione. cor aũt nõ ualde calidum est ex pulsibus, esseq; nimis impatiens irae, sed siccum: unde etiam cerebrum affligitur, & color uultus, et oculi, et pili, et reliqua supra atram bilem attestantur, ex quibus secundum rationem, quamuis de hoc non interrogauerim, scilicet timores, et tristitiae, nõ satis ex euidenti causa per interualla, nõ semper: circa autem audaciam, et prudentiam manifesta inaequalitas sine affectibus, quidem fortis, et prudens: extat enim problema Aristotelis, uerum superuenientibus perturbationibus non potest cõsistere aequali in gradu, sed in suspitiones, et cogitationes nõ perfectas, tales deuenire consueuerunt. Hic uerò habitus, nisi occurratur, semper fit deterior, ut à Galeno in Arte medica: et si ad superiora tendat, melancholiam facere solet, et offensiones sensuum: si ad medium, febres longas, et inaequales, regiumq; morbum: si accedat mala uictus ratio, hydropem: si ad inferiora, renum dolores, haemorrhoidas, uarices: et si laxae sint iuncturae, podagras malas facit, et erysipelata. Haec summa morborum causarum, rerum naturalium, habituum, praedictionis.

Curatio perdifficilis erit ob tres causas. Prima, ob circuitum duplicem. frigus uentriculi est causa obstructionis, et laboris iecoris, et iecur calidum refrigerat uentriculum, dissoluendo illius calorẽ naturalem, sicut sol dissoluit ignem, & quia generat atram bilem: quae transmissa ad lienem ob latã applicationem lienis cum uentriculo, & effusionẽ, extinguit illius uim igneam. alter circuitus est cerebri transmittentis pituitã ad uentriculum, impedientem coctionem: unde cruda genita exhalant ad cerebrum, & ipsum onerant: est et tertia repugnantia. nam uigiliae exsiccant humores, et cerebrum, & cruda augent, somnus destillationem multã facit, & uentriculi calorẽ, praecipuè super latus sinistrũ obequitãte iecore exhaurit. Secũda causa ex natura humoris, qui per se improbus est, ut in illo Aphorismo sextae particulae: Ad haec melancholici decubitus caecitates faciunt, & leuissimi morbi ex his sunt, quartanae: quarum terminus naturalis est unius anni. Et si superueniret bene, recta posset esse causa liberationis: faeculentum enim illud omne extruditur in cinerem uersum, & putredo ipsa, cum sit à calido, & humido per se emẽdat intemperiem ab humore impressam, sicut praecedens generat humorem atrum. haec à Principe prima

quarti, dum agit de signis quartanæ: ab Hippocrate in principio sexti Epidemiorũ: à Galeno tertio Prognosticorum. Et similiter ex repugnãtia in cura: nam hemorrhoides, & uarices declarãt necessitatem sectionis uenæ, quæ illi necessaria est. qui fieri potest ergo, cum quod necessariũ est, obest, ut morbus facilè curetur. Tertia causa est uita delicijs dedita, quæ nec uult carere præsentibus malis, nec potest ferre bona: idq; in hoc pessimum est, quod, dum cõmodè curari possunt, morbus negligitur, dum non negligitur, non nisi difficulter curari potest, aut omnino non potest. Hoc totum ergo est, uelle: nam ex constanti animo admittuntur auxilia, & admista libenter feruntur, & spes animum confirmat, lætificat spiritus, calorem accendit, difficultatemq; omnem mollit. Ea erga curatio est, ut in sex rebus nõ naturalibus nihil peccet somno utens longiore, & ultra septẽ horas sensim extendatur, id fiet edendo panem martium ex amygdalis, & papauere, factũ cum aqua uiolacea. semina quoq; melonũ saccharo cõdita somnum concilient, uel melius immisceantur amygdalis in martiapano: item uua passa, uinum etiam aliqualiter subdulce, sed nouum, & clarum, nõ ualde crassum. nam tenue dulce esse non potest, album maximum aũt præsidium est in unguento populeonis, eiusdem enim optimè facto. redolet enim mirum in modum, ut cum eo inungantur loca pulsuum, capitis, pedum, bracchiorum, cordis, & iecoris: abstineat ab omnibus radicibus, exceptis, quæ infrà dicentur: ab omni cibo ex farina, & à caseo: et ab omni pisce non squamoso: & ab omnibus leguminibus, & ab omnibus cibis crudis: caueat in super, ne comedat nouum cibũ, nisi priore concocto, et etiam, dum comedit, non se repleat: et quia plerunq; sentiet famem quandam nõ ueram, utatur pinguibus, et bibat parum, et uinum satis potẽs, & utatur croco in omnibus cibis, in principio mensæ. & hoc, si rectè utatur, minuit appetitũ cibi, & adiuuat coctionem, auxiliaturq; uentriculo: in fine autem cibi nocet plurimum, deuitet etiam omnia fercula multiplicis mistionis, ut sunt artocreæ, farcimina, embammata: item turulenta multa: et cum uigilat, non multum comedat, sed ualde parũ, & cum est ualde tristis, & post multã uenerem, & cum est equitandum. in his quatuor casibus, etiã quod esuriat multum, tamẽ parũ debet comedere, et edendo mandat diligenter cibum. ex hoc enim duo maxima commoda consequetur: primum, ut cibus facilè coquatur: secundò, quia terendo tempus perueniet ad finem prandij, uel cœnæ cũ pauco cibo, quo nihil potest esse utilius illi. quantitas autem cibi, si nõ adsit ferculum, debet esse æqualis potui, & omnibus cõputatis, scilicet pane, & carne, uel ouis, nunquã debet excedere uncias decẽ octo Bononienses, sed plerunq; subsistere in duodecim, uel circa, & tantundẽ potus. sed si adsit ferculum humidum, cõputetur in illis decẽ octo uncijs pro medietate, & reliqua medietas ascribatur potui: ueluti si comedat duodecim uncias cibi, & ferculũ humidum, quod sit ut cõmuniter est sex unciarũ, bibet tantummodo duodecim uncias potus: & est perinde, ac si comedisset quindecim uncias cibi, & tãtundẽ potus bibisset, et si potus sit paucior cibo, hoc erit longè melius, & eo magis, si fuerit secundum consuetudinem. Diuersitas quoq; ciborũ omnis mala est: admittuntur autẽ uno plus, imo pari ratione, ut in mixtis quatuor, ut cum potu sint quinq;. nã et in mistis sunt partes quinq;, ut docui in secundo de Subtilitate, terrea cruda panis uice, aquea cruda ferculi instar, licet ferculum coctũ sit aquea excocta, uitellus oui terrea excocta caro, uis cœlestis, uinum: si ergo uoluerit uti fructibus, dimittat uel carnes, uel ferculum, uel oua, etsi sint fructus hortarij, id est molles, ut prũna, persica, cerasa utriusq; generis, pepones, cucumeres, ficus, uuæ, poma, pyra, muscata, uel cucurbitina, quæ mãdũtur cruda, chrosomela, fraga, ribes, spinosa et nõ spinosa: in omnib9 huiusmodi oportet minuere cibũ & bibere uinũ leue ualde sine aqua, aut cum pauca aqua. quia dicebat Galenus, quòd celeriter deijciantur, generant humorẽ ueneno similẽ: omniũ pessimi aũt sunt cucumeres, deinde pepones, inde chrysomela, pòst cerasa utriusq; generis, sed magis acida, imò sunt maximè inimica uẽtriculo frigido imbecilli: adeò autẽ cucumeres mali sunt, ut etiã cocti ualde noceãt cum reliqui fructus boni sint, ut persica maxime & cotonea in furno cocta, nõ in uino. Et ex nõ hortarijs omniũ pessimũ est limunium, & arancia acida, & mala medica, & quæ sunt eius generis. sunt enim alia multa dulcia, & tamẽ arancia possunt edi, sicut & mala punica, dulcia, acida nõ ita. Ex fructibus aũt siccis, quæ sunt ex nucũ genere, inglãs, auellana, pontica, pistacea, pinea, et eiusmodi, scilicet amygdalæ, nuclei persicorum, & chrysomelorũ qui sunt suaues gustu. quatuor sunt præstãtissima, aut quinq; scilicet, amygdala, auellana, pistacea, & nuclei chrysomelorum, pineæ uel

nouæ

nocent uentriculo propter resinã, & cum extra corticem sunt celerrimè rarescunt, et transeunt, tũc in ueneni naturã auellana est potius medicamentum, quàm cibus, & est medicamentum præstans, sed cibus ualde malus. omnia enim genera nucum terrea sunt, & melancholiã generant eã ob causam: reliquis aũt ob pinguedinẽ (sunt .n. oleosa) bonum præstant alimentum. ex omnibus igitur malis omnium meliora sunt pistacea, & pro medicamento nuclei persicorum: nam recẽtes nõ aliter, uel ita seruati, ut humidi remaneãt, resoluunt flatum, occidunt uermes, cõferunt uentriculo, aperiunt obstructiones iecoris, attenuãt humores crassos, dissecant lentos, resistunt omnibus uenenis, maximè frigidis, expurgant pulmonem, & renes, ualde educunt arenas, & lapillos utiliores etiam sunt præparati, et debent edi ante cibum. et cõmunis præparatio est hæc, ut in amygdalis etiam, & auellanis præcipuè, & nucleis chrysomelorum (quibus et si multò sint inferiores cerasorũ) est, ut mundentur, madefacta priùs in aqua feruẽti, deinde terantur cum aqua uiolacea, adeo diligenter, ut fugiant omnem sensum tactus, quod ad duritiem attinet, & colentur per cribrum arctum, quod uocant setarium quia ex pilis caudæ equinæ strictis textis constat, & ita, ut euadat candore niuis, in quo usu præstant uirgines sacræ: deinde addantur sacchari candidissimi, quantum fuit pondus nucum, & formentur coni, aut chylindri, aut hemisferia, seu prismata, aut quouis modo etiã informia, et ponãtur in furno contecta in uase terreo, uel argenteo, uel ligneo, postq̃ panis detractus fuerit, & permittatur tandiu donec refrigeratus fuerit furnus: et huiusmodi cibus est ualde bonus, et est etiam medicamentum, tamen, ut cibus, etiam generat humorẽ melancholicum. Mala insana fungi cuiuscunq; generis, & anguillæ, fugienda sunt ut uenena, cochlearum etiam caro, & cancri, et ranæ, et testudines omnium iura, ut sunt optima ita caro pessima est, nisi quòd testudinũ iecora, atq; ranarũ in uiuarijs, seu in ollis cũ pura aqua & farina nutritarũ, ut sunt iucundissima gustu (sunt enim principum deliciæ, & crescũt ad magnitudinẽ unciæ aliquãdo) ita sunt utilissima: de cætero nõ est tutũ, ne quis rubetã loco ranæ comedatur: ericij quoq;, & si multis prodesse soleant, & uẽtriculo, & iecori, & renibus, tamẽ mali sunt in hoc casu, si quid tamẽ boni est, est iecur sed est exiguũ: oliuæ quoq; ualde malæ sunt qualescũq; tametsi cõfirmẽt uentriculũ columbades: castaneæ etiã malæ flatum gignũt, et melancholicum humorẽ. ex omnibus ergo huiusmodi fructibus, non hortarijs, optimi sunt ficus pingues, decorticati, sicci: sed tamẽ generant prauum sanguinem: recentes ante cibum sunt meliores. Verùm uuæ passæ solùm sunt utiles, et quibus debet uti, et præstãtissimæ (sunt enim plurium generũ) celebrioresq; Cretenses ex Xantho Hispana apulæ, & placentinæ, asiaticæq; quædã albæ, quædã nigræ, paruæ sine arillis, magnæ cum arillis conditæ, non cõditæ, apulæ nigræ, et asiaticæ nigræ, paruæ, et Cretenses: namq; ex Xantho aducuntur, inutiles sunt ex succo exiles, solũ cortex cernitur cõditæ, & ipsæ scciores sunt, & præter id saccharũ iecur obstruit. est enim dulce biliosum, & non adstringens. mel uerò est etiam biliosius saccharo, & magis offendit uentriculũ. non solũ enim nõ astringit, sed radit: et ideò nõ conuenit, nisi cum pituita multa adest adiũctum astringentibus uuæ. ergo passæ sine arillis sunt ualde utiles, quia astringunt ob arillorũ substantiam, contra creticæ ob arillos, quos habẽt, nõ adeò astringunt, et puriores, cũ sint meliùs, nutriunt. eligendæ sunt ergo ex utroq; genere recentes, maximè pingues, & plenæ, splendidæ, tenuissimæ cortice, suauissimæ gustu, utq; mediocri dulcedine cũ modica astrictione linguã delectent, sintq; præterea pro rotũditate leuissimæ, atq; purissimæ, scilicet mũdatæ à pediculis, lapillis, arena, sordibus, granis uitiosis, atq; corruptis, uel siccis, uel exsuccis, inde ablutæ primò cum aqua toties, ut aqua clara remaneat, deinde abluãtur cũ uino albo semel aut bis, in cretica uerè iuuat eijcere grana in ea contenta. Olerum agrestiũ, nullum bonũ hortensiũ, quatuor sunt optima, menta, cerefoliũ, et ista sunt suauia gustu: ex insuauibus, ruta, & absynthiũ, sunt mirabilia. debẽt aũt èligi germina rutæ ualde uiridia, & pinguia, & decerpta nuper à planta ad pondus quindecim granorũ, sine ulla parte rami, seu ramusculorum, & cum sale, et uua passa edi, ante omnia alia: & spero, quòd sentiet magnam utilitatem. idem dico de absynthio, sed non tantum: sed nõ debent edi ista à medio mensis Maij usq; ad mediũ mensis Augusti, nõ solùm, quia tempus sit calidum, sed quia plantæ hæ corrumpuntur omnino, & generant uermes, & muscas: et cum non habent colorẽ perfectè uiridem, oportet uitare illas, sicut uenenum, & magis rutam. Quinto loco est buglossum utrunq;, domesticum, quod uocãt boraginem, & agreste: post has est cichorium, & endiuia, & cichoriũ ualdè utile, debet præparari hoc modo: Accipe radices cichorij crassas, et inuoluãtur in

papyro madefacta, & ipse madefactæ, et ponantur in loco, ubi ignis fuit, scilicet super folio ualde calido foci, et integatur cineribus ualde calidis, & super cineres altitudine unius digiti, aut maioris, ponantur carbones magni, et ardentes, & in magna quantitate, & post quartam partem horæ extrahantur, & inde ponantur cum eadẽ charta (& si fuerit exiccata madefaciendo eam) denuo super folio calido, non tamẽ urente, ut prius, & integatur multis cineribus calidis absq; igne ad altitudinẽ quatuor digitorum, & in supremo ponatur cinis frigidus, et per horam mollescẽt illæ radices, ut prorsus per se dissoluentur, et remanent cũ suo sapore, scilicet amaro. Idẽ potest fieri de radicibus fœniculi, et petrosilij, et sanguinolentis, quas uocãt carotas: sed indigent maiore igne, et tempore, quia sunt crassiores, duriores, densiores: postmodum debẽt lauari leuiter, ne dissoluantur: inde diuidi, & extrahi pars lignosa, postmodum cõdiri cum sale, oleo, aceto, modico gingiberis, aut piperis non bene cõtriti, et uua passa. nam acetũ, etsi acidum sit, nõ tamen nocet uentriculo, tum quia acre, tũ ob cõsuetudinem: capares etiam saluti cum oleo aceto, ut uuis passis, ac menta, aliquãdo etiã lactuca pro acetario cũ pipere, uel gingibere, uel cinamomo parũ cõtrito, demũ borago quarto loco pro acetarijs utilis est, ultimo potest adijci melissa eodem modo. Ex cõdimentis ergo gingiber, piper, cinamomũ, crocus. sed omnia parũ trita esse debent, & unum tantũ ex illis, non plura, admittitur sal modicum, oleũ omphacinum est bonum, ita acetum et sapa, uuæ passæ ubiq; admisceri debẽt, sinapis, saccharũ, mala sunt, & fugienda: beta quoq; ex iure cum uua passa, et malua, et illius caules utiles sunt: sicut caules ualde mali sunt omniũ, tamẽ optimi sunt caules illi longi, albi, gustu suauissimi, qui ex Genua deferũtur à paucis annis citra inuẽti, cardui quoq; asparagi mali sunt, sed asparagi deteriores sunt per se carduis, sed cum menta, uel croco, uel pipere, uel uuis passis sunt meliores: semina quoq; melonum mundata, in cœna prouocant somnum, & non sunt mala.

De cibis aũt bonis. Alæ omnium auium, quæ nõ degant in aquis, seu quæ nõ habent rostrũ latum: inde iecora anserum, gallinarũ, et anatum: ex alis uerò præstãtissimæ gallinarum indarum. sunt enim cãdidissimæ, lenissimæ, friabiles, admodum suaues, atq; leuissimæ: ideo etiã gallinis nostris præferendæ. Quadrupedũ carnes bonæ nullæ: hœdinæ enim quæ solent alijs esse optimæ, nõ conueniunt: meliores omnibus sunt apri, pòst castrati iuuenis: pessimæ suis educati in domo, leporis, capreoli, uitellinæ, iuuenci, bouinæ malæ, deteriores cerui, cuniculi parũ salubres omnibus, nõ tamen in hoc casu sunt deteriores alijs: pisces fluuiorũ meliores marinis. minùs enim generãt melancholiæ, minùs tamen nutriunt: et lõgè difficiliùs concoquuntur, resistũt magis bili: oẽs boni sunt, qui squamosi sunt: optima pars eorũ est, iecur. quod si amplũ est, melius est: inde pars, quæ est circa caudam. oportet aũt ut sint recentes ualde pingues, bene cocti, molles, et friabiles atq; hic est tertius cibus bonus, ex quo nullũ sentiet detrimentũ, & magnum iuuamentũ, nisi proprietate quadam illos auersetur: optimi sunt percæ, inde trotæ, & quæ sunt ex earum genere, scilicet carpiones, temali, et omnes, qui habent dentes in lingua: pòst iecur capitonũ fluuialium, quos uocãt botas Mediolanenses, licet nõ sint squamosi: post sunt lupi, sed hi raró boni sunt. sed & rariùs mali sunt medij, post quos sunt ciprini. Cum aũt sint sex genera cõdiendi assata super prunas, in uera frixa, in sartagine elixa, iurulẽta, seu cocta in patina humida, et in patina sicca, uocanturq; pastelli: pisces maximè gaudent patina sicca, si sint magni: aues patina humida, si sint paruæ: aues magnæ in ueru: pisces nõ magni alijs quidẽ in patella frixi cõueniunt, tibi aũt nihil frixum conuenit. Quãuis enim aqua immixta oleo prohibeat, ne uratur oleũ, tamen inæqualiter coquitur: etsi diu coquatur in extincto oleo cũ aqua, & sine aqua, nihilominus oleum exuritur: etsi, antequã exuratur oleum, remoueãtur ab igne, incocti reponuntur in mensam: et ideo tria sunt experimẽta coci, scire frigere, coquere iecur gallinæ, et tortam facere: nihilominus uidi aliquos caupones, qui sciunt coquere pisces in sartagine, hoc contingit, quia oleũ est multum, & ualde feruens, & aqua purgatũ, antequã piscis immittatur, et piscis ipse recens ualde, & mediocris. ideo iuuenis, ac pinguis, ut ex fontibus nitidis haberi solent, et flãma ingẽs perpetuo adhibetur, et ipsi norũt perfectæ coctionis modum: et ego affui multis mẽsis principum, et cognoui, quòd nõ sciunt frigere pisces. neq; enim unquã gustaui piscem cãdidissima carne, friabili, mollissima, atq; odorata, uelut apud quosdã caupones, præsertim apud eos, qui habitant iuxta flumina, & fontes piscosos. Cibi autẽ optimi duo sunt: uitella ouorum, et lac. sed lac ei nõ conuenit, quia patitur flatuosam, iuxta illud: Et quibus ilia murmurant: ideo uitella ouorum sunt ualde bona. Pro cõdimẽtis autem in pinguibus, cum sint tria, oleum, butyrum, adeps, manifestum

flum

stum est, quòd butyrum est melius. est enim secundo loco post omphacinum, ut dixi, & ex adipibus, uitulina est melior, si sit candida, & recens, pòst gallinacea, tertio loco habetur anserina: media est pessima suilla.

Exercitatione ante cibum post conuenientem somnum perfecta coctione uentriculi, aluo deiecta, in aere libero, neq; magna, ne febres accendat, neq; longa, ne corpus exsiccet, neq; molesta, ne debilitet uires, quotidie utendam est, nō ad sudorē usq;, coitus iuxta naturalem incitationem, non amorem, aut illecebras utilissimus inter primum et secundum somnum quibus uerò plenum est corpus, et robustum, omnib. celebratus coctionibus in manè, scilicet tēpore aliarum excretionum. neq; enim quecunq; optima sunt per se omnibus optima sunt, aut etiam bona, ut in libro de Cibis boni, et mali succi. Aliàs superfluus, cū omnibus noxius sit, tum maximè nobis uētriculum debilitando, et melancholiam augendo. In affectibus aūt animi manifestū est, quòd effugere oportet iram, nō quidem cōprimendo ipsam, ut quidā malè cōsulunt: sic enim non solum non iuuat, sed morbos affert, & aliquando etiam occidit, ut in Herculano Buzacbareno Patauino patritio uidi, et similiter de tristitia ut in Ludonico Belzoiosio, seu Barbiano, præclaro duce. nā cum ob amorem matris mortem fratris celare uellet, simulato uultu letitiæ, perijt, atq; ita fœnus fuit æquale sorte, ille alter, quòd iratus esset filio, de quo pœnas sumere nolebat. Ergo ratione dissoluenda est utraq; sicut & odium, & inuidia, scientes hanc molem esse plenā miseriarum, nihil nostrum esse et his, propter quæ alijs irascimur, nos quotidie longè facere deteriora, ita sicut de igne facere solemus, non concludere, aut cohibere affectus animi, & acerbitates oportet, sed dissoluere. Verùm quia plurimis, & maxime principibus, persuasum est, non esse curam, nisi quæ fit per medicamēta, & eam malunt, quanquā asperiorem, quia breuis sit, quàm permanere in recta ratione uiuendi, quæ tamē, si quis rectè inspiciat, est modus uiuendi secundum naturā, cum omnes istæ cupediæ, et deliciæ nō sint nisi potētum uirorum supplicium, ex quibus amittimus uirtutē in anima, sanitatem in corpore, libertatem nostram, opem, et fidem in domesticis, qui ex crapula inertes, et uecordes facti multant dominos suos uarijs modis: & ideo deliciæ non sunt aliud, q̄ uoluptas, similis ei, quæ habetur à scabioso, qui optaret pruritum illū, ut scabendi titillatione frueretur.

Dicebat ergo Galenus in principio libri de Attenuante uictus ratione, quòd morbi longè maximæ sanantur recta uictus ratione, etsi id uerum est, quantò magis de dispositionibus, quæ neutræ uocantur, qualis est hæc, uerum erit. ut satisfaciamus, & cōmuni stultitiæ, & ne uidear in aliquo defecisse, apponam quæ medicamenta conferēt. electo igitur salubri aere, et cubiculo respiciente orientem: tempore autem Februarij tepidi, aut Martij tranquilli, aut Aprilis: si Februarius fuerit frigidus, & Martius mensis uentosus, leniatur aluus hoc modo. Rec. succi cassiæ nouiter extractæ orientalis, & optimæ, & extractæ cum syrupo de cichorea simplici ℥. 1. pulueris maceris, seu macis subtilissimi, & odorati ℈. 1. misce, & cum saccharo fiat bolus, capiat ante cœnam per horam, uel minùs manè sequenti, & per octo dies sumat infra scriptum syrupum. Rec. syrupi de lupulis, & de pomis simplicis ana. ʒ. 6. syrupi de cichorea simplicis ʒ. 4. succi boraginis, uel buglossæ ℥. 3. misce, & ponantur ad ignem, donec ferueant, & addatur aceti albi ℈. 1. coletur, & ita clarificetur. &, ut dixi, capiat per octo dies continuando, & interim utatur melioribus cibis, & in pauciori quantitate, & abstineat à coitu, & bibat paulò minùs, & utatur cibis magis coctis, & ostendat urinam medico in fine octo dierum: etsi non fuerit, qualis esse deberet, accipiat syrupos quatuor diebus: etsi adhuc urina non erit, qualis esse debet, adhuc perseueret, ita ut medicus uideat eam singulo die, donec apparuerit concocta, & bona in colore, & substantia, & contentis: etsi interim aluus non deijceret, accipiat denuò cassiam nigram dictam, uel ferculum huiusmodi nostrum. Coquatur pullus in multa aqua, donec dissoluatur, & in fine addantur caulium rubrorum amarorum, leuiter ablutorum m. 2. & coquantur, donec fuerint quasi cocti: & de hoc iure capiantur libre tres, & in eo addantur foliorum maluæ, uel surculorum, foliorum betæ, foliorum mercurialis, uiridium & minutim incisorum, & coquantur ad perfectam coctionem herbarum, & comedat uncias duas, uuæ passæ cum ferculo ex illis herbis in cœna, aut bibat ius illud in manè, & deijciet aluum, sicut ex medicamento, et hoc, quotiescunq; uoluerit faciat, & etiā aliās. Vrina autem concocta purgetur hoc modo. Rec. succi cassiæ nouiter extractæ orientalis, & electæ

℥. 1. aut mane electæ frondis calabrensis ℥. 2. electuarij de philio ℥. s. sed priùs experiatur cũ ʒ 2. & cum decoctione fructuũ factæ cum additione pugilli foliorum rosarum, fiat potio: post hæc iterũ deueniet ad syrupos eosdem, & purgetur hoc modo. Rec. succi cassiæ nouiter extractæ ℥. s. diacatholiconis optime facti ℥. s. aquæ decoctionis fructuum factæ cum additione ʒ. 1. origani orientalis quantum sufficit, misce, capiat in aurora, demum purgatus, utatur mirabolanis conditis emblicis, aut chebulis, quandoq; etiam nigris. Confectio multi usus. Rec. uuæ passæ ablutæ ℔ 1. succi mercurialis, & maluæ, & endiuiæ, et lupulorum ana. ℔. 1. coquãtur, donec uua passa sit tota dissoluta, & coletur optimè: deinde pro pondere succi addantur sacchari mediocre purgati, tantundem coquantur, donec consumatur succus, et redigatur in formã syrupi, et in fine, cum uolis remouere ab igne, addatur quarta pars mannæ frõdis Calabrensis, si potest haberi, & misceatur, donec refrigeretur: & cum erit quasi tepidum, addãtur croci (uellem autem, ut esset orientalis) minutim incisi, sed nõ puluerati ʒ. 2 foliorum apij hortensis, nõ dico petrosilij, sed habentis latum folium, uiridium, & siccatorũm furno, postquã extractus fuerit panis, ita tamen, ut nullo modo cõburantur, ʒ. 3. maceris, seu macis electi non puluerati, sed incisi minutim ʒ. 1. misce, & de hoc capiat à ʒ. 2. ad 3. pro uice in tribus casibus in tempore ueris, & autumni, singulis quindecim diebus: item quocunq; tempore, cum habuerit aluum astrictã, seu durã: item cum senserit uentriculum cruditatibus plenum, nec abstinentia profuerit. Conferent præterea diaboraginatum bene factum quocũq; tempore (est autem ualde suaue) si sit bene factum: item confectio alchermes: & rursus confectio, quæ uocatur, letificans Almansoris. omnibus autem melior, quæ cõfirmat uentriculum, & aperit obstructiones, & est equipollens confectioni Regum, Principis. sed melior. Rec. margaritarum perfectè pulueratarum ʒ. 1. limaturæ auri puri, et abluti cum uino bis aut ter ʒ 2. ligni aloes electi, et orientalis ℈. 2 sacchari rosacei parthenopei, et sit cum folijs integris ℔. 4 misce, capiat à ʒ. 2. ad ℥. s. et nullam habet exceptionem, et potest capi quolibet tempore, loco, occasione, nisi quòd si sentit tristitiã, capiat cum uino albo: si sentit febrem, capiat cum ℥. 1. aquæ pimpinellæ: si sentit hæmorrhoidas, uel erysipelas, capiat ʒ. 10. aquæ endiuiæ: si sentit cruditatem, capiat sine liquore, et tardet cibum per quinq; horas, et lenit aluum.

Et quia posset moueri difficultas de aquis thermalibus Lucensibus, an conuenirent uel ne? & respondeo breuiter, quòd omnes eiusmodi aquæ tria mala magna faciũt per se, imo quatuor: debilitant uentriculum propter extensionem, & naturam aquæ: nocent renibus, & uesicæ, ut etiã dicit Princeps, quia cogũt fieri operationem ultra naturã propriam: & deducunt multa excrementa mala, & permutant corpus à naturali dispositione: sicut si quis migraret in regionem longinquam, ut nullum membrũ remaneat in suo statu: demum augent melancholiam ualde, & non inuenitur aliqua species aquæ calidæ, quæ utilis sit alicui morbo, ex eiusmodi humore genito. & ideo etiam omnes abbreuiant uitam, et uerè possunt appellari mali moris. nihilominus in tribus casibus iuuant manifestè. primus est in magna multitudine materierum, quæ sint in uia, & non sint lentæ cũ latitudine uenarum, et robore membrorum naturaliũ, maxime iecoris. secundus casus est in materia, quæ est omnino præter naturã in eisdẽ locis: & in hoc sufficit robur caloris naturalis, nec indigemus robore membri, neq; latitudine uiarum: sed oportet exhibere multam, & confertim, sicut in lapide, arenis, capillis, & similibus: & non sumus in casu ullo. Ex his duobus tertius est, de quo est dubitatio, si sumus in eo casu, & erit prudentissimi iudicij medici sui: & est cum fuerit mala intẽperies, fixa, calida, & humida in iecore: & si est æqualis, generantur febres: si magis calida, erysipelata: etsi sit calidior, quã sicca, hæmorrhoides, cancrenæ, lepræ, impetigines, et similia, ad quæ omnia paratus est & quas dispositiones incurrit iam iuxta uarietatẽ rationis uictus, & temporis, et in posterum etiam ætatis, & occasionum. & in hoc requiruntur robur membri, cum latitudine uiarum, uel robore caloris naturalis, ut meliùs quiescere possit.

Quod ad symptomata attinet, primum est imbecillitas uentriculi: & ad hoc iuuat plurimum deferre ceratum huiusmodi. Recipe masticis in aceto dissoluti ℥. 2. pulueris corallorum rubrorum, & ualde rubentium subtilissimi, & per petiam cribrati ℥. 1. cum oleo de gariophilis, fiat ceratum scutale pro uentriculo. item iuuat deferre iaspidem uiridem, orientalem è regione uentriculi: & est Galeni aliud amuletum est, corallus ualde rubens gestatus è regione uentriculi. Quod ad hæmorrhoidas attinet, fiat unguentum ex oleo de chrisomelis, & uitel

lorũ

lo oui æqualibus portionibus, & dimidio butyri recentis, croci ʒ.1. & si non sufficit, addatur opium. aliud magis singulare, sed operosius. Rec. setarum porcinarū minutim incisarum ℥.1. scarabeos magnos numero uiginti quatuor, aut saltē uiginti, olei de semine lini ℔.1. coquantur lento igne per nouem horas, inde contundantur omnia simul optimè postmodum exprimatur ualde, & seruetur. quantò enim magis antiquatur, tantò est melius. Et ego scio secretum, quod qui secum detulerit, nunquam uexatur dolore, neq; fluxu hæmorrhoidarum: sed quia ille, qui detulit, postmodum mortuus est breui, propterea nolo facere mentionem de illo.

Pro mutanda autem temperatura, utatur huiusmodi decocto, et regimine uictus per quadraginta dies, corpore prius optimè expurgato. Recip. duos pullos, & imple eos endiuia, & hordeo, et coque in uase terreo, cum triginta libris aquæ, perpetuò despumando, donec redeant ad quindecim: inde facta expreßione diligenti, coletur bis, aut ter, apud ignem: ponatur in loco calido infundendo sarzæ pariliæ minutim incisæ ℥. 2. nucis Indicæ mundatæ, & bene albæ, & contusæ optimè, ʒ. 6 maceris, seu macis puluerati subtiliter, ℈.4. agrimoniæ, comæ, absynthij, & menta uiridium, quantum potest contineri in ouo, infundantur per sex horas, inde bulliant ad consumptionem medietatis, & plus exprimatur, & coletur bis, aut ter, & nunquam permittatur refrigerari, & de hoc bibat manè ℥.6. pòst superdormiat: et si non potest, quiescat per tres horas bene contectus pannis, postmodum surgat, & comedat post duas horas, facto leui exercitio, & prandium sint duo uitelli ouorum, uua passa, uel uua Cretica, cum pane, & modico uini albi leuis, post septem horas cœnet edendo uentriculum, & iecori, & alas pulli elixati, sed non comedat cartilaginem uentriculi, et panem coctum in iure illo, sed non comedat de iure pulli facto cum aqua, neq; ponat aquam in uinum, & comedat uuas passas, ut suprà, & martiapanum ex amygdalis, pistaceis, & sacharo, & manè & serò utatur croco orientali, & maximè uesperi in ferculo, & nihil aliud omnino gustet, & repetat decoctum illud cum duobus pullis iuuenibus, tredecim uicibus, ut sufficiat in quadraginta dies, & non utatur illo iure plusquam tribus diebus ullo modo, & abstineat à crapula, coitu, uigilia, frigore, labore, tristitia, & ira.

HIERONYMI CARDANI MEDICI CIVISQVE BONONIENSIS consilium pro destillatione à capite, cum præparatione ad tabem, & impotentia ad uenerem pro magnifico Bononiensi ciue, V.

Vpposita dispositione naturali, et ea, quæ præter naturam est, citra morbum tamen, scilicet cerebri ad calidum, et humidum, sed humido magis dominante, tum utriusq; principij. sed in eis maior uidetur esse caliditas humido: unde defluxio illa, & grauedines fiunt propter cerebri potius intemperiem, quàm cordis, aut iecoris. uerùm cū duo ex suis proximioribus iam ex huiusmodi destillatione, scilicet frater, atque ni fallor, nepos tabifici obierint, necesse est, ut hoc cōtigerit, propter unam è tribus causis, scilicet compositionem malam, & ad tabem pronam, aut propter prauitatem succi descendentis, aut propter casum succo continentem malum regimen, tristitia magna, importuna exercitatione, et grauis contagium contractum ruptura uenæ, & similia. Si ergo mala compositio nō potuit esse in causa (in eo enim non uidetur, cum sit plusquàm lati pectoris, & satis boni habitus, si etiam casus in causa non fuit) necesse est, ut contigerit propter prauitatem succi: præterea uentriculus creditur esse frigidus, & humidus saltem ob destillationem. Sed querela maxima est de hoc, quòd cum ipse agat trigesimum quartum annum, uidetur impotens prorsus ad uenerem, adeò ut tametsi cum puer esset tenderetur ei uirga, tamen pòst nunquam arrigere potuit, atq; ita concubitus potestate omnino priuatus est: & si quando, uel minimum tenditur, non durescit, sed etiam emittit semen aqueum, & ante ingressum uuluæ, adeò ut poßit uocari frigidus, ut in quarto decretalium (Titulo 16.) adeò ut non poßit nubere secundum legem. & etiam uidetur confirmatus, quia ut ibi habetur, post triennium censetur confirmatus, ubi quis cohabitauerit cum muliere, & non potuerit habere rem cum ea. Sed hæc relinquamus iurisconsultis, non potest tamen dici morbus simpliciter, quia non est à natiuitate, quoniam, ut dixi, in pueritia potuit arrigere: & ideò non est absolutè insanabilis morbus. non tamen omnis morbus, qui non est absolutè insanabilis, potest sanari: quemadmodum, si cui sit effossus oculus. nam non est à natiuitate morbus: & ideò non absolutè insanabilis

bilis est, tamen prorsus insanabilis: utcunque sit morbus inueteratus, habens rationem priuationis, & non corruptionis, seu potius adductionis, plerunque est insanabilis. cum ergo hic morbus sit è genere priuationis, & iam tot annis perdurauerit, uidetur è genere insanabilium, aut saltem eorum, qui difficillimè sanari possunt. hoc uolui dixisse, ut non miretur, si oportet maximis auxilijs uti, & tempore longo differatur curatio.

Ratio morborũ est, quòd destillationes fiunt, uel ob imbecillitatẽ cerebri, uel ob materiæ multitudinem. & materiæ quidem multitudo fit ob uapores multos, ascendẽtes ex inferioribus partibus: nam si generaretur ibi, necessarium esset, ut fierent ob imbecillitatẽ ipsius cerebri, & ideo reduceretur ad primam causam. & ascensus uaporum fit uel ob cruditatem, uel ob nimium calorem præternaturalem: unde plerunq; frigiditas naturalis, seu innati caloris paucitas, & caliditas præter naturam, sunt causæ repletionis capitis: & hæc imbecillitas seu caliditas fit uel in uentriculo, uel in iecore, quia non potest transmitti materia multa, & assidua, nisi ex istis duobus membris. erunt ergo quatuor causæ principales per consensum: & una per essentiam, scilicet uentriculi: frigida, et humida intemperies naturalis, aut calida & humida præter naturã, aut in iecore idem, aut in cerebro imbecillitas. Distinguamus ergo primum, an sit per consensum, an per essentiam: si ergo per consensum, sunt malus habitus totius corporis, quia si membra naturalia male cõcoquerent, impossibile esset, quòd corpus esset boni habitus: cum ergo iam sit boni habitus, fieri non potest, ut morbus sit per consensum. Secundũ signum est, quòd oporteret, ut male afficeretur magis uẽtriculus, & iecur propter regulam illam, Propter unumquodq; tale, est, & ita uel sentiret dolorem in uẽtriculo, uel nauseã, uel caliditatem manuum, et pedum, uel fastidium cibi. Tertium signum est, quòd ascensus uaporũ, ubi sit assiduus, & magnus, necessario facit aliquam uertiginem, uel obtenebrationem uisus: et ita cum non uideantur hæc, non est existimandũ, ut morbus sit per consensum. Quartum signum est à cõtinuitate: nam si morbus esset cõtinuus, id est, impressio illa, oporteret, ut esset per essentiã. ubi non sit cõtinuus, habet interualla uera: hic autem non habet. Membra aũt inferiora recipiunt destillationem: & ideo coadiuuant, et fit morbus per consensum, & post consensum, cum sit recidiuus, erit difficillimæ curationis. ergo cõcludendo, morbus est in cerebro per essentiam cum participatione membrorum inferiorum. Videamus modò quis nam morbus sit, & qualis? & dico, quòd in cerebro est per unum modũ ex intemperiebus trium generum, uel quia arteriæ sunt paruæ, uel quia uenæ, aut quia est paucitas caloris innati, aut propter raritatẽ sanguinis arterialis, aut propter impuritatem humidi pinguis in uno ex tribus generibus, aut propter tarditatẽ motus ipsius caloris, aut propter remissionem qualitatis: & secundum hoc fiunt intemperies possibmodum præter naturã, & erunt modi septem in singulis generibus, & erunt quadraginta duo modi. Dicamus ergo, quòd hæc intẽperies propter pallorem, & urin lentam cognoscendi, & defluxionem ipsam tenuem, et inclinationem ad erosionẽ, fit ex calore præter naturã, adiuncta siccitate cum intemperie frigida naturali, cũ raritate substantiæ, et humida qualitate. cuius demonstratio hæc est. omne tenue contrarium est crasso: & crassum aut est terreum, aut aqueum, aut concretum. ergo tenue uel est aereum, uel dissolutũ, uel igneum: uerùm igneum non potest esse frigidum. & hæc est causa, quòd Galenus ignorauit naturam, et causam acidi saporis: solus enim acidus sapor cum frigiditate coniungit tenuitatem, & maximam. Galenus autem non solum ignorauit causam, sed etiam affectum, ex quo dignoscitur causa, siquidem nesciuit, quòd sapor acidus sit tenuium partium nõ solum omni sapore alio frigido: hoc enim nouit. sed etiam calido, quia non nouit hoc experimẽtum: existimauit enim in tertio de Simplicibus medicamentis, quòd sapores acres sint omnium calidissimi, et quòd acetum sit particeps acidi, & acris. Ego autẽ dico, quòd succus limonij fructus est frigidissimus, ut excedat tertium gradum, & tamen est longè tenuior aceto: & hoc patet pluribus experimentis, & maximè de corio. ergo causa alia esse nõ potest, nisi quòd substantia illa sit attenuata per calorem uia separationis, & non uia impressionis: quod etiam est manifestũ in cortice eius, qui est amarus, et crassæ substantiæ ualde. Et quia non est per uiam concoctionis: esset enim densus, & crassus, neq; per uiã impressionis: esset enim calidus. ergo quoties fuerit in substantia calor igneus, & colliquans, & materia fuerit permista terreo, refrigerabitur ad summum, & per separationem fit tenuis: ergo talis humor erit inimicissimus naturæ, adeò ut ex ipso fiãt erosiones, & ob id quotiescunq; an

ſtum

fertim defluxerit, aut sanguis corruptus fuerit, aut locus, in quem defluxerit, fuerit cum imbecillitate caloris naturalis, aut uehementi calore præter naturã, aut quod magis omnibus refert, quòd defluxio fiat per substantiam, & non per cauitatem, aut quòd locus fuerit morbidus, uelut patientibus luem indicam, et maxime in hyeme, et tempore tristitiæ, ex quo omnes humores exuruntur, paratus est in tabem deuenire, & maximè ex usu ueneris, & potu uini potentis.

Secundus morbus, est imbecillitas potentiæ ad ueneres, de qua diligentior est habenda consideratio. huius enim causa præcipuè petitum est consiliũ, et manifestum est, quòd, ut colligitur ab Hippocrate in lib. de Aere, Aquis, & locis, quòd semen descendit ab ipso cerebro: deinde declaratum est in libro de Subtilitate, quòd uis impulsus est à corde: tertium est à renibus, & quartum est à testibus: & quintum à pene. Distinguenda aũt sunt munera singulorũ, scilicet quòd cerebrũ per uim imaginãdi trãsmittit spiritum: sed à corde ad locũ, & hoc, si statim: ergo nõ ex seipso: in eo uerò inuenitur semen, sed aqueũ: ergo non ex cerebro prouenit hic defectus, nisi male cogitando, ut in timoribus: sed neq; ab ipsis renibus, qa membra seminis, si essent læsa in origine, essent læsæ reliquæ operationes, sed neq; cor: esset enim timidus. & ut dictũ est de priore morbo, eadem est ratio de consensu per eadem illa signa: fieri ergo posset, ut quemadmodum semen descendit à cerebro, ita & portio illius materiæ frigidissimæ descendat ad membra generationis, & corrumpat, & secũdum actum, & secundum potentiam, id est, substãtiam ipsam, euertendo operationem erectionis. secunda causa ergo est ex testibus refrigeratis, uel ab initio, uel per defluxionem. tertia ex ipsa substantia membri. Dicebat enim Galenus, quòd cessatio ab operatione corrumpit membrum propter quatuor causas. Prima est, quia desinit natura trãsmittere calorem, & uim ex tribus membris principalibus ad locum. Secũdò, quia motus impeditur, aut tollitur: ergo & calor in actu. Tertio, quia nõ consumuntur excremẽta naturalia, quæ necessario gignuntur in omni coctione cuiuscũq; partis corporis: primo de Tuenda sanitate (cap. 2.) Vltima causa est, quoniam operatio est finis membri, quia formæ, ut habetur secundo de Anima à Philosopho: ergo cessante operatione, cessat finis, & omnia, quæ sunt ad finem, quia natura non agit, nisi propter finem. Et propterea dicendum est, quod hic morbus fiet deterior in dies, quoniam operatio est ualde læsa. & demonstratio est huiusmodi: non fit tensio, nisi repletis cauitatibus per spiritum, & ille non potest fieri, nisi à calore, neque recipi, nisi in cauitate. sed calor est refrigeratus ex supposituo, & cauitates neruorum, & carnis spongiosæ sunt repletæ humido frigidissimo, & tenuissimo, descendente ab ipso cerebro: ergo morbus est fermè insanabilis, & maximus certè.

Pro curatione ergo cõsurgunt intentiones curandi communes, & per communia, et propriè: & per communia quidem uidetur mihi maximè necessaria, deinde diuidere oportet propriam communem non ita: & per communia quidem habebitur ex ratione uictus, & purgatione. nam sectionem uenæ in hoc casu solum necessariam existimarem, ubi esset periculum rupturæ uenæ: & ideo in tali discrimine posset secari uena: secùs uel exureretur sanguis, aut nimium attenuaretur, quod est contra intentionem propriam. deinde debilitaretur calor naturalis: & est illud, quod est è directo contrarium posito. nam humores sunt crudi, tenues, & frigidi, & nullus est casus deterior pro uenæ sectione, ut neq; in decrepitis, neq; infantibus: ergo sectio uenæ nullo modo pertinet ad commune auxilium, quamuis possit pertinere ad proprium. dico ergo, quòd prima intentio debet incipere à lenitione alui, quia corpora, cum quispiam purgare uoluerit, oportet fluida facere: oportet ergo purgare humorem tenuem pòst, sed priùs præparatum. Sic ergo incipiemus: Rec. succi cassiæ orientalis electæ ℥. 1. pulueris liquiritiæ, aut succi ℈. 1. misce, & cum sacchara fiat bolus, capiat ante cœnam per mediam horam: sequenti mane recipe syrupi uiolati solutiui ℥. 2. aquæ scabiosæ ℥. 2. misce, capiat tepidum in aurora, inde diebus sequentibus quinquies capiat syrupum infra scriptum: recipe syrupi uiolati nenufarini ann. ℥. 1. aquæ decoctionis mentæ, uuæ passæ, nucis indicæ illius magnæ, non dico myristicæ ℥. 3. misce, capiat, ut supra, & si quinq; dies nõ suffecerint, capiat per septem, aut octo. Demum purgetur cum catapocijs de euphorbio, & si non audeat de fumo terræ, aut de serapino, hoc modo: Rec. pillularũ de fumo terræ ℈. 2. reformentur pillulæ tres, cum aqua uitæ, capiat in aurora, inde repetat bis, aut ter hanc purgationem. Pro ratione aũt uictus instituenda, dico, quòd primum uictus debet esse siccus, & non multi alimenti,

& pau-

& paucorum tamen excrementorum, fame præcedente, somno, & exercitatione, & euacuatione excrementorum, adeò ut cum bene dormierit, tum se exerceat, & postquam quieuerit, assumat cibum, & quando non bene dormijt, tunc non se exerceat: et ideo parum etiã assumat cibi. secundò obseruandum, ut non comedat, nisi cum fame. tertiò, ut sentiat uacuum uentriculum: aliquando enim homo famescit, & tamen habet cibum in uentriculo. Quartò, ut comedat hora solita. Quintò, ut cibus sit simplex. Sexto ut sit bonus. Septimò, ut sit bene coctus, & præparatus. dicam ergo primùm de pane.

Panis ergo sit optimè fermentatus, bene coctus, et leuissimus, qualis est, quẽ uocant Zuccharinus, ex tritico bene purgato, & sit recẽs: nã inueteratus nullo modo conuenit. siccus enim mali alimenti est, & in bilem uertitur: humidus generat humorem lentum. Auenzoar uult, quòd non debeat transire primam diem, mihi sufficit, ut non excedat secundam, sit autem spongiosus, & suauis, etsi saccharum admisceatur, erit iucundius, & utilius.

De Vino.

Proximum pani nobilitate, & usu Vinum est, quod quidem debet esse mediocris substantiæ, astringentis saporis, suaue odoratum, ex albo in flauum, eiusdem anni, non antiquũ, paucũ, moderatè frigidũ. nã uinum, quod uerò nimis refrigeratum est, morbos malos in uentriculo gignit: ergo nullum tale, bonum est. debet autem esse paucum in quantitate: nam multum offendit, maxime caput, exhalationẽ faciendo, & uentriculum quia uinũ est alienum ab omni natura neruosa. et ideò medici egregij perimunt infinitos ægros existimantes se uinis potentibus posse uentriculum iuuare. conuenit autem uentriculo, quatenus conuenit intemperiei, aut materiei contentæ in eo, secùs, non nisi ob usum, & tunc moderatus, secundum omnes modos: conuenit tamen iecori, propter familiaritatem substantiæ, & qualitatum. & ideo qui habẽt iecur imbecille, conuenit eis uinum paucum: aqua uerò est inimicissima, uelut in hydropicis. unde pugnantia dicunt isti uiri: nam si aqua esset inimica uentriculo, esset utilior uino, aut oporteret, ut hydrops non fieret uitio iecoris. optimũ ergo uinum diluere multa aqua, pro usus tamen ratione, & destillata: illa enim solum bona est postquam est profundorum puteorum, in quibus adest copia: inde est quæ habetur ex cisternis: quarto loco est aqua fluminum, & fontium erumpentium è terra, & non descendentium ex locis alijs, & quantitas sit eiusmodi, ut cibus non innatet in uentriculo, & non bibat à cœna, neq; à prandio.

De cibis optimis.

Quoniã casus iste permistus est, oportet seligere quædã, quæ sint optima in usu, & talia sunt, uel è genere carniũ, uel fructuũ: nulla enim radix, quia est durissimi alimenti, terrei, & ualde pauci, neq; herba, quia est pauci alimenti, & aquei, neq; cibus ex lacte, quia capiti nocet, ut ex illo Aphorismo Sextæ particulæ, Lac dare caput dolentibus. neq; ex farina, quia è prorsus indomitus, et facit obstructiones graues, neq; ex leguminibus, quoniam omne huiusmodi alimentum est durum, terreum, & salsugmosum, quæ omnia contraria sunt principalibus intentionibus; neq; ex piscibus, quia omnes pisces sunt alimenti pituitosi, plerique etiam crudi neque ex multis diuersis, quia fatigant uentriculum, & alimentum præbent inæquale, neque ex ouis, quia candidum omnino inutile est, luteum etiam, lentum est, et multam gignit materiã & parum de calore naturali, dico in isto casu: nam in quibusdam alijs utile esset. uerùm conceptũ in mellis formam bonũ est, neq; ex aromatibus quæ plus exurunt, quam exsiccent, acuunt magis, quã adaugeant calorem naturalẽ, utilis esse potest: relinquitur ergo, ut cibi utiles sint carnes sed non omnes fructus etiam. sed multò pauciores ex fructibus: ergo præstantissimus è uua passa, cretica, pinguis, plena, mollis, tenuis corticis, splendida, recens, id est, eiusdem anni, pura, & suauis admodum gustu, qui est secundum manifestã rationẽ dulcedinis adastringentẽ, postq̃ est longo interuallo, parua sine arillis eiusmodi ferme cum cõdicionibus ex insulis arcipelagi, tum etiã Appula, & Placentina, sed rubra, postq̃ est Hispanica, magnitudine media, & ipsa flaua, ut Cretica, sed obscurior, rugosa, minùs suauis: Placẽtina uerò splẽdidor, et colore uiuidiore, ut constet eam esse magis coctã, sed exustione non uacare. Secundus locus est pistacijs, hæc sunt boni alimenti, amica omnibus membris naturalibus, suauia, & uenerẽ excitantia. Verùm causa erroris est, quôd multi dicunt se nõ iuuari, & quod maius est, non solum putãt eã uim illis nõ inesse, sed nos decipi, qui eã illis tribuamus, et causa est, quoniã cum impleuerint se cibis, & uarijs etiã, & malis. & potu plurimo, edentes postmodum huiusmodi uertunt medicamentum in uenenum,

& ua

& ita maledicunt de auxilio. nam quod crudum est, non iuuat, quia operatio eius est in comparatione ad corpus humanum, quatenus est concoctum, & assimilatum naturæ humanæ, & pars caloris naturalis, si sit nutrimentum, aut modus, si medicamentum. Tertius fructus est pinea: sed hæc debet esse recens, iuuenis, plantæ & conserua in sua luce: et quia habet partem oleosam imperfectam, acrem, facilè rancescit, & tūc est maximè inimica uentriculo: sed & ante nocet uentriculo, ut credendum sit omnia, quæ facile rancescunt, sicut & farcimina, & caro salita porci esse dupliciter inimica uentriculo: tū quia nimis humida, pinguia, & cruda: tum quia habentia initiū corruptionis in se. omne enim principium est eiusdem generis cum re perfecta: & ideo talia nocent uentriculo. & sunt etiam odiosa: & ideo multi ponunt in aquam, & certum est, quòd aqua non potest auferre ab illis humidum, crudum pingue: ergo relinquitur spes auferendi partem semiputrem. & hoc facit, quia illa est in superficie, & tenuis: & ideo dissoluitur. rancor enim fit ab aere, ut demonstratum est à nobis: & aer corrumpit exteriora magis, quia propinquior. intima sunt enim sunt calidiora, & densiora, quia demonstratum est à uobis in libris de Subtilitate, quòd omne semen cōtinet humidum pingue. Stat ergo magna difficultas, & necessaria, si humidum pingue est inimicum uentriculo, & solū hoc maximè nutrit, quomodo poterit esse humidum pingue simul utile, & iucundum uentriculo? Dicendum, quod humidum pingue est duplex. aliud, quod est familiare substantiæ: & illud est humidum carniū iuxta id, quod dicemus aliud est, alienum substantia: & ideò ut humidum, et ut pingue obest uentriculo, ut oleum. aliud est medium inter hæc, ut humidum pingue, panis, & uuæ passæ: talia enim bene nutriunt, & uentriculus iuuatur ab illis: & ideo etiam iecur. nam est una regula generalis, Omne, quod est utile, & iucundum uentriculo, uel iecori, simpliciter est utile, & iucundū omnibus membris naturalibus, rectè se habentibus, id est intestinis, lieni, renibus, uesicæ utriq;, etiam utero, & uenis, & sanguini in eis contento: & ita quod confert cordi, & est iucundum, simpliciter illi, confert pulmoni, & arterijs, & sanguini in eis contento, septo transuerso, membranis sepientibus, & pectori, & asperæ arteriæ: reliqua, puta, lingua, et os, & gula, sub membris naturalibus continentur: eadem regula tenet in cerebro, membranis tegentibus ipsum neruis, dentibus, oculis, auribus, gustu, & olfactu. Relinquitur ergo dubitatio, quomodo substantia pistaceorum possit esse amica uentriculo, & iecori, quando sunt uiridia, & in carum inimica. & ideo etiam inimica omnibus membris naturalibus. est enim par ratio in iactura, & utilitate: & ideo maneret eadem difficultas de nucibus. nam illæ facilè etiam rancescunt, et eodem modo in amygdalis, et auellanis, et propter hoc cum uideamus hoc esse solum in fructibus, quæ facilè rācescunt, et non in alijs, dicemus, quòd humidum pingue fructuum oleosorum est amicum uētriculo. sicut etiam uidemus in oliuis. sed et iucundum sicut sensus ostendit, et maximè cum fructus sunt recentes, iuuenis plantæ nati in aprico loco: et si comedantur cum saccharo, uel si contriti, et paululum cocti. qui uerò sunt inimici uētriculo, sunt quatenus eorum humidum non est pingue, non ut multum. Cuius ratio demonstratiua est, quòd caupones Genuenses exhibent oliuas sine nucleis cum oleo, quæ, si recentes sint, omnem superant iucunditatem alterius cibi, & sunt utilissimæ uentriculo. ergo multitudo pinguis humidi non est in causa, ut obsint: sed quoniam plerunque humidi copia est cum imperfectione. Ergo triplex humidum in fructibus: imperfectum, quod obest (et cum dico quod obest membris naturalibus, intelligo etiam quod malè et difficulter nutrit, quodq; etiam est iniucundum, perfectum) quod est utile, et iucundum facilè beneqúe nutrit: et perfectissimum, quod utilissimum est uentriculo, et iecori simul: et iucundissimum, et est, quod habet partem astringentem, uelut dictum est de oliuis cauponum Genuensium: idēq; censendum erit de oleo omphacino. Ex quo patet, quòd omnes fructus maturi sunt mali, quia humidum illorum pingue non potest esse absolutum: et ideo tales etiam faciliùs rancescunt, et frequentius, et oleum eorum, quàm fructuum maturorum: sequitur etiam, quòd oliuæ sunt magis amicæ uentriculo, quàm amygdalæ, quia oleum amygdalarum citiùs rācescit, quàm oleum oliuarum. Præterea sequitur etiam, quòd pharmacopolæ optimè faciunt torrendo amygdalas prius quam extrahant oleum. nam sic absumitur pars pinguis imperfecta: et ideo oleum illud est purius, suauius, utilius membris naturalibus, et diutius manet incorruptum. Sequitur etiam ex hoc quòd amygdalæ cum saccharo conditæ, mundatæ scilicet à cortice, et integræ cuiusmodi uendi solent:

solent: optimæ sunt non solum ob sacchari societatẽ, sed quia, dum coßtiuntur illo, torrentur aßiduè igni, et ita redduntur pura ab humido illo imperfecto. sequitur rursus, quod mala granata, seu punica, sunt optima uentriculo, quatenus astringunt: sed quia humidum eorum non est pingue, ideo superantur ab amygdalis, & pineis. ut tandem ex his omnibus concludatur una regula, quæ constat ex tribus conditionibus. fructus optimi sunt, quorum humidũ est pingue, & facultas astringens & substãtia minimè terrea, sed aerea. ergo uuæ passæ, et pistacea, sunt in primo genere, qui deficiunt ab optimis. secundo loco quorũ substantia est aerea, et humidum pingue, sed non astringunt, uelut pineæ. tertio loco sunt, quorum substantia est pinguis, et facultas astringẽs, sed substantia est ualde terrea: & sunt auellanæ & oliuæ. auellanæ aũt præstãt, quia humidũ pingue est melius, et magis cõcoctũ humido oliuarũ. Quarto loco sunt, quorum substãtia est terrea, et humidũ pingue, sed nõ astringũt: in quo ordine sunt amygdalæ, & coc. us: sed amygdalæ sunt meliores, quia substãtia earũ est aerea magis, et in hoc etiã sunt præstãtiores auellanis, et illis magis cõueniũt scilicet in præsenti casu, et nostro egro: faciliùs cõcoquũtur, et ob id minus petũt caput. regula enim est generalis, quod omnia, quæ difficulter concoquuntur, grauant caput, quia diutius manent in uentriculo, et euaporant longiori tẽpore. Quinto loco sunt, quæ pingue habent humidũ, sed imperfectũ, particeps tamẽ astrictionis cuiusdã, licet leuis: cuiusmodi sũt nuces & ideo nuces sunt meliores amygdalis in uentriculo imbecilli, quæ sunt molioris substãtiæ, et facilius concoquuntur, et aliqualiter astringunt. sed quia facillimè siccantur, et rarescunt, ideò omnino cauere eas oportet: astringũt enim anhelitum. Sexto loco sunt fructus, qui astringũt et habẽt succum uinosum, nõ pinguẽ cuiusmodi sunt pyra, cotones, mala punica. quæ omnia refugere oportet ob causas dictas omnis enim succus uinosus naturaliter acceßit. Septimo loco sunt fructus, qui omni astrictione carent, non tamen sunt corruptioni obnoxij: cuiusmodi sunt limones, et limonia, et mala medica, et arancia, et poma, quæ uocantur adami, in quibus morsus quidam apparet. Vltimo loco sunt fructus corruptioni obnoxij, cerasa rubra, nigra, acida, dulcia chrysomila, pruna, persica, pepones: sed hæc magis et cõueniunt, quàm priora, licet genere deteriora sint, ob id quod non sunt acida. Ex quo sequitur, quod mala, seu poma cõmuria in isto casu sunt omnium, quæ edi possunt, deterrima, quoniam in his sunt omnes conditiones peßimi alimẽti: sunt enim pleraq; ex illis acida, frigida omnia ualde, succi uinosi, sed imperfecti, & corruptioni obnoxia. Sequitur demum, ut perficiam sermonem inceptum, quòd oleum omphacinũ propriè, quod est ex oliuis immaturis, est malum: sed optimum est illud, quod fit ex oliuis bene maturis, statim decerptis, et non in aceruum coniectis. huius enim olei substantia est magis incorrupta, purior, et plus astringit. Colligendo ergo dicta probantur ex fructibus, uuæ passæ, pistacea, amygdalæ, pineæ recentes, et nux Indica ualde, quæ etiam iuuat ad uenerem, et ad bonum habitum corporis, et auellanæ.

De carnibus.

Hic est secundus cibus optimus, in quo consideranda sunt, genus, ætas parte, et præparatio generę, in quis meliores sunt aues quadrupedibus: et ex quadrupedibus maximè probantur suilla, et testudinum nemorensium, sed non simpliciter. uerùm ut distinguemus, sicut etiã de auibus omnes, qui habitant circa loca palustria. & aquas malæ sunt, et quædã habent rostrum latum, et quædã angustum, et acutum. In uniuersum, dicebat Hippocrates, uno uerbo, quæ granis aluntur, optimæ sunt: refugere oportet aues. quæ uiũtur cibis abominãdis, sicut quæ comedũt bufones et mures, et quæ comedũt carnes, et quæ comedunt pisces: et quæ uescũtur sordidis, sicut corui, coturnices: et quæ sunt deformes, ut grues, et ciconiæ, et ardeola: ut quæ, licet granis uescãtur, habẽt nigras carnes, ut pauones: omnes aues, quæ habẽt pẽnas ualde pulchras, licet uescantur fructibus, ut picæ. itẽ omnes aues paruæ, sunt inutiles, quia plus siccant, quàm calefaciunt. Dicemus ergo, quòd optima auium omnium est Gallepagus, seu pauo indicus, qui habent illã carnẽ iuxta caput quæ permutat colorem. Sed in hoc oportet obseruare unã regulã generalem, quæ tenet non solũ in auibus, sed quadrupedibus, & piscibus, et etiam in plantis. Vetustas semper est deterior, quo eduliũ est maius: & ideò hæc auis, cũ sit maxima omnium, quæ apud nos degunt, adeò ut aliquando perueniat ad põdus quadraginta librarũ, si senescat, loco optimi alimenti graue et difficile præbet: existimo autem fœminas esse meliores masculis. iuuentus aut carũ est trium annorum quanquam non sit perspectum apud me adhuc, nec sciam, quantum uiuat. generalis regula

est,

est, quod ad ætatē pertinet, senectutem absumere besse eius partis, quæ ad senectutem nō pertinet: septunx est pro iuuentute, seu bes reliquæ partis, infantia sextans est: ue'ut capiamus pauonem nostrum depictum, cuius uita fertur uiginti quinq; annorum, sexdecim erunt pro senectute, reliquorum nouem sex erunt pro iuuentute: supersunt tres anni, quorū sexta pars sunt sex menses, qui tribuuntur mollitiei: adolescentia ergo pauonis, id est, tēpus, in quo erit suauissimus gustu, & optimi alimenti est triginta mensium, qui sunt post primos sex menses. Eadem ratio in uitulis, hædis, agnis. sed ut dixi, pauones nostri toto genere sunt inutiles. Variat etiam supradicta regula: quia quantò animal est humidius, tantò tempus adolescentiæ in comparatione ad uitam est longius: breuius in siccis. uelut capra uiuit nouem annis. sicut & ouis: senectus incipit in utraque exacto tertio anno, eius temporis bes sunt duo anni, & relinquitur annus primus pro adolescentia, à quo detracta sexta parte, scilicet mensibus duobus relinquuntur menses decem florentis ætatis, & ad cibos accomodatæ. sed quia hædus est siccæ naturæ, post sextū mensem redditur inutilis. similiter bos uiuit quindecim annis cuius triens sunt quinq; anni, & eius trientis, scilicet totius iuuentutis uiginti mēses, duo menses sufficiunt pro mollitie, relinquuntur decem octo menses sequentes, in quibus caro suauissima est. sed detracto triente, rursus ob siccitatē relinquitur tēpus optimi alimenti unus annus, ab exacto scilicet secundo mense, ad quartum decimum Secundus ergo locus a Gallipauo est phasiano: est enim ualde bonus, et suauis. Tertius est Gallinæ iuuenculis aūt gallis nō libenter uterer, præterq̄ in hoc casu, adeò ut habita ratione multorum, imò omnium, hic cibus sit omniū præstātissimus, nihil melius, quo debet perpetuo uti: nec desideratur in his, nisi quòd sint pingues, & cādidiores. sunt enim in qualibet specie animalium, uelut et hominum, cādida, quæ sunt optima, et semper præferēda, postq̄ sunt rubra habentia imaginē quandā sanguinis albo cōmisti: ætas est in illo cōueniens, quia uiuit octo annis, mensium decē, a quibus demptis duobus, ob siccitatē animalis, & totidē mollitiei, erit tempus optimum huius animalis à secundo mēse usq; ad octauum: & abstineat omnino à capis. Quarto loco sunt perdices, quæ licet sint omnium salacissimæ, minus tamē cōferūt huic dispositioni, propter raritatē substantiæ, cum iā dixerimus causam esse raritatem substantiæ caloris naturalis. Quinto loco ponuntur columbi, quos omnino non improbo: magna tamē est difficultas circa illos. sunt autem quatuor propriè eorum species: turriti, qui sunt omnium minimi, et minus etiā boni (nā corro eorum nigra est, aut fusca) palumbes maiores sed deteriores, & duriores: domestici, qui sunt omnium maximi & ualde boni ob carnem candidā: & syluestres, de quibus referunt mirāda, Africæ potius cogniti, quàm Italiæ. Sexto loco sunt coturnices, perdicibus maiores, & suauiores, quas reposui post præcedētes, ob raritatem, nō quia post gallinas non sint meliores: post hos sunt aues, puto ignotæ antiquis, quæ aduentant ad nos, qualeæ appellatæ, hæ omnino inutiles sunt, sicut etiam gallenitæ. hæ n nimis siccæ sunt, illæ nimis pingues, et tenuis substātiæ. Nona erit phasianus agrestis, proximus coturnici, turdus præferebatur ab antiquis: unde illud notissimū:

Inter aues turdus. Sed, ut mihi uidetur, parùm utiles Mediciuæ sunt: postmodum ficedulæ duorum generum. maior uiridi admodum colore, quam ego probo satis, uocant galbedium Mediolanenses. altera parua, quam uocant moridolum, quam, ut dixi, generis ratione, quòd nimis parua sit. nam omnes aues admodum paruæ necessario nimis siccæ sunt, & nimis tenuis alimenti: simili ratione etiam hortulanos reijcimus, qui tamen mirum in modum pinguescere solent: meliores sunt aues, quæ in orizis inueniūtur (oriza aūt in paludibus nascitur) maior est qualea, girardinā uocāt, nō adeò pinguis, tenuis tamē alimenti, & deterior: est enim magis humida. Quintus decimus locus est dressis uocatis, & hæc nō multum differt a præcedentibus: inutilis tamē in hoc casu nā auium huiusmodi genera scilicet paruarum, quales sunt hæ, aut minimarum, ut carduelium, passerum ægris conueniunt ob facilitatē coctionis, uel deliciarū loco habendæ sunt, ut in gaueonibus: turtures autē paruæ sunt, siccant tamē humidum superfluum, magis etiam quā palumborum caro: alaudæ inter paruas censentur, imò mediæ inter paruas, & minimas, estq; cristata, et non cristata: & quæ cristata est, galerita minor dici potest. de phœnicocteris nō agā, optimi essent: sunt enim magni, & suaues, sed nō habētur. sunt enim orientis dona: apedes, quòd uideantur esse sine pedibus, boni sunt, & utiles, cum sunt iuuenculi. molliores enim sunt turritis columbis, quia minores, & humidiores. Plura dixi de auibus, quia, ut antea docuimus, præter pauca quadrupe-

drupedia, & fructus prædictos, omnis cibus ex hoc genere sumi debet. Partes ergo earum præcipuæ sunt alæ: caro, quæ sub eis continetur, candida, & friabilis, iecur, & uentriculus, & cerebrum, tum etiam testes, his quinq; partibus uesci debet: sed alarum alimētum utilissimum est toti corpori, iecoris membris naturalibus, & sanguini uentriculi ad imbecillitatem uentriculi, testium ad uenerea, & tabē, cerebri ad omnes fluxiones, & cerebrum ipsum. Præparationes duæ sunt: una uiuentis ab alis, alia uerò uerò corticis mortui. siquidem duo sunt genera optimæ conditure. una ueru cū multo igne, multo adipe uitulino, aut gallinæ, & ut celeriter circū uoluatur: sic enim optimè coquitur, mollis fit, & humidum, suaue, & optimi alimenti, etiā impleri debet ouis, & uuis passis minoribus. alter modus est, ut coquatur in testa cū iure pingui et aromatibus uiuentis autē terræ animo est, ut alatur auis cibis conferentibus huic casui. sunt autē quatuor, aut quinq; præcipua. auellanæ, fabæ, ciceres, satyrion. & omne genus bulborum fermè. Si ergo auis impinguata fuerit hoc modo, multū conferet. Consulerem ergo, quòd in corte acciperet gallinas indicas, iuuenes, & gallos iuuenculos nostros, & aleret eos fabis, ciceribus, & auellanis, maximè immisceret etiam bulbos cum farina tritici, & lacte: atq; hæc de auibus.

De quadrupedibus eadem est ratio, & alendi, & ætatum, & partium, & præparationis. peculiaria ergo solū hac in parte adijciā, quale illud, quòd optima caro est suillæ agrestis, id est apri, sed cocta in ueru: post quam est suilla domestici porci, sed nutriti in syluis, & locis apricis, maxime in montibus: tertia est uitulina, propter propinquitatem ad originem: partes tamen meliores sunt anteriorum crurium, seu pectoris, post quas sunt lumbi: partes enim illæ multùm exercentur: post quas est crurium posteriorum iuxta coxendicis os sed ante omnia sunt lactes interiorum uiscerum, nullum est bonum, non iecur, non renes, non cerebrum, aut cor: sit recens caro, & bene cocta, & celeriter multaq; pinguedine perfusa: post hanc est caro anni castrati: inde nulla alia, nisi medicinæ loco, ueluti testudinis, & ericij & in testudine melius est ius, quam caro, nec quicquam præter iecur, & oua, caro quoq; ericij optima est, sed potius medicamenti loco, quam cibi, eligitur, qui habet rostrum suillum, non caninum. Quod autem maximè necessarium est, in hoc est, ut diligentissime mandantur carnes maximè: ut enim māsæ præsidio sunt, ita deuoratæ detrimento. Aromatum nullū probo præter crocum, & nucem myristicam: reliqua puto esse per se nota: & si dubitauerit, poterit interrogare.

De quarto genere cibi.

Hucusq; de cibis sanis: de medicis autem, quorum usus est ob præseruationem, uel ob mutationem, uel ob morbum præsentem, dico, quòd panis bis coctus, plurimùm nutrit, adeò ut fermè tantundem, quàm caro, si sit coctus cum iure pulli, aut uitulinæ carnis decoctæ Florētino modo, id est diuisæ in frustula, non maiora nuce & detractis ossibus, quæ per coctionem nō fiunt mollia, nam tenera admittimus, & in olla parua, & contecta operculo. panis aūt bis cocti hic est modus utilis: nam reliqui duo, scilicet siccati in furno, & loci nullus est hic usus: propterea illum tantum memini, torta ad uenerem. Rec. auellanas mundatas numero quinquaginta bulbi cibalis spicas, sex alas unius galli, sed cocti, nec sit senex. terantur omnia tenuissime, inde addita libra media sacchari, & iure pulli, ita ut fiat in formam mellis, obducatur farina aqua permista, sicut in pastillis fieri solet, & admisto croco modico, coquatur in furno, & de hoc solo comedat in cœna cum pane. Alius cibus. Mel despumatum admisto modico iure pulli, & radice satyrionis contrita, ita ut pro singulis quatuor uncijs mellis ponatur una satyrionis substantiæ, diligenter contritæ, & per linteū colatæ: & hoc etiam, ubi coctum fuerit optimè, sic ut neq; sit amarum, neq; radicem oleat, utatur eo. aliud: pineas recentes obducito saccharo multo, in quo sit scobs copiosa derasa ex uirga cerui, bene siccata in furno. quartus cibus. Rec cerebella passerum, & carnes earum ad uncias tres, sacchari liquefacti tantundem, fac morsulos, adde do piper parum contritum. & de hoc, uel præcedenti sumat in mane cum maluatico nam & tertium cibū sic edere oportet: alios duos comedat uesperi, & bibat unum loco maluatici. quintus cibus est, ut coquātur oua, donec durescant, deinde capiantur uitellis, abiecto albo, & comedātur cū sale, & pipere modico, et granis duobus Zibetti, aliquādo ambrecanis, aliquando moschi orientalis, aliquādo cum granis decē nucis myristicæ. sextus cibus est, ut capiat hircum iuuenem, tamē assuetū capris, & pascat illum tritico, & educat bulbis, quos uocant scalungias, inde occidat illū, & comedat testiculos illius, meliùs præparatus,

quam

quàm potest, & succedentibus diebus carnē lumborū assatam, reliquam carnem assatā bene cum aromatibus conseruet in melle, & aceto, id est perfundendo ipsam modico aceti, inde obruendo eam in melle cocto, & despumato, & singulis octo diebus recoquere mel seruetur, & sæpū ignes hirci, ex quo inungatur uirga inter reliqua, quæ faciunt ad erectionē, inungēdo scilicet renes, & anum, & radicem uirgæ, et totam uirgam cum testiculis, et locum pubis: atq; hæc de cibis. Bonum autem est, ut semel in die tantum comedat carnes, alia uice comedat panem, & fructus cum saccharo conditos, id est, pistacea, pineas, auellanas, amygdalas: atq; alia huiusmodi.

De Somno.

Somnus sit prolixus, et profundus, et aliquādo bibere ex uino dulci nigro non est malū, et comedere cibum illum in cœna, quem uocant Veneti, caput lactis, est utile in omnibus, modò moderatè, & rarò id faciat, & sit super strato duro, et non in pluma, & bene contectus pannis, et non calefaciat multum renes in die, & dormiat in cubiculo superiore exposito orienti, & sæpe inungat renes sæpo hircino, & parum cogitet de rebus, & minus post cibum, & minimè in nocte: et si nō potest esse sine cogitatione, cogitet de iucundis, et his, quæ delectant: præter omnia autem ubi surrexerit, deiecta aluo, exerceat se longa exercitatione & ualida, nec est maior spes in alia re pro condensando calorē, & restaurando & augendo, quàm in exercitatione. uerum ad illam sensim atq; gradatim omnino accedere oportet: aliter incurreret magnum periculum uel febris, uel destillationis uel rupturæ uenæ.

De aere aūt. Debet habitare in loco libero, et singulo mane inuisere colles puros, & fugere loca paludosa, aquosa, nubilosa: & ita domus debet esse posita orienti aliquando in cubiculo cū perflat Boreas, aut Eurus, permittere tota die, aut per duas, aut tres horas, ut expurgetur aer. & Sol ab ortu usque ad meridiē claro tempore utilißimus est: lunæ autem radij magni, sicut etiā Solis turbidi, nubilosi, ancipites meridiani, & occidui, & crepusculorum, & nocturnus, & cō spirat Auster, aut Nothus, aut libicus, aut ex occidente: et generaliter ut ualles, et agri cōcaui et montium partes imæ ac mediæ, & ubi liberior aura prohibetur, mala sunt, ita cacumina ubi libere aer optima. sed quia cacumina montium magno incōmodo, tum propter frigus, tū niues tum uentos ualidos, tum quia ibi non sunt habitationes: & quoniā homines cum difficultate ad illa perueniunt, & rarò adest ibi aqua bona, & reliqua necessaria, propterea solent præferri coles, & maximè in quibus oriuntur oliuæ, mala medica, & arantia, ut in littore Genuensi, & pineæ super omnia. & quæ sunt eius generis, uelut picea, iuniperus, larix, cupressus, abies, & quæ faciūt resinas aut fructus odoratos. Secus fugere oportet magis, quā pestem, loca, ubi nascuntur salices, populi, & quæ nec fundunt resinam, nec fructus pariunt odoratos, quales sunt præcipuè nuces punicæ, et auellanæ, & ficus. Sed magis etiā loca palustria & cœnosa, & stagna, & loca maritima, palustria sunt pessima, uelutі aer Venetus, qui proprietate quadam, imò ratione potius manifesta facit phthisicos, & occidit ex sputo sanguinis, & tabe, & catarrho, & debilitat uim Veneris, quātum ad intentiones primas, licet secus propter salsedinem efficiat salacißimos. Præparetur etiam aer in tempore hyemis, & ubi bonus per se non sit flamma liberiore, & suffitibus belzoi, seu dulcis assæ, thuris, styracis, præter omnia ligni iuniperi parum referre. forsan quis putabit huiusmodi: sed fallitur quisquis ita credit. nam aeris copia maxima cum sit necessaria in homine, & ad omnes partes permeet necesse est, ut ille optimè unicuiq; consulat, qui rem aeris bene constituerit.

Sed iam aliud caput principale attingamus, id est, de præseruatione à tabe: pro quo obseruandū, ne nimis quicquam agat, præsertim tristitia, uinū potens, exercitatio, uenus, sed nō in eo, & frigus: itaq; & aromata deuitare oportet. ex his autem, quæ præseruant à tabe, præter cōmunia, est primum diacodion aßiduè in ore retētum ex Galeni descriptione (7 de Comp. Med. secūdum locos) Secundum est diadragaganthum. hæc ambo detenta in ore, & maximè noctu, multū præseruant à tabe. Tertium est usus mannæ, uel loco eius caßiæ nigræ, cæpe, & cū infestatur à destillatione. Quartum est usus boni armeni orientalis, accipiēdo scrupulum eius cum drachmis duabus sacchari rosacei, aliquando boraginati: forsitan nō malum esset siccare fluxionē: & de hoc sermonem habebo. & tunc, si uideretur medico illi, idest D. D. hedychro postmodum, de quo Galenus quarto de Locis (ca. 7.) posset uti. sed tamē medicamentū illud calefacit cerebrum, & iecur: cætera bene se habent. ergo corpus superfluo humido abundat, & copia superflui humidi, etiam ualidi refrigerat: (3. de Temp. ca. 2.) propterea

dubium non est, quin oporteat siccare corpus: atq; in hoc plura sunt, quae hic facere possunt, & praecipuè noua, decoctum ligni indici sine, & sarzae parilie: praeterea fontes, quos uocant cauteria, & aquae thermarum. ex his fontes sunt suspecti, & maximè in defluxionibus, in quibus modò parùm educunt, modò nimis, modò clauduntur, debilitant etiā hominem, educūt etiam solum tenuē partem: cauteria uerò super caput infeliciter cedere uidi. unde nunquā, nisi semel illis usus sum: nec profuerunt aquae thermarum frigidae, augent intemperiem, & successu etiā copiam humoris. Vnde Princeps. Et sciat, quòd frigida intemperies, cum perseuerauerit, & ualida fuerit, humidam sibi associat & est sumptum à Galeno quinto de Tuenda sanitate (ca. 8) si uerò ualidae fuerint, periculum est, ne fluxionem acrem inducant: & ob id non libenter ad illas accederem: tum maximè quod omnes aquae thermarum sunt remotissimae à natura humana, imò illi aduersae, quoniam humana natura est maximè remota à simplicitate elementorum, tum in ea elementa sint multipliciter refracta. & ideo cū illae sint metallicae, sunt ex genere uenenorum, & imprimunt qualitates, per quas homo fit breuioris uitae, & miserae, & imbecillis in aliquo membro. Similiter aqua Guaiacani, & ligni sancti calefaciunt nimis iecur, & caput: & ideò non prosunt, nisi morbo Gallico. licet medici imperiti utātur in mille alijs morbis, ut potè in podagra, & destillationibus, quia lignum, & melius ratio tenuis exsiccant procul dubio: & ita uidentur conferre, cum tamen noceant multo plus, quàm iuuēt. utcunq; sit tale decoctum, multum debilitat uentriculum: & ideo utile non est. & multò minus sputum. cyna uerò est securior, & caret omni prauitate: sed quia hic non est multum in usu, & non potest exhiberi, nisi in temporibus maximè calidis, & etiam, si frustretur sudore, non est adeò utilis, ut quis possit in ea confidere: propterea forsan melius esset uti sarza, parilia. purgato igitur corpore, inde praeparato per syrupos, & denuò repurgato, capiantur librae duodecim aquae, & radicis sarzae, parilie optimae, et electae unciae quinq;, et cōtusae, leuiter infundantur duodecim horis in lebete terreo, obducto uitro nouo, et super prunas sine fumo, tandiu coquantur lento igne, donec consumatur tertia pars, & ex hoc, decocto excolato, capiat ab uncijs quinq; ad sex, ut sit calidū hora prima diei, ut tardet cibum per tres horas saltem, inde post octo horas à cibo, & tardet rursus tres horas ieiunā & integatur pannis. non tamen uiolenter, neq; ad sudorem. nam quandoq; mouet sudorem, quandoq; aluum, quandoq; urinam, quandoq; operatur per insensibilem transpirationem, quandoq; proprietate tantum ipsa, & nunquā necesse sit de eius operatione desperare. Eadem praeterea radix à decocto detracta infundatur in duodecim alias libras aquae: sit autē aqua, si fieri potest destillata, ex aqua fōtis, si nō fit, aqua cisternae, aut demū saltem pluuia, et post duas horas iterum coquatur adiecta uncia media anisi. & tantundem glizirizae, & coquātur ad consumptionem quintae partis: & hic sit potus, nec alio utatur potu per triginta dies. cibus autem sit in manè caro pulli, & panis leuissimus ac spōgiosus: caro etiam auicularum est melior, uesperi aūt amygdalae. panis ille leuissimus, quo Bononienses utūtur, quem uocant Zuccharinū, & maximè qui fit ex alio pane: hic enim est optimus: uesperi autē utatur uel hoc ipso pane, uel etiam quòd melius, solis amygdalis, & uuis passis: quia haec minus nutriūt pane. unde apparet, quod in hoc casu nec panis coctus, nec infusus in iure utilis est: tametsi leuioris sint concoctionis, quia minus alunt. post alios triginta dies utatur eodem fermè regimine: et singulo manè capiat drachmam huius medicamenti. Rec. ligni aloes optimi, pulueris margaritarum an drachmam unam, sambulorum citrinorum drachmas duas, nucis myristicae scrupulos duos, maceris seu macis scrupulum unum, croci drachmam mediā, foliorum melissae uiridium siccatorū in furno drachmas duas, coriandrorum praeparatorum scrupulos quatuor, ossa duorum cordium taurorum siccata in furno omnia terantur, et per linteum transeant: deinde rec. sacchari liquefacti et purgati libram mediam: misceantur hi pulueres, et statim remoueatur ab igne, et fiat electuarium, uel morsuli, de quibus capiat, ut suprà, cum drachmis duabus uini granatorum.

Sed iam denuo regrediamur ad principale, cuius causa praecipuè scribimus hoc consilium: dico igitur uenerem ex tribus pendere. primum ex flatu per quē tēsio ipsa manet, et mēbrū redditur durū: secundò ex spiritu per quē incalescit et stimulatur: tertiò ex semine per quod appetit concubitum. et hoc prouenit a renibus, sicut spiritus à corde: et flatus ibi per spiritum generatur. ergo à multo spiritu multus flatus, modò densus sit, fit adeo ut ferme possent reduci ad duas causas. sed

non

non est ita, quoniam potest adesse multus spiritus, & densus, & tamen non generabitur flatus, quia locus erit frigidus: & frigiditas potest prouenire, uel ob loci intemperiem, uel ob qualitatem seminis aquei, uel ob renes: & indicium huius est, quia multi, qui sunt audaces, tamen sunt debiles ad uenerem: causa uerò corruptionis seminis potest esse in testibus, & in renibus, & in uasis seminarijs, & in cerebro. & quanquam semen sit liquidum, & aqueum, hoc tamen non est, de quo ipse queritur, sed propriè imbecillitas tensionis, quæ, ut plurimum, prouenit à spiritu. quia tamen in eo non uidetur defectus in spiritu cordis, qui proprie contingit in senibus, propterea forsan melius esset, ut existimaremus, hanc impotentiam prouenire ex omnibus causis iunctis simul: tum quia est maxima: tum quia non uidemus in corde maximum detrimentum. Respondes tantæ impotentiæ: & ex hoc soluitur difficultas. quare est, quòd qui habent semen liquidum, parùm arrigunt: & si arrigant, parùm durat erectio. cum enim flatus fiat ex humore lento, & crasso, si debeat esse constans, liquet, quòd ubi fuerit aqueus, parum tendetur uirga. Sed quomodo generetur flatus? Dico, quod hoc decepit Galenum: et maximè, quia fuit contra principia sua. et quanquam aliquis dicere posset, quòd liber de Motibus manifestis (cap. 4.) non sit Galeni, et quod etiam illum retulerunt ob id correctores librorum illius in classem spuriorum. Dico tamen, quod est maximè legitimus, & pulcher, licet ex Arabico translatus, & de hoc non est dubium: sed difficultas est in hoc, quòd pugnat ratio cum suis principijs. Cum enim ipse animaduerterit, tensionem uirgæ fieri imperio uoluntatis, id est, facultatis potius imaginandi (nam uoluntas nihil agit, nisi quia erigit uim imaginandi, per quam postmodũ excitatur uirga, dirigitur, tenditurq́, ac durescit in modum ossis) existimauit, quòd hæc functio pareret uirtuti animali. sed cum uideret in uirga, & lingua præcipuè arterias magnas, & maiores, quàm in alijs locis, neruos autem exiles, uidebatur concludi, quòd uis animalis transfunderetur potius per arterias (sicut credidit Aristoteles) quàm per neruos: sicut ipse affirmat. Ob id bene respondet, quod non impletur membrum, quia arteriæ sint magnæ: sed quod arteriæ sunt magnæ factæ ad hoc, ut membrum posset trahere, quantum illi necesse esset ex spiritu. Sed tamen in hoc multipliciter errat. primum, quia negat hoc membrum, puta iecur, concoquere, ut nutriat totum corpus, cum tamen sit uerißimum. Et ideò tantò inferior est philosophis, quantò nostrum corpus est inferius toto mundo: imò cum philosophi in mundo statuant unum finem, cuius causa omnia facta sint, & una pars in ordinem alterius, Galenus non potest seruare hunc ordinem in solò corpore humano. Et etiam in hoc errat, quia putat ueretrum tendi ex flatu educto ab arterijs. quod si uerum esset, fortes uiri essent etiam potentes in uenerem: quod non semper uerum est. Et in erectione uirgæ homo debilior redderetur, cũ potius contrarium contingat. Propterea dico, & concordo, quòd sicut per uim diffusam à neruo tota uirga delectatur in uenere, ita in desiderio caro uirgæ tota dilatatur, inde flatus trahitur: sed potius generatur ex calore arteriarum uirgæ, & materia seminis, cuius indicium est, quod erigitur ultra metam dilatationis, aliter non tenderetur. ergo si tenditur, fit quia modum impletur: ergo generatur, & non trahitur. non est ergo magnitudo arteriarum ob attracti aeris multitudinem, sed ob calorem, ut poßit generari flatus multus, & densus. Aliud indicium est, quod deficiente semine, non tenditur uirga: ergo tensio non fit à spiritu contento in arterijs. Præterea effuso semine, statim uirga remitteretur, quoniam cum spiritu contento in uasis seminarijs exiret etiam flatus: at hoc non contingit, sed aliquibus paulò pòst, quibus semen tenue, aliquibus multò pòst, quibus crassum: aliquibus remanent partes seminis in uasis, aut denuò trahitur aliquid, licet incoctum. Ideo arrigere breui post uenerem, est signum roboris in ea actione, & fœcunditatis, & caliditatis earum partium. Ex quolibet uidere causam, cur fiant per præcantationes impedimenta magis circa istam actionẽ, quàm omnes alias: neq; enim homo potest præcantari, ut non moueat brachium, aut ut non concoquat, quia hæc actio est naturalis. illa uerò est uoluntaria. & ideo cum non poßit imperare uoluntati, dubitatio: ideo neq; operationi, quæ necessario obedit uoluntati. Sed in hoc casu, quoniam uis illa est in neruo, ut dilatetur membrum, alia in corde, ut transmittatur spiritus per timorem, aut dubitationem, quæ est species timoris, ita & per tristitiam, cogitationem retrahitur spiritus ad cor, & uis non diffunditur ex neruo, quoniam agit quamdiu imaginatur, non ultra: propterea plura accidunt impe-

dimenta in hac operatione, quàm omni alia hominis. Horum causa uidemur habere syluam pa tefactam auxiliorum, quæ consistit in ui cerebri, & neruorum, & ablatione suspicionis, nedum metus, & in ui cordis, & caloris innati, & in caliditate loci testium uasorum, renum. et Princeps ponit de eno: sed mihi uidetur res turpis illa, & tædiosa: nec scio, an uellem recuperare uim coeundi iam amissam tam turpi modo. Et ideo dicã de corde primùm: & constat, quòd crocus & s. citrini, & melissa, & s. boraginis, et mithridatũ sunt ex his, quæ confirmant cor: & forsan cor lupi, et os cordis tauri, et talia. Cõfectio ergo nostra. Recipe mithrida. ʒ. 3. sacchari borag. ℥. 2. hyacynthorum orientalium ʒ. 1. s. citri. s. boraginis. florum roris marini recentium ann. ʒ. 1. scobis uirgæ tauri, uel cerui ossis, cordis tauri ann. ℈. 2. terrantur omnia subtilissimè, et misceantur.

Ad cerebrum oportet adhibere contrarium cõtrario fallendo illum, quasi sit solutus à ueneficio, per quod prohibebatur uti uenere. Præterea declaraui in libris de Subtilitate, quod nihil est potẽtius in hoc cõsuetudine puellæ pulchræ, quam amet, et à qua ametur, et cũ qua dormiat absq; timore, et suspicione: ideo nõ sit illa puella uirgo. et cum fuerit tensa uirga, faciat, ut puella superequitet ipsum, qui supinus iaceat: et cum bis, aut ter emiserit semen sic in uterum, postmodum assuescat illam subijcere, postquam intromiserit uirgam in uuluam, et collum uteri, et concumbere recta ratione. Et aliqui concumbunt in latus: et non est adeo securum auxilium, est tamen aliquid.

Ex auxilijs autem, quæ per os sumuntur, primum est lapis piscis eperlani, quem Angli uocant, sabint: hic tritus (fert antẽ tres, et de eo scripsimus in libro de Gemmis, et coloribus) et ebibitus, fertur facere tensionem perpetuam uiginti quatuor horarum. Et hoc est primi generis, ut multa alia, quæ subijciam: nam secundi sunt unctiones, et olea, tertij amuleta.

Catapocia nostra ad uenerẽ. Moschi, zibeti, Ambræ, ann. g. 5. mellis anacardi g. 3. confice catapocia, sumat post cœnam leuẽ, et pauci potus.

Tertium est magis familiare, pinguedinis stinci, et est animal simile lacertæ, ℈. s. croci, g. 5. moschi g. 1. fiat pillula una, deuoret ut suprà.

Aliud, sed est uenenosum. Cantharides sub certa quantitate faciunt magnam uirgæ tensionem: sub maiore dementant hominem, sub nimore occidunt. ideo est periculosum auxilium: tamẽ dantur ad hoc cum butyro recenti, aut lactis pinguedine cocta, quam uocant, caput lactis.

Aliud, et est etiam uenenosum, butyri recentis, ʒ. s. mellis, anacardi g. 12. scobis, uirgæ cerui, aut tauri g. 10. misce addendo crocum, aut cinamomum, et saccharum.

Aliud est diasatyrion.

Aliud, et est uenenosum: opij g. 7. croci g. 3. belzoi g. 5. ambræ g. 2. misce, et cum butyro fiant catapocia.

Aliud pinguedinis hirci ʒ. s. butyri recentis ʒ. 2. ouorum rubra duo, crocũ, garyophylum, nucem myristicam. singulorum g. 5. m. et capiat, cum it dormitum.

Aliud auellanarum mundatarum ʒ. 2. s. scarpi ʒ. 1. sacchari ℥. 2. s. piperis ʒ. s. croci ʒ. s. coquantur simul, et fiant morsuli.

Caueat perpetuò à lactuca, uitice, ruta, nymphea, portulaca, nec gestet topaziũ, qui est uerè chrysolitus, nec smaragdum, nec hyacynthum.

Referunt autem oua noctuæ ebibita, uenerem excitare: sic enim Georg. Pictorius scripsit.

Præcipui autem cibi uidentur esse pisces marini assati, columborũ pulli, pasti ciceribus, phaseolis, et fabis, tubera, pastinacæ radix, caseus antiquus, pinguis, et recens, etiam et castaneæ, cineres benè cocti: et ex præcipuis ponitur, aqua chalybeata sæpius epota per se, uel cum uino, et sumat de hac compositione. Rec. seruæ ℥. 4. cumini ℥. 2. piperis ℥. 1. s. portulacæ ʒ. 2. terantur, et fiat puluis, de quo capiat ʒ. 1. cum luteo oui: & cum nescis, quomodo debeas propinare medicamẽtum ad uenerem, dabis cum luteo oui, uel cum melle, uel lacti coagulato. lac coque cum quarta parte mannæ, et utere pro cibo, multum facit panis non fermentatus, bene coctus tamen utilis est, et comedere cibos calidos multũ prodest: et hoc norunt mulieres, quæ cibos exhibent actu calidos suis maritis mense Martij exentera gallum iuuenẽ, et imple sale, et sicca in sole: inde abiectis ossibus, pelle, pluma, carnes tunde, & serua, quantitas est ut granum frumenti: mustellæ uirga, et maximè syluestris, in puluerem redacta, cõfert. Et postquam homo ad ueneris usum per hæc peruenerit, retineat illum moderatè: nam superfluus eneruat, et generat morbos periculosos, et difficiles, præcipuè cum fuerit non secundum naturam: et omittere etiam prorsus, est res ualde noxia illa, qui uenerem promptam habere cupiunt.

Exterius

Exterius autem sunt adeps, & sepum, & medulla stinci, hirci, tauri, & cerui: & pyretrum, erucæ semen, oleum sambacinum, seu ex sasemino: & formicæ uolantes, et cauda cerui usta, detractis pilis longis, & radix narcissi, & lilij: & aliquando euphorbium, & cantharides. bonum ad hoc. Recipe testes uulpis non senis, et eius adipem, coque contusa cum oleo de sasemmo, donec reducantur in formam mellis, impone euphorbij ʒ s. pyretri ʒ. 1. s. subtilissimè cõtritorũ, formicarum uolantium ʒ. 2. misce, pone in sole, fiet erectionem uiolentam.

Similiter olei iringi, olei raphani ana. ʒ. 1. s. olei synapis ℥. s. formicas alatas numero centũ, cõtundantur, ponãtur in Sole; adde g. 5. moschi, & utere. Dico dum essem libidini deditus, tale quid conficiet, uexauit me, adeo ut non dubium sit in huiusmodi oportere experti diuersa, quia sine quædam, adeò faciunt uiolentam erectionem, ut homo disrumpatur tentigine. sed sæpe erectio illa est sine tentigine, & coeundi desiderio: sed hoc sufficit in hoc casu. Sed quod iuuat unum, nõ iuuat alium, propter diuersitatem causarum prohibentium erectionem: de quibus dictum est. Et ex facilibus auxilijs est inunctio ex solo felle tauri. Et ex amuletis dicunt, quòd fel ursi adalligatum femori dextro, erectionẽ efficit ualidam: & quod deferre ferrum secum, quo homines interfecti sint, aufert ueneficia, quæ impediunt concubitum. Dicunt etiam crocodili dentem ex maxilla dextra brachio dextro ad alligatũ multum conferre. Et ad idem ratione naturali proprius theriaca cum hypericone ebibita: & suffumigium ex eodem nudo corpore in caldario exceptum. Nostrũ Rec. zibeti noui ʒ. s. moschi orientalis g. 6. pinguedinis asini ℥ 1. olei de belzoi ʒ. 2. crabrones uiuos, inde contusos tempore Veris no. 4. misce, pone in sole, uel si non habes crabrones, pone g. 15. cantharidarum, aut pythiocampe: & cinis etiam uermium, qui sub loco niue contecto nascuntur, & sunt rubri, est ualde bonus: & assæ fœtidæ ʒ. s. pro catapocio sumpta. Melis quoq; testes in puluerem redacti, uel si edantur cocti, sed est penuria horum utiles sunt, ideo critijs, ut dixi, utimur pinguedine ad unctiones, renibus, & testibus pro medicamento. Priuatim autem dicebat Paulus, quod simile miraculo est, stellionem in cinerem redactum, et cum oleo magno digito pedis inunctum, adeo excitare uenerem, ut opus sit abluere digitum, ut satyriasmus cesset.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS CIVISQUE Bononiensis medici consilium, pro Patritio quodam Bononiensi, difficultate spirandi laborante, VI.

N casu isto, magnifici uiri, cuius ætas est annorum triginta trium, uel circa tempus anni uernũ, temperatura naturalis satis bona, cerebrum calidum, & siccum: tum quia est breuis somni: tum ex habitu uentriculi ascititia frigida & humida: tum ex urinis: tum quia facilè cruditatibus uexatur: & causa etiam externa permutata est temperies cerebri ad calidam, & humidam. dico permutata, quia sicca facta est humida, calida facta est calidior, quoad qualitatem: frigidior autem, quo ad naturam. nam ex caliditate illa externa, ueluti insolationibus, & immoderatis, aut intẽpestiuis exercitationibus rarior facta est substantia cerebri, & præcipuè humidum, quo continetur. igitur calor naturalis est factus imbecillior: ergo cerebrũ minus concoquit, & plus trahit humidi. igitur est necessaria maior distillatio. Et quoniã caloris præternaturalis propriũ est separare: igitur quod tenue est, ut tenuius: & propter hoc fit destillatio primi modi, aut secũdi. Et destillatio primi modi fit per foramina palati: & est multo minus periculosa, q̃ illa secũdi modi, quæ fit per uenas, de qua Galen. tertia Aphoris. (com. 43.) quòd uerò est crassũ, paucum est, et necesse est, ut dirigatur per aliam uiã. temperatura uerò iecoris est calida ascititia, quoniã uentriculus est frigidus: & ideo solũ hæc intẽperies, & si utraq; calida sit, stat cũ bono habitu. nã calida uẽtriculi cũ frigida iecoris efficit leucophlegmatiã nigrã: & hoc accidit raró. Dico, ubi sit calida, et sicca, et alia frigida, sicca, uel humida, atq; ubi fuerint ambæ frigidæ, & humidæ, efficiunt morbũ, qui uocatur alba pituita. Est etiam alia ratio, quia iecur cogitur emendare lapsum uẽtriculi. Vrinarũ, quas uidi, prima fuit in genere primo sed nõ exactè tamen crudarũ: secũda fuit bona in colore, et cũ cõtentis, sed crassionibus propter exustionẽ. cum uerò neq; muneri cuiquam addictus sit, nec proprietatem ullam habeat, finem faciat naturalibus dispositionibus.

Propter naturam autem, quod primum occurrit, est symptoma, cuius nomen propriè est orthopnœa, scilicet spirandi difficultas, quæ cogit ipsum surgere, aut saltem surgendo cessat. Atq; hic

duplex

duplex esset dubitatio. Vna quidem, quia si secundum Galenum pulmo extenderetur extensione pectoris, et ut dici solet ad uitandum uacuum, fieri nō ꝑosset, ut pituita plenus, ne dum pauca infarctus, non distēderetur. ad hoc dico quod aer aliquanto plus rarescit tunc, & pectus tanto minus distenditur. Altera pulchrior longè cur quædam difficultates spirandi grauiores nō exigant rectum situm, aliæ leuiores exigant? Et causa est, quoniam ubi situs nil iuuat, decumbūt ægri libentius ob commodum: id autem cōtingit, cum fuerit symptoma leue, uel ob cōsuetudinem uel ob imbecillitatē, uel quia materia est in latere uno, uel quoniā pondere distendit, ut in scirrho & uomica. Est & aliud de pustulis in mento natis quæ pruritum efficiunt, leue symptoma, quod nec operationem lædit, nec ex morborum genere est qui circulares sunt.

Circa nomē morbi dicitur ὀρθόπνοια, id est orthopnœa, quod est recta spiratio, id est quod non possunt spirare, nisi recti maneant: ideò est nomen à symptomate, non à parte, ἀπὸ τὸ ὀρθὰς καὶ πνοὴ: causam reddebat Galenus secundo Prorrhetici his uerbis: Hippocrates uerò proprio differentiæ nomine appellauit, inquiens, orthopnœā, id est, rectam spirādi difficultatem
„ inferre ipsas. Vocant autē cum ipse, tum cæteri om
„ nes orthopnœam, illam difficultatis spirandi spe
„ ciem, in qua iacentes suffocantur, & uix recto
„ thorace sufficiunt, nihil dilatato dorso. Nā cum
„ aspera arteria principium à gutture habens in
„ pulmonem diuidatur. quoties quidem thoracem
„ cum collo rectè extendimus, arteriam ipsam di-
„ latari contingit, atq; etiam, quæ ex ea in pulmo
„ nes distribuuntur propagines omnes: atq; inte-
„ rim regionem augeri eis internā. Ob id sanè &
„ in peripneumonijs orthopnœa fit, & in appel-
„ latis asthmaticis affectibus: ob id ipsum & in
„ grauissima angina, in qua phlegmone obsessi gut
„ turis interni musculi uiā respirationis interclu-
„ dunt. Intenditur autem & huiusmodi affectio
„ cubantibus, suscipiente augumentum angustia.
Videtur sanè quarto in sextum de Morbis uulgaribus, uelle, quod orthopnœa fiat, cum sine febre est, uel ob tuberculū, uel ob crassos, uel lentos humores in pulmone uiam spiritus obsidentes, scilicet asperas arterias. quod etiam affirmat in primo de Difficultate spirandi, ubi docet, eam respirationem esse cum paruo & crebro & ueloci spiritu: nos autem diximus esse ex tenui materia. sed forsan hæc difficultas soluitur ex illis uerbis: Siue etiā ipse pulmo induretur, aut obduretur, aut intumescat, uelut in pulmonicis, et peripneumonicis appellatis uitijs contingit. Vna enim in omnibus coniuncta est causa, ob quam parua inspiratio redditur, coarctatio uidelicet asperarum arteriarum, propterea uerò quod parua ipsa est, ob id etiam (ut sæpe dictum est) densitas et uelocitas accedit. Videtur Galenus duas tantum causas cognouisse orthopnϾ. Vnam siquidem, cum ex tuberculis uel ex materia crassa & lēta obsessæ partes asperæ arteriæ prohibent liberam respirationem: quod admodum frequēs est, neq; hoc in dubium reuocari potest. Secundam, cum uellet phlegmone uel indurato pulmone, uel eo multa materia repleto, tensoq; (nam crassa uis substantiam illius permeare potest) asperarum arteriarum dilatatio prohibetur: quod quidem duas habet difficultates, quantum ad materiam tenuem pertinet (nam de abscessu et duritie non est mihi sermo, cum ad præsentem casum non pertineant) cum materia tenuis uix possit adeò aggrauare asperas arterias, ut dum homo erectus est, laboret difficultate spirādi, & tamen contingit. Ergo non est per compressionem arteriarum. Itaq; nisi fuerit quàm multa, ut in Archiepiscopo Scotiæ primario: Ioanne Amulthone, quem honoris causa nomino. hic enim repente incidebat in huiusmodi affectum orthopnœæ, & in spacio uiginti quatuor horarum eijciebat ad summam trium aut quatuor librarum materiæ tenuis sine ulla parte crassa, & tamen cum erectus erat, adhuc grauiter respirabat, cum iaceret, prorsus non poterat, permansitq; per decem annos, licet curatus à medicis Regis Gallorum, et Cæsaris, cū ipso morbo, donec liberatus fuit à me iā tresdecim annis exactis, et adhuc uiuit. dico ergo quod pauca materia tenuis non posset facere hunc morbum, neq; crassa, nisi sit in arterijs asperis: & tunc excitaret tussim quam tunc ipse non habebat, imò etiā, ut dixi, uix à multa tenui posset incurrere hunc affectum. Ergo relinquitur tertius modus non à Galeno consideratus, nec intellectus: & est, quia Galenus solum hoc considerauit, quod omnis respiratio fit aere transeunte per asperas arterias: & hoc est uerum. inde sua præclara dialectica sic argumentatur. Respiratio fit aere permeante asperas arterias: ergo impedimentum respirationis fit ex impedimento in ipsis asperis arterijs, ut aer non possit permeare, & admittit falaciam consequentis: sed debuit dicere, Ergo fit ex impedimento prohibente, ne

aer

aer liberè poßit permeare per asperas arterias, & sic concludit bene. Ecce quod ex ignorantia Dialectice concluditur unum, quod primum est causa erroris, in aßignando differentias ipsius morbi, cum sint tres, & ipse ponit solum duas, & multo magis in ratione prædicendi, & deinde curandi, quod magis refert, quia hic est scopus patientis, & sanetur, & modò consequeretur illam, non curaret de alio. Dico ergo, quòd morbus est triplex: unus est per essentiã in aspera arteria, cum uel materia crassa, uel lenta obstruit uiam spiritus, & potest dici etiam morbus per consensum, uel secundarius, ut suprà docuimus: imò uerè sunt duo genera morborum. Secundus est per cõsensum simplicem, scilicet cum ex pulmonis onere, aut duritie asperæ arteriæ dilatari, uel non facilè, uel non quantum oportet, possunt. atque hos duos modos Galenus cognouit, & animaduertit, quamuis non perfectè, ut dixi. Tertius est, ubi aspera arteria committitur arteriæ uenali: ibi enim est septum carnis pulmonis, per quod transit aer. cum enim in arteria uenali sanguis contineatur, ut Galenus, & Vesalius (lib. 6. cap. 7. in fine) author est, & arteriæ quidem uenalis rami in anteriori parte attenduntur, uenæ autem arterialis in posteriore, necesse esset ergo, ut sanguis permearet in arteriã asperam: atq; ita homines expuerẽt sanguinem, quamuis sani existerent. Intersepiuntur etiam, ut ille author est, uasa uasis tunica quadam tenui. Ergo conseptum hoc impletur humido tenui, uel etiam crasso: quod raro tamen accidit. difficultas spirandi euenit orthopnoes, sine uitio ullo asperæ arteriæ. Solum relinquitur difficultas, cur fit, quòd erectus respirat, decumbens non respirat: nam uidetur, quòd si illa est causa, ut nõ debeat magis respirare erectus, quàm decumbens, si septum plenum in causa est. ideo dico, quod etiam in eo situ, scilicet dum decumbit, nõ potest extendi caro, ut rarescat, & ut aer pertranseat: inditium autem est, quòd fit propter hanc causam. nam difficultas spirandi prouenit, uel propter multitudinem materiæ, uel crassitiem, uel ob locum: sed non ob crassitiem, quia non excitat tussim: nam si esset in aspera arteria, excitaret tussim: & in substantiam non potest penetrare: & si esset multa, appareret in sputo. ergo est ratione loci. Est etiam proprium eius, quæ fit ratione loci, ut surgendo soluatur, quod ei contingit: cum autem morbi duorum sint generum, acuti & diuturni, dicebat Galenus, orthopnoea, & exprimit eam nomine proprio, est ex genere illorum, qui sunt diuturni cum accessionibus acutis, quod multum refert ad curationem, imò est necessarium scitu. Superest, ut dicamus, quia Galenus (4. de Causis pulsuũ cap. 21.) uult, quòd in orthopnoea respirationes sint celeres, crebræ, & paruæ: nos autẽ declarauimus, quòd in orthopnœa, dum uiget, cessat inspiratio aeris, & expiratio: ergo respiratio erit rara. Respondeo dupliciter: primùm, quod Galenus præsupponit, quòd homo semper respiret. sed illa respiratio est parua: & ideo, ut suppleat, necessitati cogitur natura addere celeritatẽ, & crebritatem. dato etiã, quòd omnino prohiberetur respiratio illa, quæ fit parua: igitur quando fit, erit celer, et crebra. adeò ut dictum Galeni sit sic intelligendum: scilicet quod respiratio orthopnœæ semper est parua, & celer, plerũq; etiam frequẽs tota: semper autem in parte, etiam quod esset rara, & intercepta. nam non potest esse unquam rara absolutè, sed solùm rara mista: necessario tamen semper est parua, & crebra.

Morbus igitur materiarum est in pulmone, et est impotentia extensionis pulmonis facta propter materiam contentam in eo: symptoma ergo est notum sensui, quia est impotentia tractionis aeris: morbus impotentia distentionis pulmonis, & ideo ignotus sensui: & notus solùm secũdum rationem. Et ideò notandum est, quòd difficultas spirãdi per se primò est in inspiratione, quia expiratio fit cõsidente pulmone etiam in pectore, ut monuit Galenus secũdo de Motu musculorum (cap. 9. in princip.) sed ad inspirationem prohibitã sequitur prohibitio expirationis: tum quia non potest deprimi, cum non sit eleuatus: tum etiam, quia materia deest, quæ exprimatur: & maius est nocumẽtum in huiusmodi defectu expirationis, licet non sit per se primò, quàm inspirationis, cũ sit per se primò. Et hoc est, quia in defectu respirationis retinentur fumi noxij, qui suffocant cor, cum in inspiratione sit solùm languor quidã, et defectus animi. Secũdò, quia expiratio est magis remota. ut enim aliàs declarauimus, tempus inspirationis est fermè triplum tempori expirationis. & ideo, antequã redeat expiratio, oportet, ut inspiratio fiat: quæ cum sit impedita, homo disponitur ad cõsumptionem corporis, & tabẽ, multò magis propter impedimentum expirationis, q̃ inspirationis. Atq; hic primus morbus dicitur secundarius, seu per consensum materiæ: & quoniã est diuturnus, et ni fallor, lustralis & ideo

& ideo necesse est, nō dico uerisimile, quòd sit etiam morbus per essentiam: & ratio est, quia cum pulmo nō respirat, incalescit. ergo dissoluitur eius humidum, & acquiritur calida intemperies, & laxitas, & imbecillitas caloris naturalis: & ita iam habemus duos morbos. Tertius est cerebri, qui habet rationem causæ: & quia descensus ipse non uitiat operationem, sed præsentia materiæ: ideo erit causa morbi, & non morbus: sicut etiam materia in cerebro. sed intemperatura in ipso cerebro, est morbus: ab eadem autem temperatura mala, cuius causa fuit externa, procedit materia duplex, de qua dixi: tenuis, quæ defluit ad pulmonem, & crassa, quæ defluit ad mentum, & circumuicinas partes. Ergo iam sunt quatuor morbi manifesti. Sed uenio ad principalem, id est difficultatem dilationis pulmonis, ex qua prouenit læsio operationis propriæ, quæ est attractio aeris, & est symptoma, & cuius causa est materia à cerebro defluens. Et non est continuum, quia defluxio cōtinua non est, & etiam quia non est morbus in intemperie: ideo non est euidens continuitas, etiam quod materia sit præsens. cum enim fuerit pauca, ut non impediat uiam, habet rationē uentri. Vtrum uero morbus per essentiam sit semper continuus? dico, quòd sic, ex Galeno, ut supra dixi (in diuisione morborum) & Halysabbas, cum morbus fuerit continuus, & firmus, est per essentiam: si uerò non sit huiusmodi, est ex alijs membris (9. Theor. cap. 1.) & demonstratio est huiusmodi: si morbus est per essentiam, erit perpetuus: ergo operatio læsa membri perpetua. Est enim morbus causa præter naturam per se primò lædens operationem. Princeps autem, cum attigerit secunda primi (Doc. 1. ca. 8.) hanc difficultatem, in secūdo loco (Doc. 3. ca. 2.) comparat duos morbos simul per essentiam, & per consensum, non autem seorsum: nos autem quærimus, oblato morbo, scire, an sit per essentiam, an per consensum? ideo non est ausus hoc declarare ob magnam difficultatem, quæ erat in ipso quæsito. In primo dicit multa præclara, sed non docet cognoscere: quæ tamen ibi adducit, faciunt ad intellectum propositi. sunt erga tria genera morborum: per essentiam, per consensum, & secundarium. Primarius, si sit sine materia, ut demonstratum est, est perpetuus cum suo symptomate, & euidens: ut insania ex siccitate cerebri. si cum materia, uel materia inducit intemperiem, & est morbus continuus, & euidens, licet modò maior, modò minor: nō tamē equalis, quia materia est pauca, morbus est paruus. cum multa magnus: et tunc necessario duo sunt morbi. unus, per quem materia generatur: alter, quia materia genita sit. nec est necesse, ut sint similes: nam intēperies à materia gignit dolorē: et intēperies quæ generabit materiam, erit solum naturalis caloris, diminutio, quæ dolorem non facit. sed si materia non faciat morbum in intemperie, sed in compositione, uel separatione partium, erit etiā morbus continuus, et symptoma, ut dixi, continuum, sed non euidens: ut in comitiali per essentiā. licet enim non perpetuò sint prostrati, sunt tamen perpetuò læsi. Et quia aliqua materia posset lædere operationem, ut esset morbus continuus, non tamen necesse est, ut dolor sit opera propria læsa comparatione illius qualitatis. uelut si quis habet frigidum uentriculum per materiam ibi genitam, quia non potest esse morbus sine suo symptomate, dicamus, quod sequatur debilitas concoctionis primò, et dolor: debilitas cōcoctionis erit perpetua propter rationem dictam, non tamē necessarium est, ut dolor sit perpetuus, sed cum materia solum fuerit multa, et intemperies magna. Ad hoc dico, quòd necessarium est, ut sit et euidens, quia in similibus eadem est ratio totius, et partis, nisi per exiguum tempus. Et etiam quia illa materia iam consueta ibi manere, et genita in eodem loco, ob similitudinem non faciet dolorem. Ita omne symptoma, quod non est continuum, ostendit, morbum non esse per essentiā. Morbi autem per consensum, uelut uomitus ex uulnere cerebri, propter neruos sextiparis, sunt continui, quotiescunque sunt magni: sed cum sunt parui, non sunt necessario continui, quia poterit tam parum affici cerebrum, ut uentriculus nullo modo afficiatur. Morbi uerò secundarij, qui fiunt à materia transmissa, sunt plerunque non continui, cum priùs materia expellatur, aut consumatur, quàm alia noua denuò fluat. si uerò noua anticipet fluere, antequam finiatur reliqua, tunc confertim fluit: et tunc habent exacerbationes. et ita in istis duobus casibus morbi secundarij dignoscuntur à primarijs. Et nos sumus in casu manifesto morbi secundarij, cum non sit exacerbatio, imò uera accessio. Sed si in perpetuis defluxionibus morbus poterit esse continuus, et euidens, aut continuus, et non euidens: sed pro distructione à morbo primario, in quo contingunt ambæ hæ differentiæ: quamuis posset distingui per alia signa externa, ut faciunt ambo et

pulchrum,

pulchrum, tam est illos distinguere per propriam differentiam. Dico ergo, quòd morbus primarius distinguitur à secundario per continuam fluxionem, cum fuerint ab intemperie, quia secundarius non semper est euidens: quia membrum cum sit sanum, & materia ualde modica, tunc nõ est euidens læsio. Sed in separatione continui, et compositione differunt, quia primarius magis seruat circuitus, quàm secũdarius: in ipso enim per se, & ex casibus faciliùs peruertitur circuitus, quo ad tempus, & quo ad magnitudinem. Et quantò hæc cognitio est difficilior, quo ad sensum, tantò utilior euidenter in multorum morborum obscurorum cognitione afferenda. Morbus autem, qui est in mento, est è genere tumorum, & symptoma est color mutatus: & ideo uellem scire à Galeno, ubi cutis non esset mutata in colore, quale esset symptoma huius morbi. Est igitur morbus in compositione, & in uia.

Quod ad causas attinet, omißis internis, tanquam notis, dico, quòd calor, & frigus sunt causæ procatarticæ, augẽtes morbum. sed calor uno modo tantum, scilicet colliquando pituitam, ut descendat: frigus autem trifariam. primùm quidem constringendo per antiparistasim effectum producit, quem calor: secundò, quia frigus maximè lædit cerebrum, ut docet Princeps prima tertij: tertiò lædit, pulmonem offendendo, qui maximè patitur à frigore, eodem Principe teste decimatertij (Trac. 1. cap. 3.) Quod uerò ad alias causas attinet, est immoderata repletio, & maximè uini, & potentis, tum etiam ciborum plurimum nutrientium, & exercitatio post cibum, et omnes causæ cruditatis, & uenus immoderata, & in solatio solet afferre præsens damnum, & similiter habitare in locis frigidis, & humidis, & in hyeme, & in cubiculo exposito Boreæ, uel Austro, & in constitutionibus australibus, & borealibus, & uehementer humidis, & tempestuosis: nam orientales, & occidentales sunt mitiores. odores quoq; uehementes graues sunt, & iacturam afferunt, & maximè calidi: nam aliud est de odoribus, qui sunt potestate tales, & de aere, qui est actu calidus, aut frigidus. Et operatio ipsa non est inter causas, sicut in dentibus, & quibusdam alijs membris.

Prognosticũ scimus, quod morbi aliqui sunt ex toto genere lethales, ut phthoe: aliqui omnino sanabiles, ut simplex tertiana, & pura; aliqui neutro modo, ut claudicatio: aliqui utroq;. nam parui sanari possunt, & non confirmati, magni, & confirmati, uel saltem ualde magni, uel ualde confirmati, non possunt. Sic ergo morbus est ex hoc quarto genere. Vnde rursus cadit difficultas, sub quo istorum generum hic ipse collocetur? nam in quarto genere omnes generis differentiæ collocantur? Et hoc est, quia compositum est, & differentiæ generis competunt speciei. Et respondeo, quòd morbus hic non est lethalis, nisi augeatur, neque sanabilis, nisi minuatur. Ergo istud quæsitum est perinde, ac si quis quærat, an iste morbus augeatur, an minuatur? Et clarum est, quòd augetur per se: ergo cum malo regimine est lethalis. & quia parum augetur, et est morbus natura longus: igitur cum bono regimine in melius semper transmutabitur: neglectus igitur est lethalis, sed post tempus bene curatus est sanabilis. Est tamen per se primo in genere lethalium; ideò magnificiendus, etiamsi leuißimus sit. Et si quis obyciat, quòd morbi diuturni non solent sanari, quacunq; custodia etiam adhibita, et quòd experimentum id ostendit: & sunt multæ authoritates de hoc medicorum, quòd morbi confirmati uix curari possunt. Respondeo, quòd uerum est, quia quotiescunque exceptiones sunt multæ, uidentur facere propositionem oppositam generalem illa, à qua excipiuntur. Primùm ergo morbi frigidi in senibus: unde illud: Dolores renum in senibus non sanantur: et similiter grauedines, et raucedines in ualde senibus non maturantur. Secundò, si iam facultas amissa sit, uel magna ex parte: unde illud: Surditas antiqua non sanatur. Tertiò, si corrupta sit pars: unde illud: Vlcera annua, corrupto osse, necesse est caua fieri. Quartò, si maneat causa, uelut à formatione deducta, uel à grauißima fluxione. Quintò, si morbus sit cum causa per circuitum, uelut mala coctio in uentriculo, propter descensum pituitæ ex cerebro, nam descensus, est causa malæ coctionis, et mala coctio descensus. Sextò, ob innatam membri imbecillitatem, cum fuerit exangue, et frigidum. nam cerebrum est exangue, sed non frigidum, et lien frigidus, licet non exanguis, tametsi numeretur inter membra calida: cum ergo non sit in aliqua harum exceptionum, erit sanabilis. Sequitur secundò, quod difficile sanabitur: ergo in longo tempore. Et habetur authoritas secunda Aphorismorum (34.) Omne autem, quod difficile curatur, longo tempore etiam indiget ad curationem: et ita patet

de tempore. Relinquitur, quod magis refert, de symptomatum aduentu. Hæc autem sunt trium generum: quædam patagnomica, quæ magnitudinem morbi consequuntur. dico per uiã transmutationis: nam reliqua sunt per se nota. orthopnœa ergo solet transmutari in podagram, & arthritidem, & dolorem iuncturarum: & hoc est primum. Secundò solet trãsmutari in aquam intercutem. Vnde Aetius libro decimo (ca. 20.) „ Nouimus etiam quosdam, qui ex recta spiratio„ne, quam orthopnœam uocant, in aquam inter„cutem sunt deducti. quem locum etiam Princeps „ secutus est & alij. Tertiò transmutatur in febres non uehementes. Quarto in dolores per totum corpus. Quintò in leuitatem intestinorum. Sextò in grauedinem, raucedinẽ. Septimò in capitis dolorem, impedimentum auditus, & uisus. Vltimò cum deberet esse facilis transitus in tabem, & erosionem pulmonis: tamen experimentum docet, quòd paucissimi in hanc dispositionem deueniunt: nec ullum uidi ad hanc usq; diem, qui in eum morbum inciderit propter hanc causam. Secundum genus symptomatum est transmutationis per uiam morbi: & cum orthopnœa sit ultimum in hoc genere. non uidetur, quòd possit transmutari in aliud deterius. ratione tamen pulsus, dicebat Galenus, in accessione facit mordinatum, & inæqualem, & aliquantulum deficientem grauis, mediocriter crebrum, uiolentissima tardum, & deficientem, quæ iam perimit crebrum, & languidum. quamuis perspicuum sit, quòd omnes morientes hunc rarum pulsum: sed intelligit paulò antè. Tertium genus symptomatis est, quod consequitur magnitudinem morbi: & illud est atrophia. Deueniendo ad curationem, dixi, quod illa est triplex. Vna morbi, ut diuturnus est: duæ accessionis, scilicet ut prohibeatur, quæ imminet, quæ iã inuasit tollatur, aut minuatur, et ut facillimè feratur, parũq; lædat. Erit ergo tertiæ huius intensionis etiã multiplex scopus: porro omnis curatio fit per ablationem causæ, ut sæpius dictum est. Causæ aũt sunt quatuor: prima est, seu proximior morbo, quæ in ordine causarum est ultima materia præsens in pulmone: secunda, seu penultima, est defluxus ipsius pituitæ ad locum: tertia est in ordine uero secunda pituita, in cerebro genita: quarta, quæ & prima est, intemperies in cerebro frigida naturalis, & calida præter naturam: & quæcunq; istarum sublata, liberaretur ab ipso morbo, & à symptomate, dum modò perfectè auferretur. Vnde patet lucuplex curandi ratio: pleriq; uerò medicorum ad hanc usq; diem nõ intelligentes hoc, uersantur circa quintum genus curationis, scilicet ut ex pluribus unam faciant, et nullam perfectã. Gratia exempli. Dicunt ipsi emendando temperiem cerebri, prohibendo defluxionem, prohibendo generationem materiæ, prohibendo, ut materia fluxa impediat respirationem: & propter id non fit cura completa. nam tantum refert ad perfectam curã, quòd una causa perfectè auferatur, quantum quòd omnes perfectè auferantur: plus autem multo, quàm si plures maiore ex parte: sed hoc est difficilius. Ergo longe melius est auferre unam causam, quam plures, nisi id fiat commodissimè: relinquitur igitur, ut quod facilius expugnari potest, quæramus, & id tollamus. Ergo quærendum est diligenter, & in hoc iacet totus scopus curationis, nec in ulla parte magis delinquunt fugientes laborem, & etiam, quia est pars difficillima totius Medicinæ, & ideo in isto casu quærere oportet hoc, quod tamẽ minus erit familiaris medici, ea in parte, qua experimento opus est in tentatione. Et clarum est, quod materia, quæ iam transiuit in causam coniunctam, uix potest amoueri: & dato, quòd amoueatur, non curatur, nisi accessio, non autem morbus. Ergo hæc erit curatio accessionis, dum est. similiter & quæ prohibent defluxionẽ, non sanant morbum propriè, sed custodiunt, seu prohibent, ne fluxio adueniat, quãquã prohibendo morbus tollatur: igitur custodia potissimum in hoc consistet, & in duabus antecedentibus causis, sicut & curatio accessionis ex ultimæ causæ remotione: tum uerò ex penultima etiam, ut quod nondum fluxit, fluere prohibeatur. Curatio uerò uera est per remotionem primæ causæ, id est, intemperiei cerebri: nam etsi remoueatur secunda, & non possit fieri morbus, neq; accessio, tamen non est uera curatio, cum primùm causa maneat. Et ideo cadit difficultas, an sublata secunda causa, uel tertia, dicatur sanatus morbus, manente prima: atq; utinam hoc definissent medici. Dico ergo, quod prima causa alia dicitur generis, alia speciei. uelut in dicto morbo causa generis est intemperies in cerebro: & ideo illa manente poterit auferri species: sicut manente animali, poterit auferri homo: sed sublata causa generis, necesse est auferri omnem speciem. Ergo, cum intelligunt

telligunt, medici auferendam esse causam, intelligunt, quod oportet auferre necessario causam primam speciei: uel quòd si auferatur prima causa generis, necessariò aufertur ipse morbus.

Ergo modus curationis debet satisfacere tribus intentionibus; scilicet ut prohibeatur symptoma: ut alleuietur: & ut causa symptomatis auferatur, quæ est morbus. sed quæ symptoma alleuiant, non nisi eo tempore sunt adhibenda, quo accessionem patitur: ideò de illa seorsum dicendum erit. de reliquis autem duobus simul agendum erit: & quoniam, ut dixi, uni scopo intendendum est, ideo quis nam præstantior sit scopus quærendum est? Cum ergo, ut dixi, possit hoc referri ad descensum, descensus est facilior in prohibitione, si sit descensus per palatum, sin per uenas, est difficilior: rursus stante intemperie, difficillimà est prohibitio generationis in cerebro illius pituita. ergo relinquuntur duo modi faciliores: auersio; si sit descensus per palatum: post quem est mutatio intemperiei, quæ est melior cura morbi sola. quia curatio morbi per ablationem causæ speciei persæpe curat morbũ permutando illum, adeò ut dicatur sanatus morbus, sed non æger. uelut si ex orthopnœa generaretur arthritis, aliquando sanatur uerè, ut si deflueret ad nares: sed sanatio, quæ fit diuertẽdò à uenis, est difficilior, quàm ea, quæ fit mutando intemperiem. In his autem triplicem rationem obseruare oportet. prima est, ut curemus, quòd facilius curari potest, & perfectius: secunda, ut curemus id, per quod minus corpus malè se habeat (sæpe enim curando unum morbum, creamus alium) tertia, ut curemus per ea, quæ faciliora sunt: nam ægri aliquando refugiunt huiusmodi curationes, & maximè, cum fuerint longè. & quoniam omnes hæ curationes conueniunt in manus operatione medicamentis, & ratione uictus, ideo de his dicendum erit, & maximè quatenus una intensio subseruit alteri: ut potè paucitas generationis humoris facit, ut natura non adeò cogatur deriuare illam materiam ad locum læsum: & quoniam ratio uictus exquisita fermè in omnibus sufficeret. eoq; argumento id comprobat Galenus (6 de Tuend. sanit. cap. 13.) quòd, qui membrum aliquod imbecille habent, multis tamen mensibus bene degunt. Alia non adeò est exacta: sed tamen in qualitate est accurata, in quantitate etiam satis tenuis: de qua dicebat in libro de Attenuante uictu (capite primo.) Morbi longi non solum sanabiles, sed etiam multi alioquin insanabiles ratione uictus sanantur. Et quod in omnibus morbis longis præcipuè est illa curatio, quæ fit per rationem uictus, per quã intelligo non solam quantitatem, & delectum ciborum, & medicamentorum electionem, permistionem, & præparationem, sed etiam exquisitam illam, & summam, & exactam mensuram à Cornario intraductam, quam ferre difficile esset, sed etiam in una quaq; sex rerum non naturalium moderationem, quæ sola sufficeret ad curãdos morbos: quam etiam intellexit author libri de Med. expert. (cap. ult.) & illa etiam non erit adeò exquisita, sed sufficiebat delectus maximus & custodia in quantitate, & præparatione, & sanarentur morbi, qui non poterant sanari ab alijs. & in huiusmodi, ne uidear semper uagari in uniuersalibus, dico, gratia exempli, quòd abstinentia à uino perpetuò liberaret ipsum. Et hoc multis de causis uerisimile est. Prima, quia multi ex huiusmodi morbo sic liberati sunt, qui grauius laborabant: ergo uerisimile est in leniori. Secunda causa, quia materia cibi nõ adeò ascendit ad caput (nam proprium uini est tendere ad caput, et eò deducere materias) cum ergo materia, & alimentum fuerit multò minus, necesse est bifariam multò minùs resecari ex excremento, scilicet quia minus ex minore pari proportione data, tum etiam quia minor illa portio melius concoquetur: ergo minus resecabitur excrementi etiam, quàm ex tantundem alimenti delati cũ reliquo pluri. Tertia causa, quia materia illa fit crassior: & ideo non potest descendere per loca àrcta. Et etiam, quia dicebat Hippocrates, comitiales morbi mutatione uictus maximè liberantur: et intellexit de huiusmodi ratione mutationis uictus, sicut apparet manifestè nostris temporibus in aqua ligni sancti, & sarzæ parillæ, et cinæ, et talium, quæ in tam breui tempore tantam faciunt mutationem in corporibus nostris: et curãtur adeò graues morbi, quantò magis in lõgiore ualde. Et ratio etiam est clara, quia potus est longè maiore quantitate, et totus fermè permeat per uenas, ut Galenus uult primo de Facultatibus naturalibus (capite ult.) Accedit alia ratio principalis, quoniã permutatur tota ratio concoctionis: ergo totus status hominis. Scio quid possit dici: sed in istis mutationibus cauere oportet diligenter omnes errores, et maximè ab initio, et etiam efficere decoctum. ualde utile uẽtri-

culo, uelut ex saccharo, et cinamomo, et macere: nihil enim potest esse utilius aut gratius. Est enim bene odoratū dulce, et astringens, si quis uelit addere modicum gariophylorū, & mentā tenuem, rubram, paruam, odoratam, erit ultimum. quòd si quis obijciat, quorsum hæc, quia eo præsidio uti nolumus? respondeo, quòd satis est, ut possit, quando uelit, ingrauescente morbo, tueri se, atq; sanare perfectè.

Ergo, ut ad institutum reuertar, cum duæ simul tractentur intentiones: una quidem, ut intẽperie: cerebri corrigatur, quæ propriè ad sanationem morbi pertinet: alia, ut materia non generetur, quæ ad custodiam tendit. nam de diuersione illud mirum est, quòd cum sit propior causæ coniunctæ, attamen non solum magis facit ad custodiam, sed etiam ad sanationem. cum ergo una intentio, si possit haberi finis, sufficiat ad tres scopos, et tamen non sumus certi de adeptione finis, & possumus assequi unum, & non alium, scilicet quem minùs sperabamus assequi, & quẽ magis non assequi: ideo debemus dirigere intensionem primam ad causam generis, id est, intemperiem cerebri, & interim in his, quæ necessariò præter primum intentum, & conferunt alijs, uidere, quæ spes succedat. Exemplum. In regimine euacuationis iuuat manè inungere nasum, etiam attrahendo aquam tepidam, & siquidem præter spem (neque enim credo) multa materia deflueret, esset fluxio primi modi, & posset curari per errhina. Et huic modo confidit Galenus ualde, & illum præcipit sexto de Tuenda sanitate. (cap. 12.) Sed iam incipiamus.

Quo ad animi affectus, oportet uitare iram, odium, & tristitiam. nam si tristitia iungatur cū uigilijs, posset deducere ad insaniam. Et hic est dubitatio pulchra: quia uidemus multos, in quibus pituita copiosa descendit ex cerebro quotidie, transire nihilominus in melancholiam, cum ratio uideatur ostendere oppositum: sed si cum tristitia somnus coniungatur, multùm augebitur morbus.

De inanitione. Habeat beneficium uentris quotidie, & consideret, quòd multitudo urinæ significet liberationem, & cum supprimitur repente uel cum parùm mingit, & plurimum comedit, & bibit, statim expetet hoc symptoma, uel grauedinem loco eius. Et similiter procuret emunctionem narium singulo mane, & Venus potius nocet, moderata tamen aliquando iuuat: & medicamenta purgantia aliquando excitant symptoma.

De motu. Exerceat se manè, & ita etiam deambulet, sed caueat solem, uentum, pluuiam, & omnia loca humida, à cibo assumpto prorsus quiescat, neque legat, neq; scribat ante cænam: tamen si leue fuerit prandium, aut senserit se concoxisse, deambulatio utilis est. exercitium uerum potest multò maiora mala afferre, quam bona: ut est ludus pilæ, armorum, & agitatio equi ualidi, & ascensus, concitatus ad montes.

De somno multi dicerent, quòd esset malus: dico ergo quantò prolixior, tantò melior: nam si corpus sit mundum, exiccat cerebrum à superfluo humido: etsi fuerit plenum, concoquit, non ut iuuent excrementa, quia nulla repletio utilis esse potest: sed quia minus nocebunt, uitetur tamen meridianus.

De Aere. Sit tenuis, purus, & siccus: nam de his non est dubitatio. si posset haberi, temperatus: neque in hoc dubium est. sicut neque quod in æstate frigidior, in hyeme calidior, & quod tranquillus securior est flatuoso. sed dubium est ubi non possit haberi temperatus, qui nocentior, calidus, an frigidus. Et dico primùm, quod frigidus post calidum semper est pessimus: & item mutatio aeris ad calidum, ut in Caldarijs, quæ aliqui uocant hypocausta. Sin uerò naturalis naturali comparetur, quietus frigidus melior est, calidus cum motu, quia non potest multum calefacere, & plurimùm exsiccat: uitare tamen oportet insolationem, etiam cum motu. sed in rheda utilis est. Cubiculum debet esse eleuatum à terra multum, nisi fuerit in monte, & habere fenestras ab oriente, quæ semper apertæ maneant, & à septentrione, ac meridie directè sibi appositis, quæ semper debent manere clausæ, nisi flante aquilone sereno, à tempore Veris usque ad Autumnum: lauet sæpe pedes ieiunus, & munda lintea induat, caput raro, cum lixiuio calido diu cocto, cum pauco cinere: odores nulli boni, nisi uoluptatis causa, inter quos rosa, & santalum sunt meliores. cum dormit, integat se pannis multis, & maximè ab umbilico infra: deuitet aerem nocturnum, & utriusque crepusculi, & maximè extra æstatem.

Potus sit uinum album, leue, tenue, purum, paucum: cibus, panis leuis admodum, carnes assatæ potius, quam elixatæ, nihil fixum, ex accetarijs crudis nullum bonum: melior tamen menta,

& me-

& melissa, omnia benè cocta & mansa, nulla legumina, nullæ radices, fungi pessimi, olera ualde cocta non utilia, tamen edi possunt.

Ex piscibus: perca, gobius, lucius, aurata trotta, asini, & omne genus eorum, & generaliter plani, lati, leues, squammosi, tenues, candida carne, mediæ ætatis, & magnitudinis, masculi recentes in aquis currentibus, & splendidis: nullus cibus ex lacte, nullus ex farina: agnina assata bona est, hædi, si pinguis sit, assata, sin minus, uirulenta: quæ à proprietate iuuant, caro pulmonis, caro ericij, ius cochlearum, ius testudinum. Sed neque carnes ipsarum, multò minus cancrorum, aut astacorum, uel ranarum bonæ sunt: acetum, oleum, sapa, mel, saccharum, utilia sunt, malum limunium. & fructus omnes, præter uuas, ficus, & pruna bona sunt, id est, possunt edi: fructus oleagini petunt caput, ideò mali: pistacia, amygdalæ, auellanæ, nuces, pineæ, & omnia aromata: item omnia acria, allia, porri, cœpæ, ascalonitæ, & huiusmodi. diuersitas quoque ciborum: unde etiam tortæ male. Et edere ante famem, aut nondum concocto cibo, aut sine ordine debito, omnia mala.

De sectione uenæ, uel cucurbitulis, nil, nisi propter febrem, ubi adesset, neque prouocatio hæmorrhoidarum: ideò de his non agam.

Sequitur de medicamentis. Talia sunt multorum generum utensilia, propria maxima. horum singula rursus diuiduntur in præparantia, & purgantia, & permutantia: quæ diuiduntur rursus in intus assumpta, & topica: quæ etiam diuiduntur in pulueres, lotiones, & cerata: sylua multa est chrestica. Recipe masticis electi mollis ʒ. 2. Agarici electi ualde ℈. 2. Pulueris corallorum rubrorum ʒ. s. Cardamomi maioris g. s. cum melle rosaceo, fiet massa pillularum. præparantia: Recipe syrupi de betonica ℥. 1. mellis rosacei ℥. s. aquæ decoctionis betonicæ, & serpilli, & passularum ℥. iij. misce, & continuetur quinque diebus, inde purgetur cum pillulis Galeni, quinto Artis curandi: & hoc repetatur bis, aut ter per circuitum: inde capiat puluerem, infrà scriptum. Recipe corallorum rubrorum ℥. s. margaritarum ʒ. 2. redigantur in puluerem subtilissimum bene miscendo: inde capiat in duodecim uicibus, & repetatur, si opportuerit, ceratum super futura coronali. Recipe sandaracæ, id est, lachrymæ iuniperi, qua scriptores utuntur, ʒ. 6. masticis ʒ. 10. santhalorum, citrinorum pulueratorum ℥. s. infundantur in aceto acri per tres dies cum ʒ. iiij ceræ albæ: deinde liquescant cum igne, & fiat ceratum: & si non fuerit tenax, addatur modicum terebentinæ, quæ ferae facta sit in aceto albo, per duas horas perpetuò despumando. Medicamenta autem maxima sunt, uinum, ligni indici cum santhalis, & in fine modico camphoræ. Est etiam stilla naturalis balneorum Lucensium: alia non minus calida, & artificiosá. Recipe cineris sarmentorum uitis, & fici, & fabarum, & lupinorum ℔. iij, aluminis rochæ ℥. iij. foliorum, & seminis samsucchi ligni, roris marini, cineris, lignorum, hederæ, sandaracæ, de qua supra, salis ter torrefacti, santhalorum, citrinorum, gallæ orientalis, fructuum cupressi ana ℥. iiij. tartari albi, & lucidi ℔. 1. aquæ fontis ℔. 100. coquantur ad consumptionem medietatis, & instilletur super futuram coronalem per quartam partam horæ singulo die bis ante prandium, & ante cœnam. sed prandium sit ex auiculis tantum; & paruum, & potus admodum modicus, & ascendat à quarta parte horæ, usque ad dimidium horæ, & continuetur diebus uiginti: et tunc uiuat cum extrema custodia.

Quæ autem ad confirmationem membri, & ea, quæ à proprietate iuuant: dico, quòd pulmonis uulpis esus, & usus, est ualde bonus in hoc casu, quoniam substantia eius conuenit pulmoni, & debet recens ablui uino albo ter, aut quater, & siccari in furno, inde pars redigi in puluerem, & sumi cum uitello oui: reliquum seruare in pixide uitrea cum milio, & ita totus assumi. Secundum est, iecur milui cum suo pulmone, eodem modò præparatum. Tertium est, bolus armenus, ita uocatus, orientalis, ex cuius usu solo aliqui sanescunt. Est & cicerum rubrorum, optimè decoctorum substantia, & uis utilissima pulmoni. Quinto loco est urtica teneræ, quomodolibet sumpta. Sed & crocus plurimum confert pulmoni: et ego sa-

solent:optimæ sunt no. solum ob sacchari societatẽ,sed quia,dum coquuntur illo,torrentur assiduè igni,et ita redduntur pura ab humido illo imperfecto.sequitur rursus,quod mala granata, seu punica,sunt optima uentriculo, quatenus astringunt : sed quia humidum eorum non est pingue,ideo superantur ab amygdalis.& pineis.ut tandem ex his omnibus concludatur una regula,quæ constat ex tribus conditionibus . fructus optimi sunt,quorum humidũ est pingue,& facultas astringens & substãtia minimè terrea, sed aerea.ergo uuæ passæ,et pistacea,sunt in primo genere,qui deficiunt ab optimis.secundo loco quorũ substantia est aerea,et humidum pingue, sed non astringunt,uelut pineæ.tertio loco sunt,quorum substantia est pinguis , et facultas astringẽs,sed substantia est ualde terrea:& sunt auellanæ & oliuæ.auellanæ aũt præstãt,quia humidũ pingue est melius, et magis cõcoctũ humido oliuarũ Quarto loco sunt,quorum substãtia e terrea,et humidũ pingue,sed nõ astringũt: in quo ordine sunt amygdala , & coc. us:sed amygdalæ sunt meliores,quia substãtia earũ est aerea magis,et in hoc etiã sunt præstãtiores auellanis, et illis magis cõueniũt scilicet in præsenti casu,et nostro egro : facilius cõcoquũtur,et ob id minus petũt caput regula enim est generalis,quod omnia,quæ difficulter concoquuntur , grauant caput,quia diutius manent in uentriculo,et euaporant longiori tẽpore. Quinto loco sunt,quæ pingue habent humidũ,sed imperfectũ,particeps tamẽ astrictionis cuiusdã,licet leuis: cuiusmodi sũt nuces. & ideo nuces sunt meliores amygdalis in uentriculo imbecilli,quia sunt mollioris substãtiæ, et facilius concoquuntur. et aliqualiter astringunt.sed quia facillimè siccantur , et rarescunt, ideò omnino cauere eas oportet ;astringũt enim anhelitum Sexto loco sunt fructus,qui astringũt et habẽt succum uinosum,nõ pinguẽ cuiusmodi sunt pyra,cotonea,mala punica.quæ omnia refugere oportet ob causas dictas omnis enim succus uinosus naturaliter accessit. Septimo loco sunt fructus,qui omni astrictione carent, non tamen sunt corruptioni obnoxij:cuiusmodi sunt limonia,et limonia,et mala medica,et arancia, et poma,quæ uocantur adami,in quibus morsus quidam apparet. Vltimo loco sunt fructus corruptioni obnoxij,cerasa rubra,nigra,acida , dulcia chrysomila,pruna,persica,pepones:sed hæc magis et cõueniunt,quàm priora,licet genere deteriora sint,ob id quod non sunt acida. Ex quo sequitur,quod mala,seu poma cõmuria in isto casu sunt omnium,quæ edi possunt, deterrima,quoniam in his sunt omnes conditiones pessimi alimẽti:sunt enim pleraq; ex illis acida, frigida omnia ualde,succi uinosi , sed imperfecti , & corruptioni obnoxia . Sequitur demum , ut perficiam sermonem inceptum,quòd oleum omphacinũ propriè,quod est ex oliuis immaturis, est malum:sed optimum est illud,quod fit ex oliuis bene maturis,statim decerptis,et non in aceruum coniectis.huius enim olei substantia est magis incorrupta,purior,et plus astringit.Colligendo ergo dicta probantur ex fructibus , uuæ passæ , pistacea , amygdalæ , pineæ recentes, et nux Indica ualde,quæ etiam iuuat ad uenerem, et ad bonum habitum corporis,et auellanæ.

De carnibus.

Hic est secundus cibus optimus,in quo consideranda sunt,genus,ætas parte,et præparatio genere,in quo meliores sunt aues quadrupedibus: et ex quadrupedibus maximè probantur suilla, et testudinum nemorosorum,sed non simpliciter. uerùm ut distinguemus,sicut etiã de auibus.omnes,qui habitant circa loca palustria . & aquas malæ sunt , et quædã habent rostrum latum,et quædã angustum,et acutum.In uniuersum , dicebat Hippocrates,uno uerbo,quæ granis aliũtur, optimæ sunt:refugere oportet aues . quæ uiuũt cibis abominãdis,sicut quæ comedũt bufones et mures,et quæ comedũt carnes,et quæ comedunt pisces:et quæ uescũtur sordidis,sicut corui,coturnices:et quæ sunt deformes,ut grues,et ciconiæ, et ardeola:ut quæ,licet granis uescãtur,habẽt nigras carnes,ut pauones: omnes aues, quæ habẽt pẽnas ualde pulchras,licet uescantur fructibus , ut picæ.itẽ omnes aues paruæ,sunt inutiles,quia plus siccant, quàm calefaciunt . Dicemus ergo, quòd optima auium omnium est Gallipagus,seu pauo indicus,qui habent illã carnẽ iuxta caput quæ permutat colorem. Sed in hoc oportet obseruare unã regulã generalem,quæ tenet non solũ in auibus,sed quadrupedibus,& piscibus , et etiam in plantis.Vetustas semper est deterior, quo edulũ est maius:& ideò hæc auis,cũ sit maxima omnium,quæ apud nos degunt,adeò ut aliquando perueniat ad põdus quadraginta librarũ,si senescat,loco optimi alimenti graue et difficile præbet:existimo autem fœminas esse meliores masculis. iuuentus aũt eorũ est trium annorum quanquam non sit perspectum apud me adhuc,nec sciam,quantum uiuat. generalis regula

est,

est,quod ad ætatẽ pertinet,senectutem absumere besse eius partis,quæ ad senectutem nõ pertinet: septunx est pro iuuentute, seu bes reliquæ partis,infantia sextans est:ne'ut capiamus pauonem nostrum depictum,cuius uita fertur uiginti quinq; annorum,sexdecim erunt pro senectute, reliquorum nouem sex erunt pro iuuentute: supersunt tres anni,quorũ sexta pars sunt sex menses,qui tribuuntur mollitiei: adolescentia ergo pauonis, id est,tẽpus,in quo erit suauissimus gustu,& optimi alimenti est triginta mensium,qui sunt post primos sex menses.Eadem ratio in uitulis,hædis,agnis.sed ut dixi,pauones nostri toto genere sunt inutiles. Variat etiam supradicta regula:quia quantò animal est humidius, tantò tempus adolescentiæ in comparatione ad uitam est longius:breuius in siccis.uelut capra uiuit nouem annis.sicut & ouis:senectus incipit in utraque exacto tertio anno, eius temporis bes sunt duo anni,& relinquitur annus primus pro adolescentia,à quo detracta sexta parte,scilicet mensibus duobus relinquuntur menses decem florentis ætatis, & ad cibos accomodatæ.sed quia hædus est siccæ naturæ,post sextũ mensem redditur inutilis.similiter bos uiuit quindecim annis cuius triens sunt quinq; anni,& eius trientis,scilicet totius iuuentutis uiginti mẽses,duo menses sufficiunt pro mollitie,relinquuntur decem octo menses sequentes,in quibus caro suauissima est. sed detracto triente,rursus ob siccitatẽ relinquitur tẽpus optimi alimenti unus annus,ab exacto scilicet secundo mense,ad quartum decimum Secundus ergo locus a Gallipauo est phasiano: est enim ualde bonus,et suauis. Tertius est Gallinæ: iuuenculis aũt gallis nõ libenter uterer, præterq̃ in hoc casu, adeò ut habita ratione multorum, imò omnium,hic cibus sit omniũ præstantissimus, nihil melius,quo debet perpetuo uti:nec desideratur in his,nisi quòd sint pingues, & cãdidiores.sunt enim in qualibet specie animalium,uelut et hominum,cãdida,quæ sunt optima,et semper præferẽda,postq̃ sunt rubra habentia imaginẽ quandã sanguinis albo commisti: ætas est in illo cõueniens, quia uiuit octo annis, mensium decẽ,a quibus demptis duobus,ob siccitatẽ animalis,& totidẽ mollitiei,erit tempus optimum huius animalis à secundo mẽse usq; ad octauum: & abstineat omnino à capis. Quarto loco sunt perdices,quæ licet sint omnium salacissimæ, minus tamẽ cõferũt huic dispositioni,propter raritatẽ substantiæ,cum iã dixerimus causam esse raritatem substantiæ caloris naturalis. Quinto loco ponuntur columbi, quos omnino non improbo:magna tamẽ est difficultas circa illos.sunt autem quatuor propriè eorum species:turriti, qui sunt omnium minimi,et minus etiã boni (nã corro eorum nigra est,aut fusca)palumbes maiores sed deteriores,& duriores:domestici, qui sunt omnium maximi & ualde boni ob carnem candidã:& syluestres,de quibus referunt mirãda, Africæ potius cogniti,quàm Italiæ. Sexto loco sunt coturnices,perdicibus maiores,& suauiores,quas reposui post præcedẽtes,ob raritatem, nõ quia post gallinas non sint meliores:post hos sunt aues,puto ignotæ antiquis, quæ aduentant ad nos, qualeæ appellatæ, hæ omnino inutiles sunt,sicut etiam gallenitæ.hæ nimis siccæ sunt, illæ nimis pingues,et tenuis substãtiæ. Nona erit phasianus agrestis, proximus coturnici,turdus præferebatur ab antiquis:unde illud notissimũ:

Inter aues turdus. Sed,ut mihi uidetur,parùm utiles Medicinæ sunt: postmodum ficedulæ duorum generum.maior uiridi admodum colore,quam ego probo satis,uocant galbedium Mediolanenses.altera parua,quam uocant morido lum,quam,ut dixi,generis ratione, quòd nimis parua sit.nam omnes aues admodum paruæ necessario nimis siccæ sunt,& nimis tenuis alimenti:simili ratione etiam hortulanos reijcimus,qui tamen mirum in modum pinguescere solent: meliores sunt aues,quæ in orizis inueniũtur(oriza aũt in paludibus nascitur)maior est qualea,girardinã uocãt,nõ adeò pinguis, tenuis tamẽ alimenti,& deterior:est enim magis humida. Quintus decimus locus est dressis uocatis,& hæc nõ multum differt a præcedentibus:inutilis tamẽ in hoc casu nã auium huiusmodi genera scilicet paruarum,quales sunt hæ,aut minimarum, ut carduelium,passerum ægris conueniunt ob facilitatẽ coctionis,uel deliciarũ loco habendæ sunt,ut in gaueonibus:turtures autẽ paruæ sunt,siccant tamẽ humidum superfluum,magis etiam quã palumborum caro:alaudæ inter paruas censentur,imò mediæ inter paruas, & minimas,estq; cristata,et non cristata: & quæ cristata est,galerita minor dici potest.de phœnicocteris nõ agã,optimi essent:sunt enim magni, & suaues,sed nõ habẽtur. sunt enim orientis dona:apedes,quòd uideantur esse sine pedibus,boni sunt, & utiles,cum sunt iuuenculi.molliores enim sunt turritis columbis, quia minores, & humidiores. Plura dixi de auibus,quia,ut antea docuimus,præter pauca quadrupe-

drupedia, & fructus prædictos, omnis cibus ex hoc genere sumi debet. Partes ergo earum præcipuæ sunt alæ: caro, quæ sub eis continetur, candida, & friabilis, iecur, & uentriculus, & cerebrum, tum etiam testes, bis quinq; partibus uesci debet: sed alarum alimẽtum utilissimum est toti corpori, iecoris membris naturalibus, & sanguini uentriculi ad imbecillitatem uentriculi, testium ad uenerea, & tabẽ, cerebri ad omnes fluxiones, & cerebrum ipsum. Præparationes duæ sunt: una uiuentis abalis, alia morticis mortui. siquidem duo sunt genera optimæ conditurae. anna ueru cũ multo igne, multo adipe uitulino. aut gallinæ, & ut celeriter circũuoluatur: sic enim optimè coquitur, molle fit, & humidum, suaue, & optimi alimenti, etiã impleri debet ouis, & uuis passis minoribus. alter modus est, ut coquatur in testa cũ iure pingui et aromatibus uiuentis aĩ t̃rræ ar- uo est. ut alatur auis cibis conferentibus huic casui. sunt aũt quatuor, aut quinq; præcipua. auellanæ, fabæ, ciceres, satyrion. & omne genus bulborum fermè. Si ergo auis impinguata fuerit hoc modo, multũ conferret. Consulerem ergo, quòd in corte acciperet gallinas indicas, iuuenes, & gallos iuuenculos nostros, & aleret eos fabis, ciceribus, & auellanis, maximè immisceret etiam bulbos cum farina tritici, & lacte: atq; hæc de auibus.

De quadrupedibus eadem est ratio, & alendi, & ætatum, & partium. & præparationis peculiaria ergo solũ hac in parte adijciã, quale illud, quòd optima caro est suillæ agrestis, id est apri, sed cocta in ueru: postquam est suilla domestici porci, sed nutriti in syluis, & locis apricis, maxime in montibus: tertia est uitulina, propter propinquitatem ad originem: partes tamen meliores sunt anteriorum crurium, seu pectoris, post quas sunt lumbi: partes enim illæ multùm exercentur: post quas est crurium posteriorum iuxta coxendicis os sed ante omnia sunt lactes interiorum uiscerum, nullum est bonum, non iecur, non renes, non cerebrum, aut cor: sit recens caro, & bene cocta, & celeriter multoq; pingue deinc perfusa: post hanc est caro anuè castrati: inde nulla alia, nisi medicinæ loco, ueluti testudinis, & ericij & in testudine melius est ius, quam caro, nec quicquam præter iecur, & oua, caro quoq; ericij optima est, sed potius medicamenti loco, quam cibi, eligitur, qui habet rostrum suillum, non caninum. Quod autem maximè necessarium est, in hoc est, ut diligentissime mandantur carnes maximè: ut enim mãsæ præsidio sunt, ita deuoratæ detrimento. Aromatum nullũ probo præter crocum, & nucem myristicam: reliqua puto esse per se nota: & si dubitauerit, poterit interrogare.

De quarto genere cibi.

Hucusq; de cibis sanis: de medicis autem, quorum usus est ob præseruationem, uel ob mutationem, uel ob morbum præsentem, dico, quòd panis bis coctus, plurimùm nutrit, adeò ut fermè tantundem, quàm caro, si sit coctus cum iure pulli, aut uitulinæ carnis decoctæ Florẽtino modo, id est diuisæ in frustula non maiora nuce & detractis ossibus, quæ per coctionem nõ fiunt mollia. nam tenera admittimus, & in olla parua, & contecta operculo. panis aũt bis cocti hic est modus utilis: nam reliqui duo, scilicet siccati in furno, & loci nullus est hic usus: propterea illum tantum memini, torta ad uenerem. Rec. auellanas mundatas numero quinquaginta bulbi cibalis spicas, sex alas unius galli, sed coctæ, nec sit senex, terantur omnia tenuissime, inde addita libra media sacchari, & iure pulli, ita ut fiat in formam mellis, obducatur farina aqua permista, sicut in pastillis fieri solet, & admisto croco modico, coquatur in furno, & de hoc solo comedat in cœna cum pane. Alius cibus. Mel despumatum admisto modico iure pulli, & radice satyrionis contrita, ita ut pro singulis quatuor uncijs mellis ponatur una satyrionis substantia, diligenter contrita, & per linteũ colata: & hoc etiam, ubi coctum fuerit optimè, sic ut neq; sit amarum, neq; radicem oleat, utatur eo. aliud: pineas recentes obducito saccharo multo, in quo sit scobs copiosa derasa ex uirga cerui, bene siccata in furno quartus cibus. Rec cerebella passerum, & carnes earum ad uncias tres, sacchari liquefacti tantundem, fac morsulos, adde donec piper parum contritum. & de hoc, uel præcedenti sumat in mane cum maluatico nam & tertium cibũ sic edere oportet: alios duos comedat uesperi, & bibat uinum loco maluatici. quintus cibus est, ut coquãtur oua, donec durescant, deinde capiantur uitelli, abiecto albo, & comedãtur cũ sale, & pipere modico, et granis duobus Zibethi, aliquãdo ambrecanis, aliquando moschi orientalis, aliquãdo cum granis decẽ nucis myristicæ. sextus cibus est, ut capiat hircum iuuenem, tamẽ assuetũ capris, & pascat illum tritico, & educat bulbis, quos uocant scalungias, inde occidat illũ, & comedat testiculos illius, melius præparatos,

quam

quàm potest, & succedentibus diebus carnē lumborū assatam, reliquam carnem assatā bene cum aromatibus conseruet in melle, & aceto, id est perfundendo ipsam modico aceti, inde obruendo eam in melle cocto, & despumato, & singulis octo diebus recoquere mel seruetur, & sæpū ignes hirci, ex quo mungatur uirga inter reliqua, quæ faciunt ad erectionē, mungēdo scilicet renes, & anum, & radicem uirgæ, et totam uirgam cum testiculis, et locum pubis: atq; hæc de cibis. Bonum autem est, ut semel in die tantum comedat carnes, alia uice comedat panem, & fructus cum succharo conditos, id est, pistacea, pineas, auellanas, amygdalas: atq; alia huiusmodi.

De Somno.

Somnus sit prolixus, et profundus, et aliquādo bibere ex uino dulci nigro non est malū, et comedere cibum illum in cœna, quem uocant Veneti, caput lactis, est utile in omnibus, modò moderatè, & raro id faciat, & sit super strato duro, et non in plumis, & bene contectus pannis, et non calefaciat multum renes in die, & dormiat in cubiculo superiore exposito orienti, & sæpe inungat renes sæpo hircino, & parum cogitet de rebus, & minus post cibum, & minimè in nocte: et si nō potest esse sine cogitatione, cogitet de iocundis, et his, quæ delectant: præter omnia autem ubi surrexerit, deiecta aluo, exerceat se longa exercitatione & ualida, nec est maior spes in alia re pro condensando calorē, & restaurando & augendo, quàm in exercitatione. uerum ad illam sensim atq; gradatim omnino accedere oportet: aliter incurreret magnum periculum uel febris, uel destillationis uel rupturæ uenæ.

De aere aūt. Debet habitare in loco libero, et singulo mane inuisere colles puros, & fugere loca paludosa, aquosa, nubilosa: & ita domus debet esse posita orienti aliquando in cubiculo cū perflat Boreas, aut Eurus, permittere tota die, aut per duas, aut tres horas, ut expurgetur aer. & Sol ab ortu usque ad meridiē claro tempore utilissimus est: lunæ autem radij magni, sicut etiā Solis turbidi, nubilosi, ancipites meridiani, & occidui, & crepusculorum, & nocturnus, & cō spirat Auster, aut Nothus, aut libicus, aut ex occidente: et generaliter ut ualles, et agri cōcaui et montium partes imæ ac mediæ, & ubi liberior aura prohibetur, mala sunt, ita cacumina ubi libere aer optima. sed quia cacumina montium magno incōmodo, tum propter frigus, tū niues tum uentos ualidos, tum quia ibi non sunt habitationes: & quoniā homines cum difficultate ad illa perueniunt, & raro adest ibi aqua bona, & reliqua necessaria, propterea solent præferri coles, & maximè in quibus oriuntur oliuæ, mala medica, & arantia, ut in littore Genuensi, & ꝑ meæ super omnia. & quæ sunt eius generis, uelut picea, iuniperus, larix, cupressus, abies, & quæ faciūt resinas aut fructus odoratos. Secus fugere oportet magis, quā pestem, loca, ubi nascuntur salices, populi, & quæ nec fundunt resinam, nec fructus pariunt odoratos, quales sunt præcipuè nuces punicæ, et auellanæ, & ficus. Sed magis etiā loca palustria & cœnosa, & stagna, & loca marittima, palustria sunt pessima, ueluti aer Venetus, qui proprietate quadam, imò ratione potius manifesta facit phthisicos, & occidit ex sputo sanguinis, & tabe, & catarrho, & debilitat uim Veneris, quātum ad intentiones primas, licet secus propter salsedinem efficiat salacissimos. Præparetur etiam aer in tempore hyemis, & ubi bonus per se non sit flamma liberiore, & suffitibus belzoi, seu dulcis assæ, thuris, styracis, præter omnia ligni iuniperi parum referre. forsan quis putabit huiusmodi; sed fallitur quisquis ita credit. nam aeris copia maxima cum sit necessaria in homine, & ad omnes partes permeet necesse est, ut ille optimæ unicuiq; consulat, qui rem aeris bene constituerit.

Sed iam aliud caput principale attingamus, id est, de præseruatione à tabe: pro quo obseruandū, ne nimis quicquam agat, præsertim tristitia, uinū potens, exercitatio, uenus, sed nō in co., & frigus: itaq; & aromata deuitare oportet. ex his autem, quæ præseruant à tabe, præter cōmunia, est primum diacodion assiduè in ore retētum ex Galeni descriptione (7 de Comp. Med. secūdum locos) Secundum est diadragaganthum. hæc ambo detenta in ore, & maximè noctu, multū præseruant à tabe. Tertium est usus mannæ, uel loco eius cassiæ nigræ, cœpæ, & cū infestatur à destillatione. Quartum est usus boni armeni orientalis, accipiēdo scrupulum eius cum drachmis duabus sacchari rosacei, aliquando boraginati: forsitan nō malum esset siccare fluxionē: & de hoc sermonem habebo. & tunc, si uideretur medico illi, idest D. D. hedychro postmodum, de quo Galenus quarto de Locis (ca. 7.) posset uti. sed tamē medicamentū illud calefacit cerebrum, & iecur: cætera bene se habent. ergo corpus superfluo humido abundat, & copia superflui humidi, etiam ualidi refrigerat: (3. de Temp. ca. 2.) propterea

dubium non est, quin oporteat siccare cerebrum, atq; in hoc plura sunt, quæ hic facere possunt, & præcipuè noua, decoctum ligni Indici cinæ, & sarzæ pariliæ: præterea fontes, quos uocant cauteria, & aquæ thermarum. ex his fontes sunt suspecti, & maxime in defluxionibus, in quibus modò parùm educunt, modò nimis, modò clauduntur, debilitant etiã hominem, educũt etiam solum tenuẽ partem: cauteria uerò super caput infeliciter cedere uidi. unde nunquã, nisi semel illis usus sum: nec profuerunt aquæ thermarum frigidæ, augent intemperiem, & successu etiã copiam humoris. Vnde Princeps. Et sciat, quòd frigida intemperies, cum perseuerauerit, & ualida fuerit, humidam sibi associat & est sumptum à Galeno quinto de Tuenda sanitate (ca. 8) si uerò ualidæ fuerint, periculum est, ne fluxionem acrem inducant: & ob id non libenter ad illas accederem: tum maximè quod omnes aquæ thermarum sunt remotissimæ à natura humana, imò illi aduersæ, quoniam humana natura est maximè remota à simplicitate elementorum, tum in ea elementa sint multipliciter refracta. & ideo cũ illæ sint metallicæ, sunt ex genere uenenorum, & imprimunt qualitates, per quas homo fit breuioris uitæ, & miseræ, & imbecillis in aliquo membro. Similiter aqua Guaiacani, & ligni sancti calefaciunt nimis iecur, & caput: & ideò non prosunt, nisi morbo Gallico. licet medici imperiti utãtur in mille alijs morbis, ut potè in podagra, & destillationibus, quia lignum, & uictus ratio tenuis exsiccant procul dubio: & ita uidentur conferre, cum tamen noceant multo plus, quàm iuuẽt. utcunq; sit tale decoctum, multum debilitat uentriculum: & ideo utile non est, & multò minus syrupum. cyna uerò est securior, & caret omni prauitate: sed quia hic non est multum in usu, & non potest exhiberi, nisi in temporibus maximè calidis, & etiam, si frustretur sudore, non est adeò utilis, ut quis possit in ea confidere: propterea forsan melius esset uti sarza pariliâ. purgato igitur corpore, inde præparato per syrupos, & denuò repurgato, capiantur libræ duodecim aquæ, & radicis sarzæ pariliæ optimæ, et dectæ unciæ quinq;, et cõtusæ, leuiter infundantur duodecim horis in lebete terreo, obducto uitro nouo, et super prunas sine fumo, tandiu coquantur lento igne, donec consumatur tertia pars, & ex hoc, decocto excolato, capiat ab uncijs quinq; ad sex, ut sit calidũ hora prima diei, ut tardet cibum per tres horas saltem, inde post octo horas à cibo, & tardet rursus tres horas i anã & integatur pannis. non tamen uiolenter, neq; ad sudorem. nam quandoq; mouet sudorem, quandoq; aluum, quandoq; urinam, quandoq; operatur per insensilem transpirationem, quandoq; proprietate tantum ipsa, & nunquã necesse sit de eius operatione desperare. Eadem præterea radix à decocto detracta infundatur in duodecim alias libras aquæ: sit autẽ aqua, si fieri potest destillata, ex aqua fõtis, si nõ sit, aqua cisternæ, aut demũ saltem pluuia, et post duas horas iterum coquatur adiecta uncia media anisi & tantundem glizirizæ, & coquãtur ad consumptionem quintæ partis: & hic sit potus, nec alio utatur potu per triginta dies. cibus autem sit in manè caro pulli, & panis leuissimus ac spongiosus: caro etiam auicularum est melior. uesperi aũt amygdalæ. panis ille leuissimus, quo Bononienses utũtur, quem uocant Zuccharinũ, & maximè qui fit ex alio pane: hic enim est optimus: uesperi autẽ utatur uel hoc ipso pane, uel etiam quòd melius, solis amygdalis, & uuis passis: quia hæc minus nutriũt pane. unde apparet, quod in hoc casu nec panis coctus, nec infusus in iure utilis est: tametsi leuioris sint concoctionis, quia minus alunt. post alios triginta dies utatur eodem fermè regimine, et singulo manè capiat drachmam huius medicamenti. Rec. ligni aloes optimi, pulueris margaritarum an drachmam unam, sambulorum citrinorum drachmas duas, nucis myristicæ scrupulos duos, maceris seu macis scrupulum unum, croci drachmam mediã, foliorum melissæ uiridium siccatorũ in furno drachmas duas, coriandrorum præparatorum scrupulos quatuor, ossa duorum cordium taurorum siccata in furno omnia terantur, et per linteum transeant: deinde rec. sacchari liquefacti et purgati libram mediam: misceantur hi pulueres, et statim remoueatur ab igne, et fiat electuarium, uel morsuli, de quibus capiat, ut suprà, cum drachmis duabus uini granatorum.

Sed iam denuo regrediamur ad principale, cuius causa præcipuè scribimus hoc consilium: dico igitur uenerem ex tribus pendere. primum ex flatu per quẽ tẽsio ipsa manet, et mẽbrũ redditur durũ: secundò ex spiritu per quẽ incalescit et stimulatur: tertiò ex semine per quod appetit concubitum. et hoc prouenit a renibus, sicut spiritus à corde: et flatus ibi perspirituum generatur. ergo à multo spiritu multus flatus, modò densus sit, fit adeo ut ferme possint reduci ad duas causas. sed

non

non est ita, quoniam potest adesse multus spiritus, & densus, & tamen non generabitur flatus, quia locus erit frigidus: & frigiditas potest prouenire, uel ob loci intemperiem, uel ob qualitatem seminis aquei, uel ob renes: & indicium huius est, quia multi, qui sunt audaces, tamen sunt debiles ad uenerem: causa uerò corruptionis seminis potest esse in testibus, & in renibus, & in uasis seminarijs, & in cerebro. & quanquam semen sit liquidum, & aqueum, hoc tamen non est, de quo ipse queritur, sed propriè imbecillitas tensionis, quæ, ut plurimum, prouenit à spiritu. quia tamen in eo non uidetur defectus in spiritu cordis, qui proprie contingit in senibus, propterea forsan melius esset, ut existimaremus, hanc impotentiam prouenire ex omnibus causis iunctis simul: tum quia est maxima: tum quia non uidemus in corde maximum detrimentum. Respondes tantæ impotentiæ: & ex hoc soluitur difficultas. quare est, quòd qui habent semen liquidum, parùm arrigunt: & si arrigant, parùm durat erectio. cum enim flatus fiat ex humore lento, & crasso, si debeat esse constans, liquet, quòd ubi fuerit aqueus, parum tendetur uirga. Sed quomodo generetur flatus? Dico, quod hoc decepit Galenum: et maximè, quia fuit contra principia sua. et quanquam aliquis dicere posset, quòd liber de Motibus manifestis (cap. 4.) non sit Galeni, et quod etiam illum retulerunt ob id correctores librorum illius in classem spuriorum. Dico tamen, quod est maximè legitimus, & pulcher, licet ex Arabico translatus. & de hoc non est dubium: sed difficultas est in hoc, quòd pugnat ratio cum suis principijs. Cum enim ipse animaduerterit, tensionem uirgæ fieri imperio uoluntatis, id est, facultatis potius imaginandi (nam uoluntas nihil agit, nisi quia erigit uim imaginandi, per quam postmodū excitatur uirga, dirigitur, tenditurq́;, ac durescit in modum ossis) existimauit, quòd hæc functio pareret uirtuti animali. sed cum uideret in uirga, & lingua præcipuè arterias magnas, & maiores, quàm in alijs locis, neruos autem exiles, uidebatur concludi, quòd uis animalis transfunderetur potius per arterias (sicut credidit Aristoteles) quàm per neruos: sicut ipse affirmat. Ob id bene respondet, quod non impletur membrum, quia arteriæ sint magnæ: sed quod arteriæ sunt magnæ factæ ad hoc, ut membrum posset trahere, quantum illi necesse esset ex spiritu. Sed tamen in hoc multipliciter errat. primum, quia negat hoc membrum, puta iecur, concoquere, ut nutriat totum corpus, cum tamen sit uerißimum. Et ideò tantò inferior est philosophis, quantò nostrum corpus est inferius toto mundo: imò cum philosophi in mundo statuant unum finem, cuius causa omnia facta sint, & una pars in ordinem alterius, Galenus non potest seruare hunc ordinem in solò corpore humano. Et etiam in hoc errat, quia putat ueretrum tendi ex flatu educto ab arterijs. quod si uerum esset, fortes uiri essent etiam potentes in uenerem: quod non semper uerum est. Et in erectione uirgæ homo debilior redderetur, cū potius contrarium contingat. Propterea dico, & concordo, quòd sicut per uim diffusam à neruo tota uirga delectatur in uenere, ita in desiderio caro uirgæ tota dilatatur, inde flatus trahitur: sed potius generatur ex calore arteriarum uirgæ, & materia seminis, cuius indicium est, quod erigitur ultra metam dilatationis, aliter non tenderetur. ergo si tenditur, fit quia modum impletur: ergo generatur, & non trahitur. non est ergo magnitudo arteriarum ob attracti aeris multitudinem, sed ob calorem, ut poßit generari flatus multus, & densus. Aliud indicium est, quod deficiente semine, non tenditur uirga: ergo tensio non fit à spiritu contento in arterijs. Præterea effuso semine, statim uirga remitteretur, quoniam cum spiritu contento in uasis seminarijs exiret etiam flatus: at hoc non contingit, sed aliquibus paulò pòst, quibus semen tenue, aliquibus multò pòst, quibus crassum: aliquibus remanent partes seminis in uasis, aut denuò trahitur aliquid, licet incoctum. Ideo arrigere breui post uenerem, est signum roboris in ea actione, & fœcunditatis, & caliditatis earum partium. Ex quolibet uidere causam, cur fiant per præcantationes impedimenta magis circa istam actionē, quàm omnes alias: neq; enim homo potest præcantari, ut non moueat brachium, aut ut non concoquat, quia hæc actio est naturalis. illa uerò est uoluntaria. & ideo cum non poßit imperare uoluntati, dubitatio: ideo neq; operationi, quæ necessario obedit uoluntati. Sed in hoc casu, quoniam uis illa est in neruo, ut dilatetur membrum, alia in corde, ut transmittatur spiritus per timorem, aut dubitationem, quæ est species timoris, ita & per tristitiam, cogitationem retrahitur spiritus ad cor, & uis non diffunditur ex neruo, quoniam agit quamdiu imaginatur, non ultra: propterea plura accidunt impe-

dimenta in hac operatione, quàm omni alia hominis. Horum causa uidemur habere syluam patefactam auxiliorum, quæ consistit in ui cerebri, & neruorum, & ablatione suspicionis, nedum metus, & in ui cordis, & caloris innati, & in caliditate loci testium uasorum, renum. et Princeps ponit de ano: sed mihi uidetur res turpis illa, & tædiosa: nec scio, an uellem recuperare uim coeundi iam amissam tam turpi modo. Et ideo dicã de corde primùm: & constat, quòd crocus & s. citrini, & melissæ, & s. boraginis, et mithridatũ sunt ex his, quæ confirmant cor: & forsan cor lupi, et os cordis tauri, et talia. Cõfectio ergo nostra. Recipe mithrida. ʒ. 3. sacchari borag. ℥. 2. hyacynthorum orientalium ʒ. 1. s. citri. s. boraginis. florum roris marini recentium ann. ʒ. 1. scobis uirgæ tauri, uel cerui ossis, cordis tauri ann. ℈. 2. terrantur omnia subtilissimè, et misceantur.

Ad cerebrum oportet adhibere contrarium cõtrario fallendo illum, quasi sit solutus à ueneficio, per quod prohibebatur uti uenere. Præterea declaraui in libris de Subtilitate, quod nihil est potẽtius in hoc cõsuetudine puellæ pulchræ, quam amet, et à qua ametur, et cũ qua dormiat absq; timore, et suspicione: ideo nõ sit illa puella uirgo. et cum fuerit tensa uirga, faciat, ut puella superequitet ipsum, qui supinus iaceat: et cum bis, aut ter emiserit semen sic in uterum, postmodum assuescat illam subijcere, postquam intromiserit uirgam in uuluam, et collum uteri, et concumbere recta ratione. Et aliqui concumbunt in latus: et non est adeo securum auxilium, est tamen aliquid.

Ex auxilijs autem, quæ per os sumuntur, primum est lapis piscis eperlani, quem Angli uocant, sabint: hic tritus (fert autẽ tres, et de eo scripsimus in libro de Gemmis, et coloribus) et ebibitus, fertur facere tensionem perpetuam uiginti quatuor horarum. Et hoc est primi generis, ut multa alia, quæ subijciam: nam secundi sunt unctiones, et olea, tertij amuleta.

Catapocia nostra ad uenerẽ. Moschi, zibeti, Ambræ, ann. g. 5. mellis anacardi g. 3. confice catapocia, sumat post cœnam leuẽ, et pauci potus.

Tertium est magis familiare, pinguedinis stinci, et est animal simile lacertæ, ℈. s. croci, g. 5. moschi g. 1. fiat pillula una, deuoret ut suprà.

Aliud, sed est uenenosum. Cantharides sub certa quantitate faciunt magnam uirgæ tensionem: sub maiore dementant hominem, sub minore occidunt. ideo est periculosum auxilium: tamẽ dantur ad hoc cum butyro recenti, aut lactis pinguedine cocta, quam uocant, caput lactis.

Aliud, es est etiam uenenosum, butyri recentis, ʒ. s. mellis, anacardi g. 12. scobis, uirgæ cerui, aut tauri g. 10. misce addendo crocum, aut cinamomum, et saccharum.

Aliud est diasatyrion.

Aliud, et est uenenosum: opij g. 7. croci g. 3. belzoi g. 5. ambræ g. 2. misce, et cum butyro fiant catapocia.

Aliud pinguedinis hirci ʒ. s. butyri recentis ʒ. 2. ouorum rubra duo, crocũ, garyophyllum, nucem myristicam. singulorum g. 5. m. et capiat, cum it dormitum.

Aliud auellanarum mundatarum ʒ. 2. s. scapi ʒ. 1. sacchari ℥. 2. s. piperis ʒ. s. croci ʒ. s. coquantur simul, et fiant morsuli.

Caueat perpetuò à lactuca, uitice, ruta, nymphea, portulaca, nec gestet topaziũ, qui est uerè chrysolitus, nec smaragdum, nec hyacynthum.

Referunt autem oua noctuæ ebibita, uenerem excitare: sic enim Georg. Pictorius scripsit.

Præcipui autem cibi uidentur esse pisces marini assati, columborũ pulli, pasti ciceribus, phaseolis, et fabis, tubera, pastinacæ radix, caseus antiquus, pinguis, et recens, etiam et castaneæ, ciceres benè cocti: et ex præcipuis ponitur, aqua chalybeata sæpius epota per se, uel cum uino, et sumat de hac compositione. Rec. seruæ ℥. 4. cumini ℥. 2. piperis ℥. 1. s. portulacæ ʒ. 2. terantur, et fiat puluis, de quo capiat ʒ. s. cum luteo oui: & cum nescis, quomodo debeat propinare medicamẽtum ad uenerem, dabis cum luteo oui, uel cum melle, uel lacti coagulato. lac coque cum quarta parte mannæ, et utere pro cibo, multum facit panis non fermentatus, bene coctus tamen utilis est, et comedere cibos calidos multũ prodest: et hoc norunt mulieres, quæ cibos exhibent actu calidos suis maritis mense Martij exentera gallum iuuenẽ, et imple sale, et sicca in sole: inde abiectis ossibus, pelle, pluma, carnes tunde, & serua, quantitas est ut granum frumenti: mustellæ uirga, et maximè syluestris, in puluerem redacta, cõfert. Et postquam homo ad ueneris usum per hæc peruenerit, retineat illum moderatè: nam superfluus eneruat, et generat morbos periculosos, et difficiles, præcipuè cum fuerit non secundum naturam: et omittere etiam prorsus, est res ualde noxia illa, qui uenerem promptam habere cupiunt.

Exterius

Exteriùs autem sunt adeps, & sepum, & medulla stinci, hirci, tauri, & cerui: & pyretrum, erucæ semen, oleum sambacinum, seu ex sasemino: & formicæ uolantes, et cauda cerui usta, detractis pilis longis, & radix narcisci, & lilij: & aliquando euphorbium, & cantharides. bonum ad hoc. Recipe testes uulpis non senis, et eius adipem, coque contusa cum oleo de sasemino, donec reducantur in formam mellis, impone euphorbij ʒ. s. pyretri ʒ. 1. s. subtilissimè cõtritorũ, formicarum uolantium ʒ. 2. misce, pone in sole, facit erectionem uiolentam.

Similiter olei tringi, olei raphani ann. ʒ. 1. s. olei synapis ℥. s. formicas alatas numero centũ, cõtundantur, ponãtur in Sole: adde g. 5. moschi, & utere. Dico dum essem libidini deditus, tale quid conficiet, uexauit me, adeo ut non dubium sit in huiusmodi oportere experi diuersa, quia sine quædam, adeò faciunt uiolentam erectionem, ut homo disrumpatur tentigine. sed sæpe erectio illa est sine tentigine, & coeundi desiderio: sed hoc sufficit in hoc casu. Sed quod iuuat unum, nõ iuuat alium, propter diuersitatem causarum prohibentium erectionem: de quibus dictum est. Et ex facilibus auxilijs est inunctio ex solo felle tauri. Et ex amuletis dicunt, quòd fel ursi adalligatum femori dextro, erectionẽ efficit ualidam: & quod deferre ferrum secum, quo homines interfecti sint, aufert ueneficia, quæ impediunt concubitum. Dicunt etiam crocodili dentem ex maxilla dextra brachio dextro ad alligatũ multum conferre. Et ad idem ratione naturali proprium theriaca cum hypericone ebibita: & suffumigium ex eodem nudo corpore in caldario exceptum. Nostrũ Rec. zibeti noui ʒ. s. moschi orientalis g. 6. pinguedinis asini ℥ 1. olei de belzoi ʒ. 2. crabrones uiuos, inde contusos tempore Veris no. 4. misce, pone in sole, uel si non habes crabrones, pone g. 15. cantharidarum, aut pythiocampe: & cinis etiam uermium, qui sub loco niue contecto nascuntur, & sunt rubri, est ualde bonus: & assæ fœtidæ ʒ. s. pro catapocio sumpta. Melis quoq; testes in puluerem redacti, uel si edantur cocti, sed est penuria horum utiles sunt, ideo critijs, ut dixi, utimur pinguedine ad unctiones, renibus, & testibus pro medicamento. Priuatim autem dicebat Paulus, quod simile miraculo est, stellionem in cinerem redactum, et cum oleo magno digito pedis inunctum, adeo excitare uenerem, ut opus sit abluere digitum, ut satyriasmus cesset.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS CIVISquè Bononiensis medici consilium, pro Patritio quodam Bononiensi, difficultate spirandi laborante, VI.

IN casu isto, magnifici uiri, cuius ætas est annorum triginta trium, uel circa tempus anni uernũ, temperatura naturalis satis bona, cerebrum calidum, & siccum: tum quia est breuis somni: tum ex habitu uentriculi ascititia frigida & humida: tum ex urinis: tum quia facilè cruditatibus uexatur: & causa etiam externa permutata est temperies cerebri ad calidam, & humidam. dico permutata, quia sicca facta est humida, calida facta est calidior, quoad qualitatem: frigidior autem, quo ad naturam. nam ex caliditate illa externa, ueluti insolationibus, & immoderatis, aut intẽpestiuis exercitationibus rarior facta est substantia cerebri, & præcipuè humidum, quo continetur. igitur calor naturalis est factus imbecillior: ergo cerebrũ minus concoquit, & plus trahit humidi. igitur est necessaria maior distillatio. Et quoniã caloris præternaturalis propriũ est separare: igitur quod tenue est, ut tenuius: & propter hoc fit destillatio primi modi, aut secũdi. Et destillatio primi modi fit per foramina palati: & est multo minus periculosa, q̃ illa secũdi modi, quæ fit per uenas, de qua Galen. tertia Aphoris. (com. 43.) quòd uero est crassũ, paucum est, et necesse est, ut dirigatur per aliam uiã. temperatura uerò iecoris est calida ascititia, quoniã uentriculus est frigidus: & ideo solũ hæc intẽperies, & si utraq; calida sit, stat cũ bono habitu. nã calida uẽtriculi cũ frigida iecoris efficit leucophlegmatiã nigrã: & hoc accidit rarò. Dico, ubi sit calida, et sicca, et alia frigida, sicca, uel humida, atq; ubi fuerint ambæ frigidæ, & humidæ, efficiunt morbũ, qui uocatur alba pituita. Est etiam alia ratio, quia iecur cogitur emendare lapsum uẽtriculi. Vrinarũ, quas uidi, prima fuit in genere primo sed nõ exactè tamen crudarũ: secũda fuit bona in colore, et cũ cõtentis, sed crassionibus propter exustionẽ. cum uerò neq; muneri cuiquam addictus sit, nec proprietatem ullam habeat, finem faciat naturalibus dispositionibus.

Præter naturam autem, quod primum occurrit, est symptoma, cuius nomen propriè est orthopnœa, scilicet spirandi difficultas, quæ cogit ipsum surgere, aut saltem surgendo cessat. Atq; hic

duplex

aer liberè possit permeare per asperas arterias, & sic concludit bene. Ecce quod ex ignorantia Dialecticæ concluditur unum, quod primum est causa erroris, in assignando differentias ipsius morbi, cum sint tres, & ipse ponit solum duas, & multo magis in ratione prædicendi, & deinde curandi, quod magis refert, quia hic est scopus patientis, & sanetur, & modò consequeretur illam, non curaret de alio. Dico ergo, quòd morbus est triplex: unus est per essentiã in aspera arteria, cum uel materia crassa, uel lenta obstruit uiam spiritus, & potest dici etiam morbus per consensum, uel secundarius, ut suprà docuimus: imò uerè sunt duo genera morborum. Secundus est per cõsensum simplicem, scilicet cum ex pulmonis onere, aut duritie asperæ arteriæ dilatari, uel non facilè, uel non quantum oportet, possunt. atque hos duos modos Galenus cognouit, & animaduertit, quamuis non perfectè, ut dixi. Tertius est, ubi aspera arteria committitur arteriæ uenali: ibi enim est septum carnis pulmonis, per quod transit aer. cum enim in arteria uenali sanguis contineatur, ut Galenus, & Vesalius (lib. 6. cap. 7. in fine) author est, & arteriæ quidem uenalis rami in anteriori parte attenduntur, uenæ autem arterialis in posteriore, necesse esset ergo, ut sanguis permearet in arteriã asperam: atq; ita homines expuerẽt sanguinem, quamuis sani existerent. Intersepiuntur etiam, ut ille author est, uasa uasis tunica quadam tenui. Ergo conseptum hoc impletur humido tenui, uel etiam crasso: quod raro tamen accidit. difficultas spirandi euenit orthopnœa, sine uitio ullo asperæ arteriæ. Solum relinquitur difficultas, cur fit, quòd erectus respirat, decumbens non respirat: nam uidetur, quòd si illa est causa, ut nõ debeat magis respirare erectus, quàm decumbens, si septum plenum in causa est. ideo dico, quod etiam in eo situ, scilicet dum decumbit, nõ potest extendi caro, ut rarescat, & ut aer pertranseat: uiditum autem est, quòd fit propter hanc causam. nam difficultas spirandi prouenit, uel propter multitudinem materiæ, uel crassitiem, uel ob locum: sed non ob crassitiem, quia non excitat tussim: nam si esset in aspera arteria, excitaret tussim: & in substantiam non potest penetrare: & si esset multa, appareret in sputo. ergo est ratione loci. Est etiam proprium eius, quæ fit ratione loci, ut surgendo soluatur, quod ei contingit: cum autem morbi duorum sint generum, acuti & diuturni, dicebat Galenus, orthopnoea, & exprimit eam nomine proprio, est ex genere illorum, qui sunt diuturni cum accessionibus acutis, quod multum refert ad curationem, imò est necessarium scitu. Superest, ut dicamus, quia Galenus (4. de Causis pulsuũ cap. 21.) uult, quòd in orthopnoea respirationes sint celeres, crebræ, & paruæ: nos antẽ declarauimus, quòd in orthopnœa, dum uiget, cessat inspiratio aeris, & expiratio: ergo respiratio erit rara. Respondeo dupliciter: primùm, quod Galenus præsupponit, quòd homo semper respiret. sed illa respiratio est parua: & ideo, ut suppleat, necessitati cogitur natura addere celeritatẽ, & crebritatem. dato etiã, quòd omnino prohiberetur respiratio illa, quæ fit parua: igitur quando fit, erit celer, et crebra. adeò ut dictum Galeni sit sic intelligendum: scilicet quod respiratio orthopnœæ semper est parua, & celer, plerũq; etiam frequẽs tota: semper autem in parte, etiam quod esset rara, & intercepta. nam non potest esse unquam rara absolutè, sed solùm rara mista: necessario tamen semper est parua, & crebra.

Morbus igitur materiarius est in pulmone, et est impotentia extensionis pulmonis facta propter materiam contentam in eo: symptoma ergo est notum sensui, quia est impotentia tractionis aeris: morbus impotentia distentionis pulmonis. & ideo ignotus sensui: & notus solùm secũdum rationem. Et ideò notandum est, quòd difficultas spirãdi per se primò est in inspiratione, quia expiratio fit cõsidente pulmone etiam in pectore, ut innuit Galenus secũdo de Motu musculorum (cap. 9. in princip.) sed ad inspirationem prohibitã sequitur prohibitio expirationis: tum quia non potest deprimi, cum non sit eleuatus: tum etiam, quia materia deest, quæ exprimatur: & maius est nocumẽtum in huiusmodi defectu expirationis, licet non sit per se primò, quàm inspirationis, cũ sit per se primò. Et hoc est, quia in defectu respirationis retinentur fumi noxij, qui suffocant cor, cum in inspiratione sit solùm languor quidã, et defectus animi. Secũdò, quia expiratio est magis remota. ut enim aliàs declarauimus, tempus inspirationis est fermè triplum tempori expirationis. & ideo, antequã redeat expiratio, oportet, ut inspiratio fiat: quæ cum sit impedita, homo disponitur ad cõsumptionem corporis, & tabẽ, multò magis propter impedimentum expirationis, q̃ inspirationis. Atq; hic primus morbus dicitur secundarius, seu per consensum materiæ: & quoniã est diuturnus, et ni fallor, lustralis

& ideo

& ideo necesse est, nō dico uerisimile, quòd sit etiam morbus per essentiam: & ratio est, quia cum pulmo nō respirat, incalescit. ergo dissolui tur eius humidum, & acquiritur calida intemperies, & laxitas, & imbecillitas caloris naturalis: & ita iam habemus duos morbos. Tertius est cerebri, qui habet rationem causæ: & quia descensus ipse non uitiat operationem, sed præsentia materiæ: ideo erit causa morbi, & non morbus: sicut etiam materia in cerebro. sed intemperatura in ipso cerebro, est morbus: ab eadem autem temperatura mala, cuius causa fuit externa, procedit materia duplex, de qua dixi: tenuis, quæ defluit ad pulmonem, & crassa, quæ defluit ad mentum, & circumuicinas partes. Ergo iam sunt quatuor morbi manifesti. Sed uenio ad principalem, id est difficultatem dilatationis pulmonis, ex qua prouenit læsio operationis propriæ, quæ est attractio aeris, & est symptoma, & cuius causa est materia à cerebro defluens. Et non est continuum, quia defluxio cōtinua non est, & etiam quia non est morbus in intemperie: ideo non est euidens continuitas, etiam quod materia sit præsens. cum enim fuerit pauca, ut non impediat uiam, habet rationē neutri. Vtrum uerò morbus per essentiam sit semper continuus? dico, quòd sic, ex Galeno, ut supra dixi (in diuisione morborum) & Haly ab bas, cum morbus fuerit continuus, & firmus, est per essentiam: si uerò non sit huiusmodi, est ex alijs membris (9. Theor. cap. 1.) & demonstratio est huiusmodi: si morbus est per essentiam, erit perpetuus: ergo operatio læsa membri perpetua. Est enim morbus causa præter naturam per se primò lædens operationem. Princeps autem, cum attigerit secunda primi (Doc. 1. ca. 8.) hanc difficultatem, in secūdo loco (Doc. 3. ca. 2.) comparat duos morbos simul per essentiam, & per consensum, non autem seorsum: nos autem quærimus, oblato morbo, scire, an sit per essentiam, an per consensum? ideo non est ausus hoc declarare ob magnam difficultatem, quæ erat in ipso quæsito. In primo dicit multa præclara, sed non docet cognoscere: quæ tamen ibi adducit, faciunt ad intellectum propositi. sunt erga tria genera morborum: per essentiam, per consensum, & secundarium. Primarius, si sit sine materia, ut demonstratum est, est perpetuus cum suo symptomate, & euidens: ut insania ex siccitate cerebri. si cum materia, uel materia inducit intemperiem, & est morbus continuus, & euidens, licet modò maior, modò minor: nō tamē æqualis, quia materia est pauca, morbus est paruus. cum multa magnus: et tunc necessario duo sunt morbi. unus, per quem materia generatur: alter, quia materia genita sit. nec est necesse, ut sint similes: nam intēperies à materia gignit dolorē: et intēperies quæ generabit materiam, erit solum naturalis caloris, diminutio, quæ dolorem non facit. sed si materia non faciat morbum in intemperie, sed in compositione, uel separatione partium, erit etiā morbus continuus, et symptoma, ut dixi, continuum, sed non euidens: ut in comitiali per essentiā. licet enim non perpetuò sint prostrati, sunt tamen perpetuò læsi. Et quia aliqua materia posset lædere operationem, ut esset morbus continuus, non tamen necesse est, ut dolor sit opera propria læsa comparatione illius qualitatis. uelut si quis habet frigidum uentriculum per materiam ibi genitam, quia non potest esse morbus sine suo symptomate, dicamus, quod sequatur debilitas concoctionis primò, et dolor: debilitas cōcoctionis erit perpetua propter rationem dictam, non tamē necessarium est, ut dolor sit perpetuus, sed cum materia solum fuerit multa, et intemperies magna. Ad hoc dico, quòd necessarium est, ut sit et euidens, quia in similibus eadem est ratio totius, et partis, nisi per exiguum tempus. Et etiam quia illa materia iam consueta ibi manere, et genita in eodem loco, ob similitudinem non faciet dolorem. Ita omne symptoma, quod non est continuum, ostendit, morbum non esse per essentiā. Morbi autem per consensum, uelut uomitus ex uulnere cerebri, propter neruos sextiparis, sunt continui, quotiescunque sunt magni: sed cum sunt parui, non sunt necessario continui, quia poterit tam parum affici cerebrum, ut uentriculus nullo modo afficiatur. Morbi uerò secundarij, qui fiunt à materia transmissa, sunt plerunque non continui, cum priùs materia expellatur, aut consumatur, quàm alia noua denuò fluat. si uerò noua anticipet fluere, antequam finiatur reliqua, tunc confertim fluit: et tunc habent exacerbationes. et ita in istis duobus casibus morbi secundarij dignoscuntur à primarijs. Et nos sumus in casu manifesto morbi secundarij, cum non sit exacerbatio, imò uera accessio. Sed si in perpetuis defluxionibus morbus poterit esse continuus, et euidens, aut continuus, et non euidens: sed pro distructione à morbo primario, in quo contingunt ambæ hæ differentiæ quamuis posset distingui per alia signa externa, ut faciunt authores et

pulchrum,

pulchrum, tum est illos distinguere per propriam differentiam. Dico ergo, quòd morbus primarius distinguitur à secundario per continuam fluxionem, cum fuerint ab intemperie, quia secundarius non semper est euidens: quia membrum cum sit sanum, & materia ualde modica, tunc nõ est euidens læsio. Sed in separatione continui, et compositione differunt, quia primarius magis seruat circuitus, quàm secũdarius: in ipso enim per se, & ex casibus facilius peruertitur circuitus, quo ad tempus, & quo ad magnitudinem. Et quantò hæc cognitio est difficilior, quo ad sensum, tantò utilior euidenter in multorum morborum obscurorum cognitione afferenda. Morbus autem, qui est in mento, est è genere tumorum, & symptoma est color mutatus: & ideo uellem scire à Galeno, ubi cutis non esset mutata in colore, quale esset symptoma huius morbi. Est igitur morbus in compositione, & in uia.

Quod ad causas attinet, omißis internis, tanquam notis, dico, quòd calor, & frigus sunt causæ procatarticæ, augẽtes morbum. sed calor uno modo tantum, scilicet colliquando pituitam, ut descendat: frigus autem trifariam. primùm quidem constringendo per antiperistasim effectum producit, quem calor: secundò, quia frigus maximè lædit cerebrum, ut docet Princeps prima tertij: tertiò lædit, pulmonem offendendo, qui maximè patitur à frigore, eodem Principe teste decimatertij (Trac. 1. cap. 3.) Quod uerò ad alias causas attinet, est immoderata repletio, & maximè uini, & potentis, tum etiam ciborum plurimum nutrientium, & exercitatio post cibum, et omnes causæ cruditatis, & uenus immoderata, & insolatio solet afferre præsens damnum, & similiter habitare in locis frigidis, & humidis, & in hyeme, & in cubiculo exposito Boreæ, uel Austro, & in constitutionibus australibus, & borealibus, & uehementer humidis, & tempestuosis: nam orientales, & occidentales sunt mitiores. odores quoq; uehementes graues sunt, & iacturam afferunt, & maximè calidi: nam aliud est de odoribus, qui sunt potestate tales, & de aere, qui est actu calidus, aut frigidus. Et operatio ipsa non est inter causas, sicut in dentibus, & quibusdam alijs membris.

Prognosticũ scimus, quod morbi aliqui sunt ex toto genere lethales, ut phthoe: aliqui omnino sanabiles, ut simplex tertiana, & pura; aliqui neutro modo, ut claudicatio: aliqui utroq;. nam parui sanari possunt, & non confirmati magni, & confirmati, uel saltem ualde magni, uel ualde confirmati, non possunt. Sic ergo morbus est ex hoc quarto genere. Vnde rursus cadit difficultas, sub quo istorum generum hic ipse collocetur? nam in quarto genere omnes generis differentiæ collocantur? Et hoc est, quia compositum est, & differentiæ generis competunt speciei. Et respondeo, quòd morbus hic non est lethalis, nisi augeatur, neque sanabilis, nisi minuatur. Ergo istud quæsitum est perinde, ac si quis quærat, an iste morbus augeatur, an minuatur? Et clarum est, quòd augetur per se: ergo cum malo regimine est lethalis. & quia parum augetur, et est morbus natura longus: igitur cum bono regimine in melius semper transmutabitur: neglectus igitur est lethalis, sed post tempus bene curatus est sanabilis. Est tamen per se primo in genere lethalium; ideò magnificiendus, etiamsi leuißimus sit. Et si quis obyciat, quòd morbi diuturni non solent sanari, quacunq; custodia etiam adhibita, et quòd experimentum id ostendit: & sunt multæ authoritates de hoc medicorum, quòd morbi confirmati uix curari possunt. Respondeo, quòd uerum est, quia quotiescunque exceptiones sunt multæ, uidentur facere propositionem oppositam generalem illa, à qua excipiuntur. Primùm ergo morbi frigidi in senibus: unde illud: Dolores renum in senibus non sanantur: et similiter grauedines, et raucedines in ualde senibus non maturantur. Secundò, si iam facultas amissa sit, uel magna ex parte: unde illud: Surditas antiqua non sanatur. Tertiò, si corrupta sit pars: unde illud: Vlcera annua, corrupto osse, necesse est caua fieri. Quartò, si maneat causa, uelut à formatione deducta, uel à grauißima fluxione. Quintò, si morbus sit cum causa per circuitum, uelut mala coctio in uentriculo, propter descensum pituitæ ex cerebro, nam descensus, est causa malæ coctionis, et mala coctio descensus. Sextò, ob innatam membri imbecillitatem, cum fuerit exangue, et frigidum. nam cerebrum est exangue, sed non frigidum, et lien frigidus, licet non exanguis, tametsi numeretur inter membra calida: cum ergo non sit in aliqua harum exceptionum, erit sanabilis. Sequitur secundò, quod difficile sanabitur: ergo in longo tempore. Et habetur authoritas secunda Aphorismorum (34.) Omne autem, quod difficile curatur, longo tempore etiam indiget ad curationem: et ita patet

de tempore. Relinquitur, quod magis refert, de symptomatum aduentu. Hæc autem sunt trium generum: quædam patagnomica, quæ magnitudinem morbi consequuntur. dico per uiā transmutationis: nam reliqua sunt per se nota. orthopnœa ergo solet transmutari in podagram, & arthritidem, & dolorem iuncturarum: & hoc est primum. Secundò solet trāsmutari in aquam intercutem. Vnde Aetius libro decimo (ca. 20.) » Nouimus etiam quosdam, qui ex recta spiratione, quam orthopnœam uocant, in aquam intercutem sunt deducti. quem locum etiam Princeps secutus est & alij. Tertiò transmutatur in febres non uehementes. Quarto in dolores per totum corpus. Quintò in lenitatem intestinorum. Sextò in grauedinem, raucedinē. Septimò in capitis dolorem, impedimentum auditus, & uisus. Vltimò cum deberet esse facilis transitus in tabem, & erosionem pulmonis: tamen experimentum docet, quòd paucissimi in hanc dispositionem deueniunt: nec ullum uidi ad hanc usq; diem, qui in eum morbum inciderit propter hanc causam. Secundum genus symptomatum est transmutationis per uiam morbi: & cum orthopnœa sit ultimum in hoc genere. non uidetur, quòd possit transmutari in aliud deterius. ratione tamen pulsus, dicebat Galenus, in accessione facit inordinatum, & inæqualem, & aliquantulum deficientem grauis, mediocriter crebrum, uiolentissimè tardum, & deficientem, quæ iam perimit crebrum, & languidum. quamuis perspicuum sit, quòd omnes morientes hunc rarum pulsum: sed intelligit paulò antè. Tertium genus symptomatis est, quod consequitur magnitudinem morbi: & illud est atrophia. Deueniendo ad curationem, dixi, quod illa est triplex. Vna morbi, ut diuturnus est: duæ accessionis, scilicet ut prohibeatur, quæ imminet, quæ iā inuasit tollatur, aut minuatur, et ut facillimè feratur, parumq; lædat. Erit ergo tertiæ huius intensionis etiā multiplex scopus: porro omnis curatio fit per ablationem causæ, ut sæpius dictum est. Causæ aūt sunt quatuor: prima est, seu proximior morbo, quæ in ordine causarum est ultima materia præsens in pulmone: secunda, seu penultima, est defluxus ipsius pituitæ ad locum: tertia est in ordine uero secunda pituita, in cerebro genita: quarta, quæ & prima est, intemperies in cerebro frigida naturalis, & calida præter naturam: & quacunq; istarum sublata, liberaretur ab ipso morbo, & à symptomate, dum modò perfectè auferretur. Vnde patet locuplex curandi ratio: pleriq; uerò medicorum ad hanc usq; diem nō intelligentes hoc, uersantur circa quintum genus curationis, scilicet ut ex pluribus unam faciant, et nullam perfectā. Gratia exempli. Dicunt ipsi emendando temperiem cerebri, prohibendo defluxionem, prohibendo generationem materiæ, prohibendo, ne materia fluxa impediat respirationem: & propter id non fit cura completa: nam tantum refert ad perfectam curā, quòd una causa perfectè auferatur, quantum quòd omnes perfectè auferantur: plus autem multo, quam si plures maiore ex parte: sed hoc est difficilius. Ergo longe melius est auferre unam causam, quam plures, nisi id fiat commodissime: relinquitur igitur, ut quod facilius expugnari potest, quæramus, & id tollamus. Ergo quærendum est diligenter, & in hoc iacet totus scopus curationis, nec in ulla parte magis delinquunt fugientes laborem, & etiam, quia est pars difficillima totius Medicinæ, & ideo in isto casu quærere oportet hoc, quod tamē minus erit familiaris medici, ea in parte, quæ experimento opus est in tentatione. Et clarum est, quod materia, quæ iam transfusa in causam coniunctam, uix potest amoueri: & dato, quod amoueatur, non curatur, nisi accessio, non autem morbus. Ergo hæc erit curatio accessionis, dum est. similiter & quæ prohibent defluxionē, non sanant morbum propriè, sed custodiunt, seu prohibent, ne fluxio adueniat, quanquā prohibendo morbus tollatur: igitur custodia potissimum in hoc consistet, & in duabus antecedentibus causis, sicut & curatio accessionis ex ultimæ causæ remotione: tum uerò ex penultima etiam, ut quod nondum fluxit, fluere prohibeatur. Curatio uerò uera est per remotionem primæ causæ, id est, intemperiei cerebri: nam etsi remoueatur secunda, & non possit fieri morbus, neq; accessio, tamen non est uera curatio, cum primum causa maneat. Et ideo cadit difficultas, an sublata secunda causa, uel tertia, dicatur sanatus morbus, manente prima: atq; utrum hoc definissent medici. Dico ergo, quod prima causa alia dicitur generis, alia speciei. uelut in dicto morbo causa generis est intemperies in cerebro: & ideo illa manente poterit auferri species: sicut manentē animali, poterit auferri homo: sed sublata causa generis, necesse est auferri omnem speciem. Ergo, cum in-

telligunt

telligunt, medici auferendam esse causam, intelligunt, quod oportet auferre necessario causam primam speciei: uel quòd si auferatur prima causa generis, necessariò aufertur ipse morbus.

Ergo modus curationis debet satisfacere tribus intentionibus: scilicet ut prohibeatur symptoma: ut alleuietur: & ut causa symptomatis auferatur, quæ est morbus. sed quæ symptoma alleuiant, non nisi eo tempore sunt adhibenda, quo accessionem patitur: ideò de illa seorsum dicendum erit. de reliquis autem duobus simul agendum erit: & quoniam, ut dixi, uni scopo intendendum est, ideo quis nam præstantior sit scopus quærendum est? Cum ergo, ut dixi, possit hoc referri ad descensum, descensus est facilior in prohibitione, si fit descensus per palatum, sin per uenas, est difficilior: rursus stante intemperie, difficillima est prohibitio generationis in cerebro illius pituitæ. ergo relinquuntur duo modi faciliores: auersio; si fit descensus per palatum: post quem est mutatio intemperiei, quæ est melior cura morbi sola. quia curatio morbi per ablationem causæ speciei persæpe curat morbū permutando illum, adeò ut dicatur sanatus morbus, sed non æger. uelut si ex orthopnœa generaretur aribrius, aliquando sanatur uerè, ut si defflueret ad nares: sed sanatio, quæ fit diuertēdò à uenis, est difficilior, quàm ea, quæ fit mutandò intemperiem. In his autem triplicem rationem obseruare oportet. prima est, ut curemus, quòd facilius curari potest, & perfectius: secunda, ut curemus id, per quod minus corpus malè se habeat (sæpe enim curando unum morbum, creamus alium) tertia, ut curemus per ea, quæ faciliora sunt: nam ægri aliquando refugiunt huiusmodi curationes, & maximè, cum fuerint longè. & quoniam omnes hæ curationes conueniunt in manus operatione medicamentis, & ratione uictus, ideo de his dicendum erit, & maximè quatenus una intensio subseruit alteri: ut potè paucitas generationis humoris facit, ut natura non adeò cogatur deriuare illam materiam ad locum læsum: & quoniam ratio uictus exquisita fermè in omnibus sufficeret. eoq; argumento id comprobat Galenus (6 de Tuend. sanit. cap. 13.) quod, qui membrum aliquod imbecille habent, multis tamen mensibus bene degunt. Alia non adeò est exacta: sed tamen in qualitate est accurata, in quantitate etiam satis tenuis: de qua dicebat in libro de Attenuante uictu (capite primo.) Morbi longi non solum sanabiles, sed etiam multi alioquin insanabiles ratione uictus sanantur. Et quod in omnibus morbis longis precipuè est illa curatio, quæ fit per rationem uictus, per quā intelligo non solum quantitatem, & delectum ciborum, & medicamentorum electionem, permistionem, & præparationem, sed etiam exquisitam illam, & summam, & exactam mensuram à Cornario intraductam, quam ferre difficile esset, sed etiam in una quaq; sex rerum non naturalium moderationem, quæ sola sufficeret ad curādos morbos: quam etiam intellexit author libri de Med. expert. (cap. ult.) & illa etiam non erit adeò exquisita, sed sufficiebat delectus maximus & custodia in quantitate, & præparatione, & sanarentur morbi, qui non poterant sanari ab alijs. & in huiusmodi, ne uidear semper uagari in uniuersalibus, dico, gratia exempli, quòd abstinentia à uino perpetuò liberaret ipsum. Et hoc multis de causis uerisimile est. Prima, quia multi ex huiusmodi morbo sic liberati sunt, qui grauius laborabant: ergo uerisimile est in leniori. Secunda causa, quia materia cibi nō adeò ascendit ad caput (nam proprium uini est tendere ad caput, et eò deducere materias) cum ergo materia, & alimentum fuerit multò minus, necesse est bifariam multò minùs resecari ex excremento, scilicet quia minus ex minore pari proportione data, tum etiam quia minor illa portio melius concoquetur: ergo minus resecabitur excrementi etiam, quàm ex tantundem alimenti delati cū reliquo pluri. Tertia causa, quia materia illa fit crassior: & ideo non potest descendere per loca arcta. Et etiam, quia dicebat Hippocrates, comitiales morbi mutatione uictus maximè liberantur: et intellexit de huiusmodi ratione mutationis uictus, sicut apparet manifestè nostris temporibus in aqua ligni sancti, & sarzæ parilie, et cinæ, et talium, quæ in tam breui tempore tantam faciunt mutationem in corporibus nostris: et curātur adeò graues morbi, quantò magis in lōgiore ualde. Et ratio etiam est clara, quia potus est longè maiore quantitate, et totus fermè permeat per uenas, ut Galenus uult primo de Facultatibus naturalibus (capite ult.) Accedit alia ratio principalis, quoniā permutatur tota ratio concoctionis: ergo totus status hominis. Scio quid possit dici: sed in istis mutationibus cauere oportet diligenter omnes errores, et maximè ab initio, et etiam efficere decoctum. ualde utile uētriculo,

culo, uelut ex sacharo, et cinamomo, et macere: nihil enim potest esse utilius aut gratius. Est enim bene odoratũ dulce, et astringens, si quis uelit addere modicum gariophylorũ, & mentã tenuem, rubram, paruam, odoratam, erit ultimum. quòd si quis obijciat, quorsum hæc, quia eo præsidio uti nolumus? respondeo, quòd satis est, ut posit, quando uelit, ingrauescente morbo, tueri se, atq; sanare perfectè.

Ergo, ut ad institutum reuertar, cum duæ simul tractentur intentiones: una quidem, ut intẽperies cerebri corrigatur, quæ propriè ad sanationem morbi pertinet: alia, ut materia non generetur, quæ ad custodiam tendit. nam de diuersione illud mirum est, quòd cum sit propior causæ coniunctæ, attamen non solum magis facit ad custodiam, sed etiam ad sanationem. cum ergo una intentio, si posit haberi finis, sufficiat ad tres scopos, et tamen non sumus certi de adeptione finis, & possumus assequi unum, & non alium, scilicet quem minùs sperabamus assequi, & quẽ magis non assequi: ideo debemus dirigere intensionem primam ad causam generis, id est, intemperiem cerebri, & interim in his, quæ necessariò præter primum intentum, & conferunt alijs, uidere, quæ spes succedat. Exemplum. In regimine euacuationis iuuat manè imungere nasum, etiam attrahendo aquam tepidam, & siquidem præter spem (neque enim credo) multa materia deflueret, esset fluxio primi modi, & posset curari per errbina. Et huic modo confidit Galenus ualde, & illum præcipit sexto de Tuenda sanitate. (cap. 12.) Sed iam incipiamus.

Quo ad animi affectus, oportet uitare iram, odium, & tristitiam. nam si tristitia iungatur cũ uigilijs, posset deducere ad insaniam. Et hic est dubitatio pulchra: quia uidemus multos, in quibus pituita copiosa descendit ex cerebro quotidie, transire nihilominus in melancholiam, cum ratio uideatur ostendere oppositum: sed si cum tristitia somnus coniungatur, multùm augebitur morbus.

De inanitione. Habeat beneficium uentris quotidie, & consideret, quòd multitudo urinæ significet liberationem, & cum supprimitur repente uel cum parùm mingit, & plurimum comedit, & bibit, statim expetet hoc symptoma, uel grauedinem loco eius. Et similiter procuret emunctionem narium singulo mane, & Venus potius nocet, moderata tamen aliquando iuuat: & medicamenta purgantia aliquando excitant symptoma.

De motu. Exerceat se manè, & ita etiam deambulet, sed caueat solem, uentum, pluuiam, & omnia loca humida, à cibo assumpto prorsus quiescat, neque legat, neq; scribat ante cœnam: tamen si leue fuerit prandium, aut senserit se concoxisse, deambulatio utilis est. exercitium uerum potest multò maiora mala afferre, quam bona: ut est ludus pilæ, armorum, & agitatio equi ualidi, & ascensus, concitatus ad montes.

De somno multi dicerent, quòd esset malus: dico ergo quantò prolixior, tantò melior: nam si corpus sit mundum, exiccat cerebrum à superfluo humido: etsi fuerit plenum, concoquit, non ut iuuent excrementa, quia nulla repletio utilis esse potest: sed quia minus nocebunt, uitetur tamen meridianus.

De Aere. Sit tenuis, purus, & siccus: nam de his non est dubitatio. si posset haberi, temperatus: neque in hoc dubium est. sicut neque quod in æstate frigidior, in hyeme calidior, & quod tranquillus securior est flatuoso. sed dubium est ubi non posit haberi temperatus, qui nocentior, calious, an frigidus. Et dico primùm, quod frigidus post calidum semper est pessimus: & item mutatio aeris ad calidum, ut in Caldarijs, quæ aliqui uocant hypocausta. Sin uerò naturalis naturali comparetur, quietus frigidus melior est, calidus cum motu, quia non potest multum calefacere, & plurimùm exsiccat: uitare tamen oportet insolationem, etiam cum motu. sed in rheda utilis est. Cubiculum debet esse ieuatum à terra multum, nisi fuerit in monte, & habere fenestras ab oriente, quæ semper apertæ maneant, & à septentrione, ac meridie directè sibi appositis, quæ semper debent manere clausæ, nisi flante aquilone sereno, à tempore Veris usque ad Autumnum: lauet sæpe pedes ieiunus, & munda lintea induat, caput raro, cum lixiuio calido diu cocto, cum pauco cinere: odores nulli boni, nisi uoluptatis causa, inter quos rosa, & santalum sunt meliores. cum dormit, integat se pannis multis, & maximè ab umbilico infra: deuitet aerem nocturnum, & utriusque crepusculi, & maximè extra æstatem.

Potus sit uinum album, leue, tenue, purum, paucum: cibus, panis leuis admodum, carnes assatæ potius, quam elixatæ, nihil fixum, ex accetarijs crudis nullum bonum: melior tamen menta,

& me-

& melissa, omnia benè cocta & mansa, nullæ legumina, nullæ radices, fungi pessimi, olera ualde cocta non utilia, tamen edi possunt.

Ex piscibus: perca, gobius, lucius, aurata trotta, asini, & omne genus eorum, & generaliter plani, lati, leues, squammosi, tenues, candida carne, mediæ ætatis, & magnitudinis, masculi recentes in aquis currentibus, & splendidis: nullus cibus ex lacte, nullus ex farina: agnina assata bona est, hædi, si pinguis sit, assata, sin minus, uirulenta: quæ à proprietate iuuant, caro pulmonis, caro ericij, ius cochlearum, ius testudinum. Sed neque carnes ipsarum, multò minus cancrorum, aut astacorum, uel ranarum bonæ sunt: acetum, oleum, sapa, mel, saccharum, utilia sunt, malum limuniun. & fructus omnes, præter uuas, ficus, & pruna bona sunt, id est, possunt edi: fructus oleagini petunt caput, ideò mali: pistacia, amygdalæ, auellanæ, nuces, pineæ, & omnia aromata: item omnia acria, allia, porri, cœpæ, ascalonitæ, & huiusmodi. diuersitas quoque ciborum: unde etiam tortæ malæ. Et edere ante famem, aut nondum concocto cibo, aut sine ordine debito, omnia mala.

De sectione uenæ, uel cucurbitulis, nil, nisi propter febrem, ubi adesset, neque prouocatio hæmorrhoidarum: ideò de his non agam.

Sequitur de medicamentis. Talia sunt multorum generum utensilia, propria maxima. horum singula rursus diuiduntur in præparantia, & purgantia, & permutantia: quæ diuiduntur rursus in intus assumpta, & topica: quæ etiam diuiduntur in pulueres, lotiones, & cerata: sylua multa est chrestica. Recipe masticis electi mollis ʒ. 2. Agarici electi ualde ℈. 2. Pulueris corallorum rubrorum ʒ. s. Cardamomi maioris g. s. cum melle rosaceo, fiat massa pillularum. præparantia: Recipe syrupi de betonica ℥. 1. mellis rosacei ℥. s. aquæ decoctionis betonicæ, & serpilli, & passularum ℥. iij. misce, & continuetur quinque diebus, inde purgetur cum pillulis Galeni, quinto Artis curandi: & hoc repetatur bis, aut ter per circuitum: inde capiat puluerem, infrascriptum. Recipe corallorum rubrorum ℥. s. margaritarum ʒ. 2. redigantur in puluerem subtilissimum bene miscendo: inde capiat in duodecim uicibus, & repetatur, si oportuerit, ceratum super futura coronali. Recipe sandaracæ, id est, lachrymæ iunіperi, qua scriptores utuntur, ʒ. 6. masticis ʒ. 10. santhalorum, citrinorum pulueratorum ℥. s. infundantur in aceto acri per tres dies cum ʒ. iiij ceræ albæ: deinde liquescant cum igne, & fiat ceratum: & si non fuerit tenax, addatur modicum terebenthinæ, quæ feræ facta sit in aceto albo, per duas horas perpetuò despumando. Medicamenta autem maxima sunt, uinum, ligni indici cum santhalis, & in fine modico camphoræ. Est etiam stilla naturalis balneorum Lucensium: alia non minus calida, & artificiosa. Recipe cineris sarmentorum uitis, & fici, & fabarum, & lupinorum ℔. iiij, aluminis rochæ ℥. iij. foliorum, & seminis samsucchi ligni, roris marini, cineris, lignorum, hederæ, sandaracæ, de qua suprà, salis ter torrefacti, santhalorum, citrinorum, gallæ orientalis, fructuum; cupressi ann ℥. uij. tartari albi, & lucidi ℔. 1. aquæ fontis ℔. 100. coquantur ad consumptionem medietatis, & instilletur super futuram coronalem per quartam partem horæ singulò die bis ante prandium, & ante cœnam. sed prandium sit ex auiculis tantum; & paruum, & potus admodum modicus, & ascendat à quarta parte horæ, usque ad dimidium horæ, & continuetur diebus uiginti: et tunc uiuat cum extrema custodia.

Quæ autem ad confirmationem membri, & ea, quæ à proprietate iuuant: dico, quòd pulmonis uulpis esus, & usus, est ualde bonus in hoc casu, quoniam substantia eius conuenit pulmoni, & debet recens ablui uino albo ter, aut quater, & siccari in furno, inde pars redigi in puluerem, & sumi cum uitello oui: reliquum seruare in pixide uitrea cum milio, & ita totus assumi. Secundum est, iecur milui cum suo pulmone, eodem modò præparatum. Tertium est, bolus armenus, ita uocatus, orientalis, ex cuius usu solo aliqui sanescunt. Est & cicerum rubrorum, optimè decoctorum substantia, & uis utilissima pulmoni. Quinto loco est urtica tenera, quomodolibet sumpta. Sed & crocus plurimum confert pulmoni: et ego sa-

naui deploratos ab alijs solo eius usu ab orthopnœa. Isopus quoque orientalis est ualde bonus, sicut etiam olibanum cum melle assumptum: sed & puluis chrysoliti sæpe sumptus, quem uocant pyradotum, qui est uerè topazius antiquorum. Ficus quoque siccæ, pingues, & butyrum, non parùm lenem reddunt pulmonem, & admodum facilem. In quo genere est assiduus usus olei amygdalini, dulcis, recentis. Quæ autem à proprietate orthopnœam curent, & accessionem soluunt, tum oximel scilliticum, Terebentina orientalis, thymus admirabilis, dedi semunciam cum aqua mellis. In asperiore chrysocolla, laudatur pro antidoto, Theodoricum magnum. Sed, ut demonstratum est, cura consistit in colocynthida præparata, ut uitalem tantum illius partem exhibens: aut saltem exuta amaritudine.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS MEDICI Consilium pro nobili Germano, VII.

I. VRITIES quædam in sinistro latere sub costis mendosis transuersim iacet, ea palpando, & tactu magis, quàm usu deprehenditur: hanc ex reliquijs febris, quæ ante quinquennium laboraui, coaxulatam, & induratam in musculis consedisse, quidam dixere: nonnulli splenem ipsum à uiscosis, & lentis humoribus constipatum: indeque scirrhum causatum aiunt. tumorem locus non alit, nec dolorem gignit. præcordia potius tumorem alere, & diaphragma ab illo constringi, tensionemq; illam ad pectus usq; pertingere mihi uidetur.

II. Sentio enim pectoris constrictionem, anhelitus magnam difficultatem, labiorum siccitatem, incisam, quasi respirationem, interq; respirandum sæpe internum quendam phlegmatis screatum, sermonem interruptum ob impeditos spiritus, & compressionem asperæ arteriæ, eundemque magno conatu reddo, saliuam eijcio glutinosam, & tenacem. Quidam catarrhum in pulmones destillare, indeq; liberiorem spirandi facultatem impediri opinantur.

III. Sentio item cordis insignem palpitationem, quæ excitat arteriarum uehementem pulsum, cum acri capitis dolore. Ea autem omnia in motu uehementi magis manifestè experior, ita, ut credam, in magna iracundia, uel alio affectu uehementi facilè suffocatum me iri.

IIII. Imbecillitatem capitis magnam, & omnium sensuum interiorum, præcipuè memoriæ, & intellectus obtusionem, & obscuritatem, & ingenij stuporem deprehendo, quos cum studiorum gratia intendo, obstupefieri sentio.

V. Oriuntur inter studendum crebri aurium tinnitus, & capitis uertigo. Id num hiante orificio uentriculi, uel ex qua alia causa contingat, ignoro.

VI. Postremò digitorum articuli priores sæpenumero, sanguine recedente, albescunt, et per aliquot tempus torpent, nec sanguinem fricando, uel alia ratione reuocare possum.

VII. Tristior sum, quàm uelim sæpius. Et affectus, præsertim iracundia, uehementiores iusto sunt, ita ut à tractu mihi ualde metuam.

VIII. Cum etiam à natura sim debilior, & imbecillis, & per totam uitam multa sumpserim pharmaca, quibus magis magisq; uires totius corporis languefactæ esse facilè crediderim, quæso à uestra dominatione summopere, ut ad confortandam naturam, & producendam uitam, quædam ordinare simul uelit, & significare, quomodo, & quando, & quali tempore ijs uti debeam.

IX. Sanguinem etiam credo infiiccatum, & corruptum: argumento sunt maculæ, quæ nuper in malis mihi natæ sunt.

Quod reliquum est, oro quamuehementissimè possum, ut de his, quibus conflictor, morbis, exactum uestrum iudicium interponere, causas scrutari, in quæ remedijs perquirendis diligentem adhibere operam haud grauemini. Si uidero hanc, quam offero mercedem, non sufficere, laboremq; uestrum plus exigere, & munificenter, & liberaliter superaddam. Nec ullo modo sinam, ut ingratitudinis insimulari à uestra excellentia possim. Cui promissioni, ut habeatis fidem, & aliquantulum plus & temporis, & laboris, quam ferunt uestræ occupationes tribuatis, maiorem in modum peto.

Hac suppofita difpofitione, dubium non eft, quin principalis caufa non fit mala coctio in uentriculo, atq; iecore cum pituita defcendente ex cerebro plurima: quæ quidem etiam defcendit ad pulmones, inde ob calorem temperaturæ iecoris: tum uerò ætatis, & forfitan cordis, tranfeunt materiæ in melancholiam, unde fplen augetur, & falfæ cogitationes illum opprimunt. Neque eft tam ftupidus, ut fibi uidetur, fed eft potius cogitatio melãcholica: cuius indiciũ eft fermonis elegãtia in fua petitione cũ argumentis, & figuris oratorijs, tum calida perfuafione, & fupplicatione non abfurda, nec inepta, imò prudenti: quæ omnia teftantur fuper ingenium uegetum, & memoriam, nec ignauam mentem. fed, ut dixi, laborat melancholia flatuofa, & etiam à fanguine craßo: & hoc eft fundamentum totius fuæ difpofitionis. quamuis poftmodum imaginetur multa alia, fed ut cautus, & folers, quantum fieri poteft, nifi quod eft coniuncta fua difpofitio cum timore magno, & aßiduo, qui non folum impedit omnem eius felicitatem, fed etiam cogitationem, & imaginatur magna fibi uentura. & quamuis non fit fine aliqua difpofitione præter naturam, tamen non eft tanta: neque quarta pars eius, quod imaginatur, & fieri poffet, quod ego nefcio: quòd habuerit aliquam triftitiam magnam, quamuis breuem, aut longam, quamuis exiguã. & ideo prima ratio curæ eft remotio caufæ: & eft, ut uiuat lætus, faltem illud cogitans Democritus, quòd uita noftra breuis eft, adeò ut nihil magnum in ea effe poteft: & uidebit, experimentoq; deprehendet nihil ei effe utilius læta uita. hanc autem faciunt ratio, ut dixi, philofophica, iter longum, cura aliqua grauis (cura enim curam pellit) tum ludi, & uoluptates: præterea medicamenta, tum cibi, adiuuant, et ad hoc lectiones iucundæ, ut quemque fingula delectant & difficile quidem eft mentem fine mente curare. Ergo primùm fciat, nihil melius effe moderatione uitæ: ea enim eft uerum aurum potabile, de quo Aloyfius Cornarius optimè dixit. nam nifi quis abftineat à cibo, potuq;, coneturq; humores, aut depellere, aut mutare temperiem, in utroque falfus erit, mutabitq;, non depellet morbum, quidenim cũ corpus mundum fuerit, indiget medicamentis, quæ illud excrutientur? quin potius moderata exercitatione corporis, & animi, conuenientibusq; cibis reftituere fanitatem præftat, maximè ftudiofo: tum id confirmat experimentum, cum uideamus, fapientißimos uiros huic tantum præfidio innitentes, feruaffe integram fanitatem ad extremam ufq; fenectutem. id fi patiens quifque æger coguauerit, facilè euadet à quocunque diro morbo: neque enim ad medicamenta recurrunt, nifi quatuor hominum genera. Primum, quod auaritia medicorum decipitur fuadentium, id effe neceffarium, facile, atque compendiofum. Secundum eft illorum, qui impatientes inertiæ, uoluptatibus, intempeftiuis laboribus ftudent, adeò ut utilia relinquant, aduerfa fectentur. Tertium eft eorum, qui per fupinam uitam iam præcedentem tantum contraxere morbi, ut uelut in tinea capitis feu potius ferpigine cogantur ui extirpare iam impreffam luem, peftiferumq; fabafati. demum cum à uiolenta aliqua caufa morbus duxit originem uulnere, contufione, uinculis, pefte, ueneno: ftultũ enim effet in his, quæ uiolenter inftant, longum ex pectore auxilium moderatæ uitæ. Ergo fola cuftodia uitæ utendum eft, uel fine illa fanari non fperes. at quantum utilitatis affert moderata uita? ueram prudentiam, quæ folum ineft abftemijs, & parcis uictu, ingeniũ, memoriam, leticiam, tranquillitatem uitamq; longæuam. primùm itaq; eam obferuare decet quam fi obferuaueris, præfidio & medicinarum (poftquam id expedire uidetur, uel morbi longitudine, uel timoris fui caufa, uel, ut breuiùs rem peragamus) non dubito, quin intra annũ perfectã non fis fanationẽ confequuturus: fed fi neglecta uitæ ratione folis medicamentis innitaris, dubia erit falus, neq; polliceri audeo, quod præftare poffe, certus nõ fum.

Ergo ut ab initio rem deducam, bis edere tantum in die præftat, atque ex his femel panem tantum iure carnis madefactum cum uua paffa cretica, uel amygdalis, uel torta ex amygdalis facchbaro conditis: uel fi non feras, auiculam unam ede: uinum album paucum multa aqua, fed optima dilutum, quæ fi defit, deftillatam, uel faltem coctam bibas: quandoque edas boraginem coctam in iure carnis, & uuam creticam: reliqui cibi modus fit ex capparibus, aut cichorio, cocto in acetario, carnibusque caftrati, aut agni, aut apri, aut fuis iu-

uenis in agro, non in stabulo educati, aut auium magnarum, quæ tamen rostrum non habeant latum, atque inter has nihil melius, gallina indica, postquam phasianus, gallinæ & capi: partes optimæ sunt alæ tantum, & iecur: panis leuissimus, purus, recens, coctus bene, bene fermentatus, uinum album, dilutius uesperi, quàm manè: reliqua omnia reijciantur, præter pisces squammosos, latos, leues, recentes, ut percæ, auratæ arbores, gobij etiam, etsi non plani: & passeres, rhombique, etsi non squammosi: nullæ radices, nulli cibi ex lacte, uel ex farina, uel pisces alterius generis, uel fructus non horæi, non olera, præter boraginem conueniunt: ita uiuas, ut putes cibum, & potum, non nisi propter uitam tibi esse concessum, in reliquis illa despiciat. horæis fructibus uti potes, cerasis primùm, prunis, ficibus, persicis, peponibus, uuis: sed uno tantum genere, & ante cibum, & ubi bene ualeas, nec uigilaueris, nec studijs, nec ueneri, nec exercitationi incumbere opus sit. Porrò cocta omnia, & bene edere præstat, & uarietatem fugere ciborum, ut uno duntaxat contentus sis, aut ad summum, duobus. At de quantitate, quod summum est, ac difficillimum, & ab omnibus quæsitum, à nullis inuentum, cum parcitatem singuli laudent, nemo sciat præfinire. neque enim placet illatam teruntij mensura Cornarij, nec etiam omnibus conuenire potest ætatibus, sexui, temperaturis, corporum magnitudinibus, tam diuersis: præterea exercitationibus, consuetudinibus, atque proprietatibus, & ambienti: nec illud etiam Principis sufficit, ut surgant cum reliquijs famis: nec etiam necesse est, ut id obseruemus, quòd persæpè inutile est. Ergo meta sit, ut homo à cibo ambulare, scribereque sine incommodo, ac lætus possit: quodque post septem horas sentiat inanem uentriculum. Quòd neque eructationes, neque odorem, neque grauitatem, nec aliquid prorsus in uentriculo percipiat. Quòd somnos non uideat tumultuosos, nec uigilet, nec cum sol ortus est, graue caput habere uideatur: quod decumbere non desideret, sed ad negocia peragenda promptus surgat. neque saporem in ore, neque pandiculationes sentiat. Quodque lætus sit, uiuax, promptus in uenerem. Vrina fluat non multa sine detrimento, aut ferinè nullo: aluus nec astricta, nec fluida. sputum penè nullum impigeret alacris, & quòd uires in dies augeantur, ingenium, solertia, memoria. hæc mensura cibi, & potus ea est, quæ illi conuenit. Ruta ferè quotidie uteris ante prandium cùm modicò sale, olei, & aceti, attenuat atram bilem, dissecat lentos humores, flatum resoluit, cruda ut concoquantur, adiuuat, obstructiones aperit, uenenis resistit, uermes occidit, ueneris pruriginem extinguit, caput roborat, mentem acuit, oculos seruat: hæc, quanti usus esset, non nisi ex parte Galenus agnouit.

Reliqua, quæ attinent ad aerem, & exercitationem, ita disponi debent, ut sciat, nihil illi esse melius aere bono, scilicet puro, tenui, perflato, orienti exposito, siccoq́; idemq́; dico de cubiculis: & post ipsum est aer patrius, & ubi exeundum sit è patria, utilior est tenuis crasso, & calidior frigidiore, & siccior humidiore. De exercitatione. Sit cum uoluptate, & ante cibum, & potius longa, quàm ualida, & deiecta potius aluo, & in aere liberiore, aut omnino in cubiculo concluso. nam medicis aer bonus non est temporibus pluuiosis, melior est in cubiculo: serenis aũt, & in loco sicco, & maximè Vere, & æstate sub dio. uestitus mundus, leuis, sed ita, ut arceat flatum, integat se nocte bene: sed aer frigidior, non humidus conuenit. cubiculum sit undequaque conclusum, maxime hyemis tempore, & matutino, puroque tempore sinatur apertum, uiuat lætus, & sine curis, quantum fieri potest: matutino tamdiu se exerceat, ut è naribus, & ore pituita expurgetur: nauigatio quoque in mari solet corrigere malas intemperies: fugiat propinquitatem lacuum, fluuiorum, & super omnia stagnorum, & paludum: suffumigia quoque in domo tempore hyemis: ex thure, styrace, et belzoi, seu assa odorata, utilia sunt, et ignis ex lignis iuniperi siccis.

Quod ad medicamenta autem attinet: quædam sunt blanda seu inualida: quædam ualida sed aspera: quædam media. rursus quædam debilia ualida, quædam ualida debilia, & quædã ualida utroque modo. dico igitur quod debent adhiberi medicamenta ualida debilia. &

ratio

ratio est, quia ipse abundat copia humorum crassorum: ergo necessaria sunt medicamenta ualida. & quia materia non recipit præparationem, nisi paulatim, cum sit crassa, lenta, frigida. ideo necessarium est, ut paulatim euacuetur. & quia sunt quædam medicamenta ualidissima in hoc genere, quibus solent uti Germani, quæ constant ex stibio, ego non nego, quin posset sanari cum huiusmodi: nihilominus ad me non pertinet huiusmodi tractare medicamenta, quæ sunt inimica naturæ, & periculosa: & propterea ego abstinebo ab illis, & utar solum medicamentis licitis, cuiusmodi sunt, quæ ex elleboro præparantur. & ideo puto, quod tale genus medicationis sit necessarium: quia cum habeamus elleborum medicinam adeò tutam, cuius causa debemus tentare medicamentum adeò periculosum, & ita naturæ inimicum. & hæc fuit egregia illa utilitas medicamentorum simplicium, quorum notitiam adeò iactant, & nunc, ut uiderentur aliquid facere: cum non possent ostendere aliquid egregij ex tantis laboribus, eò deuenerunt, ut nefandissimum medicamentum præponerent, cum nulla ex parte sit melius elleboro nigro, & sit longè periculosius, & non sit collaudatum ab Hippocrate, sicut est elleborus, ut uidemus, quod efficit symptomata pessima in omnibus, nemine excepto, & propter hoc non debet esse usui cuiquam: sed omnes debent ipsum uitare, ut pestem maximam, quæ imprimit magna detrimenta. Dico ergo, quòd fundamentum purgationis debet esse in elleboro nigro cum flore rubro. Incipiamus ergo à præparantibus: & præparatio est duplex, exterior, & interior. interior fit cum syrupis, exterior autem cum unguentis, & unctionibus. Recipe ergo oximelitis simplicis ℥.1. syrupi de stecados ʒ. 6. decoctionis infra scriptæ ℥.3. Recipe rutæ recentis, & paruæ contusæ parum, utriusq; ℈.4. germinum cichorij ʒ.3. foliorum boraginis ℥.s. foliorum teueri, & est simile trisagini, foliorum melissæ ann. m. 1. coquantur in libris duabus aquæ pimpinellæ ad consumptionem medietatis: inde coletur, &, ut suprà, misceatur, & de hoc assumat, donec urina fuerit optima. exterior autem præparatio fit cum oleis, & unguentis huiusmodi. Recipe olei de croco antiqui, uel facti secundum balneum Mariæ ℥.2. olei anetini facti similiter per balneum Mariæ ℥.3. olei de nuce myristica ʒ.2. olei de nuce indica expressi cum torculari ℥.1. assungiæ porci masculi recentis ℥.2. camomillæ, sertulæ, campanæ, absynthij ann. ℥.31. mastices albi recentis ʒ.6. uini cretici ℥.3. coquantur ad consumptionem uini omnia: inde facta expressione, addantur belzoi, ligni, aloes electi, medullæ ceruinæ, singulorum ʒ.2. gariophylorum ʒ.1.s. iridis illiricæ pulueris de cypro, quam uendunt profumarij ann. ℥. s. medullæ cerui ℥.1. misce, & fiat linimentum pro uentre: de quo etiam unguantur pulsus manuum, & pedum semel in die. Purgatio ergo duplex esse debet: una facilis, & cum compositis hoc modo. Recipe confectionis hamec optimæ, & recentis ℥.s. aquæ decoctionis fumiterræ, lupulorum, yssopi, chrypthini, id est, quam uocant basigiam, rutæ q.s. misce, fiat potio, capiat per sex horas ante cibum: & bonum est, ut super dormiat. Et cum cœperit operari, non dormiat amplius: & in prandio comedat solùm panem coctum in iure pulli, & nihil bibat.

Sequenti die capiat hoc. Recipe theriacæ optimæ ʒ.1. cum modico aquæ destillationis rutæ, sed factæ cum balneo Mariæ. Inde redeat ad præparantia eadem, & eodem modo. Et concocta urina, capiat elleborum hoc modo. Recipe ellebori nigri nati in montibus, & facientis florem nigrum ʒ.1.s. incidantur dictæ radices, quæ sint eiusdem anni, & imponantur in rafano radice magna diuisa in tot locis, ut elleborus totus in eo contineri possit, & postmodum circundetur ab ℥.3. mellis optimi paululum cocti, & despumati, & maneat per horas 12. in loco calido, uelut in stupa uocata: & postmodum liquescat mel, & abijciatur rafanus cum elleboro, sed priùs bene colligatur mel, & etiam rafanus comprimatur, & in eo melle addantur iuris infra scripti ℥.6. uel bibat, si placet, ius ipsum postquam mel cum cochleari assumpserit, & sardet cibum omnem sex horis, & accipiat, ut suprà. Recipe gallum ueterem, & imponantur hæc. Recipe polypodij senæ orientalis ann. ℥.1. buglossæ, boraginis folia, & radices, lupulorum caules, & flores maturos fumatiæ uiridis, aut siccæ, si non potest haberi uiridis, foliorum melissæ uiridium, hypericonis origani ann. ʒ. 2. folia uiolarum communium, scilicet purpurearũ, quæ uocantur uiolæ claudæ ℥.2. radicis roris marini inferioris ʒ.2. mirabulanorum nigrorum ℥.1.s. coquãtur

tur in gallo addendo piperi integri ʒ.s. et coquatur ita ut ex libris 20. aquæ reducantur ad ℔.2. usque ad 3. et de hoc sumat ℥.6. calidum ualde, ut dixi, et optime colatum. Reliquum capiet diebus sequentibus: sed non in prima die sequenti. Postmodum reuertatur ad prædicta concoquentia, uel etiam ad ius huiusmodi. Rec. foliorum uiolarum uiridium, ut suprà 4. magnum, florum nenufaris albi ℥.1. mirabolanorum nigrorum ℥.5. boraginis, melissæ, lupulorum ann. ʒ.s. passæ uuæ bene pinguis ℥.1. ʒ.2. betonicæ ʒ.m. radicis roris marini, & foliorum contusorum ℥.2.s. thimi florum ℥.s. fumiterræ s. & folia m. coquantur in pullo iuuene, & de hoc capiat colato cum ℥.1. oximelitis simplicis unam pateram unciarum octo singulo mane. Post octo dies purget secunda hac purgatione: deinde capiat hoc per 20. dies.

Rec. limatura chalybis optimi, et tenuis ℥.6. lauetur cum aceto albo acri uiginti quinque uicibus, & totidem uicibus cum aqua pura, adeò ut fiat uelut argentum nitidum: & pòst capiat ipsum diuidendo æqualiter in uiginti diebus, & singulo die lauetur, quod residuum est cum aqua fontis, & capiat ipsum semper cum ℥.s. sacchari rosacei, & tardet cibum per horas quinque, comedendo in mane solum panem ex iure carnis, & parum bibat.

Pòst per quadraginta dies utatur hoc electuariò.

Rec. florum roris marini, foliorum betonicæ singulorum ℥.1.s. sacchari optimi librã.1. cõtundantur simul, & ponantur in sole per 40. dies, inde addantur Cardamòmi maioris tenuissimè puluerati ʒ.2. capiat singulò manè ℥.s. ferme, & singulis octo diebus capiat decoctum foliorum uiolarum, & fumiterræ, & lupulorum in iure pulli. Preterea est puluis noster mirabilis, confirmans mentem, aperiens obstructiones, & purgans humores melancholicos, & corruptos, maximè utile cordi: cuius hæc est descriptio.

Recipe auri puri ʒ.2. smaragdorum orientalium ℈.iiij. margaritarum orientalium paruarum ʒ.1.s. saphirorum orientalium ℈.iij. lapidis lazuli ualde puri, & electi, reddat in puluerem, & abluti tredecies ʒ.iij. debet autẽ ablui cum aqua frigida lapidis, qui uocatur agemaris piradotus, & est uiridis, & mollis, quem aliqui uocãt chrysolitum, hyacinthorum orientalium, calaidis orientalis, quem uocant aquam marinam, singulorum ʒ.1. argenti, de tupela uocant, id est purissimi, ℥.s. lapidis Magnetis trahentis ferrum, & splendidi ʒ.iij. & fiat puluis subtilissimus, & cribratus sæpiùs per petiam strictam, adeò ut tangi non possit: & ei addantur sacchari puri, & pondus omnium, et de hoc capiat ʒ.1. pro uice, et tardet cibum per horas septem, et ambulet, donec soluatur aluus, et uidebit magnum effectum.

Solum restat difficultas, non leuis de sectione uenæ, utrùm conueniat, et an sit necessaria? quædam enim conueniunt, non tamen sunt necessaria; uelut sectio uenæ in podagra: quædam sunt necessaria, et non conueniunt, sicut purgatio, et sectio uenæ: in syncopali humorosa quædã neq; cõueniunt, neq; sunt necessaria, ut sectio uenæ in febre pestilenti: quædã conueniũt, et sunt necessaria, ut sectio uenæ in febre sanguinea. Dico ergo, quòd sectio uenæ nõ est necessaria, quia morbus est frigidus, et diuturnus, et cũ multa melancholia. sed sunt quidã medici, qui nesciũt curare ægros, nisi detrahãt magnã quãtitatẽ sanguinis: et hoc cõtingit eis propter sex causas. Prima est, ut uideantur aliquid facere magni. Secunda est, quia non intelligunt morbum: et putant hoc auxilium, quia est potens, debere conferre omnibus morbis. Tertia; quia Galenus (tertia Aphor. com. 2 ʒ.) dixit, quòd sectio uenæ cõuenit in omni morbo. Quarta, quia sunt assueti uti hoc auxilio sine discrimine. Quinta, quia uidetur morbus esse in sanguine, et habitus patientis sanguineus, et ætas florens. Sexta, quia ipsi gaudent tali auxilio: et maximè, quia sic possunt uti liberiore uiuendi ratione: quam optant iuuenes præcipuè. Quod uerò conueniat, duæ uidentur præcipuæ rationes. Prima, quia morbus est sanguineus, ut dictum est, et in sanguine, et ætas, et temperatura sanguinea. Secunda, quia sectio uenæ attenuat sanguinem, ut ait Princeps quarta Primi (capite uigesimo) hic autem abundat sanguis crassus, sine dubio. Sed contrarium multa indicant. primum est experimentum, quia cum sæpe miserit sanguinem, nunquam leuatus est manifesto iuuamento, quin uno succedente tempore lapsus est in deteriùs, quod non contigisset, si remedium fuisset ualdè salutiferum, et adeò utile. nam uidemus in remedijs ualde utilibus tantam sequi utilitatem, ut æger longo tempore sentiat iuuamentum.

Præ-

Præterea non uideo, quod in ullo morbo ex materia crassa conueniat sectio uenæ, nec laudetur ab authoribus, ut neq; in catarrho crasso, neque in melancholia, neq; in hepialis febribus, nec in colica: imò est casus exceptus, uelut in podagra à materia crassa. & ratio etiam huic astipulatur: quia omnis morbus à materia crassa, est etiam à materia frigida. sed sectio uenæ refrigerat: ergo sectio uenæ, non conuenit in morbo à materia frigida. Videmus etiã, quod hi, qui frequenter utuntur sectione uenæ, perueniunt ad debilitatem uisus, ad surditatem, ad habitum senilem, & ad morbos ex crasso sanguine; et color in eis denigratur: igitur sectio uenæ incrassat sanguinem. Illud etiam est uerisimile, quia effluit semper quod tenuius est: ergo quod relinquitur, incrassatur. Ex sectione etiam uenæ prohibetur exercitatio, et inedia: Galen. super Aphoris. illo secundæ particulæ, (16.) Vbi fames, laborandum non est. Quæ duo præsidia non solum sunt utilia, sed etiam maximè necessaria: & ideò uideant isti, qui tam inconsideratè consulunt sectione uenæ in ægris, cum non fit ære illorum fermè unquam, nisi cum sanguis feruescit propter febrem, aut abscessum, aut uehementem exercitationem. Concludo ergo, quòd sectio uenæ nullo modo ei conuenit per se, licet per accidens, quia ipse nolet abstinere à cibis, neq; uti eo parco uictu, quo deberet, neq; exerceri: ideo melius erit malum auxilium, seu non admodum probatum, quàm nullum.

FINIS.

BASILEÆ,
EX OFFICINA HENRICPETRINA, ANNO SALVTIS
M. D. LXVIII. MENSE MARTIO.

